

שבוע פרשת בלק - בכל העולם

(10 - 16 July 2022)

י"א - י"ז תמוז תשפ"ב

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ, וְצִאֲצֵאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלֹא־מִדֵּי תוֹרָתְךָ לְשִׁמּוֹה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְאָמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲגֹךְ: יִשְׂאֵל יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם:

וְשִׁמּוֹ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אֲבָרְכֶם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבור של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ דְּרָכֶיךָ הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבִינְךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁכְתְּךָ בְּבִיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּבְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִעֵנוּ אֵל מִצְוֹתֶי, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתָּכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנִתְּתִי מִטָּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמַלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דָגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנִתְּתִי עֵשֶׂב בְּשַׁדְךָ לְבַהֲמֹתְךָ, וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הַשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה אִף יי בָּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטָּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִבַּדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשִׁמַּתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁכְתְּךָ בְּבִיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּבְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֵל מֹשֶׁה לְאָמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנִתְּנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרֵאיתֶם אֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זָנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, וְהָיִיתֶם קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֲתָכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵן.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרִינִי מִקַּבֵּל עָלִי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתְךָ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֶנָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יִרְדּוּ לְשִׁמְךָ וְיִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קמנים - וגם מבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבריד קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מותרו או שקבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"י)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה תהיה כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קבא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֱלֹהֵהֶרֶם מֵאֵין
יבא עֲזָרִי: ב עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אֲלִיתֵן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֲלֵי־נֹגֶם שְׁמֶרְךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שְׁמֶרְךָ
מַעֲתָה וְעַד־עוֹלָם:

קבב.

מספר המשורר מושב ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שְׁמַחְתִּי בְּאֲמָרִים לִי
בֵּית יְהוָה גִּלְדִּי: ב עֲמֻדֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֶיךָ
יְרוּשָׁלַם: ג יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחַבְרָה־לָּהּ
יַחַדְדוּ: ד שֵׁשֶׁם עָלָיו שְׁבָטִים שְׁבִטְיָה עֲדוֹת
לְיִשְׂרָאֵל לְהָדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה | יִשְׁבּוּ
כַסָּאוֹת לְמִשְׁפַּט כַּסָּאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שְׁאֵלוּ
שָׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֶהְבִּיד: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחִילֶךָ
שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: ח לְמַעַן אֲחִי וְרַעִי אֲדַבְּרָה
נָא שָׁלוֹם כָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ:

סוף זמן קידוש לבנה: יום רביעי בערב, י"ד תמוז

אגרות קודש

ב"ה, כ' תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם ובעתם קבלתי מכתביו... וראשון ראשון עיקר בברכת מזל טוב לקשוא"ת של בתו
מרת... תח"י עם ב"ג שי' ויתן השי"ת שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ולבנין עדי עד על יסודי התורה
והמצוה כפי שהם מוארים במאור תורת החסידות.

וכיון שכנראה ממכתבו החתן אינו מורגל כ"כ בהדרכת תורת החסידות ובתורת החסידות
עצמה, הנה בודאי תומ"י - נגש הוא וכן בתו תח"י למלאות ולהשלים ענין זה אשר כמובן יסוד הוא
בחיים לחיים מאושרים באמת, צו א ווארימע לעבעדיקע פרייליכע הויז, ובטח יכתוב לי מהנעשה
בזה, אף שכנראה מבין שורות מכתבו עדיין לא שם לבו להתעסק בזה כראוי בה בשעה שטרוד ביותר
בהכנות הגשמיות של החתונה, ואולי דבר אחד מתורץ בחבירו, כי מפני העלם והסתה הגשמיות אינה
נראה הרוחניות עד שגם שוכחים ע"ז. והגע בעצמך אם טרוד כ"כ בהוצאות החופה ואביזריהו שאין
זה אלא ענין של יום אחד ורוב ההוצאות הוא מפני הרצון לנשיאות חן בעיני אדם, הרי עד כמה צריך
להיות טרוד בהכנות הרוחניות שזה נוגע להזוג הצעיר למשך כל חייהם והאריכות בזה אך למותר...

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א

לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל

לקראת י"ב־י"ג תמוז, ה'תשכ"ה

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה ובברכת חג הגאולה.

מפתח כללי

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:	א) סדר הנחת תפילין	ב
כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וצינונים	ב) מזמורי תהלים קכא, קכב	ג
רלד) אדמו"ר הזקן	ג) מאמר ד"ה מי מנה עפר יעקב	
כג) שולחן ערוך הלכות עירובין	ה) יום ב' פרשת בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה	ה
רלד) לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן	ד) שיחת יום ב' פ' בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה	כג
כד) לקוטי תורה נאוו לחייד בתורים	ה) שיחת ש"פ בלק, י"ז תמוז (נדחה) ה'תשכ"ה	מז
רלז) אדמו"ר הזקן	ו) לקוטי-שיחות פרשת בלק כרך יח, ג	נב
כה) תורת חיים	ז) לקוטי-שיחות פרשת בלק כרך יח, ד	נז
רלח) אדמו"ר האמצעי	ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח	
כו) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך	המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל	סא
רלט) אדמו"ר ה"צמח צדק"	ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בלק	סב
כז) תורת שמואל תרל"ג	י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בלק	סג
רמ) אדמו"ר מוהר"ש	יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בלק	צא
כח) ספר המאמרים – המשך תער"ב	יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)	
רמ) אדמו"ר מוהרש"ב	לשבוע פרשת בלק	צב
כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)	יג) לוח "היום יום" לשבוע פרשת בלק	קג
רמב) אדמו"ר מוהרי"צ	יד) הלכה יומית לעיון ברמב"ם	קה
ל) ספר השיחות ה'תש"ד-ה'תש"ה בלה"ק		
רמה) אדמו"ר מוהרי"צ		
לא) ספר הזכרונות פרק קיז		
לב) אגרות קודש		
רנ) אדמו"ר מוהרי"צ		
	שיעורי רמב"ם	
	טו) – ג' פרקים ליום, לשבוע פרשת בלק	קח
	טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת בלק	קעג
	יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בלק	קצב
	יח) נביאים וכתובים	
	יחזקאל פרק כב, דברי הימים פרק ו	קצה
לג) חומש לקריאה בציבור	יט) משניות – מסכת תרומות	
לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש	ביאור קהתי	קצז
לה) ביאורים לפרקי אבות פרק ו	כ) עין יעקב מסכת יומא	רג
לו) לוח זמנים לשבוע פרשת בלק	כא) מסכת כתובות עם ביאורים	
לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	מדף ד עד דף י	רד

44 **ב** וַיִּבְּן בְּהֶקְדִּים בְּאֵזֶר
45 הַמִּשְׁמָעוֹת הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל הַחֲלֹק הַהֵבֶל בֵּין "יַעֲקֹב" לִ"יִשְׂרָאֵל",
46 בְּיָדוֹעַ שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא מִלְשׁוֹן "וַיְדוּ אֶחָד בְּעֶקֶב"⁴, וְהִינוּ
47 שְׂזוּהֵי מִדְּרָגָה נְמוּכָה כִּשְׁם שֶׁהַעֲקֵב הוּא חֶלֶק נִמְוָךְ בְּגוֹף הָאָדָם, וְכך
48 הַשֵּׁם "יַעֲקֹב" מִתִּייחס לדרגה נמוכה
49 כִּעֵם יִשְׂרָאֵל, וְ"יִשְׂרָאֵל" הוּא עַל
50 שֵׁם "שְׂרִית עִם אֱלֹקִים וְעִם
51 אֲנָשִׁים"⁵, שְׂזוּהֵי מִדְּרָגָה
52 גְּעִלִּית כִּי "שְׂרִית" הוּא לִשׁוֹן שְׂרִירָה
53 וְגִדּוּלָה, כִּמוֹ שֶׁר וּמוֹשֵׁל. וְלִכְּנֹן
54 מְצִינוֹ בַּתּוֹרָה שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא
55 הַשֵּׁם שְׂבוֹ נִקְרָאִים בְּנֵי
56 יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ הַרְגִּיל כִּשְׁמֵם
57 בְּמַעֲמַד וּמִצַּב רָגִיל וְלֹא מִיִּחוּד, מֵהֶ"ח
58 שְׂאִין-כֵּן "יִשְׂרָאֵל" הוּא
59 הַשֵּׁם שְׂמוּרָה עַל שְׁלֵמוֹת
60 וְגִדּוּלָה מִיִּחוּדוֹ.
61 וְכִשְׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים
62 בְּנוֹגֵעַ לְכָלִּלוֹת הַקּוּמָה
63 הַשְּׁלֵמָה דְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
64 כְּמִצִּיאוֹת אַחַת כְּלִלִית (הַנִּקְרָא
65 'קוּמָה', כִּמוֹ אָדָם שֶׁשְׁלֵמוֹתָּהּ
66 בְּצִירָתָהּ כָּל קוּמָתָהּ יָחִיד וְלֹא רֶק חֶלֶק
67 מֵאֲבִירָיו) כֵּן הוּא גַם בְּכָל אֶחָד
68 מִיִּשְׂרָאֵל בְּפֶרֶט כִּיחִיד, בְּכָל
69 נִשְׁמָה שֶׁל כָּל יְהוּדִי, שְׁגֵם בְּכָל יָחִיד
70 יֵשׁ "יַעֲקֹב" וְיֵשׁ "יִשְׂרָאֵל", הֵינּוּ
71 שְׂיִשְׁנוֹ חֶלֶק הַנִּשְׁמָה שְׂנִקְרָא
72 בְּשֵׁם "יַעֲקֹב", שְׂזוּהֵי הַעֲקֵב
73 וְהַרְגֵּל הַחֶלֶק הַנִּחוּת, שְׂבִנְשָׁמָה,
74 כִּשְׁם שֶׁהַעֲקֵב וְהַרְגֵּל הֵם הַחֶלֶק הַנִּחוּת
75 בְּגוֹף, וְיִשְׁנוֹ גַם חֶלֶק הַנִּשְׁמָה

1 מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל¹. וְצִרִיף לְהִבִּין²
2 אֶת מִשְׁמַעוֹת הַדְּבָר מֵהַ שְׂכָתוֹב פֶּסוּק זֶה נִחְלָק לְשֵׁנִי עֲנִינִים שׁוֹנִים,
3 עֲנִין הָאֶחָד שֶׁקְשׁוֹר עִם יַעֲקֹב וְעַל כֵּךְ נֹאמַר "מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב",
4 וְעֲנִין הַשֵּׁנִי שֶׁקְשׁוֹר עִם יִשְׂרָאֵל וְעַל כֵּךְ נֹאמַר "וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי
5 יִשְׂרָאֵל".

בס"ד. יום ב' פרישת בלק, י"ב

תמוז, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל¹.
2 וְצִרִיף לְהִבִּין² מֵהַ שְׂכָתוֹב זֶה נִחְלָק לְשֵׁנִי
3 עֲנִינִים, עֲנִין הָאֶחָד שֶׁקְשׁוֹר עִם יַעֲקֹב, וְעֲנִין
4 הַשֵּׁנִי שֶׁקְשׁוֹר עִם יִשְׂרָאֵל. גַּם צִרִיף לְהִבִּין מִדּוּעַ
5 נֹאמַר וּמִסְפֵּר גו', הֲרִי הַפִּירוּשׁ הַפְּשׁוּט בְּכָתוֹב
6 הוּא מִי יָכוֹל לְמַנּוֹת אֶת "עֶפֶר יַעֲקֹב", וּמִי יָכוֹל
7 לְמַנּוֹת אֶת "רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל" (שֶׁהַתּוֹבָה "מִי מִנֵּה"
8 קָאִי גַם עַל "רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל"), וְהִינוּ, שְׂכָתוֹת
9 הַכְּתוֹב לְהַדְגִּישׁ שְׂאִין מִסְפֵּר, וְאֵם כֵּן הוּא-לֵה-
10 לְמִימַר (בְּקִיצוֹר) "מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב וְרִבְעֵי
11 יִשְׂרָאֵל", וְלִמָּה נֹאמַר "וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל".
12 וְגַם צִרִיף לְהִבִּין מֵהַ שְׂכָתוֹב בְּ"מִדְּרַשׁ רַבָּה'
13 שִׁיר-הַשִּׁירִים עַל הַפֶּסוּק³ אֶל גִּנַּת אֶגְזוֹ יִרְדְּתִי,
14 מֵהַ אֶגְזוֹ זֶה - הַשֵּׁק מֵלֹא אֶגְזוֹזִים בִּידֶךָ, אֶתָּה
15 נוֹתֵן לְתוֹכִי כִּמְהָ שׁוּמְשָׁמִים כִּמְהָ חֲרָדִים וְהֵן
16 מִחֲזִיקִין, כִּף כִּמְהָ גֵרִים בָּאוּ וְנִתְּסָפוּ בְּיִשְׂרָאֵל,
17 הִדָּא הוּא דְּכָתִיב מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב, דְּלִכְאוּרָה
18 אֵינוֹ מוֹכֵן, מֵהַ שִׁנְךָ עֲנִין הוֹסַפְתָּ הַגֵּרִים, לְפִירוּשׁ
19 הַכְּתוֹב "מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב".

20 **ב** וַיִּבְּן בְּהֶקְדִּים בְּאֵזֶר הַחֲלֹק בֵּין "יַעֲקֹב"
21 לִ"יִשְׂרָאֵל", בְּיָדוֹעַ שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא מִלְשׁוֹן "וַיְדוּ אֶחָד בְּעֶקֶב"⁴,

22 וְהִינוּ שְׂזוּהֵי מִדְּרָגָה נְמוּכָה, וְ"יִשְׂרָאֵל" הוּא עַל שֵׁם "שְׂרִית עִם אֱלֹקִים וְעִם
23 אֲנָשִׁים"⁵, שְׂזוּהֵי מִדְּרָגָה גְּעִלִּית. וְלִכְּנֹן מְצִינוֹ בַּתּוֹרָה שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא
24 הַשֵּׁם שְׂבוֹ נִקְרָאִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ הַרְגִּיל, מֵהֶ"ח שְׂאִין-כֵּן "יִשְׂרָאֵל" הוּא
25 הַשֵּׁם שְׂמוּרָה עַל שְׁלֵמוֹת. וְכִשְׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּנוֹגֵעַ לְכָלִּלוֹת הַקּוּמָה הַשְּׁלֵמָה דְּכָל
26 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּן הוּא גַם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּכָל נִשְׁמָה, שְׂיִשְׁנוֹ חֶלֶק הַנִּשְׁמָה
27 שְׂנִקְרָא בְּשֵׁם "יַעֲקֹב", שְׂזוּהֵי הַעֲקֵב וְהַרְגֵּל שְׂבִנְשָׁמָה, וְיִשְׁנוֹ גַם חֶלֶק הַנִּשְׁמָה

6 גַּם צִרִיף לְהִבִּין דְּבַר נוֹסֵף בְּפֶסוּק
7 זֶה מִדּוּעַ נֹאמַר וּמִסְפֵּר גו',
8 הֲרִי הַפִּירוּשׁ הַפְּשׁוּט בְּכָתוֹב
9 הוּא מִי יָכוֹל לְמַנּוֹת אֶת
10 "עֶפֶר יַעֲקֹב", וּמִי יָכוֹל
11 לְמַנּוֹת אֶת "רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל"
12 וְהִירֵי הֵם רַבִּים כֹּל-כֵּךְ שֶׁאִי-אֶפְשָׁר
13 לְסַפֵּר אוֹתָם (שֶׁהַתּוֹבָה הַמִּילִים
14 הַרְשׁוֹנוֹת בְּפֶסוּק "מִי מִנֵּה"
15 שֶׁפִּירוּשׁוֹ מִי יָכוֹל לְסַפֵּר קָאִי
16 מִכּוּנוֹת גַּם עַל "רִבְעֵי
17 יִשְׂרָאֵל"), וְהִינוּ, שְׂכָתוֹת
18 הַכְּתוֹב לְהַדְגִּישׁ שְׂאִין מִסְפֵּר
19 לְ"עֶפֶר יַעֲקֹב" וְ"רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל" כִּי הֵם
20 רַבִּים מְאֹד, וְאֵם כֵּן הוּא-לֵה-
21 לְמִימַר הִיא לוֹ - לְפֶסוּק - לֹאמַר
22 (בְּקִיצוֹר) "מִי מִנֵּה עֶפֶר
23 יַעֲקֹב וְרִבְעֵי יִשְׂרָאֵל", וְלִמָּה
24 נֹאמַר "וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי
25 יִשְׂרָאֵל", וְהַשְׁלָלָה כְּפֹלָה, מִדּוּעַ
26 נֹאמַר הַמִּילָה "וּמִסְפֵּר" וְהִירֵי לְכַאוּרָה
27 הִיא מִיִּחוּדָהּ, וּמִדּוּעַ נֹאמַר מִילָה
28 שֶׁבְּפִשּׁוֹת מִשְׁמַעוֹתָהּ הִיא "מִסְפֵּר"
29 בְּעוֹד שְׂחוּכֵן הַפֶּסוּק הוּא שְׂאִין מִסְפֵּר?
30 וְגַם צִרִיף לְהִבִּין מֵהַ שְׂכָתוֹב
31 בְּ"מִדְּרַשׁ רַבָּה' שִׁיר-הַשִּׁירִים
32 עַל הַפֶּסוּק³ אֶל גִּנַּת אֶגְזוֹ
33 יִרְדְּתִי, מֵהַ אֶגְזוֹ זֶה - הַשֵּׁק
34 מֵלֹא אֶגְזוֹזִים בִּידֶךָ, אֶתָּה נוֹתֵן
35 לְתוֹכִי כִּמְהָ שׁוּמְשָׁמִים כִּמְהָ
36 חֲרָדִים וְהֵן מִחֲזִיקִין, כִּף
37 כִּמְהָ גֵרִים בָּאוּ וְנִתְּסָפוּ
38 בְּיִשְׂרָאֵל, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב
39 שֶׁכְּתוֹב מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב, עַד
40 כֹּאן דְּבִירֵי הַמִּדְּרַשׁ דְּלִכְאוּרָה אֵינוֹ
41 מוֹכֵן, מֵהַ שִׁנְךָ עֲנִין הוֹסַפְתָּ
42 הַגֵּרִים לַעֲם יִשְׂרָאֵל, לְפִירוּשׁ
43 הַכְּתוֹב "מִי מִנֵּה עֶפֶר יַעֲקֹב".

(1) פרשנותו (בלק) כג, י"ד. (2) ראה גם רד"ה מי מנה העת"ר (המשך תער"ב ח"ב ע' א'נג). (3) ש"ש ו, יא. (4) תולדות כה, כו. (5) וישלח לב, כט.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁנָקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", אוֹתִיּוֹת "לִי רֹאשׁ"⁶, שְׁזָהוּ הָרֹאשׁ
2 החלק העליון והנעלה שֶׁבְּנִשְׁמָה, כשם שהראש הוא החלק העליון והנעלה
3 בגוף.
4 וּכְמוֹ-כֵן כשם שיש הבדל בעם ישראל בכלל ובכל אחד בפרט בין "עקב"
5 וישראל, כך יש חלוקה הבדל מעין
6 זה בְּכָל נִשְׁמָה פרטית, בֵּין יָמִי
7 החול שבחם הנשמה נמצאת במצב
8 נחות יחסית לִימֵי הַשָּׁבַת שבהם
9 הנשמה נמצאת במצב נעלה, כְּמִבְּאֵר
10 בְּאֵרוֹכָה ב' לקוטי תורה'
11 לאדמו"ר הזקן בְּפֶרֶשְׁתָּנוֹ⁷ פרשת
12 בלק בפירושו הַפְּתוּבָה⁸ האמור
13 בנבואת בלעם לֹא הָבִיט הַקְּדוֹשׁ
14 ברוך-הוא אֲנִי בִּיעָקֹב וְלֹא רָאָה
15 עָמַל בְּיִשְׂרָאֵל, ש"לֹא הָבִיט
16 אֲנִי בִּיעָקֹב" קאי מכוח על יָמִי
17 החול, שִׁבְהֵם יֵשׁ עֲנִין
18 הַמְּלָאכָה והעיסוק בענייני העולם
19 הזה הגשמי, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב⁹ שֵׁשֶׁת
20 יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, בְּל"ט
21 מְלָאכֹת המנויות במשנה, מהם
22 צריך לשבות ביום השבת, דְּעוֹבְדִין
23 דְּחֹל, מלאכות של מעשי חול
24 שְׁעוֹסָקִים בְּעִנְיָי הָעוֹלָם,
25 עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שהוא העולם
26 התחתון ביותר מבין כל העולמות
27 שְׁאִין עוֹלָם תַּחְתּוֹן לְמִטָּה
28 הַיָּמָנוֹ, וּבְמִילָא כאשר עוסקים
29 בענייני העולם התחתון והנחות ביותר
30 נִמְצָאִים בְּמִדְרָגָה נחותה
31 שְׁנָקְרָא בְּשֵׁם עָקֹב וְרָגַל
32 בחינת "עקב", אֲלֵא שְׂבוּ בתוך גוף
33 גשמי הנמצא בעולם הזה הגשמי
34 נִמְשָׁכָה הַנִּשְׁמָה האלוקית
35 הרוחנית, וּבְנִשְׁמָה גּוֹפָא עצמה
36 נִמְשָׁךְ ויורד ומתגלה הַיּוֹד
37 האלוקות הרוחנית העליונה
38 מְלַמְּעָהּ, וְחוֹדֵר עַד הָעָקֹב
39 החלק הנחות ביותר בגוף שאף הוא נעשה חדרור באור הנשמה, שְׁזָהוּ עֲנִין
40 "יֵעָקֹב" (י"ד עָקֹב¹⁰ החיבור בין הנשמה, י"ד, והגוף, עקב), וּבְכַח
- זֶה שהנשמה מאירה ביהודי הָרִי הוּא כל אחד ואחד מישראל כְּמִלָּא
עֲנִינִי שְׁלִיחוֹתוֹ התפקיד של נשמתו שבשכילו היא יודה ונתלכשה בגוף
גשמי בְּעָלְמָא דִּין בעולם הזה.
אֲמָנָם, עֲבוּדָה זוֹ שהאדם עובד את ה' בעולם הזה על ידי שאור נשמתו
יאיר בגופו ויחדור בכל מציאותו הִיא
בְּאוֹפֶן שֶׁל עָמַל וַיְגִיעָה, אֲלֵא
שְׁהַמְלָאכָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת
לֹא אֲנִי עוֹל וְעוֹן, וְזָהוּ "לֹא
הָבִיט אֲנִי בִּיעָקֹב" היינו
ש"עקב" ממלא את שליחותו ועושה
את מלאכתו ללא "און" (אֲבָל עֲדִין
אִין זֶה בְּאוֹפֶן ש"לֹא רָאָה
עָמַל" ואדרבה, העבודה הזו חייבת
עמל ויגיעה גדולה). אֲךְ עַל-יְדֵי
הָעֲבוּדָה דִּימִי החול שכרוכה
בעמל ויגיעה בָּאִים לְיוֹם הַשָּׁבַת,
כְּמִאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל¹¹ מִי
שִׁטְרַח בְּעָרֵב שָׁבַת יֹאכֵל
בְּשָׁבַת וזוהו מוכן שגם בעבודה
הרוחנית הנפשית, העבודה בימי החול
היא הכנה לעבודת ה' ביום השבת,
שְׁהוּא יוֹם מְנוּחָה מהעיסוקים
בענייני העולם הזה, וְאֲסוּר
בְּמִלָּאכָה כאמור שבשבת יש להמנע
ולשבות מכל ל"ט המלאכות, וְלִכְּן
אִין בּוֹ ביום השבת נְתִינָת מְקוֹם
לְעִנְיָן שֶׁל עָמַל (לא רק שְׁאִין
בּוֹ אֲנִי שהוא חטא ועון אלא אין בו
אפילו עמל ויגיעה), וְזָהוּ "וְלֹא
רָאָה עָמַל בְּיִשְׂרָאֵל" ונמצא
שגם בפסוק זה יש חלוקה מעין
האמור, עבודת ה' בימי החול, בחינת
"עקב" ("לא הביט און ביעקב")
ועבודת ה' ביום השבת, בחינת ישראל
("לא ראה עמל בישראל").
וּכְיִין שְׁבִיּוֹם הַשָּׁבַת צְרִיכָה
לְהִיּוֹת הַהִתְנַהֵּג בְּאוֹפֶן אַחֵר
לְגַמְרֵי מאשר ההנהגה בימות החול,
לְכֵן הַמַּעֲבָר מִימֵי החול לְיוֹם הַשָּׁבַת הוּא עַל-יְדֵי הַטְּבִילָה
במקווה טהרה בְּעָרֵב שָׁבַת¹², שְׁהוּא הַחוּכָן הַפְּנִימִי שֶׁל הַטְּבִילָה עֲנִין

(6) שער הפסוקים להאריז"ל וישלח לב, כט. ספר הליקוטים להאריז"ל ויחי מז, כח. לקו"ת שלח מח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ טו, ב - בשם הזהר. (7) בלק עב, ב. שם, ג ואילך. (8) פרשתנו כג, כא. (9) ויקהל לה, ב. (10) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ"ב. תו"א ויצא כא, א. ובכ"מ. (11) ע"ז ג, א. (12) ראה פע"ח שער השבת פ"ג. הובא בסד"ה מי מנה הנ"ל (שם ע' א'ס).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 הַבְּטוּל (טְבֵלָה אוֹתִיּוֹת הַבְּטָל¹³) של גְּדֵרֵי הַמִּצִּיאוֹת של הָאָדָם,
- 2 הֵינִי, שְׁמִתְבַּטֵּל צִיּוֹר הֶדְגֵם וְהַתְּבִנִּית, הֵינִי הַגְּדֵרִים של מִצִּיאוֹת
- 3 הָאָדָם כְּפִי שֶׁהוּא בִּימֵי הַחֹל, וְנַעֲשֶׂה צִיּוֹר חֲדָשׁ הָאָדָם הוֹפֵךְ
- 4 לַמִּצִּיאוֹת חֲדָשָׁה הַמֵּתָאִים לְיוֹם הַשִּׁבְתָּ. וְהֵינִי, דְּכָשֶׁם שְׁעִנְנָן
- 5 הַשִּׁבְתָּ בְּעוֹלָם כּוֹלוֹ בְּכֻלּוֹת
- 6 הַבְּרִיאָה הוּא בְּאוֹפֶן דְּ"וִיכְלוֹ
- 7 הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל
- 8 צָבָאָם¹⁴, דְּפִירוּשׁ "וִיכְלוֹ"
- 9 הוּא לֹא רֵק כְּפִירוּשׁ הַפֶּשֶׁט, הֵינִי
- 10 הַסְתִּימּוֹ וְנִשְׁלַמָּה מִלֹּאכֶת בְּרִיאָתָם,
- 11 אֲלֵא גַם מְלִשׁוֹן כְּלִיּוֹן קֶץ וְסוֹף
- 12 כְּמוֹ נִכְסָפָה וְגַם כִּלְתָּה נִפְשִׁי (כְּפִי
- 13 שְׁמִכָּאָר אֲדַמּוֹר ה' צָמַח
- 14 צָדִיק, הַשְּׁלִישִׁי בְּשׁוֹשֶׁלֶת אֲדַמּוֹרֵי
- 15 חֲבָד בְּאֶרְוָה ב' אִוֹר
- 16 הַתּוֹרָה¹⁵), הֵינִי, שְׁנַעֲשֶׂה
- 17 הַכְּלִיּוֹן בְּמִכּוּן שֶׁל סִיּוֹם וּבִטּוֹל
- 18 דְּצִיּוֹר תְּבִנִּית וְגִדְרֵי הַעוֹלָמוֹת
- 19 כְּפִי שֶׁהֵם בִּימֵי הַחֹל,
- 20 וְנַעֲשִׂים הַעוֹלָמוֹת אַחֲרֵי
- 21 הַהֲתַעֲלוֹת מִה' צִיּוֹר שֶׁלֹּא בִּימֹת
- 22 הַחֹל בְּמִדְרַגַּת יוֹם הַשִּׁבְתָּ,
- 23 הֵנָּה בֵּן הוּא גַם בְּכָל אֶחָד
- 24 מִיִּשְׂרָאֵל בְּפֶרֶט, שְׁעַל־יְדֵי
- 25 עֲבוֹדָתוֹ בְּעִבּוּדֵת ה' בִּימֹת
- 26 הַחֹל וְכֵה הוּא בָּהּ בְּמַגַּע עִם עֲנִינֵי
- 27 הָעוֹלָם, הֵרִי הוּא פּוֹעֵל אֶת
- 28 הָעִנְיָן דְּ"וִיכְלוֹ הַשָּׁמַיִם
- 29 וְהָאָרֶץ¹⁶, שְׁיָבֵא הָעוֹלָם
- 30 וְיַתְעֵלָה שְׁאֵז לְמַעְמַד וּמָצָב דְּיוֹם
- 31 הַשִּׁבְתָּ, שְׁאֵז כֹּאשֶׁר הָעוֹלָם מִתְעַלָּה
- 32 לְמַצְבוֹ בְּיוֹם הַשִּׁבְתָּ, הוּא בְּאוֹפֶן
- 33 שֶׁל שְׁלֵמוֹת (וְלֹא בְּאוֹפֶן
- 34 שֶׁ"הִיָּה הָעוֹלָם חֲסֵר"¹⁷
- 35 כְּפִירוּשׁ רִשִׁי עַל הַכְּתוּב "וִיכְלוֹ"
- 36 שֶׁנִּשְׁלַמָּה מִלֹּאכֶת הַבְּרִיאָה, וְכֵה הִיָּה
- 37 הָעוֹלָם חֲסֵר, מִנּוּחָה. בָּהּ שִׁבְתָּ בָּהּ
- 38 מִנּוּחָה). וְכֹנֶזֶר לְעִיל שְׁבִשְׁבִּיל
- 39 זֶה לְצוּרֵךְ הַמַּעֲבָר מִעוֹלָם שֶׁל 'חֹל'
- 40 ("עֵקֶב") לְעוֹלָם שֶׁל 'שִׁבְתָּ' (יִשְׂרָאֵל) צָרִיף לְהִיּוֹת הַקְּדָמָה הַהִלּוֹל (יְהִלְלוּךָ), שֶׁהוּא

- 41 עֲנִינָן הַבְּטוּל שֶׁהוּא תוֹכֵן עֲנִינָן הַטְּבִילָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כֹּאמּוֹר לְעִיל.
- 42 (ג) וְיִוָּכֵן הַהֲבִדֵל בֵּין 'עֵקֶב' ו'יִשְׂרָאֵל' הַמְדוּכָר לְעִיל בְּפִרְטִיּוֹת יוֹתֵר,
- 43 מִמָּה שְׁמַצִּינּוּ בְּעִנְיָן הַשִּׁכָּר עַל עֲבוֹדַת ה' בְּעוֹלָם הוּא, שְׁזָהוּ הָעִנְיָן
- 44 דְּגִנְ-עֲדָן בְּעוֹלָם הַבָּא, שְׁבֹו צְדִיקִים יוֹשְׁבִין וְנִהְיִין מִזִּיו
- 45 הַשְּׁכִינָה¹⁸, שְׁזָהוּ שִׁכָּר
- 46 הָעֲבוּדָה שֶׁהָאָדָם עוֹבֵד אֶת ה'
- 47 בְּעוֹלָם הוּא, וּמִזָּה מִהֲשִׁכָּר עַל
- 48 הַעֲבוּדָה (שִׁישׁ בּוֹ דְּרוֹגוֹת שׁוֹנוֹת) יוֹכֵן
- 49 גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן הָעֲבוּדָה
- 50 עֲצֻמָּה וְהַדְּרוֹגוֹת הַשׁוֹנוֹת שִׁבָּה, כְּפִי
- 51 שִׁמְשִׁיךְ וּמִבָּאָר.
- 52 וּבְהִקְדָּמָה, שְׁכָשֶׁם שְׁעִנְיָן
- 53 הָעֲבוּדָה צָרִיף לְהִיּוֹת בְּאוֹפֶן
- 54 דְּ"כָּל מֵאֲדָה"¹⁹ כְּכַתּוּב בְּפִרְשֵׁת
- 55 'שִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל', וְזֹא הֵבֵאת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
- 56 בְּכָל לַבָּב, בְּכָל נִפְשֶׁךָ וּבְכָל מֵאוֹדֶךָ,
- 57 ו"מֵאוֹד" מִשְׁמַעוֹ בְּלִי גְבוּל, לֹאִין
- 58 שִׁיּוֹר וְהֵינִי, שְׁשִׁלְמוֹת
- 59 הָעֲבוּדָה עֲבוּדָה מוֹשְׁלֶמֶת הִיא
- 60 בְּהִיּוֹתָהּ לֹלָא הַגְּבֻלָּה, בְּאוֹפֶן
- 61 דְּ"מַעְלִין בְּקִדְשׁ"²⁰ מוֹשֵׁג
- 62 הַלְכָתִי שִׁמְשַׁמְעוֹ שִׁבְעִינִי תוֹרָה
- 63 וּמִצְוֹת צִרְיָה לְהִיּוֹת הוֹסֵפָה וְעִלְיָה
- 64 מִתְמַתֵּד (לְמַשֵּׁל, לֹאֲחֹר לְבִישֵׁת הַטִּלִּית
- 65 מִנִּיחִים תְּפִלִּין שְׁקוֹדֶשֶׁת הִיא יוֹתֵר
- 66 מִקְדוּשֵׁת הַטִּלִּית כִּי 'מַעְלִין בְּקוֹדֶשׁ',
- 67 מִסְפָּרִם שֶׁל גִּירוֹת חֲנוּכָה עוֹלָה מִלִּילָה
- 68 לְלִילָה, 'מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ', כִּי 'מַעְלִין
- 69 בְּקוֹדֶשׁ', וְכֵן גַּם עֲבוֹדַת ה' הַרוּחָנִית
- 70 צִרְיָה לְהִיּוֹת בַּהֲתַעֲלוֹת וְהוֹסֵפָה
- 71 מִתְמַתֵּד עַד אֵין סוֹף, הֵנָּה כְּמוֹ-
- 72 כֵּן גַּם הַשִּׁכָּר דְּגִנְ-עֲדָן שְׂבָא
- 73 בְּתוֹר גְּמוּלָה לְעִבּוּדֵת ה' בְּעוֹלָם הוּא
- 74 הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲלִיּוֹת עַד אֵין
- 75 קֶץ, שְׁזָהוּ מִה שְׁכָתוּב²¹
- 76 וְקוֹדְשִׁים בְּכָל יוֹם יְהִלְלוּךָ
- 77 סְלָה, דְּקֵאִי²² מִכּוּן עַל עֲלִיּוֹת
- 78 הַנִּשְׁמוֹת (שְׁנִקְרָאוֹת קוֹדְשִׁים)
- 79 בְּגִנְ-עֲדָן מוֹדַגָּה לְדִרְגָּה עֲלִי-יְדֵי
- 80 עֲנִינָן הַשִּׁיּוֹרָה שְׁעַל־יְדֵה הִיא

(13) סידור עם דא"ח קנט, סע"ד. (14) בראשית ב, א. (15) בראשית מב, ב ואילך. (16) ראה שבת קיט, ריש ע"ב. הובא בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רסח. (17) ראה פירש"י בראשית ב, ב. פירש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). תוס' סנהדרין לח, א (ד"ה חצבה). (18) ראה ברכות יז, א. (19) ואתחנן ו, ה. (20) ברכות כח, א. וש"נ. (21) תפילת העמידה. (22) ראה לקו"ת בהר מא, ב. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

המציאות הקודמת **שְׁלָהֶם**, בדוגמת הטבילה של הנשמות ב'נהר
 דינור' **שָׁבִין גִּיהֶנֶם** שם עברו את הזיכרון לאחר העלייה מהעולם הזה
 הגשמי לעולם הבא הרוחני **לְגַן-עֶדֶן הַתַּחְתּוֹן כְּדִי לִישְׁכַּח חִיּוֹ**
דֵּהאִי עֲלָמָא לשכוח את מראה העולם הזה, כי כל עוד יש לנשמה חיבור
 מסוים לענייני העולם הזה אין בכותה
 להתעלות לְגַן-עֶדֶן וליהנות שם מזיו
 השכינה **(כְּדִאיֵתָא בְּדִהֶרָא)**, **דָּאִם לֹא כֵן**, אם
 הנשמה לא תעבור 'טבילה' המשכיחה
 ממנה את הקשר והשייכות לגשמיות
 העולם הזה **הָרִי זֶה** הקשר שנשאר
 לגשמיות העולם **מִכְּלָבֵל אוֹתוֹ**,
וְאִינוּ יָכוֹל לְקַבֵּל לקלוט ולהכיל
 את **הָעֵנִינִים** האלוהיים הרוחניים
דִּי-גַן-עֶדֶן הַתַּחְתּוֹן, **וְעַל-**
דֶּרֶךְ-זֶה צָרִיךְ לְהִיטֵב טְבוּל
הַצִּיּוֹר והגדרים **דִּי-גַן-עֶדֶן**
הַתַּחְתּוֹן כְּדִי שִׁיכַל לְהַתְּעֵלוֹת
וּלְקַבֵּל אֶת הַצִּיּוֹר שֶׁל גַּן-עֶדֶן
הָעֶלְיוֹן כי גם ההבדל ביניהם, אף
 שניהם בבחינת 'גן עדן' הוא הבדל
 גדול ופער שלא בערך.
 (ד) **וַיֵּשׁ לְהַקְדִּים תַּחְלָה בְּאוֹר**
הַחֲלוּק שָׁבִין שְׁנֵי סוּגֵי גֶן-
עֶדֶן, **גַּן-עֶדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן-עֶדֶן**
הָעֶלְיוֹן שמחמת הבדל זה כדי
 לעלות מִגַּן-עֶדֶן התחתון לְגַן-עֶדֶן
 העליון, יש צורך ב'עמוד' ו'טבילה',
 כפי שממשיך ומבאר.
 ויובן על-פי מה דאיתא מובא
 ב'אדרא זוטא' 27 (מילולית:
 האסיפה הקטנה, כך נקרא חלק מספר
 הזוהר שנאמר בהתכנסות חכמים)
שֶׁ'עֶדֶן עֲלָאָה עדן העליון הוא
בְּחִינַת 'מִחָא' (חֲכָמָה)
סְתִימָאָה המוח (חכמה) הסתום
 והנעלם, היינו שלמעלה מגילוי
 'עדן העליון' ר'מוחא סתימא' **גַּם 'חֲכָמָה עֲלָאָה'** חכמה העליונה),
וְ'עֶדֶן תַּתְּאָה' בחינת 'עדן התחתון' הוא **בְּחִינַת חֲכָמָה דִּי-זַעִיר**
אֲנָפִין 28 בחינת החכמה כפי שהיא (לא במוחין, אלא) במידות העליונות
 (הנקראות 'זעיר אנפין', פנים וזעירות, כי האור המאיר במידות הוא מועט
 ומצומצם לגבי האור המאיר במוחין).

הָעֶלְיָה, כִּידוּעַ בְּעֵנִין הביאור הפנימי בדברי המשנה במסכת "כל
בְּעַלִּי הַשִּׁיר יוֹצְאִים בְּשִׁיר" כו' 23, לפי פשוטו כוונת המשנה היא
 שהבחנות שיש בצווארם רצועה שקבועה בשיר (כמין טבעת) מותר להוציא
 אותן בשבת עם הרצועה הזו לרשות הרבים, כיוון שכך דרכם לצאת אין זה
 נחשב משא וכן מותר למשוך אותם
 בשבת ברצועה הנתונה בשיר כי כך
 היא הדרך לשמור עליהן, ועל-פי
 חסידות הכוונה לנשמות ומלאכים
 9 בעולמות הרוחניים שעל-ידי אמירת
 10 שירה ושבחנים והילולים לאלוקות הם
 11 מתעלים ו'יוצאים' מהגדרים וההגבלות
 12 שלהם, ועל העליות שעל-ידי ה'שיר'
 13 נאמר 'יהללך סלה', **שְׁזָהוּ בְּלִי**
 14 **הַפֶּסֶק** ובכל דרגה שמתעלים אליה,
 15 ממשיכים ומתעלים לדרגה נעלית עוד
 16 יותר **(סְלָה)**, **כְּמֵאמַר**
 17 **רַבּוֹתֵינוּ ז"ל 24** **כָּל מְקוֹם**
 18 **שֶׁנֶּאֱמַר "נִצַּח, סְלָה, וְעַד"**
 19 **אֵין לוֹ הַפֶּסֶק עוֹלָמִית**, ובלשון
 20 הגמרא, "תנא דבי רבי אלעזר בן יעקב:
 21 כל מקום שנאמר 'נצח' סלה' ועד' -
 22 אין לו הפסק עולמית. נצח - דכתיב
 23 'כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף',
 24 סלה - דכתיב 'כאשר שמענו כן ראינו
 25 בעיר ה' צבאות בעיר אלוֹקֵינוּ אֱלֹקִים
 26 יכוננו עד עולם סלה, ועד - דכתיב
 27 ה' ימלוך לעולם ועד", **עַד אֵין**
 28 **סוּף. אֵלָא שְׁעָלִיּוֹת אֱלוֹ** של
 29 הנשמות בגן-עדן **נִחְלָקוֹת לְשְׁנֵי**
 30 **סוּגִים קְלָלִים, גַּן-עֶדֶן**
 31 **הַתַּחְתּוֹן וְגַן-עֶדֶן הָעֶלְיוֹן** שבכל
 32 אחד משניהם יש עליות ללא גבול.
 33 **וְהִנֵּה 25**, **הָעֶלְיָה מִמְדְּרָגָה**
 34 **לְמִדְּרָגָה בְּפִרְטֵי הַמִּדְּרָגוֹת**
 35 **דִּי-גַן-עֶדֶן** שהיא עלייה פרטית,
 36 **וּבִכְלָלוֹת יוֹתֵר, הָעֶלְיָה** של
 37 הנשמות **מִגַּן-עֶדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן-עֶדֶן הָעֶלְיוֹן**, היא על-ידי
 38 **הָעֵמּוּד** הרוחני **שְׁבִינֵיהֶם** המשמש כ'ממוצע' המחבר ביניהם ודרכו אפשר
 39 לעלות מ'גן עדן התחתון' ל'גן עדן העליון' למרות שיש ביניהם פער וריחוק-
 40 ערך גדול, **וְכֵן עַל-יְדֵי הָעֵנִין דִּי-נִהָר דִּינוֹר' נהר (רוחני) של אש שָׁבוּ**
 41 **טוֹבָלוֹת הַנְּשָׁמוֹת** בעלייתם למעלה, **וְעַל-יְדֵי-זֶה מִתְּבַטְּלִים**
 42 **(פְּנֻזָּר לְעִיל שְׁטַבְלָה** הוא ענין **הַטְּבוּל**) מהציור הדרגה וגדרי

(23) שבת נא, ב. וראה לקו"ת ברכה צח, א. 24) עירובין נד, א. 25) בהבא לקמן - ראה ד"ה מי מנה הנ"ל (שם ע' א'נד ואילך). (26) ח"ב ריא, ב. 27) רצ, א. וראה גם ביאורה"ז להצ"צ ח"ב ס"ע תרמד ואילך. 28) באד"ז שם: חכמה דאתפתחא לל"ב שבילין. ובאד"ר (קכח, ב), שזהו חכמה דז"א.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

לגבי התגלות 'עדן' בחינת התענוג, כיוון ש'חכמה', להיותה נקודה
 עצמית (נקודה בלבד מבחינת הגילוי בחכמה אין התגלות והתרחבות
 של פרטים, אבל מצד שני החכמה היא נקודה עצמית ויש בה את
 העצמיות, העומק והפנימיות) של השכל, וכיוון שהחכמה היא נקודה
 עצמית, הנה גם גלוי התענוג
 הוא באופן של נקודה
 עצמית, עם כל העומק שבדבר,
 מה שאין כן ב'בינה', שבה
 באים כל הענינים באופן של
 מרחב ואמנם מבחינת הגילוי
 והתפשטות יש יתרון גדול ב'בינה'
 לגבי 'חכמה', אבל ב'בינה' לא בא
 ומתגלה העצם כמו ב'חכמה',
 ובכל זאת, כיוון ש'בינה' יש
 התרחבות והתפשטות רבה של השכל,
 אזי נעשה התגלות
 והתפשטות התענוג באופן ניכר
 ונרגש יותר מאשר ב'חכמה'.
 וזהו ענין התוכן הפנימי של גן
 עדן, דהיינו המשכת התענוג
 ד'חכמה' ('עדן') הורגה הגבוהה
 בתענוג שהיא העונג כפי שהוא מתגלה
 בחכמה (למעלה מהעונג כפי שהוא
 בועיר-אנפין, המידות) ב'בינה'
 ('גן'), כמו שכתוב³² גן
 בעדן (מקדם), שזהו ענין
 יחוד חיבור ואיחוד והמשכה פנימית
 של שתי הבחינות 'חכמה-ויבינה'
 'עדן' (חכמה) ו'גן' (בינה), ואז כאשר
 העונג מאיר ב'בינה' צדיקים
 יושבין ונהנין כו', באופן של
 אור פנימי כי העונג לא נשאר בחור
 'מקיף' אלא יורד ונמשך בפנימיות
 בתוך המוחין ובהרחבה לא רק
 בחור 'נקודה' של חכמה אלא
 בהתרחבות והתפשטות של בינה.

והענין בזה, דהנה, אף ש'עדן' (מלשון עדונים) ענינו
 תענוג והיא בחינה נעלית ביותר באלוקות, כשם שבכוחות הנפש העונג הוא
 כוח עמוק ופנימי ביותר, הרי עקר התחלת גלוי התענוג בצורה
 ניכרת ונרגשת הוא ב'חכמה'²⁹ כאשר העונג יורד ונמשך ומתגלה
 בשכל, וכמשל ודוגמא לזה
 בכוחות הנפש באדם למטה,
 שפאשר נמשך ונתגלה אצלו
 שכל רעיון שכלי חדש (שזהו
 ענין החכמה כמבואר בחסידות
 שהמוחין מתחלקים לחכמה, בינה ודעת,
 והחכמה היא השלב הראשון של
 התפתחות והתגלות רעיון שכלי חדש,
 התחלת גלוי השכל, אזי עם
 תחילת ההתגלות של רעיון חדש
 מתמלא האדם תענוג, שלכן
 אמרו חכמינו ז"ל צהבו פניו כו'
 של רבי אבהו בשמץא תוספתא
 דרתא³⁰ חדשה שלא היתה ידועה
 קודם לכן, ומכל זה מובן שעיקר
 התגלות התענוג הוא בחכמה.
 אמנם, אף שהתחלת גלוי
 התענוג הוא ב'חכמה', נקודת
 השכל שהרי בשלב ראשון הרעיון
 השכלי מתגלה כנקודה בלבד ללא
 פרטים וללא 'אורך' ו'רוחב', הרי
 התרחבות התענוג באופן ניכר
 ונרגש היטב ובגלוי הוא ב'בינה'
 דוקא שהיא הסתעפות והתרחבות של
 נקודת החכמה (פידוע ש'התגלות
 עתיק הוא בבינה'³¹ 'כתר עליון'
 שלמעלה מעשר הספירות כולל בתוכו
 שתי בחינות כלליות 'אריך אנפין' פנים
 ארוכות, היינו גילוי רב) שהוא הרצון
 העליון, ר'עתיק יומין' לפי אחד
 הפירושים, נעתק ונבדל ונעלה מ'יום'
 וגילוי שהוא העונג העליון ועל כך
 מובא בספרי קבלה שהתגלות בחינת 'עתיק יומין', העונג, הוא בכוח הבינה,
 כי חכמה, ההבדק הראשוני של הרעיון השכלי, היא נקודה בלבד ושם היא
 רק ההתחלה של גילוי התענוג, אבל התרחבות התענוג לפרטים והתגלותו
 כרגש ניכר ונרגש בגלוי היא בבינה דוקא שבה הרעיון השכלי כבר מסתעף
 לפרטים ומתפשט לאורך ולרוחב), היינו, פאשר השכל נמשך
 ומתפשט באורך ורוחב כו'. אלא שמצד שני יש בכל זאת יתרון

(29) ראה גם המשך תער"ב שם ע' א"מא. (30) ראה ירושלמי שבת פ"ח ה"א. לקו"ת מסעי צג, ב. (31) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך לך יא, סע"ב. (32) בראשית ב, ח.

יום ב' פרשת בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

שלמטה ממנה, ובהמשכה והארה מחכמה לבינה יש המשכה של חיצוניות
החכמה בלבד, אבל על ידי העבודה בתורה ומצוות ונתוסף בזה בהמשך
מ'עדן' ל'גן' מחכמה לבינה, גם ההמשכה מבחינת פנימיות
החכמה.

ויקמו באדם למטה, בכוחות
הנפש שלו שכידוע משקפים את
הספירות העליונות שנשתלשלו מהן,
שנקודת השכל הנקודה
הראשונית של הרעיון השכלי, לפני
ההתרחבות לפרטים, בחינת
חכמה, היא רק חיצוניות
החכמה, אך לאחר
שנמשכת ומתגלה ויורדת הנקודה
הראשונית ובאה בהרחבה
בהשגה הבונה וקליטה ד'בינה',
ומוסיף להתנגע ולהתעמק
בשכל עוד יותר, אזי מגיע
עד לפנימיות החכמה
שבתחילת התגלות החכמה עדיין לא
הייתה ידועה ומושגת, שהוא
פנימיות החכמה ענין ראיה
ד'חכמה', הינו, שנעשית
אצלו התאמתות השכל הרעיון
השכלי התקבל ונקלט בצורה כל כך
טובה שאין כל ספק באמת שלו כמו
על-ידי ראית הדבר כשם
שכאשר אדם רואה דבר במו עיניו אין
לו כל ספק כי מדובר במציאות
אמיתית (בשונה משמיעה שבה אין כו
רמה גבוהה של התאמתות).
ועל-דרך-זה בנוגע לגן-עדן
התחתון, שהוא ענין
ההמשכה של בחינת 'עדן' (העונג
העליון כפי שמאיר בחכמה ובינה) עד
לספירת המלכות, יחוד ו"ה,
היינו המשכה מהמידות (וא"ו של שם
הוי') למלכות (ה"א אחרונה של שם
הוי'), כמבואר לעיל, שנמשך בה
גם האופן היותר נעלה שבענין ההבנה והשגה ד'בינה' ולא
רק החיצוניות של 'בינה', כפי שנמשך ומתגלה ב'זעיר אנפין'
ו'מלכות'.

היינו כפי שמוחין מאירים ומתגלים במידות ועד לבחינת המלכות,
היינו שבחינת 'עדן' מתלבשת בחכמה ויורדת לא רק למידות אלא גם
למלכות, הספירה האחרונה והתחתונה מעשר הספירות [ונוסף לזה, מלבד
ההמשכה והתגלות של 'עדן תתאה' המאירה בגן עדן התחתון, הגה לאמיתו

של דבר גם בגן-עדן התחתון
נמשך ונתגלה הארה מסוימת
מבחינת 'עדן עלאה' אם כי
עיקר ההתגלות בגן עדן התחתון היא
אכן מבחינת 'עדן תתאה', כמבאר
בארוכה במקום אחר].
ונמצא, ששתי הבחינות דגן-
עדן העליון וגן-עדן התחתון
הן בכללות באופן כללי שתי
הבחינות ד'בינה' שבה נמשכת
ההארה בגן עדן העליון ו'מלכות'
שבה נמשכת ההארה בגן עדן
התחתון, שבהן נמשכות בחינת
החכמה 'עדן עלאה' ובחינת
זעיר-אנפין 'עדן תתאה'.
ובאותיות בסגנון של הקבלה
תורת הסוד הוא ענין יחוד ו"ה
חיבור ואיחוד והמשכה פנימית מאות
י"ד של הוי' (בחינת החכמה) לאות
ה"א ראשונה של הוי' (בחינת בינה),
הוא ענין גן עדן העליון ויחוד ו"ה
חיבור ואיחוד והמשכה פנימית מאות
ו"א של הוי' (בחינת המידות) לאות
ה"א אחרונה של שם הוי' (בחינת
המלכות), הוא ענין גן-עדן התחתון.
ובכללות הענין דגן-עדן
שחוכנו הוא המשכת והתגלות אור
אלוקי בבחינת בינה (גן עדן העליון)
ובבחינת המלכות (גן עדן התחתון)
נתוסף עוד יותר יש תוספת
המשכה וגילוי על-ידי עבודת
האדם בקיום התורה ומצוות,
כמו שכתוב³³ בתורה לגבי אדם

הראשון ויניחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה, והינו, שנוסף על
מה שנמשך ב'גן' (בינה) מבחינת 'עדן' (חכמה), שזהו רק
חיצוניות החכמה, בהתאם לכלל שכל ההמשכות וההארות ביסוד
השתלשלות הן באופן כזה שרק החיצוניות של כל דרגה מאירה בדרגה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 אף צריך להבינו, דכינון שגן-עדן הוא ענין הידיעה
2 וההשגה, יושבין ונהנין כו', וכאמור שהנאה והתענוג הם דווקא
3 כאשר יש הבנה והשגה, איך שיהי' יתכן שיהיה שם גלוי בחינת
4 החכמה, 'עדן', שלמעלה מהשגה והרי החכמה היא נקודת הענין
5 בלבד, ללא הסתעפות לפרטים

6 שיוצרים רעיון ברור ומובן?
7 והבאור בזה, איך יתכן גילוי
8 החכמה שלמעלה בגן עדן שהוא תענוג
9 ההשגה שההשגה ד'גן-עדן
10 העליון' היא באופן של
11 השגת השלילה, כאשר משיגים
12 עניין נעלה ביותר שיש קושי להבין
13 ולהשיג את מהותו, ההשגה היא בדרך
14 השלילה, כלומר מבנים ממה הדבר
15 מושלל ואיזו הגדרה לא מתייחסת
16 אליו, בשונה מהבנה והשגה בדבר
17 שהשכל מסוגל לקלוט ולהבין שהיא
18 השגת החיוב, ובכל אחת מהשתיים
19 'השגת השלילה' ו'השגת החיוב' יש
20 יתרון לעומת השנייה, כפי שיתבאר
21 להלן, במבאר בארובה
22 ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן
23 פרשת פקודי³⁴ בענין "פקודי
24 המשפן משפן העדת"³⁵,
25 שהוא שני הדברים האמורים כאן על
26 המשכן ענין 'חוד ו"ה' האחד,
27 החיבור וההמשכה הפנימית בין הוא'
28 של שם הוי', ענין המידות בספירות
29 העליונות והה"א האחרונה של שם
30 הוי', ענין ספירות המלכות העליונה
31 (ובחינה זו היא התוכן הפנימי של
32 "פקודי המשפן"), שהוא
33 'יחוד' זה באופן של השגת
34 החיוב, ו'יחוד י"ה' הוי"ד של שם
35 הוי', בחינת החכמה, עם הה"א
36 הראשונה של שם הוי', בחינת הבינה

37 שהן מדריגות נעלות בהרבה מהמידות והמלכות (ובחינה זו היא התוכן
38 הפנימי של "משפן העדת"), שהוא באופן של השגת
39 השלילה ובדרגה נעלית זו לא יכולה להיות 'השגת החיוב', כפי שממשיך
40 ומבאר.
41 דהנה, השגת החיוב היא באופן שמתעסק להבין ולהשיג
42 בענינים הקשורים עם יש ומציאות דברים שיש להם מציאות

מוגדרת בגדרים ברורים ומוחשיים, ששייכות בהם הבנה והשגה
באופן של הלכשה כשהאדם מתבונן ומעיין בהם הדברים 'מלובשים'
בשכלו והשכל 'מתלבש' בהם, כי יש יחס קרוב בין השכל והדברים הללו,
ולכן כיוון שמדובר בהבנה והשגה מוחשית מוגדרת תכלית הידיעה
שיכולה לבא על-ידי השגה
זו היא לכל היותר רק במציאות
הדבר, ועד שיוכל לבא
אפילו לידי הפרה בענין שזו
דרגה גבוהה בהבנה והשגה, אבל
ב'השגת החיוב' לא ניתן להגיע
להתאמתות הכי עמוקה
שנקראת בשם 'ראיה' כי בסופו
של דבר השכל 'מבין' אבל לא ממש
רואה כמו בראייה בעין ממש, מה-
שאינו-השגת השלילה היא
באופן שמתעסק לדעת ולהבין
בענינים נעלים יותר
מהענינים שעד עתה היתה
לו ידיעה בהם, והתעסקותו
בהם היא באופן ששולל
מהם דברים שלא שייכים בהם כו',
אבל על-ידי-זה למרות שזו
'השגת השלילה' וממילא היא מופשטת
לעומת 'השגת החיוב' שהיא
בהתלבשות, יכול לבא להגיע
ולקבל השגה לפסוק עד
לפנימיות החכמה (וההכרה
והידיעה במדריגה נעלית זו היא על-
ידי העבודה בתורה ומצות,
לעבודה ולשמירה, כנזכר
לעיל), שזהו ענין ראיה
ד'חכמה' וכאמור הראייה נעלית
יותר מאשר ההשגה השכלית והיא
בהתאמתות יותר, על-דרך מעלת
הראייה על שמיעה.

אף צריך להבינו, דכינון שגן-עדן הוא ענין
הידיעה וההשגה, יושבין ונהנין כו', איך
שיהי' שיהיה שם גלוי בחינת החכמה, 'עדן',
שלמעלה מהשגה. והבאור בזה, שההשגה ד'גן-
עדן העליון' היא באופן של השגת השלילה,
כמבאר בארובה ב'לקוטי תורה' פרשת פקודי³⁴
בענין "פקודי המשפן משפן העדת"³⁵, שהוא
ענין 'יחוד ו"ה' ("פקודי המשפן"), שהוא באופן
של השגת החיוב, ו'יחוד י"ה' (משפן העדת),
שהוא באופן של השגת השלילה. דהנה, השגת
החיוב היא באופן שמתעסק בענינים הקשורים
עם יש ומציאות, ששייכות בהם הבנה והשגה
באופן של הלכשה, ולכן תכלית הידיעה
שיכולה לבא על-ידי השגה זו היא רק במציאות
הדבר, ועד שיוכל לבא אפילו לידי הפרה בענין,
אבל לא להתאמתות הכי עמוקה שנקראת בשם
'ראיה'. מה-שאינו-השגת השלילה היא באופן
שמתעסק בענינים נעלים יותר מהענינים שעד
עתה היתה לו ידיעה בהם, והתעסקותו בהם
היא באופן ששולל מהם כו', אבל על-ידי-זה
יכול לבא לפסוק עד לפנימיות החכמה (על-ידי
העבודה בתורה ומצות, לעבודה ולשמירה, כנזכר
לעיל), שזהו ענין ראיה ד'חכמה'. וזהו פללות
החלוק שבין גן-עדן הפתוח לגן-עדן העליון,
שבגן-עדן הפתוח הוא ענין השגת החיוב,
ובגן-עדן העליון הוא ענין השגת השלילה.

הכללי שבין גן-עדן הפתוח לגן-עדן העליון, שבגן-עדן
הפתוח שבו משיגים דרגות נמוכות יותר באלוקות הוא ענין השגת
החיוב באלוקות שהיא אמנם יותר ברורה ומוגדרת ויותר ב'התלבשות' אבל
אינה אלא ידיעת המציאות, ובגן-עדן העליון הוא ענין השגת
השלילה שהיא ידיעה והשגה יותר מופשטת אבל באמצעותה אפשר להגיע
להשגה שהיא בבחינת ראייה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וְעַל-פִּי-זֶה מוֹכֵן, שְׂכָרִי לָבָא לְאוֹפֵן הַהֲשָׁגָה
2 שֶׁל הַנִּשְׁמוֹת בַּלּוּקוֹת דְּגֵן-עֶדֶן הָעֵלְיוֹן שֶׁהִיא בְּדֶרֶךְ הַשְּׁגָת
3 הַשְּׁלִילָה, צָרִיף לְהִיּוֹת תְּחִילָה בְּטוֹל אוֹפֵן הַהֲשָׁגָה שֶׁל הַנִּשְׁמוֹת
4 בַּלּוּקוֹת, בְּדִרְגָּה הַנְּמוּכָה יוֹתֵר, הִדְרָגָה דְּגֵן-עֶדֶן הַתַּחְתּוֹן שֶׁהִיא
5 בְּדֶרֶךְ הַשְּׁגָת הַחַיִּיב, עַל-דֶּרֶךְ
6 שְׁצָרִיף לְבַטֵּל 'חִיּוּ דְהָא' 1
7 עֲלֵמָא' מֵרָאָה הָעוֹלָם הַזֶּה, הֵינּוּ 2
8 הָרוּשִׁים שְׁנוֹתֵר בְּנִשְׁמָה מִכָּךְ שֶׁהִיָּתָה 3
9 מְלוּבֶשֶׁת בְּגוֹף גִּשְׁמִי בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדִי 4
10 לָבֹא לְהִכָּנֶה וְהַשְּׁגָה דְּגֵן-עֶדֶן 5
11 הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵמֵן בִּיחֹס לִגֵּן עֵדֶן 6
12 הָעֵלְיוֹן הוּא 'תַּחְתּוֹן' אֲבָל לִגְבִּי הָעוֹלָם 7
13 הַזֶּה הַגִּשְׁמִי וְהַחֲמוּרִי הוּא עוֹלָם רוּחָנִי 8
14 נִעְלָה וְכִדִּי לְהַשִּׁיג אֶת הָאוֹר הָאֱלוֹקִי 9
15 הַמְּאִיר בּוֹ הַנִּשְׁמָה צָרִיכָה לְבַטֵּל אֶת 10
16 הָרוּשִׁים שֶׁעָשָׂה בַּה עוֹלָם הַזֶּה. וְכֵן גַּם 11
17 בְּמַעֲבֹר וְהַעֲלִיָּה מִגֵּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לִגֵּן 12
18 עֵדֶן הָעֵלְיוֹן, שְׂבוּ הַהֲשָׁגָה הִיא 'הַשְּׁגָת 13
19 הַשְּׁלִילָה', צָרִיךְ לְהִיּוֹת תְּחִילָה בְּטוֹל 14
20 אוֹפֵן הַהֲשָׁגָה בִּגֵּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן שְׂבו 15
21 הַהֲשָׁגָה הִיא 'הַשְּׁגָת הַחַיִּיב' אֲלֵא 16
22 שְׂאִין זֶה הַבִּטּוֹל שֶׁל 'הַשְּׁגָת הַחַיִּיב' 17
23 כְּמוֹ בְּטוֹל 'חִיּוּ דְהָא עֲלֵמָא' 18
24 הַמְּרָאָה וְהָרוּשִׁים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה 19
25 שְׂדָהּ עֵנִין שֶׁל חוֹמֵר 20
26 וְגִשְׁמִיּוֹת מִמֶּשׁ, כִּי-אֵם אֵלָּא 21
27 הַבִּטּוֹל שֶׁל הַהֲשָׁגָה בִּגֵּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן 22
28 הוּא צוֹרֵךְ לְבַטֵּל עֵנִין שְׂנַחֲשָׁב 23
29 לְמַצִּיאוֹת וְיֵשׁ, רַק בְּעֶרְךָ 24
30 יַחֲסִית אֶל הָעֵנִין הַיּוֹתֵר נִעְלָה 25
31 שְׁצָרִיף לְהַגִּיעַ אֵלָיו, הַשְּׁגָת 26
32 הַשְּׁלִילָה שְׂכֻנָּה עֵדֶן הָעֵלְיוֹן, אֲבָל הוּא 27
33 כְּשֶׁלְעֲצֻמוֹ אֵינוֹ יִשׁוֹת וּמַצִּיאוֹת שִׁישׁ 28
34 לְבַטֵּל אֵלָּא אֲדֹרְכָה עֵנִין נִעְלָה בִּיּוֹתֵר, 29
35 'גֵּן עֵדֶן'. 30
36 (ה) וְיִוָּכֵן הָעֵנִין בְּעִבּוּדָה, כִּפִּי 31
37 שֶׁהִדְבֵּר מִשְׁתַּקֵּף בְּעִבּוּדֵת ה' שֶׁל הָאָדָם 32
38 דְּהִנֵּה כְּתִיב³⁶ וּמִלְתָּם אֶת עֲרֹלַת לְבָבְכֶם, וְכִתִּיב³⁷ בַּפִּסּוֹק נֹסֵף 33
39 הַנּוֹסֵף בְּמִילַת' הַלֵּב כְּדִי לְעִבֹד אֶת ה' כִּרְאוּי וּמִל' הָרִי' אֲלֵקִיד אֶת 34
40 לְבָבְךָ, וְכָאֵן בַּפִּסּוֹק הַשֵּׁנִי לֹא נִזְכָּר הַלָּשׁוֹן 'עֲרֹלָה' כְּמוֹ בַּפִּסּוֹק 35
41 הָרִאשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ שְׁצִיר לְמוֹל אֶת עֲרֹלַת הַלֵּב. וְהָעֵנִין בְּזֶה, הַטַּעַם 36
42 לְשִׁנּוּיִים בֵּין שְׁנֵי הַפִּסּוֹקִים הַמְּדַבְּרִים עַל הַלֵּב הוּא, דְּהִנֵּה עֲרֹלַת הַלֵּב 37
43 הוּא דְּבָר הַמְּעַכֵּב אֶת הַהֲתַעֲרוּרוֹת שֶׁל הַלֵּב לְעִבּוּדֵת ה' שְׂאוּטִים סוֹתִים 38

- 44 וּמִכֶּסֶה אֶת הַלֵּב בְּכִסּוֹ רוּחָנִי לֹא רָצוּ, וְהֵינּוּ, שְׂאֵף-עַל-פִּי 39
45 שְׂכֻדְבְּרִי הַמְּדַרְשׁ עַל הַכְּתוּב 'אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עֹר' שְׂגָם כְּאֲשֶׁר 'אֲנִי 40
46 יִשְׁנָה'³⁸ בְּגִלּוֹתָא³⁹ בַּגְּלוּת, כֹּאשֶׁר הַמַּצֵּב הָרוּחָנִי שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְשַׁל 41
47 לְשִׁנְיָה, הַזֶּמֶן שְׂבוּ רַק חַיּוֹת מוֹעֵטֶת וּמַצְמַצְמַת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ בָּאָה לִידֵי בִטּוֹ 42
48 בְּגוֹף, מִכָּל-מְקוֹם 'לִפִּי הַלֵּב שֶׁל 43
49 כָּל יְהוּדִי עֹר'³⁸, לְהַקְדוּשׁ- 44
50 בְּרוּךְ-הוּא לְתוֹרָתוֹ 45
51 וּלְמַצְוֹתָיו⁴⁰, וְכָלשׁוֹן 'בַּעַל 46
52 הַגְּאוּלָּה' הַרְבֵּי הָרִי"צ שִׁיצָא 47
53 מִמַּאסֵּר בְּרוּסִיָּה בְּיוֹם י"ב תַּמּוּז (בִּשְׁנַת 48
54 תַּרפ"ז) בְּמַכְתָּבוֹ⁴¹ לְדוֹלַג חַג 49
55 הַגְּאוּלָּה י"ב תַּמּוּז בִּשְׁנַת תַּרפ"ח, 50
56 שְׂפָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, כָּל יְהוּדִי 51
57 גַּם אֲשֶׁר בָּשֵׁם יִשְׂרָאֵל 52
58 בְּכָנָה⁴², לִשׁוֹן הַכְּתוּב בִּישְׁעִיּוֹ 53
59 וּמִשְׁמַעוֹ לְעֵנִינֵנוּ שְׂגָם יְהוּדִי בְּמַצֵּב 54
60 רוּחָנִי יִרְדֵּי שְׁנִקָּרָא 'יִשְׂרָאֵל' כְּכִינוּי 55
61 בְּלִבְדּוֹ וּמַהוּתוֹ רַחוּקָה מִכָּךְ, לְבָבוֹ 56
62 תָּמִים שְׁלֵם עִם ה' וְתוֹרָתוֹ, 57
63 וּבְכָל זֹאת הָרִי יָכוֹל לְהִיּוֹת 58
64 שְׂהֵלֵב עִם הַיּוֹתֵר 'עֹר' וְתִמְיָם' יְהִיָּה 59
65 מְכֻסָּה בְּעֲרֹלָה. וְהַסְפָּה לָזֶה 60
66 לְכִסּוֹי הַלֵּב בְּעֲרֹלָה' הִיא לֹא רַק 61
67 מִצַּד דְּבָר אִיסוּר חֲסִי-וְשִׁלּוּם, 62
68 כְּתוּבָא מִכָּךְ שֶׁהָאָדָם אֲכָל דְּבַר הָאִיסוּר 63
69 בְּאִכְלִיָּה אוֹ עָשָׂה מַעֲשֵׂה שְׂאוּר 64
70 לְעִשְׁוֹת שְׂנַעֲשָׂה עַל יְדֵי עֲשִׂיַת 65
71 הָאִיסוּר אִיסוּר וְקָשׁוּר בִּידֵי 66
72 הַלְעוֹמֶת-זֶה' כּוּחוֹת הַסְטֵרָא- 67
73 אַחֲרָא הַמְּנַגִּיד לְצַד הַקְדוּשָׁה (כְּכַתוּב 68
74 'זֶה זֶה לְעוֹמֶת זֶה עָשָׂה אֱלֹקִים'), אוֹ 69
75 אֲפִילוֹ אֲכָל אוֹ עָשָׂה מַעֲשֵׂה שְׂהוּא 70
76 דְּבַר הַתֹּר אֲבָל נַעֲשָׂה לְשֵׁם 71
77 מִלּוּי תַּאֲוָה, שְׂיִוֵּר וְנִכְלָל 72
78 הַחַיּוֹת שְׂבִמְאֵל לִפִּי שְׂעָה בְּאוֹפֵן 73
79 זְמַנִּי, עַד שֶׁהָאָדָם יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכוּחַ 74
80 הָאִכְלִיָּה הַהִיא לְעִבּוּדֵת ה', הַהִיתֵר 75
81 נִכְלָל בְּרַע גְּמוּר שְׂבִשְׂלֵשׁ קְלִיפּוֹת כּוּחוֹת הַסְטֵרָא-אַחֲרָא הַמְּסַתִּירִים 76
82 עַל הַקְדוּשָׁה כְּשֶׁם שֶׁהַקְלִיפָה מְכַסֶּה עַל הַפִּרְי, הָרַע הַגְּמוּר הוּא מְקִלְפוֹת 77
83 הַטְּמָאוֹת לְגַמְרֵי שְׂאִין בְּהֵן טוֹב כָּל (כְּמַבְאֵר בְּתַנְיָא'⁴³ וְשֵׁם מְבוּאָר 78
84 שֶׁהַקְלִיפּוֹת' מִתְחַלְקוֹת לְשְׁנֵי מַדְרִיגוֹת, קְלִיפַת 'נִגּוּה', לִשׁוֹן אוֹר, שִׁישׁ בַּה 79
85 תַּעֲרֻבֶת טוֹב וְרַע, וּמִמֶּנָּה הִיא חַיּוֹת הַדְּבָרִים הַטְּהוּרִים וּמוֹתֵרִים בְּאִכְלִיָּה 80
86 וְשְׁלוֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת' מֵהֶם הִיא חַיּוֹת הַדְּבָרִים הַטְּמָאִים וְאִסּוּרִים 81

(36) עַקֵּב י', טז. (37) נִצְבִּים ל', ו. (38) שֶׁה"ש ה', ב. (39) זַח"ג צה, א. (40) שֶׁה"ש"ר עה"פ. (41) לַחְגִּיגַת י"ב תַּמּוּז הָרִאשׁוֹנָה (נִדְפַס בְּסֵה"מ תש"ח ע' 263. אַגְרוֹת-קוֹדֶשׁ שֶׁל ח"ב ע' פ). (42) ע"פ לִשׁוֹן הַכְּתוּב - יִשְׁעִי מִד, ה. (43) פ"ז (יא, סע"ב).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 באכילה), אֵלָא גַם כַּאֲשֶׁר אֵין בָּזָה באכילת היתר זו תַּאֲוָה,
 2 כִּי־אִם אלא האדם אוכל לְקִיּוּם גּוּפוֹ, רַק אלא שְׂכּוֹנָתוֹ אֵינָהּ
 3 לְשֵׁם שְׁמִים (כַּמְבָּאָר שָׁם⁴⁴ בתניא), הִנֵּה מַצֵּד הֵיחֹתוֹ הַמּוֹזֵן
 4 דְּבָר גִּשְׁמִי, הֲרִי גַם זֶה גַם אכילה כזו, אכילה לצורך קיום הגוף, ללא
 5 תַּאֲוָה, מְגִשֵּׁם אֵת הַלֵּב,
 6 שְׂמַצֵּד־עַצְמוֹ לִב יְהוּדֵי צָרִיף
 7 לְהִיּוֹת "עַר" לְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־
 8 הוּא לְתוֹרָתוֹ וּלְמִצְוֹתָיו,
 9 וּמַעֲלִים וּמַסְתִּיר עָלָיו, שְׁזָהוּ
 10 עֲנִין עָרְלַת הַלֵּב הַמְכֻסָּה עַל הַלֵּב.
 11 וְעַל זֶה עַל הַסֵּרַת "עָרְלַת הַלֵּב" הוּוּ
 12 נֶאֱמַר "וַיִּמְלֹתֶם (אֲתֶם)
 13 בַּעֲצֻמְכֶם⁴⁵ אֵת עָרְלַת
 14 לְבַבְכֶם", הֵינִי, שְׁעֲנִין זֶה שֶׁל
 15 הַסֵּרַת הָעֵלֶם וְהַסֵּתֶר הָאִמּוּר מֵהַלֵּב
 16 נִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שְׂכָכַל
 17 עֵת וּבְכָל שְׁעָה בִּיכְלָתוֹ שֶׁל כָּל
 18 אֶחָד וְאֶחָד לֹא רַק לְהַזְהִיר מִדְּבַר
 19 אִסּוּר, וְלַהֲזַהֵר מִמִּלּוֹי תַּאֲוָה
 20 הַתֵּר, וְאֶפִּילוֹ לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא
 21 תִּהְיֶה אֲצִלּוֹ אֲכִילָה סֵתֶם לֵאל
 22 כּוֹנֵה שֶׁל עֲבוּדַת ה', אֵלָא שְׂאִכִּילתוֹ
 23 (וְשֶׁאֵר הַעֲנִינִים הַגִּשְׁמִיִּים שֶׁהוּא עוֹסֵק
 24 בָּהֶם) יִהְיֶה בְּאֹפֶן ד' כָּל מַעֲשִׂיף
 25 אֶפִּילוֹ דְּבָרֵי חוּלִין וְהַעֲיִסוּק בַּעֲנִינֵי
 26 הָעוֹלָם יִהְיֶה לְשֵׁם שְׁמִים⁴⁶
 27 ו"בְּכָל דְּרָכֶיךָ אֶפִּילוֹ הַדְּרָכִים
 28 וְהַעֲיִסוּקִים שֶׁלךְ, שֶׁל הָאָדָם
 29 דְּעָזָה⁴⁷ יִידַע אֵת ה' (כַּפְסֵק־
 30 דִּין ה' שְׁלֹחַן עָרוּף⁴⁸).
 31 וְעֲנִין זֶה "מִלֵּת" וְהַסֵּרַת עֲרַלְת הָרֵב
 32 הַמוֹנֵעַת מֵהָאָדָם לְעִבּוּד אֵת ה' גַּם
 33 בְּדַבָּרִים הַמוֹתִירִים יְכוּל לְהִיּוֹת גַּם
 34 עַל־יְדֵי הָעֲבוּדָה ד' וְאֶהְבֶּתָּ
 35 אֵת ה' וְאֶלְקִיךָ בְּכָל לְבָבְךָ
 36 וּבְכָל נַפְשְׁךָ¹⁹, כְּלוּמָר, אֶהְבֵּת ה'
 37 בְּרַמָּה הַרְגִּילָה שְׁבַעֲסָם נִדְרָשָׁת מִכָּל
 38 יְהוּדִי בְּכָל זְמַן וּבְכָל מְקוֹם דְּכִינּוּ
 39 שְׂעִבּוּדָתוֹ הִיא "בְּכָל לְבָבְךָ
 40 וּבְכָל נַפְשְׁךָ", וְהוּא עוֹבֵד אֵת ה'
 41 בְּכָל לִיבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, יְכוּל לְפַעַל
 42 בַּעֲצֻמּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה שִׁנּוּי לְדְבַר אִסּוּר שְׁגוּרָם לְאָדָם לְהִיּוֹת קִשּׁוּר
- וְאִסּוּר בִּידֵי ה' קְלִיפּוֹת, וְאֶפִּילוֹ לֹא יִהְיֶה שִׁיךְ לְתַאֲוֹת הַתֵּר שְׂכָמוֹר
 גַּם זֶה גּוֹרֵם לְהַעֲלֵם וְהַסֵּתֶר עַל הַלֵּב הַיְּהוּדִי, כִּי־אִם ש"כָּל מַעֲשִׂיף
 יִהְיֶה לְשֵׁם שְׁמִים" כו'. אֲךָ יִשְׁנֻ עֲנִין נִעְלָה יוֹתֵר בְּעִבּוּדָה זֹו
 שֶׁל "מִלֵּת" וְהַסֵּרַת "עָרְלַת הַלֵּב", שְׁזָהוּ מִזֶּה שְׂנֵאָמֵר "וַיִּמְלֵךְ ה' הַיּוֹם
 אֶלְקִיךָ אֵת לְבָבְךָ", וְהֵינִי,
 שְׂאֵף־עַל־פִּי שְׂאִין אֲצִלּוֹ אֵצֶל
 הָאָדָם הַעוֹבֵד אֵת ה' בְּכָל לִיבּוֹ דְּבָר
 הַמְגִשֵּׁם אֵת הַלֵּב וּמַעֲלִים וּמַסְתִּיר
 עַל כֵּךְ שֶׁהַלֵּב מַצֵּד עַצְמוֹ "עַר" (עָרְלַת
 הַלֵּב), שְׁהֲרִי נִמְצָא בַּמַּעֲמָד
 וּמַצֵּב ד' וְאֶהְבֶּתָּ גו' בְּכָל
 לְבָבְךָ" וְכִי שְׁלִיב מֵלֵא אֶהְבֵּת ה'
 בּוֹדֵאִי לִיבּוֹ אִינוֹ מְכֻסָּה ב'עָרְלָה' שֶׁל
 הָעֵלֶם וְהַסֵּתֶר, מְפַל־מְקוֹם, כִּינּוּ
 שְׂהַלֵּב עַצְמוֹ הוּא לֵב הָאָדָם,
 וְהָאָדָם הוּא מַצִּיאֹת גִּשְׁמִית וְהַלֵּב הוּא
 לֵב גִּשְׁמִי לְכֵן עִם הִיחֹתוֹ אוֹהֵב אֵת ה'
 עֲרִין צָרִיף לְהִיּוֹת בּוֹ עֲנִין
 הַנִּקְרָא בְּשֵׁם מִלָּה. וְעַל זֶה
 נֶאֱמַר "וַיִּמְלֵךְ ה' אֶלְקִיךָ אֵת
 לְבָבְךָ", וּמְפַל־מְקוֹם לְמִדּוֹת
 שְׂמִילָה זֹו נַעֲשִׂית מִלְּמַעְלָה, "וַיִּמְלֵךְ ה'
 אֶלּוֹקֶיךָ אֵת לְבָבְךָ", הֲרִי זֶה נִכְלָל
 בַּעֲבוּדַת הָאָדָם, אֵלָא שְׁזָהוּ
 מַצֵּד "הַיּוֹם" כִּפִּי שְׂנַעֲשֶׂה
 "אֶלְקִיךָ", "כִּתְּךָ וְחִיּוּתְךָ"⁴⁹
 כִּי "אֶלּוֹקִים" הוּא גַם לִשׁוֹן כּוֹחַ (כַּכְּתוּב
 'וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ לִקַּח'), הֵינִי כִפִּי
 שֵׁשׁ הוּי' הַנִּעְלָה יוֹדֵד וְנִמְשָׁךְ לְהִיּוֹת
 הַכּוֹחַ וְהַחַיּוּת שֶׁל הַיְּהוּדִי כִפִּי שֶׁהוּא
 נִשְׁמָה בְּגוֹף בְּעוֹלָם הוֹה. וּבְכָלִּלוֹת
 בְּאֹפֶן כְּלָלִי, עֲבוּדַת ה' הַפּוֹעֵלֶת עֲנִין
 נִעְלָה יוֹתֵר בְּלֵב מֵאִשֶּׁר 'הַסֵּרַת הָעָרְלָה'
 עֲלֶיהָ מְדוּבֵר בַּפְּסוּק הָרִאשׁוֹן וְהִיא
 פּוֹעֵלֶת ה' מִלֵּת' שֶׁל הַלֵּב שְׂעִלֶיהָ נִאֲמַר
 'וַיִּמְלֵךְ ה' אֶלּוֹקֶיךָ אֵת לְבָבְךָ' הוּא עֲנִין
 הָעֲבוּדָה שֶׁל אֶהְבֵּת ה' לֹא רַק "בְּכָל
 לְבָבְךָ" וּבְכָל נַפְשְׁךָ" אֵלָא אֶהְבֵּת
 ד' בְּכָל מֵאָדָךְ¹⁹, ו"מֵאָדָךְ"
 מִשְׁמַעוֹ בְּלִי גְבוּל שְׂהִיא אֶהְבֵּת ה'
 לְמַעְלָה מִמִּדְּיָה וְהַגְבֵּלָה מַעַל
 וּמַעַבֵּר לְגִדְרִים וְהַגְבֵּלוֹת שֶׁל כּוֹחַת נַפְשׁוֹ⁵⁰, הֵן הַגִּדְרִים וְהַגְבֵּלוֹת

(44) רפ"ז (שם, סע"א). (45) תניא אגה"ק ס"ד (קה, ב). (46) אבות פ"ב מ"ב. (47) משלי ג, ו. (48) אר"ח סרל"א. שו"ע אדה"ז אר"ח סקנ"ו ס"ב. (49) ראה לקו"ת פרשתנו עג, ג. (50) ראה תו"א מקץ לט, ד.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 של "בְּכָל לִבְכָּךְ" וְהֵן הַגְדִּירִים וְהַהֲגִבְלוֹת שֶׁל "בְּכָל נִפְשְׁךָ", כִּינן
 2 שְׁעוֹמֵד נִמְצָא בַּתְּנוּעָה "ק" וּדְרָךְ הַנְּהַגָה שֶׁלֹּמְעֵלָה מִמְּדִידָה
 3 וְהַגְבֻּלָה. וְהִינֵנו, שְׁעָם הֵיוֹתוּ נִבְרָא, וְהָרִי כָּל נִבְרָא מֵעַצֵּם
 4 מִהוֹתוֹ כִּיבְרָא עִם גִּדְרֵי מִצִּיאוֹת מִסְרִימִים הוּא מִמְּדִידָה וְהַגְבֻּלָה, אֲבָל
 5 מִצַּד שְׁנֵי הָרִי כִּינן שְׁיֵשׁ בּוֹ
 6 בְּנִשְׁמָתוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי חֵלֶק אֱלֹקָה
 7 מִמַּעַל מִמֶּשׁ⁵¹, הִנֵּה פֶּאֶשֶׁר
 8 הָעֲבוּדָה הִיא מִצַּד ה' חֵלֶק
 9 אֱלֹקָה, שָׁבוּ שְׁנִיכָר וְנִרְגַּשׁ וּפּוֹעַל
 10 בּוֹ, שְׁזָהוּ עֲנִין "הָרִי" אֱלֹקִיךָ,
 11 שִׁ"הָרִי" הַחֵלֶק אֱלֹקָה שֶׁנִּפְשׁוֹ
 12 נִעֲשֶׂה "כַּחַךְ וְחִיּוּתֶךָ" פּוֹעַל בּוֹ
 13 וּמִשְׁפִּיעַ בּוֹ בְּגוֹלִי, אֲזִי "וּמָל גּוֹ"
 14 אֶת לִבְכָּךְ", שְׁמִתְבַּטֵּל גַּם
 15 אֶפְּלוֹ עֲנִין הַגְשָׁמִיּוֹת (שְׁפֻלָּב)
 16 שְׁבַעֲרֵךְ לְדִרְגָּה שְׁצִירֶיךָ לְהַגִּיעַ
 17 אֵלֶיךָ עַל-יְדֵי הָעֲבוּדָה
 18 ד' "בְּכָל מֵאֲדָךְ" וּלְגִשְׁמִיּוֹת אֵין
 19 שׁוֹם הַשְׁפָּעָה עַל הָעֲבוּדָה שְׁכָל.
 20 וְהָעֲנִין בְּזָה כִּפִּי שְׁהוּא בֹא לִידִי
 21 בִּיטוֹי בְּכָלֹת עֲנִין הַהֲתַבּוֹנָנוֹת
 22 בְּאֱלֹקוֹת (שְׁזוּהִי הַהֲתַבּוֹנָנוֹת
 23 בְּעִינֵי אֱלֹקוֹת הַהֲתַבּוֹנָנוֹת
 24 אִפְּנֵי הָעֲבוּדָה הֵן הָעֲבוּדָה בְּאוֹפֵן
 25 שֶׁל "בְּכָל לִבְכָּךְ וּבְכָל נִפְשְׁךָ" וְהֵן
 26 הָעֲבוּדָה בְּאוֹפֵן שֶׁל "בְּכָל מֵאֲדָךְ",
 27 שְׁיֵשׁ בְּזָה בְּהֲתַבּוֹנָנוֹת בְּאֱלֹקוֹת
 28 שְׁנֵי אִפְּנֵים שׁוֹנִים, כִּפִּי שֶׁמִּמִּשְׁכִּי
 29 וּמִפְּרָט.
 30 דְּהִנֵּה, יֵשׁ הַתְּבוּנָנוֹת בַּהֲדָם
 31 מִתְּבוּנוֹת וּמִעֲמִיק לְחֹשֶׁב בְּעֲנִין
 32 ד' "קִרְבַּת אֱלֹקִים לִי טוֹב"⁵²,
 33 שְׁאֵלֹקוֹת וְלִהְיוֹת קְרוֹב לְאֱלֹקוֹת
 34 הוּא טוֹב לֹא אֲדָם עֲצָמוֹ, וְעַל-
 35 דֶּרֶךְ מֵה שְׁפֻתוֹ⁵³ בְּתוֹרָה עַל
 36 אֲהַבַת ה' שִׁישְׁנו סוּג וּדְרַגָּה שֶׁל אֲהַבָה
 37 בְּאוֹפֵן שֶׁל "לְאַהֲבָה אֶת ה'
 38 אֱלֹקֶיךָ גּוֹ" כִּי הוּא חִיּוּךְ" גּוֹ,
 39 וְלִכְנֹן, הֵן אֲמַת שְׁהוּא לְמִרוֹת
 40 שֶׁהָאֲדָם הָאוֹהֵב אֶת ה' בְּדִרְגָּה זוֹ
 41 מוֹנֵחַ וְשׁוֹקֵעַ בְּאֱלֹקוֹת מִתּוֹךְ
 42 חִיּוֹת וְהַתְּלַהֲבוֹת וְאֵם כֵּן זוֹ אֲהַבַת ה' בְּדִרְגָּה נְעִלִית יַחֲסִית הַמְּמַלֵּאת אֶת
 43 כָּל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל זֶהוּ מִפְּנֵי שְׁמִרְגִּישׁ בְּזָה טוֹב וְעֲלוֹי לְעֲצָמוֹ,
- וּבִגְלָל שְׁיֵשׁ לוֹ עֲרֻבוֹת טַעַם וְגַעַשְׁמֵאק' בְּעֲנִין שֶׁל טוֹב וְעֲלוֹי,
 "לִי טוֹב" טוֹבָה וְתוֹעֵלָת וְעִינִין לְעֲצָמוֹ, לִכְנֹן רִצּוֹנוֹ ב' "קִרְבַּת
 אֱלֹקִים". וּבְכָלֹת בְּאוֹפֵן כָּלִי הָרִי זוֹ אֲהַבָה שֶׁל הָאֲדָם לְאֱלֹקוֹת
 הַתְּלַהֲבוֹת בְּדִרְגָּה⁵⁴ נוֹסֵף וְלֹא רִצּוֹן טְהוֹר לְגַמְרִי לְדִבּוּק בְּאֱלֹקוֹת מִצַּד עֲצָם
 הָעִינִין, אֲשֶׁר עִם הֵיוֹת שְׁלֹא
 שִׁיךְ שְׁתִּתְבַּטֵּל, וְאִף עַל פִּי
 שֶׁלֹּמְעֵשָׂה לֹא יִיתְכֵּן שֶׁהָאֲהַבָה זוֹ תִפְסִיק
 לְהַתְקִיִּים (כִּמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל
 בְּפִרְקֵי אָבוֹת שֶׁהָאֲהַבָה בֵּין שְׁנֵי אָנָשִׁים
 הַתְּלַוִּיָּה דְּבִרְבֹּר לֹא עֲתִידָה לְהַתְקִיִּים כִּי
 כֹּאשֶׁר יִתְבַטֵּל הַדְּבָר שְׁבוּ תְלַוִּיָּה
 הָאֲהַבָה תִּתְבַטֵּל הָאֲהַבָה, אֲבָל כֹּאן אֵין
 אֲהַבַת הָאֲדָם לַה' עֲתִידָה לְהִתְבַטֵּל)
 כִּינן שְׁלֹא שִׁיךְ לִוְמֵר שְׁיִהְיֶה
 'בְּטָל דְּבָר' חֲסִי-וְשָׁלוֹם וְכִינן
 שֶׁלֹּא יִיתְכֵּן שֶׁהַדְּבָר הַגּוֹרֵם אֶת הָאֲהַבָה,
 הָעוֹבְדָה שֶׁבְּקִרְבַת הָאֲדָם לְאֱלֹקוֹת יֵשׁ
 מַעַלָּה וְיִתְרוֹן, לֹא יִיתְכֵּן שֶׁהָאֲהַבָה
 תִּתְבַטֵּל, מִפְּלִי-מִקּוֹם הָרִי זוֹ
 אֲהַבָה שֶׁל הָאֲדָם לְאֱלֹקוֹת
 שְׁבִמְדִידָה וְהַגְבֻּלָה, אֲהַבָה
 מוֹגִבֵּלֶת לְפִי עֶרְךָ לְפִי מִידַת
 הַכֶּנֶתוֹ וְהַשְׁתָּתוֹ בְּעֲנִין "לִי
 טוֹב" וְלֹא מִעֲבֹר לְהִנְבִּהַ וְהַשְׁתָּה שֶׁל
 הָאֲדָם שֶׁגַם הִיא בְּדִרְגָּה נְעִלִית הָרִי
 כִּינן שֶׁמִּדּוּבֵר בְּנִבְרָא מוֹגִבֵּל, הָרִי הִיא
 מוֹגִבֵּלֶת, וְאֵין זֶה בְּאוֹפֵן ד' "בְּכָל
 מֵאֲדָךְ" שֶׁהִיא אֲהַבָה בְּלִי גְבוּל,
 כִּמְשַׁמְעוֹת הַבִּיטוֹי "מֵאֲדָה".
 אֲמָנָם, עֲבוּדָה הַנִּלֵּל שֶׁל אֲהַבַת
 ה' מִשְׁוֹם ש' "קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב",
 כִּמְבֹאֵר לְעִיל, שְׁהִיא עֲבוּדָה עַל
 דֶּרֶךְ הַרְגִּיל בְּתוֹךְ הַגְדִּירִים
 וְהַהֲגִבְלוֹת שֶׁל מִצִּיאוֹת הָאֲדָם, עִם
 הֵיוֹתָה עֲבוּדָה אֲמִתִּית, לְמִרוֹת
 שֶׁגַם אֲהַבַת ה' בְּדִרְגָּה זוֹ הִיא עֲבוּדָה ה'
 בֹּאֲמַת וְיָמִי יִתֵּן הַלְוָאִי וְהִנֵּה לְבוֹ
 שֶׁל הָאֲדָם תְּמִיד בְּכַחֲסִינָת אֲהַבָה
 זוֹ⁵⁵ שֶׁהִיא כֹּאמֹר מִתּוֹךְ חִיּוֹת
 וְהַתְּלַהֲבוֹת וּמִתּוֹךְ נוֹעַם וְעִרְיוּבוֹת
 בְּאֱלֹקוֹת, אֲבָל אֶף-עַל-פִּי-כֵן עִם
 כָּל מַעֲלָתָה שֶׁל אֲהַבָה זוֹ שֶׁהִיא "בְּכָל לִבְכָּךְ וּבְכָל נִפְשְׁךָ", צְרִיכָה לְהֵיוֹת
 גַּם עֲבוּדָה בְּאוֹפֵן נִעְלָה יוֹתֵר, עַל-יְדֵי הַהֲתַבּוֹנָנוֹת בְּטוֹב

(51) תְּנִיָּא רַבִּי כ. (52) תְּהִלִּים עג, כח. (53) נִצְבִּים ל, כ. (54) לִשׁוֹן חז"ל - אָבוֹת פ"ה מ"ז. (55) כ"ה לִשׁוֹן הַמֵּאֲמָר (הַמִּשְׁכָּח תַּעֲרֹב שֶׁם ע' א'נז) - ע"פ לִשׁוֹן הַכְּתוּב וְאַתְחִנֵּן ה, כו.

ביאור בדרך אפשר

1 ד"קִרְבַּת אֱלֹהִים" מִצַּד עֲצָמוֹ (לֹא מִצַּד "קִרְבַּת אֱלֹהִים לֹא
2 לֹאדֶם עֲצָמוֹ טוֹב"), שָׁאֵז כִּאֲשֶׁר הִתְחַבֵּנוּנוֹת הָיָא בְּכַךְ שֶׁלֹּקוֹת הוּא טוֹב
3 בְּעֵצֶם עֲבוֹדָתוֹ הִיא "בְּכָל מֵאֲדָךְ". וְעֵנִין זֶה שֶׁל עֲבוֹדַת ה' בִּאֵהֶבָה
4 "בְּכָל מֵאוֹדֶךְ" נִעֲשֶׂה נִפְעַל וּמִתְעוֹרֵר עַל-יְדֵי-זֶה שֶׁמִּתְבַּטֵּל
5 מִהֲמִצִּיאוֹת הַמוֹגֵדֹת וְהַמּוֹגֵבֹת
6 וְה' צִיּוּר' ה'דֹמוֹת' וְה'תְּבִנִית' אֱלֹהִים" מִצַּד עֲצָמוֹ (לֹא
7 הַמוֹגֵדֹת שְׁלוֹ, שֶׁהוּא עֵנִין "לִי
8 טוֹב" כּוּוֹנֵה וּמַחֲשֵׁבָה שִׁישׁ לֹאדֶם
9 כִּשְׁהוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ הַגִּדִּים שֶׁל
10 הַמִּצִּיאוֹת שְׁלוֹ, הֵינּוּ, שִׁישְׁנָה
11 הַמִּצִּיאוֹת שְׁלוֹ ("לִי") עִם
12 הַגִּדִּים וְהַהֲגֵבֻלוֹת שֶׁלֶּה, וּמִצִּיאוֹת
13 זֶה יֵשׁ לֶה הֶרְגֵּשׁ הַטוֹב ("לִי
14 טוֹב") לֶה, לַעֲצָמָה, וְכָל זְמַן
15 שִׁישׁ עֲדִין אֲחִיזָה תְּפִיסָה
16 מִסּוּיִמֵּת לַעֲנִין שֶׁל מִצִּיאוֹת
17 ("לִי") אִישִׁית, אֵינּוּ כּוֹל לְבָא
18 לַעֲבוֹדָה מִצַּד אֱלֹהִים עֲצָמוֹ כִּי
19 הוּא "שְׁבוּי" בְּתוֹךְ גִּדֵּי הַמִּצִּיאוֹת
20 הָאִישִׁית שְׁלוֹ.
21 וְעַל זֶה עַל הִצִּיָּאָה וְהַהֲתַעֲלוֹת
22 מִגִּדֵּי הַמִּצִּיאוֹת שֶׁל נֶאֱמַר "וּמֵל
23 הַיּוֹי" אֱלֹהִיךָ אֵת לְבָבְךָ", וְלֹא
24 נֹזֵכַר בְּעֵינֵין זֶה עֲרַלֵּת הַלֵּב בִּשְׁנֵה
25 מִהֲפִסּוֹק הַמְדַּבֵּר בְּמִדְרִיגָה יוֹתֵר נִמּוּכָה
26 בּוֹ נֶאֱמַר "וּמִלֶּחֶם אֵת עֲרַלֵּת לְבַבְכֶּם",
27 כִּמְבוֹאֵר לְעִיל בִּאֲרִיכוֹת, בִּיּוֹן שְׁלֹא
28 שִׁיף אֲצִלּוֹ אֲצִל מִי שְׁעוֹבֵד אֵת ה'
29 "בְּכָל מֵאוֹדֶךְ" עֲרַלֵּת הַלֵּב, שֶׁכֶּכֶר
30 הִסִּירָה מִקּוֹדֶם לְבֹן, וְצִרִיף
31 לְהִסִּיר רַק אֵת הֶרְגֵּשׁ
32 הַמִּצִּיאוֹת, "לִי טוֹב" וְלִצֵּאת
33 לְגִמְרֵי מִגְדֵּי הַמִּצִּיאוֹת הָאִישִׁית שֶׁלֹּ
34 ("לִי").
35 וּכְלָלוֹת הַחֲלֹק הַהֲבֹדֵל בִּאֻפֵּן
36 כִּלְלִי בִּין שְׁנֵי אֻפְסֵי עֲבוֹדָה
37 הַנִּזְכָּר הַבָּאִים לִידֵי בִּטּוֹי בִּאֵהֶבַת ה'
38 "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" וּבִאֵהֶבַת ה'
39 "בְּכָל מֵאוֹדֶךְ", הוּא הַחֲלֹק הַהֲבֹדֵל
40 שֶׁבִּין הַעֲבוֹדָה שֶׁהִיְוִיד עוֹבֵד אֵת ה' שֶׁמִּצַּד חֶלֶק הַנִּשְׁמָה
41 הַמְּלוּבָּשֶׁת בַּגּוּף, 'רְגֵל' הַחֶלֶק הַתַּחְתּוֹן שֶׁנִּשְׁמָה, שֶׁנִּקְרָאת
42 בְּכָלָלוֹת בְּשֵׁם 'עֵקֶב', מִלְשׁוֹן עֵקֶב שֶׁבִּרְגֵל (כִּמְבוֹאֵר לְעִיל בְּתַחֲלִית

ביאור בדרך אפשר

המאמר) שָׁאַז הַעֲבֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן ד' כָּכָל לְכַבֵּד וּבְכָל
נִשְׁפָּטֶשׁ" הֵינּוּ בתוך גורי המציאות של האדם, לַעֲבֹדָה שְׂמַצֵּד
ה'רֹאשׁ' החלק העליון והנעלה שִׁבְנוֹשְׁמָה שנשארו למעלה ואינו מתלבש
בגוף, שְׁנִקְרָאת בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל" מלשון "לי ראש", שָׁאַז כאשר האדם
בא לידי כך שגם חלק הנשמה
שבכחנית "ראש" מאיר ופועל בו
בגלוי הַעֲבֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן
ד' כָּכָל מְאֻדָּךְ" ביציאה מוחלטת
מגדרי המציאות, כִּין שְׂנַעֲשֶׂה
נפעל לא רק עניין הסרת ערלת הלב
אלא גם הַעֲנִין ד' וּמָל הַוִּי'
אֱלֹהִים אֶת לְכַבֵּד", כמבואר
לעיל באריכות ההבדל בין שני
העניינים.
ו) זֶהוּ גַם פְּלוּת הַחֲלוּק
ההבדל באופן כללי בִּין הַעֲבֹדָה
שהיהודי עובד את ה' דִּמּוּת הַחוּל
לַעֲבֹדָה שהיהודי עובד את ה'
דִּיּוֹם הַשַּׁבָּת (וכְּזֹכֵר לַעֲלִי
(סְעִיף ב') שְׂבִימוֹת הַחוּל
נִקְרָאת הַנִּשְׁמָה בְּשֵׁם "עֶקֶב",
מלשון "עקב" החלק הנמוך והנחות
שבגוף, וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת נִקְרָאת
בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל" מלשון ראש, החלק
העליון והנעלה שבגוף), כפי שממשיך
ומבאר.
דְּהֵנָּה, בִּימוֹת הַחוּל יֵשׁ עֲנִין
הַמְּלָאכָה בדברים הגשמיים ובענייני
העולם הזה וְהַפְּרִדּוֹר הַעֲבוּדָה של
הפרדת הטוב (ניצוצות הקדושה שירדו
ונתלכשו בדברים גשמיים) מהרע
והעלאתו למקורו בקדושה, מֵה־
שְׁאִין־כֵּן בְּשַׁבַּת הָרִי "בּוֹרֵר
אֶסּוּר"⁵⁶ כמבואר במשנה ובגמרא
שאחת המלאכות האסורות בשבת היא
מלאכת 'בורר' שבמקור עוסקת
בהוצאת עפר וכד' מגרידי התבואה,
ולמעשה בהוצאת כל דבר לא רצוי
מתוך דבר רצוי ('פסולת') מתוך
'אוכל'), ולפי המשמעות הפנימית של הדבר, הכוונה שבימות החול האכילה
(וכללות העיסוק בענייני העולם) שייכת ל'עבודת הבידורים' ואילו בשבת שבה
בורר אסור, יש לאכילה כוונה אחרת. וידועה⁵⁷ הקושיא בזה⁵⁸,

56) שבת עג, א. וראה המשך תער"ב שם ס"ע א'מה ואילך. ד"ה לא הביט תשכ"א (סה"מ תשכ"א ע' ריט ואילך). ד"ה מי מנה תשכ"ו פ"ד ואילך. 57) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ד ע' עח ואילך. ועם הגהות וכו' - אוה"ת ויקהל ע' ב'קלו ואילך. 58) ראה המשך תער"ב שם ע' א'ג.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

הפסולת (בשני האופנים האמורים) יִשְׁנוּ גַם הַבְּרֹר דְּיוֹם הַשַּׁבָּת, 43
אֵלָּא שְׁאֵז בַּשַּׁבַּת אֵין עֲנִין שֶׁל פְּסוּלַת חֶסֶד וְשָׁלוֹם, כִּי־אִם 44
אוֹכֵל בְּלֶבֶד, וְהוּא עֲנִין בְּרוּר אוֹכֵל מִתּוֹךְ אוֹכֵל, וְהִינוּ, 45
שְׂבֹאוֹכֵל גּוֹפָא עֲצָמוֹ נַעֲשֶׂה בְרוּר לְמַעַל מִבְּרוּר, וְהַכּוֹנֵה 46
לְתוֹסַפַּת עִלּוּי בִקְרוּשָׁה עֲצָמָה, כִּפִּי 47

שִׁמְשִׁיךְ וּמִבְּאֵר. 48

(ז) וּבִאִוִּיר הָעֲנִין⁶¹, דְּהִנֵּה, 49
לְעֵתִיד־לְבָא (שְׁדוּגְמָתוֹ) הַדּוּגְמָא 50
לְמַצֵּב הָעוֹלָם לְעֵתִיד לְבּוֹא, כֹּאשֶׁר לֹא 51
תְּהִי מְצִיאוֹת שֶׁל 'פְּסוּלַת' הוּא יוֹם 52
הַשַּׁבָּת⁶², שְׁעֲנִינוּ שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת 53
הוּא הַהֲכָנָה וְהַהֲלִיכָה לְיוֹם 54
שְׁכּוּלֵי שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי 55
הָעוֹלָמִים⁶³, הִינוּ הַתְּקוּפָה 56
שֶׁלְעֵתִיד לְבּוֹא) כְּתִיב⁶⁴ עַל הַתְּקוּפָה 57
שֶׁל לְעֵתִיד לְבּוֹא, יְמוֹת הַמִּשִּׁיחַ 58
וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוֹל וְשִׁבְעוּ, 59
שֶׁהִפְרִיז בְּזָה, שְׁדָּבֵר שְׁכָּבֵר 60
הִי בְּכַחֲנִית מֵאֶכְל, וְנֶאֱכַל 61
וְנִתְבָּרֵר בְּבִירוֹ הַרְגִּיל שֶׁל הַפְּרִדָּה 62
הַאוֹכֵל מִהַפְּסוּלַת, הִנֵּה לְעֵתִיד־ 63
לְבָא יְהִי "וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוֹל", 64
שִׁיחְזוֹר וְיִתְבָּרֵר עוֹד פַּעַם 65
בְּבִירוֹ נוֹסֵף כְּדִי שִׁתְעַלֶּה 66
בְּעִלּוּי גְדוֹל יוֹתֵר. וְעַד כִּי כֵךְ 67
חֲשׁוֹב עֲנִין שְׁלִימוֹת הַבִּירוֹר וְהַמַּעֲלָה 68
בִּקְרוּשָׁה עֲצָמָה, כִּפִּי שִׁיחִי לְעֵתִיד 69
לְבּוֹא, שְׁכֵן הוּא גַם בְּעֲנִין 70
הַנְּשִׁמוֹת עֲצָמָה וְהַעֲלִיָּה שֶׁלָּהֶם 71
מִמְדְּרָגָה לְמִדְּרָגָה שֶׁהִיא בְּדוּגְמָת 72
'עֲבֹדַת הַבִּירוֹרִים' כִּפִּי שֶׁהִיא בִּקְרוּשָׁה 73
עֲצָמָה, דְּכָשֶׁם שֶׁנִּתְבָּרֵר לְעִיל 74
(סְעִיף ג') שְׂפָאָשֶׁר צְרִיכִים 75
לְעֵלּוֹת מִגֶּן־עֶדֶן הַתְּחַתּוֹן 76
לְגֶן־עֶדֶן הָעֲלִיּוֹן, הִרִי כִּיּוֹן שֶׁהִיא 77
עֲלִיָּה גְדוֹלָה בְּיוֹתֵר כִּי הַהֲבִדֵּל בֵּין 78
גִּילּוּי הָאֱלֹקוֹת בִּגֵּן עֵדֶן הַתְּחַתּוֹן 79
לְגִילּוּי הָאֱלֹקוֹת בִּגֵּן עֵדֶן הָעֲלִיּוֹן הוּא 80
בְּאֵין עוֹרֵךְ, לֹאִין שִׁיעוּר, צְרִיף 81
לְהִיּוֹת בְּטוֹל נוֹסֵף שֶׁל גָּרִי 82
הַמְצִיאוֹת הָאִישִׁית, וְלֹא דִי בְּבִיטוֹל 83
שֶׁהִיא לְפָנֵי הָעֲלִיָּה לִגֵּן עֵדֶן הַתְּחַתּוֹן, 84

1 בתורת החסידות, דָּאָם כֵּן, אִם בַּשַּׁבָּת הָאִכִּילָה לֹא פוֹעֵלַת 'בִּירוֹר' שֶׁל
2 הַמֶּאֱכֵל, מִהוּ עֲנִין הָאִכִּילָה בַּשַּׁבָּת, הִרִי פְּעוּלַת הָאִכִּילָה הִיא
3 שֶׁהַמֶּאֱכֵל מִתְבָּרֵר וְנִתְבָּרֵר לְהִיּוֹת דָּם וּבִשָּׁר כְּבִשָּׁרוֹ חֵלֶק
4 מֵהָאֵדָם, וְכִשְׁהַאוֹכֵל הוּא יְהוּדִי הַעוֹבֵד אֶת ה', הַמֶּאֱכֵל מִתְבָּרֵר וּמִתְעַלָּה.

5 וְעוֹד זֹאת, שְׂבִיזְמָן שְׁבִית־
6 הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָדִים הָיָה בְּבִית־
7 הַמִּקְדָּשׁ גַּם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ
8 בְּיוֹם הַשַּׁבָּת דְּוָקָא, וְהִרִי גַם
9 עֲנִין הַקָּרְבָּן בְּדוּמָה לְעִינֵי הָאִכִּילָה
10 הוּא בְּרוּר שֶׁל הַקָּרְבָּן הַגִּשְׁמִי,
11 שְׁמִכְרִירִים אֶת הַהֲבָהָה וּמַעֲלִים
12 אוֹתָהּ לְקְרוּשָׁה (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
13 כִּשֶׁם שֶׁבִקְרָבֵן מִן הַהֲבָהָה מְבָרִירִים אֶת
14 מִין הַחַי מִה שְׁמִכְרִירִים מִמִּין
15 הַצְּמוּמָה כִּמוֹ סוּלַת וּשְׁמִין וְיִין
16 וְהַדּוּמָם כִּמוֹ מִלַּח) עַל־יְדֵי
17 הַעֲלָאָה שֶׁל הַדּוּמָם וְהַצְּמוּמָה וְהַחַי
18 הַגִּשְׁמִי עַל גְּבִי הַמְּזֻבָּח, עַד
19 שְׁמִיָּה נַעֲשֶׂה "יִיחַ נַחֵם
20 לְהִי"⁵⁹.

21 וְכָל־לֹת הַבְּאִוִּיר בְּזָה בְּעֲנִין
22 הָאִכִּילָה, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּעֲנִין הַקְּרִבָּנוֹת,
23 בְּיוֹם הַשַּׁבָּת (כְּמִבְּאֵר בְּאִוִּירָה
24 בְּמִקּוֹם אַחֵר⁶⁰ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת),
25 שְׂבִיזְמָן הַבְּרוּר שֶׁל הַדְּבָרִים
26 הַגִּשְׁמִיִּים גּוֹפָא עֲצָמוֹ יֵשׁ בְּרוּרִים
27 שְׁקִשְׁוִירִים עִם פְּסוּלַת וְהַמִּלְאָכָה
28 הִיא לְבִירוֹ וְהַפְּרִיד בֵּין הָאוֹכֵל (הַדְּבָר
29 הַרְצוּי) וְהַפְּסוּלַת (הַדְּבָר הַלֹּא רְצוּי),
30 יֵשׁ בְּזָה כַּהֲפָרָה בֵּין הָאוֹכֵל
31 וְהַפְּסוּלַת שְׁנֵי אוֹפְנִים, בְּרוּר שֶׁל
32 הוֹצָאת וְהַפְּרִדָּה אוֹכֵל מִתּוֹךְ
33 פְּסוּלַת, בְּפִעוּלָה מְלַמְעָלָה
34 לְמִטָּה (בְּלִשׁוֹן הַקְּבִלָה וְהַחֲסִידוּת,
35 בְּדֶרֶךְ 'אִוִּיר יִשְׂרָאֵל'), אוֹ בְּרוּר הוֹצָאת
36 וְהַפְּרִדָּה פְּסוּלַת מִתּוֹךְ אוֹכֵל,
37 בְּפִעוּלָה מְלַמְעָלָה לְמַעַלָּה (בְּלִשׁוֹן
38 הַקְּבִלָה וְהַחֲסִידוּת, בְּדֶרֶךְ 'אִוִּיר חֲזוֹר'),
39 שְׁשִׁנֵּי אוֹפְנִים אֵלּוּ הֵן הַבִּירוֹר
40 מִלְּמַעַל לְמִטָּה וְהֵן הַבִּירוֹר מִלְּמַטָּה
41 לְמַעַל הֵם בְּיְמוֹת הַחֹל,
42 וְלֹא־חֲרִי־זֶה לְאַחַר הַבִּירוֹר שֶׁל

(59) ויקרא א, ט. ועוד. (60) ראה תו"א חיי שרה טו, ב"ג. (61) ראה המשך תערי"ב שם ע' א"נח ואילך. (62) ראה פירוש המלות לאדמו"ר האמצעי פכ, ד. ועוד. (63) תמיד בסופה. (64) יואל ב, כו.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁאֵהוּ הַבִּיטוּל הַנוֹסֵף עֲנִין שֶׁל בְּרוּר נֹסֵף, שֶׁמֵּבִיא לַעֲלִיָּה נֹסֶפֶת,
- 2 הֵנָּה כֵּן הוּא גַם בְּכָל־לֹת הָעֲלִיָּה וְהַמַּעֲבָר מִזְמַן הֵנָּה זְמַן הַגְּלוּת
- 3 לִזְמַן דְּלַעֲתִיד-לָבֹא יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, שֶׁהַנִּשְׁמוֹת דַּעְתָּהּ אֵף עַל פִּי
- 4 שֶׁכָּבֵד נִתְקַנְנוּ וְנִתְבָּרְרוּ בְּתַכְלִית וְהִגִּיעוּ לַתְּכֵלִית הָעֲלִיוִי שִׁכּוּל לַהֲיוֹת
- 5 כַּעַת, בְּזִמְנֵי הַגְּלוּת, יִצְטָרְכוּ לַחֲזוֹר
- 6 וְלַהֲתַבָּרַר בְּבִירוֹר נֹסֵף עַל-יָדֵי
- 7 הַנִּשְׁמוֹת הַחֲדָשׁוֹת שִׁיתַּגְּלוּ
- 8 לַעֲתִיד-לָבֹא, כִּי הַמַּעֲבָר מִהַמְּצָב
- 9 עַתָּה לַמְּצָב בְּיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ הוּא שִׁנוּי
- 10 שֶׁבִּאֵין-עֲרוּךְ הַמַּצְרִיךְ בִּיטוּל נֹסֵף
- 11 וּבִירוֹר נֹסֵף כַּמְבָּאֵר בְּאַרְוֶכָה
- 12 בְּלִקְוִי תוֹרָה⁶⁵, וְכַפִּי
- 13 שֶׁמִּמְשִׁיךְ וּמִבָּאֵר לַהֲלֹךְ.
- 14 אֵף צָרִיף לְהִבִּין, מִהוּ עֲנִין
- 15 בְּרוּר נִשְׁמָה אַחַת הַנִּשְׁמוֹת
- 16 שֶׁבְּזִמְנֵי הַזֶּה עַל-יָדֵי נִשְׁמָה אַחֶרֶת
- 17 הַנִּשְׁמוֹת הַחֲדָשׁוֹת שִׁתַּגְּלוּ לַעֲתִיד
- 18 לָבֹא, דְּלִכְאוּרָהּ, עֲנִין הַבְּרוּר
- 19 בְּמִוֶּכֶן שֶׁל הַפִּרְדַּת הַטּוֹב מִהָרַע
- 20 וְהַעֲלָאתוֹ לַקְּדוּשָׁה הוּא כְּנוֹגֵעַ
- 21 לְבִהְמָה גִּשְׁמִית, כְּמוֹ כְּעֲנִין
- 22 הָאֲכִילָה כְּפִשּׁוּטוֹ כֹּאשֶׁר הָאָדָם
- 23 אוֹכֵל בֶּשֶׂר בַּהֲמָה (אִם הַבֶּשֶׂר מוֹתֵר
- 24 וְכוּנֹת הָאֲכִילָה הִיא רְאוּיָהּ, כַּמְבָּאֵר
- 25 לַעֲלִי, אוֹ עַל-יָדֵי אֲכִילָה
- 26 מִזְבַּח, שֶׁהוּא עֲנִין הַקְּרִבָּנוֹת
- 27 הַנִּשְׁרָפִין וְנִכְאָלִין בְּאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ,
- 28 שֶׁעַל-יָדֵיהֶּנּוּ נַעֲשֶׂה הַבְּרוּר
- 29 וְהָעֲלִיָּה שֶׁל הַבְּהֵמוֹת הַגִּשְׁמִיּוֹת
- 30 לְשִׁרְשָׁם וּמִקּוֹרָם בְּחַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ
- 31 שֶׁל הַמְּרִקְבָּה הָעֲלִיוֹנָה, "פָּנִי
- 32 שׁוֹר" וְגו'⁶⁶, וְעַד שְׁעוּלִים
- 33 וְנִכְלָלִים נִיצְרוֹת הַקְּדוּשָׁה, הַחַיּוֹת
- 34 הָאֱלֹקִיּוֹת שֶׁבְּבִהְמוֹת עוֹלָם לְשׁוֹרֶשׁם
- 35 הָעֲלִין וְנִכְלָלִים בְּכַחֲנִית "פָּנִי
- 36 אָדָם" שֶׁבְּמִרְקָבָה שׁוֹר, כַּמְבּוֹרֵן,
- 37 דְּרָגָה גְּבוּהָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַחַיּוֹת
- 38 שֶׁבְּמִרְכָּבָה, "פָּנִי שׁוֹר".
- 39 וְיִתְרָה מִזֶּה, כַּמְבָּאֵר בְּמִקּוֹם
- 40 אַחֵר⁶⁷ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוֹת שֶׁגַּם
- 41 בְּכַחֲנִית "פָּנִי אָדָם"
- 42 שֶׁבְּמִרְקָבָה דְּרָגָה גְּבוּהָה יוֹתֵר, צָרִיף לְהִיּוֹת עֲנִין שֶׁל בְּרוּר

- וְהַעֲלָה עַל-יָדֵי בַּחֲנִית "אָדָם הָעֲלִין שֶׁעַל הַפֶּסֶא", שֶׁלְּגַבִּי
- לְגַבִּי "אָדָם הָעֲלִין" נִחְשָׁבִים "פָּנִי אָדָם" שֶׁבְּמִרְקָבָה כְּמוֹ שֶׁאָר
- חַיּוֹת הַמְּרִקְבָּה, "פָּנִי אֲרִיָּה וּפָנִי שׁוֹר וּפָנִי נֶשֶׁר" וְכַשֵּׁם
- שֶׁהַחַיּוֹת צָרִיכוֹת בִּירוֹר כֵּן "פָּנִי אָדָם" צָרִיךְ בִּירוֹר (וְכָל זֶה הוּא עֲנִין הַבִּירוֹרִים
- וְהַעֲלָה בַּקְּדוּשָׁה גּוֹפֵר, שֶׁהוּא בִירוֹר
- שׁוֹנֵה וְנַעֲלָה יוֹתֵר מֵעֲנִין הַבִּירוֹר
- שֶׁקְּשׁוֹר עִם פִּסּוּלָתוֹ, כֹּאמֹר, וְהוּא בִירוֹר
- וְהַעֲלָה בַּקְּדוּשָׁה עֲצֻמָּה).
- אַבֵּל עֲדִין צָרִיךְ בִּיאור מִהוּ עֲנִין
- בְּרוּר נִשְׁמָה אַחַת עַל-יָדֵי
- נִשְׁמָה אַחֶרֶת?
- אֵף הָעֲנִין הוּא, דְּהֵנָּה כְּתִיב⁶⁸
- בְּנוֹבֹאֵת יִרְמְיָה וְיִרְעָתִי אֶת בֵּית
- יִשְׂרָאֵל יִרַע אָדָם וְיִרַע
- בְּהֵמָה, וּמִבָּאֵר בְּאַרְוֶכָה
- בְּתוֹרָה אֲוִר' לַאֲדֹמִיר הֶזְקֵן
- פָּרִשֶׁת מִשְׁפָּטִים⁶⁹, שִׁישׁ
- נִשְׁמוֹת שֶׁנִּקְרְאוֹת בְּשֵׁם "יִרַע
- אָדָם", וְיִשׁ נִשְׁמוֹת שֶׁנִּקְרְאוֹת
- בְּשֵׁם "יִרַע בְּהֵמָה", כִּפִּי
- שֶׁמִּמְשִׁיךְ וּמִפֶּרֶט.
- וְכָל־לֹת הָעֲנִין כְּזֶה, שֶׁנִּשְׁמוֹת
- דְּבִרְיָאָה-יִצִּירָה-עֲשִׂיָּה, נִשְׁמוֹת
- שֶׁהַשׁוֹרֵשׁ וְהַמְקוֹר שֶׁלָּהֶם הוּא מִשְׁלוֹשֶׁת
- הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים שֶׁלְּמִטָּה מַעֲלוֹם
- הָאֲצִילוֹת (וְאִרְבַּעַת הָעוֹלָמוֹת הַלָּלוּ הֵם
- הָעוֹלָמוֹת הָרוּחָנִיִּים הַכְּלָלִיִּים), שִׁשָּׁם
- בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה-יִצִּירָה-עֲשִׂיָּה
- מִתְחִיל עֲנִין הַיְּשׁוּת וּמִצִּיאוֹת
- הַמְּגֻדְרוֹת, בְּעוֹד שֶׁעַל עוֹלָם הָאֲצִילוֹת
- נֹאמַר שֶׁהוּא 'אֱלֹקוֹת מִשׁ' וְכָל מֵה
- שִׁישׁ בּוֹ בְּטָל לְאֱלֹקוֹת תְּכֵלִית וְאִינוּ
- 'מִצִּיאוֹת' [וְעַל-דֶּרֶךְ הָאֲמֹר
- לְעִיל (סְעִיף ה) כְּעֲנִין "קִרְבַּת
- אֱלֹקִים לִי טוֹב", שֶׁהִיא דְּרָגָה כּוֹ
- בִּאֲהֶבֶת ה' שֶׁגַּם בְּתַכְלִית הָעֲלִיָּה
- כוֹ, הִרִי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ"לִי
- טוֹב" וְעֲדִין הַמִּצִּיאוֹת הָאִשִּׁית
- נִרְגַּשְׁתִּי], נִקְרָאִים בְּשֵׁם "יִרַע
- בְּהֵמָה", וְנִשְׁמוֹת דְּאֲצִילוֹת
- שֶׁהַשׁוֹרֵשׁ וּמִקּוֹר שֶׁלָּהֶם נַעֲלָה בְּיוֹתֵר,
- וְהוּא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת, נִקְרָאִים בְּשֵׁם "יִרַע אָדָם" [וְעַל שְׁנֵיהֶם

(65) ד"ה ואכלתם אכול (ר"פ צו - ז, א ואילך). (66) ראה טעמי המצות פ' ויקרא (ד"ה מצות קרבנות). (67) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"ב ע' תרמ ואילך. (68) ירמ' לא, כו. וראה לקו"ת שם ח, ב. (69) עד, ג ואילך. עו, א. - הובא בלקו"ת שבערה הקודמת.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 על שני סוגי הנשמות, "זרע אדם" ו"זרע בהמה" נאמר "וְזָרַעְתִּי",
- 2 דָקָאֵי והכוונה על "אדם העליון שעל הכפא" שהוא שורש כל
- 3 הנשמות, הִינוּ, שָגַם נִשְׁמוֹת דְּבָרִיָּא-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה נִמְשָׁכוֹת
- 4 מִבְּחִינַת "וְזָרַעְתִּי" ויש להם שורש ומקור נעלה באלוקות, והקדוש-
- 5 ברוך-הוא הוא ה'זרע' את הנשמות
- 6 הנקראות 'זרע בהמה', כְּמוֹ שהוא
- 7 זורע נִשְׁמוֹת דְּאֲצִילוֹת
- 8 שְׁנֵקֵרָאוֹת "זרע אדם".
- 9 ובפִּרְטִיּוֹת יוֹתֵר, הִנֵּה גַם
- 10 בְּנִשְׁמוֹת דְּבָרִיָּא-יְצִירָה-
- 11 עֲשִׂיָּה גּוֹפָא עצמן שבאופן כללי
- 12 נקראות 'זרע בהמה' יִשְׁנוֹ הַחֲלוֹק
- 13 הַהִבְדֵּל בֵּין "זרע אדם" ו"זרע
- 14 בְּהֵמָה", וְעַל-דֵּרֶךְ-זֶה
- 15 בְּנִשְׁמוֹת דְּאֲצִילוֹת גּוֹפָא עצמן
- 16 יֵשׁ חֲלוֹק הָעֶרֶךְ הַבְּדִלִי דְּרוּגוֹת
- 17 מִחוּטִּים בֵּין נִשְׁמָה לְנִשְׁמָה,
- 18 וְעַד לַחֲלוֹק הָעֶרֶךְ הַבְּדִל
- 19 מִשְׁמַעוֹתֵי עַד כְּדִי כִךְ שֶׁהוּא
- 20 דְּרוּגַת הַחֲלוֹק שָׁבִין "זרע
- 21 בְּהֵמָה" ל"זרע אדם" (ברומה
- 22 לַאֲמֹר לַעֲלֵל אֹדוֹת הַבְּדִלִי הַדְּרוּגוֹת
- 23 מִבְּרַכְבָּה הַעֲלִיּוֹנָה שְׁאֵמָנָם יֵשׁ הַבְּדִל
- 24 מִחוּטֵי בֵין "חיות הקדוש" ו"פני אדם",
- 25 אֲבָל לִגְבִי "אדם העליון" גַּם "פני
- 26 אדם" הוא כמו "חיות").
- 27 וְעַל-פִּי-זֶה מוֹכֵן עֲנִין
- 28 "וְאֲכַלְתֶּם אֹכֹל", כִּי לְפִי עֶרֶךְ
- 29 בִּיחַס אֵל גּוֹדֵל הָעֲלִיָּה שֶׁל כֻּלּוֹת
- 30 הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים דְּלַעֲתִיד-לָבֹא,
- 31 הִנֵּה גַם נִשְׁמוֹת שְׁבָכִינַת
- 32 "זרע אדם" כֵּתֵב יֵהִי נִחְשָׁבוֹת
- 33 לְבְּחִינַת "זרע בְּהֵמָה" כִּי אֵל מוֹל
- 34 הָאֹר הָאֱלֹקִי הַנֶּעֱלָה שִׁאִיר לַעֲתִיד
- 35 לָבֹא, גַּם נִשְׁמוֹת אֵלֹ שְׁכִינָם נִקְרָאוֹת
- 36 "זרע אדם" יֵהִי נִחְשָׁבוֹת כְּמוֹ 'זרע
- 37 בְּהֵמָה', וְלָכֵן יִצְטָרְכוּ נִשְׁמוֹת אֵלֹ
- 38 שֶׁנִּשְׁמָכוּ מֵעוֹלָם הָאֲצִילוֹת וְכִיּוֹם נִקְרָאוֹת
- 39 "זרע אדם" לְחִזּוֹר וּלְהַתְּבַרֵּר כּו'.
40 וְלַעֲבוֹר בִּירוֹר נוֹסֶף, וְהִינוּ עַל-יְדֵי
- 41 עֲנִין הַבְּטוּל שֶׁצָּרִיךְ לַפְּעוּל
- 42 בְּנִשְׁמוֹת אֵלֹ גַּם בְּמַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר
- 43 נְעֻלִית שְׁבָה יֵהִי בִימֹת הַמִּשְׁחָה,
- 44 וְעַל-דֵּרֶךְ מָה שֶׁנִּתְבָּאֵר לַעֲלִיל

- 45 בְּעִנְיָן הַמִּילָה (לֹא בְּאֹפֶן ד'וּמְלִתָּם אֵת עֲרַלְתָּ לְבַכְכֶּם"
- 46 שְׁעִינָה הוּא הַבִּירוֹר וְהַבִּטּוּל הָרָשׁוֹן, כִּי-אִם) בְּאֹפֶן ד'וּמְלִתָּ הָיוּ
- 47 אֱלֹקִיךָ אֵת לְבָבְךָ" הַבִּירוֹר וְהַבִּטּוּל הַשֵּׁנִי, הַנוֹסֶף.
- 48 וְזֶהוּ גַם הַתּוֹכֵן הַפְּנִימִי שֶׁל מָה שֶׁכָּתוּב "וְאֲכַלְתֶּם אֹכֹל וְשָׁבוּעַ
- 49 וְהִלַּלְתֶּם אֵת שֵׁם ה' אֱלֹקֵיכֶם
- 50 אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא",
- 51 "לְהַפְּלִיא" דִּיקָא הַכְּתוּב מְדִיק
- 52 וְאֹמֵר 'לְהַפְּלִיא' הִינּוּ שְׁמוֹדוֹר בְּשִׁבְחָה
- 53 וְהִלּוּל לְקֹדֶשׁ-בִּירוֹ-הוּא עַל דְּבָרִים
- 54 שְׁעָשָׂה בְּדֶרֶךְ פֶּלֶא, כְּלוֹמֵר שֶׁהָעֲנִין
- 55 ד'אֲכַלְתֶּם אֹכֹל" הַבִּירוֹר
- 56 וְהַבִּטּוּל הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא הַתּוֹכֵן שֶׁל
- 57 ה'אֲכִילָה' הַנוֹסֶפֶת (אֲכִילַת שַׁבָּת,
- 58 וְלַמַּעֲלָה מִזֶּה לַעֲתִיד לָבֹא) הוּא
- 59 מִצַּד גּוֹדֵל הָעֲלִיָּה בְּאֹפֶן
- 60 שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ, שֶׁלֹּכֵן נִקְרָא
- 61 בְּשֵׁם "פֶּלֶא" כִּי אֵינוּ בֹא בְּאֹפֶן
- 62 טְבָעִי כְּתוּבָא מִהַעֲבוּרָה הַקּוֹדֶמֶת
- 63 שְׁהִי מְדוּבָר בְּעִלְיָה לְאִין שִׁיעוֹר, לֹלֵא
- 64 כֹּל יִחַס וְהַשְׁוָאָה לְדִרְגָּה הַקּוֹדֶמֶת,
- 65 וְגַם מִסְפָּר הָעֲלִיּוֹת הוּא
- 66 בְּאֹפֶן ד'לְהַפְּלִיא", בֵּינָן
- 67 שֶׁהָעֲלִיּוֹת הֵם עַד אֵין קֵץ לֹלֵא
- 68 גְּבוּל, וְגַם כּוּזָה בֹא לְיַד בִּיטּוּי ה'פֶּלֶא'
- 69 שְׁבַעֲלִיּוֹת אֵלֹ. וְעַל-דֵּרֶךְ הָאֲמֹר
- 70 לַעֲלִיל בְּעִנְיָן גִּזְעוֹן, שֶׁאִף
- 71 שְׁנִזְכָּרוּ רַק שְׁנֵי סוּגִים כֻּלָּיִם,
- 72 גִּזְעוֹן הַתַּחֲתוֹן וְגִזְעוֹן
- 73 הָעֲלִיּוֹן מִבְּלִי לַפְּרַט אֵת הַדְּרוּגוֹת
- 74 הַרְבוֹת הַקִּיּוּמוֹת בְּכָל אֶחָד מֵהֶם, הָרִי
- 75 שְׁנֵי סוּגִים כֻּלָּיִם אֵלֹ גִּזְעוֹן
- 76 הַעֲלִיּוֹן רִגְנָן עַד הַתַּחֲתוֹן כּוּלָּיִם
- 77 רְבִיּוֹ עֲלִיּוֹת עַד אֵין קֵץ, עֲלִיּוֹת
- 78 רְבוֹת לֹלֵא גְבוּל, וְלָכֵן נֶאֱמַר
- 79 "וְקֹדְשִׁים הֵן הַנִּשְׁמוֹת בְּכָל יוֹם
- 80 יְהִלְלוּךָ סֵלָה" תְּמִיד, לֹלֵא הַפֶּסֶק,
- 81 כִּי הַעֲלִיּוֹת הֵן לֹלֵא הַפֶּסֶק.
- 82 (ח) וְזֶהוּ גַם עֲנִין הָעֲלִיָּה שֵׁשׁ
- 83 בְּנִשְׁמַת הַצָּדִיק תְּמִיד, לֹלֵא הַפֶּסֶק,
- 84 וּבְפִרְט בְּיוֹם הַהוֹלָדָת שֶׁלֹּ
- 85 מְדִי שְׁנָה בְּשָׁנָה (פְּמִבְּאֵר
- 86 בְּשִׁחוּת שֶׁל הַרְבֵּי הָרִי"צ בַּעַל
- 87 הַשְּׁמִיחָה וְהַגְּאוּלָּה⁷⁰ שְׁנֵאֵל
- 88 מִמַּאסֵּר בְּיוֹם י"ב תְּמוּז, בִּשְׁנַת

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 תרפ"ז), שָׁאֵז ביום הולדתו עולה ומתעלה מהיכל להיכל, שְׁעָלָה
2 זו היא באופן שְׁנַעְשָׂה בְּצִיּוֹר במצב אחר לגמרי עם גרדי
3 מציאות שונים לחלוטין, וְעַד שֶׁהַצִּיּוֹר הַקּוֹדֵם אֵינוֹ בְּעָרֶךְ לַצִּיּוֹר
4 שְׁנַעְשָׂה אֲצִלוֹ בְּעָלִיתוֹ לַמִּדְרָגָה הַיּוֹתֵר נְעִלִית כי העלייה היא
5 לאין שיעור, ללא כל יחס והשוואה
6 למצב הקודם, שְׁלֶכְן נַעֲשֶׂת
7 הַעֲלִיָּה עַל-יְדֵי הָעַמּוּד
8 (הַמַּחְבֵּר ומשמש כ'ממוצע' שמחבר
9 שתי דרגות ורחוקות זו מזו באין-
10 ערוך), שְׁעַל-יְדֵי⁷¹ מַתְבַּטְּלִים
11 כָּל הָעֲנָנִים הַקּוֹדְמִים שְׁאֵינֶם
12 בְּעָרֶךְ שאין להם יחס לגבי גודל
13 הַעֲלִיָּה הַנוֹכְחִית, וְעַד שֶׁנִּקְרָא
14 הַמַּצֵּב הַחֲדָשׁ אֵלָיו הַגִּיעָה וְעַלְתָּה
15 נִשְׁמַת הַצִּדִּיק כַּעַת בְּשֵׁם 'גִּן-עֶדֶן'
16 הַעֲלִיּוֹן אֲפִילוֹ לְגַבִּי כָּל
17 הַהֲשָׁגוֹת בְּאֹפֶן הַכִּי נַעֲלָה
18 שְׁהִיוּ אֲצִלוֹ בְּעִבּוּדוֹ בְּיָמִים
19 וְשָׁנִים שְׁלֹפְנִי-זָה, בִּיּוֹן שְׁזוּהִי
20 עָלֶיהָ שְׁלֹא בְּעָרֶךְ, בְּאֹפֶן
21 ד'לְהַפְלִיא", ואפילו אם גם לפני
22 עלייה זו הגיע למדרגות גבוהות
23 ביותר, כַּעַת מְדוּבָר בַּעֲלִיָּה לֵאמֹר שִׁיעוֹר
24 שֶׁלְגַבִּי כָּל מְדוּרָה, אֵיזוֹ שְׁתִּיהִי, נִקְרָא
25 הַמַּצֵּב הַחֲדָשׁ 'עֲלִיּוֹן' כַּמְבוּאָר לַעֲלִי
26 באריכות.
27 וְעוֹד זֹאת, שֶׁהָעֲנָנִים
28 ד'לְהַפְלִיא" הוּא גַם בְּנוֹגֵעַ
29 לַהֲמַשְׁכָּה לְמַטָּה שְׁפּוּעַלַת
30 הַנִּשְׁמָה בַּעֲלִייתָהּ לַמַּעֲלָה, וְהִינֵנוּ,
31 שֶׁהַעֲלִיָּה לַמִּדְרָגָה הַיּוֹתֵר
32 נְעִלִית הִיא בְּאֹפֶן שֶׁמֶשֶׁם
33 נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלָּה אֹרֶךְ וּשְׁפַע
34 לְמַטָּה. וְעַל-דֶּרֶךְ הַמְבָּאָר
35 ב'לְקוּטֵי תוֹרָה' בְּפָרְשַׁתנו⁷²
36 פֹּרֶשֶׁת בֶּלֶק בְּעֲנֵינִי "בְּרָאֲתִיו
37 יִצְרָתִיו אֲף עֲשִׂיתִיו"⁷³,
38 ש'אֲף" מְרַבֵּה אֶת הַבְּחִינָה
39 הַרְבִּיעִית הַיּוֹתֵר נְעִלָּה, עוֹלָם
40 הָאֲצִילוֹת שֶׁלְמַעַל מַעֲלָמוֹת בְּרִיאַת
41 יצירה-עשיה הנרמזים ב'בראתי', 'יצרתי' ועשיתי' וְרַבִּי זֶה הִנְרָמַז ב'אֲף'
- נִסְמָךְ בַּכְּתוּב זֶה ל'עֲשִׂיתִיו' דִּקְאָ, וְנִאֲמַר 'אֲף עֲשִׂיתִיו' לַהּוֹרֹת
שְׁנִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּבַחֲבִינַת עֲשִׂיָּה דִּקְאָ וְהַשְׁמַכָּה אֹרֶךְ עֲלִיּוֹן לַעֲלוֹם
תַּחֲנוּן לַמּוֹת רִיחּוֹק הָעֶרֶךְ בִּינֵיהֶם הִיא עֵינִי שֶׁל 'פֶּלֶא'. וְזֶהוּ גַם כְּלָלוֹת
עֲנֵינִי הַתְּגַלּוֹת אֱלֹקוֹת בַּעֲלוֹם, לַמּוֹת שֶׁנִּבְרָא כַּעֲלוֹם מוֹגֵבֶל הַמַּעֲלִים
וּמִסְתִּיר עַל הָאֹרֶךְ הָאֱלֹקִי שְׁבוּ, עַל-
יְדֵי צִדִּיקִים וְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים
כו', כְּמִבְּאָר ב'שְׁעַר הַיַּחֲדוּד
וְהָאֱמוּנָה'⁷⁴ שֶׁבִּסְפָּר הַתִּנְיָא
לַאֲדוּמִ"ר הַזֶּה שְׁעַל זֶה עַל גִּלּוֹי
אֱלֹקוֹת הָלֹא מוֹגֵבֶל בַּעֲלוֹם הַמוֹגֵבֶל,
אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל⁷⁵
"בַּתְּחִלָּה בַּתְּחִילַת תַּהֲלִיךְ בְּרִיאַת
הָעוֹלָם הַמוֹגֵבֶל עַל-יְדֵי אֹרֶךְ אֵין-סוֹף
הַבְּחִינָה מוֹגֵבֶל עָלָה בְּמַחְשָׁבָה
הַעֲלִינָה לְבְּרֹא אֶת הָעוֹלָם
בְּמִדַּת הַדִּין שֶׁתּוֹכְנָה הוּא גְבוּל
וְצִמְצוּם, רָאָה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
שְׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַבֵּל אִם יִיבָרָא
בְּמִדַּת הַדִּין - שְׁתָּף עִמּוֹ מִדַּת
רַחֲמִים שֶׁעֲנִינָה לִרְחֹם וּלְהִאֲרִי
וּלְהַשְׁפִּיעַ", וּבִפְרָט אוֹתוֹת
וּמוֹפְתִים הַמְבִּיאִים גִּלּוֹי אֱלֹקוֹת
בַּעֲלוֹם שֶׁהֵם בְּאֹפֶן גָּלוּי לְכָל
(עֲמִי) הָאֲרֵץ לְכָל אוֹמוֹת הָעוֹלָם
וְלֹא רַק לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּבַחֲבִינַת
"עֲשִׂיתִיו" שֶׁהִגִּילּוּ יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ
וּמֵאִיר עַד לַעֲלוֹם הָעֲשִׂיָּה (כְּמוֹ
הַגָּאוּלָּה שֶׁל הַרְבֵּי הַרִּי"צ דִּי"ב
תַּמּוּז מִמַּאֲסָרוֹ בְּרוֹסִיָּה שֶׁהִיָּתָה אוֹת
וּמוֹפֵת גָּלוּי לַעֲנִי אוֹמוֹת הָעוֹלָם).
(ט) וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר כָּל הַנ"ל עִם
מֶה שֶׁכְּתוּב בַּתְּהִלִּים סִימָן
פ"ו⁷⁶, הַפֶּקֶד הַמַּתָּאִים לְמַסְפָּר
שְׁנוֹתֵי שֶׁל הַרְבֵּי הַרִּי"צ בַּעַל הַגָּאוּלָּה
(שֶׁנִּלְוֶה בִּשְׁנַת תר"ם) בִּשְׁנָה זו, תַּשְׁכ"ה
"יַחַד לְכַבִּי לִירָאָה שְׁמֶךְ",
כְּמִבְּאָר בְּאֲרוּכָה ב'לְקוּטֵי
תוֹרָה' בְּפָרְשַׁתנו⁷⁷, אוֹדוֹת
הַמִּשְׁמַעוֹת הַפְּנִימִית שֶׁל בְּקֶשֶׁה זוּ,
שְׁיֵשׁ שְׁתֵּי בַּחֲבִינּוֹת בְּלֶב,
חִיצוֹנִיּוֹת הֶלֶב, וּפְנִימִיּוֹת הֶלֶב וְהַבְּקֶשָּׁה הִיא שְׁתֵּי הַבְּחִינּוֹת, הֵן

(71) ראה זח"ב ריא, א. תו"א מגילת אסתר ק, סע"ב. (72) בלק סז, ד. סט, סע"ג. (73) ישעי' מג, ז. (74) פ"ה. (75) פירש"י בראשית א, א (ד"ה ברא אלקים). (76) פסוק יא. - הקאפיטל המתאים למספר שנותיו של אדמו"ר מהור"י"צ בעל השמחה והגאולה, ש"ב תמוז השתא (תשכ"ה) הוא יום הולדתו הפ"ה, ובו מתחילים לומר קאפיטל פ"ו (ראה סה"מ י"א ניסן ח"א ע' 1 ואילך. ושי"נ). - המו"ל. (77) בלק סז, סע"ג ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

הַעֲבֹדָה ד' וּמִלֵּתָם אֶת עֲרֶלְתָּם לְבָכְכֶם" העבודה של הסרת ערלת
 הלב. וּמִצַּד פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב שהיא דרגה פנימית ועמוקה בנשמה
 נִמְשָׁכֶת הַעֲבֹדָה ד' בְּכָל מֵאֲדָרָךְ מתוך ביטול של כל גדר מציאות
 האדם, כמבואר לעיל, שְׂזוּהִי הַעֲבֹדָה שְׁמִצָּד רְעוּתָא דְלִבָּא'
 (רצון הלב שְׁלִמְעָלָה מִטַּעַם וְדַעַת). וְהִינוּ עַל־יְדֵי הַעֲבֹדָה
 ד' וּמִלֵּתָם הוּא' אֶלְקִיךָ אֵת לְבָבְךָ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר הַבִּקְשָׁה
 "יַחַד לְבָבִי", שְׁתִּהְיֶה נִכְלָלָת בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת הַלֵּב להתעלות
 בְּבִחִינַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב, וְהִינוּ, שְׁגֵם הַעֲבֹדָה בְּמַחְשָׁבָה דְּבוּר
 וּמַעֲשֶׂה ("בְּרֵאשִׁיתוֹ יִצְרָתוֹ עֲשִׂיתוֹ") שְׁמִצָּד חִיצוֹנִיּוֹת
 הַלֵּב, תִּהְיֶה חֲדוּתָה ב' רְעוּתָא דְלִבָּא' שְׁמִצָּד פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב
 כְּתוּבָא מִזֶּה שְׁפִימִיּוֹת הַלֵּב יוֹרֶדֶת וּנְמַשְׁכָּת לְמַטָּה אֲפִילוּ בְּעִינֵינִי שֶׁל
 מַעֲשֶׂה בְּפֹעֵל, אֵף שְׁכּוֹחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא עֵינִי חִיצוֹנִי נִחוּת לִגְבִי רְעוּתָא דְלִבָּא'.
 וְעַל־דֶּרֶךְ "אֵף עֲשִׂיתוֹ", שְׁ"אֵף מְרַבָּה עוֹד בְּחִינָה
 אַחַת שֶׁלְמַעַל מַעַל מִ"בְּרֵאשִׁיתוֹ", וְ"עֲשִׂיתוֹ", וְהוּא
 בְּחִינַת רְצוֹן הַעֲלִיּוֹן שְׁלִמְעָלָה מַעַל מִבְּחִינַת מַחְשָׁבָה דְּבוּר
 וּמַעֲשֶׂה. וְרַבּוּי זֶה הַמְתִּיחַס לְרְצוֹן הַעֲלִיּוֹן נִסְמָךְ ל'"עֲשִׂיתוֹ"
 דוּקָא וְלֹא ל'"בְּרֵאשִׁיתוֹ" וְ"עֲשִׂיתוֹ", לְפִי שְׁעָקָר גִּלּוּי רְצוֹן הַעֲלִיּוֹן
 הוּא בְּבִחִינַת עֲשִׂיָּה גִשְׁמִית דְּהִינוּ בְּמַעֲשֶׂה הַמְצוֹת, כְּמוֹ צִיצִית בְּצִמְרָם גִּשְׁמִי
 וּתְפִלִּין בְּקֶלֶף גִּשְׁמִי, וְעַל־דֶּרֶךְ זֶה בְּכָל עֲנִינֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁהֵם לְמִטָּה דְּקָא, וְכֵמוֹ שְׁפָתוֹב
 "לֹא בְּשָׂמִים הִיא", וְשֶׁם דְּקָא נִמְשָׁכֶת וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת "אֵף", מְדַרְגָּה
 הַרְבִּיעִית, שֶׁהוּא עֲנִין רְעוּתָא דְלִבָּא'.

הַפְּנִימִיּוֹת וְהֵן חִיצוֹנִיּוֹת, יִתְאַחֲדוּ ל'יראה את שמך' (וכמבואר שם, "... יש
 בְּחִינַת רְעוּתָא דְלִבָּא שֶׁהוּא רְצוֹן הַלֵּב וְיֵשׁ בּוֹ ב' בְּחִינּוֹת פְּנִימִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוֹת
 פְּנִימִית נְקוּדַת הַלֵּב הִיא בְּחִינַת אֲהָבָה רַבָּה שֶׁלְמַעַל מִהַטַּעַם וְהַדַּעַת...
 וְחִיצוֹנִיּוֹת הַלֵּב הֵן הַנִּלְקָח מִן הַדַּעַת וְהַתְּבֻנָּה בְּגִדּוּלַת ה' כֹּל חֵד לְפָנֶיךָ
 שִׁיעוּרָא דִּילִיָּה. וְלִפִּי שְׁכּוֹל וְהַשְׁגָּתוֹ
 בְּאוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא כִּךְ מַעוּרֵר אֶת
 הָאֲהָבָה בְּלִבּוֹ. וְהִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת כִּי אֶת
 זֶה לְעוֹמֶת זֶה עֲשֶׂה אֱלֹקִים שְׁכֵמוֹ שִׁישׁ
 דַּעַת בְּקִדּוּשָׁה לְדַעַת אֶת ה' וְלֵאמֹר
 אוֹתוֹ. כִּךְ יֵשׁ דַּעַת מִצַּד הַקְּלִיפָה וְסִטְרָא
 אַחֲרָא וְהוּא דַּעַת הָרַע וְלֵאמֹר דְּבָרִים
 זָרִים וְלֵאמֹר יִבְשָׁה נִפְרַד מִחֲמַת
 שְׁעָרֵי לַחֲכוֹ מִחִיקוֹת עוֹלָם הוּזָה
 וְתַעֲנוּגִיו... אֵךְ הָאֲהָבָה שֶׁבְּפְנִימִיּוֹת הַלֵּב
 שֶׁלְמַעַל מִהַטַּעַם וְהַדַּעַת... אֵין בְּחִינַת
 זֶה לְעוֹמֶת זֶה כִּנְגֻדָּה שֶׁבְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת
 נְקוּדַת הַלֵּב הִיא בְּחִינַת יְחִידָה שֶׁאֵין לָהּ
 אֵלָּא רְצוֹן אֶחָד לֵאמֹר שֶׁבְּשָׂמִים וְהִיא
 הַמַּעֲלָה וְהַמְדֻרָּגָה שֶׁאֵין דּוּגְמָתָהּ וְלֹא
 בְּעֶרְכָּה נִמְצָא בְּגִשְׁמִיּוֹת כֹּל רַק לֵה'
 לְבָדוֹ נִמְצָא בְּבִי יִשְׂרָאֵל עִם קְרִיב...
 וְכַתְּבוּרֵי אֲהָבָה רַבָּה זֶה בְּקֹל הוּא
 יִכּוֹל לְנַצַּח וְלִהְיוֹת הַטּוֹב עַל הָרַע
 לְגַמְרֵי מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְחִיצוֹנִים בַּה אַחִיזָה
 כֹּל זֶה וְזֶה יַחַד לְבָבִי וְכוּ' וְיַחַד לְבָבִי
 כִּי. שִׁיחָה נִכְלָל בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת
 הַרְצוֹן בְּבִחִינַת פְּנִימִית הַרְצוֹן...
 וּמִזֶּה מִהַעֲבֹדָה הָאִמּוּרָה שֶׁל "יַחַד
 לְבָבִי", הָאֵרַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב גַּם
 בְּחִיצוֹנִיּוֹת הַלֵּב, נִמְשָׁכֶת גַּם
 בְּכָלִּל עֲבֹדַת הָאָדָם (שְׁהִרִי
 כְּלִשׁוֹן הַזֶּה "לִבָּא פְּלִיג לְכָל
 שְׁפִימִין" 78 הַלֵּב מִחֶלֶק וּמִשְׁפִּיעַ חַיִּית
 לְכָל אֲבִיר הַגּוֹף), שְׁמִצָּד
 חִיצוֹנִיּוֹת הַלֵּב נִמְשָׁכֶת וְכַאֲ
 לִידִי גִלּוּי הַעֲבֹדָה ד' בְּכָל
 לְבָבְךָ וּבְכָל נִפְשְׁךָ, שְׁפֹעֲלָת
 יֵשׁ לָהּ פְּעוּלָה וְהַשְׁפָּעָה עַל
 מַחְשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל הָאָדָם, שְׁכִנְגָד "בְּרֵאשִׁיתוֹ עוֹלָם
 הַבְּרִיאָה, מַחְשְׁבָה. יִצְרָתוֹ עוֹלָם הַיְצִירָה, דְּבוּר עֲשִׂיתוֹ עוֹלָם הַעֲשִׂיָּה,
 מַעֲשֶׂה, שְׂהִיּוֹ כְּרַבְעִי עַל פִּי הַרְצוֹן הַעֲלִיּוֹן, וְהִינוּ עַל־יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 (י) וְזֶהוּ "מִי מָנָה עֶפְרַיִם יַעֲקֹב", דְּהֵנָּה⁸⁰, בְּחִינַת "יַעֲקֹב"
 - 2 הוּא עֲנִין הָעֲבוּדָה דִּימִי הַחֹל בְּעוֹבְדֵין בְּמַעֲשִׂים דְּחֹל,
 - 3 בְּבִרְרוֹ הַנִּיצוּצוֹת שֶׁל הָאֱלֻקוֹת מִן ה' לְעוֹמֶת-זֶה' הִיפך הַקְדוּשָׁה
 - 4 אוֹ עַל-כָּל-פָּנִים לַפְחוֹת מְקַלֶּיפֶת נִגְהָ שֶׁאֵמָּנָם מַעֲרֹב בֵּה גַם טוֹב
 - 5 וְאוֹר אֲבָל גַּם הִיא קְלִיפָה הַמְסִתֶּרֶה עַל
 - 6 הָאוֹר הָאֱלֻקִּי וְיֵשׁ לְבַרֵּךְ אֶת הַנִּיצוּצוֹת
 - 7 הַטְּמוּנִים בֵּה. וּבְבַחֲחִינָה זֹו בְּחִינַת
 - 8 "יַעֲקֹב" יִשְׁנֹו עֲנִין הָעֶפְרַיִם,
 - 9 שֶׁהוּא יְסוֹד הַכִּי תַּחְתּוֹן
 - 10 מֵאֲרֻבַּע הַיְסוּדוֹת מֵהֶם מוֹרְכִבִּים
 - 11 הַדְּבָרִים הַגִּשְׁמִיִּים (אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם,
 - 12 עֶפְרַיִם), שְׁמוֹרָה עַל עֶפְרַיִת, וְהִנֵּנוּ,
 - 13 חֲמִירִית וְגִשְׁמִיִּית, וְהִנֵּנוּ,
 - 14 שְׁגָם כְּאֶשֶׁר הָעֲבוּדָה הִיא
 - 15 בְּמִדְרָגָה נְעִלִית שֶׁל אֲהַבַת ה'
 - 16 "בִּכְל לִבְכּוֹ וּבְכָל נִפְשׁוֹ", שֶׁיֵּךְ בֵּה
 - 17 עֲדִין עֲנִין הָעֶפְרַיִת, וְכִמּוֹ
 - 18 בְּאוֹפֶן הָעֲבוּדָה ד' קֶרֶבֶת
 - 19 אֱלֻקִּים לִי טוֹב" (פֶּנ"ל סְעִיף
 - 20 ה'), שְׁפִינֵן שִׁישׁ בִּזָּה הָרָגֶשׁ
 - 21 עֲצָמוֹ וְהַמְצִיאוֹת הָאִשִּׁית עֲדִין
 - 22 תּוֹפֶסֶת מְקוֹם וְחִשְׁבֹּת, "לִי טוֹב",
 - 23 הִרִי זֶה נֹתֵן מְקוֹם שְׁפִיכָל
 - 24 לְהִיּוֹת גַּם עֶרְלַת הַלֵּב, שֶׁאֵז
 - 25 יִצְטָרֵךְ לְהִיּוֹת הָעֲנִין
 - 26 ד' וּמִלְתָּם אֶת עֶרְלַת
 - 27 לְבַבְכֶּם".
 - 28 וּמִכָּל-מְקוֹם, הֵנָּה לְמַעֲשֵׂה גַם
 - 29 כְּאֶשֶׁר נִמְצָאִים בְּמִדְרָגַת
 - 30 "עֶפְרַיִם יַעֲקֹב", נַעֲשֶׂה נִפְעַל
 - 31 בִּרְרוֹ הַנִּיצוּצוֹת כו' ⁸¹ וְהַעֲלֵאֲתָם
 - 32 מִתּוֹךְ ה'קְלִיפָה', וְהִנֵּנוּ עַל-יְדֵי
 - 33 בְּחִינַת "מִי", "מִי מָנָה עֶפְרַיִם
 - 34 יַעֲקֹב", שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ מֵה
 - 35 שְׁכָתוֹב⁸² מִי יִתֵּן וְהִנֵּה לְבַבְכֶּם
 - 36 זֶה לָהֶם לִירְאָה אוֹתִי, "מִי"
 - 37 דִּיקָא הַכְּתוּב מִדִּיק וְאוֹמֵר שֶׁחֹכֶה
 - 38 לְהַתְעוֹרוֹת הַלֵּב לִירְאָה ה' בֵּה מִבְּחִינַת
 - 39 "מִי", דִּיקָא הַמְכוּן עַל אֵין-סוֹף
 - 40 בְּרוּךְ-הוּא ה'סוֹבֵב כָּל עֲלָמִין
 - 41 הָאוֹר הַבְּלִיגְבוֹל הַמֵּאִיר עַל הָעוֹלָמוֹת
- בְּדֶרֶךְ 'סוֹבֵב' וּמִקִּיף מְבַלִּי לְהַתְלַבֵּשׁ בָּהֶם בְּפִנְיּוֹת וְהוּא הָאוֹר הָאֱלֻקִּי
- שְׁאִינוּ מוֹשֵׁג בְּעוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים מוֹבִילִים, שְׁמִשְׁשׁ מֵאוֹר ה'סוֹבֵב'
- נִמְשָׁף לְהִיּוֹת "יַחַד לְבָבִי לִירְאָה שְׁמִיךְ", כְּמִבְאֵר ב'לְקוּטִי
- תּוֹרָה'⁸³ וְיֵשׁ לֹאמֵר שֶׁזֶּהוּ עַל-דֶּרֶךְ מֵה שְׁנֵתְבָאֵר לְעִיל (סְעִיף ט)
- בְּעֲנִין (ט) בְּעֲנִין "יַחַד לְבָבִי", שֶׁהוּא עֲנִין יַחֲדוֹ וְהַמְשַׁכְּת
- וְהַמְשַׁכְּת בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב
- בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת הַלֵּב, שְׁגָם
- וּמַעֲשֵׂה הַנוֹבֵעַת מִחִינּוֹת הַלֵּב,
- תִּהְיֶה חֲדוּרָה בְּבַחֲחִינַת 'רְעוּתָא
- דְּלִבָּא' הַקְשׁוּרָה לְפִנְיּוֹת הַלֵּב, וְזוֹ
- גַּם הַפְעוּלָה שֶׁל בְּחִינַת "מִי".
- וְאַחֲרֵי-כֵן לְאַחֵר שֶׁבַחֲתַלַּת
- הָעֲבוּדָה הִיוּ בְּמִדְרָגָה שֶׁל "מִי מָנָה
- עֶפְרַיִם יַעֲקֹב" בָּאִים לְמִדְרָגָה
- נְעִלִית יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מֵה
- שְׁכָתוֹב "וּמִסְפֵּר אֶת רִבְעֵי
- יִשְׂרָאֵל", שְׁבַבְחִינָה זֹו לֹא
- שֶׁיֵּךְ עֲנִין שֶׁל עֶפְרַיִם גִּשְׁמִיּוֹת
- וְחִמּוּרִית כָּלֵל, כִּיּוֹן שְׁכָבֵר
- נַעֲשֶׂה הַבִּרְרוֹ וְזוֹכֵף שֶׁל הַדְּבָרִים
- הֵלֵא רְצוּיִים כו', וְזֶהוּ עֲנִין
- "מִסְפֵּר", שֶׁהוּא מְלִשׁוֹן
- 'סְפִירוֹת וּבְהִירוֹת' לִשׁוֹן אוֹר.
- וְעֲנִין הַמִּסְפֵּר ('סְפִירוֹת
- וּבְהִירוֹת') הוּא ב'רִבְעֵי
- יִשְׂרָאֵל", כְּמִבְאֵר ב'לְקוּטִי
- תּוֹרָה'⁸⁴ שְׁבַבְחַת בְּמִלָּה
- "רִבְעֵי" יֵשׁ שְׁנֵי פִירוּשִׁים.
- הָאֶחָד, חֶלֶק רִבְעִי, כְּלוּמָר,
- רִבְעֵי, אֶחָד מֵאֲרֻבַּע שְׁזוּהִי בְּחִינָה
- הַרְבִּיעִית. וְהַשֵּׁנִי, מְלִשׁוֹן
- אַרְבָּעָה, וְהִנֵּנוּ, שְׁעָקֵר
- הָעֲבוּדָה הִיא מִצַּד 'רְעוּתָא
- אֶת רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל", שְׁבַבְחִינָה זֹו לֹא שֶׁיֵּךְ עֲנִין שֶׁל עֶפְרַיִם כְּלָל, כִּיּוֹן שְׁכָבֵר נַעֲשֶׂה
- הַבִּרְרוֹ וְזוֹכֵף כו', וְזֶהוּ עֲנִין "מִסְפֵּר", שֶׁהוּא מְלִשׁוֹן 'סְפִירוֹת וּבְהִירוֹת'. וְעֲנִין
- הַמִּסְפֵּר ('סְפִירוֹת וּבְהִירוֹת') הוּא ב'רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמִבְאֵר ב'לְקוּטִי תּוֹרָה'⁸⁴
- שְׁבַבְחַת "רִבְעֵי" יֵשׁ שְׁנֵי פִירוּשִׁים. הָאֶחָד, חֶלֶק רִבְעִי, שְׁזוּהִי בְּחִינָה הַרְבִּיעִית.
- וְהַשֵּׁנִי, מְלִשׁוֹן אַרְבָּעָה, וְהִנֵּנוּ, שְׁעָקֵר הָעֲבוּדָה הִיא מִצַּד 'רְעוּתָא דְּלִבָּא',

(80) ראה סד"ה מי מנה הנ"ל (שם ע' א"ס). (81) ראה סד"ה מי מנה הנ"ל, שזהו גם ענין הגרים שניתוספו בישראל, המובא במד"ר בפירוש הכתוב מי מנה עפר יעקב (המור"ל). (82) ואתחנן ה, כו. (83) במדבר טו, א. וראה גם לקו"ת פרשתנו סח, סע"ב. (84) פרשתנו סז, א. ע, ב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 דִּלְכָּא, בְּחִינָה הֶרְבִּיעִית, שְׂבָאָה לֵאחֲרֵי שְׁלוֹשׁ בְּחִינֹת שֶׁל מַחֲשָׁבָה,
 - 2 דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה, אֲבָל עִם הַיְהוּתָּהּ בְּחִינָה נְעִלְתָּ בִּיטוּר בְּחִינָה זֹאת נִמְשָׁכֶת
 - 3 וְחֻדְרָתָּהּ כָּכָל אֲרָבַע הַמְדְּרוּגוֹת, עַד לְבְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו", שְׁגָם
 - 4 בָּהּ נִמְשָׁכֶת וְחֻדְרָתָּהּ בְּחִינָה הֶרְבִּיעִית שְׁמֵרוֹמָזֶת בְּרַבּוּי
 - 5 דִּ"אָף" ("אָף עֲשִׂיתִיו"). וְכֵן
 - 6 לְאִידֶךָ מִצַּד שֵׁנִי, כִּשֶּׁם שֶׁהַעֲבֹדָה שֶׁל
 - 7 'רַעוּתָא דְּלִיבָא' נִמְשָׁכֶת עַד הַעֲשִׂיָּה, כֵּךְ
 - 8 הַעֲבֹדָה שֶׁל 'עֲשִׂיָּה' עוֹלָה וּמִגֵּעַת עַד
 - 9 בְּחִינַת 'רַעוּתָא דְּלִיבָא', שְׁעַל-יָדֶי
 - 10 "עֲשִׂיתִיו", שְׁשֵׁם הַעֲבֹדָה
 - 11 הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲשִׂיָּה,
 - 12 מְלִשׁוֹן כְּפִיָּה, מְלִשׁוֹן⁸⁵
 - 13 מְעַשִּׂין עַל הַצִּדָּקָה⁸⁶ כּוֹפִים אֶת
 - 14 מִי שֶׁלֹּא רוּצָה לַתֵּת, הִינֵנּוּ, שְׁכּוֹפָה
 - 15 אֶת עֲצָמוֹ וּבַעֲנִינּוּ, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם
 - 16 כּוֹפֶה וּמִכְנִיעַ אֶת עֲצָמוֹ, אֶת הַמִּצִּיאוֹת
 - 17 שֶׁלֹּא אֶל הָרַצוֹן הָעִלְיוֹן, הִנֵּה "מָה
 - 18 לִי קִטְלָא פּוֹלָה, מָה לִי קִטְלָא
 - 19 פְּלָגָא"⁸⁷, נֹאמֵר בְּגִמְרָא שֶׁהִגִּב
 - 20 בְּהַמָּה כְּחוֹשֶׁה וְאַחֲרֵי-כֵן הַשְׁמִינָה,
 - 21 מִשְׁלֵם תְּשׁוּמָה כָּפֶל כִּדָּן הִגִּב וְכֵן
 - 22 תְּשׁוּמָה אַרְבַּעַת חֲמִישָׁה אִם טַבַּח אִם
- 16 יִסְפֵּר מְרֹב"⁹⁰.

(85) בית יוסף לטור יו"ד סרמ"ח (ד"ה כל אדם). (86) ראה סה"מ תרע"ח ע' קא. ע' קכד ואילך. ע' קצב. תרצ"ט ע' 191. ובכ"מ. (87) ב"ק סה, א. וראה לקו"ת נצבים מו, ד. (88) שבת סג, א. ושי"נ. (89) הושע ב, א. וראה לקו"ת פרשתנו סז, סע"ד ואילך. (90) וישלח לב, יג.

המשך ביאור למס' כתובות ליום חמישי עמ' ב

- 1 כּוֹסוֹת לְאַחַר אֲכִילָהּ, עַל סֵדֶר בְּרַכַּת הַמִּזוֹן, אֶחָד בְּגִנְדָּה בְּרַכַּת הָעוֹלָם
- 2 שֶׁהִיא בְּרַכָּה רִאשׁוֹנָה, וְאַחֶד בְּגִנְדָּה בְּרַכַּת הָאֶרֶץ שֶׁהִיא הַבְּרַכָּה
- 3 הַשְּׁנִיָּה, וְאַחֶד בְּגִנְדָּה בְּרַכַּת בּוֹנֵה הָרוּשָׁלַיִם, שֶׁהִיא בְּרַכָּה שְׁלִישִׁית,
- 4 וְאַחֶד בְּגִנְדָּה בְּרַכַּת הַפּוֹזֵץ וְהַמְּטִיב שֶׁהִיא בְּרַכָּה רְבִיעִית.
- 5 עוֹד הוֹכִיפּוּ עֲלֵיהֶם – עַל אוֹתוֹן עֲשֶׂרָה כּוֹסוֹת, עוֹד אֲרִבְעָה כּוֹסוֹת
- 6 אַחֲרֵיהֶם, אֶחָד בְּגִנְדָּה חֲזָרִי הָעִיר, שֶׁתִּיקְנוּ בְּרַכָּה מִיּוֹחֲדוּת עֲלֵיהֶם, לְפִי
- 7 שֶׁעֲסָקוּ בִּצְרָכֵי צִיבּוּר וּבִקְבוּרַת הַמֵּת, וּבְרִכּוּס עַל כּוֹס יֵין. וְאַחֶד
- 8 בְּגִנְדָּה פְּרִנְסֵי הָעִיר, שֶׁהִיוּ עוֹשִׂיִּים וּמוֹצִיאִים מִמּוֹן לְקְבוּרַת עֲנִיִּים.
- 9 וְאַחֶד בְּגִנְדָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁתִּיקְנוּ עֲלָיו בְּרַכַּת נִיחוּמִים, שֶׁיִּנְחַמְנוּ
- 10 הַמִּקְדָּשׁ בְּבִנְיָנוֹ מֵאֲבֵלָהּ שֶׁאֵינוֹ מֵתָאבֵּלִים עֲלָיו כַּעַל מֵת. וְאַחֶד בְּגִנְדָּה
- 11 רְבֵן גְּמִילָאֵל כִּפִּי שֶׁמִּבְּאֵרֶת הַגִּמְרָא לֵהֲלֹךְ. אֲמַנְם רָאוּ חֲכָמִים
- 12 שֶׁהִתְחִילוּ לִשְׁתּוֹת אַרְבַּעַת עֶשֶׂר כּוֹסוֹת שֶׁל יֵין, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ הָיוּ שׁוֹתִין
- 13 עוֹד כּוֹסוֹת וּמִשְׁתַּבְּרִין, וְלִכֵּן הִתְחִילוּ חֲכָמִים אֶת הַדְּבָר לִיּוֹשָׁנָה, שֶׁאֵין
- 14 שׁוֹתִים אֶלָּא עֲשֶׂרָה כּוֹסוֹת.
- 15 מִבְּרַרְתָּ הַגִּמְרָא: מָאִי – מָה עֲנִינָה שֶׁל הַכּוֹס שֶׁשְׁתּוֹ כִּנְגַד רְבֵן
- 16 גְּמִילָאֵל. מִבְּאֵרֶת הַגִּמְרָא: דְּתִנָּא, בְּרִאשׁוֹנָה הִתְחִילָה הוֹצֵאת הַמֵּת קִשָּׁה

27 * * *

28 שְׁנֵינוּ בַּמִּשְׁנָה (ב) שֶׁבְּתוֹלָה נִשְׁאָת בְּיוֹם הָרְבִּיעִי, כְּדִי שֶׁאֵם תִּהְיֶה לוֹ
29 טַעֲמָה בְּתוֹלָם יוֹכֵל לְהַשְׁכִּים לְבֵית דִּין. הַגִּמְרָא דָּנָה עֵתָּה בְּנִאֲמֻנָתָהּ
30 הַבַּעַל הַטּוֹעֵן שֶׁלֹּא מִצָּא לֵאשְׁתּוֹ בְּתוֹלָם: אִמֵּר רַבִּי אֶלְעָזָר,

בס"ד. שיחת יום ב' פ' בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

- א. ידוע סיפור המעשה¹ אודות י"ב תמוז הראשון, בשנת תרפ"ז, שכאשר כבוד קדושת מורי וחמי
אדמו"ר, בעל השמחה והגאולה, הוצרך לבוא להתייצבות ורישום במשרד הממשלתי (כפי שהיה הסדר
בשבתו בעיר מקלטו), הנה בבואו לשם בלווית החסיד ר' אליהו חיים אלטהויז, נתברר, שביום זה (יום
שלישי בשבוע, שבו חל י"ב תמוז) יש איזה "חגא", ולכן המשרד סגור, והיה שם רק איש אחד בשביל
לסדר הדברים הכי מוכרחים (כפי שנקרא ברוסית: "דעזשורני"²), וסיפר, שהגיעה פקודה ממוסקבא שהוא
בן-חורין ויכול לחזור למקום מושבו בלנינגרד (פטרבורג), אבל כיון שביום זה המשרד סגור, יצטרך
לבוא למחרת, י"ג תמוז, כדי לקבל את הניירות הרשמיים.
- כבר ספרתי פעם שרבינו נשיאנו היה צריך להרגיע את רוחו של ר' אליהו חיים שלא יתבלבל
לגמרי מהבשורה³ ... -
- כאשר כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר חזר מהמשרד למקום תחנתו, בדירת השוחט של קאסטראמא
- כבר הגיעה לשם הבשורה על דבר השחרור, והחסיד ר' מיכאל דוואַרקין שהיה שם, הנה מגודל
ההתפעלות מהבשורה הפתאומית ללא הכנה (ומה גם שבכלל לא תמיד היה במדידה והגבלה...), לקח
"סאָטקע" - בקבוק משקה שמכיל חלק אחד ממאה ממדה גדולה, אבל לא שתה חס ושלום, אלא אחז
ה"סאָטקע" בידו⁴, ורקד סביב הבית שבו היתה האכסניא של בעל השמחה והגאולה, וניגן ניגון חסידי
בשפה הרוסית שתוכנו הוא הענין ד"אין עוד מלבדו"⁵,
- במשך כמה שנים עבד ר' מיכאל דוואַרקין ביער עם אינם-יהודים, והיה רגיל להשתמש בביטויים
ותיבות בשפת המדינה, ולכן ניגן גם הניגון שתוכנו "אין עוד מלבדו" - עם תיבות בשפה הרוסית: "ניעטו
ניעטו ניקאָוואַ, קראָמי - וכאן צריך לבוא שמו של הקדוש-ברוך-הוא - אַדנאָוואַ", כי, על-פי הפסק דין
בפוסקים, שהביאו גם אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך⁶, שאסור להזכיר שמו של הקדוש-ברוך-הוא (לא רק
בלשון הקודש, אלא) גם בלשון אחרת, אי אפשר לבטא את שמו של הקדוש-ברוך-הוא בשפה הרוסית,
ולכן אומרים "קראָמי יעוואַ", שפירושו: חוץ ממנו (מלבדו), ובמילא מבינים למי כוונת הדברים -
וכך רקד עם הבקבוק בידו משך זמן ארוך, מסביב לדירה.
- מסתמא נמצאים כאן כאלו שיודעים את הניגון, ובודאי ילמדו מהם שאר הקהל. -
- ומן הנכון, אשר, בעמדנו בי"ב תמוז, ש"הימים האלה נזכרים (ועל-ידי-זה) ונעשים בכל שנה ושנה"⁷,
ימשיכו את הגילוי ד"אין עוד מלבדו" לא רק בלשון הקודש, ועבור אלו שמבינים בעניני קדושה, אלא
גם בלשון עמי הארץ, שגם הם יראו - כפי שראו אז - ש"הפלה ה' והגדיל לעשות בארץ"⁸, ויומשך כן
גם עתה, למטה מעשרה טפחים, שיראו גאולת השם - גאולה האמיתית והשלמה, גאולת הכלל והפרט
גם יחד, על-ידי משיח צדקנו.
- (וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:) עכשיו צריכים למצוא מי הם שיודעים ניגון זה?⁹

* * *

בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
(8) לשון אדה"ז במכתבו אודות שחרורו - אג"ק שלו ח"א
ס"ע צז. וש"נ.
(9) כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לכמה מהמסובים, ושאל אותם
אם הם יודעים הניגון, באמרו, שאינו יכול לנגן היום; אילו הי'
זה שמח"ת, הייתי מלמד הניגון (והתחיל לפזם הניגון בקול
חרישי). וחזר ושאל: אין אף א' מיהודי רוסיא שמכיר ניגון זה?
- "א' מאַדנע עס-הארצות!..."

(1) ראה שיחת י"ב תמוז תשי"ד בתחלתה (תורת מנחם ח"ב
ע' 74). וש"נ.
(2) = בתפקיד תורן.
(3) ראה גם לקמן ס"ב.
(4) ראה גם תורת מנחם חל"ו ע' 352. וש"נ.
(5) ואתחנן ד, לה.
(6) או"ח ספ"ה ס"ג. וש"נ.
(7) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת'

- 1 ב. בכלל יודעים אודות שלשה אנשים שהיו אז - באיזה אופן קיבל כל אחד מהם את הבשורה:
- 2 ר' אליהו חיים - כמסופר פעם, שבשמעו את הבשורה, נשתנה מראה פניו: חצי - לבן, וחצי - אדום,
- 3 כך, שרבינו נשיאנו התיירא שלא יקרה לו מאומה, ומיד הרגיעו, על-ידי טפיחה על כתפו וכיוצא בזה,
- 4 כדי שיבוא הענין בהתיישבות.
- 5 ר' מיכאל דווארקיין - כמסופר לעיל באיזה אופן קיבל את הבשורה.
- 6 ונוסף לכך: בביתו של השוחט מקאסטראמא, ששם התאכסן בעל השמחה, היה גם ילד קטן. - אינני
- 7 יודע בדיוק בן כמה, בן שמונה, תשע או עשר שנים, אבל בכל אופן, לא היה בעל הכנה גדול... ובראותו
- 8 את גודל ההפתעה ("איבערצשונג"), הרעש ("טומל") וההתפעלות אצל הנוכחים, רצה להראות את
- 9 ההתפעלות שלו, וטיפס על הגדר (כפי שנקרא ברוסית: "זאבאָר"), ונעמד עם הראש למטה והרגלים
- 10 למעלה, וכך הסתובב על הגדר כמה פעמים!...
- 11 [כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א אמר בבת-שחוק: אולי יש כאן מישהו שגם הוא יכול לעשות כן. -
- 12 ליסון¹⁰ היה עושה זאת, ומסתמא עושה כן עתה בכפר חב"ד, ושיהיה לו לתועלת ולבריאות... - להמשיך
- 13 הענין דראש למטה ורגלים למעלה, שזהו דבר המובן בשעת שמחה גדולה].
- 14 כלומר: אפילו ילד בן שבע-שמונה שגדל והתחנך באוירה אחרת - הנה גם אצלו פעל וחדר הדבר.
- 15 על דרך הסיפור¹¹ בזמן הבעל-שם-טוב אודות הנער שחילל בחליל, ועל-ידי-זה פעל את כל הענינים, כך
- 16 גם הילד הנ"ל הראה את ההתפעלות שלו על-ידי-זה שקפץ וטיפס על הגדר והלך סביבו כשראשו למטה
- 17 ורגליו למעלה.
- 18 ג. ובנוגע אלינו - שזוהי התכלית של הסיפור הנ"ל:
- 19 בכל אחד בחייו, הנה במשך החיים ישנה תקופה שהוא ילד קטן, ואחר כך נעשה מבוגר בשנים, ועד
- 20 שנעשה זקן. ועל-דרך-זה בכל יום - ועל-אחת-כמה-וכמה בכל שנה - ישנם זמנים שבהם נמצא במעמד
- 21 ומצב של קטנות המוחין, כמו ילד, וישנם זמנים שבהם נמצא במעמד ומצב של שלימות המוחין, וישנם
- 22 זמנים שבהם המוחין הם במעמד ומצב של זקנה, ש"דעתם מתיישבת עליהם"¹².
- 23 ובכן, בכל ג' אופנים אלו צריך לחדור ענין הגאולה ולפעול שיהיה למעלה מן הכלים, כל אחד לפי
- 24 ענינו, שאז, הרי זה אמנם "מאדך"¹³, מאד שלך¹⁴, אבל, כיון שאצלו זהו ענין של "מאד", הרי זה "לוקח"
- 25 את ה"מאד" שלמעלה, מאד האמיתי, וממשיכו למטה.
- 26 וזהו כללות ענין הגאולה שהיה אז, כפי שכותב בעל השמחה במכתבו להתוועדות י"ב תמוז הראשונה
- 27 בהרחבה, בי"ב תמוז תרפ"ח¹⁵: "לא אותי בלבד גאל הקדוש-ברוך-הוא .. כי אם גם את כל מחבבי
- 28 תורתנו הקדושה, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה" (אם רק נולד לאם יהודי), ומובן,
- 29 שכאשר הנשיא כותב אודות ענין של "גאולה", הרי זו גאולה אמיתית בכל פרטיה - באופן של יציאה
- 30 ממדידה והגבלה, בנוגע להרבצת התורה וקיום המצוות כו', כמבואר בהמכתב.
- 31 וזוהי אתערותא דלתתא שממשיכה אתערותא דלעילא - שימושך לו (כהלשון במכתב) "שפעת חיים
- 32 וברכה מרובה", בכל המצטרך לו, "מנפש ועד בשר".

* * *

- 33 ד. הראשון שזכור בכתוב בשם "נזיר" הוא יוסף הצדיק:

(11) מובא בס' "אמונת צדיקים" (ווארשא תר"ס) אות יח.
ובס' "פנינים מספרות הדרוש" (ני. תרצ"ז) אות שיו. וראה גם
תורת מנחם חכ"ח ע' 241. וש"נ.
(12) קנים בסופה.
(13) ואתחנן ו, ה.
(14) ראה תו"א מקץ לט, רע"ד. ובכ"מ.
(15) אג"ק שלו ח"ב ע' פ ואילך. וש"נ.

א' המסובים התחיל לנגן, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: זוהי
גירסא שונה, אבל, לא משנה... ("מאכט ניט אויס; זאָל זיין די
גירסא") - ההתחלה היא בשוה, וגם התוכן הוא בשוה, ורק
ה"טון" שונה!...
ואח"כ אמר (בבת-שחוק): מוטב שינגנו הניגון, כי, אם לא
ינגנו - אתחיל באמירת ה"הדרן"...
(10) ר' אברהם ליסון.

- 1 יוסף הצדיק בזמנו היה "המשביר (בר) לכל עם הארץ"¹⁶, שבשני הרעב, שאז היו זקוקים לעזר כו',
 2 עזר יוסף לכולם. - באותו זמן, קודם מתן תורה, לא היה חילוק בהלכה בין בני ישראל לאלו שאינם בני
 3 ישראל, אבל היה חילוק בין אלו שמקיימים שבע מצוות בני נח לאלו שאינם מקיימים אותם. והעזר של
 4 יוסף ניתן לכולם. ואמרו רז"ל¹⁷ שמ"ש¹⁸ "טוב עין הוא יבורך", ובשתי הפירושים: "יבורך" ו"יברך"¹⁹
 5 - היה זה יוסף בשעתו²⁰.
 6 ויוסף הוא הראשון שנקרא בשם "נזיר" - כמו שכתוב²¹ "ולקדקוד נזיר אחיו", וכפי שמצינו²²
 7 (והובא גם בפירוש רש"י²³) שיוסף נהג נזירות במשך כמה שנים.
 8 (וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:) מצד מצב פרטי - הנני צריך להתחיל עם סיום מסכת, ובחיתי
 9 לערוך סיום על מסכת נזיר.
 10 ה. בסיום על מסכת נזיר - שהוגה על-יד כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס²⁴ בלקוטי שיחות
 11 חלק י"ח עמוד 63 ואילך - נתבאר כללות ענין נזירות שמואל (שהיה נזיר עולם) ושמשון (שלדעת
 12 הרמב"ם²⁵ "לא היה נזיר גמור", אבל היתה אצלו קדושת נזירות, ולדעת רש"י²⁶ "לאו נזיר הוא", כי אם
 13 הנהגה של נזירות ופרישות) אף שרק "האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר"²⁷ -
 14 דכיון שבגדלותם לא מיחו והמשיכו בהנהגה של נזירות (בשמואל - מצד נדר²⁸ חנה, ובשמשון - מצד
 15 ציווי המלאך), אזי חלה עליהם הנזירות למפרע (כמו גר קטן שהגדיל ולא מיחה);
 16 הפלוגתא בין ר' יוסי לר' נהוראי במשנה אם שמואל היה נזיר²⁹: לדעת ר' יוסי - הסכמה יכולה רק
 17 להוסיף בתוקף התחלת הדבר, אבל לא לפעול דבר חדש בדבר המוסכם, ולכן רק שמשון היה יכול להיות
 18 נזיר על-ידי העדר מחאתו, כיון שגם קודם ההסכמה היה מוזהר בהנהגת נזירות, וגם לאחר ההסכמה
 19 לא היה נזיר גמור, מה-שאין-כן שמואל. ולדעת ר' נהוראי - הסכמה יכולה לפעול גם גדר חדש, ולכן
 20 נעשה גם שמואל נזיר על-ידי העדר מחאתו, ואף שקודם ההסכמה לא היה עליו חיוב הנהגת נזירות,
 21 מכל-מקום, נעשה נזיר גמור;
 22 וזוהי גם פלוגתתם בגמרא בנוגע לעניית אמן - הסכמה על המברך: לדעת ר"י - רק "גדול העונה אמן
 23 יותר מן המברך", אבל אין זה גדר ואיכות חדשים; ולדעת ר"נ - "השמים (בשבועה) כך הוא (הדגשת
 24 התוקף, שינוי באיכות), תדע שהרי גוללירים מתגרים במלחמה וגיבורים נוצחין", שזהו מצב חדש.
 25 והקשר להסיום, "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" - שאף שהתלמידים זקוקים לחכמים, בעלי
 26 משנה (כשם שנזירות דשמואל זקוקה לנדר חנה ונזירות דשמשון לציווי המלאך), מכל-מקום, פועלים
 27 התלמידים יותר מאשר החכמים (כשם שהסכמת שמואל ושמשון פועלת יותר מנדר חנה וציווי המלאך,
 28 וכשם שהעונה אמן פועל יותר מן המברך), שהרי החכמים "שמורין הלכה מתוך משנתן" הם "מבלי
 29 עולם"³⁰, ואילו התלמידים - "מרבים שלום בעולם"³¹.

אין מורה אלא של בוד"י) "והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך
 אלך ושמע שאול והרגני, שכבר הי' עליו מורה של בוד"י, נשאר
 ר"י בדעתו, אלא ש"הלכה כרבי נהוראי", כפי שמסיים הרמב"ם
 בפירוש המשניות (שמזה גופא משמע שיש בזה פלוגתא).
 (30) סוטה כב, א - וכפי שמאריך רבינו הזקן בהלכות תלמוד
 תורה (שנדפס מחדש זה עתה* בתוספת מראה-מקומות וציונים
 - ראה לקמן סכ"א ואילך) בקונטרס אחרון (רפ"ב) בשיטות
 הפוסקים בענין זה - באיזה אופן מותר לפסוק מפסקי הלכות, אף
 שהמורין הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם.
 (31) ולכן לא הובא הסיום "אל תקרי בניך אלא בוניך" - כי
 כאן לא נוגע אופן הלימוד מהפסוק (שנתבאר בשאר המקומות
 שבהם נזכר מאד"ל זה), כי אם, ההמשך לענין שנתבאר במשנה
 ובגמרא ע"ד ההלכה, שמצינו דוגמתו גם בעולם (בכל דרכיך
 דעהו", גם בעניני הרשות).

(16) מקץ מב, ו.
 (17) זח"ג קל, א.
 (18) משלי כב, ט.
 (19) סוטה לח, ב.
 (20) ראה גם לקמן סוס"א.
 (21) יחיי מט, כו.
 (22) ראה שבת קלט, א (ובחדא"ג מהרש"א). ב"ר פצ"ח, כ.
 (23) מקץ מג, לד.
 (24) בשילוב שיחת ה' מנ"א שנה זו.
 (25) ה' נזירות פ"ג ה"ג.
 (26) נזיר ד, ב.
 (27) שם כח, ב.
 (28) אף שבין נדר לנזירות יש כו"כ חילוקים, הן בהלכה,
 ועאכו"כ בפנימיות הענינים.
 (29) שהרי גם לאחר שר"נ השיב לר"י (על שאלתו "והלא

1 ו. ענין הנזירות המדובר לעיל (סעיף ה) יש בו כמה גדרים, אבל עיקרו ושלמותו - בהיותו קשור
 2 גם עם ענין הקדושה, והיינו, שלא זו בלבד שמתנהג באופן של פרישות, שמפריש את עצמו משתיית יין,
 3 מגילוח השער ומטומאת מת, אלא כלשון הכתוב שמקדים הענין ד"קדוש יהיה"³², שזהו גם ענין של
 4 קדושה.

5 [ונאמור לעיל שזוהי הפלוגתא בין רש"י לרמב"ם - שהרמב"ם כותב ש"שמשון לא היה נזיר גמור",
 6 שמזה משמע שהיתה עליו קדושת נזירות, אלא שלא היה נזיר גמור, אבל מדברי רש"י ש"שמשון לאו
 7 נזיר הוא", משמע, שלא היה נזיר כלל, ואין זו אלא הנהגה באופן של פרישות (כפירוש רש"י³³ "אין
 8 נזירה .. אלא פרישה"), שיכולה להיות מצד כמה טעמים, ועד - כמובא בספרי מוסר³⁴ שהיו זהירים
 9 צ"ט שערים מן ההיתר כדי שלא להיכשל בשער אחד מן האיסור, שאין זה ענין של קדושה, כי אם
 10 פעולה שנועדה להבטיח שלא יעשה דבר שהוא היפך רצון התורה ומצוותיה].

11 והענין בזה:

12 ידוע הסיפור שסיפר רבינו³⁵, בעל הגאולה, אודות דברי זקנו אדמו"ר מהר"ש, שכל החילוק בעבודת
 13 האדם יכול להתבטא באמירה שענין זה "מתאים" וענין זה "אינו מתאים" ("דאָס פאַסט יאָ און דאָס
 14 פאַסט ניט"): להיותו בן אברהם יצחק ויעקב - לא מתאים שידבר לשון הרע, לא מתאים שיסיג גבול,
 15 ולא מתאים שיהיה בעל גאווה, וכיוצא בזה; כיון שהיו לו הורים וזקנים נעלים כל-כך ("אָזוינע שיינע
 16 עלטערן, אָזוינע שיינע זיידעס") - איך יתכן שיתנהג כמו איש פשוט שלא היה יכול ללמוד מאומה
 17 מזקניו וזקניו עד אברהם יצחק ויעקב!...

18 ובכן: הנהגה כזו אינה בגלל שרצונו להיות "פרוש", כי אם, שלהיותו מזרע אברהם יצחק ויעקב
 19 מרגיש שהוא שונה מכל אלו שלא זכו לכך!

20 אבל יש גם סדר נוסף:

21 כאשר אדם רוצה להיזהר מאיזה ענין שיהיה, אזי העצה היא - "עשו סייג לתורה"³⁶, "משמרת
 22 למשמרתי"³⁷, כדי שלא יבוא לידי מכשול.

23 ומובן, שהנהגה כזו יכולה לבוא מצד תנועה הפכית: הוא סבור שנמצא בדרגא נמוכה מאחרים; הם
 24 בני אברהם יצחק שירשו את תכונותיהם כו', ואילו אצלו אין הדבר ניכר, ולכן זקוק להיזהר גם מענינים
 25 כאלו שאחרים אינם מתייראים מפניהם. ועל דרך שמצינו בגמרא³⁸ שגר זקוק לזהירות נוספת "מפני
 26 שסורו רע", דכיון שזה עתה נעשה יהודי, נשאר אצלו עדיין מהטבעיות וההרגלים וההנהגות כו' שהיו
 27 אצלו בעבר.

28 ונמצא, שישנה פרישות שאינה קשורה עם ענין הקדושה וההבדלה; הפרישות יכולה לבוא לא בגלל
 29 היותו קדוש ומובדל, אלא אדרבה - בגלל היותו בדרגא נמוכה כו'.

30 אמנם, מה שהתורה דורשת מיהודי - הרי זה באופן שנותנים לו את הדרך הקלה והנעימה יותר,
 31 והעיקר, הדרך האמיתית - שהסיבה לכך שצריך להיות במעמד ומצב ד"נפלינו אני ועמך מכל העם אשר
 32 על פני האדמה"³⁹, הרי זה מפני שבני ישראל קיבלו את התורה, להיותם מזרע אברהם יצחק ויעקב שרה
 33 רבקה רחל ולאח, כמו שכתוב⁴⁰ "הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם", ולכן לא יתכן
 34 שהנהגתם תהיה באותו אופן כמו הנהגתם של אלו שלא קיבלו ירושה עשירה כזו.

חי"ד ע' 203). שם חל"ט ע' 380. וש"נ.

(35) סה"ש קין ה'ש"ת ע' 140.

(36) אבות פ"א מ"א.

(37) מו"ק ה, סע"א. וש"נ.

(38) ב"מ נט, סע"ב.

(39) תשא לג, טז. וראה סה"ש תש"ה ס"ע 72 ואילך.

(40) ישעי' נא, א.

(32) נשא ו, ה.

(33) שם, ב. וראה גם פרש"י ויחי שם.

(34) חובת הלבבות שער התשובה פ"ה (ע' שערים). הובא

בר"ח שער הקדושה בתחלתו, ורפ"ט, ובשל"ה עד, ריש ע"ב,

ושעג, א. אור החמה לז"ח ג, א (ק' שערים). אוה"ח פינחס כו,

כג (נ' שערים). וראה נפש כל חי (לר"ח פאלאגי) מע' א, זך.

ומע' ח, כט. וראה גם שיחת י"ב תמוז תשט"ו סכ"ה (תורת מנחם

ז. וזהו גם המענה לאלו השואלים (ובפרט בארצות הברית) על מה שדורשים מהם להתנהג באופן
אחר מאשר אינם-יהודים: הרי חיים בעולם בין אנשים אחרים, וזקוקים ל"הליכות עולם", מנהגי העולם,
ועד שגם על-פי דיני התורה בשולחן ערוך חושן משפט יש להתחשב בענייני מסחר עם "מנהג התגרין"
(מנהגי הסוחרים), ואם כן, כיצד יכולים לדרוש ממנו להיות נזהר אפילו מאבק לשון הרע, אבק השגת
גבול, ואבק גניבה וגזילה?!

ובכן: כדי לענות על זה, יש לעזוב לרגע את השקלא וטריא בענין זה, ולשאול אותו על ה"תמונה"
שתלויה על קיר ביתו: מיהו האיש בעל הזקן הלבן והארוך (עם האשה בעלת הפאה הנכרית)? - ואז
יתלהב מיד, ויתחיל לספר שזהו אבי זקנו ("עלטער זיידע"), שהיה רב, שוחט ומלמד, ולימד תורה ברכים,
וביום ששי לאחר חצות היה הולך לטבול במקוה, ושוב לא היתה לו שייכות לענייני העולם; ובשעה
שנזכר איך שהיה יושב על ברכיו ושומע ממנו את הסיפור של פרשת השבוע - אינו יכול לזכור מתי
היו לו רגעים ערבים כל כך ("אזוינע געשמאקע פינג-צען אָדער פופצן מינוט") מאז והלאה!...

"תמונות" כאלו מוצאים גם אצל יהודים שאינם שייכים אפילו לשלשה ימים-טובים בשנה: ב' ימי
ראש-השנה ויום-הכיפורים!... אבל כאשר מזכירים לו אודות תמונתו של אבי זקנו שתולה בחדר משכבו
וכיוצא בזה, אזי מתגאה בכך שזהו הפאר והיופי של המשפחה... וכשנזכר בזה עתה, מתמלא לבו רגש
של חמימות ("עס ווערט אים וואַרעמער אויפן האַרצן").

ואז, באים אליו בטענה: כיון שידוע לך שהנך קדוש ומובדל, ובך השקיע אבי זקנך את כל
ה"עשירות" שלו, כמו שכתוב⁴¹ "עטרת זקנים בני בנים" (נכדים ונינים) - כיצד יכול אתה להשתוות
לאדם שהוא עני מבטן ומלידה ומהריון, שאין לו מושג כלל מהי "עשירות"?!...

ואין זו עשירות על הנייר, אלא עשירות כזו, שגם לאחר ארבעים שנה באמריקא, וללא כל קשר
לכאורה עם כל העבר, הנה הזכרון מגיל חמש, כששמע מהסבא או הסבתא סיפור מ"עין יעקב" או
מפרשת השבוע, הרי זה מחמם את לבו!

וכי יכול אתה להשתוות עם אדם שאבי זקנו ישב על פרשת דרכים וליסטם את הבריות?!... ובכל
אופן - גם אם היה מהסוג היותר טוב - לא ידע מכל העניינים שאותם ספגת אתה מגיל שלש, ארבע
וחמש שנים!

וזהו שאומרים לו, שההנהגה להיות פרוש ומובדל מן העולם יכולה להיות בשתי דרכים, אבל אצל
יהודי הסדר הוא באופן ד"קדוש יהיה":

הסיבה לפרישות מן הטומאה, שלא יהיה שיכור, ושלא ירדוף אחר היופי של העולם תמורת וויתור
על גזע צור מחצבתו, היא - לא בגלל החשש שאם לא יתנהג באופן של נזירות אזי יתדרדר למטה; אין
להתיירא ממצב כזה, אלא אדרבה - בגלל ש"כל ישראל בני מלכים הם"⁴²; כאשר ישאלו אותו אודות סבו
(ועל-דרך-זה בנוגע לסבתו), הנה מבלי הבט על מעמדו ומצבו, יספר שבישבו בשולחן-השבת היה סבו
כמו מלך!

ולהעיר, שגם הנזירות שלו היא באופן של מלכות - שאין עליו מרות ואימת בשר ודם, כדברי ר' יוסי
במשנה בסוף נזיר: "והלא אין מורה אלא של בשר ודם", היינו, שמה שכתוב בשמואל⁴³ "ונתתיו לה"
כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו", "משמעותו... שעול מלכות שמים יהיה עליו, ולא עול מורה
בשר ודם"⁴⁴. וגם לדעת ר' נהוראי שאמר לר' יוסי "והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול
והרגני, שכבר היה עליו מורה בשר ודם" - הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁴⁵, והתייוון הוא, שהמורה
מפני שאול היה בגלל היותו "משיח ה'"⁴⁶, שנמשח בשמן המשחה כו', כך, שלאמיתו של דבר אין זה
בגדר "מורה בשר ודם".

(44) פי' התויר"ט.

(45) עירובין יג, ב. וש"נ.

(46) שם כד, ד"א. ועוד.

(41) משלי יז, ו. וראה אבות פ"ו מ"ח.

(42) שבת סז, א. וש"נ.

(43) שמואל-א, א. יא.

- 1 ועל-דרך-זה בנוגע לכל אחד מישראל: מה יש לו להתיירא מבשר ודם, בה בשעה שמאחוריו עומדים
2 שלושים דורות של יהודים שכל אחד ואחד מהם היה מלך בענינו, וכפי שהוא בעצמו מרגיש זאת גם עתה!
3 ולכן, כאשר מעניקים לו את כל העשירות, ואילו הוא משאיר את כל העשירות תלויה על הקיר...
4 ללא שייכות אליו, וכשיוצא לרחוב רוצה להתערב עם כל אלו שאין להם שייכות כלל לעשירות זו - הרי
5 זה פלא הכי גדול!
- 6 וכאשר הגישה היא באופן כזה, אזי חוסכים את כל אריכות השקלא וטריא; צריכים רק לפעול עליו
7 שתהיה לו סבלנות ורגעים ספורים להזכיר לעצמו באיזו הערצה מתייחס הוא בעצמו כלפי הורי זקניו!...
8 ח. וכל זה נוגע גם לענין החינוך, שיכול להיות בשני דרכים - כפי ש"האב מדיר את בנו בנויר", או
9 כמו הנזירות של שמואל ושמשון שהיתה מצד פעולת והנהגת האם (כנזכר לעיל סעיף ה):
10 יש דרך ש"האב מדיר את בנו" - מתוך חוזק ותוקף, והיינו, לבוא לילד ולומר לו: עליך להתנהג
11 באופן כזה מפני שכך היא ההלכה, "הלכה למשה מסיני", כך, שאין מקום שתשאל קושיא או רמינהו,
12 ואינני צריך ליתן לך טעם והסברה;
- 13 אבל יש גם דרך נוספת - כפי שנוהגת האם - לספר סיפור, כמו חנה שסיפרה לשמואל סיפור שלם,
14 שהיו כמה שנים שלא היו לה ילדים, "וכעסותה צרתה גם כעס וגו'"⁴⁷, עד שהבטיחה לה' "אם... נתתה
15 לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו"⁴⁸, ורק בגלל זה נמצא הוא בעולם. ובדרך זו הרי היא פועלת
16 שהמשך הנהגתו הרצויה של שמואל תהיה מדענת עצמו, ולא באופן של "גזירה" מצד ההלכה.
- 17 וזהו כללות החילוק בין שני דרכי החינוך - באופן של "מוסר אביך"⁴⁸, או באופן של "תורת אמך"⁴⁸
18 (ובאמת יש בזה חילוקי זמנים; לפעמים צריכים "מוסר אביך", ולפעמים צריכים "תורת אמך"): הנהגת
19 "אביך" היא באופן של "מוסר", לומר בתוקף שכך היא ההלכה בתוקף; ואילו הנהגת "אמך" היא באופן
20 של "תורה" ("תורת אמך") - ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"⁴⁹, כך שאפילו אינו-יהודי יכול
21 להבין זאת, שמאז שבני ישראל נעשו לעם, ופעלו שתהיה ההנהגה באופן ש"נפלינו אני ועמך מכל העם
22 אשר על פני האדמה", היתה הנהגתם מתוך נזירות ופרישות באופן ד"קדוש יהיה", וטעם הדבר - כי
23 קדוש אני⁵⁰, ו"אני ה' אלקיכם"⁵⁰.
- 24 ט. וענין נוסף שיש ללמוד מהנזירות של שמשון ושמואל:
25 בשמשון כתיב⁵¹ "כי נזיר אלקים יהיה הנער גו' והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים".
26 ועל-דרך-זה מצינו בנוגע לשמואל, שהיה נזיר עולם - שכל ימיו היה מסור ונתון להושיע את ישראל,
27 על-ידי-זה ש"וישפט .. את ישראל גו'"⁵².
- 28 ויש לומר בביאור קשר הענינים:
29 יכול מישהו לחשוב, שכיון שהיו לו סבא וסבתא נעלים כל-כך, והוא ממשיך את המסורת שלהם
30 בביתו בנוגע לילדיו - הרי הוא קדוש ומובדל לא רק מאינם-יהודים ("ונפלינו אני ועמך גו'"), אלא גם
31 מבני ישראל, ומי ידמה לו ומי ישוה לו בין בני ישראל עצמם.
- 32 ועל זה נאמר "כי נזיר אלקים יהיה הנער גו' והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים": מהי
33 ההוכחה שהוא "נזיר אלקים" - שנזירותו היא לא מצד רצון עצמו ("ער וויל זיך אליין עפעס טאן"),
34 אלא מפני ציווי הקדוש-ברוך-הוא - כאשר רואים שמתחיל לנצל את גבורתו להציל את בני ישראל מיד
35 פלשתים!
- 36 וזוהי כללות ההוראה ממצות נזיר - כמובן מהמבואר בפרטיות בזהר פרשת נשא⁵³, ובדרושי חסידות
37 המבארים ענין זה (בלקוטי תורה⁵⁴ ובכמה מקומות) - שהענין ד"קדוש יהיה" הוא למעלה מכל סדר

(51) ס' שופטים יג, ה.

(52) שמואל-א ז, טו.

(53) ח"ג קכו, ב ואילך.

(54) אמור לא, ד ואילך. שה"ש לו, ד.

(47) שם א, ו.

(48) משלי א, ח.

(49) ואתחנן ד, ו.

(50) שמיני יא, מד.

ההשתלשלות (שמשם אי אפשר להמשיך אלא על-ידי צמצום), ומשם נמשך עד למטה מטה, ובאופן
 שעל-ידי-זה באה תשועה לישראל מכל צריהם, והיינו, שמבלי הבט על העובדה שמקודם לכן היה מעמד
 ומצב ש"ויתנם ה' ביד פלשתים" (כמו שכתוב בספר שופטים⁵⁵), הנה מיד לאחר זה נולד שמשון, "ותחל
 רוח ה' לפעמו גו"⁵⁶, והוא מושיע את בני ישראל משעבודם של פלשתים, ובאים לידי חירות אמיתית
 - כמו שכתוב במתן תורה "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"⁵⁷, להיות עבדים לה', "ולא עבדים
 לעבדים"⁵⁸, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה"⁵⁹.

* * *

י. בין הסיפורים שסיפר רבינו, בעל השמחה והגאולה, אודות ההנהגה בעת המאסר, ישנו הסיפור
 אודות התחלת המאסר, כשהוליכו אותו אל המאסר, שאף-על-פי שידע אודות הסכנה שבדבר, סכנת חיים
 ממש, ולא רק סכנה פרטית, אלא סכנה גם עבור כל מוסדות התורה והיהדות שבאותה המדינה, שבדרך
 הטבע היתה הנהלתם תלוי בו, אף-על-פי-כן, בא לידי החלטה גמורה, שהידיעה אודות גודל הסכנה לא
 תשפיע מאומה על הנהגתו, וגם בהיותו שם יעמוד בחוזק ובתוקף בהנהגתו ביחס לכולם, לא רק הפקידים
 הקטנים, אלא גם אלו שניהלו את החקירה והדרישה, אשר, על-פי כתבם ומצב רוחם בעת הכתיבה יכול
 להיות תלוי הפסק דין ותוצאותיו, ואכן התנהג באופן כזה, כפי שנרשם בארוכה וגם נדפס בלקוטי
 דיבורים⁶⁰ שנעתקו מהכתב של בעל השמחה והגאולה בעצמו.
 וככל ההנהגות של נשיאי ישראל, ובפרט כאשר מדובר אודות הנהגה שתוצאותיה יכולים להשפיע
 לא רק על חיים פרטיים, אלא גם על חיים של איש כללי וגם על העסקנות הכללית התלויה בו, שזוהי
 אחריות גדולה יותר מאשר הציווי "ונשמרתם מאד לנפשותיכם"⁶¹ שעל היחיד - הרי זה בודאי מיוסד
 על הוראה ולימוד (ברמז או בפירוש) בהנהגת ועניני התורה.
 ויש לומר בדרך אפשר, שהיסוד לזה הוא בשייכות להמסופר בסיום הפרשה בתורה שקראנו ביום
 השבת קודש שעבר, ש"מינייה מתברכין כולהו יומין"⁶², כל ימי השבוע, ברכה בגשמיות, ובמילא גם
 ברכה ברוחניות, והרי הברכה לישראל נמשכת על-ידי התורה.
 יא. בסוף הפרשה, בנוגע למלחמת עוג ("ויצא עוג מלך הבשן לקראתם .. למלחמה"⁶³) נאמר⁶⁴:
 "ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו וגו'".
 ועל זה שואלת הגמרא במסכת נדה⁶⁵: "מכדי, סיחון ועוג אחי הוו .. בני אחי בר שמחזאי הוו, מאי
 שנא מעוג דקמסתפי, ומאי שנא מסיחון דלא קמסתפי" ("דאילו בסיחון שיצא לקראת ישראל, ולא אמר
 לו השם אל תירא אותו, ואלו גבי עוג .. הוצרך לומר אל תירא אותו"⁶⁶), והגמרא מבארת, ש"מתשובתו
 של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו, אמר, שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו, שנאמר⁶⁷ ויבא
 הפליט ויגד לאברהם העברי .. זה עוג שפלט מדור המבול". ועל-דרך-זה בפירוש רש"י⁶⁴, "שהיה משה
 ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר ויבוא הפליט, הוא עוג כו'" (כמו שנתבאר
 בארוכה ביום השבת קודש⁶⁸).

(62) זח"ב סג, ב. פח, א.

(63) חוקת כא, לג.

(64) שם, לד.

(65) סא, סע"א.

(66) פי' הרא"ם כאן.

(67) לך לך יד, יג.

(68) שיחת ש"פ חוקת בסופה (תורת מנחם חמ"ד ע' 55

ואילך). וש"נ.

(55) שם, א.

(56) שם, כה.

(57) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.

(58) קידושין כב, ב. וש"נ.

(59) אבות פ"ו מ"ב.

(60) ח"ד תרכו, א. ולאח"ז בסה"ש תרפ"ז ע' 194. וראה גם

שיחת י"ב תמוז דאשתקד ס"ו (תורת מנחם ח"מ ס"ע 200). וש"נ.

(61) ואתחנן ד, טו. וראה ברכות לב, סע"ב ובחדא"ג מהרש"א

שם.

1 כלומר: משה לא התיירא מגבורתו הגשמית של עוג (שהרי עוג וסיחון היו אחים, גם בגבורה, ואילו
2 את סיחון כבשו ללא קשיים), אלא היה ירא מהזכות הרוחנית שלו, "שמא תעמוד לו זכות של אברהם
3 אבינו", והיינו, שפעולת עוג שהציל את לוט ובניו מארבעת המלכים חשובה כמו הצלת אברהם*, כי,
4 לוט הוא משפחתו וקרובו שמחשיבו אברהם כעצמו, שזהו פשוטם דקראי מה שהגיד לאברהם ופעל
5 בהגדתו - "וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'"⁶⁹, שסיכן אברהם את עצמו על זה.

6 יב. ובענין זה יש דיוק בגמרא - הוספת תיבה שלכאורה לא נוגעת לענין, אלא, שכל תיבה בתורה
7 היא חלק מהתורה, מלשון הוראה⁷⁰, כך, שגם בזה יש הוראה ולימוד:

8 לשון הגמרא הוא: "מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו". ולכאורה: כיון שמשה היה
9 ירא מהזכות של עוג - שזהו ענין עיקרי שנוגע לכללות היציאה של בני ישראל להלחם עם עוג - היה
10 לו לספר זאת לבני ישראל ולומר להם שעוג אינו כמו סיחון, ואולי אי אפשר להלחם עמו כו', ואיך היה
11 יכול לנצור זאת בלבו?!

12 אך הענין הוא:

13 כיון שמשה נשלח להיות נשיא בישראל (וכמו שכתוב⁷¹ "ויהי בישורון מלך", שלדעת כמה מאמרי
14 חז"ל⁷² קאי על משה שהיה המלך הראשון בישראל) - ידע, שאם יהיה ניכר עליו ענין של מורא (אפילו
15 לא בדיבורו, אלא בפניו בלבד), הרי זה עלול להחליש חס ושלום את כל בני ישראל בעניניהם, וליתן
16 תוקף לצד המנגד.

17 ולכן, אף שהיה מקום בשכלו, שכל דקדושה, שיש לעוג זכות של הצלת לוט, אברהם (ושרה) - נזהר
18 לנצור זאת בלבו, ובלבד שלא יהיה ניכר מלבו והלאה, כדי שלא להחליש את ישראל, שמזה גופא יוכל
19 לבוא נצחוננו של עוג - אם יהיה ניכר ענין של יראה בפניו, ועל-אחת-כמה-וכמה באמירה בדיבור, שאז
20 ישפיע הדבר על אופן הנהלת המלחמה של בני ישראל, ואופן הנהלת המלחמה של עוג, כשיראה את
21 "האיש הירא ורך הלבב"⁷³ (כפי שניכר הדבר בכך ש"מים שותתין על ברכיו", כדברי הגמרא במסכת
22 סוטה⁷⁴).

23 וזוהי הדגשת הגמרא "מה היה בלבו" - שאפילו כאשר היה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של
24 אברהם (יראה שיש לה מקום בתורה), היה זה רק בלבו, שכן, לאידך גיסא, הרי לא ידע בבירור, ורק
25 חשש שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, ולכן היה יכול לשלוט בעצמו (ואף על הספק), שרק בלבו כו'.
26 וכיון ש"האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"⁷⁵ - הנה רק הקדוש-ברוך-הוא ראה "מה היה בלבו",
27 ולכן אמר לו "אל תירא אותו וגו'".

28 יג. וזוהי הוראה לכל נשיא בימיו:

29 אפילו בשעה שרואה שישנם קשיים, ובעצמו אינו מבין כיצד יעמדו בהם, הנה בידעו שאותו הועידה
30 ההשגחה העליונה להיות נשיא ומנהיג, הרי הוא נוצר זאת בלבו, באופן שלא יצא חוץ מלבו, ולא זו
31 בלבד שאסור שתהיה לזה השפעה בהנהגתו במעשה או בדיבור, אלא אפילו בפניו לא צריך להיות ניכר
32 דבר.

(* ולהעיר מהשינוי בפירוש רש"י דברים ג, ב: "מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם כו'", שרק שימש. ודו"ק.)

35 הערה 8).

(73) פ' שופטים כ, ח.

(74) מד, ב.

(75) שמואל-א טז, ז.

(69) שם, יד.

(70) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית. זח"ג נג,

ב.

(71) ברכה לג, ה.

(72) הובאו ברמב"ן עה"פ (וראה בהנסמן בלקו"ש ח"ה ע'

ובאופן כזה היתה הנהגת הנשיא, בעל השמחה והגאולה:

המאסר היה באותו לילה שבו היתה שעת חירום ביותר, בגלל שהרגו אז את השגריר הרוסי בפולין, ולכן החליטו שצריך להרוג כמה וכמה מאלו שנמצאים במדינתו⁷⁶.

ואף-על-פי-כן, היתה כניסתו הראשונה למאסר מתוך החלטה שהנהגתו תהיה בהרחבה (לא רק לאחר שיצא מהמאסר...), בידעו בלבו המצב בעולם, ושאין להתגרות ברשע כשהשעה משחקת לו⁷⁷ - כיון שהולכים עמו (כלשונו במכתבו¹⁵) "כל מחבבי תורתנו הקדושה, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה" (שלבנו ער להקדוש-ברוך-הוא ולתורתו⁷⁸), ולכן, אסור שיהיה ניכר ענין של מורא, לא רק במעשה או בדיבור, אלא אפילו במראה פניו.

ואכן הנהגה זו הצליחה, והביאה לידי כך שראו כל עמי הארץ כי הפלה ה' לעשות עמנו, שגם הם הוצרכו להודות כו', ולשחרר אותו שיוכל לנסוע ולחזור למקומו במצב של חירות.

יד. וענין זה מהוה הוראה לכל אחד מישראל - כמדובר כמה פעמים⁷⁹ שסיפור של נשיא בישראל אינו סתם סיפור יפה, חומר למחשבה שנשאר במחשבה בלבד, אלא זהו ענין שעושה בתור נשיא ומנהיג ישראל, כדי להורות לכל אחד מישראל:

כל אחד מישראל הוא "נשיא" בענינו - בביתו, ביחס לילדיו, או בעסקיו, ולכל לראש - הרי הוא נשיא על רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, כולל גם חלל השמאלי שבלב שבו הוא משכן היצר הרע.

וכאשר מתחיל להתבונן במעמדו ומצבו, אשר, מיום אתמול לא קיבץ מאומה, לא זכיות, לא תורה ולא מצוות, וכל מה שיש לו, אינו בערך למלחמה שצריך לנהל היום עם העולם כדי שלא להכשל בענינים שהעולם מושך אותו אליהם,

- ההתחלה היא אמנם מענין שהוא בבחינת "חבלי השוא" (חבלים דקים)⁸⁰, דבר קל וקטן, תאווה קלה בעניני היתר, אבל, מזה נמשך ובא אחר כך למעמד ומצב ד"כעבות העגלה חטאה"⁸⁰, חבלים עבים שקושרים אותו באופן שלא יוכל לזוז ימין ושמאל. וכדי שלא ליפול ל"כעבות העגלה חטאה", צריכים להזהר מ"חבלי השוא", שלא לסטות מלכתחילה אפילו כחוט השערה.

וכמדובר כמה פעמים⁸¹ משל לדבר - שכאשר מוצאים אדם תועה בעומק היער, הרי בודאי לא הגיע לכאן בקפיצה ישירה מביתו או מדרך המלך; מציאות כזו לא יכולה להיות; אלא, כאשר נוטים מדרך המלך ("הייוויי") כחוט השערה, ואחר כך מוסיפים עוד חוט השערה לכיוון ההפכי, הנה בסופו של דבר מוצא האדם את עצמו ביער עבות, בין חיות רעות... -

הרי הוא חושש ומתיירא: כיצד יוכל היום לנהל את המלחמה נגד הקשיים שנערמים בדרכו, ולמלא את השליחות של הקדוש-ברוך-הוא להתנהג כרצון התורה, ולהאיר את העולם בקדושה ורוחניות, טוב וצדק.

ובכן: כל החשבונות שיש לו - אסור שיתגלו מחוץ ללבו! מה שיש בלבו - לא צריך להיות ניכר במעשיו ודיבוריו; עליו להתנהג כמו שכל הענינים הם לטובתו, ובאופן כזה צריך לדבר, וגם לחשוב, עד שיהיה ניכר הדבר כשמביטים על פניו, כי, כאשר מביטים על פניו ורואים שרצונו לעשות דבר טוב, אבל הוא רועד וחושש אם יוכל לבצע זאת אם לאו, הרי זה גופא מיקל את הנצחון של צד השמאל, ומקשה על הנצחון של צד הקדושה.

והוראה זו, שכל החשבונות כו' אינם צריכים לצאת חוץ מלבו, צריכים ללמוד כל בני ישראל - "עמך כולם צדיקים"⁸² - מהנהגתו של "אותו צדיק":

(76) ראה ספר התולדות אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג ריש ע' 194.

(80) ישע"ה, יח (ובמצו"ד).

(81) ראה תורת מנחם חל"ב ע' 144. וש"נ.

(82) ישע"ה ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

(77) ראה ברכות ז, ב. וש"נ.

(78) ראה שהש"ר פ"ה, ב (א).

(79) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 243. וש"נ.

- 1 למרות היותו אסור ב"שפאלערקע", ואינו רואה נתינת-מקום בדרך הטבע שיוכל לצאת משם, ובדרך
 2 הטבע תלוי קיומו במצב רוחם של כל אחד מהאנשים שמסביבו שבידם הוא הכח והשלטון - הרי בידעו
 3 שאינו נמצא שם לבדו, אלא ביחד עם הקדוש-ברוך-הוא [כפי שאמר אז רבינו נשיאנו⁸³ בנוגע למקום
 4 שבו נמצא, שזהו מקום ש"לה' הארץ ומלואה"⁸⁴ ו"מלא כל הארץ כבודו"⁸⁵], אזי הנהגתו היא מתוך
 5 תוקף כו', והנהגה זו, לא זו בלבד שאינה מכבירה על המלחמה, אלא אדרבה: על ידה - "כדונג נמסו"⁸⁶.
 6 ועוד זאת, שהנהגה זו משפיעה גם עליו בעצמו - שגם אם היה ירא בלבד, הנה כיון שהיה זה רק
 7 בלבד, ואילו במעשה, בדיבור ובמחשבה ובצורת הפנים היה כמנצח, אזי מבטיח לו הקדוש-ברוך-הוא
 8 שתסור היראה גם מלבדו - "אל תירא אותו".
 9 טו. וזוהי גם הנקודה שאודותיה דיבר בעל השמחה כמה פעמים, שכאשר יוצאים למלא שליחותו של
 10 הקדוש-ברוך-הוא בענין של תורה ומצות - שזהו תוכן כל חיי ימי ישראל, שהם "שלוחי דרחמנא"⁸⁷,
 11 שליח של הקדוש-ברוך-הוא בעולם כדי לעשותו טוב ויפה נעלה ומזוכך ומקודש יותר מאשר ברגע
 12 שלפני זה - אין להעלות על הדעת את המחשבה שמא לא יצליחו חס ושלום, ועל-אחת-כמה-וכמה
 13 שאסור להניח שמחשבה כזו תפעל על אופן ההליכה למילוי השליחות.
 14 וכידוע הדוגמא שהביא רבינו נשיאנו לענין זה, שרואים בהנהגת העולם שכאשר אנשי צבא יוצאים
 15 לחזית, הנה כבר בעת הליכתם אל החזית, עוד קודם התחלת הקרב, קודם שהתחילה המלחמה, מנגנים
 16 כבר "מַאֲרֶשׁ" (שיר לכת) של נצחון⁸⁸.
 17 וטעם הדבר - לפי שהנהגה זו נכללת בתכסיסי המלחמה: כשם שבשביל הנצחון יש צורך בכלי זיין,
 18 רובה, תותח ("רייפל, קאנאן") וכיוצא בזה, כמו כן יש צורך בהחלטה ומצב רוח של נצחון ודאי ללא
 19 כל ספק, שעל-ידי-זה נעשה הנצחון במהירות ובקלות יותר.
 20 וזוהי ההוראה שלמדים מסיום הפרשה, שבאה לידי פועל באופן הנהגת רבינו נשיאנו, בתור לימוד
 21 והוראה לכל אחד ואחד (כלשונו במכתבו: "כל אשר בשם ישראל יכונה") - שאם רק מתנהגים כמו
 22 שיודעים בוודאות, במאה אחוז, שימלאו את שליחותו של הקדוש-ברוך-הוא, ומדברים בכל התוקף
 23 והוודאות, ועד שגם במראה פניו ניכר שהולך כאן זה שכבר ניצח במלחמה, אזי ישנה ברכתו של
 24 הקדוש-ברוך-הוא: "אל תירא אותו", שגם מתוך פנימיות הלב תיעלם היראה, וילך בשמחה ובטוב לבב
 25 למלא את שליחותו של הקדוש-ברוך-הוא, לעשות צדקה וחסד.
 * * *
- 26 טז. ישנו המאמר שאמר בעל הגאולה והשמחה ב"ב תמוז תרפ"ז, שמתחיל בפסוק⁸⁹ "הוי' לי
 27 בעוזרי" (שפירוש, שדור ביקש - בשם כל ישראל - שהקדוש-ברוך-הוא יהיה בין אלו שעוזרים לו),
 28 ומתחיל במאמר (כפי שכבר נכתב ונדפס⁹⁰), ש"לשון הפסוק אין לו הבנה כלל לכאורה":
 29 מהו הפירוש שישנם "עוזרי", עוזרים רבים, ובקשת דוד היא שבין כל העוזרים יהיה גם
 30 הקדוש-ברוך-הוא? !
 31 והגע עצמך: לאחר כל אריכות דבריו של דוד במזמורי תהלים, כמו "ה' רועי"⁹¹, עד למזמורי הלל,
 32 שגם בהם אומר "ה' לי לא אירא"⁹² - אומר דוד שישנם כמה וכמה שעוזרים לו, ובקשתו היא שגם
 33 הקדוש-ברוך-הוא יהיה בין אלו שעוזרים לו? !

(88) ראה סה"ט ש"ט ס"ע 323 ואילך. וש"נ.

(89) תהלים קיח, ז.

(90) סה"מ קונטרסים ח"א קעט, א ואילך. ולאח"ז בסה"מ

תרפ"ז ע' רא ואילך.

(91) שם כג, א.

(92) שם קיח, ו.

(83) ראה שיחת י"ב תמוז תשח"י סמ"ד (תורת מנחם חכ"ג

ע' 171). וש"נ.

(84) תהלים כד, א.

(85) ישעי' ו, ג.

(86) תהלים צז, ה. וראה תניא פי"ט (כה, סע"א).

(87) יומא יט, סע"א. וש"נ.

יז. ומבאר במאמר בארוכה ענין זה, ונקודת הדברים היא - ש"עוזרי" קאי על המעשים טובים שהאדם עושה, ובלשון הקבלה: הניצוצות המתבררים, ובפשטות - שהמעשים הטובים שעשה היום בבוקר, אתמול ובוים שלפני זה, הנה הם עצמם עוזרים לו שיוכל להמשיך לילך בדרך שבה צריך יהודי ללכת, ולהמשיך לעשות דברים אלו, ודוקא באופן ד"מעלין בקודש"⁹³, במדה גדולה עמוקה ונעלית יותר.

וכפי שרואים בפועל, שכאשר האדם מתרגל בהנהגה מסויימת איזו שתהיה, ועל-אחת-כמה-וכמה כשמדובר אודות הנהגה טובה - ולדוגמא: ליתן לצדקה מהממון שהתייגע עליו, או שבקומו בבוקר, הנה במקום לרוץ מיד לעסקיו להנהיג אותם, יעמוד להתפלל, ולאחרי התפלה יאמר קאפיטל תהלים, ואחר כך גם ילמד הלכה (כהפסק דין בשולחן ערוך⁹⁴): "מבית הכנסת לבית המדרש", ובינתיים ישכח אודות העסק ובעיותיו, כאילו אין בעולמו אלא לקיים מה שכתוב בשולחן ערוך - הרי גם אם בתחילה היה קשה לו לפעול על עצמו הנהגה זו, הנה כל יום שמתנהג באופן כזה, עוזר לו בנוגע למחרת ומחרתיים, שבהם לא תהיה לו מלחמה קשה כל-כך כמו בימים שלפני זה. ובפרט כאשר הנהגה זו נקבעת אצלו באופן שחל על זה גדר הלכתי של "חזקה", שאז נעשה תוקף אחר לגמרי בהנהגה זו.

ובאותיות פשוטות: כאשר אדם מתרגל במשך זמן להנהגה כזו, שבכל הזדמנות שיש אסיפה עבור ענין טוב, ענין של דת, הנה הוא מהראשונים להשתתף בזה, וכאשר צריכים "מתנדב" כדי ליישם ענין של צדק, ענין של יהדות, הנה הוא מאלו שעומדים בשורה הראשונה, והיינו, שלא זו בלבד שאינו מתיירא ואינו מתבייש, אלא הוא מאלו שבחרים לעמוד בראש ולפעול השליחות - אזי נעשה לו קל יותר להמשיך בהנהגה זו; ולא עוד אלא שאפילו הסביבה דוחפת אותו ותובעת ממנו, שכיון שזה כבר משך זמן שמתנהג באופן כזה, הרי זה בודאי דבר פשוט וצודק שצריך להמשיך כן היום, מחר ומחרתיים, ולהראות דוגמא לאחרים.

וזהו הענין ד"עוזרי":

דוד המלך היה אמנם סבור שלא יצא ידי חובתו במעשים טובים שצריך לעשות, אבל הוא ידע שישנם המעשים הטובים שעשה; ועל זה אמר שמעשים טובים אלו הם "עוזרי", היינו, שכל מעשה טוב שעשה, ועל-ידי-זה הציל ניצוץ קדושה, בירר והעלה אותו - הרי זה עוזר לו ומחזק אותו שיוכל להמשיך להתנהג בדרך זו.

יח. אבל בקשתו היתה - שיהיה זה באופן ש"ה' לי בעוזרי":

כאשר אדם עושה מעשים טובים - הנה בזה גופא יכול להתגנב ("אריינכאפן זיך") היצר הרע, שכן, להיותו "אומן" (כלשון הגמרא⁹⁵), הרי הוא מנוסה ויודע כיצד ליישם את עניניו - לקלקל ליהודי ולא להניח לו לעשות מה שצריך, ולכן מתגנב היצר הרע בהענין ד"עוזרי", במעשים הטובים שעושה יהודי, ומערב בהם ענין שאינו לשם שמים - פניה שלא לשמה, והיינו, שמערב בזה ענין שאינו שייך לאלקות ("ה' לי בעוזרי"), אלא ענין של בני אדם, ולדוגמא: ענין של כבוד, ענין של לחץ, כדי לקבל אשראי ("קרעדיט") בבנק, וכיוצא בזה.

וזהו הבקשה שיהיה "ה' לי בעוזרי", היינו, שבפנימיות של המעשים טובים ("בעוזרי") יהיה אלקות ("ה'"), היינו, שהסיבה לעשיית המעשים טובים היא בגלל שזהו רצונו של הקדוש-ברוך-הוא.

נתינת הצדקה - היא בגלל שזהו רצונו של הקדוש-ברוך-הוא. אלא מאי, הוא מקבל כבוד בשביל זה - הנה קבלת הכבוד היא כדי שאשתו תסכים שמחר יתן לצדקה סכום גדול יותר, כיון שמהכבוד נהנית גם היא...⁹⁶

ועל-דרך-זה כשמקבל אשראי בבנק - שזהו בכדי שהשותף שלו בעסקים ימריץ אותו למחרת להגדיל את הסכום על-ידי הוספת מספר "0" (בסופו, לא בתחילתו...), כיון שעל-ידי-זה יוכל לקבל מהבנק "אשראי" גדול יותר, כך, שזהו לתועלת המסחר!...

- 1 אבל, כל זה אינו אלא בנוגע לשותף שהוא אינו-יהודי, או כשצריך לפעול על ה"א-ל זר אשר בקרבך",
 2 זה היצר הרע⁹⁵, שאז מתערב בזה ענין דשלא לשמה;
 3 אבל מה שהוא עושה בנוגע לעצמו - הנה אצלו הרי זה לשמה בטהרתו, כדי לקיים את רצונו של
 4 הקב"ה, שלכן נתן לו הקב"ה נשמה, "חלק אלקה ממעל ממש"⁹⁶, והורידה לגוף, כאן באמריקא, כדי
 5 לעשות כאן⁹⁷ "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"⁹⁸.
 6 ובאופן כזה יכול למלא את שליחותו - כיון שיש לו הרבה עוזרים ("עוזרי"), ובאופן ש"ה' לי בעוזרי",
 7 שכל דבר טוב, במעשה או בדיבור, הרי עשייתו היא בגלל שזהו רצונו של הקב"ה.
 8 יט. ואז יקויים גם המשך הכתוב⁸⁹ - "ואני אראה בשונאי":
 9 "שונאי" - הם כל אלו שלא הניחוהו להתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג.
 10 ועל זה נאמר "ואני אראה בשונאי" - שיראה בנקמתם, והנקמה של יהודי היא - שפלוני שהיה שונא,
 11 יברך אותו, ובלשון חז"ל⁹⁹: "עונה אמן בעל כרחו", ויודה, שאכן עשה דבר טוב להתנהג כפי שיהודי
 12 צריך להתנהג - לא רק לא להתבייש, אלא אדרבה - באופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
 13 עליך"¹⁰⁰, שעל-ידי-זה יראו ממנו ("ויראו ממך") ויכבדו אותו.
 14 וזהו הנצחון הכי גדול והנקמה הכי גדולה: כאשר מבטלים את השונא - הרי זה רק חצי דבר; בתחילה
 15 היה שונא, ועכשיו בטלה מציאותו. אבל כאשר מהפכים את השונא לאוהב, היינו, שלמרות שבתחילה
 16 היה שונא, מסתכלים עתה ורואים שהתחיל להיות אוהב ומסייע כו' - הרי זו הנקמה הכי גדולה בהשונא.
 17 וכפי שראו בפועל בנוגע לבעל הגאולה¹⁰¹ - שאותם אנשים שאסרו אותו, הושיבוהו במאסר, ועד
 18 שגזרו עליו גזר דין מות, הנה הם עצמם שחררו אותו, וציוו שיסע לחירות, ויקח עמו "כלי כסף וכלי
 19 זהב ושמלות"¹⁰², כל הענינים השייכים אליו, ועשו זאת באותו תוקף שבו הושיבוהו תחילה במאסר!
 20 ועל-דרך-זה במלחמתו של כל אחד ואחד מישראל בנוגע לנשמתו שנמצאת ב"מאסר" של הגוף ונפש
 21 הבהמית:
 22 מצד הגוף ונפש הבהמית - ללא עבודה ויגיעה - הרי זה כמו שכתוב בקהלת¹⁰³ ש"רוח הבהמה
 23 הוורדת היא למטה", היינו, שנמשך לענינים תחתונים.
 24 וכידוע תורת הבעל-שם-טוב¹⁰⁴ על הפסוק¹⁰⁵ "כי תראה חמור שונאך", שכאשר תעיין בחומר הגוף
 25 ("חמור"), תראה שהוא "שונאך", ששונא להיות נמשך השמימה, אלא רצונו להיות למטה דוקא.
 26 והנקמה הכי גדולה שיכולים להינקם ממנו היא - כאשר "עוזב תעזוב עמו"¹⁰⁵, שעובדים את ה' יחד
 27 עמו, "בכל לבבך בשני יצריך"¹⁰⁶, היינו, שהן הנשמה והן הגוף (יחד עם כל הנכסים) הולכים בדרך התורה
 28 והמצוה וממלאים את שליחותו של הקדוש-ברוך-הוא, ועד שכולם מכריזים - ללא צורך בדיבור, "אין
 29 אומר ואין דברים"¹⁰⁷; כאשר מסתכלים על הבית ואופן ההנהגה שבו, רואים ש"אין עוד מלבדו"⁵, אך ורק
 30 אלקות, כפי שנמשך למטה בעולם הזה התחתון למטה מעשרה טפחים, בשמחה ובטוב לבב ובהרחבה.

* * *

31 כ. צוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל מי מנה עפר יעקב גר¹⁰⁸.

וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).

(105) משפטים כג, ה.

(106) ואתחנן ו, ה ובספרי ופרש"י עה"פ.

(107) תהלים יט, ד.

(108) בעת הניגון, הניח הרה"ג רא"א יאלעס את כוסו ע"ג השולחן כדי שכ"ק אדמו"ר שליט"א ימזוג לו משקה. והעיר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכהן, אין לו ליטול "מעל גבי קרקע" (וכן מצינו שלא היו שוליים למזרק, כדי שלא יניחנו ע"ג קרקע פסחים סד, א).

(96) תניא רפ"ב.

(97) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' תפה.

(98) עקב יא, יב.

(99) שבת ק"ט, ב.

(100) תבוא כח, יו"ד.

(101) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 306. וש"נ.

(102) לשון הכתוב - שמות ג, כב. בא יב, לה.

(103) ג, כא.

(104) ראה חתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א.

- 1 כא. נזכר לעיל¹⁰⁹ שזה עתה נדפסו מחדש הלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן.
- 2 הפעם הראשונה שנדפסו הלכות תלמוד תורה של רבינו הזקן בפני עצמן, היתה עוד לפני שנדפסו
- 3 שאר ענינים מספריו, הן בנגלה והן בחסידות - בשנת תקנ"ד, אלא שהיה זה בעילום שם המחבר, וכפי
- 4 שמספר רבינו נשיאנו בארוכה¹¹⁰ כיצד הגיע חיבור זה לוילנא, וכיצד סייע הדבר למעט את ההתנגדות
- 5 שהיתה אז כלפי החסידים, ובפרט בעיר שקלאוו, שהיתה עיר מבצר של ההתנגדות - כאשר נודע לר' הענין, אביו של ר' פנחס רייזעס, שהמחבר של הלכות תלמוד תורה הוא המגיד מליאזנא.
- 6 ואחר כך חזרו ונדפסו הלכות תלמוד תורה כמה פעמים, ועד שבשנת תקע"ד, כשהתחילו להדפיס את
- 7 השולחן ערוך של רבינו הזקן, החל מהלכות פסח, ובמשך הזמן גם שאר החלקים (כולל גם החלק שנדפס
- 8 ב"ב-י"ג תמוז¹¹¹), הנה מאז והלאה נדפסו גם הלכות תלמוד תורה יחד עם כל השולחן ערוך.
- 9 ועכשיו חזרו ונדפסו הלכות תלמוד תורה בחוברת בפני עצמה, כבפעם הראשונה.
- 10 כב. והטעם הפשוט בזה - מצד המעלה המיוחדת שבהלכות תלמוד תורה, שיש בהם ב' הפירושים
- 11 שמצינו בגמרא¹¹² בפסוק¹¹³ "ודברת במ" - שהמשכו "בשבתיך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך":
- 12 (א) שבדברי תורה הכתוב מדבר, (ב) שפסוק זה קאי על קריאת שמע, שהוא ענין המסירת נפש כו'.
- 13 ובקהדמה - שהלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן חלוקות מהלכות תלמוד תורה כפי שהם בשולחן
- 14 ערוך של הבית-יוסף, ואפילו מהלכות תלמוד תורה כפי שהם ברמב"ם (שבכמה מקומות יש בו ענינים
- 15 ששייכים לחלק הסוד שבתורה, כמעט בגלוי¹¹⁴), ועד שסגנונם שונה אפילו מהסגנון של רבינו הזקן
- 16 עצמו בהלכות תלמוד תורה שבחלק אורח חיים סימן קנ"ה (וכן בהתחלת סימן שלאחריו) - הן בנוגע
- 17 לטיב ועומק הביאור, והן בנוגע להביאור בכל ד' חלקי התורה: פשט רמז דרוש וסוד.
- 18 ובנוגע לענינינו: בהלכות תלמוד תורה מדובר לכל לראש אודות לימוד התורה - כהפירוש ב"ודברת
- 19 במ", שבדברי תורה הכתוב מדבר; ונוסף לזה, מדובר שם גם אודות עבודת התפלה (כולל גם קריאת
- 20 שמע) - באיזה אופן היא נעלית יותר מתורה, ובאיזה אופן לימוד התורה הוא נעלה יותר מעבודת התפלה,
- 21 כמבואר בארוכה בלשונו של רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה¹¹⁵.
- 22 וזוהי המעלה בהדפסת הלכות תלמוד תורה בחוברת בפני עצמה - כדי שיהיה נקל ליטלן ולקחתן גם
- 23 במקום כזה שנראה שקשה להביא את השולחן ערוך כולו.
- 24 ובפרט שהתחלת הפצת המעיינות של רבינו הזקן (לאו דוקא בנוגע לתורת החסידות, שהתחילה
- 25 לאחר פטרוברג¹¹⁶, אלא) כפשוטה היתה על-ידי הלכות תלמוד תורה, שהגיעו ל"חוצה" מיד לאחר
- 26 שנדפסו, ופעלו פעולתם, אף שעדיין לא ידעו שאלו הם ה"מעיינות" של רבינו הזקן.
- 27 ולכן, התקוה חזקה שלא יסתפקו בקניית הספר [כדרך העולם, שכאשר נדפס דבר חדש, ובפרט
- 28 בתוספת מראה-מקומות וכיוצא בזה, אזי קונים אותו, אבל לאו דוקא שצריכים ללמוד; בשביל זה יש
- 29 עוד זמן, ובלבד שהספר נמצא כבר ברשותו], אלא התכלית היא - שילמדו בו בריבוי כל כך עד שבקרוב
- 30 יצטרכו להדפיס הוצאה שניה, כיון שההוצאה הראשונה בלתה מרוב לימוד, ולכן יש צורך להדפיס
- 31 חוברות חדשות.
- 32

ע' תכ).

(110) ראה גם תורת מנחם חל"ג ע' 298. וש"נ.

(111) הקדמת אדהאמ"צ לשו"ע אדה"ז בסופה. וראה "מבוא לס' קונטרס השלחן (להרא"ח נאה) אות ד. וראה גם התוועדיות תשד"מ ח"ג ריש ע' 1840.

(112) ברכות יג, ב. יומא יט, ב.

(113) ואתחנן ו, ז.

(114) ראה גם תורת מנחם חל"ט ע' 225. וש"נ.

(115) ראה פ"ד ה"ה-ו.

(116) ראה סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך.

ולאחר זמן, השיב כ"ק אדמו"ר שליט"א על הערתו שלפי מסקנת הש"ס (מנחות ז, א) קומצין מכלי שע"ג קרקע, וזלה"ק: "ממנחות (ז, א ושם) מוכח דגם בקדשים (וקדושה) דבר הנמצא בתוך הכלי משתנה ע"י שהאדם האוחז הכלי מניחו ע"ג קרקע (אלא שיש ענינים בקדושה שאי"ז מעכב) - ועיין שבת ה, ב - ובמילא בעניני (קדושה ו) ברכה וכיו"ב שבין אדם לאדם (משא"כ בקמיצה וקידוש), פשיטא שאם רוצה שיהי' ונתן - אינו ב"טלי... מע"ג קרקע" (גטין עה, א). והחילוק לקידושין (ח, ב) מובן".

(109) הערה 29. וראה גם מכתב ח' תמוז שנה זו "אג"ק חכ"ג

- 1 כג. וכרגיל בכל ענין חדש - נתעכב עתה על ענין מסויים בהתחלת הלכות תלמוד תורה, ובאופן
2 ההנהגה שרגילים עתה - דוקא על-פי נגלה, שזהו גם הפירוש ד"יפוצו מעינותיך חוצה", שגם הנהגה
3 שמצד עצמה שייכת ל"חוצה", תהיה קשורה עם המעיינות.
- 4 התחלת הלכות תלמוד תורה היא בסגנון שונה אפילו מהסגנון של רבינו הזקן בעצמו בהלכות תלמוד
5 תורה שבחלק אורח חיים, ועל-אחת-כמה-וכמה שאין זה כמו בשולחן ערוך הבית-יוסף, וגם לא כמו
6 ברמב"ם, וזה לשונו¹¹⁷:
- 7 "אף על פי שהקטן פטור מכל המצוות, וגם אביו אינו חייב לחנכו במצוות מן התורה, אלא מדברי
8 סופרים, אבל תלמוד תורה, מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה, אף-על-פי שהקטן
9 אינו חייב כו'. ומאימתי אביו חייב ללמדו, משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וגו', ופסוק ראשון
10 מפרשת שמע ישראל וכו'".
- 11 כלומר: התחלת הלכות תלמוד תורה היא (לא שיש מצות עשה ללמוד תורה, אלא) בהתאם לסדר
12 בהנהגת האדם, שלאחרי שנולד הרי הוא בתחילה קטן - בנוגע לקטן שאינו חייב בתלמוד תורה?!
- 13 זאת ועוד: גם בנוגע לקטן גופא - היה רבינו הזקן יכול להתחיל בהחייב של תלמוד תורה: "מצות
14 עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה", ורק אחר כך לכתוב את הצד השלילי - "אף-על-פי
15 שהקטן אינו חייב כו'"; ואף-על-פי-כן מתחיל רבינו הזקן בצד השלילי - "קטן פטור מכל המצוות" (כולל
16 גם מצות תלמוד תורה, כפי שמסיים בהמשך הדברים), וממשיך גם בנוגע לחינוך, ש"אביו אינו חייב
17 לחנכו במצוות מן התורה", ורק לאחר זה כותב ש"מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן
18 תורה .. משיתחיל לדבר וכו'", כך, שבשורות הראשונות לא מדובר כלל אודות החיוב דלימוד התורה,
19 אלא אודות השלילה מלימוד התורה?!
- 20 וקושיא נוספת - "א' שטורעם-קשיא":
- 21 איתא במדרש¹¹⁸ "שלשה פתחו באף כו'", היינו, שזהו ענין בלתי רצוי. ואילו רבינו הזקן פותח את
22 הלכות תלמוד תורה שלו בתיבת "אף" - "אף על פי שהקטן פטור כו'"?!
- 23 כלומר: גם אם רבינו הזקן רוצה להתחיל בפטור של קטן, היה יכול לכתוב בסגנון שונה - "קטן
24 פטור מכל המצוות כו' אבל מצות עשה מן התורה על האב וכו'", ולא לכתוב בסגנון שבו יצטרך להתחיל
25 בתיבת "אף", היפך הוראת חז"ל במאמרם "שלשה פתחו באף כו'", שזהו ענין בלתי רצוי.
- 26 וכל זה - מה שאינו מובן על-פי נגלה.
- 27 ויתירה מזה - על-פי פנימיות התורה:
- 28 ובהקדמה - שבהלכות תלמוד תורה של רבינו הזקן מעורב בגלוי "יינה של תורה" יותר מכמו שניכר
29 הדבר בשאר ההלכות בשולחן ערוך שלו¹¹⁹, כולל גם ההלכות הצריכות בחלק חושן משפט, שבסגנונם
30 משתווים לסגנון של הלכות תלמוד תורה יותר מאשר לסגנון ההלכות בחלק אורח חיים.
- 31 ובנוגע לענינו: בלקוטי-תורה דפרשת השבוע¹²⁰ [וכאמור כמה פעמים¹²¹ שבדואי ש"כל אשר בשם
32 ישראל יכונה" יסיים את לימוד הלקוטי תורה השבועי] נתבאר הענין ד"בראתי יצרתיו אף עשיתיו"¹²²,
33 ש"אף" מרבה בחינה רביעית, שהיא בחינה היותר נעלית (ובעבודה הוא ענין רעותא דלבא)¹²³, ומבאר
34 שם¹²⁴, שבמה דברים אמורים - כשתיבת "אף" באה יחד עם "בראתי יצרתיו אף עשיתיו", "אך תיבת
35 אף בעצמו הוא לא טוב, שהוא בחינת סטרא אחרא, ג' פתחו באף כו'".

(120) ר"פ בלק.

(121) ראה תורת מנחם חמ"ב ס"ע 306 ואילך. וש"נ.

(122) ישע"י מג, ד.

(123) ראה גם במאמר פ"ט (תורת מנחם חמ"ד ע' 67).

(124) סט, ד.

(117) ראה גם לקו"ש ח"ד ריש ע' 236. ח"ט ע' 38 ואילך.

חכ"א ע' 280 ואילך. התוועדיות תשמ"ג ח"ב ע' 795 ואילך.

(118) מדרש אגדה (באבער) ומדרש לקח טוב בראשית א, ג.

ועוד.

(119) ראה גם תורת מנחם ח"א ע' 177.

- 1 ועל-פי-זה מתחזקת יותר הקושיא למה מתחיל רבינו הזקן הלכות תלמוד תורה בתיבת "אף".
- 2 כד. והתירוץ על כל ענינים אלו, ובעיקר, על הקושיא מדוע פתח רבינו הזקן ב"אף" - מבואר בפירוש
- 3 המשניות להרמב"ם (שהובא בלקוטי תורה הנ"ל):
- 4 בפירוש מאמר המשנה במסכת אבות¹²⁵, "בן הא הא אומר לפום צערא אגרא", כותב הרמב"ם: "לפי
- 5 מה שתצטער בתורה יהיה שכרך, ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמד בטורח עמל ויראה מן
- 6 המלמד, אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה, ואמרו¹²⁶ בפירוש מאמרו¹²⁷ אף
- 7 חכמתי עמדה לי, חכמה שלמדתי באף עמדה לי".
- 8 כלומר: כדי שלימוד התורה יהיה באופן של תועלת וקיום, הרי זה דוקא כאשר ישנו תחילה הענין
- 9 ד"אף" - "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".
- 10 [ועל-דרך-זה איתא בסוף ברכות¹²⁸: "מאי דכתיב¹²⁹ כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ..
- 11 כל תלמיד שכועס עליו רבו וכו'"].
- 12 וכדי שלא יהיה מקום לטעות, ויהי' ברור איזה ענין צריך לבוא תחילה, לימוד התורה או ענין ה"אף"
- 13 - ממשיך הרמב"ם ומבאר את התוצאה להלכה: "ומפני זה צוה להטיל אימה על התלמידים, ואמרו¹³⁰
- 14 זרוק מורא בתלמידים",
- 15 [ולהעיר, שהגירסא בגמרא היא "זרוק מרה", וכן היא הגירסא שמביא הרמב"ם בהלכות תלמוד
- 16 תורה¹³¹, אבל בפירוש המשניות כותב הרמב"ם "מורא"],
- 17 וענין זה צריך להיות קודם הלימוד, כמובן ממה שכתוב בהלכות תלמוד תורה להרמב"ם¹³¹ ורבינו
- 18 הזקן¹³²: "וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים, לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני
- 19 התלמידים, ולא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו
- 20 במהרה", ומובן, שאזהרה זו היא בנוגע לזמן שקודם הלימוד, שעל-ידי-זה יהיה הלימוד אחר כך באופן
- 21 המתאים.
- 22 וכמובן גם מדברי הגמרא במסכת שבת¹³³: "כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות
- 23 מר כו'", היינו, שכדי שהתלמיד יוכל לקבל את ההלכה שהרב לומד עמו, צריך להיות תחילה במעמד
- 24 ומצב ש"שפתותיו נוטפות מר".
- 25 ונמצא, שלמרות הענין השלילי שבפתיחה באף ("שלשה פתחו באף כו'"), הנה במה דברים אמורים
- 26 - כשמדובר אודות כל שאר הענינים שמחוץ לתורה, אבל בנוגע לתורה - הרי אדרבה: "אף חכמתי עמדה
- 27 לי", "חכמה שלמדתי באף עמדה לי", שדוקא באופן כזה יהיה הלימוד כדבעי, ויתירה מזה, כנ"ל מדברי
- 28 הרמב"ם אודות השלילה שבדבר - שלולי זאת אין תועלת בהלימוד!
- 29 ועל-פי-זה יש לומר בדרך אפשר לתרץ התמיהה שרבינו הזקן מתחיל הלכות תלמוד תורה בתיבת
- 30 "אף" - שכוונתו בזה לרמז שצריכה להיות ההתחלה בהענין ד"אף", "אף חכמתי עמדה לי", "חכמה
- 31 שלמדתי באף עמדה לי"¹³⁴.
- 32 ולהעיר גם מהכלל "נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן"¹³⁵, והרי הסיום של הלכות תלמוד תורה הוא
- 33 בענין ד"זרוק מרה בתלמידים .. כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה", ובהתאם לכך הנה גם
- 34 ההתחלה היא בתיבת "אף", שרומז על הענין ד"אף חכמתי עמדה לי", "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

(131) פ"ד ה"ה.

(132) בסופן.

(133) ל, ב. וש"נ.

(134) לשלימות הענין - ראה גם לקמן סל"ד ואילך.

(135) ספר יצירה פ"א מ"ז.

(125) ספ"ה.

(126) קה"ר עה"פ.

(127) קהלת ב, ט.

(128) סג, ב.

(129) משלי ל, לג.

(130) כתובות קג, סע"ב.

1 כה. וביאור הדברים:

2 הסיבה לכך שצריך להיות "זרוק מרה בתלמידים" היא - בגלל היותם בדרגא של "תלמידים"; אילו
3 היו יוצאים כבר מדרגת "תלמידים", והיתה אצלם הבנה והשגה כדבעי, גדלות המוחין - אזי לא היו
4 צריכים לזרוק בהם מרה, לצעוק עליהם כו', כיון שהיו כבר מכירים את יוקר התורה, ומעצמם היו לומדים
5 כדבעי.

6 ואכן, הנה לאחר הלימוד צריכה להיות ההנהגה באופן ש"יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך", כדברי
7 המשנה¹³⁶ שמביא הרמב"ם¹³⁷ באריכות ההסברה.

8 ורק בהיותם בדרגא של תלמידים, שעדיין לא הגיעו לגדלות המוחין, אלא יש להם קטנות המוחין
9 בלבד, אזי צריך להיות ההנהגה באופן ד"זרוק מרה בתלמידים".

10 וזהו גם הרמז בהתחלת הלכות תלמוד תורה: "אף על פי שהקטן כו'" - שהסיבה לכך שצריך לפתוח
11 ב"אף", היא, בגלל שמדובר אודות "קטן", שלכן צריכה להיות ההתחלה באופן ד"זרוק מרה (או "מורא")
12 בתלמידים".

13 כו. ויש להוסיף בדיוק הלשון "אף-על-פי שהקטן פטור מכל המצוות כו'":

14 בדרך כלל מצינו בגמרא שני תוארים-סגנונים: (א) פטור מן המצוות, (ב) כל שאינו כו', כפי שמצינו
15 בנוגע לפסוק¹³⁸ "וקשרתם גו' וכתבתם", "כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה וכל שאינו בקשירה אינו
16 בכתובה"¹³⁹.

17 והחילוק ביניהם:

18 הלשון "כל שאינו כו'" מורה שאין לו שייכות כלל לענין זה, וכמו "כל שאינו בקשירה", שמשמעותו,
19 שאין לו שייכות כלל לקשירה; מה לו ולקשירה?! - הוא לא שייך לקשירה, וקשירה אינה שייכת אליו.

20 מה-שאיין-כן הלשון "פטור מן המצוות" - הרי בתיבת "פטור" עצמה נכלל גם היותו בגדר חיוב בענין
21 זה, שלכן יש קא-סלקא-דעתך לומר שהוא חייב בזה, וצריך לומר שהוא פטור מזה, שהרי לא שייך לומר
22 "פטור" בנוגע לענין שאין לו קשר ושייכות אליו כלל. וכמו שלא שייך לומר על אינו-יהודי שהוא פטור
23 מן המצוות, כי אם שאינו במצוות.

24 ובנוגע לעניננו:

25 למרות שבכללות יכולים להשתמש לפעמים לא רק בביטוי "פטור" אלא גם בביטוי "שאינו כו'" -
26 מדייק רבינו הזקן בלשונו בריש הלכות תלמוד תורה וכותב ש"הקטן פטור מכל המצוות", ולא שהקטן
27 אינו בכל המצוות.

28 בנוגע לענין המוחין, מצינו הלשון שקטן אין בו דעה¹⁴⁰, אפילו לא קטנות המוחין; אבל כשמדובר
29 אודות ענין המצוות - חס ושלום לומר שאין לו שייכות למצוות!

30 וכפי שאמרו רז"ל¹⁴¹ "בנינו ערבים בעדינו", והיינו, שבני ישראל קיבלו את התורה והמצוות על-ידי
31 הקטנים דוקא, וכמו שכתוב¹⁴² "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז".

32 וכידוע המאמר שאמר רבינו בעל השמחה בפרשת תצוה, בפורים קטן תרפ"ז, בפומבי, בבית-הכנסת
33 במוסקבא¹⁴³ - ששם היה המרכז של המנגדים, ובשעת מעשה נכחו כאלו שידעו שלאחרי זה ילכו ויספרו
34 מה ששמעו ומה שראו, ויש קא-סלקא-דעתך שמאורע זה היה ההתחלה שפעלה את הרעש ("עס האָט

(140) ראה יומא מג, א. חגיגה ב, ב. וש"נ.

(141) תנחומא ויגש ב. שהש"ר פ"א, ד (א).

(142) תהלים ח, ג.

(143) סה"מ תרפ"ז ע' קי ואילך.

(136) אבות פ"ד מ"ב.

(137) הל' ת"ת פ"ה ה"ב.

(138) ואתחנן ו, ח"ט.

(139) גיטין מה, ב. וש"נ.

1 אויפגעשטורעם"ט" שהביא לידי המאסר¹⁴⁴ - שבו דיבר בגלוי אודות מה שכתוב "מפי עוללים ויונקים
2 יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם", שישנם אויבים ומתנקמים, והעצה "להשבית אויב ומתנקם" היא
3 על-ידי-זה שלומדים תורה עם "עוללים ויונקים".

4 ולכן, חס ושלום לומר שקטן אינו במצוות; הוא רק פטור מן המצוות, והפטור גופא מורה על שייכותו
5 לענין המצוה.

6 בנוגע לתלמוד תורה - הנה התכלית היא אמנם שיהיה הלימוד בהבנה והשגה, ולעת-עתה אינו שייך
7 לזה, שהרי "עיר פרא אדם יולד"¹⁴⁵, ולכן צריך להיות תחילה "מוסר אביך" ואחר כך "תורת אמן"¹⁴⁶,

8 - וכן הוא הסדר בנוגע להתהוות הולד, שהתחלה צריכה להיות מ"מוסר אביך", ואחר כך "תורת
9 אמן", ולא באופן שתובעת בפ"ה¹⁴⁷, ואז נעשית מציאותו של הקטן, שיש לו אמנם שייכות לתורה ומצוות,
10 אלא שהוא פטור מכל המצוות, אבל תלמוד תורה, מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן
11 תורה -

12 החל משמתחיל לדבר - כמובא בחסידות¹⁴⁸ מספרי הרפואה שהתחלת הדיבור מורה שכבר התחיל
13 אצלו ענין ההגדלה במוחין, והיינו, שאין זה מצד מוצאות הפה (שהרי מוצאות הפה היו אצלו זמן רב
14 לפני זה), אלא מפני ההוספה בענין המוחין - שאז מלמדו אביו "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
15 יעקב", שזהו ענין של ירושה ששייכת גם לתינוק בן יומו שהוא כבר יורש, ואחר כך מתחילים עמו
16 ענינים של הסברה, הבנה והשגה, החל "מפסוק ראשון מפרשת שמע ישראל", ו"מעט מעט פסוקים כו".
17 כזו. עד כאן - לדרשא קאטינא.

18 והעיקר מה שנוגע לפועל הוא - כאמור לעיל - שיחטפו את כל החוברות שנדפסו, ולא כדי ליתן
19 ריוח למדפיסים... אלא כדי ללמוד בהם,

20 ובאופן שהלימוד יהיה על מנת לעשות, שיביא לעשיה בפועל - שזהו התחלת הענין דלימוד התורה,
21 כפי שמבאר רבינו הזקן בהמשך הלכות תלמוד תורה¹⁴⁹,

22 והלימוד יהיה מתוך הרחבה, ועד לאופן שיגיעו לענין ד"יגדיל תורה ויאדיר"¹⁵⁰,

23 ועד לקיום פסק דין של רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה¹⁵¹ - שלא נתפרש בהלכות תלמוד תורה
24 של הבית-יוסף וגם לא בהלכות תלמוד תורה להרמב"ם, אלא ברמז בלבד - "אמרו חכמי האמת (היינו
25 שזהו אמיתתה של תורה) שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס. . עד שישגי וידע כל מה שאפשר
26 לנשמתו להשיג מידעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות", והיינו, שכל אחד
27 מישראל צריך ללמוד את כל חלקי התורה, ועל-אחת-כמה-וכמה כל הענינים שבנגלה דתורה, לכל-הפחות
28 פעם אחת.

29 והרי לימוד התורה צריך להיות מתוך שמחה וטוב לבב, וכמודגש גם בכך שמברך ברכת התורה,
30 "ברכו בתורה תחילה"¹⁵², כמבואר במפרשי הש"ס¹⁵³ שזה מורה שהיתה התורה חביבה בעיניהם.

31 ויהי רצון שיהיה לימוד חכמת התורה מתוך עונג ותענוג (כפי שנזכר במאמר¹⁵⁴), ואז יומשך עד
32 ל"עשיתיו", היינו, שכאן למטה בעולם הזה התחתון תהיה דירה לו יתברך¹⁵⁵, לו ולתורתו, אשר, אורייתא
33 וקודשא-ברוך-הוא כולא חד¹⁵⁶.

* * *

(152) נדרים פא, א. וש"נ.

(153) ראה ר"ן שם (בשם רבינו יונה).

(154) פ"ד (תורת מנחם חמ"ד ע' 60 ואילך).

(155) ראה נחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר

פי"ג, ו. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

(156) זהר הובא בתניא פי"ד, רפכ"ג. וראה זהר ח"א כד, א.

ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). ועוד.

(144) ראה שם ע' רפח ואילך.

(145) איוב יא, יב.

(146) ראה גם לעיל ס"ח.

(147) ראה כתובות סה, א.

(148) ראה המשך תער"ב ח"א ע' רפד. ועוד.

(149) פי"ד ה"ב ואילך.

(150) ישעי' מב, כא. וראה חולין סו, ב. וש"נ.

(151) פ"א ה"ד.

- 1 כח. דובר לעיל (סעיף כ"א) אודות הלכות תלמוד תורה, שזה היה הספר הראשון שהדפיס רבינו
2 הזקן, ורק לאחריו כן הדפיס את ספר התניא.
- 3 וכמו כן ידוע¹⁵⁷ שכאשר רבינו הזקן שלח את תלמידיו לרכוש נפשות, הורה להם לנהוג כמותו -
4 שהיה מתחיל מענין בנגלה דתורה, ולאחרי כן מסר גם ענינים מפנימיות התורה (אם באופן שגילה שזהו
5 פנימיות התורה, אם לאו).
- 6 וזהו גם הסדר שצריך להיות אצל אלו שנוסעים בשליחות של רבינו נשיאנו בכלל, כולל ובמיוחד
7 תלמידי הישיבה שנוסעים בימות הקיץ¹⁵⁸, שענינם הוא להוסיף אור בעולם על-ידי "נר מצוה ותורה
8 אור"¹⁵⁹ - שבכל מקום בואם ישמעו מהם ענין בנגלה דתורה, ולאחרי כן ענין בפנימיות התורה שנתגלתה
9 בדורנו בתורת החסידות.
- 10 ואם ישאלו אותם לפשר הדבר, דממה-נפשך, אי הא לא הא - יאמרו, שזוהי הדרך אשר סללו לנו
11 רבותינו נשיאינו, החל מרבינו הזקן, שכתב את הלכות תלמוד תורה ואת ספר התניא, ובלשון חז"ל¹⁶⁰:
12 "כולם נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן כו'", ונתן את שניהם - שהולכים יחדיו - לכל ההולכים
13 בעקבותיו, ועד - כלשון רבינו נשיאנו במכתבו¹⁶¹ - "לכל אשר בשם ישראל יכונה", שזה יהיה עמוד
14 הענין, עמוד האש ועמוד האור שיאירו את דרכם.
- 15 וזוהי השליחות של הנשמה בעלמא דין, ובפרטיות, השליחות של כל אחד שנוסע למקומו, ובפרטי
16 פרטיות, השליחות של תלמידי הישיבה - כאמור לעיל, שצריכים לקחת עמם ענינים מהלכות תלמוד
17 תורה ומספר התניא, כפי שמתבארים בחלק הנגלה שבתורה ובחלק הפנימי שבתורה, תורת החסידות.
- 18 עד כאן - בנוגע להאמור לעיל.
- 19 כט. ועתה - ענין נוסף שצריך להעיר אודותיו:
- 20 כפי שהנני רואה מאופן ההנהגה, נעשית חולשה כנראה בהמדובר כמה פעמים¹⁶¹ אודות מאמר
21 רז"ל¹⁶² "עד ארבעין שנין מיכלא מעלי כו'", שלכן, הנה אפילו בהתוועדות, התוועדות חסידית, ואפילו
22 התוועדות הקשורה עם גאולת הנשיא, כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר, שזוהי הגאולה של כל אחד
23 מאתנו, בתוככי כלל ישראל, כל אשר בשם ישראל יכונה - צריכה להיות הגבלה שלא לשתות יותר משלש
24 כוסות, ובאופן שכולם יחד יהיו פחות מרביעית.
- 25 ובתור יוצא מן הכלל - כשמדובר אודות התוועדות הקשורה עם קידוש של שבת או יום טוב, הנה
26 הכוס של קידוש הוא ענין בפני עצמו, ואינו עולה למנין ג' הכוסות.
- 27 הנני מדבר על זה בפירוש (לא ביום השבת, שאז יוכלו במקום אחר ללמוד "פשטים", אלא) דוקא
28 עתה, כשישנם כאלו מכשירים שקולטים את הדברים באופן שנעשים מיד "אותיות החקיקה"... כך שיוכלו
29 הדברים להגיע לכל מקום שירצו לשומעם, והנני מדגיש בפירוש בכל התוקף - כפי שדובר מלכתחילה,
30 וכן עתה, וכן על ימים שיבואו - שעד ארבעים שנה יכולים לצאת ידי חובה עם שלש כוסות, ואם תמצוי
31 לומר - אפילו פחות משלש.
- 32 וכמסופר לעיל (סעיף א) אודות מיכאל דווארקיין - שלא ידע שצריכים לקרותו "ר' מיכאל"... -
33 שבשמעו את הבשורה הכי גדולה אודות הגאולה בפעם הראשונה, וללא כל הכנה, הנה למרות שאחז
34 בידו את ה"סאָטקע", לא קירב אותה אל פיו... הוא אחז את הבקבוק, ורקד מסביב לדירה של רבינו
35 נשיאנו, אבל לשתות - לא שתה!

(160) חגיגה ג, ב.

(161) ראה תורת מנחם חל"ו ס"ע 349 ואילך. ורש"נ.

(162) שבת קנב, א.

(157) ראה גם תורת מנחם חכ"ז ע' 457. ורש"נ.

(158) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סל"ג (תורת מנחם

ח"מ ע' 224). ורש"נ.

(159) משלי ו, כג.

1 וכאמור כמה פעמים שהכוונה היא כפשטות הענין, ללא "פשט'לאך", דרשות ורמזים בזה, ושלא
 2 יאמרו שאני צריך לומר כך, והשומע צריך לעשות להיפך... - אינני יודע אם אני צריך לדבר על זה, ולא
 3 מספיק שמישהו אחר יאמר זאת; בנוגע לכל דבר קטן או דבר גדול - אין מי שיעסוק בזה, והנני צריך
 4 להיות בבחינת "הוא נועל והוא פותח"¹⁶³, לומר מוסר, לנזוף ולהלקות...
 5 ובכל אופן, אם אין יותר קטן או יותר גדול, אצטרך להיות בבחינת "קטן וגדול שם הוא"¹⁶⁴, ולחזור
 6 על המדובר לפני כמה שנים, ולהדגיש שהכוונה היא בנוגע לפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, ולכל
 7 אחד ואחד, הן בשבת ויום טוב, הן ב"ב תמוז, י"ט כסלו, שמחת תורה ופורים, וכיוצא בזה בשאר
 8 הענינים שיכולים להורות היתר - שמלבד החיוב דד' כוסות בליל הסדר, או החיוב דיין לקידוש ולהבדלה,
 9 הנה בכל הקשור להתוועדות, ישנה ההגבלה של ג' כוסות לכל היותר, וכולם יחד - לכל היותר רביעית
 10 בלבד.

11 ואין זה ענין שרוצים לשלול תענוג אצל יהודי, כי אם, לחזור ולהדגיש את דברי רבינו נשיאנו -
 12 שנאמרו ביתר חריפות (כפי שכבר נדפסו הדברים¹⁶¹) - ש"משקה" מצד עצמו הוא דבר מאוס, אלא
 13 שלפעמים יש צורך בזה - כדי להסיר ה"סירכא", אבל, כאשר יוסיפו יותר מג' כוסות - הלואי שלא
 14 תיתוסף סירכא חדשה... ובודאי שהכוס הרביעית לא תועיל להסרת הסירכות, ובפרט כאשר מתברך בלבבו
 15 לאמר שאף-על-פי שאמרו ברבים שאין ליקח יותר משלש, הנה הוא "סאם"¹⁶⁵ סאפאזשניק... וביכלתו
 16 להראות "קונץ", שלוקח ארבע, חמש, שש, שבע ושמונה, עד אשר חדל לספור, כי הוא כבר שוכב מתחת
 17 לשולחן...

* * *

18 ל. ישנו גם הענין שהונהג כמה פעמים ב"ב-י"ג תמוז¹⁶⁶ - להזכיר אודות תקנת רבינו נשיאנו בנוגע
 19 לאמירת תהלים כפי שנחלק לימי החודש,
 20 - ולהעיר, שתקנה זו קישר רבינו נשיאנו בעצמו עם ימי המאסר והגאולה (כפי שנדפסו כבר פרטי
 21 הדברים¹⁶⁷) -
 22 ולאחרי כן, גילה גם בנוגע ללימוד שיעור חומש בכל יום בפרשת השבוע, בחלק השייך ליום זה,
 23 וכן בנוגע לשיעור תניא, כפי שחילק רבינו נשיאנו לימות השנה.
 24 וגם המליץ על זה את הפסוק¹⁶⁸ "ויסעו ויהי חתת אלקים על הערים גו'" - ש"חת"ת" ראשי תיבות
 25 חומש תהלים ותיא¹⁶⁹.
 26 ולא נצרכה אלא להעדפה - לעורר מחדש, שאם גם בלאו הכי היו לומדים זאת, אבל כמו דבר ישן,
 27 הנה כאשר שומעים על זה עוד הפעם בשנת תשכ"ה, אזי ילמדו זאת כמו דבר חדש, מתוך חיות מחודשת.
 28 לא. וענין נוסף:

29 בשנים האחרונות נהוג שבי"ב תמוז עורכים מגבית עבור המוסדות שנקראים על שם בעל השמחה
 30 והגאולה¹⁷⁰.
 31 וכנהוג במגביות אלו - נותן כל אחד כפי נדבת לבו,
 32 - וכמדובר כמה פעמים שתהיה הנדבה ביד מלאה פתוחה ורחבה, ובמילא תהיה גם קדושה, כפי
 33 ששייך באדם התחתון -

תש"ח ע' 264.

(168) וישלח לה, ה.

(169) ראה אג"ק אדמו"ר מהור"צ ח"ד ע' רסח.

(170) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סמ"ח (תורת מנחם

ח"מ ס"ע 236 ואילך). וש"נ.

(163) ע"פ פרש"י פרשתנו (בלק) כא, כא.

(164) איוב ג, יח. וראה ב"מ פה, ריש ע"ב.

(165) ראה תורת מנחם חמ"ג ע' 126. וש"נ.

(166) ראה גם שיחת י"ב תמוז תשכ"א הערה 165 (תורת

מנחם חל"א ע' 127). וש"נ.

(167) קונטרס חג הגאולה י"ב-יג תמוז תש"ח - סה"מ

- 1 וכל הרוצים - יצינו גם שמם בצירוף שם האם, כדי להזכירם על הציון של בעל השמחה והגאולה,
 2 בעת רצון, עבור כל המצטרף להם, הן הצרכים שידועים להם, ועוד יותר - עבור הצרכים שאינם ידועים
 3 להם,
 4 וכל זה - באופן ש"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל"18, דקאי על רבינו נשיא דורנו¹⁷¹, בעל
 5 השמחה והגאולה, "המשביר (בר) לכל עם הארץ"¹⁶, לכל אשר בשם ישראל יכונה.
 6 [כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ה"בינוני"].

* * *

- 7 לב. בעמדנו לאחר י"ב תמוז, ש"לכל הדעות" הרי זה הזמן של ה"קאנטרי" - יש להזכיר אודות
 8 ענין הצניעות¹⁷², ובפרט שזהו ענין הקשור עם פרשת השבוע, שבה נאמר¹⁷³ "מה טובו אהליך יעקב
 9 משכנותיך ישראל", "על שראה פתחיהם שאינן מכוונות זה מול זה"¹⁷⁴.
 10 ואף שכבר דובר על זה פעם¹⁷⁵ - יש להזכיר זאת עוד הפעם ועוד הפעם, ואין מזרזין אלא למזרזין¹⁷⁶,
 11 אשר, מבלי הבט על כך שזהו זמן הקיץ, ומבלי הבט על כך שזהו זמן שבו נמצא במקום שאין
 12 מכירים אותו¹⁷⁷, ומבלי הבט על כך שלפעמים יכול להיות מבולבל מ"נחל השטים"¹⁷⁸, כפירוש רש"י
 13 (על יסוד דברי חז"ל¹⁷⁹) שקשור עם אלו שהתנהגו באופן בלתי רצוי - צריך לדעת שכאן מדובר אודות
 14 "אהליך יעקב" ו"משכנותיך ישראל":
 15 כל בן ישראל, איש או אשה, זקן או צעיר - יש בו אות י' ד"יעקב" ו"ישראל", שמורה על המשכת
 16 שם הוי', כמבואר בחסידות¹⁸⁰ שהתחלת ועיקר שם הוי' הוא האות י', והאות י' נמשכת עד לה"עקב"
 17 דיעקב, והיא גם האות י' ד"ישראל", ר"ת "יש ששים ריבוא אותיות לתורה"¹⁸¹.
 18 ולכן, היכן שיהודי הולך, הולך עמו הקדוש-ברוך-הוא, וכמו שכתוב בהתחלת השולחן ערוך (ונעתק
 19 גם בשולחן ערוך של רבינו הזקן¹⁸²) בצירוף טעם הדבר - ש"אין ישיבת האדם .. והוא לבדו בביתו,
 20 כישיבתו .. לפני מלך גדול .. כל-שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים
 21 הקדוש-ברוך-הוא עומד עליו וכו'".
 22 והרי בענין זה אין שינוי חס ושלום מצד זמני השנה, כך, שאפילו בקיץ, אפילו ב"קאנטרי", ואפילו
 23 במקום שאין מכירים אותו, ואפילו שכל השכנים מתנהגים באופן הפכי - מתנהג הוא כרצון
 24 הקדוש-ברוך-הוא, אשר "אין עוד מלבדו"⁵, ו"לית אתר פנוי מיניה"¹⁸³, ועל-דרך-זה בנוגע לזמן.
 25 לג. וענין נוסף:
- 26 על-פי מה שכתוב¹⁸⁴ "אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" - יש להזכיר את אחינו בני ישראל
 27 הנמצאים בארץ ישראל, ובפרט אלו שנמצאים בכפר חב"ד, אשר, כמה וכמה מהם היו במעמד ומצב
 28 ד"עמו אנכי בצרה"¹⁸⁵, בהיותם באותו זמן ובאותו מקום, ו"חיו" ("מיט געלעבט") את כללות המאורע
 29 של המאסר, ואחר כך גם את הגאולה¹⁸⁶.

שם רמז תשעא. יואל עה"פ (רמז תקלח).
 (180) ראה תו"א ותו"ח ר"פ ויצא. ובכ"מ.
 (181) מג"ע אופן קפו.
 (182) במהדו"ב - ס"ה, ובמהדו"ק - ס"ב.
 (183) תקו"ז תנ"ז (צא, סע"ב). ת"ע (קכב, ב). הובא בתניא
 שעהיה"א פ"ז.
 (184) תהלים קלז, ו.
 (185) שם צא, טו.
 (186) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 409. וש"נ.

(171) ראה גם לעיל ס"ד.
 (172) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 293. וש"נ.
 (173) בלק כד, ה.
 (174) פרש"י עה"פ.
 (175) ראה שיחת י"ב תמוז הנ"ל סכ"ד ואילך (שם ע' 217 ואילך). וש"נ.
 (176) ראה מכות כג, א. ספרי נשא בתחלתו. במדב"ר פ"ז, ו.
 (177) ראה חגיגה טז, א.
 (178) יואל ד, יח.
 (179) תנחומא פרשתנו (בלק) יז. במדב"ר שם פ"כ, כב. יל"ש

והרי ברוחניות, בכחו של יהודי לבטל את הפסק המקום (כשם שביכלתו לבטל את הפסק הזמן משנת תרפ"ז) - שיהיה "כולנו כאחד"¹⁸⁷, ועל-ידי-זה יומשך הענין ד"ברכנו אבינו"¹⁸⁷, ובאופן שימושך מה"אחד" שלמעלה עד למטה, וכפי שאמר הרבי בשיחת ג' תמוז בסופה¹⁸⁸ ש"לכל בני ישראל יהיה אור ברוחניות ובגשמיות", ותקויים אצלם הברכה "מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב", ובאופן ד"סלה", שאין לו הפסק (כמו "כל מקום שנאמר נצח סלה ועד")¹⁸⁹, ובפרט - אלו שנמצאים בכפר חב"ד ובארץ ישראל בכלל, ובכל התפוצות בכללי כללות, לכל בני ישראל, לכל אחד ואחת ולכולם יחד.

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' - ג' פעמים), והניגון "ניע זשוריצי כלפצי"].

* * *

לד. דובר לעיל (סעיף כ"ג) אודות התחלת הלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן בתיבת "אף" - אף-על-פי ש"תיבת אף בעצמו הוא לא טוב .. ג' פתחו באף כו'" - על יסוד דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (שהובאו בלקוטי תורה בפרשה זו) בענין "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

ויש להוסיף בזה:

בפסוק¹²² "בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", נאמרה תיבת "אף" לאחרי "בראתיו יצרתיו"; ורק בתורה - שלמעלה מהעולם - יכולה להיות הפתיחה ב"אף", ואדרבה, דוקא "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

ובדוגמת זה מצינו שבריאת העולם היתה באות ב' (כמו שכתוב בהתחלת התורה "בראשית"), ראשי תיבות ברכה, ולא באות א', שהיא ראשי תיבות של תיבה שהיא היפך הברכה¹⁹⁰, ואף-על-פי-כן, התחלת עשרת הדברות היא בא' דוקא, "אנכי" - כי, רק העולם צריך להתחיל באות ב', אבל התורה מתחילה בא'¹⁹¹.

וביאור הדברים:

הפירוש הפשוט דתיבת "אף" - מורה על ענין של הוספה.

ולכן, בנוגע לעניני העולם, אין מקום לפתוח ב"אף", שמשמעות הדברים, שכל מה שיש לו אינו מספיק עבורו אלא רוצה דבר נוסף - שהרי זה היפך הסדר שבנוגע לעניני העולם צריך להיות "שמח בחלקו"¹⁹².

מה-שאין-כן בנוגע לעניני תורה ומצוותיה - שהרי ברוחניות לא צריך להיות "שמח בחלקו"¹⁹² (שכבר למד מספיק, ולמה לו ללמוד עוד; יש לו מספיק מצוות, ולמה לו לקיים עוד מצוה), אלא אדרבה: כמה שיש לו, צריך לרצות עוד יותר, וכמו שכתוב¹⁹³ "אוהב כסף לא ישבע כסף", כך, שכל שיש לו ריבוי תורה ומצוות, רוצה כמה פעמים ככה, וביתר חשק ורצון ואהבה כו', שזהו תוכן ענין הפתיחה ב"אף" - ענין של הוספה.

וזהו הטעם שדוקא בהלכות תלמוד תורה פותח רבינו הזקן בתיבת "אף", לשון של הוספה - להורות, שכמה שלומדים, רוצים ללמוד יותר ועוד יותר.

(191) ראה ב"ר שם. נתבאר בלקו"ת ראה יט, ב. אוה"ת אמור (כרך ג) ס"ע תתנו ואילך. תורת מנחם חכ"ב ע' 103 ואילך. ועוד.

(192) אבות רפ"ד. וראה אג"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח ע' קבא (נעתק ב"היום יום" ל סיון).

(193) קהלת ה, ט. וראה גם שיחת י"ב תמוז הנ"ל ס"ט (תורת מנחם שם ע' 213). וש"נ.

(187) נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פל"ב.

(188) סה"ש תרפ"ז ע' 170.

(189) עירובין נד, א.

(190) ראה ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א (קרוב לסופה). תנחומא בראשית ה. ב"ר פ"א, י"ד. תדבא"ר פל"א (קרוב לסופה). זהר ר"פ ויגש. ועוד.

- 1 לה. ויש לקשר זה עם הענין דנזיר¹⁹⁴:
- 2 כללות ענין הנזירות - כמו כללות ענין הנדרים - הוא ענין של הוספה (כמו "אף"), שמוסיף לאסור
- 3 על עצמו דבר המותר, וכמאמר רז"ל¹⁹⁵ (בסגנון של שאלה): "לא דיין מה שאסרה לך התורה כו'".
- 4 ובנוגע לכללות ענין ההוספה - הנה בהתחלת הבריאה היה זה באופן בלתי רצוי, כפי שמצינו בתיבת
- 5 "אף" הראשונה שבתורה: "אף כי אמר אלקים לא תאכלו גו"¹⁹⁶, שחזה הוסיפה על הציווי גם בנוגע
- 6 לנגיעה ("ולא תגעו בו"¹⁹⁷), "לפיכך באה לידי גרעון"¹⁹⁸.
- 7 ולאידך גיסא, הנה בנוגע לשרה מצינו שהוסיפה על המאורות¹⁹⁹, והיינו לפי ששרה היתה בהתחלת
- 8 "שני אלפים תורה"²⁰⁰, שאז התחיל היחוד דמתן-תורה²⁰¹, שהתחלתו באות א' - "אנכי" (ולא כמו התחלת
- 9 הבריאה באות ב', כנ"ל סעיף ל"ד).
- 10 לו. וביאור הענין על דרך החסידות:
- 11 מבואר²⁰² בטעם שבריאת העולם לא היתה על ידי אות אל"ף, כי אל"ף מורה על האור שלמעלה
- 12 מהשתלשלות דשם "כחשיכה כאורה"²⁰³ וגם הסטרא אחרא יכולה לקבל משם כמו הקדושה; ולפיכך
- 13 נברא באות ביי"ת, ראשי תיבות ברכה, שהוא האור של סדר ההשתלשלות הנמשך רק במקום הראוי,
- 14 בסטרא דקדושה דוקא.
- 15 אך על ידי התורה ניתן הכח להמשיך גם האור שלמעלה מהשתלשלות בתוך סדר ההשתלשלות, שלכן
- 16 התחלת עשרת הדברות היא באות אל"ף (שהוא האור שלמעלה מהשתלשלות), וכמו שכתוב⁵⁷ "אנכי ה'
- 17 אלקיך", שעל ידי התורה נמשך "אנכי", שלמעלה מהשתלשלות, להיות "הוי' אלקיך" * (שנמשך רק לסטרא
- 18 דקדושה, עד "שנקרא אלקיך דוקא"²⁰⁴; וכראשי תיבות "אנא נפשי כתבית יהבית"²⁰⁵, והיינו, שהענין
- 19 ד"אנכי" שלמעלה מהשתלשלות נמשך באופן של כתיבה ונתינה עד למטה.
- 20 ויש לקשר זה עם האמור לעיל (סעיף ה) בענין "גדול העונה אמן יותר מן המברך"²⁰⁶: ברכה
- 21 ("המברך") - מתחילה בב', ואילו "אמן" - מתחיל בא'. אבל, עניית אמן באה רק לאחר הברכה, וללא
- 22 ברכה, אין נתינת מקום לעניית אמן; ורק לאחר שישנו ענין הברכה, שזהו בדוגמת "גולגולת מתגרין
- 23 במלחמה", אזי יש מקום לעילוי דעניית אמן, שהוא בדוגמת "גיבורים נוצחין".
- 24 והענין בזה - שסדר ההשתלשלות מתחיל באות ב', ולאחרי כן, הנה על-ידי התורה ומצות שלמעלה
- 25 מהשתלשלות מוסיפים וממשיכים בסדר השתלשלות האות א', שרומזת לאלופו של עולם, וזהו גם הענין
- 26 ד"אמן" (המתחיל באות א'), ש"גדול העונה אמן יותר מן המברך".
- 27 לז. וזהו גם הביאור הפנימי ש"תיבת אף מצד עצמו הוא לא טוב", ורק בתורה אפשר להיות הפתיחה
- 28 ב"אל"ף":
- 29 ענין ההוספה ("אף") מורה על האור שלמעלה מסדר השתלשלות, דשם "כחשיכה כאורה" ולפיכך
- 30 "מצד עצמו הוא לא טוב";

(*) וראה זח"ב כה, ב (ובז"ח מא, ג) בפירוש "אנכי הוי' אלקיך": אנכי - כלל, הוי' אלקיך - פרט (ובזה יל"פ על-פי חסידות הא דיש קא-סלקא-דעתך שיהיה במנין המצוות - ראה ספר המצוות להצמח צדק מצות האמנת אלקות בתחלתה (דרך מצותיך מד, ב)).

194 ראה לעיל ס"ד ואילך.	201 ראה אוה"ת חיי שרה קכו, א.
195 ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.	202 לקו"ת ואוה"ת שבעה ערה 191.
196 בראשית ג, א.	203 תהלים קלט, יב.
197 שם, ג.	204 אוה"ת שם.
198 פרש"י עה"פ.	205 שבת קה, א (לגירסת הע"י).
199 ב"ר פנ"ג, ח.	206 ראה גם ד"ה גדול העונה אמן תשכ"ב פ"ד (תורת מנחם
200 סנהדרין צז, סע"א. וש"נ.	חל"ג ע' 278).

אך על ידי התורה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות (ה"הוספה" ד"אף") בתוך סדר ההשתלשלות;¹
 שזהו מה שענין התורה מרומז באות וא"ו דשם הוי'²⁰⁷, דאות ו' מורה על ענין ההמשכה²⁰⁸, כי זהו ענין
 התורה, שעל ידה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות תוך סדר ההשתלשלות באופן שאין שום יניקה
 לסטרא אחרא כו'.

ולפיכך בתורה אפשר להיות הפתיחה ב"אף", על דרך התחלת עשרת הדברות באות אל"ף.
 ויש להעיר מהמובא בלקוטי תורה פרשתנו שם¹²⁴ - בהמשך להמבואר שם שעל ידי קיום התורה
 והמצוות מבררים את בחינת "אף" - "ועיין .. ובמק"מ בחוקותי .. על פסוק²⁰⁹ ואף גם זאת".
 דלכאורה אינו מובן, הרי פסוק "ואף גם זאת" הוא פתיחת ענין חדש, וענין של נחמה, וכיצד יתכן
 שמתחיל ב"ואף"?

אלא כי גם זה הוא דוקא בתלמוד תורה - כדרשת רז"ל עה"פ²¹⁰: "אלולא ספר תורה כו'".
 ויש להעיר, שכאן נאמר "ואף" - בתוספת וא"ו, המורה על המשכה, כנזכר לעיל.
 ומזה מובן גם בנוגע להוספה שבענין הנזירות:

מבואר בלקוטי תורה⁵⁴ שניזיר הוא בחינת אריך אנפין, שהוא למעלה מהשתלשלות, אבל, יש לו
 שייכות להשתלשלות. וכמבואר שם, שזהו ענין השערות דניזיר ("גדל פרע שער ראשו"³²), כי הנזיר
 ממשיך השפע דאריך "דרך שערות, שהם כמו ווי"ן".

והרי זה מעין ענין התורה* שהוא הוא וא"ו דשם הוי', שעל ידה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות
 בתוך סדר השתלשלות.

לח. וזוהי כללות ההנהגה שלמדים מענין הנזירות - שצריך להיות ענין של הוספה:
 מבלי הבט על העובדה שכבר פעלו רבות, וכדברי רבינו נשיאנו²¹¹ שכשם שצריך לידע חסרונות
 עצמו, כך צריך לידע גם מעלות עצמו - לא צריך להיות "שמח בחלקו", במה שפעל אתמול, אלא
 אדרבה: כשם שמי שיש לו מנה רוצה מאתיים²¹², הרי מובן, שכאשר יש לו מאתיים הרי הוא רוצה ד'
 מאות, ועוד ועוד.

ועל-ידי הנהגה זו פועלים ישועה לכלל ישראל - כאמור לעיל (סעיף ט) שכיון ש"נזיר אלקים יהי'
 הנער" הנה "הוא יחל להושיע את ישראל" - להוציא אותם מן הגלות,
 ולא באופן הקשור עם סדר השתלשלות - לבקש הסכמה מפלוני בן פלוני, הסכמה מעמי הארץ,
 הליכה בדרך הטבע וכו' וכו', אלא דוקא באופן שלמעלה מהטבע, ודוקא באופן ש"מלכם לפניכם וה'
 בראשם"²¹³, ודוקא באופן ש"בני ישראל יוצאים ביד רמה"²¹⁴, "בריש גלי"²¹⁵, לאחר ש"כל אויבך
 יכרתו"²¹⁶.

וכך יומשך למטה מעשרה טפחים, ובעגלא דידן - שיוליכנו קוממיות לארצנו, ו"הקיצו ורננו שוכני
 עפר"²¹⁷, בגאולה האמיתית והשלימה, ובאופן ד"אנכי", כפי שהיה כאשר "הוצאתיך מארץ מצרים"⁵⁷,
 וכך יהיה גם בהציאה ממצרים דעכשיו.

(*) והרי במתן תורה נגלה להם כזקן (מכילתא בשלח טו, ג. מכילתא ופרש"י יתרו כ, ב) - "דיקנא דאריך אנפין" (פע"ח
 שכ"ב פ"א), בחינת שערות.

(207) ראה תניא אגה"ת ספ"ד. ובכ"מ.
 (208) אגה"ת שם (צד, ב).
 (209) בחוקותי כו, מד.
 (210) תר"כ ויל"ש.
 (211) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 114. תרפ"ח ריש ע' 7. תש"ה ע'
 (212) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 386. אג"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח ע' נא (נעתק
 ב"היום יום" כו חשון).
 (213) רמב"ן ובחיי ס"פ חיי
 שרה. ועוד.
 (214) מיכה ב, יג.
 (215) בשלח יד, ח.
 (216) ת"א עה"פ.
 (217) מיכה ה, ח.
 (218) ישע"י כו, יט.

1 ובאופן ש"הפכו ימים אלו לששון ולשמחה"218,

2 וכמדובר כמה פעמים219 אודות שנת ההולדת והברית של בעל השמחה והגאולה, שהיתה אז הקביעות
3 דשבעה עשר בתמוז נדחה, ואז היתה הברכה220, שהואיל ואידחי - יבטל לגמרי,

4 ויעזור ה' יתברך שלא יהיה צורך בענין הדיחוי, אלא עוד לפני יום השבת יבטל לגמרי, וגם הימים
5 שלפני השבת יהיו באופן של ששון ושמחה בגלוי.

6 לט. ובהתאם לכך - יקחו את היין והמזונות מהתועודות זו עבור ההתועודות שיערכו בכל יום עד
7 ליום השבת, ויום השבת בכלל, כולל גם מלוה מלכה במוצאי שבת.

8 וה' יתברך ימלא משאלות לבב כל אשר בשם ישראל יכונה, שלבו - כפי שמעיד בעל השמחה
9 והגאולה - ער הוא להקדוש-ברוך-הוא לתורתו ולמצוותיו78, ויש רק צורך למלא משאלות לבו לטובה,
10 שיתמלאו "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"221.

11 ויקויים מה שכתוב בזהר סוף פרשתנו222: "כדין יתער רוחא דמשיחא (ולאחרי זה יבוא בפועל) וישיצי
12 לאדום חייבא ועל ארעא דשעיר יוקיד בנורא, כדין כתיב223 וישראל עושה חיל, הה"ד223 והיה אדום
13 ירשה והיה ירשה שעיר אויביו, אויביו דישאל, וישראל עושה חיל", על-ידי-זה ש"ימין ה' עושה
14 חיל"224, ומסיים: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן"225.

15 [נכבוד קדושת אדמו"ר שליט"א הורה ש"ועד המסדר" יקח את המזונות והיין, כנ"ל. ולפני כן, יכריזו
16 שמדובר אודות "והוא יחל להושיע את ישראל" - "הושיעה את עמך וגו' עד העולם"226, באופן שאין
17 לו הפסק.

18 וניגנו הניגון "הושיעה את עמך".

19 אחר כך צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "ניעטו ניעטו ניקאווא".

(218 ראה ירמ' לא, יב. זכרי' ח, יט. רמב"ם הל' תעניות בסופן.
(219 ראה שיחת י"ב תמוז הנ"ל בסופה (תורת מנחם שם ע' וש"נ.
(249) ויש"נ.
(220 שיחת י"ב תמוז ה"ש"ת ס"ז (סה"ש קיץ ה"ש"ת ס"ע
(157).
(221) נוסח ברכה הג' דברכת המזון.

(222) ח"ג ריב, ב.
(223) פרשתנו (בלק) כד, יח.
(224) תהלים קיח, ט"ז.
(225) שם פט, נג. וראה גם שיחת י"ב תמוז תשכ"ג סי"ג
(תורת מנחם חל"צ ע' 131).
(226) שם כח, ט.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שבת קודש עמ' א

1 מעשה נוסף בענין זה: ההוא דאָתא לְקַמְיָה דְרַבִּין גַּמְלִיאֵל – מעשה
2 בחתן שבא לפני רבן גמליאל, ואמר ליה פתח פתוח מציאתי, אָמַר
3 ליה רבן גמליאל, שְׁמָא הִפְתָּה בשעת הבעילה ולכך לא הרגשת
4 ברוחק, והיה נראה לך שפתחה פתוח. הוסיף רבן גמליאל ואמר,
5 אֲמַשּׁוּל לָךְ מִשָּׁל לְמָה הִדְבַּר דוֹמָה, לְאִדָּם שֶׁהָיָה מְחַלֵּף לביתו בְּאִישׁוֹן
6 לִילָה וְאִפְּיָלָה, ויש דבר המעכבו מלפתוח את דלת ביתו, שאם
7 הִיָּפָה את הדלת לצדדין, מְצָאוּ פְתוּחַ ללא דוחק, אך אם לא הִיָּפָה
8 את הדלת, מְצָאוּ נְעוּל. וכן בבתולה שבאמת פתחה נעול, מכל
9 מקום כיון שהיטה נכנס ללא דוחק.
10 מביאה הגמרא לשון נוספת בדברי רבן גמליאל: אִיבָא דְאָמְרִי,
11 שרבן גמליאל לא שאלו שמה הטיח, משום שאין זה מצוי שאדם
12 יטה ללא כוונה, אלא הָכִי אָמַר ליה, שְׁמָא בְּמִידָה הִפְתָּה, וְעַל יְדֵי
13 כִךְ עָקַרְתָּ לְדָשָׁא וְעָבְרָא – עקרת את הדלת והברית, כלומר, אכן
14 היה פתח נעול אלא שבשעת הטייתך עקרת את בתוליה. הוסיף
15 רבן גמליאל ואמר, אֲמַשּׁוּל לָךְ מִשָּׁל לְמָה הִדְבַּר דוֹמָה, לְאִדָּם שֶׁהָיָה
16 מְחַלֵּף לביתו בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאִפְּיָלָה ויש דבר המעכבו מלפתוח את

17 דלת ביתו, שאם הִיָּפָה בְּמִידָה – אם מתכוון להטות את הדלת בכח,
18 מְצָאוּ פְתוּחַ, אך אם לא הִיָּפָה בְּמִידָה, מְצָאוּ נְעוּל. וכן כאן, אם לא
19 היה מטה בשעת הבעילה היה מוצא פתח נעול.
20 ההוא דאָתא לְקַמְיָה דְרַבִּין גַּמְלִיאֵל בֵּר רַבִּי – מעשה בחתן שבא
21 לאחר בעילתו הראשונה לפני רבן גמליאל בר רבי, ואמר ליה, רַבִּי,
22 בְּעֵלְתִי וְלֹא מְצָאֲתִי דָם בתולים באשתי. אָמַרְהָ לוֹ האשה, רַבִּי, לא
23 נבעלתי מעולם ובתולה הייתי קודם ביאה זו. אָמַר לָהֶם רבן
24 גמליאל, הִבִּיאוּ לִי אוֹתוֹ סוֹדֵר שְׁקִינְחָתָם בִּו לאחר תשמיש
25 ואבדקנו האם יש עליו טיפי דם, הִבִּיאוּ לוֹ הַסוֹדֵר וְשָׂרְאוּ בְּמִים
26 וְכִבְּסוּ, וּמְצָא עָלָיו בְּמָה טִיפֵי דָמִים שהיו מכוסים תחילה בשכבת
27 זרע, והתברר הדבר שבתולה היתה, אָמַר לוֹ רבן גמליאל לחתן,
28 מותרת היא וְלָךְ זָכָה בְּמִקְנֶיךָ, משום שטיפות אלו דם בתולים הן.
29 אָמַר לִיה הוּנָא מִר בְּרִיָּה דְרַבָּא מְפָדְקִינָא לְרַב אֲשֵׁי, אָנִן נְמִי נְעֻבִיד
30 הָכִי – גם אנו נעשה כך, שאם יבא חתן לפנינו שלא מצא דם
31 בתולים, נכבס את הסודר ונבדוק אולי ימצא שם טיפי דם. אָמַר
32 לִיה רב אשֵׁי,

בס"ד. שיחת ש"פ בלק, י"ז תמוז (נדרחה), ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", "אמר, אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על-אחת-כמה-וכמה, לפיכך ויגר מואב" - שלולי פירוש רש"י יש לפרש שהם ב' ענינים: "ויגר מואב (עוד מקודם לכן) . . כי רב הוא", ונוסף לזה, "וירא בלק את אשר עשה ישראל לאמורי"; ולכן מחדש רש"י: "וירא בלק גו' לפיכך ויגר מואב". ומה שכתוב "וירא בלק" ולא "וירא מואב", כי העובדה שכל מלכי כנען היו מעלין מס לסיחון ועוג לשמרם שלא יעברו עליהם גייסות, היתה ענין סודי שלא הי' מפורסם לכל העם, ורק בלק ראה במפלת סיחון ועוג את העובדה ששוב אין לו על מי לבטוח, ולכן היה סבור שעתה ילחמו בני ישראל גם עם מואב, אף שבתחילה סבבו בני ישראל את ארץ מואב, כי עד עתה חשב שבני ישראל לא רצו להלחם עם מואב בגלל שחששו מסיחון ועוג, מה-שאינ-כן עתה, לאחר ש"שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם", הרי "אנו על-אחת-כמה-וכמה". וכיון שגילה זאת לעמו, "לפיכך ויגר מואב". וכאן רואים חילוק בין בלק למשה רבינו, להבדיל, שגם כאשר היה ירא להלחם עם עוג שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, לא סיפר לבני ישראל, ולא היה ניכר עליו כלל. ובאופן כזה היתה הנהגת כבוד -קדושת אדמו"ר מהוריי"צ בעת המאסר - הוגה על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 141 ואילך.

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור-המתחיל שאו ידיכם קודש גו'. (לאחרי המאמר, אמר כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א): כל אלו שסיימו את לימוד ה'לקוטי תורה' דפרשת השבוע, או שיסיימו על-כל-פנים עד הבדלה - יאמרו יחדיו "לחיים"¹. וכיון שבקביעות שנה זו נדחה התענית דשבעה עשר בתמוז - יקויים הפתגם שנאמר בשנת ההולדת של כבוד-קדושת מורי-וחמי אדמו"ר (בעל השמחה די"ב תמוז), שגם אז היתה הקביעות כבשנה זו: "הלואי שיהיה נדחה באמת"², ולא רק באופן של דחיה בלבד, אלא שלא ישאר שום רושם מענין ה"אף" (שלא למעליותא)³, ויתהפך לגמרי לטוב.

* * *

ג. בסיום הפרשה מעתיק רש"י את התיבות "אל קבתה", ומפרש: "כמו והלחיים והקיבה"⁴, כיוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה, וראו כולם שלא לחנם הרגם. והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" (ב"אלו הן הנשרפין")⁵. וצריך להבין:

(א) ה'אבן עזרא' (שגם הוא ממפרשי התורה על דרך הפשט) מפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם", היינו, ש"אל קבתה" הוא כמו "אל הקובה" שלפני זה, שעל זה מפרש רש"י "אל האוהל", ומהו הכרחו של רש"י לפרש "אל קבתה" "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו"?

ההשתלשלות כו', כמשנת"ל במאמר פ"ד (תורת מנחם חמ"ד ע' 113).

(1) ראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 45. וש"נ.

(4) פ' שופטים יח, ג.

(2) סה"ש קיץ ה'ש"ת ס"ע 157. וראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 107. וש"נ.

(5) סנהדרין פב, ב.

(3) בניגוד לבחי' "אף" דקדושה, בחי' שלמעלה מכללות

- 1 (ב) לשם מה מביא רש"י את דברי הגמרא ש"הרבה נסים נעשו לו" - הרי בפשוטו של מקרא מוכרח
 2 רק הנס ש"כיוון בתוך כו" (כי על-פי טבע, האדם שרוצים להרגו, לא נשאר באותה תנוחה), אבל מהו
 3 ההכרח ש"הרבה נסים נעשו לו"?
- 4 יש מפרשים⁶, שרש"י צריך להוסיף ש"הרבה נסים נעשו לו", כדי לתרץ הקושיא איך היה פינחס יכול
 5 להרוג את זמרי, הרי פינחס היה כהן, ואסור לכהן ליטמא למתים? ולכן מביא רש"י ש"הרבה נסים נעשו
 6 לו", שביניהם היה גם הנס שלא נטמא, כמסופר במדרשי חז"ל⁷.
- 7 אבל באמת אי אפשר לומר כן, כי:
 8 (א) העובדה שבסופו של דבר אירע נס ולא נטמא, אינה מתרצת את הקושיא איך היה פינחס יכול
 9 להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא, שהרי "אין סומכין על הנס"⁸.
- 10 (ב) רש"י מפרש⁹ ש"לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי".
 11 וההכרח לדבר (אף שזהו חידוש גדול¹⁰, שהרי לא מצינו בשום מקום שניתנה כהונה על-ידי עבודה,
 12 אלא זהו ענין שניתן לאהרן ולבניו ולתולדותיהם אחריהם), כי כך משמע מפשטות הכתובים: (א) ממה
 13 שנאמר¹¹ "והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם תחת אשר קנא גו"¹². אבל עדיין אין זה הכרח גמור,
 14 שהרי אפשר לומר שהחידוש כאן הוא בנוגע ל"כהונת עולם", אבל כהונה כשלעצמה היתה לו גם מקודם
 15 לכן. (ב) כאשר משה רבינו טען "מדוע לא אכלתם את החטאת גו"¹¹, באמרו ש"היה לכם לאכלה
 16 אף-על-פי שאתם אוננים"¹², השיב לו אהרן: "אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות"¹³.
 17 ולכאורה, היתה החטאת יכולה להאכל על-ידי פינחס, שאינו אונן? ועל כן צריך לומר, שעדיין לא נתכהן
 18 פינחס.
- 19 ועל-פי-זה, הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא - מעיקרא ליתא,
 20 כיון שעדיין לא נתכהן פינחס.
- 21 ד. ויובן בהקדים הביאור במה שכתב רש"י לפני זה¹⁴, "וירא פינחס", "ראה מעשה ונזכר הלכה,
 22 אמר לו למשה מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - דלכאורה, מהו ההכרח על זה בפשטות
 23 הכתובים?
- 24 והביאור בזה, שכוונת רש"י לבאר מדוע היה מותר לפינחס להרוג את זמרי - דלכאורה אינו מובן:
 25 בשלמא מה שכתוב¹⁵ "הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" - הרי זה בגלל שיש חיוב מיתה על
 26 חטא עבודה-זרה¹⁶; אבל מה ש"איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית גו"¹⁷ - היכן מצינו
 27 על זה חיוב מיתה?
- 28 ולכן מפרש רש"י שפינחס "נזכר הלכה .. הבועל ארמית קנאין פוגעין בו".
 29 וכיון שרש"י מפרש שהריגת זמרי היתה מצד ההלכה ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - מוכרח
 30 רש"י לפרש "אל קבתה" כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו", כי:
 31 אם נפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם" (כפירוש ה'אבן עזרא'), נמצא, שכאשר פינחס בא "אחר
 32 איש ישראל אל הקובה", "אל האוהל", היתה האשה בקובה שלה, והיינו, שלא היו ביחד. והרי באופן כזה
 33 היה אסור לפינחס להורגם, כיון שההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" היא רק בשעת מעשה, ולא
 34 לאחר שפירש, שאז אסור להורגו (ואדרבה: "אם פירש זמרי והרגו, פינחס נהרג עליו")¹⁸.

(13) פרש"י שם, יט.

(14) פרשתנו כה, ז.

(15) שם, ה.

(16) משפטים כב, יט ובפרש"י.

(17) פרשתנו שם, ו.

(18) סנהדרין שם, א.

(6) ראה גם שפ"ח, רא"ם וספר הזכרון כאן.

(7) תיב"ע עה"פ. ספרי ותנחומא סוף פרשתנו.

(8) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ריש ע"ב. קיב, ב.

(9) פינחס כה, יג. וראה זבחים קא, ב.

(10) ראה גם לקו"ש חל"ג ס"ע 167. וש"נ.

(11) שמיני יו"ד, יז.

(12) פרש"י שם, יח.

ולכן מוסיף רש"י "והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" - שנוסף לנס ש"כיוון בתוך כו'", היו עוד נסים, ולכל-הפחות עוד שני נסים (כי בדרך כלל "לשון רבים" היינו לא פחות משנים, ו"הרבה" היינו לא פחות משלש¹⁹): "אחד, שהיה לו לזמרי לפרוש (מן האשה, ושוב אין ניתן להורגו) ולא פירש. ואחד, שהיה לו לדבר (לזעוק לאנשי שבטו לסייעו) ולא דיבר וכו'", כי אילו היה זמרי פורש, היה אסור לפינחס להורגו.

ה. ויש להוסיף, שפירוש רש"י ש"אל קבתה" הוא "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'", מוכרח (לא רק בגלל שהפירוש "בקובה שהיתה שם" אינו מתאים להלכה ד"קנאין פוגעין בו", כיון שלאחר שפירש אסור להורגו, אלא) גם מהכתוב עצמו:

לכאורה אינו מובן: לשם מה מספרת התורה "וידקור גו' אל קבתה"?

בשלמא כללות הסיפור "וישב ישראל בשטים וגו'"²⁰ עד להריגת זמרי על-ידי פינחס, הרי זה בשביל כמה טעמים: (א) להודיע כיצד זכה פינחס לכהונה, (ב) להודיע את טעם הציווי "צרו את המדינים גו'"²¹, (ג) סיפור זה הוא המקור בתורה שבכתב להלכה למשה מסיני ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"²²; אבל לשם מה צריכה התורה לספר שהיה זה באופן ד"וידקור גו' אל קבתה"?

והביאור בזה - שלולי הפסוק "וידקור גו' אל קבתה", לא היה נודע כלל הדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", כיון שהיה מקום לומר שהריגת זמרי היתה מטעם אחר:

המשך הביאור, שהיה מקום לפרש שזמרי עצמו לא היה מחוייב מיתה, אלא כ"שרואים בית-דין שפרצו העם בדבר ("ויחל²⁰ העם לזנות גו'"²³) יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם"²⁴, ורק כאשר "כיוון בתוך כו' .. ראו כולם שלא לחנן הרגם", "לעשות סייג לתורה"²⁴, אלא מפני שנתחייבו מיתה על-פי דין - הוגה על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקטי שיחות' חלק ח עמוד 152 ואילך.

וכיון שכל עיקרו של הכתוב "וידקור גו' אל קבתה" הוא ללמדנו את הדין ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", על כן צריך לומר, שהפירוש ד"אל קבתה" הוא נלא "בקובה שהיתה שם", ועל-פי-זה נצטרך לומר באחד משני האופנים: (א) שהכתוב בא ללמדנו שקנאין פוגעין בו גם לאחר שפירש - שזהו היפך ההלכה, (ב) שהריגת זמרי לאחר שפירש היתה הוראת שעה - שאז אי אפשר ללמוד מזה, ואם כן, הרי זה מיותר, אלא] "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'".

ו. על-פי-זה תתורץ הקושיא (ויסור קטרוג על כל בני ישראל) - היתכן שמכל בני ישראל, כולל גם דייני ישראל (סנהדרין גדולה, סנהדרין קטנה, והדיינים של כל שבט), שנצטוו "הרגו איש אנשיו" - לא היה מי שיקנא קנאת ה' מלבד פינחס!?

ויוכן על-פי האמור לעיל:

אילו היה מדובר אודות ענין של חילול השם,, היו בודאי רבים מישראל מקנאים קנאת ה'; אבל הריגת זמרי היתה (לא מצד חילול השם, אלא) מצד ההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", וכיון ש"הבא לימלך אין מורין לו"⁵, לא לימדה משה ברבים, ולא היתה ידועה לכל בני ישראל, כ"אם לאחדים בלבד, וביניהם, יתכן שלא היו "קנאים" (שרק הם "פוגעין בו"), מלבד פינחס.

(19) ראה פרש"י מצורע טו, כה ובמפרשים.

(20) פרשתנו שם, א.

(21) פינחס שם, יז.

(22) והטעם שזהו בדרך סיפור, ולא דין - נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 150 ואילך.

ולכן אין לומר שהתורה באה ללמדנו שהדין דקנאין פוגעין בו הוא רק קודם שפירש - כי, אין מקום לומר שהתורה תדייק בפרטי דינים, בה בשעה שכל עיקר הלכה זו לא נאמר בפירוש

בתור דין, אלא בדרך סיפור בלבד.

(23) נוסף על חילול השם שבעצם ההעזה להתריס כלפי משה רבינו בפומבי ובפרהסיא - "לעיני כל עדת בני" - ולומר "זו אסורה או מותרת .. בת יתרו מי התירה לך" (פרשתנו שם, ו ובפרש"י).

ומה שלא הרגו פינחס מיד, במעמד כל בני, בפרהסיא - י"ל בפשטות, שזהו לפי שנתיירא משבט שמעון, ולכן התחכם ונכנס אחריו אל הקובה כו'.

(24) רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ד ה"ד.

1 זאת ועוד: על-פי המבואר בגמרא²⁵ (והובא בפירוש רש"י²⁶) "כיצד סדר המשנה, משה היה לומד
2 מפי הגבורה, נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו .. נכנסו בניו (אלעזר ואיתמר), שנה להם משה פרקם ..
3 נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם .. נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם" - יש לומר, שבעת מעשה
4 זמרי עדיין לא הספיק משה ללמוד הלכה זו אלא עם בני אהרן בלבד, ונמצא, שכל בני ישראל לא ידעו
5 עדיין הלכה זו, מלבד פינחס (ששמע מאלעזר אביו).

6 ועל-פי-זה תתורץ שאלה נוספת:

7 בשלמא בנוגע למשה - מפרש רש"י²⁷ ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס ויטול את הראוי
8 לו"; אבל עדיין אינו מובן: מדוע נתעלמה הלכה מכל בני ישראל - למה לא יזכה להיות כהן מישוהו אחר
9 מבני ישראל (מלבד אלעזר ואיתמר (ומשה), שכיון שכבר היו כהנים, לא יתווסף אצלם מאומה),
10 על-ידי-זה שיזכור הלכה זו?!

11 ויובן על-פי האמור - שמלבד (בני אהרן ו)פינחס, לא היה אף אחד מבני ישראל שידע הלכה זו.

12 ז. אך עדיין אינו מובן²⁸:

13 כיון שבני אהרן ידעו הלכה זו - למה אלעזר (ואיתמר) לא הרג את זמרי, כי-אם פינחס דוקא?
14 ויש לומר - בפשטות - שכיון שאלעזר היה כהן, לא היה יכול להרוג את זמרי, כיון שאסור לו להטמא
15 למתים, וכדברי הרגז'ובי²⁸ שהדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" אינו שייך בכהן קנאי, ולכן, רק
16 פינחס - שלא נתכהן עדיין - היה יכול להרוג את זמרי.

17 ח. ועדיין צריך להבין בנוגע למשה רבינו עצמו:

18 אף שבתחלה "נתעלמה ממנו הלכה", הרי לאחר שפינחס "ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה
19 מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו". ואם כן, במקום לומר לפינחס "קריינא דאיגרתא איהו
20 ליהוי פרוונקא" (שאמירה זו היא לכאורה בדוגמת הוראה, והרי "אין מורין לו") - היה יכול משה בעצמו
21 להרוג את זמרי, ואדרבה, "מצוה²⁹ בו יותר מבשלוחו"?

22 אך לפי הדעה שמשה רבינו היה כהן³⁰, הרי מובן, שגם הוא לא היה יכול להרוג את זמרי.

23 אבל על-פי-זה אינו מובן: מנא-ליה לרש"י ש"נתעלמה ממנו הלכה" - הרי יתכן שמשה זכר את
24 ההלכה, ואף-על-פי-כן, לא היה יכול לעשות מאומה, לא להרגו בעצמו, להיותו כהן, וגם לא לומר
25 לאחרים שיהרגוהו, כיון ש"אין מורין לו"?!

26 והביאור בזה - שההכרח לזה הוא ממה שכתוב³¹ "והמה בוכים": אם משה ידע את ההלכה ש"קנאין
27 פוגעין בו" ו"אין מורין לו" - הרי כיון שעל-פי דין אינו יכול לעשות מאומה (לא בעצמו, ולא על-ידי
28 אחרים, כנזכר לעיל), אין לו מה לבכות. וכיון שנאמר "והמה בוכים", על כן צריך לומר, ש"נתעלמה
29 ממנו הלכה", ולכן "געו כולם בבכיה".

30 אך עדיין אינו מובן: מדוע צריך לומר ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס כו'" - הרי גם אם
31 היה זוכר את ההלכה, לא היה יכול להרוג את זמרי, לפי שהיה כהן?

32 ויש לומר הביאור בזה³¹:

33 ל'מאן דאמר' שמשה היה כהן - יש לפרש כה'מאן דאמר' בש"ס³² שגם מקודם היה פינחס כהן,
34 ובפשטות³³ צריך לומר דסבירא-ליה דכהן קנאי הורג את הבועל ארמית (ולא מפשינן פלוגתא דגם בזה

(30) ראה זכחים קא, ב ואילך. וראה פרש"י שמות ד, יד
(שהביא ב' הדעות). צו ח, כח. ועוד.

(31) מכאן עד סוף הסעיף - ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א
בכת"ק (המו"ל).

(32) זכחים שם.

(33) משא"כ לתרץ דעת הרגז'ובי.

(25) עירובין נד, ב.

(26) תשא לד, לב.

(27) בהבא לקמן - ראה גם "רשימות" חוברת נ ס"ע 13 ואילך.

(28) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' איסור"ב פי"ב ה"ד. שו"ת

צפע"נ ח"א סרלה.

(29) קידושין מא, א.

1 פליג א'מאן דאמר' דלא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, ואם כן, היה משה יכול להרוג את זמרי, ולכן
2 צריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה" . כדי שיבוא פינחס כו'".

3 ול'מאן דאמר' שמשה לא היה כהן - מובן בפשטות שצריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה", שלכן לא
4 הרגו משה.

5 ולאחרי שפינחס "אמר לו למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין פוגעין בו", אמר לו משה
6 "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" - כי, מזה ראייה שהוא (פינחס) קנאי הארמית, שלכן לא שכח
7 (דאי-אפשר לשכוח על ענין 'עצמי'); מה-שאי-כן בנוגע לעצמו, פירש משה - בענוותנותו - דהא
8 שנתעלמה ממנו הלכה הוא (לא כדי שיבוא פינחס כו', אלא) מפני שאינו קנאי.

9 ט. מהאמור לעיל יש גם הוראה בנוגע לענין הקנאות:

10 יש כאלו שרוצים להוכיח שקנאות אינה דבר טוב ואין בה מעלה כו' - מזה שכל שאר בני ישראל
11 (מלבד פינחס) לא מצאו לנכון לקנא כו'. ומוסיפים להביא ראייה ממה שכתוב בירושלמי³⁴ בנוגע לפינחס,
12 ש"ביקשו לנדותו".

13 אבל על-פי האמור לעיל - אין מזה ראייה כלל, שהרי כל בני ישראל לא ידעו עדיין את ההלכה
14 ש"הבעל ארמית קנאין פוגעין בו"; ואילו היה מדובר אודות חילול השם - היו בודאי רבים מישראל
15 מקנאים קנאת ה'.

16 ואדרבה - יש מעלה גדולה בענין הקנאות, שקשורה עם התגלות נקודת היהדות (כדלקמן).

17 וזהו גם מה שמצינו שאלוהו הנביא (פינחס זה אליהו³⁵), שהיה קנאי בן קנאי, בא לכל ברית מילה³⁶
18 של כל אחד מישראל (וכיון ש"אשה כמאן דמהילא דמיא"³⁷, הרי זה שייך גם לבנות ישראל), והיינו,
19 שנותן את כח הקנאות לכל אחד ואחד מישראל.

20 י. המשך השיחה - הביאור במה שכתוב "בקנאו את קנאתי"³⁸, "אשר קנא לאלקיו" ("בשביל
21 אלקיו")³⁹, שזהו מצד החומר ד"בועל ארמית" ש"יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו . . (ש)הבן מן
22 הכותית אינו בנו . . מסיר אותו מלהיות אחרי ה' "⁴⁰, שמשמש בכח האין-סוף שבענין ההולדה עבור
23 ההיפך מאלקות (ולכן הרי זה רק בשעת מעשה⁴¹, קודם שפירש); הטעם שדוקא "קנאין פוגעים בו", כי
24 הבחירה לעשות מטוב רע היא מצד שרש הנשמות בעצמותו יתברך, שלמעלה מהתורה, ולכן נמסר העונש
25 ל"קנאין" שמוסרים נפשם על קנאת ה' אפילו בענין שעל-פי תורה "אין מורין לו"; והשייכות להמשך
26 הסדרה בענין מנין בני ישראל (מצד העצם, שלכן כל ישראל שוים), חלוקת הארץ (על-פי הגורל שמורה
27 על עצם הנשמה) ופרשת הקרבנות שסיומה בשמיני עצרת ("יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"⁴²) - הוגה
28 על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי שיחות חלק ח עמוד 153 ואילך.

(34) סנהדרין ספ"ט.

(35) תיב"ע וארא ו, יח. פרדר"א פמ"ז. זהר ח"ב קצ, סע"א.
ח"ג (רע"מ פינחס) רטו, א. יל"ש ר"פ פינחס. פרש"י ב"מ קיד,
ב (ד"ה לאו מר כהן). רלב"ג מלכים-א יז, א.

(36) פרדר"א ספכ"ט. וראה זח"ב שם.

(37) ע"ז כו, א.

(38) פינחס כה, יא.

(39) שם, יג (ובפרש"י).

(40) רמב"ם הל' איסו"ב פ"ב ה"ז.

(41) ובסגנון אחר קצת: כיון שמדובר אודות כח הא"ס,
שזהו"ע שלמעלה ממדידה והגבלה - הרי זה בא' מב' האופנים:
התפשטות בלי גבול, או נקודה. וכיון שלא שייך שתהי'
התפשטות בל"ג בלעו"ז, הרי זה נשאר באופן של נקודה -
בשעת מעשה דוקא.

(42) משלי ה, יז. וראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' פב. וש"נ.

לקוטי-שיחות פרשת בלק כרך יח שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

הטענה "בת יתרו מי התירה לך" והסבר רש"י על כך

1 בקשר לסיפור שבסוף פרשתנו¹ "והנה איש מבני
2 ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה..."
3 מספרים חז"ל², שזמרי בן סלוא הביא את ה"מדינית",
4 כזבי בת צור, לפני משה רבינו וטען: "זו אסורה או
5 מותרת, ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך? –
6 "נתעלמה ממנו (ממשה) הלכה", עד אשר פינחס "ראה
7 מעשה ונזכר הלכה... הבוועל את כותית³ קנאין פוגעין
8 בו".

9 מדוע אכן היתה "בת יתרו" מותרת למשה רבינו?
10 על כך מסביר רש"י⁴: "משה קודם מתן תורה נשא,
11 וכשניתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצוות,
12 והיא עמהם..." כלומר, משה נשא את צפורה, כיוון
13 שאז, לפני מתן תורה, היו כולם, גם בני ישראל,
14 כבני נח, ואחר כך, במתן תורה, התגירה⁵ גם צפורה
15 עם כל עם ישראל, ולפיכך היתה גם אז מותרת
16 למשה.

17 וצריך להבין: זמרי הלוא היה "נשיא בית אב
18 לשמעוני"⁶, ומה היתה איפוא טענתו "ואם תאמר
19 אסורה, בת יתרו מי התירה לך" – כלום לא ידע את
20 ההבדל הפשוט ביותר שבין נישואין לפני מתן תורה
21 לבין נישואין שאחר מתן תורה?!

(1) כה, ו.

(2) סנהדרין פב, א. תנחומא פרשתנו כ"א. במדב"ר פ"כ, כד"כ. תיב"ע ופרש"י עה"פ.

(3) בפרשתנו מדובר ע"ד מדינית, במשנה (סנה' שם) הל' ארמית – ואולי יש כאן שינויים ע"י מבקר המלכות. וראה רמב"ם הל' איס"ב רפ"ב ב' גירסות. ובפרש"י סנה' פא, ב: ארמית בת עובד כוכבים.

(4) סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו. ביד רמ"ה סנהדרין שם: "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ולא אסרה תורה אלא מכאן ואילך אבל מי שה' נשוי ועומד קודם מ"ת לא נאסרה עליו". אבל בברכותינו בעה"ת (בהעלותך יא, כז): כשנתנה תורה כו' פרשו כולם כו'. וראה גליוני הש"ס (להר"י ענגל) סנהדרין שם שקו"ט בדבריו. תו"ש לשמות ב, כא אות קע. וראה הערה הבאה.

(5) ביד רמ"ה שם משמע דס"ל דמותרת גם בלי גיור ד"ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". וראה ג"כ: ילקוט ראובני ר"פ פינחס: "ויואמר לו ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ועוד יאמר אני גיירתי". יעב"ץ סנהדרין שם: "ולא שייכא גירות כלל אלא שנתנה תורה". גם מלשון רש"י "ונכנסו לכלל מצוות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב" משמע קצת שאי"ז ענין הגירות כבערב רב (וראה צפע"י דלקמן הערה 20). ועפ"ז אין מקום לקושיא דלקמן בפנים סעיף ב'.

מצד שני: גם אם יימצא איזשהו הסבר (ולפחות
כסברא שניתן להעלותה על הדעת) לכך שההבדל הזה
איננו סיבה מספקת כדי להתיר את "בת יתרו" למשה,
הרי עדיין קשה: מדוע אין מוצאים בגמרא, שמשה, או
מישהו אחר, ענה לטענה זו של זמרי כלפי משה
רבינו⁷? (פינחס אמר רק את ההלכה ש"הבוועל
ארמית..." בקשר למעשה זמרי)?

יש מפרשים⁸ שאומרים, שההבדל הזה בין לפני
מתן תורה ולאחריה, זוהי ההלכה ש"נתעלמה" ממשה.
אך (א) רש"י⁹ מציין בפירושו: "ונתעלמה ממנו הלכה,
שנאמר לו בסיני הבוועל כותית וכו'", כלומר הלכה זו
בלבד (מהו העונש המגיע לבוועל כותית) "נתעלמה
ממנו". וכן (ב) דוחק גדול הוא לומר שהבדל פשוט
כל"כ נתעלם ממשה¹⁰. בנוסף לכך אינו מובן: כיצד
שאל זמרי שאלה כזאת? האם הוא יכול היה לסמוך
על כך שההבדל בין לפני מתן תורה ולאחריה "יתעלם"
ממשה רבינו?

ב.

קושי נוסף: משה כהן - וגירות אסורה לכהן

גם צריך להבין:
הדין הוא¹¹ שגירות אסורה לכהן, וזהו איסור מן
התורה. למרות שהגמרא¹² לומדת זאת מפסוק
ביחזקאל¹³ – הרי זה רק ש"אתא יחזקאל ואסמכה
אקראי"¹⁴ (=בא יחזקאל והסמיך למקרא), אך זהו

אבל נוסף ע"ז שגם בנוגע לבני ישראל מפורש שנתגיירו (עיין יבמות מו, א ואילך. כריתות ט, רע"א) – הרי מכיון שהיא "בת יתרו" (ולא מבני אברהם יצחק וישראל) ועוד ועיקר – לא הייתה במצרים ששם היתה תחלת הגירות (יבמות וכריתות שם) בודאי ה' צ"ל אצלה גירות. ועד"ז בנוגע לבני' – שמילתם הייתה אך בתור מצוה שנצטווה אברהם, משא"כ במצרים ש"ל שהי' גם התחלת הגירות – עיין יבמות וכריתות שם. ובגליוני הש"ס שם: ודבריו (דהרמ"ה) צע"ג דהא פשיטא דנתגיירה כו'. (6) פינחס כה, יד. ובסנהדרין שם (ועד"ז בפרש"י עה"ת כה, ו (ודלא כבפרש"י בפנחס)): נשיא שבת הוא. ולהעיר מדרו"ל (סנה' שם, ב) שזהו שלומיאל בן צורישי.

(7) ראה גם ילקוט ראובני שם.

(8) ראה עיון יעקב לע"י סנהדרין שם, א.

(9) סנהדרין שם. יד רמ"ה שם. וראה ילקוט ראובני ויעב"ץ הנ"ל.

(10) ואם כדי שיבוא פינחס ויטול את הראוי לו (תנחומא, במדב"ר ופרש"י שבעה"ה 2) – העלמת ההלכה דקנאין פוגעין מספיקה.

(11) בהבא לקמן ראה אנציקלופד"י תלמודית ע' גירות, וש"נ.

(12) קידושין עה, סע"א.

(13) מד, כב.

(14) תוד"ה אין יבמות סא, א.

כהן גמור²⁵? וכן עדיין נשאר הקושי לפי הדעה שמשה
כל²⁶ ימיו כהן היה²⁷.

ג.

עדיין נותרים קשיים

לכאורה ניתן היה לומר, שהשאלות שהובאו לעיל
מתרצות זו את זו:

בטענה "בת יתרו מי התירה לך" אכן לא התכוון
זמרי לאיסור לקיחת "ארמית" לאשה, אלא לאיסור
גירות לכהן²⁸, והקשר בין איסור זה לבין האיסור של
"מדינית" ("אם תאמר (ו) אסורה, בת יתרו...") הוא,
שהטעם לאיסור גירות לכהן היא, כפי שצויין לעיל,
"לפי שבאה מן העכו"ם (ארמית) השטופים בזימה".
כלומר, אם ה"מדינית" אסורה מפני שהיא "ארמית" –
מדוע מותרת "בת יתרו", שאף היא "באה מן העכו"ם
(ארמית)... למשה (כהן)?

אך לפי זה נשאר קשה מצד שני (כדלעיל בסעיף
ב'): (א) מהי אמנם התשובה לטענה זו? (ב) מדוע לא
ענו תשובה זאת לזמרי?²⁹

1 איסור מן התורה, ממה שנאמר "אשה¹⁵ זונה... לא
2 יקחו¹⁶ – "לפי שבאה מן העכו"ם השטופים בזימה"¹⁴.

3 יש בגמרא¹⁷ מחלוקת לגבי משה רבינו: לפי דעה
4 אחת "משה רבינו כהן גדול"¹⁸ (כיוון ש"לא פסקה
5 כהונה אלא מורשו של משה"¹⁷), ודעה אחרת סוברת
6 ש"לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המלואים בלבד"¹⁹.
7 וקשה: כיצד היתה "בת יתרו"²⁰ מותרת לו – והרי
8 היתה גיורת?²¹

9 לפי הדעה ש"לא נתכהן משה אלא שבעת ימי
10 המלואים בלבד", ניתן היה לענות²² (אם כי בדוחק)
11 שגם אז לא היה משה כהן גמור, והיה מותר לו
12 להקריב אז את הקרבנות, מפני שבשבעת ימי המלואים
13 – כהסבר ה"תוספות"²³ – חל על המשכן דין של כמה
14 (ולכן) "שימש משה שבעת ימי המלואים בחלוק
15 לבן"²⁴, ולא בבגדי כהונה, כי "אין בגדי כהונה
16 בבמה" – ולפיכך גם "בת יתרו" (גיורת) לא היתה
17 אסורה עליו.

18 אך עדיין קשה, שהרי מלשון הגמרא "לא נתכהן
19 משה..." משתמע, שבשבעת ימי המלואים הוא היה

אם לא נבעלה, עיי"ש.

(22) גם יש לתרץ (למ"ד זה) – כי הציוויים דפ' אמור ("אשה זונה
גר לא יקחו") נאמרו (נאמרו) לאחר ז' ימי המלואים. ובגין (ס, סע"א): "ח'
פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן כו' פרשת כהנים ("אמור אל
הכהנים כו'") – פרש"י (שם) כו'. ולהעיר מתוכם לשמיני (י, ד) "מיכן
אמור אין מטמאין למתים כו'".
(23) ע"ז לד, א ד"ה במה.
(24) ע"ז שם. וש"נ.

(25) להעיר ממשנת (לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 184 שוה"ג הב'
להערה 28), שי"ל שכהנות משה היתה רק התואר דכהונה, ולא הענין
ד"לקדשו לכהן לי" – שירות דכהונה (מכיון ששימש בחלוק לבן),
עיי"ש. – אבל ג"ד די לאסור עליו גירות משום "אשה זונה גר", שהרי
גרושה כו' אסורה גם לכהן בע"מ שאין בו שירות דכהונה.

(26) לשון רש"י זבחם קב, א ד"ה ויש אומרים.
(27) לכאורה אפשר לתרץ ע"ד תי' הש"ס (זבחים שם) דמשה זר הוא
לענין נגעים כי "שאני מראות נגעים דאהרן ובניו כתובין בפרשה", והרי
גם ב"פ אמור (אצל הציווי "אשה זונה גר") נאמר "אמור אל הכהנים
בני אהרן".

אבל – יש לחלק. כי דיוק הש"ס "אהרן ובניו כתובין בפרשה" הוא
משום שהכתוב (תורע יג, ב) מוקדים "אהרן הכהן ורק אח"כ כתיב "או
אל אחד מבניו הכהנים". משא"כ בנדר"ד שנאמר "הכהנים (ואח"כ) בני
אהרן", י"ל שהכוונה לענין הכהונה ולא שצ"ל "בני אהרן" דוקא.
(28) ראה גם ראש דוד (להחיד"א) פ' פינחס.

(29) ראה לעיל הערה 20 מה שי"ל ע"פ המבואר בצפ"נ שגם מדין
אם נתגיירו הוה ישראל למפרע". ועפ"ז י"ל שזמרי לא ס"ל כן (לענין
מדינית) ולכן טען "בת יתרו מי התירה לך" מצד איסור גירות לכהן.
ומשה לא השיב, כמבואר לקמן בפנים (סעיף ו') דלא נאמן בשעת מעשה,
עיי"ש.

(15) אמור כא, ז.

(16) רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ג (ראה מ"מ שם). תוספות
שם. ועוד (נסמנו באנציקלופדי' שם).

וגם להראב"ד (הל' איסור"ב שם) ד"אינה משום זונה אלא משום
דכתיב כו'") (הקרא דחזקאל), הוא איסור מן התורה – כמ"ש להדיא (שם
פס"ז ה"ב). וראה חידושי הרשב"א יבמות ט, ב.
(17) זבחים קב, א. והובאו בכ"מ במדור"ל.

(18) רב – שם קא, ב.

(19) וגם למ"ד "אני אמרתי אתה כהן כו' עכשיו כו' ואתה לוי" –
"פסיקא לוי דכחן הי' מדעבד עבודה בשבעת ימה"מ. ונפסקה לו כהונה
אלא שניטלה ממנו בחרון אף" (חזא"ג שם).

(20) אבל אם לא היתה "בת יתרו" – אף שבמ"ת נתגיירו כל ישראל
(כדלעיל בתחילת השיחה והערה 5) – עכצ"ל שגירות זו אינה אסורה
לכהן, ואהרן ואלעזר ואיתמר בניו יוכיחו. והטעם מוכן כי בכני אברהם
כו' לא שייך הטעם "שבאה מן העכו"ם השטופים בזימה".

גם י"ל עפמ"ש בצפ"נ לטנהדרין שם ד"לאחר מ"ת נעשו יהודים
למפרע", עיי"ש. וע"פ המבואר בצפ"נ שם "דמדיון כיון דהם ג"כ מורע
אברהם לאחר המילה, ואמנם נתגיירה אז אם יתגיירו הוה ישראל למפרע,
זוה צפורה כו' – מתורצת הקושיא שבפנים. וראה לקמן הערה 29.

ולהוסיף: עפמשנת' בלקו"ש ח"ח (ע' 165 הערה 29) שלשיטת
רש"י בפירושו עה"ת הי' יתרו "אבי אמור" (ממש) דפינחס – היינו דגם
אשת אלעזר כהן היתה "בת יתרו" – השקו"ט שבפנים השיחה היא גם
בנוגע לאלעזר הכהן.

(21) בפרש"י יבמות (סא, סע"א) דגירות פסולה כי "ביאת עכו"ם כו'
פסלה", ועד"ז מפרש שם (ע"ב) ד"ה אלא גירות ("דנבעלה בנכריותה
כו"). והובא בב"ש לשו"ע אה"ע ס"ו סק"ב.

– אבל דעת הפוסקים דאסורה גם כשלא נבעלה (ראה ב"ש שם.
אנציקלופדי' שם, וש"נ). וראה מנ"ח (מצוה רסו) שתמה על דעת רש"י,
עיי"ש. ובחכמת שלמה (לשו"ע אה"ע שם) מאריך דגם לרש"י אסורה גם

ד.

אך הסבר זה איננו מתקבל²⁹, כי

23

[בנוסף לכך שרש"י⁴¹ אומר (לפי ספרי⁴⁰) שמה
פירש מן האשה (לא "מדעתו", אלא) מפני ש"אמרתי
לו לפרוש מן האשה... ואתה פה עמוד עמדי"⁴², ואין
זה היפך הענווה לספר שקיים את ציווי של ה'⁴³ – הרי
הסיבה לפרישת משה מן האשה היא היותו נביא,
כפי שמביא רש"י³¹ (מספרי³¹) שצפורה אמרה "אוי
לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין
מנשותיהן"⁴⁴ – בעוד אשר לפי ההסבר שהובא לעיל,
הרי משה מוכרח היה לגרשה מצד איסור גיורת
לכהן⁴⁵].

33

ה.

הנישואין היו מלכתחילה בהיתר

ההסבר לכך הוא:

34

נאמר במשנה⁴⁶ "אירס (כהן הדיוט) את האלמנה
ונתמנה להיות כהן גדול יכנס". והגמרא לומדת זאת
מן הפסוק⁴⁷ "יקח אשה", שאם הפעולה של "יקח
אשה", האירוסין, נעשתה בהיתר, מותר מלכתחילה
להמשיך את הלקיחה ולשאת את האלמנה.

39

קל-וחומר בעניננו, כאשר לא רק האירוסין, אלא
גם הנישואין היו בהיתר⁴⁸, ודאי הוא שגם לאחר
שנעשה משה כהן, היתה "בת יתרו" מותרת לו, למרות
היותה גיורת.

43

לכאורה אפשר לשאול על כך: נישואי משה
לצפורה בהיתר היו לפני מתן תורה, וכיוון שחל אז על

45

האפשרות לענות על השאלות בעזרת דברי חז"ל ש"פירש מן האשה"

1 לכאורה ניתן היה לתרץ³⁰ את הקושיות בעזרת
2 דברי חז"ל³¹ האומרים ש"ג' דברים עשה משה מדעתו
3 והסכים הקב"ה עמו", ואחד מהם הוא שמה "פירש
4 מן האשה", כך אין קיימת הטענה "בת יתרו מי התירה
5 לך" (מצד איסור גיורת לכהן), שהרי משה פרש
6 מאשתו.

7 ואם אמנם אין די בפרישה בלבד כדי להסיר את
8 איסור גיורת לכהן, הרי רש"י אומר בפירושו על
9 התורה, על הפסוק (בסוף פרשת בהעלותך³²) "ותדבר
10 מרים... על אודות האשה... כי אשה כושית לקח" –
11 "על אודות האשה, על אודות גירושיה, כי אשה כושית
12 לקח, ועתה גירשה". כלומר, רש"י סובר שלא רק
13 ש"פירש מן האשה" (כפי שהוא מצטט שם³³), פרישה
14 בלבד³⁴, אלא שהיו אלה גירושין³⁵.

15 עם זאת, לא ענו לזמרי כאשר שאל "בת יתרו מי
16 התירה לך", מפני שאף אחד לא ידע על כך, כמוסבר
17 בדברי חז"ל³⁶, וגם למרים לא נודע על כך רק כאשר
18 "אלדד ומידד מתנבאים במחנה"³⁷ וצפורה אמרה "אוי
19 לנשותיהן של אלו..."³⁸.

20 וזאת מפני שמה עשה זאת "מדעתו", ובהיותו
21 "עניו מאד"³⁹ לא רצה שידעו על כך, ומסיבה זו הוא⁴⁰
22 לא רצה לענות לזמרי ש"פירש מן האשה".

(30) ראה גם ערוך לנר סנהדרין שם.

(31) שבת פז, א. יבמות סב, רע"א.

(32) יב, א.

(33) ד"ה ותדבר מרים ואהרן.

(34) דלא כמ"ש הרא"ם שם. ד"גרשו"י היינו "הפרשתה שפירש בעלה ממנה".

(35) ראה גם תוד"ה דכתיב יבמות שם: "או נתן לה גט". ובמכילתא עה"פ (יתרו יח, ב) "אחר שלוחי" – "שנפטרה ממנו בגט". וראה ריב"א עה"ת יתרו יט, טו.

(36) ספרי בהעלותך שם* (הובא בתוס' יבמות שם. שבת שם ד"ה ואתה (בשם "מדרש"), פרש"י שם. תנחומא צו יג.

ומלשון התנחומא (שבחערה 2) "אתה שתחתיד" מוכח שעד אז (שנת הארבעים) לא ידעו כל ישראל שגירשה רק "פירש" ממנה.

(37) בהעלותך יא, כז.

(38) בתוס' שבת כ' "דודאי ידעו אבל היו סבורין שפירש ע"פ הדיבור עד שאמרה להם צפורה שמדעתו פירש כו". אבל ביבמות שם כתבו "שלא נתגלה להם אלא באותה שעה כדתניא בסיפרי כו".

(39) בהעלותך יב, ג.

(40) ומכ"ש שמרים ואהרן לא סיפרו שגירשה, שהרי נעשו על שדיבורו עליו.

(41) בהעלותך שם. ח. ולהעיר מלשון רש"י שם, ד: שיפה עשה משה כו'.

(42) ב' הדיעות – אם פירש מדעתו או ע"פ הציווי – הובאו ג"כ באדר"ב פ"ב, ג.

(43) ועד"ז לתוס' שבת שם, שאהרן ומרים "היו סבורין שפירש ע"פ הדיבור" – דלמה יעלימו שגירש משה את צפורה ע"פ הדיבור?

אבל גם אם פירש משה מדעתו קשה: למה לא השיב לזמרי שפירש מן האשה שלא יאמרו שעבר על איסור גיורת לכהן (שאי"ז היפך העניות)? (44) וראה שבת (ועד"ז יבמות) שם: אני שכל שעה ושעה שכינה מדרבת עמי כו'.

(45) ובפרט אם פירש רק מצד הציווי "ואתה פה עמוד עמדי" – היינו, שלולי ציווי זה לא הי' פורש מן האשה.

(46) יבמות סא, א.

(47) אמור כא, יד.

(48) ראה תוד"ה אטו יבמות כ, ב: נשאה קודם שנתמנה משמע דלא צריך קרא שיכול לקיימה משום דנשאה בהיתר.

הקידושין הקודמים נותרו בתקפם גם לאחר מתן תורה⁵⁹.

לפי זה מובן שפעולת "יקח אשה" של משה היתה בהיתר, מפני שהיתה לפני מתן תורה, ולאחר מתן תורה לא היה צריך משה לקדש את צפורה בשנית.

ו.

הסבר זה עונה לשאלות הנ"ל

בכך ניתן להסביר: (א) את משמעותה של טענת זמרי "בת יתרו מי התירה לך", (ב) את הסיבה לכך שמשה לא ענה דבר לטענתו. כדלהלן:

זמרי לא הסכים עם הלימוד והמסקנה, של תורה שבבלעפה, על "יקח אשה", שהובאו לעיל, ולשיטתו היה משה צריך לגרש את "בת יתרו".

משה לא יכול היה להשיב לו בלימוד של "יקח אשה"⁶⁰, מפני⁶¹ שההלכה היא⁶², שתלמיד חכם ש"מורה הלכה" והוא "נוגע בדבר" אינו מוסמך לומר בשעת מעשה "כך קבלתי", ומשה הלא היה נוגע בדבר – "בת יתרו מי התירה לך"⁶³.

[בדומה לכך רואים במחלוקת קורח, שיחד עם טענותיו על כהונת אהרן הוא בא⁶⁴ גם בטענות הבל, ובשאלות על מזוזה – "בית שהוא מלא ספרים מהו שיהא חייב במזוזה" – ועל תכלת – "טלית שכולה תכלת מהו שתהא חייבת בציצית" – ואין מוצאים

בני ישראל דין של בני נח, ולפי זה לא היתה אז ה"לקיחה" כפי שהיא צריכה להיות לאחר מתן תורה⁴⁹, הרי הכרח הוא לומר, שלאחר מתן תורה צריכים היו בני ישראל לחדש את קידושי נשותיהם בהתאם לתורה⁵⁰, שבה אפוא הקושיה למקומה: כיצד מותר היה למשה לקדש את צפורה לאחר מתן תורה⁵¹?

לאמתו של דבר, אין כאן שום קושי, כי [נוסף לכך שגם לו היתה לקיחה חדשה, הרי היא היתה בודאי מיד לאחר מתן תורה, והיה זה לפני שנעשה משה לכהן (בימי המלוואים או לאחר הקמת המשכן), הרי גם לפי הדעה שמשה "כל ימיו כהן היה" התחילה כהונתו מיד לאחר מתן תורה⁵², גם אז אין שום קושי, כי]:

על הפסוק⁵³ "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" דורשת הגמרא⁵⁴: "שעשה לה מעשה ליקוחין". שפירושו של דבר הוא, שעמרם קידשה בליקוחין של לאחר מתן תורה.

[בכך מסבירים המפרשים⁵⁵ את דברי הרמב"ם⁵⁶ האומר: "ובמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות", שלכאורה אינם מובנים⁵⁷: היכן מוצאין אנו ש"נצטוו עמרם במצוות יתירות"? – אלא שזוהי המצווה של קידושין, שקויימה כבר במצרים]⁵⁸.

וכיוון שגם לפני מתן תורה היו קידושי אשה אצל בני ישראל בדרך של לקיחה שלאחר מתן תורה, לא היו צריכים לערוך קידושין חדשים לאחר מתן תורה –

(58) ועפ"י לשון הרמב"ם (נעתק לעיל הערה 49) "כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל כו" – לאו דוקא.

(59) וזוהו מתורג' מש"נ (ואתחנן ה, כו) תיכף לאחר מ"ת "שובו לכם לאהליכם", דמזה שנק' "אהליכם" גם קודם "שובו גו", מוכח, שלא היו צריכים קידושין מחדש לאחר מ"ת. וראה תו"ש דלעיל הערה 4.

(60) אלא שצ"ע לדעת רש"י ש"גירשה" – למה לא השיב לו כן, כנ"ל ס"ד והערה 43 [כי אף שלא הוצרך לגרשה מטעם זה – מ"מ, מכיון שגירשה אין מקום מעיקרא להטענה "בת יתרו כו"]?

(61) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 97 ובהערות שם.

(62) רמ"א יו"ד סו"ס רמב. יבמות עז, א (וש"נ). תוד"ה אם שם. נמוק"י שם.

(63) ומה שלא השיב אף א' מבני לזמרי הלימוד ד"יקח אשה", וכפסק הלכה דאם שמעו ממנו קודם מעשה שומעין לו (רמ"א שם) – אולי י"ל שעדיין לא אמר משה לכל ישראל* הלימוד (דתושבע"פ) מ"יקח אשה" (מכיון שלא ה' נוגע להם), ואהרן ובניו – ה"ה קרובים של משה ואין נאמנים. או י"ל שנתעלמה מהם גם הלכה זו (מש"א"כ משה, שנתעלמה ממנו רק ההלכה הדבועל ארמית כו, כנ"ל בפנים השיחה ס"א). ולהעיר מרמב"ן בדברים (א, יח): שלא יהי לכבוד לו שיוזכר לדור הזה כי אשה כושיית לקח.

(64) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א. תנחומא קרח ב. במדבר"ר פ"ה, ג. פרש"י ר"פ קרח (רק "טלית כו").

(49) ראה רמב"ם ריש הל' אישות: קודם מ"ת ה' אדם פוגע אשה בשוק כו' מכניסה לתוך ביתו כו' כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל כו' יקנה אותה תחלה כו'.

וגם אלה מבני שקיימו כה"ת עד שלא ניתנה וקידשו נשים (וראה פרש"י ויחי מח, ט. ועוד) – מ"מ, מכיון שלא נצטוו ע"ז, אין להם תוקף כמו לאחר מ"ת. וראה לקו"ש ח"ל ע' 238 ואילך.

(50) כדון גר שנתגייר ואשתו עמו שצריכים חופה וקידושין – דגול מרבבה לשו"ע יו"ד הל' גרים בסופן. וראה גליוני הש"ס (דלעיל הערה 4): פשיטא דנתגיירה במ"ת והוצרכה קידושין מחדש.

(51) כי להדיעות שלא גירשה רק "פירש" ממנה, משמע שגם אח"כ היתה אשתו ו[להעיר מלשון הספרי בהעלותך שם: שפירש משה ופר"י ורבי כו' שאינה מתקשטת כו'] וא"כ קידשה לאחר מ"ת – אף שנאמר לו "ואתה פה עמוד עמדי". ודוחק. וע"פ המבואר לקמן בפנים מתורג' בפשטות.

וגם לדעת רש"י ש"גירשה" – הרי זמרי לא ידע מזה (כנ"ל בפנים), ולכן טען "בת יתרו מי התירה לך", כדלקמן בפנים סעיף ו'.

(52) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 184 והערה 28 שם.

(53) שמות ב. א.

(54) סוטה יב, א. ב"ב קכ, א.

(55) צפע"נ עה"ת שמות שם. מהר"ץ חיות סוטה שם.

(56) הל' מלכים פ"ט סה"א.

(57) בקושיית הכס"מ ורדב"ז שם.

(*) להעיר מלשון פינחס (לענין ההלכה "הבועל ארמית כו") "לא כך למדתי כו".

23 חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז חל ברוב השנים בשבוע
24 של פרשת בלק. ולענין הנ"ל יש קשר לחג הגאולה.
25 הנהגתו של הרבי, בעל הגאולה והשמחה, היתה
26 באופן של "בקנאו את קנאתי": ללא התחשבות
27 בטענות של אנשים מסויימים, שאין חובה למסור את
28 הנפש על כל צעד ושעל וכדומה, היתה אצלו הדרך
29 של "בקנאו את קנאתי": כיוון שזהו ענינו של הקדוש-
30 ברוך-הוא ("קנאתי"), הרי הוא, מסר את נפשו בפועל,
31 בתמידות, על הרבצת התורה והיהדות.
32 מסירת נפש יכולה להתקיים במספר דרכים, ומהם:
33 א. בפרשתנו – לא על-ידי נשיא הדור – נשיא הדור
34 היה משה⁷⁵. באופן של גבורה⁷⁶. (ולכן רואים שפינחס
35 – הוא אליהו⁷⁷ – אמר "קנא קנאתי לה' אלקי
36 צבאות..."⁷⁸, ולא מצא זכות על ישראל⁷⁹).
37 ב. באופן שהיה אצל בעל הגאולה והשמחה:
38 "בקנאו את קנאתי" – על-ידי נשיא הדור בעצמו,
39 [אכן אפשר לומר, שגם אצל פינחס באה נתינת הכח
40 ל"קנאו את קנאתי" ממשה⁸⁰, נשיא הדור, שעל-ידי
41 אמירתו "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא"⁸¹
42 (=קורא האיגרת הוא יפתרנה) נתן לפינחס כח לקנא
43 את קנאת ה'):
44 ובאופן של חסדים – כפי שכבר סופר פעמים
45 רבות⁸², שבעל הגאולה והשמחה ביקש מאביו, הרבי
46 נ"ע, שנשיאותו תהיה בחסד וברחמים, שגם ענין של
47 "קנאו את קנאתי" ייעשה באופן של "טוב עין הוא
48 יבורך"⁸³ – בחסד וברחמים⁸⁴.

(משיחות י"ג תמוז, וש"פ מט"ו, מ, תשכ"ט)

1 שמשה ענה על השאלות בדרך הלימוד של תורה
2 שבעל-פה⁶⁵ – הוא אמר רק "ואם בריאה יברא ה'..."⁶⁶.
3 וההסבר לכך הוא כדלעיל: משה היה נוגע בדבר⁶⁷,
4 ולפיכך בלא-הכי לא היה מוסמך לכך].

ז.

לפעמים אין להתווכח, אלא לפעול בתוקף

5 ההוראה שיש ללמוד מן הענין הנ"ל היא:
6 לא תמיד יש לענות לזולת על שאלותיו: לפעמים
7 מתכוון הוא בשאלתו להתיר מדיינית! כאשר כוונת
8 השואל היא לשם שמיים, צריך לקיים "ענה (אפילו)
9 כסיל כאולתו"⁶⁸. אך כאשר שואל על דברי תורה
10 בכוונה להתיר את מה שאסרה התורה – אז צריך
11 לנקוט בדרך של "אל תען כסיל כאולתו"⁶⁹: הדרך
12 לנצח מתנגד לתורה מן הסוג הזה איננה באמצעות
13 שקלא-וטריא, אלא בתוקף שלמעלה מטעם ודעת.
14 וכך גם לגבי עצמו: כאשר ה"מלך זקן וכסיל"⁷⁰ –
15 היצר הרע – בא כדי לבלבל, אין להכנס עמו בדין
16 ודברים, אלא חייבים מיד לפעול בתוקף – "משכחו
17 לבית המדרש..."⁷¹.
18 וכזאת היתה גם התנהגותו של פינחס – "בקנאו את
19 קנאתי"⁷²: הוא לא אפשר לעצמו להימשך לשקלא-
20 וטריא, שהרי אדרבה: הלכה⁷³ היא ש"הבא לימלך אין
21 מורין לו" – אלא הוא קנא את קנאת ה' ("קנאתי")
22 ומסר את נפשו כדי להרוג את זמרי⁷⁴.

ח.

הקשר בין ענין זה לבין חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז

65 ורק אמר "חייבת דכתיב גדילים תעשה לך וגו'.. וכתבתם על
מזוזות ביתך גו'" (ירוש' שם).
66 קרח טז, ל.
67 שהרי ה' אחי אהרן. ובפרט שמחלוקת קרח היתה גם על משה
– ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 107 ובהערות שם, וש"נ.
ועיי"ש (ע' 110) שהעיקר ופנימיות מחלוקת קרח ה' על משה.
68 משלי כו, ה. וראה שבת ל, ב.
69 משלי שם, ד.
70 קהלת ד, יג. קה"ר שם. זהר ר"פ וישב.
71 סוכה נב, ריש ע"ב. קידושין ל, ב.
72 פינחס כה, יא.
73 סנהדרין פב, א. רמב"ם הל' איסור פ"ב ה"ה. טור אה"ע סט"ז.
רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד.
74 ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד (ע' 53), דמסנ"פ דפינחס
היא אמיתית ענין המסנ"פ, שלמעלה מכל מדידה והגבלה, מבחי' יחידה.
וראה לקמן ע' 346 ואילך.
75 ראה פרש"י חוקת כא, כא: שנשיא הדור כו'.

76 ראה זח"ג רלו, ב ואילך – שייכות דפינחס ליצחק, גבורות.
77 נסמן בלקר"ש [המתורגם] ח"ד ע' 52 הערה 8. ח"ח [המתורגם]
ע' 174 הערה 59.
78 מ"א יט, י. שם, יד.
79 זח"א צג, א. וראה הנסמן בנצוצי זהר שם.
80 נוסף על פשטות הענין, ששאל קודם אצל משה "לא כך למדתי
כו'".
81 סנהדרין שם.
82 לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 200. וראה ספר השיחות תש"ג ע'
12. ועוד.
83 משלי כב, ט. ובנדרים (לח, א) ועוד – דקאי על משה. ובזח"ג
(קל, א) דורשו על יוסף – שמו (הראשון) של בעל הגאולה והשמחה
(וראה סה"ש תש"ה ע' 61. ועוד).
84 להעיר ממשנ"ת בארוכה [לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 169]
דקנאות דפינחס היתה מצד החסד והאהבה (שלכן "בא הכתוב ויחסו אחר
אהרן" – פרש"י ר"פ פינחס). וראה גם זח"ג רלו, סע"ב ואילך. וי"ל שזה
ה' ע"י הנתינת כח ממשה, נשיא הדור, כנ"ל בפנים.

לקוטי שיחות פרשת בלק כרך יח שיחה ד

מתורגם ללשון הקודש

כשפים מידך... והכרתי פסיליך... ונתשתי אשיריך...".²⁶
והרע הוא בעוצמה חזקה כל-כך, עד אשר יש צורך
בסיוע מלמעלה כדי להתגבר עליו, כפי שמדייקת
התורה: "והכחדתי", "ונתשתי",²⁹
כי בהפטרה מדובר על התקופה של התחלת
הגאולה, בעת ההכנות האחרונות לגאולה השלמה.³¹
גם בפרשה, פרשת בלק, מדובר על תקופה דומה,³²
לפני הכניסה לארץ ישראל בפעם הראשונה: בני
ישראל כבר היו אז "בערבות מואב מעבר לירדן
ירחו"³², מוכנים לכניסה לארץ ישראל בגאולה
העתידה, ובמיוחד לפי הידוע³³, שאילולא החטא,³⁶
היתה הגאולה השלמה מתגשמת בעת הכניסה
הראשונה לארץ ישראל.³⁸

ג.

ההכנה לגאולה: הסתמכות על ה'

ההכנה לגאולה היא, כנאמר בתחילת ההפטרה,³⁹
"אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם": אמנם,⁴⁰
נמצאים עדיין לפני הגאולה השלמה, אך בכל זאת אין
צורך לסמוך ולהזדקק לבני אדם, ואף ליהודים,⁴²
כנאמר⁴⁴ "ארור הגבר אשר יבטח באדם", ו"אתם
קרויין אדם"⁴⁵, אלא יסמכו לגמרי על הקדוש-ברוך-
הוא, כנאמר⁴⁶ "ברוך הגבר אשר יבטח בה".⁴⁵
בפסוק זה מדובר על תקופת תחילת הגאולה,⁴⁶
ומובן, שבמילים "לא יקוה לאיש..." אין הכוונה
לשולל רק התנהגות אטורה, שהיא מנוגדת לתורה,⁴⁸
שעליה נאמר "ארור הגבר אשר יבטח באדם", אלא גם
התנהגות של "יקוה לאיש" שיש לה בסיס בתורה,⁵⁰
ואשר גם היא לא תהיה אז.⁵¹
נאמר⁵² "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה",

א.

יש קשר בין פרשת בלק לבין ראשית הפטרה
ההלכה¹ היא שהפטרה של פרשה צריכה להיות
"מענין הפרשה", ואף יותר מכך: "מעין" טיוס
הפרשה.²
וכך גם ברור, לכאורה, הקשר שבין פרשה בלק
לבין הפטרה: בהפטרה³ מסופר על דברי הקדוש-
ברוך-הוא לישראל: "עמי, זכר נא מה יעץ בלק מלך
מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים...",
שזהו תוכן פרשת בלק.⁸
אבל מובן – במיוחד לפי הידוע⁴, שמלכתחילה
באה ההפטרה במקום כל הקריאה בתורה בשבת ויום
טוב – שהקשר בין ההפטרה לפרשה איננו בפסוק אחד
בלבד, אלא בתוכן הכללי. ולפי הידוע⁵, שתוכנו של
כל ענין נרמז בראשיתו, מובן, שיש קשר בין התחלת
ההפטרה⁶ – "והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים...
אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם" לבין (סוף)
פרשת בלק.¹⁶

ב.

בהפטרה ובפרשה מדובר על תקופות של
התחלת גאולה
בהפטרה מדובר על תחילת הגאולה. כלומר, לא על
התקופה של "משיח ודאי", לאחר סיום כל המלחמות,
ולאחר ש"אהפוך" אל עמים... לעבדו⁸ שכם אחד⁹ –
שהרי בהפטרה מסופר על מלחמות עם אומות העולם
– "והיה שארית יעקב בגויים... כאריה בבהמות יער...
ורמס וטרף..."¹⁰.
יתר-על-כן: בתקופה המתוארת בהפטרה יהיה
עדיין רע לא רק מבחוץ – מאומות העולם, אלא גם
מבפנים – אצל ישראל עצמם, כנאמר¹¹ "והכרתי

לקו"ש ח"ה ע' 420 בהערה. ובארוכה – בהערה שבסוף המכתב די"ג
תשרי תשל"ו (לקו"ש ח"ה ע' 414).
(9) רעה בכ"ז רמב"ם הל' מלכים ספ"א.
(10) מיכה שם, ד"ח.
(11) שם, יא"ג.
(12) ס"פ חוקת.
(13) נדרים כב, ב. וראה שמו"ר רפ"ל ב. ובכ"מ.
(14) ירמ' יז, ה.
(15) יבמות סא, רע"א.
(16) ירמ' שם, ז.
(17) ראה טו, יח.

(1) טושו"ע (וראדה"ז) או"ח ר"ס רפד. טור ורמ"א שם סתכ"ח (ס"ח).
(2) ראה ב"י לטווא"ח (ועד"ז בשו"ע אדה"ז) סרפ"ג (מתור"ה כיון –
מגילה כג, א): א"כ יהא צריך למפטר בדסליק מיני. וברמ"א הנ"ל
(ועד"ז בשו"ע שם סרפ"ד ס"ז. שו"ע אדה"ז שם ס"ג): וכשקורין שתי
פרשיות מפטירין באחרונה.
(3) מיכה ו, ה.
(4) אבודרהם. לבוש, ב"ח, ט"ז, ושו"ע אדה"ז ר"ס רפה.
(5) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 59 הערה 12. ועוד.
(6) מיכה ה, ו.
(7) צפני' ג, ט.
(8) כ"ה בכתוב. אבל ברמב"ם (שבהערה הבאה): "ולעבדו". וראה

לביטול עזרת ה"איש", אלא שהטבע עצמו יהיה 30
מאוחד עם הקדוש-ברוך-הוא, עד אשר לא יראו בכך 31
עזרת איש, אלא רק עזרת ה': 32

בענין של "אשר תעשה" אפשריים שני אופנים: 33
(א) האדם יודע שהטבע איננו מציאות עצמאית, אלא 34
"כגרון ביד החוצב בו" 22, אך למרות זאת תופס אצלו 35
הטבע מקום, כיון שהקדוש-ברוך-הוא ציוה שיהיה 36
"תעשה" – שצריך להכין כלי טבעי, ובגלל ציווי 37
הקדוש-ברוך-הוא יש לטבע חשיבות בעיני האדם 29. 38

(ב) האדם מתעסק בטבע רק מפני ציווי הקדוש- 39
ברוך-הוא, אך אין הוא רואה בו שום חשיבות, אלא 40
רק אמצעי לביצוע רצון הבורא 30. 41

זהו ההסבר 31 לדברי חז"ל 32 על הפסוק 33 "והיה 42
אמונת עתך..." ש"אמונת, זה סדר זרעים" – "שמאמין 43
בחי העולמים וזורע": 44

אמנם טבעי הוא שכאשר זורעים – צומח הזרע, 45
ולא חשוב מי הוא הזורע – אם הוא יהודי אם לאו, 46
או אפילו כאשר זרע נקלט באדמה מעצמו, הרי טבע 47
האדמה להצמיח, 48

יתר-על-כן: תכונה זו נקבעה באדמה באופן 49
המתואר בתורה 34 "זרע וקציר... לא ישבותו" – 50

אך בכל זאת, אין לטבע שום חשיבות אצל יהודי, 51
וכאשר הוא זורע אין הוא עושה זאת משום שלפי 52
הטבע תגרום הזריעה לצמיחה, אלא רק מפני שהוא 53
"מאמין בחי העולמים", ולכן "וזורע". 54

ה.

ההבדל בין שני האופנים הנ"ל מתבטא במעשה 55
ההבדל בין שני האופנים הנ"ל איננו רק בהרגשת 56
מידת הבטחון, אלא נובע מזה הבדל בהתנהגות בפועל 57
במחשבה, בדיבור ובמעשה:

1 ומוסבר ב"ספרי" 18: "יכול יהא יושב 19 ובטל, תלמוד
2 לומר: בכל אשר תעשה". כלומר, לפי התורה צריך
3 להכין כלי לדרך הטבע 20, ו"אין סומכין על הנס" 21,
4 וכיון שבדרך הטבע נזקקים ל"איש", ואפילו ללא-
5 יהודים, הרי שיש בתורה בסיס להתנהגות "יקוה
6 לאיש".

7 אין סתירה בין האמור לבין "ארור הגבר אשר
8 יבטח באדם", כי כאשר מכינים כלי טבעי, אין בוטחים
9 על הטבע מצד עצמו ("יקוה לאיש") אלא בוטחים
10 בקדוש-ברוך-הוא, שהוא יעזור באמצעות הכלי שהוכן
11 בדרך הטבע 22.

12 זהו החידוש שבתקופת הגאולה: אז יהיה "כטל
13 מאת ה'" – "שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו
14 בני אדם עליו, כך לא יקוה ישראל לעזרת איש, כי-אם
15 לה" 23.

16 [בדומה לכך מוסבר בתורת החסידות 24 הפסוק 25
17 "טוב לחסות בה' מבטוח באדם" – שמן הלשון "טוב
18 לחסות בה' מבטוח באדם" מובן, שגם "בטוח באדם"
19 היא התנהגות מותרת, אבל טוב יותר "לחסות בה'"] –

20 שבמילים "בטוח באדם" הכוונה היא לאדם
21 העליון, לדרגת ממלא כל עלמין, שבה צריך כל אדם
22 להשתדל ולהכין כלי טבעי להשראת ברכת ה' 26. לפיכך
23 "טוב לחסות בה'", דרגת סובב כל עלמין, שמצד דרגה
24 זו אין צורך בהשתדלות טבעית, אלא "והוא יכלכלך" 27,
25 הקדוש-ברוך-הוא מכין גם את הכלי 26].

ד.

המטרה - איחוד ה"טבע" עם "אלקות"

26 המטרה בכך איננה ביטול הטבע, אלא, להיפך,
27 בירור הטבע והעלאתו 28, עד אשר יהיה גלוי לעין כל,
28 שגם הטבע מאוחד עם הקדוש-ברוך-הוא.

29 מזה מובן בענייננו, שב"לא יקוה לאיש" אין הכוונה

(18) עה"פ.

(19) כן הובא בכ"מ. ובספרי שלפנינו: יכול בטל. ובי"ל (ע"פ):
יכול כשעומד ובטל כו'.

(20) ראה בארוכה דרך חיים בהקדמה. סהמ"צ להצ"צ מצות תגלחת
מצורע פ"ב ואילך. קונטרס ומעין מאמר יז ואילך.

(21) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב. וראה ברכות לה, ב:
הרבה עשו כו' כרשב"י ולא עלתה בידך.

(22) ראה במקומות שצויינו בהערה 20. ובארוכה – ד"ה וידעת תרנ"ז.

(23) פרש"י מיכה ה, ו.

(24) לקו"ת שמע"צ צ, ד. צא, ב. יהל אור – להצ"צ – לתהלים עה"פ.

סד"ה ולא זכר תרפ"ח.

(25) תהלים קיח, ח.

(26) ראה בכ"ז – תו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף פי"ג. יהל אור –

להצ"צ – לתהלים מ, ה. ד"ה ולא זכר הנ"ל.

(27) ל' הכתוב – תהלים נה, כג.

(28) ראה לקו"ד ח"ד תשנב, ב ואילך. לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 81.
ועוד.

(29) ע"ד משנ"ת בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' (25) בטענת המרגלים
"כביכול אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו" – דאף שהנהגת העולם
היא "כליו" של הקב"ה, שהוא ית' ה"בעה"ב" על הנהגת העולם, מ"מ,
מכיון שרצונו ית' בהנהגת העולם – "אינו יכול להוציא כליו".

(30) להעיר מפרד"א רפ"ג: "וכי יצחק זרע דגן ח"ו אלא לקח כו'
זרע צדקה כו'". נתבאר בארוכה בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 75.

(31) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 203. ע' 227.

(32) שבת לא, סע"א. תוד"ה אמונת שם (בשם הירושלמי).

(33) ישע"י לג, ו.

(34) נח ח, כב.

הקדוש־ברוך־הוא. להיפך, הוא אומר לו "עשה כך":³⁵
 הוא מסכים לקיום התורה והמצוות, ומסביר שיש לכך³⁶
 בסיס לפי ההגיון של הנפש הבהמית. על ידי שהוא³⁷
 מערב את מציאותו בקיום התורה והמצוות, והוא³⁸
 מרגיל את היהודי לכך שיש צורך בהסכמת היצר, הוא³⁹
 מצליח בסופו של דבר במטרתו "ולמחר אומר... עד⁴⁰
 שאומר לו עבוד עבודה־זרה".⁴¹

לפיכך, הדרך להתגבר כראוי על תחבולות היצר⁴²
 הרע, איננה על ידי עבודה שלפי טעם ודעת – כי⁴³
 עבודה כזאת מייחסת חשיבות למציאות הטבעית –⁴⁴
 אלא על ידי התבטלות כלפי רצון הקדוש־ברוך־הוא,⁴⁵
 מסירות נפש, למעלה מטעם ודעת, כך שאין כלל מקום⁴⁶
 למציאות אחרת מלבד רצון הקדוש־ברוך־הוא.⁴⁷

נזאת בדומה להבדל שבין "לחסות בה'", לבין⁴⁸
 "לבטוח באדם" (כדלעיל בסעיף ג').⁴⁹

מצד דרגת "בטוח באדם", ממלא כל עלמין, צריכה⁵⁰
 להיות השתדלות בדרכי הטבע, כי לגבי דרגה זו תופס⁵¹
 הטבע מקום.⁵²

ואילו מצד "לחסות בהוי'", סובב כל עלמין, אין⁵³
 מקום לדרכי הטבע, וסדר העבודה הוא – "והוא⁵⁴
 יכלכלך": אמנם, ישנם "כלים", אבל הם באים⁵⁵
 מלמעלה, בדומה למה שהוסבר, שגם כאשר האדם⁵⁶
 עוסק בדרכים טבעיות, אין הם לגביו מציאות עצמאית,⁵⁷
 עד אשר לא יתכן לומר שיש "עזרת איש", כי דרכי⁵⁸
 הטבע מאוחדות עם הקדוש־ברוך־הוא.⁵⁹

לכן ההכנה לגאולה היא "לא יקוה לאיש...": אז⁶⁰
 יסור לגמרי ההעלם וההסתר של הטבע, ויראו בעיני⁶¹
 בשר שהטבע עצמו הוא אלקות. ולפיכך יהיה אז "כטל⁶²
 מאת ה'... לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם", כמו⁶³
 "והוא יכלכלך".⁶⁴

ז.

ההסבר לקשר בין ההפטרה לבין חטא בעל פעור ותיקונו

לפי כל האמור לעיל, יובן הקשר שבין ההפטרה⁶⁵
 לבין סוף פרשת בלק, ששם מסופר על חטא בעל פעור,⁶⁶
 ועל תיקון החטא על ידי מסירות הנפש⁶⁷ של פנחס,⁶⁸
 כנאמר⁴⁴ "ויכפר על בני ישראל":

(41) שבת קה, ב.

(42) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

(43) שסיכן עצמו להרוג נשיא שבט שמעון אף שנתקבצו כו', ועוד
 – ועד שהוזקק לכו"כ נסים (ראה תיב"ע, ספרי ותנחומא ס"פ בלק, סנה'
 פב, ב).

(44) פינחס כה, יג.

1 כאשר "אשר תעשה" הוא לגבי האדם מציאות
 2 עצמאית, והטבע הוא דבר ממשי, הרי ה"תעשה" וקיום
 3 התורה והמצוות הם שני ענינים שונים אצלו. וכאשר
 4 יש סתירה ביניהם – לדוגמא: אם הוא יאריך בתפילה
 5 הוא עלול להפסיד בעסקיו, אם יהדר במתן צדקה אולי
 6 יחסר לו ממון להשקיע בעסק וכדו' – הרי אז יש אצלו
 7 מצב של "ולאום מלאום יאמץ"³⁵: אפילו כאשר הוא
 8 מוותר על ההתעסקות בדרכי הטבע, ביודעו ש"ברכת
 9 ה' היא תעשיר"³⁶, ושדרכי הטבע הן רק כלי ל"ברכת
 10 ה'", והוא מקיים את התורה והמצוות, הרי שכל זה
 11 נעשה אצלו בדרך של מלחמה והתגברות על הנפש
 12 הבהמית. ותמיד קיימת האפשרות ההפוכה של "ולאום
 13 מלאום יאמץ", ח"ו, שהצד השלילי יגבר.

14 לעומת זאת, כאשר ה"תעשה" איננו תופס אצלו
 15 מקום, והוא עושה זאת רק כדי לקיים את רצון הבורא,
 16 הרי שזה עצמו ענין של עבודת ה': לגביו "וכל
 17 מעשיך"³⁷ ו"בכל דרכיך"³⁸ אינם ענין נפרד מ"לשם
 18 שמים"³⁷ ו"דעהו"³⁸, אלא הם מאוחדים זה בזה כענין
 19 אחד.

20 וכיון שלא קיימת לגביו מציאות אחרת מלבד רצון
 21 הקדוש־ברוך־הוא, מובן, שמצוה אחת איננה סותרת
 22 למצוה אחרת, אלא להיפך: "מצוה גוררת מצוה"³⁹.

ו.

ההתגברות על היצר - על ידי התבטלות מוחלטת לרצון ה'

23 ההבדל בין שתי דרכי ההתנהגות הללו איננו
 24 מתחיל מלכתחילה בפיתוי היצר הרע שהיהודי יעבור
 25 ח"ו על רצון הקדוש־ברוך־הוא, אלא בענין של "חוט
 26 השערה": "היום", בתחילה, מסכים היצר הרע,
 27 כביכול, שההתעסקות בדרכי הטבע לא תסתור לקיום
 28 התורה והמצוות. הוא רק מדגיש שהתורה מייחסת
 29 חשיבות לטבע. אבל "למחר", בסופו של דבר, הוא
 30 הופך את דרכי הטבע לעיקר.

31 וכך פירש כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁰ את מאמר חז"ל⁴¹
 32 "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך":
 33 הוא איננו מתחיל מיד לפתות את היהודי לעשות את
 34 ההיפך מרצונו האמיתי⁴², ולעבור, ח"ו, על רצון

(35) ל' הכתוב – תולדות כה, כג. וראה תניא פי"ג: ואף גם זאת כו'.

(36) משלי י, כב.

(37) אבות פ"ב מ"ב.

(38) משלי ג, ו.

(39) אבות פ"ד מ"ב.

(40) ד"ה א"ר אושעיא תרפ"ט פ"ז (סה"מ קונט' ח"א לו, א). וראה

לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 154.

1 בתורת החסידות⁴⁵ מוסבר, שהשורש של חטא בעל
2 פעור – "שפוערין... ומוציאין רעי וזו היא עבודתו"⁴⁶
3 – הוא במתן חשיבות לתענוג גשמי, שהוא הפסולת
4 של תענוג שלמעלה.

5 כיצד הופכים את הפסולת, תענוג גשמי, לעיקר?
6 דבר זה נובע מכך שדרכי הטבע נחשבות בעיני האדם,
7 וכך הוא עלול ר"ל לשקוע בענינים גשמיים.

8 כך מובן גם מאמר חז"ל⁴⁷ לגבי הכפרה על חטא
9 בעל פעור, ש"עדר עכשיו לא זו אלא עומד ומכפר עד
10 שיחיו המתים" – כי הכפרה המושלמת של חטא זה
11 היא רק לעתיד לבוא, כאשר הטבע יזדכך לחלוטין,
12 ויראה בבירור איחוד הטבע עם אלקות, ואז לא תהיה
13 אפשרות להפרכת הענינים הגשמיים לעיקר.

14 לכן היתה הכפרה על ידי מסירות הנפש של פנחס,
15 ממסירות נפש שעליה אומרת התורה עצמה "אין מורין
16 לו"⁴⁸, ואפילו מעל לשכל של קדושה. כאמור לפני כן,
17 שרק על ידי התבטלות שמעל לטעם ודעת אפשר
18 להימנע כראוי מן ההבחנה בין טבע לבין אלקות, למרות
19 שהתורה אומרת "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה".

ח.

הקשר של ענין זה לכניסה לארץ ישראל

20 כך מובן הקשר שבין הענין דלעיל לבין הכניסה
21 לארץ ישראל, שבסמוך אליה התרחשו המאורעות של
22 פרשת בלק, כאמור:

23 במדבר היה המן – הנהגה נסית, שבה אי אפשר
24 לטעות ולחשוב שמעשה בני אדם יוצר משהו,
25 כנאמר⁴⁹ "ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר",
26 והמן ניתן רק לאותו יום, ונדרש בטחון גמור בה'
27 יתברך, דבר יום ביומו⁵⁰.

28 לעומת זאת, בכניסה לארץ ישראל התחיל⁵¹ סדר
29 עבודה של "ארץ נושבת"⁵². ולכן צריך היה להזהיר

תחילה על הענין של "בעל פעור", שלמרות שצריך
לחיות לפי הטבע, בכל זאת "לא יקוה לאיש...": צריך
לדעת שהטבע איננו מציאות עצמאית, וגם שם נדרש
אותו בטחון בה' יתברך, כפי שהיה במדבר.

ט.

ההוראה לסוף הגלות

זוהי ההוראה הנלמדת מכך לגבי הימים האחרונים
של הגלות, כאשר מתכווננים לכניסה לארץ ישראל על
ידי משיח צדקנו:

אמנם, שריים עדיין, כפי שרואים במוחש, בחושך
הכפול והמכופל⁵³ של תקופת הגלות, להיפך מאתחלתא
דגאולה⁵⁴, אך בכל זאת, כיון שכל הענינים שלעתיד
לבוא הם "תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך
הגלות"⁵⁵

– ובמיוחד בדורנו זה, בהכנות האחרונות לגאולה
על ידי משיח צדקנו, כמאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁶,
שמשח "עומד אחר כתלנו"⁵⁷, ויותר מכך: "כותלי"
הגלות כבר בוערים⁵⁸ –

הרי שצריכה להיות עבודה מן הסוג של "לא יקוה
לאיש..." בעבודתו של כל אחד ואחד, שלא לייחס
חשיבות לדרכי הטבע, ולבטוח רק בקדוש-ברוך-הוא.

ועל ידי כך "נגאל" כל אחד מן הדאגות והענינים
המטרידים אותו, כי כאשר עוסקים בענין של "בכל
אשר תעשה" רק כדי לבצע את רצון הקדוש-ברוך-
הוא, אין שקועים בכך ואין מוטרידים על ידי כך, כי
החשיבות היא בביצוע רצון ה' בלבד.

והגאולה הפרטית⁵⁹ של כל אחד ואחד היא הכנה
ו"כלי" לגאולה הכללית על ידי משיח צדקנו, עד ל"יום
שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"⁶⁰.

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ג)

ש"שמים חושך לאור" לומר על מצב של גלות שהוא אתחלתא דגאולה,
ה"ז "חושך" והסתר ב"חושך" הגלות עצמו. וע"פ פ"י הבעש"ט (הובא
בתו"ר ר"פ בראשית) עה"פ (וילך לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום
ההוא", כי ההסתר עצמו הוא בהסתר, שאין מרגישים אותו – ושמים
ההסתר אסתיר" לאתחלתא דגאולה!

(54) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 150 בהערה.

(55) תניא רפ"ז.

(56) בה"קול קורא" שנדפס ב"הקריאה והקדושה" סיון תש"א (אגרות
קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ע' שסא ואילך).

(57) ל' הכתוב – שה"ש ב, ט.

(58) ראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר – נדפס בהיום יום בתחילתו (ע'
12). וראה גם לקו"ד ח"ג ס"ע 794. ועוד.

(59) ראה אנה"ק ס"ד.

(60) תמיד בסופה.

(45) לקו"ת ואתחנן יא, ג. ד"ה ונשב בגיא – סה"מ אתהלך-ליאזנא
בסופו. סה"מ תקס"ב ע' פח ואילך. וראה (בהבא לקמן ס"ד-ח) לקו"ש
[המתורגם] ח"ד ע' 309 ואילך.

(46) פרש"י פרשתנו כה, ג. וראה גם סנהדרין סד, א.

(47) ספרי פינחס שם. וראה סנהדרין פב, ב: וראוי כפרה זו כו'.

ועייג"כ תוד"ה מפני – סוטה יד, א.

(48) סנהדרין שם, א. רמב"ם הל' איסור"ב פ"יב ה"ה. טור אה"ע ס"טז.

רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד.

(49) בשלח טז, יח.

(50) יל"ש בשלח רמז רנח. ועד"ז יומא עו, א.

(51) ובפרט שכבר כבשו ארץ סיוחן ועוג. אבל להעיר מפרש"י בשלח
שם, לה. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 193.

(52) בשלח שם.

(53) הלשון "כפול ומכופל" – כי זה גופא שישנם טועים, ר"ל,

אָני יהו"ה אלה"י אַבְרָהָם אַבְיָן ואלה"י יִצְחָק, הָא בִּיצְחָק תּוֹסֶפֶת נָא^ו, אָמַר לִיה שְׁפִיר הָיָה, בְּגִין דִּיעֲקֹב הָיָה קָיִים, וְאֶכְלִיל לִיה לִיעֲקֹב בִּיצְחָק, (דְּהוּה מִית) דְּאַתְחַשְׁכוּ עֵינָיו וְהָיָה כְּמָת, דְּהָא בְּעוֹד דְּבַר נֶשׁ אִיהו קָיִים בְּהָא עֲלָמָא, לָא אֲדַכֵּר עֲלוֹי שְׁמָא קְדִישָׁא, וְעַל דָּא אֶכְלִיל לִיה בִּיצְחָק, הִשְׁתָּא דְּמִית יִעֲקֹב אֲתָא מְלָה בְּאַתְרֵיהּ, הָדָא הוּא דְּכָתִיב וְאַרְא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יִעֲקֹב בְּתוֹסֶפֶת ו'³.

ספר הזהר חלק ב דף כו, א

ראה ביאור הזהר בילקוט לוי יצחק ענה"ת חלק ב' סימן ה'

שמות ו, ג - וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב
באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם

מב

ביאור מ"ש בזהר דכתיב (שמות ו, ג) "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב" בתוס' ואו, ד"יעקב" בחי "תפארת" הכו"ל חסד (דאברהם) וגבורה (דיצחק)

רבי יהודה פתח... נֶאֱרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יִעֲקֹב, בִּיעֲקֹב תּוֹסֶפֶת נָא^ו דְּאִיהו שְׁלִימו דְּאַבְרָהָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יִעֲקֹב, בִּיעֲקֹב תּוֹסֶפֶת נָא^ו.

אָמַר² רַבִּי יוֹסִי, אִי הָכִי הָא כְּתִיב (ויצא כח, יג)

(1) [תרגום ללה"ק] רבי יהודה פתח... וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ומפרש למה) ביעקב (כתיב) תוספת וא"ו (ואמר) דאיהו שלימו דאברהן (לפי שהוא ה' השלם שבאבות, ומביא רא"י לזה), כמה דאת אמר, אלה"י אברהם אלה"י יצחק ואלה"י יעקב (לכן כתיב) ביעקב תוספת וא"ו (להורות ששתי המדות חו"ג נקשרות עם התפארת). ראה לעיל סי' מא.

(2) [תרגום ללה"ק] אמר רבי יוסי (לרבי יהודה), אי הכי (אם כן הוא כמו שאמרת שמה שכתוב ו' ביעקב בא לדרוש), הא כתיב (שאמר הקב"ה ליעקב) אני יהו"ה אלה"י אברהם אביך ואלה"י יצחק, הא ביצחק תוספת וא"ו (אלא ודאי שאין ו' החיבור באה לדרוש אלא כן הוא דרך הכתוב), אמר לי' (רבי יהודה לרבי יוסי) שפיר הוה (יפה הוא מה שאמר הקב"ה ליעקב בתוספת ו' אצל יצחק), בגין דיעקב הוה קיים (לפי שיעקב ה' אז חי ולא ה' ראוי להזכיר עליו שם יהו"ה במיוחד), ואכליל לי' ליעקב ביצחק (וכלל הכתוב את יעקב ביצחק שהוא ה' כבר ראוי אז להזכיר עליו שם ה'), דאתחשכו עיניו והוה כמת (לפי שכבר נחשכו עיניו והי' חשוב כמת, ומפרש טעם הדבר), דהא בעוד דבר נש איהו קיים בהאי עלמא לא אדכר עלוי שמא

קדישא (כי בעוד שאדם חי בזה העולם אין ראוי להזכיר עליו השם הקדוש, כי אין לו שלימות מצד עצמו כי עדיין לא השלים עבודתו בעולם, אמנם מצד אביו יש לו שלימות כי הוא הורישו נשמתו, לכן לא ה' ראוי להזכיר על יעקב שם ה' כי עדיין לא השלים מדתו), ועל דא אכליל לי' ביצחק (ועל כן כלל הכתוב את יעקב ביצחק כי מצדו ה' לו שלימות שהוא הורישו נשמתו להיות מרכבה אל התפארת, ועל כן כתוב תוספת ו' במלת ואלה"י יצחק המורה על יעקב, אבל השתא דמית יעקב אתא מלה באתרי' (עתה שיעקב כבר מת וזכה להיות מרכבה אל התפארת שהוא בקו אמצעי הקושר ב' הקוים שהם סוד ב' אבות בא הרב למקומו), הדא הוא דכתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בתוספת ו' (שהוא מוסיף על הראשונים). עיי"ש.

(3) בסימן זה מבאר הזהר, דיש כמה שאלות, והם:

(א) למה דוקא "ר' יהודה" דורש למעלת "יעקב"?

(ב) למה "ר' יוסי" דוקא דרש במעלת "יצחק"?

(ג) בסעיף ב', מה שענה ר' יצחק ואכליל לי' ליעקב ליצחק "דהוה מית דאתחשכו עניו והוה כמת", והרי בפסוק (תולדות כו, יח) כתוב "שמות" ביצחק בתוספת אות ו', ואז לא כהו עיניו עדיין?

המשך מעמוד רג

עין יעקב – מסכת יומא

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

רש"י

(כא). לא לפניהם ולא לצדיהם – שאין יודעים לאיזה צד עננים הולכים. אלא לאחוריהם – דיוודעים הם שלא יחזרו לאחוריהן ואותן שלפנים צריכין לצאת לסוף המחנה מאחור.

חָנָה, לְדִידֵי חַיִּי לִי הָהוּא אֲתָרָא - אני ראיתי את המקום ההוא, וְהָיָא תְּלָתָא פְּרָסִי - והיה ארכו שלש פרסאות. וְתָנָא - והרי שנינו בברייתא, פְּשֻׁנְפִּינִי - כשרצו בני ישראל להיפנות במדבר, אֵין נִפְנִין לֹא לְפָנֵיהֶן וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶן שְׁמָא יִלְכוּ עֲנֵי הַכְּבוֹד לְאוֹתוֹ כִּיּוֹן, אֲלָא לְאַחֲרֵיהֶן, כִּי בּוֹדָאֵי לֹא יִחְזְרוּ הָעֲנָנִים לְאַחֲרוֹ. נִמְצָא, שְׁאוֹתָם שֶׁשָּׁהוּ בְּקִדְמַת הַמַּחֲנֶה הִלְכוּ אֶת כָּל אֲרָכּוֹ לְאַחֲרוֹ כְּדֵי לְהִיפּוֹת.

מתוך הספר ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בלק

לנהורא ומרירא למיתקא בתכלית העילוי¹², היינו, שמהפכים את ענינו של "בלק מלך מואב" שממונו תצא "מלכות בית דוד ומשיח".

לקוטי שיחות חלק כח עמוד 274 סעיף ח

ב. וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה. הנה שלחן, תרגומו פתורא, לרמז: כי מה שעלה בדעתו של בלק להלחם בישראל, ה' כקרח שחלק עם משה¹³, לפי שעינו הטעתו, שראה שמואל עומד מזרעו. וכן בלק ראה בקסמיו, כי דוד מלך ישראל זרעו, עתידים לצאת מרות המואבי, בת מלך עגלון, שהוא מבני בניו של בלק, כנזכר בס"ה¹⁴. והנה מלכות בית דוד זכו ליטול כתר מלכות, שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש¹⁵, הנקרא פתורה. וזהו מה שרמז בלק לבלעם, לבל יתפחד מלהתקוטט עם ישראל המנצחים לכל האומות, כמש"ה (שמות טו, יד) שמעו עמים ירגזו וגו'. אבל יכול הוא לנצחם ולא יפול בידם, כי הרי עתידים כל זרע מלכי בית דוד לצאת ממנו. שער הפסוקים מהאר"ז ל

כב, כו – ויוסף מלאך ה' עבור ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמואל

ג. אמר במדרש (תנחומא) מה ראה לקדמו ג' פעמים, עמד לו בראשונה וה' ריוח מכאן ומכאן, בקש לקלל בניו של אברהם אבינו, מצא בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, ותט האתון מן הדרך, בקש לקלל בניו של יצחק, מצא ריוח לצד אחד, הם בני עשו, ותלחץ אל הקיר, בקש לקלל בני יעקב, לא מצא בהם פסולת ליגע בהם, לכך כתיב בשלישית במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמואל, ע"כ.

כוונת האתון בנטותה הדרך, לפי שראתה בני ישמעאל מכאן ובני קטורה מכאן, רמזה לו שאלו אינם נקראים זרע, שנאמר (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, והן עתידין לירש את כל העולם, שכן נאמר לאברהם (בראשית יג, יד) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם, לזה הלכה בשדה לרמוז לו על זרעו העיקרי שיש להם נחלה בלי מצרים.

ובשני' רמזה לו שיראה זרעו של יצחק הזקן שהם בני עשו שעתיד לילחץ וליאבד מן העולם על ידי בניו של יעקב, וגם הוא עתיד לילחץ על ידיהם. בשלישית רמזה לו זכותו של יעקב שאין בו פסולת, וזרעו לבד יירש ארץ, כמו שעתיד לומר הן עם לבדד ישכון וגו'.

שפתי כהן

כב, ב – וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי

א. טעם שהפרשה נק' בשם "בלק" דמשיח ומלכות בית דוד בא מרות המואבי, שיצתה מבלק מלך מואב (סוטה מז) וכו', דמורה על אתהפכא חשוכא לנהורא בתכלית העילוי וכו'.

לכאורה אינו מובן היתכן שיש פרשה בתורה הנקראת בשם "בלק", היפך הענין ד"שם' רשעים ירקב"?!

בשלמא בנוגע לקורח – שנקראת פרשה בתורה בשם "קרח" – הרי נוסף על העיקר שהי' מיישראל (ובהם – בן יצהר וכו'), וברא מזכי אבא², בני קורח וכו', יש לומר שעשה תשובה כו'. ובפרט ע"פ המבואר בפנימיות התורה³ אודות גודל מעלתו של קורח כו'.

משא"כ בנוגע לבלק – מאומות העולם, ושונא ישראל יותר מכל שונאים⁴.

ויש לומר הביאור בזה – ע"פ המובא בדרושי ה'צמח צדק⁵ מדברי השל"ה ש"בלק ובלעם שניהם היו חכמים גדולים . . . ובלק ה' יותר חכם, וידע שלשלת הגדול' יחוס מלכות ישראל, שהוא מלכות בית דוד ומשיח, וידע כי זה העצום יבא ממנו כו", שהרי דוד המלך, וכן משיח שהוא מבית דוד, יצא מרות המואבי, הנקראת "אמה של מלכות"⁶, שיצתה מבלק מלך מואב⁷.

ולעיר גם מדברי הרמב"ם⁸: "אף בפרשת בלעם (שבפרשת בלק) נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד . . . ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה], ושם הוא אומר⁹ אראנו ולא עתה – זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב – זה דוד, וקם שבט מיישראל – זה מלך המשיח", ועד"ז בנוגע להמשך הפסוקים שבפרשה.

ונמצא, ש"בלק" מורה על הענין דאתהפכא חשוכא

(1) משלי י, ז. וראה יומא לח, ב.

(2) סנהדרין קד, א. וראה קונטרס "חנוך לנער" ע' 29 ואילך.

(3) ראה לקוטי שיחות חלק יח עמוד 187. ושם נסמן.

(4) תנחומא פרשתנו (בלק) ב. במדב"ר פ"כ, ב (כגירסת הרד"ל).

(5) אור התורה פרשתנו (בלק) עמוד תתקכ.

(6) פרשתנו (בלק) שסג, ב ואילך. (עיין לקמן סימן ס).

(7) ו"ל לכאורה שהוא ע"ד שמוצינו בנוגע לקורח – "קורח שפיקח ה' מה ראה לשטות זו, עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו כו" (פרש"י קורח טז, ז – מתנחומא שם ה).

בשלמא בנוגע לקרח – שנקראת פרשת בתורה בשם "קרח": עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת קרח סימן טו. טז. יז.

(8) בבא בתרא צא, ב. הובא בפירוש רש"י מלכים-א ב, יט.

(9) סוטה מז, א. וראה לקוטי תורה פרשתנו (חוקת טו, ג) בפירוש הכתוב "אכלה ער מואב".

(10) הלכות מלכים ריש פרק יא. (עיין לקמן סימן שע. שעב. שעב) – ולהעיר שבכמה דפוסים (וינציאה רפד, שי) נקראים הלכות אלו בשם "הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח".

(11) פרשתנו (בלק) כד, יז.

(12) ראה גם שיחת ש"פ ח"ב תשמ"ב. (עיין לקמן סימן עג).

(13) במדבר רבה פרשה יח סימן יז. תנחומא קרח ה.

(14) זהר חדש עה ע"ב. מדרש רבה רות פרשה ב סימן ט.

(15) שהוא רמז אל זר זהב שעל השלחן שבמקדש: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תרומה במפתחות ערך "כלי המקדש – השולחן" עמוד 782.

♦ יום ראשון י"א תמוז ♦

כב (ב) וַיֵּרָא בָּלָק בֶּן-צִפּוֹר אֶת כָּל-אֲשֶׁר-עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי:

כ"י"א וַיֵּרָא בָּלָק בֶּן-צִפּוֹר אֶת כָּל-אֲשֶׁר-עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי. אָמַר: אֵלֹהֵי שְׁנֵי מַלְכִּים שֶׁהֵינּוּ בְטוּחִים עֲלֵיהֶם - לֹא עָמְדוּ בַּפְּנִיָּה, אָנּוּ עַל-אַחַת-פְּמַח-וּכְמָה! לְפִיָּךְ: "וַיֵּגֶר מוֹאָב".

(ג) וַיֵּגֶר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב-הוּא וַיִּקְץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

כ"י"א וַיֵּגֶר • לְשׁוֹן מוֹדָא, כְּמוֹ (אֵיבֹב יט): "גִּירוֹ לָכֶם". וַיִּקְץ מוֹאָב • קָצוֹ בְּחֵיָהֶם (כְּמוֹ "קָצַתִּי בְחֵיִי", וְהוּא מִקְרָא קָצַר).

(ד) וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל-זִקְנֵי מִדְיָן עֹתָהּ יִלְחָכוּ הַקָּהָל אֶת-כָּל-סִבִּיבֹתֵינוּ בְּלַחֵךְ הַשּׁוּר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן-צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהוּא:

כ"י"א אֶל-זִקְנֵי מִדְיָן • וְהָלֹא מַעֲלָם הָיוּ שׁוֹנָאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית לו): "הַמִּכָּה אֶת-מִדְיָן בַּשָּׂדֶה מוֹאָב", שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמַלְחָמָה? אֵלָּא מִיִּרְאֵתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וְכֵן רָאָה מוֹאָב לִטֹּל עֲצָה מִמִּדְיָן? כִּיּוֹן שֶׁבָּאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נּוֹצְחִים שְׁלֹא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ: מִנְּהִיגִים שֶׁל אֵלֹהִים

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַשְׂאִירָם שׁוֹפְטִים בְּאֶרֶץ מִדְיָן בְּעַבְדוֹ, וְלָכֵן יִקְרְאוּ "זִקְנֵי מִדְיָן", בְּדֶרֶךְ הַשְׁעָרָה אֶל הַזִּקְנִים (דְּבָרִים כה ז). וְהִרְאִיָּה בְּזוֹה, שֶׁכְּתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (יג כא) וְכָל מַמְלָכוֹת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחֻשְׁבוֹן אֲשֶׁר הָכָה מִשָּׁה אֹתוֹ וְאֵת נְשָׂאֵי מִדְיָן אֶת אֹיֵי וְאֵת רָקִם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבֵּעַ נְסִיכֵי סִיחֹן יֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ, כִּי הָיְתָה תַּחַת מִמְשַׁלְתּוֹ: **וְטַעַם** "וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן" (וְהִלֵּךְ לֹא ח, אֲשֶׁר הָיוּ מַלְכִּים תַּחֲלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "נְשָׂאֵי מִדְיָן נְסִיכֵי סִיחֹן", וְכֵן נֶאֱמַר (וְהִלֵּךְ כה טו) רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא, לֹא מֶלֶךְ. אוֹ הָיְתָה טַעַם "מַלְכֵי מִדְיָן", שֶׁחֹדֶר לְמַלְכוּתָם בָּעֵת הַהִיא: **וְלֹא** יִדְעִיתִי טַעַם לָמָּה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב **וּבָלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא**, כִּי הִרְאִי הוּא שִׂיאֵמֶר תַּחֲלָה, וַיֵּרָא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי. וְאוֹלֵי הָיָה בָּלָק גָּבוֹר חֵיל נִודַע מְאֹד בְּמַעֲשֵׂה תַקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְהִזְכִּיר הַכְּתוּב כִּי אָף עַל פִּי

וַיִּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן (בַּפְּסוּק ז) אֵינֶם הַזִּקְנִים הַנּוֹכְרִים תַּחֲלָה, כִּי הַמַּלְכִּים לֹא הָלְכוּ לִפְנֵי רַק שָׂרִים, כְּכַתוּב (פְּסוּק ח), וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (בַּמְדִּבֶּר כ ה) שֶׁאָמְרוּ מִנְּהִיגִים שֶׁל אֵלֹהִים בְּמִדְיָן נִתְגַּדַּל, רֹאיוֹ לָהֶם לְשַׁלַּח אֶל זִקְנֵי מִדְיָן, לֹא לְמַלְכִּים וְלֹא לָעָם, כִּי הַזִּקְנִים הֵם הַיּוֹדְעִים עֲנִינּוֹ: **וְהִנֵּרְאָה** בְּעֵינֵי, כִּי הָיוּ מִתַּחֲלָה בְּמִדְיָן מַלְכִּים, וְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי נָלַחֵם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרֹאשׁוֹן וַיִּקָּח אֶת כָּל אֶרֶצוֹ מִדְּעַד אֲרֹנוֹ, וְנָלַחֵם בְּבִנֵּי עַמּוֹן וַיִּקָּח מֵאֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֶלֶךְ עַמּוֹן לִפְתָּח (שׁוֹפְטִים יא יג) כִּי לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת אֶרֶצוֹ בְּעֶלְוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם, וַיִּפְתָּח הַשִּׁיב לוֹ כִּי מִסִּיחֹן לָקָחָהּ (שֵׁם פְּסוּק כא), וְכְתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (יג כה) וַיְהִי לָהֶם הַגָּבוֹל יַעֲזֹר וְכָל עַרְי הַגִּלְעָד וְחֻצֵּי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוּצָר, וְנָלַחֵם סִיחֹן עוֹד עִם מַלְכֵי מִדְיָן וּבְכַשׁ אֶרֶץ וְשֵׁם אוֹתָם לוֹ לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְּחָה, וְהִסִּיר עֲטֹרַת רֹאשָׁם וְלֹא נָתַן לָהֶם הַדָּר מַלְכוּת,

(ג) טַעַם וַיֵּגֶר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם. בְּעַבְדוֹ **כִּי רַב הוּא**, שֶׁהָיָה מוֹאָב קָטָן בְּגוֹיָם, כִּי אֵינֶנּוּ עִם קְדֻמוֹן כְּמוֹ הַכְּנַעֲנִי וְהָאֱמֹרִי וְזוֹלָתָם מְבִנֵּי נֹחַ, וְהִגְדוּר מְאֹד מִפְּנֵי הָעָם שֶׁהָיוּ רַבִּים מְאֹד מִקֵּדָה כִּי פָרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיַּעֲצֻמוּ מִקֵּדָה, וַיִּקְץ עוֹד מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁשָּׁמְעוּ הַמִּסּוֹת הַגְּדוּלוֹת הַנַּעֲשׂוֹת לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם: **וְהִנֵּה** יָדְעוּ מוֹאָב כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא יִלְכְּדוּ אֶת אֶרֶץ מִקֵּדָה, כִּי שָׁלְחוּ לָהֶם כְּאֲשֶׁר שָׁלְחוּ לְסִיחֹן (דְּבָרִים ב כט) עַד אֲשֶׁר אָעִיב אֶת הַיָּרְדֵּן אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ, אוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ גַם כֵּן מִנִּיעַת הַשֵּׁם שֶׁאָמַר לָהֶם (שֵׁם שֵׁם ט) אֵל תִּצַּר אֶת מוֹאָב. וְלָכֵן אָמְרוּ לְזִקְנֵי מִדְיָן, אֲפֹלוּ שְׁלֹא יִלְכְּדוּ אֶת אֶרֶצֵּנוּ, יִלְחָכוּ בְּרַבָּם אֶת כָּל סִבִּיבֹתֵינוּ בְּלַחֵךְ הַשּׁוּר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה, וַיִּלְכְּדוּ לָהֶם אֶת כָּל סִבִּיבֹתֵינוּ כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ לְשֵׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וַיִּתְּנוּ אוֹתָנָם לְמַס עוֹבָד: תוֹרַה ד' **(ד) וַיִּקְץ מִדְיָן**, אָמַר ר"א כִּי יִתְכַן שֶׁהָיוּ הַחֲמִשָּׁה מַלְכִּים וְזִקְנִים. וְאֵם כֵּן

שֶׁהַשּׁוֹר מִלְחָף, אֵין בּוֹ סִימָן בְּרָכָה. בַּעַת הַהוּא •
לֹא הָיָה רְאוּי לְמַלְכוּת; מִנְּסִיכֵי מִדָּן הָיָה, וְכִינּוֹ
שְׁמַת סִיחּוֹן, מִנְּהוּ עֲלֵיהֶם לְצַרְף שְׁעָה.

הַיְשָׁלַח אֲנֻדִּין לָנֹת בַּלְעָם בַּר בַּעֲזֹר לְפָתוֹר
אָרֶם דָּעַל פֶּרֶת אֲרָע בְּנֵי עַמָּה לְמַקְרִי לֹה
לְמִימֵר הָאָ עַמָּה נִפְק מִמְצָרִים הָאָ חָפָא יָת
עֵין שְׁמָשָׁא דְאַרְעָא וְהוּא שְׂרִי מְלָקְבִּלִי:

(ה) וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בַּלְעָם בֶּן־בְּעֹזֹר פֶּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנֶּהָר אֲרִץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לּוֹ לֵאמֹר הִנֵּה
עִם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כֶּסֶף אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ וְהוּא
יֵשֵׁב מִמְּלִי:

פְּרָצוּ גִדְרֵי הָעוֹלָם, שְׁבַתְחָלָה הָיוּ גְדוּרִים בַּעֲרִיזוֹת,
וְזֶה נִתֵּן לָהֶם עֲצָה לְהַפְקִיר עֲצָמָן לְזִנּוּת. לִקְרֹא־לוֹ •
(שם) הַקְרִיאָה שָׁלוֹ הִיָּתָה וְלִהְנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ
מִמוֹן הַרְבֵּה. עִם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם • וְאִם תֹּאמַר: מֵהַ
מִדְּבָר? הִנֵּה כֶּסֶף אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ • סִיחּוֹן וְעוֹג,
שֶׁהָיוּ שׂוֹמְרִים אוֹתָנוּ, עֲמָדוֹ עֲלֵיהֶם וְהַרְגוּם. וְהוּא
יֵשֵׁב מִמְּלִי • חֶסֶר כְּתִיב, קְרוּבִים הֵם לְהַקְרִיתָנִי, כְּמוֹ
(תהילים קיח) : "כִּי אָמִילִם".

כִּי־פָתוֹרָה • כִּשְׁלַחְנִי הִנֵּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מַעוֹת,
כֹּף כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אֲגוּרֵתִיהֶם. וְלִפִּי פֶשׁוּטוֹ
שֶׁל מִקְרָא, כֹּף שֵׁם הַמָּקוֹם (שם). אֲרִץ בְּנֵי־עַמּוֹ •
(שם) שֶׁל בַּלְק. מִשֵּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ:
עֲתִיד אֶתָּה לְמַלְךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מֵהַ הַשְׂרָה
הַקְדוּשָׁת־בְּרוּךְ־הוּא שְׂכִינָתוֹ עַל עוֹבֵד־כּוֹכָבִים רָשָׁע?
כִּדִּי שָׁלֹא יִהְיֶה פִתְחוֹן פֶּה לְאִמּוֹת לֹא־מֵר: אֵלּוֹ הָיָה
לָנוּ נְבִיאִים חֲזוֹנֵינוּ לְמוֹטָב! הַעֲמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם

וְיִקְעֵן אִיתָא כְּעֵן לוֹט לִי יָת עַמָּה הָדִין אֲרִי
תְקִיף הוּא מִנִּי מָאִים אֶפְל לֹא־חָפָא בַּה קָרֵב
וְאֶתְרַכְנָה מִן אֲרָעָא אֲרִי יִדְעָנָא יָת דִּי תְבַרְךְ
מְבָרַךְ וְדִי תִלּוֹט לִיט:

(ו) וְעִתָּהּ לִכְהֲנָא אֲרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עֲצוֹם
הוּא מִמִּנִּי אוֹלִי אוֹכֵל נֶכֶד־בּוֹ וְאֶגְרִשְׁנוּ מִן־הָאָרֶץ
כִּי יִדְעָתִי אֶת אֲשֶׁר־תְּבַרְךְ מְבָרַךְ וְאֲשֶׁר תֹּאֵר יוֹאֵר:

מַעֲט. כִּי יִדְעָתִי וְגו' • עַל־יְדֵי מְלַחֲמַת סִיחּוֹן,
שְׁעִזְרוּתוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב.

כִּי־נֶכֶד־בּוֹ • אֲנִי וְעַמִּי נֶכֶד בְּהֶם. דְּבַר אַחֵר: לְשׁוֹן
מִשְׁנָה הוּא (ב"מ ק"ב), מִנְּכָה לוֹ מִן הַדְּמִים, לְחֶסֶר מֵהֶם

וְאוֹצֵלוּ סָבִי מוֹאָב וְסָבִי מִדָּן וְקִסְמָא
בִּידִיהוֹן וְאִתּוֹ לָנֹת בַּלְעָם וּמְלִילֵיו עַמָּה
פִּתְגָמֵי בַּלְק:

(ז) וַיִּלְכּוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדָּן וְקִסְמִים בִּידָם וַיָּבִיאוּ
אֶל־בַּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דְּבָרֵי בַּלְק:

זֶה נִטְלוּ בִּידָם זִקְנֵי מִדָּן; אֲמָרוּ: אִם יָבֹא עַמָּנוּ
בַּפֶּעַם הַזֹּאת, יֵשׁ בּוֹ מִמֶּשׁ, וְאִם יִדְחֲנוּ - אֵין בּוֹ

כִּי־וְקִסְמִים בִּידָם • (שם) כָּל מִינֵי קִסְמִים, שֶׁלֹּא
יֹאמַר: אֵין כָּלִי תִשְׁמִישִׁי עַמִּי. דְּבַר אַחֵר: (שם) קִסְם

רמב"ן על התורה - מהדורת בלוס. אברמוביץ

שֶׁקָּרָה לוֹ הַשְׁעָה: תוֹרָה הַ
(ה) אֲרִץ בְּנֵי עַמּוֹ. שֶׁל בַּלְק. מִשֵּׁם
הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ
עֲתִיד אֶתָּה לְמַלְךְ, לְשׁוֹן רִשִּׁי מִדְּבָרֵי
אֲגָדָה (במדבר כ"ז). וּפֶשׁוּטוֹ, אֲרִץ בְּנֵי עַמּוֹ
שֶׁל בַּלְעָם, כִּי שֵׁם נוֹלַד וְשֵׁם יְחוּסוֹ.
וְהַשְׁעָם לְהוֹכִיר כּוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קוֹסֵם
מִן הָאָרֶץ שֶׁכָּל עַמָּה קוֹסְמִים, כְּעִנִּין
שֶׁכְּתוּב (ישעיה ב') כִּי מִלְּאֵו מִקְדָּם וְעִנְיָנִים
כִּפְלִשְׁתִּים: תוֹרָה ו
(ו) וְטַעַם נֶכֶד בּוֹ. אֲנִי וּמִדָּן
עוֹרִי: תוֹרָה ו

הַמְּלָךְ, וְזֶה טַעַם "בַּעַת הַהִיא",
בְּהַתְיַעֲצֵם בַּעֲנִין יִשְׂרָאֵל, וְשִׁלְחָם
לְבַלְעָם. וְיִהְיֶה טַעַם "וַיִּקְרָא בַּלְק", שֶׁהָיָה
אַחַד מִשְׁרֵי מוֹאָב וְגִבּוֹר חֵיל, וְנִתְעוֹרֵר
בַּעֲנִין הַזֶּה וְאָמַר לְמוֹאָב, הִבָּה נִתְחַכְמָה
לָעַם, וְהֵם קָמוּ וְהִמְלִיכוּהוּ בַּעֲצַת מִדָּן:
וּבְמִדְּרַשׁ מְבָרַךְ סִינֵי רַבָּה (כ"ד) רִאִיתִי,
וּבַלְק כּוֹן צַפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב
בַּעַת הַהִיא. וְהָלֹא מִתְחַלָּה נִסִּיף הָיָה
שֶׁנֶּאֱמַר אֶת אֲנִי וְאֶת רַקִּים וְאֶת צוֹר
וְאֶת חוֹר וְאֶת רַבֵּעַ, אֲלֹא מִשְׁנֵה־רַג
סִיחּוֹן הִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, בַּעַת הַהִיא,

שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בַּעַת הַהִיא מֶלֶךְ תְּקִיף
וְאִמִּין לְבוֹ בַּגְבוּרִים, הָיָה יִרָא וְקָץ מֵאֵד
מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִכְךָ אָמַר יִפְתָּח
(שופטים י"א כ"ה) הַטּוֹב טוֹב אֶתָּה מִבַּלְק כּוֹן
צַפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב, כִּי לֹא יִפְחִיד אֶת
הַמְּלָךְ רַק בְּמֶלֶךְ נוֹרָא מֵאֵד:
וְיִתְבַּן כִּי מוֹאָב לֹא הָיָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ,
וְהָיָה הָעָם יִרָא מֵאֵד מִפְּנֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל, וְעַשׂוּ שְׁנֵי דְבָרִים, שֶׁלְּחוֹ אֵל
זִקְנֵי מִדָּן לֵאמֹר עַתָּה וְלִחְכוּ הַקְהֵל,
וְהִקִּימוּ עֲלֵיהֶם הַמְּלָךְ הַזֶּה בַּעֲצַת מִדָּן,
וְאַחֲרֵי כֵן שֶׁלְּחוֹ כָּלֶם אֵל בַּלְעָם בַּמַּעוֹת

סח שיעור יומי ליום ראשון י"א תמוז ושנים מקרא ואחד תרגום - כב - פרשת בלק

תועלת. לפיכך, כשאמר להם "לינו פה הלילה", | "וישבו שרי-מואב עם-בלעם", אבל זקני מדין הלכו אמרו: אין בו תקנה! הניחיהו והלכו להם, שנאמר: להם.

ח ואמר להון ביתו הקא בליליא ואחב | (ח) ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם יתכון פתגמא כמא די מליל יי עמי ואורכו דכר באשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי-מואב עם-בלעם:

כ"י לינו פה הלילה. אין רוח הקדש שורה עליו | פילגשו בהחבא. באשר ידבר ה' אלי. אם ימליכני אלא בלילה. וכן לכל נביאי אמות העולם; וכן לכן בחרום הלילה, שנאמר (בראשית לא): "ויבא אלהים אל-לכן הארמי בחרום הלילה". כאדם ההולך אל

(ט) ויבא אלהים אל-בלעם ויאמר מי האנשים | ט ואמא מימר מן קדם יי לות בלעם ואמר האלה עמך: מן גבריא האליו דעמך:

כ"י מי האנשים האלה עמך. להטעותו בא; (ר"ל | בראשית בתבת "איכה", אך בא לבלעם לטעות, כי ישרים דרכי ה', צדיקים ילכו בם ופושעים יפשלו בם. פונת ה' יתברך, שאמר "מי האנשים" היתה לטובה, לפגס עמו בדברים, כמו שפרש רש"י בפרשת

(י) ויאמר בלעם אל-האלהים בלק בן-צפר מלך | י ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא מואב שלח אלי: דמואב שלח לנתי:

כ"י בלק בן-צפר וגו'. אף-על-פי שאיני חשוב בעיניך, חשוב אני בעיני המלכים.

(יא) הנה העם היצא ממצרים ויכם את-עין הארץ | יא הא עמא די נפק ממצרים וחסא ית עין עתה לכה קבה-לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתי:

כ"י קבה-לי. (במדבר רבה) זו קשה מ"ארה-לי" שהוא | נוקב ומפרש. וגרשתי. (שם) מן העולם. ובלק לא

~ נקודות משיחות קודש ~ (ע"פ לקו"ש חלק ז' עמ' 85 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

החלוק בשנאה בין בלעם לבלק

בו, וכפירוש רש"י על הפסוק "והוא יושב ממולי" - | "קרובים הם להכריתני", וצריך להבין, מדוע נתייבא בלק מבני ישראל, והלא נצטוו "אל תצור את מואב" וגו' וכפי שראה בלק בעצמו שהקיפו את ארץ מואב ולא באו לגבולם, וכאשר לא נתן לבני ישראל רשות לעבור בארצם, לא עשו עמהם מלחמה?

בנוגע למואב (ובלק) י"ל בפשטות, שלא ידעו את הצווי | ד"אל תצור את מואב", וחשבו שהסבה לקר שבני ישראל אינם לוחמים עמהם הוא מפני סיחון ועוג ש"היו בטוחים עליהם", ולכן לאחר ששמעו "את אשר עשה ישראל

הנה העם היצא ממצרים. . . אולי אוכל להלחם בו | וגרשתי:

וגרשתי - מן העולם, ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן | הארץ, איני מבקש אלא להסיעם מעלי, ובלעם היה שונאם יותר מבלק (כב, יא. ובפרש"י). כמה ממפרשי התורה הסבירו להיפך, שבאמירת "וגרשתי" התכוון בלעם למעט בקללה - רק ממקום זה, ובלק שאמר "ואגרשנו מן הארץ" התכוון לגרשם מכל העולם.

ויש לבאר הכרחו של רש"י לזה שבלעם שונאם יותר | מבלק, והנה פחדו של בלק היה מפני שבני ישראל ילחמו

ששנאתו היתה מסוג אחר: שנאתו של בלק היתה תוצאה מיראתו שבני ישראל ילחמו עמו ויכבשו את ארצו, מהשאין-כן שנאתו של בלקם לבני ישראל היתה שנאה עצמית בלי טעם, ולכן לא גלה בלקם לבק שאין לו ממה לפחד, כי חפש הודמנות להזיק לישראל ולקללם.

לצמורי" שגזחו אותם, נתיראו מאד. אולם עדין צריך עיון, הרי בלקם נביא היה וידע שהטעם שבני ישראל לא נלחמו עמם הוא מפני הצווי, ואם כן מדוע לא ענה לבלק שאין לו ממה לפחד? ולכן כתב רש"י ש"בלקם היה שונאם יותר מבלק", היינו

יבואמר יי בלקם לא תזל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריף הוא:

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בָּלָעַם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת־הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא:

"כי ברוך הוא". משל אומרים לצרעה (ס"א לדבורה): "לא מדבשך ולא מעקצך".

נש"א לא תלך עמם. אמר לו: אם כן, אקללם במקומי. אמר לו: "לא תאר את-העם!". אמר לו: אם כן, אברכם. אמר לו: אינם צריכים לברכתך,

♦ יום שני י"ב תמוז ♦

יג וַיִּקָּם בָּלָעַם בַּצִּפּוֹרָא וַאֲמַר לְרִכְבֵּי בָלָק אֲזִילוּ לְאַרְעֵכוֹן אֲרִי לִית רַעְוָא קָדָם יי לְמִשְׁבְּקֵי לְמִזֵּל עִמְכוֹן:

(יג) וַיִּקָּם בָּלָעַם בַּצִּפּוֹרָא וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לָבוּ אֶל־אַרְצֵכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתַתִּי לְהִלָּךְ עִמָּכֶם:

נש"א להלך עמכם. אלא עם שרים גדולים מכם; למדנו שרוחו גבוהה, ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום, אלא בלשון גסות, לפיכך "ויסף עוד בלק".

יד וַיִּקְמוּ רִכְבֵּי מוֹאָב וַאֲתוּ לֹת בָּלָק וַאֲמָרוּ סָרֵב בָּלָעַם לְמַחֲי עִמָּנָא:

(יד) וַיִּקְמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בָּלָעַם הִלָּךְ עִמָּנוּ:

טו וַיִּסֹּף עוֹד בָּלָק לְמַשְׁלַח רִכְבֵּינָא סְגִיָּאין וַיִּקְרִינָא מֵאֵלָה:

(טו) וַיִּסֹּף עוֹד בָּלָק שְׁלַח שָׂרִים וַנְּכַבְּדֵם מֵאֵלָה:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שיתן לו רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים:

אבל טעמו, שאין השם חפץ שילך בלל. והנה בלק חשד אותו כי להרבות שכרו אמר כן, ולכך אמר לו (פסוק לו) למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבודך, ועל כן הוסיף שלוח שרים רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאד, ונדר לתת לו הון ועשר ככל אשר יצוה ויגור עליו. ובלקם השיב להם (פסוק יח), אם יתן לי בלק וגו' לא אוכל לעבר את פי ה', כי הוא אלהי, ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבר את פיו, כי בשמו אני עושה. או יאמר, לא אוכל לעבר את פיו בדבר קטן או גדול, כי הוא אלהי ואני עבדו: תורה יד

כלם עצה לשלח לבלקם. והנה שלח בלק השרים שלו ושופטיו וחכמיו והלכו עם זקני מדון לארץ מדון, כי משם היה דרכם אל עיר בלקם, ונשארו זקני מדון בעירם והלכו שרי בלק שהם השלוחים לבדם עד ארם. וזה טעם וילכו זקני מואב וזקני מדון, כי הלכו מלפני בלק בלם עד מדון, וקסמים בידם. ויבאו אל בלקם שב זקני מואב, שבהם אמר וישלח מלאכים (פסוק ט) לא לזקני מדון:

לתתי להלך עמכם. אלא עם שרים גדולים, למדנו שרוחו גסה. ולא רצה לומר שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות, ולפיכך ויסף עוד בלק שלח שרים, לשון רש"י. ואינו נכון, כי כל כבודו שיתפאר ויתגדל בדבר השם. ועוד, שהוא לא היה חושב

(יג) אל שרי בלק. על דעת רש"י (פסוק ט) כי זקני מדון הלכו להם באשר אמר להם לינו פה הלילה. ויתכן זה, כי באשר הזכיר להם באשר ידבר ה' אלי (פסוק ח) לא רצו להמתין לו, כי אמרו השם הנה בעזרתם של ישראל הוא מעולם, הוא אשר הוציאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים, כי זקני מדון חכמים היו וידעו כל דברי משה עם יתרו גדול ארצם, אבל הכתוב לא הזכיר זה:

ור"א אמר כי לא הזכירם בעבור כי בלק הוא העקר והוא בעל השליחות, וכן וישבו שרי מואב (שם), כי עקר השליחות מאדוניהם היה: והנכון כי זקני מדון, ואולי הם המלכים הראשונים, באו מארצם אל בלק להתנעץ בענין ישראל, ולקחו

טז וַיֹּאמְרוּ לָהּ בְּדַבַּר אֱמֶר
בְּלֶק בַּר צְפּוֹר לֹא כָעַן תִּתְּמַנֶּנָּה מִלְּמַתִּי
לְהָתִי:

(מז) וַיֵּבְאוּ אֶל-בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בְּלֶק
בֶּן-צְפּוֹר אֵל-נָא תִּמְנַע מִהָלֶךְ אֵלַי:

יז אֲרִי יִקְרָא אֶיִקְרָנָה לְהָדָא וְכָל דִּי תִימַר לִי
אֶעֱבֹד וַיִּתֵּאֵם כָּעַן לוֹט לִי יָת עֲמָא הֲדִין:

(יח) כִּי-כִבְדָּךְ אֲכַבְּדָךְ מֵאֲדָ וְכָל אֲשֶׁר-תֹּאמַר אֵלַי
אֶעֱשֶׂה וְלִכְהֶנָּה קִבְּה־לִּי אֶת הָעַם הַזֶּה:

יט כִּי-כִבְדָּךְ אֲכַבְּדָךְ מֵאֲדָ • (במדבר רבה) יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהֵייתָ נוֹטֵל לְשַׁעֲבֹר (ר"ל בְּמִלְחָמַת סִיחוֹן) אֲנִי נֹתֵן
לָךְ.

יח וַיִּתְּן בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לְעִבְדֵי בְלֶק אִם-יִתְּנֵה לִי
בְּלֶק מִלֵּא בֵּיתוֹ פֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֹבֵד אֶת-פִּי
יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה:

(יח) וַיִּתְּן בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ אֶל-עֲבָדֵי בְלֶק אִם-יִתְּנֵה לִי
בְּלֶק מִלֵּא בֵּיתוֹ פֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֹבֵד אֶת-פִּי
יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה:

לְעֹבֵד • עַל-כִּרְחוֹ גִּלְהָ שֶׁהוּא בְּרִשּׁוֹת אַחֲרִים, וְנִתְּנָא
כָּאן, שְׂאִינוּ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְּבָרְכוּ הָאֲבוֹת
מִפִּי הַשְּׂכִינָה.

יט כִּי-כִבְדָּךְ אֲכַבְּדָךְ מֵאֲדָ • לְמַדְנֵנוּ, שֶׁנִּפְשׁוֹ רַחֲבָה
וּמְחַמֵּד מִמּוֹן אַחֲרִים. אָמַר: רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף
וְזָהָב שְׁלוֹ, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְשַׁכֵּר חִילוֹת רַבּוֹת, סֶפֶק
נוֹצֵחַ סֶפֶק אֵינוֹ נּוֹצֵחַ, וְאֵינִי יוֹדֵא נּוֹצֵחַ. לֹא אוֹכֵל

יט וּכְעַן אוֹרִיכוֹ כָּעַן הָכָא אֵף אֶתוֹן בְּלִילִיָּא
וְאֵדַע מָא יוֹסֵף יִי לְמַלְלָא עֲמִי:

(יט) וְעַתָּה שְׂבוּ נָא בְּזֶה גַם-אַתֶּם הַלֵּילָה וְאִדְעָה
מִה-יֹסֵף יְהוָה דְּבַר עֲמִי:

מִבְּרָכָה לְקַלְלָהּ; הַלּוֹא שְׂלֵא יוֹסִיף לְבָרֶךְ! כָּאן
נִתְּנָא שְׁעִתִּיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל-יְדוֹ.

יט כִּי-כִבְדָּךְ אֲכַבְּדָךְ מֵאֲדָ • פִּי הַכְּשִׁילוֹ: גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לִילָךְ
בְּפִחִי נִפֵּשׁ כְּרָאשׁוֹנִים. מִה-יֹסֵף • לֹא יִשְׁנֶה דְּבָרֵינוּ

כ וַיִּתְּנָה אֱלֹהִים אֶל-בִּלְעָם לֵילָלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
אִם-לִקְרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לָךְ אַתֶּם וְאִדְ
אֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר-אָדָּבֵר אֵלַיךְ אֶתוֹ תַּעֲשֶׂה:

(כ) וַיֵּבְאוּ אֱלֹהִים אֶל-בִּלְעָם לֵילָלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
אִם-לִקְרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לָךְ אַתֶּם וְאִדְ
אֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר-אָדָּבֵר אֵלַיךְ אֶתוֹ תַּעֲשֶׂה:

אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֵר אֵלַיךְ אוֹתוֹ תַּעֲשֶׂה, וְאֵף-עַל-
פִּי-כֵן "וַיִּלָּךְ בִּלְעָם", אָמַר: שְׂמָא אֶפְתָּנוּ וַיִּתְּרָצָה.

יט כִּי-כִבְדָּךְ אֲכַבְּדָךְ מֵאֲדָ • אִם הִקְרִיאָה שְׁלֶךְ וְסִבּוֹר אַתָּה
לְטַל עֲלֶיךָ שָׂכָר, "קוֹם לָךְ אַתֶּם". וְאֵף • עַל-כִּרְחוֹךְ

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

רק מִה שֶׁאִמְרָה לָךְ, וְהָעֵד עַל פְּרוּשֵׁי
וַיִּחַר אֵף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא, אֵלּו
דְּבָרָיו:
וְכָל זֶה אֵינְנוּ שׁוֹהֵ לִי. כִּי מִה שֶׁאָמַר
הַגָּאון, אֵינְנוּ כֵּן, כִּי הָשֵׁם אָמַר
לוֹ (פסוק יב) לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֹאדֹר
אֶת הָעַם כִּי בְרוּךְ הוּא, בְּעִבּוֹר שְׂלֵא
יִקְלַל אֶת הָעַם: מִנְּעֵנוּ וְאִיךְ יִהְיֶה מִתֵּר
לוֹ לְלִכֵּת עִם שָׂרִים אַחֲרִים, וְלֹא מִנְּעוּ
מִלְכַּת בְּעִבּוֹר חִסְרוֹן מַעֲלַת הַשָּׂרִים:
וְכֵּן שֶׁאָמַר ר"א, אֵינְנוּ כֵּן שֶׁיִּנָּחֵם
הָאֱלֹהִים וְיִשְׁבֹּר דְּבָרָיו אַחֲרֵי

אַתֶּם, יֵשׁ לְהַשִּׁיב כִּי הָשֵׁם לֹא רָצָה
שְׁלִיךְ עִם הָרָאשׁוֹנִים עַד שֶׁיֵּבְאוּ שָׂרִים
נִכְבָּדִים מֵהֶם:
וְכֵּן דַּעֲתִי אֵין צָרָה, כִּי טַעֲמֵנוּ כְּמוֹ
שֶׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים (לעיל יג ב), כִּי
הָשֵׁם אָמַר לְיִשְׂרָאֵל עֲלֶה רֵשׁ (דברים א
כא) וְהֵם לֹא הִיאָמִינוּ רַק אָמְרוּ (שם פסוק
כב) נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים, אֲזַי שֶׁאֵל מִשְׁהָ אֶת
הָשֵׁם. וְכֵן זֶה, כִּי מִה צָרָה הָיָה לוֹ לִומר
(פסוק ט) וְאִדְעָה מִה יוֹסֵף ה' דְּבַר עֲמִי,
רַק חֲשַׁב בְּלִבּוֹ מִחֲשָׁבָה רָעָה, וְהָשֵׁם
אָמַר לוֹ לָךְ אַתֶּם רַק הִשְׁמַר שְׂלֵא תִדְבֹּר

(כ) אִם לִקְרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים. אִם
הִקְרִיאָה שְׁלֶךְ וְסִבּוֹר אַתָּה לְטַל
עֲלֶיךָ שָׂכָר, קוֹם לָךְ אַתֶּם, וְעַל כִּרְחוֹךְ
הַדְּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֵר אֵלַיךְ אֶתוֹ תַּעֲשֶׂה.
וְאֵף עַל פִּי כֵן וְיִלָּךְ בִּלְעָם, אָמַר שְׂמָא
אֶפְתָּנוּ וַיִּתְּרָצָה, לְשׁוֹן רִשְׁיָא. וַיִּחַר אֵף
אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא (פסוק כב) רָצָה
שֶׁאֵין הַדְּבָר טוֹב בְּעֵינֵי הַמִּקּוֹם וְנִתְּנָה
לִילָלָה, גַּם זֶה לְשׁוֹן הַרְבֵּה:
וְכֵּן אָמַר הַגָּאון אִם יִטְעֵן טוֹעֵן
וַיֹּאמַר אַחֲרָי שֶׁאִמְרָה לוֹ לֹא תִלָּךְ
עִמָּהֶם (פסוק יב) אִיךְ אָמַר לוֹ קוֹם לָךְ

♦ יום שלישי י"ג תמוז ♦

(כא) וַיָּקָם בַּלַּעַם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתוֹנוֹ וַיֵּלֶךְ
עִם־שָׂרֵי מוֹאָב:
כא וְקָם בַּלַּעַם בַּצֶּפְרָא וַיְרוֹז יָת אֲתוֹנָהּ וַאֲזַל
עִם רִבְרֵבִי מוֹאָב:

(כב): "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרֹו".
עִם־שָׂרֵי מוֹאָב • (במדבר רבה) לְבוּ כָלְכֶם שׁוּה.

ז"ל וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתוֹנוֹ • מִכָּאן, שֶׁהַשְּׂנָאָה מְקַלְקֶלֶת
אֶת הַשׁוֹרָה, שֶׁחֲבֹשׁ הוּא בַּעֲצָמוֹ. אָמַר הַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־
הוּא: רָשָׁע, כְּכֹר קִדְמוֹ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית

~ נקודות משיחות קודש ~ (ע"פ לכו"ש חכ"ח עמ' 157 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אהבה מקלקלת את השוירה

ישראל, ועל־דרך פרש"י להלן (כד, א) שאמר בלעם "אֲזַכִּיר
עוֹנוֹתֵיהֶם, וְהַקְלָלָה עַל הַזִּכְרָת עוֹנוֹתֵיהֶם תַּחֲלוּל".

ועל־דרך־זה בפעולת חבישת האתון בעצמו, הִיָּה בְּזָה טַעַם
נִסְתָּר (פי בלעם קוֹסֵם הִיָּה), לְקַטְרֵג עַל עִם יִשְׂרָאֵל, כִּי
הִנֵּהגָתוֹ הַבִּלְתִּי מִתְאַיֶּמָה - "קַלְקוּל הַשׁוֹרָה" תִּזְכִּיר אֶת כָּל
הַנִּהְגוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁהִיוּ שְׂלֵא פְרָאִי - "קַלְקוּל
הַשׁוֹרָה", וְעַל־יְדֵי־זֶה יִגָּרֵם לְהַפְךָ הָאֵהָבָה חֲסִי־וְשָׁלוֹם
דִּהְקָב־הָ לִישְׂרָאֵל.

וְעַל זֶה עָנָה לוֹ הַקָּבִ"ה "כְּכֹר קִדְמוֹ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם"
שֶׁהַקְטְרוּג עַל הַנִּהְגָּתָם הַבִּלְתִּי רְצוּיָה דְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל, אֵינּוּ יָכוֹל
לְחוּל, כִּי הַזְכוּת שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁחֲבֹשׁ הָאֲתוֹן בַּעֲצָמוֹ - שְׂלֵא
כְּדֶרֶךְ הַרְגִּיל, מִצַּד גִּדְל אֲהָבָתוֹ לַה' ("אֵהָבָה מְקַלְקֶלֶת
הַשׁוֹרָה"), מוֹנֵעַת אֶת פְּעֻלַּת הַקְטְרוּג שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה בַלַּעַם.

ויקם בלעם בבקר ויחבש את־אתונו

"וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתוֹנוֹ" - מִכָּאן שֶׁהַשְּׂנָאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשׁוֹרָה,
שֶׁחֲבֹשׁ הוּא בַּעֲצָמוֹ, אָמַר הַקָּבִ"ה: רָשָׁע, כְּכֹר קִדְמוֹ אַבְרָהָם
אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרֹו
(כב, כא. ובפרש"י)

לְכַאֲוָה תְּמוּוֹה: בַּלַּעַם חֲבֹשׁ בַּעֲצָמוֹ מִצַּד הַשְּׂנָאָה לְבִנֵּי
יִשְׂרָאֵל, וְלַעֲמַתּוֹ אַבְרָהָם אֲבִיו עָשָׂה זֹאת מִצַּד רְצוֹנוֹ לְקַיֵּם
אֶת צוּי ה', וְמוֹהוּ שֶׁמִּשְׁנוֹה בִּינִיָּהֶם, "כְּכֹר קִדְמוֹ אַבְרָהָם
אֲבִיהֶם"?

וַיֵּשׁ לוֹמַר הַבְּאוּר בְּזֶה: בַּלַּעַם נִשְׁפָּר עַל יְדֵי בָּלָק לְקַלֵּל אֶת
יִשְׂרָאֵל, וְגַם כְּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהַקָּבִ"ה אֵינּוּ מְנִיחוֹ לְקַלְלָם,
אֶף־עַל־פִּי־כֹן "וַיֵּלֶךְ בַּלַּעַם" - כִּי חֲשָׁב בְּלִבּוֹ "שֶׁמָּא אֶפְתָּנוּ
וַיִּתְרַצֶּה" לְקַלֵּל חֲסִי־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ לְקַטְרֵג עַל בְּנֵי

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁאִם יִצְוֶה אוֹתִי לְכַרֵּךְ שֶׁאֲכַרְכֶּם, וְאִם
לֹא יִתְרַצֶּה בְּכֹךְ יִהְיוּ מְנִיחִים אוֹתוֹ, כִּי
גַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת הַשְּׂנִית אָמַר בָּלָק (פסוק
י) וּלְכָה נָא קִבְּהָ לִּי אֶת הָעַם הַזֶּה, לֹא
יִחַפֵּץ בּוֹ לְהוֹדִיעֵנו עֲתִידוֹת וְלֹא לְדַבֵּר
אַחֵר וּלְתֵּי לְקוֹב אֶת הָעַם. וְהִנֵּה בַלַּעַם
מֵרִב חֲפָצוֹ לְלַכֵּת לֹא הוֹדִיעָם וְהָ לֹא
אָמַר לָהֶם כָּלוּם:

וַיָּקָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתוֹנוֹ וַיֵּלֶךְ
עִמָּהֶם כְּרוֹצָה לְהַשְׁלִים חֲפָצָם,
עַל כֵּן חָרָה אִף ה' בִּי הוֹלֵךְ הוּא שְׂאֵלוֹ
הוֹדִיעָם לֹא הִיָּה הוֹלֵךְ. וְעוֹד שֶׁהִיָּה בְּזָה
חֲלוּל ה', כִּי בְלָכְתּוֹ עִמָּהֶם סָתֵם וְהוּא
בְּרִשּׁוֹת הַשֵּׁם חֲשָׁבוּ שֶׁנֶּחֱן לוֹ רִשּׁוֹת
לְקַלֵּל לָהֶם אֶת הָעַם, וְהִנֵּה חוֹר בּוֹ מִמָּה
שֶׁאָמַר תַּחֲלוּלָה "לֹא תֹארוֹ אֶת הָעַם כִּי
כְרוּךְ הוּא" כִּפִּי מִה שֶׁהִגִּיד לָהֶם,
וְכֹאֲשֶׁר יִרְאוּ עוֹד שְׂלֵא יְקַלְלָם, יֹאמְרוּ
כִּי אַחֲרֵי כֵן נִמְלָךְ עוֹד אוֹ יִתְחַל בָּהֶם
כְּהַתֵּל בְּאֲנוּשׁ, חֲלִילָה לַה' מַעֲשׂוֹת
כְּדֶבֶר הַזֶּה כִּי נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא
יִנָּחֵם: תורה כא

לְעוֹלָם טוֹבָה וְהוּא יוֹרָה חֲטָאִים בְּדֶרֶךְ,
וַיּוֹדִיעֵנו מִה יִעֲנֶה מִלְּאֲכִי גוֹי אוֹ יִגִּיד
לוֹ מִה יִקְרָה לָהֶם בְּעִתִּיד:

וְהִנֵּה הַשֵּׁם אָמַר לוֹ, כְּכֹר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי
הָעַם בְּרוּךְ הוּא וְלֹא תוּכַל
לְקַלְלָם, וְעַתָּה חוֹרֵי לִפְנֵיךְ, וְאִם לְקָרָא
לָךְ בְּלִבְךָ בָּאוּ כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְרַצֶּוּ בְּלִכְתֶּךָ
עִמָּהֶם עַל מִנַּת שְׂלֵא תִקַּלֵּל אֶת הָעַם
כְּאֲשֶׁר הוֹדַעְתִּיךָ מִתַּחֲלוּלָה, קוִים לָךְ אֲתָם,
וְאִךְ אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ
תַּעֲשֶׂה, שֶׁאֲפִלוּ אִם אֲצַוֶּה אוֹתָךְ לְכַרֵּךְ
שֶׁתִּבְרַכְכֶם וְלֹא תִירָא מִבָּלָק, וְזֶה טַעַם
"אִם לְקָרָא". וְכֵן הִיָּה הַחֲפָץ לִשְׁם
הַנִּכְבָּד מִתַּחֲלוּלָה שֶׁיֵּלֶךְ עִמָּהֶם, אַחֲרֵי
הוֹדִיעֵנו אוֹתָם שְׂלֵא יְקַלְלָם וְשִׁיתְּנֶהֱג
בְּעִינֵינָם כְּאֲשֶׁר יִצְוֶה, כִּי הִרְצוֹן לִפְנֵי
יְתִבְרַךְ שֶׁיִּבְרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִפִּי נִבְיֵי
הַגּוֹיִם:

וְהִנֵּה הִיָּה עַל בַּלַּעַם לְהַגִּיד כֵּן לְשָׂרֵי
בָּלָק וְלֹאמַר, הִנֵּה הִרְשָׁה הַשֵּׁם
אוֹתִי לְהִיּוֹת קְרוֹא לָכֶם בְּלִבְךָ, אֲבָל
עַל מִנַּת שְׂלֵא לְקַלֵּל אֶת הָעַם וְעַל מִנַּת

בַּעֲבוּר עֲקָשׁוֹת הַשׁוֹאֵל, וְעַנְיָן שֶׁלַּח לָךְ
אֲנָשִׁים לֹא כֵן הִיָּה, וְכְכֹר פִּרְשֵׁתִי טַעַמוֹ
(לעיל יג ב), וְלֹא יַעֲנִישׁ הָאֱלֹהִים בְּדֶבֶר
אֲשֶׁר יִתֵּן רִשּׁוֹת בּוֹ, וְחֲלִילָה. וּבַמִּדְבָּר
(במדבר כ יב) אָמְרוּ מִכָּאן אֲתָה לְמוֹד
שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁאֲדָם רוֹצֶה לֵּילֵךְ בָּה מוֹלִיכִין
אוֹתוֹ:

וְהִנֵּהכֵן בְּעִינֵי בַּעֲנִין הַזֶּה, כִּי מִתַּחֲלוּלָה
מִנְעוּ הַשֵּׁם שְׂלֵא יְקַלֵּל אֶת
הָעַם כִּי בְרוּךְ הוּא, וְלִמָּה יֵלֶךְ עִמָּהֶם
אַחֲרֵי שְׂלֵא יְקַלְלָם וְהֵם לֹא יִחַפְּצוּ בּוֹ
לְכַרֵּךְ אַחֵר, עַל כֵּן אָמַר לֹא תִלֵּךְ עִמָּהֶם
שְׂלֵא תֹארוֹ אֶת הָעַם כִּי בְרוּךְ הוּא,
וּבִידוּעַ כִּי בַלַּעַם הוֹדִיעָם אֶת דְּבָרֵי
הָאֱלֹהִים. וּבָלָק שֶׁלַּח אֵלָיו פַּעַם שְׁנִית
כִּי לֹא הֶאֱמִין, וְהוֹסִיף לוֹ כְּבוֹד בְּשָׂרִים
רַבִּים וְנִכְבָּדִים מִן הֶרָאשׁוּנִים וְנָדַר
לְהַרְבוֹת שָׂקְרוּ וּכְבוֹדוֹ. וּבַלַּעַם עָנָה
אוֹתָם, שֶׁאֵין הַדְּבָר תְּלוּי בְּמִמּוֹן וְלֹא
בְּרָצוֹנוֹ, רַק הַכֹּל בְּיַד הַשֵּׁם וַיִּשְׂאֵל מִמֶּנּוּ
עוֹד מִה יִצְוֶה אוֹתוֹ, וְעָשָׂה זֶה כְּהוֹגֵן,
כִּי מִה יִדַּע הוּא בְּדַעַת עֲלוּיָן וְעֻצַּת ה'

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 162)

וְלִדְרֹךְ אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְפָרוּשׁ רַש"י שם: "לא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כְּשֶׁאֵר מַלְכִּים... אֶקְדִּים לְפָנֵיכֶם כו'". הרי שבמעשה זה לא היה קלוקל השוה אלא חשבון של רוח גדול.

מכאן, שהשנאה מקלקלת את השוה (רש"י כב, כא) מכאן - ולא ממה שנגמר בפרעה (בשלח יד, ו) "וַיֹּאסֶר אֶת רַכְבּוֹ". כי פרעה עשה זאת כדי להשפיע על עמו להצטרף אליו

כב ויתקף ונגזר דני ארי אזל הוא ואתעד מלאכא דני בארשא לשטן לה והוא רכב על אתנה ותרין עולמוהי עמה:

(כב) וַיַּחֲרֹאֲף אֱלֹהִים בְּיַהֲוִלָּךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מִלְּאֲךָ יְהוָה בְּדֶרֶךְ לְשָׁטָן לוֹ וְהוּא רַכֵּב עַל־אֲתָנּוֹ וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ:

ושני נערי עמו • מכאן לאדם חשוב היוצא לדרכו, יוליך עמו שני אנשים לשמשו, וחוזרים ומשמים זה את זה.

כ"י • ביהולך הוא • ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאווה לילך. לשטן לו • (שם) מלאך של רחמים היה, והיה רוצה למנועו מלחטא, שלא יחטא ויאבד.

כג ונחזות אתנא ית מלאכא דני מעמד בארשא וחרבה שליפא בידה וסטת אתנא מן ארשא ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטייתה לארשא:

(כג) וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹן אֶת־מִלְּאֲךָ יְהוָה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבָה שְׁלֹפָה בְּיָדָהּ וַתֵּט הָאֲתָנּוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיֵּךְ בַּלַּעַם אֶת־הָאֲתָנּוֹן לְהַטִּיחָהּ הַדֶּרֶךְ:

אמנותו, שכלי זיגן של אמות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו, שהוא אמנות שלהם, אף אני אתפש את שלו ואבא עליו באמנותו. וכן היה סופו (במדבר כ"א): "וַיָּאֵת בַּלַּעַם בֶּן־בְּעוֹר הַרְגוֹ בַּחֲרָב".

כ"י • ותרוא האתון • והוא לא ראה; שנתן הקדוש־ברוך־הוא רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת, תשרף דעתו כשיראה מדיקין. וחרבו שלופה בידו • אמר: רשע זה הניח כלי

כי וקם מלאכא דני בשביל פרמיא אתרא דגדרא מכא וגדרא מכא:

(כד) וַיַּעֲמֹד מִלְּאֲךָ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכֹּרֵמִים גֶּדֶר מִזֶּה וְגֶדֶר מִזֶּה:

מים" - ברגליו ובהלכו. גדר מזה וגדר מזה • סתם "גדר" של אבנים הוא.

כ"י • במשעול • בתרגומו: "בשביל". וכן (מ"א כ): "אם ישפק עפר שומרון לשעלים" - עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלכון. וכן (ישעיה כ): "מי מדד בשעולו

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

בסגורים. אבל יתכן, שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה הדבור וראתה באדם, ולא הזכיר בה הכתוב "ויגל השם עיני האתון" כאשר הזכיר באדוניה (פסוק לא), כי הענין פלו באתון נס גדול בבריאה חדשה בנבראים בין השמשות ואינו נקרא גלוי עינים בלבד: אבל רבותינו (אבות פ"ה מ"ו) לא יזכירו בנשים רק פתיחת פיה. וטעם הנס הזה, להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים, וכל שכן שיאלם בראונו פי המדברים, גם ישים בפיהם דברים לדבר בראונו כי הכל בידו, ולהזהירו שלא ילא ילא אחר נחש וקסם ויקללם בהם, כי מנחש וקוסם היה: תורה כד

ההספן הספנתי לעשות לה כה, אבל לא ידעה למה עשתה עתה כן, כי לאונסה נעשה בה כך, ולפיכך לא אמרה לו "הנה מלאך השם עומד לנגדי וחרבו שלופה בידו" כי לא עלתה השגתה לדעת זה כלל: ואמר ותרוא את מלאך ה' וחרבו שלופה בידו, לא שתראה חרב אף כי מלאך, אבל ירמו הכתוב כי מפני היות המלאך נכון להכות בהן חרדה חרדה גדולה נדמה לה כאילו באים לשחט אותה. ואם נאמר כי המלאכים הנראים בראונו אנשים, כאשר הזכירתי בפרשת וירא (בראשית י"ח, יושגו אף לעיני הבהמות, אם כן איך לא יראנו בלעם, ולא הכה

(כג) וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹן אֶת מִלְּאֲךָ ה', מלאכי השם השכלים הנבדלים לא יראו לחוש העינים, כי אינם גוף נתפש במראה, וכאשר יראו לנביאים או לאנשי הרוח הקדש כדניאל ישיגו אותם במראות הנפש המושכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה, אבל שיושגו לעיני הבהמה אי אפשר. על כן תוכל לפרש "וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹן", כי הרגישה בדבר מפתח אותה מלעבר והוא המלאך אשר יצא לשטן, כענין ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א טו), שיאמר על ההשגה לא על הראות: וכאשר ארע בה הנס ושם לה הבוהר הדבור, אמרה לבלעם (פסוק ו)

כה וַחֲזַת אֶתְנָא יֵת מִלְאָכָא דִּי וַאֲדַחַקַת
לְכַתְּלָא וַדַּחַקַת יֵת רִגְלָא דְּבַלְעָם לְכַתְּלָא
וְאוֹסֶפֶס לְמַמְחָה:

(כה) וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת־מִלְאָךְ יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר
וַתִּלְחַץ אֶת־רִגְלֵ בַלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַפְתָּהּ:

כ"י • וַתִּלְחַץ • הִיא עֲצָמָה • וַתִּלְחַץ • אֶת אַחֲרִים, אֶת־רִגְלֵ בַלְעָם.

כו וְאוֹסֶפֶס מִלְאָכָא דִּי לְמַעַבְר וָקָם בְּאַתְרַ עַק
דִּי לִית אֲרַח לְמַסְטִי לְיַמִּינָא וְלַסְמָאלָא:

(כו) וַיֹּסֶף מִלְאָךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צֹר אֲשֶׁר
אֵין־דֶּרֶךְ לְנִשְׁוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל:

לפניהם". ומדרש אגדה יש בתנחומא: מה ראה לעמוד
בשלישה מקומות? סימני אבות הראהו.

כ"י • וַיֹּסֶף מִלְאָךְ־יְהוָה עֲבוֹר • לַעֲבֹר עוֹד לִפְנֵי לְהִלָּךְ,
לְהִיטוֹת לִפְנֵי בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ (בראשית לג): "וְהָיָא עֲבֹר

כו וַחֲזַת אֶתְנָא יֵת מִלְאָכָא דִּי וּרְבַעַת תַּחַת
בַּלְעָם וַתִּקַּף רִגְזָא דְּבַלְעָם וּמָחָא יֵת אֶתְנָא
בְּחִטָּא:

(כו) וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת־מִלְאָךְ יְהוָה וַתִּרְבֹּץ תַּחַת
בַּלְעָם וַיַּחֲרִיף אֶת־בַּלְעָם וַיִּקַּף אֶת־הָאֵתוֹן בַּמָּקָל:

כח וּפְתַח יֵי יֵת פּוֹמָא דְּאֶתְנָא וְאַמְרַת לְבַלְעָם
מָה עֲבָדִית לָךְ אֲרִי מַחִיתָנִי דְּנָן תֵּלַת זְמָנִין:

(כח) וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאֵתוֹן וַתֹּאמֶר לְבַלְעָם
מָה־עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הַפִּיתָנִי זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים:

כ"י • זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים • רַמְזוּ לוֹ: אֵתָה מִבְּקֵשׁ לַעֲקֹר אִמָּה הַחוּגָגַת שְׁלֹשׁ רִגְלִים בַּשָּׁנָה.

כט וְאַמְרַ בַּלְעָם לְאֶתְנָא אֲרִי חִיָּבָתָ בִּי אֵלּוּ
פּוֹן אֵית חֲרִיבָא בִּידֵי אֲרִי כַעַן קִטְלִיתִיךְ:

(כט) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְאֵתוֹן כִּי הִתְעַלְלָתָ בִּי לוֹ יִשְׁ־חֲרִיב
בִּידֵי בִּי עֲתָה הִרְגָתִיךְ:

השירים: זה הולך להרג אמה שלמה בפיו - ולאֵתוֹן
זה צריך לכלי זין.

כ"י • הִתְעַלְלָתָ • כְּתַרְגוּמוֹ: לְשׁוֹן גָּנָאִי וּבִזְיוֹן. לוֹ
יִשְׁ־חֲרִיב בִּידֵי • גְנוּת גְּדוּלָה הָיָה לוֹ דְּבַר זֶה בַּעֲיָנִי

ל וְאַמְרַת אֶתְנָא לְבַלְעָם הֲלֹא אָנָּא אֶתְנָא דִּי
רַבְכָּת עָלִי מִדְּאִיתִיךְ עַד יוֹמָא הַדִּין הַמִּילָךְ
אַלִּיפָנָא לְמַעַבְד לָךְ כְּדִין וְאַמְרַ לֹא:

(ל) וַתֹּאמֶר הָאֵתוֹן אֶל־בַּלְעָם הֲלוֹאֹ אֲנִי אֶתְנָא
אֲשֶׁר־רַבְכָּת עָלִי מֵעוֹדֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הֲהִסְבֵּן
הַסְפַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא:

ברטיבא שדאי ליה כו' כדאיתא במסכת עבודה־זרה וזרה
• (דף ט')

כ"י • הִסְבֵּן הַסְפַּנְתִּי • כְּתַרְגוּמוֹ, וְכֵן (איוב כב): "הֲלֹאֹ
יִסְכֵּן־גֹּבֶר". וּרְבוּתִינוּ דְּרִשׁוּ מִקְרָא זֶה בְּגִמְרָא: אָמְרוּ
לִיה: מַאי טַעְמָא לֹא רַבְכָּת אֶסּוּסִיא? אָמַר לְהוֹן:

לא וַיִּגַּל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בַלְעָם וַחֲזַת יֵת מִלְאָכָא
דִּי מַעֲטַד בְּאַרְחָא וַחֲרִיבָא שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ
וּכְרַע וּסְגִיד לְאַפּוּדֵיהּ:

(לא) וַיִּגַּל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בַלְעָם וַיֵּרָא אֶת־מִלְאָךְ
יְהוָה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרִיבָא שְׁלִפָּה בִּידּוֹ וַיִּקַּד וַיִּשְׁתַּחוּ
לְאַפּוּ:

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ה' אֵלִי, יִקְרָא וְדִיעֲתוּ הַעֲתִידוֹת בְּקִסְמִי
"דְּבַר ה'". אֲבָל לְכַבּוֹד יִשְׂרָאֵל בָּא אֵלִי
הַשֵּׁם בְּלִיזָה הַהוּא, וְאַחֲרֵי כֵן וְכֵה
לְגַלּוּי עֵינַיִם בְּרֹאֵית הַמִּלְאָךְ וְדְבַר עֲמוֹ,
וּבִסּוּף עֲלָה לְמַעַלַת מַחֲזֶה שְׂדֵי (לחלו כד

אֲלִישַׁע (מ"ב יז) וְהָרָה הַמִּצְרִית (בראשית
כ"ט), וְלֹא יֹאמַר כֵּן בְּנִבְיָאִים, וְכִף קָרָא
הַכְּתוּב (יהושע יג כב) בַּלְעָם כֵּן בַּעֲוֹר
הַקּוֹסֶם:
וְכֵה שְׂאֵמַר הוּא (פסוק ח) בְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר

(לא) וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינֵי בַלְעָם. מִנָּה
הַכְּתוּב נִלְמַד כִּי בַלְעָם לֹא הָיָה
נְבִיא, אֲלוֹ הָיָה נְבִיא אֵיךְ יִצְטָרֵךְ לְגַלּוּי
הַעֵינַיִם בְּרֹאֵית הַמִּלְאָךְ בְּאֲשֶׁר יֹאמַר
הַכְּתוּב בְּמִי שְׁלֹא הִגִּיעַ לְנִבְיָאָה כְּנַעַר

(לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֶלֶאךָ יְהוָה עַל־מַה הִפִּיתָ אֶת־
אֶתְנֶךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רִגְלִים הִנֵּה אֲנִכִּי יֵצְאֵתִי לְשָׂטָן
כִּי־יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לִנְגְדִי:

לב ואמר לה מלאכא דיי על מא מחתא ית
אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית
למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למזל
בארשא לקבלי:

ולהמרותי, ומקרא קצר הוא, כמו (ש"ב יג): "ותכל דוד".
לישנא אחריןא: "ירט" לשון רצון, וכן (איוב טו) "ועל־
ידי רשעים ירטני" - מפסיס ומנחם אותו על־ידי
רשעים, שאינן אלא מקניטים.

כ"י ירט הדרך לנגדי • רבותינו חכמי המשנה
(שבת קח) דרשוהו נוטריקון: יראה, ראתה, נטתה, בשביל
שהדרך לנגדי, כלומר: לקנאתי ולהקניטני. ולפי
משמעו: כי חרד הדרך לנגדי - לשון "רטט" - כי
ראיתי בעל הדרך שחרד ומחר הדרך, שהוא לכעסי

(לג) וַתִּרְאֵנִי הָאֲתוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים אוֹלִי
נִטְתָּה מִפְּנֵי כִי עֲתָה גַם־אַתְּכָה הִרְגָּתִי וְאוֹתָהּ
הַחַיִּיתִי:

לג וחתנתי אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת
זמנין אלו פון לא ססת מן קדמי ארי כען
אף יתך קטלית ויתתה קנימית:

ולא יכלת לעמוד בתוכחתה, כמו שכתוב: "ויאמר
לא" - הרגתיה, שלא יאמרו: זו היא שסלקה את
בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב; שחס המקום
על כבוד הבריות. וכן (ויקרא כ): "ואת הבהמה תהרגו",
וכן (שם): "והרגת את האשה ואת הבהמה".

כ"י אולי נטתה • כמו "לולא", פעמים ש"אולי"
משמש בלשון "לולא". גם־אתכה הרגתי • הרי זה
מקרא מסרס, והוא כמו: "גם הרגתי אותך", כלומר,
לא העפכה בלבד קראתך על־ידי, כי גם ההרגה.
ואותה החייתי • (במד"ד) ועתה מפני שדברה והוכיחתך

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

רש"י, שהוא במסרס גם הרגתי אותך:
וטעם ואתה החייתי, לומר כי החטא
כלו עליך והרגתי אותך בו, אבל
היא אין עליה חטא שתמות בו, והנה
הנטיה שנטתה מפני לטובתך לא
לצרכה כלל, והכית אותה חנם וגמלת
לה רעה תחת טובה:
ולא הגיד הכתוב אם היו שרי בלק
עם בלעם במעשים האלה, או
שהיו רוכבים לפניו ורחוק היה ביניהם
ובינו. והקורב שהיו עמו לא יתפרדו
ממנו, וראו בנטות האתון והכות בלעם
אותה, כסבורים היו שהיה כמנהג
הבהמה הרעה ולא שמעו דבורה, אף
כי דבר המלאך שהוא גלוי עיני בלעם:
ורבותינו אמרו (מדבר כ"ד) שהיו שרי
מואב תמהים שראו נס שלא
היה כמותו בעולם. ואמרו (שם) שכיון
שדברה מטה, שלא יהו האמות
אומרים זו היא שדברה ועושין אותה
יראה, ועוד שחס הקדוש ברוך הוא
על כבודו של רשע שלא יהו אומרים
זו היא שסלקה את בלעם. וכל זה
אפשר מדרך הקבלה, לא שדבר
הכתוב במיתתה כלל, כאשר
פרשתי: תורה לו

(בראשית יא ח), חדל להשכיל להיטיב
(תהלים לו ד), וכן רבים, וכמוהו ויצא יואב
ושרי החיל לפני המלך לפקד את העם
את ישראל (ש"ב כד ד):
וטעם אולי נטתה מפני. על דעת
המפרשים, כמו לולא שנטתה
מפני, ישמש במקום הזה שלא כדרך
הבריו בלם. ועל דעתי הוא כמשמעו,
כי האתון הרגישה במלאך או ראתה
בו ולא ידעה מה הענין, אבל נטתה
מפני חרב שלופה כמנהג הבהמות, על
כן אמר המלאך לבלעם ותראני האתון
ונטתה מפני, ובשמה נטתה מפני, כי
אני להרג אותך באתי, אבל אותה
החייתי, כי החטא בך ולא באתון:
גם אתכה הרגתי. אמר ר"א מלת
"גם" לעד שמטה האתון אחרי
שדברה. וטעם **החייתי**, כי בן אדם
בראותו את המלאך ימות, והעד ותנצל
נפשי (בראשית לב לא), אף כי הבהמה שאין
לה שום שותפות עם המלאך כבן אדם:
ואין מלת "גם" נדרש כאשר אמר, כי
שניהם לא ימותו, כי עתה
שנטתה מטה האתון והכיה את בלעם
ואם לא נטתה היה הורג את בלעם
ומחיה האתון. אבל מלת **"גם"** בדרך

ד טו), והכל בעבור ישראל ולכבודם.
ואחרי ששב לארצו היה קוסם, כי בן
יקראנו הכתוב במיתתו (יהושע יג כב) ואת
בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב,
וחלילה שישלחו יד בנביא השם:
יכה אמרו במדרש במדבר סיני רבה
(כ יט), בלעם נזקק לרוח הקדש,
וכשנודעו לבלק נסתלקה ממנו רוח
הקדש וחזר להיות קוסם כבתחלה,
לפיכך צוח רם הייתי והורידני
בלק: תורה לב
(לב) **כי ירט הדרך לנגדי**. כי ההולך
ירט דרכו וענת אותה לנגד עיני,
כי אנכי היודע ועד. או **"לנגדי"**, שירט
הדרך לעשות כנגד רצוני בדרך
אונקלוס, כמו כי הכעיסו לנגד הבונים
(נחמיה ג לא). **"ירט"** לשון עוות, וכן ועל
ידי רשעים ירטני (איוב טו יא), יענת אותי.
והענין כאשר פרשתי (בפסוק כ), כי
ההליכה היה בה רשות מאת ה' הנכבד,
אבל בלעם ענת אותה בלכתו עמהם
על דעתם שיקלל את העם: תורה לג
(לג) **ותט לפני**. פרוש בו, ותט אל
השדה כאשר היתה לפני. ואין
צורך, רק טעמו כמו מפני, כי בן תשמש
הלמד, כמו ויחדלו לבנות העיר

לד ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית די את מעמד לקדמותי בארחה וכען אם ביש בעיניך אשוב לי:

(ד) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־מְלָאךְ יְהוָה חֲטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נֹצֵב לְקִרְאָתִי בְּדֶרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִּי:

צוני ללכת, ואתה מלאך מבטל את דברי! למוד הוא בכך, שאומר דבר ומלאך מחזירו. אמר לאברהם (בראשית כב): "קח-נא את-בנך וגו'" ועל-ידי מלאך בטל את דברו, אף אני, אם רע בעיניך צריך אני לשוב.

כ"י- כי לא ידעתי. גם זה גנותו, ועל-פירו הודה; שהוא היה משתבח שידע דעת עליון, ופיו העיד "לא ידעתי". אם-רע בעיניך אשובה לי. להתרים נגד המקום, היא תשובה זו. אמר לו: הוא בעצמו

לה ואמר מלאכא דיי לבלעם אזל עם גבריא ולחוד ית פתגמא די אמלל עמך יתה תמלל ואזל בלעם עם וברבי בלק:

(ה) וַיֹּאמֶר מְלָאךְ יְהוָה אֶל־בַּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאַפֶּס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָדָּבֶר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תִּדְבֹּר וַיֵּלֶךְ בַּלְעָם עִם־שְׁרֵי בָלָק:

עמקם וסופך להאבד מן העולם. עם-שרי בלק. שמח לקללם כמותם.

כ"י- לך עם-האנשים. בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו. ואפס. על-פירך את הדבר אשר אדבר וגו'. לך עם-האנשים. כי חלקך

לו ושמע בלק ארי אתא בלעם ונפק לקדמותה לקריתא דמואב די על תחום ארנון די בסטר תחומא:

(ו) וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בא בַּלְעָם וַיֵּצֵא לְקִרְאָתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אֲרֶזְנָא אֲשֶׁר בְּקֶצֶה הַגְּבוּל:

כ"י- וישמע בלק. שלח שלוחים לבשרו. אל-עיר מואב. (במדבר רבה) אל מטרופולין שלו, עיר החשובה שלו, לומר: ראה מה אלו מבקשים לעקר!.

לו ואמר בלק לבלעם הלא משלח שליחית לותך למקרי לך למא לא אתיתא לותי הבקושטא הויתא אמר לית אנא וקיל ליקריתך:

(ז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בַּלְעָם הֲלֹא שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְקִרְאָתְךָ לָמָּה לֹא־הִלַּכְתָּ אֵלַי הֲאִמַּנְתָּ לֹא אוֹכַל בְּכַדְךָ:

כ"י- האמנם לא אוכל בכדך. נתנבא, שסופו לצאת מעמו בקלון.

לח ואמר בלעם לבלק הא אתיתי לותך בען המיכל זכנא למלא מדעם פתגמא דישוי יי בפומי יתה אמלל:

(ח) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עִתָּה הִכָּל אוֹכַל דִּבֶּר מֵאוֹמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יֵשִׁים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

עמו (פסוק לח) הנה באתי אליך, כי בביאה בלבד הורשיתי, אבל בענין העם, היכל אוכל דבר מאומה כרצונך, הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר, בין קללה בין ברכה, ראה אם תחפץ שאדבר בענינם, ואם לא תחפץ בכך אשובה לי מעתה: תורה לו

והצריך לומר לו כן, שלא יחשב שיאמר לו לך עמקם לעשות מה שבקשו ממך. גם יתכן, שהיה חפץ ההולך לקלל את העם, ולא היה חפצו לברכם בשום פנים, ולכן יזהירנו האלהים בכל עת שידבר עמו. ומפני זה הודיע בלעם לקלל בתחלת דברו

(לה) לך עם האנשים ואפס וגו'. יתכן שיאמר לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ותודיע אותם זה. או טעמו, כי אחרי אשר התודה אם רע בעיניך אשובה לי (פסוק לד), אמר לו לך עמקם כי מחלתי על חטאתך, ובלבד שתזכר אוהרתי אשר הזהרתך:

♦ יום רביעי י"ד תמוז ♦

(לט) וַיִּלְךָ בַּלַּעַם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֲצוֹת: לט ואזל בלעם עם בלק ואתו לקרית מחזוהי:

כס"י קרית חצות • עיר מלאה שוקים, אנשים, נשים וטף בחוצותיה, לומר: ראה ורחם שלא יעקרו אלו.

(מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וַצֹּאן וַיִּשְׁלַח לְבַלָּעַם וּלְשָׂרָיִם אֲשֶׁר אִתּוֹ: מ ונבס בלק תורין וען ושלח לבלעם ולשרבבא די עמה:

כס"י בָּקָר וַצֹּאן • (ס) דבר מעט, בקר אחד וצאן אחד בלבד.

(מא) וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בַּלָּעַם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בַּעַל וַיְרֹא מִשָּׁם קִצֵּה הָעָם: מא ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות באסקה לרמת דחלתה ורוא מתמן קצת מן עמא:

כס"י בְּמֹת בַּעַל • כתרוממו: "לרמת דחלתה" - שם עבודת אלילים.

כג (א) וַיֹּאמֶר בַּלָּעַם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בֹזֶה שְׂבָעָה מִזִּבְחֹת וְהֵכֵן לִי בֹזֶה שְׂבָעָה פָּרִים וְשְׂבָעָה אִילִים: א ואמר בלעם לבלק בנה לי הקא שבועא מדבחין ואתקון לי הקא שבועא תורין ושבעא דכרין:

(ב) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בַּלָּעַם וַיַּעַל בָּלָק וּבַלָּעַם פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ: ב ובעבד בלק כמא די מליל בלעם ואסק בלק ובלעם תור ודבר על כל מדבחה:

(ג) וַיֹּאמֶר בַּלָּעַם לְבָלָק הֲתִיצֵב עַל־עֲלֹתָיָהּ וְאֵלֶכָה אוֹלִי יִקְרָה יְהוָה לִקְרָאתִי וְדָבַר מֵה־יִּרְאָנִי וְהַגִּדְתִּי לָךְ וַיִּלְךְ שָׁפִי: ג ואמר בלעם לבלק אתעתד על עלתה ואיהך מאים זרע מימר מן קדם ?? לקדמותי ופתקמא דיחזוני ואחוי לך ואזל יחידי:

רמב"ן על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

המזבחות ערכתי (פסוק ד), דרך תפלה, כאומר ערכתי לפניך מזבח שלם בקרבן שלם יעלו על רצון מזבחך, כענין שיאמר הכתוב (תהלים כ ד) יזכר כל מנחתך ועולתך ידשנה סלה, ויאמר (שם סו ט) עלות מחים אעלה לך עם קטרת אילים אעשה בקר עם עתידים סלה, וכן במקומות רבים. וטעם הידיעה, כבר זכרה ר"א: והנה בסוף כאשר לא רצה ללכת לקראת נחשים, לא רצה בלעם שהיה בלק מעלה בקרבנותיו שלא יפגל במחשבתו, ולכך אמר הכתוב (פסוק ו) ויעל פר ואיל במזבח, וירמוז לבלעם הנזכר. ויתכן שבלק העלה אותם, כי לפי דעתו עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם: תורה ג

אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם חפץ דבא: ויתכן לפרש עוד, כי בפעם הראשון ראהו בלו, כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם המזבחות, והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו בלו, וזה טעם "וילך שפי" (להלן בג א) שהלך אל שפי שבו, בדברי ר"א: תורה א כג (א"ב) שְׂבָעָה מִזִּבְחֹת. רמז בזה "ר"א סוד עמוק. והנה בלעם רצה לדבקה אליו הרצון מאת ה' בקרבנות האלה, ולכן העלה עולות מספר כלם. ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם, ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח, זה שוחט וזה זורק: וטעם ויאמר אליו את שבעת

(מא) וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בַּעַל וַיְרֹא מִשָּׁם קִצֵּה הָעָם. היה מעלה אותו במקום שיראנו, כדי שיתבונן אליו בקללתו ולא תפחד נפשו מהם, כי אלה מזבחות הנפש להיות דבקה בעת הקראה, כידוע מענין החקמים (ביק קיז) דלו לי גבינאי דבעינא למחזיה, דלו ליה, יחב ביה עיניה ונח נפשיה. והגיד הכתוב כי לא ראה כל המונה, כי היו חונים ארבעה דגלים לארבע רוחות השמים: וכפועם השנית אמר לו בלק (להלן בג א) אפס קצוה תראה וכלו לא תראה, לומר גם בפעם הזאת לא תראהו בלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו, אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין לי מקום להראותו בלו משם, חשב בלק אולי יש באחת הקצוות דגל

כ"י אולי יקרה ה' לקראתי. אינו רגיל לדבר עמי ביום. וילך שפי. כתרגומו: יחידי, לשון שפי ושקט, שאין עמו אלא שתיקה.

(ד) ויקר אלהים אל-בלעם ויאמר אליו את-שבעת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח:

כ"י ויקר. לשון עראי, לשון גנאי, לשון טמאת קרי, כלומר בקשי ובכזיון, ולא היה נגלה אליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל. את-שבעת המזבחות. "שבעה מזבחת ערכתי" אין פתיב פאן, אלא "את-שבעת המזבחות". אמר לפניו: אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד פלן. אברהם בנה ארבעה (בראשית יב):

(ה) וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל-בלק וכה תדבר:

(ו) וישב אליו והנה נצב על-עלתו הוא וכל-שרי מואב:

(ז) וישא משלו ויאמר מן-ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי-קדם לכה ארה-לי יעקב ולכה זעמה ישראל:

כ"י ארה-לי יעקב ולכה זעמה ישראל. בשני שמותיהם אמר לו לקללם - שמה אחד מהם אינו מבקש.

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר, כי יצאו הדברים מפיו. ואולי בן דעת רבותינו שאמרו (תנחומא בלק יב) עקם את פיו ופקמו כאדם שקובע מסמר בלוח, רבי אליעזר אומר אמר מלאך ה' מדבר, רבי יהושע אומר וכו': ואינו נכון בעיני, בעבור אמרו (לחג ב) שמע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה, אבל טעם "וישם" הלמוד, שלמדו הדברים שיגרס אותם בפיו ולא ישכח ולא יפיל מהם דבר, כטעם ולמדה את בני ישראל שימיה בפייהם (דברים לא יט) וכן כי על פי אבשלום היתה שומה (ש"ב יג לב) תורה ו

וטעם ויקר אלהים וגו' ויאמר אליו. כי כאשר קרה לבלעם כמקרים אשר יקרו לאנשי רוח הקדש בהתבודדם, שחלף רוח על פניו תסמר שערות בשרו פחד קראתהו ורעדה ורב עצמותיו הפחיד והודו נהפך עליו למשחית והוא נופל על פניו ארצה, אז אמר את שבעת המזבחות ערכתי, והוא דרך תפלה כאשר פרשתי (פסוק א). והשם לא שמע אליו על כונתו, ואמר לו כה תדבר: תורה ה

(ד) ויקר אלהים אל בלעם. בעבור שלא היה האיש הזה מגיע למעלת הנבואה על בן יאמר בו כלשון הזה, כי עתה בא אליו דבור השם דרך מקרה לכבוד ישראל, ולכן אמר בו (ועל כ) ויבא אלהים אל בלעם, כי הלשון הזה לא יאמר בנביאים, רק במי שלא בא במדרגה ההיא, וכן ויבא אלהים אל אבימלך (בראשית כ א), ויבא אלהים אל לכן (שם לא כד). ואפשר שפרשו ביאת הרצון בדבור מן העליון אל השכלים אשר יחלימו, כי גם בלעם ביום נופל ותרגמה נפלה עליו וגלוי עיניו:

(ח) **מָה אָקֵב לֹא קִבֵּה אֶל וּמָה אֲזַעֵם לֹא זָעַם** ח מא אלוטה דלא לטיה אל ומא אתרבה דלא תרבה יי:
יהוה:

יַעֲמָדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם, אֵלָּא (שם) "וְאֵלֶּה יַעֲמָדוּ עַל הַקִּלְלָה" - לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שֵׁם קִלְלָה. לֹא זָעַם ה' • (ברכות ו) אֲנִי אֵין כּוֹחַ אֵלָּא שְׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכוֹן הַשָּׁעָה שֶׁהַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא פֹעֵס כָּל הַיָּמִים הַלְלוּ שְׁבַאתִי אֲלֶיךָ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מכילת ו): "זָעַמִּי זָכַר-נָא מִה-זָּעַץ וְגו' וּמִה-עָנָה אוֹתוֹ בְּלָעַם וְגו' לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'".

ט ארי מריש טוריא חזיתה ומרמקתא סכיתה הא עמא בלחודיהון עמידין דנחסנון עלמא ובצעממא לא יתדנון גמירא:

עוֹבְדֵי גִילּוּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל): "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם וְגו'" - אֵינֶן נִמְנֵין עִם הַשָּׂאֵר. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁהֵן שִׁמְחִין אֵין אִמָּה שִׁמְחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב): "ה' בָּדָד יִנְחָנוּ". וּכְשֶׁהָאֲמוֹת עוֹבְדֵי גִילּוּלִים בְּטוֹבָה, הֵם אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלָה לָהֶם מִן הַחֲשָׁבוֹן, וְזֶהוּ "וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב".

י"ז • **מָה אָקֵב לֹא קִבֵּה אֶל •** (במ"ד) כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְלוּ, כְּשֶׁהָזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עוֹנֵם: "כִּי בְּאָפֶם הִרְגוּ אִישׁ", לֹא קָלַל אֵלָּא אָפֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט): "אֲרוּר אָפֶם". כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בְּמִרְמָה אֶצֶל אֲבִיו הִיָּה רְאוּי לְהִתְקַלֵּל, מָה נֶאֱמַר שָׁם? (שם כז): "גַּם-בְּרוּךְ יִהְיֶה". בְּמִכְרֵכִים נֶאֱמַר (דברים כז): "אֵלֶּה יַעֲמָדוּ לְכַרֵּךְ אֶת-הָעָם". בְּמִקְלָלִים לֹא נֶאֱמַר "וְאֵלֶּה

(ט) **כִּי-מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאֵנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשׁוּרָנוּ הֵן-זָעַם לְבָדָד יִשְׁכֵּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב:**

י"ח • **כִּי-מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאֵנוּ •** אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שְׁרָשֵׁיהֶם וְאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מִסָּדִים וְחֻזְקִים כְּצוּרִים וּמִגְבָּעוֹת הַלָּלוּ, עַל-יְדֵי אֲבוֹת וְאִמָּהוֹת. הֵן-זָעַם לְבָדָד יִשְׁכֵּן • הוּא אֲשֶׁר זָכוּ לוֹ אֲבוֹתָיו - לִשְׁכֵּן בְּדָד, כְּתַרְגוּמוֹ. וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב • כְּתַרְגוּמוֹ: לֹא יִהְיֶה נֶעֱשֵׂין כָּלָה עִם שְׂאֵר הָאֲמוֹת

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 170)

שֶׁהִקְשָׁה לוֹ: נֶאֱמַר לַעֲלִי "וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר", וְלֹא מִצִּינוּ בְּדַבְּרֵי מִשְׁלֵי. לָכֵן מִפְּרֹשׁ, שֶׁהַמִּשְׁלֵי הוּא בְּמִלִּים הַלָּלוּ: "צוּרִים" ו"גְּבָעוֹת" מִשְׁלֵי הֵם לְחֹזֶק וְתִקְוָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

ימין ייכול לממני דעדיקא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל תמות נפשי מותא דקשיטוהי ויהי סופי כותהון:

(ויקרא יט): "לֹא תִזְרַע בְּלֵאִים", אֲפֹר פָּרָה וְעֶפֶר סוּטָה וּכְיוּצָא בָהֶם. וּמִסְפָּר אֶת-רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל, רְבִיעֻתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוּצָא מִן הַתְּשָׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם. תָּמוֹת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל • שְׁבָהֶם.

אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שְׁרָשֵׁיהֶם (רש"י כג, ט) יֵשׁ לִשְׂאֵל, מִדּוּעַ מוֹצִיא אֶת הַכְּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ - בְּלָעַם עֲמֹד אֲזַ עַל הַר גְּבוּהָ וּמִשָּׁם רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיֵּשׁ לוֹמַר,

(י) **מִי מָנָה עֶפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת-רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל תָּמוֹת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶי אַחֲרִיתִי כְּמִהוּ:**

י"ז • **מִי מָנָה עֶפֶר יַעֲקֹב וְגו' •** כְּתַרְגוּמוֹ: דַּעְדֻקָּא דְּבֵית יַעֲקֹב וְכו' מֵאֲרַבַּע מִשְׁרֵיתָא, אֲרַבְעָה דְּגָלִים. דָּבָר אַחֵר: "עֶפֶר יַעֲקֹב" - אֵין חֲשָׁבוֹן בְּמִצְוֹת שֶׁהֵם מְקַיְּמִין כְּעֶפֶר (דברים כב): "לֹא תַחְרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר",

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יִשְׁכֵּן לְעוֹלָמִים בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב, וְהוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְעוֹלָם וְאֵין אִמָּה שֶׁתִּתְגַּבֵּר עָלָיו, וְלֹא שִׁיטְפַל הוּא אֲלֵיהֶם: תורה י
(י) **מִי מָנָה עֶפֶר יַעֲקֹב •** יֹאמַר. אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מֵרָאשׁ הָרִים שׁוֹכְנִים לְבָדָד, וְלֹא אוֹכֵל לְמִנּוֹת אוֹתָם, כִּי הֵם לְבָדִם כְּעֶפֶר הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל אִישׁ לְמִנּוֹת אֶת עֶפֶר הָאֶרֶץ, וְגַם רוֹבַע יִשְׂרָאֵל לְמַחְנוֹת הַדְּגָלִים הָאֲרַבְעָה לֹא

וְעַל פֶּן הַזְכִּיר (פסוק ז) **אֶרֶה לִי יַעֲקֹב וְזָעַמָּה יִשְׂרָאֵל**, כִּי הַזְכִּיר לָהֶם שְׁמֵם הַנִּכְבָּד וְשִׁמּוֹת אֲבוֹתָם, לֹאמַר שֶׁהֵם עִם לְבָדָד וְשִׁמּוֹת נָאוֹת לָהֶם מֵאֲבוֹתָם. כִּי בָּלָק לֹא הִיָּה מִזְכִּיר לוֹ שֵׁם יִשְׂרָאֵל, רַק אָמַר (לעיל כב ה) עִם יִצְחָק מִמְּצָרִים, כְּמִתְנַכֵּר בָּהֶם שְׁלֹא יָדַע אוֹתָם, שֶׁהִיָּה כְּפוּי טוֹבַת אֲבִיהֶם: וְהַכְּנָה לוֹמַר, כִּי כְּאֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה אוֹתוֹ עֲתָה שׁוֹכֵן לְבָדוּ, פֶּן

(ט) **כִּי מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאֵנוּ •** הַשָּׁעַם, בַּעֲבוּר שֶׁהֶעֱלָהוּ בְּמוֹת בַּעַל לְרֵאוּתוֹ, אָמַר מֵרָאשׁ צוּרִים וּמִן הַגְּבָעוֹת אֲנִי מִבִּיט וְרוֹאֶה אוֹתוֹ כִּי יִשְׁכֵּן לְבָדוּ, וְאֵין עֲמוּ גוֹי אַחֵר שִׁיחֲשֵׁב הוּא אֲלֵיו כְּמוֹ שִׁיחֲשֵׁב צוּרִים עִמָּם רַבִּים וְאֲמוֹת שׁוֹנוֹת לְהִיּוֹת מִחֲנָה אַחַת, אֲבָל אֵלֹהֵי כָּלם תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד לָהֶם וְגוֹי אֶחָד הֵם, וַיִּשְׁכֵּן בְּדָד בְּשֵׁם יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות לז עמ' 96)

וכיִצא בָּהֶם (רש"י כג, י) יש לומר, שבתִיבות אלו מתפּוֹן רש"י לארבע מצות נוספות: אסור חרישה בשבת ובשמטה, אסור זריעה בשבת ובשמטה, כסוי דם בעפר,

"ועֵפֶר אַחֵר יִקַּח וְטַח אֶת הַבֵּית". ובלעם מתאר בכך את מעלתם של ישראל לעמות אמות העולם: לבגיו נח יש רק **שבע** מצות, ולישראל יש לפחות שמונה בעפר בלבד.

יֵאמֹר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עֲשִׂיתָ לִּי לָקֵב אִיבִי לַקְּחִיתִי וְהִנֵּה בִּרְכַּת בְּרֹךְ:

יֵאמֹר בָּלָק לְבִלְעָם מֶה עֲבַדְתָּ לִּי לְמִילֵט סִנְאִי דְּבִרְתִּי וְהִנֵּה בִּרְכַּת מְבֹרַכַת לְהוֹן:

וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֲתָּ אֲשֶׁר יְשִׁים יְהוָה בְּפִי אֶתוֹ אֲשַׁמֵּר לְדַבֵּר:

יב וְאַתָּה וְאַמֵּר הֲלֹא יְתִי דִישׁוּי יִי בְּפִימִי יְתִה אֲטֵר לְמַלְאָ:

♦ יום חמישי ט"ו תמוז ♦

יֵאמֹר אֵלָיו בָּלָק לִדְנָא אֲתִי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אַפֶּס קִצְחוֹ תִּרְאֶה וְכָלוּ לֹא תִרְאֶה וּקְבֹנוּ לִי מִשָּׁם:

כ"ט • וּקְבֹנוּ לִי • לְשׁוֹן צִוּוִי: קָלְלָהּ לִי.

יג וַיֹּאמֶר לֵה בָלָק אֵימָא כֶּעַן עֲמִי לְאַתֵּר אַחֲרֵן דְּתַחֲזִיגָה מִתַּמֶּן לְחִיד קִצְתָּה תַּחֲזִי וְכָלָה לֹא תַּחֲזִי וְתִלּוּטָה לִי מִתַּמֶּן:

וַיִּקְרָאוּ שְׁדֵה צִפִּים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ:

יד וַיִּדְבְּרָה לְחַקֵּל סְכוּתָא לְרִישׁ רִמְתָּא וּבְנָא שִׁבְעָא מִדְּבַחִין וְאַסַּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מִדְּבָחָ:

וַיִּקְרָא שְׁדֵה צִפִּים • מָקוֹם גְּבֵה הָיָה, שֶׁשָּׁם הַצִּוּפָה עֹמֵד לְשַׁמֵּר אֵם יָבֵא חֵיל עַל הָעִיר. רֹאשׁ הַפִּסְגָּה • בִּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּכֵל; רָאָה בָלָק שֶׁעֲתִידָה

טו וַיֹּאמֶר לְבָלָק אֶתְעַפֵּד הָכָא עַל עֲלִתְךָ וְאַנָּא אֶתְמַטִּי עַד קָא:

יֵאמֹר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֲלִיתְךָ וְאַנְכִי אֶקְרָה כֹּה:

כ"ט • אֶקְרָה כֹּה • מֵאֵת הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא. אֶקְרָה • לְשׁוֹן אֶתְפַּעַל.

וַיִּקֶּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיִּשֶׁם דְּבַר בִּפְּוֹ וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תִדְבֵּר:

טז וַיַּעֲרַע מִימֵר מִן קִדָּם יִי לְבִלְעָם וְשׁוּי פִתְגָמָא בְּפִימָה וְאַמֵּר תּוֹב לְוֹת בָּלָק וּבְדִין תִּמְלֵל:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ואמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמזהו. לומר שהן נוחלי גן עדן. כי אחרית האדם המות, על בן יבקש שימות מות ישרים, הם ישראל הנקראים ישורון שיהיו ימיהם בטוב, ותהי אחריתי כמזהו, בישראל אשר חלקם בחיים ואינם בגי גיהנם ואבודו. והנה כלל נבואתו בזה הפעם,

ואכל למנות. יתנבא עליהם שירבו ולא ימעטו, ויהיו תמיד הם לבדם ורע יעקב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. וזה דעת אונקלוס ברבע ישראל. גם נכון הוא, שיהיה כמו אחרי ורבעי ורית (תהלים קלט א), מן לא תרביע בלאים (ויקרא יט ט), כלשון ומימי יהודה יצאו (ישעיה מח א):

שאיין השם חפץ בקללתנו, וכי אנחנו עם לבדד חלקו ועמו לא נתערב בגוים ולא נחשב עמקם, ואחריתנו טובה בדרךך ישר: תורה יא

(טז) ויקר ה' אל בלעם. עתה לכבוד ישראל עלה האיש הזה להתנבא במדת רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה, כי עד עתה נאמר בו ויקר

כ"י וַיֵּשֶׁם דָּבָר בְּפִיו. ומה היא השימה הזאת? ומה חסר המקרא באמרו: "שוב אל-בלק וכה תדבר"? אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל, אמר: מה אני חוזר אצל בלק לצערו? (סנהדרין ק"ח) ונתן

לו הקדוש-ברוך-הוא רסן ונחפה בפיו, כאדם הפוקס בנהמה בנחפה להליכה אל אשר ירצה, אמר לו: על-כרחך תשוב אל בלק.

(י) וַיָּבֹא אֵלָיו וְהָנֹז נָצַב עַל-עֲלָתוֹ וְיִשְׂרָי מוֹאָב אָתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלַק מַה-דָּבָר יַהֲוֶה:

וַיֹּאמֶר לָתֵת וְהוּא מַעֲתֵד עַל עֲלָתָהּ וּבְרָכִי מוֹאָב עֲמָהּ וְאָמַר לָהּ בָּלַק מָה מְלִילָהּ:

כ"י וַיֵּשֶׁר מוֹאָב אֶתּוֹ. ולמעלה הוא אומר: "וכל-שרי מואב"? פיון שראו שאין בו תקנה, הלכו להם

מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם. מה-דבר ה' (במ"ד) לשון צחוק הוא זה, כלומר: אינך ברשותך.

(יח) וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוֹם בָּלַק וְשִׁמְעֵה הָאֲזִינוּהָ עֲדִי בְּנֹו צֶפֶר:

יח ונטל מתלה ואמר קום בלק ושמע אציתי למימרי בר צפר:

כ"י קוֹם בָּלַק. פיון שראהו מצחק בו, נתפון לצערו: עמד על רגליך, אינך רשאי לישב, ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום. בנו צפר. לשון

מקרא הוא זה, כמו (תהלים קד): "חיתו יצר", (בראשית א): "וחיתו-ארץ", (תהלים קיד): "למעניו מים".

(יט) לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכְוֹב וּבֶן-אָדָם וַיִּתְּנָחֵם אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יִקְיֶמָהּ:

יט לא כמלי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא די אנון גזרין למעפד ומיכבין ומתמלכין דהוא אמר ועבד וכל מימרה מתקנים:

כ"י לֹא אִישׁ אֶל וְגו'. כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אמות, ואפה סבור להמיתם

במדבר? . ההוא אמר וגו'. בלשון תמה, ותרגומו: "ותיבין ומתמלכין" - חוזרים ונמלכין לחזור בהם.

(כ) הִנֵּה בָרַךְ לִקְחָתִי וּבָרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבָנָה:

כ הוּא ברכן קבלית ואברכנה לישראל ולא אתב ברכתי מנה:

כ"י הִנֵּה בָרַךְ לִקְחָתִי. אפה שואלני "מה-דבר ה'?" קבלתי ממנו לברך אותם. (ס"א): "ברך" כמו ("לברך"). וברך ולא אשיבנה. הוא ברך אותם, ואני לא אשיב את ברכתו. וברך. כמו וברך, וכן הוא גזרת רי"ש, כמו (תהלים עד): "אויב חרף", כמו חרף. וכן (שם ע): "ובוצע ברך", המהלל ומברך את

הגזול ואומר: אל תירא כי לא תענש, שלום יהיה לך - מרגיז הוא להקדוש-ברוך-הוא. ואין לומר ברך שם דבר, שאם-כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל: סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה, אבל לפי שהוא פעל, הוא נקוד קמץ קטן (צירי) וטעמו למטה.

(כא) לֹא-הָבִיט אָנוּ בַּעֲקֹב וְלֹא-רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל יַהֲוֶה אֱלֹהֵינוּ עִמּוֹ וּתְרוּעַת מִלְחָה בּוֹ:

כא אסתפלית לית פלחי גלולין בדבית בעקב ואף לא עבדי לאות שקר בישראל מימרא דיי אלההון בסעדהון ושכינת מלכהון ביניהון:

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(כא) לֹא הָבִיט אָנוּ בַּעֲקֹב. יחזר אל האל הנזכר (פסוק יט), יאמר שלא הביט השם אנו ושקר בעקב ולא ראה בהם עמל וכעס שיעשו לפניו, ועל כן הוא עמם, ותרועת מלכותו בהם כי יריע אף יצריח על אויביהם ותגבר,

להם לאויב הוא נלחם בהם (ישעיה סג ט), או שתבא עליהם רעה מאת ה' לא ינצלו ממנה במדת הדין. וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל (לחל כד א), כי גם ה' יתן הטוב בברכה, והמשכיל יבין: תורה יז

אלהים (פסוק ד), ויבא אלהים (לעיל כב ט). ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין, בעבור כי במדת רחמים יחונן עליהם, כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה חושב למצא להם עלה בעון אשר חטאו, כענין ויהפך

עָמַל וְכַעַס תְּבִיט", לְפִי שֶׁהַעֲבָרָה הִיא עֲמַל לִפְנֵי הַמָּקוֹם. ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ. אֶפְלוּ מְכַעֲסִין וּמְמָרִים לִפְנֵינוּ, אֵינּוּ זֶה מִתּוֹכָן. וְתוֹרַעַת מִלֶּךְ בּוֹ. לְשׁוֹן חֲבֵה וְרַעוּת, כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל ב טו): "רַעַה דָּוִד" אוֹהֵב דָּוִד, (שׁוֹפְטִים טו): "וַיִּתְּנָה לְמַרְעָהּ". וְכֵן תִּרְגָּם אוֹנְקֵלוֹס: וְשִׁכִּינַת מִלְכָּהוֹן בִּיגִיָּהוֹן.

כב אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם תִּקְפֹּא וְרוּמָא
דִּילָהּ:

וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן (כְּרַאשִׁית א): "וְעוֹף יְעוֹפֶף", הַמְעוֹפֶף בְּרוּם וְגִבָּה, וְתִקְף רַב הוּא זֶה. תוֹעֲפֹת רָאִם. עֲפִיפַת גִּבָּה. דָּבָר אַחֵר: "תוֹעֲפֹת רָאִם". תִּקְף רָאִמִּים. וְאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ: (גִּיטִין סח) אֵלּוּ הַשְּׂדִים.

כג אֲרִי לֹא נִחְשָׂא צָבֹן דִּיטִיב לְדִבִּית יַעֲקֹב
וְאִף לֹא קִסְמִיא רַעַן בְּרַבּוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל
כַּעֲדֹן יִתְאַמֵּר לִיעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מָה עֲבַד
אֱלֹהָא:

לְשׁוֹן עֲתִיד, אֲלֹא לְשׁוֹן הַזֶּה: אֵינּוּ צְרִיכִים לִמְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם, כִּי בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיף לְהֵאמֵר לִיעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מָה פָּעַל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא וּמָה גִּזְרֹתָיו בְּמִרוֹם, אֵינּוּ מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים, אֲלֹא נִמְסָר לָהֶם עַל-פִּי נְבִיאֵיהֶם מָה הִיא גִּזְרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוֹרִים וְתַמִּים מְגִידִים לָהֶם. וְאוֹנְקֵלוֹס לֹא תִרְגָּם בֶּן.

כ"ד לֹא-הִבִּיט אֲנֹן בִּיעֲקֹב וְגו' • כְּתִרְגוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: אַחֲרֵי פְשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְּרָשׁ נֶאֱחָ. לֹא הִבִּיט • הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא "אֲנֹן" שֶׁבִּיעֲקֹב, שֶׁשָּׁשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינּוּ מִדְּקָדֵק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן בְּאֻנוּיּוֹת שְׁלֵהֶם וּבַעֲמָלָן, שֶׁהֵן עוֹבְרִים עַל דָּתוֹ. עֲמַל • לְשׁוֹן עֲבָרָה, כְּמוֹ (שֵׁם ט): "הִרָּה עֲמַל", (שֵׁם ט): "כִּי אֶתָּה

(כב) אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם תִּקְפֹּת רָאִם לוֹ:

כ"ה אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם • אֶתָּה אִמְרַת: "הִנֵּה עַם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם", לֹא יֵצֵא מֵעֲצָמוֹ, אֲלֹא הָאֱלֹהִים הוֹצִיאֵם. כְּתוֹעֲפֹת רָאִם לוֹ • כְּתִקְף רוּם וְגִבָּה שָׁלוֹ. וְכֵן (אִיּוֹב כב): "וְכִסְף תוֹעֲפוֹת" - לְשׁוֹן מַעֲזוֹ הַמָּה.

(כג) כִּי לֹא-נִחַשׁ בִּיעֲקֹב וְלֹא-קִסֵּם בִּישְׂרָאֵל
וְאִמֵּר לִיעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מָה-פָּעַל אֵל:

כ"ו כִּי לֹא-נִחַשׁ בִּיעֲקֹב • כִּי רִאיוֹנִים הֵם לְכַרְכָּה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים. כָּעֵת יֵאמֵר לִיעֲקֹב וְגו' • עוֹד עֲתִיד לְהִיטוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאת, אֲשֶׁר תִּגְלֶה חֲבֶתֶן לְעֵין כָּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבֵין לִפְנֵיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמַחֲצִיטֵן לִפְנֵים מִמִּלְאֲכֵי הַשְּׂרָת, וְהֵם יִשְׁאַלּוּ לָהֶם: מָה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה ל): "וְהָיוּ עֵינֵיךָ רְאוּת אֶת-מוֹרִיד". דָּבָר אַחֵר: "יֵאמֵר לִיעֲקֹב" - אֵינּוּ

~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוּדֵשׁ ~ (לְקוּטֵי שִׁיחוֹת יח עמ' 266)

לְשׁוֹן אֲרֵעִי וְטִמְאָה. וְהֵינּוּ, שֶׁבִּלְעַם הָיָה לְמִטָּה מִמִּלְאֲכֵי הַשְּׂרָת. מוֹבֵן אִפּוֹא, שֶׁמִּבְחִינָתוֹ יִשְׁנֶה חֲשִׁיבוֹת מִיחֲדָת בֶּכָר שִׁישְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה מִמִּלְאֲכֵי הַשְּׂרָת.

וּמַחֲצִיטֵן לִפְנֵים מִמִּחֲצִיט מִלְאֲכֵי הַשְּׂרָת (רש"י כג, כג) רש"י פֶּרֶשׁ לְעִיל (וַיִּקְרָא א, א) שֶׁמִּלְאֲכֵי הַשְּׂרָת מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּלִשׁוֹן "וַיִּקְרָא", וְאֵלּוּ בְּנִבְיָאֵי הָאֱמוּנוֹת נֶאֱמַר לְשׁוֹן "וַיִּקְרָא",

רַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה - מִחֲדוֹת בְּלוֹם, אֲבֵרִמוּבִיץ

הַמָּקוֹם, אוֹ אוֹרִים וְתוֹמִים מְגִידִים לָהֶם, לְשׁוֹן רִש"י:
וְהַנִּבְּזִין בְּעֵינָיו, כִּי בַעֲבוּר הִיטוֹת קוֹסֵם, וּבִלְקָק שְׁלַח לוֹ (לְעִיל כב ו) כִּי יִדְעֵתִי אֵת אֲשֶׁר תִּבְרַךְ בְּקִסְמִיךָ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תִּתָּר בָּהֶם יוֹאֵר, וְשְׁלַח לוֹ קִסְמִים, עַל כֵּן אָמַר לוֹ, אֵין נִחַשׁ בִּיעֲקֹב לְהִרָּע אוֹ לְהִסְטִיב לָהֶם, וְלֹא קִסֵּם בִּישְׂרָאֵל מוֹזִיק אוֹ מוֹעִיל, כִּי בְּכָל עֵת יֵאמֵר לִיעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מָה פָּעַל אֵל בָּהֶם, כִּי מִפִּי עֲלִיּוֹן תִּצָּא לָהֶם הִרְעוּת וְהַטּוֹב. לוֹמֵר כִּי חִלַּק ה' עִמּוֹ אֵינֶם בְּמִמְשַׁלַּת שָׂרִים וְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם שִׁיּוּק לָהֶם אֲדָם בְּקִסֵּם וְנִחַשׁ בְּגוֹזִים. וְזֶה כֹּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה (דְּבָרִים יט

מִבְּקֵם (שֵׁם פֶּסוּק ח), וְכֵן וְלֹא הִבְטַחְתָּם אֵל עֲשִׂיהַּ וַיִּצְרָה מִדְּחֹק לֹא רָאִיתָם (שֵׁם כב יא), עֲנִין בְּשָׁחוֹן וְתִקְוָה:
וְאִמֵּר הַטַּעַם, כִּי ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִכָּזֵב וְלֹא יִנָּחַם, וְתוֹרַעַת מִלֶּךְ גִּבּוֹר בּוֹ, שֶׁלֹּא יִצָּח לְעוֹלָם, כִּי בְּהוֹצִיאָם אוֹתָם מִמִּצְרַיִם הִנֵּה לוֹ תוֹקֶף גָּדוֹל כְּתוֹעֲפוֹת רָאִם עַל כָּל בְּהֶמְהָ. וְאִיךָ לֹא יִתְקַדְּמוּ כָּל בְּרַכּוּתֵיהֶם וְאֵין בָּהֶם נִחַשׁ וְקִסֵּם: תּוֹרָה כב
(כג) כִּי לֹא נִחַשׁ בִּיעֲקֹב. אֵינֶם צְרִיכִים לְנִחֵשׁ וְקִסֵּם שִׁיּוּק לִיעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מָה פָּעַל אֵל וּמָה גִּזְרֹתָיו בְּמִרוֹם, אֵינֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים אֲלֹא נֶאֱמַר לָהֶם עַל פִּי נְבִיאִים מָה גִּזְרַת

זֶה דַּעַת ר"א וְנִכּוֹן הוּא:
וְיִתְבָּן עוֹד לְפָרֶשׁ, כִּי "אֲנֹן" בַּמָּקוֹם הַזֶּה כְּמוֹ תַּחַת אֲנֹן רִאִיתִי אֱהִלִּי כּוֹשֵׁן (חֲבִיקוּס ג ו), וְעָמַל כְּמוֹהוּ, וְכֵן תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמַל וְאֲנֹן (תְּהִלִּים י ו), כִּי הִדְבֵּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה וְלֹא יִבֵּא כִּי שָׁקֵר הוּא יִקְרָא אֲנֹן וְעָמַל, בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יִגִּיעַ לְאֲדָם מִמֶּנּוּ רַק הָעָמַל:
יֵאמֵר הִנֵּה בְּרַךְ לְקַחְתִּי וּבְרַךְ לֹא אֲשִׁיכְנֶה, כִּי לֹא הִבִּיט אֲדָם בִּיעֲקֹב וְלֹא רָאָה אִישׁ בִּישְׂרָאֵל אֲנֹן וְדָבָר כָּזֶה, אֵין בְּשָׁחוֹנָם שָׁקֵר וְאֵין תּוֹחֲלָתָם נִכְנָבָה, אֲבָל כָּל בְּרַכּוּתֵיהֶם וּבִטְחוֹנָם יִתְקַדְּמוּ לְעוֹלָם. בְּלִשׁוֹן הַנֵּה כֹּה מִבְּטָנוּ (יִשְׁעִיָּה כ ו), וְחֲתוּ וּבָשׁוּ מִכּוֹשׁ

כד הָא עֲמָא כְּלִיתָא שְׂרִי וּבְאֲרִיא יִתְנַטֵּל לֹא
יִשְׂרִי בְּאַרְעָה עַד דִּיקְטוּל קְטוּל וְנִכְסֵי
עֲמֻמְיָא יִירֵת :

הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלַּחְמוֹתֵיהֶם
וּמִפִּילָם חָלָלִים. דָּבָר אַחֵר: הֵן-עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְגו',
כְּתַרְגוּמוֹ. וְדַם-חָלָלִים יִשְׁתֶּה • (במ"ד) נִתְּנָבָא שְׂאִין
מִשֶּׁה מֵת עַד שִׁפִּיל מִלְכֵי מִדְּנָן חָלָלִים, וְיִתְּגַר הוּא
עִמָּהֶם, שְׂנָאָמֵר (יהושע יג): "וְאֵת בְּלָעָם בְּנֵי-בְּעוֹר הַקּוֹסִם
הָרְגוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בַּחֲרֹב אֶל-חָלָלֵיהֶם".

תַּקְבֵּנוּ: כה וְאָמַר בֶּלְקָן לְבִלְעָם אֶף מִיִּלֵּט לֹא תִלְטְנוּן אֶף בִּרְכָא לֹא תִבְרַכְנוּן:

“גַּם-לִי גַם-לָךְ לֹא יִהְיֶה”, וְכֵן (דברים לב): “גַּם בַּחֹר
גַּם בַּתּוֹלָה”.

אֱלֹהֵיךָ כִּי וְאַתָּה בִּלְעָם וְאַמֵּר לְבָלֵק הֲלֹא מַלְלִית
עֲמֹד לְמִימֵר כֹּל דֵּי יִמְלֹל יְיָ יִתָּה אַעֲבֹד :

♦ יום שישי ט"ז תמוז ♦

מָקוֹם: כּוֹנֵאמֶר בִּלְק לְכַלְעִם אִיתָא כְּעַן אֲדַבְרֵנָּה
מִשָּׁם: לְאַתֵּר אַחֲרֵן מְאִים יְהִי רַעוּא מִן קֳדָם יי
 וּתְלוּטָה לִי מִתְמוֹן :

א לשון עתיד: אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם,
זאלסט שעלטען).

נִשְׁקָה כח וְדָבַר בָּלֶק יָת בָּלָעַם רִישׁ רַמְתָּא
דְּמַסְתְּכִינָא עַל אִפִּי בֵּית יְשִׁימֹן :

בַּמָּה. אָמַר: שָׁמָּה הִקְלָלָה תַּחֲוִיל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן
כָּל הַחוּזִים בְּכּוֹכְבִּים - רוֹאִים וְאֵין יוֹדְעִים מָה רוֹאִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

אָבֶל חָשֵׁב הִנֵּה הֵם עֲתִידִים לִקְבֹּשׁ אֶרֶץ
כִּנְעָן שֶׁהִיא נִחְלָתָם וְלַהֲרֹג מַלְכֵיהֶם,
אָבֶל אָפֶשֶׁר שֶׁאֵתְגַבֵּר אֲנִי עֲלֵיהֶם וְאֶבְדָּה
בּוֹ בְּאֶשֶׁר עָשׂוּ הָעַמְּלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּהָר הַהוּא שֶׁהַכּוֹס עַד הַחֲרָמָה (לעיל ד'
מח), וְזֹאת כְּנִתּוֹ מִפְּחָדוֹ מֵהֶם בְּאֶשֶׁר
הַזִּכּוּר לִזְקֻנִּי מְדִין (לעיל כב ד). אִם הִנֵּה
עֲנִנּוּ, שְׂיוּכַל לְהַשִּׁיב אֵלָיו כֹּל מֵה
שֶׁתִּפְסוּ מִיַּד סִיחוֹן מֶאֶשֶׁר לְמוֹאָב, כְּמוֹ
שֶׁמִּפְּרָשׁ בְּדַבְּרֵי יִפְתָּח, וּבְכָר
הַזִּכְרָתוֹ: תוֹרָה כה

הָאֲרִיץ וְהָגָם מִלְּפָנֶיךָ בְּלֹק יוֹדֵעַ כִּי יִשְׂרָאֵל אֲרָצוֹ, וּלְפִיכָךְ אִף עֲתָה שְׂשׂוּפֹם לִנְצֹחַ עוֹד שִׁיקְלִלֶם בְּנִצְחָה לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם אִם יוֹלֵהוּ בָּהֶם, עַל מִן הָאֲרָצִים אֲלֵהֶם וְקִבְּלוּ לִי אֲחֹר בְּרִכְתּוֹ, שֶׁכֵּן לֹא אִישׁ אֵל וְיֻכָּזֵב

כט ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבוע
מדבחי ואמקן לי הכא שבוע תורין
ושבוע דכרין:

ל ועבד בלק כמא די אמר בלעם ואסק תור
ודכר על כל מדבחה:

א וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא ית
ישראל ולא הלך בזמן בזמן אלהן לקדמות
נחשיא ושוי [לקבל] עגלא דעבדו
ישראל [למדברא אפיה:

כרצונו. אמר: רוצה ולא רוצה לקללם. אזכיר
עונותיהם, והקללה על הנזפת עונותיהם תחול.
וישית אל-המדבר פניו. בתרגומו.

ב ויזקף בלעם ית ענוהי וחזא ית ישראל
שדן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן
קדם יי:

מערבין, ראה שאין פתחיהם מכונין זה כנגד זה,
שלא יציץ לתוף אהל חבירו. ותהי עליו רוח
אלהים. עלה בלבו שלא יקללם.

(כט) ויאמר בלעם אל-בלק בנה לי בזה שבועה
מזבחת והבן לי בזה שבועה פרים ושבועה אילים:

(ל) ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל
במזבחה:

כד (א) וירא בלעם כי טוב בעיני יהוה לברך
את ישראל ולא הלך בפעם-בפעם לקראת נחשים
וישית אל-המדבר פניו:

כט"א וירא בלעם כי טוב וגו'. אמר: איני צריך
לבדק עוד בהקדוש-ברוך-הוא, כי לא יחפץ לקללם.
ולא-הלך בפעם-בפעם. כאשר עשה שתי פעמים.
לקראת נחשים. לנחש אולי יקרה ה' לקראתו

(ב) וישא בלעם את-עיניו וירא את-ישראל שכן
לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים:

כט"ב וישא בלעם את-עיניו. בקש להכניס בהם
עין רעה, והרי יש לה שלש מדותיו: עין רעה ורוח
גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה (אבות פ"ה). שכן
לשבטיו. ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 84)

צניעות בקיץ, ובמיוחד כשנמצאים בדירת עראי מחוץ
לעיר, באמרום: "אחטא ואשוב", כשאשוב העירה.

שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה (רש"י כד, ב)
גם בשעה שאדם מצוי בדירת עראי, אהל, עליו להקפיד
על כללי הצניעות במילואם. לאפוקי מן המקלים בעניני

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

יחקק ואל יעקב באל שדי, או במדרגה
למטה מהם, כי מחזה שדי איננו שדי,
והנה הם יראו באל שדי והוא יחזה
במחזה של שדי, והנה היו שתי מדרגות
למטה מהם, ועל בן קרא עצמו "גלי
עיניו" שהיא מדרגת בני הנביאים,
כמו שנאמר (מ"ב ו' ד') פקח את עיני
וגו'. וכבר נאמר בן בלעם עצמו
בראיית המלאך (לעיל כב לא), ויגל ד' את
עיני בלעם:

ולא תחשב בזה זולת מה שפרשנו
מפני מאמר רבותינו שאמרו
בספרי (ברכה לט), ולא קם נביא עוד
בישראל במשה, בישראל לא קם אבל
באמות העולם קם, ואינו זה בלעם.
אלא הפרש יש בין נבואת משה

נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם,
ואומר (ישעיה ס"א א) רוח ה' אלהים עלי,
ועל בן קרא עצמו עתה (פסוק ד) "שומע
אמרי אל", כי נביא הוא:
ורש"י כתב וישית אל המדבר פניו,
בתרגומו. כי היה הרב מתרגם
בו ושוי למדברא דעבדו ביה בני
ישראל עגלא אנפיה, ואין בנוסחאות
מדוקדקות מתרגומו של אונקלוס בן,
אבל הוא כתוב בקצתן שהוגה בהן מן
התרגום הירושלמי, והעקר מה
שפרשנו:

ואמר (שם) אשר מחזה שדי יחזה,
כי ראה עתה באספקלריא
המאירה, כנביאים הראשונים שנאמר
בהם (שמות א' ו) וארא אל אברהם אל

(א-ב) ולא הלך בפעם בפעם לקראת
נחשים. כי בפעמים הראשונים
היה מנחש ורוצה לקלל אותם בנחש,
והיה השם בא אליו בדרך מקרה, לא
בכוונתו לנבואה ולא ממעלתו שהגיע
אלהי. ועתה כאשר נאמר לו כי לא
נחש ביעקב ולא קסם בישראל להרע
או להטיב להם, הניח הנחשים ולא
הלך בפעם בפעם לקראתם, אבל שם
אל המדבר פניו אשר ישראל שם,
שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול
עליו הדבור מאת השם כאשר עשה
עמו פעמים, וכן היה לו. על בן אמר
ותהי עליו רוח אלהים, כי עתה היתה
עליו יד ה' כאשר היא לנביאים, כמו
שאמר (לעיל יא כט) ומי יתן כל עם ה'

(א) וַיֵּשֶׁא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעַם בְּנוֹ בְּעֹר וַנֵּאֵם הַגֹּבֵר שְׁתֵּם הָעֵינִי:

שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מְתִי תְּבֹא טֶפֶה שְׁנוֹלֵד הַצְּדִיק מִמֶּנָּה. אָמַר בְּלָבוֹ: מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמִשְׁתַּחֲוִי קְדוֹשִׁים, יִסְתַּכֵּל בְּדָבָרִים הַלְלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמֶית עֵינָיו שֶׁל בְּלָעַם (נדה לא). וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים: "שְׁתֵּם הָעֵינִי" - פְּתוּחַ הָעֵינִי, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס, וְעַל שֶׁאָמַר "שְׁתֵּם הָעֵינִי" וְלֹא אָמַר "שְׁתֵּם הָעֵינַיִם", לְמַדְנִי שֶׁסּוּמָא בִּאֲחַת מֵעֵינָיו הִיָּה.

וְכַפְצוֹ בְּכָל הָעֵינָן הָעֵתִיד לְבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין נְבוֹאָת מֹשֶׁה לְבְּלָעַם. כִּי מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאִיזָה עֵינָן בְּאִיזָה מִצְוָה יִצְוֶנּוּ, אֲבָל הִיָּה הוּא מוֹכֵן בְּכָל עֵת לְדַבּוֹר, וְהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוָה אוֹתוֹ כִּפְיָהּ הִרְצוֹן לִפְנֵיו. אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן וּמִחֻשָּׁב בְּדָבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמִתְבַּדֵּד וּמִכֵּין בְּפֶשֶׁט לְהִיָּתוֹת עֲלָיו הָרוּחַ אוֹלִי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתוֹ כְּאִשֶּׁר הוּא מִפְּרָשׁ בְּכֹאֵן, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵם יְחוּל עֲלָיו, בְּעֵינָן הַהוּא אִשֶּׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ לֹא בְּעֵינָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הִיָּה אֵלָיו עֵת קְבוּעַ לְדַבּוֹר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיִּחַפֵּץ מֹשֶׁה וּיְכוֹן לְבוֹ לְדַבּוֹר הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) עֲמָדוֹ וְאִשְׁמָעֶה מִה יִצְוֶה ה', וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לִפְנֵיו יִתְעַלֶּה הִרְצוֹן לְהִיָּתוֹת מִצְוָה אוֹתוֹ מֵאֵהָל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֵלָיו, אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבַר, וְלֹא תִּנּוּחַ עֲלָיו הָרוּחַ אֵלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה. אוֹלִי הִיא הַשָּׁעָה יִזְכְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (א) וּבְמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין (קסח) שֶׁהִיָּה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הִיָּה חָל עֲלָיו הָרוּחַ לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם:

וְכַפְצוֹ בְּכָל הָעֵינָן הָעֵתִיד לְבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין נְבוֹאָת מֹשֶׁה לְבְּלָעַם. כִּי מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאִיזָה עֵינָן בְּאִיזָה מִצְוָה יִצְוֶנּוּ, אֲבָל הִיָּה הוּא מוֹכֵן בְּכָל עֵת לְדַבּוֹר, וְהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוָה אוֹתוֹ כִּפְיָהּ הִרְצוֹן לִפְנֵיו. אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן וּמִחֻשָּׁב בְּדָבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמִתְבַּדֵּד וּמִכֵּין בְּפֶשֶׁט לְהִיָּתוֹת עֲלָיו הָרוּחַ אוֹלִי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתוֹ כְּאִשֶּׁר הוּא מִפְּרָשׁ בְּכֹאֵן, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵם יְחוּל עֲלָיו, בְּעֵינָן הַהוּא אִשֶּׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ לֹא בְּעֵינָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הִיָּה אֵלָיו עֵת קְבוּעַ לְדַבּוֹר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיִּחַפֵּץ מֹשֶׁה וּיְכוֹן לְבוֹ לְדַבּוֹר הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) עֲמָדוֹ וְאִשְׁמָעֶה מִה יִצְוֶה ה', וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לִפְנֵיו יִתְעַלֶּה הִרְצוֹן לְהִיָּתוֹת מִצְוָה אוֹתוֹ מֵאֵהָל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֵלָיו, אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבַר, וְלֹא תִּנּוּחַ עֲלָיו הָרוּחַ אֵלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה. אוֹלִי הִיא הַשָּׁעָה יִזְכְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (א) וּבְמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין (קסח) שֶׁהִיָּה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הִיָּה חָל עֲלָיו הָרוּחַ לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם:

וְכַפְצוֹ בְּכָל הָעֵינָן הָעֵתִיד לְבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין נְבוֹאָת מֹשֶׁה לְבְּלָעַם. כִּי מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאִיזָה עֵינָן בְּאִיזָה מִצְוָה יִצְוֶנּוּ, אֲבָל הִיָּה הוּא מוֹכֵן בְּכָל עֵת לְדַבּוֹר, וְהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוָה אוֹתוֹ כִּפְיָהּ הִרְצוֹן לִפְנֵיו. אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן וּמִחֻשָּׁב בְּדָבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמִתְבַּדֵּד וּמִכֵּין בְּפֶשֶׁט לְהִיָּתוֹת עֲלָיו הָרוּחַ אוֹלִי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתוֹ כְּאִשֶּׁר הוּא מִפְּרָשׁ בְּכֹאֵן, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵם יְחוּל עֲלָיו, בְּעֵינָן הַהוּא אִשֶּׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ לֹא בְּעֵינָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הִיָּה אֵלָיו עֵת קְבוּעַ לְדַבּוֹר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיִּחַפֵּץ מֹשֶׁה וּיְכוֹן לְבוֹ לְדַבּוֹר הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) עֲמָדוֹ וְאִשְׁמָעֶה מִה יִצְוֶה ה', וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לִפְנֵיו יִתְעַלֶּה הִרְצוֹן לְהִיָּתוֹת מִצְוָה אוֹתוֹ מֵאֵהָל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֵלָיו, אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבַר, וְלֹא תִּנּוּחַ עֲלָיו הָרוּחַ אֵלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה. אוֹלִי הִיא הַשָּׁעָה יִזְכְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (א) וּבְמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין (קסח) שֶׁהִיָּה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הִיָּה חָל עֲלָיו הָרוּחַ לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם:

וְכַפְצוֹ בְּכָל הָעֵינָן הָעֵתִיד לְבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין נְבוֹאָת מֹשֶׁה לְבְּלָעַם. כִּי מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאִיזָה עֵינָן בְּאִיזָה מִצְוָה יִצְוֶנּוּ, אֲבָל הִיָּה הוּא מוֹכֵן בְּכָל עֵת לְדַבּוֹר, וְהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוָה אוֹתוֹ כִּפְיָהּ הִרְצוֹן לִפְנֵיו. אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן וּמִחֻשָּׁב בְּדָבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמִתְבַּדֵּד וּמִכֵּין בְּפֶשֶׁט לְהִיָּתוֹת עֲלָיו הָרוּחַ אוֹלִי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתוֹ כְּאִשֶּׁר הוּא מִפְּרָשׁ בְּכֹאֵן, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵם יְחוּל עֲלָיו, בְּעֵינָן הַהוּא אִשֶּׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ לֹא בְּעֵינָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הִיָּה אֵלָיו עֵת קְבוּעַ לְדַבּוֹר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיִּחַפֵּץ מֹשֶׁה וּיְכוֹן לְבוֹ לְדַבּוֹר הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) עֲמָדוֹ וְאִשְׁמָעֶה מִה יִצְוֶה ה', וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לִפְנֵיו יִתְעַלֶּה הִרְצוֹן לְהִיָּתוֹת מִצְוָה אוֹתוֹ מֵאֵהָל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֵלָיו, אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבַר, וְלֹא תִּנּוּחַ עֲלָיו הָרוּחַ אֵלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה. אוֹלִי הִיא הַשָּׁעָה יִזְכְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (א) וּבְמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין (קסח) שֶׁהִיָּה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הִיָּה חָל עֲלָיו הָרוּחַ לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם:

וְכַפְצוֹ בְּכָל הָעֵינָן הָעֵתִיד לְבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין נְבוֹאָת מֹשֶׁה לְבְּלָעַם. כִּי מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאִיזָה עֵינָן בְּאִיזָה מִצְוָה יִצְוֶנּוּ, אֲבָל הִיָּה הוּא מוֹכֵן בְּכָל עֵת לְדַבּוֹר, וְהִיָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוָה אוֹתוֹ כִּפְיָהּ הִרְצוֹן לִפְנֵיו. אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן וּמִחֻשָּׁב בְּדָבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ וְהוֹלֵךְ וּמִתְבַּדֵּד וּמִכֵּין בְּפֶשֶׁט לְהִיָּתוֹת עֲלָיו הָרוּחַ אוֹלִי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתוֹ כְּאִשֶּׁר הוּא מִפְּרָשׁ בְּכֹאֵן, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵם יְחוּל עֲלָיו, בְּעֵינָן הַהוּא אִשֶּׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ לֹא בְּעֵינָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הִיָּה אֵלָיו עֵת קְבוּעַ לְדַבּוֹר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיִּחַפֵּץ מֹשֶׁה וּיְכוֹן לְבוֹ לְדַבּוֹר הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) עֲמָדוֹ וְאִשְׁמָעֶה מִה יִצְוֶה ה', וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לִפְנֵיו יִתְעַלֶּה הִרְצוֹן לְהִיָּתוֹת מִצְוָה אוֹתוֹ מֵאֵהָל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֵלָיו, אֲבָל בְּלָעַם הִיָּה מְכוֹן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבַר, וְלֹא תִּנּוּחַ עֲלָיו הָרוּחַ אֵלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה. אוֹלִי הִיא הַשָּׁעָה יִזְכְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (א) וּבְמִסְכַּת סִנְהֶדְרִין (קסח) שֶׁהִיָּה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הִיָּה חָל עֲלָיו הָרוּחַ לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם:

רמב"ן על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לְנְבוֹאָת בְּלָעַם, מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, וּבְלָעַם הִיָּה יוֹדֵעַ מִה מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁאָמַר **נָאִם בְּלָעַם שְׁתֵּם אִמְרֵי אֵל**, מֹשֶׁה לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי מְדַבֵּר עִמּוֹ שֶׁאָמַר (לעיל ט ח) מְדַבֵּר עִמּוֹ הִיָּה יוֹדֵעַ מְתִי מְדַבֵּר עִמּוֹ דַּעַת עֲלָיו. מֹשֶׁה הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ מְעַמָּד שֶׁאָמַר (דברים ה כח) וְאֵתָּה פֹה עֲמָד עִמָּדִי, וּבְלָעַם הִיָּה מְדַבֵּר עִמּוֹ שֶׁהוּא נוֹפֵל שֶׁאָמַר **נוֹפֵל וּגְלוֹי עֵינַיִם**, מִשְׁלַל לְטַבְּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יוֹדֵעַ כְּמֹהּ הוֹצֵאֹת יוֹצֵאֹת לְמֶלֶךְ עַל שֶׁלְחָנוֹ.

וּבְאִזָּר עֵינָן הַבְּרִיָּתָא הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (שם ד י) לֹא קֵם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אִשֶּׁר יִדְעוּ ה' פְּנִים אֵל פְּנִים, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאִינוּ כֹּא לְסַפֵּר בְּמַעֲלָה אִשֶּׁר לְנְבוֹאָת מֹשֶׁה עַל נְבוֹאָת שֶׁאֵר הַנְּבִיאִים, שֶׁכִּבְּרָה הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ מַעֲלָתוֹ עֲלֵיהֶם בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת, בְּפִסְקוֹ וְאֶרָא אֵל אֲבִרְהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בָּאֵל שְׂדֵי וְשָׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם (שמות א), וּבְפִסְקוֹ אִם יִהְיֶה נְבִיאָם וְגו' (לעיל יב ח). אֲבָל עֵתָּה לֹא דִבֵּר עַל מֹשֶׁה שֶׁיִּדְעַת הוּא אֶת הַשֵּׁם בְּעֵינָן שֶׁאָמַר (שמות לג יא) הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֶדְרָכְךָ, שֶׁלֹּא אָמַר הַכְּתוּב "אִשֶּׁר יִדְעַת אֶת הַשֵּׁם פְּנִים אֵל פְּנִים", אֲבָל אָמַר "אִשֶּׁר יִדְעוּ" כִּי יְדַבֵּר עַל בְּאִזָּר הַנְּבִיאָה. יֹאמַר כִּי לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ תְּבֹא מְבֹאֶרֶת כְּמִדְּבַר אֵל חֲבָרוּ פְּנִים אֵל פְּנִים, שְׁמוּדִיעוֹ דְּבָרָיו, וְכִנּוּנָתוֹ עַד שֶׁיִּכְבֵּר בְּפָנָיו שֶׁהִבִּין דְּבָרָיו וְכִנּוּנָתוֹ בְּאִמְרָה וּבִהְפָּרֵת רְצוֹנוֹ בְּפָנָיו, וְאָמַר כִּי לְבְּלָעַם הִיָּה זֶה בְּעֵת שֶׁנִּבְּא לְכַבּוֹד יִשְׂרָאֵל שֶׁעַמָּד עַל דְּבָרֵי ה' וְעַל רְצוֹנוֹ

וַאֲמַר דְּשָׁמַע מִימַר מִן קֶדֶם אֵל יַחֲזֹר מִן
קֶדֶם שְׂדֵי חֲזִי שָׁכִיב וּמִתְגַּלִּי לָהּ :

וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שְׁהִיָּה עָרַל וּמָאוּס לַהֲיֹת נִגְלָה
עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו.

הָמָא טָבָא אֶרְעָה יַעֲקֹב בֵּית מִיִּשְׁרָאֵל
יִשְׂרָאֵל:

עליכם. משפנתיך • אף כשהן חרבין, לפי שהן משכון עליהם, וחרבנן כפרה על הנפשות, שנאמר (איכה ד): "כלה ה' את-חמתו", ובמה כלה? "ויצת-אש בציון".

יְהוָה: וּפְנַחְלִין דְּמַדְבְּרִין כְּגִנַּת שְׁקִינָא דְּעַל פֶּרֶת
כְּבוֹסְמִיָּא דְּנֻצֵּיב יִי פֶּאֶרְזִין דְּנֻצֵּיבִין עַל
מִיָּא:

וְאֶהְיֶה לָהֶם. נֹטַע ה' • בְּגִן-עֵדֶן. לְשׁוֹן אַחֵר: בְּאֶהְיֶה לָהֶם נֹטַע ה' - כְּשִׁמְשֵׁם הַמְתוּחִין בְּאֶהְלִי, שְׁנֵאמַר (ישעיה מ): "וַיִּמְתַּחֵם בְּאֶהְלִי לְשִׁבְתִּי". וְלְשׁוֹן זֶה אֵינוֹ, דָּאם-כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד "בְּאֶהְלִים" הָא' בְּחֹטֵף קָמֶץ. נֹטַע ה' • לְשׁוֹן "נֹטִיעָה" מְצִינוֹ בְּאֶהְלִים, שְׁנֵאמַר (דניאל יא): "וַיִּטַּע אֶהְיִי אֶפְדְּנוּ".

מֵאֲנֵג
וְיִסְגֵּי מִלְכָּא דִּיתְרַבָּא מִבְּנוֹהֵי וְיִשְׁלוּט
בְּעַמּוּמִין סְגִיאיִן וְיִתְקוּף מֵאֲנֵג מִלְכָּה
וְתִתְנַטֵּל מִלְכוּתָהּ :

ראשון שלהם יכבש את אגג מלך עמלק. ותנשא מלכתו. של יעקב יותר ויותר, שיבא אחרי דוד ושלמה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

וּמִשְׁכְּנוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן יִהְיוּ טוֹבִים
אֲחֵרֵי כְבוֹשׁ וְחִלּוּק, שֶׁיִּשְׁכְּנוּ בָּהֶם
בְּמִשְׁכְּנוֹת מִבְּטָחִים. וְכֵן תִּהְיֶה אֶרְצוֹ
מִלְאָה כָּל טוֹב כִּגְן רוֹה וּכְמוֹצֵא מִים
אֲשֶׁר לֹא יִכְזָּבוּ מִימּוֹ. וְכִי יִצְחָק אֶת
עַמְלֵק בְּעֶבֶר שְׁלֹחֶם בּוֹ, וַיֹּאבֵד וְזָכַר.
וַתִּנָּשֵׂא עוֹד הַמַּלְכוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ אֲחֵרֵי כֵן מְלָכִים אֲדִירִים
יִנְשְׂאוּ מֵאֵד:

וַאֲמַר לוֹ שְׂיֵאכֵל כָּל צִרְיִי, וְעֲצֻמוֹתֵיהֶם יִגְרֹם לָהֶוּם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. וַאֲמַר שְׂיִשְׁכְּנוּ בָּהּ לְבֶטֶח לֹא יִירָאוּ מִכָּל עַם, כִּי אֲרִי וּבִלְבִּיא שְׂלֹא יִירָא פִּרְיָן חַיִּית. וְעַתָּה

וַיִּתְּבוּ שְׁהִיָּה כַּל מִלֶּךָּ בָּעֵם עֲמֻלָּךְ נִקְרָא
אָגָג, כִּי הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר
שָׁמוּ עֲלֵיהֶם הָיָה שָׁמוֹ בֶּן, וְנִקְרָאוּ כִּבְיֹ
הַיּוֹשְׁבִים עַל כִּסְאוֹ בְּשָׁמוֹ, בְּדֶרֶךְ רֹב
הַמַּלְכִּים גַּם הַיּוֹם שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם
תּוֹפְסֵי הַמַּלְכוּת, וְכֵן הֵמֶן הָאֲגָגִי (אסתר
א, ח) כִּי הָיָה מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה הַהִיא. כִּי
רְחוּק הוּא שִׁיקְרָא הַנְּבִיא שֶׁם הִרְשָׁע
בְּבִטְרָם נוֹצֵר בִּפְטָן. וְכֵן "גֹּג" (יחזקאל ט
א), כֹּל נִשְׂאֵי הַמְּגֹג יִקְרָא כֵן:

וַיְהִי הוֹסִיף בְּפֶעַם הַזֹּאת הַשְּׁלִישִׁית,
לְהוֹדִיעַ לְבָלָק כִּי אֱהִי יַעֲקֹב
הָיוּ טוֹבִים, רָמְזוּ מֵעַתָּה הָיוּתָם שׁוֹכְנֵי
אֱהִלִּים עַד שֶׁיִּנְחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ,

כלומר שִׁפְתָּח הַנֶּקֶב. וְאוּלֵי הִיא מִלָּה
מִרְפַּבֶּת מִן שִׁתִּי אוֹתוֹתֶי אֵלֶּה (שמות י
ט), שְׁתוּי מֵה, הַגֶּבֶר שִׁשֿיג לְכָל מֵה
שִׁשֿית עֵינוֹ: תורה ד
(ו) וַיִּרְם מֵאֵג מֶלֶכוֹ. מֶלֶךְ הָרֵאשׁוֹן
שְׁלֹהֵם יִבְבֵּשׂ אֶת אֵג מֶלֶךְ עַמְלֶק.
נִקְרָא שְׁמוֹ טָרֶם הוֹלִידוֹ, דּוּמָה לוֹ
לְכוּרֵשׁ אֲשֶׁר הִחֲזֹקְתִּי בִימִינוֹ (ישעיה מה
א), הִנֵּה בֶן נוֹלֵד לְבֵית דָּוִד יֵאֻשְׁיֵהוּ שְׁמוֹ
(מֵא י ג ב), וַיִּחַקֵּק (בראשית ז יט) וַיִּשְׁמַעֲאֵל
(שם טו יא) וּשְׁלֹמֹה (דה"א כב ט), וַתִּבְשָׂא
מִלְכוּתוֹ, שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שְׁבִיבָא
דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אַחֲרָיו, לְשׁוֹן רִשִׁי,
יִפְה פֶּרֶשׁ:

(ח) אַל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם בְּתוֹעֵפֶת רָאֵם לוֹ יֹאכֵל גוֹיִם צָרִיו וְעֲצַמֹתֵיהֶם יִגְרֹם וְחֲצִיו יִמְחֶץ:

ח אֱלֹהֵא דְאַפְקִנֵּן מִמִּצְרַיִם תְּקַפֵּא וְרוּמֵא דִילָה יִיכְלוֹן בְּגֵי יִשְׂרָאֵל נְכִסֵּי עַמִּמֵּיא סְנְאִיהוֹן וּבְכִזָּת מַלְכִּיהוֹן יִתְפַּקֵּון וְאַרְעֵתְהוֹן יִחְסֻנוּן:

שֶׁל צָרִים, חֲלָקָה שְׁלֵהֶם כְּמוֹ "בַּעֲלֵי חֲצִים", מְרִי פְלוּגָתָא. (ס"א לְשׁוֹן חֲלָקָה וְחֲצִיָּה) וְכֵן יִמְחֶץ לְשׁוֹן (שׁוּפְטִים ה'): "וּמִחֲצָה וְחֲלָפָה רִקְתּוּ". שִׁיחֲצוּ אֶת אֲרָצָם. וְיֵשׁ לְפָתוֹר לְשׁוֹן חֲצִים מִמֶּשׁ - חֲצִיו שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא יִמְחֶץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטָבַע בְּדָמָם, כְּמוֹ (תְּהִלִּים סח): "לְמַעַן תִּמְחֶץ רִגְלֶךָ בְּדָם" וְאַיִנוּ זֶה מִלְשׁוֹן מִכָּה, כְּמוֹ: "מִחֲצָתִי", שֶׁחֲצוּבָה בְּדָם נִרְאָה כְּאֵלוֹ מִחוּץ וְנִגְוָע.

כִּי- אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם • מִי גִוֵּרִם לָהֶם הִגְדִּילָהּ הַזֹּאת? אֵל הַמוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם בְּתִקְףָה וְרוֹם שְׁלוֹ, יֹאכֵל אֶת הַגּוֹיִים שֶׁהֵם צָרָיו. וְעֲצַמֹתֵיהֶם • שֶׁל צָרִים. יִגְרֹם • מִנְחָם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׂבִירָה, וְכֵן (צִפְנִיָּה א): "לֹא גִרְמוּ לִבְקָר", וְכֵן (יִחְזְקָאֵל כג): "וְאֶת-חֲרָשֶׁיהָ תִּגְרְמִי". וְאַנִּי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֵצִים הוּא, שֶׁמִּגְרָר הַבֶּשֶׂר בְּשִׁנּוֹ מְסַבֵּב וְהַמָּחַ שְׂבִפָּנִים, וּמַעְמִיד הָעֵצִים עַל עֲרִמְמוֹתָיו. וְחֲצִיו יִמְחֶץ • אוֹנֵקְלוֹס תִּרְגֵּם: חֲצִיו

ט יְנוּחַ יִשְׂרָי בְּתִקְוָה פִּאֲרִיָּא וּכְלִיתָא לִית דִּיקוּמָגְהָ בְּרִיכִיד יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטִיד יְהוֹן לִיטִין:

(ט) פֶּרַע שָׁכַב פִּאֲרִי וּכְלָיָא מִי יְקִימָנוּ מִבְּרִיכִיד בְּרוּךְ וְאַרְרִיד אֲרוּר:

כִּי- פֶּרַע שָׁכַב פִּאֲרִי • בְּתִרְגוּמוֹ: יִתְיַשְׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכַח וּבְגִבּוּרָה.

י וְיִחְרַאֲף בָּלָק אֶל-בָּלְעָם וַיִּסְפֹּךְ אֶת-כַּפּוֹ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלְעָם לָקֵב אִיבֵי קְרֹאתֶיךָ וְהִנֵּה בִּרְכָתְךָ בְּרֹךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

(י) וְיִחְרַאֲף בָּלָק אֶל-בָּלְעָם וַיִּסְפֹּךְ אֶת-כַּפּוֹ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלְעָם לָקֵב אִיבֵי קְרֹאתֶיךָ וְהִנֵּה בִּרְכָתְךָ בְּרֹךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

כִּי- וַיִּסְפֹּךְ • הִפָּה זֶה עַל זֶה.

יא וְכַעַן זֵיל לָךְ לְאַתְרֶךָ אֲמִרִית יִקְרָא אֲנִיקְרָנֶךָ וְהֵא מְנַעֲךָ יִי מִן יָקָר:

(יא) וְעַתָּה בְּרַח-לָךְ אֶל-מְקוֹמְךָ אֲמַרְתִּי כִּי בְּרֹךְ אֲכַבְּדֶךָ וְהִנֵּה מְנַעֲךָ יְהוָה מִכְּבוֹד:

יב וַיֹּאמֶר בָּלְעָם לְבָלָק הֲלֹא גַם אֶל-מְלָאכֶיךָ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

(יב) וַיֹּאמֶר בָּלְעָם אֶל-בָּלָק הֲלֹא גַם אֶל-מְלָאכֶיךָ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

יג אם יִתֵּן לִי בָלָק מְלִי בֵּיתָה כֶּסֶף וְזָהָב לִית לִי רֶשֶׁת לְמַעַבְרָה עַל גְּזֵרֶת מִימְרָא דִּי לְמַעַבְדַּ טְבָתָא אוֹ בִישְׁתָּא מְרֻעוֹתֵי דִימְלָל יִי יְתֵה אֲמַלֵּל:

(יג) אִם-יִתֵּן-לִי בָלָק מְלֵא בֵּיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֵבֶר אֶת-פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּפִּי אֲשֶׁר-יְדַבֵּר יְהוָה אִתּוֹ אֲדַבֵּר:

כִּי- לְעֵבֶר אֶת-פִּי ה' • כָּאֵן לֹא נֹאמַר "אֱלֹהֵי" כְּמוֹ שֶׁאֲמַר בְּרָאשׁוֹנָה, לְפִי שִׁידַע שֶׁנִּבְאָשׁ בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא וְנִטְרָד.

♦ שבת קודש י"ז תמוז ♦

יד וכען הא אָנא אַזל לעמי איתא אַמלכין
מא דמעבד ואחוי לך מא דמעבד עמא דדין
לעמך בסוף יומיא :

(יד) וְעֵתָהּ הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכַּה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

(במדבר לא) : "הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם".
אשר יעשה העם הזה לעמך • מקרא קצר הוא
זה : איעצך להכשילם, ואמר לך מה שהן עתידין
להרע למואב באחרית הימים, "ומחץ פאתי מואב".
התרגום מפרש קצור העברי, ויקטול וכו'.

כ"ט - הולך לעמי • מעתה הריני כשאר עמי, שנסתלק
הקדוש-ברוך-הוא מעלי. לכה איעצך • מה לך
לעשות. ומה היא העצה? אלהיהם של אלו שונא
זמה הוא כו', כדאיתא ב"חלק" (סנהדרין קה). תדע
שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר

טו וינטל מתלה ואמר אמר בלעם ברה בעור
ואמר גברא דשפיר חזי :

(טו) וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאם בְּלַעַם בָּנוּ בְּעֹר וְנָאם
הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵין:

טז אמר דשמע מימר מן קדם אל וידע מדע
מן קדם עלאה חזי מן קדם שדי חזי שכיב
ומתגלי לה :

(טז) נָאם שִׁמְעַל אִמְרֵי-אֵל וַיֵּדַע דַּעַת עֲלִיּוֹן מַחֲזֶה
שְׁדֵי יַחֲזֶה נָפֹל וְגִלְוֵי עֵינַיִם:

כ"ט - וידע דעת עליון • (סנהדרין ק"ה ב') לבנון השעה שכוּעס בה.

יז חזיתיה ולא כען סכיתה ולא איתוהי קריב
כד יקום מלכא מיעקב ויתרפא משיחא
מישראל ויקטול רבירבי מואב וישלוט בכל
בני אנשא :

(יז) אַרְאֲנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דְּרִךְ כּוֹכַב
מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲזִין פְּאֵתֵי מוֹאָב
וּמַקְרָק כָּל-בְּנֵי-שֵׁת:

רמב"ן על התורה - מהדורת בוס, אברמוביץ

קרוֹב (פסוק יז) מה שלא אמר בן בנבואות
הראשונות, ואמר שזאת עצת ה' שיעץ
להיות באחרית הימים: תורה טו
(טו-טז) ו"קראעצמו עתה" שומע אמרי
אל"ו ו"מחזה שדי יחזה", באשר
עשה בנבואה השלישית, והוסיף לקרא
עצמו "יודע דעת עליון". והאומר כך
שהוא מכיר ממנו מה בלבו הדברים
שלא יגיד בפיו, וכן זה וכן לומר שהוא
יודע ויאמר עתה מה שיש בדעתו של
אל עליון לעשות בעולמו בסוף כל
הימים, וזה בענין שנקאמר (ישעיה סג ד) כי
יום נקם בלבי, ואמר (קהלת רבה יב) לבא
לפומא לא גלי:

והנה אמר הכתוב ככאן וישא משלו
ויאמר, ולא הזכיר שהיה זה
בנבואה באשר הזכיר בשלשה פעמים,
כי כיון שאמר נאם שומע אמרי אל

הימים, מלשון זאת העצה היעוצה על
כל הארץ (ישעיה יד כח), שמעו עצת ה'
אשר יעץ על אדום (דמיה מט ט). ואמר
"אייעצך", כי השומע עצה יקרא נועץ:
והנבואה הזאת לימות המשיח היא,
כי כל נבואותיו מוסיפות
בעתידות, מתחלה אמר שהם חלק ה'
ונחלתו, ובשנית הוסיף כבשם הארץ
והרגם מלכיה, ובשלישית ראה שבתם
בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם
מלך ונצח את אגג, ותנשא עוד
המלכות שראה דוד מתנשא למעלה,
וכמו שנקאמר (ש"ב ה יב) וידע דוד כי
הכינו ה' למלך וכי נשא מלכותו בעבור
עמו ישראל, כלומר בעבור אשר
הבטיחם שתנשא מלכותם. ועתה
בנבואה הזאת הרביעית יוסף לראות
ענין המשיח, ולכך הרחיק הענין מאד
ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא

ויקלל, עד שהתרה בו המלך בדרך,
באשר פרשתי (לעיל כב ב): תורה יג
(יד) לכה אייעצך. לפי שרצה לומר
פרענות אמתו, בדכתיב (פסוק יז)
ומחץ פאתי מואב, לכה אמר לו
"אייעצך", כלומר אומר לך לצד אחד
דרך עצה שלא ישמעו אחרים. לכה
אייעצך מה לך לעשות, ומה היא העצה,
אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו',
כדאיתא בפרק חלק (סנהדרין קה). תדע
שבלעם השיאם עצה זו בזמה, שנאמר
(להלן לא טו) הן הנה היו לבני ישראל
בדבר בלעם. אשר יעשה העם הזה
לעמך, מקרא קצר הוא, אייעצך
להכשילם, ואומר לך מה עתידין להרע
למואב באחרית הימים, לשון רש"י:
והנבון בעיני, שיאמר לו אגיד לך
העצה אשר יעץ האלהים
שיעשה העם הזה לעמך באחרית

שיעור יומי לשבת קודש י"ז תמוז ושנים מקרא ואחד תרגום – כד – פרשת בלק פה

כ"י אַרְאֵנוּ • רֹאֵה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אֲף לֹא עָתָה הוּא אֵלָּא לְאַחַר זְמַן. דֶּרֶךְ כּוֹכֵב • כְּתָרְגוּמוֹ, לְשׁוֹן (איכה ב): "דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ"; שֶׁהַכּוֹכֵב עוֹבֵר כְּחֵץ. וּבִלְעִזִּי דִישְׁטִינ'ט, כְּלוּמַר, יָקוּם מִזֶּל. וְקָם שֶׁכֵּט • מֶלֶךְ רוּדָה וּמוֹשֶׁל. וּמִחֵץ פְּאֲתֵי מוֹאָב • זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ (שמואל ב ח): "הַשֶּׁכֶּב אוֹתָם אֲרָצָה וַיִּמָּדֵד

שְׁנֵי-חֲבָלִים לְהַמִּית וְגו'". וְקִרְקַר • לְשׁוֹן קוֹרָה, כְּמוֹ (מ"ב יט) "אֲנִי קִרְתִּי", (ישעיה נא) "וּמִקְבֵּית בּוֹר גִּנְרָתָם", (משלי ל): "יִקְרֹוּהָ עוֹרְבֵי נַחֲלִי". פּוֹרִייר • בִּלְעִזִּי. כָּל-בְּנֵי-שֵׁת • כָּל הָאֲמוֹת, שֶׁכָּלָם יֵצְאוּ מִן שֵׁת, בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן.

(יח) וְהָיָה אֲדָוָם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אִיבִיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חֵיל:

כ"י וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אִיבִיו • לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל.

(יט) וַיִּרְדֵּי מִיַּעֲקֹב וְהָאֲבִיד שָׁרִיד מַעִיר:

יט וְנִחְנוֹת חֵד מִדְּבִית יַעֲקֹב וַיּוֹבֵד מִשׁוֹב מִקְרִית עֲמִמָּא:

(תהילים עב): "וַיִּרְדֵּי מִיָּם עַד-יָם", (עובדיה): "וְלֹא-יִהְיֶה שָׁרִיד לְבֵית עֲשׂוֹ".

כ"י וַיִּרְדֵּי מִיַּעֲקֹב • וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֶׁל אַחֵר מִיַּעֲקֹב. וְהָאֲבִיד שָׁרִיד מַעִיר • מַעִיר הַחֲשׂוּבָה שֶׁל אֲדָוָם וְהָיָה רוּמִי. וְעַל מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן, שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ

~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוּדֶשׁ ~ (לְקוּסִי שִׁיחוֹת יח עמ' 283)

- מַעֲצָמוֹ שֶׁל יַעֲרִיכָם בְּתוֹךְ הַגִּרְזָן לְהִיּוֹת בֵּית יֵד וּיִקְצֹצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר. וְאֵף כָּאֵן: בִּלְעָם, נְבִיא אֲמוֹת הָעוֹלָם, מִתְנַבֵּא עַל מַפְלַת הָאֲמוֹת וּשְׁלִיטַת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ עֲלֵיהֶם.

וְעַל מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אוֹמֵר כֵּן (רש"י כד, יט) רַ"ל אֲמָרוֹ, שְׁעוֹבְדֵיהָ הַנְּבִיא, שֶׁהִיָּה גֵר אֲדוּמִי, הַתְּנַבֵּא עַל מַפְלַת אֲדָוָם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהָר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָר עֲשׂוֹ", כִּי "מִיָּנִיה וּבִיה אֲבָא לְיִזְרַל בִּיה נִרְגָא" (אבא = יַעֲרִיכָם)

(כ) וַיִּרְא אֶת-עַמְלֹק וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֵאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֹק וְאַחֲרִיתוֹ עַדִּי אֲבִיד:

כ"י וַיִּרְא אֶת-עַמְלֹק • נִסְתַּכַּל בְּפָרְעֻנוֹתָ שֶׁל עַמְלֹק. רֵאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֹק • הוּא קֹדֶם אֶת כָּלֶם לְהַלְחֵם

וּמִחֻזָּה שְׂדֵי יַחֲזָה, בְּיָדוּעַ כִּי הִתְהַוָּה עָלָיו יֵד ה', כְּאֲשֶׁר בַּפֶּעַם הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאֲמָר (פסוק ב) וַיְהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים, וְקָרָא עֲצָמוֹ כֵּן: תוֹרָה יח

(יז) דֶּרֶךְ כּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב • בַּעֲבוּר כִּי הַמְּשִׁיחַ יִקְבֹּץ גִּדְּחֵי יִשְׂרָאֵל מִקְצֵה הָאָרֶץ, וַיִּמְשְׁלֵנוּ לְכוֹכֵב הַדּוֹרֶף בְּרָקִיעַ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ (דניאל ז א) וְאֵרוּ עַם עֲנָנֵי שָׁמַיָא כְּבַר אֲנֹשׁ אֶתְהָ וְגו'. וְאֲמָר שֶׁהוּא רֹאֵה לְזֶמֶן רַחוּק, שֶׁיִּדְרֹךְ כּוֹכֵב מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְיָקוּם מִמֶּנּוּ שֶׁכֵּט מוֹשֶׁל, וּמִחֵץ פְּאֲתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת כֵּן אָדָם שֶׁהוּא אֲבִי כָּל הָאֲמוֹת:

וְהוֹבִיר "פְּאֲתֵי מוֹאָב", לְהוֹדִיעַ לְבָלֵק

רַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה – מַחֲדוּת בְּלוֹם, אֲבֵרְמוּבִיץ

כִּי עֲמֹל לֹא יִפֹּל בְּיַד יִשְׂרָאֵל עֲתָה, אֲבָל בְּאַחֲרִית הַיָּמִים לֹא יִצָּל מוֹאָב מִיַּד הַשֶּׁכֶט הַמוֹשֶׁל בּוֹ. וְטַעַם פְּאֲתֵי מוֹאָב, לֹמַר כִּי זֶה הַשֶּׁכֶט יִקְרַק כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְלֹא יִצָּל מוֹאָב מִיָּדוֹ אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם קְצוּצֵי פֶּאֶה וְאֵין לָהֶם שֵׁם בְּאֲמוֹת וְלֹא יִלְחָמוּ בִּישְׂרָאֵל: תוֹרָה יח

(יח) וְהָיָה אֲדָוָם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר. מַפְלַת אֲדָוָם בְּיַד הַמְּשִׁיחַ תִּהְיֶה, כִּי גְלוּתָנוּ הַיּוֹם בְּיַד רוּמָה לְאֲדָוָם תִּחְשַׁב, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר תָּם עוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהִגְלוּתָהּ, פֶּקֶד עוֹנֵךְ בַּת אֲדָוָם גָּלָה עַל חֲטָאֶתְיָךְ, כִּי לֹא יִפְקֹד הַשֵּׁם עַל אֲדָוָם עַד תָּם עוֹנוֹת צִיּוֹן בַּעַת שְׁלֵא יוֹסִיף לְהִגְלוּתָם, עַל כֵּן

הַזְכִּיר בִּלְעָם אֲדָוָם כִּי הוּא הַחוּלֵק עַל מַלְכוּתָנוּ, וְכִי נֶאֱמָר וְלֹאֻם מִלְאוּם יִאֲמָר, יִתְנַבֵּא כִּי לֹא תִפֹּל אֲדָוָם לְגִמְרֵי עַד עַתָּה קֵץ בְּיַד הַכּוֹכֵב הַדּוֹרֶף. וְטַעַם וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אִיבִיו, שֶׁהִיָּה שְׁעִיר יִרְשָׁה לְאוֹיְבָיו. או "אוֹיְבָיו" הֵם אֲדָוָם וְשְׁעִיר הַנְּזֻפְרִים שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יַעֲקֹב, וַיְהִי יִרְשָׁה: תוֹרָה יט

(יט) וְטַעַם וְהָאֲבִיד שָׁרִיד מַעִיר. מִכָּל עִיר, שְׁלֵא יִשְׁאַר שָׁרִיד מִכָּל עִיר שֶׁבְּעוֹלָם, כִּי מִתְחַלֶּה אֲמָר (פסוק יז) וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְעַתָּה יֵאמָר שְׁלֵא יִשְׁאִיר שָׁרִיד וּפְלִיט. וְהִנֵּה נִשְׁלָמָה הָעֲצָה שֶׁהוֹדִיעַ לְבָלֵק: תוֹרָה כ

(כ) וַיִּרְא אֶת עַמְלֹק, נִסְתַּכַּל בְּפָרְעֻנוֹתוֹ

(כא) וַיֵּרָא אֶת־הַקִּינִי וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁכֶּךָ וְשִׁים בְּסֻלַּע קִנְיָ:

כא וַיֵּרָא ית' שלמאה ונטל מתלה ואמר תקיף בית מושכך ושיי בכרך תקיף מדוך:

שוכתים". איתן מושכך • תמה אני מהיכן זכית לך? הלא אתה עמי היית בעצת (שמות א): "הבה נתחכמה לו", ועתה נתישבת באיתן ומעוזו של ישראל.

כ"א וַיֵּרָא אֶת־הַקִּינִי • לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק, כענין שנאמר (שמואל א טו): "ויאמר שאול אל־הקיני וגו'" - הזכירו אחר עמלק. נסתכל בגדלתם של בני יתרו, שנאמר בהם (דח"א ב): "תרצתים שמעתיים

(כב) כִּי אִם־יְהִיָּה לְבָעֵר קִין עַד־מָה אֲשׁוּר תִּשְׁכַּךְ:

כב ארי אם יהי לשאאה שלמאה עד מא אתוראה ישכך:

תשכך • עד היכן הוא מגלה אותך? שמה לחלח וחבור? אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום, ותשוב עם שאר הגליות.

כ"ב כִּי אִם־יְהִיָּה לְבָעֵר קִין וגו' • אשריך שנתקעת לתקף זה, שאינך נטרד עוד מן העולם, כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם, מה בכך? • עד־מה אשור

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

הרביעית שראה דניאל היא רומי אשר הגלתו והיא אשר תאבד ביד המשיח: ואל תשתומם בזה, מפני שהמלכות השלישית הוא יון, כמו שמפרש שם בדניאל (שם, ועד בפסוק ח), וכתים הוא מזרע יון, שנאמר: ובני יון אלישה ותרישית פתים ודדנים (בראשית י, ד), כי זה אמת הוא, ורבותינו ז"ל מודים בו, כמו שאמר (מגילה א, ב), איטליא של יון זה כרך גדול שגרומי, והוא ידוע כי שם הארץ אשר רומי מכללה תקרא בספריהם ובלשונם איטליא:

אבל הענין הוא כמו בכנען, כי היבויסי והאמרי וגרגשי והחוי הם ובניו והם ואביהם יחשבו כל אחד ואחד לגוי בפני עצמו, כמו שנאמר: החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבויסי שבעה גוים רבים ועצומים (דברים ז, א), והיה כן, כי בעבור כל אחד מאלה הפנים היה לגוי עצום, ונקראו הגוים ההם בשם אביהם, ושאר בני כנען אשר לא גברו באחייהם נתיחסו אליו, וכן ארץ כנען נתיחס לאב, ופולשתים וכפתורים ובניו לעמים אחרים. וכן במשפחות הנזכרות בפרשת פנחס, למכיר משפחת המכירי, ומכיר הוליד את גלעד, לגלעדי משפחת הגלעדי (לחל ב, כט), וכן רבים. אף כאן בני יון אלישה ותרישית נתיחסו ליון והם מלכות שלישית, וכתים היה לגוי עצום ויחשב

בסלע איתן מושכך עם ישראל כמו שנאמר (שופטים טו) ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו'. ואמר כי אם יהיה לבער קין, כלומר ואל תפחד בבואך בישראל, כי אם תהיה לבער עמכם כי כאשר יגלו את ישראל ובערו את הארץ מיושב: עד מה אשור תשכך, לא ישבה אותך לעולם כי תגאל מידו עם ישראל, ואם תהיה עם עמלק תהי אחרייתך עדי אוכל עמכם. וכן עד מה ה' תאנף לנצח (תהלים עט ח), עד מה כבודי לכלמה (שם ד ג), כמו עד מתי. או שיבאו לגדל דבר, כגון מה אמלה לבתך (יחזקאל טו ז), מה אמך לביתא (שם יט ב), כלומר עד מה יעלה ויגדל השבי אשר אשור תשכך, איננו נחשב לך כלום, כי לא תאבד כאשר היית אוכל בעמלק. ולכן נשא משלו על אשור שיבא עת ארצו גם הוא, ואין מי שינצל מיום ה' הגדול והנורא על כל העמים, שיבאו צים מיד פתים והם הרומיים, וענו את אשור הנזכר, וענו עבר שהם ישראל, לומר שיענו המגלים והגולים, וגם הוא עם פתים עדי אוכל בסוף:

והנה, השלים דבריו באבדן פתים, כי הם החיה הרביעית שתפדת ביד המשיח, כמו שאמר והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא (דניאל ז, יא), עדי אוכל, כי הפדת וזכר למכירי. וזה דבר מפרסם מדברי רבותינו, כי החיה

של עמלק ואמר ראשית גוים עמלק, הוא קדם את כלם להלחם בישראל, וכך תרגם אונקלוס, ואחריתו ליאבד בידם, תמחה את זכר עמלק (דברים כד יט), לשון רש"י:

ויתכן כי וירא" בפשוטו, שהיה בראש הפעור הנשקף על פני הישימון והביט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא. ואמר כי הוא עתה ראשית גוים, כי בראש העמים יחשב, כי גבורים היו ואנשי חיל למלחמה, ולולי כן לא עלה בלבם לבא להלחם בישראל, ולא הצרך משה לבחר אנשים ולתפלה ולנשיאות בפיו לחלשתו, ובהם מובח וקרא שמו ה' נסי (שמות יז טו) כי חשבה לנס גדול. ולכך אמר זה, כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכלם, כמו שאמר (שם פסוק יד) כי מזה אמתה את זכר עמלק מתחת השמים. וכן וראשית שמנים (עמס ו ח), המשכב שבהם שהוא נמנה ראשונה, וכן ראשית החרם (ש"א טו כא), לראש ולקצין (שופטים יא יא), בשמים ראש (שמות ל כג): תורה כא

(כא-כב) וטעם וירא את הקיני. גם כן שראה את ארצם, כי עם עמלק היה יושב (ש"א טו ח). וישא משלו ויאמר להם בדרך עצו, איתן מושכך ושם בסלע קנף, כלומר שים מושכך במקום איתן ובסלע קנף שתסור ותנוד מתוך עמלק פן תספה עמו, ותשים

כג וּנְטַל מִתְּלֵה וַאֲמַר וַיִּלְחֹצֵבָא דִּיחֹן פֶּד
יַעֲבֹד אֱלֹהָא יָת אֱלִין :

הַגִּזְזֹר אֶת אֵלֶּה; שֶׁיַּעֲמֹד סִנְחָרִיב וַיִּכְלֹּל אֶת כָּל
הָאֲמוֹת, וְעוֹד יָבֹאוּ צִים מִיַּד כְּתִים - וַיַּעֲבְרוּ כְּתִיִּים
שֶׁהָן רוֹמִיִּים בְּכִירָנִיּוֹת גְּדוּלוֹת עַל אֲשׁוּר.

כֹּד וְסִיעֵץ יִצְטָרְחֵן מִרֹמְאֵי וַיַּעֲנֹן לְאֶתֶר
וַיִּשְׁתַּעֲבְדֵן לְעֵבֶר פֶּרֶת וְאֶף אֲנֹן לְעִלְמָא
יִיבְדֵן :

גְּדוּלוֹת, כְּדִכְתִּיב (ישעיה לג) "וְצִי אֲדִיר" - תְּרַגְמוּ:

"יֻכְּוֹרְנִי רַבְתָּא".

הַלֵּלָהּ כֹּה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרָהּ וְאִי בִלְקָה
אֲזַל לְאַרְחָהּ :

לְזִנּוֹת א וַיִּתֵּב יִשְׂרָאֵל בְּשָׁטִין וְשָׂרִי עָמָּא לְמַטְעִי
בְּתֵר בְּנֵת מוֹאָב:

רס"י • בִּשְׁטִימִים • כֶּךָ שְׁמָהּ • לְזִנּוֹת אֶל-בָּנוֹת מוֹאֵב • עַל-יְדֵי עֲצַת בְּלָעָם, כְּדֹאֲתָא בִּ"חֶלֶק".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

הַמֶּלֶךְ הָרָאוּשׁוֹן אֶלְפִּסְנֶנְדֶּר הַגּוֹבֵר עַל
פָּרָס. וּבַעֲצָמוֹ נִשְׁתַּבֵּר מַלְכוּתוֹ
וַתַּעֲמֹדָה אַרְבַּע תַּחֲתָיָהּ; הֵם אַרְבַּעַה
שְׁלִישֵׁי הַמּוֹלָכִים תַּחֲתָיו בְּמוֹתוֹ,
וְהוֹכִיר הַכְּתוּב וּמִן הָאֲחַת מֵהֶם יֵצֵא
קֶרֶן אַחַת מַצְעִירָה וְתִגְדֵּל יֵתֵר אֶל הַגִּבָּב
וְאֶל הַמְּזוּרָח וְאֶל הַצֵּבִי (שם ט), וְאָמַר בִּיה
וְעַד שֶׁר הַצֵּבֵא הַגְּדִיל וּמִמֶּנּוּ הוֹרֵם
הַתְּמִיד (שם יא), וְהִנֵּה זֶה דָּבָר בְּרוּר
לְמַלְכוּת רומי הַיּוֹצֵא מִיּוֹן שְׂהוּא אֶחָד
מִבְּנָיו וְהוּא הַמְּסִיר הַתְּמִיד, וְלִכְּן נִקְרָאוּ
לוֹ שְׁנֵיהֶם בְּהִמָּה אַחַת, וְהוּא הַצֵּפִיר
הַשְּׁעִיר שְׂאֲחַת מִקְּרֹנָתָיו גְּדֻלָּה
וְהִסְרָה הַתְּמִיד, וְשֵׁם עוֹד רְאִיתִי בְּיָהּ,
וְקִבַּלְתִּי רִבּוּתָיו וְ"ל אֶתֵּת הִיא, וְאִינָה
צְרִיכָה חֲזוֹן: [תורה כג

(א) לְיוֹנֹת אֵל בְּנוֹת מוֹאָב. עַל יְדֵי
עֵצָה בִּלְעָם, בְּדֹאֵיטָא בַּחֲלָק
(סנהדרין כו.), לְשׁוֹן רִשׁוֹ. וּבִאֲמַת שְׁהוֹנֹת
הַזֶּה לֹא הָיְתָה מִזְמַת הַנָּשִׁים, כִּי בִּעֲצַת
אֲנָשִׁימָהּ וּגְדוּלְיָהִים נִעְשָׂה, וּמוֹזְנֵי מִדֵּין
הָיָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְּבָרִים (להלן סוֹס
יז) כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֵם בְּנִכְלִיָּהֶם אֲשֶׁר

וְהַיָּה בַּיָּמִי פָּרַס זָוֶן וְגַם הַיּוֹם יֵשׁ
 בְּעוֹלָם מַלְכוּתֵי גְדוּלוֹת מַלְכֵּךְ
 רוֹמִי וְיִשְׁמַעְעָל, כְּאַנְשֵׁי הוֹדוּ וְכוֹשׁ
 וְזוֹמָנֵךְ וְהִתְרַמְּר וְזוֹלָתָם, וְאָם כֵּן יִחְשָׁב
 מַלְכוּתֵי רַבּוֹת, וְיִדְעֵךְ כִּי רוֹמִי הִגְלָתָנוּ
 בַּיָּמִי אֶסְפָּסְפָּנוֹס וְטִיטוֹס לֹא
 יִשְׁמַעְעָלִים, וְלִכְךָ כְּכֵל מְקוֹם שְׁאֲנוּ, גַּם
 בְּיִשְׁמַעְעָל גַּם מִהוֹדוּ וְעַד כּוֹשׁ, כְּגִלּוֹת
 רוֹמִי אֲנַחְנוּ עַד שְׁתֵּאבֵד וְכִרְהֵ וְנִגְעָל
 מִמֶּנָּה. וּמִי יוֹדֵעַ וְאוֹלֵי תֵאבֵד עוֹד
 מַלְכוּתֵי יִשְׁמַעְעָל קִדְם הַמְּשִׁיחִי, אֲבָל
 הַחִיָּה הַרְבִּיעִית הִיא אֲשֶׁר הִגְלָתָנוּ, כִּמּוֹ
 שְׁאֲמַר בָּהּ וְקִרְנָה דְּכֵן עֲבָדָה קָרִיב עִם
 קִדְשֵׁינוּ וְיִכְלָה לָהֶן (וְיֵאֵל ה' בָּא), וְתִמְשֹׁךְ
 בְּנֵי גְלִיתָהּ עַד הַמְּשִׁיחִי, דְּכִתִּיב עַד דִּי
 אֲתָה עֲתִיק יוֹמִינָה וְיִדְנָה יְהִיב לְקִדְשֵׁי
 עֲלִיוִינוּ וְזוֹמָנֵךְ מְטָה וּמַלְכוּתָהּ הִחְסָנוּ
 קִדְשֵׁינוּ (שם כב):

וְכֵן מִבֵּין בְּמִרְאוֹת דְּנִיָּאל יִמָּצֵא פֶּרֶשׁ
זֶה מִפֶּרֶשׁ שָׁם, כִּי בְּמִרְאֵה הַשְּׁנִיָּת
רָאָה הָאֵיל הַמְּנֻגָּח (שם ד), וְנִתְּפַרֵשׁ לוֹ
כִּי הוּא מַלְכוּת פָּרֶס, וְהַצִּפּוּר הַשְּׂעִיר
הוּא מֶלֶךְ יוֹן (שם ח), וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה הוּא

מלכות רביעית, והיא שתמשך
מלכותה עד המשיח ותאבד בידו:
ורבי אברהם נשתבש בזה והכניס בזה
מלכות ישמעאל, כי גפל פחדים
עליו, וטען איך לא תמנה מלכות
גדולה ועצומה כמוה. וזאת השענה
מחסרון דעת, כי הארבע מלכויות
שראה דניאל כלן עומדות בזו אחר
זו, כל אחת גוברת על הקודמת ותופסת
המלכות ממנה, וכל אחת ממשכת
בישראל שעבוד וגלות בימי מלכותה,
ולכך הראה דניאל בחלומו כי
ישתעבדו בניו הכשדים ואחריהם
יתפסו הפרססים המלכות וישתעבדו
בנו אחריהם במקומם היינים, ואחר
כך יגברו הרומיים ויתפסו המלכות
וישתעבדו בנו עד עת קץ, כי לא תפסק
מלכותם רק ביד הגואל:

וְהִנֵּה גְּלוּתֵנוּ בִּימֵי אַרְבַּע מַלְכוּיֹת, אֲבָל
אִם יִהְיוּ בְּעוֹלָם מַלְכוּיֹת אֲחֵרוֹת
בִּימֵי אַרְבַּע אֱלֹהִים לֹא יִמָּנֵם הַקֶּתֶב וְלֹא
רָאָם דִּנְיָאֵל, וְאִין לֹא צָרָר כָּלֵל בְּרֵאשִׁיתָם
לִידִיעֵת הַגְּאֻלָּה:

(ב) וַתִּקְרָאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֵּאָכְלֵם הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:

כ"י • וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן • כְּשֶׁתִּקְרָא יִצְרוּ עָלָיו וְאוֹמֵר לֵה הַשִּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיָּאָה לוֹ דְמוּת פְּעוֹר מִחִיקָה וְאוֹמֵרֶת לוֹ: הַשְׁתַּחֲוֶה לָזֶה! (סנהדרין ק"א) •

(ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:

כ"י • פְּעוֹר • עַל שֵׁם שְׂפּוֹעֲרִין לִפְנֵינוּ פִּי הַטְּבַעַת וּמוֹצִיָּאִין רַעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוּדָתוֹ. וַיַּחֲרֹאֲף ה' בְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁלַח בָּהֶם מִגִּפָּה.

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רֹאשֵׁי הָעָם וְהוֹקֵעַ אוֹתָם לַיהוָה נִגְדַּר הַשִּׁמְשׁ וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל:

כ"י • קַח אֶת־כָּל רֹאשֵׁי הָעָם • (שם א) לְשִׁפְטֵי אֵת הַעוֹבְדִים לַפְּעוֹר. וְהוֹקֵעַ אוֹתָם • אֵת הַעוֹבְדִים, "וְהוֹקֵעַ" - הִיא תְּלִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּכִנִּי שְׂאוֹל (שמואל ב כא): "וְהוֹקֵעֵנוּם לַה", וְשֵׁם תְּלִיָּה מִפְּרִשֶׁת: בַּעֲבוּרֵי עֲבוּדַת אֱלִילִים, בְּסִקִּילָה. (סנהדרין מה ב) וְכָל הַנִּסְקָלִים נִתְּלִין. נִגְדַּר הַשִּׁמְשׁ • לַעֲיִן כָּל. וּמִדֶּרֶשׁ אַגָּדָה: הַשִּׁמְשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוּטָאִים: הָעֵנָן נִקְפַּל מִכְּנָגְדוֹ וְהַחֲמָה זוֹרַחַת עָלָיו.

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שַׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:

כ"י • הֲרֹגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁיו • כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל הֵיךְ הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדִינֵי יִשְׂרָאֵל [ח'] [ז'] רְבוּא וְשִׁמּוֹנֵת אֱלָפִים [יָשָׁשׁ מֵאוֹת], כְּדֹאִיתָא בְּסִנְהֶדְרִין (י"ח) •

רמב"ן על התורה – מהדורות בזוט, אברמוביץ

שָׁאֵמֶר (דברים כג ה) וַאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ אֶת בָּלְעָם בֶּן בְּעוֹר וְגו': תוֹרָה ב (ה) הֲרֹגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁיו. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל הֵיךְ הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדִינֵי יִשְׂרָאֵל שְׂבָעָה רְבוּא וְשִׁמּוֹנֵת אֱלָפִים, כְּדֹאִיתָא בְּסִנְהֶדְרִין (י"ח). לְשׁוֹן רַש"י. וְלֹא הִבְיָנוּתִי זֶה, שֶׁיְהִי הַנִּצְמָדִים שְׂנֹדוֹנוּ רַבִּים מִט"ו רְבוּא, רוֹבַע יִשְׂרָאֵל, וְלִלְיָה. וְאִין דִּינֵי נִפְשׁוֹת בְּדִין אֶחָד אֱלָא בְּסִנְהֶדְרִין שֶׁל עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְעִדְוִין יְהִי מִרְבִּין וְאִין הַחֲסָרוֹן בְּחֻמֶּשׁ הַפְּקוּדִים (במדבר כו טא) כָּל כָּף, וְכָל הַנִּצְמָדִים מֵתוּ, דְּכָתִיב (דברים טז א) כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָי בַּעַל פְּעוֹר הַשִּׁמִּידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקֶּרְבֶּךָ: אֲבָל פְּרוּשׁ "אִישׁ אֶנְשֵׁיו", שֶׁיְהִי הַשּׁוֹפְטִים כָּל הַנִּצְמָדִים, כָּל בֵּית

רֹאשִׁי לְנִקְמָה גְדוֹלָה. כִּי פְרוּשׁ "לְכָה אִיעֲצָךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לַעֲמֹךְ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" הוּא בְּאֵמַת כְּאֲשֶׁר פִּרְשֵׁי (לעיל כד יד): וַיִּתְּבֵן עוֹד עַל דֶּרֶךְ הַפִּשְׁט, כִּי בָלַק בַּתְּחִלָּה הֵיךְ חִפֵּץ לְקַלְלֵם וְלִהְלָחֵם בָּהֶם וְלֹא יָתֵן אוֹתָם לְבֹא בְּגִבּוֹלוֹ כָּלֹל, וְכֹאֲשֶׁר אָמַר לוֹ בָּלְעָם כִּי לֹא יוֹכֵל לָהֶם, וְהוֹדִיעוּ שְׂלֵא יִתְרִיבוּ אֲרִצוֹ וְעָמּוֹ רַק בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, אֲזִי הוֹצִיא לָהֶם וַיִּין בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב וּפְתָה אוֹתָם כְּאוֹהֵב לָהֶם, וְזֶהוּ "בְּדָבָר בָּלְעָם" כִּי בַעֲבוּר דְּבָרָיו עָשׂוּ כֵן. אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהֵיךְ חִפְצוֹ לְקַלְלֵם, וְנִשְׁכַּר לְבָלַק בְּכָף לֹלֵי צִדְקוֹת ה' אֲשֶׁר חִפֵּךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ, עַל כֵּן הִרְגוּהוּ בְּחֶרֶב, כִּי הַשּׁוֹכֵר וְהַשְׂכִּיר שְׁנֵיהֶם נִעְשִׂיו, כְּמוֹ

נִכְלוּ לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר, כִּי נִכְלוּ לָהֶם בְּזִמָּה לְהִדִּיחֵם אַחֵר בַּעַל פְּעוֹר. וְלָכֵן יִתְּבֵן שֶׁהֵיךְ בָּלְעָם בַּעֲצָה, שְׂהוּא גְדוֹל עֲצָתָם, וְדַעַתוֹ לְהִרְעֵ לְיִשְׂרָאֵל וְעֲשֶׂה בְּזֶה כָּל יְכָלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג ו) וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַ עַל בָּלְעָם, וְעַל כֵּן הִרְגוּהוּ בְּחֶרֶב: אֲבָל עַל דֶּרֶךְ הַפִּשְׁט, לֹא הוֹכִיר הַכְּתוּב הַעֲצָה בְּכָאן, רַק בְּמָה שָׁאֵמֶר אַחֲרֵי כֵן (להלן לא טו) הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בָּלְעָם, כְּאֲשֶׁר לֹא הוֹכִיר עֲצַת זְקֵנֵי מִדְיָן, רַק בְּמָה שָׁאֵמֶר כִּי צוּרִים הֵם לָכֶם אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה בַּעַת הַנִּקְמָה יוֹכִיר מֵאִין יִצְאָה לָהֶם הִרְעָה, וַיֹּאמֶר כִּי לֹא הֵיךְ הַמַּעֲשֶׂה בִּיצֵר הַזִּמָּה אֲשֶׁר הוּא בְּאֶנְשִׁים וּבְנָשִׁים מְנַעֲרִיהֶם בְּטַבָּעַם רַק עֲצָה רָעָה לְהִדִּיחֵם, וּלְפִיקָךְ

(ו) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל-אחיו את-המדינית לעיני משה ולעיני כל-עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד:

והא גברא מבני ישראל אתא וקרב לנת אחוהי נת מדיניתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואנון כון בתרע משכן זמנא:

כדאיתא התם. והמה בכים • נתעלמה ממנו הלכה (כל הבועל ארמית, קנאין פוגעין בו). גענו כלם בבכיה. בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא, שגאמר (שמות לב): "ויטחן עד אשר דק וגו'", וכאן רפו ידי? אלא כדי שיבא פינחס ויטל את הראוי לו. (סנהדרין

• שם)

ש"י • והנה איש וגו' • נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי, שהיה נשיא שלהם, ואמרו לו: אנו נדונין במיתה ואתה יושב וכו'? כדאיתא ב'אלו הן הנשרפין' (סנהדרין פב). את-המדינית • כזבי בת צור. לעיני משה • אמרו לו: משה, זו אסורה או מתרת? אם תאמר: אסורה, בת יתרו מי התירה לך? וכו',

~ נקודות משיחות קודש ~ (יעוין בארוכה לקו"ש חז"ח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בת יתרו מי התירה לך

ויש לומר בזה, דהנה תנו ביבמות (סא, א) "ארס את האלמנה ונתמנה להיות כהן גדול, יכנס". דילפינו מהפסוק "קח אשה" (אמור כא, יד) דאם לקיחת האשה היתה בהתר, מתר לו לכנס, גם אם אחר-כך נאסרה עליו.

וב'תוספות' (יבמות כ, ב ד"ה אטו) כתבו עוד יותר, "נשאה קדם שנתמנה, משמע דלא צריך קרא שיכול לקימה משום דנשאה בהתר".

ועל-פי כל זה, מובן היטב, איך התרה "בת יתרו" למשה, שהרי לא רק הארוסין היו בהתר, אלא גם הנשואים בהתר היו, שהרי כשנשאה משה עדיו לא נתפהו, ושפיר היה יכול לקימה, גם אם גירת היתה.

ויקרב אל-אחיו את-המדינית לעיני משה
אמרו לו: משה, זו אסורה או מתרת, אם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך וכו'. (כה, ו. ובפרש"י)
נתקלו בזבחים (קב, א) אי משה רבנו כהן היה אי לא, ודעת ה"ש אומרים" היא ש"לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה" אף משה עצמו "כל ימיו כהן היה" (לשון רש"י שם). ועל-פי-זה ידועה הקשנה, דאף שלא נאסרה "בת יתרו" למשה מדין נכרית, כי נתגירה (ראה רש"י סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו), הרי עדיו קשה למאן-דאמר הנ"ל, איך התרה "בת יתרו" למשה, והרי גירות אסורה לכהן מן התורה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ח ה"א). ובמפרשים תרצו באופנים שונים.

~ נקודות משיחות קודש ~ (יעוין בארוכה לקו"ש חז"ח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

נתעלמה הלכה ממנו

מצינו עוד מקום שנתעלמה הלכה ממשה רבנו, והוא בבנות צלפחד, שגם אז "נתעלמה ממנו הלכה" (רש"י פנחס

והנה איש מבני ישראל בא . . ותמה בכים
נתעלמה ממנו הלכה (כה, ו. ובפרש"י)

רמב"ן על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

אחד מכל העם ביד השופטים, כי השם אמר (פסוק ד) **והזקע אותם וגו' וישב חרון אף ה' מישראל**, וכבר שב אפול, ולכך לא הזכיר הכתוב "ויגעשו כן שופטי ישראל":

ויתכן שתהיה פונת האגדה הנזכרת, לומר שהיו ההורגים לפי המצוה יותר מחמש עשרה רבוא, לומר שהיו החוטאים רבים, אכל חסך עליהם ענין פנחס. והנה נשאר מן הנצמדים והקדוש ברוך הוא השמידם אחר כן טרם עברם את הירדן, והו שכתוב (דברים יג) כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיו מקרבך, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום: תורה ו

ישראל לבער פעור ויחר אף ה' בישראל, כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף. והשם ברחמיו אמר למשה, שישפטו השופטים ויתלו הנצמדים ולא יספה האף צדיק עם רשע, ומשה צוה כן לשופטים. וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות בדבר משה ועוד הנגף הנה בהם, והנה העו השמעוני הנה ויקרב אל אחיו את המדינית למרד במשה ובשופטים ולעשות כן בפרהסיא, כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו, או כמו שאמרו רבותינו (סנהדרין פב) שאמרו לו שבטו אנו נדונין מיתה ואתה שותק. והנה התחלו משה והשופטים לבכות, ויעמד פנחס ויפלל ויתעצר המגפה. ולא נדון

דין ובית דין ידון את שבטו ואת אלפיו, כדכתיב (שם א טו) ונקח את ראשי שבטיכם ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם:

אחר כך מצאתי בגמרא ירושלמית בפרק חלק (סנהדרין פ"ה ה"ב) כה, וכמה הם שופטי ישראל, שבע רבוא ושמונת אלפים ושש מאות, אמר להן כל חד מכוון יקטלון תרין, נמצאו ההורגים חמש עשרה רבוא ושבעת אלפים ומאתים. אם כן נאמר לדעתם שנתרבו ישראל בין מנין למנין הרבה מאד:

והנכון בעיני בענין הפרשה, כי מתחלה נאמר (בפסוק א) **ויצמד**

תאמר אסורה, בת יתרו מ' התיירה לך" (רש"י בלק שם), ואם-כן נעשה משה נוגע בדבר, ו"אין שומעין לו" לומר ש"קנאים פוגעין בו".

ובבנות צלפחד הרי אמרו "והוא לא היה גו" בעדת קרח" (פרשתנו כז, ג) שחלקו על משה, ומפילא נעשה משה "נוגע בדבר" בנדון זה.

ונמצא, שבשתי הלכות אלו לא היו מקבילים מפילא ממשה פי לא אמרה קדם מעשה, ולכן נתעלמו ממנו ההלכות, ונתגלו על-ידי פנחס, או על-ידי שהקריב משה "את משפטן לפני ה'".

כו, ה). וצריך באור מדוע נתעלמו ממושה דוקא שתי הלכות אלו, במעשה זמרי, ובבנות צלפחד?
יש לומר בזה, דהנה איתא ביבמות (עו, א) "כל תלמיד חכם שמונה הלכה ובא, אם קדם מעשה אמרה שומעין לו, ואם לאו אין שומעין לו". וכתבו התוספות (שם ד"ה אם) "דהינו דוקא היכא דהוא עצמו נוגע בדבר", דאז "אין שומעין לו" אם לא אמרה קדם המעשה.

ועל-פי-זה יש לומר, דטעם הדבר שנתעלמו מהלכות אלו ממשה הוא, כי בשני המאורעות היה משה נוגע בדבר: במעשה זמרי "אמרו לו: משה, זו אסורה או מתרת, אם

וַיִּזְרַא פִּינְחָס בֶּן-אֱלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ:

(ז) וַיִּזְרַא פִּינְחָס בֶּן-אֱלֶעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ:

פוגעין בו. אמר לו: קרינא דאגרתא איהו ליהוי פרונקא. מיד: ויקח רמח בידו וגו'.

ז"י" וַיִּזְרַא פִּינְחָס • (שם) רָאָה מַעֲשֵׂה וְנִזְכָּר הִלְכָּה. אָמַר לוֹ לְמַשָּׁה: מְקַבְּלִי מִמֶּךָ: הַבּוֹעֵל אֶרְמִית קִנְאִין

ח ועל פתר גברא בר ישראל לקבטא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא למעשה ואתפלי מותנא מעל בני ישראל:

(ח) וַיֵּבֶא אַחֵר אִישׁ-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַקֶּפֶה וַיִּדְקֹר אֶת-שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת-הָאִשָּׁה אֶל-קִבְתָּהּ וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

שלה, וראו כלם שלא לחנם הרגם, והרבה נסים נעשו לו כו', כדאיתא התם (סנהדרין שם):

ז"י" אֶל-הַקֶּפֶה • אֵל הָאֵהָל. אֶל-קִבְתָּהּ • כְּמוֹ "הַלְחִיִּים וְהַקֶּבֶה", כֵּן בְּתוֹךְ זְכוּרֹת שֶׁל זָמְרִי וְנִקְבוֹת

ט והיו דמיתו כמותנא עשרין וארבעא אלפין: פ פ פ

(ט) וַיְהִי הַמָּתִים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֱלָף:

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן. חסלת פרשת בלק

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רנו - רנט

המשך ביאור למס' כתובות ליום שני עמ' א

11 מי מגיד – מי מעיד לבריות על מעשיהם הטובים, הרקיע, ומאי ניהו
12 – מה היא עדותו, הורדת מטר, שעל ידי שהצדיקים מתפללים על
13 הגשמים ונענים הם בתפילתם, עדות היא על צדקתם.

14 * * *

15 עוד דרש בר קפרא, מאי דכתיב – כיצד נדרש הפסוק (דברים כג יד)
16 'וְיָתַד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֹזְנֶךָ, אֵל תִּקְרֵי אֹזְנֶךָ מִלְשׁוֹן כָּלִי זֶן, אֵלֶּא עַל
17 אֹזְנֶךָ, שֶׁאֵם יִשְׁמַע אֶדָם דְּבַר שְׂאִינִי הֵנוּן – דיבורים אסורים, כלשון
18 הרע ורכילות,

1 בלשון רבים, והיינו כמו ה'קרי' שנבראה בשתי ידי. מתרצת
2 הגמרא: אָמַר רַב נְחֻמִּין בְּרַיָּא, "יצרו" היינו יצרו אצבעותיו שביד
3 אחת, בְּדִכְתִּיב (תהלים ח ד) 'כִּי אֶרְאֶה שְׁמִיךְ מַעֲשֵׂה אֲצַבְעֹתֶיךָ יָדָהּ
4 וְכֹבָבִים אֲשֶׁר בּוֹנֵנָה', הרי שמתייחסת יצירת השמים לאצבעות,
5 ולא לשתי ידיים.

6 מקשה הגמרא על דברי בר קפרא: מִיִּתְיָב, נאמר בפסוק (תהלים ט
7 ב) 'הַשָּׁמַיִם מִסְפָּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מִגִּיד הַרְקִיעַ, כְּלוּמַר,
8 הַרְקִיעַ מַעֲיֵד עַל מַעֲשֵׂי יָדָיו שֶׁל ה' שְׁהוּא בְּרָאוּ, הרי שהרקיע
9 נברא בשתי ידי. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך הוא פירוש
10 הפסוק, מַעֲשֵׂה יָדֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁהֵם מְכוּנִים 'מעשה ידי' של ה',

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

בי"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"א תמוז מפרק ס עד סוף פרק סה	יום רביעי - י"ד תמוז מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שני - י"ב תמוז פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח	יום חמישי - ט"ו תמוז מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שלישי - י"ג תמוז פרק כ, מפרק סט עד סוף פרק עא	יום שישי - ט"ז תמוז מפרק עט עד סוף פרק פב
שבת קודש - י"ז תמוז פרק כ מפרק פג עד סוף פרק פז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"א תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 180, אגרת התשובה... עד עמ' צא, עכ"ל הברייתא:

הענין של "לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה". הרי ברור מהגמרא, 45
שענין התשובה הוא ענין הקידושין שאחרי גירושין. ברורה, אפוא, 46
מכאן שייכות החלק השלישי של ספר ה"תניא", – "אגרת התשובה", 47
לחלק השלישי של ה"שולחן ערוך" – "אבן העזר" – הענינים של 48
"נשים". 49

פרק א. תניא – למדנו 50
בברייתא, בסוף – מסכת 51
יומא: שלשה חלוקי 52
כפרה הם, – באופן 53
הכפרה הניתנת לאדם על 54
חטא שחטא, ישנן שלש 55
דרכים שונות: אם עבר 56
עבירה מסוג מסויים, קיים 57

אופן מסויים של כפרה, ואם העבירה היא מסוג אחר, גם אופן 58
הכפרה הוא אחר, ותשובה עם כל אחר: – בשלשת אופני 59
הכפרה. יחד עם כל אופן של כפרה, נדרש ענין התשובה: עבר 60
על מצות עשה – לא קיים מצות עשה שהיה מחוייב לקיימה, 61
ושב – וחזר בתשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו; – כלומר, 62
מוחלים לו מיד, עבר על מצות לא תעשה – עשה דבר 63
שהתורה מצווה שלא לעשותו, ושב – תשובה תולה, ויום 64
הכפורים מכפר – התשובה עצמה אינה מספיקה ביחס למדה 65
המרובה של כפרה הנדרשת לגבי אותה עבירה, התשובה 66
משפיעה שלא יענישו אותו – עד לזמנה של הכפרה, והוא יום 67
הכיפורים, בו הוא מתכפר על העבירה שעבר. (פרוש, דאף" 68
על"נב דלענין – למרות שלגבי קיום, מצות עשה גדולה, 69
שדווקא את לא תעשה? – כשמודמן ענין שיש בו הניגודים 70
של עשה ולא תעשה, כלומר, עלידי שיעבור על לא תעשה 71
יקיים מצות עשה – דוחה או ה"עשה" את ה"לא תעשה", 72
ומותר לו לקיים את הדבר כדי לקיים את ה"עשה". לדוגמה: 73
כלאים בציצית; הרי שקיום מצות עשה הוא למעלה מקיום 74
לא תעשה, ואילו כאן אנו אומרים, שעל עבירת מצות עשה 75
מספיקה תשובה בלבד כדי לכפר על כך. ועל עבירת לא תעשה 76
אין תשובה בלבד מספיקה, אלא מן ההכרח להזדקק ליום כיפור 77
לשם כפרה? – שאלה זו עומד רבנו הזקן לפתור. ומתפתר נבין 78
גם את פנימיות הענינים המתעוררים עלידי קיום מצות עשה 79
והפגם המתחולל עלידי עבירה חסיושלום על לא תעשה, 80
ובהתאם לפנימיות הענינים בא פסק ההלכה בנוגע לקיום 81
מצות עשה כיצד עליה לדחות לא תעשה, ואופן הכפרה 82
הנדרשת על עבירת לא תעשה. תוכן התירוץ בקצרה הוא: 83
בקיום מצות עשה, הרי נוסף על כך שהוא מקיים ציווי הקב"ה 84
לעשות את הדבר, גם נמשך עלידי זה אור ושפע בעולמות 85
העליונים ובנפשו, כי כל מצוה היא כמו אבר (הערת כ"ק 86
אדמו"ר שליט"א: "וכל רז"ל³ רמ"א איברין כנגד רמ"א מ"ע"), 87
כלומר, כשם שאבר הוא כלי וממשיך חיות מהנפש, כך כל 88

לקומי אברים חלק שלישי הנקרא בשם אגרת התשובה 1
בתור הקדמה קצרה לחלק השלישי, של ספר ה"תניא", הוא "אגרת 2
התשובה", ראו לציון: רבנו הזקן נקרא "בעל התניא והשולחן ערוך", 3
והרבי שליט"א מפרש: "בעל התניא" – פוסק בפנימיות התורה, ו"בעל 4
השולחן ערוך" – פוסק בנגלה 5
דתורה. 6
ישנה אימרה בשיחותיו 7
הקדושות של הרבי הקודם 8
נשמתו עדין (ספר השיחות 9
ה"תשי"א עמוד 142 ואילך). 10
שארבעה חלקי ה"תניא" הם 11
כנגד ארבעה חלקי ה"שולחן 12
ערוך". 13

את שייכותו של החלק השלישי, "אגרת התשובה", לחלק השלישי 14
שב"שולחן ערוך" ("אבן העזר"), מסביר הרבי שליט"א גם על פי חסידות 15
וגם על פי נגלה: 16
על-פי חסידות, הרי זה לפי מה שאנו רואים להלן בפרק ד' שב"אגרת 17
התשובה", ששני האופנים בתשובה, תשובה תתאה ותשובה עלאה 18
(תשובה תחתונה ותשובה עליונה), הכוללות בתוכן כל ענין התשובה, הן 19
שתי האותיות ה"ש בשם הוי', ה' תתאה, ה' האחרונה, וה' עלאה, ה' 20
הראשונה, ואם כן – הרי זה הסדר "נשים", "מלכות" ו"בינה". 21
וכשם שהסדר בש"ס הוא, שבתחילה באה מסכת גיטין, ולאחריה – מסכת 22
קידושין, שזהו (כפי שהרמב"ם אומר בהקדמתו לפירוש המשניות) מפני 23
שבפסוק נאמר "ויצאה והיתה" ("ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר"), 24
בתחילה "ויצאה" – גירושין, גיטין, ואחר כך "והיתה", קידושין; ועל-דרך 25
זה בסדר דברי הימים, שבתחילה היה "ויגרש את האדם", ובמדרש רבה 26
בראשית פרשה כ"א פסוק ח' כתוב ש"ויגרש" מלשון גירושין "כבת ישראל 27
שנתגרשה", שיכולה עדיין להתחתן, ולאחר מכן, בשעת מתן תורה, היה 28
קדשנו במצוותיו, מלשון "קידושין", כפי שכתוב ב"תניא" חלק ראשון, 29
פרק מ"ו, שזה כמו קידושין שהמקדש אומר "הרי את מקודשת לי" (וכפי 30
שהוא אומר להלן בפרק י') – כך הרי גם הסדר בנוגע ל"נשים" ברוחניות – 31
שענין ה"קידושין" בא אחרי "גיטין", וממילא מובנת השייכות ל"תשובה". 32
שכן, כיצד יכול היה להיות קידושין אחרי גירושין – אלא שמן ההכרח 33
שיהיה בינתיים ענין התשובה, כפי שאומר בפרק י"ז ב"תניא", שאי אפשר 34
שיהיה ענין עבודת הוי' מבלי שיהיה לפניו ענין התשובה. 35
זאת ועוד: על-ידי חטא – "שולחה אמכם" (ככתוב: "ובפשעכם שולחה 36
אמכם"), "שולחה" – ענין הגירושין, ו"שולחה מביתו", ועל-ידי תשובה, 37
הרי "כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם", שספר הכריתות, ענין 38
הגירושין, שהיה לפני זה – מתבטל. ובנגלה ממש: גם מהגמרא ראה 39
מפורשת על שייכות ענין התשובה לקידושין שאחרי גירושין, כפי 40
שהגמרא (יומא פו, ב) אומרת שרבי יוחנן אומר, שתשובה דוחה לא- 41
תעשה שבתורה, ומביא מהפסוק (ירמיה ג, א) "לאמר הן ישלח איש את 42
אשתו והלכה מאתו לאיש אחר הישוב אליה עוד, ואת זנית רעים רבים 43
ושובי אלי" – אומר הקדוש ברוך-הוא. כלומר, שענין התשובה דוחה 44

תעשה, והיא דוחה את הלא-תעשה, משום שעלידי קיום
מצות-עשה ממשיך אור ושפע בעולמות עליונים מהארת
אור אינסוף ברוך-הוא (כמו שקתוב בזהר, דרמ"ח
פקודין - 248 מצוות ה'עשה, אנון רמ"ח אברין דמלכא - הן
248 אברי "מלכא") - 51
מדות של עולם האצילות
הנקראות "מלכא", 52
כלומר, כשם שאבר הוא
כלי לכוח הנפש וממשיך
בתוכו הכוח מהנפש אליו
הוא משמש כלי, כך כל
מצוה היא אבר וכלי
להמשכה מיוחדת
מהמדות שלמעלה, 53
הנמשכת על-ידי קיום
אותה מצוה. הרי, שעל-
ידי קיום מצוה, ממשיכים
אור ושפע בעולמות
העליונים, ונם על נפשו האלקית, - הוא ממשיך אור ושפע
מהארת אינסוף ברוך-הוא - על-ידי קיום המצוה, כמו
שאומרים: - כמו שאנו אומרים בברכה שאנו מברכים על קיום
מצוה: "אשר קדשנו במצותיו"; - שעל-ידי מצוות, נמשכת
קדושה על הנפש. ומפני טעם זה, שעל-ידי מצוות-עשה נמשך
אור ושפע, - ישנה העליונות של מצוות-עשה לגבי לא-תעשה,
ו"עשה" דוחה "לא תעשה", אבל לענין תשובה, - לגבי ענין
התשובה, כדי לתקן כשעבר על מצוות-עשה, אף - למרות
שהתשובה עצמה מספיקה על כך שמוחלין לו העניש על
שמרד במלכותו ותברך ולא עשה מאמר המלך, - הקב"ה.
את זאת מתקנת תשובה בלבד, אך, בכל זאת, אין היא מתקנת
כליל את העבירה על מצוות-עשה, שהרי מכלל-מקום האור -
שהיה ממשיך על-ידי קיום מצוות-העשה, נעדר - גם אחרי
שחזר בתשובה, וכו', וכמאמר רבותינו וזכרונם לברכה על
פסוק: "מעט לא יוכל לתקן" - "זה שבטל קריאת-שמע
של ערבית או וכו'", - לא ניתן לתקן זאת, גם כשעושים
תשובה, דאף שנוהר מעתה לקרות קריאת-שמע של ערבית
ושחרית לעולם - היינו, שהוא חוזר בתשובה על מה שהחסיר
מקודם לקרוא קריאת שמע, אין תשובתו מועלת לתקן מה
שבטל פעם אחת; - קריאת-שמע, שכן, המשכת האור
והשפע שהיה ממשיך על-ידי אותה קריאת-שמע - חסרה.
על-כפנים, הרי מה שאפשר לו לתקן - הוא מתקן בתשובה
בלבד, ולכן מספיקה תשובה בלבד לשם כפרתו, ואין דבר נוסף
כדי לסיים את הכפרה. והעובר על מצות לא-תעשה, על-ידי
שנדבק הרע בנפשו - כשעושה פעולה של רע על-ידי מעשה
או על-ידי דיבור או על-ידי מחשבה, הנה על-ידי זה, עושה
פגם למעלה בשרשה ומקור הצקה - של הנשמה, (בלבושים
דעשר ספירות דעשיה, - בלבוש עשר ספירות שבעולם

1 מצוות-עשה היא כלי וממשיכה שפע חיות מאור אינסוף ברוך-
2 הוא, וכמו שבאבר מתלבשת החיות מהנפש - כך מתלבשת
3 (כלומר, נמשכת בפנימיות) החיות הנמשכת על-ידי קיום מצוות
4 עשה - בעולמות; ואילו בלא-תעשה הרי למרות שבשעה
5 שהוא מקיים לא-תעשה -
6 על-ידי שאינו עובר עליה
7 - שבענין קיום ציווי
8 הקב"ה הוא גם כאן מקיים
9 הציווי שלא לעשות,
10 כמאמר חכמינו ז"ל: "ישב
11 ולא עבר עבירה נותנים לו
12 שכר (הערת ב"ק אדמו"ר
13 שליט"א: אבל רק) כאילו
14 עשה מצוה", חיות שאין
15 זה דרך פעולה ועשיה,
16 כמו שהדבר במצות-
17 עשה, אלא על-ידי
18 שלילה - על-ידי אי-
19 עשה - הוא מקיים ציווי ה', ותורה ומצוות הן הרי כדי להמשיך
20 אור על-ידי רמ"ח מצוות-עשה, ולהעביר את "רוח הטומאה"
21 על-ידי שס"ה מצוות לא-תעשה (כפי שאמר בחלק הראשון
22 פרק ל"ז, דף מה, א), וכאן בענינו, כשנפגשים יחד 'עשה'
23 ולא-תעשה, ומתעוררת שאלה איזו מהן לדחות, הרי שלא שייך
24 כאן לומר שעל-ידי שיעשה את הדבר תישאר "רוח הטומאה",
25 שהרי הוא עושה בהתאם לציווי התורה, שהתורה מצוה עליו
26 לדחות את מצות הלא-תעשה. ואילו גם אם התורה תצווה עליו
27 לדחות מצוות-עשה - הרי סוף סוף אין כאן מעשה שימשיך את
28 האור, והאור הרי יחסר אז. לכן דוחה ה'עשה' את הלא-תעשה:
29 החסרון שישנו באופן רגיל כשמקיימים לא-תעשה - אין כאן,
30 והריווח של עשיית מצוות-עשה - המשכת האור - ישנו.
31 בהתאם לכך, הרי לכאורה, שגם בנוגע לעבירה על מצוות-
32 עשה, שאז חסרה המשכת האור והשפע בעולמות ובנפשו -
33 תהיה הכפרה הנדרשת גדולה יותר, כפי שהדבר בעבירה על
34 לא-תעשה, ולפי דברי הגמרא ב"ומא", כאמור, הרי להיפך -
35 שעל עבירה על לא-תעשה, נדרשת כפרה גדולה יותר? - אלא,
36 ההסבר הוא שהעליונות שישנה בקיום מצוות-עשה, בהמשכת
37 אור בנפש האלקית - לא ניתנת לתיקון על-ידי הכפרה, כי
38 האור שהחסיר להמשיך, אין הכפרה משלימה. הכפרה באה רק
39 כדי לכפר על שעבר על ציווי ה' ולא קיים את המצוה - ועל
40 כך מספיקה תשובה בלבד. ואילו, בעבירה על לא-תעשה, באה
41 הכפרה כדי לתקן את כל מה שהעבירה קלקלה, וכיוון שעל-ידי
42 העבירה - בפעולה - על הלא-תעשה, נגרם פגם בנפשו וגם
43 למעלה, לכן אין די בתשובה בלבד לתקן את הדבר, אלא מן
44 ההכרח להודוק לכפרה של יום כיפור, שדוקא הוא בכוחו לתקן
45 ולהסיר את הפגם שנגרם בנפשו ולמעלה. וזאת אומר רבנו
46 דהוקן: הינו - לכן בענין של קיום - גדולה מצוות-עשה מלא-

בלא־תעשה באה הכפרה רק ביום כיפור – אי אפשר ללמוד
שום קלָא חס־ושלום בְּמִצְוֹת־עֲשֶׂה, ובְּפָרֵט – שאסור ללמוד
שום קולא בְּתִלְמוּד תּוֹרָה, – בְּמִצְוֹת ה'עֲשֶׂה' של לימוד תורה,
וּבְדֶרֶכָּה אֲמִרוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָתָּהּ: וְתֵר הַקְדוּשָׁה
בְּרוּךְ־הוּא – בְּנִסְיוֹת

מסויימות, עַל – עֲבִירוֹת
חמורות כמו עֲבֻדַּת־זָרָה
וְכוֹ, אֵף שֶׁהֵן – אֵף
שְׁעוֹנֵשׁ בְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת
בִּית־דִּין, וְלֹא וְתֵר עַל
כְּפִי תִלְמוּד תּוֹרָה. –
לְהֵלֵךְ אֹמֵר בְּבִרְיָתָא:
עָבַר עַל בְּרִיתוֹת
וּמִיתוֹת בִּית־דִּין – עַל
עֲבִירוֹת שְׁעוֹנֵשׁ כֵּת או
מִיתָה עַל־יְדֵי בִית־דִּין –
תְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַכְּפֻרִים
תּוֹלִין, – שֶׁלֹּא לְהִיעָנֵשׁ
מִלְּמַעְלָה עַל עֲבִירוֹת אֵלּוּ,
וַיִּסְוֹרִין מִמָּרְקִין (פְּרוּשׁ,
– "מִמָּרְקִין" הוּא, גּוֹמְרִין
הַכְּפָרָה, וְהוּא מִלְּשׁוֹן מְרִיקָה וְשִׁטְפָה לְצַחֲצַח הַנֶּפֶשׁ, כִּי
"כְּפָרָה" הִיא לְשׁוֹן קְנוּת, שֶׁמִּקְנָה לְכָלֹךְ הַחַטָּא), – הִרִי
שֶׁבְּעִבְרִית שֶׁל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בִּית־דִּין, לֹא מִסְפִּיק הַנִּיקָה
שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי עֲנִינִים שֶׁל תְּשׁוּבָה וַיּוֹם כִּיפּוּר, אֲלֵא נִדְרָשׁ גַּם
הַנִּיקָה וְהַמִּירוֹק עַל־יְדֵי יִסּוּרִים רַחֲמָנָא־לִיצֵלָן, שְׁנֵאמַר¹²:
"וּפְקָדֵי בְּשִׁבְטֵי שְׁשָׁעִים וּבִנְגָעִים עֲוֹנִים". – הִרִי שִׁישְׁנָן עֲבִירוֹת
כֹּאֲלוֹ שֶׁלִּיהֵן נִדְרָשׁ הַנִּיקָה עַל־יְדֵי יִסּוּרֵי ר"ל – וְהֵן, הַעֲבִירוֹת
שְׁעוֹנֵשׁ כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בִּית־דִּין. עַד כָּאֵן לְשׁוֹן הַכְּפָרָתָא –
שֶׁבְּסוּף מִסְכַּת יוֹמָא.

הַעֲשִׂיה, כְּמוֹ שְׂכָתוֹב בְּתִקּוּנֵי זְהַר⁸: "לְבוּשֵׁין תִּקְנִית לֹן,
דְּמִנְיָהוּ פְּרָחִין נִשְׁמָתִין לְבָנִי נִשְׂא וְכוּ" – לְבוּשִׁים הַתְקַנָּה
לֵהֵן, ל"סְפִירוֹת", שֶׁמֶהֶם פּוֹרְחוֹת נִשְׁמוֹת לְבָנֵי אָדָם. רּוֹאִים אֲנִי
מ"תִּיקּוּנֵי זְהַר" זֶה, שִׁישְׁנָן עֲנִין שֶׁל לְבוּשִׁים ל"סְפִירוֹת" שֶׁמֶהֶם
בִּאוֹת הַנִּפְשׁוֹת, וְכַשֶּׁל־
יְדֵי עֲבִירָה נַעֲשֶׂה פָגֶם
בְּנַפְשׁ – נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה
פָּגֶם גַּם בְּשׁוֹרֵשׁ הַנֶּפֶשׁ,
לְכָךְ – לְכֹן, אֵין כְּפָרָה
לְנִפְשׁוֹ וְלֹא לְמַעְלָה –
כְּפִי שִׁיאֵמֵר לְהֵלֵךְ,
מִשְׁמַעוֹתָה שֶׁל "כְּפָרָה"
הִיא הַסֵּרֵת וְנִיקּוּי הַפָּגֶם,
הִנֵּה תְּשׁוּבָה בְּלִבְדֵּי אֵין
בְּכּוּחָה לְנִקּוֹת אֶת הַפָּגֶם
בְּנַפְשׁ וּלְמַעְלָה, עַד יוֹם
הַכְּפֻרִים, – שֶׁהֵינִי עֲצֻמוֹ
מִכְּכֵר. כְּמוֹ שְׂכָתוֹב: –
בְּנוֹגַע לַיּוֹם כִּיפּוּר: "וְכִפֹּר"
עַל הַקְדָּשׁ מִטְּמֵאוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם
וְגו', "לְפָנֵי ה' תִּשְׁתַּחֲוּ" –
לְפָנֵי ה' דִּיקָא. – לְפָנֵי ה' דּוֹקָא.
לְפָנֵי ה' הֵינִי לְמַעְלָה, לְמַעְלָה מִשֵּׁם הוּי, מִשֵּׁם תְּבוֹא טַהֲרַתְכֶּם.
הִרִי שֶׁהִטְהַרָה שֶׁל יוֹם כִּיפּוּר, בִּאֵה מִמָּקוֹם וּמִמְדְּרִיגָה שֶׁלְּמַעְלָה
מִשֵּׁם הוּי, אֲשֶׁר לֵכֵן הוּא לְמַעְלָה מִהַמָּקוֹם וּהַמְדְּרִיגָה בְּהֵם פּוֹגַע
הַפָּגֶם הַמִּתְהוֹוֶה עַל־יְדֵי שְׁעוֹבִרִים עַל לֹא־תַעֲשֶׂה – וְלֵכֵן יִשְׁנָה
אִזּוֹ הַכְּפָרָה עַל עֲבִירָה זֶה. עַל־כִּלְפָּנִים יוֹצֵא, שֶׁבְּעִבְרִית עַל
מִצְוֹת־עֲשֶׂה יִשְׁנָן דְּבַר חֲמוּר יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּעִבְרִית עַל לֹא־
תַעֲשֶׂה. וְלֵכֵן אֵין לְלַמֵּד מִכָּאֵן – מִהַבְּרִיָּתָא הָאוֹמֶרֶת
שֶׁבְּמִצְוֹת־עֲשֶׂה – כַּשֶּׁנּוֹשִׁים תְּשׁוּבָה מוּחֲלִין לוֹ בְּמָקוֹם, וְאִילוֹ

אגרת התשובה

בְּשִׁרְשָׁה וּמִקּוֹר הוֹצֵבָה (בְּלְבוּשֵׁי דִי"ם דַּעֲשִׂי כְּמ"ש
בְּת"ו לְבוּשֵׁין תִּקְנִית לֹן דְּמִנְיָהוּ פְּרָחִין נִשְׁמָתִין לְבָנִי
וְכו') לְכָךְ אֵין כְּפָרָה לְנִפְשׁוֹ וְלֹא לְמַעְלָה עַד יוֹה"כ
כְּמ"ש וְכִפּוּר עַל הַקְדָּשׁ מִטְּמֵאוֹת בְּנֵי וּמִפְּשָׁעֵיהֶם וְכו'
לְפָנֵי ה' תִּמְהַרּוּ לְפָנֵי ה' דִּיקָא וְלֵכֵן אֵין לְלַמֵּד מִכָּאֵן
שׁוּם קוּלָא ח"ו בְּמ"ע וּבְפָרֵט בְּת"ת. וְאִדְרַבָּה אֲרו"ל
וְיִתֵּר הַקְב"ה עַל ע"ו וְכו' אֵף שֶׁהֵן כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת
ב"ד וְלֹא וְיִתֵּר עַל בִּיטוּל ת"ת. עָבַר עַל כְּרִיתוֹת
וּמִיתוֹת ב"ד תְּשׁוּבָה וַיּוֹה"כ תּוֹלִין וַיִּסְוֹרִין מִמָּרְקִין (פִּי'
גּוֹמְרִין הַכְּפָרָה וְהוּא מִלְּשׁוֹן מְרִיקָה וְשִׁטְפָה לְצַחֲצַח
הַנֶּפֶשׁ. כִּי כְּפָרָה הִיא לְשׁוֹן קְנוּת שֶׁמִּקְנָה לְכָלֹךְ
הַחַטָּא) שֶׁנֶּאֱמַר וּפְקָדֵי בְּשִׁבְטֵי שְׁשָׁעִים וּבִנְגָעִים עֲוֹנִים.
עַכ"ל הַבְּרִיָּתָא:

וְגו', "לְפָנֵי ה' תִּשְׁתַּחֲוּ" –
לְפָנֵי ה' דִּיקָא. – לְפָנֵי ה' דּוֹקָא.
לְפָנֵי ה' הֵינִי לְמַעְלָה, לְמַעְלָה מִשֵּׁם הוּי, מִשֵּׁם תְּבוֹא טַהֲרַתְכֶּם.
הִרִי שֶׁהִטְהַרָה שֶׁל יוֹם כִּיפּוּר, בִּאֵה מִמָּקוֹם וּמִמְדְּרִיגָה שֶׁלְּמַעְלָה
מִשֵּׁם הוּי, אֲשֶׁר לֵכֵן הוּא לְמַעְלָה מִהַמָּקוֹם וּהַמְדְּרִיגָה בְּהֵם פּוֹגַע
הַפָּגֶם הַמִּתְהוֹוֶה עַל־יְדֵי שְׁעוֹבִרִים עַל לֹא־תַעֲשֶׂה – וְלֵכֵן יִשְׁנָה
אִזּוֹ הַכְּפָרָה עַל עֲבִירָה זֶה. עַל־כִּלְפָּנִים יוֹצֵא, שֶׁבְּעִבְרִית עַל
מִצְוֹת־עֲשֶׂה יִשְׁנָן דְּבַר חֲמוּר יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּעִבְרִית עַל לֹא־
תַעֲשֶׂה. וְלֵכֵן אֵין לְלַמֵּד מִכָּאֵן – מִהַבְּרִיָּתָא הָאוֹמֶרֶת
שֶׁבְּמִצְוֹת־עֲשֶׂה – כַּשֶּׁנּוֹשִׁים תְּשׁוּבָה מוּחֲלִין לוֹ בְּמָקוֹם, וְאִילוֹ

יום שני י"ב תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צא, והנה מצות... עד עמ' 182, כ"א מיראה:

אגרת התשובה

והנה מצות התשובה מן התורה

היא עזיבת החטא בלבד (כדאי' בגמ' פ"ג דסנהדרין
ובח"מ סס" ל"ד לענין עדות) דהיינו שיגמור לבלו

וְהֵנָּה, מִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה¹³
מִן הַתּוֹרָה, הִיא עֲזִיבַת
הַחַטָּא בְּלִבְדֵּי – עֲזִיבַת
הַחַטָּא בְּלִבְדֵּי, הִיא עֲנִין
הַתְּשׁוּבָה מִן הַתּוֹרָה,¹⁶

(בְּדִאֲרֵיתָא – כְּפִי שְׂכָתוֹב
בְּגִמְרָא פְּרָק ג'
דְּסִנְהֶדְרִין¹⁴ וּב'חֲשִׁין
מִשְׁפָּט' סוּף סִימָן ל"ד¹⁵
לְעֲנִין עֲדוּת¹⁶), – שֶׁאֵם

8. בהקדמה. 9. אחרי מות טז, טז. 10. שם, טז, ל. 11. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. 12. תהלים פט, כג. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כותב 'מצוה' (ולא 'ענין') או 'והנה התשובה' וכיו"ב. וע"ד ל' הרמב"ם ה' תשובה פ"ב ה"ב) - דפשטות ה' מורה דס"ל דתשובה בתוכן דעזיבת החטא מצוה מה"ת וגם להרמב"ם והסמ"ג שהרי אליב"י קאי כאן (וראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה בתחלתה) - ולא רק להרמב"ן (נציבים ל, יא. הובא בלקו"ת עה"פ שם). ובס' היד לפני ה' תשובה, (שכנראה גם 'הקדמות' אלו להרמב"ם הם): מ"ע א' והוא שישבו החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. ואולי ג"ז מקור דברי הצ"צ שם. ובסהמ"צ להרמב"ם: 'מצוה ע"ג היא שצונו להתוודות כו' ולומר אותם עם התשובה". ראה במפורט להלן עמוד 1118 ואילך. 14. כה, ב. 15. סעיף כט ואילך. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא הביא מקדושין (מט, ב) ושר"ע אה"ע סל"ח סל"א לענין קדושין ובפרט דקדמו לסנה' וחוי"מ (וראה מנ"ח מצוה שס"ד) - וי"ל דעדיפא ל' הוכחה מדיני ממונות דלא אולינן בתר רובא, ז.א. שלא רק ע"ד הירוב מספיקה עזיבת החטא".

1 הוא עוזב את החטא בלבד ואינו חוזר על אותו חטא שעשה
2 אותו פסול לעדות - הריהו בשר לעדות¹⁷, דְּהִינּוּ שִׁינְמוֹר בְּלָבוֹ
3 בְּלֵב שְׁלָם, לְכָל יָשׁוּב עוֹד לְכַסְלָהּ, לְמַד בְּמַלְכוּתוֹ
4 יִתְבַּרְךָ¹⁸, וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד - עַל מִצְוֹת הַמִּלְכָּה - מַלְכוּת שֶׁל עוֹלָם,
5 הַקְב"ה חֲסִידֵי שְׁלֹמֶה, הֵן
6 בְּמִצְוֹתֵי עֲשֵׂה¹⁹ הֵן
7 בְּמִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה²⁰ 1
8 וְזֶהוּ עֵקֶר פִּדּוּשׁ לְשׁוֹן 2
9 "תְּשׁוּבָה", - כְּלוּמָר, 3
10 לְיֹשֵׁב אֶל ה' בְּכָל לְבוֹ 4
11 וּבְכָל נַפְשׁוֹ, לְעֵבְדוֹ 5
12 וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו, כְּמוֹ 6
13 שְׁכִיתוֹ²¹: "עֹזֵב רָשָׁע 7
14 דְּרָכָיו וְאִישׁ אֱוִן 8
15 מִחֲשַׁבְתָּיו, וְיָשֵׁב אֶל ה' 9
16 וְגו'"; - הַפְסוֹק אומֵר: 10
17 בְּמֵה מִתְבַּטֵּא שׁוֹבוֹ אֵל 11
18 הַקְב"ה - בְּמֵה שֶׁהִרְשַׁע 12
19 עוֹזֵב אֶת דְּרָכָיו הַקּוֹדֶמֶת, 13
20 וְהַחוּטָא עוֹזֵב אֶת 14
21 מִחֲשַׁבּוֹת הַחֲטָא שְׁלֹו.

אגרת התשובה
1 בְּלֵב שְׁלָם לְכָל יָשׁוּב עוֹד לְכַסְלָהּ לְמַד בְּמַלְכוּתוֹ
2 ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן
3 במל"ת. וזהו עיקר פי' לשון תשובה לשוב אל ה'
4 בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצותיו
5 כמ"ש יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב
6 אל ה' וכו'. ובפ' נצבים כתיב ושבתי עד ה' אלקיך
7 ושמעת בקולו וכו' בכל לבבך וכו' שובה ישראל עד
8 ה' אלקיך וכו' השיבנו ה' אליך וכו'. ולא כדעת
9 ההמון שהתשובה היא התענית. ואפי' מי שעבר על
10 כריתות ומיתות ב"ד שגמר כפרתו היא ע"י יסורים.
11 היינו שהקב"ה מביא עליו יסורים (וכמ"ש ופקדתי
12 בשבט וכו' ופקדתי דייקא) והיינו כשתשובתו רצויה
13 לפניו ית' בשוכו אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה אזי
14 באתערותא דלתתא וכמים הפנים וכו' אתערותא
15 וְכַפְרָתָם נִצְבִּים²² כְּתִיב: "וְשָׁבָת עַד ה' אֱלֹקֶיךָ
16 וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלִי וְגו', בְּכָל לִבְכָּךְ וְגו'"²⁴. - הִרְיֵנוּ²⁵ שֶׁעֵנִין הַתְּשׁוּבָה
17 הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: - עֵינֵיךְ הַכוּוֹנָה כֹּאן - דְּלֹא הַתְּעִנִית וְכַמְשַׁל"ק. אֲבָל מֵהֵל' מוֹכֵן דָּגִם בְּלֹא וִידוּי דְּבָרִים - תְּשׁוּבָה הִיא
18 (וְכַדְמוּכָה גַם מֵהֶרָאוֹת מִשׁוּ"ע מַחֲו"מ שֶׁלֹא הוֹזְכְּרוּ שֶׁם וִידוּי דְּבָרִים), אֲלֵא שׁוּדְיוֹ וּבִקְשַׁת מַחֲיִלָה - כְּשֶׁעוֹשִׂים - הֵם חֵלֶק הַתְּשׁוּבָה
19 וּמוֹסִיפִים בְּתְשׁוּבָה - וְלֹכֵן הִזְכִּירוּם הֶרֶמְב"ם כו' מִשְׁא"כ הַתְּעִנִית, הוּא עֵנִין בִּפְ"ע, וְכַמְשַׁנ"ת בְּסוּף הַפָּרָק וּרְפ"ב - "וְלֹכֵן לֹא הִזְכִּירוּ
20 הֶרֶמְב"ם וְהַסְמ"ג שׁוּם תְּעִנִית כָּלָל". וְעֵינֵי זַח"ג קִכָּב, א. סִמְה"צ לְהַצ"צ מִצְוֹת וִידוּי וְתְשׁוּבָה. מִנְחַת חִינּוּךְ מִצְוָה שֹׁסֵד". 18. הַעֲרַת
21 כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "כָּל הַמִּשְׁךְ הַדְּבָרִים - לְהַקֵּל עֲשִׂית הַתְּשׁוּבָה, לְבַד עֵנִין זֶה, דְּבַכֵּל תְּשׁוּבָה צ"ל עֵנִין כָּלָלִי דְּלֹא יֹשֵׁב לְמַדּוֹר
22 בְּמֵל' ית'. וְלִכְאוּרָה הוּא חִידוּשׁ גָּדוֹל. וְצ"ע הַמְקוֹר ע"ז בְּפִסְקִים [וְהוּא בְּרוּגַמָּה שְׁבָקִים הַמִּצְוֹת ג"כ צ"ל הַקְדַּמַּת עֵנִין הַכָּלָלִי בְּתַחֲלָה
23 יִקְבַּל עָלָיו עוֹמ"ש וְאַח"כ עוֹל מִצְוֹת - בְּרִכּוֹת רַפ"ב] - וְכִי גַם בְּהַכְתוּבִים שֶׁמְבִיא לְרֹאשׁ: יַעֲזוֹב רָשָׁע דְּרָכָיו (ל' יַחֲד - דְּרָכָיו בְּכָלָל,
24 שֶׁהוּא רָשָׁע וְאַח"כ) מִחֲשַׁבּוֹתָיו (ל' רְבִים, עֲנִינִים וְעִבְרוֹת פְּרִטוֹת); וְשִׁבְתָּ (בְּכָלָל, בְּקוֹלוֹ וְגו') ("פְּרִט") (צִיּוּיוֹ - פְּרִטֵי הַמִּצְוֹת). וְכֵן
25 שֶׁצ"ל ב' הַחֲלָטוֹת "הֵן בְּמֵ"ע הֵן בְּמִל"ת". 19. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "שְׁבֻחָה צ"ל קוֹם וַעֲשֵׂה - וּבִכ"ז מִקְבֵּל עָלָיו". 20. הַעֲרַת
26 כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "שְׁבַעבִירָה עַל מִלֵּת - נִיכְרַת הַמְרִידָה, מִשְׁא"כ בְּהַעֲדָר עֲשִׂית מִ"ע". 21. יִשְׁעִיָּה נה, ז. 22. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
27 שְׁלִיט"א: "מִפְרֵשׁ הַסִּדְרָה וְלֹא כְּדִלְקֵמָן "בְּתוֹרָה" לְשַׁלּוֹל וְאַתְחַנּוּן ד, ל - דָּשֵׁם הוּא רַק סִיפּוֹר דְּבָרִים, וְכַתְּחִלָּתָהּ הַעֲדוּתִית בְּכֶם גו'. וְעוֹד
28 וְעֵינֵיךְ (כִּי לִכְאוּרָה גַם מִסִּיפּוֹר יֵשׁ לְלַמּוֹד מֵהוּ עֵנִין הַתְּשׁוּבָה) - כִּי שֶׁם אֵינוֹ מִפְרֵשׁ דְּצ"ל 'בְּכָל לִבְכָּךְ'. 23. נִצְבִּים ל, ב. 24. הַטַּעַם
29 מְדוּעַ מְבִיא רַבְּנֵי הַזֶּקֶן בְּתַחֲלִילָה פִּסּוֹק מִנְבִּיא (יִשְׁעִיָּה) וְאַחֲרָיו מִכֵּן פִּסּוֹק מִן הַתּוֹרָה, כּוֹתֵב הֶרֶבִי שְׁלִיט"א, שִׁישׁ לִוְמֹר" שׁוֹה מִפְּנֵי
30 שֶׁבְּנִבְיָא מְפֹרֵשׁ שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא עֲזִיבַת הַחֲטָא. וְהֶרֶבִי שְׁלִיט"א מוֹסִיף: "וְרֹאֵה הֶרֶמְב"ם הֵל' תְּשׁוּבָה פ"ב ה"ב". 25. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
31 שְׁלִיט"א: "וְאַף דְּכֵנ"ל כֹּאן קָאִי (גַם) לְהֶרֶמְב"ם, וְלִדְרִיד' פ' זֶה הַבְּטָחָה הִיא (הֵל' תְּשׁוּבָה פ"ז ה"ה) - עֵינֵי רַמְב"ן (שֶׁם) דִּתְרוּוִיָּהּ
32 אִתְּנָהּ בִּי. וְמִר חֲפֵץ אֱלֹהִים בְּהַסְמ"צ שֶׁלֹּו מִנֵּה בְּמִנֵּין הַעֲשִׂין, עֲשֵׂה וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ (הוֹבָא בִּפְי' הַרִ"פ לְסַהֲמ"צ לְהַרְס"ג פִּרְשָׁה
33 מ"ב) וְכִי"ה בְּסִמְ"ק בְּמִצְוָה נָג' לְשׁוֹב דְּכִתִּיב וְשִׁבְתָּ עַד ה"א וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ". 26. הוֹשַׁע יד, ב. 27. אִיכָּה ה, כָּב. 28. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
34 שְׁלִיט"א: "הִכְרַח כֹּל ד' הַפְּסוּקִים וְדִיּוֹק סִדְרָם (הַקְדִּים נְבִיא לְתוֹרָה וְכו'): לְקַמֵּן רַפ"ג דַּע"י הַחֲטָא מוֹרִיד הַשְּׁפַעַת שֶׁם הוּי' ב"ה (דְּחֻלָּק
35 הוּי' עֲמוֹ גו' חֵבֶל גו' - כְּמִשַׁל הַחֵבֶל כו') - שְׁמוּזָה מוֹכֵן שֶׁהִתְקִין (הַתְּשׁוּבָה) צ"ל הַעֲלָאָה כְּהֵנ"ל. וּבִפ"ד מְבוֹאָרִים פְּרִטֵי שֶׁם הוּי' -
36 ה' (אַחֲרוֹנָה) מַעֲשֵׂה - וְעוֹזֵנ' יַעֲזוֹב רָשָׁע דְּרָכָיו גו' וְיֹשֵׁב גו'. ו' - קוֹל וְשִׁשָּׁה מְדוֹת (שְׁבֻלָּב) כו' - וְעוֹזֵנ' וְשִׁבְתָּ גו' בְּקוֹלוֹ גו' לִבְכָּךְ גו'.
37 ה' (רֹאשׁוֹנָה) הַתְּבוֹנָנוֹת (רַק בְּזֶה חֲסִירוֹנוֹ) - וְעוֹזֵנ' שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל (שֶׁם הַמַּעֲלָה). י' - שְׁכַל הַנַּעֲלָם שֶׁבְּכַחוֹ כו' שֶׁרֶשׁ וְעֵינֵיךְ חֲכ' שְׁבָה
38 מְלוּבֶשׁ ה' (ח"א) פִּי"ט וְשֶׁם, אֲשֶׁר כְּשֶׁנוּגַע לֶשֶׁם - פּוֹנָה בְּכָל הַכּוֹחוֹת כו'). - וְעוֹזֵנ' הַשִּׁיבָנוּ ה' גו'. וְזֶהוּ ג"כ הַעֲנִין וְהַסֵּדֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹר
39 מִרַע (יַעֲזוֹב רָשָׁע - מִלֵּת) וַעֲשֵׂה טוֹב (וְשָׁמַעַתָּ גו' בְּכָל לִבְכָּךְ - דְּפִלִּיג לְרַמ"ח אִיבְרִין, רַמ"ח מ"ע) בְּקֵשׁ שְׁלֹום (לְאַחֲרֵי סוּמ"ר וְעִ"ט -
40 שְׁלָכֵן נָק' יִשְׂרָאֵל - וְיִכּוֹל לְהִיּוֹת שְׁלֹום וְשִׁלְמוֹת כו') - מִתְּחִלָּה מִלְמַטְלֵמ"ע, וְאַח"כ מִלְמַעַלְמ"ט - שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל, הַשִּׁיבָנוּ ה') וְכַמּוֹכֵן
41 כִּי"ז מִלְקוּת ס"פ בִּלְק ד"ה מֵה טוֹבוֹ בְּבִי ד' תְּשׁוּבוֹת - אֲלֵא שֶׁשֶׁם מְבֹאֵרָם כְּאוּ"א בִּפְ"ע - וְכֹאֵן - כְּמוֹ שְׁכָאוּ"א מֵהָן (אִפִּילוֹ תְּשׁוּ"ת)
42 כְּלוּלָה מְכוּלָן. וְק"ל. ע"ד הַקְּבִלָה - רֹאֵה ש' הַגְּלִגּוּלִים הַקְּדֵמָה כֹּאן וְלֹהַעִיר דָּשֵׁם מִפְּרֵשׁ ד' חֲלָקִי כְּפָרָה - וְכַפְרָה הֵד' חֲלוּל ה', וְרֹאֵה
43 חֲדָא"ג יוֹמָא (פּו, א), [פ' 29. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "מוֹסִיף בְּזֶה בִי" - דְּבִכ"ז כָּל מִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה גַם עַל כְּרִיתוֹת תְּלוּי בְּאִדָם.

17. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "עֵינֵיךְ הַכוּוֹנָה כֹּאן - דְּלֹא הַתְּעִנִית וְכַמְשַׁל"ק. אֲבָל מֵהֵל' מוֹכֵן דָּגִם בְּלֹא וִידוּי דְּבָרִים - תְּשׁוּבָה הִיא
(וְכַדְמוּכָה גַם מֵהֶרָאוֹת מִשׁוּ"ע מַחֲו"מ שֶׁלֹא הוֹזְכְּרוּ שֶׁם וִידוּי דְּבָרִים), אֲלֵא שׁוּדְיוֹ וּבִקְשַׁת מַחֲיִלָה - כְּשֶׁעוֹשִׂים - הֵם חֵלֶק הַתְּשׁוּבָה
וּמוֹסִיפִים בְּתְשׁוּבָה - וְלֹכֵן הִזְכִּירוּם הֶרֶמְב"ם כו' מִשְׁא"כ הַתְּעִנִית, הוּא עֵנִין בִּפְ"ע, וְכַמְשַׁנ"ת בְּסוּף הַפָּרָק וּרְפ"ב - "וְלֹכֵן לֹא הִזְכִּירוּ
וְהַסְמ"ג שׁוּם תְּעִנִית כָּלָל". וְעֵינֵי זַח"ג קִכָּב, א. סִמְה"צ לְהַצ"צ מִצְוֹת וִידוּי וְתְשׁוּבָה. מִנְחַת חִינּוּךְ מִצְוָה שֹׁסֵד". 18. הַעֲרַת
כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "כָּל הַמִּשְׁךְ הַדְּבָרִים - לְהַקֵּל עֲשִׂית הַתְּשׁוּבָה, לְבַד עֵנִין זֶה, דְּבַכֵּל תְּשׁוּבָה צ"ל עֵנִין כָּלָלִי דְּלֹא יֹשֵׁב לְמַדּוֹר
וְלִכְאוּרָה הוּא חִידוּשׁ גָּדוֹל. וְצ"ע הַמְקוֹר ע"ז בְּפִסְקִים [וְהוּא בְּרוּגַמָּה שְׁבָקִים הַמִּצְוֹת ג"כ צ"ל הַקְדַּמַּת עֵנִין הַכָּלָלִי בְּתַחֲלָה
יִקְבַּל עָלָיו עוֹמ"ש וְאַח"כ עוֹל מִצְוֹת - בְּרִכּוֹת רַפ"ב] - וְכִי גַם בְּהַכְתוּבִים שֶׁמְבִיא לְרֹאשׁ: יַעֲזוֹב רָשָׁע דְּרָכָיו (ל' יַחֲד - דְּרָכָיו בְּכָלָל,
שֶׁהוּא רָשָׁע וְאַח"כ) מִחֲשַׁבּוֹתָיו (ל' רְבִים, עֲנִינִים וְעִבְרוֹת פְּרִטוֹת); וְשִׁבְתָּ (בְּכָלָל, בְּקוֹלוֹ וְגו') ("פְּרִט") (צִיּוּיוֹ - פְּרִטֵי הַמִּצְוֹת). וְכֵן
שֶׁצ"ל ב' הַחֲלָטוֹת "הֵן בְּמֵ"ע הֵן בְּמִל"ת". 19. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "שְׁבֻחָה צ"ל קוֹם וַעֲשֵׂה - וּבִכ"ז מִקְבֵּל עָלָיו". 20. הַעֲרַת
כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "שְׁבַעבִירָה עַל מִלֵּת - נִיכְרַת הַמְרִידָה, מִשְׁא"כ בְּהַעֲדָר עֲשִׂית מִ"ע". 21. יִשְׁעִיָּה נה, ז. 22. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
שְׁלִיט"א: "מִפְרֵשׁ הַסִּדְרָה וְלֹא כְּדִלְקֵמָן "בְּתוֹרָה" לְשַׁלּוֹל וְאַתְחַנּוּן ד, ל - דָּשֵׁם הוּא רַק סִיפּוֹר דְּבָרִים, וְכַתְּחִלָּתָהּ הַעֲדוּתִית בְּכֶם גו'. וְעוֹד
וְעֵינֵיךְ (כִּי לִכְאוּרָה גַם מִסִּיפּוֹר יֵשׁ לְלַמּוֹד מֵהוּ עֵנִין הַתְּשׁוּבָה) - כִּי שֶׁם אֵינוֹ מִפְרֵשׁ דְּצ"ל 'בְּכָל לִבְכָּךְ'. 23. נִצְבִּים ל, ב. 24. הַטַּעַם
מְדוּעַ מְבִיא רַבְּנֵי הַזֶּקֶן בְּתַחֲלִילָה פִּסּוֹק מִנְבִּיא (יִשְׁעִיָּה) וְאַחֲרָיו מִכֵּן פִּסּוֹק מִן הַתּוֹרָה, כּוֹתֵב הֶרֶבִי שְׁלִיט"א, שִׁישׁ לִוְמֹר" שׁוֹה מִפְּנֵי
שֶׁבְּנִבְיָא מְפֹרֵשׁ שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא עֲזִיבַת הַחֲטָא. וְהֶרֶבִי שְׁלִיט"א מוֹסִיף: "וְרֹאֵה הֶרֶמְב"ם הֵל' תְּשׁוּבָה פ"ב ה"ב". 25. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
שְׁלִיט"א: "וְאַף דְּכֵנ"ל כֹּאן קָאִי (גַם) לְהֶרֶמְב"ם, וְלִדְרִיד' פ' זֶה הַבְּטָחָה הִיא (הֵל' תְּשׁוּבָה פ"ז ה"ה) - עֵינֵי רַמְב"ן (שֶׁם) דִּתְרוּוִיָּהּ
אִתְּנָהּ בִּי. וְמִר חֲפֵץ אֱלֹהִים בְּהַסְמ"צ שֶׁלֹּו מִנֵּה בְּמִנֵּין הַעֲשִׂין, עֲשֵׂה וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ (הוֹבָא בִּפְי' הַרִ"פ לְסַהֲמ"צ לְהַרְס"ג פִּרְשָׁה
מ"ב) וְכִי"ה בְּסִמְ"ק בְּמִצְוָה נָג' לְשׁוֹב דְּכִתִּיב וְשִׁבְתָּ עַד ה"א וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ". 26. הוֹשַׁע יד, ב. 27. אִיכָּה ה, כָּב. 28. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר
שְׁלִיט"א: "הִכְרַח כֹּל ד' הַפְּסוּקִים וְדִיּוֹק סִדְרָם (הַקְדִּים נְבִיא לְתוֹרָה וְכו'): לְקַמֵּן רַפ"ג דַּע"י הַחֲטָא מוֹרִיד הַשְּׁפַעַת שֶׁם הוּי' ב"ה (דְּחֻלָּק
הוּי' עֲמוֹ גו' חֵבֶל גו' - כְּמִשַׁל הַחֵבֶל כו') - שְׁמוּזָה מוֹכֵן שֶׁהִתְקִין (הַתְּשׁוּבָה) צ"ל הַעֲלָאָה כְּהֵנ"ל. וּבִפ"ד מְבוֹאָרִים פְּרִטֵי שֶׁם הוּי' -
ה' (אַחֲרוֹנָה) מַעֲשֵׂה - וְעוֹזֵנ' יַעֲזוֹב רָשָׁע דְּרָכָיו גו' וְיֹשֵׁב גו'. ו' - קוֹל וְשִׁשָּׁה מְדוֹת (שְׁבֻלָּב) כו' - וְעוֹזֵנ' וְשִׁבְתָּ גו' בְּקוֹלוֹ גו' לִבְכָּךְ גו'.
ה' (רֹאשׁוֹנָה) הַתְּבוֹנָנוֹת (רַק בְּזֶה חֲסִירוֹנוֹ) - וְעוֹזֵנ' שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל (שֶׁם הַמַּעֲלָה). י' - שְׁכַל הַנַּעֲלָם שֶׁבְּכַחוֹ כו' שֶׁרֶשׁ וְעֵינֵיךְ חֲכ' שְׁבָה
מְלוּבֶשׁ ה' (ח"א) פִּי"ט וְשֶׁם, אֲשֶׁר כְּשֶׁנוּגַע לֶשֶׁם - פּוֹנָה בְּכָל הַכּוֹחוֹת כו'). - וְעוֹזֵנ' הַשִּׁיבָנוּ ה' גו'. וְזֶהוּ ג"כ הַעֲנִין וְהַסֵּדֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹר
מִרַע (יַעֲזוֹב רָשָׁע - מִלֵּת) וַעֲשֵׂה טוֹב (וְשָׁמַעַתָּ גו' בְּכָל לִבְכָּךְ - דְּפִלִּיג לְרַמ"ח אִיבְרִין, רַמ"ח מ"ע) בְּקֵשׁ שְׁלֹום (לְאַחֲרֵי סוּמ"ר וְעִ"ט -
שְׁלָכֵן נָק' יִשְׂרָאֵל - וְיִכּוֹל לְהִיּוֹת שְׁלֹום וְשִׁלְמוֹת כו') - מִתְּחִלָּה מִלְמַטְלֵמ"ע, וְאַח"כ מִלְמַעַלְמ"ט - שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל, הַשִּׁיבָנוּ ה') וְכַמּוֹכֵן
כִּי"ז מִלְקוּת ס"פ בִּלְק ד"ה מֵה טוֹבוֹ בְּבִי ד' תְּשׁוּבוֹת - אֲלֵא שֶׁשֶׁם מְבֹאֵרָם כְּאוּ"א בִּפְ"ע - וְכֹאֵן - כְּמוֹ שְׁכָאוּ"א מֵהָן (אִפִּילוֹ תְּשׁוּ"ת)
כְּלוּלָה מְכוּלָן. וְק"ל. ע"ד הַקְּבִלָה - רֹאֵה ש' הַגְּלִגּוּלִים הַקְּדֵמָה כֹּאן וְלֹהַעִיר דָּשֵׁם מִפְּרֵשׁ ד' חֲלָקִי כְּפָרָה - וְכַפְרָה הֵד' חֲלוּל ה', וְרֹאֵה
חֲדָא"ג יוֹמָא (פּו, א), [פ' 29. הַעֲרַת כ"ק אַדְמוּר"ר שְׁלִיט"א: "מוֹסִיף בְּזֶה בִי" - דְּבִכ"ז כָּל מִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה גַם עַל כְּרִיתוֹת תְּלוּי בְּאִדָם.

עבירה. אבל הרי צריכים לבטל גם את ה"גוף" של העבירה, 42
ובכך להימנע להבא מלעשות עבירה זו – והרי אין כאן מעשה 43
שיבטל את מעשה העבירה, שהוא "גוף" העבירה. הנה הוידוי 44
שהוא מוציא בפיו, ו"עקימת שפתיו הוי מעשה" – זה מבטל את 45
ה"גוף" העבירה. על כל 46
פנים, זהו ענין הוידוי 47
שהוא חלק מהתשובה. 48
ואילו תעניות אינן חלק 49
מהתשובה. ומה שכתוב 50
ביואל³³: "שובו עדי 51
בכל לבבכם בצום 52
ובכבי גו", – כתוב הרי 53
כאן ענין התענית כחלק 54
מ"שובו אלי", הנינו – הרי 55
זה כדי לבטל – הערת כ"ק 56
אדמו"ר שליט"א: ענין של 57
עמיד (ותשובה – עזיבת 58
העבר). הנהרה שנגזרה – 59
או, למרק עון הדור על 60
ידי יסורים בארפה. – 61
שכדי לבטל את הגזירה, 62

נדרש ענין התענית. אך אין התענית חלק מתשובה. והנה הפעם 63
בכל תעניות שמתעניין על כל צרה שלא תבא על הצבור, 64
– שהתענית באה כדי לבטל את צרת הגזירה. וכמו שכתוב 65
במגילת אסתר³⁴: – שאסתר ביקשה להטיל תענית כדי לבטל 66
גזירת המן. ומה שכתוב בספרי המוסר, ובראשם 'ספר 67
הרוקח' ו'ספר חסידים', הנהרה תעניות וסגופים לעובר על 68
בריתות ומיתות בית דין³⁵, וכן – הם מביאים הרבה תעניות, 69
למוציא זרע לבטלה, שחייב מיתה בידי שמים, כמו שכתוב 70
בתורה³⁶: גבי ער ואונן, – בהם היה חטא זה, וזה אשר הביא 71
את העונש של מיתה בידי שמים, ודינו – של המוציא זרע 72
לבטלה, בחייב בריתות לענין זה – ולכן מביאים ספרי המוסר 73
האמורים הרבה תעניות למי שעבר על חטא זה. הרי לכאורה, 74
שהתעניות באות בתור יסורים לגמור הכפרה, שבחייב בריתות 75
נדרש ענין היסורים דוקא, ואילו לעיל הרי נאמר שהיסורים 76
הגומרים כפרתם של חייבי בריתות, הם דוקא היסורים שמביאים 77
על האדם מלמעלה, ולא התעניות שהוא מקבל על עצמו בתור 78
יסורים? – מסביר רבנו הוקח: הנינו, כדי לנצל מענש יסורים של 79
מעלה חסידים³⁷; – (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ענין 80
דלעתיד (כנ"ל) – ולא תשובה – שהוא על העבר), שמא נגור 81
עליו חסידים מלמעלה עונש של יסורים, יינצל מכך על-ידי 82

יתברר, בשובו אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה, ואין 1
באתעורותא דלתתא ו"כמים הפנים וכו'" – אתעורותא 2
דלעילא, לעורר האהבה וחסד ה' למרק עונו ביסורים 3
בעולם הזה, – על-ידי התעוררות מלמטה, ו"כמים הפנים", כפי 4
שהאדם מבטא את רצונו 5
העז לשוב אל ה' מצד 6
אהבתו אל ה' – דבר זה 7
פועל התעוררות מקבילה 8
למעלה, שגם אליו 9
ייתחסו באהבה וחסד, 10
למרק אותו כליל 11
מעונותיו על-ידי יסורים 12
בעולם הזה, וכמו 13
שכתוב³⁰: "כי את אשר 14
יאהב ה' יזכית וגו'". – 15
כדי למרק אותו מעונותיו 16
– בעולם הזה. יסורים 17
אלה, שהקב"ה מביא, 18
מצד אהבתו, למי ששב 19
אל ה' מתוך אהבה – אלה 20
הם היסורים המסיימים 21

כפרת הנפש, בעבירות שגמר כפרתן הוא על-ידי יסורים. אך, אין 22
הכוונה לתעניות ויסורים שאדם מקבל על עצמו. ולכן לא 23
הזכירו הרמב"ם והסמ"ג – מ"ע טז, שום תענית כלל במצות 24
התשובה, אף – לא, בבריתות ומיתות בית דין, – גם 25
בתשובה על עבירות שעונשן הוא כרת או מיתת בית דין, שגמר 26
כפרת עבירות אלו הוא הרי ענין היסורים – כפי שהגמרא אומרת 27
– אף על פי כן, אין הרמב"ם והסמ"ג מזכירים גם בעבירות אלו 28
את ענין התענית – מפני שהיסורים האמורים אינם מכוונים 29
לתעניות, רק הדין – שמתוודים ומפרטים בדיבור את החטאים 30
שחטאו, ובקשת מחילה, – על העבירות, כמו שכתוב 31
בתורה³¹: "והתנדו את חטאתם וגו'".³² – את הוידוי ובקשת 32
מחילה כן מזכירים הרמב"ם והסמ"ג במצות התשובה, כי זהו 33
חלק מהתשובה. טעמו של דבר (כתוב) הוא, כי בעבירה ישנו 34
ה"גוף" ו"נשמה". מעשה העבירה הוא ה"גוף", והרצון והתאה 35
לעשות את העבירה, הוא ה"נשמה". בשעה שהוא עושה 36
תשובה, עליו הרי לבטל גם את ה"גוף" וגם את ה"נשמה" של 37
העבירה. הנה את ה"נשמה" – את הרצון והתאה – מבטלים 38
על-ידי החרטה על העבר, שחזרה לו והוא מצטער על שעשה 39
את העבירה. צער הוא הרי ההיפך מתענוג, והצער על העבירה 40
מבטל את התענוג שבסיבתו היו בו הרצון והתאה באותה 41

ויכול למלאותה ולגמרה כי כששב מאהבה כו' מעורר כו'". 30. משלי כז, יט. 31. נשא ה, ז. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה
הי' צ"ל זה בתחילת הכי' – מהו תשובה מהי' – אלא עיקר הכוונה כאן – דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מובן דגם בלא וידוי
דברים – תשובה היא (וכדמוכח גם מהראיות משו"ע מחו"מ שלא הזכירו שם וידוי דברים), אלא שוידוי ובקשת מחילה – כשעושים
– הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה – ולכן הזכירו הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין בפ"ע, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב
– "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל". ועיין וזח"ק קכב, א. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה
ססד". – ראה לעיל הערה 17. 33. ב, יב. 34. ד, טז. 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וביותר תגדל הקושיא מ"סיגופים" דלבטל
גזירה לא מצינו רק תענית, כנ"ל ביאל ואסתר כו'. ועכצ"ל שכאן הכוונה אחרת. 36. וישב לח, דרו.

- 1 התעניות, וגם כדי לזרז ולמהר גמר כפרת נפשו; - שבח
2 יש בכח התעניות לעזור, וגם אולי אינו שב אל ה' בכל לבו
3 ונפשו מאהבה, כִּי־אם
4 מִירָאָה: - שאז אין
5 ה'כמים הפנים" שלמעלה, 1
6 עוזר לגמור כפרתו על־ידי 2
7 יסורים, ולכן הוא מקבל
- אגרת התשובה**
- וגם כדי לזרז ולמהר גמר כפרת נפשו. וגם אולי אינו
שב אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה כ"א מיראה:
- על עצמו יסורים בענין התעניות³⁷. אך בעצם, ענין היסורים
הגומרים את הכפרה (בחיבי כריתות ומיתות בית־דין) אין
הכוונה ליסורי תעניות,
אלא ליסורים שמביאים
על האדם רחמנא־ליצלן
מלמעלה, כדי לגמור את
כפרתו.

יום שלישי י"ג תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 182, פרק ב. אך כל... עד עמ' צב, יום רצון:

- 15 **פָּרָק ב.** בפרק הקודם, פרק א', הסביר רבנו הזקן, שתשובה אינה ענין
16 התענית, צום על עבירות שנעשו, אלא תשובה היא "עזיבת החטא",
17 לעזוב את החטא ולא לעשותו עוד. ואפילו בעבירות שגמר כפרתן הוא
18 על־ידי יסורים (והן העבירות שעונשן כרת או מיתת בית־דין) - אין
19 הכוונה ליסורי תעניות
20 שהאדם גוזר על עצמו, אלא
21 הכוונה היא, ליסורים
22 שמביאים עליו מלמעלה, כדי
23 לגמור כפרת נפשו.
24 **אך כל זה לענין כפרה**
25 **ומחילת העוון**, - פועלת
26 התשובה ולא נדרשות על
27 כך שום תעניות, שְׁנִמְחַל
28 לוֹ לְגַמְרֵי מַה שֶׁעָבַר עָלָיו
29 מִצְוֹת הַמִּלֶּכֶךְ - מלכו של
30 עולם, בִּשְׁעֵשֶׁה תְּשׁוּבָה
31 שְׁלֵמָה, וְאֵין מִזְכְּרִין לוֹ
32 דְּבָר וְחָצִי דְּבָר בְּיוֹם
33 הַדִּין לְעֲנֹשׁוֹ עַל זֶה - על
34 חטאו, חֲסִידֵי שְׁלוֹם בְּעוֹלָם
35 הָבָא, וְנִפְטָר לְגַמְרֵי מִן
36 הַדִּין בְּעוֹלָם הָבָא. אָמֵן
37 - כדי שִׁיתִּיהָ לְרִצּוֹן לְפָנָיו
38 ה' וּמִרְצָה וְחֶכֶב לְפָנָיו
39 יִתְבָּרַךְ בְּקִדְּם חֲחֵטָא, לְהוֹיֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנֵנוּ מַעְבֻּדְתֵּנוּ -
40 לשם כך, הִנֵּה צָרִיד לְהַבִּיא קֶרְבֵּן עוֹלָה אֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה
41 קֹלָה שְׁאֵין בָּהּ כֶּרֶת וּמִיתָת בֵּית־דִּין, - גם כשמישהו עבר על
42 מצות־עשה כזו, הִנֵּה עליו להביא קרבן עולה - כשהיו יכולים
43 להקריב קרבנות - בנוסף לתשובתו, בְּמֹו שְׁדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ
44 וְזָכוּנוּ לְבִרְכָּה בְּתוֹרַת בְּהֵנִים עַל פְּסוּקֵי "וְנִרְצָה לוֹ"; -
45 שהעולה מרצה על מי שעבר על מצות־עשה, וְכִבְרָאִיתָא
- בְּנִמְרָא פִּרְקֵי־קָמָא דְּזִבְחִים, - וכמו שהגמרא אומרת בפרק
ראשון של מסכת זבחים: דְּעוֹלָה מִכְּפָרָת עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה,
וְהִיא דוֹרוֹן לְאַחַר שְׁעֵשֶׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לוֹ הָעֹנֵשׁ, וְכִבְרָאִים
שְׁסָרָח בְּמִלֶּכֶךְ וּפִיִּסוּ עַל־יְדֵי פִּרְקָלִיטִין - שתדלנים, וְנִמְחַל לוֹ,
- המלך, אֲחֵי־עַל־פִּירִבֵּן
שׁוֹלֵחַ - זה שסרח במלך,
דוֹרוֹן וּמִנְחָה לְפָנָיו -
לפני המלך, כדי שִׁיתִּירְצָה
לוֹ לְרִאיוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ -
כך גם עניינו של קרבן
עולה, שאחרי שעשה
תשובה ומחלו לו על
חטאו - מהווה הקרבן
מתנה כדי שיהיה מרוצה
וחביב לפני הקב"ה כמו
שהיה לפני שחטא. (וְלִשׁוֹן
- הגמרא שאומרת על
ה"עולה" שהיא
"מִכְּפָרָת", וְכֵן מָה
שֶׁבָּתוּב בְּתוֹרָה "וְנִרְצָה
לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" - אֵין זוֹ
כֶּפֶר נִפְשׁוֹ, - אין
הכוונה לכפרת נפשו
הבאה על־ידי התשובה,
אֶלָּא - הכוונה היא: לְכַפֵּר לְפָנָיו ה' לְהוֹיֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנֵנוּ,
- שתימחה לפני הקב"ה כל השפעה עקב החטא, והחוטא יהיה
שוב אהוב על הקב"ה כמו לפני שחטא, בְּרִיאָתָא שֶׁם בְּנִמְרָא,
- כפי שהגמרא אומרת שם, שאחרי שהיתה כבר הכפרה, באה
ה"עולה" בתור דורון, וְכִמְו שְׁפָתוֹב: "תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן".
- כל ענינו של קרבן ה"עולה" הוא לרצות, שכן הכפרה כבר
היתה לפני זה. כל זה היה כשהיו יכולים להקריב קרבנות,

37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז קשה למה לא הזכירו הרמב"ם (שהרי מדבר גם בעושה תשובה מיראה)!! ואולי כוונת ב"י אדה"ו - שתעניות וסיגופים הנ"ל (מיעוט חלב ודס) הם ענין (קרבן-) תפלה על העתיד: לינצל מעונש וגם - שתמהר כפרתו וגם אולי - להגיע לתשובה מעולה ויותר. אלא שעפ"ז ג"כ ק"ק - חילוקי מספר התעניות כו' לכאור"א בפ"ע. אבל ראה פ"ב כיו"ב. ועיי' ח"א פכ"ט ע"ד בטוש הגוף (אלא ששם נת' ענין הביטוש דסיבת חומריות הגוף - הקליפה וע"י התכוונות) 1. ויקרא א, ד. 2. ב. 3. אמור כב, כא.

1 יסורים כדי לגמור את הכפרה – שהרי לא היו אלה חטאים
2 כאלו הדורשים גמר כפרה עלידי יסורים, אלא התעניות באו
3 במקום קרבן, כדי להיות מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו לפני
4 החטא. ועל יסוד זה – שיש ענין של תעניות גם על חטאים
5 קלים שאינם דורשים גמר
6 כפרה עלידי יסורים,

7 אלא התעניות הן במקום
8 קרבן, הנה על יסוד זה,
9 למד הא"ר ז"ל
10 לתלמידיו על-פי חכמת
11 האמת, – כפי שנקראת
12 תורת הקבלה, מספר
13 הצומות לבמה עונות
14 וחמאים, אף שאין בהן
15 כרת ולא מיתה בידי
16 שמים, – שבהם נדרש
17 גמר כפרה עלידי יסורים,
18 כמו על הכעס קנ"א –
19 מאה חמישים ואחת,
20 תעניות וכו'; ואפילו על
21 איסור דרבנן כמו סתם
22 יינם – יין של גוי, יתענה
23 ע"ג – שבעים ושלוש
24 תעניות וכו'; וכן על
25 בשול מצות-עשה דרבנן
26 כמו תפלה⁸ – יתענה
27 ס"א – ששים ואחת
28 תעניות וכו'. ודרך כלל,
29 סוד התענית היא סגולה
30 נפלאה להתגלות רצון העליון ברוך-הוא, כמו הקרבן
31 שנאמר בו: "ריח ניחוח לה", – נחת רוח לקב"ה. וכמו
32 שכתוב בישעיהו¹⁰: "הלזה תקרא צום ויום רצון לה",
33 מכלל – הרי, שהצום הנרצה הוא יום רצון;

1 שאחרי שעשו תשובה, היו צריכים להביא קרבן כדי להיות
2 מרוצה וחביב כמו לפני החטא, ועכשו שאין לנו קרבן להפיק
3 רצון מה' – התענית הוא במקום קרבן, כמו שכתוב
4 בגמרא – שתפלת המתענה היא: "שִׁיחָה מְעוּט חֲלָבִי וְדְמִי
5 שְׁנֵת־מַעַט – על-ידי הצום,
6 באלו הקרבתי לפניך

7 וכו'" – הרי, שענין
8 התענית הוא ענין של
9 קרבן, להיות מרוצה לפני
10 הקב"ה כמו לפני החטא.
11 ולכן מצינו בכמה
12 תנאים ואמוראים, שעל
13 דבר קל – על חטא קל,
14 היו מתענים תעניות
15 הרבה מאד, כמו רבי
16 אלעזר בן עזריה שהיה
17 מתיר שתתא פרה
18 יוצאה ברצועה שבין
19 קרניה בשבת, וחכמים
20 אסורים, ופעם אחת
21 יצאה בן פרתו של
22 שכנתו ולא מחה בה, –
23 שתימנע מכך, והשחרו
24 שניו מפני הצומות, –
25 שצם, על שלא קים דברי
26 חביריו; – החכמים
27 שאסרו דבר זה. וכן רבי
28 יהושע שאמר: "בושני
29 מדבריכם בית שמאי",
30 והשחרו שניו מפני הצומות; – שצם על שהתבטא כך על
31 בית-שמאי, ורב הונא פעם אחת נתהפכה לו רצועה של
32 תפלין, והתענה ארבעים צומות; וכהנה רבות – בתנאים
33 שונים. – תעניות אלו לא היו ענין של תשובה, וגם לא ענין של

יום רביעי י"ד תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צב, פרק ג. והנה... עד עמ' 184, ג"פ וכו'.

72 לפני החטא, הרי בעת, שאין לנו קרבנות להביא על-ידם את ה'נרצה
73 לו" – בא התענית במקום הקרבן. על יסוד זה לימד האריז"ל, בהתאם
74 לחכמת הקבלה, את מספר הצומות על מספר רב של עונות וחטאים, גם
75 כאלה שאין עליהם עונש כרת ומיתה בידי שמים.
76 והנה, חכמי המוסר האחרונים – שאחרי האריז"ל, נחלקו –

67 בפרק הקודם, פרק ב', הסביר רבנו הזקן, שלמרות שלעצם ענין
68 התשובה לא נדרשות שום תעניות, הרי כשם שבשעה שבית המקדש
69 היה קיים היו צריכים, אחרי החזרה בתשובה, להקריב קרבן עולה על
70 החטא, גם בעבירה על מצות-עשה קלה, וענינו של הקרבן היה כדי
71 שיהיה "נרצה לה", שיהיה החזר בתשובה רצוי וחביב לפני הקב"ה כמו

4. ברכות יז, א. 5. ירושלמי ביצה פ"ב ה"ח. 6. חגיגה כב, ב. 7. מועד קטן כה, א. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין להוכיח מכאן דאדה"ז ס"ל תפלה מדרבנן [ראה שו"ע דאדה"ז סק"ו, תניא רפ"ח, לקו"ת בלק (ע, ג).] ובמכ' אדה"ז הידוע (בית רבי ח"א כ, א) בפשיטות תפלה מה"ת וראה משנת יואל שק"ט וביאורו], כי לכ"ע זמני התפלה הם דרבנן וכשביטל זה ציווה האריז"ל להתענות ס"א כו". 9. ויקרא א, ג. 10. נח, ה.

1 בדיעותיהם, כמי שחטא חטא אחד פעמים רבות: דיש
2 אומרים, שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא
3 פעמים רבות כפי המספר אשר חטא; כגון המוציא זרע
4 לבטלה, שמספר הצומות המפורש — על חטא זה, בתקוני
5 תשובה מהארי"ל ו"ל הן
6 פ"ד — שמונים וארבע,

7 תעניות, ואם חטא בזה
8 עשר או עשרים פעמים
9 על-דרך-משל, צריך
10 להתענות עשר או
11 עשרים פעמים פ"ד, וכן
12 לעולם, — שתמיד מספר
13 התעניות לכל חטא, הוא
14 לפי מספר הפעמים שעבר
15 על אותו חטא, דומיא —
16 כמו, דקרבן תפלת —
17 הערת כ"ק אדמו"ר
18 שליט"א: כל החטאות,
19 שחייב להביא על כל
20 פעם ופעם; — שחטא.
21 ויש — בין חכמי המוסר,
22 מדין — משווים, ענין זה
23 לקרבן עולה תפלה על
24 מצות-עשה, דאפלו
25 עבר על כמה מצות —
26 עשה — מתכפר —
27 ומתריצה לפני הקב"ה, בעולה אחת, בדיאתא בגמרא פירק'
28 קמא דקבחים² — כמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת
29 זבחים. והכרעה המקבלת בזה, — בין שתי הדיעות של חכמי
30 המוסר, היא להתענות ג' פעמים כפי מספר הצומות דחטא

אגרת התשובה

פרק ג והנה חכמי המוסר האחרונים נחלקו במו
שחטא חטא א' פעמים רבות. דיש
אומרים שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא
פעמים רבות כפי המספר אשר חטא. כגון המוציא
זרע לבטלה שמספר הצומות המפורש בתיקוני תשובה
מהארי"ל הן פ"ד תעניות ואם חטא בזה עשר או
עשרים פעמים עד"מ צריך להתענות עשר או עשרים
פעמים פ"ד וכן לעולם. דומיא דקרבן חטאת שחייב
להביא על כל פעם ופעם. ויש מדמין ענין זה לקרבן
עולה הבאה על מ"ע דאפי' עבר על כמה מ"ע
מתכפר בעולה אחת כדא' בגמ' פ"ק דזבחים. והכרעה
המקובלת בזה להתענות ג' פעמים כפי מספר הצומות
דחטא זה. דהיינו רנ"ב צומות על הוצאות שז"ל וכן
בשאר חטאים ועונות. והטעם הוא עפ"י מ"ש בזה"ק
ס"פ נח כיון דחב ב"נ קמי קודב"ה זמנא חדא עבד
רשימו כו' זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא
דא לסטרא דא כו'. לכך צריך מספר הצומות ג' כ'
צד, כלומר: אין זה רושם
בלבד, או רושם חזק
בלבד, אלא פגם החודר מצד אל צד, לכך צריך מספר
הצומות נס"ב ג' פעמים וכו'. — כיון שעל-ידי חטאו בפעם
השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של
הפגם למעלה.

יום חמישי ט"ו תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 184, אכן כל זה... עד עמ' 184, הלכות תענית:

61 אכן — ברם, כל זה⁴ באדם חזק ובריא, שאין רבוי הצומות
62 מוּזק לו כלל לבריאות
63 גופו, וכמו בדורות
64 הראשונים — כשהגופים
65 היו חזקים ובריאם, וריבוי
66 תעניות לא הוּזק, הם היו
67 צריכים לצום כל הצומות
68 האמורים, אבל מי שרבי
69 הצומות מוּזק לו, ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת.

אגרת התשובה

אכן כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי
הצומות מוּזק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות
הראשונים. אבל מי שריבוי הצומות מוּזק לו שאפשר
שיוכל לבא לידי חולי או מיחוש ח"ו כמו בדורותינו
אלה. אסור לו להרבות בתעניות אפי' על כריתות
ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת.

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ עולות אחרות — ראה סוגי הקרבנות בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ קדשים". 2. ה. ב. ו. א. ז.
ב. עג. ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל הדינים דלקמן — עיין שו"ע אור"ח סתקע"א ובנ"כ שם. שו"ע אדה"ו הל' נזקי
גור"נ סי' ד".

- 1 שכן – שאסור לו להרבות בתעניות, על מצות-עשה ומצות
2 לא-תעשה שאין בהן כרת, אלא כפי אשר ישער בנפשו
3 שבנדאי לא יזיק לו כלל. כי אפלו בדורות הראשונים,
4 בימי תנאים ואמוראים – לא היו מתעניין בכחאי גונאי, –
5 באופן כזה, על חטאים,
6 אלא הפריאים, דמצי

- 7 לצעורי נפשוהו; –
8 שבכוחם היה לצער את
9 עצמו, ודלא מצי
10 לצעורי נפשוהו – מי שאין
11 בכוחו לצער את נפשו,
12 ומתענה – נקרא

- 13 "חוטא", בנקרא פרק
14 קמא – ראשון, דתענית,
15 ואפלו מתענה על
16 עבירות שבידו, בפרש

- 17 רש"י שם, – שאפילו
18 באותו אופן שלפי ד"מאן
19 דאמר" השני הוא נקרא

- 20 קדוש, שזה כפי שרש"י אומר שם מפני שעל-ידיה עונותיו
21 מתמרקים, הרי גם באופן כזה אומר אותו "מאן דאמר" שנקרא

- 22 חוטא אם הוא מתענה בשעה שאין הוא יכול לצער את עצמו,
23 ובדאיתא – כפי שמוצאים בנקרא פרק קמא – ראשון,

- 24 דובחיים, שאין לך אדם מישראל שאינו מחויב עשה וכו'.

- 25 הרי שתימדי ישנו ענין של עונות בתענית, ובכל זאת אומרים,
26 שאם אין בכוחו לצער את עצמו וצם – נקרא חוטא. ומכל-שכן

- 27 מי שהוא בעל תורה, – וצם למרות שאין בכוחו לצער את
28 עצמו, שחוטא – במה שהוא צם, ונענש בכפלים, כי מחמת

- 29 חלישות התענית לא
30 יוכל לעסוק בה – בתורה,
31 כדאי – ויש לו עונש

- 32 כפול, (א) על הצום, (ב) על
33 ביטול תורה. אלא מאי
34 תקנתיה? – מהי תקנתו

- 35 של אותו אדם? – כיצד
36 יהיה לו ענין הכפרה כדי
37 להיות "נרצה" לפני

- 38 הקב"ה כמו לפני החטא? –
39 הרי זה, דכתיב: – כמו
40 שכתוב: "והמאך

- 41 בצדקה פרק"; – כלומר,
42 שיתן צדקה כתמורה על
43 התעניות שהיה עליו

- 44 לצום על חטאיו, וכמו שכתבו הפוסקים, לתן – לתת, בעד
45 כל יום תענית של תשובה ערך ח"י גדולים פוליש וכו',

- 46 והעשיר יוסיף לפי עשרו וכו', – ויתן סכומים גדולים יותר
47 עבור כל יום של תענית-תשובה, כמו שכתב ח"מאן אברהם

- 48 הלכות תענית:

יום שישי ט"ז תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 184, ומ"מ כל... עד עמ' צג, וחפץ בהצדקה:

- 49 ומכל-מקום, – למרות שאמרנו שבדורותינו, שאין כוח לאדם
50 לצער את עצמו, יש להמיר את תעניות התשובה במתן צדקה,

- 51 בכל זאת כל בעל נפש החפץ קרבת ה', לתקן נפשו¹⁰
52 להשיבה – את הנפש, אל ה' בתשובה מעלה מן המבקר –

- 53 יחמיר על עצמו
54 להשלים על-כל-פנים

- 55 פעם אחת כל ימי חייו¹³
56 מספר הצומות לכל עון¹⁴

- 57 ועון מצונות החמורים¹⁵
58 שחייב עליהם מיתה¹⁶

- 59 על-כל-פנים, – על-כל¹⁷
60 פנים, על העונות¹⁸

- 61 שחייבים עליהם מיתה –¹⁹
62 ישלים את מספר הצומות²⁰

- 63 הנדרשים על אותו עון,²¹
64 ואפלו – אם חייב המיתה²²

- 65 על אותו עון, הוא בדי
66 שמים בלבד, – ולא מיתה בידי אדם – ישלים על אותם עונות

- 67 – על כל פנים – את מספר הצומות הנדרשים על אותו עון. בגון
68 להוצאת דרך לבטלה – ישלים, פ"ד – שמונים וארבעה

- 69 צומות פעם אחת בימי חייו. ויכול לדחות את הצומות,
70 לימים הקצרים בחורף, ויתענה בעשר תעניות על-דרך

- 71 משל בחורף אחר, או
72 פחות, – מעשרה

- 73 תעניות, ויגמור מספר
74 הפ"ד צומות בט' שנים,

- 75 או יותר כפי בחו – אם
76 יש לו יותר כוח, הוא יכול

- 77 לעשות זאת בתקופה
78 קצרה יותר, ואם כוחו

- 79 חלוש – בתקופה ארוכה
80 יותר, (וגם יכול לאכול

- 81 מעט בג' שעות לפני נץ
82 החמה, ואף-על-פי-כן

- 83 נחשב לתענית אם
84 התנה בן). – למרות שאכל שלוש שעות לפני נץ החמה, נחשב

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יא, סע"א. ועיין רמב"ם הל' דעות רפ"ג ובנ"כ שם". 6. ז, א. ראה רש"י שם. 7. דניאל ד, כד.

8. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1168 ואילך. 9. או"ח סתקס"ח סק"ב ובהנסמן שם. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:

- 1 לו אותו יום לתענית שלם, כפי שהתנה שכך יהיה הצום שלו.¹¹
 2 וְלִתְשׁוּלוֹם – וכדי להשלים, רנ"ב – מאתים חמשים ושנים
 3 צוֹמוֹת, בְּנוֹכַרְלָעִיל – שהם שלש פעמים שמונים וארבע, כפי
 4 ההכרעה המקובלת בין אלה הסבורים שדי לצום פעם אחת
 5 מספר הצומות על כל
 6 חטא, גם אם חטא אותו
 7 חטא הרבה פעמים, לבין 1
 8 אלה הסבורים שעל כל 2
 9 פעם שחטא, יש לצום 3
 10 אותו מספר צומות – 4
 11 יתענה עוד ד' פְּעָמִים 5
 12 פ"ד עד אחר חצות
 13 היום בלכד, דְּמִתְחַשֵּׁב גַּם־כֵּן תַּעֲנִית בִּירוּשָׁלַיִם¹², – בתלמוד
 14 ירושלמי נחשב צום של עד אחר חצות היום, לתענית, וב' –
 15 ושני חצאי יום נחשבים לו ליום אחד לַעֲנֵן זֶה. – של מספר
 16 הימים שעליו לצום לתיקון חטאו, וכן לשאר עֲוֹנוֹת בְּיוֹצֵא
- אגרת התשובה**
- 17 בְּהֵן, – לעיל דיבר אודות עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי
 18 שמים (על-כל-פנים), שיחמיר בהם על עצמו להשלים את
 19 מספר הצומות האמורים. וכעת אומר רבנו הזקן, שגם עוונות
 20 שאין עליהם חיוב מיתה, אלא שיש בהם ה"חומר" של עוונות
 21 שחייבים עליהם מיתה
 22 (בכך הם "כיוצא בהן",
 23 דומים לעוונות שיש
 24 עליהם חיוב מיתה), כפי
 25 שהוא מזכיר למשל להלן
 26 בפרק ז' הדברים שהם
 27 ממש כמו עבודה זרה,
 28 גילוי עריות ושפיכת
 29 דמים, והם העלמת עין מן הצדקה, לשון הרע, כעס וכדומה, גם
 30 עליהם יחמיר על עצמו לצום על-כל-פנים פעם אחת את מספר
 31 הצומות הנדרש על אותו חטא, אֲשֶׁר כָּל "לֵב יוֹדֵעַ מֵרַת
 32 נַפְשׁוֹ", וְחָפֵץ בְּהַצְדָּקָה: – שתתוקן ותהיה צודקת.

יום שבת קודש י"ז תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צג, אכן מספר... עד עמ' 186, כי לא תמנו):

- 33 אָבֵן, מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַעוֹדְפִים עַל רנ"ב – לגבי החטא של
 34 היוצאת זרע לבטלה, וּבְהֵאֵי גִּנְנָא, – מספר הצומות שמעל
 35 לשלוש פעמים של מספר הצומות לגבי חטאים אחרים, שְׁהֵי
 36 צָרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת, כדי לחוש לדעת המַחְמִירִים לְהַתְעַנּוֹת
 37 מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת שֶׁעַל כָּל
 38 חָטָא וְחָטָא כְּפִי מִסְפַּר
 39 הַפְּעָמִים שֶׁחָטָא, בְּנוֹכַר 6
 40 לָעִיל – הנה, יתרת צומות 7
 41 אלה, יִפְדָּה בָּלֵן בְּצִדְקָה 8
 42 עֶרֶךְ ח"י – שמונה עשר, 9
 43 גְּדוּלִים־פּוֹלֵשׁ בְּעַד כָּל 10
 44 יום. – שהיה עליו לצום, 11
 45 וְכֵן שָׁאֵר כָּל תַּעֲנִיּוֹת 12
 46 שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת עַל 13
 47 עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מִיתָה, 14
 48 וְאִפְּלוּ עַל בְּטוֹל מִצּוֹת 15
 49 עֲשֵׂה דְאוֹרֵיטָא וְדִרְבָּנָה, 16
 50 – מצות-עשה מן התורה
 51 או מצות-עשה שמדרבנן,
 52 וְתַלְמוּד תּוֹרָה בְּגֵנֵד 17
 53 בָּלֵם, – ועל ביטול מצות
 54 עשה של תלמוד תורה
 55 השקולה כנגד כל שאר המצוות, מספר הצומות שעליו לצום,
 56 הוא – כְּפִי הַמִּסְפַּר הַמְּפֹרָשׁ בַּתְּקוּנֵי הַתְּשׁוּבָה מֵהָאֵרִי וְל' 18
 57 (וְרַבֵּם נוֹכְרִים בְּמִשְׁנַת חֲסִידִים בְּמִסְכַּת הַתְּשׁוּבָה) – הבל
 58 בְּאֲשֶׁר לִבָּל יִפְדָּה בְּצִדְקָה בְּנוֹכַרְלָעִיל, – בערך של שמונה
- אגרת התשובה**
- אָבֵן מספר הצומות העודפי' על רנ"ב וכה"ג שהיה
 צריך להתענות לחוש לדעת המחמירי' להתענות
 מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים
 שחטא כנ"ל. יפדה כולן בצדקה ערך ח"י ג"פ בעד
 כל יום. וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על
 עבירות שאין בהן מיתה ואפי' על ביטול מ"ע דאורי' ודרבנן ות"ת כנגד כולם כפי המספר המפורש בתיקוני
 התשובה מהארי' ז"ל (ורובם נזכרים במשנת חסידים
 במס' התשובה) הכל כאשר לכל יפדה בצדקה כנ"ל
 אי לא מצי לצעורי נפשי' כנ"ל. ואף שיעלה לסך
 מסויים אין לחוש משום אל יבזבו יותר מחומש.
 דלא מקרי בזבו בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו
 מתעניות וסיגופים. ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר
 צרכיו. ולפי שמספר הצומות המוזכרי' בתקוני תשובה
 הנ"ל רבו במאד מאד לכן נהגו עכשיו כל החרדים
 מִרְפּוּאֵת הַגּוּף וְשֶׁאֵר צָרִיכוֹ. – בהן מבזבו האדם יותר מחומש
 של רכושו. ולפי שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְּזוּכָּרִים בַּתְּקוּנֵי הַתְּשׁוּבָה
 – של האריז"ל, הַנּוֹכְרִים־לָעִיל רַבּוֹ בְּמֵאֵד מֵאֵד, לָכֵן נִהְגּוּ
 עַכְשָׁיו כָּל הַחֲרָדִים לְדַבֵּר ה', לְהַרְבוֹת מֵאֵד מֵאֵד בְּצִדְקָה,

¹¹ בכ"מ בכיו"ב מובא השם "נפש" דוקא – וי"ל שהוא ע"פ זח"ג (כד, ב) עה"פ ובס' הגלגולים ובכ"מ "שדוקא הנפש היא החוטאת".

¹² ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1174 ואילך. ¹³ נדרים פ"ח ה"א. ¹⁴ כתובות נ, א.

- 1 - כדי לפדות את הצומות שהם חושבים שמוטל עליהם לצום, תִּמְנֶנּוּ: - מפרש להלן ב"אגרת הקדש" סימן י', מפני ש"לא
2 וזאת - מַחֲמַת חַלִּישוֹת
3 הַדּוּר, דָּלָא מְצוֹ לְצַעֲרוֹ
4 נִפְשָׁם כָּלִי הָאֵי - שאינם
5 יכולים לצער את נפשם
6 כל כך ולצום - לכן הם
7 מרבים בצדקה כתמורה
8 לריבוי הצומות, (וְכַמּוֹ)
9 שְׁנֵתָפֵאָר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פְּסוּקֵי: "חֲסִדֵי ה' בִּי לֹא
10 תִּמְנֶנּוּ": - מפרש להלן ב"אגרת הקדש" סימן י', מפני ש"לא
11 תמנו", מפני שאין אנו
12 שלמים, אלא יש לנו
13 חטאים ועוונות לתקן,
14 עלינו להזדקק לא לסתם
15 צדקה וחסד מוגבלים,
16 אלא ל"חסד ה'", לצדקה
17 וחסד בלתי מוגבלים,
18 כמדת החסד והצדקה של הקב"ה שאינם מוגבלים.

15. איכה ג, כב.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שבת קודש עמ' ב

- 1 עדנה ויופי בפירות, וּמִשְׁשֵׁךְ - מוציא את הפירות מן הארץ. אֶמֶר
2 רָבָא בְּרִי רַבִּי יִשְׁמְעֵאל, וְאִיתִּימָא רַב יִימָר בְּרִי שְׁלֵמִיא, מַאי קָרָא -
3 הֵיכֵן נִרְמָזוּ בַּפְּסוּק מַעֲלוֹת אֱלֹהִים שְׁבַמְטָר, שְׁנֵאמַר (תהלים סה יא)
4 'תִּלְמִיךָ רוּחַ' - שורות המחרשה בארץ ישראל השבע ורוח במים,
5 'נָחַת גְּדוּדֶיהָ' - שירדו המים משורות המחרשה אל הגדודים
6 והחריצים שבין התלמים ומשם ירוו את התלמים, 'בְּרִבְבֵּיכֶם
7 תִּמְנְנֶנָּה' - בנטפי גשמים תשקה ותרוח אדמתה ועל ידי כך הארץ
8 מודבלת, 'צִמְחָה תִּבְרָךְ' - ועל ידי המטר יתברכו הצמחים, והיינו
9 שהפירות יתעדנו ויתמשכו ויצאו מן הארץ.
10 * * *
11 אגב דרשה זו שהוזכרו בה מעלות המטר, מביאה הגמרא דרשה
12 על מעלות המזבח, ודרשה זו נדרשת מנזריקון האותיות 'מזבח':
13 אֶמֶר רַבִּי אֱלֵעָזָר, מִזְבֵּחַ יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מַעֲלוֹת, שְׁהוּא מִיָּד - מסיר
14 (והבינה הגמרא שהוא מסיר את העוונות, וּמִזֵּן את העולם,
15 שבזכות הקרבנות שבאים מהמזבח באה ברכה לעולם, מִחֻבָּב את
16 ישראל לאביהם שבשמים, וּמְכַפֵּר על עוונותיהם. מקשה הגמרא:
17 הֵינּוּ 'מְכַפְּרִי' הֵינּוּ 'מִזְבֵּחַ', הֲלֹא שְׁנֵיהֶם מַשְׁמַעוֹת אַחַת לָהֶם
18 שהמזבח מכפר על העוונות. מבארת הגמרא: אֵין הַכוּוּנָה שְׁמוּיָה
19 את העוונות, אלא מִיָּד ו-מִסִּיר (שירדו רעות מעל עם ישראל,
20 וּמְכַפֵּר הֵינּוּ שֶׁמְכַפֵּר עֲוֹנוֹת.
21 * * *
22 מביאה הגמרא מימרא נוספת משמו של רב חנא בגדתאה בדרך
23 זו: וְאִמְרֵי רַב חֲנָנִי בְּגִדְתָּא, תִּמְרֵי - תמרים, יֵשׁ בְּהֵן כַּמָּה מַעֲלוֹת,
24 מִשְׁחֵן - מחממות את הגוף, מִשְׁבִּיעֵן - משביעות, מִשְׁלִישֵׁן -
25 גורמות לרפיון המעיין ולשלשול, מִאֲשֵׁר - מחזקות את כוחו של
26 הגוף, וְלֹא מִפְּנֵי - על אף שהן מתוקות אינן מתענגות על הלב
27 לגרם לאוכלן שיהיה איטטניס ולהרגילו למאכלים מתוקים.
28 כהמשך למימרא זו מביאה הגמרא את דברי רב: אֶמֶר רַב, מוֹרָה
29 הוֹרָאָה שְׂאֵבֶל תִּמְרִים, אֵל יוֹדָה לֵאחֲרֵי אֲכִילְתָּן הוֹרָאָה בְּאִסּוּר
30 והיתר, מפני שהן משכרות כיין וטורדות דעתו כשיכור.

יום ראשון

יום רביעי

יא תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, רביעי עם פירש"י.
תהלים: ס"סח.

תניא: פרק א. תניא בסוף . . . הברייתא.

בתניא דפוס זאלקווי שנת מבש"ר טו"ב [=תקנ"ט], נדפסה אגרת התשובה מהדורא קמא, ולא נחלקה לפרקים, גם יש כמה שנויים בתכן האגרת.

יום שני

יום חמישי

יב תמוז, חג הגאולה

ה'תש"ג

אין אומרים תחנון.

שיעורים. חומש: בלק, חמישי עם פירש"י.
תהלים: סו"סח.

תניא: והנה מצות . . . 182" מיראה.

יום הולדת את כבוד קדשת אדמו"ר שליט"א [אדמו"ר מהור"י"צ נשמתו-עדן] בשנת תר"ם. יום בו נתבשר - בשנת תרפ"ז - שהוא חפשי מגלותו אשר הגלה - אחרי שהיה תפוס במאסר - על עבודתו בחזוק התורה והיהדות.

ממכתב כבוד קדשת אדמו"ר שליט"א [הרי"צ נשמתו-עדן]: בשני ימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז הפאים עלינו לטובה יתועדו אנ"ש, לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות, כאשר הקבע מאת אבינו הראשון הוד כ"ק אדני אבי זקני מורי ורבי רבנו הזקן זצוקללה"ה נבג"ס זי"ע [=זכר צדיק וקדוש לברכה, לחיי העולם הבא, נשמתו בגנוי מרומים, זכותו יגן עלינו]. בהתועדות זו ידברו אנ"ש שיחיו איש את רעהו בשבת אחים בחזוק קביעות שיעורי הלמוד, והנני שולח להם את ברכתי כי ישא ה' פניו אליהם בגשמיות ורוחניות.

יום שלישי

יום שישי

יג תמוז, חג הגאולה

ה'תש"ג

אין אומרים תחנון.

שיעורים. חומש: בלק, ששי עם פירש"י.
תהלים: סט"עא.

תניא: פרק ב. אך כל . . . יום רצון.

יום בו יצא כבוד קדשת אדמו"ר שליט"א [אדמו"ר מהור"י"צ נשמתו-עדן] לחרות. המאסר התחל רבע על שעה השלישית אור ליום רביעי חמשה עשר בסיון תרפ"ז. התעכב בגלות - בעיר קאסטראמא - עד חצי שעה אחר חצות היום, יום הרביעי שלשה עשר בתמוז תרפ"ז.

ממכתב כבוד קדשת אדמו"ר שליט"א [הרי"צ נשמתו-עדן] לחג הגאולה: הנני שולח מאמר... השתתפותי עם ידידנו אנ"ש שיחיו בכל מקום מושבותיכם להצלחה, ולהיות אתכם עמכם בהתועדותכם בדבר חזוק דרכי התסידות בקביעות ושמירת זמני למודי דא"ח [=תסידות, דברי אלוקים חיים] ולהתעורר בקיום עניני הלמוד... אלקינו ואלקי אבותינו יברך את כללות אנ"ש, הם ביתם וזרעם וזרעם בתוך כלל אחינו בני ישראל, ה' עליהם יחיו, בכל מלי דמיטב, מנפיש ועד בשר.

יום
רביעי

שבת

יד תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עב-עו.

תניא: פרק ג'. והנה . . . 184 ג"פ כו'.

זה לשון ה"צמח צדק" באחד מדרושי: רבנו ז"ל [אדמו"ר הזקן] באמרו תיז לבני יום ג' פרשת בלק שנת תקס"ב אמר, וזה דבריו: להבין קשית התוכנים, מאחר שהארץ היא כדורית ועגלה כתפוח, למה אינם נופלים אותם בני אדם הדרים כנגדנו מלמטה באמריקא... ותרוצם אינו אמת... ורבנו ז"ל אמר, כי התרוץ הוא, דהנה מבאר ב'עץ חיים' שהתשעה גלגלים מקבלים מבחינת עגולים, ובהעגול אין בו מעלה ומטה, ומהאי טעמא [מסכה זו] הנה אותם בני אדם שהם כנגדנו למטה, הרי הרקיע שעליהם הוא למעלה בהשוואה אחת עם הרקיע שעלינו, והארץ דשם היא מטה לגבי הרקיע שעליה.

יום
חמישי

יום ראשון

טו תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עז-עח.

תניא: אכן כל . . . 184 תענית.

אדני אבי מורי ורבי [הרש"ב] כותב באחד ממאמריו: בתענוג נפשי על אלקות יכול להיות מזה שמנונית בגוף. אומרים על הרב נחום מטשרנאביל, שהיה שמן בגופו מענית "אמן יהא שמיה רבא".

יום
שישי

יום שני

טז תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, שני עם פירש"י.
תהלים: עט-פב.

תניא: ומ"מ . . . צג בהצדקה.

אהבת ישראל של הבעל-שם-טוב - אין לשער.

הרב המגיד אמר: הלואי היו נושקים הספר-תורה באותה האהבה שהיה מורי מנשק את הילדים בהוליכו אותם אל ה"חדר" כשהיה "באהלפער" [= "עוזר (למלמד)"].

שבת
קודש

יום שלישי

יז תמוז

ה'תש"ג

תענית. סליחות. אבינו מלכנו.

שיעורים. חומש: פנחס, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פג-פז.

תניא: אכן מספר . . . לא תמנו.

חלוק [=ההבדל שבין] לוחות הראשונות ולוחות האחרונות:

בלחות עצמן - הראשונות מעשה אלקים, השניות פסל לך. המכתב - חרות על הלחות, שכדרשת רז"ל עירובין (נד, א) הוא רק בלחות הראשונות. במצלת בני ישראל - בלחות הראשונות צדיקים, כשעמדו על הר סיני פסקה זהמתן, בשניות בעלי תשובה. במצלת משה - במתן תורה נתן למשה אלה אורות במתנה, ובחטא העגל נטלו ממנו ולא חזרו בלוחות שניות (רק בשבת נותנים לו, כדאיתא [כמו שכתוב] ב'פרי עץ חיים'). מעלת לוחות השניות שנתן גם כן הלכות מדרש אגדות כו', כפלים לתושיה כדאיתא [כמו שנמצא] בשמ"ר מ"ו [במדרש שמות רבה תחלת פרשה מו], וקירון עור פני משה.

יום ראשון י"א תמוז ה'תשפ"ב

איסור נישואין במועד

ורין זה הביא הרמב"ם כאן בדיני שמחת יום טוב.
ב. הנושא אשה בחג מבטל את החיוב לשמח עם אשתו בשבעת ימי המשתה, כי השמחה אינה מופנית לגמרי כלפי האשה אלא מעורבת בה שמחת הרגל. ולכן, אם עבר ונשא אשה במועד, עליו לחזור ולשמח עמה שבעה ימים לאחר מכן כדי להשלים את שמחת הנישואין שלא היתה כראוי (וכך משמע מדברי הרא"ש כתובות פ"א ס"ו).

ולכן כאן אין הרמב"ם מזכיר את הפסוק "מלא שבוע זאת וניתנה לך גם את זאת" כמו בהלכות אישות, כי מפסוק זה נלמד הדין הנוגע לשמחת נישואין שאין לערב בה שמחה אחרת (ולכן אמר לכן ליעקב "מלא שבוע זאת", את שבעת ימי המשתה של לאה, ולאחר מכן אתן לך את רחל, כדי שלא לערב שמחת נישואין אחת בשנייה), ואילו בהלכה זו נאמר דין אחר – ששמחת המועד מחייבת לא לערוך בו שמחה אחרת.

(משנת יעבץ אר"ח סי' מה)

הלכות שבייתת יום טוב פרק ז, הלכה טז: ואין נושאין נשים ולא מניחין במועד, כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנישואין.

הרמב"ם כתב הלכה זו גם בהלכות אישות (פ"י הי"ד): "ואפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר מלא שבוע זאת וניתנה לך גם את זאת".

ויש להבין: מדוע הביא הרמב"ם הלכה זו פעמיים, ומדוע כאן הנימוק הוא "שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנישואין" ואילו בהלכות אישות למד זאת מהפסוק "מלא שבוע זאת"?

ויש לבאר כי בהבאת ההלכה בשני מקומות מלמדנו הרמב"ם כי היא כוללת שני ענינים שונים:
א. הנושא אשה בחג, מבטל מצות שמחת יום טוב, משום ששמחת הנישואין גורמת להקהות את תחושת שמחת החג.

יום שני י"ב תמוז ה'תשפ"ב

הפקדת חמץ בבית הגוי

בין ביד ישראל, עובר עליו ב'בל יראה ובל ימצא' "אפילו אם הנפקד קיבל עליו אחריות, שאם יגנב או יאבד ממנו, יתחייב לשלם לו דמי חמצו".

והוסיף אדה"ז (שם ובק"א סק"א): לדברי הרא"ש וה'כסף משנה', המפקיד עובר בכל יראה היות והנפקד השאיל למפקיד את המקום שהחמץ מונח בו והרי זה כמונח בביתו, ונמצא שאם הטמין את חמצו בחצר הנפקד שלא מדעתו ולא השאיל לו מקום בחצרו, אינו עובר עליו מן התורה "כיון שאינו מונח לא בביתו ולא ברשותו של בעל החמץ" (אלא שמדברי סופרים חייב לבערו... כיון שגוף החמץ הוא שלו).

אך לדעת הרמב"ם (פסחים ה, ב, וברא"ש הובא בשם י"ש מן הגאונים), המפקיד חמצו ביד נכרי או ביד ישראל חברו והנפקד קיבל עליו אחריות – אין המפקיד עובר עליו ב'בל יראה' אע"פ שהוא שלו, כיון שאינו ברשותו (ובשאגת אריה סי' פג הוסיף שלפי זה, אם הנפקד לא קיבל עליו אחריות אינו נחשב כנמצא ברשותו אלא הוא ברשות המפקיד ועובר עליו ב'בל יראה'). ולהלכה נפסק בטור וב'שולחן ערוך' (שם) כדעת הרמב"ם והרא"ש שאם הפקיד חמצו ביד ישראל או ביד גוי – המפקיד עובר ב'בל יראה'.

הלכות חמץ ומצה פרק ד, הלכה א: כתוב בתורה: "לא יראה לך חמץ". יכול אם טמן אותו, או הפקיד אותו ביד גוים, לא יתנה עובר? תלמוד לומר: "שאר לא ימצא בבתיכם", אפילו הפקידו או הטמינו.

וביאר ה'כסף משנה': האיסור להפקיד את החמץ ביד גוים, נלמד מהפסוק 'שאור לא ימצא בבתיכם', כי המקום שמניח בו חמצו ביד הגוי הרי הוא כביתו.

ותמה המעשה רוקח': איך יתכן שבייתו של הגוי נקרא בית של הישראל (בתיכם)? וביאר: מדובר באופן שהגוי ייחד למפקיד חדר בתוך ביתו והרי הוא 'ביתו של ישראל'.

ואדמו"ר הזקן בשולחנו (אר"ח סי' תמ ס"א ע"פ הרא"ש פסחים פ"א סי' ד) ביאר: "אע"פ שנאמר 'לא ימצא בבתיכם', וחמץ זה אינו בביתו, מכל-מקום כיון שהנפקד קיבל הפקדון מדעתו ונותן לו רשות להניחו בתוך ביתו, הרי השאיל את המקום שהחמץ מונח עליו והרי מקום זה קנוי להמפקיד, לפיכך עובר הוא על החמץ המונח שם כאילו היה מונח בביתו... שהרי אמרה תורה 'לא יראה לך שאור בכל גבולך' – כל מקום שהוא גבולו אע"פ שאינו ביתו שהוא דר בו".

ויתירה מזו (לדעת הרא"ש שם): המפקיד חמצו בין ביד גוי

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשפ"ב

'מצה עשירה' בפסח

בגמרא (פסחים לה, ב) אמרו שמי פירות אין מחמיצין. ומה ששנו בברייתא (שם לו, א) שאין לשין במי פירות – פירש רש"י (שם ד"ה אין לשין) שאין כאן סתירה, כי מה שאמרו 'מי פירות אין מחמיצין' היינו שאין העיסה נעשית חמץ גמור, אבל נעשית חמץ נוקשה (חמץ גרוע שאין חייבים כרת על אכילתו) ולכן אין

הלכות חמץ ומצה פרק ה, הלכה ב: חמשת מיני דגן אלו – אם לשין במי פירות בלבד, בלא שם מים בעולם – אינם באין לידי חמוץ... שאין מי פירות מחמיצין... והוא, שלא יתערב בהן שם מים בעולם; ואם יתערב בהן מים כל שהוא, הרי אלו מחמיצין.

בלא עסק. לפיכך אסרו חכמים ללוש בהם עיסה לפסח שקשה לשמרה מחימוץ... ואם עבר ולש בהם צריך לאפותה מיד" (ש"ע אדה"ז שם, ס"ג).

אך במי פירות בלא מים, נפסק בשלחן ערוך' (שם ס"א) כדעת הרמב"ם, ש"אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה במי פירות... אבל אינו יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה".

והרמ"א (שם ס"ד) כתב: "במדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות" כי "חוששין שמא נתערב בהם מים כל שהוא. ואם עבר ולש, אפילו אפאה מיד אין אוכלין אותה בפסח שחוששין אם נתיר לו לאכלה, שמא פעם אחרת לא יאפה מיד". ועוד: הרי "יש מי שאומר (רש"י והראב"ד הנ"ל) שמעיקר הדין מי פירות הן מחמיצין אלא שאין חימוצן חמץ גמור אלא חמץ נוקשה ואיסורו מדברי סופרים" (ש"ע אדה"ז שם ס"ז).

לשין במי פירות כי הם ממהרים להחמיץ וקשה לשומרם מחימוץ (ולדעת רבי גמליאל עיסה שנילושה במי פירות תשרף). וכן דעת הראב"ד שעיסה שנילושה במי פירות, אסורה.

אך לדעת התוספות (שם לה, ב ד"ה ומי פירות) מי פירות אינם מחמיצים כלל, ומה שאמרו 'אין לשין את העיסה במי פירות', היינו, מי פירות שנתערבו בהם מים ועיסה כזו ממהרת להחמיץ. וכן דעת הרמב"ם שמי פירות בלבד "לעולם אין באין לידי חימוץ", אך "אם נתערב בהן מים כל שהוא – הרי אלו מחמיצין".

וכך נפסק בשלחן ערוך' (או"ח סי' תסב ס"ב) שמי פירות שנתערב בהם מים ממהרים להחמיץ יותר ממים לבדם, "שהמים לבדם אין מחמיצין את העיסה שנילושה בהם אלא אם כן שהתה שיעור מיל בלא עסק, אבל עיסה שנילושה במי פירות עם מים ממהרת להחמיץ אף אם לא שהתה שיעור מיל

י"ד רביעי י"ד תמוז ה'תשפ"ב

לברך ב'ל' כי משמעותו 'להבא', ומדוע נפסקה ההלכה (לעיל פ"ג ה"ח) שמברכים 'על ביעור חמץ'? כי תכליתה של מצוות ביעור חמץ היא לא בזמן שנעשה בו הביעור אלא עם תחילת חלות חג הפסח (כדי לא לעבור על 'בל יראה'), וכיון שבהגיע הפסח החמץ כבר מבוער – ראוי יותר לברך 'על ביעור חמץ', שמשמעו גם לשעבר, מאשר 'לבער' שמשמעו רק להבא.

וזה גם הביאור בנוסח 'על אכילת מצה':

זמן אכילת מצה הוא עד חצות (פסחים קכ, ב) ונלמד מגזירה שווה מהפסוק "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה", שכוונת שמכת בכורות היתה בחצות, אף אכילת מצה עד חצות. ולכאורה אינו מובן: מכת בכורות היתה בחצות הלילה ואיך לומדים ממנה שאכילת מצה היא עד חצות? אלא כיון שאי אפשר לאכול בחצות הלילה ממש שהיא כהרף עין והאכילה דורשת זמן, בהכרח שהכוונה היא שבחצות תהא המצה נאכלת כבר, ולכן מתאים יותר לברך 'על אכילת מצה', כי מלשון זה משתמע גם לשעבר ולא 'לאכול מצה' שמשמעו רק להבא.

הלכות חמץ ומצה פרק ח, הלכה ח: אחר שִׁמְכָּרְךָ 'המוציא' חוֹזֵר וּמְכָרְךָ 'עַל אֲכִילַת מִצָּה'... וְחוֹזֵר וּמְכָרְךָ 'עַל אֲכִילַת מָרוֹר'.

מסוגיית הגמרא (פסחים ז, ב) עולה שנוסח הברכה של בדיקת חמץ הוא 'על ביעור חמץ'. והקשו הראשונים (רמב"ן שם, ר"ג, ב בדפי הר"ף), מדוע אם כן יש ברכות שמברכים בלשון 'ל' (להניח תפילין וכדומה)? ותירצו: מצוה שצריך לקיימה בעצמו ואי אפשר לעשותה על ידי שליח מברכים עליה בלשון 'ל', כי לשון זה מורה שהמצוה מוטלת עליו, ולכן מברכים 'להניח תפילין', 'לישב בסוכה' וכדומה, ומצוה שיכולה להיעשות על ידי שליח מברכים בלשון 'על' ('על המילה', 'על השחיטה').

והקשה האבני נזר' (או"ח סי' שפא), מדוע אם כן מברך 'על אכילת מצה' ו'על אכילת מרור' והרי אלו מצוות שאי אפשר לקיימן על ידי שליח (ולדעת ראשונים הנ"ל אכן מברכים 'לאכול מצה' ולאכול מרור)?

ומבאר:

בביעור חמץ נחלקו אמוראים (פסחים ז, א) האם מברכים 'ל' (לבער חמץ) או 'על' (על ביעור חמץ). ואמרו שהכל מודים שאפשר

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשפ"ב

מבאר הט"ז: מאחר וחייב גם בתקיעות של מוסף, אסור לו להפסיק לפנייהן בדיבור, כדי שהברכה תחול גם עליהן, ואין זה דומה לברכת הנהנין שאין איסור לדבר לאחר שאכל מעט, משום שאין עליו חיוב להמשיך ולאכול, וכן במצות סוכה אין איסור לדבר לאחר שכבר בירך 'לישב בסוכה' ואכל מעט, משום שאינו חייב להמשיך לשבת בסוכה.

ויתירה מכך: בתקיעות, עיקר המצוה הוא דווקא בתקיעות שבמוסף, הנעשות על סדר הברכות (מלכות זכרונות ושופרות) ואילו התקיעות הראשונות הן רק לבלבל את השטן כדי שלא יקטרג בתקיעות שבתפילה. ולכן לכתחילה יש להקפיד שלא

הלכות שופר פרק ג, הלכה יא: וְאִינוּ מְדַבְּרִין בֵּין תְּקִיעוֹת שְׁמִינִיב לְתַקִּיעוֹת שְׁעַל הַפֶּדֶר; וְאִם כֹּחַ בִּינְיָהוּ – אֵף עַל פִּי שְׁעֵבֶר, אֵינוּ חוֹזֵר וּמְכָרְךָ.

דעה זו הובאה גם ברי"ף (ראש השנה יא, א). והר"ן (על הרי"ף שם) תמה על כך: הרי מצינו איסור הפסקה רק בין הברכה לתחילת המצוה, אך לאחר שהתחיל כבר במצוה, מותר לדבר, כשם שבברכת הנהנין אסור לדבר רק בין הברכה לתחילת האכילה, אך אין איסור לדבר עד גמר הסעודה.

אמנם להלכה נפסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם שאין לדבר עד לאחר סיום התקיעות (ש"ע או"ח סי' תקצב ס"ג). ובטעם הדבר

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ קז

לדבר עד אחרי התקיעות העיקריות שבתפילת מוסף כדי שהברכה תחול גם עליהן.

ואדמו"ר הזקן מבאר באופן אחר (סי' תקצב ס"ז):

בברכה הנעשית על מצוה אחת, אין איסור לדבר לאחר שהתחיל במצוה מאחר והברכה כבר חלה, אך כאשר הברכה פוטרת שתי מצוות נפרדות עליה לחול על כל אחת מהן בפני עצמה ולכן אין לדבר ביניהן, משום שהדיבור קוטע את שייכות הברכה למצוה השניה. ומטעם זה אסור לדבר בין

תפילין של יד ושל ראש שהן מצוות נפרדות ואם דיבר, עליו לחזור ולברך.

ולגבי תקיעות, על אף שהתקיעות מיושב והתקיעות מעומד הן מצוה אחת, מכלל־מקום הן "נראין כשתי מצוות" ולכן לכתחילה אסור לדבר ביניהן כמו בין שתי מצוות. ומכל מקום, אם עבר ודיבר אינו צריך לשוב ולברך, משום שבעצם הן מצוה אחת.

האם לולב הוא מוקצה?

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשפ"ב

אלא שמצוות נטילת לולב דוחה את איסור מוקצה (ראה תוספות סוכה מב, ב ד"ה טלטול בעלמא).

ולפי האופן השני, מאחר ובעצם הלולב הוא מוקצה אלא שקיום המצוה דוחה את האיסור לטלטל אותו, הרי לאחר קיום המצוה, אין היתר לטלטלו. ולהלכה נחלקו בזה הפוסקים, והמנהג הרווח הוא שאין נמנעים מטלטול הלולב ביום טוב גם לאחר קיום המצוה, אולם יש שכתבו שראוי לחשוש לדעת המחמירים ולהימנע מכך (ראה פסקי תשובות סי' תרנב, ס"ד).

ויש שביארו לפי זה את דיוק הלשון "מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה", והיינו שההיתר הוא דווקא ליטול מידו, כי מאחר ונטל את הלולב בהיתר (לצורך קיום המצוה), לא חל עליו איסור מוקצה בעודו בידו גם בסיום המצוה ולכן גם לאשה מותר ליטול מידו, אבל לאחר שהניחו שוב אין היתר לטלטלו (מרומי שדה סוכה מב, א).

הלכות לולב פרק ז, הלכה כה: מקבלת אשה הלולב מיד בנה או בעלה, ומחזירתו למים בשבת, בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת.

מדברי הרמב"ם בהלכה זו מבואר שההיתר לטלטל את הלולב בשבת נאמר רק בזמן שמצוות נטילת לולב היתה נוהגת בשבת (היינו בזמן המקדש, כאשר יום טוב ראשון חל בשבת – ראה לעיל ה"ט), אולם לאחר שתיקנו חכמים שאין נוטלים לולב בשבת, אסור לטלטלו כי מאחר ואינו ראוי לכלום, הרי הוא כשאר עצים שהם מוקצה (מגיד משנה, כסף משנה).

ומדוע אם כן ביום טוב (ובזמן המקדש גם כשחל בשבת) מותר ליטול את הלולב ואין בו איסור מוקצה?

ויש לבאר בשני אופנים: א. מאחר והוא עומד לשימוש של מצוה, דינו כשאר כלים העומדים לשימוש ואינו מוקצה (ראה רש"י סוכה מב, א ד"ה קא משמע לן). ב. אמנם הלולב נחשב מוקצה מאחר ומצד עצמו אינו נחשב ככלי אלא כסתם עץ,

'תרומת הלשכה' כיצד?

שבת קודש י"ז תמוז ה'תשפ"ב

ואם "לא הספיקו להן השקלים שבשלש קופות הגדולות וכלו עד שלא הגיע ניסן, חוזרין ותורמין משירי הלשכה". והעיר הערוך השלחן העתיד' (שקלים סי' פד ס"ז): מלשון הרמב"ם משמע שיש אפשרות שהשקלים שבשלש הקופות לא הספיקו, אך באמת כך היה בפועל שהקופות שנתרמו בתשרי לא הספיקו לקניית קרבנות ציבור עד ניסן, שהרי לתקופת הזמן מניסן עד תשרי תרמו שש קופות (שלש בניסן ושלש בעצרת) ואילו לתקופת הזמן מתשרי עד ניסן תרמו רק שלש קופות – חצי הכמות מהתקופה הקודמת. והביאור:

בירושלמי (שקלים פ"ב ה"א) למדים מהפסוק שצריכות להיות שלש תרומות מן הלשכה בשלושה פרקים בשנה, וכאשר הקופות הקטנות התרוקנו באמצע התקופה, אפילו בתקופה הראשונה או השניה, היו ממלאים אותן שוב מהקופות הגדולות, ואם לאחר כל זה רוקנו את כל הקופות ו"לא הספיקו להן השקלים שבשלוש קופות הגדולות" – היו "חוזרין ותורמין משירי הלשכה".

הלכות שקלים פרק ב, הלכה ד: וממלאין מכל השקלים שיתקבצו שם, שלש קפות גדולות... וזה שכתבתי תקפות, הוא הנקרא 'תרומת הלשכה'; וזה שישאר שם יתר על מה שיש בקפות, הוא הנקרא 'שירי הלשכה'.

לדעת הרמב"ם (כמבואר בהמשך) היו שני סוגי קופות: בלשכה היו שלש קופות גדולות שמילאו בהן את המטבעות, בכל קופה תשעה סאין. ושלש פעמים בשנה (ר"ח ניסן, חמשה עשר יום לפני שבועות ור"ח תשרי) היו ממלאים את הקופות הגדולות ומעבירים מהן לשלוש קופות קטנות; שלש סאין מקופה גדולה אחת לקופה קטנה אחת, וכך גם משתי הקופות הגדולות האחרות לשתי הקופות הקטנות, ומוציאים את הקופות הקטנות מהלשכה ומהן היו קונים קרבנות ציבור של כל השנה (להלן פ"ד ה"א). והמטבעות שנשארו בלשכה לאחר שמילאו את הקופות ('שירי הלשכה') שימשו לשאר צרכי המקדש והעיר (שם ה"ח).

וכותב הרמב"ם (בהל' ו) שהשקלים שמילאו בפעם השלישית (ר"ח תשרי) קנו בהם קרבנות ציבור עד ר"ח ניסן,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - י"א-י"ז תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון י"א תמוז ה'תשפ"ב

הלכות שביתת יום טוב

פרק שביעי

(1) נתבארו בו דיני חולו של מועד ולא נשלמו.

א. חלו² של מועד, אף-על-פי שלא נאמר בו
שבת³ - הואיל⁴ ונקרא 'מקרא קדש'⁵ והרי הוא
זמן חגיגה במקדש⁶, אסור בעשיית מלאכה⁷, כדי
שלא יהיה פשאר ימי החל, שאין בהן קדשה כלל.
והעושה בו מלאכה האסורה - מביין אותו מפת
מרדות⁸, מפני שאסורו מדברי סופרים⁹. ולא כל
מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב¹⁰, שסוף הענין
בדברים שנאסרו בו - כדי שלא יהיה כיום חל¹¹
לכל דבר, לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש
מלאכות מותרות בו.

(2) הם ימי החג שבין היום הראשון (והשני בגלויות) והיום
השביעי בפסח, ושבת היום הראשון (והשני בגלויות) והיום
השמיני בסוכות. (3) המורה לשבות ממלאכה. (4) בכ"י
הגירסא: "יום טוב הוא הואיל ונקרא". (5) (מסכת חגיגה
יח). שמשמעו קדשהו בעשיית מלאכה (רש"י), לנהוג בו
קדושה שלא לעשות מלאכה. (6) קרבן חגיגה של יום טוב.
(7) בירושלמי (מסכת פסחים פרק ד' הלכה א') מבואר כי יום
שאדם מקריב קרבן בבית המקדש הוא אסור בעשיית
מלאכה, ומוכיח את זה מתוך הכתוב: "אינו בדין שיהא
קרבנך קרב ואתה עסוק במלאכה". ובחגיגה דף י"ח עמוד
א' הובאו כמה מקורות. מן הכתוב שחולו של מועד אסור
בעשיית מלאכה (שמות פרק כ"ג פסוק י"ד): "את חג
המצות תשמור שבעת ימים", "לימד על חולו של מועד
שאסור בעשיית מלאכה". ועוד (ויקרא פרק כ"ג פסוק ד'):
"אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדים",
אמר רבי עקיבא: "במה הכתוב מדבר, אם ביום הראשון הרי
כבר נאמר: "שבתון", ואם בשביעי הרי כבר נאמר:
"שבתון", הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד,
ללמדך שאסור בעשיית מלאכה". ועיין בספרי (פרשת ראה
פרק ט"ז): "רבי שמעון אומר, פסח וחג (הסוכות) שאינם
עונת מלאכה, אמרה תורה עשה זה שבעה וזה שמונה ימים,
עצרת (שבוועת) שהיא עונת מלאכה (קצירה), אינה אלא יום
אחד, מלמד שהתורה חסה על ממונם של ישראל". הרי
שחול המועד אסור בעשיית מלאכה. (8) מלקין אותו על
שמרד נגד דברי חכמים. (9) במסכת חגיגה שם: "כתוב
(דברים פרק ט"ז פסוק ח'): "ששת ימים תאכל מצות וביום
השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה", מה שביעי
עצור (ממלאכה) אף ששת ימים עצורין, אי מה שביעי עצור
בכל מלאכה, אף ששת ימים עצורים בכל מלאכה? תלמוד
לומר: "וביום השביעי עצרת", השביעי עצור בכל מלאכה

ואין ששת ימים עצורין בכל מלאכה, הא לא מסרן הכתוב
אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר,
איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת. ויש מן
הראשונים שסוברים שאיסור מלאכה בחול המועד הוא מן
התורה. ראה בבאור הלכה סימן תק"ל. (10) וחמשה סוגי
מלאכה מותרים בחול המועד. א. דבר האבד (אם לא יעשנו
במועד יפסד הדבר). ב. צרכי מועד לאוכל נפש. ג. פועל
שאיין לו מה יאכל. ד. צרכי רבים. ה. מעשה הדיוט (שאינו
מעשה אומן - משנה ברורה סימן תק"ל). (11) ירושלמי
(מסכת מועד קטן פרק ב' הלכה ג'): "אמר רבי אבא בר
ממל: "אילו היה מי שימנה אתי התרתי שיהיו עושיין
מלאכה בחול המועד, כלום אסור לעשות מלאכה אלא
שיהיו אוכלין ושותין ושומחין ויגיעין בתורה? ועכשיו
אוכלין ושותין ופוחזין".

ב. ואילו הן: כל מלאכה, שאם לא יעשה אותה
במועד יהיה שם הפסד הרבה - עושיין אותה,
ובלבד שלא יהיה בה טרח הרבה. כיצד? משקין¹²
בית השלחין¹³ במועד, אבל לא בית המשקה¹⁴;
שאם לא ישקה בית השלחין, והיא הארץ הצמאה
- יפסדו בו האילנות שבה. וכשהוא משקה אותה -
לא ידלה וישקה מן הברכה¹⁵ או ממי הגשמים,
מפני שהוא טרח גדול; אבל משקה הוא מן
המעין¹⁶, בין שהיה בין שיעצא לכתחלה¹⁷ - ממישיכו
ומשקה בו. וכן כל פיוצא בזה.

(12) (משנה במסכת מועד קטן דף ב' עמוד א'). (13) אדמה
שצמאה למים, ויש בה תעלות להשקאה. (14) שדה
צמחים המסתפקת ממי גשמים. (15) מים מכונסין בבור
עמוק, ויש טירחא גדולה לדלות ולשאוב משם המים.
(16) ממשיך את המים לשם. (17) עכשיו מחדש.

ג. הופך¹⁸ אדם את זיתיו¹⁹ במועד, וטוחן אותן ודורף
אותן, וממלא החביות ונהן²⁰ אותן, פדרף שהוא עושה
בחל. כל שיש בו הפסד אם לא נעשה - עושה
פדרפו, ואינו צריך שנוי. וכן²¹ מכןים אדם פרוטיו
מפני הגנבים, ובלבד²² שייכנסם בצנעה²³, ושולה²⁴
פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד. וכן פרים
שהגיע זמנו להבצר במועד - בוצרין אותם²⁵.

(18) (משנה במסכת מועד קטן דף י"א עמוד ב'). שכשנותנים
הזיתים במעטן לאחר לקיטה וצוברן שם, מניחם כדי
שיתחממו ויתבשלו מאליהן, ונותנן בבית הבד, והופכן
וטוחנן. ואם לא עשה כן עכשיו נפסדים. (19) במשנה
(שם) כתוב: "אם היו זיתיו הפוכים", אבל להפוך אותם לא
הותר (השגות הראב"ד). אבל בברייתא שם לענין אבלות
מפורש "זיתיו להפוך" (כן הנוסחא ברמב"ם פרק ה'
מהלכות אבל הלכה י' ובעוד כמה מקורות, ראה מגיד משנה
ומגדל עוז ושיטת רבינו ידידיה תלמיד רבינו יחיאל מפריש

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון י"א תמוז - ספר זמנים - הלכות שביתת יום טוב קט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מה שִׁיאָכַל בַּמוֹעֵד אֲלֵא מִמֶּנָּה - אֶף-עַל-פִּי שְׁאִין
בְּאֵן הַפֶּסֶד⁴¹, אֵין מְצִירִיכֵן אוֹתוֹ לְקִנּוּת מֵה שִׁיאָכַל
מִן הַשּׁוּק עַד שִׁיקְצֹר אַחֵר הַמוֹעֵד, אֲלֵא קוֹצֵר
וּמַעְמֵר וְדָשׁ וְזוֹרֵר וְטוֹחֵן מֵה שֶׁהוּא צָרִיף,
וּבְלִבֵּד שְׁלֵא יְדוּשׁ בְּפִרוֹת; שֶׁכָּל דְּבַר שְׁאִין בּוֹ
הַפֶּסֶד⁴² - צָרִיף לְשָׁנוֹת. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה.

(40) (מסכת מועד קטן דף י"ב עמוד ב'). (41) (מסכת מועד קטן שם): "רב חצדו ליה חצדא (= קצרו לו קציר) בחולא דמועדא - דחייטי - דלא הוה פסיד (שדה חטיטה שאינה נפסדת אם לא יקצרוה עכשיו) ואין לו מה יאכל הוה (לא היה לו מה לאכול)". (42) שעל ידי השינוי אינו מביא הפסד אבל אם מביא הפסד אינו צריך שינוי שהרי כל דבר האבד אינו צריך שינוי (כמו שכתב למעלה הלכה ג') וכל שכן אם גורם הפסד במעשיו, ועיין כסף משנה.

ז. כְּבָשִׁים⁴³ שִׁיכּוֹל לְאָכַל מֵהֶן בַּמוֹעֵד - כּוֹבֶשֶׂן,
וְשִׁאִינֵן רְאוּיִין אֲלֵא לְאַחֵר הַמוֹעֵד - אֲסוּר לְכַבֶּשֶׂן.
וְצֵד אֲדָם דְּגִים כָּל שִׁיכּוֹל לְצוּד⁴⁴, וּמוֹלֵחַ⁴⁵ הַכֹּל
בַּמוֹעֵד; שֶׁהָרִי אֶפְשָׁר שִׁיאָכַל מֵהֶן בַּמוֹעֵד, אִם יִסְחֹט
אוֹתָן בִּידוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת עַד שִׁיתַּרְכְּבוּ.

(43) (משנה במסכת מועד קטן דף י"א עמוד א') והם פירות, ירקות ודגים, שדרך לכבשם במים ובחומץ. (44) ואפילו אם הוא צד יותר מכדי הצורך במועד, מותר, מכיון שאין כל דג שוה בטעמו אחד להשני, ועל כל צידה יש לומר אולי ימצא משובחים יותר לכבוד המועד (מגן אברהם אור"ח תקל"ג). (45) (מסכת מועד קטן דף י"א עמוד א') לפי הלשון השנית שם.

ח. מְטִילִין⁴⁶ שֶׁכֵּר בַּמוֹעֵד לְצָרֶף הַמוֹעֵד; וְשִׁלָּא
לְצָרֶף הַמוֹעֵד - אֲסוּר. אֶחָד שֶׁכֵּר תְּמָרִים וְאֶחָד שֶׁכֵּר
שְׁעוּרִים⁴⁷. אֶף-עַל-פִּי שִׁישׁ לוֹ יִשֵּׁן, מְעָרִים⁴⁸ וְשׁוֹתָהּ
מִן הַחֹדֶשׁ, שְׁאִין הַעֲרָמָה זֹאת נִכְרֶת לְרוּאָהּ. וְכֵן כָּל
פִּיּוּצָא בְּזָה.

(46) (מסכת מועד קטן דף י"ב עמוד ב'). (47) שיש שם טירחא מרובה. (48) לומר שהחדש טוב לו יותר. ואף שבגמרא שם חלקו חכמים על רבי יוסי בר יהודה ואמרו: "אין מערימין בכך" (הראב"ד בהשגות) ? - הרמב"ם פסק כסתמא דגמרא במסכת שבת דף קל"ט עמוד ב' שכיון שאין הערמה זאת ניכרת, מותר (מגן אברהם שם סימן תקל"ג).

ט. כָּל⁴⁹ מְלָאכּוֹת שֶׁהֵן לְצָרֶף הַמוֹעֵד, כְּשֶׁעוֹשִׂין
אוֹתָן אֶמְנִיחֵן⁵⁰ - עוֹשִׂין בְּצִנְעָה. בִּיצֵד? הַצִּידִים
וְהַטּוֹחֲנִין וְהַבּוֹצְרִין לְמִכּוֹר בַּשּׁוּק - הָרִי אֵלּוּ עוֹשִׂין
בְּצִנְעָה לְצָרֶף הַמוֹעֵד. וְאִם עָשָׂה לְצָרֶף הַמוֹעֵד
וְהוֹתִיר - הָרִי זֶה מֵתָר.

(49) (משנה במסכת מועד קטן דף י"ג עמוד ב'). (50) האומנים רגילים לעשות הרבה ביחד, ולכן עליהם לעשות מלאכתם בצנעא, כי הרואה לא יכיר שעושה לצורך המועד, אבל ההדיוט כשהוא עושה לצורך המועד אינו

על מועד קטן וחידושי הר"ן שם) והוא הדין לחול המועד (מגיד משנה). (20) וסותם. והוא במשנה במסכת מועד קטן דף י"ב עמוד ב'. (21) משנה במסכת מועד קטן דף י"ב עמוד ב'. (22) ואם הוא דבר שאי אפשר לעשותו אלא בפרהסיא, הכל מותר בדבר האבד (רמ"א סימן תקל"ח). (23) החמירו כאן לעשות בצנעא מפני שאין ההפסד ברור, שאין זה ודאי שיבואו גנבים (מגיד משנה בשם רמב"ן). (24) מעלה ומוציא. (25) שבדבר האבד מותר לעשות אפילו במחור לקרקע (מגיד משנה).

ד. וְאֲסוּר²⁶ לְאָדָם שִׁיתַּבֵּן וְיֵאָחֵר מְלָאכּוֹת אֵלּוּ
וְכִיּוּצָא בְּהֵן וּבְנִיחָם²⁷ כְּדִי לְעִשְׂתוֹן בַּמוֹעֵד מִפְּנֵי
שֶׁהוּא פְּנוּי. וְכָל הַמְּכוֹן מְלָאכּוֹתוֹ וְהַנִּיחָה לַמוֹעֵד,
וְעִשְׂאָהּ בַּמוֹעֵד - בֵּית דִּין מְאָבְדִין²⁸ אוֹתָהּ וּמַפְקִירִין
אוֹתָהּ לְכָל. וְאִם²⁹ פֶּנּוּן מְלָאכּוֹתוֹ וְמָת - אֵין קוֹנְסִין
בְּנוֹ אַחֲרָיו, וְאֵין מְאָבְדִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ³⁰; וְאֵין מוֹנְעִין
הֵבֵן מִלְּעִשְׂתוֹת אוֹתָהּ מְלָאכּה בַּמוֹעֵד כְּדִי שְׁלֵא
תֵּאָבֵד.

(26) (משנה במסכת מועד קטן דף י"ב עמוד ב'). (27) שאפשר לו לעשות את המלאכה בשאר ימות השנה, לפני המועד או לאחריו, והוא מצמצם אותה למועד. (28) "וכולן אם כווננו מלאכתן במועד יאבדו" (שם). וסובר הרמ"ך שהפירוש הוא שמונעין אותו מלעשות המלאכה ומניחין את הדבר להיפסד. וקריאת מלה זו היא: יאבדו, אבל רבינו סובר כי "יאבדו" פירושו שהבית דין מאבדין אותו ומפקירין את הדבר, וקריאת מילה זו יאבדו. וראיה לדברי רבינו מהגמרא (שם): "רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא דמטי זימניה (לקטוף הפירות) בחולא דמועדא, קטפיה. לשנה (אחרת) שהיה כולי עלמא לפרדיסייהו לחולא דמועדא, אפקריה רבי ינאי לפרדיסא ההוא שתא", הרי שבית דין מפקירין למי שמכוון מלאכתו במועד (תוספות יום טוב). (29) (מסכת מועד קטן דף י"ג עמוד א'). (30) בכ"ה הגירסא: "ואין מאבדין את ממונו".

ה. מִי³¹ שֶׁצָרִיף לְתַפֵּר לוֹ בְּגָד אוֹ לְבָנוֹת לוֹ מְקוֹם
בַּמוֹעֵד³²: אִם הָיָה הִדְיוּט וְאִינוּ מְהִיר מְהִירָה
מְלָאכּה³³ - הָרִי זֶה עוֹשֶׂה אוֹתָהּ פְּדִרְפּוֹ; וְאִם הָיָה
אֶמֶן מְהִיר - הָרִי זֶה עוֹשֶׂה אוֹתָהּ מְעִשָּׂה הִדְיוּט.
בִּיצֵד? בְּתַפְרִיָּה - מְכָלִיב³⁴, וּבִכְנִיז³⁵ - מְנִיחַ אֲבָנִים
וְאִינוּ טָח בְּטִיט עָלֶיהֶן, וְשֵׁן³⁶ סִדְקִי הַקֶּרְקַע³⁷
וּמַעְגִּילָהּ בִּיד וּבִרְגֵל³⁸, כְּעֵין שְׁמַעְגִּילִים בְּמַחְלָצִים³⁹.

(31) (משנה במסכת מועד קטן דף ח' עמוד ב'). (32) לצורך המועד. (33) מי שאינו מהיר במלאכה סימן שאינו אומן (הגר"א). (34) מרחיק התפירות זו מזו, כמו שיני הכלב. (35) (משנה במסכת מועד קטן דף י"א עמוד א'). (36) מחליק וסותם. (37) של הגג. (38) שיעשה ברגל החלקת הטיח, כדרך שרגילים לעשות בכלי, אבל לא יעשנו בכלי (מהריט"ץ). (39) כלי שמחליקים בו הטיט בגגות.

ו. מִי⁴⁰ שֶׁהִיחָה לוֹ תְּבוּאָה מִחֻבֶּרֶת לְקִרְקַע, וְאֵין לוֹ

יב. וְדִינִים⁶⁰ דִּינֵי מְמוֹנוֹת⁶¹ וְדִינֵי מְכּוֹת וְדִינֵי נְפֻשׁוֹת¹⁷
בְּמוֹעֵד. וְכִי שְׁלָא קָבַל עָלָיו הַדִּין - מְשַׁמְתִּין אוֹתוֹ¹⁸
בְּמוֹעֵד. וְכִשְׁם שְׁדִינִין בְּמוֹעֵד, כִּד פּוֹתְבִין מַעֲשֵׂה בֵּית¹⁹
דִּין וְכָל הַדּוּמָה לֹא⁶². פִּינֵצַד? פּוֹתְבִין הַדִּינִין אֲגֵרוֹת²⁰
שׁוּם שְׁשֻׁמוּ לְבַעַל חוֹב, וְאֲגֵרוֹת שְׁמַכְרוּ בֵּהֶן לְמוֹזֶן²¹
הָאִשָּׁה וְהַבְנוֹת, וְשִׁטְרֵי חֲלִיצָה וּמֵאוּנִין, וְכָל הַדּוּמָה²²
לִהְיוֹת מְדַבְּרִים שְׁצָרִיכִים הַדִּינִין לְכַתְּבָם כְּדֵי שְׁיִזְכְּרוּם,²³
כְּגוֹן טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין אוֹ דְּבָרִים שְׁקָבְלוּ עֲלֵיהֶן,²⁴
כְּגוֹן: אִישׁ פְּלוֹנִי נֶאֱמָן עָלַי, אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוֹן לִי. מִי²⁵
שְׁצָרִיד לָלוֹת בְּמוֹעֵד, וְלֹא הֶאֱמִינוּ הַמְּלָכָה בַּעֲלִיפָה²⁶
- הִרִי זֶה פּוֹתֵב שִׁטְר חוֹב. וְכֵן פּוֹתְבִין גִּטִּין וְקִדּוּשֵׁי²⁷
נָשִׁים וְשׁוֹבְרִין וּמִתְנָתִין; שְׁכָל אֱלוֹ כְּצָרְכֵי רַבִּים הֵן⁶³.²⁸

(60) (מסכת מועד קטן דף י"ד עמוד ב'). ואף כאן הטעם
הוא מפני שכל אלה מעשי בית דין וכצורך רבים הם (עייין
מגיד משנה). (61) אם שני הצדדים רוצים להתדיין במועד,
אבל לולא כן אין הבית דין קובע זמן לא בימי ניסן ולא
בימי תשרי "מפני שהעם טרודים במועדות" (רמב"ם הלכות
סנהדרין פרק כ"ה הלכה ט'). (62) (משנה במסכת מועד
קטן דף י"ח עמוד ב'). (63) ויש אומרים שההיתר בכל
אלה הוא מפני שהם כדבר האבוד (ראב"ד ועוד).

יג. וְאִסּוּר⁶⁴ לְכַתֵּב בְּמוֹעֵד אֶפְלוּ סְפָרִים תְּפִלִּין²⁹
וּמְזוֹזוֹת. וְאִין מְגִיחִין⁶⁵ אֶפְלוּ אוֹת אַחַת בְּסִפֵּר³⁰
הַעֲזָרָה⁶⁶, מִפְּנֵי שֶׁזֶה מְלָאכָה שְׂאִינָה לְצִדָּה בְּמוֹעֵד⁶⁷.
אֲבָל פּוֹתֵב אָדָם תְּפִלִּין וּמְזוֹזָה לְעֶצְמוֹ⁶⁸, וְטוֹוָה³¹
תְּכֵלֶת לְכַגְדּוֹ. וְאִם אֵין לוֹ מֶה יֵאָכֵל - פּוֹתֵב וּמוֹכֵר³²
לְאַחֲרִים כְּדֵי פְּרִיטָתוֹ.³⁴

(64) (משנה שם). (65) לתקן טעות שבספר. (66) שממנו
מגיהים ספר תורה של המלך (למעלה פרק ז') מהלכות ספר
תורה הלכה ב' ולהלן פרק ג' מהלכות מלכים הלכה א').
(67) מכיון שיש לציבור ספר תורה אחר לקרוא בו יום טוב.
אבל אם אין להם ספר אחר, מותר לכתוב ולהגיה, כדי
שיהיה לציבור במה לקרוא (כסף משנה). (68) שצריך להם
לתפילין לאחר המועד מיד.

יד. וּמִתְּרֵי⁶⁹ לְכַתֵּב אֲגֵרוֹת שֶׁל שְׂאֵלֶת שְׁלוֹם⁷⁰ בְּמוֹעֵד,³⁵
וְכּוֹתֵב חֲשׁוֹנוֹתָיו וּמַחֲשָׁב יִצְיָאוֹתָיו; שְׁפָתִיבּוֹת אֱלוֹ³⁶
אֵין אָדָם נִזְהָר בְּתַקְוָנָה מֵאֵד⁷¹, וְנִמְצָאוּ כְּמַעֲשֵׂה³⁷
הַדִּיּוֹט בְּמִלָּאכּוֹת⁷².³⁸

(69) (משנה שם). (70) הן "אגרות של רשות" שבמשנה
שם. (71) בכ"י התיבה הזאת איננה. (72) ולדעת הראב"ד
ההיתר באלה הוא מטעם שהוא דבר האבד שאולי לא ימצא
אחר כך מי שיוליך את המכתב.

טו. עוֹשִׂין⁷³ כָּל צָרְכֵי הַמֶּת⁷⁴ בְּמוֹעֵד. גּוֹזִיזִין שְׁעָרוֹ,³⁹
וּמְכַבְּסִין כְּסוּתוֹ, וְעוֹשִׂין לוֹ אֲרוֹן. וְאִם לֹא הָיוּ לָהֶם⁴⁰
נְסָרִים - מְבִיאִין קוֹרוֹת וְנוֹסְרִין מֵהֶן נְסָרִים בְּצִנְעָה⁴¹
בְּתוֹף הַבֵּית⁷⁵. וְאִם הָיָה⁷⁶ אָדָם מְפָרְסָם - עוֹשִׂין⁴²
אֶפְלוּ בְּשׁוֹק⁷⁷. אֲבָל אֵין פּוֹתְרִין עֵץ מִן הַיַּעַר לְנֹסֵר⁴³

עושה בשיעור מרובה, לכן מותר לו לעשות אף בפרהסיא
(פוסקים).

י. עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי הָרַבִּים בְּמוֹעֵד⁵¹. פִּינֵצַד? מִתְקַנִּים¹
קְלָקוּלֵי הַמִּים שְׁפָרְשׁוֹת הָרַבִּים, וּמִתְקַנִּין אֶת²
הַדְּרָכִים וְאֶת הַרְחֻבוֹת. וְחוֹפְרִים לְרַבִּים בּוֹרוֹת³
שִׁיחִין וּמַעְרוֹת, וְכוּרִין⁵² לִהְיוֹת נְהֹרוֹת כְּדֵי שְׁיִשְׁתּוּ⁴
מִימֵיהֶן. וְכוֹנְסִים מִים לְבוֹרוֹת וּמַעְרוֹת שֶׁל רַבִּים,⁵
וּמִתְקַנִּין אֶת סִדְקֵיהֶן⁵³. וּמְסִירִין אֶת הַקּוֹצִין מִן⁶
הַדְּרָכִים, וּמוֹדְדִין אֶת הַמְּקַנְאוֹת⁵⁴, וְכָל מְקוֹה⁷
שֶׁנִּמְצָא חֶסֶר - מְגַלִּילִין⁵⁵ לוֹ מִים וּמְשַׁלְּמִין לוֹ⁸
שְׁעוֹרוֹ.⁹

(51) (משנה במסכת מועד קטן דף ב' עמוד א'). משום
שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעה שהם בטלים כולם
ממלאכה ואם לא יעשו עכשיו יתבטל הדבר "קדירא דבי
שותפי לא חמימא ולא קריא" (קדירה של שותפים אינה
לא חמה ולא קרה - הרא"ש). ולפי זה יש אומרים שאם
יש מנהיג אחד שהרשות בידי לעשות לבדו, אסור לו לכוון
מלאכתו במועד, אלא יעשו המלאכה בשאר ימות השנה
(מגן אברהם סימן תקמ"ד). (52) חופרין. (53) "ומניין
שאם לא יצאו ועשו כל אלה (להסיר הקוצין והמכשולות)
שכל דמים ששפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאלו הם
שפכו, תלמוד לומר (דברים פרק י"ט פסוק י'): והיה עליך
דמים" (מסכת מועד קטן דף ה' עמוד ב'). (54) לראות אם
יש בהם שיעור טהרה = ארבעים סאה. (55) ממשיכין.

יא. וְיוֹצֵאִין⁵⁶ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין לְהַפְקִיר אֶת¹⁰
הַפְּלָאִים⁵⁷. וּפּוֹדִין⁵⁸ אֶת הַשְּׁבוּיִים וְאֶת הַעֲרִכִין וְאֶת¹¹
הַחֲרָמִים וְאֶת הַהֶקְדָּשׁוֹת, וּמַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת,¹²
וְשׁוֹרְפִין אֶת הַפָּרָה, וְעוֹרְפִין אֶת הָעֶגְלָה, וְרוֹצְעִין¹³
עַבְד עֲבָרִי, וּמַטְהִירִין אֶת הַמַּצְרַע, וּמַצִּינִין עַל¹⁴
הַקְּבֻרוֹת שְׁמָחוּ גִשְׁמִים אֶת צִיּוֹנָה, כְּדֵי שְׁיִפְרְשׁוּ מִהֶן¹⁵
הַכְּהֲנִים; שְׁכָל אֱלוֹ צָרְכֵי רַבִּים הֵן⁵⁹.¹⁶

(56) (משנה במסכת מועד קטן דף ב' עמוד א'). (57) לעקור
את הכלאים מהשדות. התירו זה בחול המועד משום שאז
בטלים הפועלים ממלאכה, והם נשכרים בזול, וממעות
תרומת הלשכה של ההקדש שילמו להם (גמרא) וכל מה
שאפשר לחסוך כסף להקדש עושים (רש"י). (58) מקור
הלכה זו בירושלמי מסכת מועד קטן פרק א' הלכה ב'.
(59) "שכל שבית דין נזקק לעשותו, צורך רבים הוא"
(מאירי מסכת מועד קטן דף ב' עמוד א' ד"ה ועושין כל
צרכי רבים) ובכלל זה ערכין חרמין והקדשות שצריכין ב"ד
(פרק ח' מהלכות ערכין הלכה ב') וכן השקאת סוטה (פרק
ג' מהלכות סוטה הלכה א') ועריפת עגלה (פרק ט' מהלכות
רוצח הלכה א') ורציעת עבד (פרק ג' מהלכות עבדים הלכה
ט'). ואילו פדיון שבוים הוא צורך רבים ממש וטהרת
המצורע אף היא לצורך רבים למעט טומאה מישראל,
ושריפת פרה לטהר את ישראל. ועיין ריטב"א בתחלת מסכת
מועד קטן].

1 מִמֶּנּוּ לַיּוֹמוֹת לְאֶרֶץ, וְאֵין חוֹצְבִין אֲבָנִים לְבָנוֹת פֶּהָן
2 קָבֵר.

(73) (מסכת מועד קטן דף ח' עמוד ב'). (74) כמו לתפור תכריכין ואפילו אם הוא מעשה אומן (פרי מגדים). (75) שהמת נמצא שם, שיודעים שנעשה לצורך המת. (76) (ירושלמי מסכת מועד קטן פרק א' הלכה ו'). (77) שהכל יודעים שבשביל המת נעשה. "ומה שבזמן הזה רגילין לתקן הארון בחצר בית הכנסת אף על פי שהמת בחצר אחרת, מפני שאין עם רב עתה מירשאל ביחד, וכשיש מת בעיר כולם יודעים, והמתים כולם חשובים כמת מפורסם וליכא חשדא" (הגהות מיימוניות).

3 טז. אֵין⁷⁸ רואין את הנגעים במועד, שְׁמָא יִמָּצֵא
4 טָמֵא וְנִמָּצֵא חֲגוֹ נִהְפֵּךְ לְאֵבֶל⁷⁹. וְאֵין נוֹשְׂאִין⁸⁰ נָשִׁים
5 וְלֹא מִיִּבְמִין בְּמוֹעֵד, כְּדִי שְׁלֹא תִשְׁתַּכַּח שְׁמִיחַת הַחַג
6 בְּשִׁמְחַת הַנְּשׂוּאִין. אֲבָל מְחִזִּיר אֶת גְּרוּשְׁתּוֹ⁸¹,
7 וּמֵאֲרִסִּין⁸² נָשִׁים בְּמוֹעֵד, וּבִלְבָד שְׁלֹא יַעֲשֶׂה סְעֻדַּת
8 אֲרוּסִין וְלֹא סְעֻדַּת נְשׂוּאִין⁸³; שְׁלֹא יַעֲרֹב⁸⁴ שְׁמִיחָה
9 אַחֶרֶת בְּשִׁמְחַת הַחַג.

(78) (משנה במסכת מועד קטן דף ז' עמוד א'). (79) שהרי נוהגים בו כמה דיני אבלות (פרק י' מהלכות טומאת צרעת הלכה ו'). (80) (משנה במסכת מועד קטן דף ח' עמוד ב'). (81) שאינה שמח עמה כל כך (רש"י). (82) ומותר להתקשר בתנאים לשידוך וגם לעשות סעודה שאינו אירוסין ממש (מור וקציעה). (83) שעל ידי אלו תשתכח שמחת החג ממנו כמבואר בראש ההלכה הזאת. (84) "שנאמר מלא שבוע זאת וניתנה לך גם את זאת" (פרק י' מהלכות אישות הלכה י"ד וכן הוא בירושלמי).

10 יז. אֵין⁸⁵ מְגַלְחִין וְאֵין מְכַבְּסִין בְּמוֹעֵד, גְּזֵרָה שְׁמָא
11 יִשְׁתָּה אָדָם עֲצָמוֹ לְתוֹף הַמוֹעֵד, וְיִבּוֹא יוֹם טוֹב
12 הָרָאוּשׁוֹן⁸⁶ וְהוּא מְנוּל. לְפִיכָף, כָּל מִי שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ
13 לְגַלֵּחַ וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב - הֲרִי זֶה מִתֵּר לְכַבֵּס
14 וּלְגַלֵּחַ בְּמוֹעֵד.

(85) (משנה במסכת מועד קטן דף י"ג עמוד ב'). (86) עיקר הקפידא הוא ביום טוב הראשון וכן כתב בפירוש המשנה והיינו משום שהוא מן התורה לכבד ולענג אותו כמבואר בפרק הקודם (מעשה רוקח).

15 יח. פִּינֵצַד⁸⁷? אֲבָל שְׁחַל שְׂבִיעֵי שְׁלוֹ לְהִיּוֹת בְּיוֹם
16 טוֹב⁸⁸, אוֹ שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב וְהֲרִי הוּא
17 שְׁבִיט⁸⁹ שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְגַלֵּחַ; וְהָבָא מִמְּדִינַת הַיָּם⁹⁰ -
18 וְהוּא, שְׁלֹא יֵצֵא לְהַטִּיל, אֲלָא לְסַחֲוֵרָה וּכְיוּצָא בָּהּ;
19 וְהַיּוּצָא מִבֵּית הַשְּׂבִיחַ וּמִבֵּית הָאֲסוּרִים; וּמִי שְׁתֵּיהֶם
20 מְנַדְּהָ⁹¹, וְלֹא הִתִּירוּהוּ אֲלָא בְּמוֹעֵד; וּמִי שֶׁנִּשְׁבַּע⁹²
21 שְׁלֹא לְגַלֵּחַ וּשְׁלֹא לְכַבֵּס, וְלֹא נִשְׁאֵל לְחַכֵּם לְהִתִּיר
22 נִדְּרוֹ אֲלָא בְּמוֹעֵד - הֲרִי אֵלּוּ מְגַלְחִין וּמְכַבְּסִין
23 בְּמוֹעֵד.

(87) (משנה במסכת מועד קטן דף י"ג עמוד ב'). (88) לא

לענין גילוח מדובר כאן, שהרי באופן זה אין הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים, אלא לענין כיבוס שאינו אסור אלא בתוך שבעה, שכיון שהיה אסור לכבס בערב יום טוב מותר לו לכבס בחול המועד (כסף משנה). [ועיין בהקדמת מעשה רוקח בשם חידושי משקין להר" חיים בר' דוד תלמיד הרשב"א מה שכתב בשם רבינו הרמב"ם בזה ועיין עוד בשו"ת ר' יהושע הנגיד נכדו של הרמב"ם ("קובץ על יד" ספר ג' ת"ש) שאלה כ.]. (89) וכיון שבערב יום טוב כלו לו שבעה, ובכניסת יום טוב נתבטלה ממנו אבילות שלשים, מותר לו להסתפר בחול המועד, מאחר שהיה אנוס ולא יכול להסתפר לפני החג שהיה שבת (כסף משנה). (90) במועד, או בערב יום טוב סמוך לחשיכה שלא היה לו שהות להתגלח לפני החג. (91) שאסור להתגלח כל זמן שהוא בנידוי. (92) או נדר.

24 יט. וְכֵלֶין⁹³ שֶׁהִיָּה לָהֶן פְּנָאֵי לְגַלֵּחַ קֹדֶם הָרֶגֶל וְלֹא
25 גִּלְחוּ - אֲסוּרִין. אֲבָל הַנְּזִיר וְהַמְצַרֵּעַ שֶׁהִגִּיעַ זְמַן
26 תְּגַלְחָתוֹ - בֵּין בְּתוֹף הַמוֹעֵד, בֵּין קֹדֶם הָרֶגֶל -
27 אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִיָּה לָהֶם פְּנָאֵי, מִתֵּרִין לְגַלֵּחַ בְּמוֹעֵד,
28 שְׁלֹא יִשְׁהוּ קִרְבָּנוֹתֵיהֶן⁹⁴. וְכָל הַיּוּצָא⁹⁵ מִטְּמֵאָתוֹ
29 לְטַהֲרָתוֹ⁹⁶ - מִתֵּר לְגַלֵּחַ בְּמוֹעֵד. וְקִטְוִין⁹⁷ שְׁנוּלֵר - בֵּין
30 בְּמוֹעֵד, בֵּין לְפָנֵי הַמוֹעֵד⁹⁸ - מִתֵּר לְגַלְחוֹ בְּמוֹעֵד⁹⁹.
31 וְאֲנִשׁוֹן¹⁰⁰ מְשֻׁמֵּר שֶׁשְׁלָמָה מְשֻׁמְרָתוֹ בְּתוֹף הַמוֹעֵד -
32 מִתֵּרִין לְגַלֵּחַ, מִפְּנֵי שְׁאֲנִשֵּׁי מְשֻׁמֵּר אֲסוּרִין לְגַלֵּחַ
33 בְּשִׁבְטָה שְׁלֵחִין¹⁰¹.

(93) (מסכת מועד קטן דף י"ז עמוד ב'). (94) שאין מביאים קרבנותיהם אלא אחרי התגלחת (רש"י). (95) במשנה (מסכת מועד קטן דף י"ג עמוד ב'): "והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו". אבל הרמב"ם בפירוש המשנה הביא: "והעולה מטומאתו לטהרתו" וכן הוא בכמה נוסחאות (בדק"ס). (96) והטמא אינו מתקשט כל ימי טומאתו ואינו מתגלח (מגיד משנה). [וכן הוא בספר המצוות (עשין קיב): "וטמא טמא יקרא - שכל טמא צריך שיכריז על עצמו הטומאה, וזה שישים לעצמו הכרה יודע בה שהוא טמא". ובחינוך (מצוה קסט): "שיעשה בגופו עניין שיזכר לבני אדם בו שהוא טמא ויסורו ממנו", ובתשובת הגאון (תשובות הגאונים מן הגניזה הוצאת גינצבורג עמ' 38): "הזב כו' ואל יקשט את עצמו אלא יהא מנוול במראהו". וראה בהקדמת כתבי מכון הרי פישל עמ' 12 להגר"ש ליברמן]. (97) (מסכת מועד קטן דף י"ד עמוד א'). (98) יש אומרים שכל זמן שאינו בן י"ג שנה מותר לגלחו במועד (פרי מגדים). (99) שכיון שאינו חייב במצוות לא שייך לגזור עליו שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. (100) (מסכת מועד קטן דף י"ז עמוד ב'). (101) מבואר ברמב"ם פרק א' מהלכות ביאת מקדש הלכה י"ב: "ואנשי משמר אסורין לספר ולכבס בשבת (= בשבוע שלהם) כדי שלא יעלו למשמרתן כשהן מנוולין".

34 כ. מִתֵּר¹⁰² לְטַל שְׂפָה בְּחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְלְטַל צִפְרָנִים
35 וְאֶפְלוֹ בְּכָלִי. וּמַעֲבֵרֶת הָאִשָּׁה שְׁעָר מִבֵּית הַשְּׁחִי
36 וּמִבֵּית הָעֶרְוָה, בֵּין בֵּיד בֵּין בְּכָלִי; וְעוֹשָׂה¹⁰³ כָּל

123) (מִשְׁנָה בַּמִּסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ג עַמּוּד ב').
 124) לִפִּי שֶׁהָם דְּבָרִים הַמֵּתִיקִים וְאִין הֵיכֵר שֶׁהוּא לְצוּר
 הַמוֹעֵד. 125) שְׁאִינוּ מְפֹלֵשׁ לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים. 126) פּוֹתַח
 דֶּלֶת אַחַת וְנוֹעֵל דֶּלֶת אַחַת, מִשּׁוֹם כְּבוֹד הַמוֹעֵד (רִש"י).
 127) שְׁמִינִי עֲצֵרַת הוּא רֹגֵל בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ וְהִיוּ רִגְלֵי־לֵם הָרַבּוֹת
 בּוֹ בַּסְּעוּדוֹת (מַגִּיד מִשְׁנָה, וְעִיִּין שִׁטָּה עַל מוֹעֵד קֹטֵן ש"ס).
 128) וּבִשְׁמִים (מִשְׁנָה בְּרוּרָה סִימָן תַּקל"ט). 129) שְׁאִינִם
 מֵתִיקִים וְהַכֹּל יוֹדְעִים שְׁקוּנִם אוֹתָם לְצוּרֹךְ אוֹתוֹ יוֹם.
 כֹּד. כִּלְ130 שְׁאִסּוֹר לַעֲשׂוֹתוֹ בַּמוֹעֵד - אֵינוֹ אוֹמֵר
 לְנִכְרִי לַעֲשׂוֹתוֹ; וְכֹל שְׁאִסּוֹר לַעֲשׂוֹתוֹ בַּמוֹעֵד, אִם
 אֵין לוֹ מָה יֵאָכֵל - הֲרִי זֶה עוֹשֶׂה פְּדִי פְּרִנְסָתוֹ. וְכֵן
 עוֹשֶׂה סְחוּרָה פְּדִי פְּרִנְסָתוֹ. וּמִתָּר לַעֲשִׂיר לְשֹׁכֵר
 פּוֹעֵל עֲנִי שְׁאִין לוֹ מָה יֵאָכֵל, לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה שֶׁהִיא
 אִסּוּרָה בַּמוֹעֵד, פְּדִי שִׁטְל שְׁכָרוֹ לְהַתְּפָרֵס בּוֹ. וְכֵן
 לּוֹקְחִין דְּבָרִים שְׁאִינִם לְצָרָה הַמוֹעֵד מִפְּנֵי צָרָה
 הַמוֹכֵר שְׁאִין לוֹ מָה שִׁיאָכֵל131.

130) (מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ב עַמּוּד א'). 131) "אִף אִם
 יֵשׁ לוֹ כָּלִי בֵּית לַמְּכּוֹר, מוֹתֵר לוֹ לַעֲבֹד, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ
 סְחוּרוֹת לַמְּכּוֹר, לֹא נִקְרָא אֵין לוֹ מָה לֵּאכּוֹל" (בֵּית יוֹסֵף
 או"ח סִימָן תַּקמ"ג).

כֹּה. שׁוֹכְרִין132 הַשְּׂכִיר עַל הַמְּלָאכָה בַּמוֹעֵד
 לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַחֵר הַמוֹעֵד133, וְכֹלכֹּד שֶׁלֹּא יִשְׁקַל וְשִׁלָּא
 יִמָּדֵד וְלֹא יִמָּנֶה פְּדִיָּה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. נִכְרִי
 שֶׁקָּבַל קְבֻלָּת134 מִיִּשְׂרָאֵל, אִפְּלוּ הִיָּה חוּץ לְתַחוּם135
 - אֵינוֹ מְנִיחוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ בַּמוֹעֵד; שֶׁהִפֵּל יוֹדְעִין
 שֶׁמְּלָאכָה זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְיִחַשְׁדּוּ אוֹתוֹ שֶׁהוּא שֹׁכֵר
 אֶת הַנִּכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּמוֹעֵד, שְׁאִין הִפֵּל יוֹדְעִין
 הַהִפְרָשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַשְּׂכִיר136 וּבֵין הַקְּבָלָן137, וְלִפְיָכֵךְ
 אִסּוּר.

132) (מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ב עַמּוּד א'). 133) שְׁמַתְנָה
 עֲמוֹ בַּפִּירוּשׁ שִׁיעֻשָּׁה הַמְּלָאכָה אַחֲרֵי הַמוֹעֵד.
 134) בַּקְּבֻלוֹת, לִבְנוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. 135) שֶׁהִי
 בַּמוֹעֵד מוֹתֵר לִלְכַּת מִחוּץ לְתַחוּם וְיִרְאוּ שֶׁהִנְכִּיר עוֹבֵד
 בְּשִׁבִּיל יִשְׂרָאֵל, בְּנִיגוּד לִשְׁבַת שְׁאִסּוֹר לַצֵּאת חוּץ לְתַחוּם
 וּלְפִיכֵךְ מוֹתֵר לְהַנִּיחַ לְקַבֵּלֵן הַגּוֹי לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה חוּץ
 לְתַחוּם (פֶּרֶק ו' מֵהַלְכוֹת שְׁבֵת הַלְכָה י"ד). 136) שְׂכִיר יוֹם
 שְׁאִסּוֹר עַל פִּי הַדִּין מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.
 137) שְׁעוֹשֶׂה עַל דַּעַת עֲצֻמוֹ וְלֹא כְּשִׁלּוּחוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

1) נִתְבָּאֵרוּ בּוֹ דִּינֵי חוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד. וְנִסְתִּיִּם הַפֶּרֶק בִּבְיֹאֵר
 עֲרֵבֵי יָמִים טוֹבִים, מָה הֵן בְּמִלְאכָה. וּבִפְרָט דִּינֵי עֲרֵב הַפֶּסַח
 שְׁדִּינוּ חִלּוֹק מִן הַשָּׂאָר.

א. נִהְרֹת1 המוֹשְׁכִין מִן הָאֲגָמִים3 - מִתָּר לְהִשְׁקוֹת
 מִהֵן בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּמוֹעֵד; וְהוּא, שֶׁלֹּא פִּסְקוּ4. וְכֵן
 הַבְּרֻכוֹת, שְׁאֵמֶת הַפִּים עוֹבְרָת5 בִּיְנִיָּהן - מִתָּר
 לְהִשְׁקוֹת מִהֵן. וְכֵן בִּרְכָה שְׁנִטְפָה מִבֵּית הַשְּׁלָחִין,
 וְעִדָּן הִיא נוֹטְפָת - מִתָּר לְהִשְׁקוֹת מִמֶּנָּה בֵּית

1 תַּכְשִׁיטָיָה בַּמוֹעֵד: פּוֹחֶלֶת104 וּפּוֹקֶסֶת105, וּמַעֲבֵרַת
 2 סָרֵק עַל פְּנֵיהָ, וְטוֹפֶלֶת עֲצֻמָּה בְּסִיד106, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ;
 3 וְהוּא, שֶׁתּוֹכֵל לְקַפְּלוֹ107 בַּמוֹעֵד108.

102) (מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ח עַמּוּד א'). 103) (מִשְׁנָה
 בַּמִּסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף ח' עַמּוּד ב'). 104) לְשִׁים צִבְע כְּחוֹל
 עַל הַעֲיִנִּים. 105) לְשִׁים צִבְע אֲדוּם עַל הַלְחִיִּים.
 106) לְהַעֲבִיר שַׁעֲרוֹת. וְאִף עַל פִּי שֶׁהִיא מִתְּנוּלוֹת עֲכָשׁוּ -
 תִּשְׁמַח אַחֵר כֵּךְ בַּעֲיֹדוֹן הַבִּשּׁוּר. 107) בַּכ"י הַגִּירָסָא:
 "לְקַלְפוֹ". 108) שֶׁאִם לֹא כֵן אִסּוּר, שֶׁהִי הִיא מְנוּלוֹת בְּכֹל
 יָמֵי הַמוֹעֵד וְלֹא תֵּהָא מַעֲוֹדָתָא אֲלֵא לְאַחֵר הַמוֹעֵד.

4 כֹּא. הַזְּבִים109 וְהַזְּבוֹת וְהַנְּדוֹת וְהַיְּלִדוֹת וְכָל הָעוֹלָם
 5 מִטְּמָאָה לְטַהָרָה110 בְּתוֹךְ הַמוֹעֵד - הֲרִי אֵלוֹ מִתָּרִין
 6 לְכַבֵּס. וְכִי שְׁאִין לוֹ אֶלָּא חִלּוֹק אֲחֵד111 - הֲרִי זֶה
 7 מִכַּבֵּסוֹ בַּמוֹעֵד. מִטְּפָחוֹת הַיָּדִים112 וּמִטְּפָחוֹת
 8 הַסְּפָרִים113 וּמִטְּפָחוֹת הַסֶּפֶג114 - הֲרִי אֵלוֹ מִתָּרִין
 9 לְכַבֵּס בַּמוֹעֵד. וְכֵן115 כָּלִי פֶּשֶׁתָן - מִתָּר לְכַבֵּס
 10 בַּמוֹעֵד, מִפְּנֵי שְׁצִירִכִין בְּבוֹס תָּמִיד, אִפְּלוּ נִתְכַּבְּסוּ
 11 עֲרֵב יוֹם טוֹב.

109) (מִשְׁנָה בַּמִּסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ד עַמּוּד א').
 110) וְצִירִכִים לְהַחֲלִיף בְּגִדֵיהֶם שְׁנִטְמָאוּ. 111) שְׂכִיב
 אוֹתוֹ לְפָנֵי הַמוֹעֵד. 112) שְׁמַנְגָבִים בּוֹ יָדִים.
 113) שְׂכוּרִכִין בָּהֶם סִפְרֵי קוֹדֶשׁ. וְיֵשׁ קוֹרְאִים "הַסְּפָרִים"
 וְהֵינּוּ שְׂכֵל הַמִּסְתַּפְּרִים בְּהִיתָר כְּמִבּוּרָא לְמַעֲלָה (מַגִּיד
 מִשְׁנָה). 114) שְׁמַתְנַגְבִּים בּוֹ בְּצִאתָם מִהַמְּרַחֵץ.
 115) (מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ח עַמּוּד א').

12 כֹּב. אֵין116 עוֹשִׂין סְחוּרָה117 בַּמוֹעֵד, בֵּין לְמִכּוֹר בֵּין
 13 לְקִנּוּת. וְאִם הִיָּה דְּכָר הָאֵבֵד, שְׁאִינוֹ מְצוּי תָּמִיד
 14 לְאַחֵר הַמוֹעֵד, כְּגוֹן סְפִינּוֹת אוֹ שִׁירֹת118 שֶׁבָּאוּ, אוֹ
 15 שֶׁהֶם מְבַקְּשִׁים לַצֵּאת וּמִכּוֹר בְּזוֹל119 אוֹ לְקַחוּ בִּיקָר
 16 - הֲרִי זֶה מִתָּר לְקִנּוּת אוֹ לְמִכּוֹר. וְאֵין120 לּוֹקְחִין
 17 בְּתִים121 וְעֲבָדִים וְכִהְמָה אֶלָּא לְצָרָה הַמוֹעֵד122.

116) (מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י' עַמּוּד א'). 117) מִפְּנֵי הַטּוֹרָח
 (מִגֵּן אֲבָרָהִם). 118) (יְרוּשְׁלָמִי מִסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן פֶּרֶק ב' /
 הַלְכָה ג'). 119) וְאִם לֹא יִקְנֶה מֵהֶם יִימָנַע מִרִּיחַ וְאִף זֶה
 הוּא כְּדַבֵּר הָאֲבוּד. וְיֵשׁ סוֹבְרִים שְׁאִין זֶה דְּבַר הָאֲבוּד כִּיּוֹן
 שְׁאִינוֹ מִפְּסִיד מִן הַקֶּרֶן (מַגִּיד מִשְׁנָה). 120) (מִשְׁנָה
 בַּמִּסְכָּת מוֹעֵד קֹטֵן דָּף י"ג עַמּוּד א'). 121) בַּכ"י הַגִּירָסָא:
 "בְּתִים אֲבָנִים וְעַבְדִּים". 122) אֲבָל לְהַרְוִיחַ אִסּוּר וְאֵע"פ
 שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ בְּסִמּוֹן שְׁמוֹתָר לְקִנּוּת לְהַרְוִיחַ - אֵלוֹ יֵשׁ לָהֶם
 פְּרָסוּם גָּדוֹל בְּקִנְיָתָם וְיֵשׁ בּוֹה זְלוּל הַמוֹעֵד (מַגִּיד מִשְׁנָה).

18 כֹּג. מוֹכְרֵי123 פְּרוֹת, פְּסוֹת וְכָלִים - מוֹכְרִין בְּצִנּוּעָה124
 19 לְצָרָה הַמוֹעֵד. בִּיעֵצָד? אִם הִיָּה הַחֲנוּת פְּתוּחָה
 20 לְזוּיָת אוֹ לְמִבּוֹי125 - פּוֹתַח בְּדִרְכּוֹ, וְאִם הִיָּה
 21 פְּתוּחָה לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים - פּוֹתַח אֶחָד וְנוֹעֵל אֶחָד126.
 22 וְעֲרֵב יוֹם טוֹב הָאֲחֵרֹן שֶׁל חֹג הַסְּכוֹת127 מוֹצֵיא
 23 וּמַעֲשֵׂר אֶת הַשּׁוּק בְּפִירוֹת, בְּשִׁבִּיל כְּבוֹד יוֹם טוֹב.
 24 מוֹכְרֵי תְּבִלִין128 - מוֹכְרִין פְּדִרְכָן בְּפִירוֹתָא129.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון י"א תמוז - ספר זמנים - הלכות שביתת יום טוב קיג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(נמוקי יוסף). (24) שכיון שהיתה לחה מקודם, אין טורח רב להשקותה (מגיד-משנה). (25) לזלף את השדה בהשקייה מועטת בשביל הירקות. (26) ואף שלדברי רבי אליעזר בן יעקב, שפסק הרמב"ם כמותו: "ובלבד שלא ישקה את כל השדה", יש איסור גם להרביץ את השדה? יש לומר שכאן מדובר בבית השלחין, שאם לא יזלף מים - יפסיד הזריעה והוא דבר האבד ומותר (מגיד-משנה).

ד. זרעים²⁷ שלא שתו מלפני המועד - לא ישקם במועד, מפני שהן צריכין מים רבים, ויבא לידי טרח יתיר²⁸. ומתיר²⁹ להסב את הנגר במקום למקום ולפתח נגר שנפתח. בורות שיחין ומערות של יחיד, אם היה צריך להם³⁰ - חוטטין³¹ אותן, וישפין³² את סדקיהם; אבל אין חופרין אותן לכתחלה. וכונסים לתוכם מים, אף-על-פי שאינו צריך להן. ועושין³³ נברכת³⁴ במועד.

(27) משנה, מועד קטן ה, ב. (28) וטירחה יתירה אסורה אף במקום הפסד (כסף-משנה). (29) מועד קטן ד, ב. (30) לשתייה. (31) מנקין. (32) וסותמין. (33) (משנה במועד קטן ח:). (34) בריכת מים לכביסה. וכן פירש רש"י. ולאלה שהיתרום חכמים לכבס (למעלה פ"ז הלכה כא) והוא לצורך המועד (מגיד משנה).

ה. עכברים³⁵ שהן מפסדין את האילנות - צדין אותן במועד. בשדה האילן - צד פדרפו. כיצד? חופר ותולה המצודה. ואם³⁶ היה שדה לבן³⁷ סמוך לשדה האילן - צדין אותן בשדה הלבן בשנוי, כדי שלא יפנסו לשדה האילן ויחריבוה. וכיצד צד בשנוי? נועץ שפוד בארץ, ומכה בקרדם, ואחר כך מנתקו, ונמצא מקומו גמא.

(35) משנה, מועד קטן ו, ב. ושם כתוב: "צדין את האישות ואת העכברים", אישות היא חפרפרת, חיה קטנה שמקלקלת את האילנות על ידי חפרותיה בשדות. (36) כדעת חכמים במשנה שם, שבשדה לבן לא הותר אלא שלא כדרכו, ודוקא הסמוכה לשדה אילן, שכן הוא בברייתא (שם ז). לפי נוסחת רבינו שם (עיין מגיד-משנה). אבל לפי נוסחתנו בברייתא שם, מדברת המשנה בשדה לבן הסמוכה לעיר. ולפי"ז פסקו הר"ף והרא"ש שבשדה לבן הסמוכה לשדה אילן, מותר לצוד אותן כדרכן, ואם אינה סמוכה לשדה אילן - צדין אותן על ידי שינוי. (37) שדה תבואה שאין שם צל אילנות, נקראת שדה לבן.

ו. כהל גנה שנפלה³⁸ - בונה מעשה הדיוט³⁹, או גוזר אותו בקנים וגמא ופיצא בהן. וכן אם עשה מעקה לגג - בונה אותו מעשה הדיוט⁴⁰. אבל כהל חצר⁴¹ שנפלה - בונה פדרפו. ואם היה גוהה⁴² - סותרו מפני הסכנה, ובונה פדרפו.

(38) מועד קטן ו, ב. שאין כאן חשש של הפסד גדול אם יכנסו בה בני אדם (רש"י). (39) שמניח אבנים זו על גבי זו, ואינו טח בטיט (פירוש המשניות, וכן הוא בגמרא).

השלחין אחרת; והוא, שלא פסק המעין המשקה בית השלחין העליונה⁶.

(2) מועד קטן ד, א. (3) נחלי מים מכונסים. (4) שאינם פוסקים בשום פעם אלא מושכים תמיד מן האגם, ואין לחשוש שמא יצטרכו למלא בכד ולהשקות, שזוהי טירחה יתירה. (5) אבל בריכות שאין אמת המים עוברת על ידן - אסור להשקות מהן השדות, כי אחר שיוצאו כל המים, יצטרך להביא מים בדלי ממקום אחר, והיא טירחה יתירה בחול המועד - שאסורה. (6) אבל אם פסק המעיין, יש לחשוש שיצטרך להביא מים בדלי ממעיין אחר, ואסור בחול המועד שהוא טירחה יתירה.

ב. ערוגה⁷ שחציה נמוך וחציה גבוהה⁸ - לא ידלה במקום נמוך להשקות מקום גבוה, מפני שהוא טרח גדול. ומתיר לדלות מים להשקות הירקות כדי לאכלן⁹ במועד; ואם בשביל לפותן - אסור¹⁰.

(7) מועד קטן ד, א. (8) וכל-שכן כשהן שתי ערוגות ואחת גבוהה מתבירתה, אין דולין מהתחתונה להשקות העליונה ('משנה ברורה' סי' תקלז). (9) שיהיו ראויין לאכילה ועומדין לימכר לצורך אכילה במועד (ריטב"א). (10) שלגבי אוכל נפש או מכשיריו, התיירו חכמים גם טורח גדול בחול המועד, אבל כדי להשביחן אסור לעשות טירחה יתירה שאין זה צורך המועד (רמב"ן).

ג. אין¹¹ עושין עוגיות¹² בעיקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים. ואם היו עשויות ונתקלקלו¹³ - הרי זה מתקנן¹⁴ במועד. וכן אמת המים¹⁵ שנתקלקלה - מתקנין אותה במועד. כיצד? היתה עמקה טפח¹⁶ - חופר בה עד ששה¹⁷; היתה עמקה טפחים¹⁸ - מעמיקה עד שבעה¹⁹. ומושכין²⁰ את המים²¹ מאילן לאילן²², ובלבד שלא ישקה את כל השדה²³. ואם היתה שדה לחה - מתיר להשקות את פלה²⁴. ומרביצין²⁵ את השדה במועד²⁶. שכל הדברים האלו אין בהן טרח יתיר.

(11) משנה, מועד קטן ב, א. (12) חפירות. (13) אבל לא נסתמו לגמרי. (14) אבל אסור להעמיקן יותר משהיו בתחילה (מגיד-משנה, ועיין ביאורי הגר"א סי' תקלז ס"ו, וב'אשל אברהם' לבעל 'פרי מגדים' סק"ה). (15) תעלה להוליך מים בשדה במקום למקום, ונקראת אמת המים מפני שרוחבה ועומקה היו אמה = ששה טפחים. (16) 10 סנטימטר לאחר הקלקול. (17) טפחים, שהוא שיעור אמה כמו שהיתה מקודם, ואסור להעמיקה יותר (ריטב"א). יוצא שמעמיק בחפירה חמישה טפחים. (18) לאחר הקלקול, ואילו קודם לכן היתה עמוקה שבעה טפחים. (19) שהוא מעמיק חמישה טפחים. (20) משנה, מועד קטן ו, ב. כדברי רבי אליעזר בן יעקב. (21) עושין חפירה סביב האילן למלאות מים. (22) שהאילנות צריכים השקייה בבית השלחין (למעלה פ"ז ה"ב). (23) בשדה הבעל ("בית המשקה" כלשון רבינו למעלה פ"ז ה"ב) הדברים אמורים, והאילנות לא ייפסדו על-ידי מניעת ההשקייה על כל השדה

קיד שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון י"א תמוז - ספר זמנים - הלכות שביתת יום טוב

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

19 וְאֵת הַפְּרוֹת⁵⁷ שֶׁבֶּהָ בַּשָּׂמֶן, וְעוֹקְרִין⁵⁸ אֶת הַפֶּשֶׁתָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא רְאוּיָה לְחֶפְזָה⁵⁹ בָּהּ בַּמוֹעֵד, וְקוֹצְרִין אֶת הַכִּשּׁוֹת⁶⁰, מִפְּנֵי שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהִטִּילָה לְשֹׁכֵר בַּמוֹעֵד. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה.

54 עבודה זרה נ, ב. ליטול התולעים מן האילנות - משום שהוא טירחה יתירה ('מגן אברהם'). (55) להדביק זבל באילנות, במקום שנקלף הקליפה, ואף כאן ישנה טירחה יתירה. (56) לקצץ מענפי האילנות, וגם זו טירחה יתירה. (57) כדי שנוכל לאכלם במועד. אבל בלא זה - אסור, שאינו נעשה אלא להשביח הפירות ('מעשה רוקח'), ועיין לחם-משנה. (58) מועד קטן יב, ב. (59) לכסות בו פירות השטוחים לייבש. (60) מין צמח שבפרחיו משתמשים לבישול השכר (=הבירה).

23 יא. אין⁶¹ מכניסין את הצאן לדיר⁶² כדי שיזבלו את הקרקע, שהרי הוא מדייר שדהו במועד; ואם באו מאלהין - מותר. ואין מסייעין אותו, ואין מוסרין להן שומר⁶³ לנער⁶⁴ את הצאן. הנה שכיר שבת⁶⁵, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע⁶⁶ - מסייעין אותו⁶⁷, ושוכרין שומר לנער את צאנם במקום למקום כדי שיזבלו כל השדה. הזבל⁶⁸ שבחצר - מסלקין אותו לצדדין⁶⁹; ואם נעשה חצר פרפת בקר⁷⁰ - מוציאין אותו לאשפה.

61 מועד קטן יב, א. (62) שמכניסין בהמות לשדה ושוכבות שם, וכל הלילה מטיילות ממקום למקום עד שמזדבל כל השדה. (63) גוי. (64) מוליכין ממקום למקום, מתוך כך הגללים מתנערים מהן והשדה מזדבל. (65) נשכר לכל השבוע, ולא לאותו היום בלבד. (66) שבע שנים. (67) מכיון שהוא בהבלעה. (68) פסחים נה, ב. (69) ואין מוציאין אותו. (70) שנתרבה הזבל בחצר.

32 יב. המשוה⁷¹ פני הקרקע: אם נתפנו לתקן מקום, שיעמיד בו כרי של תבואה⁷² או שידוש בו⁷³ - מותר; ואם נתפנו לעבודת הארץ - אסור. וכן המלקט עצים מתוך שדהו: אם לצורך עצים⁷⁴ - מותר; ואם לתקן הקרקע - אסור. וכן הפותק⁷⁵ מים לגנה, אם נתפנו שיפנסו הדגים⁷⁶ - מותר; ואם להשקות הארץ - אסור. וכן הקוצץ חריות מן הדקל: אם נתפנו להאכיל לבהמה⁷⁷ - מותר; ואם נתפנו לעבודת האילן - אסור. וממעשיו יפר לאי זה דבר הוא מתפנו.

71 מועד קטן י, ב. (72) כגון שמשווה את כל השדה (או"ח סי' תקלז). (73) ראה למעלה פ"ז ה"ו, שמותר לדרוש במועד לצורך המועד. וכמו כן מותר להשוות פני הקרקע שידוש בו תבואה לצורך המועד. (74) כגון שנוטל הגדולים ומניח הקטנים (או"ח שם). (75) פותח. (76) כגון שפותח למעלה מקום שיכנסו המים, ולמטה מקום שיצאו המים (או"ח שם). (77) כגון שקוצץ כולן מצד אחד (או"ח שם). ובכת"י הגירסא: "לבהמתו".

40) ואם הוא גג שרגילים להשתמש בו, ויש כאן מצוות "ועשית מעקה לגגך", מותר לעשות המעקה כדרכו ('ביאור הלכה' סי' תקמ בשם הריטב"א). (41) שיש חשש של גנבים, ודבר האבד אינו צריך שינוי (למעלה פ"ז ה"ג, ולהלן ה"ז). (42) נוטה ליפול.

1 ז. בונה⁴³ אדם אצטבא⁴⁴ לישוב או ליטון עליה. הציר והצנור⁴⁵ והקורה⁴⁶ והמנעול והמפתח שונשברו - מתקנן במועד פדרכו, בין בשל ברזל בין בשל עץ; שנה הפסד גדול הוא, שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבירות - נמצא מאבד כל מה שפבית. ויכר בארנו⁴⁷: כל שיש בו הפסד - אינו צריך שנוי⁴⁸.

43 מועד קטן י, ב. (44) ספסל. ויש אומרים שלא התירו אלא במעשה הדיוט כמו במעקה (מגיד-משנה, רמב"ן, וכ"ה במאירי). (45) חור שבאסקופה התחתונה שהדלת סובבת בו. (46) המשקוף. (47) למעלה פ"ז ה"ג. (48) ואפילו אם נשברו מלפני יום-טוב, אם לא היתה לו האפשרות לתקנם לפני יום-טוב. אבל אם כיוון מלאכתו במועד - אסור (או"ח סי' תקמ).

8 ח. אין⁴⁹ חופרין קבר להיות מוכן למת שימות⁵⁰, ואין בונים אותו; אבל אם היה עשוי - הרי זה מתקנו במועד. כיצד? מוסיף במדתו או מקצר ממדתו, כדי שיהיה נכון לעת שיקבר בו.

49 משנה, מועד קטן ח, ב: "אין חופרין כוכין וקברות במועד". ובגמרא שם: "כוכין בחפירה וקברות בבנין". ולכן כתב רבינו: "אין חופרין - ואין בונים". ומפרש רבינו משנה זו שהמדובר בכוכין קבר למתים שימותו (וכן הוא בפירוש המשניות). אבל הראב"ד שואל על זה, מסיפא: "אבל אם הי' עשוי - מתקנו במועד", ואם לפני שמת, למה התירו? (50) אבל אם כבר מת, עושים לו כל צרכו.

12 ט. אין⁵¹ מפנין את המת ולא את העצמות מקבר לקבר, ולא ממקבד לבזוי ולא מבזוי למקבד. ואסור לעשות פן לעולם בשאר הימים⁵², אלא אם פן היה מפנהו בתוך שלו⁵³ - מפנהו בשאר הימים אפילו ממקבד לבזוי.

51 משנה, מועד קטן ח, א. כרבי יוסי. (52) 'ירושלמי' מועד קטן, סוף פ"ב. "יש מי שכתב הטעם לפי שהבלבול קשה למתים, מפני שמתיראין מיום הדין, וזכר לדבר (איוב ג, יג): "ישנתי אז ינוח ליי", ושמואל אמר: "למה הרגזתני לעלות?" ואני אומר שאם זה הוא הטעם, אפילו לפנות לתוך שלו היה אסור, אלא עיקר הטעם משום בזיון המת (הרדב"ז בפ"ד מהלכות אבל ה"ו). (53) "שערב לו לאדם שיהיה נח אצל אבותיו" ('ירושלמי'), וכתב הרמב"ן שהוא-הדין שלהעלותו לארץ ישראל - מותר, וכן אם מתחילה היה דעתם לפנותו - מותר.

17 י. אין מתלעעין⁵⁴ את האילנות, ולא מזהימין⁵⁵ את הנטיעות, ולא מגזימין⁵⁶; אבל סכין את האילנות

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון י"א תמוז - ספר זמנים - הלכות שביתת יום טוב קטו

מתוך מהדורת גוגל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אומרים שבחול המועד מותר אפילו לשחוק הסממנים שהרי
הוא לצורך המועד ('פרי מגדים', ועיין 'תוספות' מו"ק י:).
טז. אין¹⁰² מפנין¹⁰³ מחציר לחצור¹⁰⁴ במועד, ולא
מפעורה לנאה ולא מנאה לפעורה¹⁰⁵; אבל מפנה
הוא מבית לבית באותה חצר. ומביאין פלים שהן
לצורך המועד מבית האמן, כגון כרים וכסתות
וצלחיות; אבל פלים שאינן לצורך המועד, כגון
מתרשה מן הלויטש או צמר מבית הצבע - אין
מביאין¹⁰⁶. ואם אין לאמן מה יאכל - נותן לו שכרו
ומניחין אצלו. ואם אינו מאמינו - מניחין בבית
הסמוך לו. ואם חושש להם שפא יגנבו - מפנין
לחצר אחרת. אבל לא יביא לביתו, אלא בצנעה¹⁰⁷.

(102) משנה, מועד קטן יג, א. (103) כלים. (104) דרך
רשות הרבים. (105) ב'ירושלמי' (סוף פ"ב) מתיר לפנות
משל אחרים לחצר שלו אפילו מנאה לכעורה, ששמחה היא
לאדם שדר בתוך שלו (הראב"ד, ועיין מגיד-משנה).
(106) משום טירחא שלא לצורך (רש"י). וה'מגן אברהם'
מפרש משום שיחשדו אותו שתיקנו במועד. (107) ושואל
ה'מגן אברהם': אם אין לאומן מה יאכל, למה לא יביאם
בפרהסיא, שהרי מותר לתת לו מלאכה לעשות? ובכת"י
חסרות שתי תיבות הללו "אלא בצנעה".

יז. אסור¹⁰⁸ לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן
המנחה ולמעלה¹⁰⁹, כמו ערבי שבתות. וכל העושה
מלאכה בהן - אינו רואה סימן ברכה לעולם.
וגזעין בו ומבטלין אותו בעל כרחו, אבל אין מפין
אותו מפת מדרות, ואין צריך לומר שאין מנדין
אותו¹¹⁰. חוץ מערב הפסח אחר חצות, שהעושה בו
מלאכה אחר חצות - מנדין אותו, ואין צריך לומר
שמפין אותו מפת מדרות, אם לא נדוהו. לפי שיום
ארבעה עשר בניסן אינו פשוט ערבי ימים טובים,
מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן¹¹¹.

(108) פסחים ג, ב. (109) מנחה קטנה, שהיא שתיים וחצי
לפני סוף היום. (110) שהרי נידוי חמור ממכת מדרות
(פסחים נב. ולמעלה פ"א הכ"ב). (111) ש"אינו בדין
שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב" ("ירושלמי" פסחים פ"ד
ה"א). וכיון שנאסר אז, בזמן המקדש - אסור לעולם
(תוספות' פסחים נ. ד"ה מקום).

יח. לפיכך¹¹² יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית
מלאכה מדברי סופרים כמו חלו של מועד¹¹³. והוא
קל מחלו של מועד¹¹⁴, ואינו אסור אלא מחצי היום
ולמעלה, שהוא זמן השחיטה; אבל מהנץ החמה¹¹⁵
עד חצי היום - תלוי במנהג: מקום שנהגו לעשות
- עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין¹¹⁶.

(112) פסחים ג, א. (113) מועד קטן יג, א. (114) ראה
להלן הכ"א. (115) אבל לפני הנץ החמה מותר במלאכה
ואין בזה שום מנהג, כרבי יהודה (פסחים ב:) וכבית הלל

יג. תנור⁷⁸ וכירים, שאפשר שייבשו ויאפה בהן
במועד - עושין; ואם לאו - אין עושין אותן⁷⁹. ובין
כך ובין כך⁸⁰ - בונין⁸¹ על חרש של תנור ועל
הפירה הטפלה שלהן. ומסרגין⁸² את המטות,
ונוקרין⁸³ את הרחים, ופותחין להן עין⁸⁴,
ומעמידין⁸⁵ אותן, ובונין אמת המים⁸⁶ של רחים⁸⁷.

(78) מועד קטן יא, א. (79) ואם צריך לתנור לחמם מפני
הקור - מותר, שהכל חולים אצל צינה. וכן אם נשבר החלון
וסובל מחמת הקור - מותר לתקן אותו ('משנה ברורה' סי'
תקמ). (80) בין אם יתייבשו ובין אם לא יתייבשו, לפי
שאפשר לאפות עליהם אף אם לא נתייבשה הטפילה
(משנה ברורה). (81) הטפילה, כלומר מתקנים את הטיח
שעל התנור. (82) אורגים (משנה, מועד קטן ח:). כתנא
קמא. ובטעם ההיתר, יש אומרים מפני שהוא לצורך המועד
(רבינו ידידיה ב'שיטה' על מועד קטן) ומסרגין הוא מעשה
הדיוט (רבינו ירוחם). ויש אומרים מפני שהוא דבר האבד
(רא"ש) ואין צריך שינוי. (83) מנקין (מועד קטן י:).
(84) חור. (85) מתקנים אותם על עמדם. (86) שמגלגלים
את הריחיים. (87) כל ארבעת הדברים הללו הם לצורך
אוכל נפש, ולכן נעשים כדרכם בלי שינוי (מגיד-משנה).

יד. זופתין⁸⁸ את החבית, כדי שלא יפסד היין⁸⁹.
וזופתין את הבקבוק, מפני שאין בו טרח⁹⁰. וסותמין
פי החבית של שכר, כדי שלא תפסד. ומחפין⁹¹ את
הקציעות⁹² בקש, כדי שלא יאבדו. ומרפכין⁹³ את
הבגדים בידים, מפני שהוא מעשה הדיוט. אבל אין
עושין קשרי⁹⁴ בית הידים, מפני שהוא מעשה אמן.
וכן כל פיוצא בזה.

(88) מועד קטן יב, א. (89) אף-על-פי שיש בו טורח.
(90) אף-על-פי שאין בו הפסד רב. (91) מכסין (מועד קטן
יג:). (92) פירות השטוחים לייבש. (93) מועד קטן י, א.
(94) לתקן את הקמטים.

טו. קוצצין⁹⁵ צפרני⁹⁶ חמור של רחים⁹⁷, ובונין
אבוס לבהמה. וסוס שירפב עליו - מתר לטל
צפרניו ולסרקו כדי לזפותו⁹⁸. ואין מרביעין⁹⁹ בהמה
במועד, אבל¹⁰⁰ מקיזין לה דם, ואין מונעין ממנה
רפואה. וכל מאכלות ומשקים שאינן מאכל בריאים
אלא לרפואה - מתר לאדם לאכלן ולשתותן
במועד¹⁰¹.

(95) מועד קטן, שם. (96) וכן לשים ברולים על הפרסות
(תוספות). (97) והוא לצורך המועד, כי הצפרנים מעכבות
הליכת החמור. ויש אומרים שצריך לעשות מעשה הדיוט
(מגיד-משנה בשם הרמב"ן). (98) שהוא צרכי רכיבה.
(99) מועד קטן יב, א. מפני שאפשר לעשותו אחר המועד.
(100) מועד קטן, שם. (101) רבינו אלפסי בשם התוספתא
פ"ב דמועד קטן. ואף-על-פי שבשבת ויום-טוב אסור שמא
יבוא לידי שחיקת סממנים (פכ"א מהל' שבת ה"כ). ויש

26 בְּרִחָה בַּמוֹעֵד מֵעַל הַבִּיצִים - מִחֲזִירִין אוֹתָהּ
27 לְמִקּוּמָהּ.

(125) משנה, פסחים נה, ב. (126) מוציאים אותו במגריפה.
(127) לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולות, אבל
לתת ביצים תחתן - אסור ולא כרש"י (מגיד-משנה).
(128) וכבר נפסדו הביצים מאכילה ואינן ראויות אלא
לדגירה. (129) בחול-המועד. (130) תרנגולת אחרת
תחתיה, מפני שספק הוא אם תשב על ביצים שכבר הוחמו
תחת תרנגולת אחרת, ובערב פסח שאינו חמור כחול-המועד
- הקילו בספק זה (מגיד-משנה).

סליקו להו הלכות שביתת יום טוב

הלכות חמץ ומצה

28 יֵשׁ בְּכָלֶלֶן שְׁמוֹנֶה מִצּוֹת. שְׁלֹשׁ מִצּוֹת עֲשֵׂה, וְחֶמֶשׁ
29 מִצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פֶּרֶטָן: (א) שְׁלֹא לֶאֱכֹל¹
30 חֶמֶץ² בְּיוֹם אֲרֻבֶּעָה-עָשָׂר מִחֻצוֹת הַיּוֹם וּלְמַעַלָּה. (ב)
31 לְהַשְׁבִּית שְׂאוֹר בְּיוֹם אֲרֻבֶּעָה-עָשָׂר. (ג) שְׁלֹא לֶאֱכֹל
32 חֶמֶץ כָּל שְׁבָעָה. (ד) שְׁלֹא לֶאֱכֹל תַּעֲרֹכֶת חֶמֶץ כָּל
33 שְׁבָעָה. (ה) שְׁלֹא יֵרָאֶה חֶמֶץ כָּל שְׁבָעָה. (ו) שְׁלֹא
34 יִמָּצֵא חֶמֶץ כָּל שְׁבָעָה³. (ז) לֶאֱכֹל מִצָּה בְּלִילִי
35 הַפֶּסַח. (ח) לְסַפֵּר בִּיצִיאוֹת מִצְרַיִם בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה.
36 וּבְאוֹר מִצּוֹת אֵלּוּ בַּפְּרָקִים אֵלּוּ:

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

הקשר בין הלכות שביתת יום טוב להלכות חמץ ומצה.

ספרו של הרמב"ם נכתב בתכלית הדיוק ומובן שכן הוא
בנוגע לסדר ההלכות ובענייניו, יש קשר בין סיום הלכות
שביתת יו"ט לתחילת הלכות חמץ ומצה.

בפשטות כתב הרמב"ם בתחילה, ההלכות הכלליות של
יו"ט השוות בכל הימים טובים ואח"כ פירט ההלכות
המיוחדות לכל יו"ט בפני עצמו על סדר הימים הטובים:
"הלכות חמץ ומצה" - חג הפסח, "ראש השנה לרגלים"
ואח"כ הלכות שופר סוכה ולולב.

אבל מלבד הקשר הכללי שבין הלכות שביתת יו"ט
והלכות חמץ ומצה, יש להוסיף שמצינו גם קשר בפרטי
ההלכות: בסוף הלכות שביתת יו"ט מבאר דברים השייכים
לערבי ימים טובים - "אסור לעשות מלאכה בערבי ימים
טובים מן המנחה ולמעלה" וממשיך לבאר החומר המיוחד
בערב פסח שאסור לעשות בו מלאכה אחר חצות כיון
שאינו כשאר ימים טובים "מפני שיש בו חגיגה ושחיטת
קרבן" ובהלכות שאח"כ ממשיך לבאר כמה פרטי דינים
בקשר לארבעה עשר בניסן, והתחלת הלכות חמץ ומצה -
גם היא בדיני יו"ד בניסן כפי שמתחיל במניין המצוות של
הלכות חמץ ומצה "שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר
מחצות היום ולמעלה".

(פסחים נה.). (116) [במנהג זה של מניעה ממלאכה לפני
חצות היום, אין הטעם משום קרבן פסח, שהרי אינו קרב
אלא לאחר חצות (ועיין 'תוספות' פסחים נ. ד"ה מקום).
ומצאנו בבבלי (מועד קטן יג.) שטעם "המנהג הוא: "משום
צורך יום-טוב" כדי להכין צרכי יום-טוב או שיתעסק בצרכי
פסחו בזמן בית המקדש או בזמן הזה בצרכי מצה ומרור
והכשר כליו וביעור חמץ" (ריטב"א שם). וכן פירש"י
(פסחים נ. במשנה). ולפי זה, אין שום מחלוקת בין רש"י
והרמב"ם, שהרמב"ם כתב טעמו של ה'ירושלמי' לאחר
חצות היום, ורש"י כתב טעמו של ה'בבלי' לקודם חצות
היום, וה'מגיד משנה' עשאים כחלוקים, ודבריו צ"ע].

1 יט. וְאִפְלוּ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּהְיָגוּ לַעֲשׂוֹת - לֹא יִתְחַלֵּל¹¹⁷
2 בְּתַחֲלָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֶף-עַל-פִּי
3 שֶׁהוּא יָכוֹל לְגַמְרָה קֹדֶם חֻצוֹת; אֲלֵא שְׁלֹשׁ¹¹⁸
4 אֲמָנוּת בְּלֶבֶד הֵן, שֶׁמִּתְחַלְלִין בָּהֶם בַּמָּקוֹם שֶׁנִּהְיָגוּ
5 לַעֲשׂוֹת¹¹⁹, וְעוֹשִׂין עַד חֻצוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֲטִיטִין
6 וְהַסִּפְרִין וְהַכּוֹבֶסִין. אֲבָל שְׂאֹר אֲמָנוּת - אִם הִתְחַל
7 בְּהֵן קֹדֶם אֲרֻבֶּעָה עָשָׂר, הוּא שִׁיגְמַר עַד חֻצוֹת; שְׂאִין
8 הָעֵם צְרִיכִין לְשְׂאֹר אֲמָנוּת צֶרֶף הִרְבָּה.

(117) משנה, פסחים נה, א. (118) מפני שהעם צריכים להם
הרבה. (119) והראב"ד מפרש המשנה הנ"ל של "שלוש
אומניות", במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה. ועיין 'מגיד
משנה'.

9 כ. הַהוּלָף¹²⁰ מִמָּקוֹם שְׁעוֹשִׂין לְמָקוֹם שְׂאִין עוֹשִׂין -
10 לֹא יַעֲשֶׂה בִּישׁוּב¹²¹, מִפְּנֵי הַמַּחֲלָקָת; אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא
11 בַּמִּדְבָּר. וְהַהוּלָף מִמָּקוֹם שְׂאִין עוֹשִׂין לְמָקוֹם
12 שְׁעוֹשִׂין - לֹא יַעֲשֶׂה. נוֹתְנִין עָלָיו חֶמֶר מִקּוֹם שֶׁיָּצָא
13 מִשָּׁם, וְחֶמֶר מִמָּקוֹם שֶׁהָלַף לָשֵׁם. וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן לֹא
14 יִתְרָאֶה בַּפְּנִיָּה שֶׁהוּא בָּטֹל מִפְּנֵי הָאֲסוּר¹²². לְעוֹלָם
15 אֵל יִשְׁנֶה אָדָם¹²³, מִפְּנֵי הַמַּחֲלָקָת. וְכֵן¹²⁴ מִי שֶׁדַּעַתּוֹ
16 לְחֹזֵר לְמָקוֹמוֹ - נוֹהֵג פֶּאֶנְשִׁי מְקוֹמוֹ, בֵּין לְהִקָּל בֵּין
17 לְהַחְמִיר. וְהוּא, שְׁלֹא יִתְרָאֶה בַּפְּנֵי אִנְשֵׁי הַמָּקוֹם
18 שֶׁהוּא בּוֹ, מִפְּנֵי הַמַּחֲלָקָת.

(120) משנה, פסחים נ, א. (121) או בתוך התחום של אותו
הישוב ('מגן אברהם'). (122) ואז אין מחלוקת - שיאמרו
שאינו לו מלאכה לעשות (גמרא). (123) ממנהג המקום.
(124) צריך לומר "וכן כל מי", כלומר שלא דוקא בענין זה
של ערב פסח, אלא בכל מנהג ומנהג הדין כן ('משנה
ברורה' סי' תסח ס"ק כב).

19 כא. מוֹלִיכִין¹²⁵ וּמִבְּאִין כָּלִים מִבֵּית הָאֶמֶן בְּאַרְבָּעָה
20 עָשָׂר אַחֵר חֻצוֹת, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִין לְצֶרֶף הַמוֹעֵד.
21 וְגוֹרְפִין¹²⁶ זָכָל מִתַּחַת רִגְלֵי בִּהְמָה, וּמוֹצִיִּים אוֹתוֹ
22 לְאַשְׁפָּה. וּמוֹשִׁיבִין¹²⁷ שׁוֹבְכִין לְתִרְנַגּוּלִים. תִּרְנַגְלָת
23 שִׁישְׁבָּה עַל הַבִּיצִים שְׁלֹשָׁה יָמִים¹²⁸ אוֹ יֶתֶר, וְנִתְּהָ
24 - מוֹשִׁיבִין אַחֲרָהּ תַּחְתֶּיהָ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, כְּדִי שְׁלֹא
25 יִפְסְדוּ הַבִּיצִים. וּבַמוֹעֵד¹²⁹ אֵין מוֹשִׁיבִין¹³⁰. אֲבָל אִם

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום ראשון י"א תמוז – ספר זמנים – הלכות חמץ ומצה קיז

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הלכות חמץ ומצה"

שמו של החג בכל התורה, חג המצות ואנו קורין אותו חג הפסח כי השי"ת מספר שבחן של ישראל שלא התמהמהו ואמרו היאך נצא למדבר, ואנו מספרים שבחו של השי"ת אשר פסח על בתי ישראל במצרים (קדושת לוי, פר' בא). וי"ל שהנהיגו שם חג הפסח זכר למקדש (עטר זקנים), אבל ראה שמות (לד, כה): זבח חג הפסח - ובת"א שם "תרבי נכסת פיסחא" ובתרגום יונתן כתב: "יו"ט קדימא דפסחא". ומה שקרא הרמב"ם הלכות אלו בשם הלכות חמץ ומצה הוא מטעם שיטתו הכללית המדברת בחיובי הגברא שבמועדים ועיין הביאור בזה ריש ספר זמנים לפירוש הפסוק שבריש הספר - "נחלתי עדותך לעולם כו".

לקוטי שיחות חלק י"ב עמוד 160 הערה ד"ה חג המצות

(1) כולל גם איסור הנאה, שאף היא בכלל אכילה, כמבואר להלן (הלכה ב). (2) חמשת מיני דגן שהם: חיטה ושעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון, כשמתערבים במים באים לידי חימוץ (להלן פ"ה ה"א). (3) אבל בערב פסח אחר חצות, אינו עובר על כל יראה וכל ימצא (ראה להלן הערה יח, ופ"ג ה"ח, ובמגיד-משנה).

פרק ראשון

(4) כלל בו רבינו איסור החמץ, מהותו וענין אכילתו, וקיומו, זמניו, ותערובתו, ומה שהוא ממנו בכרת, ומה שהוא בלאו, ומה שהוא מדבריהם.

- א. פל האוכל⁵ פזית⁶ חמץ בפסח מתחלת ליל¹
- חמשה-עשר⁷ עד סוף יום אחד ועשרים פניס²
- במזיד⁸ - חזיב פרת⁹, שנאמר: "כי פל-אכל חמץ³
- ונקרתה"¹⁰; בשוגג - חזיב קרפן חטאת קבועה¹¹.
- אחד¹² האוכל ואחד הממחה¹³ ושותה¹⁴.

(5) גם הנשים הפטורות ממצות-עשה שהזמן גרמא - שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה - חייבות בזו, כי בכל מצוות לא-תעשה שבתורה, אחד אנשים ואחד נשים חייבים (משנה, קידושין כט.). (6) 30 גראם. (7) ואילו על איסור אכילת חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה, אין עונש כרת אלא מלקות (ראה להלן הלכה ח). (8) שידע שאסור לאכול חמץ בפסח ושחייבים עליו כרת (ראה בפ"ב מהל' שגגות ה"ב). (9) משנה, כריתות ב, א. (10) ומסיים שם הפסוק: "מיום הראשון עד יום השביעי", כלומר מיום ט"ו בניסן עד יום כ"א בו. (11) בניגוד למקרים שחייבה התורה קרבן עולה ויורד, הוא קרבן שאינו קבוע, אלא אם היה עשיר מביא חטאת בהמה, ואם היה עני מביא עוף, ואם היה דל מביא עשירית האיפה. ואילו חטאת קבועה היא הבאה מן הבהמה בלבד (רמב"ם הל' שגגות פ"א ה"ד). (12) תוספתא פסחים פ"א ה"י. (13) ממס אותו על ידי היתוך ועושהו נוזל. (14) חולין קכ, א: "אכילה כתיבא

בנוסף, סדר ההלכות (שביתת יו"ט ואח"כ חמץ ומצה) מלמדנו הוראה לעבודת האדם בשלילת הגאווה והמחלוקת. בהלכות יו"ט הובא הדין בנוגע לכמה פרטי דינים הקשורים עם חילוקי מנהגים בקהילות ישראל: "מקום שנהגו לעשות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין" ובענין יהודי ההולך ממקום אחד למקום אחר פוסק הרמב"ם שיזהר שלא לשנות "מפני המחלוקת". כלומר: שעד כדי כך צריך להתרחק מענייני מחלוקת שגם כאשר על פי תורה יש לו להתנהג באופן מסוים צריך להזהר ולעשות זאת בצינעה "שלא יתראה בפניהם" ואע"פ שאת כל ענייני התורה יש לעשות ב"גאון" ובתוקף יש להזהר בזה מפני המחלוקת.

ולדוגמא: בן חוצה לארץ שבא לא"י לקראת יו"ט ודעתו לחזור לחוץ לארץ יש לו לחגוג שני ימים טובים כמנהג חוצה לארץ יכול לבא לידי גאווה כי באותו הזמן שבו א"י עושה הבדלה, אומר "המבדיל בין קודש לחול" ונכנס לימי החולין, מצווה עליו התורה לעשות קידוש של יו"ט ולכן אף שמעיקר הדין היה צריך לעשות קידוש מתוך שמחה גדולה עליו לקדש בצינעה "שלא יתראה" בפני בני ארץ ישראל.

ובהמשך לזה הלכות חמץ ומצה שגם בהם מודגשת שלילת הגאווה שבתחלתן מדבר בחומרת האיסור של "המניח חמץ ברשותו בפסח, אע"פ שלא אכלו, עובר עליו בשני לאוין שנאמר "לא יראה לך שאור כו" ונאמר "שאור לא ימצא בביתכם" והיינו, שאיסור חמץ חמור כל כך שאיסורו לא רק בבל יראה אלא גם בבל ימצא ואפילו אם סגרו החמץ והחביאו כו" מ"מ עובר על עצם היות החמץ ברשותו ומבואר בר"ן שסיבת החומרה היא שמפני גודל הרגילות בחמץ דרושה זהירות גדולה ביותר ולכן הזהירה התורה בשני לאוין.

ובעבודת האדם: הנה אף שבענייני תורה ומצוות יהודי מורגל להתנהג בחיי היום יום בתוקף ובגאון ביודעו ש"אתה בחרתנו מכל העמים" ולכן אינו מתפעל כלל מהנהגת אומות העולם ומתנהג על פי הוראות התורה שקיבל מאבותיו ואבות אבותיו, וענין זה מתבטא לא רק בהנהגה שבשבת וביו"ט כשמתעלה מענייני החולין, אלא גם בימי החול ובשעה שעוסק בענייני חולין כמשא ומתן שגם אז אינו מתפעל מהעולם ונשאר נאמן לעקרונותיו בכל ענייני הצדק והיושר. וכיון שמתרגל להתנהג בחיי היום יום מתוך הרגשת עליונות ורוממות לכן יש צורך בזהירות יתרה שלא יבוא בזה לידי הרגש גאווה "לא מינה ולא מקצתה".

יין מלכות ספר זמנים סימן כב.

תשביתו שאור מבתיכם, והרי הוא לאו הניתק לעשה, ואין לוקין עליו גם בשעה מעשה (משנה-למלך)? יש לומר, שכיון שמצוות-עשה של תשביתו היא בערב פסח, והלאו של כל יראה ובל ימצא הוא בתוך הפסח, הרי הוא "לאו שקדמו עשה", שאינו בגדר לאו הניתק לעשה, ולוקים עליו ('סדר המשנה'). (29) עונש מדרבנן על מדרו שעבר על איסור תורה.

- ד. חמץ³⁰ שעבר עליו הפסח, אסור בהנחה לעולם³¹.
ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים³², מפני שעבר על 'בל יראה' ו'בל ימצא', אסורוהו אפילו הניחו בשנגה או באנס³³, כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח³⁴.
כדי שיהנה בו אחר הפסח.

(30) משנה, פסחים כח, א. (31) [כמו חמץ בפסח, שגם אם שרפו - אפרו אסור (להלן פ"ג ה"א), כן קנסו בחמץ שעבר עליו הפסח שיהיה אסור בהנאה גם לאחר שריפתו].
(32) כרבי שמעון שם. אבל לרבי יהודה - איסורו מן התורה.
(33) שהיה אנוס ולא יכול לבערו, וגם לא לבטלו שהרי אינו ברשותו. והמקור לדברי רבינו הוא ממה שאמרו (בבא-קמא צו:): "גזל חמץ ועבר עליו הפסח, אומר לו: הרי שלך לפניך", הרי שאסור בהנאה ואף-על-פי שעבר עליו הפסח באנוס (חידושי הרמב"ן לפסחים לא: ועיין מגיד-משנה).

- ה. חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח³⁴ - בין במינו, בין שלא במינו - הרי זה אסור בכל-שהוא³⁵.
וחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אף-על-פי שהוא אסור בהנחה, אם נתערב³⁶ - בין במינו, בין שלא במינו - הרי זה מתיר לאכלו אחר הפסח³⁷.
שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו³⁸, אבל התערבת מתיר באכילה לאחר הפסח.

(34) דוקא תוך הפסח, אבל בערב פסח אחר חצות היום - אינו אסור אלא במינו בלבד, כדלהלן הערה הבאה.
(35) במשהו. והטעם בזה מפני שהוא "דבר שיש לו מתירין", שאין התערובת אסורה לעולם, שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת, לפיכך אסור בכל שהוא בין במינו בין שלא במינו. ואף-על-פי שכל דבר שיש לו מתירין שנתערב בשאינו מינו, בטל בששים - חמץ שאמרה בו התורה "כל מחמצת לא תאכלו" החמירו בו (רמב"ם פט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ט"ב). ודוקא תוך הפסח, שאז נאמר פסוק זה "כל מחמצת לא תאכלו" - אסור בין במינו ובין שלא במינו, אבל בערב הפסח אחרי חצות היום - אינו אסור אלא במינו בלבד (כסף-משנה). (36) אפילו בתוך הפסח ('מעשה רוקח'). (37) אבל בתוך הפסח חייב לבער את הכל, מפני החמץ שנתערב בתוכו ('מעשה רוקח').
(38) שנשאר לאחר הפסח.

- ו. איני³⁹ חובין פרת אלא על אכילת עצמו של חמץ, אבל ערוב חמץ, כגון פותח הפבלי ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מערב בהן - אם אכלו בפסח, לוקה ואין בו פרת⁴⁰, שנאמר: "כל מחמצת לא תאכלו". בקמה דברים אמורים? בשאכל פזית

ביה, והאי לאו אכילה הוא? אמר ריש לקיש: אמר קרא (שמות יב טו): "נפש" - לרבות השותה", נפש משמע כל דבר המיישב דעתו של אדם, וממילא גם שותה בכלל.

- ב. החמץ¹⁵ בפסח¹⁶ אסור בהנחה, שנאמר: "לא יאכל¹⁷ חמץ" - לא יהא בו היתר אכילה. והמנחה¹⁸ חמץ ברשותו בפסח¹⁹, אף-על-פי שלא אכלו²⁰, עובר בשני לאוין²¹, שנאמר: "לא יראה לך שאר בכל גבולך", ונאמר: "שאר לא ימצא בבתיכם". ואסור²² החמץ ואסור השאור שבו מחמצין אחד הוא²³.

(15) משנה, פסחים כא, א. (16) וכן בערב פסח מחצות היום ולמעלה, שכתוב בו "לא תאכל עליו חמץ" (להלן ה"ח), וכל מקום שנאמר "אכילה" - גם איסור הנאה בכלל (פ"ח מהל' מאכלות אסורות ה"טו, ועיין כסף-משנה).
(17) "מדקרינא יאכל (בצירי), משמע לא יהא בו היתר המביא לידי שום אכילה, וסתם הנאות לידי אכילה הן באות, שלוקח בדמים דבר מאכל" (רש"י). וראה בפ"ח מהל' מאכלות אסורות ה"טו, שאפילו אם נאמר "לא תאכלו" - איסורי הנאה בכלל. (18) משאיר. (19) אבל בערב פסח מחצות היום ומעלה עד כניסת הפסח, אינו עובר על הלאו של "בל יראה ובל ימצא", אלא מוטלת עליו המצוה של השבתת החמץ (וראה למעלה הערה ג, ולהלן פ"ג ה"ח, ובמגיד-משנה). (20) פסחים ה, ב. (21) ולמה לא יעבור על שלשה לאוין, שהרי כתוב גם (שמות יג, ז): "ולא יראה לך חמץ"? (כסף-משנה) - כבר כתב הרמב"ם ב'ספר המצוות' (שורש התשיעי) כי כל "לאו" שלא בא לתוספת ענין ולחדש איזה דבר נוסף בדבר זה, אינו נחשב ל"לאו" יתירא, שלא בא אלא לחזק אותו הלאו בעצמו ולא להוסיף עליו "לאו" נוסף (הגרי"ב). (22) משנה, ביצה ב, א. (23) כתב הראב"ד שאע"פ שלענין שיעוריהם שוים הם - יש הבדל ביניהם, שהרי חמץ שנפסל מאכילת כלב - אינו זקוק לבערו, ושאור שנפסל מאכילת כלב - חייב לבער, שכך שנינו בתוספתא (ביצה פ"א): "איזהו שאור? המחמץ את אחרים. חמץ? שנתחמץ מידי אחרים, מאימתי קרוי שאור? משיפסל מלאכול לכלב" (ועיין במגיד-משנה וכסף-משנה).

- ג. אינו²⁴ לוקה²⁵ משום 'לא יראה' ו'לא ימצא' אלא אם-כן קנה חמץ בפסח²⁶ או חמצו, כדי שיעשה בו מעשה. אבל אם היה לו חמץ קדם הפסח, ובא הפסח ולא בערו, אלא הניחו²⁷ ברשותו - אף-על-פי שעבר על שני לאוין, אינו לוקה מן התורה, מפני שלא עשה בו מעשה²⁸, ומפני אותו מפת מדרות²⁹.

(24) תוספתא, מכות פ"ד ה"ה. (25) מלקות ארבעים. (26) מן הגוי. ואף-על-פי שהחמץ בפסח אסור בהנאה, וכל דבר שאסור בהנאה אינו בר קנין - כל זמן שהוא ביד גוי הוא ראוי להיות מותר בהנאה אחר הפסח כדין חמץ של גוי, ולכן חלה עליו המכירה (ר"ן בפ"ג דע"ז).
(27) השאירו. (28) וכלל הוא בכמה מקומות, שאין חייבים מלקות על לאו שאין בו מעשה. ואף שיש כאן "עשה" של

ולעלמא דאורייתא" (ספר המצוות מצות לא-תעשה קצט).
(48) אבל הנהגה, כגון שמכר לגוי, אינו לוקה (משנה-למלך
פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח). (49) בכת"י הגירסא: "אחר
זמן זה", וכ"ה ב'לחם משנה'. (50) פסחים כח, ב: "ומנין
לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא-תעשה?
שנאמר: "לא תאכל עליו חמץ", דברי רבי יהודה". ולא
כרבי שמעון שם שאמר שבערב הפסח אינו עובר עליו
בלאו. וראה למעלה הלכה ד' שבענין אחר הפסח פסק רבינו
כרבי שמעון ולא כרבי יהודה (ועיין רבא"ד ומגיד-משנה).
(51) פסחים ה, א. (52) הקבלה. (53) ואף שקודם הפסח
צריכים להקריב את קרבן התמיד, ותמיד ששחטו לפני
חצות פסול, אם כן בעל כרחו זמן שחיטת הפסח הוא לא
בחצות אלא שעה אחרי חצות אחרי שחיטת התמיד?
מכל-מקום כיון שבדיעבד אם שחט הפסח קודם לתמיד
כשר, אם כן מחצות היום ואילך נחשב זמן שחיטת הפסח
(תוספות' שם ד"ה לא תשחט).

ט. וְאָסוּרִים הָחֻמִּים לֶאֱכֹל חֻמֵּי מִתְחַלֵּת שְׁעָה
שְׁשִׁית, כְּדִי שֶׁלֹּא יִגַּע בְּאִסוּר תּוֹרָה⁵⁴. וּמִתְחַלֵּת שְׁעָה
שְׁשִׁית יִהְיֶה הַחֻמֵּי אִסוּר בְּאִכְלָהּ וּבִהְנִיָּה כָּל שְׁעָה
שְׁשִׁית מִדְּבָרֵי סוּפְרִים; וְשָׁאֵר הַיּוֹם, מִשְׁבִּיעִית
וּלְמַעֲלָה - מִן הַתּוֹרָה. שְׁעָה חֲמִישִׁית אֵין אוֹכְלִין בָּהּ
חֻמֵּי, גְּזֵרָה⁵⁵ מִשּׁוּם יוֹם הַמַּעֲנֵן⁵⁶, שֶׁמָּא יִטְעֶה בֵּין
חֲמִישִׁית לְשִׁשִּׁית⁵⁷. וְאֵינוּ אִסוּר בִּהְנִיָּה בְּשְׁעָה
חֲמִישִׁית. לְפִיכָךְ תּוֹלְדִין⁵⁸ בָּהּ תְּרוּמָה וְלֶחֶם-תּוֹרָה⁵⁹
וּכְיוּצָא בָּהֶן מִחֻמֵּי שֶׁהוּא קָדֵשׁ - לֹא אוֹכְלִין⁶⁰ וְלֹא
שׂוֹרְפִין⁶¹ עַד שֶׁתִּגָּע שְׁעָה שְׁשִׁית, וְשׂוֹרְפִין הַכֹּל⁶².

(54) משנה, פסחים יא, ב. (55) שלא יטעה בשעות, ויבוא
לאכול בזמן שאסור מן התורה. (56) פסחים יב, ב.
(57) שיש ערפל, אין חמה זורחת, ואי אפשר לבדוק בחמה
(רש"י), ויש לטעות יותר. (58) בגמרא שם כתוב שביום
המענון יכול לטעות בין חמישית לשביעית, ושאלו את
הרמב"ם למה הוא כותב כאן: "בין חמישית לששית"?
והשיב: "מה שנזכר בהלכות בין חמישית לשביעית הוא
האמת, והוא מאמר התלמוד כפי מה שהקשה שם, וזכרתי
אני דבר המצוי יותר, הנופל לרוב והוא חילוף שעה בשעה
אחריה, בהיות שכוונתי בכל החיבור הזה להקריב הדין
אל השכל או אל דרך הרוב" (הוצ' פריימן סי' עו, ועיין
בכסף-משנה). (59) ביטוי לגבי תרומה וקדשים על המצב
שבו לא אוכלים ולא שורפים אותם, כדבר התלוי, שאינו
לא בשמים ולא בארץ (תפארת ישראל). (60) שישארו,
ואי אפשר לאוכלן. (61) שאסור לאכול חמץ מדרבנן.
(62) שהרי מן התורה עוד ראויים לאכילה, ואסור לשרוף
קדשים ותרומה כל זמן שמותרים באכילה. (63) גם חולין
וגם תרומה וקדשים שהם חמץ.

י. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁמֶתֵּר לֶאֱכֹל חֻמֵּי בְּיוֹם אֲרֻבָּעָה-עָשָׂר
עַד סוֹף שְׁעָה רִבְעִיעִית⁶⁴; וְאֵין אוֹכְלִין בְּשְׁעָה
חֲמִישִׁית. אֲבָל נִהְיִין בָּיוֹם⁶⁵; וְהָאוֹכֵל⁶⁶ בְּשְׁעָה שְׁשִׁית⁶⁷,
מִפֵּיִן אוֹתוֹ מִפֵּת מִדְּרוֹת⁶⁸; וְהָאוֹכֵל מִתְחַלֵּת שְׁעָה
שְׁבִיעִית, לֹקֵה.

חֻמֵּי בְּתוֹף הַתְּעַרְבָת בְּכִי אֲכִילַת שְׁלֹשׁ בִּיצִים⁴¹,
הוּא שְׁלֹקָה מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל אִם אֵין בְּתַעְרָבָת כִּזְזִית
בְּכִי אֲכִילַת שְׁלֹשׁ בִּיצִים - אֶף-עַל-פִּי שְׁאָסוּר⁴² לוֹ
לֶאֱכֹל, אִם אֲכָל אֵינוּ לֹקֵה⁴³, אֲלֹא מִפֵּיִן אוֹתוֹ מִפֵּת
מִדְּרוֹת⁴⁴.

(39) משנה, פסחים מב, א. (40) "על חמץ דגן גמור - ענוש
כרת, על עירובו - בלאו, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים
- על עירובו, בלא כלום" (פסחים מג.). וכתב רבינו יצחק
אלפסי שם: "אף-על-גב דאמרו רבנן עירובו בלא כלום,
מילקא הוא דלא לקי, אבל איסורא איכא (מלקות אין כאן,
אבל איסור דרבנן יש כאן) והני מילי היכא דליכא כזית
(שאין כזית) בכדי אכילת פרס (=אכילת שלש ביצים) -
אבל היכא דאיכא כזית (שיש כזית) בכדי אכילת פרס -
אפילו לרבנן לוקה". ומקור הדברים שכתערוכת שיש בכזית
בכדי אכילת פרס אינו חייב כרת אלא מלקות בלבד, הוא
במכילתא דרשב"י (שמות יב, כ) והובאה בדברי רבינו
ב'ספר המצוות' (לא-תעשה קצח): "כל מחמצת לא תאכלו,
לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום
המצרי. יכול יהא חייבין עליהן (כרת), תלמוד-לומר חמץ,
מה חמץ מיוחד שהוא מין גמור (=בלי תערובת) - יצאו
אלו שאינן מין גמור. למה באו? ליתן עליהן לא-תעשה
(=ללקות עליו)". (וראה במגיד-משנה וכסף-משנה ובספרו
של הגר"מ כשר "הרמב"ם ומכילתא דרשב"י" עמ' נד).
(41) משנה, כריתות יב, ב. וזהו הנקרא בגמרא ובפוסקים
"בכדי אכילת פרס". ולדעת רש"י שיעורו בכדי אכילת
ארבע ביצים. (42) שהרי חמץ בפסח אינו בטל. (43) כי
יותר מכדי אכילת פרס, אינו מצטרף. (44) מדרבנן. ככל
אוכל פחות מכשיעור (להלן הלכה ז).

ז. הָאוֹכֵל מִן הַחֻמֵּי עֲצֻמוֹ⁴⁵ בְּפֶסַח כֹּל-שֶׁהוּא, הָרִי
זֶה אִסוּר מִן הַתּוֹרָה, שְׁנֹאמַר: "לֹא יֶאֱכֹל"⁴⁶. וְאֶף-
עַל-פִּי-כֵן אֵינוּ חֵיב כֶּרֶת אוֹ קֶרֶן, אֲלֹא עַל כְּשֶׁעוֹר
שֶׁהוּא כִּזְזִית. וְהָאוֹכֵל פָּחוֹת מִכִּזְזִית, מִפֵּיִן
אוֹתוֹ מִפֵּת מִדְּרוֹת.

(45) שאם נתערב בהיתר - מבואר למעלה בהלכה ו'.
(46) ומוזה למדנו (למעלה ה"ב) שחמץ אסור בהנאה, אם כן
כשאכל כל שהוא הרי נהנה מן האיסור, ועבר על איסור
תורה ('צפנת פענח').

ח. אִסוּר⁴⁷ לֶאֱכֹל חֻמֵּי בְּיוֹם אֲרֻבָּעָה-עָשָׂר מִחֻצוֹת
הַיּוֹם וּלְמַעֲלָה, שֶׁהוּא מִתְחַלֵּת שְׁעָה שְׁבִיעִית בְּיוֹם.
וְכָל הָאוֹכֵל⁴⁸ בְּזֶמַן הַזֶּה⁴⁹, לֹקֵה מִן הַתּוֹרָה⁵⁰,
שְׁנֹאמַר: "לֹא תֹאכַל עָלָיו חֻמֵּי" - בְּלוֹמַר, עַל קֶרֶן
הַפֶּסַח. כֵּן לְמִדּוֹ⁵¹ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה⁵² בְּפֶרוֹשׁ דְּבַר זֶה:
לֹא תֹאכַל חֻמֵּי מִשְׁעָה שְׂרָאוּיָה לְשִׁחִיטַת הַפֶּסַח,
שֶׁהוּא בֵּין הָעֶרְפִּים וְהוּא חֲצִי הַיּוֹם⁵³.

(47) פסחים ד, ב: "דכולי עלמא מיהא, חמץ משש שעות
ולמעלה - אסור". ובנוסחאות מדוייקות שנקראו לפני זקני
התלמוד, כתוב: "דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שחמץ ידוע ומונח לפנינו לא מועיל לו ביטול (כלבו). ובזה מובן הדבר שלא נזכר במשנה ראשונה בפסחים החיוב לבטל את החמץ - כיון שלחמץ ידוע לא מועיל ביטול אלא צריכים לבער ולשרוף אותו. וחכמי התלמוד התקינו אחר כך (פסחים דף ו' עמוד ב'), שיבטל אחר הבדיקה שמא ימצא (בתוך הפסח) גלוסקא יפה של חמץ, ודעתו עליה, ונמצא עובר למפרע על כל יראה אם לא ביטל את החמץ (כסף משנה). אבל מפרשי הרמב"ם האריכו לדחות גירסא זו, מכמה מקומות במשנה ובגמרא (פסחים דף ז' עמוד א', מ"ט עמוד א' ועוד) שמבואר שם בפירוש על חמץ הידוע ומונח לפנינו "מבטלו בלבד", הרי שביטול מועיל לחמץ ידוע? ותיירץ הרש"ל, כי גם לפי גירסא זו של הרמב"ם, אם ביטל חמץ ידוע, אינו עובר בכל יראה ובל ימצא, שמכיון שביטלו, אינו ברשותו, והתורה אמרה: "לא יראה לך", "שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה", אלא שחייב לבער אותו מביתו, כדי לקיים מצוות "תשביתו". (10) (משנה במסכת פסחים דף מ"ט עמוד א'). ובספרי דרשו: "לא יראה לך שאור, בטל בלבד". ולפי זה צריך לבטל בפנה. אלא שנהגו לאמר: "כל חמירא וכו'" (טור). וראה בדברי רבינו להלן פרק ג' הלכה ז' והלכה ט' ובמעשה רוקח שם.

ג. ומדבריי¹¹ סופרים¹² - לחפש¹³ אחר החמץ¹² במבואות ובחורים ולבדק ולהוציא¹⁴ מכל גבולו¹⁵. וכן מדברי סופרים - שבודקין ומשביתין¹⁶ החמץ בפליה, מתחלת¹⁷ ליל ארבעה עשר¹⁸, לאור הניר¹⁹, מפני²⁰ שפליה פל העם מצויין בבתים, ואור הניר יפה לבדיקה²¹. ואין²² קובעין מדרש²³ בסוף יום שלשה עשר²⁴. וכן החכם לא יתחיל לקרות²⁵ בעת זו, שמא ימשך וימצע מבדיקת חמץ בתחלת זמנה.

(11) (משנה במסכת פסחים דף ב' עמוד א'). (12) אחרי שביטל את החמץ, אין חיוב בדיקה אלא מדרבנן (ר"ן). (13) ונקרא בלשון חכמים: "בדיקת-חמץ". (14) ונקרא בלשון חכמים: "ביעור-חמץ". (15) רשותו. והחמירו חכמים בחמץ, שאדם רגיל בו כל השנה, שמא יבוא לאכלו בפסח (תוספות מסכת פסחים דף ב' עמוד א' ד"ה אור). (16) היינו שיבטל את החמץ וכן אמרו (מסכת פסחים דף ו' עמוד ב'): "הבודק צריך שיבטל". (17) (מסכת פסחים דף ב' עמוד ב' במשנה): "אור לארבעה עשר", ותפס לשון "אור" להורות כי חיוב הבדיקה הוא מתחילת הלילה שיש עוד קצת אור (הראב"ד בהשגת הרי"ף). (18) בניסן. (19) למדו חכמים (מסכת פסחים דף ד' עמוד א'). (20) (מסכת פסחים דף ד' עמוד א'). (21) כי ביום מחשיך אור הנר (רש"י). (22) שלא יטרד בלימודו וישכח לבדוק (מסכת פסחים דף ד' עמוד א'). (23) שיעור ללמוד בציבור. (24) חצי שעה לפני הלילה (מגן אברהם אורח חיים סימן תל"א). (25) ללמוד לעצמו.

ד. אין²⁶ בודקין, לא לאור הלכה ולא לאור²¹ החמקה²⁷ ולא לאור האבנקה²⁸, אלא לאור הנר. במה

(64) שהוא שליש היום. (65) לתת לפני בהמות ועופות ולמכור לנכרי. (66) או נהנה (לחם-משנה). ועיין עוד במשנה-למלך פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח (ד"ה וראיתי לה"ה). (67) אבל האוכל בשעה חמישית, אין מכים אותו מכת מרדות, שכיון שלא נאסר אז אלא באכילה ולא בהנאה - לא החמירו בו גם לענין מכת מרדות (לחם-משנה). (68) כדין המורד נגד חכמים ועובר על איסור דרבנן.

יום שני י"ב תמוז ה'תשפ"ב

פרק שני

(1) נתבאר בו מצות השבתתו, מה שהוא מן התורה, ומה שהוא מדברי סופרים. ואיכות המקומות הצריכין בדיקה, והספיקות הבאין בענין הבדיקה מזמן חיובה לכל, וליחידים, כמו המפרש [ב]ים והיוצא בשיירא.

א. מצות עשה מן התורה להשבית³ החמץ קדם⁴ זמן אסור אכילתו, שנאמר: "ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם". ומפי השמועה⁵ למדו, שהראשון זה הוא יום ארבעה עשר⁶. ראיה לדבר זה - מה שכתוב בתורה: "לא תשחט על חמץ דם זבחי" - כלומר, לא תשחט הפסח וצדין החמץ קנים. ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות⁷.

(2) (מסכת פסחים דף ה' עמוד א'). (3) כדרך שיכתבאר בהלכה ב'. (4) כדי שברגע חלות זמן איסור אכילת חמץ, בחצות היום, יהיה החמץ מושבת ברשותו (מעשה רוקח). (5) קבלת חכמים, הלכה למשה מסיני. (6) שהראשון הזה משמעו: קודם. "ראשון דמעיקרא משמע", וכמו שמצינו (איוב פרק ט"ו פסוק ז'): "הראשון אדם תולד", ופירוש הכתוב הוא: "שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון (הקודם לשבעת הימים) תשביתו שאור מבתיכם. (7) ראה בפרק א' הלכה ח'.

ב. ומה⁸ היא השבתה זו האמורה בתורה? היא, שייבטלו⁹ בלבם¹⁰ ויחשב אותו כעפר, וישים בלבם שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צרך כלל.

(8) (מסכת פסחים דף ד' עמוד ב'): "מדאורייתא בביטול בעלמא סגי", דכתיב "תשביתו" ולא כתיב "תבערו", והשבתה בלב היא השבתה (רש"י). (9) בדפוס רומי (ר"מ) הגירסא: "שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו, ושאינו ידוע יבטלו בלבד" וכן הביא הכסף משנה. ולפי זה אין הביטול מועיל רק לחמץ שאינו ידוע לו, אבל לחמץ הידוע לו אינו מועיל ביטול, אלא צריך לבערו מן העולם. ומקור לדין זה מדברי הגמרא (מסכת פסחים דף כ"ז עמוד ב'): "אמרו לו (חכמים) לרבי יהודה הסובר אין ביעור חמץ אלא שריפה: כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, לא מצא עצים לשרפו יהא יושב ובטל? והתורה אמרה: "תשביתו שאור מבתיכם", בכל דבר שאתה יכול להשביתו", ומה הקושיא של הגמרא: יהא יושב ובטל, הלא יכול לבטלו אם אין לו עצים לשרפו, אלא ודאי

(40) (מסכת פסחים דף ח' עמוד א'). (41) למטה משלשה טפחים, שאין דרך להשתמש שם, ובמקום שאין תינוקות מצויים (כסף משנה). (42) שאין יד אדם מגעת לשם (קובץ). (43) חדר קטן שגגו משופע ואי אפשר להשתמש עליו ולכן אינו צריך בדיקה. (44) בגירסת מגיד-משנה היה כתוב: "ואוצרות שמן ואוצרות יין שאינו מסתפק מהן",

הקדים שמן ליין. ומה שכתוב: "שאינו מסתפק מהן", מוסב רק על יין אבל באוצרות שמן גם אם מסתפק מהן אין צריכין בדיקה, שיש להם קבע, שנוטל בפעם אחת מה שצריך לסעודתו, ואין רגילים ליכנס לשם באמצע הסעודה עם פתו בידו. וכן הוא בגמרא (פסחים דף ח' עמוד א'). והראב"ד שהייתה לפניו הנוסחא כמו שהיא לפניו השיג עליו וכתב "טעה בשמן שאע"פ שמתפסק אינו צריך לפי שיש קבע לסיפוקו". (45) ושמן לא הזכיר מפני ששמן אע"פ שמתפסק אינו צריך בדיקה כמו שנזכר למעלה. (46) אין דרך להכנס שם באמצע הסעודה שהדבר קבוע מקודם כמה צריכים. (47) במעשה רוקח גורס כאן: "ובית המלח ובית השעוה". (48) לא קבוע כמה משתמשים בהם ולפעמים נכנס שם באמצע הסעודה ופתו בידו. (49) יש ספרים שלא כתוב בהם קטע זה, מכיון שכבר נזכר דין זה בהלכה ה'. (50) שמא באמצע סעודתו, כשפתו בידו נכנס לשם להביא מהן. (51) (משנה במסכת פסחים דף ב' עמוד א') כבית הלל, אליבא דרב (שם דף ח' עמוד ב').

ז. אין חוששין⁵² שפא גררה חלדה חמץ למקום⁵³ שאין מכניסין בו חמץ. שאם נחוש מבית לבית, נחוש מעיר לעיר, ואין לדבר סוף⁵⁴. בדיק ליל ארבעה עשר, והניח עשר חלות ומצא תשע - הרי זה חושש, וצריך לבדק פעם שניה, שהרי גררה חלדה או עכבר בודאי⁵⁵.

(52) (משנה במסכת פסחים דף ט' עמוד א'). (53) בספרים אחרים הגירסא: "ממקום שמכניסין בו חמץ למקום שאין מכניסין בו חמץ". (54) שאי אפשר שכל ישראל יבדקו חמצם בבת אחת, וכל פעם יש לחוש שמא השני עוד לא בדק חמץ והעבירה חולדה חמצו ממקום שאינו בודק למקום הבדוק, ואין לדבר סוף. (55) (מסכת פסחים דף ט' עמוד ב').

ח. וכן⁵⁶ אם ראה עכבר שנקנס לבית וחס חמץ בפיו אחר בדיקה - צריך לבדק פעם שניה. אף על-פי שפא פרוצין באמצע הבית, אין אומרים פבר אכל אותה הפת במקום זה, והרי הפרוצין; אלא חוששין שפא הניחה בחור או בחלון⁵⁷, ואלו הפרוצין שם היו⁵⁸, ולפיכך חזור ובודק. אם לא מצא כלום - הרי זה בודק כל הבית. ואם מצא אותה הפת⁵⁹ ששטלה העכבר ונקנס, אין צריך בדיקה.

(56) (מסכת פסחים דף י' עמוד ב'). (57) אבל אין צריך לבדוק עוד הפעם בחורים ובסדקים. (58) מקודם. שאין דרכו של עכבר לפרו (גמרא ולהלן הלכה ט' בדברי רבינו). (59) אף שאינו שלם כמו שהיה (מעשה רוקח).

1 דברים אמורים? בחורים ובמחבואות. אבל
2 אכסדרה²⁹ שאורה רב, אם בדיקה לאור החמה,
3 דיו³⁰. ואמצע החצר אינו צריך בדיקה, מפני
4 שהעופות מצויים שם והן אוכלין כל חמץ שפיל
5 שם³¹.

(26) (מסכת פסחים דף ז' עמוד ב'). (27) השמש. אפילו אם בודק היום, כגון ששכח לבדוק בליל ארבעה עשר ובודק ביום ארבעה עשר, כמבואר להלן בפרק ג' הלכה ה'. (28) חבילת עצים או נרות דולקים יחד, והטעם בזה (מסכת פסחים דף ח' עמוד א') שאינו יכול להכניסה בחורין ובסדיקין לבדוק שם. (29) שיש לה שלשה קירות והקיר הרביעי פרוץ. (30) בדעבד, אבל לכתחילה בודקין בה גם בלילה לאור הנר (כסף משנה). (31) אבל מה שנמצא בחורין שבצדדי החצר, אין העופות מגיעים לשם וצריכים בדיקה (הב"ח, אורח חיים סימן תל"ג).

ה. חור³² שבאמצע הבית³³, שבין³⁴ אדם לחברו - זה בודק עד מקום שידו מגעת, וזה בודק עד מקום שידו מגעת, והשאר מבטלו בלבד³⁵. אבל³⁶ חור שבין ישראל לעכו"ם, אינו בודק כלל³⁷, שפא יאמר העכו"ם: כשפים הוא עושה³⁸ אלא מבטלו בלבד ודי. וכל מקום³⁹ שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה.

(32) (מסכת פסחים דף ח' עמוד א'). (33) דוקא שבאמצע הבית אבל אלה החורים שהם גבוהים ביותר, שאין יד האדם מגעת שם, והנמוכים משלשה טפחים, אין צריכים בדיקה, כי אין דרך להשתמש שם חמץ. (34) בקיר שבין ביתו לבית חבירו. (35) שמא נתגלגל לשם חמץ. (36) כל הקטע הזה "אבל חור שבין ישראל לגוי... בלבד ודי" לא נמצא ברמב"ם כתב יד משנת ה' קס"א (מעשה רוקח). וגם בספר מגיד משנה לא היה, ועיין כסף משנה. (37) נראה שגם ביום אינו בודק שהרי גם ביום צריך לבדוק בנר (למעלה הלכה ד') - מעשה רוקח. אבל רבינו מנוח כתב שבדוק לאור היום כדרך שהוא משתמש בו תמיד ולא יבוא לחשוש שהוא עושה לו כשפים, ועיין כסף משנה. (38) שמחפש בלילה בחורים ובסדקים בנר, ועל ידי זה יעליל עליו ויבוא לידי סכנה. (39) (משנה במסכת פסחים דף ב' עמוד א').

13 ו. חורי הבית⁴⁰ התחתונים⁴¹ והעליונים⁴², ונג
14 העציע⁴³, ורפת פקר, ולולין, ומתפן, ואוצרות⁴⁴ ויין⁴⁵
15 ואוצרות שמן שאינו מסתפק מהן, ובית דגים
16 גדולים⁴⁶ - אינן צריכין בדיקה, אלא אם-פן הכניס
17 להן חמץ. אבל אוצרות שחר, ואוצרות יין שמסתפק
18 ממנו⁴⁷, ובית דגים קטנים⁴⁸, ובית העצים, ובית
19 המורים, וחורי הבית האמצעים⁴⁹ וכיוצא באלו -
20 צריכין בדיקה, שסתמן שמכניסין להן חמץ⁵⁰. ואם
21 ידע בודאי שלא הכניס שם חמץ, אינו צריך בדיקה.
22 ובשבודק⁵¹ המרתה, בודק ממנו שתי שורות
23 החיצונות, שהן העליונה ושלמטה ממנה.

שהחמץ שהניח בזוית זו נאבד בבית והנמצא בזוית אחרת הוא חמץ אחר. (74) בנוסחת המגיד משנה ומעשה-הרוקח כתוב כאן: "או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה ופירש ככר מהם ואינו יודע אם חמץ אם מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס לבית הבדוק". אבל בדפוס ויניציאה ואמסטרדם ובדפוסים שלנו אין הקטע הזה. (75) מספק.

יג. נכנס⁷⁶ עכבר לבית וכפר בפיו, ויצא עכבר משם וכפר בפיו - אומרים: הוא הראשון שנכנס - הוא האחרון שיצא, ואינו צריך לבדק. היה הראשון שנכנס שחר, וזה שניצא לכן - צריך לבדק⁷⁷. נכנס עכבר וכפר בפיו, ויצאתה משם חלדה וכפר בפיה - צריך לבדק⁷⁸. יצאת משם חלדה ועכבר וכפר בפיה - אינו צריך לבדק, שזה הכפר הוא שהיה בפיה העכבר⁷⁹. נחש שנכנס לחור ופת בפיו - אין חיב להביא⁸⁰ חביר⁸¹ להוציא⁸².

(76) (מסכת פסחים דף י' עמוד ב'). (77) "עכברי לא שקלי מהדדי" (גמרא שם), ובודאי אין זה אותו הככר שנכנס. (78) בכ"י הגירסא: "בפיה, אין אומרים החולדה לקחה ככר מן העכבר והוציאה אלא צריך לבדוק", שאם מן העכבר לקחה היה לה גם את העכבר עצמו בפיה (גמרא שם). (79) שהרי גם העכבר בפיה. (80) לשכור בממון ולהוציא הוצאות. (81) קוסם השולט על נחשים ארסיים. (82) אלא מבטלו בלבד.

יד. פזית⁸³ חמץ בשמי קורה - מחיבין אותו להביא סלם להורידו⁸⁴, שפעמים יפל משמי קורה⁸⁵. היה חמץ בבירה⁸⁶ - אין מחיבין אותו להעלותו⁸⁷, אלא מבטלו בלבד ודיו.

(83) (מסכת פסחים דף י' עמוד ב'). (84) אף על פי שכבר ביטל את החמץ שברשותו. (85) ושמא יבוא לאכלו בפסח. ובעיא היא שם בגמרא ונפשטה על ידי "אם תמצא לומר" כשיטת רבינו בכל מקום ש"אם תמצא לומר" היא פשיטות לאיבעיא. (86) (תוספתא מסכת פסחים פרק ג' הלכה ג'). (87) אם נפל שם בלא מתכוון, אבל אם הטמינו שם בכונה, עובר (מגיד משנה).

טו. פפת⁸⁸ שאור שייחדה לשיבה - אם טח פניה בטיט, הרי זו בטלה⁸⁹ ומתיר לקימה. בצק⁹⁰ שפסדקי הערבה - אם יש פזית במקום אחד, חיב לבצר; ואם לאו - אם היה עשוי לחזק בו שברי הערבה או לסתם בו נקב, בטל במעוטו⁹¹; ואם לאו, חיב לבצר. היו בו שני תצאי זיתים בשני מקומות, וחוט של בצק ביניהם - רואין כל שאלו ינטל החוט נטלין עמו, חיב לבצר; ואם לאו, אינו צריך לבצר.

(88) (מסכת פסחים דף מ"ה עמוד ב') והיא חתיכת שאור קשה ויבשה. (89) מדין חמץ. (90) (משנה במסכת פסחים דף מ"ה עמוד א'). (91) רבי יחיאל מפאריש כתב כי עריבות שלשין בהם כל השנה אין לסמוך על מה

ט. ראיה⁶⁰ תינוק שנכנס לבית בדוק ובידו כפר, ונכנס אחריו ומצא פרוירין⁶¹ - אינו צריך בדיקה, שחזקתו שאכלו, ואלו הפרוירין שנפלה ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו, ואין דרך עכבר לפרר. ואם לא מצא פרוירין כלל - צריך לבדק.

(60) (מסכת פסחים דף י' עמוד ב'). (61) אף שאין פרוירין כדי אותו הככר (מגיד משנה).

י. הניח⁶² תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל⁶³, ולא ידענו אם חמץ אם מצה נטל, ונכנס לבית בדוק - צריך לבדק; שכל הקבוצה⁶⁴, במחצה על מחצה⁶⁵.

(62) (מסכת פסחים דף ט' עמוד ב'). (63) בכ"י הגירסא: "ונטל אחד מהם". (64) אם הרוב והמיעוט כל אחד קבוע במקומו, אין הולכים אחר הרוב, אלא הרי הוא כמחצה על מחצה (וראה בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"א). (65) ונחשב לספק. והגם שכאן מדובר בבדיקת חמץ שהיא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא? ביאר הרא"ה שכוין שעיקר בדיקת חמץ באה על הספק, ונתקנה בשביל ספק חמץ, לכן חייבוהו חכמים לבדוק בנידון של ספק (מגיד משנה). [ועיין בפרק י"א מהלכות מעשר הלכה יג סברא כזו ברבב"ז שם].

יא. שני צבורין⁶⁶, אחד של חמץ ואחד של מצה, ושני בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, ובאו שני עכברים, זה נטל חמץ וזה נטל מצה, ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שננטל החמץ⁶⁷; וכן⁶⁸ שני בתים⁶⁹ בדוקין וצבור אחד של חמץ, ובא עכבר ונטל, ואין ידוע לאיזה בית נכנס⁷⁰, או שידע שנכנס לאחד מהן, ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום, או שבידק ומצא כפר; או שהיה⁷¹ תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ, ופרש כפר מהן, ואין ידוע אם חמץ או מצה, ובא עכבר ונטל הכפר שפרש ונכנס לבית בדוק - בכל אלו אינו צריך לבדק פעם שניה, שאין כאן קבוע.

(66) (מסכת פסחים דף ט' עמוד ב'). (67) אנו תולים שהחמץ הובא לבית שאינו בדוק והמצה לבית הבדוק, ספק מדרבנן - לקולא. (68) (מסכת פסחים דף י' עמוד א'). (69) בכ"י הגירסא: "שני בתים של שני אנשים בדוקין". על כל בית תולין שלא נכנס העכבר לשם, ואין צריך בדיקה. (71) בכ"י משנה ה' קי"א ומשנת ה' קס"א חסר הקטע "או שהיו תשעה צבורין... לבית בדוק".

יב. הניח⁷² החמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחר⁷³, או שהניח תשע חלות ומצא עשר⁷⁴; או שבא עכבר ונטל החמץ, וספק נכנס לבית זה או לא נכנס - בכל אלו צריך לבדק⁷⁵.

(72) (מסכת פסחים דף י' עמוד ב'). (73) אנו חוששים

המפתח נמצא אצלו, אין זה מחייב אותו לבדוק, אלא בעל הבית חייב לבדוק (כסף משנה). (107) כי נוח לו לאדם לקיים מצוה בגופו. (108) נוח לו לאדם לקיים מצוה בממונו (גמרא). ומה שהוא טובעו עכשיו - אין זו אלא אמתלא לחזור בו מהשכירות. ויש אומרים שאף על פי שאין השכירות קיימת ואינה מקח טעות בכל זאת יכול השוכר לתבוע את ההוצאות שהוציא על הבדיקה, שהרי שכר את הבית בחזקת בדוק (מגיד משנה בשם רמב"ן).

- יט. המפרש¹⁰⁹ פים והוצא בשירא¹¹⁰ - תוף שלשים יום, זקוק לבדק¹¹¹; קדם שלשים יום, אינו צריך לבדק¹¹². ואם דעתו לחזור קדם הפסח¹¹³, צריך לבדק, ואחר-כך יצא; שפא יחזור ערב הפסח בין-השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. ואם אין דעתו לחזור - אין צריך לבדק¹¹⁴. וכן העושה ביתו אוצרו¹¹⁵ - תוף שלשים יום, זקוק לבדק, ואחר-כך פוגס אוצרו לתוכו; קדם שלשים יום - אם דעתו לפנותו קדם הפסח, צריך לבדק ואחר-כך עושה אוצר; ואם אין דעתו לפנותו קדם הפסח, אינו צריך לבדק¹¹⁶.

(109) (מסכת פסחים דף ו' עמוד א'). פורש ונוסע למדינת הים. (110) שהיא נסיעה לזמן ארוך. (111) כיון שאמרו חכמים שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, מאותו הזמן חלה עליו חובת בדיקת חמץ (גמרא). (112) כיון שאין דעתו להיות בביתו בפסח. (113) ומכל שכן אם דעתו לחזור בתוך ימי הפסח שחייב לבדוק לפני צאתו לדרך, כדי שבחזירתו ימצא את ביתו נקי מחמץ (רש"י). (114) אלא מבטלו בלבד במקום שנמצא בזמן הביטול (טור, והגהות מימוניות). (115) אוסף לתוכו תבואה ופירות. (116) כי החמץ שנמצא תחת התבואות, הרי הוא כמבוער (רש"י).

פרק שלישי

(1) נתבאר בו דיני הבדיקה, במה שהוא אחר הבדיקה כגון הביטול, וכן כשאין הבדיקה נעשית בזמנה, כגון שחל י"ד להיות בשבת. וכן מי שלא בדק בזמנו, וענין השריפה, והביעור, ומי שהוא פטור מן הבדיקה ודי לו בביטול, וכיצא בו.

- א. כשבדק² אדם ומחפש³ בלילי⁴ ארבעה-עשר⁵ - מוציא את החמץ מן החורים⁶ ומן המחבואות ומן הזוויות, ומקבץ הכל, ומניחו⁷ במקום אחד עד תחלת שעה ששית ביום, ומבערו⁸. ואם רצה לבער⁹ בלילי ארבעה-עשר, מבערו⁹.

(2) משנה, פסחים ב, א. (3) פסחים ז, ב. (4) לילות דעלמא. כלומר, ליל כל שנה ושנה. (5) בניסן. (6) פסחים ח, א. (7) משנה, פסחים י, ב. (8) משנה, פסחים יא, ב: "ושורפין בתחילת שש". (9) שהרי ביעור חמץ הוא בכל דבר שיכול לבערו מן העולם (להלן הלכה יא), ולא כרבי יהודה שאמר: "אין ביעור חמץ אלא שריפה", ולמד זאת מדין נותר בקדשים שהוא בשריפה (פסחים כח). ולדבריו

שרוחצין אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן. כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בין הכל כזית" (הגהות מימוניות).

- טז. במה⁹² דברים אומרים⁹³ בערב; אבל בבית - אף-על-פי שאם ינטל החוט אין נטלין עמו, חייב לבער, מפני שפעמים מקבץ אותן⁹⁴. היה חצי זית בבית וחצי זית בפעליה⁹⁵; חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה; חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו - הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקין⁹⁶ בבתלים או בקורות או בקרקעות, אינו חייב לבער, אלא מבטל בלבד ודיו.

(92) (מסכת פסחים דף מ"ה עמוד ב'). (93) ששני חצאי זיתים חמץ בשני מקומות אינו חייב לבער. (94) על ידי שמטאטאים את הבית מזדמנים יחד שני החצאים (רש"י). (95) אינו שכיח שהזיתים יזדמנו יחד במקום אחד (רש"י). (96) דוקא אם היו דבוקים שהוא דומה למה שכתב למעלה בהלכה ט"ו בענין בצק שבסדקי העריבה, שאם היה לחזק או לסתום אינו צריך לבער, אבל אם מונח על הרצפה חייב לבער אפילו בפחות מכזית כמו שכתב למעלה בבצק שבסדקי העריבה, שאם אינו לחזק או לסתום חייב לבער אפילו חצי זית (כסף משנה).

- יז. המשפיר⁹⁷ בית סתם⁹⁸ בארבעה-עשר⁹⁹ - הרי זה בחזקת בדוק ואינו צריך לבדק¹⁰⁰. ואם החזק זה המשפיר שלא בדק, ואמר אשה או קטן אגנו בדקנהו - הרי אלו נאמנין¹⁰¹, שהכל נאמנים על בעור חמץ, והכל פשוין לבדיקה, ואפלו נשים ונעבדים וקטנים; והוא, שיהיה קטן שיהיה בו דעת¹⁰² לבדק.

(97) (מסכת פסחים דף ד' עמוד ב). (98) שאין אנו יודעים אם בדקו את הבית מחמץ. (99) ואין המשכיר לפנינו, כדי שהשוכר יוכל לשאלו ולברר אצלו אם הבית בדוק או לא (בית יוסף סימן תל"ז). (100) בעיא היא בגמרא שם ולא נפשטה. ומכיון שבדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן, שהרי ביטלו - אינו חייב לבדוק, שספק דרבנן להקל (ועיין רא"ש תחלת מסכת פסחים). (101) להעיד. (102) שהגיע לחינוך (משנה ברורה).

- יח. המשפיר¹⁰³ בית לחברו¹⁰⁴: אם עד שלא מטר לו המפתח חל ארבעה-עשר - על המשפיר לבדק¹⁰⁵; ואם משמסר המפתח חל ארבעה-עשר - על השוכר לבדק¹⁰⁶. המשפיר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק - על השוכר לבדק, ואינו מקח טעות¹⁰⁷, ואפלו במקום שבדקים בשקר, שהרי מצוה הוא עושה¹⁰⁸.

(103) (מסכת פסחים דף ד' עמוד ב'). (104) וקנאו באחת מהדרכים ששכירות קרקע נקנית בה (מגיד משנה). (105) מכיון שאין להשוכר מפתח, אין הוא יכול ליכנס בו לעשות בדיקת חמץ (הר"ן). (106) אם כבר קנאו לעצמו באחת מדרכי הקנינים. אבל אם לא קנאו לעצמו, ורק

- יש מקום לומר שכשם שאין שורפין נותר בלילה, כך אין שורפין חמץ בלילה. ועיין רמ"א בס"י תמה ס"א.
- ב. החמץ¹⁰ שפניח¹¹ בלילי ארבעה עשר כדי שיאכל ממנו למחר עד ארבע שעות, אינו מניחו מפזר ומפזר בכל מקום, אלא מצניעו בכלי¹² או¹³ בנזיר ידוע ונזיר בו; שאם לא נזיר בו ומצאו חסר - צריך לחפש אחריו ולבדוק פעם אחרת, שמה גררוהו העכברים¹⁴.
- (10) משנה, פסחים י, ב. (11) וכן מה שמוצא בבדיקתו. (12) כ"ה ב"ירושלמי": "כיצד הוא עושה? כופה עליו כלי". (13) בכת"י נשמטה המלה "או". (14) פסחים ט, ב.
- ג. חל¹⁵ ארבעה עשר להיות בשבת - בודקין את החמץ בלילי ערב שבת, שהוא ליל שלשה עשר¹⁶, ומניח מן החמץ, כדי לאכל ממנו עד ארבע שעות ביום השבת, ומניחו במקום מצנע, והשאר מבצרו מלפני השבת. ואם נשאר מן החמץ ביום השבת אחר ארבע¹⁷ שעות - מבטלו¹⁸ וכופה¹⁹ עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון, ומבצרו.
- (15) משנה, פסחים מט, א. וכתנא קמא שאמר: "מבערין את הכל מלפני השבת", ועיין רבא ד"ד. (16) שהרי אי אפשר לבדוק ביום שלשה עשר, כי אין בודקין לאור החמה (לעיל פ"ב ה"ד), וביום לא מועיל אור הנר, כי "שרגא בטיהרא מאי מהניא" (=נר בפני השמש, מה הוא מועיל?). (17) שמשעה רביעית אסור לאכול חמץ בערב פסח (לעיל פ"א ה"ט), ואף שכל שעה חמישית, חמץ מותר בהנאה? - כיון שאסור באכילה, הוא מוקצה - ולכן כופה עליו כלי ('בית יוסף' בשם הריב"ש). והב"ח מגיה "אחר חמש". (18) פסחים ז, א. (19) פסחים ו, א.
- ד. היו לו פירות רבות של תרומה, וצריך לשרפה ערב שבת²⁰ - לא יערב²¹ הטהורה עם הטמאה וישרפה²², אלא שורף טמאה לעצמה, וטהורה לעצמה, ותלויה²³ לעצמה, ומניח מן הטהורה כדי לאכל עד ארבע שעות ביום השבת בלבד²⁴.
- (20) פסחים יד, א. (במשנה) וכתבי יוסי, ואף-על-פי שבמשנה לא מפורש ב"ד שחל להיות בשבת - באה הברייתא בדף כ: ומפרשת את הסתום שבמשנה, שהמדובר ב"ד שחל להיות בשבת. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה (ועיין כסף-משנה ורבינו מנוח). (21) משנה, פסחים יד, א. (22) שלא יטמא את הטהורה, שהתורה הזהירה לשמור על הטהרה שלא תטמא, שנאמר (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי" (שבת כה). (23) ספק טהורה, ספק טמאה. (24) משנה, פסחים יא, ב.
- ה. מי²⁵ ששכח או הזיד ולא בדק בליל ארבעה עשר - בודק²⁶ ארבעה עשר בשחרית. לא בדק בשחרית - בודק בשעת הבצור²⁷. לא בדק בשעת הבצור - בודק בתוך ההצג²⁸. עבר הרגל ולא בדק -
- 23 בודק אחר הרגל, כדי שיבצר מה שימצא מחמץ
24 שעבר עליו הפסח, מפני שהוא אסור בהנחה.²⁹
(25) משנה, פסחים י, ב. (26) לאור הנר בחורין ובסדקין כדינו (או"ח סי' תלה). וראה למעלה פ"ב ה"ד. (27) בשעה ששית, זמן שריפת החמץ. (28) היינו בחול המועד ('רבינו מנוח'), אבל ה'מגן אברהם' ושאר פוסקים סוברים שבדוק גם ביום טוב, ועל החמץ שמוצא - כופה עליו כלי. (29) כמבואר לעיל בפ"א ה"ד.
- ו. כשבדק החמץ בלילי ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר או בתוך הרגל - מברך³⁰ קדם³¹ שיתחיל לבדק: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו³² על בעור³³ חמץ"; ובדק ומחפש בכל המקומות שמכניסין להם חמץ³⁴, כמו שפארנו. ואם בדק לאחר הרגל - אינו מברך³⁵.
- (30) פסחים ז, א. (31) כי כל המצוות מברך עליהן לפני עשייתן (פסחים ז:). (32) והגם כי מן התורה די בביטול (לעיל פ"ב ה"ב) ובדיקת חמץ היא מדרבנן, ואין שייך לברך "וצונו"? כבר הסביר הרמב"ם (בהל' ברכות פ"א ה"ג): "וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים... מברך על הכל קודם לעשייתן: "אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות". והיכן צונו? בתורה, שכתוב בה (דברים יז, יא): "אשר יאמרו לך תעשה". נמצא ענין הדברים והציען כך הוא: אשר קדשנו במצותיו, שצוה בהן לשמוע מאלו שצונו...". (33) הבדיקה אינה אלא התחלת הביעור, אבל המטרה הסופית היא הביעור, ולכן מברכים על הביעור ולא על הבדיקה. (34) משנה, פסחים ב, א. (35) אינו חייב לבער את החמץ אפילו מדרבנן, אלא שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, ולכן צריכים לבדוק ולמצוא את החמץ ולהשימו במקום שלא יתערב במאכל. וכיון שאין כאן מצוה לבערו, לכן אין מברכין על הבדיקה שאחר הרגל (כסף-משנה).
- ז. וכשגומר³⁶ לבדק: אם בדק בליל ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר קדם שש שעות - צריך לבטל³⁷ כל חמץ שנשאר ברשותו ואינו רואהו³⁷, ויאמר³⁸: "כל חמץ שיש ברשותי שלא ראיתי, הרי הוא בטל והרי הוא כעפר³⁹". ואכל⁴⁰ אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה - אינו יכול⁴¹ לבטל, שהרי אינו ברשותו⁴², שעבר נאסר בהנחה.
- (36) פסחים ו, ב: "הבודק צריך שיבטל (בלבו סמוך לבדיקה מיד, רש"י)". (37) כי מה שרואה חייב לבער ולשרוף, עיין לעיל בתחילת פרק שני. (38) 'ירושלמי' פסחים פ"ב ה"ב: "רב אמר, צריך לומר: כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו - יבטל", וראה למעלה פ"ב ה"ב. (39) "ראבי"ה קיבל מר"י הלוי, שיש לומר: ליבטל וליהוי הפקר כעפרא, כי ביטול הוא מטעם הפקר" ('הגהות מיימוניות'). (40) פסחים ו, ב. (41) בכמה נוסחאות, הגירסא "אינו צריך". (42) פסחים ו, ב: "אמר רבי אלעזר: שני דברים

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שני י"ב תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קכה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המצוה האחרת. (55) ראה למעלה פ"ב ה"ב. (56) חיל שודדים ורוצחים. (57) השוטף מקום ישוב בני אדם. (58) קיר מתמוטט, ותחתיו שוכבים בני אדם בסכנה. (59) ולא יטפל בביעור חמץ, כדי שלא יתבטל מהצלת נפשות (כסף-משנה). (60) (60) גראם. (61) לא חשוב אוכל, ודיו בביטול.

י. מי⁶² שהניח⁶³ עסה מגלגלת⁶⁴ בתוך ביתו ויצא, ונזכר אחר שיצא, והוא יושב לפני רבו⁶⁵, והיה ירא שפא תחמיץ קדם שיכבא - הרי זה מבטלו בלבד⁶⁶ קדם שתחמיץ. אבל אם התחמיצה - אין הבטול מועיל כלום⁶⁷, אלא כבר עבר על 'לא יראה' ו'לא ימצא'⁶⁸, וחייב לבער מיד פשיחזר לביתו⁶⁹.

(62) פסחים ז, א. (63) בחולה-המועד. (64) נילושה במים. (65) ומפני אימת כבוד רבו, אינו יכול לקום ולילך ולאפותה (רש"י). (66) "מכאן כתב 'הרוקח', כל אדם ילמד בתוך ביתו לומר כשלשין הבצק, כל שיפול מן הכלי שלשין בו על הארץ - יהא בטל והפקר" (הגהות מיימוניות). (67) שהרי בחולה-המועד הענין מדובר, שהחמץ אינו ברשותו לבטלו. (68) שהמשהה חמץ בפסח עובר, אבל בערב פסח אחר חצות - אינו עובר על "בל יראה ובל ימצא" (למעלה ה"ח). (69) שבחולה-המועד מותר לשרפו, אבל ביום-טוב אסור אפילו אם לא ביטלו (למעלה ה"ח).

יא. פיצד⁷⁰ בעור חמץ? שורפו⁷¹, או פורר⁷² וזורה לריח, או זורקו לים⁷³. ואם⁷⁴ היה החמץ קשה⁷⁵ ואין הים מחתכו במהרה - הרי זה מפררו ואחר-כך זורקו לים. חמץ⁷⁶ שנפלה עליו מפלח⁷⁷, ונמצא עליו עפר שלשה טפחים⁷⁸ או יותר - הרי הוא במבער; וצריך לבטל בלבד⁷⁹ אם עדין לא נכנסה שעה ששית. נתנו⁸⁰ לעפ"ם קדם שעה ששית - אינו צריך לבער. ואם⁸¹ שרפו קדם שעה ששית - הרי זה מתיר להנות בפחמיין שלו בתוך הפסח. אבל⁸² אם שרפו משעה ששית ולמעלה - הואיל והוא אסור בהנאה, הרי זה לא יסיק בו תנור וכירים, ולא יאפה בו ולא יבשל. ואם⁸³ בשל או אפה - אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה, וכן הפחמיין שלו אסורין בהנאה⁸⁴, הואיל ושורפו אחר שנאסר בהנאה.

(70) משנה, פסחים כא, א. (71) עד שנעשה פחמים (שו"ע הרב סי' תמה). (72) לפירורים דקים שלא ימצאנו מי שיהנה ממנו, וכחכמים החולקים על רבי יהודה (פסחים כא.). (73) או לנהר. (74) פסחים כח, א. (75) לחם יבש או חטים יבשות. (76) משנה, פסחים לא, ב. (77) גל של אבנים. (78) כל טפח הוא 10 ס"מ. (79) שמא יפקח הגל (יסירו האבנים משם) במועד, ונמצא החמץ לפניו (רש"י). (80) משנה, פסחים כא, א. (81) פסחים כא, ב. (82) משנה, פסחים כא, א. (83) פסחים כו, ב. (84) כדין כל הנקברים, שאפרם אסור (תמורה לג:).

אינו ברשותו של אדם, ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו (להתחייב עליהן, רש"י) ואלו הן: בור ברשות הרבים, וחמץ משש שעות ולמעלה.

ח. לפיכך אם לא בטל קדם שש, ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו⁴³ והיה בלבו, ושכחו בשעת הביעור ולא בערו - הרי זה עבר על 'לא יראה' ו'לא ימצא'⁴⁴, שהרי לא בער ולא בטל. ואין הבטול עתה מועיל לו כלום, לפי שאינו ברשותו, והפתוב עשהו פאלו הוא ברשותו, לחיבו משום 'לא יראה' ו'לא ימצא'⁴⁵, וחייב לבערו בכל עת שימצאנו. ואם מצאו ביום-טוב - פוסה עליו⁴⁶ עד לערב ומבערו⁴⁷. ואם של הקדש הוא - אינו צריך לכפות עליו פלי, שהכל פורשין ממנו⁴⁸.

(43) אבל אם אינו יודע ממנו, אינו עובר עליו, כמבואר בפסחים כא. וב'תוספות' שם ד"ה ואי. (44) 'ירושלמי' פסחים פ"ה ה"ד. כי משש שעות ולמעלה עובר בבל יראה ובל ימצא, למאן דסובר כי חמץ לפני זמנו אסור באכילה מן התורה ('צפת פעת'). אבל ה'מגיד משנה' מפרש שכוונת הרמב"ם שעובר על כל יראה בתוך הרגל, ולא בערב פסח משש שעות עד הערב. וכן נראה מדברי רבינו ב'מנין המצוות' שבפתיחת הלכות חמץ, עיי"ש. (45) פסחים ו, ב. (46) פסחים ו, א. כדי שלא יראהו וישכח שהיום פסח ויבוא לאכול ממנו. (47) אבל ביום-טוב אסור לבערו. ואף שאמרו: "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה גם שלא לצורך"? (עין בהל' יום-טוב ריש פ"א) - חמץ כיון שהוא אסור באכילה ובהנאה, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו, לכן אי אפשר לשרפו ביום-טוב (כסף-משנה). ומתוך שהביא רבינו הלכה זו סמוך למה שכתב בתחילה "לפיכך אם לא ביטל", נראה שגם כאן מדובר כשלא ביטל, ואף-על-פי-כן לא התירו לו לשרפו (מגיד-משנה). (48) מחמת קדושתו (גמרא, שם).

ט. מי⁴⁹ שיצא מביתו⁵⁰ קדם שעת הביעור לעשות מצוה⁵¹, או לאכל סעודה של מצוה, כגון סעודת ארוסין⁵² ונשואין, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו. אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו - יחזור⁵³; ואם לאו⁵⁴ - יבטל בלבד⁵⁵. יצא להציל מיד הגיס⁵⁶, מן הנזהר⁵⁷, מן הדלקה ומן המפלת⁵⁸ - יבטל בלבד⁵⁹. יצא לצרף עצמו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו - יחזור מיד. ועד כמה הוא חוזר? עד פביצה⁶⁰. היה פחות מפביצה⁶¹ - מבטלו בלבד ודיו.

(49) משנה, פסחים מט, א. (50) ערב פסח. (51) במשנה כתוב: "לשחוט את פסחו או למול את בנו". וסובר רבינו שהוא-הדין למצוה אחרת. (52) במשנה כתוב: "בבית חמיו", משמע שהמדובר בחתן עצמו, אבל מדברי הרמב"ם מוכח שגם לאדם זר המשתתף בשמחה כזאת, דינה כסעודה של מצוה. (53) שכיון שאפשר לקיים שתיהן, מצות ביעור חמץ קודמת לשאר מצוות, כיון שזו מצוותה היום. (54) שאם יעסוק בביעור חמץ, לא יסור לו זמן ביום לעשות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) נתבאר בו על אי זה חמץ אדם עובר בקיומו, אם שלו או של אחרים. ואם ברשותו, או ברשות אחרים. וכן נתבאר בו האיסור בקיום תערובת חמץ, ומה שמותר ממנו.

2 א. פתוב² בתורה: "לא יראה לך חמץ". יכול אם
3 טמן אותו³ או הפקיד אותו ביד עפו"ם⁴, לא יהיה
4 עובר? תלמוד לומר: "שאר לא ימצא בבתים" -
5 אפלו הפקידו⁵ או הטמינו⁶. יכול לא יהיה עובר
6 אלא-אם-כן היה החמץ בביתו⁷, אבל אם היה רחוק
7 מביתו, בפירה או בעיר אחרת, לא יהיה עובר?⁸
8 תלמוד לומר: "בכל גבלך" - בכל רשותך. יכול⁹
9 יהא חיב לבער מרשותו חמץ של עפו"ם¹⁰ או של
10 הקדש? תלמוד לומר: "לא יראה לך" - שלך אי
11 אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים¹¹ או של
12 גבלה¹².

(2) מקור דברי רבינו במכילתא דרשב"י (שמות יב, יט):
"מכלל שנאמר: 'ולא יראה לך', יכול אם היה טמון או
מופקד בעיר אחרת - לא יהא חיב? תלמוד לומר: שאור
לא ימצא". וברור שמופקד שאמרו כאן, היינו ביד גוי. אבל
מה שכתוב שם "בעיר אחרת" אינו מתאים לדברי רבינו.
ואולי היתה לו לרבינו נוסחא אחרת בדברי המכילתא.
(3) שאינו בכלל "לא יראה", שהרי אינו רואהו (כסף-משנה).
(4) שיש מקום לומר שאינו בכלל "לא יראה לך", שהרי אינו
בידך (כסף-משנה). (5) שהוא בכלל "ימצא בבתים",
שהרי המקום שמניח בו חמצו ביד הגוי, שאלו לו והוא
בביתו (כסף-משנה). וזהו שלא כדברי המכילתא פרשת
שמות (פרשה י') "מה בתיכם ברשותכם, אף גבולך ברשותך,
יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי אף-על-פי שיכול
לבערו, אבל אינו ברשותו", אלא כדברי המכילתא דרשב"י
הנ"ל (ועיין מגיד-משנה). (6) פסחים ה, ב. שהרי יש לו
האפשרות למצוא אותו, והוא בכלל "לא ימצא". (7) שהרי
כתוב "לא ימצא בבתים". (8) והפקיד אותו ביד גוי
שלמעלה בסמוך, הוא כשהגוי שכנו קרוב לביתו (לחם-
משנה). (9) פסחים ה, ב. (10) שלא קיבל עליו אחריות.
(11) גוים. (12) הקדש.

13 ב. הא למדת, שהחמץ של ישראל, אם הניחו
14 ברשותו, אפלו טמון ואפלו¹³ בעיר אחרת ואפלו
15 מפקד ביד עפו"ם - הרי זה עובר משום 'לא יראה'
16 ו'לא ימצא'. חמץ של הקדש או של עפו"ם שהיה
17 אצל ישראל - אפלו היה עמו בבית, הרי זה מתר,
18 מפני שאינו שלו. ואפלו היה של גר תושב שיד
19 ישראל שולטת עליו - אין כופין אותו להוציא
20 החמץ מרשותו בפסח¹⁴. אבל צריך לעשות מחצה
21 גבוהה עשרה טפחים בפני חמצו של עפו"ם¹⁵,
22 שמא יבוא להסתפק ממנו¹⁶; אבל של הקדש, אינו
23 צריך, מפני שהכל פורשין מן ההקדש פדי שלא
24 יבואו לידי מעילה¹⁷.

(13) פסחים ה, ב. (14) לפי שסוף סוף אין החמץ של
הישראל. (15) פסחים ו, א. (16) ליהנות. וכאן לא מספיק
לכפות עליו כלי, כדין מוצא חמץ בביתו ביום-טוב (למעלה
פ"ג ה"ח) לפי ששם הוא זמן קצר, עד מוצאי יום-טוב שאז
ישרפנו, אבל כאן שהחמץ בביתו כל ימי הפסח - חוששים
אנו שמא ינטל הכלי לאיזה צורך ויתגלה החמץ ויבואו
לאכלו (כסף-משנה). (17) קרבן מעילה כדין כל הנהגה
בשוגג מן ההקדש.

25 ג. עפו"ם¹⁸ שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם קבל
26 עליו ישראל אחריות, שאם אבד או נגנב ישלם לו
27 דמיו - הרי זה חיב לבער¹⁹, הואיל וקבל עליו
28 אחריות - נעשה כשלו²⁰. ואם לא קבל עליו אחריות
29 - מתר לקימו אצלו²¹, ומתר לאכל ממנו אחר
30 הפסח, שברשות העפו"ם הוא.

(18) (פסחים ה:). (19) "אמר להו רבא לבני מחזוא (עירו
של רבא): בעירו חמירא (חמץ) דבני חילא (צבא המלך,
ומטילין טורח מוונתיהן על העיירות) מבתיכו, כיון דאילו
מגניב (נגנב) ואילו מיתביד (נאבד), ברשותיכו קאי ובעיתו
לשלומי (תצטרכו לשלם), כדילכון דמי" (כשלכם הוא)
(פסחים ה:). (20) ואם לא ביערו, אסור לאכול ממנו
(יירושלמי' פסחים פ"ב). (21) פסחים ו, א: ועושה לו
מחיצה גבוהה עשרה טפחים, כמבואר בהלכה שלפני זו.

31 ד. עפו"ם אנס²² שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם
32 יודע הישראל שאם אבד או נגנב מחיבו לשלמו,
33 וכופהו ואונסו לשלם - אף-על-פי שלא קבל
34 אחריות, הרי זה חיב לבער²³; שהרי נחשב כאלו
35 הוא שלו, מפני שמחיבו האנס באחריותו.

(22) אדם קשה ותקיף. (23) פסחים ה, ב: "בעירו חמירא
דבני חילא" (מובא לעיל בהלכה שלפני זו), ופירש ר"ח:
"בני החיילות היו מפקידים את החמץ שלהם בבתי ישראל
כו' ואפילו אם אבד אותו הלחם באונס, אין משגיחים אלא
עונשים אותם". וסובר רבינו שלא היה בזה חוק המלכות,
ואעפ"כ הרי זה כשל הישראל ועובר עליו. וראה ב'אוצר
הגאונים' תשובות סי' יא ובראב"ד.

36 ה. ישראל²⁴ שהיה²⁵ חמצו אצל העפו"ם²⁶: אם
37 אמר לו: אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום
38 פלוני, קנה חמץ זה מעכשו - הרי זה ברשות
39 העפו"ם²⁷, ואותו החמץ מתר לאחר הפסח²⁸;
40 והוא, שיהיה אותו זמן שקבע לו קדם הפסח. ואם
41 לא אמר לו קנה מעכשו - נמצא אותו החמץ כאלו
42 הוא פקדון אצל העפו"ם²⁹, ואסור³⁰ בהנאה לאחר
43 הפסח.

(24) משנה, פסחים ל, ב. לפי מה שאמרו בגמרא (שם לא:).
(25) שמשכן. רחן בערבית = משכון ('ערוך'). (26) לפני
פסח. (27) כלומר, הרי הוא שלו. (28) כן הוא בתוספתא
(פסחים פ"ב ה"ה): "נכרי שהלוה את ישראל על חמצו,
ואמר לו אם לא באתי קודם הפסח הרי הוא מכור לך, אחר

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שני י"ב תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קכו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

במלח, ושמים לתוכו קמח. (44) עשוי מחלב חמוץ ולחם. (45) פסחים מה, ב. (46) נקרא בפי חז"ל "חמץ נוקשה".

ט. **פִּיצֵד? עֲרֵבַת⁴⁷ הַעֲבָדִי⁴⁸ שֶׁנָּתַן לְתוֹךְ קֶמַח⁴⁹**
וְעוֹרוֹת - אֶפְלוּ נִתְּנוּ שְׁעָה אַחַת קֶדֶם הַפְּעוּר, הָרִי
זֶה מִתֵּר לְקִימוֹ⁴⁹. וְאִם לֹא נָתַן הָעוֹרוֹת, וְנָתַן
הַקֶּמַח⁵⁰ קֶדֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים לְשַׁעַת הַפְּעוּר - מִתֵּר
לְקִימוֹ, שֶׁהָרִי נִפְסַד וְהִבְאִישׁ; תּוֹף שְׁלֹשָׁה יָמִים -
חַיֵּב לְבַעֵר⁵¹.

(47) פסחים מה, ב. (48) מעבדי עורות. ונותנים שם קמח (רש"י). (49) שעל-ידי העורות, מסריח הקמח מיד ומתקלקל. (50) לבד. (51) שעדיין ראוי לאכילה הוא כשמגיע זמן הפסח, וכיון שנתחייב בביעור שעה אחת, אף שנתקלקל אחר-כך בימי הפסח - חייב לבער.

י. **וְכֵן הַקִּילוּרִי⁵² וְהַרְטִיגָה⁵³ וְהָאֶסְפָּלָנִית⁵⁴**
וְהַתְּרִיא"ק⁵⁵ שֶׁנָּתַן לְתוֹךְ חֻמֶּץ - מִתֵּר לְקִימוֹ בַּפֶּסַח,
שֶׁהָרִי נִפְסַד צוּרַת הַחֻמֶּץ⁵⁶.

(52) תוספתא פסחים פ"ג ה"ב, והוא משחה לעין.
(53) תחבושת משוחה סממנים ששמים על מכה לרככה.
(54) תחבושת. (55) מין תחבושת. (56) ואינה ראויה לאכילה.

יא. **הַפֶּת⁵⁷ עֲצֻמָּה⁵⁸ שֶׁעֲפָשָׁה וְנִפְסְלָה מִלְּאֹכַל**
הַכֶּלֶב⁵⁹, וּמִלְּגֻמְאָה⁶⁰ שֶׁנִּסְרַחָה⁶¹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַעֲרָה⁶².
בְּגִדִים⁶³ שֶׁפָּבְסוּ אוֹתָן בְּחֹלֶב חֹטֵא⁶⁴, וְכֵן נִירוֹת
שֶׁדָּבְקוּ אוֹתָן בְּחֻמֶּץ, וְכֹל פִּיּוּצָא בִּזָּה - מִתֵּר לְקִימוֹ
בַּפֶּסַח, וְאֵין בִּהֶן מְשֻׁם 'לֹא יֵרָאֶה' וְלֹא יִמָּצֵא',
שְׁאֵין צוּרַת הַחֻמֶּץ עוֹמְדָת⁶⁵.

(57) פסחים מה, ב. (58) שהפת היא בעין, בלי שום תערובת. (59) ואם נפסלה רק מלאכול לאדם, יתבאר בהלכה שאחריה. (60) תוספתא פסחים פ"ג ה"ב. והיא תחבושת עשויה מקמח ותאנים וכיוצא בהם שאדם לועס ונותן על המכה. (61) עד שאינה ראויה לאכילת כלב. (62) מאחר שנסרחה לפני הפסח, אין הבדל בין נתחמצה ולבסוף נסרחה או נסרחה ולבסוף נתחמצה. אבל כשנתחמצה בפסח אינו מותר לקיימה אלא-אם-כן נסרחה ולבסוף נתחמצה (הראב"ד בשם ה"ירושלמי" לפי פירוש המגיד-משנה). (63) פסחים מה, ב. (64) = עמילן. והיינו אפילו סמוך לפסח. (65) ונפסל מאכילת כלב (הראב"ד).

יב. **דָּבָר⁶⁶ שֶׁנִּתְעַרַב בּוֹ חֻמֶּץ⁶⁷, וְאֵינוֹ מֵאֹכַל לְאָדָם**
כָּלֵל⁶⁸; אוֹ שְׁאֵינוֹ מֵאֹכַל כָּל אָדָם⁶⁹, כְּגוֹן הַתְּרִיא"ק
וּבִיּוּצָא בּוֹ - אֶף-עַל-פִּי שֶׁמִּתֵּר לְקִימוֹ, אֲסוּר
לְאֶכְלוֹ⁷⁰ עַד אַחֵר הַפֶּסַח; וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאֵין בּוֹ מֶן
הַחֻמֶּץ אֲלָא כֹּל-שֶׁהוּא, הָרִי זֶה אֲסוּר לְאֶכְלוֹ⁷¹.

(66) פסחים ל, א. (67) אינו בטל, כמבואר בפ"א ה"ה. (68) היינו שנתערב בו חמץ מעליא (= טוב לאכילה), אלא שעל-ידי הביטול אינו ראוי לאכילה, אבל אם נתערב בתוכו חמץ נוקשה, שאינו ראוי לאכילה - מותר (או"ח סי' תמב).

הפסח מותר באכילה, ואין צריך לומר בהנאה". שאם לא קבע הזמן לפני הפסח, כיון שבתוך הפסח יכול הישראל לשלם החוב ולפדות המשכון - הרי הוא ברשותו. (29) שאף-על-פי שישראל המקבל משכון, הוא ברשותו וחייב באחריות של גניבה ואבירה (פ"י מהל' שכירות ה"א) - גוי המקבל משכון מישראל, אינו ברשותו כלל (פסחים לא:). (30) כמבואר לעיל בהלכה א, שחמץ של ישראל המופקד ביד נכרי, עובר עליו ישראל.

1 ו. **יִשְׂרָאֵל³¹ וְעַבְדוֹ שֶׁהָיוּ בְּאֵין בִּסְפִינָה, וְהָיָה חֻמֶּץ**
2 **בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְהִגִּיעָה שְׁעָה חֲמִישִׁית³² - הָרִי זֶה מוֹכְרוֹ**
3 **לְעַבְדוֹ אוֹ נוֹתְנוֹ לוֹ בְּמִתְנָה, וְחוֹזֵר וְלוֹקְחוֹ מִמֶּנּוּ**
4 **אַחֵר הַפֶּסַח; וּבִלְבָד שִׁיתְּנֵנוּ לוֹ מִתְנָה גְּמוּרָה³³.**

(31) תוספתא פסחים פ"ב ה"ו. (32) בכת"י נוסף: "של י"ד בניסן". (33) ללא שום תנאי, כי אם נותנו לו במתנה על ידי תנאי, יש לחשוש שלא יקיים את התנאי, והמתנה בטלה למפרע, ועובר על "בל יראה ובל ימצא".

5 ז. **אוֹמְרָא³⁴ יִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹ³⁵: עַד שְׁאַתָּה לּוֹקֵחַ**
6 **בְּמִנָּה, בּוֹא וְקַח בְּמֵאֲתָיִם³⁷; עַד שְׁאַתָּה לּוֹקֵחַ**
7 **מִעַבְדוֹ, בּוֹא וְקַח מִיִּשְׂרָאֵל, שְׂמָא אֲצִטְרֵךְ וְאִקְחָה**
8 **מִמֶּךָ אַחֵר הַפֶּסַח³⁸. אֲבָל לֹא יִמְכְּרֵה³⁹ וְלֹא יִתֵּן לוֹ עַל**
9 **תְּנֵא⁴⁰. וְאִם עָשָׂה כֵן - הָרִי זֶה עוֹבֵר עַל 'בֶּל יֵרָאֶה'**
10 **וְבֶל יִמָּצֵא'.**

(34) תוספתא פסחים פ"ב ה"ו. (35) בערב פסח לפני שעה חמישית. (36) קונה חמץ לעצמו. (37) שיקנה חמץ הרבה, אף-על-פי שאינו רוצה לקנות לעצמו רק במנה, ומרמז לו שיקנה ממנו את העורף לאחר הפסח ויתן לו על זה רווח. (38) באופן שאין הוא מבטיח לו בוודאות שיקנה ממנו, רק מרמז לו על זה. ואף שיש כאן קצת הערמה - מותר, כיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן (ראה בפ"א ה"ד), והערמה בדרבנן מותרת (שבת קיט:). (39) לפני פסח. (40) שאומר לנכרי: "אם תעשה דבר פלוני בתוך הפסח או לאחר הפסח - החמץ נתון לך או מכור לך", שכל זמן שלא נתקיים התנאי - עדיין אין החמץ מכור או נתון.

11 ח. **תְּעַרְבַת⁴¹ חֻמֶּץ⁴² - עוֹבְרִין עָלֶיהָ מְשֻׁם 'בֶּל**
12 **יֵרָאֶה' וְבֶל יִמָּצֵא; כְּגוֹן הַמוֹרֶס⁴³, וְכוּתָח⁴⁴ הַבִּבְלִי,**
13 **וְשֶׁכֶר הַמִּדִּי, שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ מֶן הַקֶּמַח, וְכֹל פִּיּוּצָא**
14 **בְּאֵלוּ מִדְּבָרִים הַנֶּאֱכָלִים. אֲבָל⁴⁵ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּעַרְבַת**
15 **חֻמֶּץ וְאֵינוֹ רָאוּי לְאֶכְלוֹ⁴⁶ - הָרִי זֶה מִתֵּר לְקִימוֹ**
16 **בַּפֶּסַח.**

(41) משנה, פסחים מב, א: "אלו עוברין בפסח, כותח הבבלי כו" ופירש רבינו בפירוש המשניות "עוברין על בל יראה ובל ימצא" וכן פירש"י. (42) שנתערב בו חמץ, אף שאין בו כזית חמץ בכדי אכילת פרס, ואין לוקה על אכילתו, כמבואר בפ"א ה"ו, בכל זאת עובר עליו ב"בל יראה ובל ימצא" שהרי סוף סוף יש כזית חמץ בתערובת (מגיד-משנה ווסף-משנה בשם ר' משה הכהן). (43) ציר דגים כבושים

(69) רק לחולים. (70) אבל בהנאה מותר. (71) כמבואר (9) כן הוא בברייתא (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א' וראה להלן הלכה כ').

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשפ"ב

פרק חמישי

(1) נתבארו בו דיני החמץ, המינין שהן מחמיצין ושאינן מחמיצין. והמשקין המחמיצין. ומה שאסור לעשותו, מחשש חמץ, ומה שמותר ממנו. וכיצד ראוי ללוש פת פסח, וכיצא בזה. ובסופו נתבארו דיני הכשר הכלים, שנשתמשו בהן חמץ, וכיצא בזה.

א. אין אסור משום חמץ בפסח, אלא חמשת מיני דגן בלבד, והם שני מיני חטים, שהן החטה והפסמת, ושלושה מיני השעורים, שהן השעורה ושבלת-שועל והשפון. אכל הקטניות, כגון ארז ורחן ופולים ועדשים וכיצא בהן - אין בהן משום חמץ; אלא אפלו לש קמח ארז וכיצא בו ברותחין³, וכסחו בכגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ - הרי זה מותר באכילה⁴, שאין זה חמוץ אלא סרחון.

(2) (מסכת פסחים דף ל"ה עמוד א'). (3) שממהרים את תהליך החימוץ, ובאופן שלא רתחו המים יפה, שאם רתחו יפה אינם מחמיצים כלל (ראה להלן הלכה ג' והלכה י"ז). (4) מן הדין. אבל יש נוהגים בזה חומרא, שמא נתערבו מחמשת מיני הדגן בתוך הקטניות. ועוד שלפעמים טוחנים אותם לקמח ויבואו להחליף קמח זה בקמח חמשת המינים (הרמ"א סימן תנ"ג).

ב. חמשת מיני דגן אלו, אם לשן במי פרות בלבד בלא שום מים - לעולם אין באין לידי חמוץ. אלא אפלו הניחן כל היום עד שנתפח הבצק - מותר באכילה⁶, שאין מי פרות מחמיצין אלא מסריחין. ומי פרות הן: כגון יין, וחלב⁷ ודבש⁸ ושמן וזית ומי-תפוחים ומי-רמונים וכל פיוצא בהן משאר יינות ושמים ומשקין. והוא, שלא יתערב בהן שום מים בעולם. ואם נתערב בהן מים כל-שהוא, הרי אלו מחמיצין⁹.

(5) (מסכת פסחים דף ל"ה עמודים א-ב). (6) הרמב"ם עצמו תיקן בכתב ידו "אין חייבין עליו כרת" (מעשה רוקח בשם הר"א בן הרמב"ם) וכן הוא בדפוס רומא וויניציאה וכן מצא הרמ"ך בספר מוגה. ולפי זה אף על פי שאין חייבים עליו כרת יש בו איסור (מעשה רוקח). ולפני הראב"ד היתה הנוסחא שלפנינו ולפיכך השיג עליו וכתב שאע"פ שאינו חמץ גמור הרי הוא חמץ נוקשה ואסור (וראה במנחות דף נ"ד עמוד א'). (7) כשעשה סימן במצות שהן של חלב. שאם לא כן אסורות באכילה שמא יבוא לאכלם בבשר (פרק ט') מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ב). (8) בין דבש תמרים ובין דבש דבורים (הגמ"י).

ג. אין מבשלין חטים במים¹⁰, כגון ריפות, ולא קמח, כגון לביבות. ואם בשל - הרי זה חמץ גמור; והוא, שיתבקעו¹¹ פתבשיל. אין קולין¹² את הפצק¹³ בשמן על המחבת; אבל מבשלין את הפת¹⁴ ואת הקמח הקלוי¹⁵. ואם הרתיח המים הרבה, ואחר-כך השליף לתוכן הקמח - הרי זה מותר, מפני שהוא מתבשל מיד קדם שיתחמיץ¹⁶. וכבר נהגו¹⁷ בשנער ובספרד ובכל המערב לאסר דבר זה, גזרה שמה לא ירתיח המים יפה ופחה¹⁸.

(10) שאף על פי שמים רותחים אינם נותנים להחמיץ (להלן בסמוך) - בעוד שהמים פושרין הוא מחמיץ (רש"י מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב'). (11) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א') כשמואל. (12) מלשון קלי וכרמל. לקלות בצק שלא נחמץ בשמן על מחבת. (13) שנילוש במים. ועכשיו יחמיץ אף על פי שקולים אותו בשמן, שמי פירות עם מים מחמיצים, כמו שכתב למעלה. (14) שאחרי שנאפה - אפילו שורחו במים אינו מחמיץ (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב'). (15) שקלוהו על האש וראוי כבר לאכילה. (16) (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') במשנה ובגמרא שחליטה (= נתינה ברותחים) אינה מביאה לידי חימוץ. (17) כן הוא ברי"ף בשם המתיבתא. (18) ואם עשה כן בדעבד יש אומרים שמותר, שלא אסרו אלא לכתחילה - פסקי זרעים לר"א מלונדריש עמוד כ"א.

ד. מותר¹⁹ לבשל הדגן או הקמח במי פרות. וכן בצק שלשו במי פרות - אם בשלו במי פרות או קלהו על המחבת בשמן, הרי זה מותר, שמי פרות אינן מחמיצין.

(19) (מסכת פסחים דף ל"א עמוד ב'): "אמרי דבי ר' שילא: ותיקא דעביה במישחא ומילחא שרי" (מאכל קמח העשוי בשמן ומלח מותר) שמי פירות אינם מחמיצים (רי"ף). ואף לפי הנוסחא למעלה בהלכה ב' שאע"פ שאין חיוב כרת יש בזה איסור - כאן שיש גם חליטה ברותחים לא אסרו, גזרה שמא לא ירתיח יפה (למעלה הלכה ג') כיון שאין כאן חיוב כרת.

ה. פרמל²⁰ שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו - אין מבשלין את הקמח שלו במים, שמה לא נקלה באור יפה, ונמצא מחמיץ בשמן בשלין אותו. וכן פשוט ללין²¹ הקדרות החדשות, אין מבשלין בהן אלא מצה אפויה²² שחזרו וטחנו אותה, אבל קמח קלי - אסור, שמה לא קלהו יפה ויבוא לידי חמוץ.

(20) שבלים שמעבירין אותן באש, אבל אינם קלויים כל כך (מסכת פסחים שם). ועיין בפירוש רבינו מנוח. (21) היו נותנים קמח ומים ומבשלים אותם בקדירות חדשות כדי לחזקן (רבינו מנוח, ועיין לחם משנה - מסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). (22) (מסכת פסחים שם): "רב פפא שרי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי י"ג תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קכט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אמר. (31) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א'): "אמר להם רבא לאלה המהפכים העמרים בגורן להזהר מהרטבתם במים. וראה להלן פרק ח' הלכה י"ג, שאם אין לו מצה משומרת אלא כזית, אוכל כל סעודתו ממצה שאינה משומרת ואוכל כזית מן המשומרת לבסוף. אבל לפני הקצירה אין צריך להזהר. (32) (מסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). (33) שהרטיבות מביאתו לידי חימוץ. (34) אבל בלי הודעה אסור, מחשש שמא יקיימונו לפסח, שהחטים עדיין לא נבקעו ובלתימה מותר לקיימן, וכאן ספק הוא שמא נתבקעו (משנה ברורה). (35) לפנינו שם בגמרא: "ליזבנינהו קבא קבא לישראל" (ימכרם מעט מעט לישראל). ונראה שהרמב"ם לא גרס "לישראל" (מגיד משנה).

י. דגן שנפל עליו דלף³⁶ - כל זמן שהוא טורד טפה אחר טפה, אפילו כל היום פלו - אינו בא לידי חמוץ³⁷. אבל כשיפסק - אם נשתהה בפשעור³⁸, הרי זה אסור. (31)

(36) (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') ושם נאמר דין זה על קמח. (37) שטרוד הדלף הנופל באופן מתמיד וברציפות אינו נותן לו להחמיץ (ראה להלן הלכה י"ג). (38) היינו שיעור מיל (להלן הלכה י"ג).

יא. אין לשין בפסח עסה גדולה³⁹, שמא תחמיץ, אלא בפשעור חלה⁴⁰ בלבד. ואין לשין⁴¹, לא בחמין ולא בחמי חמה⁴², ולא במים שנשאבו בו ביום, אלא במים שלנו⁴³. ואם עבר ולש באחד מכל אלו - הרי הפת אסורה⁴⁴. (36)

(39) (מסכת פסחים דף מ"ח עמוד א') וממה שכתוב "בפסח" ולא כתב לפסח משמע דוקא בזמן איסור חמץ קאמר, ויש מקילים בזה ואומרים שהכל תלוי במספר העובדים, שאם יש הרבה עובדים מותר אפילו בעיסה גדולה. (40) (ראה להלן הלכה י"ב ובפרק ו' מהלכות ביכורים הלכה ט"ו). (41) (מסכת פסחים דף מ"ב עמוד א'): "דרש רבא: אשה לא תלוש לא בחמה (= בשמש, להלן הלכה י"ב) ולא בחמין (כן הנוסחא ברא"ש במ"מ ובר"ח) ולא בחמי חמה". (42) מים שנתחממו מהשמש. (43) (מסכת פסחים שם). והם מים ששאבו אותם בזמן השקיעה והלינו אותן בלילה בבית. לפי שבימי ניסן השמש מהלכת בשיפולו של הרקיע והיא מחממת את המים שבקרקע לפיכך צריך לשאבם מן הארץ ולהלינם בכדי שיצטננו (רש"י שם). ויש מפרשים שהעיקר הוא שלא יהיו המים בלילה בתוך הקרקע מפני שבליילה מהלכת השמש מתחת לקרקע וחממת את המים שבתוכה (ראבי"ה). (44) (מסכת פסחים שם): "עברה ולשה - אסור" ופירש"י: "עברה ולשה בחמין" ולדעת רבינו זה מוסב גם על מים שלא לנז.

יב. לא תשב אשה⁴⁵ תחת השמש⁴⁶ ותלוש, ולא תחת הרקיע ביום העבים⁴⁷, אפילו במקום שאין השמש זורחת בו. ולא תניח את העסה ותתעסק בדבר אחר⁴⁸. ואם היתה⁴⁹ לשה ואופה⁵⁰ - צריכה (37)

לממחה קדירה בתסיסי" ומפרשה רבינו שרב פפא התיר למלול קדירה במצה אפויה, אבל בקמח אסור, כנ"ל.

ו. אין בוללין²³ את השעורין במים בפסח, מפני שהן רפין ומחמיצין במהרה. ואם בלל²⁴ - אם רפו כדי שאם הניח על-פי הביב²⁵ שאופין עליו החלות, יתבקעו - הרי אלו אסורין; ואם לא הגיעו לרפיון זה - הרי אלו מותרין. (5)

(23) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א'). (24) (שם) כרב חסדא בשם מר עוקבא. (25) כן הוא בפירוש רבינו חננאל שם. והוא כלי מנוקב (תוספות שם).

ז. החטים²⁶ מותר לכלל אותן במים כדי להסיר סבן, וטוחנין אותם מיד בדרך שטוחנין הסלת. וכבר נהגו כל ישראל בשנער ובארץ העבי ובספרד ובערי המערב, שלא יבללו החטים במים, גזרה שמא ישהו ויחמיצו²⁷. (10)

(26) שהם יותר קשים ואינם ממהרים להחמיץ כמו שעורים (מסכת פסחים שם). (27) תקנת הגאונים היא מפני שאין אנו בקיאים ללתות באופן שלא יחמיץ. וגם בגמרא שם אמרו: "בעל נפש (חסיד וירא שמים) אפילו חטים דשרירי (שהם קשים) לא ילתות" (לא יבלול במים).

ח. תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים: אם נתבקעו²⁸ - הרי כל התבשיל אסור, שהרי נתערב בו החמץ; ואם לא נתבקעו - מוציאים אותן ושורפן²⁹, ואוכלין שאר התבשיל, שאין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה, ואינו אלא מדברי סופרים. (16)

(28) שזה שכתבנו בהלכה ו' שאם נשרו עד שאם היו מניחין על פי הביב היו מתבקעין אפילו לא נתבקעו ממש, אסורים, זה אינו אלא לאכול אותם חטים בעינם, אבל בתבשיל, כיון שאיסור תערובת חמץ במשהו אינו אלא מדרבנן, לא אסור אלא בנתבקעו ממש (מגיד משנה). (29) כמו חמץ ממש.

ט. משום³⁰ שנאמר: "ושמרתם את המצות", פלוגר - הזהרו במצה ושמרו אותה מפל צד חמוץ - לפיכך אמרו חכמים: צריך אדם לזהר בדין שאוכל ממנו בפסח, שלא יבוא עליו מים אחר שנקצרי³¹, עד שלא יהיה בו שום חמוץ. דגן³² שנטבע בנהר או שנפל עליו מים - פשם שאסור לאכלו, כן אסור לקומץ³³; אלא מוכרו לישראל ומודיעו³⁴, כדי שיאכלנו קדם הפסח. ואם מוכרו לנכרי קדם הפסח - מוכר מעט³⁵ לכל אחד ואחד, כדי שיכלה קדם הפסח, שמא יחזר הנכרי וימכרנו לישראל. (27)

(30) כן צריך להיות שכאן מתחילה הלכה ט' שהרי מכאן מתחיל ענין חדש (מעשה רוקח וקובץ בשם פרי חדש). ובדפוסים אחרים מתחילה הלכה ט' להלן לפני "לפיכך

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 1 שְׁנֵי כָלִים שֶׁל מַיִם: אֶחָד, שֶׁמֶקֶטֶט⁵¹ בּוֹ, וְאֶחָד,
2 שֶׁמֶצֶנֶת בּוֹ יָדֶיהָ. וְאִם עָבְרָה וְלָשָׁה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ,
3 אוּ שְׁלֹא צָנְנָה יָדֶיהָ, אוּ שֶׁעָשְׂתָה עִסָּה יָתֵר מִשְׁעוֹר
4 חֻלָּה - הַפֶּת מִתֵּרֶת⁵². וְכַמָּה שְׁעוֹר חֻלָּה? כְּמוֹ שֶׁלָּשָׁה
5 וְאַרְבָּעִים בִּיצִים וְחֻמֶּשׁ בִּיצָה, כְּגוֹף הַבִּיצָה
6 הַבִּינוֹנִית⁵³, לֹא כְּמִשְׁקָלָהּ⁵⁴.

(62) (מסכת פסחים דף ל"ז עמוד א') פ"י שמציירין בפת מין
חיה ועוף. (63) לצייין. (64) שאינו שוהה כלום.
(65) שהרואה אינו יודע שנעשו ע"י דפוס.

26 טז. מ"ם⁶⁶ שְׁרוּחֲצִין בָּהֶן הַיָּדִים וְהַעֲרֵכָה אַחֵר
שֶׁלִּשִׁין, וְכֵן מַיִם שֶׁמִּשְׁתַּמְשִׁין בָּהֶן בְּשַׁעַת לִישָׁה -
27 הֲרִי זֶה יִשְׁפָּף אוֹתָן בְּמָקוֹם מְדֻרָּן⁶⁷, כְּדֵי שֶׁלֹּא
28 יִתְקַבְּצוּ בְּמָקוֹם אֶחָד וְיִחַמְּצוּ.
29

(66) (משנה במסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). (67) כל זה
לאחר זמן איסור חמץ (ב"י). וכן נראה להלן הלכה י"ח.

30 יז. אֵין שוֹרִין אֶת הַמּוֹרֶסֶן⁶⁸ וּמִנִּיחִין לְפָנֵי
31 הַתְּרַנְגּוּלִין, שְׁמָא יִחַמְּצוּ. אָבָל חוֹלְטִין⁶⁹ לָהֶן
32 הַמּוֹרֶסֶן בְּרוֹתְחִין וּמִנִּיחִין לְפָנֵיהֶן. וְכִבְרִי נִהְגוּ רַב
33 הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לְחַלֵּט, גִּזְרָה שְׁמָא לֹא יִרְתִּיחַ הַמַּיִם
34 יָפָה.

(68) (משנה במסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') קליפה דקה
הנשארת בנפה אחר יציאת הקמח קרויה מורסן ומיועדת
לאכילת עופות. (69) לשים במים רותחים שאז אינו
מחמץ. וראה למעלה הלכה ג'.

35 יח. וּמִתֵּר לָלוֹשׁ לַתְּרַנְגּוּלִין מוֹרֶסֶן אוּ קֶמַח וּמִאֲכִילָן
36 מִיד⁷⁰, אוּ נֹתֵן לְפָנֵיהֶן, וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא
37 יִשְׁהָה לְפָנֵיהֶן כְּדֵי הַלּוֹף מִיל. וְכָל זְמַן שֶׁהֵן מְנַקְרִין
38 בּוֹ אוּ שֶׁהוּא מְהַפֵּף בְּיָדוֹ - אֵינוֹ מִחַמְּצִין⁷¹.
39 וְכִשְׁיִפְסְקוּ מִלֵּאכֵל, יִשְׁטֹף הַפְּלִי בַּמַּיִם וְיִשְׁפֹּף
40 בְּמָקוֹם מְדֻרָּן.

(70) ואנו פוסקים שאסור לעשות כן (ב"י). (71) כמו שכתב
למעלה הלכה י"ג שכל זמן שאדם עוסק בבצק אינו בא לידי
חימוץ, ועיין עוד בהלכה י'.

41 יט. לֹא תִשְׁרֶה⁷² אֵשָׁה מוֹרֶסֶן שֶׁתּוֹלִיף בִּידָה
42 לְמִרְחֵץ, אָבָל שָׁפָה עַל בִּשְׁרָה יִבְשָׁה⁷³. וְלֹא יִלְעֵס⁷⁴
43 אָדָם חֲטִין וְיִתֵּן עַל מִכְתּוֹ⁷⁵, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִחַמְּצוֹת.
44 אֵין נֹתְנִין אֶת הַקֶּמַח לְתוֹף הַחֲרֹסֶת⁷⁶. וְאִם נָתַן -
45 יִשְׁפֹּף מִיד⁷⁷, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַהֵר לְהַחְמִיץ. וְאֵין
46 נֹתְנִין אֶת הַקֶּמַח לְתוֹף הַחֲרָדֶל⁷⁸; וְאִם נָתַן - יֹאכֵל
47 מִיד.

(72) (משנה במסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') קליפת החטים
העבה (פירוש המשניות) וסובין היא הדקה. (73) דרכם הי'
ליכנס למרחץ ולשוף הגוף במורסן ולהזיע, ובזה אין קפידא
כיון שהמורסן לא נשרה במים ועל הגוף אין מים, רק זיעה
מחום המרחץ, וזיעת אדם אינה מחמצת (כסף משנה).
(74) (שם במשנה). (75) לרפואה. (76) תערובת של מיני

(45) (מסכת פסחים שם). ואז היו הנשים אופות את המצות
(וכן הוא במשנה מסכת פסחים דף מ"ח עמוד ב'): "שלש
נשים לשות כאחת ואופות בתנור". (46) לפי שחום השמש
מחמם את העיסה וקרובה להחמץ. (47) (מסכת יומא דף
כ"ח עמוד ב') שמטבע השמש אז להגביר חומה בכל מקום
מבעד לעננים. (48) (מסכת פסחים דף מ"ב עמוד א'):
"ולא תגביה ידה מן התנור", כלומר שתהא עוסקת בבצק
כל הזמן שלא יחמץ. (49) (מסכת פסחים שם).
(50) דוקא אם היתה אופה שידיה מתחממות מהתנור (לדעת
רש"י אפילו אם אינה אופה שידיה מתחממות מעצמן).
(51) שטחה את פני החררה במים ונותנתה לתנור.
(52) שכל אלו אינן אלא חששות לכתחלה. ויש אומרים שאם
לשה בשמש אסור אפילו בדיעבד (מגיד משנה).
(53) כלומר כמדתה. (54) שאין מדתה ומשקלה שוין.

7 יג. כָּל זְמַן⁵⁵ שְׁאָדָם עוֹסֵק בַּבָּצֵק⁵⁶, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם
8 כָּלוּ - אֵינוֹ בָּא לִידֵי חֲמוּץ. וְאִם הִגְבִּיֵה יָדוֹ וְהִנִּיחוֹ,
9 וְשִׁהָה הַבָּצֵק עַד שֶׁהִגִּיעַ לְהִשְׁמִיעַ הַקּוֹל⁵⁷ בְּזִמְנָן
10 שְׁאָדָם מִכָּה בִידוֹ עָלָיו - כְּבֵר הַחֲמִיץ, וְיִשְׁרֹף מִיד.
11 וְאִם אֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע - אִם שִׁהָה כְּדֵי שִׁיְהַלֵּךְ אָדָם
12 מִיל⁵⁸, כְּבֵר הַחֲמִיץ, וְיִשְׁרֹף מִיד. וְכֵן אִם הִכְסִיפוֹ
13 פָּנָיו בְּאָדָם שֶׁעָמְדוֹ שְׁעָרוֹתָיו⁵⁹ - הֲרִי זֶה אָסוּר
14 לְאָכְלוֹ, וְאֵין חֲבִיבִין עָלָיו בֵּרֶת.

(55) (מסכת פסחים דף מ"ח עמוד ב') וראה למעלה הלכה
(י'). (56) שלש אותה או מגלגלה בעץ (אחרונים).
(57) שהעיסה החמוצה משמעת קול וזהו חמץ גמור וזהו
שיעור "כקרני חגבים" הנאמר במשנה (מסכת פסחים דף
מ"ח עמוד ב'). (58) הלכה בינונית, והוא שיעור שני
חומשי שעה = 24 דקות (פירוש המשניות מסכת פסחים
דף מ"ה עמוד א'). ועיין למעלה פרק ה' מהלכות שבת הלכה
ד' הערה י"ט. (59) וזהו "שיאור" (שם). שנשתנה מראיתן
ללובן (ערוך).

15 יד. הֵיוּ שְׁתֵּי עֲסוֹת, שֶׁהִגְבִּיֵהוּ הַיָּד מִהֵן, נְלוּשׁוֹת
16 בַּעֲת אַחַת וְנִשְׁתַּהוּ, הָאֶחָת מִהֵן יֵשׁ לָהּ קוֹל וְאַחֶרֶת
17 אֵין לָהּ קוֹל⁶⁰ - שְׁתֵּיהֶן יִשְׁרְפוּ⁶¹, וְהֲרִי הֵן חֲמִץ
18 גָּמוּר.

(60) וזהו "בצק החרש" שבמשנה (מסכת פסחים דף מ"ו
עמוד א') שאינו משמיע קול כחרש הזה (פירוש המשניות
שם). (61) כן הוא במשנה שם: "בצק החרש אם יש כיוצא
בו שהחמץ הרי זה אסור".

19 טו. אֵין עוֹשִׂין סְרִיקִין⁶² הַמְצִירִין בַּפֶּסֶח, מִפְּנֵי
20 שֶׁהָאֵשָׁה שׁוֹהָה עֲלֵיהֶן⁶³, וּמִתַּחַמְצִין בַּעֲת עֲשִׂיתָן.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי י"ג תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פירות ויש בהן מים. (77) אפילו לפני זמן של הילוך מיל, שממהרים להחמץ. (78) שמפני חוזקו וחריפותו אינו מחמץ כל כך מהר.

(92) (הרי"ף במסכת פסחים שם). (93) מפני שפולט טעם החמץ שבלע ומבליע במצה. ואף על פי שהוא מסיקו באש לפני האפיה אינו מתכשר בכך שהרי הבליעה היא בפנים וההיסק אינו אלא מבחוץ (רי"ף שם). (94) בנ"א: "אופה". (95) בנ"א: "לאפות". (96) כבולעו כך פולטו.

כג. פלי מתכות וכלי אבנים⁹⁷ שנשתמש בהן חמץ פרותהין בכלי ראשון⁹⁸, כגון קדרות ואלפסין - נותן אותן לתוך פלי גדול של מים וממלא עליהן מים ומרתהין בתוכו עד שיפלטו⁹⁹, ואחר-כך שוטף אותן בצונן¹⁰⁰, ומשתמש בהן במצה. וכן הספינין¹⁰¹ - מרתהין את הלהב ואת הנצב בכלי ראשון¹⁰², ואחר-כך משתמש בהן במצה.

(97) להוציא מדעת רב האי גאון (הובא בטור או"ח סימן תכ"א) שבכלי אבנים לא מועילה הגעלה (ועיין תוספתא זבחים פרק י' הוצ' צוק"מ עמ' 495/14). (98) על האש. (99) כן כתב גם הרי"ף בפסחים שם שצריך שישהה הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו, אבל לא נהגו כן כי מי יודע לשער מתי יפלוט הכל (טור או"ח סימן תנ"ב). (100) כדי לצנן את הכלים שאם לא יעשה כן יש חשש שמא יחזור הכלי ויבלע את האיסור מהמים החמים שעליו (טור שם בשם רש"י. ועיין תוספות זבחים דף צ"ו עמוד ב' ד"ה לא).

(101) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב') ואף על פי שתשישם על ידי האור ואם לקחם מהגוי צריך ללבן אותם באור כמו שכתב רבינו בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג' שכבולעו על ידי האש כך פולטו על ידי האש - כאן בחמץ שכשבלעו היה החמץ היתר, הקילו להתיר בהגעלה (מגיד משנה). (102) שעמד על האש ומימיו רותחים. ויש אומרים שאפילו אם הסירו אותו מן האש אפשר להגעיל בתוכו כל זמן שמימיו מעלים רתיחות (טור סימן תנ"א).

כד. פלי מתכות ואבנים וכלי עצים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני¹⁰³, כגון קדרות וכוסות - נותן אותן לתוך פלי גדול, ונותן עליהן מים ורתהין¹⁰⁴, ומניחן בתוכו עד שיפלטו, ואחר-כך שוטפן¹⁰⁵ ומשתמש בהן במצה.

(103) ששפכו בהם החמץ מכלי ראשון. (104) מכלי ראשון, כבולעו כך פולטו וראה מה שכתבנו לעיל בהערה 100. (105) במים צוננים (כמו שנזכר למעלה בהלכה כ"ג).

כה. פלי חרש שנשתמש בהן חמץ בחמין - בין פלי ראשון, כגון קדרות; בין פלי שני, כגון קדרות¹⁰⁶; בין שהיו משוחין ושועין באבר, שעושין אותן פצין וכוכית¹⁰⁷; בין שהיו חרס כמה שהן - אין משתמשין בהן במצה¹⁰⁸, אלא מניחן לאחר הפסח¹⁰⁹ ומבשל בהן.

כ. מתר⁷⁹ לתן התבלין⁸⁰ והשמשמין והקצח⁸¹ וכיוצא בהן לתוך הבצק. וכן מתר⁸² ללש העסה במים⁸³ ושמן או דבש וכלב⁸⁴, או לקטף⁸⁵ בהן. וביום הראשון⁸⁶ אסור ללש ולקטף, אלא במים בלבד - לא משום חמץ, אלא כדי שיהיה לחם עני⁸⁷, וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עני.

(79) (תוספתא פרק ב' דמסכת פסחים): "יוצאין במצה המתובלת" (מעורבת בתבלין). (80) מיני בשמים שנותנים במאכל. (81) קימעל. (82) (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א'): "אמר ר' עקיבא: שבתי היתה (שביתתי היתה ביום טוב של פסח) אצל ר' אליעזר ור' יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש (מעורב במים - תוס' שם דף ל"ה עמוד ב' ד"ה ומי) ולא אמרו לי דבר" (ועיין רב"ד). (83) המגיד-משנה העתיק "ביין" (וגם בב"י או"ח סימן תס"ב חסרה המלה "במים") אבל בכל זאת גם המגיד-משנה מפרש שהמדובר בתערובת מים עם כל אלו. (84) (ראה למעלה הלכה ב'). (85) למרות את העיסה. (86) כלומר בלילה הראשון ובכזית הראשון (מגיד משנה), ומקור הדברים (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א') שאמר להם ר' יהושע בן לוי לבניו: "ביום הראשון של פסח לא תלושו לי המצות בחלב". (87) כר' עקיבא (במסכת פסחים שם).

כא. פלי חרס⁸⁸ שנשתמש בהן חמץ בצונן - מתר להשתמש בהן מצה בצונן⁸⁹; חוץ מקלי שמניחין בו את השאור, וכלי שמניחין בו חרסת. מפני שהמוצו קשה⁹⁰. וכן ערבות שלשין בהן החמץ, ומניחין אותו שם עד שיהמין - הרי הן בבית שאור, ואין משתמשין בהן בפסח⁹¹.

(88) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב'): "אמר שמואל: כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה" [בצונן - כן הוא ברי"ף] ופירשה הרי"ף בכלי חרס, וראה להלן. (89) דוקא אם נשתמש בהם בחמץ בצונן אבל אם נשתמש בהם בחמין אסור להשתמש בהם במצה אפילו בצונן גזירה שמא ישתמש בהם בחמין מכיון שהם כלי חרס ואי אפשר להגעילם. אבל כלי מתכת שאפשר להגעילם מותר להשתמש בהם בצונן ולא גזרו שמא יבוא להשתמש בהם בחמין שהרי יכול הוא להגעילם. ותפס כאן הלשון "מצה בצונן", להשמיענו חידוש זה לגבי כלים שנשתמשו בהם בחמין, אבל אם לא נשתמשו בהם בחמין אלא בצונן מותר להשתמש בהם במצה גם בחמין שהרי לא בלעו כלום (מגיד משנה). (90) (מסכת פסחים שם). (91) אפילו בצונן.

כב. פלי של חרס⁹² שאופין עליו חלות חמץ פלי השנה פלה - אין אופין עליו מצה בפסח⁹³. ואם

חיהם", ובבליעה אינו טועם טעם מרירות (פסחים קטו:). ובנוסח אחר: "בלע מרור - יצא" (דפוסי רומא, שונצינו וויניציאה וכת"י תימן, וכו"ה בלחם-משנה וברבינו מנוח) וכגירסת רש"י בפסחים שם, ופירש בזה: "שאי-אפשר שלא טעם בו טעם מרור". (8) ולפיכך אינו מפסיק בין מצה לפיו, ויצא ידי מצה (מגיד-משנה, ועיין ראב"ד). (9) מיני חוטים שצומחים באילן. (10) שכיון שהסיב אינו מין מאכל, הרי הוא חוצץ. וכן כתב רבינו בפ"ג מהל' אבות הטומאות ה"ה: "הכורך כזית מבשר נבלת העוף הטהור בחזרת וכיוצא בה ובלעו אע"פ שלא נגע בגרונו, הרי זה טמא. כרכו בסיב ובלעו, הרי זה טהור" ועיין שם בכסף-משנה ('מעשה רוקח').

ג. אכל מצה¹¹ בלא כוונה, כגון שאננסיהו עפוי"ם או לסטין לאכל - יצא ידי חובתו¹²; אכל פזית מצה, והוא נכפה בעת שטותו¹³, ואחר-כך נתרפא - חיב לאכל אחר שנתרפא; לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מקל המצות.

(11) ראש השנה כט, א. (12) שמצוות אין צריכות כוונה (וראה בפ"ב מהל' שופר ה"ד). וכתב ה'מגיד משנה' שדווקא כשידע שזוהי מצה והיום פסח, אבל אם חשב שאין זו מצה כלל או שאין היום פסח - לא יצא. (13) חולה במחלת הנפילה, בעת שהוא נופל.

ד. אין אדם¹⁴ יוצא ידי חובת אכילת מצה, אלא- אם-כן אכלה מאחד מחמשת המינין¹⁵; שנאמר: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות" - דברים הבאים לידי חמוץ, אם אכלן מצה, יצא בהן ידי חובתו; אכל שאר דברים, כגון ארז ודחן וקטניות - אין יוצא בהן ידי מצה, לפי שאין בהם חמץ¹⁶.

(14) משנה וגמרא, פסחים לה, א. (15) חיטה ושעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. (16) וכשמתנפחות באות לידי סרחון וקלקול ולא לידי חימוץ.

ה. העושה¹⁷ עסה מן החטים ומן הארז - אם יש בה טעם דגן¹⁸, יוצא בה ידי חובתו. עפת הפלבים¹⁹ - בזמן שהרועים אוכלין ממנה²⁰, יוצא בה ידי חובתו²¹; אין הרועים אוכלין ממנה²², אינו יוצא בה, שאין זו משמרת לשם מצה. מצה שלשה במי-פרות²³ - יוצא בה ידי חובתו בפסח²⁴. אכל אין לשין אותה בין או בשמן או²⁵ חלב²⁶, משום "לחם עני", כמו שבארנו²⁷. ואם לש ואכל - לא יצא ידי חובתו. אין יוצאין, לא בפת מורסן²⁸ ולא בפת סבין; אכל לש הוא את הקמח בסבין שלו ובמורסנו, ועושהו פת, ויוצא בה ידי חובתו²⁹. וכן פת-סלת נקיה ביותר - הרי זו מתרת ויוצא בה ידי חובתו בפסח, ואין אומרים בה אין זה "לחם עני".

(17) חלה פ"ג מ"ז. (18) ואפילו אין בעיסה שיעור חיטים

(106) ששופכים בהם מכלי ראשון. (107) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב'). (108) לפי שהתורה העידה שכלי חרס שבלעו איסור אינם פולטים אותו לעולם (מסכת פסחים שם). ולענין ליבון באש, ראה למעלה הלכה כ"ב. (109) כשמואל (מסכת פסחים דף ל' עמוד א') ולא כרב שאמר שישברו (שם).

כו. כלי ראשון שרצה להרתיחו, ולא מצא כלי גדול ממנו כדי להרתיחו בתוכו - הרי זה מקיף לו שפה של טיט על שפתו מבחוץ, וממלאהו מים עד שיגברו המים על שפתו, ומרתיח המים בתוכו, ודיף¹¹⁰, ואחר-כך שוטף אותו¹¹¹ ומשתמש בו במצה.

(110) (מסכת עבודה זרה דף ע"ו עמוד א'). כבולעו כך פולטו, כשם שבלע על ידי התות ניצוצות על שפתו כן פולטו (שם). (111) בצונן (כנ"ל הלכה כ"ג).

פרק ששי

(1) נתבארו בו דיני חיוב אכילת המצה מן התורה, ואיכות האכילה, ומאי זה דבר היא, ואיכות לישתה, והמחוייבין באכילתה. ומה שאסרו חכמים בשבילה, רוצה לומר לאכול בערב הפסח, וכן מה שאסרו לאכול אחריה.

א. מצות עשה מן התורה לאכל מצה כליל חמשה-עשר, שנאמר: "בערב תאכלו מצת"; בכל מקום² ובכל זמן³. ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח⁴, אלא זו מצוה בפני עצמה, ומצותה כל הלילה⁵. אכל בשאר הרגל - אכילת מצה רשות: רצה, אוכל מצה; רצה, אוכל ארז או דחן או קליות או פרות. אכל כליל חמשה-עשר בלבד - חובה. ומשאכל פזית, יצא ידי חובתו.

(2) הן בא"י והן בחו"ל. שכל מצוה שהיא חובת הגוף, נוהגת בין בא"י ובין בחוצה לארץ (קידושין לו:). (3) בין בזמן שביית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים. (4) אע"פ שכתוב: "על מצות ומרורים יאכלוהו", כלומר יאכלו את הפסח, הרי שהם תלויים זה בזה - ריבה הכתוב פסוק מיוחד: "בערב תאכלו מצות", לומר לך שאף-על-פי שאין קרבן פסח - מצוה לאכול מצה (פסחים כב.). (5) מכיון שלא כתב כאן שחכמים גזרו שלא לאכול אלא עד חצות (כמו שכתב בסוף פ"ח מהל' קרבן פסח, לגבי אכילת הפסח) נראה שלא גזרו אלא בפסח שמא יאכלנו אחר עלות השחר ויתחייב בכרת, אבל במצה שאין בה כרת - לא גזרו ('רבינו מנוח'). ובמצות קריאת-שמע שיש בה מלכות שמים, גזרו בה יותר (ועיין ספר 'זמנים' עמוד מא).

ב. בלע מצה - יצא⁶; בלע מרור - לא יצא⁷. בלע מצה ומרור כאחד - ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא, שהמרור בטפלה למצה⁸. כרכן בסיב⁹ וכיוצא בו ובלען - אף ידי מצה לא יצא¹⁰.

(6) מפני שנגעה בפיו, הרי היא אכילה. (7) מפני שאנו צריכין שיטעום טעם מרור בפיו שהוא זכר ל"וימררו את

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי י"ג תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קלג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שיפרישו הלויים מעשר מן המעשר הזה לכהנים. (38) "ירושלמי" שבת פ"ג ה"ג. וכן הוא על-פי תלמוד בבלי (פסחים לח). שאינו יוצא אלא במצה שהיא שלו, ודבר זה נלמד בגזירה-שוה "לחם - לחם" מחלה, שכתוב בה: "עריסותיכם" - שלכם. ואע"פ שכלל בידנו שגזל ואכל - קנאו ב"שינוי", כמו שאמרו (כתובות ל:): "לעסיה קנייה", אפשר שהמדובר שתחב לו משהו בבית הבליעה (מ'עשה רוקח' בהקדמה בשם תלמיד הרשב"א. וראה בספר "זמנים" עמוד מא). (39) למעלה פ"א מהל' ברכות הי"א. וכן נראה ב"ירושלמי" (שם) שדין הברכה ודין מצה תלויים זה בזה.

ח. הפהגים⁴⁰ יוצאין בחלה⁴¹ ובתרומה, אף-על-פי¹⁶ שהיא מצה שאינה ראויה לכל אדם⁴². וכן⁴³ יוצאין במצה של מעשר שני⁴⁴ בירושלים; אבל⁴⁵ אין יוצאין במצה של בפורים, אפלו בירושלים, מפני¹⁹ שהפורים אין להם החרת בכל המושבות, ומעשר²⁰ שני אפשר שיפדה ויאכל בכל מקום⁴⁶; וכתוב: "בכל מושבותיכם תאכלו מצות" - מצה הראויה²² להאכל בכל המושבות, הוא שיוצאין בה ידי חובה.²³

(40) משנה, פסחים לה, א. (41) חלק שמפרישין לכהנים מן הבצק, ונאכלת לכהנים כתרומה. (42) שהרי זו האוכלה חייב מיתה בידי שמים. (43) פסחים לו, א. (44) אף-על-פי שאסור לאכלו אלא בירושלים. (45) שם לו, ב. (46) גמרא, שם.

ט. חלות תודה⁴⁷ ורקיקי נזיר שעשו אותן לעצמן, אין יוצאין בהן, שנאמר: "ושמרתם את המצות" - מצה המשתמרת לענין מצה בלבד, הוא שיוצאין בה; אבל זו משתמרת לענין תודה⁴⁸. ואם⁴⁹ עשאן למכר בשוק - הרי זה יוצא בה ידי חובתו, שהעושה למכר בשוק, דעתו, שאם לא ימכרו יאכל אותן, ונמצא, בשעת עשייתן שמרן לשם מצה.⁵⁰

(47) משנה, שם. (48) שם לח, ב. כרבא ותניא כוותיה. (49) משנה, שם.

י. הפל חיבין באכילת מצה, אפלו נשים⁵⁰ וצעדים⁵¹. קטן⁵² שכול לאכל פת - מחנכין אותו⁵³ במצות ומאכילין אותו פזית מצה. חולה או זקן שאינו יכול לאכל - שורין לו רקיק במים ומאכילין אותו; והוא, שלא נמוח⁵⁴.

(50) פסחים מג, ב. ואף שכל מצוה שתלויה בזמן ידוע, נשים פטורות ממנה - כיון שמוזהרות באיסור חמץ, נצטוו גם על 'עשה' של אכילת מצה (פסחים, שם). (51) גויים שנימולו וטבלו לשם עבדות, חייבים במצוות כנשים. (52) נלמד ממה שאמרו (סוכה מב:) בענין חינוך הקטן במצוות. (53) אבל אינו בכלל "הכל חייבין" שלמעלה, כמו שכתב הרמב"ן שעל הקטן עצמו לא הטילו חיובים, ורק על אביו לחנכו (כסף-משנה). (54) ראה למעלה ה"ו.

יא. מדברי סופרים, שאין מפטירין⁵⁵ אחר מצה⁵⁶

שהיא כזית בכדי אכילת פרס, יוצא בה כשאוכל כזית מן העיסה, כיון שהאורז מחובר עם החיטים, טבעו להיות נגרר אחר החיטים, וכשמתחמצים החיטים מתחמץ גם האורז (הרמב"ן והרא"ש). ודוקא בחיטים ואורז, אבל חיטים ודוחן וכיוצא בו או שאר מיני דגן עם אורז, אינו יוצא בה ידי חובתו אלא-אם-כן יש בדגן כזית בכדי אכילת פרס. ודעת הראב"ד שגם בחיטים ואורז דוקא כשיש כזית בכדי אכילת פרס. (19) חלה פ"א מ"ח. והיינו שעשה עיסה בשביל אכילת הכלבים. (20) שכיוון להאכיל ממנה גם לרועים הישראליים. (21) שהרי נשתמרה לשם מצה. (22) אפילו היתה פת נקיה. (23) ראה ב'כסף משנה' (למעלה פ"ה ה"א) שישנה נוסחא ישנה כאן, שלפיה אינו יוצא ידי חובתו גם אם לשה במי פירות. (24) שלחם עוני הוא. וכתב ה'מגיד משנה' שצריך שיוסיף קצת מים, שאם לא כן אינו בא לידי חימוץ, וכל מצה שאינה באה לידי חימוץ - אינו יוצא בה. (25) כ"ה בדפוס רומי. (26) ראה בפ"ט ממאכלות אסורות ה"ב "שאין לשין העיסה בחלב, ואם לש - כל הפת אסורה, שמא יאכל בה בשר. ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת עדי שלא יאכל בה בשר, הרי זה מותר". וגם כאן מדובר ששינה בצורת המצות, שאם לא כן אסורה באכילה מטעם הנ"ל. וראה למעלה פ"ה ה"ב. (27) למעלה פ"ה ה"ב. (28) כ"ה בחלה פ"ב מ"ו, שסובין ומורסן אינם בכלל חיוב בחלה, והוא-הדין לענין מצה. (29) ודוקא אם לא הפרישן, אבל אם הפרישן ממנה וחזר ועירבן לתוך הקמח ולשן ביחד, אין מצטרפין לשיעור כזית (חלה, שם).

ו. אחד מצה שנאפית בתנור או באלפס³⁰ - בין שהדיבוק הבצק באלפס ואחר-כך הרתית, בין שהרתית ואחר-כך הדיבוק, אפלו אפאה בקרקע³¹ - הרי זה יוצא בה ידי חובתו. וכן אם לא נאפית אפיה גמורה, יוצאין בה; והוא, שלא יהיו חוטטין של בצק נמשכין ממנה בעת שפורסה³². ויוצאין ברקיקי השרוי³³; והוא, שלא נמוח. אבל מצה שבשלה - אינו יוצא בה ידי חובתו באכילתה, שהרי אין בה טעם פת³⁴.

(30) קערה שמסיקין מתחתיה, ונותנים המצה בתוכה. (31) שעושין גומא בתוך הכירה, ושמים מים וקמח ואופין בה. (32) ששוברה. (33) היינו מצה שרויה, שעדיין יש בה טעם מצה (פסחים מא.). (34) כרבי יוסי לגבי רבי מאיר (שם).

ז. אין אדם³⁵ יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו, כגון שאכל טבל³⁶ או מעשר ראשון³⁷ שלא נטלה תרומתו, או שגזלה³⁸. זה הפלל: כל שמברכין עליו ברכת המזון - יוצא בו ידי חובתו; וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון³⁹ - אין יוצא בו ידי חובתו.

(35) משנה, פסחים לה, א. (36) תבואת הארץ שלא הורמו ממנה תרומות ומעשרות. (37) שנותנים חלק אחד מעשרה מהתבואה ללויים, ועדיין אסורה לאכול גם ללויים עד

19 ומצנין שפילל חמשה עשר? תלמוד לומר: "והגדת
20 לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה" - בפעם שיש
21 מצה ומרור מנחים לפניך. ואף-על-פי שאין לו בן,
22 אפלו חכמים גדולים - תיבים לספר בציאות
23 מצרים. וכל המאריך בדברים שארעו ושהיו - הרי
24 זה משפח⁴.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו
לאבותינו במצרים... שנאמר: "זכור את היום הזה", כמו
שנאמר: "זכור את יום השבת".

צריך להבין לשם מה הביא הפסוק "זכור את יום השבת
גו" ומה חסר בלימוד מהפסוק "זכור את היום הזה גו"
ומדוע צריך גם לפסוק "זכור את יום השבת".

ב"אור שמח" כאן כתב שכוונת הרמב"ם להשמיע שצריכה
להיות הזכירה לא רק בפה (לקדשו בדברים) אלא גם ביו
(קידוש), וכן הוא בזכירת יציאת מצרים שחיובה לא רק
בפה אלא גם ביו - ד' כוסות.

אלא שאי אפשר להעמיס תירוץ זה בדברי הרמב"ם כיו
שנוסף על כך שלפי"ז צריך היה להוסיף תיבת "לקדשו"
שהרי ממנה הלימוד לקידוש, הרי גם בדפוסים שבהם
נוספה תיבת "לקדשו" אין לפרש כן כוונת הרמב"ם שהרי
קידוש על היין בשבת וד' כוסות בליל הסדר הם מדרבנן
ואילו כאן מדבר הרמב"ם בחיוב תורה.

ויש לומר כוונת הרמב"ם במה שהוסיף הלימוד "שנאמר
זכור את יום השבת" להוכיח שחיוב "זכור את היום הזה
אשר יצאתם" פירושו זכירה בדברים היינו "לספר בניסים
ונפלאות כו" ולכן מביא ראה "שנאמר זכור את יום
השבת" שפירושו זכירה בדברים.

והטעם לכך שזהו פשט הכתובים, כי בהמשך לפסוק "זכור
את היום הזה גו" בא החיוב "ולא יראה לך חמץ... שבעת
ימים תאכל מצות גו" בוא"ו החיבור היינו שקיום הזכירה
הוא בקיום מצוות הפסח ובמילא אין הכרח שזכרון זה
צריך להיות בדיבור - "לספר בניסים ונפלאות שנעשו
לאבותינו במצרים"

משא"כ בפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" הזכירה היא
בפני עצמה - זכירה בדברים שהרי המשך הכתובים "ששת
ימים תעבוד גו" ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה
כל מלאכה וגו' הם חיובים נוספים שכן לא הוזכרו בוא"ו
המוסיף, ולאחר שלמד שזכירת השבת היא בדברים, הרי
שגם הפסוק "זכור את היום הזה וגו" הוא בדברים ואפשר
ללמוד ממנו החיוב "לספר בניסים ונפלאות שנעשו
לאבותינו במצרים".

יין מלכות (ירושלם סימן מ"ד) משיחת יום ב' של חג השבועות ה' תשמ"ה

(2) שבכל יום ולילה מצוה להזכיר יציאת מצרים (פ"א מהל'

1 פלום, ואפלו קליות ואגוזים וכיוצא בהן; אלא
2 אף-על-פי שאכל מצה, ואכל אחריה מאכלות
3 אחרות ופרות וכיוצא בהן - חזר ואכל פזית מצה
4 באחרונה ופוסק.

(55) אין מסיימין את הסעודה בדבר אחר, כדי שישאר טעם
מצה בפיו. (56) כרב יהודה אמר שמואל, שהשווה מצה
לפסח שאין מפטירין אחריו כלום (פסחים ק"ט:).

5 יב. אסרו חכמים לאכל מצה בערב הפסח, כדי
6 שיהיה הכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב
7 הפסח, מכין אותו מפת מרדות עד שתצא נפשו⁵⁷.
8 וכן אסור לאכל⁵⁸ ערב הפסח מקדם המנחה⁵⁹
9 כמעט, כדי שיכנס לאכילת מצה בתאנה. אבל אוכל
10 הוא מעט פרות או ירקות⁶⁰, ולא ימלא כרסו מהן⁶¹.
11 וחכמים⁶² הראשונים היו מרעיבין עצמן ערב
12 הפסח, כדי לאכל מצה בתאנה, ויהיו מצות חביבות
13 עליו. אבל בשאר ערבי שבתות או ערבי ימים
14 טובים - אוכל והולך עד שתחשך⁶³.

(57) היינו שמזהירים אותו שלא יאכל, והוא אינו שומע
ואוכל, ומכים אותו וחוזר ואוכל וכו' מכים אותו כל זמן
שעובר על דברי חכמים ואוכל, אפילו אם במשך הזמן תצא
נפשו. ובנוסחאות אחרות, אין המלים הללו "עד שתצא
נפשו" ('מעשה רוקח' ו'רבינו מנחם'). (58) זה לשון רבינו
בפירוש המשנה, בתחילת פרק ערבי פסחים (פסחים פ"י):
"אינו אכילת לחם [חמץ] לבדו כי אין ברשותו לאכול לחם
[חמץ] באותה שעה, ואסור לנו לאכול מצה יום ארבעה
עשר עד שיאכלנה בשעת המצוה, אבל מנעוהו לאכול הרבה
משאר המאכלים". והיינו מצה עשירה שאינו יוצא בה ידי
חובתו ('תוספות' פסחים צ"ט: ד"ה לא יאכל) או מצה
מבושלת, שאף בה אינו יוצא ידי חובה (למעלה ה"ו) ולא
הותר לאכול אלא פירות וירקות. (59) מנחה קטנה (מגיד-
משנה, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בפ"י דפסחים).
(60) פסחים קז, ב: "מטביל הוא במיני תרגימא (=פירות -
רש"י), רבי יצחק מטביל בירק". (61) [בגמרא (ברכות
לה:)] מפורש שמעט יין אסור שהוא סועד הלב (ועי"ש
ב'תוספות'). ומכיון שלא הזכיר זאת רבינו, נראה שסובר
שבין מעט ובין הרבה מותר לשותת, כמו שכתב ה'טור'
(או"ח סי' תעא). וגירסא אחרת היתה לרבינו בגמרא ברכות
שם. וראה בספרי "זמנים" עמוד לג]. (62) פסחים קח, א.
(63) שם צ"ט, ב.

פרק שביעי

(1) נתבאר בו חיוב סיפור הנסים שנעשו לאבותינו, מן
התורה, וחיוב הארבעה כוסות, וחיוב החרוסת מדבריהם,
וחיוב אכילת המרור, שהוא בזמן הזה מדברי סופרים.

15 א. מצות עשה של תורה לספר² בנסים ונפלאות
16 שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן,
17 שנאמר: "זכור את היום הזה אשר יצאתם
18 ממצרים", כמו שנאמר: "זכור את יום השבת"³.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי י"ג תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קלה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(8 פסחים קט, א. 9) שבלי חטים קלויים. (10) וזה השינוי, שתמיד מחלקים להם כן לאחר הסעודה. (11) מסירין את השולחן מהמקום (פסחים קטז:). (12) פסחים קט, א: "חוטטין מצה בלילי פסחים". והראב"ד פירש שממהרין לאכול. (13) פסחים קטז, א.

ד. וצריך¹⁴ להתחיל בגנות ולסטים בשבב. פיצד? ¹⁹
מתחיל ומספר, שבתחלה¹⁵ היו אבותינו¹⁶, בימי
תרח ומלפניו, כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין
אחר עבודת אלילים; ומסים בדת האמת, שקרבנו
המקום לו, והבדילנו מהאמות, וקרבנו ליחודו. וכן
מתחיל¹⁷ ומודיע, שעבדים היינו לפרעה במצרים
וכל הרעה שגמלנו, ומסים בנסים ובנפלאות שנעשו
לנו ובחרותנו. והוא - שידרש מ"ארמי אבד אבי"¹⁸
עד שיגמר כל הפרשה¹⁹. וכל המוסף ומאריך
בדרש פרשה זו - הרי זה משבב.

(14) פסחים קטז, א במשנה. (15) כרב (פסחים שם).
(16) לפני מתן-תורה ה' היחס נמשך גם למעלה מאברהם
ונקרא "אבות", אבל לאחר מתן-תורה "אין קורין אבות
אלא לשלשה" (ברכות טז:). (17) כשמואל שם. וכן כתב
רבינו חננאל: "והאידנא עבדינן כתרומיהו" (ועכשיו אנו
עושים כשניהם = כרב וכשמואל). (18) פסחים, שם.
(19) ראה ב"ספרי" פרשת כי-תבוא.

ה. כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל
חמשה-עשר - לא יצא ידי חובתו²⁰, ואלו הן: פסח,
מצה ומרור²¹. פסח - על שום שפסח המקום על
בתי אבותינו במצרים, שנאמר: "ואמרתם זבח פסח
הוא לה' וגו'".²² מרור²³ - על שום שמררו המצריים
את בני אבותינו במצרים. מצה - על שום שנגאלו.
ודברים האלו פלן נקראין הגדה²⁴.

(20) חובת מצות סיפור יציאת מצרים. (21) שהרי נאמר
(שמות יב, כז): "ואמרתם זבח פסח" - שהמצה היא לומר
ולספר על ענין הפסח (פסחים קטז:). והושוו מצה ומרור
לפסח (תוספות' שם קטז. ד"ה ואמרתם). (22) שינה מסדר
המשנה, וכתב: פסח מרור ומצה. וכן כתב להלן (פ"ח ה"ד,
עין שם). (23) על שם הכתוב: "והגדת".

ו. בכל דור ודור²⁴ חייב אדם להראות את עצמו
כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים,
שנאמר: "ואותנו הוציא משם וגו'".²⁵ ועל דבר זה
צוה הקדוש-ברוך-הוא בתורה: "וזכרת פי עבד
הייתי", כלומר - כאלו אתה בעצמך היית עבד
ויצאת לחרות ונפדיית.

(24) משנה, פסחים קטז, ב. (25) כן הוא בגמרא שם:
"צריך שיאמר: ואותנו הוציא משם". ובמשנה שם למדו
כאן מהפסוק: "בעבור זה עשה ה' לי". וכן הוא בנוסח
ההגדות שלנו.

ז. לפיכך²⁶ כשסועד²⁷ אדם בלילה הזה, צריך לאכל²⁸

קריאת שמע ה"ג) ואילו בליל פסח המצוה לספר בפרטות
הנסים והנפלאות שנעשו אז לאבותינו. (3) [כלומר כשם
ש"זכור" הנאמר בענין שבת הוא ציווי, אף-על-פי שנאמר
בלשון מקור (=בזיון קמוצה), שהרי נאמר שם: "זכור את
יום השבת לקדשו", כמו כן זכור הנאמר כאן בפסח הוא
ציווי, אף-על-פי שנכתב בלשון מקור. וראה ברש"י על
התורה (שמות כ, ח). וכן כתב רבינו ב"ספר המצוות" (עשה
קנז): "זכור את היום הזה, רוצה לומר שהוא צוה לזכרו,
כמו שנאמר: זכור את יום השבת". וראה ב"מגדל עוז" -
"זמנים" עמוד לז. (4) וכן כתב רבינו ב"ספר המצוות"
(שם) וז"ל: "וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים
בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול
וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו על מה
שגמלנו מחסדיו - ה' יותר טוב". ובתוספתא סוף פסחים,
אמרו: "חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה אפילו
בינו לבין בנו, אפילו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו.
מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין אצל ביתוס בן
זונין בלוד, והיו עוסקין בהלכות פסח כל הלילה עד קרות
הגבר". וכן הוא במכילתא סוף פרשת בא: "רבי אליעזר
אומר, מניין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או
של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך
נאמר מה העדות", הרי שהחיוב לעסוק בהלכות פסח. וכן
הוא בפסחים קטז: "ואפילו שני תלמידי חכמים שיוודעין
בהלכות הפסח שואלין זה לזה".

ב. מצוה להודיע לבנים, ואפלו לא שאלו, שנאמר:
"והגדת לבנך"⁵ - לפי דעתו של בן אביו מלמדו.
פיצד? אם היה קטן או טפס⁶ - אומר לו: בני, פלנו
היינו עבדים, כמו שפחה זו או כמו עבד זה,
במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש-ברוך-
הוא ויוציאנו לחרות. ואם היה הבן גדול וחקם -
מודיעו מה שארע לנו במצרים, ונסים שנעשו לנו
על-ידי משה ורבונו - הפל לפי דעתו של בן⁷.

(5) כן הוא ב"ספר המצוות" שם בשם מכילתא דרשב"י
(והובא ב"מגדל עוז"): "מכלל שנאמר כי ישאלך בנך, יכול
אם ישאלך אתה מגיד לו, ואם לאו אין אתה מגיד לו?
תלמוד-לומר והגדת לבנך, אע"פ שלא שאלך" שלשון הגדה
מורה שלא שאלוהו והוא מגיד מעצמו. (6) כנוסחת
ה"ירושלמי" (פ"י דפסחים ה"ד) אבל בנוסח ההגדה שלנו:
"תם". (7) משנה, פסחים קטז, א.

ג. וצריך לעשות שני בלילה הזה, כדי שיראו
הבנים וישאלו ויאמרו: "מה נשתנה הלילה הזה
מכל הלילות?" עד שישב להם, ויאמר להם: כף
וכף ארע, כף וכף היה. וכיצד משנה? מחלק⁸ להם
קליות⁹ וגו' וזו¹⁰, ועוקרים השלחן מלפניהם¹¹ קדם
שיאכלו, וחוטטין מצה זה מיד זה¹², ויביצא
בדברים האלו. אין לו כן¹³ - אשתו שואלתו. אין
לו אשה - שואלין זה את זה: "מה נשתנה הלילה
הזה", ואפלו היו פלן חכמים. היה לבדו - שואל
לעצמו: "מה נשתנה הלילה הזה".

אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת, וְלֹא יֵצֵא יְדֵי חֲרוֹת.⁴² שְׁתֵּה אֲרֶבֶּעָה
כּוֹסוֹת מְזוּגִין בְּבֵת אֶחָת.⁴³ - יְדֵי חֲרוֹת יֵצֵא, יְדֵי
אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת לֹא יֵצֵא. וְאִם שְׁתֵּה מִכָּל כּוֹס מִהֵן
רְבוֹ - יֵצֵא.⁴⁴

(40) שיינם היה חריף מדי, וקשה לשתיה. (41) באופן
שבכל כוס וכוס יהיה רוב רביעית יין, ומוסיף בו מים עד
רביעית. (42) פסחים קח, ב. כלומר, אין זו מצוה שלימה
(רש"י). (43) פסחים, שם. והיינו שלא אמר הגדה ביניהן
- לא יצא ידי ד' כוסות, שתיקנו דוקא על דרך הגדה.
(44) פסחים, שם. ולכתחילה צריך לשתות כל הכוס.

י. כָּל כּוֹס וְכוֹס מֵאֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת הֵלְלוּ, מִבֶּרֶךְ עָלָיו
בְּרִכָּה פְּנֵי עֲצָמָה.⁴⁵ וְכוֹס רֵאשׁוֹן, אוֹמֵר עָלָיו קְדוֹשׁ
הַיּוֹם. כּוֹס שְׁנִי, קוֹרֵא עָלָיו אֶת הַהִגָּדָה.⁴⁶ כּוֹס
שְׁלִישִׁי, מִבֶּרֶךְ עָלָיו בְּרִכַּת הַמְּזוּן. כּוֹס רְבִיעִי, גּוֹמֵר
עָלָיו אֶת הַהִלָּל וּמִבֶּרֶךְ עָלָיו בְּרִכַּת הַשִּׁיר.⁴⁷ וּבֵין
הַכּוֹסוֹת הָאֵלֶּה, אִם רָצָה לְשַׁתּוֹת שְׁתֵּה. בֵּין שְׁלִישִׁי
לְרְבִיעִי, אֵינוֹ שְׁתֵּה.⁴⁸

(45) זה לשון רבינו אברהם בנו של הרמב"ם: "אלו הד'
כוסות שתייתן חובה מדברי סופרים, וכל אחד מהן מצוה
בפני עצמו, ולזה יברך על כל אחד מהם קודם שתייתו
ברכה לעצמו: "בורא פרי הגפן", ואחר שתייתו אם שתאו
כולו או רביעית ממנו: "על הגפן ועל פרי הגפן", וזו היא
סברת אבא מארי ז"ל, והחילוק שחלק הרב בהלכות בין
ברכת "בורא פרי הגפן" לבין ברכת "על הגפן", היא סברא
לא יאמת אותה ההיקש, כמו שהיה אבא מארי ז"ל מעורר
אותנו על זה בעת הלימוד לפניו" (מעשה רוקח' בשם ספר
כת"י קדמון). (46) בכת"י נוסף: "ומקצת ההלל עד חלמיש
למעניו מים" (מעשה רוקח'). (47) היא "יהללוך" (להלן
פ"ח ה"י) כרב יהודה (פסחים קיח.). (48) משנה, פסחים
קז, ב. (49) שמא ישתכר ויישן ולא יגמור את ההלל, אבל
מן הראשונים שבתוך הסעודה אינו משתכר (הגהות
מיימוניות' בשם 'ירושלמי').

יא. הַחֲרֹסֶת מִצֹּהֶה⁵⁰ מִדְּבַרֵי סוּפְרִים, זָכַר לְטִיט,
שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין בּוֹ בְּמִצְרַיִם.⁵¹ וְכִיצַד עוֹשִׁין אוֹתָהּ?
לֹא־חֵזַק תִּקְרִיב אוֹ גְּרוּגָרוֹת אוֹ צְמוּקִין וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן
וְדוֹרְסִין אוֹתָן, וְנוֹתְנִין לְתוֹכָן חֶמֶץ.⁵² וּמִתְבָּלִין אוֹתָן
בְּתַבְלִין, כְּמוֹ טִיט בְּתֶבֶן, וּמִבְּאֵין אוֹתָהּ עַל הַשֵּׁלֶחַן
בְּלִילֵי הַפֶּסַח.

(50) כרבי אלעזר ברבי צדוק במשנה (פסחים קיד.) ואף-על-
פי-כן אין מברכים עליה "אשר קדשנו במצותיו וכו'" מפני
שהיא טפלה למרור ('טור') או"ח סי' תעה, ורבינו מנחם
כאן). ורבינו בפירושו המשנה כתב שלרבי אלעזר ברבי צדוק
צריך לברך עליה אשר קדשנו וכו' אלא שאין הלכה כדבריו.
וכאן חזר בו רבינו ממה שכתב שם (ב"ח שם, ועיין
לחם-משנה כאן). (51) בחומר ובלבנים. כרבי יוחנן
(פסחים קטז.) ולא כרבי לוי שאמר: זכר לתפוח שהיו
יולדות בניהן תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתך.
(52) בגמרא שם: "אמר אביי: הילכך צריך לקהוייה (=

וְלִשְׁתּוֹת וְהוּא מִסֵּב דֶּרֶךְ חֲרוֹת. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד -
בֵּין אֲנָשִׁים, בֵּין נָשִׁים.²⁸ - חֵיב לְשַׁתּוֹת בְּלִילָה הַזֶּה
אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן, אֵין פּוֹחֲתִין.²⁹ לֹא־מֵהֶם.
וְאִפְלוּ עָנִי הַמִּתְפַּנֵּס מִן הַצִּדָּקָה - לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ.³¹
מֵאֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת. שְׁעוֹר כָּל כּוֹס מִהֵן - רְבִיעִית.

(26) מכיון שרואה את עצמו כנגאל ומשוחחרר, על כן יסעד
בהסיכה כדרך בני חורין. (27) להלן ה"ח כתב רבינו:
"שצריכים הסיכה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה
כוסות... ושאר אכילתו ושתייתו - אם היסב הרי זה
משובח". (28) אע"פ שפטורות מכל מצוות-עשה שהזמן
גרמא - חייבות בארבעה כוסות, שאף הן היו באותו הנס
של יציאת מצרים (פסחים קח:). וסמכו אותם חכמים
(בראשית רבה פרשה סח) על ארבע לשונות של גאולה
שנאמרו בפרשת וארא: "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי,
ולקחתיו". (29) נראה שרק לפחות אסור, אבל להוסיף
מותר, כמו שכתבו הגאונים בענין עשרה פסוקים של
מלכיות בראש השנה (אוצה"ג לר"ה חה"ת לב. ועיין או"ח
סי' תעב ס"ז בהגהה). וכן כתב להלן ספ"ח ה"י שמותר
לשתות כוס חמישי. (30) בדפוס רומי, ליתא.
(31) הגבאים.

ח. אִפְלוּ עָנִי שְׁבִישָׁא³² לֹא יֵאכַל עַד שְׁיִסֵּב. אִשָּׁה
אֵינָה צְרִיכָה הִסָּבָה.³³ וְאִם אִשָּׁה חֲשׂוּבָה הִיא -
צְרִיכָה הִסָּבָה. וְכֵן אֵצֶל אֲבִינּוּ,³⁴ וְהַשֵּׁמֶשׁ בְּפָנֵי רְבוֹ -
צְרִיכִין הִסָּבָה. אֲבָל תַּלְמִיד בְּפָנֵי רְבוֹ, אֵינוֹ מִסָּב,³⁵
אֲלֹא-אִם-כֵּן נָתַן לוֹ רְבוֹ רְשׁוּת. וְהִסָּבָה יִמִּין אֵינָה
הִסָּבָה,³⁶ וְכֵן הַמִּסָּב³⁷ עַל עַרְפוֹ אוֹ עַל פְּנֵיו.³⁸ - אֵין
זוֹ הִסָּבָה. וְאֵימָתִי צְרִיכִין הִסָּבָה? בְּשַׁעַת אֲכִילַת
כְּזִית מִצָּה וּבְשַׁתִּית אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת הָאֵלֶּה.³⁹ וְיִשְׁאַר
אֲכִילָתוֹ וְשַׁתִּיתוֹ - אִם הִסָּב, הֲרִי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאִם
לֹא, אֵינוֹ צְרִיךְ.

(32) פסחים צט, ב. (33) שסתם אשה, אין דרכה להסב
בשום פעם. (34) פסחים קח, א. ואף שהבן חייב בכבודו
ומוראו, בכל זאת צריך הסיכה, שמסתמא אב מוחל על
כבודו לבנו. (35) שצריך לישב בפניו דרך מורא, ובהסיכה
אין זו דרך מורא. (36) שאין זה דרך חירות, שהרי בימינו
הוא צריך לאכול (רשב"ם שם). (37) פסחים, שם.
(38) בפסחים שם אמרו: "פרקדן לא שמו הסיכה" ופירש
רבינו: ש"פרקדן, היינו שוכב על פניו או ערפו" (ועיי"ש
ב'תוספות' ד"ה פרקדן). (39) [לא הזכיר רבינו מה שאמרו
בפסחים שם, שמרור אינו צריך הסיכה, מפני שסובר רבינו
שאין דין זה מיוחד למרור דוקא (כמו שכתבו המפרשים
מפני שמרור הוא זכר לעבדות) אלא שבכלל כל שאר
אכילתו הוא שאינו צריך הסיכה. ואם כן לפי זה, גם במרור
אם הסיב הרי זה משובח - "זמנים" עמוד מב].

ט. אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת הָאֵלֶּה, צְרִיךְ לְמַזְג.⁴⁰ אוֹתָן קְדִי
שְׁתֵּהָ שְׁתֵּה עֲרָבָה, הַפֶּל לְפִי הַיַּיִן וּלְפִי דַעַת
הַשְׁוֵתָה. וְלֹא יִפְחֲתוּ בְּאֲרֶבֶּעָתָן מְרַבִּיעִית יַיִן הָיִי.⁴¹
שְׁתֵּה אֲרֶבֶּעָה כּוֹסוֹת אֵלֶּה מִיָּין שְׁאִינוֹ מְזוּג - יֵצֵא יְדֵי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי י"ד תמוז – ספר זמנים – הלכות חמץ ומצה קלז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

הלכה ב'. (6) מברך תחילה ואחר כך נוטל ידיו שכל המצוות מברך עליהן עובר (לפני) לעשייתן (מסכת פסחים דף ז' עמוד ב' ועיין שם בתוס' ד"ה על). (7) (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב'). (8) היו אוכלים אותה לפני קרבן הפסח כדי שתהיה אכילת קרבן הפסח על השובע. (9) כרב יוסף (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב').

ב. מתחיל ומברך "בזאת פרי האדמה", ולוקח ירק ומטביל¹⁰ אותו בחרסת¹¹ ואוכל פזית¹², הוא וכל המסבין עמו, כל אחד ואחד אין אוכל פחות מפזית. ואחר-כך עוקרין השלחן¹³ מלפני קורא ההגדה¹⁴ לבדו¹⁵, ומוזגין הפוס השני, וכאן הבן שואל. ואומר הקורא¹⁶: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות - שבכל הלילות אין אנו מטבילין¹⁷ אפילו פעם אחת, והלילה הזה שתי פעמים¹⁸. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, והלילה הזה בלוי מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק ומבשל, והלילה הזה בלוי צלי¹⁹. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסבין, והלילה הזה בלוי מלפני מסבין²⁰".

(10) לעשות שינוי לתינוקות כדי שיתעוררו לשאול "מה נשתנה" (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א'). (11) כדעת הגאונים בתשובותיהם (אוצר הגאונים ח"א סימן שכ"ז וח"ב סימן פ"י) שגם טבילת ירק היא בחרוסת כדי לבטל את הארס שביקרות. וראה להלן בהלכה ח' שלדעת רבינו צריך לטבול גם מצה בחרוסת וזהו ודאי לעשות זכר לטיט, כמו שכתב למעלה (פרק ז' הלכה י"א). (12) כן כתבו גם הגאונים (שם ח"ב סימן פ"ז) אבל הדבר תמוה, כיון שכל אכילה זו אינה אלא לעשות שינוי לתינוקות למה צריך דוקא כזית (הגהות מיימוניות ועיין במגיד משנה). (13) כדי שיהיה שינוי ויתמיה את התינוקות ויעוררם לשאול (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב'). (14) שלא כל המסובים קראו את ההגדה אלא אחד מהם בלבד וכולם שמעו. וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפירושו על ההגדה (תריבין שנה כ"ב ספר א'). (15) כימיהם היה לכל אחד מהמסובים שלחן קטן לבדו והקורא מסיב בראש ושלחנו לפניו. (16) אותו קורא ההגדה. וכן כתב גאון (אוצר הגאונים פסחים עמוד 154): "ואומר אותו שמקדש מה נשתנה". (17) השאלות הן לפי סדר הדברים והטבילה היא לפני אכילת מצה וכן הנוסחא במשנה שבירושלמי. (18) הירק והמרור בחרוסת. (19) שקרבן פסח אינו נאכל אלא צלי. (20) כן הוא בסדר רב עמרם גאון (השלם עמוד 212) אבל במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א') לא הוזכרה שאלת ההסיבה מפני שבזמן המשנה היו רגילין בזה כל השנה ולא היה בזה משום שינוי.

ג. בזמן הזה אינו אומר: "והלילה הזה בלוי צלי", שאין לנו קרבן. ומתחיל בגנות²¹ וקורא, עד שגומר דרש פירשת "ארמי אבד אבי" בלה.²²

(21) (למעלה פרק ז' הלכה כ').

לעשותו חריף) זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה (= לעשותו עב) זכר לטיט". ורבינו, אף-על-פי שכתב: "זכר לטיט" - הביא שנותנים לתוכה חומץ (= לעשותה חריף) משום זכר למרירות ('טור' או"ח סי' תעב). וגרס כגירסת הרי"ף: "צריך לקהוייה" ולא גרס: "זכר לתפוח" (ב"ח שם).

יב. אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה, אלא תלויה היא באכילת הפסח, שמצות עשה אחת לאכל בשר הפסח על מצה ומרורים⁵³; ומדברי סופרים - לאכל המרור לבדו בליל זה, אפילו אין שם קרבן פסח.

(53) שנאמר (במדבר ט, יא): "על מצות ומרורים יאכלוהו", בזמן שיש פסח יש מרור, ובזמן שאין פסח אין מרור (פסחים קכ).

יג. מרורים⁵⁴ האמורים בתורה הן החזרת⁵⁵ והעלשין והתמכא והחרחבינא והמרור - כל אחד מחמשת מיני ירק אלו נקרא מרור. ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן פזית - יצא⁵⁶, והוא שיהיו לחין⁵⁷. ויוצאין בקלח שלהן, אפילו יבש⁵⁸. ואם שלקן⁵⁹ או כבשן⁶⁰ או בשלן - אין יוצאין בהן⁶¹.

(54) משנה, פסחים לט, א. (55) חסא, על שם שחס הקדוש-ברוך-הוא עלינו וגאלנו (פסחים שם). ובגמרא שם אמרו שמצוה בחזרת, כלומר שהיא קודמת לשאר המינים. והרמב"ם השמיט דין זה, משום שמפרש "מצוה בחזרת" - מצוה גם בחזרת שאף-על-פי שהיא מתוקה, יוצאים בה - כיון שסופה מר ('בית יוסף' סי' תעג). (56) משנה, שם. (57) שם, לט, ב. (58) שם. (59) בישלם הרבה. (60) בחומץ או שראן במים מעת לעת. (61) שבטל טעם המרירות שלהם (שם).

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשפ"ב

פרק שמיני

(1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שהיה לנו קרבן, לזמן הזה. ומי שאין לו מה שראוי לעשות דברים אלו – כיצד יעשה.

א. סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה-עשר כף הוא: בתחלה מוזגין פוס לכל אחד ואחד, ומברך "בזאת פרי הגפן", ואומר עליו קדוש היום² וזמן³ ושותה⁴. ואחר-כך מברך "על נטילת ידים"⁵ ונוטל ידיו⁶. ומביאין שלחן ערוך, ועליו מרור וירק אחר, ומצה וחרסת, וגופו של כבש הפסח, ובשר חגיגה⁸ של יום ארבעה-עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר⁹: אחד זכר לפסח, ואחד זכר לחגיגה.

(2) "אשר קדשנו במצותיו כו' מקדש ישראל והזמנים". (3) "שהחיינו". (4) בהסיבה. (5) שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (פסחים דף קט"ז עמוד א'). והרי הוא מטביל את הירק בחרוסת (כמו שכתב רבינו להלן

24 אַחֲרֵי הַבָּאִים לְקִרְיַתנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיָן
25 עִירָהּ וְשָׂשִׁים בַּעֲבוּדָתָהּ²⁶, וְנֹאכַל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים
26 וּמִן הַפִּסְחִים²⁷ שְׂגִיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַ לְרִצּוֹן,
27 וְנוֹדָה לָהּ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתָנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשָׁנוּ.
28 בְּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאֹל יִשְׂרָאֵל". וּמִבְרָךְ²⁸ "בּוֹרֵא פְּרִי
29 הַגֶּפֶן" וְשׁוֹתָה הַכּוֹס הַשָּׁנִי.

(24) (משנה במסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב').
(25) להדגיש שאנו בני חורין – "עבדי ה' ולא עבדי פרעה".
(26) לשון שמחה נופל על ההתחלה וששון היא על הגמר,
שמחים בבנין וששים בעבודה (הגר"א). (27) זבחים ואחר
כך פסחים שתחלה אוכל מן החגיגה ואחר כך מן הפסח
(להלן הלכה ז') כדי שיאכל הפסח על השובע (פרק ח'
מהלכות פסחים הלכה ג'). (28) (ראה למעלה פרק ז'
הלכה י').

30 ו. וְאַחֲרֵיכֵן מְבָרֵךְ "עַל גְּטִילַת יָדִים" וְנוֹטֵל יָדָיו
31 שְׁנֵית, שְׁהָרִי הַסִּיחַ דַּעְתָּו²⁹ בְּשַׁעַת קְרִיאַת הַהֲגָדָה.
32 וְלֹאֲכֵם שְׁנֵי רִקִּיקִין, וְחֹלֶק אֶחָד מִקֶּה, וּמִנִּיחַ פְּרוֹס³⁰
33 לְתוֹף שָׁלֹם, וּמִבְרָךְ³¹ "הַמוֹצֵיא לָחֶם מִן הָאֶרֶץ".
34 וּמִפְּנֵי־מָה אֵינוּ מְבָרֵךְ עַל שְׁתֵּי כִפּוּרֹת פֶּשַׁע יָמִים
35 טוֹבִים? מִשּׁוּם שְׁנֵאֲמַר: "לָחֶם עֲנִי" - מִה דְּרָכּוֹ שֶׁל
36 עֲנִי בַּפְּרוּסָה, אֵף כָּאֵן בַּפְּרוּסָה. וְאַחֲרֵיכֵן פּוֹרֵךְ³²
37 מִצָּה וּמְרוֹר בְּאֶחָת, וּמִטְבֵּל בְּחֶרֶסֶת³³ וּמִבְרָךְ: "בְּרוּךְ
38 אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
39 וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצּוֹת וּמְרוֹרִים", וְאוֹכֵל. וְאִם אָכַל
40 מִצָּה בִּפְנֵי עֲצֻמָּה וּמְרוֹר בִּפְנֵי עֲצֻמָּה³⁴, מְבָרֵךְ עַל זֶה
41 בִּפְנֵי עֲצֻמָּה וְעַל זֶה בִּפְנֵי עֲצֻמָּה.

(29) ונגע במקום המטונף (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א').
(30) (מסכת ברכות דף ל"ט עמוד ב'). (31) על המצה
הפרוסה. (32) כשיטת הלל (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד
א') משם שנאמר: "על מצות ומרורים יאכלוהו". (33) זכר
לטיט (ראה למעלה הלכה ב'). (34) כחכמים החולקים על
הלל שהרי לא הוכרעה ההלכה כמי (מסכת פסחים דף קט"ו
עמוד א').

42 ז. וְאַחֲרֵיכֵן מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
43 הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת
44 הַזִּבְחִין", וְאוֹכֵל מִבֶּשֶׂר חֲגִיגַת אֲרִבְעָה־עָשָׂר תַּחֲלָה.
45 וּמִבְרָךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
46 קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת הַפֶּסַח", וְאוֹכֵל
47 מִגּוּפּוֹ שֶׁל פֶּסַח. וְלֹא בְּרֶכַת הַפֶּסַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל זִבְחָה,
48 וְלֹא שֶׁל זִבְחָה פּוֹטֶרֶת שֶׁל פֶּסַח³⁵.

(35) שזבח ופסח שתי מצוות הן, כרבי עקיבא (משנה מסכת
פסחים דף קכ"א עמוד א').

49 ח. בְּזִמְנָה הַזֶּה, שְׂאִין שֵׁם קָרְבֵּן - אַחֵר שְׂמִיבְרָךְ
50 "הַמוֹצֵיא לָחֶם" חוּזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מִצָּה",
51 וּמִטְבֵּל מִצָּה בְּחֶרֶסֶת³⁶ וְאוֹכֵל³⁷, וְחוּזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל
52 אֲכִילַת מְרוֹר", וּמִטְבֵּל מְרוֹר בְּחֶרֶסֶת וְאוֹכֵל. וְלֹא

1 ד. וּמִחֲזִיר הַשְּׁלַחַן לִפְנֵי וְאוֹמֵר: "פֶּסַח זֶה²² שְׂאֵנוּ
2 אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שְׂפִסַּח הַמָּקוֹם עַל פְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ
3 בְּמִצְרַיִם, שְׁנֵאֲמַר: וְאַמְרָתֶם זִבְחַת פֶּסַח הוּא לֵה".
4 וּמִגְבִּיחַ הַמְרוֹר²³ בִּידּוֹ וְאוֹמֵר: "מְרוֹר זֶה שְׂאֵנוּ
5 אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שְׂמִרְרוֹ הַמִּצְרַיִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ
6 בְּמִצְרַיִם, שְׁנֵאֲמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם". וּמִגְבִּיחַ
7 הַמִּצָּה בִּידּוֹ וְאוֹמֵר: "מִצָּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם
8 שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצִקָּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שִׁנְגִּלָּה
9 עֲלֵיהֶם הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא וּגְאָלָם מִיָּד, שְׁנֵאֲמַר:
10 וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְכוּ". וּבְזִמְנָה
11 הַזֶּה אוֹמֵר: "פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בְּזִמְנָה שְׁבִית
12 הַמִּקְדָּשׁ קִנְּם, עַל שֵׁם שְׂפִסַּח הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא עַל
13 פְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ".

(22) [במצה ומרור צריך להגביח כמו שכתב בסמוך ופסח
אינו צריך להגביח שכן אמרו במסכת פסחים (דף קט"ז
עמוד ב'): "בשר אין צריך להגביח ולא עוד אלא שנראה
כאוכל קדשים בחוץ" ומפרש רבינו שבשר אין צריך
להגביח אפילו בזמן שבית המקדש היה קיים והוסיפו
ואמרו: "ולא עוד" כלומר שבזמן הזה יש טעם נוסף שנראה
כאוכל קדשים בחוץ. והטעם שאינו צריך להגביח בשר הוא
מפני שזה עתה החזירו את השלחן שעקרו מקודם ואם כן
ניכר הדבר אף בלי הגבהה, אבל אחר כך כשכבר העמיד
השלחן והפסיק בדברים ושוב אומר על המרור ועל המצה
צריך להגביחם ולהראותם למסובים]. (23) [הקדים מרור
למצה וכן כתב למעלה (פרק ז' הלכה ה') כנוסחת המשנה
(כן כתב רבינו מנחם, וכ"ה בפירוש ההגדה כ"י אופסלה
תרכ"ן שנה כ"ג ספר ב' עמ' 95, אבל במשנה שלפנינו
הקדימו מצה למרור) ואילו בנוסח ההגדה שינה והקדים
מצה למרור. והטעם בזה הוא משום שכל עיקר האמירה
נכתבה בפסח: "ואמרתם זבח פסח" אלא שאנו לומדים
מצה ומרור מפסח שגם בהם צריך אמירה (תוס' פסחים דף
קט"ז עמוד א' ד"ה ואמרתם) ומכיוון שמרור קשור יותר
בפסח, שהרי אינו נוהג מן התורה אלא בזמן שיש פסח
(למעלה פרק ז' הלכה י"ב), לכן הקדים כאן מרור למצה,
אבל בנוסח ההגדה "שנהגו בה ישראל בזמן הגלות", שאין
שם פסח, הקדים מצה, שהיא מן התורה, למרור, שאינו אלא
מדרבנן – "זמנים" עמוד ל"ח. וכן נראה בפירוש ההגדה
כ"י אופסלה שם, ועיין במרכבת המשנה].

14 ה. וְאוֹמֵר²⁴: "לְפִיכָה אֲנוּ חִיבִין לְהוֹדוֹת לְהֵלֵל
15 לְשִׁבְחָה לְפָאֵר לְהַדִּיר לְרוֹמָם לְגַדֵּל וּלְנַצֵּחַ לְמִי שַׁעֲשֵׂה
16 לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלּוּ, וְהוֹצִיאָנוּ
17 מִעֲבָדוֹת לַחֲרוּת, מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמִמִּצְרָה לְאוֹר
18 גְּדוֹל, וְנֹאמַר לִפְנֵי הַלְלוּיָהּ". "הַלְלוּיָהּ הִלְלוּ עַבְדִּי
19 ה' 25" וְגו' עַד "חֲלָמִישׁ לְמַעֲנֵנוּ מִיָּם", וְחֻתָּם:
20 "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֻלָּנוּ
21 וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לְלִילָה הַזֶּה
22 לְאִכְלֵיכֵם מִצָּה וּמְרוֹרִים". וּבְזִמְנָה הַזֶּה מוֹסִיף: "כֵּן
23 ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ יִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי י"ד תמוז - ספר זמנים - הלכות חמץ ומצה קלט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אסור לאכל שם צלוי פלו פאחד⁴⁸ בליל זה, מפני
שנראה פאכל קדשים בחוץ. ואם⁴⁹ היה מחתך, או
שחפר ממנו אבר⁵⁰ או שלק בו אבר והוא מחבר⁵¹
- הרי זה מתר במקום שנהגו⁵².

(משנה במסכת פסחים דף נ"ג עמוד א'). (46) והרי
הוא אוכל קדשים בחוץ. (47) אפילו במקום שנהגו לאכול
צלי. (48) (משנה במסכת ביצה דף כ"ב עמוד ב') כחכמים.
(49) (מסכת פסחים דף ע"ד עמוד א'). (50) שכיון שהוא
חסר אינו דומה לפסח. (51) אפילו מחובר. שלא יטעו שזה
קרוב פסח, שאין דרכו בשליקה. (52) אפילו כוס אחד.

יב. מי שאין לו זין⁵⁴ בלילי הפסח - מקדש על
הפת, פדרף שעושה בשפת, ועושה כל הדברים על
הסדר הזה. מי שאין לו ירק⁵⁵ אלא מרור בלבד -
בתחלה מברך על המרור שתי ברכות: "בורא פרי
האדמה" ו"על אכילת מרור" ואוכל, וכשיגמר
ההגדה מברך על המצה ואוכל, וחוזר ואוכל מן
המרור בלא ברכה.

(53) (רי"ף). (54) אפילו כוס אחד. (55) (מסכת פסחים דף
קי"ד עמוד ב'). כרב חסדא (שם דף קט"ו עמוד א').

יג. מי שאין לו מצה משמרת⁵⁷ אלא פזית -
פשוט סעודתו ממצה שאינה משמרת, מברך "על
אכילת מצה"⁵⁸ ואוכל אותה פזית, ואינו טועם
אחריו פלום⁵⁹.

(56) (רי"ף). (57) לשם מצה (ראה למעלה פרק ו' הלכה
ט'). (58) ויוצא גם מצות אפיקומן שהרי אכלו על השובע.
(59) שאין מפטירין אחר המצה כלום (למעלה פרק ו' הלכה
א').

יד. מי שישן בתוך הסעודה והקיץ - אינו חוזר
ואוכל⁶⁰. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה
- חוזרין ואוכלין⁶¹. נרדמו פלן ונעורו - לא יאכלו.
נתנמנמו פלן - יאכלו⁶².

(60) (משנה במסכת פסחים דף ק"כ עמוד א') לענין פסח
והוא הדין לענין מצה והטעם הוא מפני ששינה חשובה
כהפסק והרי הוא כאוכל בשני מקומות ואסור לאכול את
הפסח בשני מקומות משום שנאמר: "בבית אחד יאכל"
(מסכת פסחים דף פ"ו עמוד א') והוא הדין למצה.
(61) מכיון שיתר בני החבורה היו נעורים אין זה הפסק
אפילו לגבי הישנים. (62) כרבי יוסי (מסכת פסחים דף
ק"כ עמוד ב') וסובר רבינו שדברי ר' יוסי מוסבים למה
שאמר תנא קמא: "ישנו כולן - לא יאכלו" ועל זה אמר ר'
יוסי שזהו דוקא בנרדמו אבל נתנמנמו, והוא שיתחילו לישן
ולא נשתקעו בשינה ושומעין כשידברו אליהם ואם קראם
אדם עונים מיד (פירוש המשנה לרבינו) יאכלו (ורשב"ם
מפרש שר' יוסי חולק על הרישא שאמר תנא קמא "ישנו
מקצתן יאכלו").

סליקו להו הלכות חמץ ומצה

ישה³⁸ אותו פחרסת, שמא יבטל טעמו. וזו מצוה
מדברי סופרים. וחוזר וכוף מצה ומרור, ומטביל
פחרסת, ואוכל בלא ברכה זכר למקדש.

(36) זכר לטיט כמו שנכתב למעלה (הלכה ו'). (37) ומרור
אוכל אחר כך. לפי שבזמן הזה המרור אינו אלא מדרבנן
(למעלה פרק ו' הלכה י"ב) וכלפי המצה שהיא מן התורה
גם בזמן הזה (למעלה פרק ו' הלכה א') הוא כדבר של
רשות וכלל בידנו כי דבר של רשות מבטל טעם המצה
(מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א') וראה למעלה (הלכה ו')
שבזמן המקדש, שגם המרור מן התורה, אפשר לכוון
שניהם ביחד. (38) (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד ב') ולא
כתב כן למעלה (הלכה ו') שכיון שאוכלו ביחד עם המצה
אינו מרגיש מרידותו ואינו רגיל להשהות.

ט. ואחר-כך נמשך בפעודה, ואוכל כל מה שהוא
רוצה לאכל, ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות.
ובאחרונה אוכל מבושר הפסח אפילו פזית, ואינו
טועם אחריו כלל³⁹. ובזמן הזה אוכל פזית מצה,
ואינו טועם אחריה פלום⁴⁰, כדי שיהיה הפסק
סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו,
שאכילתו היא המצה.

(39) שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (מסכת פסחים דף
קי"ט עמוד ב' במשנה), כלומר שלא יאכלו אחר הפסח מיני
מתיקה בקינוח סעודה כמו שהיו רגילים תמיד לאכול, שמה
שאוכלים אחרי הסעודה קורין בשפה היוונית "אפיקומן"
(תוס' רע"א בשם תשב"י). (40) כרב יהודה אמר שמואל
ש"אין מפטירין אחר מצה אפיקומן".

י. ואחר-כך נוטל ידיו⁴¹ ומברך ברכת המזון על פוס
שלישי ושותהו. ואחר-כך מוזג פוס רביעי וגומר
עליו את ההלל⁴², ואומר עליו ברכת השיר, והיא
"ההללוה' כל מעשיך וכו'"⁴³, ומברך "בורא פרי
הגפן". ואינו טועם אחר-כך פלום כל הלילה, חוץ
מן המים. ויש לו למזג פוס חמישי⁴⁴ ולומר עליו
הלל הגדול, מ"הודו לה' כי טוב" עד "על נהרות
בבל". וכוס זה אינו חובה פמו ארבעה כוסות. ויש
לו לגמר את ההלל בכל מקום שירצה, אף-על-פי
שאינו מקום סעודה.

(41) למים אחרונים. (42) שעד עכשיו קרא רק עד "למענינו
מים" (למעלה הלכה ה'). (43) כרב יהודה (מסכת פסחים
דף קי"ח עמוד א'). (44) כן גרס ר"ח (מסכת פסחים דף
קי"ח עמוד א'): "חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר'
טרפון" ובספר מעשה רוקח מביא בשם הר"א בן הרמב"ם:
"שאביו הרמב"ם נהג לשותות רק ד' כוסות ולא היה
מוסיף".

יא. מקום שנהגו לאכל צלי בלילי פסחים,
אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכל, אין אוכלין,
גזרה שמא יאמרו בשר פסח הוא⁴⁶. ובכל מקום⁴⁷

נוסח ההגדה

39 חֲכָם מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲדוּת וְהַחֲקִים
40 וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֹתְכֶם"⁴. אָף אַתָּה
41 אָמַר לוֹ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: "אֵין מִפְטִירִין אַחֵר הַפֶּסַח
42 אֲפִיקוֹמָן".

43 (4) בכ"י התימנים, בדפוס ירמא שונצינו וויניציאה הנוסחא:
"אותנו" וכ"ה בירושלמי (פסחים פרק י' הלכה ד')
ובמכילתא סוף פרשת בא. מפני שבאמת החכם שואל
בלשון "אותנו" שגם הוא כולל את עצמו בציווי, ולא
כהרשע שאומר "לכם" ומוציא עצמו מן הכלל (להלן), אלא
שהתורה לא העתיקה את לשון השאלה של החכם אלא
סיפרה כי החכם ישאל אתכם (וראה הגדה שלמה) להגדיר
כשר מבוא פרק כ"ב).

43 רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם".
44 לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלָל
45 כְּפָר בְּעֶקֶר. אָף אַתָּה הִקְהָה אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ:
46 "בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". לִי וְלֹא
47 לוֹ. וְאֵלּוּ הֵיחָא שֵׁם לֹא הִיָּה נִגָּאָל.

48 תָּם מָה הוּא אוֹמֵר? "מָה זֹאת". וְאָמַרְתָּ אֵלָיו:
49 בְּחֻזֵּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים".
50 וְשֹׁאֵינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל אֶת פֶּתַח לוֹ, שְׁנֹאֹמֵר: "וְהִגַּדְתָּ
51 לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי
52 בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ - יָכוֹל מֵרָאשׁ
53 חֲדָשׁ? תִּלְמֹד לִזְמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא". אִי "בַּיּוֹם
54 הַהוּא", יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תִּלְמֹד לִזְמַר: "בְּעֵבוֹר
55 זֶה". לֹא אִמְרָתִי אֲלֵא בְשִׁעָה שְׁמִיעָה וּמִרּוֹר מִנְחִים
56 לְפָנֶיךָ.

57 מִתְחִלָּה עוֹבְדֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁו
58 קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעֲבֹדָתוֹ. שְׁנֹאֹמֵר: "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
59 אֶל כָּל הָעָם: כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הִנֵּהר
60 יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תִּרְחַ אֲבִי אֲבִיהֶם וְאֲבִי
61 נָחוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת
62 אֲבִיהֶם מֵעֵבֶר הִנֵּהר, וְאֹלֶף אוֹתוֹ בָּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן,
63 וְאַרְבֶּה אֶת זֶרְעוֹ, וְאִתָּן לוֹ אֶת יַעֲזֶק. וְאִתָּן לַיַּעֲזֶק
64 אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֲשָׂו, וְאִתָּן לְעֵשָׂו אֶת הָר שֶׁעִיר
65 לְרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם".

66 בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, בְּרוּךְ הוּא.
67 שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ
68 שְׁאֹמֵר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים. שְׁנֹאֹמֵר:
69 "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדוּעַ תִּדַּע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ
70 לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה,
71 וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִּי, וְאַחֲרַי כֵּן יַעֲזֹאוּ
72 בְּרַכְשׁ גָּדוֹל".

73 וְהִיא שְׁעִמְדָה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד
74 עֲמַד עָלֵינוּ, אֲלֵא בָכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ
75 לְכַלּוֹתָנוּ, וְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַצִּילָנוּ מִיָּדָם.
76 צֵא וְלִמַּד מָה בִּקֵּשׁ לָבֶן הָאֶרְמִי לַעֲשׂוֹת לַיַּעֲקֹב
77 אֲבִינוּ. שְׁפָרְעָה לֹא גִזַּר אֲלֵא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבֶן בִּקֵּשׁ

1 נֶסַח הַהִגְדָּה שֶׁנִּהְיָגוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנֵי הַגָּלוּת: כָּף
2 הִיא: מִתְחִיל עַל פֶּסַח שְׁנֵי וְאָמַר: בְּבִהִילוֹ² יִצְאָנוּ
3 מִמִּצְרָיִם.
4

(1) (ראה למעלה פרק ח' הלכה ד'). (2) בבהלה וחפזון וכן
בתרגום אונקלוס על הפסוק (דברים פרק ט"ז פסוק ג'):
"בחפזון יצאת מארץ מצרים" - "בבהילו נפקת מארעא
דמצרים". ומה שאמר חציו ארמית ("בבהילו") וחציו
עברית ("יצאנו ממצרים") מפני שלא היו שולטים אז בשפה
העברית (פירוש ההגדה ב"הגדה שלמה" עמוד קל"ג).

5 הָא לְחֵמָא עֲנִיָּא דִּי אֲכָלוּ אֲבִהֶתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם.
6 כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיכּוֹל, כָּל דְּצִרִיף לְפֶסַח יִיתִי וְיִפְסַח.
7 הֲשֵׁתָא הָכָא, לְשֵׁתָא דְּאִתָּא בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. הֲשֵׁתָא
8 הָכָא עֲבָדִי, לְשֵׁתָא דְּאִתָּא בְּנֵי חָרִי:
9 מָה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת? שְׁבָכָל
10 הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מְטַבִּילִין אֶפְלוּ פַעַם אַחַת, וְהַלֵּילָה
11 הַזֶּה שְׁתֵּי פַעַמִּים. שְׁבָכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים חֵמֶץ
12 וּמִצָּה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה. שְׁבָכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ
13 אוֹכְלִים שְׂאֵר יִרְקוֹת, וְהַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר. שְׁבָכָל
14 הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין בֵּין מְסַבִּין, וְהַלֵּילָה
15 הַזֶּה כָּלָנוּ מְסַבִּין:

(3) ובזמן הבית אמר עכשיו: "שבכל הלילות אנו אוכלים
בשר צלי כ"ו" (פרק ח' הלכה ב').

16 עֲבָדִים הָיוּנוּ לְפָרְעָה מִמִּצְרָיִם, וַיּוֹצִיאָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
17 מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה. וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא
18 הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרָיִם - עֲדִין
19 אָנוּ, בְּגִינוּ וּבְנֵי בְּגִינוּ מְשַׁעֲבָדִים הָיוּנוּ לְפָרְעָה
20 מִמִּצְרָיִם. וְאֶפְלוּ כָּלָנוּ חֲכָמִים, כָּלָנוּ נְבוֹנִים, כָּלָנוּ
21 זְקֵנִים, כָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצָּוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר
22 בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. שְׁכָל הַמְּאָרִיף לְסַפֵּר בִּיצִיאַת
23 מִצְרָיִם חָרִי זֶה מְשַׁבַּח.

24 מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלֵעָזָר וּרְבִי יְהוֹשֻׁעַ וּרְבִי אֱלֵעָזָר בֶּן
25 עֲזַרְיָה וּרְבִי עֲקִיבָא וּרְבִי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסַבִּין
26 בְּבִגְדֵי-בָרָק, וְהָיוּ מְסַפְּרִין בִּיצִיאַת מִצְרָיִם כָּל אוֹתוֹ
27 הַלֵּילָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ
28 הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

29 אָמַר לָהֶם רְבִי אֱלֵעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הָרִי אֲנִי כְּכֵן
30 שְׁבָעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֹּאמֶר יִצִּיאַת מִצְרָיִם
31 בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדִּרְשָׁה בֶּן זִזְמָא, שְׁנֹאֹמֵר: "לְמַעַן
32 תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ".
33 "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַיָּמִים. "כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַלֵּילוֹת.
34 וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה. "כָּל
35 יְמֵי חַיֶּיךָ" - לְהִבָּא לִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ.

36 בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנִּמְנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
37 כְּנִגּוּד אֲרֻבָּעָה בָּנִים דְּבִרָה תּוֹרָה. אֶחָד חֲכָם. וְאֶחָד
38 רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֹׁאֵינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:

בכבודו. שְׁנָאֹמֶר: "וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה 43
הַזֶּה, וְהִפֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד 44
בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יי'". 45

(7) בהגדות שלנו נוסף: "ועברתי בארץ מצרים כו' ולא מלאך כו' ולא שרף כו' ולא אחר".

"בֵּיד חֲזָקָה" - זֶה הַדְּבָר, כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "הִנֵּה יָד 46
יְי' הוֹיָה בְּמִקְנֶהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בְּסוּסִים בְּחִמּוּרִים 47
בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן, דָּבָר כְּבֵד מְאֹד". 48

"וּבִזְרַע נְטוּיָה" - זֶה הַחֶרֶב, כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וַחֲרַבּוּ 49
שְׁלוֹפָה בִּידוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם". 50

"וּבִמְרָא גְדוֹל" - זֶה גְלוּי שְׂכִינָה, שְׁנָאֹמֶר: "אוּ 51
הִנֵּסָה אֱלֹהִים לְבָא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי, בְּמִסּוֹת 52
בְּאִתָּת וּבְמִוִּפְתִּים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרַע 53
נְטוּיָה וּבְמִוִּרְאִים גְּדוֹלִים, כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יי' 54
אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעִינֵיךָ". 55

"וּבִאֲתוֹת" - זֶה הַמַּטֶּה, שְׁנָאֹמֶר: "וְאֵת הַמַּטֶּה הַזֶּה 56
תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֲתוֹת". 57

"וּבְמִוִּפְתִּים" - זֶה הַדֶּם, כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וְנִתְּתִי 58
מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דָּם וְאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן". 59

דָּבָר אַחֵר: "בֵּיד חֲזָקָה" - שְׁתִּים. "וּבִזְרַע נְטוּיָה" 60
- שְׁתִּים. "וּבִמְרָא גְדוֹל" - שְׁתִּים. "וּבִאֲתוֹת" - 61
שְׁתִּים. "וּבְמִוִּפְתִּים" - שְׁתִּים. אֵלּוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת 62

שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְרַיִם, 63
וְאֵלּוּ הֵן: 64

דָּם. צִפְרֹדַע. כְּנִים. עֲרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרָד. אֲרֶבָה. 65
חֶשֶׁךְ. מִפֶּת בְּכוֹרוֹת. רַבִּי יְהוּדָה הֵיךְ נוֹתֵן בָּהֶם 66
סִימָן: דַּצ"ף עַד"ש בְּאֵת"ב". 67

(8) בהגדות שלנו נוספו כאן כמה דברים: "רבי יוסי הגלילי 4
כו' רבי אליעזר כו' רבי עקיבא כו' כמה מעלות טובות כו'
לכפר על כל עוונותינו".

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ 68
בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ: פֶּסַח. מִצָּה. וּמְרוֹרִים. 69
פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ 70
קִיָּם, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁפֶסַח הַמִּקְוֶה עַל בְּתִי 71
אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנָאֹמֶר: "וְאִמְרַתֶּם זִבְחַ פֶּסַח 72
הוּא לִי אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם 73
בְּנִגְפוֹ אֵת מִצְרַיִם וְאֵת בְּתִינוּ הַצִּיל, וַיִּקַּד הָעָם 74
וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ". 75

מִצָּה זֶה שֶׁאֵנוּ אוֹכְלִין, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא 76
הִסְפִּיק בְּצֻקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה 77
עֲלֵיהֶם מִלֶּךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיִּגְאָלֵם 78
מִיָּד. שְׁנָאֹמֶר: "וַיֹּאמְרוּ אֵת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאֻנוּ 79
מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חִמָּץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם 80
וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֲמַה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם". 81

מְרוֹרִים אֵלּוּ שֶׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם 82
שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְוִיִּים אֵת חֲזִי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. 83

לְעַקֵּר אֵת הַפֶּל, שְׁנָאֹמֶר: "אֲרָמִי אֲבִד אָבִי, וַיִּרֶד 1
מִצְרַיִמָּה, וַיִּגֶר שָׁם" 5 - מִלְּמַד שֶׁלֹּא יֵרֵד לְהַשְׁתַּקֵּעַ 2
אֶלָּא לְגוֹר שָׁם, שְׁנָאֹמֶר: "וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲזָה: לְגוֹר 3
בְּאֶרֶץ בָּאֲנוּ, כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ, כִּי 4
כְּבֵד הָרַעֲב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ 5
גִּשְׁן". 6

(5) בהגדות שלנו נוסף: "וירד מצרימה אנוס על פי הדבור" 5
וכ"ה בנוסחת רב עובדיה.

"בְּמִתִּי מַעֲט" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ 7
אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה, וְעַתָּה שְׁמֶךָ יי' אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבִי 8
הַשָּׁמַיִם לְרֹב". 9

"וַיְהִי שָׁם לְגוֹי" - מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִצְיָנִים שָׁם 10
לְגוֹי. 11

"גְּדוֹל וְעֲצוּם" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ 12
וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאֹד מְאֹד, וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ 13
אוֹתָם". 14

"וָרֹב" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "רִבְכָּה כָּצְמָה הַשָּׂדֶה 15
נִתְמַיֵּד, וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדֵּל וַתְּבֹאֵי בְּעַדִּי עַדִּים, שְׂדֵים 16
נִכְנּוּ, וַשְּׁעָרָה צִמְחָה, וְאֵת עֵרֹם וְעִרְיָה". 17

(6) בהגדות שלנו נוסף כאן: "ואעבור עליך ואראך כו'
ברמיך חיי".

"וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "הִבֵּה 18
נִתְחַכְמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהִיָּה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה 19
וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׁנָאֲנוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן 20
הָאָרֶץ". 21

"וַיַּעֲנוּנוּ" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים 22
לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיִּכֶּן עָרִי מִסְכְּנוֹת לְפָרַעֲזָה, אֵת 23
פֶּתָם וְאֵת רַעַמְסֵס". 24

"וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: 25
"וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ". 26

"וַיַּצְעֲקוּ אֵל יי' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וַיְהִי 27
בְּיָמֵים הַרְבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי 28
יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל 29
הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה". 30

"וַיִּשְׁמַע יי' אֵת קִלְנוֹ" - כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וַיִּשְׁמַע 31
אֱלֹהִים אֵת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֵת בְּרִיתוֹ אֵת 32
אֲבֹרָהֶם אֵת יִצְחָק וְאֵת יַעֲקֹב". 33

"וַיִּרְא אֵת עֲנִינוֹ" - זֶה פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּמּוֹ 34
שְׁנָאֹמֶר: "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע 35
אֱלֹהִים". 36

"וְאֵת עֲמָלָנוּ" - אֵלּוּ הַבָּנִים, כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "כָּל 37
הַבֵּן הַיָּלֹד הַיְּאוֹרָה תְּשַׁלְּכֶהוּ וְכָל הַבֵּת תַּחֲמִיץ". 38

"וְאֵת לַחֲצֹנוֹ" - זֶה הַדִּחָק, כִּמּוֹ שְׁנָאֹמֶר: "וְגַם 39
רְאִיתִי אֵת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם". 40

"וַיּוֹצֵאֵנוּ יי' מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מִלָּאךְ, וְלֹא עַל 41
יְדֵי שְׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא 42

א. מצות עשה של תורה לשמע² תרועת השופר³
 בראש-השנה, שנאמר: "יום תרועה יהיה לכם".
 ושופר שתוקעין בו - בין בראש-השנה, בין ביובל⁴
 - הוא קרן הפכשים הפפופ⁵. וכל השופרות
 פסולין⁶, חוץ מקרן הפכש⁷. ואף-על-פי שלא
 נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש-השנה⁸ - הרי
 הוא אומר ביובל: "והעברת שופר וכו'", "תעבירו
 שופר". ומפי השמועה⁹ למדו: מה תרועת יובל
 בשופר, אף תרועת ראש-השנה בשופר¹⁰.

(2) עיקר המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, ולכן מברכין
 לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר, ואם תקע ולא שמע
 קול השופר - לא יצא (להלן הלכה ח). וראה בתשובות
 רבינו בסוף הספר. (3) כלשון הכתוב (במדבר כט, א):
 "יום תרועה יהיה לכם". ובהל' שמיטה יובל (פ"י ה")
 בתקיעת היובל, כתב רבינו שמצוה לתקוע (ועיין כסף-
 משנה). (4) ביום הכיפורים של יובל, היא שנת החמישים.
 וראה בהל' שמיטה יובל (פ"י ה") שאחר שגלינו מארצנו,
 בטל דין היובל עד שיתקבצו הגליות. (5) ראש השנה כו,
 א. סתם קרן של כבשים הוא כפוף (בית יוסף), ואמר רבי
 אבהו (ר"ה טז): "למה תוקעין בשופר של איל? אמר
 הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידתו
 של יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני".
 (6) סוכר רבינו, שמה שאמר רבי לוי (שם כו): מצוה של
 ראש השנה בכפופין, כלומר של אילים או כבשים כפופים,
 הכוונה ששופרות אחרים פסולים. ודעת הראב"ד ושאר
 הראשונים, שאין זה אלא למצוה מן המובחר, אבל בדיעבד
 כשר אפילו ממנים אחרים. (7) הכפוף. כמו שכתב למעלה
 (בית יוסף). (8) שכתוב "יום תרועה" (במדבר שם), אבל
 עדיין לא שמענו במה יתקע אם בשופר או בשאר דברים.
 (9) הלכה למשה מסיני. (10) ראש השנה לג, ב.

ב. במקדש היו תוקעין בראש-השנה בשופר אחד,
 ושתי חצוצרות מן הצדדין¹¹. השופר מאריך¹²,
 והחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר¹³. ולמה
 תוקעין עמו בחצוצרות? משום שנאמר: "בחצוצרות
 וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". אבל בשאר
 מקומות אין תוקעין בראש-השנה, אלא בשופר
 בלבד¹⁴.

(11) משנה, שם כו, ב. שני אנשים היו תוקעין בחצוצרות
 בשעת התקיעה בשופר. (12) אחרי שגמרו לתקוע
 בחצוצרות, ממשיך עוד השופר לתקוע. (13) ולכן מסיימין
 במצות היום. (14) ראש השנה כז, א. כתוב: "בחצוצרות
 וקול שופר הריעו לפני המלך ה' (תהלים צח, ו) - אימתי
 יריעו בשופר וחצוצרות ביחד - לפני ה', ו"לפני" משמע
 שהשכינה שרויה שם ומריעים לפני כביכול, כמו "ודוד
 מכרכר לפני ה'" (שמואל-ב ו, יד) שהיה הארון מהלך אתם.

ג. שופר של עכו"ם¹⁵, אין תוקעין בו לכתחלה¹⁶.
 ואם תקע - יצא¹⁷. ושל עיר הנדחת¹⁸ - אם תקע בו,
 לא יצא¹⁹. שופר הגזול שתקע בו - יצא, שאין

שנאמר: "וימרו את חייהם בעבדה קשה, בחמר
 ובלבנים, ובכל עבדה בשדה, את כל עבדתם אשר
 עבדו בהם בפרך".
 ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאלו הוא
 יצא ממצרים⁹. שלא את אבותינו בלבד גאל, אלא
 אף אותנו גאל. שנאמר: "ואותנו הוציא משם,
 למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע
 לאבותינו".

(9) בהגדות שלפנינו נוסף כאן: "שנאמר והגדת לבנך ביום
 ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" וכ"ה
 במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב').

9 לפיכך אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר
 לרומם לגדל ולהדר ולנצח למי שעשה לנו
 ולאבותינו את כל הנסים האלו. והוציאנו מעבדות
 לחרות, ומשעבוד לגאולה, ומיגזון לשמחה, ומאכל
 ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ונאמר לפניו
 הללויה.

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי. יהי שם יי
 מברך וכו', עד "תלמיש למעינו מים".

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר גאלנו
 וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה
 לאכל בו מצה ומרורים. פן יי אלהינו יגיענו
 למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו
 לשלום, שמחים בבגן עירך וששים בעבודתך.
 ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם
 על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על
 גאלתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה יי גאל
 ישראל:

כסדר שמברכין וקוראים ההגדה בליל יום טוב
 ראשון של פסח, כך מברכים וקוראים בליל השני
 של גליות. וכן חייבין בליל השני פארבעה כוסות
 ובשאר הדברים שנעשו בלילה הראשון.

סליק נסח ההגדה.

סליקו להו הלכות סדר הפסח ודין חמץ ומצה
 בסיעתא דשמיא.

הלכות שופר וספה ולולב

יש בכללן שלש מצות עשה. וזהו פרטן: א) לשמע
 קול שופר באחד בתשרי. ב) ליטב בספה כל
 שבועת ימי החג. ג) לטל ולולב במקדש כל שבועת
 ימי החג.

ובאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

(1) ביאר רבינו מצות התקיעה והשופר, מאי זה מין הוא, ואי
 זה שופר כשר, ואי זה שופר פסול. ואם מחללין עליו י"ט,
 וכל דיני הכשר השופר ושיעורו ומקום התקיעה.

1 המצוה אלא בשמיעת הקול²⁰, אף-על-פי שלא נגע
2 בו²¹ ולא הגביהו השומע²² - יצא, ואין בקול דין
3 גזל²³. וכן שופר של עולה²⁴, לא יתקע בו²⁵; ואם
4 תקע - יצא, שאין בקול דין מעילה²⁶. ואם תאמר:
5 והלא נהנה בשמיעת הקול²⁷? מצות לאו ליהנות
6 נתנו²⁸. לפיכך המדר הנה משופר²⁹, מתר לתקע
7 בו³⁰ תקיעה של מצוה.

(15) ראש השנה כח, א. שהשתחוה הגוי לשופר ועשהו אליל או שתקע בו לעבודה-זרה, שכל אלו אפשר לבטלם (ראה להלן הערה טז). אבל שופר מקרן של בהמה שהקריבוה לעבודה-זרה, אין לו ביטול (מגיד-משנה). (16) שהתקוע בשופר יש לו הנאת הגוף מן התקיעות, וראה להלן הערה כט. (17) מפני ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו", שההנאה ממה שקיים המצוה - אין זו הנאה (ר"ה כח). וראה להלן הערה כז. וכל זה דוקא בעבודה-זרה של גוי שאפשר לבטלה (הלכות ע"פ פ"ח ה"ח), אבל עבודה-זרה של ישראל שאין אפשרות לבטלה (שם ה"ט) ועומדת להשרף, הרי היא כאילו כבר נשרפה. ועל אחת-כמה-וכמה שאין שיעורו (להלן הלכה ה) שלם, שהי הוא כאילו אינו בעולם, ולפיכך אם תקע בו לא יצא (ע"י מגיד-משנה). (18) שנתבאר דינה בהלכות ע"ז (פ"ה ה"ו) שממונה לשריפה עומד, והי זה כשורף ואיננו. (19) הרא"ש (פ"ג דר"ה ס"ט) בשם הירושלמי (סוכה פ"ג ה"א). (20) ראה למעלה הלכה א. (21) [ולפי זה, אם הרחיק את השופר מפיו ותקע בו - יצא, ושלא כדעת הרמב"ם] שהביא המגיד-משנה להלן הלכה ו'. (22) ואף-על-פי שהתקוע הגביהו, מכיון שהשומע יוצא - יצא גם התקוע (מגיד-משנה). (23) שהקול אין בו ממש (כספ-משנה בשם רבינו מנחם). ומקור הדברים בירושלמי שם. וראה בראב"ד. (24) ראש השנה כח, א. קרבן עולה שכולו כליל על המזבח. והוא-הדין לשופר של שלמים. (25) לכתחילה, שהי הוא נהנה. ואע"פ שמצוות לאו ליהנות ניתנו - יש אנשים שנהנים מהתקיעות, וראה להלן הערה כט. (26) אשם מעילות שחייב להביא כל הנהנה מקדשי ה' (ויקרא ה, טו), וקול שאין בו ממש אין בו קרבן מעילה. וכן כתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה ה"ט: "קול ומראה וריח של הקדש, לא נהנין ולא מועלין". (27) שאף-על-פי שאין בזה קרבן מעילה - הרי איסור הנאה יש, כמו שכתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה ה"ט (וראה בלחם-משנה). (28) לא ניתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו (רש"י בר"ה שם), ואין זו הנאה גמורה. (29) כגון שאמר: הנאת השופר אסורה עלי. (30) בנוסח אחר: "לתקוע לו" (מעשה רוקח). וכ"ה בגמרא ר"ה כח. לפי כת"ב בדק"ס וכ"ה ברי"ף. ולפי זה, דוקא אחר תוקע לו אבל הוא עצמו לא יתקע, שהרבה בני אדם יש להם הנאת הגוף בשעה שתוקעים (עיי' שו"ע אר"ח סי' תקפו ס"ה), ולפיכך אסור רבינו לתקוע בשופר של עבודה-זרה ובשופר של עולה. [וברמב"ם דפוס רומי (רמ) כתוב: "המודר הנייה מחבירו, מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה." ולפי"ז יתכן שבנוסחא שהביא 'מעשה רוקח', צ"ל: "המודר הנייה משופר, מותר לתקוע [בו] תקיעה של מצוה. וכן

המודר הנייה מחבירו מותר לתקוע] לו תקיעה של מצוה", וכמו שמפורש בר"ה כח. (ועיי' כספ-משנה שהעיר על השמטת הרמב"ם בבא אחת. ולפי הנ"ל אתי שפיר). ונשמט בטעות הדומות "מותר לתקוע" - "מותר לתקוע". ולפי זה, מותר גם למודר עצמו לתקוע בשופר, ואין חוששים להנאת הגוף מן התקיעות. וצריך לומר כמו שכתב 'המאיר' בחיבור התשובה עמוד 332 לחלק בין נדר לע"ז והקדש: "שאין מחמירין בנדר כמו שאנו מחמירין בע"ז והקדש, שאע"פ שאנו דנין התרה מטעם מצוות לאו ליהנות ניתנו, אין מתירין אותו לכתחילה, שחומרת הקדש וע"ז היא שהביאתנו לכך, אבל בענין הדרת הנאה - מותר אף לכתחילה - שאין בתקיעתו הנאת הגוף"].

8 ד. שופר של ראש-השנה, אין מחללין עליו את
9 יום-טוב, ואפלו בדבר שהוא משובש³¹. פיצד?
10 ה'ה השופר בראש האילן או מעבר הנהר, ואין לו
11 שופר אלא הוא - אינו עולה באילן³² ואינו שט
12 על-פני המים³³ כדי להביאו, ואין צריך לומר שאין
13 חותכין אותו או עושין בו מלאכה, מפני שתקיעת
14 שופר מצות עשה, ויום-טוב - עשה ולא-תעשה³⁴,
15 ואין עשה דוחה לא-תעשה ועשה. מתר לתן בתוכו
16 מים או יין או חמץ ביום-טוב, כדי לצחצחו³⁵. ולא
17 יתן לתוכו מירגלים לעולם³⁶, מפני הכבוד, שלא
18 יהיו מצות בזויות עליו.

(31) ראש השנה לב, ב. לשון שבת ונופש. ראה פכ"א מהל' שבת ה"א. (32) שמא יקצוץ ענף (הל' שבת שם, ה"ו). (33) שמא יתקן כלי שיט (שם פכ"ג ה"ה). (34) "שבתוך" שנאמר ביום-טוב הוא מצות-עשה, ו"כל מלאכה לא תעשו" זהו לא-תעשה (למעלה פ"א מהלכות יו"ט ה"ב). (35) ואין זה כמתקן כלי ביום-טוב שאסור (למעלה פ"ד מהלש יו"ט ה"ה). (36) אף-על-פי שתשמישי מצוה, לאחר זמן המצוה, נורקין (מגילה כו:). - תשמיש מגונה אסור (אדר"ת).

19 ה. שיעור השופר - כדי שיאחזנו³⁷ בידו, ויראה
20 לְכָאן וּלְכָאן. נסדק לארפו³⁸ - פסול; לרחבו - אם
21 נשתיר בו פשעור³⁹, פשר, וכאלו נכרת מקום הפדק.
22 נקב - אם סתמו⁴⁰ שלא במינו⁴¹, פסול⁴². סתמו
23 במינו - אם נשתיר רבו שלם⁴³, ולא עקבו הנקבים
24 שנסתמו⁴⁴ את התקיעה, הרי זה פשר. קדרחו⁴⁵
25 בנדרות⁴⁶ - פשר, שמיין במינו אינו חוצץ⁴⁷. דפק
26 שברי שופרות עד שהשלימו לאחד⁴⁸ - פסול.

(37) אדם בינוני, ושיעורו טפח (נדה כו:). (38) ראש השנה כז, ב. כולו או רובו (מגיד-משנה). ודוקא אם נסדק מעבר לעבר (משנה ברורה). (39) כשיעור תקיעה לצד הפה (כספ-משנה). ואותו העודף אין לחשבו כמו הוספה שפוסלת (להלן ה"ו) - מכיון שלא נפרד ממנו מעולם (כל בו וריטב"א). (40) ואם לא סתמו כלל, כשר לדעת הירושלמי. (41) במין דבק שאינו עשוי מקרן של בעלי חיים. (42) שאינו קול שופר אלא קול שופר ודבר אחר. (43) שנשתייר רוב אורך השופר שלא ניקב, בין שהשופר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גדול או קטן, שכל שלא נשתייר רובו, הרי הוא כאילו דבק
שברי שופרות, שהנקב מחשב השופר כאילו שבור, ואפילו

יש שיעור שופר מן הנקב, פסול. אבל אם נשתייר רובו, רובו
ככולו - וכאילו לא נקב, ואז אפילו לא נשתייר שיעור שופר
עד הנחת הפה - כשר (ב"ח). (44) כלומר, שלאחרי
הסתימה לא נשתנה קולו, אף-על-פי שלפני הסתימה נשתנה
קולו (כסף-משנה). ויש מפרשים, שגם באופן שנשתנה קולו
לפני הסתימה - הוא פסול ('הגהות מיימוניות' ו'רבינו

מנוח', ועיין מגיד-משנה). היוצא מדברי רבינו, שאין
השופר כשר אלא בהצטרף שלשה תנאים: א' שתהי'
הסתימה ממין הקרן. ב' שישתייר רוב השופר שלא ניקב. ג'
שלא ישתנה הקול אחר הסתימה (ולדעת אחרים גם לפני
הסתימה) מכפי שהיה קודם. (45) עשה חור.
(46) כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם מן הראש ונכנס
לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא ניקב את
הזכרות (רש"י ב"ר"ה כז:). (47) שם, בגמרא. ואין זה כנתן
שופר בתוך שופר (להלן הלכה ז) כיון שהוא בתוכו
מתחילת ברייתו ('משנה ברורה'). (48) אף-על-פי שאין
בכל אחד מהשברים שיעור שופר, והיה מקום לטעות ולומר
שאין כאן משום "שופר אחד אמר רחמנא, ולא שנים
ושלשה שופרות" - קא-משמע-לן שגם זה פסול (ריטב"א,
ועיין כסף-משנה).

ח. התוקע בתוף הבור⁶⁰ או בתוף המערה - אותן
העומדים בתוף הבור והמערה, יצאו⁶¹; והעומדים
בחוץ: אם קול שופר שמעו - יצאו; ואם קול
הברה⁶² שמעו - לא יצאו. וכן התוקע לתוף חבית⁶³
גדולה וכיוצא בה - אם קול שופר שמע, יצא; ואם
קול הברה שמע, לא יצא.

(60) משנה, ראש השנה כז, ב. וכתב רבינו האי גאון ז"ל,
שהדברים הללו היו צריכים להם בימי השמד, שהיו
מתייראים מהגוים לתקוע בגלוי. (61) שבתוך הבור לא
נשמע בת-קול אלא קול שופר גרידא. (62) שעם קול
השופר שמעו בסוף קול הברה - לא יצאו, שהרי קול פסול
מעורב עם קול השופר (רש"י). (63) למעלה כתב "בתוך
הבור", כלומר, שעומד בתוך הבור. אבל כאן בחבית שאין
דרך להכנס בתוכה, כתב "לתוך חבית", כלומר שעומד
מחוצה לה ותוקע אל תוכה (כסף-משנה).

פרק שני

(1) ביאר בו רבינו מי הם המחוייבים לשמוע קול שופר, ומי
הם הפטורים. ואם צריך כוונת התוקע. ואם תוקעים בשבת
גם כן. ופרטי דברים אלו בארוכה.

א. הפל חייבין² לשמע קול שופר: פהנים, לויים³,
וישראלים, וגרים, ועבדים⁴ משחררים. אבל נשים
ועבדים⁵ וקטנים - פטורין. מי שחציו עבד וחציו
בן-חורין, וקטנים⁶ ואנדורגינוס⁷ - חייבין⁸.

(2) ראש השנה כט, א. (3) חידוש הוא בכהנים ולויים, לפי
שכל עצמן של תקיעות בראש השנה אנו למידים מיובל,
וכהנים ולויים אינם בדיני יובל שבקרקעות, שהרי שנינו
"כהנים ולויים מוכרים וגואלים בין לפני היובל בין לאחר
היובל", והיה מקום לטעות שאינם גם במצות תקיעות
דראש-השנה (גמרא, שם). (4) ש"מצוות-עשה שהזמן
גרמן" (=מצוות התלויות בזמן ידוע) נשים פטורות מהן,

גדול או קטן, שכל שלא נשתייר רובו, הרי הוא כאילו דבק
שברי שופרות, שהנקב מחשב השופר כאילו שבור, ואפילו
יש שיעור שופר מן הנקב, פסול. אבל אם נשתייר רובו, רובו
ככולו - וכאילו לא נקב, ואז אפילו לא נשתייר שיעור שופר
עד הנחת הפה - כשר (ב"ח). (44) כלומר, שלאחרי
הסתימה לא נשתנה קולו, אף-על-פי שלפני הסתימה נשתנה
קולו (כסף-משנה). ויש מפרשים, שגם באופן שנשתנה קולו
לפני הסתימה - הוא פסול ('הגהות מיימוניות' ו'רבינו
מנוח', ועיין מגיד-משנה). היוצא מדברי רבינו, שאין
השופר כשר אלא בהצטרף שלשה תנאים: א' שתהי'
הסתימה ממין הקרן. ב' שישתייר רוב השופר שלא ניקב. ג'
שלא ישתנה הקול אחר הסתימה (ולדעת אחרים גם לפני
הסתימה) מכפי שהיה קודם. (45) עשה חור.
(46) כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם מן הראש ונכנס
לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא ניקב את
הזכרות (רש"י ב"ר"ה כז:). (47) שם, בגמרא. ואין זה כנתן
שופר בתוך שופר (להלן הלכה ז) כיון שהוא בתוכו
מתחילת ברייתו ('משנה ברורה'). (48) אף-על-פי שאין
בכל אחד מהשברים שיעור שופר, והיה מקום לטעות ולומר
שאין כאן משום "שופר אחד אמר רחמנא, ולא שנים
ושלשה שופרות" - קא-משמע-לן שגם זה פסול (ריטב"א,
ועיין כסף-משנה).

ו. הוסיף עליו פל-שהוא, בין במינו בין שלא במינו
- פסול⁴⁹. צפהו זהב מבפנים⁵⁰ או במקום הנחת
פה⁵¹ - פסול. צפהו מבחוץ: אם נשתנה קולו
מפמות שהיה - פסול⁵²; ואם לא נשתנה - פשר.
נתן שופר בתוך שופר: אם קול פנימי שמע⁵³ -
יצא; ואם קול חיצון שמע⁵⁴ - לא יצא. הרחיב את
הקצר וקצר את הרחב - פסול⁵⁵.

(49) שהם כשני שופרות (ר"ה כז: ורא"ש שם ס"ד).
(50) שקול השופר יוצא מהזהב ולא מהשופר. (51) שיש
הפסק בין פה לשופר [אולם אם הרחיק השופר מפיו ותקע
בו - כשר. ראה למעלה הערה כ, ועיין מגיד-משנה כאן].
(52) שגם הציפי הוא גורם בקול, ואין זה קול שופר. וכתב
הרמב"ם: לפיכך אלו שמציירים צורות לנאותו, לא יפה הם
עושים, שהרי נשתנה קולו מחמת אותם ציורים, ואע"פ
שאין כולו מצופה במיני הציורים, לפעמים קולו משתנה
בהם. ודוקא בציורים עם צבע, אבל סתם חקיקת צורות -
מותר (ב"י). (53) כגון שהפנימי עורף על החיצון משני
צדדי, ונתן הפנימי בפיו ותקע בו - כשר. ודוקא אם לא
נשתנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון, שאם נשתנה -
נמצא שהקול בא מכה שני שופרות (ב"י). (54) כגון
שראש החיצון משוך מחוץ לפנימי, ואין הפנימי נוגע בפיו,
לפי שהקול נכנס בפנימי ונכנס גם כן בין הפנימי והחיצון,
ונמצא תוקע בשני שופרות. ו'שופר אחד אמר רחמנא, ולא
שני שופרות" (כסף-משנה). (55) ששם את השופר במים
רתחין ונעשה רך, ומתוך רכותו הרחיב את המקום הצר
ועשהו רחב, ואת המקום הרחב עשהו צר, ומכיון ששינהו
פסול, שנאמר (ויקרא כה, ט): "והעברת שופר תרועה" -

(17) משנה, שם, כז, ב. ושם בגמרא (כט.) פירשו משום ששליח ציבור מכוין להוציא כל שומעיו בכל מקום שהם.

- ו. יום-טוב¹⁸ של ראש-השנה שחל להיות בשבת -
אין תוקעין בשופר בכל מקום; אף-על-פי
שהתקיעה משום שבות¹⁹, ומן הדין היה שתוקעין
- יבוא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם.
ולמה אין תוקעין? גזירה שמא יטלנו בידו ויולכנו
למי שיתקע לו, ויעבידנו ארבע אמות ברשות
הרבים²⁰, או יוציאו מרשות לרשות²¹, ויבוא ליד
אסור סקילה; שהכל חייבים בתקיעה, ואין הכל
בקיאים לתקע.

(18) משנה, שם כט, ב. (19) שמא יתקן כלי שיר (פכ"ג מהל' שבת ה"ד). (20) ואלמלא חשש זה, היה מותר לתקוע, ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר, שאף בזה חייב סקילה שהרי הוא בכלל "מכה בפטיש" (רמב"ם הלכות שבת שם) - מפני ששבות זה נוהג גם ביום-טוב, שהרי גם בו אסור לתקן כלי, ונמצא שבטלה מצות תקיעה בראש השנה (לחם-משנה). (21) מרשות היחיד לרשות הרבים, בגמרא (שם) לא נזכר אלא שמא יעבידנו ארבע אמות ברשות הרבים, וב'תוספות' שם העירו, למה לא הזכירו גם שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים, עיי"ש. וביום כיפור של יובל לא גזרו חכמים בזה, אף-על-פי שגם ביום כיפור ישנו איסור הוצאה כמו בשבת (ראה בפ"א משבית עשור ה"ב) - שאם כן תבטל מצוה זו, אבל בראש השנה תתקיים המצוה ביום-טוב שחל ביום חול (טורי אבן).

- ז. התינוקות²² שלא הגיעו לחנוכה²³, אין מעבדין אותן מלתקע בשבת שאינה יום-טוב של ראש-השנה²⁴, כדי שילמדו. ומתיר לגדול שיתעסק עמהן²⁵ כדי ללמדן ביום-טוב²⁶ - בין קטן שהגיע לחנוכה, בין קטן שלא הגיע לחנוכה; שהתקיעה אינה אסורה אלא משום שבות.

(22) משנה, שם לב, ב. (23) תינוק בן שש ושבע, שיועד מה היא תקיעת שופר - הוא "קטן שהגיע לחינוך". ולפני הגיל הזה, שוודאי אינו יודע, הוא בכלל "קטן שלא הגיע לחינוך", ועיין בפירוש 'רבינו מנוח'. ודעת רבינו שהתינוקות שהגיעו לחינוך מעכבים אותם מלתקוע בשבת, וכגירסת הרי"ף והגאונים בגמרא שם לג. וראה בלחם-משנה כאן בשם גמרא כתב"ד, ובהגהות הגר"א שם. (24) לפי שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן, שלא יאמרו שתוקעין בר"ה שחל להיות בשבת (מגיד-משנה). (25) שאומרים להם תקעו ומלמדים אותם (מגיד-משנה). (26) כלומר, אע"פ שבשבת אם הגיע לחינוך מעכבין אותם מלתקוע, וכל-שכן שאין מתעסקין עמהם - ביו"ט אפילו הגיע לחינוך, מתעסקין עמהם. ולפי"ז עד "ללמד" הפסיק הענין, והמילה "ביו"ט" נמשך למטה (מגיד-משנה). ואולי צ"ל "וביום-טוב".

- ח. כשגזרו שלא לתקע בשבת, לא גזרו אלא במקום שאין בו בית-דין; אבל בזמן שהיה בית-המקדש

ועבדים אינם חייבים במצוות אלא כנשים. (5) עבד כנעני של שני שותפין ששחרר אחד את חלקו, והשני לא שחרר, ונמצא שחלקו המשותף הוא בן חורין כישראל וחייב במצות שופר, והחלק השני פטור. (6) אדם שעור מכסה את אבר המין שלו, ואין ידוע אם הוא זכר או נקבה. (7) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. (8) הטומטום והאנדרוגינוס מחמת ספק איש, וחצי עבד מחמת צד חירות שבו.

- ב. כל מי שאינו חייב בדבר, אינו מוציא את החיב ידי חובתו. לפיכך אשה או קטן שתקעו בשופר - השומע מהן לא יצא. אנדרוגינוס¹⁰ מוציא את מינו, ואינו מוציא את שאינו מינו¹¹. טמטום אינו מוציא, לא את מינו¹² ולא שאינו מינו¹³; שהטמטום שנקרע, אפשר שימצא זכר ואפשר שימצא נקבה.

(9) משנה, ראש השנה כט, א. אבל אם הוא מחוייב אלא שיצא ידי חובת המצוה, יכול להוציא חבירו, ואפילו לברך בשבילו, מפני שכל ישראל ערבים זה לזה, וכל זמן שלא יצא חבירו - כאילו לא יצא הוא ('רבינו מנוח'). (10) שכל מין האנדרוגינוס אחד הוא, אם זה זכר גם זה זכר, ואם זה נקבה גם זו כמותה. (11) זכר. שמא הוא בכלל נקבה שהתורה פטרה. (12) טומטום כמותו, שמא הוא נקבה והשני זכר. (13) זכר.

- ג. וכן מי שחציו עבד וחציו בן-חורין - אינו מוציא אפילו עצמו, שאין צד עבדות שבו מוציא צד חרות שבו¹⁴. אלא כיצד יצא ידי חובתו? שישמע מבן-חורין שיתקע לו.

(14) שהתקיעה יוצאת גם ע"י תקיעת חלק שאינו מחוייב בה (ר"ה כט.).

- ד. המתעסק בתקיעת שופר להתלמד - לא יצא ידי חובתו¹⁵. וכן השומע מן המתעסק, לא יצא. נתפנן שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתפנן התוקע להוציאו; או שנתפנן התוקע להוציאו, ולא נתפנן השומע לצאת - לא יצא ידי חובתו, עד שיתפנן שומע ומשמיע¹⁶.

(15) שם לב, ב. שמצוות צריכות כוונה, לצאת ידי חובת המצוה. ובהל' חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) פסק, שאם אכל מצה בלא כוונה - יצא ידי חובתו. ועיי"ש. (16) ראש השנה כח, ב.

- ה. מי שתקע¹⁷, ונתפנן להוציא כל השומע תקיעתו, ושמע השומע ונתפנן לצאת ידי חובתו, אף-על-פי שאין התוקע מתפנן לזה פלוני ששמע תקיעתו, ואינו יודעו - יצא, שהרי נתפנן לכל מי שישמענו. לפיכך, מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו, ושמע התקיעות משליח-צבור - יצא, אם נתפנן לצאת; שהרי שליח-צבור מתפנן להוציא את הרבים ידי חובתן.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

35) לפי החשבון "ואין יום-טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד" (פ"ו מהל' יו"ט הי"ד) וידוע וברור שהיום הראשון הוא יום-טוב, והשני אינו אלא מנהג בלבד, ואעפ"כ חייבים בתקיעות בשני כבראשון (כסף-משנה). 36) ולא כתב אם חל יום שני להיות בשבת, לפי שאי-אפשר ליום ראשון של ראש השנה להיות בערב שבת, כמו שכתב רבינו להלן בפ"ו מהל' קידוש החודש ה"א.

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשפ"ב

פרק שלישי

1) נכתב בו שיעור התקיעה וכמותה, וכיצד הוא סדרה, וענין הברכות: מלכיות, זכרונות ושופרות. ומה שיש מזה מן התורה, ומה שהוא מדברי סופרים.

- א. כמה תקיעות חייב אדם לשמע בראש-השנה? 26
תשע תקיעות. לפי שגאמר 'תרועה' ביוכל ובראש- 27
השנה שלש פעמים²; וכל תרועה - פשוטה לפניה³ 28
ופשוטה לאחריה⁴. ומפי השמועה למדו, שכל 29
תרועות של חדש השביעי אחד הן - בין 30
בראש-השנה, בין ביום-הכפורים של יוכל - תשע 31
תקיעות תוקעין בכל אחד משניהן: תקיעה ותרועה 32
ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה 33
ותקיעה. 34

2) בשני העניינים יחד נזכרת התרועה שלש פעמים. בראש השנה: "זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), "יום תרועה" (במדבר כט, א) וביובל ביום כיפור: "שופר תרועה" (ויקרא כה, ט). 3) תקיעה פשוטה בהעברה לפני התרועה. 4) תקיעה פשוטה לאחר התרועה.

- ב. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו בה 35
ספק, לפי ארץ השנים ורב הגלות, ואין אנו יודעין 36
היאך היא: אם היא היללה שמיללין הנשים 37
ביניהן בעת שמביבין⁵, או האנחה, כדרך שאנחה 38
האדם פעם אחר פעם, כשידאג לבו מדבר גדול⁶, 39
או שגיהם בחדד: האנחה, והיללה שדרכה לבוא 40
אחריה, הן הנקראין תרועה; שכן דרך הדואג - 41
מתאנח תחלה, ואחר-כך מילל. לכן אנו עושין 42
הפלי. 43

5) שמשמיעות קולות קצרים ותכופים זה לזה והוא מה שאנו קוראים תרועה. 6) שמשמיע קול אחר קול ומאריך בהם קצת כדרך הבוכה בתחילת בכייתו וזה מה שאנו קוראים שברים. 7) לצאת ידי ספק.

- ג. היללה היא שאנו קוראין תרועה; והאנחה זו 44
אחר זו, היא שאנו קוראין אותה שלשה שברים. 45
נמצא סדר התקיעות כך הוא: מכרך ותוקע תקיעה, 46
ואחריה שלשה שברים, ואחריה תרועה, ואחריה 47
תקיעה; וחוזר כסדר זה שלש פעמים⁸. ותוקע 48
תקיעה, ואחריה שלשה שברים⁹, ואחריה תקיעה; 49

- קנים, והיה בית-דין הגדול בירושלים - היה הפל 1
תוקעין בירושלים²⁷ בשבת, כל-זמן שבית-דין 2
יושבין²⁸. ולא אנשי ירושלים בלבד, אלא כל עיר 3
שהיתה בתוך תחום ירושלים, והיתה רואה ירושלים 4
- לא שתהיה בתוך הנחל²⁹, והיתה שומעת קול 5
תקיעת ירושלים - לא שתהיה בראש ההר³⁰, והיתה 6
יכולה לבוא בירושלים - לא שהיה נהר מפסיק 7
ביניהם; אנשי אותה העיר היו תוקעים בשבת 8
בירושלים. אבל בשאר ערי ישראל לא היו תוקעין. 9

27) רבינו מפרש במשנה שם כט: "במקדש היו תוקעין", שגם ירושלים בכלל מקדש. ולא אמר התנא "בירושלים היו תוקעין" - להשמיענו שהגזירה "שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר", גזירה ישנה שהיתה, עוד מימי היות המשכן בנוב וגבעון ('תפארת ישראל'). 28) ראה בפ"ג מהל' סנהדרין ה"א, שבית-דין הגדול היו יושבים בשבתות ובימים-טובים בבית המדרש שבהר הבית, והטעם שהתירו אז את התקיעה בשבת - שכיון שיש מקדש בעיר וגם סנהדרין יושבין שם, אימת מקדש עליהן ואימת ב"ד עליהן, ולא יבואו להוציא לרשות הרבים ('תפארת ישראל'). 29) שאע"פ ששומעת קול התקיעות - אינה רואה את ירושלים. 30) שאע"פ שיכולה לראות - אינה שומעת התקיעות.

- ט. ובזמן הזה, שחרב בית-המקדש - כל מקום 10
שיש בו בית-דין קבוע³¹, והוא שהיה סמוך³² 11
בארץ-ישראל - תוקעין בו בשבת. ואין תוקעין 12
בשבת, אלא בבית-דין שקדשו את החדש; אבל 13
שאר בתי-דין, אין תוקעין בהן, אף-על-פי שהן 14
סמוכין. ואין תוקעין אלא בפני בית-דין גדול³³ 15
בלבד, כל זמן שהן יושבין; ואפלו ננערו לעמד³⁴ 16
ולא עמדו - תוקעין בפניהם. אבל חוץ לבית-דין 17
אין תוקעין. ולמה תוקעין בפני בית-דין? מפני 18
שבית-דין זריזין הן, ולא יבואו התוקעין להעביר 19
השופר בפניהם ברשות הרבים, שבית-דין מזהירין 20
את העם ומודיעין אותן. 21

31) דיינים קבועים, ולא שנודמנו שם במקרה (ר"ה כט:). 32) ענין סמיכה היא נתינת רשות וכוח לדון, וזה נמשך ממשה רבינו שהוא סמך את יהושע והזקנים, והם סמכו הבאים אחריהם (ראה בפ"ד מהל' סנהדרין ה"א). אולם רבינו אלפסי סובר, שאין אנו צריכים בית-דין סמוך, אלא בית-דין קבוע ומובחק, וכן נהג הלכה למעשה שהיו תוקעין לפניו ברה"שחל בשבת. 33) בית-דין סמוך וקבוע (כסף-משנה). 34) התכוננו לעמוד. בעיא שלא נפשטה (בגמרא ר"ה ל). ופסק רבינו לקולא, לפי שכל ענין זה אינו אלא מדרבנן (מגיד-משנה).

- י. בזמן הזה, שאנו עושין שני ימים בגלות³⁵ - 22
כדרך שתוקעין בראשון, תוקעין בשני. ואם חל יום 23
ראשון להיות בשבת³⁶, ולא היה במקום בית-דין 24
הראויין לתקע - תוקעין בשני בלבד. 25

תרועה". ובה פסוקים שנזכרו בהם שופרות. (19) ברכת "רצה". (20) ברכת "מודים". (21) ברכת "שים שלום".

ח. שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל²², שהן מלכיות וזכרונות ושופרות, מעבדות זו את זו²³. וצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים מעין הברכה²⁴: שלשה פסוקים מן התורה, ושלשה מספר תהלים, ושלשה מן הנביאים, ואחד מן התורה - משלים בו²⁵; ואם השלים בנביא - יצא. ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הפתובים ואחד מן הנביאים - יצא. ואפלו אמר: 'ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר', ואמר פסוק של תורה והפסיק - שוב אינו צריך כלום.

(22) שהיו אומרים בו - ביובל - מלכיות וזכרונות ושופרות, כמו בראש השנה. (23) שאם אינו יודע את כולם לא אומר גם את מה שיודע ולא אומר כלום. (24) והוא כנגד עשרה פסוקים של הללו אל בחדשו שנאמר בהם "בתקע שופר", וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שהרי בראש השנה נברא העולם וכנגד עשרת הדברות שהוזכר בהם שופר. (25) לעשרה.

ט. אין מזכירין זכרונות, מלכיות ושופרות של פרענות. זכרונות - כגון "ויזכר פי בשר המה וכו'"; מלכיות - כגון "בחמה שפוכה אמלוף עליכם"; שופרות - כגון "תקעו שופר בנבועה וכו'". ולא זכרון יחיד, אפלו לטובה, כגון "זכרני ה' ברצון עמך"; "זכרה לי אלהי לטובה". ופקדונות אינן בזכרונות, כגון "פקד פקדתי אתכם". ויש לו להזכיר פרענות של אמות עכו"ם, כגון "ה' מלך ירגזו עמים"; "זכר ה' לבני אדם את יום ירושלים"; "וה' אלהים בשופר יתקע והלף בסערות תימן". "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"; "אתה הראת לדעת וכו'"; "וידעת היום והשבת אל לבבך וכו'". כל פסוק מאלו, מלכות הוא ענינו, אף-על-פי שאין בו זכר מלכות; והרי הוא כמו "ה' ימלך לעולם ועד"; "ויהי בישורן מלך וכו'".

י. המנהג הפשוט בסדר התקיעות של ראש השנה בצבור כך הוא: אחר שקראין בתורה ומזמירין הספר למקומו²⁶, יושבין כל העם²⁷. ואחד עומד²⁸ ומברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמע קול שופר', וכל העם עוזין 'אמן'. וחוזר ומברך 'שהחיינו', וכל העם עוזין אחריו 'אמן'. ותוקע שלשים תקיעות שאמרנו מפני הספק על הסדר, ואומרים קדיש, ועומדין ומתפללין תפלת מוסף. ואחר שגומר שליח-צבור

1 וחוזר בסדר זה שלש פעמים. ותוקע תקיעה, 2 ואחריה תרועה, ואחריה תקיעה; וחוזר בסדר הזה 3 שלש פעמים. נמצא מנזן התקיעות שלשים, כדי 4 להסתלק מן הספק.

(8) שצריך לשמוע תשע קולות. (9) מספק שמא שברים הם התרועה.

ד. שער תרועה - בשתי תקיעות. שער שלשה שברים - בתרועה. הרי שתקע והריע, ותקע תקיעה ארבה ומשך בה בשתיים בראשונה - אין אומרים, תחשב בשתי תקיעות, ויריע אחריה ויחזר ויתקע; אלא אפלו משך בה כל היום, אינה אלא תקיעה אחת; וחוזר ותוקע ומריע ותוקע שלש פעמים.

ה. שמע תקיעה אחת בשעה אחת, ושניה בשעה שניה; אפלו שהיה כל היום כלו - הרי אלו מצטרפין, ויצא ידי חובתו. והוא, שישמע כל ברא מהן על סדרה; לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות, או שתי תקיעות ואחריהן תרועה¹⁰ וכיוצא בזה.

(10) שצריך שתהא פשוטה (=תקיעה) לפני התרועה ופשוטה לאחריה.

ו. שמע תשע תקיעות מתשעה בני-אדם כאחד - לא יצא¹¹ אפלו ידי אחת¹². תקיעה מזה, ותרועה מזה, ותקיעה משלישי, בזה אחר זה - יצא, ואפלו בסוגין, ואפלו כל היום כלו. ואינו יוצא ידי חובתו עד שישמע כל התשע תקיעות, שכלן מצוה אחת הן, לפיכך מעבדות זו את זו.

(11) והיינו שאחד עשה תקיעה והשני תרועה והשלישי תקיעה (=בבת אחת) וכן כולם, לא יצא שכיון שכולם בבת אחת אין כאן פשוטה לפני ולאחריה. (12) מפני שצריך שתהא התקיעה לפני התרועה, וכאן שומע התקיעות והתרועות בבת אחת.

ז. הצבור חייבין לשמע התקיעות על סדר הברכות. כיצד? אומר שליח-צבור 'אבות'¹³ ו'גבורות'¹⁴ ו'קדשת השם'¹⁵ ו'מלכיות'¹⁶, ותוקע שלש; ואומר 'זכרונות'¹⁷, ותוקע שלש; ואומר 'שופרות'¹⁸, ותוקע שלש; ואומר 'עבודה'¹⁹ ו'הודיה'²⁰ וברכת כהנים²¹.

(13) ברכה ראשונה שמוזכר בה "אלקי אברהם" ומסיים "מגן אברהם". (14) ברכת "אתה גבור" עד "מחיה המתים". (15) ברכת "אתה קדוש". (16) ברכה רביעית שאומר בה פסוקים שמוזכר בהם מלכות שמים. ומסיים "מלך על כל הארץ" וכולל בה קדושת היום ואומר "מקדש ישראל ויום הזכרון". (17) מתחלת ב"אתה זוכר" ומסיימת ב"זוכר הברית". (18) מתחלת ב"אתה נגלית" ומסיימת ב"שומע

הלכות סוכה

פרק רביעי

(1) נתבאר בו שיעורי הסוכה: רחבה וגבהה, ושיעור דפנותיה, ואיכותן וענין. ותכונת הסוכה, והכשר דפנותיה, וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה.

א. שיעור הסוכה - גבהה אין פחות מעשרה טפחים²⁶, ולא יותר על עשרים אמה³. ורחבה - אין פחות משבעה טפחים על שבעה טפחים⁴. ויש לו להוסיף ברחבה אפלו פמה מילין⁵. היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה, או גבוהה מעשרים אמה כל-שהוא - הרי זו פסולה³¹.

(2) משנה, סוכה ב, א. ורוצה לומר, החלל שלה מן הקרקע עד הסכך (עירובין ג:). (3) מפני שכתוב (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו חכמים בפירוש פסוק זה: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" - "עד עשרים אמה, אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע" (סוכה ב. לפי דברי רבא, והלכה כמותו, ועיין מגיד-משנה). (4) ששה טפחים צריך לגופו, שיוכל להכניס לסוכה ראשו ורובו, שנחשב כאילו כולו יושב בסוכה. ועוד טפח אחד לשולחנו (מגיד-משנה). (5) שהרי אמרו על מה שכתוב (ויקרא שם): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - "מלמד שכל ישראל ראוין לישוב בסוכה אחת" (סוכה כז:).

ב. סכה שאין לה שלש דפנות - פסולה⁶. היו לה שתי דפנות גמורות⁷ זו בצד זו, קמין ג"ם⁸ - עושה דפן שיש ברחבו יותר על טפח, ומעמידו בפחות משלשה⁹ סמוך לאחד משתי הדפנות. ודין¹⁰. וצריך לעשות לה צורת פתח¹¹, מפני שאין לה שלש דפנות גמורות¹². וכבר בארנו בהלכות שבת¹³, שצורת פתח האמור בכל מקום, אפלו קנה מפאן וקנה מפאן וקנה על גביהן, אף-על-פי שאינו מגיע להן¹⁴.

(6) משנה, סוכה ב, א. ולמדו חכמים (שם ו: מן המקראות, שאין צריך לעשות ארבע דפנות בסוכה, ודי בשלוש. וראה להלן עוד במה שחידשה ההלכה. (7) שלמות. (8) ג"ם יונית, כזה. (9) שיהיה לבוד (=מחובר) לדופן, שכל פחות משלשה כלבוד הוא. והרי כאילו יש לנו דופן בן ארבעה טפחים שהוא רובו של הדופן הראוי לסוכה (=שבעה טפחים). (10) די בשתי דפנות (כשהן סמוכות כמין גאם יונית), והשלישית אפילו טפח ומשהו כנ"ל. (11) שמעמיד קנה בסוף הדופן הקטוע הזה מול הדופן שכנגד, ומעמיד קנה על גביו ועל גבי חלק הדופן שיש ברחבו יותר על טפח כזה: (12) סוכה, שם. (13) פט"ז הי"ט. (14) כזה:

ג. היו לה שתי דפנות זו כנגד זו וביניהן מפלש¹⁵

1 ברכה רביעית, שהיא מלכיות, תוקע תקיעה, 2 שלשה שברים, תרוצה, תקיעה, פעם אחת. ומכרף ברכה חמישית, שהוא זכרונות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה, שלשה שברים ותקיעה. ומכרף ברכה 5 ששית, שהיא שופרות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה, תרוצה ותקיעה פעם אחת, וגומר התפלה. 6

(26) רבנו אברהם בנו של רבינו כתב בעניין זה, וזו לשונו: "ואבא מורי ז"ל ומי שקדמו לו מחכמי המערב ז"ל מנהגם להחזיר ספר-תורה למקומו קודם התקיעות". (27) אף על פי שהתוקע צריך לעמוד - לא הטריחו את הציבור בזה. (28) בשופר כתוב "לכם", ובעומר כתוב "לכם", מה עומר מעומד שהרי נאמר שם "בקמה" אל תקרי בקמה אלא "בקומה" כלומר מעומד, אף שופר מעומד.

7 יא. זה שתוקע כשהן יושבין, הוא שתוקע על סדר 8 הברכות כשהן עומדים²⁹. ואינו מדבר³⁰ בין תקיעות 9 שמיישב לתקיעות שמעמד³¹. ואם סח ביניהן - 10 אף-על-פי שעבר, אינו חוזר ומכרף.

(29) שכיוון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור. (30) התוקע. אבל השומעים מותרים לדבר. ויש סוברים שגם השומעים אסורים לדבר. (31) שהברכות שבירך לפני התקיעות הן גם על תקיעות שמעומד.

11 יב. בדין היה, שיתקעו על כל ברכה, כל בבא מהן³² 12 שלש פעמים, כדרך שתקעו כשהן יושבין. אלא 13 כיון שניצאו מידי ספק בתקיעות שמיישב, אין 14 מטריחין על הצבור לחזר בהן קלן על סדר ברכות; 15 אלא די להן בבא אחת על כל ברכה, כדי שישמעו 16 תקיעות על סדר ברכות. וכל הדברים האלו - 17 בצבור; אבל היחיד - בין ששמע על סדר ברכות³³, 18 בין שלא שמע על הסדר; בין מעמד בין מישב - 19 יצא, ואין בזה מנהג.

(32) רוצה לומר שיתקעו למלכיות כל הבבות הנזכרות למעלה: תשר"ת, תש"ת ותר"ת. וכן לזכרונות וכן לשופרות. (33) חידוש גדול משמיע רבנו שאפילו ביחיד מותר להפסיק באמצע התפילה לשמוע התקיעות, ויש סוברים שאסור לו להפסיק.

20 יג. התקיעות אינן מעפבות את הברכות³⁴, והברכות 21 אינן מעפבות את התקיעות³⁵. שתי עירות: באחת 22 יודע בודאי שיש שם מי שיכרף להן תשע ברכות, 23 ואין שם תוקע; ובשניה, ספק יש שם תוקע, ספק אין שם תוקע - הולך לשניה³⁶; שהתקיעה מדברי 25 תורה, והברכות מדברי סופרים.

(34) שאם אין יכול לתקוע אף על פי כן יברך הברכות שבתפילת מוסף. (35) שאם אינו יודע לברך מלכיות זכרונות ושופרות אף על פי כן יכול לתקוע. (36) שספק דאורייתא עדיף מוודאי דרבנן.

- 1 - עושה דפן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו¹⁶,
2 ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי
3 הדפנות¹⁷ וכשרה; וצריך לעשות לה צורת פתח¹⁸.
4 קנים היוצאים מסבך הספה לפני הספה, ודפן אחת
5 נמשכת עמה¹⁹ - הרי הן בפסדה²⁰.
- 15 (16) סוכה ז, א. כיון ששתי הדפנות אינן
מחוברות זו לזו - לא מספיק בטפח ומשהו כבהלכה ב.
17 שביחד עם החלל יצטרף לרוחב שבעה טפחים.
18 קנה על גבי חלק הדופן שיש בו ארבעה טפחים ומשהו
ועל הדופן שכנגד. כזה: 19) מקלות שסוכים
בהם נמשכים יותר מאורך קירות הסוכה, ויצא לחוץ לצד
קיר הרביעי הפרוץ, וכותל אחד היה ארוך יותר מחבירו,
כזה: 20) ואף-על-פי שההמשך הזה אין לו אלא דופן
אחד - רואים את כולו כחלק מהסוכה השלימה (סוכה יט.).
- 6 ד. דפנות שהיו דבוקות בגג הספה ולא היו מגיעות
7 לארץ²¹; אם היו גבוהות מן הארץ שלשה טפחים
8 - פסולה; פחות מכן - כשרה²². היו הדפנות
9 דבוקות לארץ, ולא היו מגיעות לסבך - אם גבוהות
10 עשרה טפחים, אף-על-פי שהן רחוקות מן הגג כמה
11 אמות, כשרה²³; ובלבד שהיו הדפנות מכוננות תחת
12 שפת הגג²⁴. הרחיק את הגג²⁵ מן הדפן שלשה
13 טפחים - פסולה; פחות מכן - כשרה. תלה מחצה
14 שגבוהה ארבעה ומשהו באמצע, בפחות משלשה
15 סמוך לארץ, ובפחות משלשה סמוך לגג - הרי זו
16 כשרה²⁶.
- 21) משנה, סוכה טז, א. שכל פחות משלשה, כמחובר
עם הארץ הוא, וזהו דין "לבד". 23) הלכה למשה מסיני
היא, שאנו רואין כאילו הדפנות מגיעות לסבך - "גוד אסיק
מחיצתא" (=משוך והעלה את המחיצה). 24) שאם אינן
מכוונות, צריכים אנו ל"גוד אסיק" ו"לבד". וסובר רבינו
ששתי הלכות למשה מסיני במקום אחד - לא נאמרו (ועיין
ט"ז אר"ח סי' תרלב סק"א). 25) משנה, סוכה יז, א.
26) סוכה טז, ב. ומשמיענו בזה, שאף שאנו זקוקין
להשתמש פעמיים בהלכה זו של "לבד", פעם מן המחיצה
לקרקע, ופעם מן המחיצה לגג - בכל זאת כשרה.
- 17 ה. העושה ספתו בין האילנות, והאילנות דפנות
18 לה²⁷ - אם היו חזקים, או שקשר אותם וחיזק אותם,
19 עד שלא תהיה הרוח המצויה מנידה אותם²⁸ תמיד,
20 ומלא בין האמירים²⁹ בתבן ובקש כדי שלא תגיד
21 אותם הרוח, וקשר אותם - הרי זו כשרה; שפל
22 מחצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של
23 יבשה³⁰, אינה מחצה.
- 27) משנה, סוכה כד, ב. 28) אף-על-פי שאין בכוחה
להפילם - כיון שמנידה אותם, אינם מחיצה (סוכה שם,
בגמרא). 29) הענפים, נוסחא אחרת: "האורין".
30) אף-על-פי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים
- 31) שהתקין לו סוכה בתוך מושב העגלה, אף שהעגלה או
הספינה אינה קבועה במקום אחד. 32) במקום הגבוה
ביותר בספינה, שהרוחות שולטות שם בחזקה.
33) כשהיא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה, כמו
שכתב רבינו למעלה. 34) בסיס הסוכה הוא האילן עצמו,
ועשה לו קירות וסכך. 35) לחול-המועד, שאין איסור
לעלות אליה. 36) ביצה לו, ב. ופכ"א מהל' שבת ה"ו
וה"ט. 37) סוכה כב, ב. וכג, א.
- 32 ז. ספה שאין לה גג - פסולה³⁸. כיצד? כגון שהיו
33 ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף³⁹; או
34 שסמך ראש הדפן של ספה לפתל⁴⁰ - אם היה לה
35 גג אפלו טפח⁴¹, או שהגביה הדפן הסמוך לפתל מן
36 הקרקע טפח, הרי זו כשרה⁴². ספה עגלה - אם יש
37 בהקפה כדי לרבע בה שבעה טפחים על שבעה
38 טפחים⁴³, אף-על-פי שאין לה זוויות, הרי זו כשרה.
- 38) שאין זה אוהל, כיון שלא ניכר מהו גג ומהו כותל.
39) שם יט, ב. כזה: 40) כזה: 41) שלא סמך ממש
אל הקיר והשאר רווח בין הכותל לסוכה שיעור טפח, ואנו
רואים את הטפח כסתום וחשוב גג (סוכה, שם).
42) שכיון שיש טפח ישר - הרי הוא אוהל. 43) כלומר,
אם אפשר לעשות ריבוע בתוך העיגול שיחזיק שטח של
שבעה טפחים על שבעה טפחים (סוכה ז:).
- 39 ח. סבך על-גבי אכסדרה⁴⁴ שיש לה פצימין⁴⁵ - בין
40 שהיו נראין מבפנים⁴⁶ ואין נראין מבחוץ⁴⁷, בין
41 שהיו נראין מבחוץ ואין נראין מבפנים - כשרה⁴⁸.
- 44) שיש לה שני כתלים זה כנגד זה, כזה: (מגיד-משנה,
וראה להלן ה"ט). 45) עמודים. 46) שהעמודים בולטים
מזד פנים, כזה: ולמסתכל בחוץ, נראה חלק.
47) כזה: ומבפנים נראה חלק. 48) כיון שיש עמודים
בולטים, אנו רואים את התקרה של האכסדרה, שהיא תקרה
קבועה, כאילו יורדת וסותמת את הצד השלישי ליד
העמודים (וכמו שכתב רבינו בפ"ז מהל' שבת הלכה לה),
והרי יש כאן שלש דפנות (סוכה יח). ובמקום שאין תקרה
אין הסוכה כשרה אלא-אם-כן עשה דופן שיש ברחבו
ארבעה טפחים ומשהו ברוח שלישית (למעלה הלכה ג).
- 42 ט. לא היו לה פצימין - פסולה, מפני שהיא ספה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יג. סִכָּה שְׁאוּרָה⁵⁹ גְבוּהָ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, וּמַעֲטָה¹⁹
בְּכָרִים וּכְסָתוֹת⁶⁰ - אֵינוֹ מַעוּט⁶¹, וְאִפְלוּ בְטָלָם⁶².²⁰
מַעֲטָה בְּתֵבָן וּבְטָלוּ - הָרִי זֶה מַעוּט; וְאִין צָרִיף²¹
לֹאמַר עֶפֶר וּבְטָלוּ. אָבָל בַּעֲפֹר סֵתָם, אֵינוֹ מַעוּט⁶³.²²
הֵיתָה גְבוּהָהּ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, וְהוֹצִין⁶⁴ יוֹרְדִין לְתוֹף²³
עֲשָׂרִים - אִם הֵיתָה צֶלְתָן מְרֻבָּה מִחֻמָּתָן⁶⁵, יִחָשְׁבוּ²⁴
בְּגַג עֲבָה⁶⁶ וּכְשָׂרָה.²⁵

(59 כלומר, חללה=מקרקעית הסוכה עד הסכך. (60 שנתן על קרקעית הסוכה כרים וכסתות, ומתוך כך נתמעט חללה. (61 אינה נמעטת משיעורה. (62 שחשב בדעתו להניחם שם לעולם (מגיד-משנה) - כיון שעל-פי הרוב לא נוהגים לבטל דברים אלה. ואף שהוא ביטל - בטלה דעתו אצל כל אדם (סוכה ד.). (63 אע"פ שלא ניטלו משם כל ימי החג - כיון שהוא עתיד לפנותו לאחר החג (מגיד-משנה). (64 ענפים קטנים עם העלים שלהם. (65 כלומר, אם תסלק את הסכך העליון - יהיה הצל מרובה מהשמש, מחמת ההוצים. (66 וחללה של הסוכה הוא פחות מעשרים אמה (סוכה ד.).

יד. בָּנָה אֵיצִטְבָּה⁶⁷ בָּהּ כְּנָגֵד דָּפֵן הָאֲמָצְעִית⁶⁸
עַל-פְּנֵי כְּלָה⁶⁹ - אִם יֵשׁ בְּאֵיצִטְבָּה שְׁעוֹר רָחֹב²⁷
הַסִּכָּה, כְּשָׂרָה⁷⁰. בָּנָה אֵיצִטְבָּה כְּנָגֵד דָּפֵן הָאֲמָצְעִית²⁸
מִן הַצִּד⁷¹ - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אֵיצִטְבָּה וְלִפְתָּל אֲרָבַע²⁹
אֲמוֹת, פְּסוּלָה; פְּחוֹת מְאָרְבַּע אֲמוֹת, כְּשָׂרָה⁷². בָּנָה³⁰
אֵיצִטְבָּה בְּאֲמָצְעָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אֵיצִטְבָּה וְלִפְתָּל³¹
אֲרָבַע אֲמוֹת לְכָל רוּחַ, פְּסוּלָה; פְּחוֹת מְאָרְבַּע אֲמוֹת,³²
כְּשָׂרָה⁷³; וּכְאִלוּ הַמַּחְצוֹת נוֹגְעוֹת בְּאֵיצִטְבָּה, וְהָרִי³³
מִן הָאֵיצִטְבָּה וְעַד הַסִּכָּה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרִים אַמָּה. בָּנָה³⁴
בָּהּ עֲמוּד⁷⁴, וְיֵשׁ בּוֹ הַכָּשֶׁר סִכָּה⁷⁵ - פְּסוּלָה; שְׂאִין³⁵
אֵלוּ מַחְצוֹת הַנִּפְרָוֹת⁷⁶, וְנִמְצָא עַל-גַּב הָעֲמוּד סִכָּה³⁶
כְּשֶׁר בְּלֹא דְפָנוֹת.³⁷

(67 כעין ספסל מעצים או מאבנים, מוגבה מהארץ. (68 סמוך לדופן ממש שמנגד לפתח, ונקראת אמצעית, שסתם סוכה היא בת שלש דפנות, והרביעית היא כולה פתח (רש"י סוכה שם). (69 שנוגעת בשתי הדפנות מזה ומזה, כזה: (70 שהרי מקרקעית האיצטבה ועד הסכך אין גובה עשרים אמה. וי"א שמכיון שהיא כשרה במקום זה, כשרה היא אפילו מהאיצטבה והלאה, כדין פסל היוצא מן הסוכה למעלה ה"ג (רש"י סוכה שם). (71 בצד קיר אחד והגיעה עד הדופן האמצעי, כזה: (72 שכן היא ההלכה, שעד ארבע אמות רואים אנו את הסכך כאילו הוא חלק מהקיר שנתעקם ונשתפע מקרקעיתה. וזו היא: "דופן עקומה", ראה להלן פ"ה הי"ד. ומקור הדברים בסוכה ד. (73 סוכה, שם. והשיעור בזה, שאומרים "דופן עקומה" בכל הרוחות. (74 גבוה עשרה טפחים (סוכה ד:). (75 שבעה טפחים על שבעה טפחים. והיה רחוק ארבע אמות מהדופן, הא לאו הכי - כשר כמו באיצטבה (מגיד-משנה). (76 שאף-על-פי שבעמוד גבוה עשרה, אמרו "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הי"א), ואם כן הרי יש כאן סוכה כשרה, שהרי על

הַעֲשׂוּיָה כְּמָבוּי, שְׁהָרִי אֵין לָהּ אֶלָּא שְׁנֵי צַדֵּי¹
הָאֲכַסְדָּרָה, וְאֲמָצַע הָאֲכַסְדָּרָה אֵין בּוֹ פִתָּל, וְשִׁכְנָגְדוֹ²
אֵין בּוֹ פְּצִימִין.³

י. סִכָּה עַל-גַּבֵּי מְבוּי שְׂיֵשׁ לוֹ לְחִי⁴⁹ או עַל-גַּבֵּי בָּאָר⁴
שְׂיֵשׁ לָהּ פְּסִין⁵⁰ - הָרִי זֶה סִכָּה כְּשָׂרָה לְאוֹתָהּ שְׁפַת⁵
שְׁבִיתוֹף הַחֵג בְּלִבְדָּו⁵¹; מִתּוֹף שְׁלָחִי זֶה וּפְסִין אֵלוּ⁶
מַחְצוֹת לְעִנְיָן שְׁפַת - נִחָשֵׁב אוֹתָן מַחְצוֹת לְעִנְיָן⁷
סִכָּה⁵².⁸

(49 מבוּי מפולש שאין לו אלא שתי דפנות - כלומר, שתי שורות של בתים, אחת לצפון ואחת לדרום, ועשה לו צורת הפתח מצד מזרח ולחי מצד מערב, שאע"פ שלענין סוכה לא מועילה צורת הפתח שמצד מזרח להחשב כדופן שלישית - כיון שלענין שבת הרי זו רשות היחיד (פ"ז מהל' שבת ה"ג) היא סוכה כשרה בשבת של סוכות. (50 הם קרשים שהם עושין סביב הבאר, בצורה כזו כאן מופיע ציור בכדי להתיר לעולי רגלים שיוכלו לשאוב מים לבהמתם מן הבור שתוכו רשות היחיד והם עומדים ברשות הרבים, וקרשים אלו הם בני אמה אחת לכאן ואמה אחת לצד שכנגד, ועל ידי הפסים נעשו סביבות הבאר רשות היחיד (כמו שכתב רבינו בפ"ז מהל' שבת ה"ז) והוא סיכך על הפסים האלו. (51 ולא לימים האחרים. (52 סוכה ז, א ועמוד ב.

יא. נַעֲצֵן אֲרָבָעָה קִנְדָּסִין⁵³ עַל אֲרָבַע זְוִיּוֹת הַגָּג⁵⁴
וְסִפָּף עַל גִּבְּן - הוֹאִיל וְהַסִּפּוֹף עַל שְׁפַת הַגָּג,¹⁰
כְּשָׂרָה⁵⁵; וְרוֹאִין אֶת הַמַּחְצוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת כְּאִלוּ הֵן¹¹
עוֹלוֹת לְמַעְלָה עַל שְׁפַת הַסִּפּוֹף.¹²

(53 עמודים. (54 בשפת הגג. (55 כרב נחמן בסוכה ד: שאמר שפלוגתת רבי יעקב וחכמים אינה אלא אם נעץ הקונדיסים באמצע הגג, ובה פוסלים חכמים, אבל בשפת הגג לדברי הכל כשר, שאנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הערה כב). וכל זה לפי גירסת רב שריא גאון בסוכה שם, אבל לפי נוסחתנו - נשאר הדבר ב"תיקו", ועיין ראב"ד.

יב. סִכָּה שְׂיֵשׁ לָהּ פְּתָחִים רַבִּים, וְיֵשׁ בְּכַתְלֶיהָ¹³
חֲלוֹנוֹת הַרְבֵּה - הָרִי זֶה כְּשָׂרָה⁵⁶; וְאֶף-עַל-פִּי שְׁפָרוֹץ¹⁴
מְרֻבָּה עַל הָעוֹמֵד. וּבְלִבְדָּ שְׂלֹא יִהְיֶה שֵׁם פְּתַח יָתֵר¹⁵
עַל עֲשָׂר⁵⁷. אָבָל אִם הָיָה שֵׁם פְּתַח יָתֵר עַל עֲשָׂר -
אֶף-עַל-פִּי שְׂיֵשׁ לָהּ צוּרַת פְּתָח⁵⁸, צָרִיף שְׂלֹא יִהְיֶה¹⁷
הַפְּרוֹץ מְרֻבָּה עַל הָעוֹמֵד.¹⁸

(56 רוצה לומר, כשהיו שתי דפנות גמורות, ובדופן השלישי עשה קנים שמרוחקים זה מזה יותר משלשה טפחים במשך כל המחיצה (סוכה ז). קולא היא בדופן השלישית כמו שהקילו במחיצת טפח למעלה ה"ב (מגיד-משנה). (57 כלומר, שלא יהיה פרוץ בין קנה לחבירו במקום אחד יותר מעשר אמות. (58 שפתח שהוא יותר מעשר אמות אינו פתח, שלא רגילים לעשות פתח רחב כזה. וראה מה שכתב רבינו בפט"ז מהל' שבת ה"ז.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הסֵכֶךְ שֶׁל סֹכָה, אֵינוֹ כֶּשֶׁר מִכָּל דֶּבֶר. אֵין מִסְכְּכִין אֶלָּא בְּדֶבֶר שְׂגוּלָיו מִן הָאָרֶץ כו".

ידוע גודל דיוקו של הרמב"ם כמובא בהקדמתו שכתב "בלשון ברורה ודרך קצרה", וצריך להבין מדוע מקדים "הסֵכֶךְ שֶׁל סֹכָה אֵינוֹ כֶּשֶׁר מִכָּל דֶּבֶר" הרי יכול היה להתחיל מיד "אין מסככין אלא בדבר כו".

וי"ל הביאור בפשטות, שאף שדרכו לכתוב "בלשון קצרה", לפעמים הניסוח הכללי מכריח להוסיף כמה מילים אף שלא מתווסף בזה שום חידוש בהלכה עצמה. ובעניינינו, בסיום הפרק הקודם כתב "דפני הסוכה כשרים מן הכל שאין אנו צריכים אלא מחיצה מכל מקום ואפילו מבעלי חיים, ועושה אדם את חברו דופן ביו"ט והוא שיעשה אותו שלא לדעת זה שנעשה דופן כו".

ובהמשך למה שכתב "דפני הסוכה כשרים מן הכל" מתאים לכתוב ש"הסֵכֶךְ שֶׁל סֹכָה אֵינוֹ כֶּשֶׁר מִכָּל דֶּבֶר" כלומר שדינו של הסֵכֶךְ שונה מדינם של דפני הסוכה שיש בו הגבלות ותנאים מיוחדים "אין מסככים אלא כו".

יין מלכות ספר זמנים סימן לא

(2) הכיסוי שעל הסוכה. (3) שצומח מן הארץ, שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה לך וכו' באספך מגרנך ומיקבך", ומכאן למדו חכמים (סוכה יב.), שצריך לסכך בדבר שגידולו מן הארץ, כמו גורן ויקב. (4) כגורן ויקב שהם תלושים מן הארץ. (5) ממה שנאמר "באספך מגרנך ומיקבך" למדו חכמים (שם), שהמדובר בפסולת גורן ויקב שאוספים אותה ומוציאים אותה מן הגורן ומן היקב. ופסולת זו, שאינה אוכל אדם, אינה מקבלת טומאה (ראה בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"א). (6) אבל ריחו רע אסור מדרבנן, שמא יצא מן הסוכה, כדלהלן. (7) סוכה יג, א.

ב. סֵכֶךְ בְּדֶבֶר שְׂאִין גְּדוּלָיו מִן הָאָרֶץ, אוּ בְּמַחְבֵּר לְאָרֶץ, אוּ בְּדֶבֶר שֶׁמִּקְבֵּל טִמְאָה - פְּסוּלָה. אָבֵל אִם עֶבֶר וְסִפָּה בְּדֶבֶר הַנוֹבֵל וְנוֹשֵׁר, אוּ בְּדֶבֶר שֶׁרִיחוֹ רַע - כֶּשֶׁר; שְׂאִיל אֶמְרוּ, אֵין מִסְכְּכִין בְּאֵלוֹ, אֶלָּא כְּדִי שְׂאִיל יִנָּח הַסֵּכֶךְ וְיִצָּא. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר שְׂאִיל יִהְיֶה הוֹצֵין וְעֹלֵין שֶׁל סֵכֶךְ יוֹרְדִין לְתוֹךְ עֲשָׂרָה טַפְחִים⁹, כְּדִי שְׂאִיל יֵצֵא לוֹ בִּישִׁיבָתוֹ. סֵכֶכָה בְּמִינֵי מִתְּכֹת¹⁰, אוּ בְּעֲצָמוֹת וְעוֹרוֹת¹¹ - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שְׂאִינָן גְּדוּלֵי קִרְקַע. הִדְלָה¹² עָלֶיהָ גִּפְנִים¹³ וְכִיּוּצָא בָּהֶן, עַד שֶׁנִּעְשֹׂה סֵכָה - פְּסוּלָה, שֶׁהִרִי לֹא נִעְקְרוּ¹⁴. סֵכֶכָה בְּכִלֵּי¹⁵ עֵץ וּבְמַחְצָלוֹת¹⁶ הָעֲשׂוּיֹת לְשִׁכְבָּהּ וְכִיּוּצָא בָּהֶן - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין טִמְאָה. וְכֵן אִם סֵכֶכָה בְּשִׁבְרֵי-כִלִּים וּבְלִיטֵיהֶן¹⁷, פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהִיוּ מְקַבְּלִין טִמְאָה - שְׂמָא לִסֵּכֶךְ בְּשִׁבְרִים שְׁעִדִין¹⁸ לֹא טָהוֹר¹⁹.

(8) סוכה, שם. וראה להלן הערה כה. (9) שאין אדם דר

גבי העמוד אין הסוכה גבוהה מעשרים אמה - אף-על-פי-כן אין הסוכה כשרה, שסוף-כל-סוף אין כאן מחיצות ממש, הניכרות לעין (סוכה שם, לדעת רבא).

טו. הִיתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה⁷⁷, וְחָקַק בָּהָּ⁷⁸ לְהַשְׁלִימָהּ לְעֲשָׂרָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת חָקַק וְלִכְתֹּל שְׂלִישָׁה טַפְחִים, פְּסוּלָה; פְּחוּת מִכֵּן, כֶּשֶׁר; שְׂכַל פְּחוּת מִשְׁלִישָׁה, הִרִי הוּא פְּדוּכָה⁷⁹, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׂפָתָה⁸⁰.

(77) מעשרה טפחים בגובה. (78) חפר בתוך האדמה שיעור של סוכה בעומק. (79) ואנו רואים כאילו הכתלים מגיעים אל החקק. וההלכה של "דופן עקומה", להכשיר עד ארבע אמות, אינה אלא במקום שישנם דפנות כדן וכהלכה, ולא כשהדפנות הם למטה מעשרה ואינם דפנות כלל וכלל (סוכה ד:). (80) פ"ד ה"ז.

טז. דְּפָנֵי סֹכָה כֶּשֶׁרִין מִן הַכֹּל⁸¹, שְׂאִין אֵינוֹ צָרִיכִין אֶלָּא מַחְצָה מִכָּל מְקוֹם, וְאֶפְלוּ מִבְּעַל־חַיִּים⁸². וְעוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ דֹּפֵן בְּיוֹם-טוֹב, כְּדִי שִׂיאֵכֶל וְיִשְׁתָּה וְיִישָׁן בְּסִכָּה כֶּשֶׁרָה, שֶׁחֲבֵרוֹ דֹּפֵן לָהּ. וְהוּא, שִׁנְעֵשָׂה אוֹתוֹ שְׂאִיל לְדַעַת זֶה שֶׁנִּעְשֶׂה דֹּפֵן⁸³; אָבֵל אִם עָשָׂהוּ לְדַעַת - אֶסוּר בְּיוֹם-טוֹב, וּמִתָּר בְּשָׁאֵר יָמֵי הַחֹג. וְכֵן עוֹשֶׂה בְּכִלִּים דֹּפֵן רְבִיעִית בְּיוֹם-טוֹב; אָבֵל דֹּפֵן שְׂלִישִׁית, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּכִלִּים בְּיוֹם-טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא מְכַשֵּׁר הַסֵּכָה, וְאֵין עוֹשִׂין אֵהָל עֲרָאִי בְּיוֹם-טוֹב⁸⁴.

(81) משנה, סוכה יב, א: "וכולן (=כל הפסולים לסכך) כשרים לדפנות". שהדפנות לא נקראים סוכה, ואינם בכלל מה שאמרו (סוכה יב.): חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך - אין לך אלא פסולת גורן ויקב ולא יותר (ראה להלן פ"ה ה"א). (82) כרבי יהודה (סוכה כג.). (83) רוצה לומר, שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם. שאם ידע, הרי זו דרך קביעות, ומחיצה קבועה אסור לעשותה ביו"ט (לבוש). וראה בדברי רבינו בפט"ז מהל' שבת הכ"ג. ויש אומרים שכל זה אינו אלא בדופן השלישי שהוא מעיקר הסוכה, אבל בדופן רביעי, שהסוכה כשרה בלעדו, מותר אפילו לדעתו (הראב"ד). (84) עירובין מד, א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

(1) נתבארו בו דיני הסֵכֶךְ ממה שראוי שיהיה, ומאי זה דבר הם פסולים, ואם מקצת הסֵכֶךְ כשר ומקצתו פסול מה דינו. ואם צריך עשיה לשמה גם כן, וסוכה בתוך סוכה, וכיוצא בדברים אלו.

א. הַסֵּכֶךְ² שֶׁל סֹכָה אֵינוֹ כֶּשֶׁר מִכָּל דֶּבֶר. אֵין מִסְכְּכִין אֶלָּא בְּדֶבֶר שְׂגוּלָיו מִן הָאָרֶץ³, שֶׁנִּעְקָר מִן הָאָרֶץ⁴, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טִמְאָה⁵, וְאֵין רִיחוֹ רַע⁶, וְאֵינוֹ נוֹשֵׁר וְאֵינוֹ נוֹבֵל תָּמִיד⁷.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הברזל והם פשוטי כלי עץ (רש"י שם יב:). (36) חקוקים בראשם, ובאותו חקק נותנים הברזל (רש"י שם). (37) [כיון שאינו עשוי להשאר שם לעולם, אלא שמחזיקים בעץ וזורקים בכח את הברזל כלפי האויבים, והרי זה כבקעה של עץ ששמים בה סדן של צורפים שמקבלת טומאה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' כלים ה"ג, ועיין 'שערי תשובה' או"ח סי' תרכט].

- ו. מַחְצֵלֶת קָנִים אוּ מַחְצֵלֶת גְּמִי אוּ חֶלֶף: קִטְנָה - 18
 סְתָמָה לְשִׁכְיָהּ³⁸; לְפִיכָךְ אֵין מְסַכְכִין בָּהּ, אֶלֶּא - 19
 אִם-בֶּן עֶשֶׂה אוֹתָהּ לְסִפּוֹף³⁹; גְּדוּלָּה - סְתָמָה לְסִפּוֹף, 20
 לְפִיכָךְ מְסַכְכִין בָּהּ; אֶלֶּא-אִם-בֶּן עֶשֶׂה אוֹתָהּ 21
 לְשִׁכְיָהּ⁴⁰. וְאִם יֵשׁ לָהּ קִיר⁴¹ - אֶפְלוּ גְדוּלָּה, אֵין 22
 מְסַכְכִין בָּהּ⁴², שֶׁהִי הִיא כְּלִי-קְבוּל; וְאֶפְלוּ נָטַל 23
 הַקִּיר שָׁלָהּ, אֵין מְסַכְכִין בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּשֹׁבָרִי- 24
 כָּלִים⁴³. 25

(38) סוכה יט, ב. וכתנא-קמא, שאם הזב שוכב עליה היא מקבלת טומאה. (39) שכיין שאינה מיוחדת לשכיבה ואומרים לו לזב: עמוד ונעשה מלאכתנו - אינה מקבלת טומאה (שבת נט.). (40) ומחשבתו מועלת (סוכה, שם במשנה). (41) שפה גבוהה מסביב. (42) שם כ, ב. (43) למעלה ה"ב (רי"ף בסוכה שם).

- ז. נְסָרִים⁴⁴ שְׁאֵין בִּרְחֹבָן אַרְבָּעָה טַפָּחִים, מְסַכְכִין 26
 בָּהֶן, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁפִּין⁴⁵. וְאִם יֵשׁ בִּרְחֹבָן 27
 אַרְבָּעָה - אֵין מְסַכְכִין בָּהֶן⁴⁶, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאֵינִם 28
 מְשֻׁפִּין; גְּזֵרָה שְׁמָא יֹשֵׁב תַּחַת הַתְּקֵרָה וַיִּדְמָה שֶׁהִיא 29
 כְּסִפָּה⁴⁷. נִתֵּן עָלֶיהָ נֶסֶר אֶחָד שֵׁישׁ בִּרְחֹבָה אַרְבָּעָה 30
 טַפָּחִים - כְּשֶׁרָה⁴⁸, וְאֵין יֹשֵׁינִי תַּחְתִּיו⁴⁹. וְהִיטָן 31
 תַּחְתִּיו - לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. הֵיוּ נֶסֶרִין שֵׁישׁ בִּרְחֹבָן 32
 אַרְבָּעָה וְאֵין כְּעֵבֶן אַרְבָּעָה, וְהִפְכֵן בְּצִדֵּיהֶן שְׁאֵין 33
 בָּהֶן אַרְבָּעָה וְסִפָּה בָּהֶן - הָרִי זֶה פְּסוּלָה; שֶׁהִי הַנֶּסֶר 34
 פְּסוּל, בֵּין שְׁסִפָּה בִּרְחֹבָה בֵּין שְׁסִפָּה בְּעִבְיָהּ⁵⁰. 35

(44) קרשים. (45) שהם דומים לכלים. (46) משנה, סוכה יד, א. (47) שישב בביתו ויחשוב שיצא ידי חובתו במצות סוכה, שהרי גם ביתו מקורה בנסרים, וביתו ודאי פסול לסוכה - "סוכה" אמרה תורה ולא ביתו של כל ימות השנה (רש"י סוכה שם). וראה להלן ה"ח. (48) הסוכה. וכשתן את הנסר מן הצד, באופן שנשארו לסך הכשר שלש דפנות, אבל באמצע פסול (מגיד-משנה). (49) שהוא סך פסול (סוכה, שם). (50) ודינו כשפוד של מתכת (שם יד:).

- ח. תְּקֵרָה שְׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה⁵¹, שֶׁהִיא הִטָּט 36
 וְהָאֲבָנִים, אֶלֶּא נֶסֶרִין תְּקוּעִין בְּלֶבֶד - הָרִי זֶה 37
 פְּסוּלָה; שֶׁהִי לֹא נַעֲשֵׂה לְשֵׁם סִכָּה, אֶלֶּא לְשֵׁם בֵּית. 38
 לְפִיכָךְ אִם פָּקַק הַנֶּסֶרִים וְהִנִּיד הַמְּסָמְרִים⁵² לְשֵׁם 39
 סִכָּה - הָרִי זֶה כְּשֶׁרָה, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל נֶסֶר 40
 וְנֶסֶר אַרְבָּעָה טַפָּחִים⁵³. וְכֵן אִם נָטַל אֶחָד מִבִּינָתִים 41
 וְהִנִּית בְּמָקוֹמוֹ סִכָּה כְּשֶׁרָה לְשֵׁם סִכָּה - הָרִי זֶה 42
 כְּשֶׁרָה⁵⁴. 43

בדירה סרוחה, שההוצים והעלים נסרחים על ראשו (סוכה ד. אליבא דרבא). ונראה מדברי רבינו שאין כאן אלא זהירות לכתחילה, אבל אינה פסולה בדיעבד ('מעשה רוקח' בהקדמה בשם גליון על הרמב"ם). (10) במטילי מתכות שטרם נעשו מהם שום כלי, ואינם מקבלים טומאה. ואף שיסודם מהארץ - פסולה, שצריך שייהיה צומח מהארץ. (11) שלא נעבדו ואינם מקבלים טומאה. (12) הגביהה ועשאה לסכך על הסוכה (משנה, סוכה יא.). (13) שכן דרכן של גפנים שענפיהן מתפשטים. (14) ומחובר פסול לסכך. (15) סוכה טו, א. (16) של קנים וקש וגמי (משנה, סוכה יט:). (17) שבלו ונקרעו (שם טו:). (18) שלא נשברו כל כך, עד שהשכירה תבטל הטומאה מהם.

- ג. סִכָּה בְּאֶכְלִין¹⁹ - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין 1
 טָמְאָה. סוּכֵי תְּאֵנִים²⁰ וּבִהֵן תְּאֵנִים; פְּרִילֵי עֲנָבִים²¹ 2
 וּבִהֵן עֲנָבִים; מְקַבְּדוֹת²² וּבִהֵן תְּמָרִים, וְכֵן כָּל פְּיוּצָא 3
 בָּהֶן: רֹאֵין אִם פְּסֻלָּת²³ מְרַבָּה עַל הָאֶכְלִין - מְסַכְכִין 4
 בָּהֶן²⁴; וְאִם לֹא - אֵין מְסַכְכִין בָּהֶן. סִפָּה בִּירְקוֹת²⁵, 5
 שְׁאֵם יִבְשׁוּ וְיִבֹּלוּ וְלֹא יִשְׁאָר בָּהֶן מִמֶּשׁ, אֶף-עַל-פִּי 6
 שֶׁהֵן עֵתָה לַחִים - הָרִי מְקוֹמָן נִחְשָׁב כְּאֵלוֹ הוּא 7
 אוֹרֵי²⁶ וְכֵאלוֹ אֵינֶם²⁷. 8

(19) מאכל אדם. שאילו מאכל בהמה אינו מקבל טומאה (הל' טומאת אוכלין שם). (20) ענפי תאנים. (21) זמורות הגפנים. (22) ענפי הדקל. (23) שאינה אוכל ואינה מקבלת טומאה וכשרה לסכך. (24) שהפסולת מבטלת את האוכל, וכאילו כל הסכך כשר (סוכה יג:). (25) שאינם מקבלים טומאה, כגון שאינם מיוחדים למאכל אדם. (26) והם פוסלים ברוחב שלשה טפחים כאויר (להלן ה"כ) - סוכה, שם. (27) המדובר באופן כזה שיפלו ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצילתה, אבל אם תשאר צילתה מרובה מחמתה, אינה פסולה בדיעבד אלא אסורה לכתחילה שמא יניחנה ויצא, כמו שכתב רבינו לעיל ה"ב (כסף-משנה).

- ד. סִכָּה בְּפִשְׁתִּי הָעֵץ²⁸, שֶׁלֹּא דָק אוֹתָן²⁹ וְלֹא 9
 נִפְצָן³⁰ - כְּשֶׁרָה, שְׁעֵדִין עֵץ הוּא. וְאִם דָּק וְנִפְצָן אוֹתָן 10
 - אֵין מְסַכְכִין בּוֹ³¹, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנֵּית צוּרְתּוֹ, וְכֵאלוֹ 11
 אֵינֶן מְגִדוּלֵי קֶרֶקֶ. מְסַכְכִין בְּחֻבָּלִים שֶׁל סִיבָּה³² וְשֶׁל 12
 חֶלֶף³³ וְכִיּוּצָא בָּהֶן, שֶׁהִי צוּרְתָן עוֹמֵד וְאֵין 13
 הַחֻבָּלִים כָּלִים³⁴. 14

(28) על-פי מה שנאמר ביהושע ב, ו: "ותטמנם בפשתי העץ". (29) שלא כתתם במכתשת. (30) שלא סרקם במסרק. (31) סוכה יב, ב. אף-על-פי שאינו מקבל טומאה לפני טויתו ('עיי"ש ב'תוספות' ד"ה באניצי). (32) הצומח מסביב לעץ. (33) מין עשב. (34) ואינם מקבלים טומאה ('ירושלמי', הובא במגיד-משנה).

- ה. סִכָּה בְּחֻצִּים: בּוֹזְרִים³⁵ - כְּשֶׁרָה; בְּנִקְבוֹת³⁶ - 15
 פְּסוּלָה; אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא עֲשׂוּי לְהִתְמַלֵּאת בְּבִרְזֵל, 16
 בֵּית קְבוּל הוּא, וּמְקַבֵּל טָמְאָה כָּל כְּלִי-קְבוּל³⁷. 17

(35) נקראים זכרים על שם שמחודדים ונותנים אותם בתוך

51) מלשון הפסוק "ויעזבו ירושלים עד החומה" (נחמיה ג, ח). 52) כן כתב רבינו בפירוש המשנה (לסוכה טו). "ומפקפק, פירוש שיעקור אותם ממקומם ומן המסמרים התקועים בהם". ולפי"ז צריכים כאן שני דברים: גם הזזת הנסרים ממקומם וגם להוציא המסמרים. וכן נראה מפירוש" שם שכתב: "מפקפק, סותר ומנענע". אבל הרא"ש (סי' כט) וה"טור" (או"ח סי' תרלא) כתבו: "שמסיר את המסמרים". ועיין ב"ח שם, ו"קרבן נתנאל" שם (או"ק א). 53) כמו שנכתב למעלה בה"ז. והרא"ש בסי' כט תמה על זה. 54) משנה, סוכה טו, א לבית הלל. [ומסתימת לשון רבינו נראה שמידת הסכך הכשר כמידת הסכך הפסול, ואעפ"כ - כשרה, וראה להלן ה"טז והערה צה].

55) ספָּה שְׁנַעֲשִׂית בְּהִלְכָּתָהּ מִפֶּל מְקוֹם - פְּשָׁרָה, 56) אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נַעֲשִׂית לְשֵׁם מִצְוָה. וְהוּא, שְׁתִּיהָ עֲשׂוּיָה לְצֵל; 57) כְּגוֹן סִפָּת עֲבוֹ"ם 58) וְסִפָּת בְּהִמָּה 59) וְכָל פִּיּוּצָא בְּהִין 60). אֲבָל סִפָּה שְׁנַעֲשִׂית מֵאֵלֶיהָ 61) - פְּסוּלָה, לְפִי שְׁלֹא נַעֲשִׂית לְצֵל. וְכֵן הַחוּטֻט בְּגִדִישׁ 62) וְעֲשׂוּיָה סִפָּה 63) - אֵינָה סִפָּה, שֶׁהִיא לֹא עֹמֵר גִּדִּישׁ זֶה לְצֵל. לְפִיכָּךְ אִם עָשָׂה בְּתַחֲלָה חֲלָל טַפַּח 64) בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה לְשֵׁם סִפָּה, וְחֻטֻט בָּהּ אַחֲרֵי כֵן וְהִשְׁלִימָהּ לְעֲשָׂרָה - בְּשָׂרָה, שֶׁהִיא נַעֲשָׂה סִכָּךְ שְׁלֵה לְצֵל.

55) לאיזה צורך שהוא. 56) סוכה ח, ב. 57) להתגונן בצילה, ועל שם כך נקראת סוכה (סוכה שם ורש"י). 58) שעשאוה גוים לימי הקיץ. 59) שעשאוה בשביל בהמות. 60) כמו סוכת נשים (שפטורות ממצות סוכה), סוכת רועים וסוכת שומרים (סוכה שם) כשנעשו לצל (שם). 61) שנפלו העמודים התחתונים מן הגדיש, ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. 62) הוציא העמרים התחתונים ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. ואע"פ שעשה מעשה בהוצאת העמרים וביצירת החלל - אינה סוכה, לפי שלא עשה סוכה לצל. 63) משנה, סוכה טו, א. 64) שחלל טפח נקרא "אהל" בכל מקום, וכשהגדיש העמרים על זה לשם צל - נקרא הסכך בשם סכך, כיון שיש תחתיו חלל טפח (סוכה טז).

78) שענפי האילן סוככים עליה. 79) משנה, סוכה ט, ב. משום שנאמר (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבון", ומכאן דרשו חכמים (שם בגמרא): "בסוכות תשבון - ולא בסוכה שתחת האילן (=סוכה אחת אמרתי, ולא שתי סוכות) ולא בסוכה שתחת הבית". 80) הגביה עליה עלי האילנות וענפיהם, שהם מחוברים לקרקע ופסולים לסיכוך (למעלה ה"ב). 81) שנתן סכך כשר על הענפים המחוברים. 82) הסכך הקשר. 83) ובענפי האילן לא היה די סיכוך לעשות הסוכה - "צילתה מרובה מחמתה" (סוכה, שם). 84) שם יא, א. 85) שלא תהא בכלל "תעשה ולא מן העשוי", ראה למעלה הלכה ט.

יג. עֵרַב דָּבָר שְׁמִסְכֵּכִין בּוֹ 86) בְּדָבָר שֶׁאֵין מִסְכֵּכִין בּוֹ 87) וְסִכָּךְ בְּשִׁנְיָהֶם - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִפְשַׁר יֵתֵר עַל הַפְּסוּל, פְּסוּלָה 88). סִכָּךְ בִּזְהָ לְעֲצָמוֹ וּבִזְהָ לְעֲצָמוֹ, זֶה בְּצֵד זֶה 89); אִם יֵשׁ בְּסִכָּךְ פְּסוּל שְׁלֹשָׁה טַפְחִים בְּמָקוֹם אֶחָד, בֵּין בְּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצֵּד - הֵרִי זֶה פְּסוּלָה 90).

86) שכשר לסכך בו. 87) שפסול לסכך בו. 88) שאין הסכך הפסול בטל ברוב הכשר אלא-אם-כן נפרדים הם, אבל אם מעורבים הם - אינו בטל. וכן מפרש רבינו בסוגיית הגמרא בסוכה ט: (כסף-משנה). 89) שאינם מעורבים. 90) סוכה יח, א.

יד. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסִפָּה קֻטְנָה; אֲבָל בְּסִפָּה גְדוּלָּה - סִכָּךְ פְּסוּל בְּאֶמְצַע, פּוּסְלָה בְּאַרְבָּעָה טַפְחִים 91); פְּחוֹת מִכֵּן - בְּשָׂרָה. וּמִן הַצֵּד 92) - פּוּסְלָה בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; וּפְחוֹת מִכֵּן - בְּשָׂרָה. בִּיצֵד? בֵּית שְׁנַפְחָת בְּאֶמְצָעוֹ 93), וְסִכָּךְ עַל מְקוֹם הַפְּחָת; וְכֵן חֲצֵר הַמִּקְנֵת אֶכְסָדְרָה, שֶׁסִּכָּךְ עָלֶיהָ; וְכֵן סִפָּה גְדוּלָּה

51) מלשון הפסוק "ויעזבו ירושלים עד החומה" (נחמיה ג, ח). 52) כן כתב רבינו בפירוש המשנה (לסוכה טו). "ומפקפק, פירוש שיעקור אותם ממקומם ומן המסמרים התקועים בהם". ולפי"ז צריכים כאן שני דברים: גם הזזת הנסרים ממקומם וגם להוציא המסמרים. וכן נראה מפירוש" שם שכתב: "מפקפק, סותר ומנענע". אבל הרא"ש (סי' כט) וה"טור" (או"ח סי' תרלא) כתבו: "שמסיר את המסמרים". ועיין ב"ח שם, ו"קרבן נתנאל" שם (או"ק א). 53) כמו שנכתב למעלה בה"ז. והרא"ש בסי' כט תמה על זה. 54) משנה, סוכה טו, א לבית הלל. [ומסתימת לשון רבינו נראה שמידת הסכך הכשר כמידת הסכך הפסול, ואעפ"כ - כשרה, וראה להלן ה"טז והערה צה].

ט. סִפָּה שְׁנַעֲשִׂית בְּהִלְכָּתָהּ מִפֶּל מְקוֹם - פְּשָׁרָה, 56) אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נַעֲשִׂית לְשֵׁם מִצְוָה. וְהוּא, שְׁתִּיהָ עֲשׂוּיָה לְצֵל; 57) כְּגוֹן סִפָּת עֲבוֹ"ם 58) וְסִפָּת בְּהִמָּה 59) וְכָל פִּיּוּצָא בְּהִין 60). אֲבָל סִפָּה שְׁנַעֲשִׂית מֵאֵלֶיהָ 61) - פְּסוּלָה, לְפִי שְׁלֹא נַעֲשִׂית לְצֵל. וְכֵן הַחוּטֻט בְּגִדִישׁ 62) וְעֲשׂוּיָה סִפָּה 63) - אֵינָה סִפָּה, שֶׁהִיא לֹא עֹמֵר גִּדִּישׁ זֶה לְצֵל. לְפִיכָּךְ אִם עָשָׂה בְּתַחֲלָה חֲלָל טַפַּח 64) בְּמִשְׁךְ שִׁבְעָה לְשֵׁם סִפָּה, וְחֻטֻט בָּהּ אַחֲרֵי כֵן וְהִשְׁלִימָהּ לְעֲשָׂרָה - בְּשָׂרָה, שֶׁהִיא נַעֲשָׂה סִכָּךְ שְׁלֵה לְצֵל.

55) לאיזה צורך שהוא. 56) סוכה ח, ב. 57) להתגונן בצילה, ועל שם כך נקראת סוכה (סוכה שם ורש"י). 58) שעשאוה גוים לימי הקיץ. 59) שעשאוה בשביל בהמות. 60) כמו סוכת נשים (שפטורות ממצות סוכה), סוכת רועים וסוכת שומרים (סוכה שם) כשנעשו לצל (שם). 61) שנפלו העמודים התחתונים מן הגדיש, ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. 62) הוציא העמרים התחתונים ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. ואע"פ שעשה מעשה בהוצאת העמרים וביצירת החלל - אינה סוכה, לפי שלא עשה סוכה לצל. 63) משנה, סוכה טו, א. 64) שחלל טפח נקרא "אהל" בכל מקום, וכשהגדיש העמרים על זה לשם צל - נקרא הסכך בשם סכך, כיון שיש תחתיו חלל טפח (סוכה טז).

י. חֲבִילֵי קֶשׁ וְחֲבִילֵי עֲצִים וְחֲבִילֵי יִרְדִּין 65), אֵין מִסְכֵּכִין בָּהֶן - גִּזְרָה שְׁמָא יַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲבִילוֹת עַל גִּגּוֹ בְּדִי לִבְשָׁן 66), וְיִמְלֹךְ וַיֵּשֶׁב תַּחְתֵּיהֶן לְשֵׁם סִפָּה, וְהוּא מִתַּחֲלָה לֹא עָשָׂה סִכָּךְ זֶה לְצֵל, וְנִמְצְאָת בְּסִפָּה שְׁנַעֲשִׂית מֵאֵלֶיהָ. וְאִם הִתִּירָם 67) - בְּשִׁרוֹת 68). וְאֵין חֲבִילָה פְּחוֹתָה מֵעֲשָׂרִים וְחֲמִשָּׁה בְּדִים 69).

65) קנים. 66) ולא לשם סכך. 67) התיר את הקשר. 68) כל זה במשנה סוכה יב, א. 69) "ירושלמי". וכן הי' דרכם לאגוד. ועיין ראב"ד.

יא. חֲבִילוֹת קֻטְנוֹת שֶׁאֲגִדּוּ אוֹתָן לְמִנְיָן 70), מִסְכֵּכִין בָּהֶן 71). וְכֵן הַחוֹתֶךְ רֹאשׁ הַדֶּקֶל וְהַחֲרִיטוֹת 72) אֲגוּדוֹת בּוֹ - מִסְכֵּכִין בּוֹ, שֶׁאֲגִדּוּ בְּדִי שְׁמִים 73) אֵינוֹ בְּחִבְלָה 74). וְאִפְלוּ קֶשֶׁר רֹאשֵׁי הַחֲרִיטוֹת כְּלָן מִצֵּד הָאֶחָד,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ועיין רש"י שם). וכן אם היתה הסוכה גבוהה עשרה טפחים, אין הנזי ממעט אותה מעשרה והיא כשרה (סוכה, שם).
(103) שיעור סוכה שבעה טפחים על שבעה טפחים (למעלה פ"ד ה"א), כדי שיוכל להכנס לה ראשו ורובו ושלולחנו. ונוי סוכה שתלה ליד הקירות, ממעטים מרחבה או מארכה, שהרי אין לו מקום להכנס אליה.
(104) מרוחקים. (105) סוכה י, ב. שכל שהנוי רחוק מהסכך ארבעה טפחים, אינו בטל אל הסכך והוא כסכך בפני עצמו, והרי הוא סכך פסול.

יט. סכך שהיו בו חלונות חלונות¹⁰⁶ שהאור נראה מהן: אם יש בכל האור בכל מקום המסכך¹⁰⁷ - הרי זו פסולה, מפני שהחמה תהיה מרבה מצלתה¹⁰⁸; וכל שהחמה מרבה על הצל, אינו סכך; ואם היה הסכך רב על האור - כשרה.

(106) נקבים נקבים בסכך. (107) שיש שיעור מקום אור כשיעור מקום המסוכך. (108) סוכה כב, ב: "אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כזוזא מלעיל כאיטרתא מלתחת" כשהנקב רחב כשיעור זוז (=מטבע קטן) - חמתה רחבה למטה כשיעור סלע (=מטבע גדול). וכן פירשו רבינו יצחק אלפסי ורש"י שם.

כ. במה דברים אמורים? בשלא היה במקום אחד אור שלשה טפחים¹¹⁰. אבל אם היה אור שלשה טפחים, בין באמצע, בין מן הצד - הרי זו פסולה¹¹¹, עד שימנענו משלשה¹¹². מעטו בדבר הפסול, בגון פרים וכסתות: אם ספה גדולה היא - כשרה¹¹³; ואם בספה קטנה - פסולה¹¹⁴, עד שימנענו בדבר שמסכך בו. היה רב הסכך צלתו מרבה מחמתו, ומעוטו חמתו מרבה מצלתו - הואיל וצלת הפל מרבה מחמת הפל, כשרה¹¹⁵.

(109) שאנו מחשבים לפי חשבון ריבוי השמש מהצל. (110) במקום אחד ומהלך על פני כולה, ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד. (111) שלא שייך כאן ההלכה של "דופן עקומה" (למעלה ה"ד), שהרי אין כאן דופן שנאמר כאילו נתעקם אל הסכך, אלא אור המפסיק (רש"י בסוכה יז.). (112) יכסה שלא יהיה אור שלשה. (113) שפסול אור אין כאן, שהרי הוא פחות משלשה. וגם הסכך הפסול אינו יכול לפסול, שהרי הוא פחות מארבעה טפחים. ואין שני הפסולים האלו מצטרפים (סוכה יח.). (114) שכיון שיש כאן שיעור שלשה טפחים שאינו ראוי לסוכה, אין זה יכול להצטרף לארבעת הטפחים הנשארים, להכשיר את הסוכה (סוכה, שם). (115) כלומר, מכיון שבכל הסוכה בכללותה הצל רב על השמש - לא איכפת לנו אם במקום אחד רבה השמש על הצל (שם יט.).

כא. דרך הסכך להיות קל, כדי שיראו ממנו הפוכבים הגדולים¹¹⁶. היתה מעבה¹¹⁷ במין בית - אף-על-פי שאין הפוכבים נראין מתוכה, כשרה¹¹⁸. היה הסכך מדבלל, והוא הסכך שהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה - כשרה¹¹⁹; ובלבד שלא יהיה

1 שהקיפוה בדבר שאין מסכךין בו בצד הדפנות
2 מלמעלה: אם יש משפת הסכך הכשר ולפתל ארבע
3 אמות - פסולה; פחות מכן - רואין באלו הפתל
4 נעקם, ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הפתל וכשרה.
5 ודבר זה הלכה למשה מסיני⁹⁴.

(91) כשהוא לכל אורך הסוכה. (92) ליד הדפנות. (93) שהוריד את התקרה מאמצע הבית. (94) משנה, סוכה יז, א. ונקרא בלשון חכמים "דופן עקומה" (סוכה ד.).

טו. ואיזו היא ספה קטנה? כל שאין בה אלא שבעה טפחים על שבעה טפחים; וגדולה - כל שישאר בה יתר על סכך הפסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר.

טז. סכך בדבר פסול ודבר כשר, זה בצד זה, ואין במקום אחד מסכך הפסול רחב שלשה טפחים⁹⁵, אלא פחות: אם היה כל הסכך הכשר יתר על כל הסכך הפסול - כשר; ואם היה זה כמו זה בצמצום, אף-על-פי שאין במקום אחד שלשה - הרי זו פסולה; מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב⁹⁶.

(95) [המדובר בסוכה קטנה הנפסלת בשלשה טפחים סכך פסול, ראה למעלה ה"גיד, ובב"ח סי' תרלא ד"ה סככה בשפורין]. (96) [בסוכה קטנה שסכך פסול בשלשה טפחים כמו אור, רואים אותו כאילו הוא אור. ובאור אם הוא באותה המידה של הסכך, הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצילתה (להלן ה"ט) - מגיד-משנה. אבל בסוכה גדולה, שסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים, אין דינו כאור, ואם מדתו כמדת הסכך הכשר, הרי זו סוכה כשרה. ראה למעלה ה"ח והערה נג].

יז. פרש עליה בגד מלמעלה⁹⁷, או שפרש תחתיה מפני הנשאר⁹⁸ - פסולה⁹⁹. פרשו כדי לנאותה¹⁰⁰ - כשרה¹⁰¹. וכן אם סככה פהלכתה, ועטרה במיני פרות ובמיני מגדים וכלים, שתלויין, בין בכחליה בין בסכך, כדי לנאותה - כשרה.

(97) מפני השמש. (98) העלים הנופלים. (99) משנה, סוכה י, א. שהרי מסוככת בבגד, שהוא מקבל טומאה, ופסול לסכך (למעלה ה"ב). (100) לייפותה. (101) שם, בגמרא. שאין שם סכך עליו (רש"י שם).

יח. נוי ספה, אין ממעטין בגבהה¹⁰², אבל ממעטין בגבהה¹⁰³. היו נוי הספה מפלגין¹⁰⁴ מגגה ארבעה טפחים או יתר - פסולה¹⁰⁵; שנמצא שהלשם שם, באלו אינו תחת הסכך, אלא תחת הנויים, שהן אכלין וכלים שאין מסכךין בהן.

(102) כשהיתה גבוהה מעשרים ופסולה (למעלה פ"ד ה"א) ורצה להנמיכה על ידי שתלה בה נוי סוכה, שנמצא מקרקעית הסוכה עד הנזי, פחות מעשרים - אינה ממועטת בזה, לפי שהנוי אינו סכך, והוא מקבל טומאה (סוכה י:

128) והרי היא כאוהל בפני עצמה (סוכה כ: מימרא דשמואל). (129) משנה, סוכה שם. (130) וילון הפרוש על עמודים מסביב למיטה. (131) ששיפועו אינו נמשך עד הגובה, אלא למעלה יש רוחב טפח (סוכה יא.). (132) משנה, סוכה י, א.

24 כד. אַבְל שְׁנֵי עֲמֻדִים שֶׁפָּרֵשׁ עֲלֵיהֶן סָדִין; וְכֵן
25 פִּילָה שְׂאֵין בְּגִגָּה טַפַּח - אֶפְלוּ גְבוּהֵין כָּל-שְׁחֵן¹³³,
26 מִתֵּר לִישָׁן תַּחְתֵּיהֶם בִּסְפָה; שְׂאֵין כְּסִפָּה בְּתוֹף סָפָה,
27 מִפְּנֵי שְׂאֵין לָהּ גֵּג.

(133) כלומר, אפילו יותר מעשרה טפחים.

28 כה. סָפָה שְׂאוּלָה - כְּשֶׁרָה¹³⁴; וְכֵן הַגְּזוּלָה - כְּשֶׁרָה.
29 פִּיצֵד? אִם תִּקַּף עַל חֲבֵרוֹ וְהוֹצִיאוּ מִסִּכְתּוֹ, וְגִזְלָה
30 וְיָשֵׁב בָּהּ - יָצָא, שְׂאֵין הַקִּרְקַע נִגְזָלָת¹³⁵. וְאִם גִּזַּל
31 עֲצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סָפָה¹³⁶ - יָצָא¹³⁷; שֶׁתִּקַּנְתָּ חֲקָמִים
32 הֵיא, שְׂאֵין לְבַעַל הָעֲצִים אֵלָּא דְּמִי עֲצִים בְּלִכְד¹³⁸.
33 וְאֶפְלוּ גִזַּל נְסָרִים, וְהִנִּיחוּן וְלֹא חֲבָרָן וְלֹא שָׁנָה בָּהֶן
34 כָּלוּם - יָצָא. הָעוֹשֶׂה סִכְתּוֹ בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים - הָרִי זֶה
35 כְּשֶׁרָה¹³⁹.

(134) כרבנן דרבי אליעזר (סוכה כז:). ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא כג, מב): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת. ואי אפשר שיהא לכל אחד בה חלק שהוא שוה פרוטה, ומכיון שאין לכל אחד שוה פרוטה אין זו שותפות, אלא על כרחנו שיוצאים בסוכה שאולה (רש"י שם). (135) והיא עומדת ברשות בעליה (פ"ח מהל' גזילה ה"ד). וכן הסוכה כיון שהיא מחוברת לקרקע - אינה נגזלת והרי היא כשאולה (סוכה לא. כרבנן). (136) ויש כאן דין גזילה, שהרי גזל מטלטלין, ומן התורה לא יצא ידי חובתו (כסף-משנה). (137) מדרבנן, כמו שמבאר. ומקורו בסוכה דף לא, א. (138) תיקנו כן כדי להקל על הרוצים לשוב בתשובה שלא יצטרכו לקעקע ביתם (ראה בפ"א מהל' גזילה ה"ה). ואמנם אם גזל סוכה העשויה בספינה או בראש העגלה, חייב להחזיר הסוכה עצמה ואינו יוצא בה שהרי היא גזולה (כסף-משנה). (139) כמו שביאר, שקרקע אינה נגזלת, והרי היא כסוכה שאולה וכשרה.

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁשִׁי

1) נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה, ומן דבריהם, ומי הם הפטורים - אם בכל, אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה. ובאלו סיבות אדם נפטר מחיובה. וענין הברכה, שאדם חייב לברך על ישיבתה. ונסתיים הפרק בביאור איסור עצי סוכה ונוויה - לימי החג.

36 א. נָשִׁים וְעֶבְדִּים וְקִטְנִים פְּטוּרִים מִן הַסִּכָּה².
37 טְמֻטֹּם וְאֶנְדְּרוֹגִינוֹס, חֲזִיבִים מִסְּפָק. וְכֵן מִי שֶׁחָצִיו

1 בֵּין הָעוֹלָה וְהַיֹּרֵד שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים¹²⁰. וְאִם הָיָה
2 בְּרוּחַ זֶה הָעוֹלָה טַפַּח אוֹ יֵתֶר, אָף-עַל-פִּי שֶׁהוּא
3 גְבוּהָ יֵתֶר מִשְׁלֹשָׁה טַפָּחִים - רֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלוֹ יֵרֵד
4 לְמִטָּה וְנִגַּע בְּשִׁפְתֵּי זֶה הַיֹּרֵד¹²¹. וְהוּא, שֶׁהָיָה מְכֻנָּה
5 כְּנֶגֶד שִׁפְתֵּי הַיֹּרֵד¹²².

(116) הנראים ביום (כסף-משנה בשם 'ירושלמי').
(117) סככה עב. (118) משנה, סוכה כב, א. (119) משנה, שם. (120) שהרי הם כאילו מונחים אחד ליד השני "שכל פחות משלושה, כלבוד הוא". (121) שכל רוחב טפח הרי הוא אוהל, ואמרו בזה: "חבוט רמי", כלומר: זרוק אותה למטה, שנראה כאילו מונחת ביחד עם כל הקנים, וזוהי הלכה למשה מסיני. (122) שכשתפילו למטה, הוא נשכב ליד האחרים.

6 כב. הָעוֹשֶׂה סָפָה עַל-גַּבִּי סָפָה - הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה,
7 כְּמִי שֶׁעָשָׂה סָפָה בְּתוֹף הַכִּית¹²³; וְהָעֲלִינָה -
8 כְּשֶׁרָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה?
9 בְּשֶׁהָיָה גְבוּהָ חֲלָל הָעֲלִינָה עֲשֶׂרָה טַפָּחִים¹²⁴ אוֹ
10 יֵתֶר, וְהָיָה גֵּג הַתַּחְתּוֹנָה יָכוֹל לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסֻתּוֹת
11 שֶׁל עֲלִינָה, אֶפְלוּ עַל-יְדֵי הַדָּחֵק¹²⁵. אַבְל אִם אֵין
12 גְבוּהָ שֶׁל עֲלִינָה עֲשֶׂרָה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתַּחְתּוֹנָה
13 יָכוֹלָה לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסֻתּוֹת שֶׁל עֲלִינָה אֶפְלוּ
14 עַל-יְדֵי הַדָּחֵק - (אף)¹²⁶ הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֶׁרָה. וְהוּא,
15 שֶׁלֹּא יָהִי גְבוּהָ שְׁתֵּיהֶן יֵתֶר עַל עֲשָׂרִים אַמָּה;
16 שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה, בְּסִכָּף הָעֲלִינָה הִיא נִתְּרָת¹²⁷.

(123) שהתורה אמרה (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו" - בסוכה אחת ולא בסוכה שתחת סוכה, ולא בסוכה שתחת הבית (סוכה ט:). (124) שיש בה גובה כשיעור סוכה. (125) שהיא חזקה, שאדם יכול להניח שם כרים כדי לישן עליהם, ויושב שם ואוכל סעודתו - אז יש לה דין סוכה, ונפסלה התחתונה שהיא סוכה תחת סוכה (סוכה י: במשנה, כרבנן דרבי יהודה). (126) ה'כסף משנה' מוחק תיבה זו, שהרי לפי זה יוצא שאף העלינה כשרה, וזה אי אפשר שהרי אינו יכול להשתמש בה אפילו על ידי הדחק. וה'לחם משנה' יישב נוסחה זו שאפשר שאדם קל יעלה שם. וגם במשניות דפוס פיזורו בסוכה שם, הנוסחא "אף התחתונה כשרה", וכ"ה ברא"ש שם]. (127) כלומר, שהסוכה התחתונה חמתה מרובה מצילתה, ורק בהצטרף אליה סכך העלינה נעשה צילתה מרובה מחמתה. אבל אם הסוכה התחתונה צילתה מרובה מחמתה, ואינה נזקקת לסכך העלינה - כשרה, אפילו העלינה גבוהה יותר מעשרים, אם חמתה מרובה מצילתה (כסף-משנה).

17 כג. מִטָּה שֶׁבְּתוֹף הַסִּפָּה - אִם גְּבוּהָ עֲשֶׂרָה
18 טַפָּחִים¹²⁸, הַיֹּשֵׁב תַּחְתֶּיהָ לֹא יָצָא יְדֵי חוּבָתוֹ, מִפְּנֵי
19 שֶׁהִיא כְּסִפָּה בְּתוֹף סָפָה¹²⁹. וְכֵן פִּילָה¹³⁰ שֶׁיֵּשׁ לָהּ גֵּג
20 אֶפְלוּ טַפַּח¹³¹ - אִם גְּבוּהָ עֲשֶׂרָה טַפָּחִים, אֵין יִשְׁנִין
21 בָּהּ בִּסְפָה. וְכֵן הַמַּעֲמִיד אֲרַבְּעָה עֲמֻדִים וּפָרֵשׁ סָדִין
22 עֲלֵיהֶן - אִם גְּבוּהֵין עֲשֶׂרָה, הָרִי זֶה כְּסִפָּה בְּתוֹף
23 סָפָה¹³².

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

23 וְשֹׁתָהּ וְדָר בַּסֶּכֶה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין
24 בַּלַּיְלָה¹³, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בְּשָׁר יָמוֹת הַשָּׁנָה.
25 וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים עוֹשֶׂה אֲדָם אֶת בֵּיתוֹ עֲרָאִי וְאֶת
26 סִכְתּוֹ קָבֵעַ, שֶׁנֶּאֱמָר: "בַּסֶּכֶת תִּשְׁכְּבוּ שִׁבְעַת יָמִים".
27 פִּיֶּצֶד? כָּלִים הֵנָּאִים וּמַצְעוֹת הֵנָּאוֹת - בַּסֶּכֶה; וְכָלִי
28 שְׁתִּיָּה, כְּגוֹן אֲשִׁישׁוֹת וְכוֹסוֹת - בַּסֶּכֶה. אֲכָל כָּלִי
29 אֲכִילָה¹⁴, כְּגוֹן קִדְרוֹת וְקִעְרוֹת - חוּץ לַסֶּכֶה. הַמְּנוּחָה
30 - בַּסֶּכֶה¹⁵. וְאִם הִיָּתָה סֶכֶה קִטְנָה - מְנִיחָה חוּץ
31 לַסֶּכֶה¹⁶.

(13) נאמר בסוכה: "תשבו שבעת ימים" ונאמר במלואים:
"תשבו יומם ולילה". מה תשבו הנאמר במלואים הוא ביום
ובלילה, אף תשבו הנאמר בסוכה הוא ביום ובלילה.
(14) לאחר הסעודה, שכיון שאין דרך להחזיקם או בדירתו
רק בבית החיצון אין לו להחזיקם בסוכה. (15) אפילו
כשאנינה דולקת. (16) כשאנינה דולקת. אבל כשדולקת
מכניסה לסוכה.

32 ו. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְיֹשְׁנִים בַּסֶּכֶה כָּל שִׁבְעָה, בֵּין בַּיּוֹם
33 וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאִסּוּר לֶאֱכֹל סְעוּדָה חוּץ לַסֶּכֶה כָּל
34 שִׁבְעָה; אֲלָא אִם אֲכָל אֲכִילַת עֲרָאִי, בְּפִיֶּצֶה, אוֹ
35 פָּחוֹת אוֹ יֵתֵר מֵעֵט. וְאִין וְשָׁנִים חוּץ לַסֶּכֶה, אֲפִלּוּ
36 שֶׁנֶּת עֲרָאִי¹⁷. וּמִתֵּר לְשִׁתּוֹת מֵיָם¹⁸ וְלֶאֱכֹל פְּרוֹת חוּץ
37 לַסֶּכֶה. וּמִי שִׁיחַמִּיר עַל עֲצָמוֹ וְלֹא יִשְׁתֶּה חוּץ לַסֶּכֶה
38 אֲפִלּוּ מֵיָם - הָרִי זֶה מְשַׁבֵּחַ.

(17) לפי שאין קבע לשינה, רצונו לומר, לפעמים מספיקה
שנה קלה לאדם וזהו קבע בשבילו. (18) ויש אומרים שרק
מים מותר לשותות אבל יין שהוא חשוב - אסור.

39 ז. אֲכִילָה בַּלִּילִי יוֹם־טוֹב הֵרָאשׁוֹן בַּסֶּכֶה - חוּבָה¹⁹.
40 אֲפִלּוּ אֲכָל בִּזִּית פֶּת, יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ²⁰. מִכָּאן וְאֵילָף
41 רְשׁוּת: רָצָה לֶאֱכֹל סְעוּדָה - סוּעֵד בַּסֶּכֶה; רָצָה אֵינוֹ
42 אוֹכֵל כָּל שִׁבְעָה אֲלָא פְּרוֹת אוֹ קָלִיּוֹת חוּץ לַסֶּכֶה -
43 אוֹכֵל, כְּדִין אֲכִילַת מִצָּה בַּפֶּסַח.

(19) נאמר בחג הסוכות: "בחמשה עשר" ונאמר בחג
המצות: "ובחמשה עשר" - מה להלן בחג המצות הלילה
הראשון חובה אף בחג הסוכות הלילה הראשון חובה.
(20) כי גם במצה החיוב הוא בכזית.

44 ח. מִי שֶׁהָיָה רָאשׁוֹ וְרִבּוֹ בַּסֶּכֶה, וְשִׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ
45 אוֹ חוּץ לַסֶּכֶה, וְאוֹכֵל - הָרִי זֶה אִסּוּר, וְכֹאֵלּוּ לֹא
46 אֲכָל בַּסֶּכֶה, עַד שֶׁהָיָה שִׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַסֶּכֶה; גִּזְרָה
47 שֶׁמָּא יִמָּשֶׁךְ אַחֵר שִׁלְחָנוֹ; וְאֲפִלּוּ בַּסֶּכֶה גִּדּוּלָה.

48 ט. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים קוֹרָא בְּתוֹךְ הַסֶּכֶה. וְכִשְׁמִינִין
49 וּמִדְּקִיק בְּמָה שִׁיִּקְרָא - יֵבִין חוּץ לַסֶּכֶה²¹, כְּדִי
50 שְׁתִּיָּה דַעְתּוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו. הַמִּתְפַּלֵּל - רָצָה,
51 מִתְפַּלֵּל בַּסֶּכֶה, אוֹ חוּץ לַסֶּכֶה²².

(21) כלומר אם רצה ללמוד בעיין - מותר לו ללמוד חוץ

1 עֲבָד וְחִצְיוֹ בְּן־חֹרִין - חֵיב. קֵטֶן שֶׁאֵינוֹ צָרִיף לְאָמּוֹ,
2 שֶׁהוּא [כְּבֵן חֲמֵשׁ] כְּבֵן שֵׁשׁ³ - חֵיב בַּסֶּכֶה מִדְּבָרֵי
3 סוּפְרִים, כְּדִי לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת.

(2) מפני שהיא מצוות עשה שהזמן =שצריכים לעשותם
דווקא בזמנים מסויימים וקבועים] גרמא ונשים פטורות,
ועבדים דינם כנשים. (3) כבן חמש - שגמרו לו חמש
שנים, וכבן שש - שגמרו לו שש שנים, והכל תלוי
בהתפתחותו של הילד.

4 ב. חוֹלִים וּמְשַׁמְשִׁיחַן פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה⁴. וְלֹא
5 חוֹלָה שֵׁשׁ בּוֹ סֶכֶה, אֲלָא אֲפִלּוּ חֵשׁ בְּרָאשׁוֹ, וְאֲפִלּוּ
6 חֵשׁ בְּעֵינָיו. מַצְטַעַר - פְּטוּר מִן הַסֶּכֶה⁵; הוּא וְלֹא
7 מְשַׁמְשִׁיו⁶. וְאֵיזְהוּ מַצְטַעַר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן
8 בַּסֶּכֶה מִפְּנֵי הָרוּחַ אוֹ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים וְהַפְּרָעוּשִׁים
9 וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ מִפְּנֵי הָרִיחַ.

(4) משום שנאמר: "בסוכות תשבו" ודרשו חכמים: "תשבו
כעין תדורו". ואף לעניין זה נאמר שאם היה חולה כל השנה
לא היה יושב בביתו דווקא אלא היה הולך למקום שנקל
לו לחלו. ומשמשיהם פטורים משום שהם עוסקים במצוה.
(5) "תשבו כעין תדורו", שגם בדירה אין אדם דר במקום
שמצטער. (6) משמשי של המצטער חייבים בסוכה כי אין
הוא (=המצטער) זקוק כל כך למשמשים כמו החולה.

10 ג. הָאֲכָל חֵיב בַּסֶּכֶה. וְחֵתָן, וְכָל הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי
11 חֲפָה, פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה כָּל שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה⁷.

(7) שאין שמחה אלא בחופה, היא מקום המוכן לישיבת חתן
וכלה, ובסוכה בוש החתן לשמח כלתו, שסתם סוכה אין לה
אלא שלוש דפנות.

12 ד. שְׁלוּחֵי מִצְוָה⁸ פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה⁹, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין
13 בַּלַּיְלָה¹⁰. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה
14 בַּיּוֹם¹¹, וְחֹקֵינִין בַּלַּיְלָה. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּלַּיְלָה -
15 פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה בַּלַּיְלָה, וְחֹקֵינִים בַּיּוֹם. שׁוּמְרֵי
16 הָעִיר בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה בַּיּוֹם וְחֹקֵינִים בַּלַּיְלָה.
17 שׁוּמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֶּכֶה בַּלַּיְלָה
18 וְחֹקֵינִים בַּיּוֹם. שׁוּמְרֵי גִּנּוֹת וּפְרָדִיסִין, פְּטוּרִין, בֵּין
19 בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה הַשּׁוּמֵר סֶכֶה, יֵדַע
20 הַגִּבּוֹ שֵׁשׁ לְשׁוּמֵר מְקוֹם קְבוּעַ, וְכֹאֵל וְיִגְנֹב מִן
21 מְקוֹם אַחֵר¹².

(8) כגון ללמוד תורה או לפדיון שבויים. (9) אפילו בשעת
חגיתן ואף על פי שיש לפניהם סוכה בנויה. משום שעוסק
במצוה פטור מן המצוה. (10) אף על פי שאינם הולכים
אלא ביום. פטורים גם בלילה מפני שטרודים במחשבת
המצוה. (11) שלא עדיפה הסוכה מדירה ממש, שאינו
נמנע מלנסוע לאיזה עניין ומניח את ביתו. (12) ואם היה
שומר דבר מצומצם באופן שיכול לשמור כולו חייב לעשות
סוכה.

22 ה. פִּיֶּצֶד הִיא מִצְוַת הַיִּשְׁבִּיבָה בַּסֶּכֶה? שִׁיָּהִי אוֹכֵל

לעולם אין מברכין 'לישב בספה', מפני שהן חייבין
מספק, ואין מברכין מספק.³⁶

34 שאנו מסופקים בקביעות החודש ומחמירים לנהוג שני
ימים טובים. 35 כי לעולם אין מברכים על הספק.
36 משמע מדברי רבינו, שאשה אינה יכולה לברך על
הסוכה כיוון שאינה מצווה. ודעת הראב"ד שנשים מברכות
אף על פי שאינן מצוות.

יד. גמר מלאכל ביום השמיני - מוריד פליו ומפנה
אותה. אין לו מקום להוריד את פליו³⁷: אם היתה
קטנה - מכניס בה מנורה³⁸; ואם היתה גדולה - מכניס
בה קדרות וקערות וכיוצא בהן³⁹, כדי להזכיר שהיא
פסולה ושכבר נגמרה מצותה; ומפני שהוא יום טוב,
אינו יכול לפחות בה ולפסלה.

37 ורוצה לאכול בה גם בתשיעי, ולפחות מהתקרה אינו
יכול - כיוון שהוא יום טוב. 38 מבלי שידליקה.
39 שלא היה עושה כן בזמן החג, ויש היכר.

טו. מי שלא עשה ספה, בין בשוגג, בין במזיד -
עושה ספה בחלו של מועד; אפלו בסוף יום שביעי
עושה ספה, שמצותה כל שבועה. עצי ספה אסורין
כל שמנת ימי החג - בין עצי דפנות, בין עצי סכך.
אין גאותין מהן לדבר אחר כל שמנת הימים, מפני
שיום השביעי פלו הספה מקצה עד בין-
השמשות⁴⁰; והואיל והקצת לבין-השמשות של
שמיני, הקצת לכל היום.

40 מה שאין כן באתרוג, כיוון שיצא בו בשחרית אינו זקוק
לו יותר.

טז. וכן אכלין ומשקין שתולין בספה כדי לנאותה,
אסור להסתפק מהן כל שמונה. ואם התנה עליהן
בשעה שתלאן ואמר: איני בודל מהן כל בין-
השמשות⁴¹! - הרי זה מסתפק מהן בכל עת
שירצה; שהרי לא הקצה אותם, ולא חלה עליהם
קדשת הספה, ולא נחשבו כמאותה.

41 של יום טוב ראשון של סוכות, שכיוון שלא חלה עליהם
קדושה מתחילת יום טוב, שוב אינה חלה עליהם אחר כך.

הלכות לולב

פרק שביעי

1) נתבאר בו עניני לולב וכל מכשיריו, מה הן. וביאור
ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם. ועניין
נטילתן ומניינן ומדתן ושיעורן, ובאי זה זמן נטילים מן
התורה ומדבריהם. וכן הגבלת מקום נטילתן מן התורה
ומדבריהם. ודין ערבה ביום שביעי וענינה. ונסתיים הפרק
בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו
למצוותם כל שבעת ימי החג.

לסוכה. 22) כלומר באיזה מקום שנוח לו להתפלל בכוננה
- שם יתפלל.

1. ירדו גשמים - הרי זה נכנס לתוך הבית. מאימתי
מתר לפנות? משירדו לתוך הספה טפות, שאם יפלו
לתוך התבשיל יפסל, אפלו תבשיל של פול²³. היה
אוכל בספה וירדו גשמים, ונכנס לביתו ופסקו
הגשמים - אין מחיבים אותו לחזור לספה (כל אותו
הלילה), עד שיגמר סעודתו. היה ישן וירדו גשמים
בלילה, ונכנס לתוך הבית ופסקו הגשמים - אין
מטריחין אותו לחזור לספה כל אותו הלילה, אלא
ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר.

23) שהוא מתקלקל במהרה. ומי שאינו בקי בשיעור זה -
אם ירדו כל כך עד שאם היו יורדים במידה זו לדירתו
הקבועה היה עוזבה ויוצא, פטור מן הסוכה.

יא. גמר מלאכל ביום השביעי בשחרית - לא יתיר
סכתו²⁴; אכל מוריד הוא את פליו ומפנה אותן, מן
המנחה ולמעלה. אין לו מקום לפנות²⁵ - פוחת בה
ארבעה על ארבעה²⁶. ואם הצריך לסעד בשאר היום
- צריך לאכל בספה, שמצותה כל שבועה.

24) ביום הושענא רבא, לא יסתור סוכתו, שהרי כל היום
חובתו לישב שם. 25) כלומר אין לו מקום אחר לאכול
ביום השמיני פרט למקום הסוכה. 26) מוריד סכך בשיעור
זה כדי לעשות היכר, שאין מצוות סוכה ביום השמיני.

יב. כל זמן שיכנס לישב בספה כל שבועה, מברך²⁷
קדם שישב²⁸: 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב
בספה'. ובילולי יום טוב הראשון, מברך על הספה²⁹
ואחר-כך על הזמן³⁰, ומסדר כל הברכות על
הפוס³¹. נמצא מקדש מעמד³², ומברך 'לישב בספה'
ויושב³³, ואחר-כך מברך על הזמן. וכזה היה מנהג
רבתי ורבני ספרד, לקדש מעמד בליל ראשון של
חג הסוכות, כמו שבארנו.

27) ודווקא אם יצא יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר. אבל
אם לא יצא אלא לדבר עם חבריו או להביא דבר לסוכה
אין זו יציאה מן הסוכה ואין צריך לברך כשנכנס עכשיו,
שהרי כבר בירך מקודם. 28) דעת רבינו, שהשיבה היא
המצוה, ולכן מברך קודם שישב, ש"כל המצוות מברך
עליהן עובר (=לפני) לעשייתן". והראב"ד כתב כאן שעיקר
המצוה היא האכילה בסוכה. 29) כלומר ברכת לישב
בסוכה. 30) ברכת שהחיינו וכו' לזמן הזה. 31) שמחזיק
כוס מלא בידו. 32) לפני שיושב, שאז התחלת המצוה.
33) שמשבירך לישב בסוכה צריך לישב מיד, ולא יפסיק
בברכת שהחיינו.

23. יג. בזמן הזה, שאנו עושין שני ימים טובים³⁴ -
יושבין בספה שמונה ימים. וביום השמיני, שהוא
יום טוב ראשון של שמיני-עצרת, יושבין בה ואין
מברכין 'לישב בספה'³⁵. וכן טמטום ואנדרוגינוס,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

צורך להוציא זאת מריבוי הלשון כדעת הברייתא השלישית (וראה בכסף-משנה).

ד. ויש מין אחר דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגל, ופיו דומה למסר¹⁸, וקנה שלו אינו אדם; וזהו הנקרא צפצפה, והיא פסולה¹⁹. ויש שם מין ערבה, שאין פי העלה שלה חלק, ואינו כמסר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד, כמו פי מגל קטן, וזה פשר²⁰. וכל הדברים האלו מפי השמועה, ממשה רבנו, נתפרשו²¹.

(18) שפגמיותה גדולות. (19) סוכה לד, א. (20) שפגמיותו קטנות, והיה נקרא "חילפי גילא" (שם). (21) ראה למעלה הערה ו.

ה. ארבעה מינין אלו מצוה אחת הן, ומעבדין זה את זה²², וכלן נקראים מצות לולב²³. ואין פוחתין מהן, ואין מוסיפין עליהן²⁴. ואם לא נמצא אחד מהן - אין מביאים תחתיו מין אחר הדומה לו²⁵.

(22) משנה, מנחות כז, א. וברייתא סוכה לד, ב. (23) הואיל והוא גבוה מכולם, נקראו על שמו (סוכה לז:). וראה להלן הלכה ו והערה כח. (24) מין אחר נוסף על המינים שהוזכרו (ברייתא בסוכה דף לא, א). (25) סוכה שם, ב: "לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר".

ו. מצוה מן המבחר לאגד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגדה אחת²⁶. וכשהוא נוטלם לצאת בהן, מברך תחלה²⁷ על נטילת לולב²⁸, והואיל וכלן סמוכין לו²⁹. ואחר-כך נוטל האגדה הזאת בימינו³⁰, ואתרוג בשמאלו. ונוטלן הרה גדילתן, שיהיו עקריהן למטה לארץ, וראשיהן למעלה לאויר³¹. ואם לא אגדן, ונטלן אחד אחד - יצא³²; והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו. אבל אם לא היה לו אלא מין אחד, או שחסר מין אחד - לא יטל עד שימצא השאר³³.

(26) כרבנן דרבי יהודה (סוכה יא:), שאמרו: "לולב מצוה לאגדו, משום שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצוות. ואגד זה, נוי הוא במצוה זו. (27) לפני שנוטלן. שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (כן פירש ה'טור' או"ח סי' תרנא בדעת רבינו). (28) ולא מברך על נטילת יתר המינים, ואין כוונת רבינו כאן לנוסח הברכה, שהרי כבר כתב בפ"א מהל' ברכות ה"ו שאם מברך קודם שיטול, אומר: "ליטול לולב". ואם מברך אחר הנטילה, אומר: "על נטילת לולב". וכאן המדובר שמברך לפני שנוטל, ואם כן צריך לומר: "ליטול לולב" (כסף-משנה). (29) כלומר, כולם טפלים לו לפי שהוא גבוה מכולן (סוכה לז:). - רבינו מנוח. ויש אומרים שאם אינם סמוכים לו "שלא אגד את הלולב אלא שיצא בהם בזה אחר זה, מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו" (מאירי' שם). [ונראה מדברי רבינו להלן ה"ח (ראה שם הערה מט), שרק

א. פפות תמרים האמורות בתורה² הן תריות³ של דקל, כשיצמחו, קדם שיתפרדו העלין שלהן לכאן ולכאן⁴, אלא פשיהיה כמו שרביט; והוא הנקרא לולב⁵.

(2) ויקרא כג, מ. (3) ענפים. (4) סוכה לב, א: "אמר לו רבינא לרב אשי - אימא הוותא? (אולי הכוונה, לענף שנתקשה, ועליו פנו זה לכאן וזה לכאן, עיין רש"י) - בעינא כפות וליכא" (דרשו פפות כמו פפות, שתהיה אפשרות לכפות אותו ולאגדו, וזה אינו יכול להאגד ולהכפת). (5) כן תרגם אונקלוס שם: "פרי עץ הדר, כפות תמרים" - "אתרוגין ולולבין".

ב. פרי עץ הדר האמור בתורה⁶ הוא אתרוג⁷. וענף עץ עבת האמור בתורה⁸ הוא ההדס, שעליו חופין את עצו⁹; כגון שיהיו שלשה עלין או יותר על פן בגבעול¹⁰ אחד. אבל אם היו שני העלין פשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהן - אין זה עבת, אבל נקרא הדס שוטה¹¹.

(6) ויקרא, שם. (7) כתרגום אונקלוס הנ"ל, וכך קיבלו חז"ל. ולמדו זאת ממה שנאמר שם: "פרי עץ הדר" - שהפרי שוה בטעמו לעץ, והוא האתרוג (סוכה לה). וכן ראינו בלא ספק מיהושע [בן נון] עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה" (רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, סדר זרעים. וראה להלן ה"ד). (8) שם. (9) והיינו עבות - מעשה שרשרת שהם מורכבים זה על זה (רש"י שם). (10) רוצה לומר, בכל בד ובד משלושת בדי ההדס. וכן נקטו הרא"ש (בתשובות, כלל כד) וה'טור' (באו"ח סי' תרמו) בדעת הרמב"ם. ועיין להלן פ"ח ה"ה והערה לד. ודעת הראב"ד ש"צריך להיות כן כל שיעור ההדס או רובו" (וראה במגיד-משנה וכסף-משנה). (11) סוכה לב, ב. ונקרא הדס שוטה מפני שאין עליו כסדר, אלא משובשים כשוטה. ויש אומרים, שהוא מלשון שוטתא דאסא (=שוט של הדס), שהדס כשר עומד ביושר בלא התפשטות, וזה נעשה מרובה בענפים כעין עצים, ועל שם ריבוי הענפים קוראו שוטה (מאירי' שם).

ג. ערבי נחל האמורות בתורה¹², אינן פל דבר הגדל על הנחל, אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל¹³: עלה שלו משוף פנחל¹⁴, ופיו חלק¹⁵, וקנה שלו אדם, וזהו הוא הנקרא ערבה¹⁶. ורב מין זה גדל על הנחלים, לכה נאמר ערבי נחל¹⁷. ואפלו היה גדל במדבר או בהרים, פשר.

(12) ויקרא, שם. (13) סוכה לג, ב בברייתא. (14) ולא עגול (שם). (15) רוצה לומר, חודו אינו עשוי פגמות פגמות. (16) שם לד, א. (17) ברייתא שלישית בסוכה שם: "אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מנין? ת"ל ערבי, מכל-מקום" (=מלשון רבים - רש"י). והרא"ש (פ"ג דסוכה סי' יג) הביא בלשון רבינו "לכך נקרא ערבי נחל". ולפי"ז הכוונה לברייתא הראשונה בסוכה שם: "ת"ר ערבי נחל, הגדילין על הנחל", כלומר, ממין הגדל על הנחל. ואין

פָּשָׁר⁴⁵. וּמִדִּידָתוֹ - מִשְׁדָּרְתוֹ⁴⁶ בְּלָבָד, לֹא מֵרָאשׁ
הָעֵלִים. וְהֵדָס וְעֵרְבָה - אֵין פְּחוֹת מִשְׁלֶשָׁה
טָפְחִים⁴⁷; וְאֵם הָיוּ אֲרָפִין כָּל־שָׁהָן⁴⁸ - כְּשָׁרִים.
וְאִפְלוּ אֵין בְּכָל בַּד וּבַד אֵלָא שְׁלֶשָׁה עֲלִין לַחֲזִין -
כְּשָׁרִים; וְהוּא שְׁיֵהִיו בְּרָאשׁ הַבָּד⁴⁹. וְאֵם אֶגֶד הַלּוּלָב
- צָרִיף שְׁיֵהִיָּה שְׁדָרוּ שֶׁל לּוּלָב יוֹצֵא מִן הַהָדָס
וְעֵרְבָה טָפַח אוֹ יוֹתֵר⁵⁰. וְשַׁעוֹר אֶתְרוֹג - אֵין פְּחוֹת
מִפְּצִיעָה⁵¹. וְאֵם הָיָה גָדוֹל כָּל־שָׁהוּא⁵² - כְּשָׁר.

(43) סוכה לב, ב. (44) למעלה מארבעה טפחים.
(45) מנחות מב, א. לולב יש לו שיעור למטה ואין לו שיעור
למעלה. (46) הקנה שממנו מתפרדים הענפים (סוכה, שם).
(47) סוכה, שם. (48) למעלה מהשיעור המפורש. וזה נלמד
ממה שנאמר בלולב (למעלה הערה מד) שאין לו שיעור
למעלה (רבינו יצחק בן גיאת ח"א עמ' צו ורבינו מנוח).
(49) סוכה לג, א: "יבשו רוב עליו (של ההדס) ונשארו בו
שלשה עלין לחיין (כצ"ל לפי הרמב"ם. ועיין ר"ח ורש"י)
כשר. אמר רב חסדא, ובראש כל אחד ואחד". וסובר רבינו
שהוא-הדין לערבה. (והביא זאת רבינו כאן להורות שלא רק
באופן שהם ארוכים ומלאים עלים לחים - הם כשרים,
שאפשר לומר רואים את המיותר למעלה כמי שאינו, אלא
אפילו באופן שאי-אפשר לומר כן, שאם העליון כמי שאינו
אין כאן שלשה עלין לחים - אף-על-פי-כן הם כשרים,
וראה להלן פ"ח ה"ה והערה לד, ובכסף-משנה שם].
(50) [נראה, שאם לא אגדו - אין צריך שיהיה שדרו של
לולב יוצא כו' (וראה למעלה הערה כח). וכן נראה בגמרא
(סוכה לז:)] שהקשו: "ולגביה לאתרוג ולבריק" (ונגביה
את האתרוג יותר מן הלולב, ונברך על מצות אתרוג)? ולא
הקשו מהדס וערבה, שיגביהו אותם - מפני שהם אגודים
אתו, אלא מהאתרוג - שאינו אגוד אתו]. (51) סוכה לד,
ב. כרבי יהודה. (52) למעלה מביצה, כרבי עקיבא שבא
לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו (סוכה לו:).

ט. מִשְׁיַגְבִּיָּה⁵³ אֲרָבְעָה מִיָּנִין אֱלוֹ - בֵּין שְׁהַגְבִּיָּהּ
כְּאֶחָת, בֵּין בִּזָּה אַחֵר זָה⁵⁴, בֵּין בְּיָמִין, בֵּין בְּשִׁמְאֵל
- יָצָא⁵⁵. וְהוּא, שְׁיִגְבִּיָּהּ דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן⁵⁶; אֲבָל שְׁלֹא
דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן - לֹא יָצָא. וּמִצְוָה פְּהִלְכָתָהּ - שְׁיִגְבִּיָּהּ
אֲגָדָה שֶׁל שְׁלֶשָׁה מִיָּנִין בְּיָמִין, וְאֶתְרוֹג בְּשִׁמְאֵל,
וְיֹלִיף וְיָבִיא וְיַעֲלֶה וְיִוָּרֵיד⁵⁷ וְיִנְעֲנַע הַלּוּלָב שְׁלֹשׁ
פְּעָמִים בְּכָל רוּחַ וְרוּחַ⁵⁸.

(53) שם מב, א. (54) למעלה הלכה ו. (55) ומה שאמרו:
לולב בימין ואתרוג בשמאל (שם לא:)] אין זה אלא
לכתחילה. אבל דעת ר"ח (שם מב.) שמה שאמרו: הפכו לא
יצא, היינו אם נטל לולב בשמאל ואתרוג בימין.
(56) נתבאר למעלה הלכה ו. (57) סוכה לו, ב. (58) מקור
הדברים ב"ירושלמי" סוכה פ"ג ה"י.

י. מִצִּיד? מוֹלִיף וּמִנְעֲנַע רֹאשׁ הַלּוּלָב שְׁלֹשׁ פְּעָמִים,
וּמִבִּיא וּמִנְעֲנַע רֹאשׁ הַלּוּלָב שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵן
בְּעֵלְיָה וְיִרְיָדָה. וְהִיכֵן מוֹלִיף וּמִבִּיא? בְּשַׁעַת קְרִיאַת
הַהֵלֵל - בְּיָהוּדוֹ לָהּ כִּי טוֹב תְּחִלָּה וְסוֹף, וּבִאֲנָא

אם אגדן צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא מהם טפח. אבל
אם לא אגדן, יכול להיות מין אחר גבוה מן הלולב].
(30) לפי שיש בה שלש מצוות - נוטלה ביד ימין החשובה
(סוכה לו:). (31) בסוכה מה, ב: "אמר חזקיה א"ר ירמיה
משום רשב"י, כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא
דרך גדילתן, שנאמר "עצי שטים עומדים" - שעומדים דרך
גדילתם". (32) כרבנן דרבי יהודה, שאמרו (סוכה יא:):
"לולב מצוה לאגדו, ואם לא אגדו - כשר". (33) במנחות
כו, א. על מה ששנו שם במשנה "ארבעה מינים מעכבים
זה את זה" - "אמר רב חנן בר רבא, לא שנו אלא שאין לו,
אבל יש לו - אין מעכבין" (אפילו לא אגדן כאחד - רש"י).
וכן כתב הר"ף (פ"ג דסוכה): "ואע"ג דנטל כל חד וחד
לחודיה, נפיק ידי חובתו, דקיימא-לן לולב אין צריך אגדו"
(=אע"פ שלקח כל אחד ואחד לבדו, יצא ידי חובתו, מפני
שהלכה היא: "לולב אינו צריך אגדו").

ז. כְּמָה נוֹטֵל מֶהָן? לּוּלָב אֶחָד³⁵, וְאֶתְרוֹג אֶחָד³⁶,
וְשְׁנֵי בְּדֵי עֵרְבָה³⁷, וְשְׁלֶשָׁה בְּדֵי הָדָס³⁸. וְאֵם רָצָה
לְהוֹסִיף בְּהֵדָס³⁹ בְּדֵי שְׁתֵּיהֶם אֲגָדָה גְּדוּלָּה - מוֹסִיף,
וְנוֹי מִצְוָה הוּא⁴⁰. אֲבָל שְׁאֵר הַמִּיָּנִין, אֵין מוֹסִיפִין
עַל מִנְיָנָם וְאֵין גּוֹרְעִין מֶהָן⁴¹. וְאֵם הוֹסִיף אוֹ גָרַע -
פְּסוּל (צ"ל: לֹא פְּסוּל)⁴².

(34) משנה, סוכה לד, ב. (35) מפני שכתוב "כפת תמרים"
(בלי וא"ו), ולא כתוב "כפות" - מכאן שלולב אחד (שם
וברש"י). (36) שכתוב "פרי עץ הדר" - משמע אחד ולא
שנים (שם וברש"י). (37) שכתוב "ערבי נחל" - לשון
רבים, ומיעוט רבים - שנים (רא"ש שם סי' יד).
(38) "פירשו בגמרא הטעם: - ענף עץ עבות בשלש תיבות"
(מאירי) שם, ולפנינו בגמרא ליתא, והוא ברש"י).
(39) בדפוס רומי ודפוס קושטא, נוסף "ובערבה". וכן הביא
'רבינו מנוח' שהגיהו כן בספרי רבינו, וכן הביא הר"ן בפרק
לולב הגזול בלשון רבינו (וראה בכסף-משנה בשם רבינו
ירוחם). אבל בכמה כתבי-יד הנוסחא כלפנינו. וכן כתב
רבינו בחשובה, שלא הותר אלא בהדס, שמצאנו בגמרא
שהתירו להוסיף בו "שהרי הלכה כר"ע, שדי בבד אחד,
והוא אמר (סוכה לד:)] לידרוש להו כרבי טרפון שאומר
בשלשה" (מאירי) שם, ועיין כסף-משנה. וראה עוד להלן.
(40) שכל דבר שבא לנוי, אין בו לא משום חציצה (להלן
ה"א) ולא משום כל תוסף (שו"ת רשב"א ח"א תקלה).
וכל זה בהדס, אבל בתוספת לולב ואתרוג וערבה - אין שום
נוי (רשב"א שם). (41) [מכאן מוכח כנוסחא שלפנינו
למעלה "להוסיף בהדס" ולא בערבה, וכאן המדובר גם
בערבה. לפי הנוסחא בדפוס רומי ודפוס קושטא למעלה,
מדובר שם גם בערבה, וכאן אין המדובר אלא באתרוג
ובלולב, אם כן מה שייך בהם "אין גורעים" הלא אינם אלא
אחד]. (42) רבינו אברהם (תשובת רבי אברהם סי' קיג)
הביא שרבינו חזר ותיקן הספר בידו כך: "ואם הוסיף או
גרע, לא פסל". וכן דעת הראב"ד שאין לפסול אלא אם
הוסיף ממין אחר.

ח. כְּמָה שַׁעוֹר אֶרֶץ כָּל מִין מֶהָם? לּוּלָב - אֵין פְּחוֹת
מֵאֲרָבְעָה טָפְחִים⁴³; וְאֵם הָיָה אֶרֶץ כָּל־שָׁהוּא⁴⁴ -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(72) סוכה מג, א. ושופר בראש השנה, שגם הוא מצוות מן התורה בין במקדש ובין בגבולין, ובכל זאת גזרו עליו בשבת - מפני שעל-פי הירוב לא ידעו עוד בשעת התקיעות אם נתקדש החודש ('תוספות' ור"ן סוכה שם).

טו. מִשְׁחָרֵב בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ, שְׁיִהְיֶה לְיֻלָּב נָטֹל
בְּכָל מָקוֹם כָּל שָׁבַעַת יְמֵי הַחֹג, זָכָר לְמִקְדָּשׁ⁷³. וְכָל
יוֹם וְיוֹם מְבָרֵךְ עָלָיו 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ
עַל נְטִילַת לְיֻלָּב, מִפְּנֵי שֶׁהָיָא מִצְוָה מְדַבְּרִי
סוֹפְרִים⁷⁴. וְתִקְנָה זוֹ, עִם כָּל הַתְּקֵנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבֵּן
יִתְחַנֵּן בֶּן זַבְדִּי מִשְׁחָרֵב בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ - כְּשִׁיבָנָה
בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזִירוּ הַדְּבָרִים לְיִשְׁנָן.

(73) משנה, סוכה מא, א. והסמיכו זאת למקרא שכתוב (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה', כי נדחה קראו לך ציון היא, דורש אין לה" - דורש אין לה, מכלל שהיא צריכה דרישה, שיעשו לה זכר (סוכה שם בגמרא) (74) והיכן ציונו? - "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא) - (שבת כג).

טז. בְּזִמְנָן שְׁבִית-הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, הָיָה לְיֻלָּב נָטֹל בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן שֶׁחָל לַהֲיוֹת בְּשַׁבָּת, וְכֵן בְּשָׁאֵר הַמְּקוֹמוֹת,
שִׁידְעוּ בּוֹדְאֵי שָׁיוֹם זֶה הוּא יוֹם הַחֹג בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל.
אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הַרְחוֹקִים, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים בְּקִבְעוֹת
רֹאשׁ-חֹדֶשׁ, לֹא הָיוּ נוֹטְלִין לְיֻלָּב מִסְּפָק.

יז. וּמִשְׁחָרֵב בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ אָסְרוּ חֲכָמִים לְטַל אֶת
הַלְיָב בְּשַׁבָּת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְאָפְלוּ בְּנֵי אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל
שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, מִפְּנֵי בְנֵי הַגְּבוּלִין הַרְחוֹקִים,
שֶׁאֵינָם יוֹדְעִין בְּקִבְעַת הַחֹדֶשׁ, כִּדִּי שְׁיִהְיֶה הַכֹּל שְׁוִין
בְּדָבָר זֶה, וְלֹא יִהְיֶה אֵלּוּ נוֹטְלִין בְּשַׁבָּת וְאֵלּוּ אֵין
נוֹטְלִין; הוֹאִיל וְחִיּוֹב יוֹם רִאשׁוֹן בְּכָל מָקוֹם, אֶחָד
הוּא, וְאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ לְהַתְּלוֹת בּוֹ⁷⁵.

(75) שבזמן שבית המקדש קיים, היו הקרובים נוטלים הלולב כמו במקדש, והרחוקים אינם נוטלים, ואף-על-פי-כן לא היה נראה כשתי תורות, אבל כשאין בית המקדש קיים נראה הדבר כשתי תורות (לחם-משנה).

יח. וּבְזִמְנָן הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין עַל-פִּי הַחֲשׁוֹבִין⁷⁶,
נִשְׁאָר הַדְּבָר בְּמֹת שְׁהִיָּה, שֶׁלֹּא יִנְטֹל לְיֻלָּב בְּשַׁבָּת
כָּלל, לֹא בְּגָבֻלִין וְלֹא בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָפְלוּ בַּיּוֹם
רִאשׁוֹן, וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים בְּקִבְעַת הַחֹדֶשׁ.
וּכְבֵּר בְּאַרְנוֹ⁷⁷, שֶׁעָקַר הָאִסּוּר בְּנְטִילַת הַלְיָב בְּשַׁבָּת -
גְּזֵרָה שְׁמָא יַעֲבִירֶנּוּ אֲרֻבַּע אַמּוֹת בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים.

(76) ולא על פי עדות העדים. ואף-על-פי-כן עושים שני ימים, מפני שהזהירונו רבותינו ז"ל שלא לבטל מנהג אבותינו (ביצה ד:). (77) למעלה הי"ג.

יט. כֹּל שֶׁחָיֵב בְּשׁוֹפָר וּבִסְפָּה, חָיֵב בְּנְטִילַת הַלְיָב;
וְכֹל הַפְּטוּר מִשׁוֹפָר וּסְפָּה, פְּטוּר מִנְטִילַת לְיֻלָּב⁷⁸.

ה' הוֹשִׁיעָה נָא⁵⁹. וְכָל הַיּוֹם כְּשֶׁר לְנְטִילַת לְיֻלָּב,
וְאֵינוּ נוֹטֵל בְּלִילָה⁶⁰.

(59) משנה, סוכה לו, ב. משום שנאמר (דברי הימים-א טז, לג-לה): "אז ירגנו כל עצי יער וגו'", וסמוך לו "הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו" ('תוספות' שם ד"ה בהודו). (60) מגילה כ, ב. שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון", ביום ולא בלילה.

יא. עֲשֵׂה לְאַגְדָּה זוֹ גִּימוּן⁶¹ שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב,
אוּ שְׁפָרָךְ עָלֶיהָ סָדִין וְנִטְלָה - יֵצֵא. לְקִיחָה עַל-יְדֵי
דָּבָר אַחֵר, שְׁמָה לְקִיחָה⁶³. וְהוּא שְׁיִהְיֶה דֶּרֶךְ כְּבוֹד
וְדֶרֶךְ הַדּוּר, שֶׁכָּל שֶׁהוּא לְנֵאֻמוֹתָיו אֵינוּ חוֹצֵץ. אֲבָל
אִם נָתַן אֶת הַמִּינִין הָאֵלּוּ בְּעֶצֶיץ אוּ בְּקִדְרָה וְנִטְלָה
לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתָהּ⁶⁴.

(61) מלשון גמי, כלומר חוס ('ערוך' ערך גמן). (62) כאנשי ירושלים שהיו אוגדים את לולביהם בגימוניות של זהב (סוכה לו: במשנה, אליבא דרבי מאיר), וראה עוד להלן הלכה יב והערה סה. (63) שם לו, א. כרבא. (64) שם מב, א.

יב. אֲגַד אֶת הַלְיָב עִם הַהֶדֶס וְהַעֲרֵבָה, וְהַבְדִּיל בֵּין
הַלְיָב וּבֵין הַהֶדֶס בְּמִטְלִית וּכְיוֹצֵא בָּהּ - הָרִי זֶה
חוֹצֵץ. הַבְדִּיל בִּינֵיהֶן בְּעַלֵּי הֶדֶס - אֵינוּ חוֹצֵץ, שְׁמִין
בְּמִינוֹ אֵינוּ חוֹצֵץ⁶⁵. וְיֵשׁ לוֹ לְאַגְדָּה אֶת הַלְיָב בַּחוּט
אוּ בְּמִשְׁיחָה, וּבְכָל מִין שִׁירָצָה, הוֹאִיל וְאֵין אֲגִידָתוֹ
מִעֲפָב⁶⁶.

(65) שם לו, ב. כרבי מאיר בסוכה לו: במשנה, שאוגדים את הלולב שלא במינו, ואין כאן "בל תוסיף", לפי שהאגד אינו מעכב (שם בגמרא). וזהו טעמם של אנשי ירושלים שהיו אוגדים לולביהם בגימוניות של זהב. וכיון שכל ענין האגד הוא לנוי (סוכה יא:) אין זה חוצץ, שכל שהוא לנאותו - אינו חוצץ.

יג. מִצְוַת לְיֻלָּב לְהִנְטֹל בַּיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹג בְּלִבָּד,
בְּכָל מָקוֹם⁶⁷ וּבְכָל זְמַן⁶⁸, וְאָפְלוּ בְּשַׁבָּת⁶⁹; שְׁנֵאמַר:
'וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן'. וּבְמִקְדָּשׁ לְבָדוּ
נוֹטְלִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִשְׁבַּעַת יְמֵי הַחֹג,
שְׁנֵאמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו''. חַל יוֹם
הַשַּׁבָּת לַהֲיוֹת בְּתוֹךְ יְמֵי הַחֹג - אֵינוּ נָטֹל בְּשַׁבָּת⁷⁰,
גְּזֵרָה שְׁמָא יוֹלִיכֶנּוּ בִּידוֹ אֲרֻבַּע אַמּוֹת בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים,
כְּמוֹ שֶׁגִּזְרוּ בְּשׁוֹפָר⁷¹.

(67) אפילו חוץ לבית המקדש. (68) בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים. (69) יבואר להלן הלכה יד. (70) אפילו בבית המקדש (מגיד-משנה). (71) פ"ב מהל' שופר ה"ג.

יד. וְלָמָּה לֹא גִזְרוּ גְזֵרָה זוֹ בַּיּוֹם-טוֹב הָרִאשׁוֹן?
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה, וְאָפְלוּ בְּגָבֻלִין.
נִמְצָא, שֶׁאֵין דִּינוֹ וְדִין שָׁאֵר הַיָּמִים שָׁהָּ; שֶׁבְּשָׁאֵר
יְמֵי הַחֹג אֵין אָדָם חָיֵב לְטַל לְיֻלָּב, אֲלֹא בְּמִקְדָּשׁ⁷².

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(80) כחכמים החולקים על אבא שאול, שאמר (סוכה לד.) שמה שנאמר "ערבי נחל" - "ערבי שתיים, אחת ללולב ואחת למקדש" - אלא הלא הלכה למשה מסיני היא, בלי אסמכתא מן הפסוק (שם). (81) סוכה מד, א. (82) שם מד, ב. כרב ששת.

7 כא. פיצד היתה מצותה? בכל יום ויום משכעת
8 הימים היו מביאין מרביות⁸³ של ערבה וזוקפין
9 אותן⁸⁴ על צדדי המזבח, וראשיהן פסופין על-גבי
10 המזבח. ובעת שהיו מביאין אותה וסודרין אותה,
11 תוקעין ומריעין ותוקעין⁸⁵. חל יום שבת להיות
12 בתוך החג - אין זוקפין ערבה⁸⁶; אלא-אם-כן חל
13 יום שביעי להיות בשבת - זוקפין אותה בשבת, כדי
14 לפרסמה, שהיא מצוה⁸⁷.

(83) ענפים. (84) ואחרי שזוקפים אותה, נוטלים אותה ביד כדי לקיים מצות נטילה, כדלהלן הלכה כב והערה פח. (85) שם מה, א במשנה. (86) גזירה שמה יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (סוכה מג:). (87) לפי שאינה מפורשת בתורה (כנ"ל הלכה כ) הוצרכו לפרסמה שהיא מן התורה ודוחה שבת (סוכה שם).

15 כב. פיצד היו עושין? מביאין אותה מערב-שבת
16 למקדש, ומניחין אותה בגיגיות של זהב, כדי שלא
17 יכמשו העליון⁸⁸. ולמחר זוקפין אותה על-גבי
18 המזבח, ובאין העם ולוקחין ממנה ונוטלין אותה,
19 בדרך שעושין בכל יום⁸⁹. וערבה זו, הואיל ואינה
20 בפרוש בתורה⁹⁰, אין נוטלין אותה כל שבעת ימי
21 החג וזכר למקדש, אלא ביום השביעי בלבד הוא
22 שנוטלין אותה בזמן הזה. פיצד עושה? לוקח פד
23 אחד או בדין הרבה, חוץ מערבה שבלולב, וחובט
24 בה על הקרקע או על הקלי פצמים או שלש בלא
25 ברכה, שדבר זה מנהג נביאים הוא⁹¹.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג וזכר למקדש, אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה".

להעיר שסידר הלכה זו בהמשך ובאותה הלכה אודות נטילת ערבה (במקדש) בשבת. וראה ב"י ולבוש הטעם שקבעו יום ז' לערבה, מפני שגם במקדש ה' יום זה יותר מיוחד לערבה שהיו נוטלין אותה גם כשחל בשבת.

לקד"ש חלק כ"ט עמוד 220 והערה 6.

(88) משנה, סוכה מה, א. וסגולת העדר הכמישה אינה אלא בכלי זהב, ולא שנותנים בהם מים, שאם כן למה דוקא זהב, ואם משום כבוד - הרי נתנו טעם שלא יכמושו, ולא משום כבוד ('מעשה רוקח' בשם ר' ישמעאל בן חכמון). (89) שכן מסקנת הגמרא בסוכה מג, ב שמצות הערבה בנטילה (וראה ב'תוספות' שם מה, א ד"ה זוקפין, שדעתם שצריך ליטול ואחר-כך לזקוף, וכן דעת רש"י שם מג: ד"ה והביאום). ואעפ"כ אין מקיפים בערבה כדלהלן הלכה כג

1 קטן הידע לנענע - חייב בלולב מדברי סופרים, כדי
2 להנכו במצות⁷⁹.

(78) ששלשת מצוות אלו הן "מצוות-עשה שהזמן גרמן". (79) משנה, סוכה מב, א.

3 כ. הלכה למשה מסיני, שמביאין במקדש ערבה
4 אחרת חוץ מערבה שבלולב⁸⁰. ואין אדם יוצא ידי
5 חובתו בערבה שבלולב⁸¹. ושעורה - אפלו עליה
6 אחד בכד אחד⁸².

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הלכה למשה מסיני, שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב... כו".

מלשוננו "מביאין ערבה אחרת" משמע שהערבה שהיו זוקפין בצדי המזבח שונה מהערבה שבלולב בזה שהיא "חפצא" אחרת ולא רק מצד חיוב הגברא, ופסק כחכמים הלומדים שערבה שבמקדש היא הלכה למשה מסיני ולא כדעת אבא שאול שנלמדת מ"ערבי נחל" כערבה שבלולב. והביאור הפנימי בזה: ידועים דברים הרבי הרי"ן שארבעת המינים שבלולב מלמדים שכל ישראל שווים בקיום המצוות, האתרוג מסמל את מי שיש בו גם תורה וגם מעשים טובים אבל גם יהודים שבבחינת לולב שיש בהם רק תורה גם הם בעלי מעשים טובים שהרי "תלמוד מביא לידי מעשה" אלא שמאיר בהם בעיקר כח השכל, וגם יהודי שבבחינת הדס שיש בו מעשים טובים בוודאי שיש בו גם תורה שהרי מהיכן למד מעשים טובים? אלא שמאיר בו בעיקר כח המידות שבלב, ואפילו יהודי שבבחינת ערבה אין הפשט שאין בו לא תורה ולא מצות אלא שלא מאיר בו לא כח השכל ולא כח המידות ומה שמקיים ולומד הוא מצד כח האמונה הפשוטה. וידוע מאמר הבעש"ט שהפשיטות של האנשים הפשוטים היא דבר אחד עם פשיטות העצמות וענין זה מתבטא בעיקר בערבה; בכל אחד מארבעת המינים ישנו ענין האחדות; בהדס שגודל "תלתא בחד קינא" בלולב ש"עליו כפותין" ובאתרוג ש"דר באלינו" אבל האחדות שבערבה גדולה יותר שגדלה באחוה ואחדות עם שאר הערבות ואחדותה אינה רק עם עצמה כבשאר שלושת המינים.

לכן, ענין האחדות שבארבעת המינים מתבטא יותר במצות הערבה שבמקדש שאז לקחו רק את הערבה באופן שאינה מעורבת עם שאר המינים שאינם בדרגת האחדות שלה ומשום כך סבר הרמב"ם שהערבה שבמקדש היא "חפצא" אחרת מהערבה שבלולב.

מטעם זה קיימו מצוה זו גם בשבת ואף אחר החורבן התקנו שיהיו מעברים את החודש אם עתיד הושענא רבה לצאת שבת.

לקד"ש חלק כ"ט עמוד 222.

- והערה צא. (90) אע"פ שהיא הלכה למשה מסיני - כיון שאינה בפירוש בתורה, לא תיקנו שיטלו כל שבעה זכר למקדש (וראה במגיד-משנה). (91) סוכה מד, ב.
- 1 כג. בכל יום יום היו מקיפין את המזבח
2 בלולבית⁹² בידיהן פעם אחת ואמרין: 'אנא ה'
3 הושיעה נא', 'אנא ה' הצליחה נא'. וביום השביעי
4 מקיפין את המזבח שבע פעמים⁹³. וכבר נהגו
5 ישדאל בכל המקומות, להניח תבה באמצע בית
6 הכנסת ומקיפין אותה בכל יום⁹⁴, כדרך שהיו
7 מקיפין את המזבח, זכר למקדש.
- (92) ולא בערבה. ואע"פ שפסק למעלה שמצות ערבה בנטילה. וכן כתב רבינו יצחק בן גיאת בשם רבינו שמואל הלוי, שגם למאן דאמר בנטילה, יש מקום לומר שאין מקיפים בערבה אלא בלולב (ראה 'אוצר הגאונים' סוכה, חלק התשובות עמוד 62). (93) משנה, סוכה מה, א. (94) כן כתב רב האי גאון ('אוצר הגאונים' שם עמוד 60).
- 8 כד. כף היה המנהג בירושלים⁹⁵: יוצא אדם מביתו
9 שחרית ולולבו בידו, ונכנס לבית הכנסת, והוא
10 בידו; מתפלל, והוא בידו⁹⁶; ויוצא לבקר חולים
11 ולנחם אבלים, והוא בידו⁹⁷. וכשיפגס למדרש,
12 משלחו לביתו ביד בנו או ביד עבדו.
- (95) סוכה מא, ב בברייתא. (96) ואף-על-פי שאין לאחוז ספר תורה בזרועו ותפילין בידו או כלים ומעות בידו ויתפלל, מפני שלבו טרוד בהם - מתפלל הוא ולולבו בידו מפני שהיא מצות היום, ומתוך שחביבה עליו - אינה מטרידתו (סוכה שם). [ושם בברייתא מפורש: "קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו". ורבינו השמיט "קורא קריאת שמע", מפני שאין בזה חידוש כלל, שלא אסרו לאחוז תפילין או כלים או מעות ביד בעת קריאת שמע וכל-שכן לולב בחג בעת מצוותו]. (97) סוכה, שם. וכל זה משום חביבות מצוה.
- 13 כה. מקבלת⁹⁸ אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה,
14 ומחזירתו למים בשבת⁹⁹, בזמן שהיו נוטלין לולב
15 בשבת¹⁰⁰. וביום-טוב - מוסיפין על המים¹⁰¹;
16 ובמועד - מחליפין המים.
- (98) משנה, סוכה מב, א. (99) שלא יכמוש. ואף שהאשה פטורה ממצות לולב - מותר לה לטלטלו, כיון שראוי לנטילת אנשים (שם וברש"י). (100) בזמן המקדש, וביום-טוב ראשון שחל להיות בשבת, כמו שכתב רבינו למעלה הט"ז. (101) אבל לא מחליפין, משום טירחא (כסף-משנה).
- 17 כו. הדס שבלולב, אסור להריח בו, מפני שאינו
18 ראוי אלא להריח; והואיל והקצה למצוה, אסור
19 להריח בו. אכל אתרוג, מותר להריח בו, שהרי
20 הקצה למצוה מאכילה¹⁰².
- (102) סוכה לז, ב.
- כז. ואסור לאכל אתרוג¹⁰³ כל יום השביעי, מפני שהקצה למקצת היום - הקצה לכל¹⁰⁴. ובשמיני מותר באכילה¹⁰⁵. ובזמן הזה, שאנו עושין שני ימים - אף-על-פי שאין נוטלין לולב בשמיני¹⁰⁶, האתרוג אסור בשמיני, כדרך שהיה אסור בשמיני בזמן שהיו עושין שני ימים מפני הספק, שהוא ספק שביעי¹⁰⁷. הפריש שבעה אתרוגין לשבעת הימים - כל אחת ואחת יוצא בה ליומה, ואוכלה למחר¹⁰⁸.
- (103) שבירך עליו. (104) סוכה מו, ב. כרבי יוחנן. (105) ראה למעלה פ"ו מהל' סוכה הט"ו. (106) שאף-על-פי שיושבים בו בסוכה (למעלה פ"ו הי"ג) שהיא כל שבעה מן התורה - לא נוטלים בו לולב שאין מצוותו מן התורה בגבולין, אלא ביום הראשון בלבד (מגיד-משנה). (107) סוכה שם, כא"י. (108) סוכה, שם.
- פרק שמיני**
- (1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, וענין הברכות, ומה שיש בין הזמן שיש בהן. וכן אם אינן של מי שנוטלין אם יוצא בהן. ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגת במקדש בשבעת ימי החג.
- א. ארבעת מינין האלו, שהן לולב והדס וערבה ואתרוג, שהיה אחד מהן יבש² או גזול³ או גנוב, אפלו לאחר יאוש⁴; או שהיה מאשרה הנעבדת⁵, אף-על-פי ששטלו האשרה מלעבדה⁶; או שהיה של עיר הנדחת⁷ - הרי זה פסול. היה אחד מהן של עבודת פוכבים - לא נטל לבתחלה; ואם נטל, יצא⁸. היה פמוש⁹, ולא גמר ליבש - פשוט¹⁰. ובשעת הדחק או בשעת הסכנה - לולב היבש פשוט¹¹, אכל לא שאר המינין¹².
- (2) כולם מפורשים במשניות בסוכה כט: לב: לג: ור"ד: וטעם הפסול מפני שיבש אינו הדור. ואף-על-פי שלא נאמר "הדר" אלא באתרוג ולא בשאר מינים - למדו כולם מאתרוג (סוכה לא. ועיי"ש ב'תוספות' כט: ד"ה לולב). (3) במשניות, שם. (4) מפני שביאוש לבד אין הגזלן קונה את הגזילה, כמו שפסק רבינו בפ"ב מהל' גזילה ה"א, ובסוכות ביום הראשון כתוב ולקחתם "לכם" שיהיה שלכם ולא של אחר (להלן הלכה י) ולכן פסול (כסף-משנה). (5) שציקר נטיעתה היתה לעבודה-זרה. (6) שהיא מאוסה למצוה (כסף-משנה). (7) שכיון שעומדת לשריפה, רואים אותה כאילו כבר נשרפה ואין בה שיעור, ובלשון הגמרא (סוכה לא:): "כתותי מיכתת שיעוריה". (8) סוכה, שם. שכיון שלא ניטעה מתחילתה לעבודה-זרה אינה מאוסה כל-כך כמו אשרה (כסף-משנה). (9) שיש בו עדיין לחות (10) שם לא, א. (11) "מעשה שהורישו בני כרכין את לולביהן לבני בניהם" (שם לא:). ומכאן שיבש כשר בשעת הדחק. ודעת הראב"ד שלא יצאו בהם ידי חובה אלא נטלו אותו לסמל בלבד כדי שלא תשתכח תורת לולב. (12) שהמעשה הנ"ל היה בלולב ולא בשאר מינים. ואין לנו

אלא מה שהזכירו חכמים במפורש (וכעין זה למעלה פ"ז הערה לח).
 (30) שנפרדו כל-כך עד שעליהם תלויים למטה (מגיד-משנה). וכל זה במשנה (סוכה כט:).

ד. ברית עליו של לולב כף היא: כשהם גדלין, גדלין שנים שנים, ודבוקין מגבן; וגב כל שני עליו הדבוקין הוא הנקרא תיומת³¹. נחלקה התיומת - פסול. היו עליו אחת אחת מתחלת ברית³², ולא היה להם תיומת - פסול. לא היו עליו זה על-גב זה פדרן כל הלולבין, אלא זה תחת זה: אם ראש זה מגיע לעקר שלמעלה ממנו, עד שנמצא כל שדרו של לולב מכסה בעליו - פשר³³; ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עקרו של זה - פסול³⁴.

(31) סוכה לב, א. והיינו שנחלקו רוב העליון שבולב (מגיד-משנה). ויש חולקים ואומרים, שנחלקה התיומת היינו אם נחלק העלה האמצעי העליון מכולם. וגם לפי דבריהם אינו פוסל אלא אם נסדק ברובו (מגיד-משנה). וראה למעלה ה"ג בדין נסדק. (32) בעל מום הוא ואינו "הדר" (סוכה, שם). (33) והם "ציני הר הברזל" שנזכרו במשנה (סוכה כט:). (34) שם לב, א.

ה. הדס שנקטם ראשו³⁵ - פשר. נשרו רב עליו - אם נשתירו שלשה עליו בקן אחד³⁶, פשר. היו ענביו³⁷ מרבות מעליו: אם ירקות³⁸ - פשר; ואם אדמות או שחורות - פסול³⁹. ואם מעטין - פשר. ואין ממעטין אותן ביום-טוב, לפי שהוא פמתקין⁴⁰. עבר ולקטן, או שלקטן אחד אחד לאכילה⁴¹ - הרי זה פשר.

(35) שנקצץ החלק העליון מהעץ. לפי שהלכה כרבי טרפון שאמר אפילו שלשתם קטומים כשר (סוכה לד: במשנה) ולא כסתם משנה (שם לב:). שפסקה שהדס שנקטם ראשו, פסול. והראב"ד כתב, שהופיע רוח הקודש בבית מדרשו, לאמר שהלכה כסתם משנה שפסול. (36) מדובר כאן בהדס שיש לו שבעה עלים בקן אחד, והוא "אסא מצראה", וכיון שנשארו שלשה כשר (מגיד-משנה). ויש מפרשים, שהמדובר בהדס רגיל ונשרו רוב עליו, ואעפ"כ כשר אם נשארו שלשה עלים בקן אחד, וראה למעלה פ"ז ה"א הערה ט, וה"ח והערה מח. (37) מין פרי קטן הגדל על ההדסים, ונקרא ענב. (38) כמראה ההדס ואין כאן שינוי מראה. (39) כיון שאין הפרי דומה לעץ, אין זה "הדר" ופסול (סוכה לג: ורש"י שם). (40) שמכשיר את ההדס למצוה, ומתקן כלי ביום-טוב אסור (פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח). (41) שאז מותר לעשות כן לכתחילה, שהרי אינו מכוין לתקן, ודבר שאינו מתכוין מותר, כמפורש בכמה מקומות. ובגמרא (שם) אמרו, שהמדובר באופן שיש לו הדס אחר, שאם לא כן אסור, שאע"פ שאינו מכוין הרי הוא "פסיק רישיה" והרי הוא כמכוין. וילדעת ה'מגיד משנה' גם רבינו סובר כן, והוא גורס בדברי רבינו "או שלקטם אחר", וכן הוא בכת"י אוקספורד ותימן. ופירש בזה ה'מגיד משנה': כלומר, מי שאינו צריך לצאת ידי חובה בהדס זה (ועי' כסף-משנה). ונראה שהיה כתוב בספר אחד "או שלקטם אחד" והגיה

ב. אתרוג של ערלה¹³ ושל תרומה טמאה¹⁴ ושל טבל¹⁵ - פסול. של דמאי¹⁶ - פשר; שאפשר שיפקיר נכסיו ויהיה עני, שמתר לו לאכל דמאי¹⁷. אתרוג של תרומה טהורה¹⁸ ושל מעשר שני בירושלים¹⁹ - לא יטל, שמא יכשירו²⁰ לטמאה. ואם נטל - פשר²¹.

(13) האסורה באכילה ובהנאה (ויקרא יט, כג), והתורה אמרה (שם כג, מ) "ולקחתם לכם", שיהי' ראוי לכם ולהנאתכם (סוכה לה:). (14) שאסורה באכילה ועומדת לשריפה, ואינה בכלל "ולקחתם לכם" (שם לה:). (15) שאסור באכילה. וגם יש לכהן וללוי חלק בו, שהרי התרומות והמעשר שלהם ('תוספות' פסחים לח. ד"ה אתיא), ויש אומרים שאתרוג של טבל כשר (עיי' ר"ן בסוכה, שם). (16) תבואת עם הארץ שהצריכו חכמים להפריש ממנה תרומה מספק. (17) משנה, דמאי פ"ג מ"א. וסוכה ל, ב. (18) שראויה לאכילה לכהן. (19) שראוי לאכילה. אבל מחוץ לירושלים שאינו ראוי לאכילה - אינו יוצא בו אפילו בדיעבד. (20) שאין שום אוכל מקבל טומאה אלא-אם-כן נתנו עליו מים תחילה, ועל זה נאמר (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". ומכיון שמקרב האתרוג אל הלולב שהוא תמיד במים (למעלה פ"ז הכ"ה) הרי הוא מרטיב את האתרוג ומכשירו לקבל טומאה ואסור לגרום טומאה לתרומה, משום שנאמר (במדבר יח, ח): "משמרת תרומותי" שצריך לשמרה בטהרה, וכן אסור לגרום טומאה למעשר שני, שדינו כמו קודש, שנאמר (ויקרא כז, ל): "וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה'" (סוכה לה: ורש"י שם). (21) שהם ראויים לאכילה (משנה וגמרא, שם לד:).

ג. לולב שנקטם ראשו - פסול²². נסדק²³ - אם נתרקקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו פשנים, פסול²⁴. היה עקם²⁵ לפגיו, שהרי שדרו פגב בעל חטוטרת - פסול. היה עקם לאחוריו²⁶ - פשר, שזו היא בריתו. נעקם לאחד מצדיו - פסול²⁷. נפרדו²⁸ עליו זה מעל זה ולא נדלדלו בעלי התריות²⁹ - פשר. נפרצו עליו, והוא שידלדלו³⁰ משרו של לולב בעלי התריות - פסול.

(22) משנה, סוכה כט, ב. והיינו שנקצץ ראש העלה העליון שבו כלה הלולב (מגיד-משנה). (23) העלה העליון. (24) סוכה לב, א. ואף-על-פי שמתעם "נחלקה התיומת" (להלן הלכה ד) אינו נפסל (ראה להלן הערה כט). (25) [ב'מאירי' לסוכה (שם, עמ' 82) נראה שלא היה לפניו בדברי רבינו כאן כל דיני לולב עקום. וראה ב'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר מכתב-יד]. (26) לצד השדרה (שם לב:). (27) סוכה שם, לפי הלשון הראשון. (28) התפרדו ולא התרחקו הרבה מהשדרה. (29) טבע החריות שהם מתקשים כעץ, והם מתפרדים ומתרחקים הרבה זה מזה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

58) שנפלו עליו מים והתנפח או נרקב (סוכה לו. וברש"י שם). (59) בחימוץ. (60) מבושל. (61) כמה צבעים כמו נמר. (62) מין ירק. (63) כל זה בסוכה, שם. (64) בעודו קטן ומחובר בעץ עשאו מסביבו כמין דפוס, וגדל לפי מדת הדפוס ותמונתו (שם לו:). (65) כעין גלגל של ריחיים של מים. (66) שגדלו שני אתרוגים דבוקים זה בזה או ששני חצאי האתרוג חלוקים מלמעלה ומחוברים למטה כל שהוא ('ערוך' ערך תיום, בשם רב האי). (67) שעדיין לא נגמר בישולו (שם לו. כחכמים החולקים של רבי עקיבא). (68) שם לו, א.

ט. כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין
שפארו או מפני גזל וגנבה - ביום טוב ראשון
בלבד; אבל ביום טוב שני עם שאר הימים - הכל
כפשוטו.⁶⁹ והפסולות שהוא מושם עבודת כוכבים,
או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה - בין
ביום טוב ראשון, בין בשאר ימים, פסול.

(69) כן למדו הגאונים ממה שאמרו (סוכה לו:), שרב חנינא יצא ידי חובתו באתרוג החסר ביום טוב שני - שהוא הדין לכל המומים (מגיד-משנה).

י. אין אדם יוצא ביום טוב ראשון של חג בלולבו
של חברו, שישאלנו ממנו; עד שיתנו לו במתנה.⁷⁰
נתנו לו על-מנת להחזירו - הרי זה יוצא בו ידי
חובתו ומחזירו; שמתנה על-מנת להחזיר שמה
מתנה.⁷¹ ואם לא החזירו - לא יצא, שנמצא
כגזול.⁷² ואין נותנין אותו לקטן,⁷³ שהקטן קונה.⁷⁴
ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם
החזירו לו אינו חוזר. ואחד הלולב, ואחד כל מין
ומין מארבע מינין שבו - אם היה אחד מהן שאול,
אין יוצאין בו ביום טוב ראשון.⁷⁵

(70) מפני שנאמר (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון גזר" ודרשו חכמים "לכם - משלכם", מכאן שאינו יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון בלולבו של חברו (סוכה מא:). (71) סוכה, שם. שכל זמן שלא החזיר - נפקע כל כח הנותן, והתנאי הוא ככל תנאי שמתנים במתנה, שאינם גורעים מהמתנה כלל. (72) שמתברר שמעולם לא קנה מתנה זו, שהרי לא קיים התנאי (סוכה, שם). (73) לפני שיצא בו. (74) קנין גמור מן התורה כשגדול מקנה לו (סוכה, שם). (75) שהרי אמרה תורה (ויקרא שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמר וענף עץ עבות וערבי נחל", הרי שעל כולם אמרה "לכם" ולא של אחרים.

יא. שתפין שקנו לולב או אתרוג בשתפות - אין
אחד מהן יוצא בו ידי חובתו בראשון, עד שיתן לו
חלקו במתנה.⁷⁶ האחין שקנו אתרוגין מתפיסת
הבית,⁷⁷ ונטל אחד מהן אתרוג ויצא בו: אם יכול
לאכלו ואין האחין מקפידין בכך - יצא;⁷⁸ ואם היו
מקפידין - לא יצא, עד שיתנו לו חלקם במתנה.

מישהו בגליון: "אחר" (כהמגיד-משנה הנ"ל) וטעו המעתקים והכניסו הגהה זו בפנים ובשיבוש, ויצא להם "אחד אחד".

1 ו. ערבה שנקטם ראשה⁴² - כשרה. נפרצו עליה⁴³ - פסולה.
2

(42) ראש העץ עצמו. וסובר רבינו שכשם שהכשירו בגמרא (סוכה לד:) הדס שנקטם, ודחו את המשנה המפורשת (שם לב:) כמו שפסק למעלה ה"ה (הערה לג), כן הדין בערבה. ודעת הרמב"ן לחלק בין הדס, שכל יופיו הוא בעבותו שעליו חופין את עצו, ואין קטימת עצו ניכרת כל-כך ולפיכך הוא כשר, לבין ערבה ושאר מינים שהקטימה ניכרת בהם. וכן נראה דעת הר"ף והרב רבי יצחק אבן גיאת. (43) שנדלדלו מהקנה שהם מחוברים בו (מגיד-משנה).

3 ז. אתרוג שנקב נקב מפלש⁴⁴ כל-שהוא⁴⁵ - פסול;⁴⁶
4 ושאינו מפלש - אם היה כאסר⁴⁷ או יתר, פסול.
5 חסר כל שהוא⁴⁸ - פסול. נטל דדו⁴⁹; והוא הראש
6 הקטן ששולשנתו בו - פסול. נטל העץ שהוא תלוי
7 בו באילן מעקר האתרוג, ונשאר מקומו גמא⁵⁰ -
8 פסול.⁵¹ עלתה חזית⁵² עליו: אם בשנים ושלשה
9 מקומות⁵³ - פסול; ואם במקום אחד - אם עלתה
10 על רבו, פסול⁵⁴; ואם על דדו, ואפילו כל שהוא -
11 פסול⁵⁵. נקלף הקרום החיצונה שלו, שאינו מחסרו,
12 אלא נשאר ירק כמות שהיא בריתו: אם נקלף פלו
13 - פסול⁵⁶; ואם נשאר ממנו כל-שהוא - כשר⁵⁷.

(44) מעבר לעבר (רש"י בסוכה לו:). ויש מפרשים שנקב עד חדרי הזרע שבתוכו. (45) על-ידי מחט, ואינו חסר כלום. (46) כן הוא במשנה (סוכה לד:): "ניקב, חסר כל שהוא פסול" (ולא גרס "וחסר") הרי שניקב פסול אפילו אם לא חסר (מגיד-משנה). ודעת הראב"ד שאין הנקב פוסל אלא אם-כן חסר כל שהוא, וזהו לפי הנוסחא "ניקב וחסר כל שהוא". (47) רוחב הנקב היה כגודל של מטבע ששמו איסר, והמדובר כשלא היה חסרון בעצם האתרוג, כגון שנקב ע"י יתד שתחב בו (סוכה לו:). (48) שנחסר מבשר האתרוג עצמו. (49) היינו "ניטלה פיטמתו - פסול" שבמשנה סוכה, שם. (50) והרי חסר האתרוג כל שהוא. (51) כן הוא בר"ף (מגיד-משנה). (52) ילפת (ויקרא כא, כ) תרגם אונקלוס "חזון", והן כמין אבעבועות שיש בהן ממש וגבוהות קצת מהאתרוג עצמו. (53) שנראה כמנומר. (54) סוכה לה, ב. (55) משנה, סוכה לד, ב. (56) שאינו "הדר" (שם לה:). (57) משנה, שם לד, ב. וגמרא שם לה, ב. לו, א.

14 ח. אתרוג שהוא תפוח⁵⁸, סרוח, כבוש⁵⁹, שלוק⁶⁰,
15 שחור, לבן, מנומר⁶¹, ירק כפרתי⁶² - פסול⁶³. גדלו
16 בדפוס⁶⁴ ונעשהו כמין ברירה אחרת - פסול. עשהו
17 כמין בריתו - אף-על-פי שעשהו דפין דפיו⁶⁵, כשר.
18 התיום⁶⁶ והבסר⁶⁷, כשר. מקום שהאתרוגין שלהם
19 פעין שחרות מעוטה - כשרין. ואם היו שחרות
20 ביותר כאדם כושי - הרי זה פסול בכל מקום⁶⁸.

ולכאורה, אם הוא חיוב תורה, מניין לקח לחלק בין ראשי העם ועמי הארץ.

ד. מהו המקור שדווקא אלו היו עושין את השמחה הנ"ל והלא במשנה הוזכרו רק "חסידים ואנשי מעשה".

הביאור בזה: בהביאו את הפסוק "ושמחתם . . שבעת ימים" אין כוונתו שישנה מצוה נוספת של שמחה, יותר משמחת יו"ט הידועה, אלא מכיון שחיוב השמחה בחג הסוכות מופיע בתורה שלוש פעמים, נהגו גדולי ישראל (שהם בעיקר אלו שהרגישו בנפשם את חביבות המצוה) להרבות בשמחה זו בחג הסוכות. ענין זה מדויק בלשונו שכתב **"היתה"** במקדש שמחה יתירה ואינו מזכירה בלשון ציווי וכד' אלא שנעשית מאליה ללא צווי מפורש.

בהתאם לכך, כתב מי הם העושים את שמחת בית השואבה על פי הגמרא במסכת סוכה שבה מתוארים מעשיהם של כמה תנאים בזמן שמחת בית השואבה. "חכמי ישראל" למד מרבי יהושע בן חנינא שהיה ידוע בחכמתו ועליו מספרת הגמרא שנשלח להתווכח עם חכמי אתונה.

"ראשי ישיבות" מרבי שמעון בן יהוצדק עליו מסופר בירושלמי שהיה "משתבח בקפיצותיו" ובבבלי לא מצינו שמציין בו מעלה מיוחדת מלבד היותו רבי, ורבי הוא תואר למי שיש לו תלמידים כמובא בתוספתא: "מי שיש לו תלמידים קורין אותו רבי".

"הסנהדרין" למד מרבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין.

"הזקנים" למד מהלל הזקן המוזכר גם הוא בין התנאים המשתתפים בשמחת בית השואבה.

לק"ש חלק י"ז עמוד 267.

(81) בחג השבועות מפורש (דברים טז, יא): "ושמחת לפני ה' אלקיך", ובחג הסוכות (שם סז, יד): "ושמחת בחגך", וחג הפסח הוקש לחג השבועות וחג הסוכות, שהרי הוקשו כל המועדים זה לזה (ראש השנה ד:). (82) חוץ ממה שנאמר "ושמחת בחגך" (דברים שם). (83) משנה, סוכה נא, א. (84) ויבואו לידי עבירה.

15 יג. והיאך היתה שמחה זו? החליל מפה⁸⁵, ומנגנין
16 בכנור ובנבלים⁸⁶ ובמצלותים⁸⁷, וכל אחד ואחד
17 בכלי-שיר שהוא יודע לנגן בו; ומי שידע בפה -
18 בפה. ורוקזין ומספיקין⁸⁸ ומטפחין⁸⁹ ומפזזין
19 ומכרכרין⁹⁰, כל אחד ואחד כמו שידע, ואומרים
20 דברי שירות ותשבחות. ושמחה זו אינה דוחה, לא
21 את השבת ולא את יום-טוב⁹¹.

(85) מלשון המשנה בכיורים פ"ג מ"ד. (86) זה כלי שהי' לו כמה מיתרים ונקרא נבל, שהיו ניגוניו מתוקים ביותר, עד שמנבל כל כלי שיר שבעולם (ירושלמי פ"ה דסוכה ה"ו). (87) שתי קערות של מתכת שמקישים (=שמכים) זו בזו

1 ואם קנה זה אתרוג וזה פריש⁷⁹, או שקנו כֶּאֱחָד
2 אתרוג ורמון ופריש מתפסת הבית - אינו יוצא
3 באתרוג, עד שיתן לו חלקו במתנה; ואף-על-פי
4 שאם אכלו אין מקפידין עליו⁸⁰.

(76) שצריך שיהיה כולו שלו (בבא-בטרא קלז:). וכל זה דוקא אם קנו אותו לאוכלו, אבל אם לקחוהו לצאת בו, בכל אופן יוצאין בו, שבשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי להתחלק, ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהם לצאת בו - שיהא כולו שלו. ועל זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחים לולב אחד, וכל הקהל יוצאים בו ביום הראשון (מגיד-משנה). (77) הירושה לפני החלוקה בין היורשים נקראת "תפיסת הבית", שהבית בכללו (=המשפחה כולה) תופס את הנכסים, ואין כאן מיוחד לכל אחד וכולם שותפים בירושה. (78) שויתרו על חלקם, מאחר שיש לכל אחד אתרוג. (79) כיון שאין אתרוג לכל אחד ואחד, אפשר שכולם רוצים בו, ולא מועילה מחילתם בסתמא. (80) מחמת שוויו - ודאי שמקפידים הם מחמת המצוה, שגם הם רוצים לקיים המצוה (לחם-משנה).

5 יב. אף-על-פי שקל המועדות מצוה לשמח ביה⁸¹
6 - בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה,
7 שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת
8 ימים'⁸². וכיצד היו עושין?⁸³ ערב-יום-טוב
9 הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים
10 מלמעלה, ולאנשים מלמטה, כדי שלא יתערבו אלו
11 עם אלו⁸⁴. ומתחילין לשמח ממוצאי-יום-טוב
12 הראשון; וכן בכל יום יום מימי חלו של מועד
13 מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין-הערבים
14 לשמח לשאר היום עם כל הלילה.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"אף על פי שקל המועדות מצוה לשמח ביה, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתרה, שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'."

וכתבו המפרשים שמוזה שקישר ה"שמחה יתרה" עם הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם" מבלי להזכיר כלל ניסוך המים, נראה שלדעת הרמב"ם השמחה יתרה הוא חיוב מהתורה, ולפי זה צריך להבין:

א. אם ה"שמחה יתרה" הוא חיוב תורה מדוע מתחילה השמחה רק ממוצאי יו"ט ראשון הלא פשיטא שדוחה איסור הכלי שיר ובוודאי במקדש שלא נאסרה שבות. ב. לפי דבריו, הפסוק הנ"ל מדבר על "שמחה יתרה" והלא הגמרא למדה ממנו דין אחר - שבמקדש היו נוטלין הלולב כל שבעת ימים.

ג. בהלכה י"ד כתב "ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל, וראשי ישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה . . כו' אבל כל העם האנשים והנשים כלם באים לראות ולשמוע"

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

היא מ"זמן שמחתנו", שממנו לוקחים כח לשמחה של תורה ושמחה של מצוה בכל השנה כולה.

יין מלכות ספר זמנים סימן לד.

(92) מדרגה עליונה בעבודת ה'. (93) מלשון "גס", כלומר מתגאה. (94) צ"ל: "המלך".

יום ש"ק י"ז תמוז ה'תשפ"ב

הלכות שקלים

מצות עשה אחת, והיא: לתן כל איש מחצית השקל בכל שנה. ובאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

(1) נכתבו בו עניני מצות "מחצית השקל", שיעורה, והחייבים בה והפטורים ממנה, ושאינה נוהגת אלא בפני הבית, ודין ההכרזה על השקלים. ונסתיים הפרק בענין כפיה על השקלים.

- א. מצות עשה מן התורה לתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה.² אפלו עני המתפרנס מן הצדקה חיב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתפו, ונותן מחצית השקל כסף; שנאמר: העשיר לא ירבה והדל לא ימעט וגומר. ואינו נותנו בפעמים רבות, היום מעט ולמחר מעט, אלא נותנו כלו כאחת בפעם אחת.

(2) שהרי דרשו על הכתוב "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" - אמרה תורה, חדש והבא קרבן (בניסן) מתרומה חדשה, הרי שבכל שנה בחודש שהוא ראש השנה לתרומת השקלים - צריכים לחדש הבאת מחצית השקל לקנות מהם קרבנות ציבור.

- ב. מנין כסף האמור בתורה באונס ובמפתה ובמוציא שם רע והורג עבד, הוא שקל הנאמר בכל מקום בתורה. ומשקלו שלש מאות ופסחים שיעורה. וכבר הוסיפו חכמים עליו,³ ועשו משקלו כמשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני. וכמה הוא משקל הסלע? שלש מאות וארבע ושמונים שיעורה בינונית.

(3) ששית ממשקלו.

- ג. הסלע - ארבעה דינרין, והדינר - שש מעין. ומעה היא הנקראת בימי משה רבנו גרה. ומעה היא שני פונדיונין, ופונדיון - שני אסרין. ופרוטה - אחת משמונה באיסר. נמצא משקל המעה, והיא הגרה - שש עשרה שיעורות, ומשקל האיסר - ארבע שיעורות, ומשקל הפרוטה - חצי שיעורה.

- ד. ועוד מטבע אחר היה שם, שהיה משקלו שתי סלעים, והוא היה נקרא דרפון. ואילו המטבעות כלן

(סוכה נ:). (88) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות להרמב"ם, ביצה פ"ה מ"ב). (89) מכים כף על כף, כמו שכתבו (מלכים ב' יא, יב): "ויכו כף ויאמרו יחי המלך" - "ויכו" מתורגם: "וטפחו". (90) מלשון הכתוב (שמואל ב' ו, טז): "ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר", שהוא לשון ריקוד (תוס' יו"ט). (91) פירוש, שבשבת אסור לחלל בחליל ובכלי שיר. ואף שהשיר שהיו שרים על הקרבנות בכלי, היה דוחה שבת ויו"ט - שיר של שמחה אינו דוחה, ואסור ביו"ט ושבת (מגיד-משנה).

- יד. מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה; אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה - הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אכל כל העם, האנשים והנשים, פלן באין לראות ולשמע.

- טו. השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן - עבודה גדולה היא.² וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להפריע ממנו, שנאמר: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס³ דעתו וחולק פבור לעצמו ומתפכד בעניניו במקומות אלו - חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר: אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו - הוא הגדול, המכבד, העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר: וינקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדלה והפבור, אלא לשמח לפני ה', שנאמר: והמלך⁴ דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וגו'.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות... עבודה גדולה היא; וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להפריע ממנו, שנאמר בו".

ידוע בכללי הרמב"ם שגם המקום שבו כותב הלכה מסויימת הוא בתכלית הדיוק - וביתר דיוק לגבי פוסקים אחרים שאף שדייקו במקום כתיבת ההלכות, לא ה' זה כבספרו של הרמב"ם שכללות חיבורו בתכלית הדיוק "בלשון ברורה ודרך קצרה".

עפ"י יש לבאר הטעם שהביא חיוב השמחה דווקא כאן מפני שהד' מנינים רומזים על ד' סוגים שבבני ישראל ובכך מדגיש שחיוב השמחה בעבודת ה' הוא אצל כו"א מד' הסוגים שבישראל.

ומזכיר זאת בהמשך ל"שמחה יתירה" של חג הסוכות כדי לרמוז, שנתנית הכח לשמחה של מצוה בכל השנה כולה

מִמָּנֹה, וּמִי שֶׁלֹּא נָתַן - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לָתֵן. בְּחֻמְשָׁה
וְעֶשְׂרִים בּוֹ יֵשְׁבוּ בְּמִקְדָּשׁ לְגִבּוֹת, וּמִכָּאן וְאֵילָף כּוֹפִין
אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן עַד שְׁתֵּיתָן, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָתַן -
מִמִּשְׁכָּנֵי אוֹתוֹ, וְלוֹקְחִין עֲבוּטוֹ¹⁶ בְּעַל כְּרָחוּ וְאֶפְלוּ
כִּסּוּתוֹ.

(14) מכריזים בכל ערי ישראל. (15) החלפנים (=הפורטים כספים). (16) חפץ למשכון.

י. כָּל מִי שֶׁאִינוֹ חַיֵּב בַּשְּׁקָלִים¹⁷, אָף עַל פִּי שְׁדַרְכוֹ
לָתֵן אוֹ הוּא עֲתִיד לָתֵן¹⁸ - אֵין מִמִּשְׁכָּנֵי אוֹתוֹ. וְאֵין
מִמִּשְׁכָּנֵי אֶת הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם, מִפְּנֵי דִרְכֵי שְׁלוֹם;
אֲלֹא כְּשִׁיתָנוּ - מִקְבְּלִין מִהֶן, וְתוֹכְעִין אוֹתָן עַד
שְׁתֵּיתָנוּ¹⁹.

(17) כגון נשים ועבדים. (18) כגון קטן כשיגדל. (19) כן למד רבינו ממה שאמרו גבי קטן: "אין ממשכנין - הא לתבוע תובעין".

פֶּרֶק שֵׁנִי

(1) ביאר בו רבינו כיצד כונסים השקלים, שלש עשרה תיבות שבמקדש, בשלשה פרקים בשנה תורמים הלשכה, וכיצד תורמין אותה.

א. פִּיצַד כּוֹנְסִין הַשְּׁלֻחָנִים אֶת הַשְּׁקָלִים? בְּכָל²
מְדִינָה וּמְדִינָה³ מִנִּיחִין לְפָנֶיהֶם שְׁתֵּי תִבּוֹת⁴. שׁוּלֵי
הַתֵּבָה רֹחֲבִין מִלְמַטָּה, וּפִיהָ צָר מִלְמַעְלָה, כְּמִין
שׁוּפָר; כְּדִי שֶׁיִּשְׁלִיכוּ לְתוֹכָן, וְלֹא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לָקַח
מִהֶן בְּנִחְתָּ⁵. וְלָמָּה עוֹשִׂין שְׁתֵּי תִבּוֹת? אַחַת -
שֶׁמִּשְׁלִיכִין בָּהּ שְׁקָלִים שֶׁל שָׁנָה זוֹ⁶, וְהַשְּׁנִיָּה -
מִנִּיחִין בָּהּ שְׁקָלֵי שָׁנָה שְׁעֶבְרָה⁷, שְׁגוֹבִין מִמִּי שֶׁלֹּא
שָׁקַל בַּשָּׁנָה שְׁעֶבְרָה.

(2) בכת"י: "מכל", וראה למעלה פ"א ה"ט. (3) בשקלים פ"ב מ"א: "כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו שופרות במדינה". (4) מיעוט "שופרות" שתיים (כסף-משנה ו'תוספות יום טוב'). (5) ב'ירושלמי' שקלים פ"ו ה"א: "השופרות הללו עקומות היו, צרות מלמעלן ורחבות מלמטן, מפני הרמאין" (שלא יוכלו להכניס ידן להראות עצמן כאילו נותנים לתוכן, ונוטלין מתוכן - 'קרבן העדה'). (6) שקלים פ"ו מ"ה. ונקראת "תקלין חדתין". (7) ונקראת "תקלין עתיקין". והנה מפורש בדברי רבינו, שגם במדינה היו תקלין חדתין. ואילו ב'ירושלמי' (פ"ב ה"א) מפורש: "ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה" (ועי' ב'תוספות יום טוב'). [וברור הדבר שלהרמב"ם היתה נוסחא אחרת ב'ירושלמי', וכן יוצא מתוך פירושו של הריבב"ן שם ב'ירושלמי'. שזה לשון ה'ירושלמי': "ויעשה אותן מרגליות (=יקנה בשקלים מרגליות, למעט טורח הדרך) - שמא תזיל המרגליות ונמצא ההקדש מפסיד וכו', מתניתא בתקלין חדתין אבל בתקלין עתיקין לא בדא". ופירש הריבב"ן: "כלומר בתקלין עתיקין מותר לקנות מרגליות ולא חיישינן (=ולא חוששים) שמא תיזול שאין באין אלא לחומות העיר ומגדלותיה" (פ"ד משקלים מ"ב, ועי' ברא"ש

1 שְׁאִמְרָנוּ, וּבְאִרְנוּ מִשְׁקָל כָּל אֶחָד מֵהֶן, הֵן שְׁמִשְׁעָרִין
2 בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם; וּכְבֹר בְּאִרְנוֹם, כְּדִי שֶׁלֹּא אֶהְיֶה
3 צָרִיד לְפָרֵשׁ מִשְׁקָלָם בְּכָל מָקוֹם.

4 ה. מִחֲצִית הַשְּׁקָל זוֹ מִצֹּתָה שְׁתֵּיתָן מִחֲצִית מִטְּבַע
5 שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן, אֶפְלוּ הִיָּה אוֹתוֹ מִטְּבַע גָּדוֹל מִשְׁקָל
6 הַקֶּדֶשׁ. וְלְעוֹלָם אֵינוֹ שׁוֹקֵל פָּחוֹת מִחֲצִי הַשְּׁקָל
7 שֶׁהִיָּה בַיּוֹם מִשָּׁה רַבָּנוּ⁴, שֶׁהוּא מִשְׁקָלוֹ מֵאָה וְשָׁשִׁים
8 שְׁעוּרָה.

(4) מותר להוסיף ולהעלות את המטבע של שקל האמור בתורה אבל לא לפחות.

9 ו. בְּזִמְנָן שֶׁהִיָּה מִטְּבַע שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן דְּרַכּוּנוֹת, הִיָּה כָּל
10 אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמִחֲצִית הַשְּׁקָל שֶׁל סָלַע; וּבְזִמְנָן
11 שֶׁהִיָּה הַמִּטְּבַע סָלָעִים, הִיָּה נוֹתֵן כָּל אֶחָד בְּמִחֲצִית
12 הַשְּׁקָל שֶׁל חֲצִי סָלַע, שֶׁהוּא שְׁנֵי דִינָרִין; וּבְזִמְנָן שֶׁהִיָּה
13 הַמִּטְּבַע חֲצִי סָלַע, הִיָּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמִחֲצִית
14 הַשְּׁקָל אוֹתוֹ חֲצִי הַסָּלַע. וּמַעוֹלָם לֹא שָׁקְלוּ יִשְׂרָאֵל
15 בְּמִחֲצִית הַשְּׁקָל פָּחוֹת מִחֲצִי שְׁקָל שֶׁל תוֹרָה.

16 ז. הַכָּל חַיִּבִּין לָתֵן מִחֲצִית הַשְּׁקָל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּים
17 וְיִשְׂרָאֵלִים, וְגֵרִים וְעֲבָדִים מְשֻׁחָרְרִים⁵; אֲבָל לֹא
18 נָשִׁים⁶ וְלֹא עֲבָדִים⁷ וְלֹא קִטְנִים⁸. וְאִם נָתַנוּ - מִקְבְּלִין
19 מֵהֶם⁹. אֲבָל הַכּוֹתִיִּים¹⁰ שֶׁנָּתַנוּ מִחֲצִית הַשְּׁקָל - אֵין
20 מִקְבְּלִין מֵהֶם. קָטָן שֶׁהִתְחִיל אֲבִיו לָתֵן עָלָיו מִחֲצִית
21 הַשְּׁקָל - שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק, אֲלֹא נוֹתֵן עָלָיו בְּכָל שָׁנָה
22 וְשָׁנָה, עַד שֶׁיִּגְדֵּל וְיָתֵן עַל עֲצָמוֹ¹¹.

(5) כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות ושחררו, שדינים כגרים. (6) שנאמר "ונתנו איש כופר נפשו" - איש ולא אשה. (7) שלא שוחררו, שדינים כנשים. (8) שלא הביאו שתי שערות. (9) ודווקא אם נתנו במתנה גמורה ומסרום לציבור בלב שלם. (10) שנינו: "וכן מפורש על ידי עזרא (כשרצו הכותיים לסייע לבניין בית המקדש, ושלחו להם "עבנה עמכם כי ככם נדרוש לא-לוהיכם") לא לכם ולנו לבנות בית לא-להינו". (11) שאומרים לו, מאחר שנתת עליו בשנה שעברה והעמדת עליו זאת המצוה, תן עליו תמיד עד שיגדל ולא תפסוק.

23 ח. הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֲלֹא בַּפְּנֵי הַבֵּית¹². וּבְזִמְנָן
24 שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, נוֹתְנִין אֶת הַשְּׁקָלִים בֵּין בְּאֶרֶץ
25 יִשְׂרָאֵל בֵּין בַּחוּצָה לְאֶרֶץ¹³; וּבְזִמְנָן שֶׁהוּא חָרֵב,
26 אֶפְלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין נוֹהֲגִין.

(12) כל זמן שבית המקדש קיים. (13) שהרי מצוות שקלים היא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ.

27 ט. בְּאֶחָד בְּאֶדָר מְשַׁמְעִין עַל הַשְּׁקָלִים¹⁴, כְּדִי שֶׁיִּכְיֶין
28 כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִחֲצִית הַשְּׁקָל שֶׁלּוֹ, וְיִהְיֶה עֲתִיד לָתֵן.
29 בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ יֵשְׁבוּ הַשְּׁלֻחָנִים¹⁵ בְּכָל מְדִינָה
30 וּמְדִינָה וְתוֹכְעִין בְּנִחְתָּ; כָּל מִי שֶׁיָּתַן לָהֶם - יִקְבְּלוּ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עולות. וממה שנאמר (ויקרא ה, יט): "אשם הוא, אשם אשם לה", "אשם הוא", שמשמע כדן אשם הנאכל לכהנים, ו"אשם לה", משמע שיהיה כולו לה', הא כיצד? - כל שבא משום חטאת ומשום אשם (=מותר חטאת ומותר אשם), ילקח בהם עולות; הבשר לה' ועור לכהנים.

ורע"ב פ"ו מ"ה), הרי שגם במדינה היו תקלין עתיקין. ולפי זה, על כרחנו דלא גרס הא "דתני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה". וכן אמנם נמצא ב'ירושלמי' שהיה לפני בעל 'מעשה רוקח'.

ד. בכל מדינה ומדינה, כשגובין השקלים, משלחין אותן ביד שלוחים למקדש. ויש להם לצרף¹⁹ אותן בדינרי זהב, מפני משאוי הדָּרָךְ²⁰. והכל מתקבצין²¹ למקדש, ומניחין אותן בלשכה אחת מן הלשכות במקדש, וסוגרין כל דלתותיה²² במפתחות, וחותרין עליה חותמות. וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם שלש קפות גדולות; שעור כל קפה - כדי שתכיל תשע סאין²³, והשאר מניחין אותו בלשכה. וזה שבתוך הקפות - הוא הנקרא תרומת הלשכה²⁴, וזה שישאר שם יתר על מה שיש בקפות - הוא הנקרא שירי הלשכה²⁵.

(19) להחליף. (20) שקלים פ"ב מ"א. (21) בכתי: "מתקבץ". (22) שלא תשלוט בהם יד, שלכן תיקנו חכמים תיבות כמין שופרות (למעלה בהלכה א): "ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת". (23) כן הוא ב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב): "תניא, בשלש קופות של שלש סאין שהן תשע סאין, שהן עשרים ושבע סאין, תורמין את הלשכה". והביאו רבינו בפירוש המשנה. ומתוך אותן קופות גדולות תורמים בשלשה פרקים בשנה, כל פעם שלש קופות קטנות, שכל אחת מכילה שלשה סאים (פ"ג דשקלים מ"א ומ"ב), וראה ברא"ש ורע"ב שם, ולהלן הלכה ה והערה לא. (24) וממנה קונים קרבנות הציבור של כל השנה (להלן פ"ד ה"א). (25) וממנה קונים צרכי העיר ומגדליה וכו', כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

ה. בשלשה פרקים²⁶ בשנה תורמין את הלשכה: בראש חדש ניסן²⁷, ובראש חודש תשרי, קדם יום טוב²⁸ או אחריו²⁹, וקדם עצרת בחמשה עשר יום. וכיצד תורמין אותה? אחד נכנס לפנים מן הלשכה, והשומרין עומדים בחוץ, והוא אומר להם: אתם? והן אומרים לו: תרם, תרם, תרם - שלש פעמים³⁰. ואחר כך ממלא שלש קפות קטנות, כל קפה מהן מכילה שלש סאין³¹, מאותן שלש קפות הגדולות³², ומציאן לחוץ, כדי להסתפק מהן³³ עד שיכלו. וחוזר וממלא אותן שלש קפות הקטנות מן שלש גדולות פעם שניה קדם עצרת, ומסתפקין מהן עד שיכלו.

(26) שקלים פ"ג מ"א. (27) כמפורש במשנה, שם: "בפרוס הפסח בפרוס עצרת ובפרוס החג", ובירושלמי שם: "פרס - פלגא, פלגא דשלשים יום (=חצי משלשים יום, דהיינו חמשה עשר יום) קודם למועד שדורשים בהלכותיו". (28) משנה, שם: "ולא אמרו באחד בתשרי, מפני שהוא יום-טוב". (29) סובר רבינו שכשם שאפשר להקדים לפני

ב. ובמקדש³⁴ היה לפנייהם תמיד³⁵ שלש עשרה תבות, כל תבה כמין שופר: ראשונה - לשקלי שנה³⁶. שניה - לשקלי שנה שעברה³⁷. שלישית - לכל מי שיש עליו קרפן שתי תורים או שני בני יונה, אחד עולה ואחד חטאת³⁸, משליף דמיתן לתבה זו. רביעית - לכל מי שיש עליו עולת העוף בלבד, משליף דמיה לתבה זו. חמישית - למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה בהן³⁹. ששית - למי שהתנדב מעות ללבונה. שביעית - למי שהתנדב זהב לפפרת⁴⁰. שמינית⁴¹ - למותר חטאת. כגון שהפריש מעות לחטאתו, ולקח חטאת והותר מן המעות, ישליף השאר לתוכה. תשיעית - למותר אשם. עשירית - למותר קני זבים וזבות ויולדות. אחת עשרה - למותר קרפנות נזיר. שתים עשרה - למותר אשם מצרע. שלש עשרה - למי שהתנדב מעות לעולת בהמה.

(8) בעזרה (רא"ש ורע"ב). ומקור הדברים בשקלים פ"ו מ"ה. (9) ואילו השופרות שבמדינה לא היו אלא מחמשה עשר באדר, כמבואר בפרק הקודם הלכה ט. (10) והוא תקלין חדתי. (11) והוא תקלין עתיקין. (12) שקלים פ"ו מ"ה. כחכמים החולקים על רבי יהודה (שם). (13) במעשה רוקח, חסירה תיבת "בהן". (14) נראה מדברי רבינו בפירוש המשנה, שהכוונה לכפורת של ארון הקודש, וראה בפירוש הרא"ש ובהערת הרב ניסן זק"ש שם. (15) מכאן עד סוף ההלכה, הוא על-פי התוספתא פ"ג דשקלים, ושם: "ששה לנדבה כנגד מותר חטאות ומותר אשמות ומותר קיני זבין, קיני זבות, קיני יולדות (קיני) [ומותר] קרבנות נזיר ומצורע, האומר מנה זו לנדבה וסלע זו לנדבה כו' ולוקחין בהן עולות". ועי' 'תוספות יום טוב' שם.

ג. ושם כל דבר, שיהיו מעותיו בתוך התבה, כתוב על התבה³⁶ מבחוץ³⁷. ותנאי בית דין הוא על כל המותרות, שיקרבו עולת בהמה³⁸. נמצאת למד, שכל המעות הנמצאות בשש התבות האחרונות - לעולת בהמה, ועורותיה - לפניהם, כשאר כל העורות; וכל המעות שבתבה שלישית - לקח בהן עופות, חצין עולות וחצין חטאות; ושפרכיעית - פלן עולת העוף.

(16) שקלים פ"ו מ"ה. (17) לדעת לאיוזי תיבה לשם המעות שהביא. (18) שם, מ"ו. מדרשו של יהודע הכהן הגדול, ממה שנאמר (מלכים ב יב, יז): "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', לכהנים יהיו", שאם נשאר לו כסף ממה שהפריש לחטאת או לאשם, לא יובא בית ה' לבדק הבית, אלא לכהנים יהיה אותו הכסף, והם לוקחין ממנו

הפסח. ומחפה - כל השקלים שנשארו בלשכה. שניה - בפרוס עצרת. שלישית - בפרוס החג, ומדוע היה מחפה בראשונה ובשניה? שמה יתרום מן השיריים, ולכן מחפה אותם ומביאים שקלים חדשים ושמים על החיפוי. ובשלישית אין צריך לחפות שהרי כבר גמרו לתרום. אבל רבינו מפרש: הראשונה מהקופה הגדולה הראשונה. השניה - הקופה הגדולה השניה. השלישית - הקופה הגדולה השלישית (והעיר הרא"ש על זה, הלא במשנה לא מוזכרות כלל הקופות הגדולות, ורק ב"ירושלמי" נזכרו), ומחפה קופה גדולה ראשונה ושניה, ואינו מחפה שלישית "שמה ישכח ויתרום מן הדבר התרום", כלומר יתחיל לתרום גם בעצרת מאותה שהתחיל בה בפסח. ולדעת רבינו, אין חשש שמה יתרום מן השיריים, שלפי דעתו (למעלה ה"ד) שיריים אינם אלא אותם הנשארים חוץ משלש הקופות הגדולות. (40) במשנה, שם: "בטבלאות" - עורות רבים. (41) ונמצא שמכל קופה גדולה תרם לכל ישראל: לשם ארץ ישראל, לשם כרכים המוקפות לה, ולשם בבל ומדי והמדינות הרחוקות וכל ישראל, כמפורש להלן ה"ח, שהרי בכל קופה וקופה תרום הוא על קצת מישאל (פירוש המשניות' שם). וראה להלן הערה מד.

ח. כשהוא תורם שלש קפות אלו⁴², תורם את הראשונה לשם ארץ ישראל⁴³, והשנייה לשם כרפין המקפין⁴⁴ לה ולשם כל (ארץ) ישראל⁴⁵, והשלישית לשם ככל ולשם מדי ולשם המדינות הרחוקות⁴⁶ ולשם שאר כל ישראל.

(42) שקלים, שם. (43) שהם הראשונים שהספיקו להביא את שקליהם, שהם קרובים למקדש. [והכוונה למקומות הקרובים בארץ ישראל, ראה להלן הערה מד]. (44) הסמוכים, כלומר הקרובים לארץ ישראל, כגון: עמון ומואב בעבר הירדן המזרחי. (45) בכת"י התימנים, חסירה המלה "ארץ". [אבל כמו שהוא לפנינו, כן הוא גם בדפוס רומי וב'מעשה רוקח', וכן נכון. ונראה שהכוונה לשם המקומות הרחוקים בארץ ישראל גופא. שהרי כתב רבינו בפירוש המשניות שבכל קופה וקופה הוא תרום על קצת מישאל, ואילו לנוסחת כת"י תימן הוא תרום בשניה על כל ישראל. וראה בפרישת הרא"ש לשקלים עמוד ל' והערה טו].

ט. כשהוא תורם⁴⁶, מתפון לתרום על הגבוי שיש בלשכה⁴⁷, ועל הגבוי שעדיין לא הגיע ללשכה⁴⁸, ועל העתיד לגבות⁴⁹; כדי שיהיו אלו השקלים, שהוציא להסתפק מהן, בפרה על ישראל, וכאלו הגיעו כל שקליהן ללשכה, ונתרמה מהן תרומה זו.

(46) כתובות קח, א. (47) שאינו בשלש הקופות הגדולות. (48) ונמצא בדרך. (49) שנאנס ולא שלח שקלו באדר, והיה משלחו כל השנה כולה.

י. כשיפנס התורם⁵⁰ לתרום, לא יפנס בבגד שאפפשו להחפות בו פספ, ולא במנעל ולא בסנדל, ולא בתפלה⁵¹ ולא בקמע; שמה יחשדו אותו העם

יום-טוב, כמו כן אפשר לאחר (כסף-משנה). (30) שקלים פ"ב מ"ג. וכן דרך חכמים לשלש כל דבר, כמו במנחות סה. וביבמות קו: (הרא"ש והרע"ב). (31) שם משנה ב. (32) ראה למעלה הלכה ד והערה כב. (33) לקנות קרבנות ציבור הצריכים למקדש.

1 ו. וחוזר וממלא אותן פעם שלישית מן השלש
2 קפות הגדולות בתשירי, ומסתפקין מהן עד שיכלו,
3 עד ראש חדש ניסן; ובראש חדש ניסן תורמין
4 מתרומה חדשה³⁴. לא הספיקו להן השקלים
5 שבשלוש קפות הגדולות, וכלו עד שלא הגיע³⁵ ניסן
6 - חוזרין ותורמין משירי הלשכה³⁶.

(34) ראש השנה ז, א: "באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים", שנאמר (במדבר כח, יד): "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" - "אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה". ובניסן הכתוב מדבר, ונלמד ממה שנאמר (שמות יב, ב) "ראשון הוא לכם (=חודש ניסן) לחדשי השנה". "לחדשי השנה" - "לחדשי השנה" גזירה-שוה היא: מה שם ניסן, אף כאן ניסן. (35) בכת"י: "אשר הגיע". (36) "ירושלמי" שקלים פ"ג ה"ג: "שלמה שלישית חוזר לשניה, שלמה שניה חוזר לראשונה, שלמו שלשתן חוזר ושוקל, רבי מאיר אומר חוזר לשיריים, שהיה רבי מאיר אומר מועלין בשיריים, שמה יצטרכו להן בסוף", והלכה כרבי מאיר (ועי' כסף-משנה, ופ"ו מהל' מעילה ה"ג).

7 ז. שלש קפות הקטנות, שהוא תורם בהם ומוציאן
8 לחוץ, כתוב עליהן: אל"ף, ב"ת, גימ"ל³⁷; כדי
9 שיתפסקו מן הראשונה³⁸ עד שתכלה, ואחר כך
10 מסתפקין מן השנייה, ואחר כך מסתפקין מן
11 השלישית. ותורם ראשונה מן הקפה האחת
12 הגדולה³⁹, ומחפה אותה הגדולה במטפחת⁴⁰;
13 ותורם השנייה מהקפה הגדולה השנייה, ומחפה
14 אותה הגדולה במטפחת; ותורם השלישית מן
15 הקפה הגדולה השלישית, ואינו מחפה אותה
16 במטפחת; כדי שתהיה נפרת שבה סים, ויתחיל
17 ממנה בתחלה בפעם שנייה, כשיפנס קדם עצרת.
18 ותורם הראשונה מן הגדולה שהיתה מגלה, ומחפה
19 אותה; ותורם השנייה מן הגדולה שתרם ממנה
20 בראשונה תחלה, ומחפה אותה; ותורם השלישית
21 מן הגדולה הסמוכה לה, ואינו מחפה אותה; כדי
22 שיתחיל ממנה בתחלה בפעם שלישית, כשיפנס
23 בתשירי. עד שנמצא תורם ראשונה ושנייה ושלישית
24 הקטנות מכל אחת ואחת מן הגדולות⁴¹.

(37) שקלים פ"ג מ"ב. (38) "ירושלמי" שם ה"ב. (39) בשקלים פ"ג מ"ד, תנן: "תרם את הראשונה ומחפה בטבלאות, שניה ומחפה בטבלאות, שלישית לא היה מחפה, שמה ישכח ויתרום מן הדבר התרום". ופירשו הרא"ש והרע"ב: תרום את הראשונה - תרומה ראשונה - בפרוס

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ונשים ועבדים וקטנים". ויתכן כי רבינו לא גרס במתניתין "כהנים" (ראה בכסף-משנה וב'תוספות יום טוב') וכן לא גרס "קטנים", כי השוקל לקטן אינו בדרך הלוואה אלא דרך מתנה, כי הרי אין התחייבות בקטן, ובאופן זה גם השוקל לגדול פטור מן הקלבון, כמפורש להלן ה"ג. וכן נראה בפירוש המשניות שלא גרס "קטן", שהרי לא הזכיר קטן כלל. (8) לפנים משורת הדין. (9) דרך הלוואה שיחזירו לו כשתמצא ידו. אבל אם נתן בדרך מתנה - פטור אפילו אם נתן על-ידי מי שחייב בשקלים, כדלהלן ה"ג (עי' רא"ש ר"ע"ב). (10) בכת"י חסר מכאן עד סוף ההלכה (מ'עשה רוקח'). (11) הכהנים חייבים במחצית השקל מצד הדין (כמבואר למעלה בפ"א ה"ז) אבל אין ממשכנים אותם (שם ה"י) ולכן פטורים מלתת תוספות קלבון (כסף-משנה).

ג. הנותן¹² שקל עליו¹³ ועל העני¹⁴ או על שכונו או על בן עירו: אם נתנו להם מתנה - פטור מן הקלבון, שהרי נתן חצי שקל מתנה כדי להרבות בשקלים; ואם נתן להם החצי ששקל על ידם דרך הלוואה, עד שיחזירו לו פשתמצא ידם - חייב בקלבון.

(12) שם פ"א מ"ז. (13) בשביל עצמו. (14) ובשביל העני.

ד. האחיזין¹⁵ שעדיין לא חלקו מה שהניח להם אביהם, וכן השתפיים¹⁶ שנתנו שקל על ידי שניהם - פטורין מן הקלבון¹⁷. במה דברים אמורים? בשתפין שגשאו ונתנו במעות השתפות, ונשתנה עין המעות¹⁸; אבל אם הביא זה מעותיו וזה מעותיו ועברום¹⁹, ועדיין לא נשתנו המעות ולא הוציאו - הרי אלו חייבין בקלבון²⁰. נשאו ונתנו, ואחר זמן חלקו, וחזרו ונשתתפו - חייבין בקלבון²¹, עד שישאו ויתנו בשתפות זו האחרונה, וישתנו המעות.

(15) משנה, שם. (16) רבינו גרס במשנה שם: "האחים והשתופים". והראב"ד גרס: "האחים השותפים", וראה להלן. (17) האחים פטורים, שכיון שלא חלקו עוד את הרכוש, הרי נחשב הדבר כאילו אביהם נותן בעדם, ופטור מקלבון. והשתופים פטורים, שחשוב הדבר כאילו אדם אחד נותן בעדם, ופטורים. אבל הראב"ד חולק על זה, כי הוא גורס במשנה "האחים השותפים", וזהו דין אחד: האחים שהם שותפים בעובון אביהם. (18) שהכספים שהכניסו לשותפות התחלפו בינתיים. (19) שעירוב זה עושה השותפות (פ"ד מהל' שלוחין ושותפין ה"א). (20) דין השותפות הוא: שכל זמן שהמעות קיימין, ופחתו או הותירו מחמת שינוי המטבע - חולקים השכר או ההפסד לפי חלקם במעות (כאילו לא נשתתפו). ואילו נשאו ונתנו בהם ופחתו או הותירו, חולקים השכר או הפחת ביניהם בשוה (הל' שלוחין ושותפין שם ה"ג), וראה 'מגדל עזר' ר'כסף משנה. ועי' להלן הערה הבאה מהמשנה בבכורות נו: (21) משנה, בכורות נו, ב. ולדעת רבינו ששותפים פטורים מקלבון, הוכרח לפרש שכאן מדובר כשעוד לא הוציאו המעות. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

ו'אמרו: ה'חביא ממעות הלשכה תחתיו פשתרמה⁵². ומדברים היו עמו משעה ש'יכנס עד שעה ש'צא, כדי שלא יתן לתוף פיו⁵³. ואף על פי ש'נזהרים כל כך, עני או מי שהוא נכ'הל⁵⁴ להון לא ית'רם, מפני החשד; ש'נאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל⁵⁵.

(50) שקלים פ"ג מ"ב. (51) במשנה, שם: "בתפילין בלשון רבים. וכן הוא בנוסח אחר בדברי רבינו (מ'עשה רוקח'). (52) במשנה (שם) אמרו: "שמא יעני, ויאמרו מעוון הלשכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר". שהרי "אחד נכנס לפנים מן הלשכה" (למעלה ה"ה). (53) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב) שאלו: "וימלא פומיה מים (ימלא פיו מים, ועל-ידיה יראו שאין כסף בפיו)? אמר רבי תנחום, מפני הברכה (שצריך לברך על התרומת תרומת שקלים)". (54) ב'ירושלמי' (שם): "תני דבי רבי ישמעאל, קורין לא יתרום מפני החשד". הראב"ד כאן מפרש, קורין הוא בעל שיער, מלשון קווצותיו תלתלים, שמא יחביא בשער. אבל הרמב"ם מפרש שהוא עני ונבהל להון, מלשון: "ויקוצו" (שמות א, יב), או "קצתי בחיי" (בראשית כז, מו), או שגורס "קבץ" מלשון קבצן. (55) לשון המשנה (שם): "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם".

פרק שלישי

(1) כלל בו דיני קלבון, שיעורו והחייבים בו, ומי שאבד שקלו.

א. חציי השקלים - הכל צריכין להן, כדי שיתן כל אחד ואחד חצי שקל שהוא חייב, לפיכך, פשהיה אדם הולך אצל השלחני ומצ'ר² שקל בשני חצאין, יתן לו תוספת על השקל³, ואותה התוספת נקראת קלבון⁴. לפיכך, שנים שנתנו שקל על שניהם - חייבין בקלבון⁵.

(2) ופורט. (3) דמי חילוף המטבע. (4) יש שכתבו שזהו נוטריקון: "קל-בון", דבר קל ומועט שנותנים להכריע ביניהם בשביל פירוט הכסף (רא"ש ר"ע"ב). (5) בקלבון אחד (שקלים פ"א מ"ו). ונראה מדברי רבינו שאחד הנותן מחצית השקל פטור מקלבון (תוספתא פ"א) ולא כרבי מאיר שמחייב בקלבון אף באופן זה (שם). ולדבריו, שנים שנתנו שקל - חייבים בשני קלבונות (משנה, שם).

ב. כל מי ש'אינו חייב בשקלים, כגון שתי נשים או שני עבדים⁷, שנתנו שקל⁸ - פטורים מן הקלבון. וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור, ונתן החייב על ידי הפטור⁹, כגון איש שנתן שקל עליו ועל אשה או עבד - פטור מן הקלבון. וכן¹⁰ הפהנים פטורין מן הקלבון¹¹. והשוקל על יד הפהן פטור מן הקלבון.

(6) משנה, שם. (7) [במשנה שם שנינו: "אבל לא כהנים

31) "ירושלמי" שקלים (פ"ב ה"א) כרבי יוחנן. וכן מפורש במשנה המובאה בסמוך. (32) שקלים פ"ב מ"א. לפי האוקימתא של רבי אלעזר בבבא מציעא נח. (33) שנגנב או שנאבד, ולא שלח בו יד להשתמש בו וגם לא פשע בשמירתו (פ"ד מה"ל שאלה ופקדון ה"א). ושבועה זו תקנת חכמים היא, שהרי מן התורה אין שבועה בהקדש (בבא מציעא שם). (34) החייבים בפשיעה ופטורים מגניבה ואבידה. (35) שכיון שמסרו השקלים לשומרי חנם, שאינם מחויבים לשמור כל-כך, פושעים הם וחייבים לשקול פעם שניה, אף אם כבר נתרמה התרומה, וראה להלן הלכה י (כסף-משנה). (36) "ירושלמי" שקלים, שם. (37) שקלים פ"ב מ"א. כלומר אינו יכול לצאת ידי חובתו לשנה הבאה בשקלים המיותרים ה"ל. (38) תקלין עתיקין ("ירושלמי" שקלים פ"ב ה"א). ומי הם ראשונים ומי הם אחרונים? יבואר להלן סוף הלכה ט, עיי"ש הערה מג.

ט. שִׁלְחוּ אֶת שְׁקָלֵיהֶם בְּיַד שׁוֹמֵר שְׂכָרָם³⁹, שֶׁהָיָה הוּא חֵיב בְּגִנְבָה וְאֲבִידָה, וְאָבְדוֹ מִמֶּנּוּ בְּאִנְסָה, כְּגוֹן שֶׁלְקָחוּם לִסְטִים מִזֵּינִים, שֶׁהוּא פְטוּר - רֹאִין: אִם אַחֵר שֶׁנִּתְרַמָּה הַתְּרוּמָה⁴⁰ נִאֲנָס - נִשְׁבַּע הַשְּׁלִיחַ לְגִזְבֵּי⁴¹, וּבְנֵי הָעִיר פְטוּרִין; שֶׁהַתּוֹרָם תּוֹרָם עַל הַגִּבּוֹי⁴² וְעַל הָעֵתִיד לְגִבּוֹת, וּבְרִשׁוֹת הַקֹּדֶשׁ הֵן, וּבְנֵי הָעִיר מָה הָיָה לָהֶן לַעֲשׂוֹת? הָרִי לֹא מְסֻרוֹ אֶלָּא לְשׁוֹמֵר שְׂכָר, שֶׁהוּא חֵיב בְּגִנְבָה וְאֲבִידָה, אֲכַל הָאִנְסָה אֵינוֹ מְצִי. וְאִם אָבְדוֹ קִדֵּם שֶׁנִּתְרַמָּה הַתְּרוּמָה - עֲדִין בְּרִשׁוֹת בְּנֵי הָעִיר הֵם, וְהַשְּׁלִיחַ נִשְׁבַּע לִפְנֵי אֲנָשֵׁי הָעִיר, וְהֵן מְשַׁלְּמִין. נִשְׁבַּע וְגִבּוֹ שְׁקָלִים שְׁנִית, וְאַחֵר כִּף הַחֲזִירוֹם הַלִּסְטִים - אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ שְׁקָלִים. וְאִין עוֹלִין לָהֶן לִשְׁנָה אַחֲרָת⁴³, וְהַשְּׁנִיִּים יִפְּלוּ לְשְׁקָלֵי שְׁנָה שְׁעֵבְרָה. יֵשׁ מִי שְׁאוּמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּפְּלוּ לְשְׁקָלֵי הַשְּׁנָה, הֵם הַשְּׁקָלִים שֶׁנִּגְנְבוּ בַּתְּחִלָּה וְאָבְדוּ אוֹ נִאֲנְסוּ וְחֲזָרוּ; וְיֵשׁ מִי שְׁאוּמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים הֵן שֶׁהִגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבֵּר תְּחִלָּה⁴⁴.

39) שקלים פ"ב מ"א שם, לפי אוקימתא שמואל בבא מציעא שם. (40) המבוארת למעלה בפ"ב ה"ט. (41) אף שבועה זו היא מתקנת חכמים כנ"ל הערה לב (כסף-משנה). (42) בכת"י: "על הגבוי ועל האבוד". (43) בכת"י נוסף כאן: "והראשונים יפלו לשקלי הקדש" - כמו בהלכה הקודמת (מעשה רוקח). (44) כן הוא ב"ירושלמי" (שם): "אילו הן (איזו הם) הראשונים? ואילו הן השניים? רבי פנחס ב"ר חייא אבא מארי, חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחילה, וחורנה (=השני) אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה".

י. הַנּוֹתֵן⁴⁵ חֲצִי שְׁקָל לַחֲבֵרוֹ לְהוֹלִיכּוֹ לְשִׁלְחָנִי לְשְׁקָל אוֹתוֹ עַל יְדוֹ⁴⁶, הִלָּף⁴⁷ וּשְׁקָלוֹ עַל יְדֵי עֲצֻמּוֹ⁴⁸, כְּדִי שֶׁלֹּא יִמְשָׁכְנוּ אוֹתוֹ⁴⁹, אִם נִתְרַמָּה הַתְּרוּמָה - מַעַל הַשְּׁוֹקֵל⁵⁰; שֶׁזֶּה הַשְּׁקָל בְּרִשׁוֹת הַקֹּדֶשׁ הוּא, שֶׁכָּכֵר תִּרְמּוֹ עַל הָעֵתִיד לְגִבּוֹת, וְנִמְצָא זֶה הֵצִיל עֲצֻמּוֹ⁵¹

ה. הָאֲחִין וְהַשְּׁתַּפִּין שֶׁהָיָה לָהֶן בְּהֵמָה וּכְסָפִים, וְחִלְקוּ בְּכֶסֶּפִּים - חֵיבִים בְּקִלְבוֹן, אִף עַל פִּי שְׁעָדִין לֹא חִלְקוּ בְּהֵמָה. וְאִם חִלְקוּ בְּהֵמָה, וְלֹא חִלְקוּ בְּכֶסֶּפִּים - פְטוּרִין מִן הַקִּלְבוֹן, עַד שֶׁיִּחְלְקוּ בְּכֶסֶּפִּים; וְאִין אוֹמְרִין: הָרִי הֵם עוֹמְדִין לְחִלְקָה²².

(22) בכורות נו, ב.

ו. הַנּוֹתֵן שְׁקָל לְהַקְדֵּשׁ, כְּדִי שֶׁיִּחְשְׁבוּ לוֹ מַחְצִית הַשְּׁקָל שֶׁהוּא חֵיב בָּהּ, וְיִטַּל חֲצִי שְׁקָל מִמָּה שֶׁנִּגְנְבָה מִן הָאֲחֵרִים - חֵיב שְׁנֵי קִלְבוֹנוֹת²³; שֶׁאֵלּוֹ הָיָה הַשְּׁקָל כְּלוֹ לְשְׁקָלִים²⁴, הָיָה חֵיב קִלְבוֹן אַחֵר²⁵.

(23) בשקלים פ"א מ"ו: "הנותן סלע ונוטל שקל (העם קורין שקלים לחצי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה, ושקל של משה קורין סלע, כתרגומו - רמב"ן בפירושו על התורה) חייב שני קלבונוֹת". (24) כששוקל שקל שלם, עליו ועל חבירו בדרך הלוואה (למעלה הלכה ג). (25) ועכשיו שהוציא מההקדש חצי שקל, חייב עוד קלבון.

ז. בְּמָה הוּא שְׁעוֹר הַקִּלְבוֹן²⁶? בְּזִמְן שֶׁהָיָה נּוֹתֵן בְּמַחְצִית הַשְּׁקָל שְׁנֵי דִינָרִין²⁷, הָיָה הַקִּלְבוֹן חֲצִי מַעָּה, שֶׁהִיא אַחַד מִשְׁנִים עֶשֶׂר בְּדִינָר²⁸. וּמַעוֹלָם לֹא נִמָּן הַקִּלְבוֹן פָּחוֹת מִזֶּה²⁹. וְהַקִּלְבוֹנוֹת אֵינָן בְּשְׁקָלִים, אֶלָּא מִנִּיחִין אוֹתָן הַשְּׁלֻחָנִים בְּפָנֵי עֲצֻמָּן, עַד שֶׁיִּסְתַּמַּק מֵהֶן הַהַקְדָּשׁ³⁰.

(26) שקלים פ"א מ"ז. (27) למעלה פ"א ה"ו. (28) ובזמן שהיו נותנים סלע שלם, היה הקלבון מעה שלמה, שלעולם צריך לתת הכרעה אחד מעשרים וארבעה (עיי' 'תוספות' שבועות מד: ד"ה התקבלת). (29) שהרי מעולם לא שקלו פחות מחצי שקל (למעלה פ"א ה"ו). (30) ב"ירושלמי" (שקלים פ"א ה"ד): "לאיכן היו הקלבונוֹת נופלין? רבי מאיר אומר: לשקלים, רבי לעזר אומר: לנדבה, רבי שמעון שזורי אומר: ריקועי זהב וציפוי לבית קודש הקדשים, בן עזאי אומר: שולחנין היו נוטלין אותן בשער, ויש אומרים: להוצאת דרכים (להביא השקלים לירושלים)". ונראה שרבינו פוסק כרבי לעזר שאמר לנדבה, ועי' בלחם-משנה.

ח. מִי שְׁאָבַד שְׁקָלוֹ - חֵיב בְּאַחֲרִיוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּמְסְרֵנוּ לְגִזְבֵּר³¹. בְּנֵי הָעִיר שֶׁשְׁלְחוּ אֶת שְׁקָלֵיהֶן בְּיַד שְׁלִיחַ, וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אִם שׁוֹמֵר חָנֹם הוּא³² - הָרִי זֶה נִשְׁבַּע לָהֶם³³ וּנְפֹטָר, כְּדִין כָּל שׁוֹמֵר חָנֹם³⁴, וְהֵן חוֹזְרִין וְנוֹתֵנִין שְׁקָלֵיהֶן פַּעַם שְׁנִיָּה³⁵. וְאִם אָמְרוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר: הוֹאִיל וְאִנּוּ מְשַׁלְּמִין שְׁקָלֵינוּ, אֵין רְצוֹנָנוּ שֶׁיִּשְׁבַּע הַשְּׁלִיחַ, שֶׁהוּא נִאֲמָן לָנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן; לְפִי שֶׁמִּתְקַנָּת חֻכְמִים הִיא, שְׁאֵין הַקֹּדֶשׁ יוֹצֵא בְּלֹא שְׁבוּעָה³⁶. נִמְצָאוּ הַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים אַחֵר שֶׁנִּשְׁבַּע הַשְּׁלִיחַ - אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ שְׁקָלִים הֵם. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לִשְׁנָה אַחֲרָת³⁷, וְהָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ לְשְׁקָל הַשְּׁנָה, וְהָאֲחֵרוֹנִים יִפְּלוּ לְשְׁקָל שְׁנָה שְׁעֵבְרָה³⁸.

1 בַּמּוֹנִן הֵקֵדֵשׁ וְנִהְיָה בַשָּׁקֶל הַזֶּה. וְאִם לֹא נִתְרַמָּה
2 הַתְרוּמָה - לֹא מַעַל, וְהוּא חַיֵּב לָתֵן לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׁקֶל
3 שְׁמָנִין לוֹ. וְכֵן הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב חֲצִי שָׁקֶל וְשָׁקֶל⁵² -
4 יִצָּא⁵³, וְהוּא חַיֵּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם⁵⁴ אוֹ לְהוֹסִיף
5 חֲמִשָּׁ⁵⁵.

62) "ירושלמי" שקלים פ"ב ה"ג. 63) שהקדש בטעות אינו הקדש. 64) כיון שכבר יצא בראשון. 65) ויוצא לחולין, כמו שכתב בסמוך בהלכה יג. 66) "ירושלמי" שם ה"ד. והטעם מפני שאמרה התורה בשקלים (שמות ל, טו) "לכפר על נפשותיכם", ואין כפרה למתים (מנחת חינוך, מצוה קה).

17 יג. הַלּוֹקֵחַ⁶⁷ מְעוֹת בִּידּוֹ וְאָמַר: אֵלּוּ לְשָׁקְלִי, אוֹ
18 שֶׁהִיָּה מִלֵּקֶט מְעָה מְעָה⁶⁸ אוֹ פְרוּטָה פְרוּטָה,
19 וּבִשְׁהִתְחִיל לְלַקֵּט אָמַר: הִרֵינִי מִלֵּקֶט מְעוֹת לְשָׁקְלִי
20 - אֲפֹלוּ לִקֵּט מְלֵא פִּיס, נוֹתֵן מִהֵן חֲצִי שָׁקֶל שֶׁהוּא
21 חַיֵּב בוֹ, וְהַשָּׂאָר חֲלִין; שְׁמוֹתֵר הַשָּׁקָלִים - חֲלִין⁶⁹.
67) "ירושלמי" שם ה"ג. 68) שקלים פ"ב מ"ג, כבית הלל. 69) שלא התכוון להקדיש אלא עד כדי שקלו, ומה שצירף יותר הוא הקדש בטעות ואינו הקדש.

22 יד. מְעוֹת⁷⁰ שְׁנַמְצָאוּ בֵּין תִּבָּה שֵׁל שָׁקָלִים לַתִּבָּה
23 שֵׁל נִדְבָה⁷¹; קְרוֹב לְשָׁקָלִים - יִפְלוּ לְשָׁקָלִים, קְרוֹב
24 לְנִדְבָה - יִפְלוּ לְנִדְבָה, מִחֲצָה עַל מִחֲצָה⁷² - יִפְלוּ
25 לְנִדְבָה⁷³; מִפְּנֵי שֶׁהַנִּדְבָּה כֻּלָּה עוֹלָה לְאִשִּׁים⁷⁴,
26 וְהַשָּׁקָלִים מִסְתַּפְּקִין מִהֵן לְעוֹלוֹת וּלְדָבָרִים אֲחֵרִים⁷⁵.

70) שקלים פ"ז מ"א. 71) ראה למעלה בפרק שני ה"ב. 72) הוא ספק מאין נפלו המעות, והולכים לחומרא. 73) שהיא חמורה יותר, כמו שממשיך לבאר. 74) נשרף על האש, ואין הכהנים אוכלים מבשרה. 75) שמשירי הלשכה עושים צרכי העיר ומגדליה, כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

27 טו. וְכֵן⁷⁶ כָּל הַמְּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בֵּין כָּל תִּבָּה וְתִבָּה
28 - יִפְלוּ לְקְרוֹב. נִמְצָאוּ מִחֲצָה לְמִחֲצָה⁷⁷: אִם בֵּין
29 עֲצִים לְלִבְנוֹת נִמְצָאוּ - יִפְלוּ לְלִבְנוֹת⁷⁸, בֵּין קִנִּים⁷⁹
30 לְגוֹזְלֵי עוֹלָה - יִפְלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה⁸⁰. זֶה הַפֶּלֶל:
31 הוֹלְכִין אַחֵר הַקְּרוֹב בְּכָלִין⁸¹, מִחֲצָה לְמִחֲצָה -
32 לְהַחֲמִיר. וְכָל הַמְּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבֵּית -
33 חֲלִין⁸²; שְׂאִין הַגּוֹזֵר מוֹצִיא מְעוֹת מִתְרוּמַת הַלְשָׁכָה
34 עַד שֶׁהוּא מַחֲלִלָן עַל הַבְּהֵמוֹת שְׁלוֹקֵחַ לְקַרְבָּנוֹת⁸³.

76) שקלים פ"ז מ"א. 77) בכת"י: "על מחצצה". - הרי זה ספק ונותנים הכסף לחמור ביותר, כמו שמבואר. 78) שהיא עצמה קרבן, ואילו עצים אינם אלא מכשירי קרבן. 79) קרבן יונים, שאחד חטאת ואחד עולה. 80) שהעולה כולה כליל, ואילו בקנים יש גם חטאת הנאכלת לכהנים. 81) בין להקל ובין להחמיר. 82) שקלים פ"ז מ"ב. 83) "ירושלמי" שם ה"ב.

45) שקלים פ"ב מ"ב. 46) בשבילו, כלומר בשביל המשלח. 47) בשוגג. 48) בשביל עצמו. 49) שהרי ממשכנים את מי שאינו נותן שקלים (למעלה פ"א ה"ט). 50) חייב לשלם קרן וחומש להקדש ולהביא קרבן מעילה. ויש אומרים שאף כאן, כמו להלן ה"א, המדובר כשקרבה הבהמה (רא"ש. ועיי"ש עמוד יט הערה 8). 51) שלא ימשכנו אותו ("ירושלמי"). ועצם קיום מצות מחצית השקל לא חשובה הנאה לחייבו קרבן מעילה. משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (רמב"ם בפירוש המשנה). 52) בשביל עצמו. 53) ידי חובתו במצות נתינת מחצית השקל. 54) אם עדיין לא נתרמה התרומה. וזה מוסב על "הגונב", אבל "הגוזל" אינו משלם כפל. 55) אם כפר ונשבע לשקר ושוב הודה (פ"ז מהל' גזילה ה"א).

6 יא. הַנוֹתֵן⁵⁶ מִחֲצִית הַשָּׁקֶל מִן הַהֶקֶדֶשׁ⁵⁷, וְנִתְרַמָּה
7 הַתְרוּמָה מִמֶּנּוּ - בְּשִׁסְתַּפְּקוֹ מִמֶּנָּה⁵⁸, יִתְחַיֵּב
8 בְּמַעֲלָה, וְיִצָּא יְדֵי מִחֲצִית הַשָּׁקֶל. נִתְּנוּ מְעוֹת
9 מִעֶשֶׂר שָׁנִי - יֹאכֵל כִּנְגֻדוֹ⁵⁹ בִּירוּשָׁלַיִם; מִדְּמֵי
10 שְׁבִיעִית⁶⁰ - יֹאכֵל כִּנְגֻדוֹ בְּקִדְשֵׁי שְׁבִיעִית. הִיָּה שֵׁל
11 עִיר הַנִּדְחָת - לֹא עֲשֶׂה כָּלוּם⁶¹.

56) שקלים פ"ב מ"ב. 57) בשוגג. שיש בידו שקל של בדק הבית, וסבר שהוא של חולין (רע"ב). 58) כלומר, כשקרבה הבהמה שקנו מאותה התרומה. אבל כל זמן שלא קרבה - הקדש הוא בכל מקום שהוא, ולא נשתנה, ואין חיוב מעילה (פירוש המשנה). 59) יביא כסף חולין מביתו, ויאמר: כל מקום שנמצא חצי השקל של מעשר-שני, יהא מחולל על הכסף הזה. ויקנה עבורו פירות וחלה עליהם קדושת מעשר-שני. וחצי השקל שביד המוכר יוצא לחולין (עי' 'תוספות' קידושין נו. ד"ה מתקוף). ונמצא שלמפרע נקנה הקרבן גם בחצי השקל הזה ויוצא ידי חובת מחצית השקל. והוא-הדין לענין שביעית שבסמוך. 60) שניתנה רק לאכילה ולא להפסד וכו' (ראה בפ"ה מהל' שמיטה ויובל). 61) זה מוסב על מה שנאמר למעלה "נתנו ממעות מעשר שני" - שאם מעשר שני זה היה של עיר הנדחת שדינו להגנו, כמפורש בפ"ד מהל' עכו"ם ה"ט, ואי אפשר להוציא לחולין, שאם יפדוהו, יהיה טעון שריפה, כמפורש שם לענין הקדש (ה"ג), ולפיכך לא עשה כלום ואינו יוצא ידי חובת מחצית השקל, שהרי חצי שקל זה נשאר באיסורו ולא נקנה ממנו הקרבן. ועי' 'מרכבת המשנה'.

12 יב. הַמִּפְרִישׁ⁶² שָׁקְלוֹ, וְסִבּוֹר שֶׁהוּא חַיֵּב בוֹ, וְנִמְצָא
13 שְׂאִינוֹ חַיֵּב - לֹא קִדְשׁ⁶³. הַמִּפְרִישׁ שְׁנַיִם, וְנִמְצָא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון י"א תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קעג מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - י"א-י"ז תמוז ה'תשפ"ב

- בְּאֵבִי אוֹ בְּאֵמִי¹⁸, אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשִׁפְתָּ - 20
חֵיב בְּנִזְקִין; וְאִלּוּ הָיָה הוּא בְּעֶצְמוֹ הָעוֹשֶׂה זֶה - 21
פְּטוּר מִלְשָׁלִם¹⁹, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר²⁰. 22

(12) כדעת החכמים, האומרים "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור - תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם, אף שור באדם - תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", בבא קמא לג. (13) מה שהפסיד בזמן המחלה. אם נשברה ידו, אין מעריכים לפי העבודה שעשה לפני שנשברה ידו, כי זה נכלל כבר בנזק, אלא רואים אותו כשומר קישואים, עבודה שיוכל לעשות גם ביד שבורה לאחר שיבריא. ומשלם את ההפסד של שכר עבודה זו בימי מחלתו. (14) אפילו שילם בעד היד, מעריכים כמה היה אדם נותן שיורידו לו את היד בסם ללא כאב, במקום שישברו לו את היד. הפרש זה הוא חשבון הצער. (15) שם פז. והטעם - "ואיש כי יתן מום בעמיתו" (ויקרא כד, יט), איש בעמיתו ולא שור בעמיתו, שם כו. דין נתינת מומים שחייבה תורה בארבעה דברים, הוא רק באדם שחבל ולא בשור בעמיתו של בעליו. (16) כגון לכלך את האדם, משנה שם לד: (17) בהלכות חובל ומזיק, פרק א. (18) של בעל השור. (19) מפני שהוא חייב מיתה על מעשה זה, ואין אדם מת ומשלם על מעשה אחד. (20) הלכות חובל ומזיק, פרק ד.

- ד. הַמְכַנִּים שׁוֹרוֹ לְחֻצֵּר פֶּעַל הַבֵּית שְׁלֹא בְּרִשׁוֹת, 23
וְנִגְחָו שׁוֹרוֹ שֶׁל פֶּעַל הַבֵּית אוֹ נִשְׁכּוֹ פֶּלֶבּוֹ - פְּטוּר²¹. 24
וְאִם נִגַּח הוּא שׁוֹר שֶׁל פֶּעַל הַבֵּית: אִם הָיָה תָם - 25
מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזְק²², וְאִם הָיָה מוֹעֵד - מְשַׁלֵּם נִזְק 26
שָׁלֵם, כְּדִין הַנוֹגֵחַ בְּרִשׁוֹת הָרִבִּים. 27

(21) בעל הבית יכול לומר לבעל השור: מי הרשה לך להכניס שורך לחצרי, בבא-קמא מז: (22) כדעת החכמים במשנה, שם כד:

- ה. נָפַל לְבוֹר שֶׁבְּחֻצֵּר זֶה וְהִבְאִישׁ אֶת מִימֵיו²³: אִם 28
הִבְאִישׁ אֶת מִימֵיו מִיָּד²⁴ בְּשַׁעַת נְפִילָה - חֵיב²⁵ בְּנִזְקֵי 29
הַמַּיִם, וְאִם אַחֵר זְמַן - פְּטוּר; שֶׁהָרִי נִעְשָׂה הַשׁוֹר 30
תַּקְלָה²⁶ כְּבוֹר, וְהַמַּיִם הָרִי הֵן כְּפִלִּים, וְלֹא מְצִינֵנוּ בּוֹר 31
שֶׁחֵיב בּוֹ אֶת הַפִּלִּים²⁷. וְאִם הִכְנִיס בְּרִשׁוֹת - פֶּעַל 32
הַשׁוֹר פְּטוּר²⁸. וְאִם קָבַל עָלָיו פֶּעַל הַבֵּית לְשִׁמּוֹר - 33
הָרִי הוּא²⁹ חֵיב בְּנִזְק הַשׁוֹר³⁰ שֶׁנָּפַל לְבוֹר. 34

(23) המכונסים בו, שם מז: (24) כגון שהיה מלוכלך בצואה. (25) כדין מזיק ממש. (26) ודינו כבור, שם מח: (27) דין זה לומדים מן הפסוק "ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג) שור ולא אדם, חמור ולא כלים. שם כח: (28) כי בעל החצר חייב לשמור על בורו, אבל גם בעל החצר פטור על הנזק שהזק השור. (29) בעל החצר. (30) דעת רבי במשנה שם מז: , ושמואל פסק כמותו שם מח: , והלכה כשמואל בדינים.

יום ראשון י"א תמוז ה'תשפ"ב

הלכות נזקי ממון

פרק שביעי

(1) נתבאר בו חיוב קרן התמה אחר השמירה. וכן נתבאר שם התם והמועד שהזיקו גוף האדם ולא המיתוהו. וכן נתבאר משפטי המכניס בהמתו לרשות שאינה שלו ושם הזיקה בקרן או הוזקה מה דינו, וכן נתבאר שם משפטי תשלומי הנזק כיצד הוא וממה הוא, וכל פרטי תשלומי נזקי הקרן.

- א. שׁוֹר שֶׁשָּׂקְרוּ בְּעָלָיו בְּמוֹסְרָה² וְנָעַל בְּפָנָיו פְּרָאוי³, 1
וְיָצָא וְהִזִּיק⁴: אִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזְק⁵, וְאִם 2
הָיָה מוֹעֵד - פְּטוּר; שְׁנֵאמַר: וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ⁶, הָא אִם 3
שְׁמֹר⁷ - פְּטוּר⁸, וְשִׁמּוֹר הוּא זֶה. וְכֵן אִם הִזִּיק בְּדָבָר 4
שֶׁהוּא מוֹעֵד לוֹ מִתְחַלְתּוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל דְּבָרִים 5
הָרְאוּיִים לוֹ אוֹ שֶׁבַר בְּרִגְלָיו בְּדֶרֶךְ הַלּוֹכָה - פְּטוּר 6
מִלְשָׁלִם⁹. 7

(2) בחבל. (3) דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. (4) כגון שנגח. (5) כי זוהי שמירה פחותה, שכל אדם נזהר בה, ולכן מחייבת אותו התורה בחצי נזק, כדי שישמור שמירה מעולה. (6) חיובו תלוי בחוסר שמירה. (7) שמירה כל שהיא. (8) דעת ר' יהודה, בבא-קמא מה: (9) בשן וברגל מספקת שמירה פחותה לדעת הכל, שם נה:

- ב. הָיָה מוֹעֵד לְקָרֵן יָמִין¹⁰ וְאִינוּ מוֹעֵד לְקָרֵן שְׁמָאל, 8
וְיָצָא אַחֵר שֶׁשְּׁמֹר פְּרָאוי וְנִגַּח, בֵּין לְקָרֵן יָמִין בֵּין 9
בְּשְׁמָאל - מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזְק¹¹. 10

(10) שם. (11) אף-על-פי שהוא מועד לקרן ימין, ומועד אם שמרו כראוי פטור, הוא פטור על החצי הנוסף של מועד בלבד, אבל החצי שהיה חייב בו בעודו תם אפילו אם שמרו כראוי, ממשיך הוא להיות חייב בו גם לאחר שהועד. בלשון הגמרא - "צד תמות במקומה עומדת". כדעת רב אדא בר אבהו, המפרש כך דברי ר' יהודה במשנה. בהלכה הקודמת הביא רבינו את דברי ר' יהודה במשנה כלשונם, ובהלכה ב - את פירוש הגמרא לדעת ר' יהודה. בזה מיושבת תמיהת ה"שליט גבורים" בסוגיא זו.

- ג. בְּהִמָּה שֶׁחִבְלָה בְּאָדָם, בֵּין בְּכּוֹנֶנָה בֵּין שְׁלֹא 11
בְּכּוֹנֶנָה: אִם תָּמָה הִיא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזְק מְגוּפָה¹², 12
וְאִם מוֹעֵדֶת הִיא - מְשַׁלֵּם נִזְק שָׁלֵם. וּפְטוּר מִן 13
הַשִּׁבְתָּ¹³ וּמִן הַבִּשְׁתָּ וּמִן הַצַּעַר¹⁴ וּמִן הָרַפּוּי; 14
שֶׁאֲרַבְעָה דְּבָרִים אֵלּוּ לֹא חִיבָה בָּהֶן תּוֹרָה אֲלֹא 15
בְּאָדָם¹⁵ שֶׁחִבַּל בְּחֵבְרוֹ, אָכַל בְּהִמָּה שֶׁחִבְלָה בְּאָדָם - 16
הָרִי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיקָה מְמוֹנוֹ שְׁאִינוּ חֵיב אֲלֵא חֲצִי 17
נִזְק בְּלִבְדָּ. לְפִיכָּה, שׁוֹרוֹ שֶׁבִּישׁ - פְּטוּר¹⁶, וְאִם בִּישׁ 18
הוּא בְּעֶצְמוֹ - חֵיב, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר¹⁷. וְשׁוֹרוֹ שֶׁחִבַּל 19

1 ו. הכניס שורו³¹ לחצר בעל הבית שלא ברשות, 2 והזיק את בעל הבית או שהזיק בו בעל הבית³², או 3 שחפר בחצר בורות שיחין³³ ומערות - בעל השור 4 חייב בנזקי חצר, ובעל חצר חייב בנזקי הבור³⁴, 5 שהרי עליו לסתמו³⁵.

31 מימרת רבא שם, מח. 32 כגון שנתקל בו. 33 חפירות ארוכות. 34 אם הפקיר רשותו, אף-על-פי שנעשה על-ידי שור, ונתבאר בהלכה הקודמת, ששור שעשה בור אין בעליו חייבים בנזקיו. 35 לפני שהפקירו שהרי בורו הוא, וכאשר מפקירו הריהו נותן תקלה ברשות הרבים, ועל כן הרי הוא כאילו עשאו בעצמו.

6 ז. הזיק בעל הבית את השור³⁶: אם הזיקו שלא לדעת - פטור, שהרי אומרין לו³⁷: למה נכנסת שלא ברשות, שלא ידעתי עד ששגגתי בך; ואם הזיקו לדעת - חייב³⁸ נזק שלם, מפני שיש לו רשות להוציאו מרשותו, אכל להזיקו אין לו רשות.

36 גם זה מדברי רבא שם. 37 בעל החצר לבעל השור. 38 דעת רב פפא שם.

11 ח. שמין³⁹ לנזקין. כיצד? הרי ששבר כלי של חברו 12 - בין הוא בין בהמתו - אין אומרים למזיק: קח אתה הכלי השבור ושלם לזה דמי הכלי, אלא 13 אומדין כמה פחת הכלי מדמיו, ונותן לו כל הפחת⁴⁰ - אם המזיק מועד, או חצי הפחת - אם 14 היה תם. שנאמר: והמת יהיה לו - לנזק, פחת 15 הנבלה⁴¹ של נזק⁴². ושבח הנבלה⁴³ - חולקין אותו⁴⁴ 18 הנזק והמזיק.

39 מעריכים. 40 אם הכלי היה שוה 10 ש"ח, ולאחר שנשבר שווה 2 ש"ח, הרי הפחת 8 ש"ח, והכלי השבור שייך לניזק. 41 אם פחת דמיה משעת המיתה עד שעת המשפט. 42 והמזיק ישלם חצי נזק או נזק שלם, לפי מחיר הנבילה בשעת המיתה. 43 אם מחירה עלה משעת המיתה עד שעת המשפט. 44 כדעת ר' יהודה, ולפי תשובת ר' יוחנן, שם לד:

19 ט. כיצד? שור שוה מאתים שנגחווה ומת, והרי 20 הנבלה שוה בפשעת מיתה מאה, ובפשעת העמדה 21 בדין פחתה והרי שוה שמונים - אין המזיק משלם 22 אלא מאה, אם היה מועד; ואם היה תם - משלם 23 לו חמשים מגופו⁴⁵.

45 והנבילה לניזק.

24 י. השפיתיה הנבלה והרי היא שוה בפשעת העמדה 25 בדין מאה ועשרים - הרי המזיק משלם לו 26 תשעים⁴⁶, אם היה מועד; ואם היה תם - משלם

27 ארבעים וחמשה מגופו. וזהו שנאמר: וגם את המת 28 יחצון - [שבח המת יחצון].

46 מחלקין את השבח בין המזיק והניזק, וכאילו הנבילה שוה מאה ועשר. א"כ הנזק הוא תשעים.

יא. שור שוה מאתים⁴⁷ שנגח שור שוה מאתים 29 והפחיתו חמשים, ובפשעת העמדה בדין השבית 30 הנזק והרי הוא שוה ארבע מאות וזו, ואילו לא 31 הנגיחה שהפחיתו היה שוה שמונה מאות⁴⁸ - בין שפטמו בין ששבח מאליו - אין נותן אלא בפשעת 32 הנזק⁴⁹. פחש מחמת המכה⁵⁰ בפשעת העמדה בדין, 33 והרי הפחת שוה מאה⁵¹ - נותן לו בפשעת העמדה 35 בדין.

47 ברייתא שם לד. 48 והנזק הוא ארבע מאות וזו, והניזק תובע מאתים בתם או ארבע מאות במועד. 49 מועד חמשים, ותם עשרים וחמש. 50 אבל אם הפחת בא מחמת מלאכה, נותן כבשעת הנזק, כי אין המזיק אשם בזה. 51 במקום חמשים בשעת הנזק, שם, ואין זה דומה לפחת נבילה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין, שהפחת של ניזק, כי שם הפחת בא מאליו בגלל קלקול הנבילה, והיה לו לניזק למכרה מיד, אבל במקרה שלנו סבור הניזק לפעמים שהבהמה תתרפא והיא נכששת, ומכיון שזה בא מחמת המכה, חייב המזיק.

יב. השבית המזיק⁵² בפשעת העמדה בדין: אם 37 מחמת שפטמו⁵³ שבח - אינו משתלם ממנו אלא 38 מה שהיה שוה בפשעה שהזיק; ואם מחמת עצמו 39 השבית⁵⁴ - משתלם חצי נזק ממנו כלו בפשעת 40 העמדה בדין.

52 כגון שור שוה 50 ש"ח נגח שור, והנזק הוא בשיעור 200 ש"ח. חצי נזק - 100 ש"ח, אולם בתם גובים מגופו, והריהו שוה 50 ש"ח בלבד. בשעת העמדה בדין, עלה מחירו של המזיק למאה ש"ח. הניזק תובע כעת את כל חצי הנזק בסך מאה ש"ח מן המזיק. 53 בעל המזיק לשורו. 54 כלומר 50 ש"ח בלבד. בעל המזיק יכול לטעון: אני הוצאתי כסף ופטמתי את שורי, ואתה תקח! (שם).

יג. על המזיק לטרח⁵⁵ בנבלה עד שממציא אותה 42 לנזק. כיצד? כגון שנפל השור לבור ומת - מעלה 43 הנבלה מן הבור ונותנה לנזק, ואחר כך שמין לו 44 פחת נבלה. שנאמר: כסף ישיב לבעליו והמת⁵⁶ 45 יהיה לו - מלמד, שהוא חייב להשיב את הנבלה ואת 46 הפחת שפחתה מן הני לנזק⁵⁷; ואם היה תם - חצי 47 הפחת, כמו שבארנו.

55 גובה הניזק כל חצי הנזק, כי השור שייך לניזק, כדעת ר' עקיבא שם לג. "הוחלט השור" לניזק. 56 דעת אבא-שאל ואחרים, שם יא. 57 משמע, שאף את המת

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני י"ב תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קצה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ישיב לבעליו. (58) זהו פירוש ל"כסף ישיב לבעליו".
(59) למעלה הלכה ח.
לבער שלי הבשר שלי והאימורים של הקדש. אני משלם מן
הבשר שלי בהתאם לחלקי המוטל עלי, ואין אני אחראי
לחלק האימורים, שהם קדשי ה'.

יום שני י"ב תמוז ה'תשפ"ב

פרק שמיני

(1) נתבארו בו מהות הבעלים שבעלי החיים המזיקים הם שלהם, או שהזיקו ובשעת הנזק לא היו להם בעלים, או שהזיקו דבר שאינו של הדיוט. וכן אם היו להם בעלים ואחר הנזק יצאו לרשות אדון אחר, וכן נתבאר שם האין בית דין גובים נזקין אלו, ואי זו ראייה צריך הניזק כדי שיגבו לו נזק.

א. שור של ישראל שנגח שור של הקדש, או שור של הקדש שנגח שור של ישראל - פטור; שנאמר: שור רעהו. וכל הקדשים שחביבין בהן מעילה - אין בהן דין נזקין. ופסולי המקדשים - יש בהן דין נזקין, בין שהזיקו בין שהזיקו, שהרי יצאו לפדיון ולהיותם חלין.

(2) "וכי יגוף שור איש את שור רעהו", ולא שור של הקדש, משנה בבא-קמא לו: (3) בין קדשי מזבח, כגון בהמת עולה או בהמת חטאת משהוקדשה עד אחר זריקת הדם, ובין קדשי בדק הבית. (4) אם נהנה מהם בשוגג, משלם חומש נוסף על הקרן, ומביא קרבן אשם מעילות. (5) כי נקראים "קדשי ה'". (6) כגון שנפל בהם מום ונפדו. (7) כי "שור רעהו" נקרא, שם נג: ואף-על-פי שיש בהם קצת קדושה, שאסורים בגיזה ועבודה.

ב. שלמים שהזיקו - גובה⁹ מבשרם¹⁰, ואינו גובה מן הבשר כנגד אמריהן¹¹; שהאמורים של קדשים קלים¹² מועלין בהן, כמו שבארנו בהלכות מעילה¹³. וכן תודה שהזיקה¹⁴ - גובה מבשרה, ואינו גובה מן הלחם¹⁵ הפא עמה; שאין הלחם מקבל בפשר¹⁶.

(8) הנמנים עם קדשים קלים, וממון בעלים הם, שם יג. (9) חצי נזק. (10) כי תם גובה מגופו, והבשר ממון בעלים הוא. (11) החלקים שמקריבים על גבי המזבח, כגון החלב המכסה את הקרב, שתי הכליות ועוד (ויקרא ג, ג-ד). ביאור לדין זה בהלכה הבאה. (12) כגון שלמים, תודה, בכור, מעשר בהמה ועוד, שהבשר נאכל ואת האימורים מקריבים על המזבח. (13) פרק ב. (14) שם יג: (15) ויקרא ז, יב. (16) ותם גובה מגופו של המזיק בלבד.

ג. וכיצד גובה? שאכל הנזק וחבורתו מן הבשר בקדשה¹⁷ כנגד חצי נזק שלו. וכיצד אינו גובה כנגד האמורין? שאם היה לו לגבות פחצי נזקו שזה דינר, והיה פל הבשר עם האמורין שזה שני דינרים, והבשר בלא אמורין שזה דינר וחצי - אינו גובה שני שלישי הבשר¹⁸, אלא חצי הבשר בלבד¹⁹.

(17) כדין קדשים קלים. (18) כלומר, חצי נזק כולו מן הבשר. (19) כלומר, שלושת רבעי דינר. ורבע הדינר, כנגד החלק המגיע לו מן האימורים, מפסיד הניזק. המזיק יכול

ד. וכן שור הפקר²⁰ שהזיק - פטור; שנאמר: שור רעהו - עד שיהיו הנכסים מיוחדים לבעלים²¹. כיצד? שור הפקר שנגח, וקדם שיתפש אותו הנזק בא אחר וזכה בו - הרי זה פטור²². ולא עוד, אלא שור המיוחד לבעלים שהזיק, ואחר שהזיק הקדישו או הפקירו - הרי זה פטור; עד שיהיו לו בעלים בפשעת הזקו ובפשעת העמדה בדין²³.

(20) בלי בעלים, שם יג: (21) משנה שם ט: (22) כי בשעת הנגיחה לא היו לו בעלים. (23) שנאמר: "והועד בבעליו... והמית איש" (שמות כא, כט) עד שתהא מיתה והעמדה בדין שווין כאחד, כלומר בבעל אחד, שם.

ה. שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, בין תם בין מועד - פטור; לפי שאין העובדי כוכבים מחביבין²⁵ את האדם על בהמתו שהזיקה, והרי אנו דניין להם פדיניהם²⁶. ושור של עובד כוכבים שנגח של ישראל, בין תם בין מועד - משלם נזק שלם; קנס זה הוא לעובדי כוכבים, לפי שאינן זיהרין במצות ואינן מסלקין הנזק²⁷, ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן - אין משמירין אותה, ומפסדין ממון הבריות.

(24) משנה שם לו: (25) בית-הדין שלהם אינו מטיל על בעל הבהמה חובת תשלום בעד נזקי בהמתו, ואינו רואה בזה נושא לטיפול בית המשפט. (26) ירושלמי בבא-קמא פרק ד הלכה ג, "ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר: כדיניהם". (27) מתוך שאין חסים על ממון זולתם. לפי הגמרא (שם לח.). ודין זה נאמר רק בעמים שלא קיבלו עליהם שבע מצוות בני נח.

ו. שור תם שהזיק²⁸, אם מכרו המזיק עד שלא עמד בדין²⁹, אף על פי שהוא מכור³⁰ - הרי הנזק גובה הימנו³¹, וחוזר הלוקח וגובה מן המזיק שמכר לו; שפינן שנגח קול יש לו³², ולא היה לו ללוקח לקח עד שיגבה הנזק.

(28) ברייתא, שם לג: (29) עם הניזק. (30) והקונה רשאי לעבור בשור. (31) כי שור תם גובים מגופו, וכאילו עשו אותו אפותיקי לניזק. (32) ואינו דומה לשאר אפותיקי של מטלטלין, שאין גובים מן הקונה. ברייתא זו, לפי דעת רבינו, נאמרה לדעת ר' עקיבא, שאמר "הוחלט השור", אולם זה דוקא לאחר שעמד בדין, ולא לפני שעמד בדין (עי' מאירי לבבא-קמא עמוד 102, ועי' מגיד-משנה).

ז. הקדישו המזיק - הרי זה מקדש³³, פדי שלא יאמר³⁴: הקדש יוצא בלא פדיון. שחטו - גובה מבשרו. נתנו במתנה - מה שעשה עשוי³⁵, ויגבה הנזק ממנו.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

33) אפילו לדעת רבי עקיבא. (34) הידוע שזה שורו של פלוני ואינו יודע שנגח, וראה שהקדישו ויצא לחולין, יאמר: הקדש יוצא בלא פדיון, שם. (35) ורשאי המקבל לעבוד בו, כמו בדין מזיק שמכר.

24 הנזק המטלטלין בתי המזיק - גובין לו מהם לאחר
25 מותו.⁵⁵

52) כי מטלטלין של יתומים אינם משועבדים לא לבעל-חוב ולא לניזק (שם יד:). משמע, שאפילו מטלטלין של יתומים גדולים אין גובים. (53) הקרקע הגרועה ביותר, משנה גיטין מח: (54) התובע חוב מן היתומים. (55) כי זכה בהם בתפיסתו, דברי רבא בבא-קמא יד:

26 יב. כבר תקנו הגאונים⁵⁶ לגבות בעל חוב מן
27 המטלטלין⁵⁷, ופשטה תקנה זו בכל בתי דינין.
28 לפיכך מגבין הנזקין⁵⁸ מן המטלטלין של יתומים.
29 ואם לא הגיב מטלטלין⁵⁹ - גובין לו מן הזבונות⁶⁰;
30 שכל הבא לפרע מנכסי יתומים - לא יפרע אלא מן
31 הזבונות, כמו שבארנו⁶¹.

56) רי"ף בבא-קמא (הוצאת וילנא ו. 57) מכיון שהרבה בני אדם אין להם קרקע, והמלוה סומך על המטלטלין (מאירי). (58) ודינם כבעל-חוב, דעת הרי"ף שם. (59) הסדר כמו במזיק: קודם מטלטלין, ואם אין מטלטלין גובה קרקע. (60) ולא עידית כמו ממזיק עצמו. (61) בהלכה יא.

32 יג. אין הנזקין⁶² משתלמין, ואין חיבין בכפר⁶³,
33 ואין הבהמה נהגת⁶⁴, אלא בראיה ברוה⁶⁵
34 ובעדים הפשרים⁶⁶ להעיד. שלא תאמר: הואיל
35 ואין מצויין באריות הסוסים וברפת הבקר וגדרות
36 צאן אלא העבדים והרועים⁶⁷ וכיוצא בהן, אם
37 העידו שבהמה זו הזיקה את זו - שומעין להם,
38 ואם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה
39 או העידו בשראר נזקין - סומכין עליהן⁶⁸. אין
40 הדבר כן, אלא אין מחזיקים לעולם ממון על פי
41 עדים עד שהיה עדים הפשרים להעיד שאר
42 עדיות⁶⁹, ויעידו⁷⁰, ויחיבו בית דין המזיק לשלם.

62) משנה בבא-קמא יד: (63) מועד שהמית את האדם משלם כופר ליורשים. (64) כשהמיתה אדם. (65) ולא על יסוד אומדנא. (66) ולא בעבדים, בנשים ובגויים. (67) הרועים פסולים לעדות, כי דינם כגזלנים, מפני שמרעים בהמתם בשדות אחרים, סנהדרין כה: (68) מכיון שאין עדים אחרים שראו, ואין לדמות למקרים שאפשר להזמין מראש עדים כשרים, כגון בהלואה ועוד. (69) כגון הלואה. (70) על הנזק וכו'.

43 יד. שור שהיה רועה⁷¹ על גפי הנהר⁷² ונמצא שור
44 הרוג בצדו, אף על פי שזה מנח נזה מועד לגח, וזה
45 מנשף וזה מועד לשף - אין אומרים⁷³: בידוע
46 שזה נשכו וזה נגחו. ואפלו גמל האחר⁷⁴ בין
47 הגמלים ונמצא [גמל] הרוג בצדו - אין אומרים⁷⁵:
48 בידוע שזה הרגו, עד שראוהו עדים פשרים.

(71) בבא-בבא צג. (72) רשב"ם בגמרא שם אומר: לא

1 ח. הדיק ועמד בדין³⁶ ואחר כך מכרו - אינו מכור³⁷.
2 הקדישו - אינו מקדש. נתנו במתנה - לא עשה ולא
3 פלוס. קדמו³⁸ בעלי חובות של מזיק³⁹ ותפסוהו, בין
4 שחב עד שלא הדיק⁴⁰ בין הדיק עד שלא חב - לא
5 זכו, אלא הנזק גובה ממנו⁴¹; ואפלו היה של בעלי
6 חובות מתחלה⁴² והדיק - הרי זה גובה מגופו.

36) המשך הברייתא הקודמת. (37) כי השור הוחלט, וגופו שייך כבר לניזק. (38) לפני שבא הניזק. (39) שלהם חייב המזיק כסף. (40) אפילו אם החוב שלהם קדם לנזק, והם הראשונים בתור לפני הניזק. (41) משור המזיק. (42) לפני שהזיק, שם לד.

7 ט. מועד⁴³ שהדיק, בין עמד בדין בין שלא עמד
8 בדין, והקדישו או מכרו או נתנו במתנה או שחטו
9 - מה שעשה עשוי⁴⁴. קדמו בעלי חובות
10 והנהיגוהו⁴⁵, בין חב עד שלא הדיק בין הדיק עד
11 שלא חב - זכו בו; לפי שאין משתלם הנזק⁴⁶ אלא
12 מן המעלה שבנכסי המזיק⁴⁷, והרי כל נכסיו
13 משעבדין⁴⁸ לנזק זה.

43) המשך הברייתא הקודמת. (44) והשור כולו קניינו של ההקדש, של הקונה, או של מקבל המתנה. (45) לרשותם. (46) מגופו. (47) ודינו כבעל-חוב, ובמטלטלין אין דין קדימה, ובעל-חוב מאחר שקדם וגבה מהם, זכה. (48) ואין שעבודו על גוף השור במיוחד, כמו בתם.

14 י. כשפית דין נזקין לגבות לנזק מנכסי המזיק -
15 גובין מן המטלטלין תחלה⁴⁹; ואם לא היו לו
16 מטלטלין כלל או שלא היו לו מטלטלין כנגד כל
17 הנזק - גובין השאר מן הקרקע המעלה שבנכסי
18 המזיק⁵⁰. וכל זמן שימצאו מטלטלין, ואפלו סבין⁵¹
19 - אין נזקין לקרקע.

49) "כסף ישיב לבעליו" (שמות כא, לד) לרבות שוה כסף, ואפילו סובין, שם ז. וכדעת רב פפא (שם עמוד ב), שכל מטלטלין הם בחינת "מיטב", כי אם אי-אפשר למכור במקום זה, יימכרו במקום אחר. (50) "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" (שם כב, ד), וכדעת ר' עקיבא, שהכוונה למיטב שדהו של מזיק (שם ז.). בקרקע דרוש "מיטב", כדי שישגי בנקל קונה. (51) קליפות גרגרי התבואה הנשארות בנפה אחרי שהוציאה את הקמח.

20 יא. מת המזיק קדם שישלם - אין בית דין נזקין
21 למטלטלין של יתומים⁵², אלא לקרקע. וגובין לנזק
22 מן הזבונות⁵³. מפני שהנזק נעשה כבעל חוב⁵⁴,
23 והמטלטלין אינן משעבדין לבעל חוב. ואם תפס

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום שלישי י"ג תמוז – ספר נזיקין – הלכות נזקי ממון קעז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

(18) תם כדינו ומועד כדינו. (19) אפילו היה מועד אינו משלם כלום, בניגוד לדעת סומכוס, שם משלם רבע ומועד חצי דמי העובר.

ד. נגח פרה מעברת והפילה - אין שמין פחת פרה²⁰ בפני עצמה ופחת הולד בפני עצמו²¹, אלא שמין פמה היתה הפרה שנה כשהיתה מעברת²² ובקריאה²³ ובמה היא שנה עכשו²⁴, היא והנפל שלה, ומשלם הפחת²⁵, או חצי²⁶ - אם היה תם.

(20) ההפרש בין דמי הפרה החיה לדמי הפרה המתה. (21) ההפרש בין דמי הוולד החי לדמי הוולד המת. (22) מחיר זה כולל דמי עובר ולא דמי וולד חי, שדמיו מרובים מדמי עובר. חישוב זה הוא לטובת המזיק הטוען: שורי הזיק פרה מעוברת, על כן גם החישוב צריך להיות לפי דמי פרה מעוברת. (23) כשהיא מעוברת היא נראית בריאת בשר ושמנה, וזה מעלה את דמיה. (24) לאחר הנגיחה. (25) אם הוא מועד. (26) חצי הפחת.

ה. היתה הפרה לאחר והולד לאחר: הרי פחת השמן²⁷ שפחת גוף הפרה²⁸ - לבעל הפרה, ופחת הנפח²⁹ - חולקין אותו בעל הפרה עם בעל הולד³⁰, והנפל - של בעל הולד.

(27) כשהפרה מעוברת היא מוסיפה שומן, וזה בא בחישוב דמי הנזק. (28) שהרי השומן נבלע באיבריה, ואין לגוף העובר חלק בו. משום כך פחת זה שייך לבעל הפרה. (29) כשהפרה מעוברת הנפח שלה גדול יותר ונראית בעלת איברים גדולים, ומחירה עולה. גם זה בא בחישוב דמי הנזק. (30) ובעל הוולד מקבל חצי, שהרי גם לגוף הוולד חלק בגידול הנפח.

ו. שור שהיה רודף אחר שור אחר והנזק³¹, הנזק אומר: שורף הזיק, וזה אומר: איני יודע³², שמא בסלע לקה - המוציא מחברו עליו הראיה. ואף על פי שהנזק אומר: אני יודע פגועי, וזה אומר: איני יודע. טען הנזק ואמר: ודאי אתה יודע³³ ששורף הזיק - הרי זה נשבע שבועת הסת³⁴ שאינו יודע, אם היה מועד; אכל אם היה תם - פטור אף משבועת הסת; שאפילו הודה מעצמו³⁵ - פטור, שחצי נזק קנס הוא, ומודה בקנס - פטור הוא³⁶.

(31) הנדרף. (32) כך מפרשת שם הגמרא את המשנה "רישא ניזק ברי ומזיק שמא". אין מחייבים לשלם כסף אלא על פי הוכחה ברורה, ואין טענת הניזק-התובע מספקת, אפילו היא חזקה מטענת הספק של המזיק. (33) ואתה טוען "איני יודע" כדי להשתמט מן התשלום. (34) שבועה שתיקנוה חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין לתובע עדים (שבועות מ:). ופירוש המלה "הסת" הוא, החכמים הסיתוהו להישבע, כדי להפיס את דעת התובע. שבועה כזו שונה מיתר השבועות בזה, שאינה צריכה נקיטת חפץ, כלומר, אין הנשבע אוזח ספר תורה (רבינו בפרק יא מהלכות שבועות הלכה יג). (35) ששורו נגח. (36) בבא קמא סד: דין זה

גרסינן "על גב הנהר". לעיני רבינו כן היתה הגירסא "ע"נר". (73) לשון הגמרא שם. והטעם הוא, מכיון שיש שם עוד שוורים, אין דנים לפי אומדנא בלי ראיה ברורה. (74) נושך ובוטע. (75) פלוגתא של תנאים שם, ופסק כתנא-קמא.

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשפ"ב

פרק תשיעי

(1) נתבאר מהו הנקרא "גוף הנזק" כדי שיהיו תשלומי התם נגבים ממנו. וכן נתבאר בו אם אירע ספק או מחלוקת בין המזיק והניזק, דינם ופרטי דברים אלו וכן משפט מזיק אחד שהזיק לשנים וכיוצא בזה באלו הדברים.

א. פהמה² מעברת שהזיקה - גובה חצי נזק ממנה ומולדה³; מפני שהוא מגופה⁴. אכל תרנגולת שהזיקה - אינו גובה⁵ מביצתה⁶; מפני שהביצה אינה מגופה, אכל מבדלת ומפרשת ממנה⁷.

(2) בבא קמא מו. (3) ואם הפרה איננה, גובה כל חצי הנזק מן הוולד. וזהו דעת רבא שם, מז. (4) הוולד, בהיותו עובר בשעת הנגיחה, גוף אחד הוא עם הפרה. על כן גם בתם שאינו גובה אלא מגופו, גובה אף מן הוולד. (5) חצי הנזק. (6) שהטילה לאחר שהזיקה. זהו המשך דברי רבא, שם. (7) אינה מחוברת לגוף התרנגולת אפילו בהיותה עוד במעיה, מה שאין כן וולד בהיותו עובר שמחובר לפרה. ומזה אתה למד, שאם ידוע שהביצה הייתה מקושרת לאשכול או לאם בשעה שהזיקה, גובים ממנה (לפי מגיד משנה וכדעת התוספות).

ב. מעברת שנגחה ונמצא ולדה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה ולדה⁸ או אחר שנגחה ולדה⁹ - משלם חצי נזק מן הפרה¹⁰, ואינו גובה מן הולד כלום¹¹ עד שייביא¹² ראיה שבשעה שנגחה היתה מעברת; שהמוציא¹³ מחברו עליו להביא הראיה¹⁴.

(8) ואין לוולד כל חלק בנגיחה, וכל חצי הנזק משתלם אך ורק מגוף הפרה. (9) ואז גובה חצי הנזק מן הפרה ומוולדה, כמו בהלכה הקודמת. (10) בנוגע לתשלום מגוף הפרה אין הבדל אימתי נולד הוולד. (11) אפילו במקרה שהפרה איננה. בניגוד לדעת סומכוס (במשנה, שם), שממון המוטל בספק חולקים, וגובים מן הוולד רבע נזק, היינו חצי מחצי הנזק. (12) הניזק. (13) ממון. (14) וזהו דעת החכמים, דם, מו:

ג. שור שנגח פרה מעברת ונמצא עברה נופל¹⁵ בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה הפילה¹⁶ או מחמת נגיחה הפילה¹⁷ - משלם נזק הפרה¹⁸, ואינו משלם נזק הולד¹⁹; שהמוציא מחברו עליו הראיה.

(15) מת. (16) ובעל השור אינו אשם בנזק העובר. (17) ובעל השור חייב אף בחצי נזק של העובר, כלומר, חצי דמי העובר, אם השור היה תם, ונזק שלם אם היה מועד.

לומדים מן הפסוק "אשר ירשיעון אלוהים" (שמות כב, ח), ולא המרשיע את עצמו.

ז. הִיוּ שְׁנֵים רֹדְפִים אֶחָד אֶחָד, וְהָרִי עֲדִים שְׁאֶחָד מֵהֶן הָיִק, וְאֵין הָעֲדִים יוֹדְעִים אֵי זֶהוּ מְשַׁנִּיהֶם, זֶה אֹמֵר: שׁוֹרֵף הָיִק, וְזֶה אֹמֵר: שׁוֹרֵף הָיִק - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין³⁷. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד - חֵיב לְשַׁלֵּם³⁸ מִגּוֹף הַפְּחוֹת שֶׁבְּשְׁנֵיהֶם⁴⁰. וְאִם הָיוּ מוֹעֲדִין - מְשַׁלְמִין נֹזֵק שֶׁלֹּם מִנְכָּסֵיו⁴¹.

לומדים מן הפסוק "אשר ירשיעון אלוהים" (שמות כב, ח), ולא המרשיע את עצמו.

ז. הִיוּ שְׁנֵים רֹדְפִים אֶחָד אֶחָד, וְהָרִי עֲדִים שְׁאֶחָד מֵהֶן הָיִק, וְאֵין הָעֲדִים יוֹדְעִים אֵי זֶהוּ מְשַׁנִּיהֶם, זֶה אֹמֵר: שׁוֹרֵף הָיִק, וְזֶה אֹמֵר: שׁוֹרֵף הָיִק - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין³⁷. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד - חֵיב לְשַׁלֵּם³⁸ מִגּוֹף הַפְּחוֹת שֶׁבְּשְׁנֵיהֶם⁴⁰. וְאִם הָיוּ מוֹעֲדִין - מְשַׁלְמִין נֹזֵק שֶׁלֹּם מִנְכָּסֵיו⁴¹.

ולא כמו בהלכה הקודמת שספק הוא, אם השור הזיק. במקרה זה לו הודה המזיק, היה חייב לשלם, ואין לפטור אותו כדין מודה בקנס, כי ישנם עדים ואף על פי שאינם יודעים שורו של מי הזיק, מועילה עדותם שלא לדון כמודה בקנס (לחם משנה, הלכה ט). (38) על יסוד הכלל הנזכר בהלכה הקודמת "המוציא מחברו עליו הראיה". (39) כי ודאי הוא ששורו הזיק. (40) כשהוא תם. ואם כולו אינו שווה דמי חצי הנזק, מפסיד הניזק את ההפרש, כי המזיק יוכל לטעון שמה הפחות הזיק. (41) כי התשלום מוטל על בעל השור ועל נכסיו ולכן אין כל משקל לשאלה: מי הזיק.

ח. בְּמֵה דְּבָרִים אֲמֹרִים⁴²? בְּשִׁשְׁנֵי הַשְּׁוֹרִים עוֹמְדִין; אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אֶבֶד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן תָּם, אָף עַל פִּי שֶׁהָיוּ שֶׁל אִישׁ אֶחָד - פְּטוּר, שֶׁהָרִי אֹמֵר לוֹ: הִבֵּא רֵאִיָּה⁴³ שֶׁהָיָה הָעוֹמֵד הוּא שֶׁהָיִק וְאֶשְׁלֵם לָךְ.

(42) שאם היו שניהם של איש אחד חייב לשלם. (43) כי המוציא מחברו עליו הראייה. שמה המזיק זה שאבד או שמת, ותם אינו משלם אלא מגופו. [ור"ן זה נאמר רק כשנאבד התם, אבל כשנאבד המועד חייב בעל השוורים בחצי נזק ממה נפשך, אם המועד הזיק, חייב לשלם מנכסיו נזק שלם, ואם התם הזיק, הרי הוא עומד לפנינו ואפשר לגבות מגופו. כך פירש בעל מאירת עיניים בחושן משפט סימן ת סעיף קטן ה. אולם סגנונה של הלכה זו כאן מתנגד לפירוש זה. רבינו כותב אם מת "אחד מהם", ומשמע שאין כל הבדל איזה מהם מת. מתקבל איפוא על הדעת פירושו השני, שהמדובר כשלא ידוע איזה מהם תם ואיזהו מועד.]

ט. הִיוּ שְׁנֵי הַשְּׁוֹרִים⁴⁴ הִרְדְּפִין אֶחָד גְּדוֹל⁴⁵ וְאֶחָד קָטָן⁴⁶, הִנָּזֵק אֹמֵר: גְּדוֹל הָיִק, וְהַמִּזִּיק אֹמֵר: קָטָן הָיִק; הִיָּה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוֹעֵד, הִנָּזֵק אֹמֵר: מוֹעֵד הָיִק⁴⁷, וְהַמִּזִּיק אֹמֵר: תָּם הָיִק⁴⁸ - הַמוֹצִיא מִחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרֵאִיָּה⁴⁹.

(44) שם לה: הלכה זו עוסקת במקרה שאין עדים כלל. (45) המספיק לתשלום חצי נזק. (46) שאינו מספיק לתשלום חצי נזק. (47) ואתה חייב לי נזק שלם. (48) ומגיע לך רק חצי נזק ומגופו של הנוגח. (49) ואם הניזק לא יביא ראייה, לא יקבל אפילו מה שהודה בו המזיק, בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי השעורים", שם לה: (ראה פירוש המשנה

י. לֹא הִיָּתָה שָׁם⁵⁰ רֵאִיָּה בְּרוּרָה שֶׁזֶה הָיִק, אֲלָא עֲדִים מְעִידִים שְׁאֶחָד מְשַׁנִּי אֶלּוֹ הָיִק - מְשַׁלֵּם הַמִּזִּיק כְּמוֹ שְׁאֹמְרִין⁵¹. וְאִם טָעַן הִנָּזֵק: שְׁאֵתָה יוֹדֵעַ וְדָאִי, שֶׁזֶה הָיִק בְּפִינִי⁵² - הָרִי הַמִּזִּיק נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה⁵³ וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שְׁהוּדָה, שֶׁהָרִי הוּדָה בְּמִקְצָת.

(50) במקרה המתואר בהלכה הקודמת. (51) ואין זה דומה לטענו בחיטים וכו', כי שם אין עדים כלל וכאן דנים במקרה שיש עדים (מגיד משנה) וראה ש"ך חושן משפט סימן פח סעיף קטן טו. (52) כגון במקרה של תם ומועד טוען הניזק: אתה יודע שהמועד הזיק. (53) כדין כל מודה במקצת, ולא ככופר הכל שנשבע שבועת היסט (ראה למעלה הלכה ו). וטעמו של דבר הוא: כשהניזק אינו טוען שהמזיק עצמו יודע, מתקבלת על הדעת טענת המזיק שלא ידוע לו איזה שור הזיק ולכן הוא פטור משבועה (ש"ך חושן משפט סימן ת סעיף קטן ד), מה שאין כן כשהניזק טוען: אתה יודע שהגדול הזיק.

יא. הִיוּ הִנָּזִקִין שְׁנֵים, אֶחָד גְּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמִּזִּיקִין אֶחָד גְּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הִנָּזֵק אֹמֵר: גְּדוֹל הָיִק אֵת הַגְּדוֹל⁵⁴ וְהַקָּטָן אֵת הַקָּטָן⁵⁵, וְהַמִּזִּיק אֹמֵר: לֹא פִי⁵⁶, אֲלָא קָטָן הָיִק אֵת הַגְּדוֹל⁵⁷ וְגְדוֹל אֵת הַקָּטָן⁵⁸; אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוֹעֵד, הִנָּזֵק אֹמֵר: הַמוֹעֵד הָיִק אֵת הַגְּדוֹל⁵⁹ וְתָם הָיִק אֵת הַקָּטָן⁶⁰, וְהַמִּזִּיק אֹמֵר: תָּם הָיִק אֵת הַגְּדוֹל⁶¹ וְהַמוֹעֵד הָיִק אֵת הַקָּטָן⁶² - הַמוֹצִיא מִחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרֵאִיָּה. לֹא הִיָּתָה שָׁם רֵאִיָּה בְּרוּרָה⁶³ - הַמִּזִּיק פְּטוּר⁶⁴. לְמָה זֶה דוּמָה? לְזֶה טוֹעֵן אֵת חֲבֵרוֹ חֲסִים וְהוּדָה לוֹ בְּשַׁעוֹרִים, שֶׁהוּא נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַסֵּת⁶⁵ וּפְטוּר אֵף מִדְּמֵי שַׁעוֹרִים⁶⁶, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהַלְכוֹת טוֹעֵן. וְאִם תִּפְסֵי הִנָּזֵק - הָרִי מְשַׁלֵּם⁶⁷ לְקָטָן מִן הַגְּדוֹל וְלְגְדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוּדָה הַמִּזִּיק; אֲבָל אִם לֹא תִפְסֵי - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמִּזִּיק כְּלוּם.

(54) וגוף המזיק הגדול מספיק לתשלום חצי הנזק הגדול, מה שאין כן גוף הקטן. (55) ומגופו אקבל חצי הניזק הקטן, ודמי חצי נזק שורי הגדול אקח משורך הגדול. (56) לא כן. (57) ותיקח רק את הקטן לתשלום חצי נזק של הגדול, אף על פי שחצי נזק של הגדול מרובה על כל שוריו, ותפסיד את השאר. (58) ותיקח חצי נזק הקטן מן הגדול. (59) ואתה חייב לשלם לי מנכסך דמי שור גדול. (60) ומגופו אקח חצי הנזק של הקטן. (61) ותיקח אותו בלבד, ואף על פי שאינו שווה חצי דמי הגדול שניזק ותפסיד את ההפרש. (62) ומגיע לך מנכסך דמי קטן בלבד. (63) הכוונה שאין שם עדים כלל, כי במקרה שיש עדים על

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי י"ד תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קעט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

במותר⁷⁹ חצי נזק. שניהם מועדין, או מועד ואדם
שחבלו זה בזה - משלמין במותר נזק שלם. אחד תם
ואחד מועד: מועד בתם⁸⁰ - משלם במותר נזק שלם,
תם במועד - משלם במותר חצי נזק. פיצד? שור תם
שהפסיד⁸¹ בשור תם אחר שזה מנה, וחזר זה
האחרון והפסיד בראשון שנה ארבעים - הרי בעל
הראשון משלם לבעל האחרון שלשים⁸². היו שניהם
מועדין - בעל הראשון משלם ששים. הראשון
מועד⁸³ ואחרון תם⁸⁴ - בעל הראשון משלם שמונים.
הראשון תם⁸⁵ והאחרון מועד⁸⁶ - בעל הראשון
משלם עשרה.

(79) בהפרש של דמי שתי החבלות שכל אחד חייב.
(80) אם הנזק שהמועד הזיק עלה על דמי חצי הנזק שהזיק
התם. (81) שעשה הפסד. (82) חצי ההפרש. (83) וחייב
מאה זוז. (84) וחייב עשרים זוז. (85) וחייב חמישים זוז.
(86) וחייב ארבעים זוז. משמיענו רבינו שלא תחשוב
שמעמידים נזק תחת נזק, אפילו במועד ותם, והמועד משלם
רק את הנזק העודף, ובדין ראשון מועד ואחרון תם משלם
המועד רק ששים, אין הדין כן, אלא משלם שמונים, היינו
מאה נזק שלם פחות חצי הנזק שהזיק התם.

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשפ"ב

פרק עשירי

(1) נתבאר בו משפט בהמה שהמיתה את האדם אם היא
תמה ואם היא מועדת, שהבעלים משלמים את הכופר,
וכיצד היא נעשית מועדת לדבר זה, ומהות הבעלים
שהבהמה הממיתה היא שלהם, וכיצד תמית ובאי זה רשות
ואי זה נפש תמית ותהיה חייבת.

א. שור שהמית את האדם בכל מקום² - בין גדול³
בין קטן⁴, בין עבד⁵ בין בן חורין, אחד תם ואחד
מועד⁶ - הרי זה נסקל. ואם המית את העובד
פוכבים⁷ - פטור, כדיניהם⁸.

(2) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. (3) בן שלש
עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות. (4) שהרי כתוב
בפירוש "או בן יגח או בת יגח, כמשפט הזה יעשה לו"
(שמות כא, לא). (5) שכתוב "אם עבד יגח השור... והשור
יסקל" (שם לב). (6) שבשניהם כתוב עונש סקילה. בתם -
"סקול יסקל השור", ובמועד - "השור יסקל" (שם כח, כט).
את כל הדינים הנ"ל מביאה המשנה בבא-קמא מא.
(7) השווה למעלה פרק ח הלכה ה. (8) והרי אנו דנין להם
כדיניהם, כנאמר למעלה.

ב. אחד שור ואחד שאר בהמה חיה ועוף⁹ שהמיתו
- הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם
למועד¹⁰ שהרג את האדם? שהתם פטור מן
הכפר¹¹, והמועד חייב בכפר¹²; ובלבד שהיה מועד
להרג¹³.

(9) אמנם בתורה כתוב "וכי יגח שור", אולם "שור" הוא

הנגיחה, אלא שאינם יודעים איזה מהם הזיק את הגדול,
נאמר למעלה בהלכה י, שמשלם כמו שאומר המזיק, וטעם
הדבר נתבאר שם (מגיד משנה). (64) אף ממה שהורה.
(65) כי הוא כופר בחיטים. (66) כי התובע מודה שהנתבע
אינו חייב לו. (67) ואף על פי שמודה בקנס פטור ובכל
מורה בקנס הדין הוא שאפילו אם תפס מוציאים מידו,
סובר רבינו שחצי נזק עדיף על קנס אחר, ואין מוציאים
מיד הניזק אם תפס. וכן פירש גם הראב"ד, מובא כאן
במגיד משנה.

יב. שור שנגח וחזר ונגח שור אחר - הרי הנזק
הראשון והבעלים שומפין בו. פיצד? שור שנה
מאתים שנגח שור שנה מאתים, ואין הנבלה יפה
כלום - הנזק נוטל מאה, ובעל השור מאה. חזר ונגח
שור אחר⁶⁸ שנה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום -
האחרון נוטל מאה, והנזק שלפניו עם הבעלים
נוטלין חמשים חמשים זוז⁶⁹. חזר ונגח שור שנה
מאתים, ואין הנבלה יפה כלום - האחרון נוטל
מאה⁷⁰, ונזק שלפניו חמשים⁷¹, והנזק הראשון עם
הבעלים עשרים וחמשה עשרים וחמשה⁷². וכן על
דרך זה חולקין והולכים⁷³.

(68) חייבים שני השותפים, היינו הבעלים והניזק, בתשלום
חצי נזק בסך מאה זוז. (69) הבעלים והניזק הראשון
מחלקים ביניהם את מאה הזוזים הנתרים. (70) כי כולם
אחראים לנזקו. (71) חלקו בשור היה מאה, כלומר חצי
השור, על כן עליו להשתתף בתשלום חצי הנזק ב-50%,
היינו, חמישים זוז, ונשארים לו חמישים זוז בלבד.
(72) חמישים זוז הנתרים מחלקים ביניהם הבעלים והניזק
הראשון שווה בשווה, כי חלקיהם בשור שווים היו.
(73) במקרה שחזר לתמותו (למעלה פרק ו הלכה ז), או
שהיה מועד לשוורים ונגח מין אחר, שאם לא כן אין כל
אפשרות לדין זה, שהרי אחרי שלוש נגיחות נעשה מועד.

יג. נזק שתפס בהמה שהזיקה, לגבות חצי נזקו
מגופה - נעשה עליה שומר שכר⁷⁴ לנזקין; ואם
יצתה והזיקה - הנזק הראשון חייב⁷⁵ בנזקה,
והבעלים פטורין. פיצד? שור שנה מאתים שנגח
והפסיד מאתים, ותפסו הנזק לגבות ממנו מאה,
וחזר ונגח והפסיד במאה וארבעים - הרי הנזק
האחרון משלם שבעים, והנזק הראשון שתפסו
משלם מותר נזקו, והוא שלשים⁷⁶, והבעלים
מאה⁷⁷. וכן כל פיוצא בזה⁷⁸.

(74) כדין המלווה על המשכון (בבא מציעא פ:). (75) כי
הוא אחראי לשמירת השור. (76) כי הוא אחראי לכל חצי
הנזק בסך שבעים זוז. (77) חלקו הקודם בשור בעינו
עומד, משנה שם לו. וגמרא לו: (78) אם מספר הניזקים
גדול יותר, תמיד אחרון אחרון נשכר, וחלק הבעלים שמור
ועומד.

יד. שני שוורים תמים שחבלו זה בזה - משלמין

29 מכיון שאינם יודעים איזהו הרג. זוהי תשובת רבינא בגמרא, שם.

ד. זה שכתוב בפרה³⁰ 'וגם בעליו יומת' - מפי¹⁸ השמועה³¹ למדו, שחייב מיתה זו בידי שמים³²; ואם נתן כפר הנהרג³³ - מתכפר לו. ואף על פי שהכפר בפרה³⁴, ממשיכין מי שנתחייב בכפר³⁵ בעל פרהו.

30 בשור מועד שהרג אדם. 31 מפי קבלת חכמינו ז"ל. 32 ולא בידי אדם. במסכת סנהדרין טו: דרשו: "אמר קרא מות יומת המכה רוצח הוא" (במדבר לה, כא), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו". 33 תשלום דמי הנהרג. זוהי דעת החכמים: "ונתן פדיון נפשו" (שמות כא, ל) דמי נזק, שם מ. 34 וחייב כפרה, כגון חייבי חטאות ואשמות - אין ממשכנים אותם. 35 ואינו דומה לחייב קרבן חטאת או אשם, שמוחזק בעינינו שלא יתירשל, ויביא את הקרבן לה', ועל כן אין צורך למשכן אותו. אבל בכופר עלול אדם להקל, כי הוא משלם אותו לחבירו, ויראה בזה חוב רגיל. ולפיכך יש צורך למשכן אותו, אם אינו משלם. זוהי בעיא שלא נפתרה בגמרא שם, ורבינו פוסק לחומרא. ואף-על-פי שדרכו לפסוק שאין מוציאים ממון בבעיא שלא נפשטה, בתשלומי כפרה דן לחומרא, וכן בהלכה ה; ובחינושי הרשב"א תירץ, שרבינו אומר שבית דין ממשכן את זה שנתחייב בכופר, והאיבעיא בגמרא מתכוונת ליורשי הנהרג (מגיד-משנה).

ה. שור³⁶ של שני שתפין שהרג - כל אחד מהם מושלם כפר שלם³⁷; שהרי כל אחד מהן צריך כפרה³⁸ גמורה.

36 מועד. 37 ואינו דומה לנזק רגיל, שכל אחד מן השותפים משלם חצי. 38 מה שאין-כן בנזק רגיל, שצריך רק להשלים להניזק דמי נזק בשלמותם. גם זו בעיא שלא נפתרה בגמרא שם. גם כאן מחמיר רבינו, משום שאין זה ספק ממון סתם שפוסקים לקולא לנתבע, אלא זה ענין של כפרה.

ו. אין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו³⁹, אם היו לו בעלים; אבל אם לא היו לו בעלים, כגון שור המדבר⁴⁰ ושור של הקדש ושור של גר שמת ואין לו יורשין אם המית - הרי זה נסקל⁴¹, וגומרין דינו אף על פי שאין לו בעלים⁴². וכן שור האשה⁴³ ושור היתומים⁴⁴ ושור האפטרופוסים⁴⁵ שהמיתו - נסקלין. ואין האפטרופוסים מושלמים את הכפר⁴⁶; שהכפר בפרה הוא⁴⁷, ואין הקטנים והחרשים והשטים בגי חייב פדי שיהיו צריכין כפרה.

39 שם מד: 40 שהוא הפקר ואין לו בעלים. 41 משנה שם, וכדעת החכמים. 42 כי ההעדה בבעלים בתורה נאמרה רק בשיש לו בעלים. 43 אף-על-פי שבתורה כתוב "בעל השור", לשון זכר (רש"י). 44 שאין להם אפטרופוס. 45 השייך ליתומים או לחרש ושוטה.

דוגמה בלבד, ולקוחה מן המציאות היום-יומית. וראה למעלה פ"א, ה"א (וראה עדויות פ"א מ"ב). 10 הלא שניהם נסקלים. 11 פטור מלשלם דמי האדם ההרוג ליורשיו, כי כתוב מפורש "ובעל השור נקי" (שמות כא, כח). שם מא, ומא: 12 שמות כא, ל. 13 אדם או בהמה, אבל מועד לחבל אדם - אינו חייב כופר, שם.

ג. והואיל וכל בהמה חיה ועוף שהרגו את האדם נסקלין, היאך ימצא מועד להרג¹⁵ עד שישלמו בעליו את הכפר? כגון שהרג שלשה עובדי פוכים¹⁶ ואחר כך הרג ישראל; שהמועד לעובדי פוכים הרי זה מועד לישראל¹⁷. או שהרג שלשה ישראל טרפה¹⁸ ואחר כך הרג שלם¹⁹. או שהרג וברח²⁰, וברביעי נתפס; שאין הבעלים חייבין בכפר עד שישקל השור²¹. וכן אם ספן שלשה בגי אדם²² באחד, או שהרג שלש בהמות²³ - הרי זה מועד להריגה²⁴, ובעלים מושלמים את הכפר²⁵. וכן אם הכירו עדים את בעל השור ולא הכירו את השור²⁶ בפעם ראשונה ושניה ושלישית, וברביעית ראו שורו שהרג²⁷ ולא היו יודעין אם זה הוא השור שהרג בשלש פעמים הראשונות או אחר הנה²⁸ - הואיל והועדו הבעלים שיש להם בכפרם שור שהרג שלש פעמים, הנה להם לשמור כל בהמתם²⁹, ומאחר שלא שמרו - מושלמים את הכפר.

14 בפעם הראשונה. 15 זוהי קושיית הגמרא, שם. 16 תשובת ר' שימי, שם. שור שהמית גוי פטור, למעלה הלכה א. 17 המגיד-משנה תמה על רבינו שפסק כדעת רב שימי, שהרי הגמרא מתפללה על רב שימי, ומקשה: "ומועד לגויים הוי מועד לישראל!?" ומסיימת ואומרת, "אלא אמר ר' שמעון בן לקיש...", זאת-אומרת שתשובת רב שימי נדחתה. והוא מתיר ואומר: שרבינו אינו גורס "אלא", והוא מפרש בניחוח, ש"מועד לגויים הוי מועד לישראל", ור' שמעון בן לקיש אומר טעם שני. 18 אדם שיש בו אחד הדברים שמטריפים בבהמה, כגון שניקב קרום מוחו, ואין סוקלים שור על טריפה, מכיון ש"אדם הרוג הרג". 19 ומועד לטריפה הרי זה מועד לשלם, שם. 20 שלוש פעמים, שם. 21 כמו שכתוב: "השור יסקל... אם כופר יושת עליו" (שמות כא, כט-ל). על כן אם לא נתפס, אין הבעלים משלמים כופר. 22 ולא מתו, וכשהרג אדם רביעי מתו כולם, בבא-קמא מא. 23 שם. 24 ומה שפסק רבינו למעלה פרק ו הלכה ח, שמועד לאדם אינו מועד לבהמה, וכל-שכן שמועד לבהמה אינו מועד לאדם, לא נאמר אלא במועד להזיק, אבל במועד להריגת בהמה מועד גם לאדם, ומכל-שכן להיפך. ראה מאירי בבבא-קמא עמוד 127, וכסף-משנה כאן. 25 כשהרג אדם אחרי ג' בהמות. 26 הם יודעים מי הוא בעל השור שהמית, אבל אינם יודעים לציין בדיוק איזה שור הוא, כי יש לו לאיש זה כמה שוורים. 27 ויודעים בדיוק איזה שור הרג ברביעית. 28 שגם כן שייך לאותם הבעלים, אבל יודעים הם ששור אחד נגח כל שלש הנגיחות הראשונות.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי י"ד תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קפא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(46) ברייתא שם, מ. (47) בניגוד לחצי נזק ונזק שלם, שחייב האפוטרופוס לשלם, וחוזר וגובה מן היתומים כשיגדלו. השוה למעלה פרק ו הלכה ד.

1 ז. שור שהוא טרפה⁴⁸ שהרג את הנפש⁴⁹, או שהיה
2 השור של אדם טרפה - אינו נסקל⁵⁰; שגאמר: וגם
3 בעליו יומת - כמיתת הבעלים כך מיתת השור⁵¹,
4 וכן שבעליו קמת הם חשוכים ואין צריכין
5 מיתה⁵² - הרי זה פטור⁵³.

(48) כגון ניקב קרום מוחו, או יש בו אחד משאר י"ז סוגי טרפות. (49) בפני עדים, אבל אם הרג בפני בית-דין הורגים אותו משום "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו - ראב"ד). (50) זוהי דעת רב אשי בסנהדרין עח. (51) מקשים זה לזה, מכיון שהתורה כתבתם בפסוק אחד, שם. (52) ואין לקיים בו "וגם בעליו יומת". [בגמרא שם נימוק אחר, שעדות זו אי אתה יכול להזימה, ואולי שני הנימוקים עולים בקנה אחד]. (53) לפיכך גם שורו פטור, ואין מקיימים בו "השור יסקל". אותו הנימוק גם בשור שהוא עצמו טריפה והרג את הנפש. אילו בעליו היו טריפה, היו פטורים ממיתה, כך גם שורו שהוא טריפה פטור ממיתה.

6 ח. המשסה⁵⁴ פלג בחרו והרגו - אין הפלג
7 נסקל⁵⁵. וכן אם גירה בו בהמה או חיה והרגהו.
8 אבל אם שטה בו נחש, ואפלו השיכו בו⁵⁶, והרגו
9 - הנחש נסקל⁵⁷; שאר הנחש שממית מעצמו
10 מקיא⁵⁸. לפיכך, זה האדם שהשיקו בו נחש פטור
11 ממיתת בית דין⁵⁹.

(54) בקול או בתנועת יד. (55) כדין שור שהגיתו אותו, שאינו חייב מיתה, ראה למעלה פרק ו הלכה ה. (56) שם את שיני הנחש בגוף האדם. (57) כדעת החכמים במשנה סנהדרין עו: עח. (58) ולפיכך דינו כהורג מעצמו וחייב, שם עח. (59) אבל חייב בדיני שמים, כי גרם למות האדם.

12 ט. אין בהמה נסקלת אם המיתה עד שנתפנה
13 להזיק למי שהיא חייבת עליו סקילה⁶⁰. אבל שור
14 שהיה מתפנה להרג את בהמה והרג את האדם⁶¹,
15 נתפנה לעובד פושכים והרג לישראל, נתפנה
16 לנפלים⁶² והרג בן קנא - פטור מן המיתה⁶³. ואם
17 היה מועד⁶⁴ - הבעלים חייבין בכפר⁶⁵, או בקנס אם
18 המית עבד⁶⁶; ואף על פי שהרג בלא פגה⁶⁷, הואיל
19 והוא מועד לזה⁶⁸.

(60) אפילו אם לא נתכוונה לזה שהרגה, כגון נתכוונה להרוג את ראובן והרגה את שמעון - נסקלת, כי אילו הרגה את ראובן, גם כן היתה חייבת סקילה, בבא-קמא מד: (61) משנה שם מד. (62) כל הדוגמאות האלה מובאות במשנה שם. (63) כמיתת הבעלים כך מיתת השור, וכשם שבעל השור שלא נתכוון פטור, כך גם השור שלא נתכוון פטור, שם. (64) כגון שהרג לפני כן שלוש בהמות. (65) אם המית בן חורין, כדעת שמואל "פטור ממיתה וחייב

בכופר", שם עמוד א, וכדעת ר' יוחנן: "לרבות כופר שלא בכוונה ככופר בכוונה", שם מג: (66) ישלם שלושים שקלים, כמו שכתוב: "אם עבד יגח השור או אמה, כסף שלשים שקלים יתן לאדניו" (שמות כא, לב). סכום זה עליו לשלם בין אם העבד שווה פחות ובין אם הוא שווה יותר, ומשום כך נחשב לקנס. השווה למעלה פרק ב, הלכה ח. (67) כדעת ר' יוחנן: "... לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה", שם מג: (68) לכן משלם כופר אף-על-פי שהשור אינו נסקל, ואין זה דומה לדין הרג וברח, שאין הבעלים חייבים בכופר מפני שהשור אינו נסקל (למעלה הלכה ג), מכיון ששם השור חייב סקילה, אבל בדין שלפנינו השור פטור מסקילה (כסף-משנה למעלה הלכה ג).

19 י. היה מועד לפלג⁶⁹ על בני האדם בבורות, וראה
20 ירק בבור⁷⁰ ונפל לבור בשביל הירק, והיה שם אדם
21 ומת; או שהיה מועד להתחכף בכתלים⁷¹ ולהפיל⁷²
22 על בני אדם, ונתחכף בכתל להנאתו, ונפל⁷³ על
23 אדם ומת מחמת חפוכו - השור פטור ממיתה, לפי
24 שלא נתפנה להמית; והבעלים חייבין בכפר, שהרי
25 זה מועד לפלג בבורות על בני אדם או להפיל עליהם
26 הכתלים. והיאך יודע שנתחכף להנאתו?⁷⁴
27 כשנתחכף לאחר שהפיל והמית⁷⁵.

(69) שם מח: (70) דוגמת רב יוסף, שם. (71) שם מד. (72) את הכתלים. (73) הכותל מחמת חיכוכו. (74) ולא נתכוון להרוג אדם. (75) גמרא שם.

28 יא. אין הבעלים משלמין את הכפר עד שתמית
29 בהמתן חוץ מרשותן; אבל אם המית ברשות
30 המזיק, אף על פי שהוא בסקילה⁷⁶ - הבעלים
31 פטורין מן הכפר⁷⁷. כיצד? הנכנס לחצר בעל הבית
32 שלא ברשותו, ואפלו נכנס⁷⁸ לתבוע שכרו⁷⁹ או
33 חוב⁸⁰ ממונו, ונגחו שורו של בעל הבית ומת -
34 השור בסקילה, והבעלים פטורין מן הכפר; שהרי
35 אין לו רשות לכנס לרשותו של זה שלא מדעתו.
36

(76) טענת הבעלים: "באיזו רשות נכנסת לחצרי", מועילה לענין תשלומי ממון וקנס בלבד, אבל לא לענין מיתת השור, בבא-קמא כג: (77) לגבי כופר מועילה טענה זו. (78) פועל. (79) ברייתא שם, לג. (80) המלווה מן הלווה.

37 יב. עמד בפפתח⁸¹ וקרא לבעל הבית, ואמר לו 'הן',
38 ונכנס⁸², ונגחו שורו של בעל הבית - הרי הבעלים
39 פטורין; שאין משמע 'הן' אלא עמד במקומו⁸³ עד
40 שאדבר עמו.

(81) שם. (82) כי הבין את תשובת 'הן' כנתינת רשות להכנס. (83) כדעת החכמים בברייתא.

41 יג. בהמה שנכנסה לחצר הנזק, ודרסה על גבי
42 תינוק⁸⁴ דרך הלוחה⁸⁵ והרגתהו - הבעלים משלמין
43 את הכפר⁸⁶; שהרגל מועדת⁸⁷ להזיק בדרך הלוחה,
44 וברשות הנזק חייב אף על השן ועל הרגל⁸⁸, כמו

"הכל לפי שויו של נהרג"

במהותו של תשלום כופר יש לחקור האם הוא חיוב נפרד בפני עצמו, או שבא במקום מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור ממיתה אם חייב או פטור מכופר). ויש לומר שאין לך אלא חידושו המפורש בקרא - עצם תוכן תיבת כופר שמשמעותו שבא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות: א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוא במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי נזיק וכל עניינו השלמת חיסרון הנזיק וא"כ הרי הוא חיוב בפני עצמו. ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואם יש הרי שהוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר. ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי נזיק - "הכל לפי שויו של נהרג" - ושיש כופר שלא בכוונה (נזקי ממון פ"י הי"ג) מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

(על פי דק"ר ש"ח"ג עמוד 299)

(2) ולא כמו שרואים היורשים. (3) ולא דמי בעל השור שהמית, אף-על-פי שהכופר בא לכפר על נפשו, דין זה הוא כדעת החכמים, בבא-קמא מ. (4) של הנהרג. (5) ע"י בית הדין. (6) כי התורה אינה מבחינה וכותבת "אם עבד יגח השור", שם, לב. (7) כי כתוב "אם עבד יגח השור או אמה". (8) לשון המשנה שם מא. משום כך נקרא תשלום שלשים הסלעים "קנס", כי הוא סכום קבוע בין אם העבד שור יותר או פחות מזה. (9) עבד שיצא לחירות אלא טעון עדיין שטר שחרור, כגון שחיסרו רבו אחד מכ"ד ראשי איכירי, או שהפקירו או הקדישו, גיטין מב: (10) אם המית אותו שור מועד - אין לבעליו קנס. (11) והתורה אמרה: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו". זוהי בעיא בגמרא שם, שלא נפתרה, ולפיכך בעל השור פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

- ב. למי נותנין הכפר? ליוֹרְשֵׁי הַנֶּהָרֵג. וְאִם הָמִית אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאֲבִיהָ, וְאִינוּ לְבַעַל²⁰. הָמִית מִי שֶׁחָצִיו עֶבֶד וְחָצִיו בֶּן חֹרִין²¹ - נוֹתֵן חָצִי קֶנֶס²² לְרַבּוֹ, וְחָצִי הָאֲחֵר²³ רְאוּי לְתֵן¹⁶ וְאֵין מִי יִקְחֶנּוּ¹⁷.

(12) הכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתתה, ולא זכתה בו האשה מחיים, ואין הבעל יכול לרשת אותו, כי הוא יורש רק מה שאשתו החזיקה בו מחיים. "אין הבעל נוטל בראוי - לבוא לאחר מיתתה - כבמוחזק", שם מב: (13) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. (14) חמשה עשר סלעים. (15) שהוא בן חורין. (16) חצי כופר ליורשיו. (17) שהרי אין לו יורשים, כי אין לעבד קידושין, ועל כן זוכה בו המזיק. מקור הלכה זו בגיטין מב. ומג. לפי תשובת רבא, שם.

- ג. שור שנגח אשה ויצאו ילדיה¹⁸, אף על פי שהוא²⁴

- 1 שְׂבָאֲרָנוּ⁸⁹. נִמְצְאָתָ לָמָד: שֶׁהַמוֹעֵד שֶׁהָמִית בְּכֹנָה⁹⁰
2 - נִסְקָל, וְהַבְעָלִים חֵיבִין בְּכָפֶר; וְאִם הָמִית שְׁלֹא
3 בְּכֹנָה⁹¹ - פְּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְעָלִים חֵיבִים בְּכָפֶר.
4 וְתָם שֶׁהָמִית שְׁלֹא בְּכֹנָה - פְּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן
5 הַכָּפֶר⁹²; וְאִם נִתְּפֵן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְעָלִים
6 פְּטוּרִין מִן הַכָּפֶר, וְכֵן מִקֶּנֶס שֶׁל עֶבֶד⁹³.

(84) שם, כו. (85) שזוהי "רגל" ברשות הנזיק. (86) מיד בפעם הראשונה, ולא כמו בקרן שחייב בכופר רק לאחר שלוש נגיחות. (87) מתחילתה, ולפיכך הבעלים משלמים כופר בפעם הראשונה כמו קרן אחר שלוש פעמים. (88) מה-שאי-כן ברשות הרבים שפטור על שן ועל רגל. (89) למעלה פרק א הלכה ה, ז. (90) כגון נגח. (91) כמו הדוגמה של "דרסה על גבי תינוק דרך הילוכה", והדוגמאות למעלה הלכה ט. (92) כי דין הכופר נאמר בתורה במועד בלבד, שמות כא, ל. (93) תם שהרג עבד פטור מלשלם שלושים שקלים, כי דין זה נאמר בתורה במועד בלבד, ראה למעלה הלכה ט.

- 7 יד. נִרְאָה לִי⁹⁴, שָׁאף עַל פִּי שֶׁהִתֵּם שֶׁהָמִית בְּכֹנָה
8 עֶבֶד אוֹ שֶׁפָּחָה פְּטוּר מִן הַקֶּנֶס, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סָלַע
9 הַתְּכוּב בַּתּוֹרָה⁹⁵, אִם הָמִית שְׁלֹא בְּכֹנָה⁹⁶ - מִשְׁלֵם
10 חָצִי דָמֵי הָעֶבֶד אוֹ חָצִי דָמֵי הַשֶּׁפָּחָה מְגוּפּוֹ⁹⁷, כְּאִלוֹ
11 הָמִית שׁוֹר חֲבִירוֹ⁹⁸ אוֹ חֲמוּרוֹ.

(94) זוהי סברת עצמו, בלי מקור ברור בתלמוד ובגאונים. (95) שמות כא, לב. בתורה כתוב "שקלים". בלשון המשנה נקרא שקל זה בשם סלע. גם התרגום אונקלוס מפרש שם "שקלים" - סלעים. (96) ודינו הוא שפטור מסקילה. (97) כדין תם שהזיק, שמשלם חצי נזק מגופו. (98) כי על עבדו ועל אמתו, אומרת התורה במפורש - באותו פרק, פסוקים אחדים לפני כן - "כי כספו הוא", כלומר דינו כשורו וכחמורו, אבל תם שהרג אדם שלא בכוונה פטור אף מחצי דמיו, מפני שאין דמים לבן חורין (מגיד-משנה).

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אֶחָד עֶשְׂרִי

(1) נתבאר בו כמות הכופר לפי [מה] שהוא הנהרג אם בן חורין או עבד, וכן [אם] בהמה אחת המיתה והזיקה מה דינה, וכן אם הוציאו הבעלים הבהמה מרשותם אחר שהמיתה, ותשלום דיני בהמה ההורגת.

- 12 א. כָּמָה הוּא הַכָּפֶר? כָּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדִּינִין² שֶׁהוּא דָּמִי
13 הַנֶּהָרֵג³, הַפֶּל לְפִי שְׁוִיו שֶׁל נֶהָרֵג. שְׁנֹאֲמַר: וְנִתֵּן
14 פְּדִין נִפְשׁוֹ⁴ כָּל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו⁵. וְכָפֶר הָעֶבְדִּים -
15 בֵּין גְּדוּלִים בֵּין קִטְנִים⁶, בֵּין זָכָרִים בֵּין נְקִבּוֹת⁷ -
16 הוּא הַקֶּנֶס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשִׁים סָלַע כֶּסֶף יָפֶה,
17 בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שׁוֹה מֵאָה מָנָה⁸ בֵּין שֶׁאִינוּ שׁוֹה
18 אֶלָּא דִּינָר. וְכָל הַמַּעֲפָב גֵּט שִׁחְרוּרֵי⁹ - אֵין לוֹ קֶנֶס¹⁰,
19 הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אֲדוּן¹¹, שֶׁהָיָה יָצָא לְחֵרֶת.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ט"ו תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קפג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ודנין אותו דיני ממונות, אולם זה מדובר - לפי רבא אליבא דרבי עקיבא - במקרה שברח השור לאחר שדנוהו להסקל, אבל אם לא ברח, גם אם קדמו ודנוהו דיני נפשות, חוזרים ודנים אותו דיני ממונות.

ח. ומהיכן משתלם?⁴² מן השבב שהשבב בדין⁴³ אחר שנגמר דינו; שפיון שנגמר דינו⁴⁴ לסקילה אין לו בעלים שיתחייבו בנזקיו⁴⁵. דנוהו דיני נפשות וברח - אין דנין אותו דיני ממונות⁴⁶.

(42) במקרה שקדמו ודנו אותו דיני נפשות, ואחר כך חזרו ודנו אותו דיני ממונות. (43) מן השכר שמכניס השור בחרישתו. (44) ולכן אי אפשר לגבות מן הבעלים, ואף על פי שבשעה שהזיק היו לו בעלים. (45) כי אפשר לגבות רק מחרישת השור, והוא איננו. ברייתא שם צ: ולפי פירוש רבא אליבא דרבי עקיבא שם צא. [רש"י שם מפרש כשברחו הבעלים, אולם רבינו מפרש כשברח השור, כך הבינו דבריו הראב"ד ומגיד-משנה].

ט. שור שהמית את האדם⁴⁶ והקדישו בעליו - אינו קדוש⁴⁷; וכן אם הפקירו - אינו מפקר; מכרו - אינו מכור; החזירו שומר לבעליו⁴⁸ - אינה חזרה⁴⁹; שחטו - בשרו אסור בהנאה⁵⁰. במה דברים אמורים? אחר שנגמר דינו לסקילה; אבל עד שלא נגמר דינו לסקילה, אם הקדישו - מקדש⁵¹; ואם הפקירו - הרי הוא מפקר⁵²; מכרו - הרי זה מכור⁵³; החזירו שומר לבעליו⁵⁴ - הרי זה מחזר⁵⁵; ואם קדם ושחטו - הרי זה מתר באכילה⁵⁶.

(46) הלכה זו מקורה במשנה ובברייתא שם, מד: , מה. (47) כי לאחר שנגמר דינו לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור. (48) לאחר שהמית אדם ברשותו, ונגמר דינו לסקילה. (49) והשומר חייב לשלם דמי השור לבעליו. (50) בברייתא פסחים כב: ובבבא-קמא מא. למדו דין זה ממה שנאמר בתורה (שמות כא, כח) "סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו". ושאלו: אם השור נסקל, למה צריך להוסיף ולהשמיענו שהוא אסור באכילה, הלא אסור משום נבילה? ואם נתכוון לאסרו בהנאה, היה עליו לכתוב "ולא יחנה", אלא "מגיד לך הכתוב, שאם שחטו אחר שנגמר דינו אסור" וכו', וגם עורר אסור בהנאה, מהכתוב שם "ובעל השור נקי", ופירש בן זומא "נקי מנכסיו", ותנאים אחרים למדו הנאת עורו מ"את בשרו" - הטפל לבשרו. (51) והנהנה ממנו מעל. (52) ומי שזכה והשתמש בו לחרישה וכדומה - הרווח שלו. (53) לאחר שהמית אדם ברשותו. (54) והשומר פטור, אפילו אם אחר שהחזירו יגמרו דינו של השור לסקילה, כי בזמן שהחזירו השומר, יכלו הבעלים לשחוט אותו ולאכלו.

י. שור שלא נגמר דינו שנתערב בשורים אחרים - פלן פטורין; לפי שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור⁵⁵, כדין האדם⁵⁶. נגמר דינו ואחר כך נתערב באחרים, אפלו באלף - פלן נסקלים⁵⁷; ונקברין ואסורין בהנאה, כדין בהמה נסקלת⁵⁸.

1 מועד¹⁹ ליגח - הפעלים פטורין מדמי ולדות; שלא חייבה תורה בדמי ולדות אלא לאדם²⁰.

(18) מתים. (19) וכל-שכן כשהוא תם. (20) שהכה אשה ויצאו ילדיה, כמו שכתוב: "וכי יצאו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה . . . ענוש יענוש" (שמות כא, כב), מכאן אמר ר' עקיבא: "אנשים" ולא שוורים. שם מב.

3 ד. נגח שפחה²¹ ויצאו ילדיה - משלם דמי ולדות²²; שזה דמי שנגח חמור מעפרת²³. ואם היה תם - משלם חצי דמי ולדות מגופו.

(21) כנענית. (22) אם הוא מועד, דעת רב פפא שם, מט. (23) שם.

6 ה. כיצד שמין²⁴ אותה? אומדין כמה היתה שפחה זו שוה כשהיתה מעפרת²⁵ וכמה היא שוה עתה²⁶, ונותן לבעליה הפחת²⁷ או חצי²⁸. ואם המית²⁹ השפחה - משלם הכפר הקצוב בתורה בלבד³⁰, כמו שבארנו³¹.

(24) מעריכים את השפחה שניגחה ויצאו ילדיה, לשם חישוב דמי הנזק. (25) לפני הנגיחה. מחירה אז גבוהה גם בגלל העובר וגם בגלל עצמה, שנראית משוכחת ובעלת איברים. (26) לאחר שנגחו אותה ויצאו ילדיה. חישוב זה עושה המשנה בבא-קמא מח: (27) כשהוא מועד. (28) כשהוא תם. (29) והוא מועד. (30) שלושים שקלים, ואינו משלם דמי ולדות. (31) למעלה הלכה א, שאפילו היתה שווה מאה מנה, משלם שלושים סלעים בלבד.

11 ו. שור שנתפסן לבהמה ונגח את האדם, אף על פי שאם המיתו פטור³² כמו שבארנו³³, אם חבל בו³⁴ - חייב בנזק³⁵. ואם תם הוא - משלם חצי נזק מגופו³⁶, ואם מועד - נזק שלם.

(32) ממייתה. (33) למעלה פרק י, הלכה ט. (34) הזיקו ולא הרגו. (35) כשם שחייב בתשלומי כופר כשהרג שלא בכוונה, שם מד: (36) כדעת החכמים האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם; אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", שם לג. וראה למעלה פרק ז, הלכה ג.

15 ז. שור תם שהמית³⁷ והזיק³⁸ - דנין אותו דיני נפשות, ואין דנין אותו דיני ממונות³⁹; ומועד שהמית והזיק - דנין אותו דיני ממונות⁴⁰, וחוזרין ודנין אותו דיני נפשות. קדמו ודנוהו דיני נפשות תחלה - חוזרין ודנין אותו דיני ממונות⁴¹.

(37) אדם. (38) ואחר כך הזיק ממון. (39) שתם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל. (40) ומשלם מן העליה. (41) אף על פי שכבר נגמר דינו לסקילה ואין לו בעלים. כל ההלכה הזאת כלשונה היא ברייתא שם, צ: אמנם שם כתוב: "קדמו ודנוהו דיני נפשות, אין חוזרין

קפד שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שישי ט"ז תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון

מתוך מהדורת גוגל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יוזק בו ויהיה חייב. ואי זה היא שמירתו, וכמה שיעורו ורוב משפטי הבור וענינו.

א. החופר בור ברשות הרבים³, ונפל לתוכו שור¹⁶ או חמור⁴ ומת, אפלו היה הבור מלא גזות של צמר⁵ וכיוצא בהן⁶ - הרי בעל הבור חייב לשלם נזק שלם; שנאמר: בעל הבור ישלם⁸. ואחד⁹ שור וחמור או שאר מיני בהמה חיה ועוף. לא נאמר שור וחמור אלא בהמה¹⁰.

(2) משנה, בבא קמא נ: (3) מקום שאינו רשאי לחפור שם. (4) הדוגמא לקוחה מן התורה "וכי יפתח איש בור ... ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג). (5) הדוגמא של שמואל, שם. (6) ריפור רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור. (7) החופר נקרא בעל הבור וחייב, מכיוון שעשהו, אף על פי שאינו שלו. (8) ולא חשוב אם המוות בא מחבטה או מהבל. (9) ודין אחד. (10) דוגמא מן המציאות היום-יומית, משנה שם נד:

ב. אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר בור ברשותו¹¹ ופתחו לרשות הרבים¹² או פתח לרשות חברו¹³, או שחפר ופתח לרשותו¹⁴ והפקיר רשותו¹⁵ ולא הפקיר בורו - הרי זה חייב¹⁶ בנזקיו. אבל אם הפקיר רשותו ובורו, או שהפקיר בורו שפרשותו¹⁷ או הקדישו - הרי זה פטור. שנאמר: בעל הבור ישלם - מי שיש לו בעלים, וזה הפקר; ובתחלה¹⁸ ברשות חפר¹⁹, מפני שחפר ברשותו.

(11) כגון בחצירו, מקום שמותר לו לחפור שם. (12) והפתח של הבור, שדרכו אפשר ליפול, נמצא ברשות הרבים. משום כך חייב בעל הבור. (13) אף על פי שהפתח נמצא ברשות היחיד, שאין רבים מצויים בה, בכל זאת חייב. (14) כלומר גם החפירה וגם הפתיחה נעשו ברשותו. (15) וכל אחד רשאי להיכנס לשם. (16) כי הוא בעל הבור, והתורה אומרת "בעל הבור ישלם", אף על פי שחפר את הבור וגם פתחו בחצירו. (17) ולא הפקיר רשותו. (18) כאשר חפר את הבור. (19) ואין לחייבו על מעשה החפירה, כשם שמחייבים את החופר ברשות הרבים על מעשה החפירה, אף על פי שאינו בעל הבור. כל ההלכה הזאת במשנה שם מט: ובגמרא שם נ.

ג. אחד החופר בור או שחפר מאליו²⁰ או שחפרתו³⁰ בהמה²¹ או חיה - הואיל והוא חייב למלאתו²² או לכפותו ולא עשה, הרי זה חייב בנזקיו. ואחד החופר או הלוקח²³ או שנתן לו במתנה; שנאמר: בעל הבור ישלם - מי שיש לו בעלים מקל מקום²⁴.

(20) ברשותו, כגון ששקעה האדמה, ובהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו מדובר, כמו בהלכה הקודמת. (21) בין אם זו בהמתו ובין אם זו בהמת חבירו. במקרה שזו בהמת חבירו, חייב בעל הבהמה בנזקי החצר, והאחריות לבור נופלת על בעל הבור ולא על בעל הבהמה, כי יכרה "איש" בור, אמרה

(55) ומכיון שאין מכירים אותו, אין זה בפניו. (56) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם אף שור בפניו, שם מה. (57) ואינו בטל ברוב, כי בעלי חיים חשובים הם ודבר חשוב אינו בטל, ומכיון שכולם אסורים בהנאה, אין הפסד לבעלים בסקילה, על כן סוקלים אותם, כדי לקיים מצות סקילה בשור שנגמר דנו, סנהדרין עט: פ. (58) ולא כדין נבילה סתם שמותרת בהנאה.

יא. פרה מעברה שהמיתה את האדם, וכן כל בהמה שנעברה בה עברה⁵⁹ - הרי עברה כמותה; היא ועברה נגנזה⁶⁰, היא ועברה נרבעה.

(59) כגון שנרבעה על-ידי אדם וחייבת מיתה, ויקרא כ, טו. (60) וגם העובר חייב סקילה, דעת רבא שם, פ.

יב. נגנזה והמיתה ואחר כך נתעברה⁶¹: אם עד שלא נגמר דינה נתעברה, וילדה קדם גמר דין - וילדה מת⁶²; ואם ילדה אחר גמר דין - וילדה אסור⁶³, שהעבר ייף אמו הוא⁶⁴. ואם נתערב ילד זה באחרים - כונסין את כלם בכפה⁶⁵ עד שימותו שם⁶⁶.

(61) כלומר שהעובר לא היה בשעת הנגיחה. (62) כי לא היה בשעת הנגיחה, וגם לא בשעת גמר הדין. (63) אף-על-פי שלא היה בשעת הנגיחה. אבל אינו נסקל, מכיון שלא היה בשעה שננחה. (64) ומכיון שנגמר דינה של האם, ואסורה באכילה ובהנאה, גם העובר אסור. במה דברים אמורים כשנתעברה לפני גמר דין, אבל נתעברה לאחר גמר דין וילדה, הוולד מותר, מפני שגם הזכר המותר באכילה גרם לוולד, וזה וזה גורם מותר (רבינו בהלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד). (65) בחדר מאסר. (66) ואין סוקלים אותם, כי הוולד האסור עצמו אינו חייב סקילה, ברייתא שם, ס.

יג. שור הנסקל שהוזמו עדי⁶⁷ - כל הקודם בו זכה⁶⁸, שהרי משנזמר דינו הפקירוהו בעליו⁶⁹. ואם העידו שבעליו רבעה⁷⁰, והזים⁷¹ את העדים - הרי השור לבעליו, והקודם ומשכו לא זכה בו; שפין⁷² שהבעל יודע פצצמו שלא חטא ושאלו עדי שקר הם, והרי הוא מניח⁷² להזמם, לא הפקיר.

(67) שבאו עדים והעידו על עדי הנגיחה: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, ולפי התורה מאמינים לעדים המזימים, ופסק-הדין של סקילה מתבטל. (68) מימרא של רבי יוחנן, כריתות כד. (69) כי האמין לעדים, וסבור היה שאין לו כלום בשור זה, מכיון שאסור בהנאה. (70) והשור חייב סקילה. (71) בעל השור הביא עדי הזמה. (72) מצפה. (73) מימרא של רבא שם.

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשפ"ב

פרק שנים עשר

(1) נתבאר בו מה ענין הבור, ובאי זה רשות יהיה ואי זה דבר

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שישי ט"ז תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קפה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ז. בור של שני שתפין, ועבר הראשון ולא פסהו, 19
השני ולא פסהו - הראשון חייב⁴⁴ עד שימסר
דליו⁴⁵; לשני; ומשמסר דליו לשני לדלות ממנו
נפטר הראשון ונתחייב השני לכסותו. פסהו
הראשון⁴⁶, ובא השני ומצאו מגלה ולא פסהו -
השני חייב. ועד אימתי יהיה השני לבדו חייב?
עד שידע הראשון שהבור מגלה, וכדי שישכר
פועלים⁴⁷ ויכרת ארזים ויכסנו. וכל שימיות בו
תוף זמן זה - הרי השני לבדו חייב⁴⁸ בו; וכל
שימיות בו אחר זמן פזה⁴⁹ - שניהן חייבין לשלם,
שהרי שניהן פשעו בו. 29

(44) כי מרגע שהראשון דלה והשאיר את הבור פתוח,
נתחייב בנזק שיבוא. זוהי גירסת הרי"ף ורבינו במשנה, שם,
שלא כגירסה במשנתנו האומרת, "השני" חייב. (45) את
הדלי לדלות מים (ואולי שימש הדלי גם כיסוי לבור, השווה
לקמן הלכה ט). זוהי דעת רבי אליעזר בן יעקב שם נא:
(46) לאחר שנשתמש בו, משנה שם נב. (47) שיעור הזמן
הדרוש לשכירת פועלים. הלכה זו היא כדעת רבי יוחנן שם.
(48) כי הראשון הוא אנוס. (49) הדרוש לפעולות האמורות
ולא עשאן.

ח. המוסר בורו לשומר - חייב בנזקיו⁵⁰. ואם מסרו
לחרש שוטה וקטן⁵¹, אף על פי שהיה מכסה⁵² -
הרי הבעלים חייבים; שהבור עשוי להתגלות⁵³, ואלו
אין בהן דעת⁵⁴. 33

(50) השומר חייב, כי נכנס במקום הבעלים, השווה למעלה
פרק ד, הלכה ד. (51) שאין בהם דעת לשמור.
(52) כראוי, שם י. (53) על ידי שקיעת העפר, והבעלים היו
צריכים להעלות זאת על דעתם. (54) לתקן ולכסות את
הבור. לפיכך אין זו שמירה מספקת, והבעלים חייבים.

ט. המכסה בורו בדליו של חבירו⁵⁵, ובא בעל הדלי
ונטל דליו - בעל הבור חייב⁵⁶. 35

(55) שלקח מבורו של חבירו שלא ברשות. (56) על הנזקים
שהזיק בורו המגולה, כי צריך היה להעלות על דעתו, שבעל
הדלי יקח את הדלי. ואין מחייבים את בעל הדלי שיודיע
לבעל הבור, שלקח את דליו, שם ל.

י. אחד החופר בור⁵⁷ או שיח⁵⁸ או מערה⁵⁹ או
חריץ⁶⁰. ולמה נאמר⁶¹ בור? עד שהיה בו כדי
להמית⁶². ובמה כדי להמית? עמק עשירה טפחים.
אכל אם היה פחות מעשרה, ונפל לתוכו שור או
שאָר בהמה חיה ועוף ומת - פטור⁶³; ואם הזקו -
חייב⁶⁴ בעל המקלה⁶⁵ נזק שלם. 41

(57) עגול. (58) ארוך. (59) מרובעת ומכוסה בקירוי.
(60) רחב ומרובע כמערה ואינה מקורה. כל הנ"ל דינם כדין
בור. (61) בתורה (שמות כא, לג). (62) או בהבל או
בחבטה. וסתם בור יש בו עומק של עשרה טפחים, ויש בו
כדי להמית. (63) כי לא הבור המיתו. (64) כי כל בור

תורה, ולא "שור" בור, וחובת הכיסוי מוטלת על בעל החצר
בלבד. (22) כי זה בורו, שם מח. (23) הקונה. (24) כולל
קנייה ומתנה. מקור דין זה במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי.
שם נאמר: "... מניין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו
במתנה? תלמוד לומר בעל הבור ישלם, לרבות את שירש
ולקח ושניתן לו במתנה" ובירושמי בבא קמא פרק ה
הלכה ו, לומר זה מהפסוק "או כי יכרה", כנראה מהמלה
"או".

ד. אחד החופר או המגלה²⁵ מקום שהיה מכסה;
שנאמר: פי יפתח איש בור²⁶ או פי יכרה. ואם פסהו
כראוי²⁷, אף על פי שהתליע²⁸ מתוכו²⁹ ונפל לתוכו
שור ומת - פטור³⁰; שנאמר: ולא יכסנו. הא אם
פסהו - פטור³¹. פסהו בדבר שיכול לעמוד בפני
שורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים, והלכו עליו
גמלים ונתרועע³², והלכו עליו שורים ונפלו בו: אם
אין הגמלים מצויין באותו מקום - הרי זה פטור,
מפני שזה אנס³³; ואם יבואו³⁴ שם גמלים אפלו
לפרקים - הרי זה חייב³⁵. 10

(25) בור שנחפר על ידי אחר. (26) יסיר את המכסה מבור
שהיה קיים כבר. (27) כיסוי שיכול לעמוד בפני שור.
(28) ואינו יכול לעמוד בפני שור. (29) ולא ניכר מבחוץ.
(30) כי אנוס הוא, שם נב. (31) ואינו מחייב לבדוק את
הכיסוי ולדרוך עליו ולנקוש עליו, כדי להיווכח אם התליע
או לא. (32) ונתקלקל, ואינו יכול לעמוד בפני שורים.
(33) כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים,
מכיוון שאין גמלים מצויים שם. (34) כלומר, ואם באו
ונתרועע הכיסוי, ואחרי כן הלכו שם שורים ונפלו.
(35) כי היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים,
כדעת ה"איכא דאמר" שם, נב:

ה. התליע מתוכו ונפלו בו שורים, אף על פי
שהגמלים מצויין שם תמיד והרי הוא פושע
לגמלים³⁶ - הואיל ומחמת שהתליע³⁷ נפלו בו
השורים, הרי זה פטור³⁸. וכן כל פיוצא פזה³⁹. 14

(36) ולו נפלו בו גמלים היה חייב. (37) ולא שנתרועע
מחמת הגמלים. (38) כי אין כל קשר בין הפשיעה ובין
מיתת השוורים, שם. (39) שאין אפשרות לתלות את הנזק
בפשיעה. ואין זה דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס
שלמעלה בפרק ד, הלכה א, כי שם לולא פשיעתו לא היה
מגיע האונס (ראה תוספות כאן).

ו. המוצא בור ופסהו וחרר וגלהו - בעל הבור
חייב⁴⁰, וזה האחרון⁴¹ פטור. סתמו בעפר וחרר
והוציא את כל העפר - זה האחרון חייב⁴²; שפנין
שסתמו בעפר נסתלק מעשה ראשון⁴³. 18

(40) זה שהבור שלו, שהשאירו מגולה. (41) שכיסה וגילה.
(42) שסתם והוציא את כל העפר. (43) נסתלק הבור שעשה
הראשון, וכשהוציא השני את העפר, הריהו חופר בור חדש
וחייב, שם כט:

- בכל עומק שהוא יש בו כדי להזיק. (65) בעל החפירה. אין רבינו אומר: "בעל הבור", כי פחות מעשרה טפחים אין עליו שם בור.
- 1 יא. הִיָּה עֵמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וַיִּמְהֵן טֶפֶח אֶחָד מֵיָם -
 2 חֵיב; שֶׁהַטֶּפֶח שֶׁל מֵיָם⁶⁶ חָשׁוּב כְּעֵמֶק שְׁנֵי טֶפָחִים
 3 בַּיָּשָׁה. הִיָּה עֵמֶק שְׁמוֹנֶה, וַיִּמְהֵן שְׁנֵי טֶפָחִים מֵיָם,
 4 אוֹ שֶׁהִיָּה עֵמֶקוֹ שְׁבַע, וַיִּמְהֵן שְׁלֹשָׁה טֶפָחִים מֵיָם,
 5 וְנִפְל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וְמֵת - אֵין מְחִיבִין
 6 אוֹתוֹ לְשֹׁלֵם⁶⁷; וְאִם תִּפְשֵׁ הַנֶּזֶק - אֵין מוֹצִיאִין
 7 מִיָּדוֹ⁶⁸; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶן סֶפֶק.
- 66 מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה. (67) בעיות שלא נפתרו, והמוציא מחבירו עליו הראייה, שם (לרבינו כאן גירסה אחרת מאשר בגמרא שלנו, ראה שם). הבעיית היא: אם גם בשניים ובשלושה טפחים מים, אומרים שמוסיפים הבל במידה כזאת שהם שקולים כנגד ארבעה ושישה טפחים יבשה, או מכיוון שהבור אינו עמוק, אין תוספת הבל כזאת. (68) כמו בכל מקרה של ספק.
- 8 יב. הַחוּפֵּר בּוֹר עֵמֶק עֲשָׂרָה טֶפָחִים, וּבָא אַחֵר
 9 וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְשָׁלֹשִׁים⁶⁹
 10 - כָּלָן חֵיבִים⁷⁰. חֹפֵר הָרֵאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה⁷¹
 11 אֶפְלֹ טֶפֶח, וּבָא הָאֲחֵרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה⁷², בֵּין
 12 שֶׁחֹפֵר בּוֹ טֶפֶח⁷³ אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַ בְּנֵן עַל שְׁפָתוֹ
 13 טֶפֶח⁷⁴ - זֶה הָאֲחֵרוֹן חֵיב⁷⁵. סָתַם טֶפֶח שֶׁהוֹסִיף⁷⁶
 14 אוֹ שִׁפְתֵּר טֶפֶח שְׁבַע⁷⁷ - הָרִי זֶה סֶפֶק אִם כָּבֵר
 15 נִסְתַּלֵּק מִעֲשֵׂה רֵאשׁוֹן⁷⁸ אוֹ עֲדִין לֹא נִסְתַּלֵּק.
- 69 זוהי הדוגמא של הברייתא. (70) אם נפל לתוכו שור והזיק או מת, מפני שכולם שותפים בבור זה של ל' טפחים, כרב וזכיד בלשון ראשון, שם עמוד ב. (71) שאין בו כדי להמית. (72) ועשה אותו לבור, שיש בו כדי להמית. (73) והוסיף את הטפח מלמטה. (74) כגון שהניח אבן על שפת הבור, והוסיף מזה טפח למעלה מן הבור, דוגמא של רבא שם, נא: (75) בכלל, בין בנזקים ובין במיתה, כדעת רבנן, שם. הטעם הוא, מכיוון שהאחרון עשה בור שלא היה קיים קודם, היינו בור שיש בו כדי להמית, לפיכך הוא לבדו חייב. ואין זה דומה למקרה הקודם, שהשלימו לכ', כי שם גם קודם לכן היה בור שעשוי להמית. (76) מלמטה. (77) מלמעלה. (78) ברגע שהאחרון הוסיף את הטפח, וכל הבור ברשותו של האחרון הוא, ואם כן אפילו סתם את הטפח שלו, נשאר בור של ט' של הראשון כמקודם, והראשון חייב.
- 16 יג. חֹפֵר הָרֵאשׁוֹן בּוֹר עֵמֶק⁷⁹, וּבָא הָאֲחֵרוֹן
 17 וְהִרְחִיבוֹ⁸⁰, וְנִפְל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְמֵת: אִם מִחֲמַת
 18 הַבּוֹר⁸¹ מֵת - הָאֲחֵרוֹן פָּטוּר, שֶׁהָרִי מַעֲט הַבּוֹר⁸²;
 19 וְאִם מִחֲמַת חֲבֹטוֹ⁸³ מֵת - הָאֲחֵרוֹן חֵיב, שֶׁהָרִי הוּא
 20 קִירֵב הָזֶק בּוֹר זֶה⁸⁴. וְכֵן אִם נִפְל הַשׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצֵּד
 21 שֶׁהִרְחִיב הָאֲחֵרוֹן - הָאֲחֵרוֹן חֵיב, שֶׁהָרִי קִירֵב הָזֶק
 22 בּוֹר זֶה, אֵף עַל פִּי שְׁמַת מִן הַהֶבֶל⁸⁵; וְאִם מִן הַצֵּד
- (79) שיש בו כדי להמית. (80) והגדיל את שטח הבור ואת אפשרות הנפילה לתוכו. (81) האוויר הלא טוב שבבור. (82) כי במידה שהבור רחב יותר, האוויר שבתוכו פחות מזיק. (83) המכה שקיבל מקרקעית הבור. (84) בזה שהגדיל את שטח הבור ושטח החבטה בתוכו. כדעת רב אשי, שם נא: (85) והלא האחרון מיעט את ההבל, בכל זאת הוא חייב, כי ייתכן שולול הרחיק את פי הבור, לא היה השור מגיע למקום פי הבור שבתחילה, ולא היה נופל לתוכו. (86) זהו פירוט לדין הראשון שבהלכה זו, שמת מחמת הבלו, האחרון פטור, ואם מחמת חבטו מת, האחרון חייב. הבדל זה בין שני הצדדים הוא כדעת ה"ש אומרים" בשם רב אשי, שם. לדעת רבינו שתי הלשונות של רב אשי שם משלימות זו את זו, (כסף משנה).
- יד. בּוֹר שֶׁחִיבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֶפְלֹ לֹא מֵתָה
 25 הַבְּהֵמָה אֲלָא מִהֶבֶל⁸⁷, וְאֵין צָרִיף לֹאֵר אִם מֵתָה
 26 מִחֲבֹטוֹ⁸⁸. לְפִיכָף, אִם הִיָּה עֵמֶק הַבּוֹר כְּרַחְבּוֹ - אֵין
 27 לוֹ הֶבֶל⁸⁹, וְאִם לֹא נִחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה וְמֵתָה -
 28 פָּטוּר⁹⁰. הִיָּה עֵמֶקוֹ יָתֵר עַל רַחְבּוֹ - יֵשׁ לוֹ הֶבֶל, וְאִם
 29 מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה - חֵיב אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִחְבְּטָה
 30 בְּקִרְעֻתוֹ⁹¹.
- 87 שבא מאליו ולא מעצם הבור. (88) שנחבט השור בקרקעית הבור גופו. דין זה הוא כדעת שמואל שם, נ: (89) אין האוויר שבו מזיק, מחלוקת רבה ורב יוסף שם נא: (90) כי המוות לא בא מפאת הבור. (91) כי מתה מחמת הבל הבור, שם.
- טו. עֲשֵׂה תֵל גְּבוּהַ בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְנִחְבְּטָה בּוֹ
 32 הַבְּהֵמָה⁹² וְמֵתָה: אִם הִיָּה גְבוּהַ עֲשָׂרָה טֶפָחִים⁹³ -
 33 חֵיב לְשֹׁלֵם⁹⁴, וְאִם הִיָּה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר עַל
 34 מִיתַת הַבְּהֵמָה⁹⁵. אֲבָל אִם הָזֶקָה בְּלֶכֶד - חֵיב לְשֹׁלֵם
 35 נֶזֶק שֹׁלֵם, וְאֶפְלֹ בְּתֵל גְּבוּהַ כֹּל שֶׁהוּא⁹⁶ אוֹ בְּחִפְרִיהַ
 36 כֹּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק כָּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וְהָרִי הוּא כְּמוֹ
 37 וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וְהָרִי הוּא כְּמוֹ
 38 אֲנָס⁹⁸.
- 92 שעלתה על התל ונפלה. (93) כשיעור העומק של בור, שיש בו כדי להמית. (94) כדעת שמואל, שהתורה אמרה "ונפל", בכל נפילה שהיא חייב, ולא דווקא לתוך עומק, שם. (95) כי המיתה אינה מצוייה בנפילה פחותה מעשרה טפחים, ולכן במקרה של מיתה בנפילה כזו, הרי זה כאונס. (96) כל גובה שהוא, כדעת תנא קמא, תוספתא שם פרק ו; ירושלמי שם פרק א, הלכה ב. (97) ועל כן פשע בעל התל, שהיה לו להעלות על דעתו, שהתל יזיק. (98) שלא היה לו להעלות על דעתו אפשרות של מיתה.
- טז. וְכֵן אֵינוֹ חֵיב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר אוֹ עַל
 40 חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל אֲלָא אִם הִיָּה הַבְּהֵמָה קִטְנָה אוֹ
 41 חֲרֹשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה⁹⁹ אוֹ סוֹמָא אוֹ שְׁנַפְלָה בְּלִילָה¹⁰⁰,

1 אַבֵּל אִם הִיְתָה פְּקֻחַת וְנִפְלָה בַּיּוֹם וּמָתָה - פְּטוּר;
2 שְׂזָה כְּמוֹ אִנָּס, מִפְּנֵי שְׁדֵרָף הַבְּהֵמָה לְרֹאוֹת וְלִסּוּר
3 מִן הַמִּכְשׁוּלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וּמָת,
4 אִפְלוּ הִיָּה סוּמָא אוֹ שְׁנִפֵּל בְּלִילָה, בֵּין שְׂהִיָּה בֶן
5 חוּרִין אוֹ עֶבֶד - הָרִי זֶה פְּטוּר¹⁰¹. וְאִם הָיָה בּוֹ
6 הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה הַפְּקֻחַת - חַיֵּב נֹזֵק שְׁלֹם¹⁰², כְּמוֹ
7 שְׂפֹאֲרָנָה¹⁰³.

28 כ. וְכֵן הַמְנִיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר¹¹⁹, וְבֹא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל
29 בָּהּ, וְנִפֵּל לְבוֹר וּמָת - הַמְנִיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם
30 מִחֲצָה¹²⁰, וּבִעַל הַבּוֹר מִחֲצָה.

119 (על שפת הבור. 120) כי הוא ובעל הבור המיתוהו.
אין בעל האבן יכול להטיל את כל האחריות על בעל הבור
בטענה, שלולא הבור לא הייתה האבן גורמת נזק לשור,
כי בעל הבור יכול לענות: לולא נתקל באבן, לא היה נופל
בבור. על כן מידת אחריותם שווה, וכל אחד משלם חצי
הנזק.

31 כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל הַדִּיּוּט וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין¹²¹
32 שֶׁנִּגְחוּ בְּאָחָד: אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל הַדִּיּוּט - מְשַׁלֵּם
33 חֲצִי נֹזֵק¹²², וְאִם מוּעֵד - נֹזֵק שְׁלֹם. שְׂהֵנֵק אֹמֵר
34 לוֹ: כָּל שְׂאוּכָל לְהוֹצִיא מִזֶּה אוֹצִיא, וְהִשְׁאָר מִמֶּנּוּ;
35 וְזֶה הוּאִיל וְהַקֹּדֶשׁ הוּא וּפְטוּר, אֶתָּה תְּשַׁלֵּם לִי
36 הַכֹּל¹²³.

121 (שלא נפדה, או שאין לו פדיון, כגון בכור בעל מום.
122) ואין שותפות של הקדש מועילה לו כלום, מכיוון
שאי אפשר לגבות ממנו בדין. 123) כי כל אחד משני
השותפים אחראי לנזק כולו, כדעת רבא שם נג.

37 כב. מִי שְׂהִיָּה חוֹפֵר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים, וְנִפֵּל עָלָיו
38 שׁוֹר וְהָרְגוּ - בַּעַל הַשּׁוֹר פְּטוּר¹²⁴. וְאִם מֵת הַשּׁוֹר -
39 נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דָּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר¹²⁵.

124 (כי חופר הבור פשע, ואין השור נסקל, כי לא נתכוון
להזיק, בבלי ערכין ז. ראה למעלה פרק י, הלכה ט.
125) אף על פי שזהו חוב בלי שטר גובה מן היורשים,
בהתאם לדעתו בהלכות מלווה ולווה סוף פרק יא.

יום ש"ק י"ז תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

1) נתבארו בו הדברים שבעל הבור פטור מנזיקה, ונזכרה
בו תולדת הבור והוא המניח תקלה כנזכר שם, ונתבארו בו
פרטי משפטי תולדה זו בשלימות, ונמשך לזה ביאור
הדברים שאדם מורשה לעשותן ברשות הרבים, וכיצד יעשה
אותם, ומה שאינו רשאי לעשותם שם, ומשפט הרבים עם
היחיד בכל מה שהוא ברשותם או על רשותם וכיצד בזה.

א. פָּלִים שֶׁנִּפְּלוּ לְבוֹר² וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פְּטוּר;
שְׁנֹאֲמֵר: וְנִפֵּל שְׂמָה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה³
לְמָדוּ: שׁוֹר - וְלֹא אָדָם⁴, חֲמוֹר - וְלֹא פָּלִים⁵. אִפְלוּ
נָפַל שׁוֹר בְּכִלְיוֹ, וּמָת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ פָּלָיו - חַיֵּב
עַל הַבְּהֵמָה וּפְטוּר עַל הַפָּלִים.

99) שאינן בנות דעת. 100) אפילו הייתה פקחת.
101) שם, דין זה הוא גזירת הכתוב "ונפל שמה שור",
ודורשים "שור" ולא אדם, בבא קמא כח: 102) טעמו
של דבר, אדם אין דרכו להתבונן בדרכים. ובהמה נזהרת
אמנם ממכשולים גדולים ומסוכנים ביותר, אבל לא
ממכשולים קטנים. 103) בהלכה הקודמת, שחייבים על
נזקי בהמה בבור פחות מ' טפחים.

8 יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין¹⁰⁴ וּמָת - הָרִי
9 זֶה פְּטוּר; שְׁנֹאֲמֵר: וְהָמָת יִהְיֶה לוֹ - מִי שְׂהֵמָת
10 שְׁלוֹ¹⁰⁵, יֵצֵא זֶה שֶׁהוּא אֶסוּר בְּהִנָּאָה וְדִינוֹ שִׁיקְבָּר.

104) כגון שור קרבן שנפל בו מום ואפילו לאחר שנפדה.
105) שיוכל ליהנות ממנו. כל זה לשון רבא, שם נא.

11 יח. הִיָּה חוֹפֵר בּוֹר, וְנִפְּלָה הַבְּהֵמָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר
12 מִקּוֹל הַחֲפִירָה וּמָתָה: אִם נָפַלָה מִלְּפָנֶיהָ - חַיֵּב;
13 מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעַתְתָּה¹⁰⁶ וְחִזְרָה עַל עֶקְבָּהּ לְאַחֹר
14 וְנִפְּלָה¹⁰⁷ וּמָתָה - פְּטוּר; שְׁנֹאֲמֵר: וְנִפֵּל - עַד שִׁנְפֵּל
15 דֶּרֶךְ נִפְּלָה¹⁰⁸. נִפְּלָה לְפָנֶיהָ מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ
16 לְבוֹר וּמָתָה - אֵין בֵּית דִּין מְחִיבִין אוֹתוֹ¹⁰⁹; וְאִם
17 תִּפְּסֵה הַנֹּזֵק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפַלָה לְאַחֲרֶיהָ
18 חוּץ לְבוֹר וּמָתָה אוֹ הָיָה הַנֹּזֵק - בַּעַל הַבּוֹר פְּטוּר¹¹⁰.

106) שנבהלה. 107) לתוך הבור. 108) זוהי נפילה על
הפנים ולא על העורף. 109) כי הבהמה מתה מחבטה
בקרקע רשות הרבים ולא בקרקע של הבור ולא בהבלו.
110) לדעת הכול, שם.

19 יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר וּמָתָה: אִם מוּעֵד
20 הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מִחֲצָה, וּבִעַל הַשּׁוֹר
21 מִחֲצָה¹¹¹; וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רִבִּיעַ
22 מִגּוּפּוֹ¹¹², וּבִעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה חֻלְקִים¹¹³ מִן
23 הַקֶּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. שְׂבַעַל הַנִּבְלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר:
24 פָּחַת נִבְלָה¹¹⁴ זוּ יֵשׁ לִי אֶצְלָךָ¹¹⁵; אָף עַל פִּי שֶׁהִיא
25 גְּרוּלָה וּפְקֻחָתָה¹¹⁶, בֵּינָן שְׁנִדְחָתָה הָרִי זוּ כְּמִי שֶׁנִּפְּלָה
26 בְּלִילָה¹¹⁷; כָּל שְׂאֵנִי יִכּוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר אֲנִי
27 מוֹצִיא¹¹⁸, וְהִשְׁאָר אֶתָּה חַיֵּב לְשַׁלְּמוֹ.

111) כי שניהם המיתוהו. כדעת רבי נתן שם.
112) שאילו השור לבדו היה ממית, היה משלם חצי נזק
מגופו, עכשיו שיש לו שותף, גם התשלום הוא למחצה,
דהיינו רבע הנזק מגופו. 113) במקום חצי.
114) ההפרש בין מחיר הבהמה בחיים לבין מחירה לאחר
מיתה. 115) כי בהמה שלי נמצאה מתה בתוך בורך,

התקלה בין לא הפקירה¹⁴; ואם הזקו בה פלים -
פטור¹⁵.

ופטור על הכלים...

(7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה, הכוללים בתוכם שאר נזיקין שהם תולדות. שם ב. (8) הנזיקין הדומים לבור. (9) וחייבים לשלם נזק שלם, אף כשהזיקו בפעם הראשונה. (10) ברשות הרבים. (11) שם כח: (12) בור בנזקי אדם חייב, כי התורה מיעטה את האדם רק במקרה שמת, שם. וכן פסק רבינו למעלה בפ"ב הי"ז. (13) כדין בור. (14) דינה כבור ולא כממונו, דעת שמואל שם, שם. (15) שם.

ג. פיצד? המניח¹⁶ אבנו או ספינו¹⁷ או תבנו¹⁸ או משא¹⁹ וכיוצא בהן ברשות הרבים, והזקו בהן בין אדם בין בהמה - חייב נזק שלם²⁰. וכן אם הניח ברשותו, והפקיר רשותו ולא הפקירן. נתקל בקרקע ונחבט בתקלה זו והזקו בה - חייב בעל התקלה²¹. ואם הזקו פלים בכל אלו או נטפנו²² - פטור²³.

(16) תקלה שדינה כבור. (17) שם ג: (18) כדי שירקב ויעשה זבל, שם ל. (19) שהיה עייף ורצה לנוח. (20) שם כח: (21) אף-על-פי שגם הקרקע השתתפה בנזק, חייב בעל התקלה לשלם הכל, מכיון שהקרקע הפקר היא, ואינה בדין תשלומין. דין זה הוא כדעת ר' נתן, שם כח: השוה למעלה פרק יב, הלכה יט וכא. (22) כגון השופך מים ברשות הרבים ונתלכלכו כליו של אחר, שם ל. (23) כי דין המים כדין הבור, שפטור בכלים.

ד. הכניס שורו²⁴ לחצר בעל הפית שלא ברשות, והרביץ גללים²⁵, ונטפנו בהן פליו של בעל הפית - פטור²⁶; שהגלל זה תולדת בור הוא, ולא מציאנו בור²⁷ שחייב בו על הפלים.

(24) שם, מח. (25) צואת הבקר. (26) בעל השור. (27) אפילו אם הכלים לא נשברו אלא נטפנו בלבד, שם כח:

ה. המניח את הפד²⁸ ברשות הרבים, והלף [המהלף] ונתקל בה ושברה - פטור, לפי שאין הרף בגי אדם להתבונן בדרך²⁹ פשהו מהלכין. ואם הזקו בה - הרי בעל הפד חייב בנזקו³⁰, ואפילו הפקיר הפד³¹; שכל המפקיר נזקיו במקום שאין לו רשות³² לעשותה מתחלה³³ - חייב פאלו לא הפקירן³⁴.

(28) כדי לנוח, שם כז: (29) מפני שאדם שקוע במחשבתו וטרוד בעניניו, שם כז: (30) כי הכד דינו כבור, וחייב בנזקי אדם. (31) מחלוקת ר' יוחנן ור' אלעזר, שם כט: (32) כגון ברשות הרבים. (33) אבל אם חפר בו ברשותו, והפקיר רשותו ובורו - פטור, מכיון שבתחילה ברשות חפר, ראה למעלה פרק יב, הלכה ב. (34) והאחריות נופלת עליו, כאילו הוא עדיין בעל הבור.

ו. הניח את הפד במקום שיש לו רשות להניחה שם, כגון מקום הקרנות³⁵ של גתות³⁶ וכיוצא בהן³⁷, ונתקל בה ושברה - חייב³⁸; ואם הזקו בה המהלף -

דין זה מלמדנו יסוד גדול הנוגע לכל דיני נזיקין. דיני ממונות בכלל, מובנים על פי שכל והגיון עד שהגמרא אומרת "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות כו'" ובכל זאת מלמדנו הדין "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" שגם את דיני הממונות יש לקיים לא משום שהם מובנים בשכל אלא משום שכך ציווה הקב"ה. שהרי אין הגיון מדוע יפטור בעל הבור בתשלום נזק הכלים שנפלו לבורו, ועל-אחת-כמה-וכמה לא מובן הדין ששור הנושא כלים שנפל לבור חייב על השור ופטור על הכלים.

מלבד זאת יש הוראה נוספת מדין בור שיש בו שני פרטים, בור עמוק עשרה טפחים, ותל גבוה עשרה טפחים. שבעבודת האדם עניינים משפיע ומקבל שהם שתי תנועות אצל כל אדם, וכל אחד צריך להיות גם מקבל - "איזהו חכם הלומד מכל אדם", וגם משפיע כדוגמא שמצינו שהכל חייבים בנתינת צדקה "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר".

ומכיון שיש לאדם בחירה יכול ח"ו להפוך עניינים אלו להיפך ולהיות משפיע באופן של "חכמים המה להרע" ו(לדוגמא) מקבל באופן של תלמיד חצוף המעיז פניו כנגד רבו. והעניין של עומק וגובה עשרה מורה על כך ששלמות ההשפעה והקבלה הם כשהדבר חודר בכל עשר כוחות נפשו של אדם, וצריך להיזהר מאוד בבור שלילי כי אז חודר הדבר כל עשר כוחות הנפש והופך לאחד מארבעה אבות נזיקין עד שגורם נזק בל ישוער. אלא צריך לנצל כל הכוחות שניתנו לו הן כמשפיע והן כמקבל לענייני טוב וקדושה ולהשפיע על כל הסביבה.

עניין זה קשור להקמת בתי חב"ד בכל מקום שאינם בגדר "בור עמוק" היינו שמחכים עד שיבוא אליהם המקבל אלא שהם בבחינת "תל גבוה ברשות הרבים" שאפשר להניח עליו חפץ, לטפס עליו ולראות למרחוק וכו' במובנים הרוחניים שבדבר.

(על פי "עין מלכות" ספר נזיקין סימן ה)

(2) משנה בבאקמא יב. (3) ששמע תלמיד מפי רבו בעל-פה, ורבו מרבו עד משה רבינו. (4) אם אדם נפל לבור ומת, בעל הבור פטור. (5) וכל שאינו בעל חיים, נכלל בדין כלים ופטור, שם נג: (6) כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

ב. הבור מאבות נזיקין³⁹ הוא, ותולדותיו⁴⁰ קמוהו מועדין מתחלתו⁴¹. וכל המניח תקלה⁴² - הרי זו תולדת הבור⁴³. ואם הזקו בה אדם⁴⁴ או בהמה - משלם זה שהניח התקלה נזק שלם⁴⁵, בין הפקיר

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ש"ק י"ז תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קפט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הספיקה השעה לעמוד. (62) כי אנוס הוא. (63) ואפשר לחייב אותו על שלא הזהיר, בכל זאת פטור. (64) דעת רבי יוחנן שם.

ט. במה דברים אמורים שהיה חייב בנזקיו של שני? 21
בשהזק גופו של שני; אבל אם הזקו פליו - פטור; 22
שאינו חייב על הפלים בבור, וכל תקלה⁶⁵ תולדת 23
בור הוא, כמו שבארנו⁶⁶. 24

(65) כגון גופו של הראשון. (66) למעלה הלכה ב.

י. הקדרים והזגנים⁶⁷ וכיצא בהן שהיו מהלכין זה 25
אחר זה, ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני 26
בראשו, והשלישי בשני, וכל אחד מהן יש לו 27
לעמד⁶⁸ ולא עמד - הראשון חייב בנזקי גופו של 28
שני, בין שהזק בגופו של ראשון המטל בארץ בין 29
שהזק במשאאו⁶⁹; והשני חייב בנזקי גופו של שלישי, 30
אם הזק בגופו של שני⁷⁰, אבל אם הזק במשאאו של 31
שני שנפל - פטור. שהרי אמר לו השני⁷¹: בור זה, 32
שהוא משאי, אין אני הפורה אותו; שהרי ראשון 33
הפיל השני עם משאו. ואם הזהירו זה את זה - כלן 34
פטורין⁷². 35

(67) ברייתא שם לא. לפי פירוש רבא. (68) יש לו שהות 67
ואפשרות לעמוד. (69) אם לא הפקירו, כלמעלה הלכה ז. 68
(70) אפילו לא הפקירו. (71) טענה זו מביאה הגמרא שם, 69
לא: (72) אפילו יכול היה לעמוד ולא עמד, שם לא. 70

יא. נפל הראשון והיה מטל לרוב הדרך⁷³, ונתקל 36
אחד בראשו ואחד בגוליו ואחד בבטנו - הרי הוא 37
חייב בנזקי כלן⁷⁴, הואיל והיה לו לעמד ולא עמד. 38

(73) שם לא: (74) "ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב 71
בנזקי כולם", ברייתא שם לא. 72

יב. השופך את המים ברשות הרבים⁷⁵, והזק בהן 39
אחר - חייב בנזקיו⁷⁶; ואם נטפפו פליו - פטור⁷⁷, 40
כמו שבארנו⁷⁸. נבלעו המים בארץ⁷⁹ ונשארה הארץ 41
חלקה, והחלק ונפל והזק בקרקע - הרי זה חייב 42
בנזקיו⁸⁰. 43

(75) משנה שם ל. (76) כי יש למים דין בור, ואין הבדל 73
אם הפקיר או לא, כי המפקיר נזקיו חייב, השה למעלה 74
הלכה ב. וז. (77) כי בור פטור בכלים. (78) למעלה הלכה 75
א. (79) גמרא שם. (80) אף-על-פי שהזק בקרקע 76
והקרקע אינה שלו, כי גם הבור שבתורה הפקר הוא, ובכל 77
זאת חייבה התורה, אם אדם נחבט בקרקע הבור וניזוק. 78
הלכה זו היא כדעת שמואל, שכל תקלה, בין הפקירה ובין 79
לא הפקירה - דינה כבור, ראה למעלה פרק יב, הלכה יד. 80

יג. כל אלון⁸¹ שפותקין ביבותיהן⁸² וגורפין 44
מערוטיהן⁸³ - אין להן רשות לשפך המים ברשות 45
הרבים בימות החמה⁸⁴; אבל בימות הגשמים - יש 46

1 בעל הכד פטור, מפני שהיה לו להסתכל³⁹. ואם
2 היתה אפלה⁴⁰, או שמלא כל הדרך בדים⁴¹ - פטור⁴²
3 על שבירתה; ואם נתקל בה - הרי בעל הכד חייב⁴³.
4 וכן כל פיוצא בזה.

(35) הרחבה לפני הגיתות. (36) מקום שדורכין בו ענבים
לעשות יין. (37) כגון קרנות של בית הבר, שכותשים בו
זיתים כדי להוציא שמנם. במקומות אלו רשאים להניח את
הכלים, כי אין די מקום בפנים הגת או בית הבר.
(38) בבא-קמא כז: (39) כי ידוע שמקומות אלו מלאים
כלים. (40) הדוגמא של שמואל, שם. (41) ואין מוצא
לעובר אלא לדרוך על הכדים, דוגמא של רב, שם.
(42) מפני שהטענה, "היה לו להסתכל" נופלת: באפלה - אי
אפשר לראות, ובמילא כל הדרך כדים, אי אפשר לעבור,
ואפילו יתבונן בדרך, בלי שישבור כד. (43) מכיון שבגלל
האפלה או משום שהדרך חסומה בכדים נתקל אין
להאשימו, ולפיכך יש לחייב את בעל הכד.

ז. נשברה כדו ברשות הרבים⁴⁴, והחלק אחד 5
במים⁴⁵ או שלקה בחרסיה - פטור⁴⁶ מדיני אדם, 6
לפי שאנוס הוא⁴⁷; וחייב דיניי שמים⁴⁸, מפני שלא 7
סלק החרסים. והרי החרסים והמים כהפקר⁴⁹, ולא 8
הפקיר אלא אחר שנאנס⁵⁰, ולפיכך פטור⁵¹. ואם 9
נתפון לזפות בחרסיה⁵², והזק בהן אחר - חייב⁵³. 10
והוא הדין לנפלה גמלו⁵⁴ ולא העמידה⁵⁵ וכל פיוצא 11
בה. ואם הזקו פלים בכל אלון⁵⁶ - פטור⁵⁷, בין 12
הפקיר בין לא הפקיר, כמו שבארנו⁵⁸. 13

(44) משנה שם, כח. כגון שנתקל במשהו, ומתוך כך נשבר 73
הכד. (45) וניזוק. (46) כדעת ר' יהודה שם. (47) כי לא 74
שבר את הכד בכונה, אלא נשבר לאחר שנתקל במשהו. 75
(48) כדעת החכמים שם, כט. (49) כי בדרך כלל אדם 76
מפקיר אותם. (50) ואין זה דומה לדין הפקיר הכד 77
שלמעלה בהלכה ה. (51) אבל אם שבר את הכד בכונה, 78
אפילו הפקיר את חרסיו חייב, כלמעלה הלכה ה; שם כט: 79
(52) שם כט. (53) כי החרסים הם כבור. (54) ברייתא שם 80
כח: (55) והפקירה והזק בה אחר. בעל הגמל פטור מדיני 81
אדם וחייב דיניי שמים, ואם לא הפקיר את הגמל והזק 82
בה אחר, חייב משום בור. (56) במים, או בחרסים או 83
בגמל. (57) שבור פטור בכלים, בין בשבירתם ובין 84
בהזקם. (58) למעלה הלכה א וב.

ח. שני קדרים⁵⁹ שהיו מהלכין בדרך זה אחר זה, 14
ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשו: אם היה 15
לראשון לעמד ולא עמד - חייב הראשון בנזקי שני, 16
שאף על פי שהוא אנוס בשעת נפילה - אינו אנוס 17
בהיותו מטל בדרך, והרי הוא יכול לעמד⁶⁰; ואם לא 18
היה לו לעמד⁶¹ - פטור⁶², ואף על פי שלא הזהיר⁶³
20 לזה שנתקל בו, מפני שהוא טרוד בנפשו⁶⁴.

(59) מוכרי קדירות, משנה שם לא. (60) ועל כן הוא חייב 73
כבור, כי הרי גופו אינו הפקר, שם. (61) פירוש: לא 74

- 1 לָהֶן רִשּׁוֹת⁸⁵. וְאֵף עַל פִּי כֶּךָ⁸⁶, אִם הִזְק אָדָם אוֹ
2 בְּהֵמָה בָּמִים - חֵיבִין נֹזֵק שְׁלָם⁸⁷.
- 19 יִז. הַבּוֹנֶה בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים¹⁰⁸ - הַמְבִיֵּא אֲבָנִים מְבִיֵּא
20 וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה¹⁰⁹. וְכָל שֶׁהִזְקוּ - חֵיבִין¹¹⁰ לְשֵׁלָם נֹזֵק
21 שְׁלָם.

(108) לשון המשנה, שם. (109) מקבל את האבנים מיד המביא וקובע אותן בבנין, ואל ישהה אותן ברשות הרבים. (110) כמו בהלכה טו.

- 22 יח. הַחוֹצֵב¹¹¹ שֶׁחָצַב אֶבֶן¹¹² וּמִסְרָה לְסַתֵּת¹¹³, וְהִזְק
23 בֵּה אָדָם¹¹⁴ אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתֵּת חֵיב. וְסַתֵּת שְׁמֶסֶר
24 לְחֶמֶר¹¹⁵ - הַחֶמֶר חֵיב. מֶסֶר חֶמֶר לְכַתֵּף¹¹⁶ - הַכַּתֵּף
25 חֵיב. מֶסֶר כַּתֵּף לְבוֹנֶה - הַבוֹנֶה חֵיב. מִסְרָה הַבוֹנֶה
26 לְזֶה שֶׁמִּתְקֵן לְיִשְׁבִּיתָהּ בְּבִנְיָן¹¹⁷ - הַמְתִּיקָן חֵיב. וְאִם
27 אַחֵר שֶׁהֶעֱלוֹהָ עַל גְּבִי הַדִּמּוּס¹¹⁸ נִפְלָה וְהִזְקָה,
28 וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוֹת¹¹⁹ - כֵּלָן חֵיבִין¹²⁰;
29 וּבְשִׁכְרִיּוֹת¹²¹ - הָאֲחֵרִין חֵיב¹²², וְכָל פְּטוּרִין¹²³.

(111) בבא מציעא קיח: (112) שעקר אבנים מן החצבה. (113) הנותן צורה לאבן ומחליקה. (114) בשעה שהיתה תחת ידו של הסתת. (115) המעביר את האבנים המסותות על גבי החמור למקום הבנין. (116) הנושא את האבנים על הכתף ומוסרן לבנאי, העומד על החומה. (117) שתהיה מונחת בדיוק במקומה הנכון בשורה אחת עם שאר האבנים. (118) שורת הבנין. (119) שקבלו עליהם לעשות את כל המלאכה, וכולם שותפים בה, ומשום כך כולם אחראים ביחד לנזק. (120) אבל כל זמן שהאבן בידי אחד מהקבלנים, הוא לבדו אחראי. (121) המקבל שכרו לפי שעות העבודה. (122) זה ששם את האבן על גבי הדימוס. (123) כי אינם אחראים למלאכה כולה, אלא כל אחד לעבודתו.

- 30 יט. הַכֹּתֵל וְהָאֵילָן¹²⁴ שֶׁנִּפְּלוּ לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים וְהִזְקוּ
31 - פְּטוּר מִלְּשָׁלָם¹²⁵, וְאֵף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן¹²⁶; לְפִי
32 שְׂאִיֵּן דּוּמִים לְבוֹר, שֶׁהָיוּ אֵין תַּחֲלָמָן לְהִזְק¹²⁷.
33 וְאִם הָיוּ רְעוּעִין - בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לִקֵּץ אֶת
34 הָאֵילָן וְלִסְתֹר אֶת הַכֹּתֵל. וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים
35 יוֹם¹²⁸. נִפְּלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזְקוּ - פְּטוּר; לְאַחֵר
36 הַזְּמַן - חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁהָה אוֹתָן.

(124) משנה שם קיז: (125) כי אין בעל הכותל או בעל האילן אשם בכך. (126) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. (127) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור. (128) זהו זמן בית-דין בכל מקום בתלמוד, שם קיח.

- 37 כ. הַמְצָנִיעַ אֶת הַקּוֹץ¹²⁹ וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵר
38 בְּקוֹצִים וְהַפְרִיחַ לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים¹³⁰, וְהִזְק אֶחָד בֵּהֶן
39 - חֵיבִין¹³¹ נֹזֵק שְׁלָם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּמִים¹³²
40 בְּתוֹךְ רִשּׁוֹתוֹ - פְּטוּר, לְפִי שְׂאִין דֶּרֶךְ בְּגִי אָדָם
41 לְהַתְחַבֵּךְ בְּכַתְלִים¹³³.

(129) בתוך כותל, משנה בבא-קמא ל. (130) הקוצים היו בולטים מחוץ לכותל לתוך רשות הרבים. (131) כי אסור

(81) ברייתא שם, ו. ול. (82) שפותחים את צינורות השופכין, כדי שהמים יזרמו לרשות הרבים. (83) ומנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. (84) מפני שהרחובות נקיים ואסור לכללך אותם. (85) מכיון שהרחובות מלוכלכים. (86) אף-על-פי שעשו ברשות בית-דין. (87) כי בית הדין הרשה להם לשפוך את המים לרשות הרבים בתנאי שיקבלו על עצמם אחריות לנזקים.

- 3 יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם⁸⁸ תְּבִנּוֹ⁸⁹ וְקִשּׁוֹ⁹⁰ לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים
4 כְּדִי שִׁידּוּשׁוֹ וְיַעֲשֵׂה לוֹ זָבָל⁹¹. וְאִם הוֹצִיא - קִנְסוּהוּ
5 חֲכָמִים⁹² שִׁיהִיו כְּהַפְקָר⁹³, וְכָל הַקּוֹדֵם בֵּהֶן זָכָה מֵעַתָּה
6 שִׁנְדּוּשׁוֹ וְהִשְׁבִּיחוּ⁹⁴. וְאִם קָדָם אָדָם וְזָכָה בֵּהֶן
7 מִשְׁעַת הוֹצָאָה לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים - אֵין⁹⁵ מוֹצִיאִין
8 מִיָּדוֹ⁹⁶. וְאֵף עַל פִּי שֶׁהֶן כְּהַפְקָר, אִם הִזְק בֵּהֶן אָדָם
9 אוֹ בְּהֵמָה - הָרִי זֶה הַמוֹצִיא חֵיב לְשָׁלָם⁹⁷.

(88) שם ל. (89) זה שנשאר אחר דישה. (90) מה שמשאירים בקרקע אחר קצירה. (91) לזבל את שדהו. החכמים אסרו להוציא תבן וקש לרשות הרבים, כיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים. (92) כדי שלא יוציאו. (93) כחפץ בלי בעלים. (94) כלומר, לאחר שהשאיר אותם זמן רב ברשות הרבים ונעשו זבל. (95) שעדיין לא השביחו. (96) כי זוהי בעיא שלא נפתרה, אם קונסים אותו מיד משעה שהוציאם, או לאחר שהשביחו, שם ל: (97) כדין בור, כדי שלא ירויח על-ידי הקנס שהוטל עליו.

- 10 טו. יֵשׁ⁹⁸ לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזָּבָל וְהַגָּלִילִים⁹⁹
11 לְרִשּׁוֹת הָרִבִּים בְּשְׁעַת הוֹצָאת זָבָלִים וְלִצְבֹר אוֹתָן
12 שֵׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם¹⁰⁰ כְּדִי שִׁיהִיֶּה נִשּׁוּף¹⁰¹ בְּרַגְלֵי אָדָם
13 [וְרַגְלֵי בְּהֵמָה]. וְאֵף עַל פִּי כֶּן, אִם הִזְק - חֵיב
14 לְשָׁלָם¹⁰². וְחֵיבִין עַל זֶה הַגָּלִל מִשּׁוּם גָּזָל¹⁰³; בֵּינָן
15 שְׂאִין בוֹ שִׁבְחָה¹⁰⁴ אִם נְדוּשׁ, לֹא קִנְסוּ בוֹ.

(98) רשות. (99) צואת הבהר. (100) דעת רבי יהודה, שם ל. (101) נדרך. (102) כדעת תנא-קמא החולק שם על ר' יהודה הפוטר מניזקין, ואומר: "כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הוזקו חייבין לשלם". (103) אם בא אחר ולקח אותו, בניגוד לתבנו וקשו, שכל הקודם בהן זכה. (104) כדעת רב שאמר "קנסו גופו משום שבחין", ומכיון שאין שבח בגלל, לא קנסו, ואסור לאחר לקחת אותו משום גזל.

- 16 טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים¹⁰⁵, וְאֵין לוֹכְנִים
17 לְבָנִים¹⁰⁶; אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט¹⁰⁷ בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים, אֲבָל
18 לֹא לְבָנִים.

(105) אין נותנים את הטיט במים, כדי שיתרכך, מפני שמשעה אותו ימים רבים, משנה, בבא מציעא קיח: (106) מפני שמשאיר אותן זמן רב עד שיתייבשו. (107) מערבים אותו במים על-מנת לתתו מיד בבנין.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ש"ק י"ז תמוז - ספר נזיקין - הלכות נזקי ממון קצא

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- לשים מכשול ברשות הרבים. (132) ולא יצא מחוץ לכותל כלום. (133) ולכן אין לדונו כדין נותן מכשול ברשות הרבים. טעם זה "שאין דרך בני אדם..." מובא בגמרא שם.
- 1 כא. המצניע קוציאו¹³⁴ וזכוכיתיו בתוך פתלו של חבירו, ובא בעל הכתל וסתר את פתלו, ונפל לרשות הרבים והזיק¹³⁵: אם פתל רעוע היה - המצניע חייב¹³⁶, ואם פתל פריא הוא - בעל הכתל חייב¹³⁷.
- 134 ברייתא, שם. (135) הקוצים או הזכוכית. (136) כי הוא פשע, שהיה צריך להעלות על דעתו, שיהרסו את הכותל הרעוע. (137) בעל הקוצים פטור, שלא היה עליו להעלות על דעתו שיתרו את הכותל. ובעל הכותל הבריא, שהיה מחוייב להצניע את הקוצים לאחר הריסת הכותל, ולא הצניעם - חייב.
- 5 כב. חסידים¹³⁸ הראשונים היו מצניעין את הקוצים ואת הזכוכיות בתוך שדותיהן בעמק שלשה ספחים בצרין, כדי שלא תעלם המתרשה. ואחרים שורפים¹³⁹ אותם באש, ואחרים משליכים אותם לים או לנהר¹⁴⁰, כדי שלא יזק בהם אדם.
- 138 אנשים העושים לפנים משורת הדין, שם. (139) כגון רב ששת, שם. (140) כגון רבא, שם.
- 10 כג. לא יסקל אדם¹⁴¹ מרשותו לרשות הרבים. ואין עושין חלל¹⁴² תחת רשות הרבים, ולא בורות¹⁴³ ולא שחיין¹⁴⁴ ולא מערות¹⁴⁵, ואף על פי¹⁴⁶ שהעגלה יכולה להלך על גביה ויהא טעונה אבנים, שמה תפחת¹⁴⁷ מלמטה שלא מדעתו. והחופר בור לצרכי רבים¹⁴⁸ - מתיר¹⁴⁹.
- 141 לא יפנה אבניו מרשותו לרה"ר, כי הן מכשול לרבים, וגם הוא עצמו עלול להתקל בהן, שם נ: (142) אפילו אם הוא מקבל עליו אחריות לנזקים העתידיים לבוא, משנה בבא בתרא ס. (143) עגולים. (144) ארוכים. (145) מרובעות ומקורות. (146) שהכיסוי חזק, שלא כדעת ר' אליעזר המתיר במקרה זה. (147) נימוקו של תנא-קמא שם, שאף-על-פי שהמכסה כעת חזק, חוששים שיתקלקל בעתיד, ואף-על-פי שאינו רשאי לעשות זאת, אם עשה וכסה כראוי - פטור, כמבואר למעלה פרק יב בכמה הלכות (מגיד-משנה). (148) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו. (149) בבא-קמא נ.
- 16 כד. אין מוציאין¹⁵⁰ זיזין¹⁵¹ וגזזטראות¹⁵² לרשות הרבים אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו¹⁵³; והוא¹⁵⁴, שלא יאפיל הדרך על בני רשות הרבים. ואם רצה, כונס לתוך שלו¹⁵⁵ ומוציאו. כנס¹⁵⁶ ולא הוציא¹⁵⁷ - הרי זה מוציא כל זמן שירצה¹⁵⁸. אבל
- 21 אינו יכול להחזיר פתלים למקומן לעולם¹⁵⁹; שכל מצור¹⁶⁰ שהחזיקו בו רבים¹⁶¹ - אסור¹⁶² לקלקלו. 22 (150) כדי שלא יכשלו בהן עובדי דרך, משנה בבא בתרא ס. (151) קורות קטנות. (152) קורות גדולות הבולטות מן הבית לרשות הרבים. (153) כמו באילן בהלכה כו לקמן, שמקורה במשנה בבא-בתרא כז: כן פסק הרי"ף סוף חזקת הבתים. (154) בתנאי. (155) כונס את הכותל לתוך הקרקע שלו, ומשאיר מן הקרקע לחוץ כדי שיעור הוצאת הזיזין. (156) את הכותל. (157) את הזיזין. (158) ואין אומרים שאם לא הוציא את הזיזין מיד, ויתר עליהם ואבד זכותו, שם ס: (159) מכיון שבינתיים החזיקו רבים באותה חלקת קרקע. זוהי דעת רבי יוחנן שם. (160) דרך. (161) ברשות. (162) לבעל הדרך, דעת רב יהודה, שם.
- 23 כה. לקח¹⁶³ חצר ובה זיזין וגזזטראות יוצאות לרשות הרבים - הרי זו בחזקתה¹⁶⁴; ואם נפלה - חוזר ובונה אותה¹⁶⁵ כשהיתה.
- 163 קנה, שם ס. (164) וטוענים ללוקח ואומרים, שהזיזין והגזזטראות בהיתר נעשו, מתוך הנחה שהמוכר כונס בתוך שלו היה. אבל במקרה שהרבים תובעים לדין את זה שבנה הבית, והוא טוען שנכנס בתוך שלו, עליו להביא ראיה. (165) ואינו צריך להביא ראיה, שהמוכר כונס בתוך שלו היה, אלא מספיקה ההוכחה, שכך קנה את החצר עם הזיזין.
- 26 כו. אילן שהוא נוטה¹⁶⁶ לרשות הרבים¹⁶⁷ - קוצצין¹⁶⁸ כדי שיהיה הגמל עובר ברוכבו¹⁶⁹. ומניחין מקום פנוי¹⁷⁰ משתי שפתות הנהר¹⁷¹ ברחב כתפי המלחים שיוודין שם ומושכין הספינה¹⁷². וכל אילן הנמצא ברחב זה - קוצצין אותו מיד, ואין מתרין בבבוליו, שהרי מעבב מושכי הספינה.
- 166 בבא-בתרא כז: (167) שענפיו יוצאים לרשות הרבים. (168) מן הענפים מלמטה. (169) מתחת לענפים העליונים, כדעת תנא-קמא במשנה, שם. (170) מאילנות ומענפים, בבא-מציעא קז: (171) כי פעמים באה הספינה משפת הנהר מכאן, ופעמים משפת הנהר מכאן. (172) לצד היבשה, ומטים עצמם באלכסון לצד היבשה.
- 32 כז. מי שהיתה¹⁷³ דרך הרבים עוברת בתוך שדהו¹⁷⁴, נטלה¹⁷⁵ ונתנה להם מן הצד - מה שנתן נתן וזכו בו, וזה שנטל לא זכה בו¹⁷⁶. וכמה רחב דרך הרבים? אין פחות משש עשרה אמה¹⁷⁷.
- 173 מי שדהו, שם. (174) בידיעת הבעלים. (175) בעל השדה לעצמו. (176) "שכל מיצר שהחזיק בו רבים אסור לקלקלו", כלמעלה הלכה כד. (177) משנה שם, וראה שבת צט.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"א-י"ז תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון י"א תמוז ה'תשפ"ב

1 מצות עשה קסו. מצות לא תעשה שכו.

2 מצות עשה קסז. מצות לא תעשה שכת.

3 קצט.

4 המצוה הקס"ו — הצווי ששנצטוינו לשבות ממלאכה

5 ביום הראשון של חג הסוכות, והוא אמרו: "ביום

6 הראשון מקרא-קדש" (ויקרא כג, לה).

7 המצוה השכ"ז — האזהרה שהזהרנו מלעשות

8 מלאכה ביום ראשון של חג הסוכות, והוא אמרו ביום

9 זה: "כל-מלאכת עבודה לא תעשו" (שם).

10 המצוה הקס"ז — הצווי ששנצטוינו לשבות ממלאכה

11 ביום השמיני של חג הסוכות, והוא אמרו יתעלה: "ביום

12 השמיני מקרא-קדש יהיה לכם" (שם לו). ודע ששבייתה

13 זו שנצטוינו בה בכל-יום ויום מששת הימים האלה

14 (ראשון ושביעי של פסח, שבועות, ראש השנה, ראשון ושמיני

15 של סוכות) דינה בכל-יום טוב מהם כדין אחד, ואין שום

16 יום מהם מיוחד בשבייתה (שונה בדיני השבייתה שלו) שאינה

17 בשני, וכן מתר לנו להתעסק באכל נפש בכל-יום טוב

18 מהם. לפיכך הלכת שבייתה זו היא הלכה אחת הכוללת

19 כל-יום טוב. וכבר נתבארנו כל-דיני שבייתה זו במסכת

20 יום-טוב. אבל השבייתה המצוה בשבת וביום הכפורים

21 היא אותה השבייתה עצמה בתוספות רבות, לפי שלא

22 התיר בשני ימים אלו אכל נפש. ויש עוד דברים המתירים

23 ביום-טוב ואסורים בשבת, אף-על-פי שאינם אכל נפש,

24 כמו שנתבאר במסכת יום-טוב (ביצה יב:).

25 המצוה השכ"ח — האזהרה שהזהרנו מלעשות

26 מלאכה ביום שמיני עצרת, והוא אמרו בו: "כל-מלאכת

27 עבודה לא תעשו" (שם). ודע שששה ימים טובים אלו

28 כל-העושה איזו מלאכה שתהיה באיזה יום מהם שיהיה

29 — לוקה, אלא-אם היתה המלאכה ממה-שצריך לו

30 באכל נפש, כמו שאמר הכתוב באחד מהם (בפסח): "אף

31 אשר יאכל לכל-נפש הוא לבדו יעשה לכם" (שמות יב,

32 טז). והוא הדין לשאר ימים טובים. וכבר נתבארנו דיני

33 מצוה זו במסכת ביצה.

34 המצוה הקצ"ט — האזהרה שהזהרנו מלאכול חמץ

35 אחר חצות יום ארבעה עשר (לניסן), והוא אמרו:

36 "לא-תאכל עליו חמץ" (דברים טז, ג). כנוי זה (תיבת

37 "עליו") מוסב על כבש הפסח, שחובה לשחטו בין

38 הערפים ביום י"ד, אמר (וכונת הכתוב): כי משחול זמן

39 שחישתו לא-תאכל חמץ. ובגמרא פסחים (כח:): "מנין

לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא בלא-תעשה?

40 ששנאמר: לא-תאכל עליו חמץ". וישם (ד:): אמרו: "דכלי

41 עלמא מיהא (ברם, לכל השיטות) חמץ משש שעות

42 ולמעלה (שעה שביעית ואילך) דאורייתא". כך מצאנו לשון

43 כל-הנסחאות המדיקות שנקראו לפני חכמי התלמוד.

44 וישם (ב:): אמרו בטעם אסור אכילת החמץ בשעה ששית

45 (מתחילתה), אמרו: "עבדו וכן הן חקקה יתרה כי היכי

46 דלא לגע באסורא דאורייתא" (תקנו חכמים הרחקה יתרה

47 כדי שלא להגיע לידי איסור מן התורה). ומי שעבר ואכל

48 חמץ אחר חצות — לוקה. וכבר נתבארנו דיני מצוה זו

49 בתחלת פסחים.

יום שני י"ב תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנו.

מצות לא תעשה קצז. קצח.

51 המצוה הקנ"ו — הצווי ששנצטוינו לבער את-החמץ

52 מרשותנו ביום י"ד בניסן — זוהי מצות השבת שאר,

53 והוא אמרו יתעלה: "ביום הראשון תשביתו שאר

54 מבתיתכם" (שמות יב, טו), וחקמים קוראים לה גם כן:

55 מצות בעור, כלומר: בעור חמץ. ובגמרא סנהדרין

56 מגמרא דגני מערבא (תלמוד בני המערב — ירושלמי פרק ה

57 הלכה ג) אמרו: "חמץ חביב עליו עשה ולא-תעשה:

58 עשה על בעורו, דכתיב "תשביתו שאר מבתיתכם";

59 לא-תעשה, דכתיב "שאר לא ימצא בבתיתכם" (שם יט).

60 וכבר נתבארנו דיני מצוה זו בריש פסחים.

61 המצוה הקצ"ז — האזהרה שהזהרנו מלאכול חמץ

62 בפסח, והוא אמרו יתעלה: "ולא יאכל חמץ" (שם יג, ג),

63 ובאר שהוא בכרת ואמר: "כי כל-אכל חמץ ונקרתה"

64 (שם יב, טו), אם הוא מזיד; ואם הוא שוגג — חיב

65 חטאת קבועה. וכבר נתבארנו דיני מצוה זו במסכת

66 פסחים.

67 המצוה הקצ"ח — האזהרה שהזהרנו מלאכול

68 דברים שיש בהם תערובת חמץ, אף-על-פי שאינם לחם,

69 כגון הכותח והמוריס והשכר (מאכלים עם תערובת קמח)

70 ודומיהם, והוא אמרו: "כל-מחמץ לא תאכלו" (שם, כ).

71 ולשון המקלפת: "כל-מחמץ לא תאכלו" — לרבות

72 כותח הבבלי ושכר המדי וחמץ האדומי. יכול יהיו חביבין

73 עליהן (כשם שאסורים כר יהיו חייבים עליהם עונשים

74 שנאמרו באיסור חמץ) — תלמוד לומר: "חמץ" — מה

75 חמץ מיוחד שהוא מין (חמץ) גמור, יצאו אלו שאינן מין

76 גמור. למה באו? לעבור עליהן בלא-תעשה". וכבר

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנז.

נוסח ההגדה (מספר משנה תורה)

מצות עשה קע.

41 המצוה הקנ"ז — הצווי שנגטוינו לספר ביציאת
42 מצרים בליל ט"ו בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון
43 המספר (ללא נוסח קבוע ומוגבל). וכל-מה-שיוסיף לספר
44 ולהאריך בדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, והענין
45 שעשו בנו ומה שענו אותנו המצרים ואיך נפרע לנו ה'
46 מהם, ולהודות לו ותעלה על כל-החסד אשר גמלנו —
47 הרי זה משבח, כמו שאמרו: "כל-המאריך לספר ביציאת
48 מצרים, הרי זה משבח". והכתוב שבא לנו בצווי זה הוא
49 אמרו ותעלה: "והגדת לבנך ביום ההוא" (שמות יג, ח).
50 ובא הפרוש (מכילתא): "והגדת לבנך — יכול מראש
51 החדש? תלמוד לומר: "ביום ההוא. אי ביום ההוא —
52 יכול מעוד יום? תלמוד לומר: בעבור זה (שם); לא
53 אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחין לפניך",
54 כלומר: מתחלת הלילה חייב לספר. ולשון המכלתא:
55 "מכלל שנגמר והיה כיון-שאלך בנך (שם יד) יכול אם
56 ישאלך — אתה מגיד לו; ואם לאו — אין אתה מגיד
57 לו? תלמוד לומר: והגדת לבנך — אף-על-פי שלא
58 ישאלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן; בינו לבין עצמו,
59 בינו לבין אחרים מנן? תלמוד לומר: ויאמר משה
60 אל-העם זכור את-היום הזה" (שם ג), כלומר: צוה לזכור
61 כמו שאמר "זכור את-היום השבת לקדשו" (שם ב, ח).
62 וכבר ידעת לשונם (בנוסח ההגדה): "אפלו פלנו חקמים,
63 פלנו נבונים, פלנו יודעים את-התורה — מצוה עלינו
64 לספר ביציאת מצרים". וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת
65 פסחים.

נסח ההגדה נדפס לעיל עמ' קמח-קנ

66 המצוה הק"ע — הצווי שנגטוינו לשמוע קול שופר
67 ביום האחד בתשרי, והוא אמרו עליו: "יום תרועה יהיה
68 לכם" (במדבר כט, א). וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת
69 ראש השנה. ואין הנשים חייבות בה.

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קסח.

74 המצוה הקס"ח — הצווי שנגטוינו לישב בספה
75 שבעת ימים בכל-ימי הקיץ, והוא אמרו ותעלה: "בספת
76 תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב). וכבר נתבאר דיני
77 מצוה זו במסכתא המיוחדת לכך, כלומר: מסכת ספח.
78 ואין הנשים חייבות במצוה זו.

1 נתבאר בפסחים (מג.), שאף-על-פי שהם אסורים
2 ומזהרים על אכילתם — אין האוכלים חייב מלקות אלא
3 אם יש (מצטבר) בהם פזות חמץ בכדי אכילת פסח
4 (כשאוכלם תוך שיעור זמן של אכילת חצי ככר לחם); אבל
5 אם יש בהם ערוב חמץ פחות משעור זה — אין חייבים
6 על אכילתם מלקות.

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה ר. רא.

מצות עשה קנח.

9 המצוה המשלימה מאתים — האזהרה שהזהרנו
10 שלא יראה חמץ בכל-מושבותינו כל-שבעת הימים,
11 והוא אמרו: "ולא-יראה לך חמץ ולא-יראה לך שאר
12 בכל-גבולך" (שמות יג, ז). ואין אלו שני לאוין בשני
13 ענינים, אלא הם בענין אחד. ובפרוש אמרו (ביצה ז):
14 "פתח הכתוב בחמץ וסם בשאור — לומר לך: הינו
15 חמץ הינו שאר", כלומר: שאין חלוק בין השאור
16 (המחמיץ) עצמו או הדבר שנתחמץ. ומי שעבר והניח
17 חמץ ברשותו — אינו חייב מלקות, אלא אם לקח חמץ
18 בפסח וקנהו שיהא (שאז) עושה מעשה. ולשון
19 התוספתא. "המשיר חמץ בפסח והמקנים בלאים בכרם
20 — אינו לוקה".

21 המצוה הר"א — האזהרה שהזהרנו שלא ימצא
22 חמץ ברשותנו, גם אם אינו נראה או אם הוא מפקד,
23 והוא אמרו: "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתים" (שם
24 יב, ט). וגם זה לוקין עליו בתנאי שיהא שם מעשה, כמו
25 שהזכרנו לפי הכללים שנתבאר במסכת שביעות (כא).
26 ובפרוש אמרו במקומות שונים: עובר בכל יראה ובל
27 ימצא. ובתחלת מסכת פסחים (ה). נתבאר דיני שתי
28 המצוות האלה, ושם נתבאר הענינים שהזהיר עליהם
29 באמרו: "לא-יראה וגו' בכל-גבולך" (שם יג, ז) והענינים
30 שהזהיר עליהם באמרו: "לא-ימצא בבתים". ושם
31 נתבאר שכל-לאו (מהשנים: "בל יראה" ו"בל ימצא") לומד
32 מן-האחר ענין שלא יהיה בו, ושהמקנים חמץ בפסח עובר
33 בשני לאוין: על בל-יראה ועל בל-ימצא.

34 המצוה הקנ"ח — הצווי שנגטוינו לאכל מצה בליל
35 ט"ו בניסן, בין שיש פכש הפסח ובין שאין, והוא אמרו
36 ותעלה: "בערב תאכלו מצת" (שם יב, יח). ובפרוש אמרו:
37 "בערב תאכלו מצות — הכתוב קבעו חובה". וכבר
38 נתבאר בפסחים, שאכילת מצה בלילה הראשון —
39 חובה; מכאן ואילך — רשות. וכבר נתבאר דיני מצוה
40 זו במסכת פסחים.

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשפ"ב

יום ש"ק י"ז תמוז ה'תשפ"ב

1 מצות עשה קסט.

10 מצות עשה קעא.

- 2 המצוה הקסט — הצווי שצצטוינו לטול לולב
3 ולשמוח לפני ה' שבעת ימים, והוא אמרו יתעלה:
4 "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" (ויקרא כג, מ). וכבר
5 נתבאר דיני מצוה זו במסכת ספח. ושם (מא.)
6 נתבאר, שאין מצוה זו חובה שבעת ימים אלא
7 במקדש בלבד; אבל בשאר מקומות, ביום הראשון
8 בלבד היא חובה מן התורה. ואין הנשים חייבות
9 במצוה זו.
- 11 המצוה הקע"א — הצווי שצצטוינו לתן מחצית
12 השקל כל-שנה, והוא אמרו יתעלה: "ונתנו איש כפר
13 נפשו לה" (שמות ל, יב), ואמר "זה יתנו" (שם, יג). וכבר,
14 שאין הנשים חייבות במצוה זו, לפי שהכתוב אומר:
15 "כל-העובר על-הפקדים" (שם) (כל מי שנפקד לצבא — יצאו
16 נשים שאינן נפקדות). וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכתא
17 המיתדת לה, פלומר: מסכת שקלים. ושם (פרק ח משנה ח)
18 נתבאר, שמצוה זו אינה נוהגת אלא בפני הבית.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז תמוז, ה'תשי"ג

ברוקלין, נ.י..

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נוי"מ מלאכתו

מלאכת שמים

וכו' מוהר"ר משה דובער שי

שלום וברכה!

ביום ב' לפנות ערב קבלתי שני מכתביו בבת אחת, וחבל שלא אמר להרה"ח וו"ח אי"א נוי"מ
עוסק בצרכי ציבור וכו' מוהרמ"א שי' חדקוב שרוצה להכנס כיון שנוסע לנאות דשא, כי במקרים
כמו אלה איננו מחמיר...

ואחתום באיחולי - כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע - צו האבן א געזונטן
זומער און א פריילעכן זומער, לכת"ר ולכל ב"ב שיחיו.

בברכה.

ובמש"כ ע"ד המיחוש במדרך כף הרגל; הרי כבר נתבאר בדא"ח ענין הרגל והעקב בפרט
ברוחניות. וכדאית תוספת אומץ בהם ברוחניות, ובמילא תומשך הטבה גם בגשמיות - עיין תו"א
בתחלתו ובלקו"ת לג"פ שם. ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא, ובכ"מ (עפ"י יש להסביר הדיעה (ברכות
כה, ב) אשר בעקב אין שייך כל עצמותי תאמרנה (משבחאן ואודן) כי ענינו קב"ע ומס"ט). ולהעיר
מתנחומא הובא בפרש"י (דברים ב, ה) מדרך כף רגל ועמדו רגליו ביום ההוא.

יחזקאל פרק כב כב-לא

כב כִּהְתוּד לִפְסָף בְּתוּד פֹּר כִּן תִּתְּכוּ בְּתוֹכָהּ וַיִּדְעֵתֶם כִּי־אֲנִי יְהוָה שֶׁפָּכְתִּי חֲמַתִּי עֲלֵיכֶם: (פ) כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כד בֶּן־אָדָם אֲמַר־לָהּ אֵת אֶרֶץ לֹא מְטַהֵרָה הִיא לֹא גִשְׁמָה בְּיוֹם זָעַם: כה קֶשֶׁר נִבְיֵאֶיהָ בְּתוֹכָהּ פֹּאֲרִי שׂוֹאֵג טָרָף טָרָף נִפֵּשׁ אֵכְלוּ חֶסֶן וַיִּקָּר וַיִּחָוּ אֲלֻמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְּתוֹכָהּ: כו כִּהְנִיחַ חֲמָסוֹ תוֹרָתִי וַיַּחֲלֵל קֹדֶשִׁי בְּיִזְקֶדֶשׁ לַחֹל לֹא הִבְדִּילוּ וּבֵין־הַטָּמֵא לַטָּהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ וּמִשְׁבָּתוֹתַי הִעֲלִימוּ עֵינֵיהֶם וְאַחֵל בְּתוֹכֶם: כז שִׁרְיָה בִּקְרָבָהּ כּוֹזָאִים מִרְפֵּי טָרָף לִשְׁפָד־דָם לֹאבֵד נַפְשׁוֹת לְמַעַן בָּצַע בָּצַע: כח וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תַּפֵּל הַיּוֹם שׂוֹא וְקִסְמִים לָהֶם כּוֹב אֲמָרִים כֹּה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה וַיְהִי־הָיָה לֹא דִבֵּר: כט עַם הָאָרֶץ עֲשָׂקוּ עֲשָׂק וַנְּגַלּוּ וַנְּגַלּוּ וַעֲנִי וְאִבְיוֹן הוֹנִי וְאַת־חֲגֹר עֲשָׂקוּ בְּלֹא מוֹשַׁמֵּט: ל וְאַבְקֶשׁ מֵהֶם אִישׁ גִּדְר־גִּדֵּר וְעַמִּד בַּפֶּרֶץ לִפְנֵי בְּעַד הָאָרֶץ לְכַלְתִּי שַׁחְתָּהּ וְלֹא מִצָּאתִי: לא וְאַשְׁפֹּד עֲלֵיהֶם וְעָמִי כֹאשׁ עֲבַרְתִּי כְּלִיתִים דִּרְכָם בְּרֹאשׁם נָתַתִּי נֹאם אֲדֹנִי יְהוָה: (פ)

רע"י

עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד: ואחל. ונתחללתי: (כז) למען בצוע בצע. לחטוף ממון: (כח) טחו להם תפל. דומין לטחי בנין בטיט שאינו מעובד כל צרכו שאין בו תבן והוא נפטר מאליו בבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תיקון:

(כד) לא גושמה ביום זעם. לא נתן גשם הראוי לה לטהר ביום זעם. ופירוש הדבר כתרגומו לא איתעבידו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט: **(כה)** קשר נביאיא. נקשרים יחד בעצה רעה: נפש אכלו. שהיו נוטלין שוחד ומחזיקין ידי מרעים להרוג ולשלול ולבזז ומנבאין להם שלום: חוסן. ממון: **(כו)** חמסו תורתי.

מצודת ציון

(כד) גושמה. מל' גשם ומטר: **(כה)** קשר. ענין אגודה בהסכמה אחת: **חוסן**. ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוד ב): **ויקר**. ענין כבוד: **(כו)** חמטו. ענין הסרה כמו נחמטו עקבין (ירמיה יג): **ויחללו**. ענין בזיון: **וראחל**. מל' חילול: **(כז)** טחו. ענין מריחה לסתום הנקב: **תפל**. כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן והנם טחים אותו תפל (לעיל יג): **חוזים**. מתנבאים: **(כט)** הונו. מל' אונאה ועושה ממון: **(ל)** גודר גדר. הכותל תקרא גדר: **בפרץ**. שבר הכותל: **(לא)** עברתי. מל' עברה וזעם: **כליתים**. מל' כליון:

מצודת דוד

(כב) כהתוך כסף. כמו התכת הכסף בתוך הכור בן תותכו בתוך העיר בצורת המצור: וידעתם. אז תדעו שאני ה' שפכתי חמתי עליכם ובגמול בא ולא במקרה: **(כד) אמר לה.** על ירושלים: לא מטוהרה היא. לא עשית תשובה לטהר עצמך מן עוונך לכן לא ירד בה הגשם ביום זעם ה' וחרון אפו וכמ"ש וחרה אף ה' וכו' ולא יהיה מטר **(דברים יא): (כה) קשר נביאה.** בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים על השלום: כארי שואג. כמו הארי השואג בקול להטיל אימה ואח"ז טורף טרף כן המה מבהילי האנשים בקולם ודבריהם ובוזה הם מסיתים וטורפים אותה מן העולם: **נפש אכלו.**

אוכלים הנפשות ולוקחים מהם החזק והיקר ומרבים האלמנות כי יהרגו אנשיהם ר"ל הם מסבכים כל אלה כי בהשענם דבריהם ימאנו לעשות תשובה ובאה הפורענות בעונם: (כז) חסמו תורתי. הסירו תורתי מהם כי לא למדו עמם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ויחללו. בזו קדשי ולא עשו הברדל והפרש בין דבר קודש לדבר חולין: לא הודיעו. ההבדל שביניהם: ומשבתותי. ומחילול השבתות העלימו עין ולא מיחו במהחללים אותם: ואהל בתוכם. נעשיתי ביניהם מחולל ולא מקודש: (כז) שריה. השרים אשר בקרבה המה כזאבים כי יטרפו טרף לשפך דם לאבד נפשות למען יגדלו מהם את העושר: (כח) ונביאיה. נביאי השקר: טחו להם תפל. על הכותל שעשו טחים טיט תפל שאינו מתוקן כהלכתו לייפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפיים נבואת שקריהם במליצה נאותה ומוזיפת להיות מקובל על הלב: חוזים שוא. מתנבאים בשוא ומגידים להם קסמים ככזב: אומרים. בדבריהם אומרים בשם ה' כה אמר ה' אבל ה' לא דיבר ועד והמה מכחשים: (כט) עשקו עושק. זה עושק הגוף במכות וכדומה: חללו. עם מי מהראוי לתת להם צדקה הם לא נתנו ועתה לקחו משלהם: ואת הגר עשקו. עם כי ראוי לאהבו: בלא משפט. הולו נעשה בסבת העדר המשפט ואיש כל הישר בעיניו יעשה: (ל) ואבקש מהם. בקשתי ביניהם איש גורד גדר הפרצה לכל יבוא האויב העזירה או מי לעמוד בפרץ לבלי תת לבוא ר"ל בקשתו מי מחזיר את ישראל בתשובה או מי עומד בתפילה לפני עליהם לבל אשחיתם והנה לא מצאתי: (לא) ואשפוך. לכן אשפוך עליהם זעמי ואכלם באש עברתי וגמול דרכם אתן בראשם:

דברי הימים א פרקו לט"א

לט ואלה מושבותם לטירותם בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי כי להם היה הגורל: מ ויתנו להם את חברון בארץ יהודה ואת־מגְרִשֶׁיהָ סביבֶיהָ: מא ואת־שֶׁרֶה העיר ואת־חֲצִירָהָ נתנו לכלב בן־יִפְנֶה: (ם) מב ולבני אהרן נתנו את־עֲרֵי הַמִּקְלָט את־חֶבְרוֹן ואת־לִבְנָה ואת־מִגְרִשֶׁיהָ ואת־יֵתֶר ואת־אֶשְׁתִּמֶע ואת־מִגְרִשֶׁיהָ: מג ואת־חִילוֹ ואת־מִגְרִשֶׁיהָ את־דָּבִיר ואת־מִגְרִשֶׁיהָ: מד ואת־עֶשֶׂן ואת־מִגְרִשֶׁיהָ ואת־בֵּית שֹׁמֶשׁ ואת־מִגְרִשֶׁיהָ: (ם) מה וממִּטָּה בְּנִימִן את־גִּבְעֵה ואת־מִגְרִשֶׁיהָ ואת־עֶלְמָת ואת־מִגְרִשֶׁיהָ ואת־עֲנָתוֹת ואת־מִגְרִשֶׁיהָ כָּל־עָרֵיהֶם שְׁלֹש־עֶשְׂרֵה עִיר בְּמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם: (ם) מו ולבני קֹהֵת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמִּטָּה מִמַּחְצִית מִיָּה חֲצִי מִנְּשֵׂה בְּגוֹרֵל עָרִים עֶשֶׂר: (פ) מז ולבני גֵּרְשֹׁם לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמִּטָּה יִשְׁשָׁכָר וּמִמִּטָּה אֲשִׁיר וּמִמִּטָּה נַפְתָּלִי וּמִמִּטָּה מְנַשֶּׁה בְּבִשְׁלֹן עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה: (ם) מח לבני מְרָרִי לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמִּטָּה רְאוּבֵן וּמִמִּטָּה־גֵּר וּמִמִּטָּה זְבוּלֹן בְּגוֹרֵל עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: (ם) מט ויתנו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם אֶת־הָעָרִים וְאֶת־מִגְרִשֶׁיהֶם: נ ויתנו בְּגוֹרֵל מִמִּטָּה בְּנֵי־יְהוּדָה וּמִמִּטָּה בְּנֵי־שֹׁמֶעֶן וּמִמִּטָּה בְּנֵי בְנִימִן אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָאוּ אֹתָהֶם בְּשֵׁמוֹת: (ם) נא וּמִמִּשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קֹהֵת וַיְהִי עָרֵי גְבוּלָם מִמִּטָּה אֶפְרַיִם:

רש"י

(נ) ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון. אעפ"י שלא הזכיר שמעון בנתינתן הוא נתן חלקו מה שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה מויתנו להם את חברון עד וממטה בנימין הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן: אשר יקראו אתהם בשמות. כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אעפ"י שהזכירו כבר: (נא) וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו'. אע"פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים ע"פ הגורל:

מצודת ציון

(לט) לטירותם. ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים ט:). (מב) המקלט. נקרא כן ע"ש שקולטת את הרוצחים מה שאין עיר אחרת מניחה לרוצחים לשבת עמהם:

(מא) נתנו לכלב. כאשר צוה משה ע"פ ה': (מב) ולבני אהרן. על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן: ערי המקלט. כי כל הערים הניתן להכהני' ולהלוי' היו קולטין את הרוצח וכן ארז"ל: את חברון. על שהזכיר השאר הזכיר שוב את חברון: וממטה בנימין. ואלו הנזכרים למעלה היו מבני יהודה ומבני שמעון: שלש עשרה. אינם מנויין כאן כִּי־אם י"א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשםם וקצתם בשינויי השמות ובשתייהן נקראו: במשפחותיהם. הנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה יושבה לבדה ולא מעורבבים: (מו) הנותרים וכו'. כי הכהנים גם המה ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו: ממחצית. להם נתנו מנחת חצי מטה מנשה: בגורל. הטילו גורל מה הם הערים אשר יתנו: ערים עשר. עם ערי אפרים ודן הנזכרים למטה: (מז) למשפחותם. נחלקה למשפחותם כי גם המה ישובו כל משפחה לבדה: בבשן. אשר ישובו בבשן שעמדה בעבר הירדן כי חצי שבט מנשה שנתנו לבני קהת המה ישובו בא"י עצמה: (מט) ויתנו. לפ שעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו': (נ) ויתנו בגורל וכו'. לפי שלמעלה לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם: אשר יקראו. רצה לומר אשר קראו ופירשו למעלה את שמות הערים: (נא) וממשפחות. ר"ל ומקצת משפחות בני קהת היו ערי גבולה וכו' ומונה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולמעלה אמר ערים עשר ומפורשים הם ביהושע והשתיים החסרים כאן כללם בהמגרשים:

מצודת דוד

(לט) ואלה מושבותם. אלה המקומות אשר ישבו בהן הכהני' והלוי': לטירותם בגבולם. מקום מוכן לטירותם בגבול הניתן להם: לבני אהרן למשפחת הקהתי. ר"ל ראשון למשפחת הקהתי נתנו לבני אהרן כי להם היה הגורל לקחת ראשונה:

(מא) נתנו לכלב. כאשר צוה משה ע"פ ה': (מב) ולבני אהרן. על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן: ערי המקלט. כי כל הערים הניתן להכהני' ולהלוי' היו קולטין את הרוצח וכן ארז"ל: את חברון. על שהזכיר השאר הזכיר שוב את חברון: וממטה בנימין. ואלו הנזכרים למעלה היו מבני יהודה ומבני שמעון: שלש עשרה. אינם מנויין כאן כִּי־אם י"א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשםם וקצתם בשינויי השמות ובשתייהן נקראו: במשפחותיהם. הנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה יושבה לבדה ולא מעורבבים: (מו) הנותרים וכו'. כי הכהנים גם המה ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו: ממחצית. להם נתנו מנחת חצי מטה מנשה: בגורל. הטילו גורל מה הם הערים אשר יתנו: ערים עשר. עם ערי אפרים ודן הנזכרים למטה: (מז) למשפחותם. נחלקה למשפחותם כי גם המה ישובו כל משפחה לבדה: בבשן. אשר ישובו בבשן שעמדה בעבר הירדן כי חצי שבט מנשה שנתנו לבני קהת המה ישובו בא"י עצמה: (מט) ויתנו. לפ שעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו': (נ) ויתנו בגורל וכו'. לפי שלמעלה לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם: אשר יקראו. רצה לומר אשר קראו ופירשו למעלה את שמות הערים: (נא) וממשפחות. ר"ל ומקצת משפחות בני קהת היו ערי גבולה וכו' ומונה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולמעלה אמר ערים עשר ומפורשים הם ביהושע והשתיים החסרים כאן כללם בהמגרשים:

ג המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה – הוא משלם את הקרן, והם משלמין את החמש; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: הם משלמין קרן וחמש, והוא משלם להם דמי סעודתן.

ד הגונב תרומה ולא אכלה, משלם תשלומי כפל דמי תרומה. אכלה, משלם שני קרנים וחמש: קרן וחמש מן החלין, וקרן דמי תרומה. גנב תרומת הקדש ואכלה – משלם שני חמשים וקרן; שאין בהקדש תשלומי כפל.

ה אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר, ולא ממעשר ראשון שנמלה תרומתו, ולא ממעשר שני והקדש שנפדו, שאין הקדש פודה את הקדש; דברי רבי מאיר. וחכמים מתירין באלו.

פירוש ברטנורא

ג הוא משלם את הקרן. דמי תרומה, כדן גזול שהרי הוא נעשה גזול עליה: והן משלמין את החומש. עון אכילתו בשוגג, שאין משלם חומש אלא אוכל ושותה וסך עצמו, אבל המזיק את התרומה אינו משלם חומש דכתיב (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קדש פרט למוזיק: הן משלמין קרן וחומש. חולין מתוקנים, ויעשו תרומה, והוא משלם להם דמי חולין שהיה צריך להאכיל. ואיכא ביניהו דלר"מ אין המאכיל משלם אלא דמי תרומה, ולרבנן משלם דמי חולין:

ד דמי תרומה. שאין דמיה יקרים כחולין: קרן וחומש מן החולין. והן נעשין תרומה, כדן כל אוכל תרומה בשוגג: וקרן דמי תרומה. משום כפל לגנב: תרומת הקדש. שהקדיש הכהן תרומה לבדק הבית: שני חומשים. חד משום אוכל תרומה, וחד משום נהנה מן ההקדש. אבל כפל בהקדש ליכא דכתיב (שמות כב) ישלם שנים לרעהו ולא להקדש:

ה מן הלקט מן השכחה ומן הפאה. משום דאין בהם זיקת תרומה ומעשרות, הלכך לא הוי בכלל דבר הראוי להיות קדש. ולא דמי לחולין מתוקנים דהנהו הוי ראויין להיות קדש קודם שנתקנו אבל לקט שכחה ופאה מעולם לא נראו להיות קדש: ומן ההפקר. לאחר שזכה בו: ולא ממעשר ראשון שנמלה תרומתו. ואע"ג דהשתא הוי כחולין המתוקנים, כיון דקודם שנמלה תרומתו לא הוי השתא נמי לא הוי: שאין הקדש פודה הקדש. ואלו חשובים כהקדש קודם שנפדו, ואין אדם יכול לפטור עצמו בכמון גבוה. וסבר ר' מאיר מעשר שני ממון גבוה, הוא וכיון דקודם שנפדו לא חוו תו לא חוו לאחר שנפדו: וחכמים מתירין באלו. במעשר שני והקדש שנפדו. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

י ו ט ר א ש ו י

באור משנה ג

המאכיל את פועליו ואת אורחיו – או את אורחיו, תרומה – בשוגג, הוא משלם את הקרן – דמי שוויה של התרומה, כדן גזול (הרא"ש). והם משלמין את החמש – שאין משלם חומש אלא הנהנה, האוכל או השותה או הסך, אבל המזיק אינו משלם חומש, שכתוב (ויקרא כב, יד): "ואיש כי יאכל קדש בשוגג ויסף חמשתו" – פרט למזיק, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: הם משלמין קרן וחמש – הפועלים או האורחים חייבים לשלם קרן וחומש כדן כל אוכל תרומה בשוגג, והוא משלם להם דמי סעודתן – ובעל הבית משלם להם דמי הסעודה שהיה צריך לתת להם. ההבדל בין רבי מאיר לחכמים, שלדעת רבי מאיר אין המאכיל משלם אלא דמי תרומה שהיא כזול, ולדעת חכמים משלם המאכיל דמי חולין (הרא"ש; ברטנורא). אבל מתוך הירושלמי משמע, שאף לדעת רבי מאיר חייב המאכיל לשלם חולין מתוקנים, אלא שנחלקו על מי מוטלת חובת התשלומים, שלדעת רבי מאיר החובה היא על בעל הבית, שהרי הוא מחוייב בעיקר סעודתם של הפועלים, ולדעת חכמים חייבים הפועלים לשלם, שהם אין להם על בעל הבית אלא חוב בלבד והוא יכול לסלק להם חוב זה בדמים (ימשנה ראשונה).

באור משנה ד

הגונב תרומה ולא אכלה – והרי דינו של גנב שמשלם כפל, שנאמר (שמות כב, ח): "אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו", משלם תשלומי כפל דמי תרומה – כמחיר התרומה, שהואיל ואינה מותרת באכילה אלא לכהנים, מחירה זול מן החולין. אכלה – אם הגנב אכל את התרומה בשוגג, משלם שני קרנים וחמש: קרן וחמש מן החלין – כדן האוכל תרומה בשוגג, וקרן דמי תרומה – משום תשלומי כפל כדן גנב. גנב תרומת הקדש – תרומה שהקדישה הכהן לבדק הבית, ואכלה – הגנב, ונמצא שעשה שני איסורים: אכל תרומה וגם נהנה מן ההקדש; ואיסור הקדש חל על איסור תרומה משום שיש תוספת איסור על ידי ההקדש, שמשעה שהוקדשה נאסרה אף לכהן; והנהנה מן ההקדש הרי זה מעל וחייב

לשלם קרן וחומש, כמו שנאמר (ויקרא ה, טו-טז): "ונפש כי תמעל מעל וחסטה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו... ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמשתיו יוסף עליו", משלם שני חמשים – חומש אחד משום אוכל תרומה, וחומש אחד משום שנהנה מן ההקדש, וקרן – להקדש, שאין בהקדש תשלומי כפל – הגונב מן ההקדש פטור מתשלומי כפל, ואינו משלם אלא קרן בלבד, שכתוב (שמות כב, ח): "ישלם שנים לרעהו" – ודרשו: לרעהו ולא להקדש.

י ו ט ש נ י

באור משנה ה

אין משלמין – האוכל תרומה בשוגג אינו משלם לכהן, מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה – (עיין בפתיחה למסכת פאה) ומן ההפקר – שזכה בו, שהואיל וכל אלו לא היו חייבים מעולם בתרומה (עיין לעיל א, ה), אינם בכלל דבר הראוי להיות קדש, ובאוכל תרומה בשוגג נאמר: "ונתן לכהן את הקודש" – דבר הראוי להיות קדש; הלכך אין משלמים מהם את התרומה, ולא ממעשר ראשון שנמלה תרומתו – תרומת המעשר, ולא ממעשר שני והקדש שנפדו – שהואיל והיו מתחילה קודש אין משלמים מהם את התרומה, שאין הקדש פודה את הקדש – שאכל; דברי רבי מאיר – שרבי מאיר הולך לשיטתו, שמעשר שני ממון גבוה הוא, ודינו כהקדש, שאין אדם יכול לשלם בו את התרומה שאכל, וכיון שקודם שנפדו אין מעשר שני והקדש ראויים לשלם מהם, אף לאחר שנפדו אין משלמים מהם. וכן במעשר ראשון שניטלה תרומתו הטעם הוא, שהואיל וקודם שניטלה תרומתו אינו ראוי לשלם בו, שאין משלמים תרומה אלא חולין מתוקנים (לעיל משנה א), אף לאחר שניטלה תרומתו אינו ראוי לשלם בו (רא"ש; ברטנורא). ויחכמים מתירין באלו – בירושלמי נחלקו ריש לקיש ורבי יוחנן: ריש לקיש מפרש, שחכמים מתירים בשניים האחרונים, כלומר במעשר שני והקדש שנפדו (ומביא; ברטנורא), שלאחר שנפדו שוב אינם קודש ולכן מותר לשלם מהם את התרומה שאכל; ויש מבארים, שלדעת ריש לקיש מתירין חכמים במעשר ראשון שניטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו, כלומר שאף במעשר ראשון חולקים חכמים על רבי מאיר וסבורים, שלאחר שניטלה תרומתו הרי הוא כחולין מתוקנים, ומשלמים בו את התרומה

ו רבי אליעזר אומר: משלמין ממין על שאינו מינו, ובלבד שישלם מן היפה על הרע. ורבי עקיבא אומר: אין משלמין אלא ממין על מינו, לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית, ימתין לקשואין של מוצאי שביעית, וישלם מהם. במקום שרבי אליעזר מקל, משם רבי עקיבא מחמיר, שנאמר (ויקרא כב, יד): "ונתן לפה את הקדש", כל שהוא ראוי להיות קדש; דברי רבי אליעזר. ורבי עקיבא אומר: "ונתן לפה את הקדש" – קדש שאכל.

פ ר ק ש ב י ע י

א האוכל תרומה מזיד, משלם את הקרן ואינו משלם את החמש. התשלומין חלין. אם רצה הפהן למחול, מוחל.

ב בת פהן שנשאת לישראל ואחר כך אכלה תרומה – משלמת את הקרן, ואינה משלמת את החמש, ומיתתה

פירוש ברטנורא

ו שישלם מן היפה על הרע. כגון שאכל גרוגרות, ולפי מדה שאכל גרוגרות ישלם תמרים, ולא לפי דמים דכיון דבזווא אכל ובזווא משלם מאי נפקא מינה שישלם מן היפה על הרע. ואיכא למ"ד דאפי' לפי דמים מצינן למימר דאי אכל מידי דלא קפץ עליה זבינא משלם מידי דקפץ עליה זבינא: לפיכך. שאין יכול לשלם ממין אחר, אם אכל קשואים של תרומה של ערב שביעית ואין קשואים של אותה שנה מצויים עוד שכבר נתקשו ולא חזו לאכילה, ומין אחר אינו יכול, לשלם צריך להמתין למוצאי שביעית וישלם מקשואין של מוצאי שביעית, דמשל שביעית אסור לפרוע חובו, דדמי לסחורה:

ז א האוכל תרומה מזיד. בלא התראה, דאילו אתרו ביה לוקה ואינו משלם. ואע"ג דבלא התראה חייב מיתה בידי שמים, אינה פוטרת מן התשלומין: ואינו משלם את החומש. דלא חייבה תורה חומש אלא לאוכל תרומה בשגגה: התשלומין חולין. דתשלומין דשוגג בלבד קרנו רחמנא קדש, כדכתיב: ונתן לכהן את הקדש, אבל תשלומין דמזיד חולין הן, והואיל והן חולין אם רצה הכהן למחול מוחל, משא"כ בתשלומין של שוגג שאם רצה למחול אינו מוחל מפני שהן קדש:

ב בת כהן שנשאת לישראל. ואסורה לאכול בתרומה: משלמת את הקרן. כדן גזול את חברו, אבל לא חומש דכהנת היא, וכתיב (ויקרא כב) וכל זר לא יאכל קדש יצאה זאת שאינה זרה ואפשר לה שתשוב לבית אביה כנעוריה ותהא מותרת לאכול בתרומה: ומיתתה בשרפה. אם נתת תחת בעלה ישראל,

משניות מבוארות – קהתי

מקל – מאותו פסוק שרבי אליעזר מביא ממנו ראייה להקל, משם רבי עקיבא מחמיר – ממנו לומד רבי עקיבא להחמיר, שנאמר – באוכל תרומה בשוגג: "ונתן לפה את הקדש" – בא הכתוב לומר: כל שהוא ראוי להיות קדש – ליעשות תרומה, ואפילו מין אחר, דברי רבי אליעזר – ומכאן שנינו ברישא, "דבי אליעזר אומר: משלמין ממין על שאינו מינו." ורבי עקיבא אומר: "ונתן לפה את הקדש" – היינו: קדש שאכל – אותו מין שאכל, ומכאן שאין משלמין אלא ממין על מינו.

יום שלישי

באור משנה א

לאחר שלמדנו בפרק הקודם דיני האוכל תרומה בשוגג, באה משנה זו ללמד באוכל תרומה במזיד, שאף על פי שהוא חייב מיתה בידי שמים, אינו פטור מתשלומים. ברם, אם התרו בו, לוקה ואינו משלם (דמ"ס הל' תרומות י. ה).

האוכל תרומה מזיד – ולא התרו בו, משלם את הקרן – תמורת מה שהפסיד את הכהן, ואינו משלם את החמש – שלא חייבה התורה חומש אלא לאוכל תרומה בשגגה. והרמב"ם כותב: "כי עונו גדול מנשוא ולא יתכפר בתשלומין" (שכן החומש הוא כעין קרבן הבא לשם כפרה). התשלומין חלין – התשלומים שהוא משלם אין להם דין תרומה, שדווקא התשלומים של האוכל בשוגג התורה קראה אותם "קדש", שכתוב: "ונתן לכהן את הקדש", אבל התשלומים של האוכל במזיד חולין הם, לפיכך אם רצה הפהן למחול, מוחל – את התשלומים הללו, מוחל – יכול הוא למחלם, מה שאין כן בתשלומי השוגג, והואיל והם קדש, אין הכהן יכול למחלם, כמו ששינונו לעיל (ו, א).

באור משנה ב

בת פהן שנשאת לישראל ואחר כך אכלה תרומה – והיא היא אסורה לאכול בתרומה, שנאמר (ויקרא כב, יב): "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל", משלמת את הקרן – כדן הגזול את חברו, ואינה משלמת את החמש – לפי שהיא בת כהן, וכתיב (שם שם, יג-יד): "וכל זר לא יאכל בו, ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשתיו עליו", יצאה זו מן הכלל, שאינה "זרה" לתרומה (תורת כהנים), שכן אפשר שתשוב לבית אביה ותהא

(תפארת ישראל: "תוספות אנשי שם"). ורבי יוחנן מפרש, שחכמים מתירים בכל אלו שנזכרו במשנתנו, כלומר שאף מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר משלמים את התרומה, שכל הזוכה באחד מן הדברים הללו, הרי זה ממונו, ודינו כחולין לכל דבר. – וכן פוסק הרמב"ם (הל' תרומות י, יח), אלא שהרמב"ם מפרש: מעשר ראשון שניטלה תרומתו – כגון שהקדים הלוי ליטול מעשרו בשיכולים קודם שנטל ממנו הכהן תרומה גדולה, ועל ידי כך הפקיע את המעשר מחיוב תרומה גדולה, וסובר רבי מאיר, שאין משלמים ממנו תרומה, לפי שאינו נקרא "חולין מתקנים", וחכמים סוברים, שאף על פי כן דינו כחולין ומשלמים בו. וכן: מעשר שני והקדש שנפדו – היינו שנפדו שלא כהלכתן, כגון מעשר שני שנפדה באסימון (מטבע שנשחקה ונמחקה צורתה, או חתיכת כסף שלא נטבעה עליה צורת מטבע), והקדש שנפדה בקרקע, שלדעת רבי מאיר כיון שלא נפדו כהלכתן עדיין קודש הם, ואין הקדש פודה את הקדש, ולדעת חכמים אף על פי שלא נפדו כהלכתן, מותר לו לשלם מהם.

באור משנה ו

רבי אליעזר אומר: משלמין ממין על שאינו מינו – האוכל תרומה בשוגג, מותר לשלם ממין על שאינו מינו, כגון תמרים על תאנים שאכל, ובלבד שישלם מן היפה על הרע – שהמין שהוא משלם יהא יפה מן המין שאכל; וכן שנו בברייתא (בבלי פסחים לב, א): "אכל גרוגרות וישלם תמרים, תבוא עליו ברכה". ורבי עקיבא אומר: אין משלמין אלא ממין על מינו – מאותו המין שאכל, לפיכך אם אכל קשואין – של תרומה, של ערב שביעית – של השנה הששית לשמיטה, וקישואים של אותה שנה אינם מצויים עוד, שכבר נתקשו ואינם ראויים לאכילה, וממין אחר אינו יכול לשלם, ימתין לקשואין של מוצאי שביעית – של השנה שאחרי שביעית, וישלם מהם – שכן משל שביעית אסור לפרוע חוב (שביעית ח, ד); ויש מבארים, לפי שספחי שביעית אסורים באכילה (תוספות רבי עקיבא איגר: "תפארת ישראל"); ולפי המשנה הקודמת יש לומר הטעם, שפירות שביעית הפקר הם ואין משלמים מן ההפקר (דמ"ס: "מלאכת שלמה", תוספות רבי עקיבא איגר). ברם, לדעת רבי אליעזר ישלם לו מיד בערב שביעית ממין אחר (והדאמ"ד). במקום שרבי אליעזר

בשרפה. נשאת לאחד מכל הפסולין – משלמת קרן וחמש, ומיתתה בחנק; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: זו משלמות את הקרן ואין משלמות את החמש, ומיתתה בשרפה.
ג המאכיל את בניו קטנים, ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים, האוכל תרומת חוצה לארץ, והאוכל פחות מפינת תרומה – משלם את הקרן, ואינו משלם את החמש, והתשלומין חלין. אם רצה הפהן למחול, מוחל.

ד זה הפלל: כל המשלם קרן וחמש – התשלומין תרומה; אם רצה הפהן למחול, אינו מוחל. וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החמש – התשלומין חלין; אם רצה הפהן למחול, מוחל.
ה שתי קפות, אחת של תרומה ואחת של חלין, שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזו מהן נפלה – הרי אני אומר: לתוך של תרומה נפלה. אין ידוע איזו היא של תרומה ואיזו היא של חלין – אכל אחת פירוש ברטנורא

דרכתי (ויקרא כא) ובת איש כהן כי תחל לזנות וכו', כל שהיא בת כהן לא שנת אשת כהן ולא שנת אשת ישראל באש תשרף: נשאת לאחד מכל הפסולים. כגון חלל נתין וממזר, משלמת קרן וחמש, שהרי נתחללה בביאתו ואינה ראויה עוד לאכול בתרומה ודרי היא כזרה: ומיתתה בחנק, דכתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות, מי שראויה לחזור לבית אביה אלמלא זנות זה היא בשרפה, יצתה נבעלת לפסול לה שאינה ראויה לחזור לבית אביה שזו אינה בשרפה: וחכמים אומרים וכו'. דלא היא זרה עד שתהא זרה מתחלתה ועד סופה וזו הואיל וכבר אכלה בתרומה אינה משלמת את החומש: ומיתתה בשרפה. ובת איש כהן כתיב מכל מקום. והלכה כחכמים:

ג המאכיל את בניו קטנים. דלא בני חובא ניהו, ועבדיו אפילו גדולים: ותרומת חוץ לארץ. אע"פ שהיא מדומעת אין מוסיפין חומש עליה:
ה לתוך של תרומה נפלה. ושל חולין מותרת. ודוקא בשתי קפות א' של חולין ואחת של תרומה, תלינן תרומה לתוך תרומה נפלה שיש היתר לשתי הקפות. אבל אחת חולין ואחת מכל או מעשר ראשון וכיוצא בזה, לא תלינן שנפלה התרומה למכל כדי לתת חולין, מאחר שהמכל נרמץ ונאסר, דמאי חיות לאסור קופה זו יותר מזו. וכן טמאה וטהורה תלינן בטמאה או מדומעת ושאינה מדומעת תלינן במדומעת. כללא דמלתא כל היכא דאחת אינה

משניות מבוארות – קהתי

שוה פרוטה, ולכן משלם את הקרן, ואף על פי כן הואיל ואין בה כזית אינו משלם את החומש, שנאמר (ויקרא כב, יד): "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמשתיו", ואין אכילה פחותה מכזית.

באור משנה ד

משנה זו באה לסכם בכלל, מתי התשלומין תרומה ואין הכהן יכול למחלם, ומתי התשלומין חולין ויכול הכהן למחלם.

זה הפלל: כל המשלם קרן וחמש – כמו ששינונו בפרק הקודם, התשלומין תרומה – התשלומים נעשים תרומה, ואסורים באכילה לזרים, שנאמר באוכל תרומה בשוגג (ויקרא כב, יד): "ונתן לכהן את הקודש", ולפיכך אם רצה הפהן למחול – את התשלומים, אינו מוחל – אינו יכול למחול, כשם שאינו יכול למחול את התרומה. וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החמש – כמו ששינונו לעיל במשניות הקודמות (א-ג), התשלומין חלין – שאינם נעשים תרומה, ומותרים באכילה לזרים, ולפיכך אם רצה הפהן למחול, מוחל – יכול הכהן למחול את התשלומים, הואיל ואין בהם קדושת תרומה.

י ו ס ח מ י ש י

באור משנה ה

שתי קפות – של תבואה: אחת של תרומה ואחת של חלין, שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן – לאחת מן הקפות, ואין ידוע לאיזו מהן נפלה – אם לתוך הקופה של תרומה או לתוך הקופה של חולין, הרי אני אומר: לתוך של תרומה נפלה – הסאה של תרומה, והקופה של חולין מותרת לישראל. יש מפרשים, אפילו בכגון שאין בחולין יותר מסאה, שכן מדובר כאן בתרומה בזמן הזה שהיא מדרבנן, אבל בתרומה של תורה אין החולין מותרים אלא אם כן יש בחולין יותר מסאה, שאם אפילו נפלה הסאה של תרומה לתוך החולין, הרי רבי החולין על התרומה, ומן התורה בטלה תרומה ברוב, אלא שחכמים הצריכו מאה כנגד התרומה כדי לבטלה, ובכגון זה הקילו חכמים, שאנו תולים שהסאה של תרומה נפלה לתוך הקופה של תרומה ("תוספות יום טוב": "תפארת ישראל"). – במה דברים אמורים שמתירים ספק מדומע על סמך "שאני אומר"? בזמן שאין הקופה נאסרת בזה שאנו תולים שהאיסור נפל לתוכה, כגון בעניינינו שאנו תולים שתרומה לתוך תרומה נפלה ונמצא שתי הקפות מותרות.

מותרת לאכול בתרומה, כמו שנאמר (שם סט, יג): "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל". ומיתתה בשרפה – אם זינתה תחת בעלה, שנאמר (ויקרא כא, ט): "ובת איש כהן כי תחל לזנות... באש תשרף", ודרשו: ובת איש כהן – כל שהיא בת כהן, בין שהיתה נשואה לכהן בין שהיתה נשואה לישראל. נשאת לאחד מכל הפסולין – כגון לחלל או לממזר, שנחללה ונאסרה לאכול בתרומה ולהינשא לכהן לעולם, אם אכלה תרומה בשוגג, משלמת קרן וחמש – שדינה כזרה, ומיתתה בחנק – אם זינתה אין מיתתה בשרפה כדן בת כהן, אלא בחנק כדן אשת ישראל שזינתה, דברי רבי מאיר – הסובר, שבת כהן שנחללה הרי היא כזרה, וכן דרש: "ובת איש כהן כי תחל לזנות" – מי שראויה לחזור לבית אביה, יצאה זו שנישאה לפסול לה, שאינה ראויה לחזור לבית אביה, שאין דינה בשרפה. וחכמים אומרים: זו וזו – בין נישאת לישראל ובין נישאת לפסול, משלמות את הקרן ואין משלמות את החמש – שלא נקראת "זרה" אלא מי שהיא זרה מתחילתה ועד סופה, וזו הואיל וכבר אכלה בתרומה אין דינה כ"זרה" ולכן אינה משלמת את החומש, ומיתתה בשרפה – שכתוב: "ובת איש כהן, כל שהיא בת כהן" (ירושלמי תרומות בבלי סנהדרין נא, א). והלכה כחכמים.

י ו ס ר ב י ע י

באור משנה ג

המאכיל את בניו קטנים – ישראל שהאכיל תרומה בשוגג את בניו הקטנים, שהם פטורים מתשלומים, ואת עבדיו – או שהאכיל את עבדיו, בין גדולים בין קטנים – שאין לעבדים ממה לשלם (יתוספות יום טוב: "מלאכת שלמה"); או האוכל תרומת חוצה לארץ – שאין חיוב תרומתה אלא מדברי סופרים, והאוכל פחות מפינת תרומה – שאין שמה אכילה, משלם את הקרן – משום הפסד הכהן, ואינו משלם את החמש – מהטעמים שבארנו לעיל בכל ענין וענין, והתשלומין חלין – כלומר שאינם נעשים תרומה (כמבואר הטעם במשנה הבאה), ולפיכך אם רצה הפהן למחול, מוחל – מותר לכהן למחול על תשלום הקרן.

בענין "האוכל פחות מכזית תרומה" מסיקים בבבלי (פסחים לב, ב). שיש בה

מהן, פטור; והשנייה – נוהג בה פתרומה, ותיבת פחלה; דברי רבי מאיר. רבי יוסי פוטר. אבל אחר את השנייה, פטור. אבל אחד את שתייהן, משלם פקטנה שבשתייהן.
 ו נפלה אחת מהן לתוך החלין, אינה מדמעת; והשנייה – נוהג בה פתרומה, ותיבת פחלה; דברי רבי מאיר.
 ורבי יוסי פוטר. נפלה שנייה למקום אחר, אינה מדמעת. נפלו שתייהן למקום אחד, מדמעות פקטנה שבשתייהן.
 ז זרע את אחת מהן, פטור; והשנייה – נוהג בה פתרומה, ותיבת פחלה; דברי רבי מאיר. ורבי יוסי פוטר. זרע אחר את השנייה, פטור. זרע אחד את שתייהן – בדבר שארעו פלה, מתר; ובדבר שאין זרעו פלה, אסור.

פירוש ברטנורא

מתקלקלת תלינן בה: אבל אחת מהן פטור. דשמו של חולין אכל; וחייבת בחלה. דספק חולין היא: ורבי יוסי פוטר. דכיון דלא ידע הוה ליה כמדומע דפטור מן החלה. והלכה כרבי יוסי בכל הני תלתא כבי דמתניתין: אבל. ארס אחר את השנייה, פטור: פקטנה שבשתייהן. להקל:
 ו אינה מדמעת. דשמו היינו אותה של חולין:

ז זרע אחת מהן פטור. שהזרע את התרומה בשוגג צריך להפך את הקרקע, ואם לא הפך הגדולים תרומה, והכא פטור דחולין הם: בדבר שזרעו כלה. כגון חטים ושעורים, מותר לזרים, דאין זו תרומה ודא, וחשבין לה כגדולי [מדומע] דתנן לקמן בפ"ט שהן חולין: בדבר שאין זרעו כלה. כגון שום וכצלים, אסור, ואע"ג דחשבין ליה כמדומע ולא כתרומה, בדבר שאין זרעו כלה יש להתמיר טפי:

משניות מבוארות – קהתי

במשנה הקודמת. ורבי יוסי פוטר – מן החלה, מטעם שבארנו במשנה הקודמת. נפלה שנייה למקום אחר – לחולין אחרים, אינה מדמעת – אף על פי שנהג בה כתרומה, שמו זו היא של חולין, והראשונה היתה של תרומה. נפלו שתייהן למקום אחד – והרי אחת מהן ודאי תרומה, מדמעות פקטנה שבשתייהן – שאם אין מאה חולין כנגד הקופה הקטנה, הכל נעשה מדומע; אבל אם יש מאה חולין כנגד הקטנה, אין התערובת נעשית מדומע, וצריך להרים כשיעור הקופה הקטנה ולתת לכהן, והשאר חולין.

י ו ס ש י

באור משנה ז

משנתנו מוסיפה ללמד בשתי קופות, שאחת היא של תרומה ואחת של חולין, ואין ידוע איזו היא של תרומה ואיזו היא של חולין.
 זרע את אחת מהן – אחת משתי הקופות, ואין ידוע אם משל תרומה וזרע או משל חולין, פטור – שכן תרומה אסור לזרעה, והזרע תרומה בשוגג, צריך להפך את הקרקע במחשבה, כדי לעקור את שרשי התרומה, ואחר כך מותר לו לזרוע שם חולין; ואם לא הפך, הגידולים תרומה (כמבואר להלן ט, א); אבל כאן הוא פטור מלהפוך את הזרוע, והגידולים הם חולין, שאנו תולים שזרע את הקופה של חולין. והשנייה – והקופה השנייה שלא זרעה, נוהג בה פתרומה – כאילו היא תרומה, ותיבת פחלה – משום ספק חולין, דברי רבי מאיר – כמבואר טעמו לעיל (משנה ה), ורבי יוסי פוטר – מחלה, כמו שבארנו טעמו (שם). זרע אחר את השנייה – את הקופה השנייה, פטור – אף הוא פטור מלהפוך, שאולי מה שהוא זרע חולין הם. זרע אחד את שתייהן – שתי הקופות, בדבר שארעו פלה – שזרעו נרקב באדמה, כגון בחטים או בשעורים, מתר – הגידולים מותרים לזרים, שדינם כגידולי מדומע, שחולין הם (להלן ט, ד), ובדבר שאין זרעו פלה – שהגרעין הנזרע מתקיים בקרקע, כגון בשום או בכצלים, אסור – באכילה לזרים, שכן בדבר שאין זרעו כלה מחמירים, שאפילו גידולי גידולין של תרומה אסורים (שם שם, ו). והרמב"ם כותב, שבדבר שאין זרעו כלה הגידולין מדומע (הל' תרומות יג, יא).

ומוסיף הרמב"ם (על פי הירושלמי): "במה דברים אמורים? בזרע את השנייה עד שלא קצר את הראשונה, אבל קצר את הראשונה ואחר כך זרע את השנייה, אפילו בדבר שאין זרעו כלה, הגידולין חולין, שאין תלוש ומחוברין נעשין חובה זה לזה".

אבל בזמן שהיא נאסרת, כגון שקופה אחת היא של טבל ואחת היא של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן, שאמנם נוח לו לבעל הבית לתלות שנפלה לתוך הטבל, מפני שאינו מפסיד כלום, שיכול לעשות את השאר תרומה על טבל אחר, מכל מקום אין תולים כך, כדי להחזיר החולין, מאחר שאנו אוסרים בזה את הטבל, ולא מסתבר לאסור דווקא את הטבל ולא את החולין (ריש ע"פ התוספתא; ברטנורא). כן הדין בקופה טמאה וקופה טהורה ונפלה סאה טמאה לתוך אחת מהן, אנו תולים שנפלה לתוך הטמאה; או קופה מדומעת וקופה שאינה מדומעת ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן, אנו אומרים שהסאה של תרומה נפלה לתוך המדומעת; כללו שם דבר: כל מקום שאחת הקופות אינה מתקלקלת (על סמך "שאני אומד"). אנו תולים בה (הרא"ש). אין ידוע איזו היא של תרומה ואיזו היא של חלין – שתי קופות: אחת של תרומה ואחת של חולין, ואין ידוע איזו מהן היא של תרומה ואיזו היא של חולין, והרי שתייהן אסורות מספק לזרים, אבל אחת מהן – אם מי שאינו כהן אכל אחת מן הקופות הללו, פטור – מן החומש (משנה ראשונה), שמו של חולין אכל, והשנייה – הקופה השנייה, נוהג בה פתרומה – כדן תרומה, ותיבת פחלה – משום ספק, שמו היא של חולין, דברי רבי מאיר – שסובר רבי מאיר, הואיל וקופה זו ספק חולין ספק תרומה היא הולכים בה לחומרה. רבי יוסי פוטר – מן החלה, שהואיל ואין ידוע איזו קופה היא של תרומה ואיזו של חולין, הרי זה כמדומע, ומדומע פטור מן החלה, כדן תרומה (חלה א, ד). אבל אחר את השנייה – אם ישראל אחר אכל את הקופה השנייה, פטור – אף הוא פטור מן החומש, שמו הוא של חולין אכל, והראשון אכל של תרומה. בירושלמי מבואר, שהמדובר הוא כשבא כל אחד לשאול על עצמו, בזה אחר זה. אבל אחד את שתייהן – שתי הקופות, משלם – קרן וחומש, פקטנה שבשתייהן – כשווייה של הקופה הקטנה שבשתי הקופות, שהולכים בזה לקולה ואומרים שהקטנה היא של תרומה.

באור משנה ו

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה לדרן בשתי קופות שאין ידוע איזו היא של תרומה ואיזו היא של חולין.

נפלה אחת מהן – משתי הקופות, לתוך החלין – ואין בחולין מאה כנגד הקופה שנפלה לתוכה, אינה מדמעת – אין התערובת נעשית "מדומע", שמו אותה של חולין נפלה לכאן, והשנייה – הקופה השנייה, נוהג בה פתרומה – כדן תרומה, ותיבת פחלה – מספק, שמו חולין היא, דברי רבי מאיר – כמו שבארנו

פ ר ק ש מ י נ י

א האשה שהיתה אוכלת בתרומה, באו ואמרו לה: מת בעליך, או גרשך; וכן העבד שהיה אוכל בתרומה, ובאו ואמרו לו: מת רבך, או מכרך לישראל, או נתנך במתנה, או עשאך בן חורין; וכן פתן שהיה אוכל בתרומה, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה – רבי אליעזר מחייב קרן וחמש, ורבי יהושע פוטר. היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה – רבי אליעזר אומר: פל הקרבנות שהקריב על גבי המזבח, פסולים; ורבי יהושע מכשיר. נודע שהוא בעל מום, עבודתו פסולה.

ב וכלם שהיתה תרומה בתוך פיהם – רבי אליעזר אומר: יבלעו; ורבי יהושע אומר: יפלטו. אמרו לו: נטמאת

פירוש ברטנורא

ח א האשה. בת ישראל הנשואה לכהן; מת רבך. וירשו בן בתו מישראל, או בתו הנשואה לישראל: שהוא בן גרושה או בן חלוצה. ופסול מלאכול בתרומה: רבי אליעזר מחייב קרן וחמש. בכלהו: ורבי יהושע פוטר. כנמרא מוקי לה דוקא באוכל תרומת חמץ בע"פ, מפני שזמנו כהול שהשעה דחוקה ועומד לבקר החמץ של תרומה. והלכה כרבי יהושע: ורבי יהושע מכשיר. דכתיב (דברים לז) בך ה' חילו ופעל ידיו תרצה, אפילו חלל שבו פעל ידיו תרצה: נודע שהוא בעל מום עבודתו פסולה. אף לר"י דכתיב (במדבר כח) את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והלכה כרבי יהושע: ב וכלם. עכר ואשה שאכלו מתחלה בהיתר, בהא קאמר ר"א דיכלעו, אבל בן גרושה או בן חלוצה דמעולם לא אכלו בהיתר מודה רבי אליעזר דיפלוט, מדי דהוה אטמא היית, או נמאה היתה התרומה קודם שנתנה לתוך פיו דמורה ר"א דיפלוט: אי שטעם טעם פשפש. שרץ, כשמוללן אותו ריתו מאום

משניות מבוארות – קהתי

ב א ו ר מ ש נ ה א

האשה – בת ישראל הנשואה לכהן, שהיתה אוכלת בתרומה – שכן מותרת היא בתרומה כל זמן שהיא אשתו של כהן, באו ואמרו לה: מת בעליך, או: גרשך – והרי היא אסורה בתרומה, וכיון שלא ידעה נמצאת אוכלת בתרומה לאחר שמת כבר בעלה הכהן או לאחר שגירשה. – בירושלמי שואלים, היאך אפשר שהיא מגורשת ולא ידעה, והרי אינה מגורשת עד שיגיע הגט לידה, ואם עשתה שליח לקבל את הגט, אסורה היא לאכול בתרומה מיד (גיטין ו, ד). ומתריצים כגון שעשתה שליח ואמרה לו: לא תקבל גטי אלא במקום פלוני, ובכגון זה מותרת לאכול בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום, והקדים השליח לבוא לאותו מקום ולקבל את הגט לפני הזמן שהיא שיערה, ונמצאת אוכלת בטעות. וכן העבד – עבד כנעני של כהן, שהיה אוכל בתרומה, ובאו ואמרו לו: מת רבך – וירש אותו קרובו שאינו כהן, או מכרך לישראל, או נתנך במתנה – לישראל, או עשאך בן חורין – ונאסר העבד לאכול בתרומה, וכן פתן שהיה אוכל בתרומה, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה – והרי הוא כהן חלל, שדינו כזר, ואסור לאכול בתרומה, שנאמר בכהן הנשוא גרושה (ויקרא כא, טו): "ולא יחלל זרעו" – ומכאן שמחללו מדין כהונה; בכל אלו: רבי אליעזר מחייב קרן וחמש – שדינם כאוכל תרומה בשוגג, ורבי יהושע פוטר – שהואיל ואכלו ברשות, אין דינם כשוגגים אלא כאנוסים. בבבלי (פסחים עב, ב; יבמות לד, א) מבארים, שמדובר כאן בתרומת חמץ בערב פסח, שהואיל והיו בהולים וטרודים במצוות ביעור חמץ, נחפזו לאכול ולא בדקו, ולפיכך סובר רבי יהושע שפטורים מתשלום, שכן טועים בדבר מצוה הם (ויש עוד פירוש שם, המובא להלן). היה עומד – הכהן – ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה – והרי הוא פסול לעבודה במקדש; בירושלמי מפרשים, שנודע בבית דין, רבי אליעזר אומר: פל הקרבנות שהקריב על גבי המזבח, פסולים; ורבי יהושע מכשיר – את הקרבנות שהקריב עד שנודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה. טעמו של רבי יהושע מבואר בבבלי (קידושין טו, ב), שנאמר בכהן (דברים לג, יא): "בך ה' חילו ופועל ידיו תרצה", ודרשו: אפילו חולין (חלל) שבו פועל ידיו תרצה. אבל אם נודע שהוא בעל מום, עבודתו פסולה – שנאמר (במדבר כח, יב): "הנני נתן לו את בריתי שלום" – כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והלכה כרבי יהושע גם ברישא וגם בסופא.

בטעמו של רבי יהושע ברישא הבאנו לעיל באור הגמרא, שמדובר באוכל תרומת חמץ בערב פסח, וטועה בדבר מצוה הוא. ויש פירוש אחר (שם), שמדובר אמנם בכל ימות השנה, וטעמו של רבי יהושע הוא, לפי שאכילת תרומה נקראת עבודה, והרי שנינו בספא שכהן שהיה עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא חלל, רבי יהושע מכשיר כל הקרבנות שהקריב. ומניין שאכילת תרומה נקראת עבודה? ששנו בברייתא: מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש. לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו: מפני מה לא באת אמש לבית המדרש? אמר לו: עבודה עבדתי. אמר לו (רבן גמליאל לרבי טרפון): כל דבריך אינן אלא דברי תימה, וכי עבודה בומן הזה מניין? אמר לו (רבי טרפון): הרי הוא אומר (במדבר יח, ז) "עבודת מותנה אתן את כחותנכם". (מתנות כהונה שנתתי לכם הרי הן כעבודה – רש"י), עשו אכילת תרומה כעבודת בית המדרש" (פסחים עב, ב; עג, א).

אמנם לפי הרמב"ם יוצא, שאם נבאר משנתנו באוכל תרומת חמץ בערב פסח, יש לפרש: "ורבי יהושע פוטר" – אף מן הקרן. ואילו לפי הפירוש השני, שמדובר כאן בכל ימות השנה, כמו שהבאנו לעיל, יש לפרש בדברי רבי יהושע, שפוטר מן החומש אבל לא מן הקרן (עיין רמב"ם הל' תרומות י, יב).

ש ב ת ק ו ד ש

ב א ו ר מ ש נ ה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד במי שאכל תרומה, ובשעה שהיתה תרומה בתוך פיו נודע לו שאסור הוא בתרומה.

וכלם – כל אלו השנויים במשנה הקודמת, שהיתה תרומה בתוך פיהם – בשעה שאמרו להם, שהם אסורים בתרומה, כגון האשה הנשואה לכהן שהיתה תרומה בתוך פיה בשעה שבאו ואמרו לה שמת בעלה, או עבד כהן שהיתה תרומה בתוך פיו בשעה שבאו ואמרו לו שרבו מכרו לישראל או שחררו, רבי אליעזר אומר: יבלעו – וישלמו קרן וחמש, כשיטתו במשנה הקודמת, ורבי יהושע אומר: יפלטו – יוציא מתוך הפה. יש מפרשים בירושלמי, שתיבת "וכולם", שבתחילת משנתנו, אינה מכוונת אלא לאשה ולעבד, שהואיל והם אכלו מתחילה בהיתר, לפיכך סובר רבי אליעזר שיבלעו מה שבתוך פיהם, אבל כהן שנודע לו שהוא בן גרושה או בן חלוצה, שמעולם לא אכל בהיתר, אף רבי אליעזר מודה לרבי יהושע שיפלוט (כשם שאינו חולק להלן בספא על משנתנו). ויש מפרשים שם, שתיבת "וכולם" מוסבה על כל אלו שנישנו במשנה הקודמת (מחשמתות לשון המשנה). כלומר שאף בכהן שנודע לו שהוא חלל סובר רבי אליעזר שיבלע מה שבתוך פיו, וטעמו משום שהלעוס כבלוע. ברם, רבי יהושע סובר, שאין הלעוס כבלוע. ויש מוסיפים לבאר בטעם מחלוקתם, שלדעת רבי אליעזר הואיל והתרומה נלעסה, שוב אינה ראויה לאכילת אדם אחר בעולם, ולפיכך פקעה ממנה קדושת תרומה, ונמצא שדווקא בבליעתה אין איסור, ואילו בפליטתה יש איסור, שנמצא מאבד את

וּנְטֻמָּאת תְּרוּמָה – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִבְלַע; וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: יִפְלֹט. טָמֵא הָיִיתָ וּנְטֻמָּאת הָיְתָה תְּרוּמָה, אוֹ נֹדַע שֶׁהוּא טָבֵל, וּמַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שְׁלֹא נִטְלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַקֹּדֶשׁ שְׁלֹא נִפְדּוּ, אוֹ שְׁטַעַם טַעַם פֶּשֶׁשׁ לְתוֹךְ פִּי – הֲרִי זֶה יִפְלֹט.

ג הָיָה אוֹכֵל פֶּאֶשְׁכּוֹל וְנִכְנַם מִן הַגֶּנֶה לְחֹצֵר – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִגְמֹר; וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: לֹא יִגְמֹר; חֲשֵׁכָה לֵילִי שַׁבָּת – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִגְמֹר. וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: לֹא יִגְמֹר.

פירוש ברטנורא

ביותר, והוא מצוי בכותלים ובמטות וקורין לו בערבי בק"י ובלע"ז צימצ"א והלכה כר"י:

ג **היה אוכל באשכול**. תלש אשכול מגופן שבגינה והיה אוכל והולך עד שנכנס לחצר, וחצר קובעת למעשר, ואפילו אכילת עראי אסורה עד שיתרום ויעשר: ר' אליעזר אומר יגמור. לא שאכל בחצר, אלא יצא חוץ לחצר ויגמור לאכול האשכול בגינה: לא יגמור. ואפילו בגינה, עד שיעשר: חשיכה לילי שבת. והיה אוכל אכילת עראי, ושבת קובעת למעשר ואפילו אכילת עראי אסורה: יגמור. למוצאי שבת, אבל בשבת עצמו מודה דאסור: לא יגמור. אפילו למוצ"ש, עד שיעשר. והלכה כרבי יהושע:

משניות מבוארות – קהתי

מפירות טבל בשבת אפילו אכילת עראי. – משנתנו דנה במי שהתחיל באכילת עראי מחוץ לחצר או לפני כניסת השבת וחזק כדי אכילה נכנס לחצר או שנכנסה השבת.

הִיא אוֹכֵל פֶּאֶשְׁכּוֹל – אכילת עראי בגינה קודם שיעשר, וְנִכְנַם מִן הַגֶּנֶה לְחֹצֵר – שהיה אוכל והולך עד שנכנס לחצר, וחצר קובעת למעשר, כמו שבארנו לעיל, שאפילו אכילת עראי אסורה מעתה עד שיעשר, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִגְמֹר** – כלומר שיצא חוץ לחצר ויגמור לאכול את האשכול, הואיל והתחיל בהיתר. ברם, בחצר אסור לו לגמור, שאף לדעת רבי אליעזר חצר קובעת למעשר. וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: לֹא יִגְמֹר – כיון שנכנס לחצר, אסור לו לגמור אפילו מחוץ לחצר עד שיעשר. **חֲשֵׁכָה לֵילִי שַׁבָּת** – שהיה אוכל אכילת עראי קודם לשבת וחשכה, והרי שבת קובעת למעשר, כמו שבארנו לעיל, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִגְמֹר** – למוצאי שבת. ברם, בשבת עצמה אף רבי אליעזר מודה שאסור לגמור. וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: לֹא יִגְמֹר – אפילו למוצאי שבת עד שיעשר. יש מפרשים בירושלמי, שלדעת רבי אליעזר הואיל והתחיל בהיתר מותר לו לגמור אפילו בחצר או אפילו בשבת.

נקטנו בספא גירסת רוב המפרשים, שהיא כמו ברישא: רבי אליעזר אומר: יגמור; ורבי יהושע אומר: לא יגמור" (ענין "תוספות יום טוב", "מלאכת שלמה"), כלומר שטעם המחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע בענין שבת כטעם מחלוקתם בענין חצר, כמו שבארנו לעיל. ואולם יש נוסח אחר בספרי המשנה, שהגירסה בספא הפוכה היא מאשר ברישא: "רבי יהושע אומר: יגמור; ורבי אליעזר אומר: לא יגמור". וכן נראה מפירושו של הרמב"ם למשנתנו, שאף הרמב"ם גרס כך. ברם, יש כותבים, שהרמב"ם חזר בו מגירסתו זו, כפי שמוכח לדעתם מחיבורו "משנה תורה" ה' מעשר ה' כג, שפסק שם "לא יגמור", והיינו כרבי יהושע, שקיימא לן שהלכה כמותו לגבי רבי אליעזר ("מלאכת שלמה"). מכל מקום משנתנו מתיישבת יותר כפי הגירסה שנקטנו בנוסח המשנה כאן; וכן גורס רש"י (ביצה לה, א); ובבבליא מובא (שם): "רבי נתן אומר: לא כשאמר רבי אליעזר יגמור – בחצר יגמור, אלא יצא חוץ לחצר ויגמור, לא כשאמר יגמור – בשבת יגמור, אלא ממתין למוצאי שבת ויגמור".

באור משנה ג

פירות טבל שבדעת בעליהם להוליכם לבית, אף על פי שנגמרה כבר מלאכתם, מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שיוכנסו לבית. הוכנסו לבית, נקבעה הפירות למעשרות, ואסור לאכול מהם עד שיפריש תרומה ומעשרות; ולא רק הבית קובע למעשרות אלא גם החצר קובעת למעשרות, שכשהוכנסו מן השדה או מן הגינה לחצר, אסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי עד שיעשרם. כן גם השבת קובעת למעשרות, שעם כניסת השבת מתחייבים כל הפירות במעשרות ואסור לאכול

אינו דומה מעשה היחיד למעשה הרבים (ש"זכות הרבים מסייעתן").

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

רש"י

משתבח ליה — היו נמצאות לו בין חביותיו שהיו ממציאין לו מן השמים. **רב חסדא** — חמוה דרבא הוה ורבו הוה. **ובדיל רבה** — בזכות הרב היה אוכל התלמיד. כתיב ותעל שכבת הטל — "והנה על פני המדבר" כשהיה הטל עולה מן הארץ לקראת החמה כדרכו היה נראה על פני המדבר דק מחוספס, למדנו שהיה הטל מכסה את המן עד שעה שהטל עולה לקראת החמה וכתיב ירד המן עליו אלמא טל מלמטה. **קופכא** — אשקרין בלעז. **נימוח על פיסת היד** — מחוספס נוטריקון. **נבלע באיברים** — אינו יוצא מן המעיים. **לאחר שסרחו** — שנתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל (במדבר

דף עד ע"ב: **רב יהודה**, לגודל זכותו **משתבח ליה בי דיני** - היו ממציאים לו מן השמים שליו בין חביותיו. **רב חסדא, משתבח ליה בי ציבי** - היה מוצאו באוצר העצים שלו. **רבא, מייתי ליה אריסיה כל יומא** - האריס שלו היה מוצא שליו בשדה ומביא לו מידי יום, **יומא חד לא אייתי** - באחד הימים לא הביא האריס, **אמר רבא מאי האי** - מדוע היום לא המציאו לי מן השמים, **סליק לאיגרא** - עלה לגג, **שמעיה לינוקא דקאמר** - ושמע את התינוק שונה את הפסוק (חבקוק ג טז) **"שמעתי ותרנו במני", אמר רבא, שמע מניה** - יש לי להבין מכך שנה נפשיה דרב חסדא [שהיה רבו וחמיו של רבא], **ובדיל רבה** - ובזכותו של הרב **אכיל תלמידא** עד עתה, ומכיון שמת הרב, שוב אין התלמיד זוכה.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוקים האמורים במן: **בתיב** (שמות טז יד) **"ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחוספס"** וגו' - כשהיה הטל עולה כדרכו מן הארץ לקראת החמה, היה נראה על פני המדבר דק מחוספס, ולמדנו שעד זריחת החמה כיסה הטל את המן מלמעלה. **ובדיל רבה** (במדבר יא ט) **"ובדילת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו"**, משמע שהטל היה מלמטה. **אמר רבי יוסי ברבי חנינא, טל מלמעלה וטל מלמטה** ובאמצע המן, **ידומה כמזג שמונה בקופכא**.

בהמשך הכתוב נתכנה המן **דק מחוספס**, **אמר ריש לקיש**, תיבת 'מחוספס' מורכבת משתי מילים, מח ופס, לומר שהמן היה דבר רך שנימוח על פיסת היד. **רבי יוחנן אמר**, לומר שהמן היה דבר שנבלע במאיתם וארבעים ושמונה אברים, גימטריא של 'מחוספס', כלומר לא יצא מהגוף. מקשה הגמרא: **מחוספס טובא תוי** - הגימטריא שלו יותר מכך. מתרצת הגמרא: **אמר רב נחמן בר יצחק, מחוספס בתיב**, ללא וא"ו, לפיכך הגימטריא היא רמ"ח.

תנו רבנן, על המן נאמר (תהלים עח כה) **"לחם אבירים אכל איש"**, דהיינו לחם שמלאכי השרת שהם אבירים וחזקים אוכלין אותו, **דברי רבי עקיבא**. **ובשנאמרו הדברים לפני רבי ישמעאל, אמר לחם צאו ואמרו לו לעקיבא, עקיבא טעית, וכי מלאכי השרת אוכלין לחם, והלא כבר נאמר במשה רבינו כשעלה למרום (דברים ט ט) "לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי"** לפי שכך מנהג המלאכים במרום. **אלא מה אני מקיים 'אבירים', לחם שנבלע במאיתם וארבעים ושמונה אברים'** והיינו המן שהיה נבלע באיברים. מקשה הברייתא: **אלא** - אם אכן נבלע המן באיבריהם ולא הוצרכו לנקביהם, מה - כיצד אני מקיים את האזהרה שהזהירו בני ישראל (שם כג יד), **"ויתד תהיה לך על אונגד (ויצאת שמה חוץ)",** לכסות בה את הצואה. ומתרצת: משום אכילת דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן לחם, שלא נבלעו באיבריהם. **רבי אלעזר בן פרטא חולק ואומר, אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להן, מן מפינן** - המן מסמסן וביטלן, ולא נצרכו לנקביהם כלל, **אלא מה אני מקיים 'ויתד תהיה לך על אונגד', לאחר שסרחו** - לאחר שהתלוננו על המן שאינו יוצא מאיבריהם, שאז **אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי** [-רציתי ש]יהיו **במלאכי השרת, עבשיו אני מטריח אותם** ללכת שלש פרסאות כדי לצאת מן המחנה ולהיפנות. ומניין שהיו צריכים ללכת שלש פרסאות כדי להיפנות, **דבתיב** על שטחו של מחנה ישראל (במדבר לג יט) **"ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אכל השמים"**, ואמר רבה בר בר

הגמרא מסייעת לדברי רב חסדא: תניא בברייתא בנותיה דרב
חסדא, הרי שהיה פתו אפונה וטבחיו כבוח ויינו מווג, ונתן מים על
גבי בשר, ומת אביו של חתן או אמה של בלה, מכניסין את הפת
להרר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוכל בעילת מצוה ופירש.
ונהג שבעת ימי המשחה, ואחר כך נהג שבעת ימי אבילות. הרי
מפורש כדברי רב חסדא, שאין מקדימין את הנישואין אלא אם
נתן מים על גבי בשר.
הגמרא מביאה את המשך הברייתא: וכל אותן הימים – ימי
המשחה וימי האבלות, הוא יושן בין הנשים ואשתו ישנה בין
הנשים, שכיון שהם אסורים בתשמיש המטה אסור עליהם חכמים
להתייחד. וכן מי שפירקה אשתו נדה בשעה שנכנסה לחופה, אסור
להתייחד עמה, אלא הוא יושן בין הנשים והיא ישנה בין הנשים.
דין נוסף: ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. מסיימת
הברייתא ואומרת: בין כך – בין אם היה אונס שמת אביו של חתן
והוצרך להקדים את הנישואין, ובין כך – ובין אם לא היה אונס
אלא נשא ביום רביעי כתקנת משנתנו, בכל אופן לא יעקול לא
בערב שבת ו-ליל שבת, ולא במוצאי שבת, כטעם שיבואר להלן
(ה).

הגמרא מבארת את הברייתא: אמר רב ברייתא, הוא יושן בין
הנשים והיא ישנה בין הנשים, והיינו כיון שאף בימי השמחה
הדוחים את ימי האבלות אסור האבל בתשמיש המטה, ודין זה
מפיע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן, אף על פי שאמרו חכמים
שאין אבילות נזהגת כמועד, אכל דברים של צניעות נזהג האבל,
כלומר, עליו לנהוג אבלות בדברים שאין ניכר לבריות שהוא
אבל, כגון תשמיש המטה, ולכן אף בשבעת ימי המשחה שהם
כמועד לענין האבלות אסור האבל בתשמיש המטה, ואסורו
חכמים ביחוד.

הגמרא ממשיכה לברר את דיני הברייתא: דרש רב יוסף בריה
ו-בנן דרבא, משמיה ו-משמו דרבא, לא שנו בברייתא שאסורים
להתייחד, אלא באופן שעדיין לא בעל, לפי שיצרו תוקפו וחששו
חכמים שאם יתייחדו, יעבור ויבעל. אכל אם כבר בעל פעם אחת,
אשתו ישנה עמו.

הגמרא סברה שדברי רב יוסף נאמרו על איסור יחוד שמחמת
אבלות, ולפיכך מקשה הגמרא: והא קא דבעל עסקינן – הרי
הברייתא עוסקת באופן שכבר בעל, וכמו ששנינו שקודם קבורת
המת 'בוכל בעילת מצוה ופירש', ואף על פי כן קתני בברייתא
ש'הוא יושן בין הנשים והיא ישנה בין הנשים', ומוכח שאסורים
ביחוד. מתרצת הגמרא: כי קאמר – מה שאמר רב יוסף שאחר
הבעילה הם מותרים ביחוד, היינו אפירקה אשתו נדה' האמור
בברייתא, שמה ששנינו בברייתא שאסור להתייחד עם אשתו נדה,
היינו קודם בעילה ראשונה, אבל לאחר מכן אין חוששים שיעבור
ויבעל כיון שיש בכך איסור כרת, ובדאי יזהר. אבל לגבי איסור
אבלות חששו חכמים שיגבר יצרו אף שכבר בעל פעם אחת,
ואסורם ביחוד.

מקשה הגמרא: הא – הרי לשון 'וכן מי שפרסה אשתו נדה' קתני
בברייתא, ומלשון 'וכן משמע שדין נדה שזה לדין אבלות, וכשם
שאבל אסור ביחוד אף שכבר בעל, כך באשה נדה יש לאסור יחוד
אף אחר שבעל.

ובועל בעילת מצוה קודם הקבורה, ופירש מאשתו, שלא לבוא
עליה יותר, ומיד קוברים את המת. ונהג תחילה שבעת ימי המשחה
לפי שבשעת החופה כבר חלה עליו שמחת הנישואין, והרי היא
כרגל הירחה את האבילות, ואחר כך נהג שבעת ימי אבילות. וזהו
האונס ששנינו בברייתא הראשונה, שנמחתו התירו לישא אף
ביום שני, וכגון שמת אבי החתן או אם הכלה ביום שני, ולפיכך
התירו חכמים לישא בו ביום קודם הקבורה, כדי שלא יצטרך
להתאבל תחילה שבעה ימים, ותיפסד סעודתו.

הגמרא מביאה את המשך הברייתא: וכל אותן הימים – ימי
המשחה וימי האבלות שאחריהם, החתן אסור בתשמיש המטה,
לפיכך אסורים החתן והכלה להתייחד, אלא הוא יושן בין הנשים
והיא ישנה בין הנשים, שמה יגבר יצרו עליו ויבעלנה.

מוסיפה הברייתא דין נוסף: אף שסתם אבלה אסורה להתקטט,
מכל מקום בכלה התירו כדי שלא תתגנה על בעלה, ולפיכך אין
מונעין תכשיטין ו-מיני קישוט ותמרוקין מן הכלה כל שלשים יום
של אבלות, וכל שכן לאחר שלושים יום.

הגמרא חוזרת לדון במה ששנינו בברייתא שדוחים את הקבורה
עד אחר החופה. אומרת הגמרא: ולא התירו להקדים את החופה
וימי המשחה לקבורה ולאבלות, אלא דוקא אם מת אביו של החתן,
או שמתה אמה של הכלה, דלכא פנינא איניש דפרח לחו – שאין מי
שיטרח להכין מחדש את המאכלים או התכשיטין שיתקלקלו, כיון
שאביו של החתן הוא הטורח בענין הסעודה ואמה של כלה היא
הטורחת בענין התכשיטים. אכל איפכא – אף אם אירע בדיחא,
שמתה אמו של החתן או אביה של הכלה, לא התירו לנהוג כן,
אלא קוברים תחילה את המת, ונהגים שבעה ימי אבלות, ואחר
כך נישאים.

הגמרא מבארת באלו אופנים התירו לדחות את הקבורה
והאבלות: אמר רפאם בר פפא, אמר רב חסדא, לא שנו בברייתא
שמקדימים את הנישואין כדי שלא יתקלקל הבשר, אלא באופן
שכבר נתן מים על גבי בשר, ושבו אינו ראוי למכור בחנות, אכל
אם עדיין לא נתן מים על גבי בשר, מודין – יכול למכור בחנות
ואין כאן הפסד ממון, ולפיכך תחילה נהג שבעת ימי אבלות ואחר
כך נושא, שלא התירו חכמים להקדים את הנישואין לאבלות אלא
אם יש הפסד ממון. אמר רבא, ובכרך – בעיר גדולה שמצויים בה
הרבה אנשים, והרבה קונים בשר, אף על פי שנתן מים על גבי בשר,
מודין – יכול הוא למכרו בזמן קצר קודם שיתקלקל. אמר רב פפא,
ובכרך – מקום קטן שלא מצויים בו הרבה אנשים, אף על פי שלא
נתן מים על גבי בשר, לא מודין – אינו יכול למכור קודם
שיתקלקל, כיון שמועטים הקונים וחולף זמן רב עד שקונים בשר.
מקשה הגמרא: כיון שבעיר גדולה תמיד ניתן למכור את הבשר,
ואילו בעיר קטנה תמיד לא ניתן למכור, ואלא דרב חסדא – דין
זה שאמר רב חסדא, שיש חילוק בין נתן מים על גבי בשר לבין לא
נתן, היכי משפחת לה – באיזה מקום הוא שייך. מתרצת הגמרא:
אמר רב אשי, בגין קאמא מחסא, שהוא מקום בינוני, דמפיקא מברך
ומפיקא מכפר – שיצאה מכלל 'כרך', שזו עיר גדולה, ויצאה מכלל
'כפר', שהוא מקום קטן, אלא היא בינונית, ובמקום כזה וכדומה
לו, אם נתן מים על גבי בשר לא יוכל למכור, ומותר לישא לפני
הקבורה, ואם עדיין לא נתן מים יוכל למכור את הבשר, ואין
לדחות את האבלות.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

... בטח ידוע לו שבנוגע לנשים הרי ע"פ מרז"ל (בכורות מה, א) שנו"ב אברים להן, ולכן נוהגים
לכתוב, לכל אברי' וש"ה גידי', ואמאן דלא קפיד - לא קפדינן. והכל שלום.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ד עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רה

בועל בעילת מצוה ופורש – קודם שיקבר המת. אבל לאחר שנקבר – לא. כדאמרין בסמוך: דברים של צינעא נהוג. ודיק לה מדיקתני כל אותן הימים הוא ישר בין האנשים בו. מיהו, מרישא דהבא לא הוה מצי למידק דדוקא כשהמת בחדר הוא דשרי בעילת מצוה. דמצי לדחוי: דבועל בעילת מצוה – היינו אפילו לאחר שחל עליו אבילות. אבל קשה לרבינו משמוש בן אברהם: אמאי לא

דייק מדיקתני "ופורש", מכלל דנהוג דברים של צינעא, מדלא התייר אלא בעילת מצוה דוקא ואומר רבינו יצחק: דהוה מצי למימר פורש משום דם בתולים, כדאמרין בפרק "תיעוקת" (נדה סהב). אבל מיהו ישר בין האנשים דייק שפיר דהוי משום אבילות, דאי משום נדה, כיון דבעיל – אשתו ישנה עמו, כדאמר רב יוסף בסמוך. ועוד: דכל אותן הימים משמע דבכולוהו הוי חד טעמא, דהיינו משום אבילות. והשתא מקילין טפי באינינו דאורייתא מבאבילות דרבנן, מידי דהוה אנעילת סנדל ועטיפת הראש וכפית המטה. **בעילת** מצוה – קרי לה בעילת מצוה משום דכתיב "כי בועליך עושיך" ואמרין (סנהדרין כבב): אין אשה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי. ועל ידי כך מידבק בה. ובאין לידי פריה ורבייה. ולכתיב קרי לה לבעילה ראשונה בעילת מצוה.

אבל איפכא לא – והוא הדין אם אבלים מחמת שאר קרובים. תימה. דאמר בפרק שלישי דמועד קטן (כגא): מתא אשתו – אסור לישא עד שיעברו שלשה רגלים, ואם אין לו בנים – מותר לישא לאלתר משום פריה ורבייה. הניחה לו בנים קטנים – מותר לישא לאלתר, משום פרנסתם. והבא אמר אבל איפכא לא, ומשמע דבאין לו בנים עסקין, מדקאמר דליכא טעמא להו. משמע דבבבוי איירי! ויש לומר: דלאלתר לאו דוקא, אלא כלומר מותר לאחר שבעה. ומיהו, לבעול אסור עד לאחר שלשים, כדמכאן בטר הכי במעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן, ואמר לאחותה בבית הקברות: צאי ופרסני בני אחותיך, ואף על פי כן לא בא עליה עד זמן מרובה, מאי זמן מרובה – שלשים יום, מכלל דכנסה תוך שלשים. ותוך שבעה ודאי אסור, כדמכאן הכא. ומה שאמר לה בבית הקברות לא היה זה כניסה אלא שידוכין בעלמא. ונראה לרבינו יצחק: דודאי אותו שיש לו בנים קטנים מותר לישא תוך שלשים, כדמשמע בעובדא

דיוסף הכהן. אבל אותו שאין לו בנים כלל – אסור לישא עד לאחר שלשים, כיון שאין יכול לבעול תוך שלשים. וכן משמע במסכת שמחות (פרק ז), דהניא: במה דברים אמורים – כשיש לו בנים גדולים, אבל אין לו בנים או שיש לו בנים קטנים – מותר לישא אחרת לאחר שלשים. משמע דאסור אפילו לישא תוך שלשים. ואף על גב דיש לו בנים קטנים מותר לישא תוך שלשים – מכל מקום נקט אחר שלשים משום אין לו בנים. ורבינו תם רוצה לומר: דבאין לו בנים – אפילו לבעול שרי תוך שלשים אחר שבעה, משום פריה ורבייה. והדיא דשמחות אינה מתיישבת בפירושו. ונראה דביש לו בנים קטנים שרי לישא, ואפילו אם היא נמי אבילה – מפני שמפרנסת בניו. ואף על פי שאפשר באחרת, כדמכאן בפרק דיוסף הכהן שהיהא אבילה מאחותה. ומיהו, אין כל כך ראייה, דשמוא שאני דהם לפי שהיא תרדם על בני אחותה יותר מאחרת. ואף על גב דתנן בפרק "החולץ" (יבמות מא.א): כל הנשים יתאסרו חוץ מאלמנה, מפני האיבול, ולא מפלגי מידי, משמע שאסורה אפילו למי שיש לו בנים קטנים כשהיא אבילה – היתם משום דבלאו הכי אסורה, דצריכה לחמתין שלשה חדשים משום הבחנה. ואומר רבינו תם: דאפילו מתו אביו ואמו יכול לכנס אחר שלשים. והא דאמרין במועד קטן (כבב): על כל המותם נכנס לבית המשתה אחר שלשים, על אביו ועל אמו אחר שנים עשר חדשים – הני מילי בשאר שמחות, אבל לישא אשה, שהיא מצוה יתירה – מותר, ואפילו יש לו בנים, משום שנאמר (קהלת יא) "בבקר זרע [את] זרעך ולערב אל תלך ידך". והביא ראייה מדתנא סתם כל שלשים יום לנישואין, ולא מפלגי בין אביו ואמו לשאר קרובים – משמע דבכולוהו לאחר שלשים מותר. והרב רבינו יוסף הביא ראייה לדבריו, דתנן במסכת שמחות (פרק ט) דהניא: על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ששלישיו שלשים יום, ועל אביו ועל אמו אסור כל שנים עשר חדש, אלא אם כן היה של מצוה. אלמא שרי בכל משתה של מצוה. וצריך עיון אי קאי נמי אירשא, ושרי אפילו תוך שלשים יום. **כגון** מתא מחסיא – תימה: רב חסדא מאי דחזיקה לאוקומי בתן מים על גבי בשר? נוקמה בכפר, אף על פי שלא נתן מים על גבי בשרו ויש לומר: משום דניחא ליה לרב חסדא לאוקמה ברוב עיירות שון בינוניות. והכי קאמר: כגון מתא מחסיא רוב עיירות. ומשום הכי נקט נמי בברייתא דמיתאי "ונתן מים על גבי בשר", משום דאירי ברוב עיירות. **מסייע** ליה לרבי יוחנן בו – מועד וחתן משוה אותן בכל מקום, כהדיא דתניא בפרק קמא דמועד קטן (ז.ב): חתן שנולד בו נגע – נותנין לו שבעה ימי המשתה לו ולא יצטילתו ולבסותה. וכן ברול נותנין לו כל ימות הרגל. **אבל** דברים של צינעא נהוג – פירוש: חובה לעשות כן, ולא רשות. מדמיתאי סייעתא מן הברייתא. ואם תאמר: רב ושמואל, דאמר בפרק בתרא דמועד קטן (כ.א): דחשמיש המטה בשבת של שבעה ימי אבילות רשות, תיקשי להו ברייתא דהבא ואין סברא לחלק בין מועד לשבת, ומקילין בשבת טפי. אלא נראה לרבינו יצחק: דרב ושמואל מפלגי בין חתן למועד ושבת. אבל קשה: דכל אותן הימים הוא ישר בין האנשים – משמע אפילו בשבתו ופסקו הלכות גדולות כרבי יוחנן, ופירשו: אף על גב דקימא לן כדברי דניקל באבל – הני מילי בתנאי, אבל באמוראי לא. ואומר רבינו יצחק: דודאי נראה דהלכה כרבי יוחנן, מדאמר התלמוד הכא מסייע ליה לרבי יוחנן.

והצעת

ופורש – ויקברו את המת מיד. דכיון דחלה עליו חתונה – היא לגביה כרגל, ולא אתאי אבילות וחילא, ונהוג שבעת ימי המשתה בו, וכל אותן הימים – של ימי המשתה ושל אבילות. הוא ישר בו – ואין מתיחדין זה עם זה, שמוא יבעול, ואבל אסור בתשמיש המטה, כדילפינן ב"אלו מגלחין" (מועד קטן טז.ב). ואף בשבעת ימי המשתה שון כרגל נהוג הוא אבילות של דברי צינעא, דהיינו אסור

תשמיש, כדלקמן. ואין מונעין – בשביל האבילות אין אסורין עליה תבשיתה, שלא תתנהג על בעלה. כל שלשים יום – ואף על פי שון ימי אבילות לשאר בני אדם, וכל שכן משלשים ואילך. דליכא איניש דרבה – אם יפסידו מה שהבינו. שנתן מים על גבי בשר – שוב אינו ראי למוכרו במקליו. בכרך – שכיוו אינשי טובא, ויש קופצים הרבה. אלא דרב חסדא – דמפלגי בין נתן ללא נתן. הוי משבחת לה – לא בכרך ולא בכפר. דמפיק סוכר ומפיק מכפר – מוצאה מכלל כרך, ומוצאה מכלל כפר. גדולה מכפר וקטנה מכרך. הניא ברב חסדא – דמוקי לה בתן מים על גבי בשר. וכן מי שפירסה אשתו נדה – בבכניהה לחופה. הוא ישר בו – דאין נאמנין זה עם זה. בין כך – בין שיש אונס בין אף אונס. לא יבעול – בעילה ראשונה. לא בערב שבת בו – כליל שבת, מפני שעושה חבורה. ולא כמוצאי שבת – לקמן מפרש. מסייע ליה – הא דקתני דאסור בתשמיש בשבעת ימי המשתה, שון לו כרגל. **של צינעא** – שאינו ניכר לבירות שהוא אבל בכך. לא שנו – דאין נאמנין להתייחד. אלא שלא בעל – דתקף ליה צריחה. דבעל עסקין – דקתני בועל בעילת מצוה לפני קבורת המת. כי קאמר – רבא לא שנו, אפירסה אשתו נדה קאמר. דכיון דנדה חמורה, בעל מדיחין עלה. דלא אתי ללולזי באיסור כרת. הא וכן קתני – קא סלקא דעתך אכולה מילתא דאבילות מדמנין ליה, ובאבילות דבעל עסקין. הכי

ישנה בין הנשים. מסייע ליה לרבי יוחנן. דאמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו אין אבילות במועד – אבל דברים של צינעא נהוג. **דרש** רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא: לא שנו אלא שלא בעל, אבל בעל – אשתו ישנה עמו. והא הכא, דבעל עסקין, וקתני: הוא ישר בין הנשים והיא ישנה בין הנשים! כי קאמר – אפירסה אשתו נדה. הא "וכן" קתני! הכי

דיוסף הכהן. אבל אותו שאין לו בנים כלל – אסור לישא עד לאחר שלשים, כיון שאין יכול לבעול תוך שלשים. וכן משמע במסכת שמחות (פרק ז), דהניא: במה דברים אמורים – כשיש לו בנים גדולים, אבל אין לו בנים או שיש לו בנים קטנים – מותר לישא אחרת לאחר שלשים. משמע דאסור אפילו לישא תוך שלשים. ואף על גב דיש לו בנים קטנים מותר לישא תוך שלשים – מכל מקום נקט אחר שלשים משום אין לו בנים. ורבינו תם רוצה לומר: דבאין לו בנים – אפילו לבעול שרי תוך שלשים אחר שבעה, משום פריה ורבייה. והדיא דשמחות אינה מתיישבת בפירושו. ונראה דביש לו בנים קטנים שרי לישא, ואפילו אם היא נמי אבילה – מפני שמפרנסת בניו. ואף על פי שאפשר באחרת, כדמכאן בפרק דיוסף הכהן שהיהא אבילה מאחותה. ומיהו, אין כל כך ראייה, דשמוא שאני דהם לפי שהיא תרדם על בני אחותה יותר מאחרת. ואף על גב דתנן בפרק "החולץ" (יבמות מא.א): כל הנשים יתאסרו חוץ מאלמנה, מפני האיבול, ולא מפלגי מידי, משמע שאסורה אפילו למי שיש לו בנים קטנים כשהיא אבילה – היתם משום דבלאו הכי אסורה, דצריכה לחמתין שלשה חדשים משום הבחנה. ואומר רבינו תם: דאפילו מתו אביו ואמו יכול לכנס אחר שלשים. והא דאמרין במועד קטן (כבב): על כל המותם נכנס לבית המשתה אחר שלשים, על אביו ועל אמו אחר שנים עשר חדשים – הני מילי בשאר שמחות, אבל לישא אשה, שהיא מצוה יתירה – מותר, ואפילו יש לו בנים, משום שנאמר (קהלת יא) "בבקר זרע [את] זרעך ולערב אל תלך ידך". והביא ראייה מדתנא סתם כל שלשים יום לנישואין, ולא מפלגי בין אביו ואמו לשאר קרובים – משמע דבכולוהו לאחר שלשים מותר. והרב רבינו יוסף הביא ראייה לדבריו, דתנן במסכת שמחות (פרק ט) דהניא: על כל המתים אסור לילך לבית המשתה עד ששלישיו שלשים יום, ועל אביו ועל אמו אסור כל שנים עשר חדש, אלא אם כן היה של מצוה. אלמא שרי בכל משתה של מצוה. וצריך עיון אי קאי נמי אירשא, ושרי אפילו תוך שלשים יום. **כגון** מתא מחסיא – תימה: רב חסדא מאי דחזיקה לאוקומי בתן מים על גבי בשר? נוקמה בכפר, אף על פי שלא נתן מים על גבי בשרו ויש לומר: משום דניחא ליה לרב חסדא לאוקמה ברוב עיירות שון בינוניות. והכי קאמר: כגון מתא מחסיא רוב עיירות. ומשום הכי נקט נמי בברייתא דמיתאי "ונתן מים על גבי בשר", משום דאירי ברוב עיירות. **מסייע** ליה לרבי יוחנן בו – מועד וחתן משוה אותן בכל מקום, כהדיא דתניא בפרק קמא דמועד קטן (ז.ב): חתן שנולד בו נגע – נותנין לו שבעה ימי המשתה לו ולא יצטילתו ולבסותה. וכן ברול נותנין לו כל ימות הרגל. **אבל** דברים של צינעא נהוג – פירוש: חובה לעשות כן, ולא רשות. מדמיתאי סייעתא מן הברייתא. ואם תאמר: רב ושמואל, דאמר בפרק בתרא דמועד קטן (כ.א): דחשמיש המטה בשבת של שבעה ימי אבילות רשות, תיקשי להו ברייתא דהבא ואין סברא לחלק בין מועד לשבת, ומקילין בשבת טפי. אלא נראה לרבינו יצחק: דרב ושמואל מפלגי בין חתן למועד ושבת. אבל קשה: דכל אותן הימים הוא ישר בין האנשים – משמע אפילו בשבתו ופסקו הלכות גדולות כרבי יוחנן, ופירשו: אף על גב דקימא לן כדברי דניקל באבל – הני מילי בתנאי, אבל באמוראי לא. ואומר רבינו יצחק: דודאי נראה דהלכה כרבי יוחנן, מדאמר התלמוד הכא מסייע ליה לרבי יוחנן.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)"
חוספות

והצעת המטה – נראה לרבינו יצחק דהצעת המטה דהבא היינו פריסת סדין, שהוא דבר של חיבה. אבל הצעת כרים ובסחות. שאין דברים של חיבה – שרי לנדה. והביא ראה מדרגת בפרק "אף על פי" (כתובות נטב): הכניסה לו שלש שפחות – אינה מצעת לו המטה ואינה עושה בצמר. ארבע – יושבת בקטדרא. ואמרין בגמרא: אף על פי שאמרו ארבע יושבת בקטדרא – אבל מחנת

לו כוס, ומצעת לו המטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. ופירש בקונטרס: ודא ותנא שדעת אינה מצעת לו המטה – היינו הצעת כרים ובסחות, דהיי דבר שיש טורח. אבל מצעת לו המטה – היינו פריסת סדין ולברין, דמילי דחיבה ניהו שתחבב עליו, ואין בו טורח. והדיא הצעת של חיבה נראה דדוקא אסור. וכן משמע, דמכירה כהדי מוגת כוס והורצת פניו ידיו ורגליו כי התם. מיהו, לספרים דלא גרסי במשנה אלא: ואינה מצעת המטה, ולא גרסין לר' ובגמרא גרסין לר' – אין ראהי משם שיהו תרי גוהי הצעת, דמנתיקין איירי בהצעת שאר מטות. ובגמרא איירי בהצעת מטה לבעלה לבדו.

פוקסת פירש הקונטרס: מעברת שרק על פניה. ואין נראה, דאמר בפרק שני לקמן (י,א): לא שרק אלא פירכוס. משמע דתרי מזלי ניהו. דפוקסת דהבא – היינו פירכוס, כדאמרין בסמוך: כי קתני – אביחול ואפירכוס. ובשילהי "המנציג" (שבת צה,א): קתני: פוקסת ומעברת שרק על פניה. ולקמן בפרק שני פירש הקונטרס: פירכוס – קליעת שער. וקשה לרבינו יצחק: דבשילהי "המנציג" (שם דב,ב) קתני גודלת ופוקסת? אלא נראה דאחד מתיקוני נשים הוא.

ומי שאני בין אבילות ידידה לאבילות ידידה – תימה: דבלאו מילתא דרב יוסף הוי מצי למיפיר ברייתא אהרדי ויש לומר: דאי לא הוה מילתא דרב יוסף הוה מפלגין בין שעת חופה לשלא בשעת חופה. דבשעת חופה יצור תוקפו אף על גב דבעל, אבל לרב יוסף לא מצי לפלוגי בהכי, דהא בבעל חשיב ליה כאשתו ישנה, דאפילו בשעת חופה אשתו ישנה עמו בנדה ובאבילות ידידה, ואפילו הכי באבילות ידידה קתני: הוא ישר בין האנשים, ולהכי פריך שפיר. ולרבינו שמשון בן אברהם נראה דאי לאו דרב יוסף – לא הוה קשה מידי. דעמו ועמה קתני בברייתא – לאו קשה במטה אלא עמה בבית, אבל לרב יוסף דבאבילות ידידה אשתו ישנה עמו – אם כן הא דקתני נוהג עמה אבילות היינו עמה במטה, דומיא דהבא באבילות ידידה הוי עמו במטה. והא דמשני תני באבילות ידידה הוא ישר – אינו מגיה בברייתא, אלא מפרש ד'עמו' דקתני בברייתא דהכי הוא. ופריך: והא 'עמו' קתני, מאי לאו עמו במטה? פירוש: דומיא ד'עמה', ומשני: לא, עמו בבית, כדאמר ליה רב כו'.

עד שיסתם הגולל – בכמה מקומות פירש רש"י דגולל הוי כיסוי ארון, ודופק היינו קרשים שבצידי הארון. ונקרא דופק על שם שהגולל דופק עליו. וכעין זה פירש בערוך. וקשה לרבינו תם: דאמר בפרק "מי שמת" (ברכות יט,ב): מדרגין היינו על גבי ארונות. ואיך הוי מדרגין? והלא הגולל והדופק מטמא באהל, כדאמרין ב"העור והורטוב" (חולין קכב,א), ועוד, דבפרק "בחמה המקשה" (שם עב,ב): דריש: "על פני השדה" – לרבות גולל הדופק. ולפירוש הקונטרס הלא ארון אינו על פני השדה? ואומר הרב רבינו דוד מנצינבורק כי לפירוש רש"י ודרישן לרבות גולל הדופק שפירש דלא מרבין מעל פני השדה דמטמא אלא כשפירש, אבל בעוד שהוא טמון – בטל אגב קרקע, ולא מטמא באהל. והשתא אתי נמי שפיר והדיא מדרגלים היינו על גבי ארונות. ועוד יש מפרשים: אף על גב דגולל מטמא באהל – מכל מקום יכולין דלגל ולטמאות עצמם בגולל, דתניא במסכת שמחות (פרק רביעי): כל טומאה שאין נזיר מגולל עליה – אין כהן מוזהר עליה. ואמר רבינו תם: דמשובשת היא, דהא רביעית דם אין נזיר מגולל עליה, כדתנן בבביר (נדא, ו) וכהן מוזהר עליה. ועוד הקשה: דתניא בעירובין (טו,ב): כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין ממנו לא גולל לקבר בו, ולפירוש הקונטרס וכי דרך לעשות כסוי ארון מבעלי חיים? ויש לומר אף על גב דאין דרך לעשות כסוי ארון מבעלי חיים – מכל מקום במה דברים אשכחן דלא שכחי, ומיירי בזה התלמוד לדרוש ולקבל שכו', כדאמרין בפרק "המקשה" (חולין עא,א): בלעתו חולדה והוציאתו והכניסו והקיאנו ויצא מאליו מזהו הדביק שני רחמים ויצא מזה לזה מזה? אף על פי שלא יבא לעולם. ורבינו תם מפרש: דגולל היינו מצבה, שהיא אבן גדולה. ולשון גולל שייך על האבן, כדכתיב "וגללו את האבן" (בראשית טז), ודופק חתן שתי אבנים, אחת לראשה ואחת לרגלה של מצבה. ופעמים כשאין המצבה מוזהמת מעמידין שם בחמה או דבר אחר לסימן, ובהדיא מדרגין לא היה שם מצבה. ומנחת חמת לא הוי מיטמאין, דרוב ארונות יש בהן פותח נפת. ולא תקשה לרבי יהושע מאימתי חל אבילות כשאין שם מצבה, דיש לומר: דכי מהדר אפייהו דקוברין, כדאמרין במועד קטן (כב,א) דהנוה דלא אולי בתר שכבא מכי מהדר אפייהו. וקשה לרבינו יצחק על פירוש רבינו תם: דתניא בתוספתא דאהלות בפרק רביעי: אמר רבי יהודה שתי אבנים גדולות של

הכי קאמר בו' – כלומר, כי קאמר זכין' – אהוא ישר בין האנשים והיא ישנה בין הנשים קאמר, ולעולם חך בשלא בעל קאי. קילא ליה – לעבור עליה מנדה, דאבילות לא מדימנת ליה ואנדה מדימנת ליה. מלאכות שהאשה עושה לבעלה – לקמן תני ליה בפרק "אף על פי". חוין ממונית הכוס – להושיט לו. והצעת המטה וההצעת פניו בו' – שדרך קירוב וחיבה חן, ובאין ליה הרגל דבר. אין אדם

רשאי לכופ את אשתו – בימי אבלה, כשמת אביה או אמה. פוקסת – מעברת שרק על פניה. מוזהר לו – ולא חיישין להרגל דבר. אלמא: אבילות חמירה ליה, כאן באבילות ידידה – לעולם אבילות קילא ליה מנדה, והני מנתיא הכי מרעין: הא דקתני לעיל הוא ישר בין האנשים כו' – באבילות ידידה, והך דקתני מוזהר לו כו' – באבילות ידידה קאי. דקתני: אין אדם רשאי לכופ כו', אלמא באבילות ידידה קיימין, שאינה רוצה לכוול ולפקסו. והיינו טעמא דמוזהר, דאם יתגבר יצורו עליו, כיון דאבילות ידידה הוא – אינה שומעת לו. והא אביי של חתן כו' – אלמא באבילות ידידה נמי אחמיר תנא דלעיל. כי קתני – אמה של כלה – אשארא, א"מכניסיה המת לחדר" – אבל "הוא ישר בין האנשים" – באבילות דחוקן קאי. ותנחת עמו אבילות – אלמא מדרלא קתני באבילות ידידה הוא ישר בין האנשים – שמע מינה חמיר ליה, ולא שני לן. תני באבילות ידידה הוא ישר כו', הכי גרסין: והא עמו קתני מאי לאו עמו בפמה – אלמא באבילות ידידה נמי מדימין, לא עמו בבית – וטעמא לאו משום דמדימין נקט לה, אלא לאשמועינן דאין אבילות מוטל עליה אלא בפניו משום כבודו. וכן הוא אין אבילותה מוטל עליו אלא לפניה ולכבודיה. כדאמר ליה רב אחיאי בריה – כשמת חמיו: באפה נהוג אבילותא כו', פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע במועד קטן. גולל – זהו כסוי של ארון המת.

משום משום

ד'עלמא? אבילותא ד'עלמא – חמיר, ולא אתי לזלוילי ביה. אבילות ד'הכא, פיון ד'אקילו רבנן – אתי לזלוילי ביה. מאי קילא? אילימא דקתני בועל בעילת מוצוה ופורש – התם משום דלא חל עליו אבילותא; אי לרבי אליעזר – עד שיצא מפתח הבית, אי לרבי יהושע – עד שישתם הגולל! אלא דקתני: נוהג שבכת ימי המיטה, ואחר כך נוהג שבכת ימי אבילות. אמר מר: בין כך ובין כך לא יבעול לא בערב שבת ולא במוצאי שבת. בשלמא בערב שבת – משום חבורה, אלא במוצאי שבת אפוא? לא? אמר רבי זירא: משום

הכי קאמר בו' – כלומר, כי קאמר זכין' – אהוא ישר בין האנשים והיא ישנה בין הנשים קאמר, ולעולם חך בשלא בעל קאי. קילא ליה – לעבור עליה מנדה, דאבילות לא מדימנת ליה ואנדה מדימנת ליה. מלאכות שהאשה עושה לבעלה – לקמן תני ליה בפרק "אף על פי". חוין ממונית הכוס – להושיט לו. והצעת המטה וההצעת פניו בו' – שדרך קירוב וחיבה חן, ובאין ליה הרגל דבר. אין אדם רשאי לכופ את אשתו – בימי אבלה, כשמת אביה או אמה. פוקסת – מעברת שרק על פניה. מוזהר לו – ולא חיישין להרגל דבר. אלמא: אבילות חמירה ליה, כאן באבילות ידידה – לעולם אבילות קילא ליה מנדה, והני מנתיא הכי מרעין: הא דקתני לעיל הוא ישר בין האנשים כו' – באבילות ידידה, והך דקתני מוזהר לו כו' – באבילות ידידה קאי. דקתני: אין אדם רשאי לכופ כו', אלמא באבילות ידידה קיימין, שאינה רוצה לכוול ולפקסו. והיינו טעמא דמוזהר, דאם יתגבר יצורו עליו, כיון דאבילות ידידה הוא – אינה שומעת לו. והא אביי של חתן כו' – אלמא באבילות ידידה נמי אחמיר תנא דלעיל. כי קתני – אמה של כלה – אשארא, א"מכניסיה המת לחדר" – אבל "הוא ישר בין האנשים" – באבילות דחוקן קאי. ותנחת עמו אבילות – אלמא מדרלא קתני באבילות ידידה הוא ישר בין האנשים – שמע מינה חמיר ליה, ולא שני לן. תני באבילות ידידה הוא ישר כו', הכי גרסין: והא עמו קתני מאי לאו עמו בפמה – אלמא באבילות ידידה נמי מדימין, לא עמו בבית – וטעמא לאו משום דמדימין נקט לה, אלא לאשמועינן דאין אבילות מוטל עליה אלא בפניו משום כבודו. וכן הוא אין אבילותה מוטל עליו אלא לפניה ולכבודיה. כדאמר ליה רב אחיאי בריה – כשמת חמיו: באפה נהוג אבילותא כו', פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע במועד קטן. גולל – זהו כסוי של ארון המת.

משום משום

ד'עלמא? אבילותא ד'עלמא – חמיר, ולא אתי לזלוילי ביה. אבילות ד'הכא, פיון ד'אקילו רבנן – אתי לזלוילי ביה. מאי קילא? אילימא דקתני בועל בעילת מוצוה ופורש – התם משום דלא חל עליו אבילותא; אי לרבי אליעזר – עד שיצא מפתח הבית, אי לרבי יהושע – עד שישתם הגולל! אלא דקתני: נוהג שבכת ימי המיטה, ואחר כך נוהג שבכת ימי אבילות. אמר מר: בין כך ובין כך לא יבעול לא בערב שבת ולא במוצאי שבת. בשלמא בערב שבת – משום חבורה, אלא במוצאי שבת אפוא? לא? אמר רבי זירא: משום

תמזהה הגמרא: הָא לִשְׁוֹן 'וְכִן' קִתְּנֵי בְּרִייתא לגבי אבלות הבעל, ומשמע שדין אבלותו שוה לדין אבלות האשה, שבוז ודאי אין איסור יחוד, וכמו שהוכח לעיל. מתרצת הגמרא: כִּי קִתְּנֵי 'וְכִן' אין זה לכל דבר, אלא אֲבִיחֹל וְאִפְרִיבֹם, שהם אסורים עליה בין כשהיא אבלה ובין כשבעלה אבל.

ממשיכה הגמרא ומקשה: איך יתכן להוסיף בדברי הברייתא שבזמן אבלותו אסור להתייחד עמה, וְהָא לִשְׁוֹן 'נוהגת עִמּוֹ אבלות' קִתְּנֵי בְּרִייתא לגבי הזמן שהוא אבל, מֵאִי לָא? – האם אין הכוונה שהיא עִמּוֹ בְּמִסְתָּה, כלומר, שכופה מטתה במקום שהיא נמצאת, והיינו בחדרו, וישנה שם עם בעלה, ומוכח שאף כשהבעל אבל לא אסרו עליו יחוד.

מתרצת הגמרא: לָא – אין הכוונה שהיא עמו במטה, ומותרת ביחוד, אלא עִמּוֹ בְּבֵיתָה, ובאה הברייתא לחדש שרק כשהיא עמו בבית עליה לנהוג אבילות עם בעלה, וְהוּא כִּי קִתְּנֵי לִיָּה רַב הֲוֵיָא בְּרִיָּה – כמו שאמר רב לבנו חייא, כשמת חמיו של חייא, בְּמִסְתָּה נִהְיָה אֲבִילוּתָהּ – בפני אשתך נהג במנהגי אבלות, אֲךָ דְּלֵא בְּמִסְתָּה לָא נִתְּנָה אֲבִילוּתָהּ – שלא בפניה אינך צריך לנהוג במנהגי אבלות. והטעם בכך, לפי שדין אבלות הבעל עם אשתו והאשה עם בעלה הוא רק משום כבוד האבל, וכבוד זה שייך רק בפניה, וזו גם כוונת הברייתא בלשון 'עמו'.

הגמרא חוזרת לקושיא שבראש העמוד, שלגבי יחוד החמירו באבלות יותר מבגדה, ואסרו על האבל להתייחד אף אחר שבעל, על אף שיחוד נדה מותר. ואילו במזיגת הכוס החמירו נגדה יותר ואסרו זאת, ובאבל התיירו. ולעיל תירצה הגמרא שיש לחלק בין אבלות הבעל לאבלות האשה, עתה מתרצת הגמרא באופן אחר.

מתרצת הגמרא: רַב אִשִּׁי אָמַר, מִי קִתְּנֵי מִיָּת אֲבִילוּתָהּ דְּהָכָא לְאֲבִילוּתָהּ דְּעָלְמָא – וכי אתה מדמה אבלות של חתן לאבלותו של סתם אדם, הלא יש לחלק ביניהם, דְּאֲבִילוּתָהּ דְּעָלְמָא, של מי שאינו חתן, חָמִיר וְלֵא מְתִי לְזִילוּלִי בִּיה – חמורה היא בעיני האבל ואין חשש שיחוד לזלזל בה, ולפיכך התיירו בו מזיגת הכוס, אבל אֲבִילוּת דְּהָכָא, של חתן, בִּין דְּאֲקִילוּ בִּיה רַבָּן – לפי שהקילו בה חכמים, וכפי שיבואר להלן, יש לחשוש שמתוך קולא זו מְתִי לְזִילוּלִי בִּיה – יבואו לזלזל בה אף בדברים אחרים שלא הותרו, ולפיכך החמירו ואסרו עליהם להתייחד.

מבררת הגמרא: מֵאִי – מה היא הקולא שהקילו באבלותו של החתן, אִילִימָא – אם תאמר שהקולא היא מה דְּקִתְּנֵי בְּרִייתא (ע"א) שְׁקוּדָה הקבורה בּוֹעֵל עֵצִיל מִצּוּה וּפּוֹרֵשׁ, זו אינה נחשבת קולא, שכן הקם מותר לו מעיקר הדין לבעול, מִשּׁוּם דְּקוּדָה הקבורה עדיין לֹא חָל עָלֶיהָ אֲבִילוּתָהּ, שאין אבלות חלה בשעת המיתה אלא בזמן מאוחר יותר, אִי לְשִׁית רַבִּי אֶלְעִיזָר (מ"ק כז) לא חלה אבילות עַד שִׁנְיַת הַמֵּת מִפֶּתַח הַבַּיִת, וְאִי לְרַבִּי יְהוֹשֻעַ (ס"ט) לא חלה אבילות עַד שִׁפְתָּם הַגּוֹלָל – עד שיכסו את ארונו של המת בכיסויו. ואם כן, בזמן שרק הכניסו את המת לחדר לדברי הכל לא חלה עדיין האבלות, ומעיקר הדין הוא מותר בתשמיש המטה, ואין זו קולא.

מסיקה הגמרא: אֵלָּא הקולא היא, מה דְּקִתְּנֵי בְּרִייתא שהקילו עליו חכמים שנוהגת תחילה שְׂבָעָת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה, וְאַחֵר כֶּךָ נִהְיָה שְׂבָעָת יְמֵי אֲבִילוּתָהּ.

* * *

הגמרא עוברת לדון בענין בעילת בתולה בשבת או במוצאי שבת: אָמַר מִר בְּרִייתא (לעיל ד), בֵּין כֶּךָ – בין אם היה אונס שמת אביו של חתן והוצרך להקדים את הנישואין, ובין כֶּךָ – ובין אם לא היה אונס אלא נשא ביום רביעי כתקנת משנתנו, מכל מקום לֹא יִעָוֵל בעילה ראשונה לֹא בְּעֶרְב שָׁבָת (ליל שבת) וְלֹא בְּמוֹצָאֵי שָׁבָת. מבררת הגמרא דין זה: בְּשִׁלְמָא בְּעֶרְב שָׁבָת לֹא יִעָוֵל מִשּׁוּם שִׁבְעִילתו עושה חֲבוּרָה בגוף האשה, ויש בעשיית חבורה משום עשיית מלאכה. אֵלָּא בְּמוֹצָאֵי שָׁבָת אִמְאֵי לָא – מדוע לא יעבול.

מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹרְאָה, האיסור לבעול במוצאי שבת הוא

מתרצת הגמרא: הֲכִי קִתְּנֵי, כמו שמצינו איסור יחוד באבל אפילו אחר בעילה ראשונה, וְכִן מִי שִׁפְרִסָּה אִשְׁתּוֹ נָדָה וְעִדִּין לֹא עָלָה בעילה ראשונה, הוּא יֵשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים וְאִשְׁתּוֹ יִשְׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים. ולשון 'וְכִן' ששנינו בברייתא, אינה באה להשוות את כל פרטי הדינים של אבל לנדה, אלא רק לענין איסור יחוד, אך שונים הם בכך שאבל אסור להתייחד אף אם בעל, ואילו בנדה האיסור הוא רק כשלא בעל.

הגמרא מבררת מה החילוק בין יחוד של אבל ליחוד עם הנדה. מקשה הגמרא: מִכָּךּ שחממנו על האבל ואסרנו עליו להתייחד אף אחר שבעל, ואילו בנדה הקלנו יותר והותרנו להם להתייחד לאחר בעילה ראשונה, לְמִימָא – יש להוכיח לכאורה דְּאֲבִילוּת קִילָא לִיָּה מִנְּדָה – שאיסור אבלות קל בעיני האדם מאיסור נדה, ולכן באבלות חששו יותר חכמים שיבא לידי עבירה, ואסרו עליו את היחוד, ואילו בנדה סמכו על כך שהאדם עצמו יזהר מלעבור איסור, אף אם יתייחד עם אשתו. והרי אם כן קשה, הָאֲמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר חֲנִינָא, אָמַר רַב הוּנָא, על המשנה להלן (ט"ז) המונה את המלאכות שהאשה עושה לבעלה, כָּל אוֹתָן מְלָאכוֹת שֶׁאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ, אף הִנֵּה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ, חוּץ מִמְּוִינָת הַכּוֹס – להושיט לו כוס של יין, וְהַצָּעָת סְדִינֵי עַל הַמִּסָּה בַּפִּנִּי, וְהַרְחַצַת פָּנָיו יְדָיו וְרַגְלָיו, אף אם אינה נוגעת בו בידה, כיון שבמלאכות אלו יש חיבה יתירה וחששו חכמים שאם תעשה לו כן יבוא לידי עבירה. וְאִילוּ נִבִּי אֲבִילוּת תִּנְיָא בְּרִייתא, אָף עַל פִּי שֶׁאֲמַר חַכְמִים שֶׁאֵין אָדָם יִשְׂאֵל לְבֹהַּ אֵת אִשְׁתּוֹ בִּזְמַן אֲבִילוּתָהּ לְהוֹיֵת בּוֹחֶלֶת – צובעת סביב עיניה לנזי, וְלִהְיוֹת פּוֹקֶסֶת – שמה סומק המאדים את הפנים, לפי שבימי אבלותה אסורה להתקטש, אֲךָ בְּאַמֶּת אָמַר – כך היא ההלכה, שאף בזמן אבלות מוֹזֵנֶת לוֹ את הַכּוֹס וּמַצָּעַת לוֹ את הַמִּסָּה וּמַרְחַצַת לוֹ פָּנָיו יְדָיו וְרַגְלָיו. ומוכח שאיסור האבלות חמור בעיני יותר מאיסור נדה, שהרי בנדה אסרו מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מחשש שיבוא לידי עבירה, ואילו באבלות התיירו.

מתרצת הגמרא: לֹא קִשְׁיָא – אין סתירה בין הדינים, אלא יש חילוק בין האבילות, כָּאֵן – מה שאסרה עליו הברייתא להתייחד עם אשתו, היינו בְּאֲבִילוּת דִּידָהּ – שהבעל אבל על אחד מקרוביו, שבוז יש חשש שאם יתייחדו יגבר עליו יצרו ויבוא לידי עבירה, וְכָאֵן – מה ששנינו שבזמן אבלות מותרת למזוג לו את הכוס, היינו בְּאֲבִילוּת דִּידָהּ – שהאשה אבילה, ובאופן זה אם כבר בעל פעם אחת, לא חששו חכמים שישוּב לבא עליה, שכן גם אם יגבר עליו יצרו, היא לא תשמע לו.

מקשה הגמרא: איך יתכן לפרש שאיסור היחוד ששנינו בברייתא הוא רק באבלות שלו, וְהָא מֵת אָבִיו שֶׁל חֲתָן אוֹ אִמָּה שֶׁל בִּלְהָ קִתְּנֵי בְּרִייתא, הרי שהברייתא עוסקת גם באבלות שלה, ואף בזה אסרום ביחוד. מתרצת הגמרא: כִּי קִתְּנֵי בְּרִייתא 'אמה של בלה', היינו אִשְׁתָּאֵהָ – על שאר הדינים המנויים בברייתא, שמכניסים את המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה, אך איסור יחוד אינו אלא כאשר מת אביו של חתן, והוא האבל.

הגמרא מקשה מבריייתא על מה שהסקנו, שאם הבעל אבל יש איסור יחוד. מקשה הגמרא: וְמִי שֶׁאֵין – וכי יש שינוי וחילוק בין אֲבִילוּת דִּידָהּ – שלו לְאֲבִילוּת דִּידָהּ – שלה, וְהִתְנַיָּא בְּרִייתא, מִי שָׁמַת חֲמִיו אוֹ חֲמוּתָהּ, ואשתו אבלה, אִינוּ יוֹבֵל לְבֹהַּ אֵת אִשְׁתּוֹ לְהוֹיֵת בּוֹחֶלֶת וְלִהְיוֹת פּוֹקֶסֶת, ולא זו בלבד, אֵלָּא אף הוא בּוֹשֵׁף את מִסְתּוֹ בְּדֶרֶךְ הָאֲבִלִים וְנוֹהֵג עִמָּה מְנַהֵג אֲבִילוּת. וְכִן הוּא – האשה, שָׁמַת חֲמִיה אוֹ חֲמוּתָהּ, אִינָה יִשְׂאֵל לְהוֹיֵת בּוֹחֶלֶת וְלִהְיוֹת פּוֹקֶסֶת, אֵלָּא בּוֹשֵׁף מִמֶּתָהּ וְנוֹהֵגָת עִמָּה וְעַם בַּעְלָהּ אֲבִילוּת. ומכך שלא מנתה הברייתא בכלל האיסורים כשהבעל אבל את האיסור להתייחד עם אשתו, מוכח שאין איסור בדבר, ואין חילוק בין אבילות הבעל לבין אבילות האשה.

מתרצת הגמרא: תִּנְיָ – אכן יש להוסיף בדברי הברייתא שְׁבָאֲבִילוּת דִּידָהּ, הוּא יֵשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים וְאִשְׁתּוֹ יִשְׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, ואסורים ביחוד.

נשאת כרביעי ונבעלת בליל חמישי, ואינה נבעלת קודם, כיון דאף
 בזמן מועט חיישין לאיךרורי דעתא.
 מביאה הגמרא ראייה: תא שמע, דתני בר קפרא בברייתא, בתולה
 נשאת כרביעי ונבעלת בחמישי, הואיל וביום החמישי לברייתא
 העולם נאמרה בו ברכה לדנים, שנאמר (בראשית א כב) ויברך אתם
 אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים. אלמנה נשאת
 בחמישי ונבעלת בששי, הואיל וביום השישי נאמרה בו ברכה לאדם,
 שנאמר (שם ח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו
 ומלאו את הארץ ובהשד. ויש לדייק, מעמא – הטעם שבתולה
 נבעלת בחמישי הוא רק משום ברכה, ועצה טובה היא, אבל אין
 חיוב בדבר, ואדם שאינו חושש לברכה יכול לבעול ביום רביעי,
 ומשום איךרורי דעתא לא חיישין, ומוכח שמותר לבעול כבר ביום
 רביעי.
 שואלת הגמרא: אי הכי – אם כך, שהטעם של הברייתא שנבעלת
 בחמישי הוא רק משום 'ברכה' ולא מחשש שתתקרב דעתו, אם כן
 אלמנה נמי תיבעל בחמישי, הואיל ונאמרה בו ברכה לדנים, ומדוע
 אמרו שאלמנה נבעלת בשישי. מתרצת הגמרא: ברכה דאדם
 עדיפא ליה – ברכת 'פרו ורבו' שנאמרה לאדם עדיפה על ברכת
 הדנים, ולפיכך, אלמנה נבעלת בשישי משום ברכת האדם, אך
 בתולה אינה יכולה להיבעל בשישי משום טענת בתולים, שהרי
 חוששים שמא מיום שישי עד יום שני שיושבים בו בית דין תתקרב
 דעתו, לכן תקנו שתינשא ברביעי ותיבעל בחמישי משום ברכת
 הדנים.
 תירוצ נוסף: ואי נמי, הטעם שאלמנה נשאת בחמישי ונבעלת
 בשישי, משום 'שקדו', כדתנא בברייתא אחרת, מפני מה אמרו
 חכמים שאלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי, שאם אתה אומר
 שתיבעל בחמישי, למחר – ליום שישי מושכים החתן לאומנתו והולך
 לו, כיון שאין משתה אלמנה אלא יום אחד ולא שבעה ימים,
 ושקדו חכמים על תקנת פנות ישראל שיהא שומח עמה שלשה ימים,
 ולכן תיקנו שאלמנה תינשא בחמישי, ועל ידי כך ישמח עמה
 בחמישי בשבת, שהוא יום החופה, וערב שבת, שהוא יום הבעילה,
 ושבת שהוא יום שבטל בו ממלאכה בין כך, נמצא ששמח עמה
 שלשה ימים.
 מבררת הגמרא: מאי איכא – מה החילוק שיש בין אם הטעם
 שבעילת אלמנה בשישי הוא משום ברכה, לבין אם הטעם הוא
 משום תקנת שקדו. מבארת הגמרא: איכא ביניהו – החילוק
 ביניהם הוא באדם בלתי, שאינו יוצא למלאכה, שלטעם ד'ברכה'
 אף הוא בועל בששי, ולטעם ד'שקדו' יכול הוא לכתחילה לבעול
 בחמישי, שהרי אין לחשוש שביום שישי יצא למלאכה. אי נמי –
 חילוק נוסף, ביום מזה שחל להיות בערב שבת, שלטעם ד'ברכה'
 אף כאן תיבעל בשישי משום ברכה, אך לטעם ד'שקדו' יכול הוא
 לבעול כבר בחמישי, שהרי בין כך לא יצא למלאכה ביום שישי,
 שהוא יום טוב.

מאחר והוזכרו כאן דברי בר קפרא העוסקים בדברי אגדה ו–ברכת
 פרו ורבו באדם ובדגים] מביאה הגמרא עוד מדרשוניו בדברי
 אגדה: דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה בריאת
 שמים וארץ, דאילו ממעשה שמים וארץ כתיב (ישעיה מח י) אף יד
 יסרה ארץ וימיני מפתח שמים, הרי שארץ נבראה בשמאל לבד
 ושמים בימין לבד, ואילו בבנין בית המקדש שהוא מעשה ידיהם של
 צדיקים כתיב (שמות טו ז) 'מכון לשבתך פועלת ה' מקדש ה' בוננו
 ידיו, והיגינו שנעשה בשתי ידיים.
 חשיב – הקשה על דרשה זו בבלי אחד ורבי חייא שמו, הלא נאמר
 (תהלים צה ה) ויבשתי ידיו יצרו, הרי שאף הארץ והמכונה 'בשדה'
 נבראה בשתי ידיה. מתרצת הגמרא, אכן הקרי בפסוק הוא 'ידיה'
 אך מכל מקום 'ידו' כתיב, ללא יוד, וממסורת הכתיב אנו דורשים
 שנבראה הארץ ביד אחת. מקשה הגמרא: והכתיב בפסוק 'יצרו',

משום השבונות, שאם יכנסו במוצאי שבת עתיד הוא לעשות אז
 סעודה, וחששו שיבא לחשב בשבת את חשבון הוצאותיו לצרכי
 הסעודה, ואסור לחשב בשבת חשבונות של חול.
 דוחה הגמרא: אמר ליה אביי, הרי סעודת נישואין מצוה היא,
 והשבונות של מצוה מי אסיר – וכי הם אסורים, והא רב חסדא ורב
 המנא דאמר תרין יו – אמרו שניהם, שאמנם אסור לדבר דברי
 חול בשבת, מכל מקום דברי מצוה מותרים, ולכן השבונות של
 מצוה מותר לחשבן בשבת. ואמר רבי אלעזר, לא רק שמותר לחשב
 בשבת כמה צריכים העניים, אלא אף פוסקין צדקה לעניים בשבת
 – קובעים כמה מעות ינתנו לכל עני. ואמר רבי יעקב, אמר רבי
 יוחנן, העוסקים בצרכי ציבור הולכין לבתי גבסיות ולבתי מדרשות
 כדי לפקח – לברר ולהשיגחו על עסקי רבים, ואפילו בשבת. ואמר
 רבי יעקב בר אידו, אמר רבי יוחנן, מפסקין פיקוחי נפש בשבת –
 מותר לדבר בשבת דיבורי חול לצורך הצלת אדם, משום פיקוח
 נפש. ואמר רב שמואל בר נחמני, אמר רבי יוחנן, הולכין למרמיאות
 ולקרקיות – היכלי מלכים ושלטים, לפקח על עסקי רבים –
 להשתדל אצל ראשי השלטון לצרכי הרבים בשבת. ותנא רבי
 מנשיא, אף צורכי יחיד שיש בהם צד מצוה מותר לדבר בהם
 בשבת, ולכן משהדין על התינוקות ליארם בשבת – מדברים בענייני
 שידוכי הבת בשבת, וכן מותר לאב לדבר עם מלמד על התינוק
 ללמדו ספר וללמדו אומנות, כיון שמצוה על האב ללמד את בנו
 אומנות (קדושין כט). ואם כן קשה, מדוע אסרו לישא אשה במוצאי
 שבת מחשש שישחב בשבת את חשבונות סעודתו, והרי כיון שזו
 סעודת מצוה הרי אלו חשבונות של מצוה המותרים.
 רבי זירא מבאר באופן אחר את טעם האיסור: אלא אמר רבי יודא,
 אסור לישא אשה במוצאי שבת, גזירה שמה יחוש בן עוף ו–עוף
 רך וצעיר) בשבת לצורך סעודת הנישואין שבמוצאי שבת, שמתוך
 טרדתו ישכח ששבת היום.
 מקשה הגמרא: אמר ליה אביי, אלא מעתה – לדברך שהחשש הוא
 שישכח ששבת היום, וישחט עוף, אם כן יום הכפורים שחל להיות
 בשני בשבת, ויום השחי הוא ערב יום הכפורים שמרבים בו
 בסעודה (יומא פא), ידקה – ראוי היה לבית דין לעבר את חודש
 אלול כדי שידחה יום הכפורים ליום שלישי, גזירה שמה מחמת
 טרדתו יחוש בן עוף בשבת לצורך סעודת ערב יום כפור
 שלמחרת.
 מתרצת הגמרא: הך, בסעודת ערב יום כפור, דלנפשיה –
 שהסעודה היא לעצמו ולבני ביתו, לא קריי – אינו טרוד ובהול
 בהכנתה, ואין לחשוש שישחט שבת, אבל הקא, בסעודת
 נישואין, דעושה סעודה לאחרים, קריי בהכנתה, ויש לחשוש
 שישחט בשבת. תירוצ נוסף: אי נמי, הך – בערב יום כפור, אית
 ליה ריווחא – יש לו שהות להכין את הסעודה במוצאי שבת, שהרי
 הסעודה אינה אלא למחרת, ביום, אבל הקא, בנישואין במוצאי
 שבת, לית ליה ריווחא – אין לו שהות, שהרי סעודת הנישואין
 נעשית מיד משחיבה, ויש חשש שישחט בשבת.
 מסיימת הגמרא: השתא דאיתר לרבי – עתה שהסקת שהטעם הוא
 מחשש שישחט עוף בשבת, ערב שבת נמי – אף מה שאין נושאין
 אשה בליל שבת, הוא משום גזירה שמה יחוש בן עוף בליל שבת
 לצורך סעודת הנישואין, ולא כמו שהיית סבור לומר מתחילה
 שהוא משום עשיית חבורה.

שנינו במשנה (ב): בתולה נשאת ליום רביעי. מסתפקת הגמרא:
 איכא ליה – נסתפקו בני הישיבה, האם כוונת המשנה שבתולה
 נשאת כרביעי וגם נבעלת כרביעי, ואין צריך לדחות בעילתו עד
 ליל חמישי, כיון דלא חיישין לאיךרורי דעתא – אין חוששים שאם
 יבעלנה ברביעי ולא ימצא לה בתולים תתקרב דעתו עד יום
 חמישי ולא יבא לבית דין ותשאר תחתיו בספק איסור, לפי שבזמן
 מועט כזה לא תתקרב דעתו. או דלמא שכונת המשנה שבתולה

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ה עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רט

של ארבעה ארבעה טפחים, שעשאן גולל לקבר המהואל על גבי שתידם – טמא. ניטלה אחת מן – המהואל על גבי השניה טהור, מפני שיש לטומאה דרך שיצא. מה שייך דרך שיצא לפירוש רבינו חסד ובתוספתא דאהלות סוף פרק שלישי תנא: מעשה באחד שמת בערב הפסח ולא רצו לקבורו, ונכנסו הנשים וקשרו החבל בגולל, משכו האנשים במרחץ וקברוהו הנשים והחלו האנשים ועשו פסחיהן לערב. משמע שלא היו יכולין הנשים לקבורו עד שמשכו האנשים במרחץ את הגולל, ואם גולל הוא מצבה – למה לא קברוהו בלא מצבה עד אחר הפסח? אלא ודאי הוא כסוי ארוך, כפירוש הקונטרס, ולפי שהיה של אבן היה כבר כל כך.

שמא ישחוט בן עוף – יש גורסים: בן עוף, אף על גב דשבת לשון נקבה היא, דכתיב (שמות) וכל "מחלליה מות יומת" – הכי נמי דהוה שחוט וזכר "כל העושה בו מלאכה" (שם לה), "שומר שבת מחלל" (ישעיה נז), ושפיר גרסינן נמי בן עוף, דדרך בני אדם לשחוט חרקים והקטנים, כדכתיב (ויקרא ה) "שני בני יונה", ובפרק קמא דקידושין (לזב) אתיא מן עוף, מה לזב צאן שכן קבע לו בן.

אלא מעתה יום הכפורים שחל להיות בשני בו – תימה: אמאי נקט יום כפורים דלא הוה אלא לרבי יוסי הגלילי כדתנן (חולין פגא), בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיע: אמה מכרתי לשחוט בו, וכדברי רבי יוסי הגלילי אף ערב יום הכפורים בגליל. אמאי לא נקט חד מארבעה פרקים דהוי לבדלי עלמא: ויש לומר: דבערב יום הכפורים היו רגילים להרבות בעופות ובדגים, כדמשמע בבראשית רבה (פרשה יא) גבי ההוא חייטא דבין גונא בו משום דהוי יום שליוה וכפרה. ובהנהו ארבעה פרקים היו מרבים בבחנות, דליכא למגור שמא ישחוט.

אי הכי אלמנה נמי תיבעל בחמישי – פירוש: בשלמא אי הוה תני בברייתא דבתולה נבעלת בחמישי משום איקרוי דעתא, כדקמבעיא לן, ולא משום ברבה לדגים דלא חשיבא – הוי נחא לן באלמנה דנבעלת בששי משום ברבה, אבל השתא דטעמא דבתולה משום ברבה – אלמנה נמי תיבעל בחמישי.

אי נמי משום שקדו – ואם תאמר: דהכי מצי למימר משום שקדו, הא בברייתא קתני בהדיא משום ברכה! ויש לומר: דלחאי שניא הוי פירוש הברייתא הכי: אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת. בששי. פירוש: משום שקדו, כמו שמפרש בברייתא אחרת, ואם תאמר: משום ברבה דרגים הוה להם להניח תקנת שקדו – לא חשו לכך, והואל ובששי נמי נאמרה ברכה לאדם.

מאי איכא בין ברכה לשקדו – אף על גב דמשום ברכה לא מיקרי עברייתא, מכל מקום בעי למה לי טעמא דברכה, אי נמי, עב: מאי איכא בין לישנא דמשני ברכה דאמר עדיפא ליה, ובין לישנא דאי טבל, אי נמי יום טוב מושל דאיהו בינייהו אדם טבל, אי נמי יום טוב שחל להיות בו. דללישנא דטעמא דברייתא משום שקדו ולא משום ברכה, הכא דליכא שקדו – נבעלת אם ירצה בחמישי. אבל ללישנא קמא, דטעמא דברייתא משום ברכה, כדמשמע פשטא דברייתא – אפילו באדם בטל או ביום טוב שחל

להיות בערב שבת, דליכא משום שקדו, מכל מקום משום ברכה תבעל בששי. ואפילו לחאי לישנא, אי לאו שתקנו משום שקדו – משום ברכה לחודה לא הוי קובעים יום, כדפרישית לעיל גבי ותנשא באחד בשבת.

דאילו בשמים ובראך כתיב אף ידי וגו' – דמשמע חרא, אף על גב דמסיים קרא "וימיני טפחה שמים", ואמר בשלוח "הקומץ רבה" (מנחות לזב) דיד היינו שמאל, אם כן תרתי כתיב – מכל מקום בחד מעשה ליכא אלא חד. אבל במעשה צדיקים בחד מעשה, כמו בית הנקשר, כתיב תרתי ידים.

משום חשבות – שאם יכנסו למצואי שבת יעשה סעודה בלילה, ויחשוב בשבת מזו צריך להוציא, וכתיב "ודבר דבר" (ישעיה נח), **מפקחים** – מוציאין לאור. **פיקוח** – פושקוברמ' בלעז. **מריציאות** – פלטי מלכים ושלטונים. **ללמדו** אומנות – מצוה הוא, דכתיב (קהלת ט) "דאח חיים עם אשה אשר אחבת" – ללמד אומנות שתחיה הימנו עם

התורה, ואמרין בקידושין (כטא) שאבוי חייב ללמוד אומנות. **שמא** ישחוט בן עוף – בשבת, לצורך מוצאי שבת, שהוא טורד וישוב שהוא שבת. **שחל** לחיות בשני בשבת – שצריכין להרבות בסעודה אחר השבת, שהוא ערב יום כפורים. **ידחה** – לשלישי בשבת, שמא ישחוט בן עוף לצורך סעודת מחר. **אית** ליה רווחא – לשחוט בלילה, שהסעודה אינה עד למחר. **הכא** לית ליה רווחא – שהסעודה בלילה אחר השבת משחשיכה מיד. **ולא** חיישין לאיקרוי **דעתא** – אם לא ימצא לה בתולים – לא חיישין שיתקדו כעסו בהאי פורתא. **ונבעלת** בחמישי – משתחשך ברביעי ותיכנס ליל חמישי. **ברבה** לדגים – "פרו ורבו ומלאו את המים" בו (בראשית א), **הואל** ונאמרה בו ברבה **לאדם** – "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (שם). **טעמא** משום ברבה – אבל מאן דלא קפיד אברכה, משום איקרוי דעתא – לא חיישין משום האי פורתא. **ברבה** דאדם **עדיפא** ליה – ומיהו, בששי לא תנשא בתולה, דבזמן ארוך עד שני בשבת דאתו דיני חיישין לאיקרוי. אבל מרביעי עד חמישי – לא חיישין. **למחר** משכים לאומנתו וחולך – שאין משתה אלמון באלמנה אלא יום אחד, כדלקמן בפירקין (זא). **חמישי** בשבת – יום חופה. **וששי** בשבת – חיבת ביאה. **אדם** כבול – למאן דאמר ברבה דאדם עדיפא – אז וזיבעל בששי, למאן דאמר משום שקדו נבעלת בחמישי, דהא לא ישיבים לאומנתו. **מזליים** מעשה צדיקים ממעשה יצירת שמים וארץ – ומשום בר קפרא נקט לה, דאידי ליעול באגדה. **אף ידי** – חרא יד: מקדש מעשה ידי צדיקים הוא. **הכי קאמר** – האי "ומעשה ידי" במעשה הצדיקים כתיב, שקרוין מעשה שלהם מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא. **והכי** קאמר: ומעשה ידיו, דהוא מעשה הצדיקים – מגיד הרקיע, שהרקיע מעיד עליהם לבריות שחיים צדיקים, שמתפללין על הגשמים ומטר יורד. **יתר** – קבילי' בלעז.

תקנת בנות ישראל, **שיהא** שמה עמה **שלישה** ימים: **חמישי** בשבת, **וערב** שבת, **ושבת**. **מאי** איכא בין "ברכה" ל"שקדו"? **איכא** בינייהו אדם כבול, אי נמי יום טוב שחל להיות בערב שבת. **דרש** בר קפרא: **גדולים** מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו **במעשה** שמים וארץ **חביב**: "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים" ואילו **במעשה** ידיהם של צדיקים **חביב**: "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ארצי פוננו ירדו". **השיב** בבלי **אחר**, **ורבי** חייא **שמו**: "ויבשת ידיו יצרו!" **ידו** חביב. **והכתיב** "יצרו!" **אמר** רב נחמן **בר יצחק**: **יצרו** אצבעותיו, **כדכתיב**: "כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר פוננת". **מיתבי** "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע!" **הכי** קאמר: **מעשה** ידיהם של צדיקים **מי** מגיד – הרקיע, ומאי נהו – **מטר**. **דרש** בר קפרא: **מאי** דכתיב "ויתר תתרה לך על אונך" – אל תקרי "אונך" אלא "על אונך", **שאם** ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח

לחיות בערב שבת, דליכא משום שקדו, מכל מקום משום ברכה תבעל בששי. ואפילו לחאי לישנא, אי לאו שתקנו משום שקדו – משום ברכה לחודה לא הוי קובעים יום, כדפרישית לעיל גבי ותנשא באחד בשבת.

דאילו בשמים ובראך כתיב אף ידי וגו' – דמשמע חרא, אף על גב דמסיים קרא "וימיני טפחה שמים", ואמר בשלוח "הקומץ רבה" (מנחות לזב) דיד היינו שמאל, אם כן תרתי כתיב – מכל מקום בחד מעשה ליכא אלא חד. אבל במעשה צדיקים בחד מעשה, כמו בית הנקשר, כתיב תרתי ידים.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)"
חוספות

זה גודל – פירש בקונטרס לענין בהן יד דמצוער. ואין נראה, דאם כן הוה ליה למימר
זה בהן ועוד, דאפילו לא מחלק מצי משוי על בהן שהוא קצר מכולם. ונראה דלענין
קמיצה קאמר, כדתנן (מנחות יא.א): מוחק בגודל מלמעלה. אבל בידא אחרת לא יוכל
לעשות, דבעינן עבודה בימין.

מהו לבעול בתחלה בשבת – אף על גב דתקנו
שחאה בתולה נשאת בריבוי, בכל מקום
אם אירע לו שלא בעל בליל חמישי – לא
חיבובו חכמים להמתין עד יום חמישי אחר, או
עד יום שני, להכי בעי אם מותר לבעול בשבת
אם לאו. אף על גב דתנא לעיל ומפרישין חתן
מן הכלה לילי שבת תחלה מפני שהוא עושה
חבורה, ותניא נמי באידך ברייתא: בין כך ובין כך
לא יבעול לא בערב שבת ולא כו'. פירש בקונטרס
דלא הוה ידע ליה. אי נמי ידע ליה, ובעי היכי
הלכתא. דאיכא למימר דפליגי בה רבי יהודה
ורבי שמעון. ומיהו, על כרחך נראה דלא ידע
הברייתא דהיישין שמא ישחוט בן עוף. דאי הוה
ידע ליה – מאי קמיבעיא ליה? הא בתא לא פליגי
רבי יהודה ורבי שמעון. והא דלא פשטי מינה
לבסוף – משום דמשבח תנאי דפליגי עלה.
דם מפקד פקיד או חבורי מיתבר – טעמא
דחבורה לא כפירוש רש"י דפירש בפרק
"שמונה שרצים" (שבת ק"ב) דהייב משום צובע
גבי שמונה שרצים, דתנא התם: נצצר הדם אף
על פי שלא יצא. וקשה לרבינו יצחק: דב"אילו
טרפיות (וחולין מ"ב) בשמעתא דריאנא תניא:
ושאר שקצים ורמשים – עד שיצא מהם דם.
והשתא התם מאי צובע איכא? הא לית להו ערו!
והכי נמי, מאי צביעה איכא בהך חבורה וכן
גבי חבורה דמילה לא שייך צביעה! ועוד: דעל
כרחך לשמואל איכא טעמא אחרניא, בדברק
"כלל גדול" (שבת ע"ה,א) קאמר דשוחט לא מתייב
משום צובע אלא משום נטילת נשמה. אלמא
טעמא דחבורה הוי משום נטילת נשמה, כדקאמר
שמואל התם. ורב דאמר התם משום צובע –
אף משום צובע קאמר. ונטילת נשמה אין לפרש
דטעמא משום הכחשה, שמוחלשו ונטול קצת
בשנתו, דהכא אין צריך להלישות האשה, ומיהו
איסורא דקאמר הכא – איכא למימר דהויא

דרבנן. אבל גבי מילה משמע דאיכא איסורא דאורייתא בהוצאת דם, דאמרין בפרק "דבי
אליעזר" (שם קל"ג,ב) האי אומנא דלא מייץ – סכנתא הוא, ומעברין ליה. פשיטא מדקא
מחללין שבת עליה! מהו דתניא: דם מפקד פקיד, קא משמע לן דחבורי מיתבר. ואי הוה
משום החלשה – ליכא חיולול שבת, דהויא מלאכה שאין צריכה לגופה, דאין צורך להחליש
התינוק! ונראה לרבינו תם לפרש דהוצאת דם חשיבה נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש,
וכשנטול מקצתו נטול מקצת נשמה. וקשה לרבינו יצחק, דאמרין בפרק "כלל גדול" (שם
ע"ה,א) גבי הצד הולך והפצוע: וליחייב נמי משום נטילת נשמה! ומשני: מתעסק הוא אצל
נטילת נשמה, דכל כמה דאית ביה נשמה טפי ניהא ליה כו'. ולפי זה, אפילו הוא חי גמור
– הרי יש כאן נטילת נשמה ואומר רבינו תם: כי דם החלון שצובעין בו הוא מפקד פקיד,
ועל אותו אינו חייב משום נטילת נשמה. ועל שאר הדם שמוצר – חשיב ליה מתעסק.
לדם הוא צריך ושרי – ואם תאמר: הוא פסיק רישיה הוא לענין הפתח! וצריך לומר:
שיכול להוציא הדם בלא עשיית הפתח. פירש רבינו תם: שצריך להוציא הדם שלא

יתלכלך פעם אחרת כשיכשילו. ולפירושו דקאמר: דם חבורי מיתבר, אי לדם הוא צריך ואסור. אף על גב דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה דשריא במקום צערא גבי מורסא, הכא
גבי מצוה – אסור. ולקמן נפרש את דפריך ממפסי מורסא לפירושו. ורבינו יצחק מפרש: לדם הוא צריך – שצריך לראות אם היא בתולה.

אם תימצי לומר הלכה כרבי יהודה מקלקל הוא אצל הפתח ושרי – פירוש: דרבי יהודה אית ליה דמקלקל בחבורה פטור. אף על גב דפטור אבל אסור – מיהו הכא מותר לבתולה,
משום דאיכא תרת: מקלקל בחבורה, ודבר שאינו מתכוין, וקשה, דבגרייה אסר רבי יהודה אף על גב דאיכא תרת, דאין מתכוין ומקלקל נמי הוי, כדאמרין בשילוח פרק קמא דהגיגה
(י"א) דמוקי הך דחופר גזמא ואין צריך אלא לעפרה דפטור אפילו כרבי יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה, וטעמא דפטור – משום דמקלקל הוי. ובפרק "יום טוב" (ביצה כ"א,ב)
אסר רבי יהודה קידור אף על גב דאין מתכוין ומקלקלו ויש לומר: דהכא שרי טפי משום דאיכא נמי מצוה. אי נמי, שלא במקום מצוה נמי היכא דאיכא תרת – שרי. וגבי חריץ יש להעמיד
כגון שאינו מקלקל לגמרי אלא מתקן קצת, דמשוי גזמא מצד אחד. וגבי קידור נמי, במה שמוציא דם – מיקל לבהמה קצת, כמו דאמר. והוי.

אם תמצי לומר הלכה כרבי יהודה מקלקל בחבורה הוא כו' – משמע דאי הלכה כרבי שמעון שרי אפילו הוא מתקן, כיון דאין מתכוין, וקשה: דבשילוח פרק "ספק אכל" (ברכות י"ב,ב) אמר:
לרבי שמעון, דהואיל ומקלקל בחבורה חייב – מתעסק נמי חייב. ומאי שנא דאין מתכוין פטור רבי שמעון בחבורה טפי מתעסק? ויש לומר: דמתעסק שמתכוין למלאכה – לא מפטור
בשבת אלא משום דאין זה מלאכת מחשבת, ומשום הכי חייב לרבי שמעון מתעסק בחבורה כמו מקלקל בחבורה, דמחייב רבי שמעון אף על גב דאין זה מלאכת מחשבת. ולהכי תלינן ליה
במקלקל

יניח אצבעו באזניו. ויהיו דאמר רבי אלעזר: מפני מה
אצבעותיו של אדם דומות ליתדות? מאי טעמא?
אילויא משום דמחלקן – כל חדא וחדא למילתיה
עבדיא, דאמר מר: זו זרת, זו קמיצה, זו אמה, זו
אצבע, זה גודל! אלא: מה טעם משופות פיתדות?
שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו
באזניו. תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה אוזן כולה
קשה והאלה רבה? שאם ישמע אדם דבר שאינו
הגון – יכוף אלהי לתוכה. תנו רבנן: אל ישמע אדם
לאזניו דברים פמלים מפני שהן נכוות תחלה
לאיברים. איפשיא להו: מהו לבעול בתחלה בשבת,
דם מפקד פקיד או חבורי מיתבר? ואם תימצי לומר
דם מפקד פקיד, לדם הוא צריך – ושרי, או דלמא
לפתח הוא צריך – ואסיר? ואם תימצי לומר לדם
הוא צריך, ופתח ממילא קאתי, הלכה פרבי שמעון
דאמר: דבר שאין מתכוין מותר, או הלכה פרבי
יהודה דאמר: דבר שאין מתכוין אסור? ואם תימצי
לומר הלכה פרבי יהודה – מקלקל הוא אצל הפתח
או מתקן הוא אצל הפתח? איכא דאמרי: ואם תימצי
לומר דם חבורי מיתבר – לדם הוא צריך ואסור, או
דלמא להנאת עצמו הוא צריך ושרי? ואם תימצי
לומר להנאת עצמו הוא צריך, ודם ממילא קאתי –
הלכה פרבי יהודה או הלכה פרבי שמעון? ואם
תימצי לומר הלכה פרבי יהודה – מקלקל בחבורה או
מתקן בחבורה הוא? ואם תימצי לומר מקלקל
בחבורה הוא – במקלקל הלכה פרבי יהודה
או

גרסינן, דאי מקלקל – לדברי הכל מותר, שאין לך מקלקל חייב אלא חובל ומבעיר
אליבא דרבי שמעון, והכא לאו חובל הוא, דהא באם תמצי לומר דם מפקד פקיד בעי
לה ואזיל. ודם פמילא קא הוי – הוא אינו מתכוין להוציא, אבל הוא יוצא, ונמצאת
חבורה נעשית שלא בכונה. הלכה כרבי יהודה – ברבר שאינו מתכוין, ושמא מתקן הוא
ואסור. או הלכה כרבי שמעון – דבר שאין מתכוין מותר. ואם תימצי לומר הלכה כרבי
יהודה – קלקול הוא מותר, או תקון הוא ואסור? ואפילו אם קלקול הוא יש למצוה צד
איסור, אם ברבר שאין מתכוין סבירא לן כרבי יהודה, ובמקלקל בחבורה סבירא לן כרבי
שמעון דמחייב. דאמרין: כל המקלקלן פטורין חוץ מחובל ומבעיר, ואוקימנא כרבי
שמעון בפרק "דאורג" (שבת ק"א,ב) הלכה כרבי יהודה במקלקל – מותר, דכי אמר רבי
יהודה דבר שאין מתכוין אסור – במתקן, אבל במקלקל לא אמר.

א
הקמיצה והאמה והאצבע, וקומץ. **וזו אמה –**
מהגדלה מורדין אמה בנץ ואת כלים. **וזו**
אצבע – למתן דמים של חטא, דכתיב ביה
"באצבע" (ויקרא ד). **זה גודל –** לבהן יד אהרן
(שם ח) והמצורע (שם יד). **משופות –**
אגושידי"ש בלעז. **אלה –** בשר בשסוף האוזן.
נכוות תחילה לאברים – רבות ודקות ליכוות
מכולם. והכי נמי אמרין במסכת עבודה זרה
(לח"א): **האי גוי דחריץ רישא – שרי למיכל**
אפילו מריש אודניה, ואף על פני שממחר
ליבשל. **מהו לבעול בתחלה –** לא שמיע להו
הך תחניתא דלעיל – אי נמי, שמיע להו,
ומיעביא להו: הלכה או אין הלכה. **מיפקד פקיד**
כמו פקדון, כנוט ועומד ואינו נבלע בדופני
החרם, להוות יציאתו על ידי חבורה. **אלא**
שהפתח נעול בפניו, ופותחין לו ויוצא. **אי חבורי**
מיתבר – דם בתולים היוצא, על ידי חבורה
הוא בא, שהדופן מתפרק מתכור. **אם תימצי**
לומר מיפקד פקיד – ואין בו משום חבורה,
כוונת המוציא לו מאי? **לדם הוא צריך ומתכוין**
להוציא. **ושרי –** דהא מפקד פקיד. **או דלמא**
לפתח מתכוין – והרי הוא כבנין, ואסור. **ואם**
תימצי לומר לדם הוא מתכוין – ולא לפתח,
ומיהו על כרחך פיתחא ממילא הוי. **הלכה כרבי**
יהודה – ברבר שאין מתכוין, ואסור. **אי כרבי**
שמעון – ומותר. ואם תאמר: פסיק רישיה ולא
ימות דהא! הא פרכינן לה לקמן, ומשנתינן. **אם**
שבקאין בחטיה, ואפי' דם יוצא, ואף אין פתח
נפתח, הלכך, לאו פסיק רישיה ולא ימות הוא.
ואם תמצי לומר הלכה כרבי יהודה – אבתי
איכא למיבעי, דקיימא לן (שבת ק"א,ב) כי אמר
רבי יהודה – במתקן, אבל במקלקל – אינה
מלאכה. ויש לשאלו על פתח זה, אם תקון הוא
אצלה או קלקול הוא אצלה, שהבתולה חשובה
מן הבעולה: ואם תמצי לומר מקלקל הוא לא

מסתפקת הגמרא: איכא לא, מהו לבעול בתחלה – פעם ראשונה, 51
את הבתולה, בשבת, וצדדי הספק הם, האם דם הבתולים מפקד 52
פקד – כנוס בין דופני הרהם ואינו בלוע בהם, כפקדון השמור 53
לבעול, ובבעילתו הוא רק פותח את פתחה על ידי השרת 54
בתוליה, והדם שהיה כנוס יוצא בלא עשיית חבורה, ומותר 55
בשבת. או שמא דם בתולים חבוי מיהקר – מחובר ובלוע הוא 56
בדופני הרהם, ובבעילתו הוא מפריד את דופני הרהם זו מזו, ויוצא 57
הדם על ידי עשיית חבורה, ואסור בשבת. 58
ממשיכה הגמרא בבואר הספק: ואם תימצי לומר – ואף אם 59
תפשוט דם מפקד פקד, ואינו עושה חבורה, עדיין יש להסתפק 60
האם יש לאסור זאת משום 'בונה' וצדדי הספק הם, האם הבועל 61
את הבתולה לדם הוא צריך, כדי לראות שהיא בתולה, ואינו 62
מתכוין לבניית הפתח, וישר – ומותר הדבר, משום שבניית הפתח 63
היא דבר שאינו מתכוין, או דלמא לפתח הוא צריך – שיהיה 64
פתחה פתוח, ואסור משום בונה. 65
ואם תימצי לומר שלדם הוא צריך, ופתח מילא קאמי – והפתח 66
מאיליו נעשה, עדיין יש לדון האם הלכה כרבי שמעון דאמר דבר 67
שאין מתכוין מותר, או שהלכה כרבי יהודה, דאמר דבר שאין 68
מתכוין אסור, ואסור לבעול בתולה בשבת משום עשיית הפתח, 69
אף שאינו מתכוין לכך. 70
ואף אם תימצי לומר שהלכה כרבי יהודה, עדיין יש לדון האם 71
כמקלקל הוא נחשב אצל ו-לגבי הפתח, כיון שבתולה חשובה 72
מבעולה, ואם כן אף לרבי יהודה מותר, שהרי אף הוא מודה 73
שהמקלקל פטור, או שמתקן הוא אצל הפתח, שנח לו שיהא 74
פתחה פתוח לצורך הבעילות הבאות, והדבר אסור לרבי יהודה 75
הסובר שדבר שאינו מתכוין אסור. 76
ללשון זו, הספיקות דלעיל הן רק לפי הצד שדם מפקד פקד ואין 77
בבעילתו משום חובל, והגידון הוא האם יש לאסור משום עשיית 78
הפתח או לא. עתה מביאה הגמרא לשון אחרת הדנה להיתר אף 79
לפי הצד שדם חבוי מיהקר. 80
איכא דאמרי – יש מבני הישיבה שהמשיכו לדון בשאלה זו באופן 81
כוז, ואם תימצי לומר דם חבוי מיהקר ויש בבעילתו משום עשיית 82
חבורה, עדיין יש לדון האם לדם הוא צריך לראות אם היא בתולה, 83
ואסור, כיון שמתכוין הוא להוצאת הדם. או דלמא שמא אין 84
כוונתו להוצאת הדם אלא להנאת עצמו הוא צריך, וישר, משום 85
שזהו דבר שאינו מתכוין. 86
ואם תימצי לומר להנאת עצמו הוא צריך, ודם מילא קאמי – 87
הוצאת הדם מאליה היא באה ואינו מתכוין לכך, עדיין יש לדון 88
האם הלכה כרבי יהודה האוסר דבר שאין מתכוין, או שהלכה כרבי 89
שמעון המתיר, ומותר לבעול. 90
ואם תימצי לומר, הלכה כרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, 91
עדיין יש לדון, האם מקלקל בחבורה הוא נחשב, שהרי בתולה 92
חשובה היא מבעולה, ואף לרבי יהודה מותר, שהרי לא אסר 93
רבי יהודה דבר שאינו מתכוין אלא כשהוא מתקן ולא כשהוא 94
מקלקל, או מתקן בחבורה הוא, שעל ידה ראה שבתולה היא, ואם 95
כן לרבי יהודה יהיה אסור אף שאינו מתכוין לכך, כיון שאין זה 96
קלקול. 97
ואם תימצי לומר, מקלקל בחבורה הוא, ויש להיתר אף לדעת רבי 98
יהודה משום מקלקל, עדיין יש לדון האם גם מקלקל בחבורה 99
הלכה כרבי יהודה שפטר, ואם כן אף שליטתו שדבר שאין מתכוין 100
אסור יהיה מותר לבעול משום שהוא מקלקל. 101

יניח אצבעו באינו כדי שלא ישמע. וכך נדרש הפסוק, האצבע 1
שראשה מחודד תהיה לך כיתד באוזןך, בשעה שאתה עשוי 2
לשמוע דבר שאינו הגון. 3
מביאה הגמרא מימרא בענין זה: והיינו דאמר רבי אלעזר, מפני מה 4
אצבעותיו של אדם דומות ליתדות, וקודם שתסיים הגמרא את 5
דבריו מבשרת הגמרא את שאלתו: מאי טעמא – במה דומות 6
האצבעות ליתדות, אלימא משום דמחלקן – אם בכך שחלוקות הן 7
זו מזו כיתדות ואינן מחוברות יחד, הרי אין זו תמיהה כלל, דכל 8
הרא והרא למיתיה צבדיא – כל אחת ואחת יש בה צורך לאדם 9
שתהיה נפרדת, ואף לצורכי גבוה יש בחלק מהן צורך שיהיו 10
מופרדות, וכדאמר ר' ברייתא, זו זרת – מהאצבע הקטנה ועד 11
האגודל, כשהאצבעות פתוחות ומתוחות, זו מידת 'זרת' האמורה 12
לגבי החושן (שמות כח טו). זו קמיצה – מהאצבע הסמוכה לזרת 13
מתחיל הכהן את עבודת הקמיצה מן המנחות. זו אמה – מהאצבע 14
האגולה הסמוכה לקמיצה מודדים מידת 'אמה' שנאמרה בבנין 15
המשכן וכליו (שמות כו יב, ועוד), והיינו מאצבע זו ועד המרפק. זו 16
אצבע – באצבע הסמוכה לאמה משתמש הכהן למתן דמים 17
שנאמר בהם 'באצבעו' (ויקרא ד כה, ועוד). זה גודל, המכונה בתורה 18
'בחן', שעליו אמרה תורה ליתן מדם איל המילואים על אהרן (שם 19
ח ב), ומדם קרבן המצורע על המצורע (שם יד יד ואילך). ואם כן אין 20
לפרש שכונת רבי אלעזר לשאל מדוע חלוקות הן זו מזו. אלא 21
כוונת רבי אלעזר לשאל מה טעם האצבעות משופות – מחודדות 22
ביתדות. ועל כך השיב, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח 23
אצבעותיו באינו, וכפי שדרש בר קפרא קודם לכן מהפסוק 'ויתר 24
תהיה לך על אזנך'. 25
בריתא נוספת בענין זה: תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה אוזן בולה 26
קשה, והאליה – הבשר שבסוף האוזן רכה, כדי שאם ישמע אדם 27
דבר שאינו הגון, יבוף אליה לתוכה – יכופף את האליה על פתח 28
אזנו לסותמה, למנוע שמיעתו. 29
עתה מביאה הגמרא ברייתא שאינה עוסקת בדברים אסורים, 30
אלא בדברים טעלים: תנו רבנן, אל ישמע אדם לאוזניו דברים 31
בטלים, מפני שהן – האזנים נבנות ברותחין תחלה לאיברים, כיון 32
שהן רכות ודקות משאר האיברים, ומשל הוא, שכשם שבשר 33
האוזן קל ליכנות יותר משאר האיברים, כן חוש השמיעה שבאוזן 34
עלול הוא להגיע בקל לידי איסור יותר משאר חושי האדם, כיון 35
שהאיסור מצוי בו ביותר. 36
*** 37
הסוגיא להלן מבשרת האם בעילת בתולה בשבת מותרת או 38
אסורה, ולהבנת צדדי השאלה יש להקדים כמה מכללי איסור 39
עשיית מלאכה בשבת: א. העושה מלאכה באופן שאינו מתכוין 40
לה, כגון הגורר כסא או ספסל, ואפשר שעל ידי גריירתו יעשה 41
חריץ באדמה, והוא אינו מתכוין לעשיית החריץ אלא להעברת 42
החפץ ממקום למקום, רבי יהודה אוסר ורבי שמעון מתיר (שבת כט: 43
מז). אך אם ודאי יעשה חריץ באדמה, הרי זה 'פסיק רישיה' שאף 44
רבי שמעון מודה שאסור. ב. בכל מלאכות שבת ההלכה היא (שם 45
קה) שהמקלקל פטור, חוץ מחובל ומבעיר שבהן נחלקו רבי יהודה 46
ורבי שמעון (שם קה), שרבי יהודה פוטר כבכל המלאכות, ורבי 47
שמעון מחייב. ג. בבעילת בתולה בשבת יש לדון מצד שתי 48
מלאכות, גם משום עשיית חבורה האסורה משום חובל. וגם משום 49
עשיית פתח האסורה משום מלאכת בונה. 50

אז שמא לגבי מקלקל הַלְכָה כְּרִבִּי שְׁמֻעוֹן, שהמקלקל בחבורה
חייב, ואם כן אסור לבעול בתולה בשבת, ואף שרבי שמעון סובר
שדבר שאינו מתכוין מותר, מכל מקום שמא לענין 'אינו מתכוין'
הלכה כרבי יהודה שאסור, ולענין מקלקל בחבורה הלכה כרבי
שמעון שחייב.
ספק זה נידון בשיבתם של רב ושמואל, וכך פשוטו: (אִתְּמַר),
כְּבִי רַב אֲמַרִי - בבית מדרשו של רב היו תלמידיו אומרים כך, רב
שָׁרִי - מתי לבעול בתולה בשבת, וּשְׁמוּאֵל אָסֵר. ואילו בְּנִהְרֵדְעָא,
עירו של שמואל אֲמַרִי, שֶׁרַב אָסֵר וּשְׁמוּאֵל שָׁרִי. אֲמַר רַב נַחֲמָן בֶּר
יֶצְחָק, וְסִמְנִיד - נקוט סימן זה בידך לזכור מה אמרו בכל מקום,
אֵלּוּ - בני שיבתו של רב העושים כדברי רבם, מְקִילִין לְעִצְמָן
וסוברים שרבם מותר, וְאֵלּוּ - בנהרדעא מקומו של שמואל
שעושים כדברי שמואל, מְקִילִין לְעִצְמָן וסוברים ששמואל רבם
הוא המתיר.
הגמרא סוברת עתה שהטעם של המתיר לבעול בתולה בשבת
הוא כיון שדבר שאין מתכוין מותר, ולא משום שהוא מקלקל. לפי
זה מקשה הגמרא על דבי רב. מקשה הגמרא: וְכִי רַב שָׁרִי דבר
שאינו מתכוין, וְהָאֲמַר רַב שְׁמִי בֶר חִזְקִיָּה מְשַׁמֵּיָּה - [משמון דרב,
האִי מְסֻבְרָא דְנִיזְיָתָא - אותה סתימת נקב שבפי חבית של יין
שרגילים לסתום אותו בבלאי בגדים, אֲסוּר לְחִדּוּקָא בְיוֹמָא מְבָא -
אסור להדק את בלאי הבגדים בתוך הנקב ביום טוב] (ובשבת)
כיון שעל ידי חלוקת נקב החבית נסחת היין מהדגדג, ועובר על
איסור סחיטה. ומוכח שלדעת רב שאינו מתכוין לסחיטה זו
אלא לסתימת פי החבית, מכל מקום הדבר אסור, וכיצד אמרו
תלמידיו בשמו שמותר לבעול בתולה בשבת משום שאינו מתכוין
לעשיית חבורה או לעשיית פתח.
מתרצת הגמרא: אין זו קושיא, ואפשר שרב סובר שדבר שאינו
מתכוין מותר כרבי שמעון, ואף על פי כן אסר להדק הבגד בפי
החבית, מפני דְּבִהְוָא - באותו אופן של סתימת פי החבית אֲפִילוּ
כְּבִי שְׁמֻעוֹן המתיר דבר שאינו מתכוין מודה שאסור, דְּהֵי אֲמַרִי
וְרַבָּא דְאֲמַרִי תְרוּוּיָהּ - אמרו שניהם, מוֹדָה רַבִּי שְׁמֻעוֹן בְּפִסְקִי
רִישִׁיָּה וְלֹא בְמוֹת' - באומר 'אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני
רוצה שתמות', שכיון שבודאי תמות אסור לעשות כן, אף שבאמת
אין כוונתו להמיתה אלא לשחק בראשה, והוא הדין בסתימת פי
החבית, דכיון שבודאי יסחט הבגד, אסור, אף שאינו מתכוין
לסחיטה. מה שאין כן בבעילת בתולה בשבת שאין זה ודאי
שתיעשה מלאכה על ידי בעילות, שכן יכול להאכל לבעול בהטיה,
ולכן מותר רב לבעול בשבת, ומשום דבר שאינו מתכוין.
מוסיפה הגמרא להקשות: והאֲמַר רַב חִיָּא בֶר אֲשֵׁי, אֲמַר רַב,

[כ"ו תמוז, תשי"ג]

...ות"ח על מה שכותב בענין ההתועדות שהי' להם ביום ההלולא של דוד המלך, ובטח גם להבא ינצלו את היוםמי דפגרא להתועד בהתועדות חסידותית ולהתעוררות באהבת השם אהבת התורה ואהבת ישראל, והעיקר - לקבל על עצמם בהחלטה גמורה שכבר באה העת שצריכים לצאת מד' אמות המצומצמים ולהתפשט, באופן המתאים, בין שאר חוגי בני"ה להפיץ שם המעינות, מעינות דא"ח ותורת החסידות הכללית ותורת חסידות חב"ד. וכמה דרכים בזה, ואחד מהדרכים הוא ע"י התועדות ברבים ובהשתדלות לשתף בהתועדות אנשים ובפרט הנוער מחוגים שונים, ובטח יקויים חפץ ורוצן כ"ק אדמו"ר הזקן. שחב"ד לא יהי' עניו של מפלגה אלא של כללות עם ישראל יחיו.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" ריג

1 או הִלְכָה כְּרִבִּי שְׁמַעוֹן — דִּמְקַלְקֵל בַּחֲבוּרָה חַיִּיב, כִּיּוֹן דְּתִמְצִי לִמּוֹר הִלְכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה
2 בְּדַבֵּר שֶׁאֵין מִתְּבוּחַן דַּאֲסוֹר. בְּנִהְרֵדְעָא — מִקְמוֹם שֶׁל שְׁמוּאֵל. וְסִיפִינָךְ — שֶׁלֹא תִטְעֶנָה
3 לַהֲחִלִּיף שְׁמַעְתָּא דְּבִי רַב לְנִהְרֵדְעָא, וְנִהְרֵדְעָא לְדָבִי רַב. אֱלֹו מְקִילִין לְעַצְמָן — דְּבִי רַב
4 שְׁעִרִּיכִים לַעֲשׂוֹת כְּדָבְרִי רַבן, אֲמִירִים שֶׁרֶבֶן הַתִּיר. וְנִהְרֵדְעָא, הַעוֹשִׂים כְּשְׁמוּאֵל רַבן,
5 אֲמִירִים שְׁמוּאֵל הַתִּיר. וְרַב שְׂרִי — בַּתְמִיָּה,
6 אֱלָמָא דְּבַר שֶׁאֵין מִתְּבוּחַן מוֹתֵר סְבִירָא לִיה. 1
7 מְסֻכְרִיָּא דְּנוּיִתָּא — סְתִימָת נֶקֶב גִּיטָה 2
8 שְׁמוּצִיָּין הַשְּׂכֵר דֶּרֶךְ הַנֶּקֶב וְסוֹתְמִין אוּתוֹ 3
9 בְּבִלְאֵי בְּגָדִים. אֲסוֹר לְהוֹדֹקָה — מִשּׁוּם סְחִיטָה. 4
10 מוּדָה רַבִּי שְׁמַעוֹן כִּי — אֲבָל כֹּאן יֵשׁ שְׁבָקָאִים 5
11 בַּהֲטִיָּה, כִּדְלָקְמֵן. הִלְכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה — בֶּאֱן 6
12 מִתְּבוּחַן. בְּלֹא נִבְרִי — בְּלֹא אֲמִירָא אֵלִיבָא דְּרַב 7
13 וְאֵלִיבָא דְּשְׁמוּאֵל, אֲלֹא רַב וְשְׁמוּאֵל גּוֹפִיִּיהוּ. 8
14 לֶחֶךְ לִישְׁנָא דַּמְרִית דֵּם מִיִּפְקֵר פְּקִיד — 9
15 וְהַאיִסוֹר מִשּׁוּם פֶּתַח הוּא. מְקַלְקֵל הוּא אֲצֵל 10
16 הַפֶּתַח — וּבִמְקַלְקֵל מוּדָה רַבִּי יְהוּדָה, מְקַלְקֵל 11
17 בַּחֲבוּרָה הוּא — וְרַב סָבַר לֵה כְּרִבִּי יְהוּדָה אִף 12
18 בִּמְקַלְקֵל בַּחֲבוּרָה לְקוּלָא, דְּקָא פֶטֶר בַּה רַבִּי 13
19 יְהוּדָה. שֶׁלֹא הִנֵּיעַ זְמַנָּה לְרֵאוּת — בְּמִסְכַּת נִדָּה 20
21 אֲמִירָא אִימְתִי הִנֵּיעַ זְמַנָּה לְרֵאוּת — מְשִׁינְגֵיעַ יֵמִי 22
23 הַעוֹרֵרִים. נִוְחִינִן לֵה אֲרֻכָּה לִילוֹת — שְׁכַל 23
24 דְּמִים שֶׁתִּרְאֶה בְּהֵן מַחְמַת תְּשַׁמְשִׁי מַחְזֻקִּין לְהוֹ 24
25 בְּדָם בְּתוּלִים. עַד שֶׁתַּחֲתִּה הַפֶּתַח — כֹּל זְמַן 25
26 שְׁאִינָה מְשַׁמֶּשֶׁת בְּלֹא דָם לֹא חִזְתָּה הַמִּכְבָּה. הִנֵּיעַ 26
27 זְמַנָּה לְרֵאוּת — וְלֹא רֵאתָ. לִילוֹת הִרְאָשָׁן — 27
28 אֲפִילוֹ לְבַעֲיָלוֹת הַרְבֵּי. 28
29 שְׁמַאי אֲמִירִים: נִוְחִינִן לֵה לִילוֹת הִרְאָשָׁן. וְכִיתִּי הִלֵּל אֲמִירִים: עַד מוֹצָאֵי שְׁבֹת, אֲרֻכָּה לִילוֹת. 29

מאי

1 או הִלְכָה כְּרִבִּי שְׁמַעוֹן? (אִיתְמַר), בְּבִי רַב אֲמִירִי: רַב 1
2 שְׂרִי וְשְׁמוּאֵל אֲסֹר. בְּנִהְרֵדְעָא אֲמִירִי: רַב אֲסֹר וְשְׁמוּאֵל 2
3 שְׂרִי. אֲמִירִי רַב נִחְמֵן בְּרִי יִצְחָק, וְסִיפִינָךְ: אֱלֹו מְקִילִין 3
4 לְעַצְמָן וְאֱלֹו מְקִילִין לְעַצְמָן. וְרַב שְׂרִי? וְהָאֲמִירִי רַב 4
5 שְׂרִי בְּרִי חֻזְקָה מְשִׁמִּיָּה דְּרַב: הָאִי מְסֻכְרִיָּא דְּנוּיִתָּא 5
6 אֲסֹר לְהוֹדֹקָה בְּיוֹמָא מְכָא! בְּהָהוּא אֲפִילוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן 6
7 מוּדָה. דְּאֲבִי וְרַבָּא דְּאֲמִירִי תְרִיִּיְהוּ: מוּדָה רַבִּי שְׁמַעוֹן 7
8 בְּפִסְקִי רִישִׁיָּה וְלֹא יְמוּת. וְהָאֲמִירִי רַב חִיָּיא בְּרִי אֲשִׁי 8
9 אֲמִירִי רַב: הִלְכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה, וְרַב חֲנַן בְּרִי אֲמִירִי אֲמִירִי 9
10 שְׁמוּאֵל: הִלְכָה כְּרִבִּי שְׁמַעוֹן, וְרַב חִיָּיא בְּרִי אֲבִין מִתְנִי 10
11 לֵה בְּלֹא גְבִירִי, רַב אֲמִירִי: הִלְכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה, וְשְׁמוּאֵל 11
12 אֲמִירִי: הִלְכָה כְּרִבִּי שְׁמַעוֹן! לְעוֹלָם רַב כְּרִבִּי יְהוּדָה 12
13 סְבִירָא לִיה לֶחֶךְ לִישְׁנָא דַּמְרִית דֵּם מִיִּפְקֵר פְּקִיד - 13
14 מְקַלְקֵל הוּא אֲצֵל הַפֶּתַח. לֶחֶךְ לִישְׁנָא דַּמְרִית דֵּם חֲבוּרִי 14
15 מִיִּחְבֵּר - מְקַלְקֵל בַּחֲבוּרָה הוּא. מְתִיב רַב חֲסִדָּא: 15
16 תִּינוּקָתָא שְׁלֵא הִנֵּיעַ זְמַנָּה לְרֵאוּת וְנִשְׁתָּא, בֵּית שְׁמַאי 16
17 אֲמִירִים: נִוְחִינִן לֵה אֲרֻכָּה לִילוֹת, וְכִיתִּי הִלֵּל אֲמִירִים: 17
18 עַד שֶׁתַּחֲתִּה הַפֶּתַח. הִנֵּיעַ זְמַנָּה לְרֵאוּת וְנִשְׁתָּא. בֵּית 18
19 מֵאִי

מאי

1 במקלקל משום דטעם שנידע דפטורין בשאר מלאכות שבת הוי משום דבעינן מלאכת 1
2 מחשבת, אבל שאינו מתכוין כלל למלאכה לא משום דבעינן מלאכת מחשבת מיפטר, דהא 2
3 בשאר מקומות נמי מיפטר אין מתכוין, כגון כגון כלאים, דמוכרי כסות מוכרין דכרין וכלבד 3
4 שלא יתכוין כו' (כלאים פרק ט משנה ה), ותנן נמי: נזיר חופץ ומפספס כו' (נזיר מב.א), הילכך 4
5 בחבורה נמי שרי. 5
6 האי מסוכרייתא דנוייתא אסור להודקה אסור להודקה כו' — 6
7 פירש בקונטרס, וכן רבינו חננאל ובערוך 7
8 בחד לישנא, וכן בסדר תנאים ואמוראים, אסור 8
9 משום סחיטה. וקשה לרבינו תם: דהא סחיטה 9
10 משום ליבון, ולא שייכא בשאר משקים. דכל דבר 10
11 המכלכל את בולעו, כגון יין ושכר ושמן — לא 11
12 שייך ליבון בסחיטתו, אלא דוקא במים. וראיה 12
13 לדבר — מדלא גוררין בהו שמיא יסחוט כמו גבי 13
14 מים. כדאמרינן ב"אלו קשרים" (שבת קיג.ב), היה 14
15 מהלך בשבת ופגע באמת המים כו' הדיכי לעידיך? 15
16 לינחות במאי — אתי ליד סחיטה. ותניא נמי 16
17 בפרק "חבית" (שם קמב.א): ומסחפנא באלונגות ולא 17
18 יביאה בידו, ומפרש בגמרא דאתי ליד סחיטה, 18
19 ובפרק שני דביצה (יח.א) אומר לכולי עלמא אין 19
20 מטבילין את הכלים, ומפרש בגמרא מנייה משום 20
21 סחיטה. ואילו בפרק "תולין" (שבת קלט.ב) תנן: 21
22 מסננין את היין בסודרין. אלאמא לגבי יין לא גוררין 22
23 משום סחיטה ובריש "ותוביא" (ביצה לא.) נמי 23
24 קאמר: ליפרוס סודרא עליה, ולא קאמר אתי ליד 24
25 סחיטה, והיינו משום דלא שייך ליבון אלא גבי 25
26 מים. והא דאמרינן בפרק "מפנין" (שבת קכב.ב), 26
27 אם היתה צריכה שמן חביתה מבאייה לה 27
28 בשערה. ופריך: והא אתי ליד סחיטה? ומשני: אין 28
29 סחיטה בשער. משמע דשייך סחיטה בשמן. וכן 29
30 בפרק "טול" (שם קמא.א). ספוג, אם יש לו בית 30
31 אודוח — מקנחין בו, ואם לאו — אין מקנחין בו, משום דאתי ליד סחיטה שמן הנבלע בו! והיא סחיטה אומר רבינו תם דהויא משום מפרק, ואסורה כמו סחיטת זיתים וענבים. והבא אומר 31
32 רבינו תם דליכא למימר דאסור משום מפרק, כיון שהנסחט הולך לאיבוד, אף על גב דהוי פסיק רישיה. וכן פירש בערוך דכל פסיק רישיה דלא ניתא ליה שרי. ועיקר ראייתו מפרק "כל התיר" 32
33 (נבחים צ.א). אליבא דרבי שמעון מולפין יין על גבי האישים אף על גב דפסיק רישיה הוא, ודאי מכבה הוא. כיון דלא ניתא ליה בהאי כיבוש — שרי. ועוד מיתתי ראיא מלילול הגוול" (סוכה 33
34 לגב.) דקאמר רבי אליעזר ברבי שמעון: ממעטים ענבים ביום טוב, פירוש ענבי הדס. ופריך: והא מתקן מנא! ומוקים לה במתכוון לאכילה. ופריך: והא מודה רבי שמעון בפסיק 34
35 רישיה כו'! ומשני: לא צריכא דאית ליה הושענא אחרייתא. אלאמא כיון דלא ניתא ליה, ולא חייש בהאי תיקון — שרי, אף על גב דפסיק רישיה הוא. ונראה לרבינו יצחק דלא קשה מידי; דאיכא 35
36 למימר דאסור לסחוט בשאר משקה משום ליבון כמו במים, ומכל מקום לא חיישין בהו שמיא יסחוט, כיון שהטעם והריח נשארים בבגדים ומעט היה נהנה בסחיטתו. ומצינן למימר נמי דאסור 36
37 משום מפרק. ואף על גב דהוי פסיק רישיה דלא ניתא ליה — אסור לבתחילה לר"ש, כמו במלאכה שאינה צריכה לגופה. וראיות הערוך אינן ראיות: דהיא דמתיר רבי שמעון לולין יין על 37
38 גבי האישים — איכא למימר דמצוה שאני. וכן היא דאית ליה הושענא אחרייתא, איכא למימר דשרי משום מצוה. אי נמי הכי פירוש: והא פסיק רישיה הוא! דאית ליה הושענא אחרייתא, 38
39 והואיל וכן — שרי לרבי שמעון, דשמיא לא יצטרך לה ונמצא שלא תיקן כלי, והלכך לאו פסיק רישיה הוא. אבל לרבי יהודה אסור, דשמיא יצטרך לה ואנלא מילתא דכלי עבד. ועל פירוש 39
40 הערוך קשה: דתנן בפרק "שמנה שריצים" (שבת קא.א): המפסיק מורסא בשבת, אם לעשות לה פה — חייב, ואם להוציא ממנה ליהוד — פטור, ודוקא משום צערא פטור ומותר, אבל אי לא 40
41 משום צערא היה אסור, אף על גב דלא ניתא ליה בפה כלל, דאי ניתא ליה מן הפה — כי לא מתכוין נמי חייבו וכן מחט של יד ליטול בה את הקוק דשרי — משום צערא, אבל אי לאו הכי 41
42 — אסור, אף על גב דלא ניתא ליה כלל! אבל קצת קשה: אפי' פסיק רישיה דלא ניתא ליה אסור, אמאי קאמר רב בפרק "חבית" (שם קמב.א) בבשים שסחטן לגופן פטור ומותר, והואיל ואין 42
43 צריך למים היוצאין, והשתא אף על גב דאין צריך — היה להיות אסור! ואומר רבינו יצחק: דמצינן למימר דדוקא בבשים שרי, דהוי הנסחט מהם כמו אונכלא דאיפרתא, ואין שם משקה עליה, 43
44 כדאמרינן דאפילו למימיהם פטור אבל אסור. ועוד יש לומר: דכל דבר שאדם עושה במידי, לא שייך למימר שמיא יסחוט. וסברא הוא, כיון דלדעת כו' הוא עושה. ולכא, גבי מסננין את היין 44
45 לא חיישין שמיא יסחוט. ואתיא שפיר האי דנדה מערמת וטובלת בבגדיה (ביצה יח.א), וכן בפרק שמיני דיומא (עוב.ב) ההולך להקביל פני רבו עובר עד צוארו במים, ולא גוררין שמיא יסחוט, 45
46 לפי שלדעת כו' הוא עושה. ועוד איכא למימר מהם דמצוה שאני. ובערוך פירש בשם אחר: מסוכרייתא דנוייתא, סחימת גיטת של שר אסור להודקה, דשמיא תבעל הסחימה אהא חגיגית 46
47 ועושה כלי בשבת. ואין נראה לרבינו יצחק, דהכי נמי, דאם בדעתו לבטל שם בשעת הנחה — מאי פסיק רישיה שייך כאן? מיד הוא עושה כלי, דמתכוין לעשותו ואם אין בדעתו לבטלה 47
48 שם — אם כן לא הוי פסיק רישיה שיעשנה כלי! ויש לומר בדוחק. שהוא מתכוין לבטלה ואינו מתכוין לעשות כלי, ושייך ביה פסיק רישיה והואיל ואינו מתכוין לגמרי לעשות כלי. לְעוֹלָם רַב 48
49 כְּרִבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לִיה כו' — לשמואל נמי איכא לשנויי לעולם כרבי שמעון סבירא ליה, להך לישנא דאמר דם מיפקד פקיד — לפתח הוא צריך, ולהך לישנא דאמר חבורי מחבר — לדם 49
50 הוא צריך. ושייך לעמוד ב' מֵאִי' לאו דאי לא בעול מצי בעול — דלמאי נקט עד מוצאי שבת, אי לא דאתא לאשמועינן דמצי בעול בשבת, אף על גב דמשני בתולין. דליכא למימר דנקט 50
51 עד מוצאי שבת לאשמועינן דבעינן רצופין — דהא לא בעינן שיהו רצופין, כדנתיבא בפרק בתרא דנדה (סד.ב). מעשה ותן לה ארבעה לילות מתוך שנים עשר חדש. והכי פירוש: נותנין לה 51
52 ארבעה לילות עד מוצאי שבת, שיעיבל בכל לילה וישרי מקצת בתולים עד מוצאי שבת. ואשמועינן דשרי להשייר בתולים בשבת! ומשני: לא, לבר משבת. ומוצאי שבת נקט לאשמועינן 52
53 דבעינן רצופים. והוה מצי למיפטר מברייתא דפרק בתרא דנדה, דמוכח דאפילו מפוזרין, אלא דפרך ליה מגופה דברייתא: והא עד מוצאי שבת ארבעה לילות קתני! ואם תאמר: מתיקרא 53
54 דמשני לבר משבת — מה עלה בדעתו? והא קתני בהדיא ארבעה לילות! ויש לומר: דהוה סלקא דעתך דהכי פירוש: נותנין לה עד מוצאי שבת לבר משבת, שון בין הכל ארבעה לילות. 54
55 ואיהו פריך: דמשמע דבעול ארבעה לילות! ומשני: כשבעול. וקא משמע לן כמו שמפרש בתר הכי: אף על גב דהוי פירצה דחוקה, דהא אי חזיא תלינן בדם בתולין, אפילו הכי שרי. 55

מאי

מאי קמשמע לן — במאי נקט עד מוצאי שבת, דלענין רצופים ליכא למימר, כדפרשישית.
מאי לאו דטריר דבעי למיבעל — הכא ליכא לשנוי לבר משבת כדלעיל — דאם
כן אינו פטור עד מוצאי שבת, וקא משוית ליה לתנא טועה, דפטר ליה עד מוצאי שבת.
אבל לעיל, אפילו כי אמרין לבר משבת, ולא מצי למיבעל בשבת, מכל מקום דוקא נקט עד
מוצאי שבת, משום דעד למוצאי שבת תולין בדם

בתולים היכא דעבר ובעל. **והא** אמר רבי אבא
אבל חייב במצוה חב — **ואביי** סבר דטיירא
דליכא מצוה כלל — מחייב, אבל טירדא דלא
מצי בעיל — חשיב טירדא דמצוה, כיון שטרוד
במה שאינו יכול לעשות מצוה.
חזין מן התפילין שנאמר בהן פאר — ואמרין
בפרק בתרא דמועד קטן (טו,א): מדאמר
ליה רחמנא אסורא, "פארך חבוש עליך" מכלל
דלעילא חסורא, ובקונטרס דפירש שנאמר בהן
פאר, ואבל מעולם בעפר קרנו וראשו, היינו ליתן
טעם דלא נילף שאר מצות מתפילין, ואם תאמר:
ומאי שנא לגבי תפילין אמרין דדוקא ליהחזקאל
נאמר, ולא לשאר אבליים, וגבי תלמוד תורה
לפינן שאר אבליים מיהחזקאל, דאמרין (שם):
אבל אסור תלמוד תורה, מדאמר ליה רחמנא
ליחזקאל "האנק דום" ויש לומר: ולאסור גמירין,
דמדאסר רחמנא ליחזקאל — ככולי עלמא נמי
אסור. אבל להחיה — לא גמירין, דליה לחודיה
למשירי תאמא. **והני** תנאי כי הני תנאי — אף
על גב דפלגי תנאי בהדיא בחבי — מכל מקום
דחיק אביי לעיל, דחשיב טירדא דמצוה הא דלא
מצי בעיל, דניחא ליה לאקומי מתניתין כשמואל
דאסר לבעול. ומוקי נמי פלוגתא דברייתא אי
חשיב טירדא הא דלא מצי בעיל, כדי לאקומי
כשמואל כל מה שיכול.

לא כהללו בבליים שאין בקיאין בהטייה —
פירוש: אינו פסיק רישיה, דכל העולם
אינן נמו בבליים, אלא בקיאין הן. הילכך שרי
לדו למיבעל, ובלבד שלא יחבנו לבעול בעילה
גמורה. ופריך: אם כן טורד למה? פירוש: בשבת
אמאי פטר ליה לעיל מקריאת שמע, כיון דבקיין
הן בשלמא בחול איכא טירדא — לפי שמחבין
לבעול בעילה גמורה, ואף לבקיין יש טירדא
לבעול בעילה גמורה, כדאמר בפרק שני דברכות
(טו,א) דרבנן גמלא דהא פטור ומחמיר על עצמו,
אף על גב דבקי היה, שלא היה בבלי. אבל בשבת
שאינו מתכוין לבעול בעילה גמורה — טורד למה?
ומשני: לשאינא בקי. פירוש: לפי שאינו בקי בשעת
קריאת שמע, דאפילו הבקיין בשעת מעשה —

קודם מעשה יריאם שלא יהיו בקיאין, הילכך טורדים כולם. **רוב** בקיאין הן — וכל חד
חד מספקין ליה ברוב, וכולם מותרים. משמע הכא דרובן בקיאין בהטייה, ואם תאמר:
דאמרין בפרק שני דחגיגה (יד,ב): בתולה שיעברה מהו לכוהנה? כגון שברקה על פי חבית
ולא היה ריחה נודף, מי חיישין לדשמואל דאמר יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם או
דלמא באמטוי עיברה? ומסיק: דשמואל לא שכיח! ובפרק בתרא דנדה (סד,ב) נמי קאמר:
שאני שמואל דרב גובריה הוא. והא אמרין הכא דרוב בקיאין הן! ויש לומר: דשמואל היה
יכול לבעול בעילה גמורה שאשה מתעברת בו, בלא דם. אבל בהטייה אין אשה מתעברת.

ולחכי בהדיא דחגיגה ליכא למיחש בהטייה אלא לדשמואל. **אלא** מעתה שושבינן למה
מפה למה — פירש בקונטרס: כיון שדן בקיאין לבעול בלא דם — שמו יטה והיא לא תסיק אדעתה ששהיה? ומשני: דשושבינן ומפה הם שאם לא יטה ויבעול בעילה גמורה, ויאבד
המפה. ואם יטה ויאמר שלא מצא לה בתולים יכולה לומר עדיין בתולה אני. וקשה לרבינו יצחק: דאינו מתירין ממה שהקשה לו, דהוי ליה לשנוי דמסקא אדעתה לומר עדיין בתולה
אני, ועיקר החירוק חסר מן הספר! ונראה לרבינו יצחק כפירוש רבינו תם: דדוקא משבת קא פריך דמפה שושבינן למה, דצריך לבעול בהטייה, דמעשה בכל יום שטועין שושבינן
אפילו בשבת ומשניך שמואל יאירע שלא יטה ויבעול בעילה גמורה ויאבד דם בתולים. והוא דומיא דטורד למה, דפריך נמי משבת. **אם** לעשות לה פה חייב — דפתח זה עשויה
להכניס ולהוציא, להכניס אויר ולהוציא ליה. **ואם** להוציא ממנה ליה פטור — בפרק "שמונה שריצים" (שבת ק"ב) מוקמינן לה כרבי שמעון, וסלקא דעתיה דרבי אמי דמתוב
דרם מפיפק פקדי, ולדם הוא צריך ולא לפתח, ואפילו הכי אסר שמואל כרבי שמעון, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולחכי פריך ממפיס מורסא, דכי היכי דלהוציא ממנה ליה
פטור, וקימאי לן דפטור ומותר כיון דאינו צריך לפתח, אף על גב דשאר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור — כמורסא שרי משום צער. הכא נמי, משום מצוה הוי לן
למשרי. ועוד: אפילו שירין משום צערא טפי ממשום מצוה, כדפירש רבינו תם לעיל, פריך שפיר, דהכא ודאי דהוי פסיק רישיה לענין פתח, אי לאו משום צערא היה אסור. אבל

מאי לאו — הך ארבעה לילות עד מוצאי שבת דקתני, להכי תני לה: דאי לא בעל
בעילה גמורה — מצי למיבעל, וכל דם שהוא מוציא תמיד בהערותיו הוו דם בתולים.
ושמעין מינה נמי, דמותר לבעול בחבורה בשבת. והא **אריבעה** לילות **עד מוצאי שבת**
קתני — ולא משכחת ליה לבר משבת, דהא רביעני ניסת, ויש כאן לילי תמישי וששי

ושבת ומוצאי שבת. **אי כשבעל** — ולא אתא
לאורוי לן אלא היתר דם בתולים, האי נדקט
עד מוצאי שבת מאי קמשמע לן? ליתני: נותנין
לה ארבעה לילות. על כרחך משום בעילת שבת
נקט לה. שמשיר צדורות — והאי נמי דלמא
מתבל פורתא, ומספיקא לא אסרין ליה. **מאי**
לאו — האי דפטר ליה מקריאת שמע בבילי
שבת משום דטריר במצוה, דבעי למיבעל,
וההוסק במצוה פטור מן המצוה. דשרירי **מאי**
בעל — מצטער שלא בעל. משום דשרירי **פטור**
— בתמיזה. ומשום צער פטור! מאחר שאינו
מחשב לעסוק במצוה. שנאמר בהן **פאר** —
"פארך חבוש עליך" (יהחזקאל כד), ואבל מעולם
בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין: ואלא
אמר רבא ודאי לא מצית לתרצוי הא דחתן
פטור מקריאת שמע מוצאי שבת, דאם
כן לא היה פטור, דהא לא טריד דבר מצוה.
תנאי היא — בעילת חבורה בשבת, ומאן דאסר
לבעול בשבת — כתנאי אמרה לשמעתיה,
דאיכא תנא אחרינא דאסר למיבעל. דתנא דהא
כו'. **פטור** — מקריאת שמע. שליש חייב —
דשבת הוא, ואסור לבעול. **ואביי** — אמר לה:
הך תנאי נמי בטיירא פליגי, והאי דפטר ליה
מקריאת שמע — לאו משום דשרי למיבעל,
אלא קסבר דהמצטער צער של מצוה פטור
מקריאת שמע. ולא דמי לאבל דטריר טירדא
דרשות, שאין צערו מצוה, אף על פי שאבילותו
מצוה. ומאן דמחייב סבר: טירדא לא פטור. ורבי
אמר דבמותר לבעול פליגי, והני תנאי כוני
תנאי. בהטייה — שמשין לצדדין, ואין מוציאם
דם. אם כן — דבקיאים. פטור למה — מהו טרוד
להפטר מקריאת שמע. בקי פותר — לבעול
בשבת, דלא פסיק רישיה ולא ימות הוא. רוב
בקיין הן — הילכך סתמא לאו פסיק רישיה
ולא ימות הוא. שושבינן לפה — מאחר שיש
בקיאין לבעול בלא דם — לא דחניא לקמן
(יב,א). הוי מעמידין להן שני שושבינן אחד לו
ואחד לה, כדי למשמש את החתן ואת הכלה.
כלומר, לבקר אחריהם שלא ינהנו בה רמאות
בטענת בתולים. ואי בקיאין בהטייה — מה
שושבינן מועילין? **מפה** למה — לברר את הבתולים. ולעטעמן לא גרסינן, אלא הכי
גרסינן: שושבינן למה? **מפה** למה? **אמר** ליה **שמואל** **יראה** **ויאמר** — שמואל לא יטה, וירוצא
דם ויאבדנו, ויאמר לא מצאתי דם, דאילו בהטייה, אם בא לטעון — תאמר לו: עדיין
בתולה אני. **המפיס מורסא** — הפותח פה גפה, שקורין קלוגי. **אם** לעשות לה **פה** —
שמתכוין לפותח ולוהית לה פתח זה ליום מחר. חייב — שהוא מתוך פתח, וחייב משום
בונה, דאשכחן גנין כבעלי חיים, דכתבי "ויבן את הצלע" (בראשית ב).

פטור
פטור

אבד
אני, ועיקר החירוק חסר מן הספר! ונראה לרבינו יצחק כפירוש רבינו תם: דדוקא משבת קא פריך דמפה שושבינן למה, דצריך לבעול בהטייה, דמעשה בכל יום שטועין שושבינן
אפילו בשבת ומשניך שמואל יאירע שלא יטה ויבעול בעילה גמורה ויאבד דם בתולים. והוא דומיא דטורד למה, דפריך נמי משבת. **אם** לעשות לה פה חייב — דפתח זה עשויה
להכניס ולהוציא, להכניס אויר ולהוציא ליה. **ואם** להוציא ממנה ליה פטור — בפרק "שמונה שריצים" (שבת ק"ב) מוקמינן לה כרבי שמעון, וסלקא דעתיה דרבי אמי דמתוב
דרם מפיפק פקדי, ולדם הוא צריך ולא לפתח, ואפילו הכי אסר שמואל כרבי שמעון, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולחכי פריך ממפיס מורסא, דכי היכי דלהוציא ממנה ליה
פטור, וקימאי לן דפטור ומותר כיון דאינו צריך לפתח, אף על גב דשאר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור — כמורסא שרי משום צער. הכא נמי, משום מצוה הוי לן
למשרי. ועוד: אפילו שירין משום צערא טפי ממשום מצוה, כדפירש רבינו תם לעיל, פריך שפיר, דהכא ודאי דהוי פסיק רישיה לענין פתח, אי לאו משום צערא היה אסור. אבל

מסיימת הגמרא את קושייתה: כיון שאמרה המשנה 'ארבעה לילות', מדוע הוסיפה ואמרה 'עד מוצאי שבת', והרי פשוט שמליל חמישי עד מוצאי שבת הם ארבעה לילות, מאי לאו – האם אין כוונת המשנה להשמיענו דאף אי לא בעל בעילה גמורה ועדיין נשארו מקצת בתוליה, מצי בעל – יכול לבעול אפילו בשבת, הגם שהוא מוציא דם ומרחיב את הפתח, ולכן הוסיפה המשנה לומר 'עד מוצאי שבת' שמשמע שכל הלילות שיום, ואף בליל שבת יכול לבעול. ומוכח שמותר לבעול בתולה בשבת, וקשה לשמואל. מתרצת הגמרא: אמר רבא, לא – אין כוונת המשנה שיכול לבעול בשבת, אלא ארבעה לילות ששנינו הן לבר ו-חורן משבת, שבה אסור לבעול משום עשיית חבורה או פתח, ואין מכאן קושיא על שמואל.

תמחה הגמרא: אמר ליה אביי לרבא, והא – והרי לשון 'עד מוצאי שבת' איבעל לילות' קתני במשנה, ומשמע שיכול לבעול בכלל, ואילו לדברך, אינו יכול לבעול אלא שלשה לילות, שהרי בשבת אסור לבעול.

רבא חזר בו ודחה את הראיה מהמשנה באופן אחר: אלא אמר רבא, באמת כוונת המשנה שבעל אף בשבת, אך מדובר בשבעל כבר בעילה גמורה קודם שבת, ואין מכאן ראיה לבעילת בתולה בשבת.

שואלת הגמרא: אי מדובר בשבעל קודם שבת, והחידוש הוא רק שכל דם שתראה בימים אלו תולים בדם בתולים, אם כן מאי קא משמע לן – מה חידשה המשנה במה שהוסיפה לומר 'עד מוצאי שבת', והרי די בכך שאמרה 'נותנין לה ארבעה לילות'.

משיבה הגמרא: קא משמע לן, דשרי למיבעל בשבת, ואף שיתכן שנתורו מעט בתולים ויעשה בה חבורה, ופדשמואל, דאמר שמואל, כותל שיש בו פירצה דחוקה ו-פתח קטן ומצומצם, מותר ליכנס בה בשבת, ואף על פי שיתכן שהוא משייר צדודות כשכנס בה ויש בזה משום 'סותר' או 'כונה', מכל מקום כיון שאינו מתכוין לכך, מותר, וכמו כן אם בעל בעילה גמורה קודם השבת מותר לשוב ולבעול בשבת אף שיתכן שנשארו מקצת בתולים ויעשה בה חבורה, לפי שאינו מתכוין לכך. אך אין זו ראיה שמותר לבעול בתולה בשבת.

הגמרא מקשה ממשנה נוספת על דעת האוסר לבעול בתולה בשבת: מתיב רב יוסף, שנינו במשנה (ברכות טו), קתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון לנישואיו, שהוא ליל חמישי, עד מוצאי שבת אם לא עשה בינתיים מעשה בעילה, מאי לאו – האם אין הטעם במשום דתריד דבעי למיבעל – שטרוד הוא בראינו לקיים בעילת מצוה המוטלת עליו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה, ומכך שפטרה אותו המשנה מקריאת שמע אף בליל שבת מוכח שמותר לבעול בתולה בשבת.

דוחה הגמרא: אמר ליה אביי, לא – אין זה טעם טירדתו, אלא משום דתריד דלא בעל – שטרוד הוא בצערו על כך שלא בעל, ולכן אף בליל שבת שאסור לו לבעול, פטור מקריאת שמע.

רבא חולק על סברתו של אביי: אמר ליה רבא, וכי משום תירדא שיש לאדם הוא פטור מקריאת שמע, אלא מעתה – לפי דברך, אם קבעה ספינתו בים וטרודו הוא בצערו על הפסדו, הכי נמי דפטור – וכי אף בזה יהא פטור מקריאת שמע. מוסיף רבא ואומר: וכי תימא הכי נמי – ואם תרצה לומר שאכן כל צער פטור מהמצוה, והאמר רבי אבא בר זבדא, אמר רב, אבל תיב קבל המצות האמורות בתורה, חזי מן התפילין, משום שאמר בהן 'פאר', ואין זה פאר לתפילין להיות מונחים בראש האבל המגולל ראשו בעפר, הרי שאף אבל שמתעצב על מות חייב במצוה. ואם כן יש להחייב את החתן בקריאת שמע בליל שבת, אף שהוא מצטער על שלא בעל עדיין.

רבא מתרץ באופן אחר את הקושיא מהמשנה: אלא אמר רבא, באמת טעם הפטור של החתן מקריאת שמע אינו מחמת צערו שלא בעל, שהרי אין זו טרדה של מצוה, אלא משנה זו סוברת שמותר לבעול בשבת והוא טרוד טרדה של מצוה, ומכל מקום אין זו קושיא על שמואל, משום שנידון זה של בעילת בתולה בשבת תנאי היא – נחלקו בו תנאים, דתנא תנא – בברייתא אחת שנינו, לא עשה החתן מעשה בלילה הראשון לנישואיו, שהוא ליל

רביעי, פטור מקריאת שמע אף בלילה השני, ואם לא עשה בשני, פטור אף בשלישי, שהוא ליל שבת, והיינו כיון שתנא זה סובר שמותר לבעול בתולה בשבת, והוא טרוד במצוה. ותנאי אידך – ובברייתא אחרת שנינו, בליל ראשון ושני פטור, אך בליל שלישי לנישואיו, שהוא ליל שבת, תיב בקריאת שמע, כיון שתנא זה אסור לבעול בתולה בשבת, וכיון שאינו טרוד בקיום המצוה חייב בקריאת שמע. ושמואל סובר כתנא זה, ואף פטור.

מבררת הגמרא: ואביי, האומר שאף כאן החתן יכול לבעול בליל שבת הוא פטור מקריאת שמע, כיון שהוא טרוד מכך שעדיין לא בעל, כיצד הוא יבאר את טעמו של התנא המחייב בקריאת שמע בליל שבת. מבארת הגמרא: אביי יפרש שלדברי הכל אסור לבעול בתולה בשבת, והתם נמי – גם התנאים ההם פטורין פליגי – חולקים האם טירדא כזו פוטרת או לא, התנא הפטור מקריאת שמע בליל שבת סובר שהחתן טרוד בצערו על שלא בעל, ולכן הוא פטור אף שאינו יכול לקיים עתה בעילת מצוה. ואילו התנא המחייב סובר שטירדא כזו אינה פוטרת, ורק בימים שטרוד בקיום המצוה ממש פטור מקריאת שמע.

ממשיכה הגמרא לבאר את שיטת רבא: ולדברי רבא, תני תנאי – אותם תנאים החולקים אם חתן פטור מקריאת שמע בליל שבת, מחלוקתם היא כי תני תנאי – כאותם תנאים שנחלקו בדין בעילת בתולה בשבת, תנאי, תבונם את הבהולה לחופה, לא יבעול בתולה בשבת. וחקמים מתירין לבעול בתולה בשבת. מבררת הגמרא: מאי – מי הם 'חקמים' המתירים לבעול בתולה בשבת. אמר רבה, רבי שמעון היא, דאמר, דבר שאין מתכנין מותר, ואף כאן אינו מתכוין לבעילתו לעשיית חבורה או פתח.

אמר ליה אביי, והא מודה רבי שמעון שדבר שאין מתכוין אסור בפסיק רישיה ולא ימות, כיון שבודאי מעשהו יגרום למלאכה, ורק באופן שספק אם בפעולתו תעשה המלאכה האסורה, מתיר רבי שמעון, ואם כן אף לדבריו יאסר לבעול בתולה בשבת כיון שבחברו בבעילתו יעשה בה חבורה ויפתח בה פתח. אמר רבי רבה, לא מדובר בבני אדם כחלל פללים, שאין בקיאות לבעול בהפסיק, אלא יש בקיאות לבעול בהפסיק, ובה אין דם יוצא ואין פתח נפתח, וכיון שיתכן שיבעול כך אין זה 'פסיק רישיה', ואכן לא התירו לבעול בשבת אלא למי שבקי בהטיה.

מקשה הגמרא: אם כן שמדובר בבקי בהטיה, מורד למה – במה הוא טרוד, שמחמת כן פטרנוהו מקריאת שמע, הלא בקי הוא. מתרצת הגמרא: אכן לא פטור אלא למי שאינו בקי, שהוא טרוד. מקשה הגמרא: אם כן שרק לבקי מותר לבעול בשבת, מדוע סתמה הברייתא ואמרה 'חכמים מתירין', יאמרו – היה לה לומר, בקי מותר ושאינו בקי אסור. מתרצת הגמרא: רוב אנשים בקיין הן, ודיברה המשנה ברוב, אך באמת למיעוט שאינו בקי, אסור.

מוסיפה הגמרא ומקשה: אמר ליה רבא בר רב תנן לאביי, אלא מעתה – לפי מה שאמרנו שרוב האנשים בקיאים לבעול בהטיה, ואינו משייר בתוליה ואין הדם יוצא, אם כן קשה, שהרי מבואר להלן (ב) שנהגו ביהודה להעמיד לחתן ולכלה שושבינין שישגיחו עליהם שלא ירמו זה את זה, שאם בתולה היא לא יעלים החתן את דם הבתולים, ואם אינה בתולה לא תכניס הכלה דם מבחוץ, וכן נהגו להניח מפה על מיטתם לבודקא אחר הבעילה אם יש עליה דם בתולים, ואם רוב בקיאים בהטיה, שושבינין למה, מפה למה – מה התועלת בהם, הלא יוכל החתן לבעול בהטיה ולומר שבעל בעילה רגילה ולא מצא דם.

מתרצת הגמרא: אמר ליה, התם חששו רק שפא יראה החתן דם ויאמר אותו, ויטען שצא לה בתולים, ולזה מועילים השושבינין והמפה, אך לא חששו שיבעל בהטיה, כיון שאז טענן הכלה שהיא עדיין בתולה, ויש ביד בית דין לברר זאת, כמבואר להלן (ג).

הגמרא מקשה ממשנה נוספת על האוסר לבעול בתולה בשבת: מתיב רבי אמי, שנינו במשנה (עירוב פ"ב מ"ה), המפסי מורסא – הדוחק ומבקע מכה המלאה בליחה בשבת, אם כוונתו לעשות לה פה – פתח המתקיים, כדי להוציא את הליחה ולהכניס אויר, תיב משום בונה, שהרי הוא מתקן בה פתח. ואם אין כוונתו אלא להוציא ממה ליתח ולא איכפת לו אם יסתם הפתח מיד,

משיבה הגמרא: אָמַר לִיה, אָנָּה, דְּבַר הַצּוּרָה לְכָל נֶפֶשׁ קְאָמִינָא –
כוונתי היתה שהחיתר הוא בדבר שנצרך לכל נפש, ושחיתת צְבִי,
צְרִיךְ לְכָל נֶפֶשׁ הוּא, שאף שאינו מצוי, מכל מקום אכילתו היא
צורך כל אדם, אבל עשיית מוגמר אינה צורך כל נפש, אלא
לאנשים מפונקים בלבד.

הגמרא ממשיכה לדון בבעילת בתולה בשבת: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר
אִירִי, הוֹרָה רַבִּי יוֹחָנָן בְּצִידָן (וְשֵׁם מְקוֹם), אָסוּר לְבָעוּל בַּתְּחֵלָה
בְּשַׁבָּת.

הגמרא תמכה על לשונו של רבי יעקב 'הורה רבי יוחנן': וְיָמֵי אִיכָא
'הוֹרָה' לְאִיפּוּר – וכי ניתן לכנות פסק לאיסור בלשון 'הוראה',
הרי לשון הוראה שייך רק בפסק להיתר המוכרע מראיה או
מסברא, אך פסק לאיסור יתכן שאינו מוכרע כלל, ורק מספק
החמירו בו לאיסור. מתרצת הגמרא: אֵין – אכן, גם פסק לאיסור
ניתן לכנות בשם הוראה, וְהָתֵין – שהרי שנינו לשון בעין זו במשנה
(נדר פ"ג מ"ז), לגבי הילני המלכה שנדרה שאם יחזור בנה מהמלחמה
בשלום תהיה נזירה שבע שנים, וחור בנה, והיתה נזירה שבע שנים
בחויץ לארץ, ולאחר מכן עלתה לארץ ישראל, והזרה בֵּית הָלֵל
שֶׁתָּהָא נִזְרָה עוֹד שָׁבַע שָׁנִים אַחֲרֵיהּ, לפי שהם סוברים שאין נזירות
של חוץ לארץ מועילה לאדם המקבל על עצמו נזירות, ועליה
למנות את כל ימי נזירותה מתחילה, ושלא כדברי בית שמאי
האומרים שדי בכך שכשיבא לארץ ישראל יהיה נזיר שלשים יום
[שהיו שיעור 'סתם נזירות'], ומוכח שאף פסק לאיסור, שהחמירו
עליה בית הלל, מכונה בלשון 'הוראה'.

וְאִי נָמִי – עוד מצינו לשון הוראה לאיסור, כִּי הָא דִּתְנִינָא בבריתא,
חוט השדרה של בהמה שֶׁנִּפְסַק – נחתך ברובו, הבהמה טריפה,
דְּבַרִּי רַבִּי. רַבִּי יַעֲקֹב חוֹלֵק וְאִמְרַה, אֶפְּיֵלוּ לֹא נחתך ברובו אלא נִקֵּב
– נעשה בו חור, אף זו טריפה. מעשה היה שהביאו לפני רבי בהמה
שניקב בה חוט השדרה, והוֹרָה רַבִּי בְּשִׁיטָה רַבִּי יַעֲקֹב שהבהמה
טריפה, לפי של סמך על עצמו להורות היתר בדבר, הרי שמצינו
לשון 'הוראה' אף לאיסור.

אגב שהביאה הגמרא את מחלוקתם של רבי ורבי יעקב, מסיקה
הגמרא לענין הלכה: אָמַר רַב חִינָא, אֵין הִלְכָה בְּרַבִּי יַעֲקֹב אלא
כרבי.
הגמרא הביאה לעיל את דברי רבי יעקב בר אידי בשם רבי יוחנן
שהורה בצידן שאסור לבעול בתולה בשבת. עתה מביאה הגמרא
את הוראת רבי יוחנן זו בשם אמוראים אחרים: רַב נְחֻמִּין בַּר יִצְחָק
מְתֵין הָבִי – שנה כך את מה שאירע, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, שָׂאֵל רַבִּי
יִשְׁמַעְיֵאל בֶּן יַעֲקֹב דֶּמֶן (וְשָׁבַח מֵהַעִיר) צוּר, אֵת רַבִּי יוֹחָנָן בְּצִידָן,
וְאָנָּה שְׁמַעִי – ואני, רבי אבהו, שמעתי ששאלו מֵהוּ לְבָעוּל בתולה
בַּתְּחֵלָה בְּשַׁבָּת, וְאָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר.
ולענין הלכה מסיקה הגמרא: וְהִלְכָתָא – ההלכה כדברי האומר
מותר לְבָעוּל בַּתְּחֵלָה בְּשַׁבָּת, ואין בזה לא משום עשיית מלאכה,
ולא משום גזירת שמא ישחוט בן עוף (לעיל ה.).

בסוגיא שלפנינו (ז-ה) דנה הגמרא בהלכות 'ברכת חתנים'. ברכת
חתנים הן ששת הברכות שמברכים בשעת החופה ובשאר ימי
המשתה כמו שיבואר. את נוסח הברכות מביאה הגמרא להלן (ז.ה):
אָמַר רַבִּי חֵלְבֵי, אָמַר רַב חִינָא, אָמַר רַבִּי אָבָהוּ בַּר יִבְדָּא, אָמַר רַב,
אַחַת בַּתְּחֵלָה שֶׁנִּשְׁאָת, וְאַחַת אֲלֻמְנָה שֶׁנִּשְׁאָת, מְעֻנָּה בְּרָכָה – ברכת
חתנים שמברכים בשעת הנשואין.
מקשה הגמרא: וְיָמֵי אָמַר רַב חִינָא הָבִי – וכי אמר כן רב חונא,
שמברכים ברכת חתנים בנשואי אלמנה, וְהָאִמְרַה רַב חִינָא, אֲלֻמְנָה
הנשאת אִינָה מְעֻנָּה בְּרָכָה.
מתרצת הגמרא: לֹא קִשְׁיָא, כָּאֵן – אלמנה הטעונה ברכה, היינו
בְּחִזּוּר שֶׁנִּשְׁאָא אֲלֻמְנָה, ולפי שזו אשתו הראשונה ושמתו גדולה,

כְּמִי, כיון שזו מלאכה שאין צריך לגופה, שהרי אינו צריך שפי
המכה ישמש כפתח להכניס ולהוציא, אלא רצונו הוא רק
בהוצאת הליחה, ופתח כזה שאינו עשוי אלא לשעה אין בו איסור
בונה. וקשה, שהרי המפוס מורסא מלבד עשיית הפתח מוציא
ליחה ודם מהמכה, ומתכוין לכך, ומדוע אין בכך איסור חובל.
ובודאי הטעם הוא משום שדם המכה 'מפקד פקיד' תחת המכה
ואינו מחובר לגוף, ויש ללמוד מכאן שאף דם בתולים אינו מחובר
לגוף אלא מפקד פקיד, ואין איסור חובל בהוצאתו, וקשה על
שמואל שאסר לבעול בתולה בשבת מטעם איסור חובל.
מתרצת הגמרא: הָתֵם, לגבי מורסא, הדם פָּקִיד וְעָקִיר – כנוס בפני
עצמו ואף עקור לגמרי מהגוף, ועומד לצאת, ולכן אין איסור
בהוצאתו, אבל הָתֵם, דם בתולים, הדם רק פָּקִיד – כנוס הוא תחת
העור ואינו מחובר כשאר דם האיברים, וְלֹא עָקִיר – אך אינו עקור
לגמרי מן הגוף אלא נבלע הוא קצת בכתלים ודומה למחובר,
ולכן אסור להוציאו בשבת.

הגמרא מביאה מעשה בענין בעילת בתולה בשבת: רַבִּי אֲמִי, שָׂרָא
– התייר לחתן אחד לְמִיכָעֵל בתולה בַּתְּחֵלָה בְּשַׁבָּת. אָמַרִי לִיה רַבִּי
– אמרו לו החכמים, וְהָא לֹא כְּתִיבָא בַּתְּחֵלָה – והרי עדיין לא כתב
לה החתן שטר כתובה, והנושא אשה ולא כתב לה כתובה אסור
לו לבא עליה, ואם בא עליה הרי זו ביאת זנות. אָמַר לָהּ, אֲתָפְסוּהָ
מִפְּלִמְלִין – תנו לה מטלטלין תחת ידה משל החתן כמשכון
לכתובתה, והרי היא מותרת לו כאילו כתובהה.
מעשה נוסף: רַב זְבִיד, שָׂרָא לְמִיכָעֵל בתולה בַּתְּחֵלָה בְּשַׁבָּת. אִיכָא
דְּאִמְרִי – יש שאמרו שרַב זְבִיד נִפְסִיָה – עצמו נהג כן, וְכָעֵל בַּתְּחֵלָה
בְּשַׁבָּת.

הגמרא דנה בבעילת בתולה ביום טוב: רַב יְהוֹנָה שָׂרָא – התייר
לְמִיכָעֵל בתולה בַּתְּחֵלָה בְּיוֹם טוֹב. ונחלקו חכמים בדעתו: אָמַר רַב
פִּפְי מִשְׁמִיָּה דְרָבָא, לֹא תִימָא – אל תאמר בְּיוֹם טוֹב הוא דְּשִׁירָי –
דווקא בו התייר רב יהודה, הָא – אבל בְּשַׁבָּת אָסוּר, דְּהוּא הָדִין
דְּאֶפְּיֵלוּ בְּשַׁבָּת נָמִי שָׂרִי, וּמַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה כָּךְ הִיָּה – אותו מעשה היה
ביום טוב, אך הוא הדין אם היו באים לשאלו בשבת גם היה מתיר.
ואילו רַב פִּפְי מִשְׁמִיָּה דְרָבָא אָמַר, רק בְּיוֹם טוֹב שָׂרִי רב יהודה, אך
בְּשַׁבָּת אָסוּר.
אָמַר לִיה רַב פִּפְי לְרַב פִּפְי, מֵאִי דְעֵתִיד – מהי סברתך לחלק בין
שבת ליום טוב, אם כיון שבשבת יש איסור משום חובל, וטעם
ההיתר ביום טוב הוא מחמת שמתוך שחותרה עשיית חבורה לצורך
אוכל נפש ושהרי מותר לשחוט בהמה ביום טוב] הוֹתֵרָה נָמִי שָׂרָא
לְצוּרָה אוכל נפש כגון לצורך בעילה, אֲלֵא מַעֲתָה – אם כן לדברך
יהיה מותר לַעֲשׂוֹת מוֹנְגֵר – להעמיד בשמים על האש, כדי
שהעשן העולה מהם יתן ריח טוב בבגדים ובכלים בְּיוֹם טוֹב,
דְּמִתוּדָה שְׁחִתְרָה תִּקְעָרָה לְצוּרָה אוכל נפש, כגון לבישול, הוֹתֵרָה נָמִי
שָׂרָא לְצוּרָה אוכל נפש, ואילו במסכת ביצה (כב) שנינו שחכמים
אסרו לעשות מוגמר ביום טוב.

אָמַר לִיה רַב פִּפְי, עֲלִיד – כדי שלא נאמר כדברך אָמַר קְרָא (שמות
יב טז) אֵךְ אִשְׁרִי יִאֲכַל לְכָל נֶפֶשׁ, כלומר, הותרו ביום טוב עשיית
מלאכות רק עבור דְּבַר הַשְּׂוֹה לְכָל נֶפֶשׁ, כגון שחיטה שהותרה
לצורך אכילה שהוא דבר השווה לכל נפש, הותרה גם בעשיית
חבורה לצורך בעילה שאף הוא דבר השווה לכל נפש, אך עשיית
מוגמר אינו דבר השווה לכל נפש, שאינו נצרך אלא למפונקים.
שואלת הגמרא: אָמַר לִיה רַב אֲחָא בְּרִיה דְרָבָא לְרַב אֲשִׁי, אֲלֵא
מַעֲתָה שלא התירה התורה צורך אוכל נפש אלא בדבר השווה
לכל נפש, אם כן כאשר נִזְדַּמְּן לוֹ לאדם לשחוט צְבִי בְּיוֹם טוֹב,
הוֹאִיל וְאִכִּילָת צְבִי אֵינוֹ שׂוֹה לְכָל נֶפֶשׁ אלא לעשירים, מפני שקשה
לצודו, הָבִי נָמִי – האם גם בזה נאמר דְּאִסוּר לְמַשְׁחִמִּיה ביום טוב.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ) ר"ן רש"י

פסור — וקיימא לך פסור ומותר לכתולה, ב"ציאות שבת" (גא). קשיא למאן דאסר, דהאי נמי להוציא דם הוא. **החם** — גבי ליחה. **פקיד** — כנוס ביחד. **ועקיר** — כולו מן הבשר, ועומד לצאת. **הכא** — דם בתולים. **פקיד הוא ולא עקיר** — לגמרי, אלא נבלע קצת בבתלים, אף על פי שאינו מחובר כשאר דם האברים אלא כנוס. מיהו, דומה למחובר הוא, שאינו מוכן לצאת כליוחה.

אֲתַפְסוּהוּ מִפְּלִטְלִי — תנו לה מטלטלין תחת ידה במשכן לשיעבוד בתובתה, עד שיכתבו שטר כתובתה בשעבוד קרקעות. **מאי דעתך** — למישרי יום טוב יותר מבשבת. **לצורך** — אוכל נפש, כגון שחיטה. **מוגמר** — בשמים על האש, לגמר את הכלים ואת הנגדים. **עליך אמר קרא לכל נפש דבר השווה לכל נפש** — מותר, ובעילה שזה לכל, אבל מוגמר אינו אלא למפונקים. **ומי איכא הוראה לאיסור** — ומי קרי איסור "הוראה"? משום דכל אדם רשאי להחמיר, והאוסר אין זה סמיכת דברים, שאפילו מן הספק, שאין ההלכה ברורה לו, הוא בא ואוסר. אבל המותר סומך על שמועתו, או על סברת חכמתו, והיא "הוראה". **הורוה בית הלל** — משנה היא במסכת נזיר, בדילוג המלכה שיא בנה למלחמה, ונדרה שבע שנים בניו בחוצה לארץ, ועלתה לארץ, הורוה בית הלל שתהא נזירה עוד שבע שנים אחרות. **חוש השדרה שנפסק ברינו** — טריפה. **שעונה ברכה** — ברכת חתנים. **בועי אלמון הוה** — דאמר מה אבנן זה בועו, וכבר היו לו שלשים בנים ושלושים בנות. בבבא בתרא (צא.א). **האמרת שבעה** — דמדיאנה טענה דקאמר רב הונא אוקימנא דאינה טענה שבעה, מכלל דטענה דקאמר רבי אבא — שבעה.

מברכין

הוראה לאיסור? אין. והתנן: הורוה בית הלל שתהא נזירה עוד שבע שנים אחרות, ואי נמי כי הא, דתנניא: **חוט השדרה שנפסק** — ברובו, דברי רבי. **רבי יעקב אומר:** אפילו ניפק. **הורה רבי פרבי יעקב.** **אמר רב הונא:** אין הלכה פרבי יעקב. **רב נחמן בר יצחק מתיב הכי:** ואמר רבי אבהו שאל רבי ישמעאל בן יעקב דמן צור את רבי יוחנן בציידן, ואנא שמעני: **מהו לבעול בתחלה בשבת?** ואמר ליה: **אסור.** **והלכתא:** מותר לבעול בתחלה בשבת. **אמר רבי חלב:** **אמר רב הונא:** **אמר רבי אבא:** **אמר רבי יבדא:** **אמר רב:** אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה. **ומי אמר רב הונא הכי?** והאמר רב הונא: **אלמנה אינה טעונה ברכה!** **לא קשיא:** כן בבבא שנישאל אלמנה, כן — באלמון שנישאל אלמנה. **ואלמון שנישאל אלמנה לא?** והאמר רב נחמן, **אמר לי הונא בר נח,** תנא: **מנין לברכת חתנים פעשרה? שנאמר:** "ויקח עשרה אנשים מוקגי העיר ויאמר שבו פה וישבו", ובוטעו אלמון שנישאל אלמנה הוה! **מאי אינה טעונה ברכה דאמר רב הונא** — אינה טעונה ברכה כל שבעה — אבל יום אחד טעונה ברכה. **אלא הא דתנניא:** שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שהיא שמוח עמה שלישה ימים, במאי? **אי בבחור** — האמרת שבעה, **אי באלמון** — האמרת יום אחד! **איבעית אימא:** באלמון — יום אחד לברכה ושלישה לשמחה, ואיבעית אימא: בבחור — שבעה לברכה ושלישה לשמחה.

מתיבי:

גבי בעילה אית לן למשרי אף על גב דליכא צערא, כיון דלא הוי פסיק רישיה לענין פתח, כיון דאפשר להוצאת דם בלא עשיית פתח כדמוכח לעיל (ה.ב). ומשני, הכא פקיד ולא עקיר, דקסבר דם חבורי מיחבר. והוא הדין דהוי מצי לשנוי דלפתח הוא צריך, אלא לפי מאי דקיס ליה דלדס הוא צריך משני ליה. ותימה: דהא שמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה רבי יוחנן, כדאמרין בפרק ???הנחנקין (פ.ה.א) ובפרק "כל תהייר" (נבחים צב.א), ועוד, דמברר שאין מחוברין דברי רבי שמעון הוה ליה לאקשווי, ולא ממלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון דרוב בקיאי ולא הוי פסיק רישיה.

מתוך — שהותרה לצורך — פירוש: לצורך אוכל נפש. הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש, ובלבד שהיא צורך הנאת היום, או צורך קיום מצוה ביום טוב. כההיא דהוצאת קטן למולו, ובעה תורה לקרות בו, ולולב לצאת בו (ביצה י.א). אבל שלא לצורך היום כלל — לא, כמו הוצאת אבנים דמחייב, והאופה מיום טוב לחול לרב חסדא דאמר לוקח (שם צא.א), משום דלית ליה "הואיל". ושחיטת עולת נדבה דשרי לבית הלל (שם ב.ב). היינו משום שלא ידא שחלקן מלא ושלחן רבך חסד. ומוצא חזק בתוך ביתו דאמרין בפרק קמא דפסחים (מ.א) בדפוס עליו כלי מלא שרינן לשורפו — משום "מתוך", היינו: משום דאסור לשורפו מדרבנן משום מוקצה, דאסור לסתלו. אבל אין לומר דאיירי שבטילו, ומכל מקום מדרבנן מצוה לשורפו, והוי צורך היום, דבמצוה דרבנן נמי שרינן דיכא דאיכא למימר "מתוך". והא דפליגי בית שמאי ובית הלל (ביצה י.ב) במבשל גיד הנשה ביום טוב ואכלו, דלביית שמאי דלית להו "מתוך" לוקח, ולבית הלל דאית להו "מתוך" — אינו לוקח, צריך לומר: אף על גב דלא חשיב אוכל נפש, משום איסור דרכיב עליה, מכל מקום צורך היום הוא, כיון דאכיל ליה ונראה לרבינו יצחק, דהוצאת תינוק לטייל — הוי צורך היום. ומיהו, הוצאת לצורך נכרי נראה דאסור. ומה שנהוג עתה להוציא לצורך נכרי הדי נראה לרבינו שמשון בן אברהם משום דרשות הרבים דידן לא הוי אלא ברמליה, דאין רחוב שש עשרה אמה, וגבי יום טוב לא גזור רבנן, כי היכי דלא תקון רבנן עירובי חצירות ביום טוב, כדמשמע בריש פרק שני דביצה (טז.ב) דאמר: יום טוב שחל להיות ערב שבת בו רבי אומר מערבין עירובי חצירות אבל לא עירובי תחומין, לפי שאתה אסור בדבר האסור לו ואי אתה אסור בדבר המותר לו. אלמא לא תקון עירובי חצירות ביום טוב. והוא הדין דלא גזור בברמליה. והא דקיימא לן בפרק "אמרו לר" (בריתות ד.א) ובפרק קמא דביצה (י.ב.א) דיש עירובי חצירות ליום טוב — נראה דאיירי בעירובי תחומין. ושוב חזר בו, דמחזר שאינה מעורבת אין ללמוד ממנה לברמליה, דחמיר טפי, כמו שפירשתי במסכת

במקלות ברכו אלהים – אף על גב ד"מקלות" – תרי מקלות משמע – אין סברא לחלק בין עשרה לעשרים לענין שום מילתא, ומקלות דעלמא בעי למימר. ומיהו, בירושלמי דריש: "במקלות" כתיב חסר וי"ו. **המזכה** לעובר קנה – אף על גב דשמואל גופיה פסיק כרבי יוחנן הסנדלר (כתובות נח, ב) דמקדיש מעשה ידי אשתו – המותר חולין, דאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם.

וכל שכן לדבר שלא בא לעולם, דגרע טפי; כדאמרין בסוף פרק קמא דגיטין (יג, ב) דקאמר: אפילו לרבי מאיר דאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם – הני מילי לדבר שבא לעולם, אבל לדבר שלא בא לעולם – לא אמור מכל מקום, שמואל חשיב עובר בא לעולם. אי נמי: שמואל אית ליה טפי אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם. ממנה שמקנה דבר שלא בא לעולם והדיא סוגיא דברק קמא דגיטין (שם) אתיא אליבא דרב הונא: וכן מצינו רב נחמן דבהדיא סברתו הפוכה מדרב הונא, דרב הונא אית ליה בפירות דקל משבאו לעולם אין יכול לחזור בו, וגבי עובר קאמר אף לכשתלד – לא קנה. ורב נחמן סבר לכשתלד קנה, ובפירות דקל קאמר אף משבאו לעולם יכול לחזור בו. (שייך לעמוד א) **הזורה** בית הלל – גבי הלני המלכה, אף על גב דמביט חשמונאי היתה, שהרי אם מנוב המלך היתה, כדאמר ביזמא (לזא), ומלכות הורדוס מאה ושש שנה בפני הבית, והלל לא נהג נשיאתו עד שלש שנים לאחר מלכות הורדוס, כדאמרין (שבת טו, א): הלל שומעון, גמליאל שומעון נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה – מכל מקום כבר דיו לו אז תלמידים שהורו. (שייך לעמוד א) **והא** בעו אלמון שנשא אלמנה הוה – לאו דוקא אלמנה, דכשנשאת לתמולך (כולין) היתה נכחיה, אלא כיון דבעלה – היא כאלמנה חשיב לה. (שייך לעמוד א) **באלמנה** שנשאת לבחור – דכיון שאין שניהם אלמונים – יש לברך כל שבעה. **שנאמר** ויקח בעו עשרה אנשים – ובמסכת כלה דמיתיי קרא ד"ויברכו את רבקה" (בראשית כד) איכא למימר דהתם ברכת אירוסין, והכא ברכת נישואין, ויש ללמוד משם שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח, שהרי אליעזר שליח היה, ונראה דאסמכתא בעלמא היא, דעשרה לא מישמעו מהתם, ולא איירי פשטיה דקרא בברכת אירוסין. **רבי** יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה מפני שמתיהר עמה – ואמרין: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ולפי שפעמים בא עליה שלא לשם חופה – עושין ברכה מתחלה, כדי שתבא כלה בברכה. **מאן** דלא חתים מידי דהוה אברכת פירות – שאין בה אריכות, והאי נמי אינה ארוכה, ולא דמי לקידושא דאריך טפי, ומאן דחתים – מידי דהוה אקידושא דחתים ביה משום דאריך, והאי נמי חשיבא ארוכה. ומה שפירש בקטורס דמשום דבלשון קידושא היא חתמי בה כמו בקידושא – אינו נראה. קשה קצת: מאן דלא חתים בה, מאי שנא מברכת התורה דחתמין בה ב"אשר בחר בנו" אף על גב דברכת אירוסין אריכא טפי מינה? ושמן לא היה חותם בה.

מברכין לכתולה שבעה – לקמן מפרש כשבאו פנים חדשות מברך כולן כל ימי המשתה, ואי לא – מברך חדא. במקלות ברכו אלהים ה' מפקוד ישראל – על ברכת מקור צריך קהל, והיינו עשרה כמו "הקהל את העדה" (במדבר כ), ואין הקהל בפחות מעדה, ועדה עשרה, כדילפינן (ברכות כא, ב) מעדת מרגלים "עד מתי לעדה הרעה" – יצאו יהושע וכלב. **בנדהא** – עיר שבבבל ושמה בנדה, בפסק סדרו של רב שריא גאון היא נזכרת. **המזכה** – מתנה על ידי אחר. לעובר – שבמעי אמו, קנה. בבית חתנים – כשנכנסה לחופה נישואין. אף בבית האירוסין – כשמוקדשה, מברכין כל ברכת חתנים, כדמפרש, **אמר אביי** וביהודה שנו – והא דרבי יהודה ביהודה שנו, שפתייהו עמה – באירוסין, כדי שיהא לבו גס בה, כדלקמן (כתובות יב, א). לפיכך מברכין ברכת חתנים מתחלה, דהנאי במסכת כלה: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. **ואמר לנו את האירוסות** – מדרבנן, שגורו על הייחוד של פניה, ואף אירסה לא התירו עד שתיכנס לחופה, ובברכה, כדפרשית: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ואדרבנן נמי מברכין "וצנוני", וצאסר לנו", כדאשכחן בנר חנוכה (שבת כג, א). והתיר לנו – את נשותינו חנוכה לנו על ידי חופה וקידושין. **אברכת פירות** – בורא פרי העץ, ברכת פצות – על השחיטה, ועל המילה, וכיון דכולהו חדא הודא היא, ואין הפסק בקשה ביניהם – לא בעיא חתימה. כדאמר ב"רעבי פסחים" (פסחים קה, א): ברכת המצות טעמא מאי – משום דהודא היא, הא נמי – כולה הודא היא. מידי דהוה אקידושא – כיון דבלשון קדושה היא בקידוש היום, חתמין בה כי התם, דבהדיא חתמין משום דיש בה הפסק, כגון "כי הוא יום תחלה למקראי קודש". והוא שבאו – אל המשתה. **פנים חדשות** – בכל יום, שלא היו שם אתמול. **מאן מברך אמר ר' יהודה כו'** – נראה בעיני: סוד ברכות שנסדרו על עסקי הווג אינו אלא מ"אשר יצר" ואילך, שאותה ברכה מתחלת לדבר בשניהם: "אשר יצר את האדם" מדרב בוכר, והתקין

מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, ובפרת ארוסין בבית הארוסין, ברכת הארוסין מאי מברך? רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא, תרנויהו משמיהו דרב יהודה אמרי: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיהו דרב יהודה: ברוך אתה ה' מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין. מאן דלא חתים – מידי דהוה אברכת פירות ואברכת מצות, ומאן דחתים – מידי דהוה אקידושא. תנו רבנן: מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה. אמר רב יהודה: והוא ששבאו פנים חדשות. מאי מברך? אמר רב יהודה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם

שפירש בקטורס דמשום דבלשון קידושא היא חתמי בה כמו בקידושא – אינו נראה. קשה קצת: מאן דלא חתים בה, מאי שנא מברכת התורה דחתמין בה ב"אשר בחר בנו" אף על גב דברכת אירוסין אריכא טפי מינה? ושמן לא היה חותם בה.

והוא שבאו פנים חדשות – אומר רבינו יצחק: דפנים חדשות אין קרא אלא בבני אדם שמרבים בשבילים השמחה יותר. ושבת דחשיב פנים חדשות, דאמרין באגדה: מזמור שיר ליום השבת, אמר הקדוש ברוך הוא: פנים חדשות באו לכאן, נאמר שירה – התם נמי מברך לכבוד השבת בשמחה ובסעודה.

שהכל

רבי אבהו יאמר לך: אין – אכן אף בשביל הדרשה יש צורך
בעשרה, לפיכך מילתא – לפרסם הלכה זו ברבים, והלכה
הנאמרת בפני פחות מעשרה אנשים אינה מתפרסמת כל צרכה.
וכן מצינו שדרשה הנאמרת בפני עשרה מתפרסמת, כדאמר ליה
שמואל לרב הנה בנדרתא – מעיר 'בגדת' שבבבל, פוק ואיתי לך
פי עשרה – צא והבא לי חבורה של עשרה אנשים, ואימא לך
באנפיהו – ואומר לך בפניהם הלכה זו, הפוזת מתנה על ידי אחר
לעובר שבמעמי אמו, קנה העובר. הרי שלצורך פרסום ההלכה יש
לאומרה בפני עשרה אנשים.
אגב שהביאה כאן הגמרא את פסקו של שמואל שהמזכה לעובר
קנה, מסיקה הגמרא: והלכתא, הפוזת לעובר לא קנה, ושלא
כדברי בשמואל.

הגמרא מבארת היכן תיקנו לברך ברכת חתנים: תנו רבנן, מברכין
ברכת חתנים בבית חתנים – בשעת הנישואין כשמכניסה לחופה.
רבי יהודה אומר, אף בבית האירוסין – בשעת הקידושין קודם
הכניסה לחופה, מברכין אותה.

אמר ר' אבהו, ודין זה של רבי יהודה, שמברכים ברכת חתנים בבית
האירוסין, רק ביהודה – בארץ יהודה שנו, מפני שמנהגם היה
שמתיהר עמה בזמן האירוסין כדי להרגילם זה בזה (להלן יב), וכיון
שמתוך כך היה בא עליה, ויכלה בלא ברכה אסורה לבעלה
כנדה, הוצרכו להקדים ולברך ברכת חתנים מיד בשעת האירוסין.
הגמרא מביאה ברייתא בענין ברכת אירוסין: תניא אידה, מברכין
ברכת חתנים בבית חתנים, וברכת אירוסין בבית האירוסין – בשעת
הקידושין.

מבארת הגמרא: ברכת האירוסין מאי מברך – מה נוסח ברכת
האירוסין. רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא, תרוייהו – שניהם
משמיה דרב יהודה אמר, כך הוא נוסח הברכה, 'ברוך אתה ה'
אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו – והזהירנו על
הערייות, ואמר לנו מדרבנן את האירוסות עד שיכנסו לחופה, והתיר
לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין'. ורב אחא בריה דרבה
מסיים בה משמיה דרב יהודה – היה חותם ברכה זו כפי ששמע
משמו של רב יהודה 'ברוך אתה ה' מקדש ישראל על ידי חופה
וקידושין'.

הגמרא מבארת מה הסברא שיש לחתום ומה הסברא שאין
לחתום: מאן דלא חתים – מי שסובר שלא לחתום, טעמו, מיד
דנהו אנדרבת פירות ואנדרבת מצות – מפני שברכת אירוסין דומה
ל'ברכת הפירות' כגון בורא פרי העץ, ול'ברכת המצוות' כגון על
השחיטה, שכן שוה בברכות קצרות שאין בהן אלא הודאה ללא
הפסק של בקשה, לא תיקנו בהן חתימה, ואף בברכת אירוסין אין
הפסק בקשה אלא כולה הודאה. ומאן דחתים, טעמו הוא מיד
דנהו אקידושא – מפני שברכת אירוסין נתקנה כלשון 'קידוש' של
שבת ויום טוב, שתיקנו לחתום בו מפני שאומרים בו 'כי הוא יום
תחלה למקראי קודש' ואין כולו הודאה, לכן אף בברכת אירוסין
יש לחתום.

הגמרא מביאה ברייתא בענין ברכת חתנים: תנו רבנן, מברכין
ברכת חתנים, שהן ששה ברכות כמו שיבואר בסמוך, בעשרה
אנשים, כל שבעה ימים. אמר רב יהודה, והוא – דין זה שמברכים
שבעה ימים, הוא רק כשקראו כל יום אל המשתה פנים חדשות –
אנשים שלא היו שם אתמול. אבל אם לא באו פנים חדשות, אין
מברך אלא חלק מהששה ברכות כמו שיבואר להלן (ה).
מבארת הגמרא: מאי מברך בברכת חתנים, אמר רב יהודה שש
ברכות הן: א. ברכה ראשונה נתקנה כנגד כבודו של מקום וזאת
נוסחתה, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם,

הגמרא מקשה על מסקנתה, שבבחור שנשא אלמנה מברכים
ברכת חתנים כל שבעה ימים, שנינו בברייתא, מברכין ברכת
חתנים לכתולה שבעה ימים ולא למנה יום אחד. ומאי לא – האם
אין הכוונה שאפילו אלמנה שנשאת לבחור מברכים רק יום אחד.
מתרצת הגמרא: לא, אלא מדובר באלמנה שנשאת לאלמון.

מקשה הגמרא: ולדברך, אבל אלמנה שנשאת לבחור מאי, וכי
מברכים כל שבעה ימים? אי הכי – אם כן ליתני בברייתא 'מברכין
לכתולה שבעה ימים, ולא למנה שנשאת לבחור שבעה ימים, ולא למנה
לאלמון יום אחד', ומכך שלא כתבה כן מוכח שבכל אלמנה אין
מברכים אלא יום אחד, ואף אם נשאת לבחור. מתרצת הגמרא:
אין לדייק כן, אלא התנא מילתא פסיקתא קתני – הלכה פסוקה
השמיענו, דליכא בתולה דבצורה משבעה ימים, וליכא אלמנה דבצורה
מיום אחד – שאין לך בתולה שפוחתים לה משבעה ימים, ואין לך
אלמנה שפוחתים לה מיום אחד, אלא לכתולה לעולם מברכים
כל שבעה אפילו נשאת לאלמון, ולא למנה לעולם מברכים לפחות
יום אחד אפילו נשאת לאלמון, אך יש לך אלמנה שמברכים לה
כל שבעה, והיינו אם נשאת לבחור.

הגמרא חוזרת לדון במקור הדין שברכת חתנים צריכה עשרה:
נופא, אמר רב נחמן, אמר לי הונא בר נתן, תנא שנינו במסכת כלה
(פ"א ד"א), מנין לברכת חתנים שהיא בעשרה, שנאמר לגבי בועז,
כשבא לישא את רות (רות ד' א') ויפק עשרה אנשים מוקני העיר
ויאמר שבו פה וישבו, והיינו כדי שיהיו מזומנים לו לברכה.
דרשה אחרת לדין זה: ורבי אבהו אמר, ברכת חתנים בעשרה
מקרא, נאמר בתהלים (ס"ב ב') 'במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור
ישראל', כלומר, ברכת חתנים שמברכים על עסקי פריה ורביה
שבמקור האשה, צריכה להיות במקלות, ואין קהל פחות
מעשרה אנשים.

מבארת הגמרא מה ידרוש כל אחד מהפסוק שדרש חבירו: ורב
נחמן, שדרש דין זה מהפסוק של בועז, בהאי קרא דרב אבהו מאי
דריש ביה – מה הוא דורש מהפסוק 'במקהלות' שהביא רבי אבהו.
יש לומר דמיבעי ליה – נצרך לו הפסוק לברכתא בברייתא, היה
רב מאיר אומר, מנין שאפילו עופרים שבעה ימים אפרו שיהיה על
הים – בקריעת ים סוף, שנאמר 'במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור
ישראל', כלומר, אפילו תינוקות שברחם אמן הנקרא 'מקור' בירכו
את ה' יחד עם 'מקהלות' בני ישראל. אומרת הגמרא: ואידך – ורבי
אבהו, שדורש מן הפסוק 'במקהלות' גם שברכת חתנים בעשרה
אמר לך, אם כן שהפסוק עוסק בתינוקות שבמעמי אמן, אם כן
ליכא קרא – יאמר הפסוק 'מבני ישראל, מאי 'ממקור ישראל',
בהכרח היינו על עסקי מקור, שברכת חתנים צריכה עשרה.

ממשיכה הגמרא לבאר: ורבי אבהו, הלומד שברכת חתנים
בעשרה מהפסוק 'במקהלות', בהאי קרא דרב נחמן הנאמר אצל
בועז מאי דריש ביה, מדוע הוצרך בועז לכנס עשרה אנשים. יש
לומר דהוא מיבעי ליה – אותן עשרה אנשים נצרכו לו כדי
למידרש בפניהם את הפסוק (דברים כ"ד) 'לא יבא עמוני ומואבי
בקהל ה'', שלא אסרה תורה אלא 'עמוני', ולא עמונית. וכן 'מואבי',
ולא מואבית, ומכך דרשה זו הותרה רות המואבית להנשא
לישראל. וראיה לדבר, דאי סלקא דעתך שכנסם לברכה, וכי לא
סניא – לא די בעשרה אנשים דלאו יקנים – שאינם תלמידי
חכמים, ומדוע אסף עשרה 'מוקני העיר', אלא ודאי כנסם כדי
לדרוש בפניהם את ההלכה 'עמוני ולא עמונית מואבי ולא
מואבית', ולכך הוצרך לעשרה תלמידי חכמים.

אומרת הגמרא: ואידך – ורב נחמן יאמר לך שבהכרח כנסם לצורך
ברכת חתנים, דאי סלקא דעתך שכנסם למידרש בפניהם 'מואבי'
ולא מואבית, לא סניא דלאו עשרה, וכי לצורך זה לא די בפחות
מעשרה, אלא ודאי כינס דווקא עשרה לצורך ברכת חתנים, אך

שֶׁהָבֵל בָּרָא לְכַבֹּדוֹ. ב. ברכה שניה נתקנה על בריאת האדם עצמו,
קודם שנבראה הנקבה, וזאת נוסחתה, 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך
העולם יוֹצֵר הָאָדָם'. ג. ברכה שלישית נתקנה על זיווג האדם
ואשתו וזאת נוסחתה, 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אֲשֶׁר יָצַר
אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ – בְּצֶלֶם אֱלֹהִים, בְּצֶלֶם דְּמוּת תְּבִנְתּוֹ שֶׁל הָאֵדָם,
וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ – מִצִּלְעוֹתָיו אֵת הָאִשָּׁה לְבִנְיָן הַעוֹמֵד עָרִיד עֵד, בְּרִיָּה
אֲתָה ה' יוֹצֵר הָאָדָם'. ד. ברכה רביעית נתקנה לבקשה תפילה על
בני ירושלים, 'שׁוּשֵׁן תִּשִּׁשׁ וְתִגַּל הַעֲקָרָה – יְרוּשָׁלַיִם הַיּוֹשֵׁבֶת מִבְּלִי
בְּנִיָּה כַּעֲקָרָה שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים, בְּקִבּוּיֵי בְּנֵיהָ מִהַגְלוֹת לְחֻזְקָה בְּשִׁמְחָה,
בְּרִיָּה אֲתָה ה' מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ'. ה. ברכה חמישית, תפילה לה'
שיהיו החתן והכלה שמחים בהצלחה כל ימיהם, 'שִׂמְחַת תְּשֻׁמַּח
רִיעִים – הַחֲתָן וְהַכֹּלֶה הָאֵלֹהִימִם זֶה עַל זֶה, בְּשִׂמְחָתָהּ יִצְרִיךְ – כִּשֶׁם
שִׂמְחַת אֵת אָדָם הָרָאוּשׁוֹן עִם חוּהַ בְּהִיּוֹתָם בְּגֵן עֵדֶן מִקֶּדֶם, בְּרִיָּה
אֲתָה ה' מְשַׁמֵּחַ חֵתָן וְכֹלֶה'. ו. ברכה שישית, שבח לה' שברא חתונת
איש ואשה על ידי שמחה וחדוה, 'בְּרִיָּה אֲתָה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ
הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה, חֵתָן וְכֹלֶה, גִּילָה רִגְוָה יִצִּיעַ חֲדוּהָ,
אֲהָבָה וְאַחֲוָה וְשִׁלּוּם וְרִיעוּת, וּמוֹסִיף בִּקְשָׁה, מִתְּרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע
בְּעֵרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם, קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חֵתָן וְקוֹל
כֹּלֶה, קוֹל מִצְחָלוֹת חֲתָנִים מוֹחֲפָתֵם וְנִעְרִים מִשְׂשֻׁתָּהּ נְנִיטָתָם, בְּרִיָּה
אֲתָה ה' מְשַׁמֵּחַ חֵתָן עִם כָּלֹה'.
הגמרא מביאה מחלוקת במניין הברכות: האמורא לוי, אִיקְלַע לְבִי
רַבִּי הַלְלִילִיָּה דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרִיהַ – הוֹדַמְתָּ לְבִית רַבִּי בַּחֲתוּנָת רַבִּי.
שמעון בנו, בְּרִיָּה רַק חֲמֵשׁ בְּרִכּוֹת, וּבְרִכַּת 'יוֹצֵר הָאָדָם' – בִּירָךְ.
מעשה נוסף: רב אסי אִיקְלַע לְבִי רַב אֲשִׁי בְּהַלְלוּלִיָּה דְרַבִּי בְרִיהַ – רב
אסי נודמן לבית רב אסי בַּחֲתוּנָת 'מר' בנו, וּבְרִיָּה שִׁית – בִּרְךְ שֶׁשׁ
ברכות, ובכללן ברכת 'יוצר האדם'.
מבאר הגמרא את סברת מחלוקתם: לִימָא בְּהָא קְמִיפְלָנִי – שְׂמָא
נִאמַר שִׁמְחָלוֹתָם הִיא בְּדֶרֶךְ יִצִּירַת הָאָדָם, כִּפִּי שִׁנְחָלְקוּ רַב
וּשְׂמוּאֵל בְּעִירוּבִין (יה), דְרַבִּי – לוי שלא בִּירָךְ 'יוצר האדם' כְּרַב,
חֲדָא יִצִּירָה הָוָא – אָדָם וְחוּהַ נִבְרָא כִּיִּצִּירָה אַחַת בַּעֲלַת שְׁנֵי
פְרָצוּפִים, זָכַר מִלִּפְנֵי וְנִקְבָּה מֵאחֹר, וְלִכְךָ אֵין לְבִרְךְ בְּרַכָּה זוֹ
שִׁנְחָתָהּ עַל יִצִּירַת הָאָדָם לִבְדּוֹ אֲלֵא בְּרַכַּת 'אשר יצר' שִׁנְחָתָהּ
עַל בְּרִיאַת הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה. וְרַב – רב אסי שִׁבִּירַךְ גַּם 'יוצר האדם'
כְּרַב, שְׁתֵּי יִצִּירוֹת הָוָא – מִתְחִילָה נִבְרָא הַזָּכָר, וְחֵב הָיָה לוֹ, וְאַחַר
כִּךְ נִבְרָא מִזִּנְבּוֹ הַנְּקֵבָה, לִכְךָ יֵשׁ לְבִרְךְ קוֹדֶם 'יוצר האדם' עַל
יִצִּירַת הַזָּכָר לִבְדּוֹ, וְאַחַר כִּךְ 'אשר יצר' עַל בְּרִיאַת הַנְּקֵבָה מִזִּנְבּוֹ.
דוחה הגמרא: לֹא – אֵין הַכְּרַח לֹאמַר כֵּן, אֲלֵא דְכֹלִי עֲלִמָא מוֹדִים
שִׁחְחָה יִצִּירָה הָוָא, אֲלֵא שִׁבְחָתָהּ עַלָּה בִּמְחָשְׁבָה לִבְרֹא שְׁנִים
וּלְבַסּוֹף נִבְרָא אַחַד, דְרַב – רב אסי שִׁבִּירַךְ גַּם 'יוצר האדם' כְּרַב,
דְּכֵרִי מִחֲשָׁבָה אֲוִלִּין – הוֹלְכִים אַחֲרֵי הַמַּחֲשָׁבָה, וְכִיּוֹן שִׁבְחָתָהּ
עַל לִבְרִאוֹת שְׁנִים מִבְּרִכִּין בַּחֲחִילָה יוֹצֵר הָאָדָם עַל בְּרִיאַת הַזָּכָר
לְחוּד וְאַחַר כִּךְ אֲשֶׁר יִצֵּר עַל בְּרִיאַת הַנְּקֵבָה. וְרַב – לוי שלא בִּירָךְ
'יוצר האדם' כְּרַב, בְּתֵר מַעֲשֵׂה אֲוִלִּין – הוֹלְכִים אַחֲרֵי הַמַּעֲשֵׂה,
וְכִיּוֹן שִׁלְבַסּוֹף נִבְרָא בְּרִיאָה אַחַת אֵין לְבִרְךְ יוֹצֵר הָאָדָם עַל בְּרִיאַת
הַזָּכָר לְחוּד, אֲלֵא אֲשֶׁר יִצֵּר עַל בְּרִיאַת שְׁנֵיהֶם.
וְיִכֵּן מִצִּינוּ שַׁעֲלוּ בִּמְחָשְׁבָה לִבְרִאוֹת שְׁנִים: כִּי הָא דְרַב יְהוּדָה רַמִּי
– הִקְשָׁה סְתִירָה בִּפְסוּקִים, בְּתִיב (בראשית א כז) 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת
הָאָדָם בְּצַלְמוֹ', הִרִי שִׁנְבְּרָא הַזָּכָר לִבְדּוֹ, וּבִפְסוּק אַחֵר בְּתִיב (שם ה) 'וַיִּבְרָא הַנְּקֵבָה בְּרָאָם' – הִרִי שִׁבְרָאן כְּאֹחַד, הָא בְּתִיב, אֲלֵא בְּתִיבָהּ
עֲלִיהָ מִמְּחָשְׁבָה לִבְרִאוֹת שְׁנִים – זָכַר לְחוּד וְנִקְבָּה לְחוּד, וְלִכְסּוֹף
נִבְרָא אַחֵר בַּעַל שְׁנֵי פְרָצוּפִים.

הגמרא ממשיכה לדון מתי מברכים ברכת חתנים. מספרת הגמרא:
רַב אֲשִׁי, אִיקְלַע – נודמן לְבִי רַב בְּהָמָא בַּעַת שִׁמְחַת נִישׁוּאִין, וְיִמָא
קָמָא – בְּיוֹם הָרָאוּשׁוֹן בְּרִיָּה בּוֹלְוָה – בִּירָךְ אֵת כָּל שֶׁשֶׁת בְּרִכּוֹת
הַחֲתָנִים. מָקָאן וְאִילָף – מֵהַיּוֹם הַשֵּׁנִי עַד הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אִי אִיקָא –
אִם הָיָה בְּסַעֲדָה פְּנִים חֲדָשׁוֹת, בְּרִיָּה בּוֹלְוָה – בִּירָךְ אֵת כָּל הַבְּרִכּוֹת,
וְאִי לֹא, אֵין זוֹ שִׁמְחָה חֲדָשָׁה, אֲלֵא אֲפִישִׁי שִׂמְחָה בְּעִלְמָא הוּא –
רִיבּוֹי הַשִּׁמְחָה הוּא, וְאֵין מִקְרָךְ אֲלֵא 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ' בִּשְׁעַת
הַזִּימוֹן קוֹדֶם בְּרַכַּת הַזִּימוֹן, וּבְרַכַּת 'אֲשֶׁר בָּרָא' לְאַחַר בְּרַכַּת הַזִּימוֹן,
שְׂהִיא בְּרַכָּה שִׁישִׁית מִבְּרַכַּת חֲתָנִים. מִשְׁבָּעָה וְעַד שְׁלִישִׁים יוֹם

מִהַנִּישׁוּאִין, אִם קָרָא אֲוֹרְחִים לְסַעֲדוֹתָהּ, בֵּין אִם אִמָּר לָהּ שְׂקָרָאם
מִמְּחָת הַלּוּלָא – שִׁמְחַת נִישׁוּאִין, וְכֵין לֹא אִמָּר לָהּ שְׂקָרָאם מִמְּחָת
הַלּוּלָא, אֲלֵא קָרָאם סַתָּם. מִקְרָךְ בְּבִרְכַּת הַזִּימוֹן 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ',
אֲבָל אֵין מִבְּרִכִּין בְּרַכַּת חֲתָנִים כָּלִל. מָקָאן – מִשְׁלִשִׁים יוֹם וְאִילָף,
אִי אִמָּר לָהּ שְׂקָרָאם מִמְּחָת הַלּוּלָא, מִקְרָךְ שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ, וְאִי
לֹא אִמָּר כֵּן אֲלֵא הַזִּמְיִנִים סַתָּם, לֹא – אֵין מִבְּרִכִּים אִף 'שִׁשְׁמִיחָה
בְּמַעֲנוֹ'.
מִבְּרַת הַגְּמָרָא: וְכֵי אִמָּר לָהּ שְׂקָרָאם מִמְּחָת הַלּוּלָא, עַד אִמָּת –
עַד מִתִּי מִבְּרִכִּין בְּרַכָּה זוֹ. אִמָּר רַב שְׁפִי מִשְׁמִיחַ דְרַבָּא, עַד תְּרִסָּר
יְרֵי שְׂתָא – עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֲדָשׁ מִיּוֹם הַנִּישׁוּאִין, אֲבָל לְאַחַר מִכֵּן
אִף אִם הַזִּמְיִנִים מִחֲמַת שִׁמְחַת נִישׁוּאִין, אֵין מִבְּרִכִּים 'שִׁשְׁמִיחָה
בְּמַעֲנוֹ'.
הַגְּמָרָא דְנָה הָאֵם מִבְּרִכִּים 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ' קוֹדֶם הַנִּישׁוּאִין
עַצְמָם. מִבְּרַת הַגְּמָרָא: וְיִמָּעִי קָרָא – קוֹדֶם הַחוּפָּה, אִם קָרָא אֲוֹרְחִים
לְסַעֲדָה וְאִמָּר לָהֶם שְׂהוּא מִחֲמַת שְׂרוּצָה לְהַכְנִים בְּנו לְחוּפָּה,
מִאִימָת – מִמִּתִּי נִחְשַׁבַת הַתְּחַלַּת שִׁמְחַת חוּפָּה לְבִרְךְ 'שִׁשְׁמִיחָה
בְּמַעֲנוֹ'. אִמָּר רַב שְׁפִי, מִכֵּי רַמּוֹ שְׁעָרֵי בִּאֲסִינָתָא – מִשְׁעָה שְׂשׁוּרִים
אֵת הַשְּׁעוּרִים בְּקַעֲרַת מִיָּם לְשֵׁם הַכְּנַת 'שִׁכֵּר' לְצוּרֵךְ הַחוּפָּה.
מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אִינִי – וְכֵי כִךְ סָבּוּר רַב פַּפָּא שֶׁאֵין מִבְּרִכִּים קוֹדֶם
לִכֵּן 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ', וְהָא רַב שְׁפִי עַצְמוֹ אִיעֲסָךְ – שִׁידֵךְ אִשָּׁה
לְאִבָּא מֵר' בְּרִיָּה – בְּנו, וְכִירָךְ 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ' כְּבֵר מִשְׁעַת
אֲרִיסוֹן, וְלֹא רַק מִשְׁחָתָהּ לְבִכּוֹנַת הַחוּפָּה. מִתְּרַצַּת הַגְּמָרָא:
שְׂאֵנִי – שׁוּנָה הוּא מַעֲשֵׂה זֶה שֶׁל רַב שְׁפִי בִּישׁוּאִי בְּנו, דְּהָוָה בְּרִיָּה
לִיָּה – שִׁכְבֵּר מִשְׁעַת הָאֲרִיסוֹן הָיָה מוֹכְנִים לוֹ כָּל צְרִיבֵי הַחוּפָּה
וְסַעֲדוֹת הַנִּישׁוּאִין, וְמֵאֵז הַחֲלָה שִׁמְחַת הַנִּישׁוּאִין, וְלִכְךָ הַקִּדִּים
לְבִרְךְ 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ' מִשְׁעַת הָאֲרִיסוֹן.
הַגְּמָרָא מִבִּיאַה מַעֲשֵׂה בַּעֲנִין זֶה: רַבִּינָא אִיעֲסָךְ לִיָּה לְבְּרִיָּה – שִׁידֵךְ
לְבָנוֹ אִשָּׁה בִּי – מִבֵּית רַב חֲבִיבָא, וְכִירָךְ 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ' מִשְׁעַת
אֲרִיסוֹן. אִמָּר, קִים לִי בְּנִיּוּתִי – יוֹדַע אֲנִי בְּהֵם דְּלֹא תִרְדִּי בְּהו –
שֶׁהֵם אֵינֶם חוֹזִרִים מִדִּיבּוּרָם וְלֹא יִחְזוּ בְּהֵם מְקוּיִם הַשִּׁידוּךְ, וְלִכֵּן
מִשְׁעַת אֲרִיסוֹן הַחֲלָה שִׁמְחַת הַנִּישׁוּאִין. אִמָּנִם לְבַסּוֹף לֹא אִסְתַּיִיעַ
מִלְּתָא – לֹא הִסְתַּיִיעַ הַדֵּבֵר וְתִרְדִּי בְּהו – חוֹזְרוֹ בְּהֵם וְלֹא נִתְּנוֹ אֵת
הָאִשָּׁה לְבָנוֹ.
רַב תַּחְלִילָא בְּר' מַעֲרָבָא – בֵּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִיקְלַע לְבָבֵל לְסַעֲדוֹת
נִישׁוּאִין, וְכִירָךְ שִׁית אֲרִיכָתָא – וְכִירָךְ בְּבִרְכַּת חֲתָנִים שֶׁשׁ בְּרִכּוֹת
אֲרוּכוֹת, כְּלוּמֹר, שֶׁהָאֵרִיךְ אִף בְּבִרְכַּת 'שֶׁהַכֵּל בָּרָא' וְיוֹצֵר הָאָדָם'
וְחַתָּם אִף אוֹתָם בִּבְרִיָּה. אוֹמֵרֶת הַגְּמָרָא: וְלִית הַלְּבָתָא בְּנוּתִיה –
וְאֵין הַלְּבָתָא כְּמוֹתָהּ, אֲלֵא שְׁתֵּי בְּרִכּוֹת הָרָאוּשׁוֹת קִצְרוֹת הֵן וְאֵינֶם
חוֹתְמוֹת בִּבְרִיָּה.

הַגְּמָרָא מִבְּרַת הָאֵם בְּבִרִית מִילָה מִבְּרִכִּים 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ'.
מִסְפַּרְתָּ הַגְּמָרָא: רַב חֲבִיבָא, אִיקְלַע לְבִי מְהוּלָא – הוֹדַמְתָּ לְסַעֲדוֹת
מִילָה, וְכִירָךְ בְּבִרְכַּת הַזִּימוֹן 'שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ'. אוֹמֵרֶת הַגְּמָרָא:
וְלִית הַלְּבָתָא בְּנוּתִיה – וְאֵין הַלְּבָתָא כְּמוֹתָהּ, מִשּׁוֹם דְּרַבִּירִי, דְּאִית לִיָּה
צִעֲרָא לִינּוּקָא – בַּעֲלִי הַבְּרִית טְרוּדִים מִחֲמַת צַעֲרוֹ שֶׁל הַתִּינוּק וְאֵין
שִׁמְחָתָם שִׁלְמוֹה, לִכְךָ אֵין לְבִרְךְ שֶׁם שִׁשְׁמִיחָה בְּמַעֲנוֹ.

הַגְּמָרָא חוֹזֵרֶת לְדוֹן בְּדִין שִׁבְרַכַּת חֲתָנִים צְרִיכָה עֶשְׂרֵה: אִמָּר רַב
נַחֲמָן, אִמָּר רַב, חֲתָנִים מִן הַמִּנְיָן – חֲתָן עַצְמוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיָן עֶשְׂרֵה
לְצוּרֵךְ בְּרַכַּת חֲתָנִים, וְאֵין אֲבָלִים מִן הַמִּנְיָן – אִךְ אֵין אֲבָל מִצְטָרֵף
לְמִנְיָן עֶשְׂרֵה, וּבִסְמוּךְ יוֹבָאֵר לַעֲנִין מַה אֵינוֹ מִצְטָרֵף.
מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: מִיִּתִּיבִי, שְׁנִינוּ בְּבִרְיִיתָא, 'חֲתָנִים וְאֲבָלִים מִן הַמִּנְיָן'.
מִתְּרַצַּת הַגְּמָרָא: מִתְּנִיתָא קָא רְמִית עֲלִיהָ דְרַב – וְכֵי מִבְּרִייתָא אֲתָה
מִקְשָׁה עַל רַב, הִרִי רַב תִּנָּא הוּא וְפִלָּנִי – כּוּחוֹ גְּדוֹל כְּתָנָא וְאִף
שְׂהִיָּה חֵי בְּדוֹר שֶׁאַחֲרֵי הַתְּנָאִים, וְבִידּוֹ לְחַלּוֹק אִף עַל בְּרִייתָא.
הַגְּמָרָא מִבִּיאַה אֵת אוֹתָהּ הַהִלְכָה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: אִיתְמַר, אִמָּר רַבִּי
יִצְחָק אִמָּר רַבִּי יוֹחָנָן, חֲתָנִים מִן הַמִּנְיָן וְאֵין אֲבָלִים מִן הַמִּנְיָן. מִקְשָׁה
הַגְּמָרָא: מִיִּתִּיבִי, חֲתָנִים וְאֲבָלִים מִן הַמִּנְיָן, וְהִרִי רַבִּי יוֹחָנָן הוּא
אִמּוּרָא וְאֵינוֹ יוֹכֵל לְחַלּוֹק עַל הַבְּרִייתָא.

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ח עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכא רש"י

והתקין לו ממנו בנין עדי עד – היא הנקבה. שוש תשיש – לפי שאנו צריכין להעלות זכרון ירושלמי על ראש שמחתנו, שנאמר (תהלים קלז) "תדבק לשוני לחכי" וגו'. שמה תשמח – ברכה לחתן וכלה שיצליחו בשמחה וטוב לב. ו'אשר ברא' – לשם כל ישראל. ולפי שהסדר מתחיל מ'אשר יצר', לפיכך פתח בה בברוך וחתם בה בברוך, כדרך כל ראשי סדרי ברכות. ו'שוש תשיש' ו'שמה

שֶׁהָכֵל בָּרָא לְכַבֹּדוֹ, וְיִצְרָה הָאָדָם, וְאֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תְּבִנָּתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְּנֵי עַד עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' יוֹצֵר הָאָדָם, שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתַגֵּל הַעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בְּנֵיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ, שׁוֹמֵחַ תְּשַׂמֵּחַ רִיעִים הָאֱהוּבִים בְּשִׂמְחָה יִצְרָךְ בְּנֵי עַד מִקֶּדֶם בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ חֵתָן וְכֹלָה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה חֵתָן וְכֹלָה גִּילָה וְרִנָּה דִיצָה הָדוּחַ אֲהָבָה וְאַחֻזָּה וְשָׁלוֹם וְרִיעוּת, מְהֵרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה קוֹל חֵתָן וְקוֹל פֶּלֶא קוֹל מַצְהָלוֹת חֲתָנִים מְחוּפָּתִים וְנִעְרִים מְשֻׁמְשָׁתִים נְגִינָתָם בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ חֵתָן עִם הַפֶּלֶא, לֵוִי אִיקָלַע לְבִי רַבִּי בְּהַלּוּלִיָּה דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרִיָּה, בְּרוּךְ חֲמוֹשׁ רַב אַסִּי אִיקָלַע לְבִי רַב אֲשִׁי בְּהַלּוּלִיָּה דְמוֹר בְּרִיָּה, בְּרוּךְ שִׁית, לִימָא בְּהָא קְמִיפְלָנִי, דְמוֹר סַבְרָ חֲדָא יִצְרָה הוּא, וְמוֹר סַבְרָ: שְׁתֵּי יִצְרוֹת הוּא? לֹא, דְּכֹפִל עֲלִמָא חֲדָא יִצְרָה הוּא, מוֹר סַבְרָ: בְּתַר מַעֲשֵׂה אֲוִלְנָי, פִּי הָא דְרַב אֲוִלְנָי, וְמוֹר סַבְרָ: בְּתַר מַעֲשֵׂה אֲוִלְנָי. פִּי הָא דְרַב יְהוּדָה רַמִּי, בְּתִיבִי: "וַיְבָרֵא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, וּבְתִיבִי: "וְכָר וְנָקְבָה בְּרָאִם", הָא פִּיצֵר? בְּתַחֲלָה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְבָרָאוֹת שְׁנַיִם, וּלְכַסּוֹף נִבְרָא אַחֶר. רַב אֲשִׁי אִיקָלַע לְבִי רַב בְּהָנָא, יוֹמָא קָמָא בְּרוּךְ בּוֹלְהוּ, מִכָּאֵן וְאַיְלָךְ, אִי אִיקָא פְּגִים חֲדָשׁוֹת - בְּרוּךְ בּוֹלְהוּ, וְאִי לֹא - אַפְּשִׁי שְׂמִיחָה בְּעֲלִמָא הוּא, מְבָרַךְ שֶׁהַשְׂמִיחָה

תשמח – מפני שהן ברכה הסמוכה להברחת לא פתח בה בברוך, כיון התיקן לכל הברכות שסמוכות אחר הראשון על הסדר. ו'אשר ברא' מפני שהיא נאמרת יחידית ברוב ימי המשחה, כשאין שם פנים חדשות – לפיכך אינה מן הסמוכות, והוצרך לפתוח בה בברוך ולסיים בה בברוך. אבל "שהכל ברא לכבודו" אינה מן הסדר, ולא לאסיפת העם הנאספים שם לגמול חסד, וזכר לחסדי המקום שנחג עם אדם הראשון, שנעשה לו שושבין ונתעסק בו. ואסיפה זו כבוד המקום היא, וברכה זו לכך נתקנה. ומשעת אסיפה היא ראיה לברך, אלא מכיון שיש ברכה על הכוס הזקוקה לסדרה עליו, מידי דהוה אברכת בשמים וברכת על האור במזמאי שח, דאמרין (ירושלמי דברכות פקא א הלכה טז) רבי מנחם ודור וסודין על הכוס, ורבי חיאי מנכסן, והואיל ויש שם כוס. ולפי שאינה משאר סדר הברכות, וכולה הודאה אחת – לא חתמו בה בברוך, מידי דהוה אברכת פירות ומצות. וכן ברכת "יוצר האדם" שתיקנה ליצירה ראשונה של אדם הראשון כדלקמן, אי למאן דאמר שתי יצירות שתי יצירות הוה, אי למאן דאמר שתי יצירות עלו במחשבה ובתר מחשבה אולין – מכל מקום אינה מסדר ברכות חזו"ג. דהא ביצירה הראשונה אכתי נקבה לא הוה. ואם תאמר: למה היא באה? מתוך שאנו מברכין על יצירה השנייה, תקנו אף על הראשונה שהיא עיקר ותחילתו. והתקין לו ממנו – מגופו, מצלעותיו. בנין עדי עד – בנין נהוג לדרושת. וחזו קרי לה בנין על שם "ויבן את הצלע" (בראשית ב). עיקרה – ירושלמי. ריעים האהובים – החתן והכלה, שהן ריעים האהובים זה את זה. בשמח יצירך – כמו ששמחת את אדם הראשון. בנין עדן מקדם – דכתיב "ויטע גן עדן במוקדם, וישם שם" וגו' (שם) משמח חתן וכלה – ובאחרונה "משמח חתן עם הכלה". לפי ששמחת ברכה הראשונה לא בשמחת חתונה אנו אומרים, שהרי תפלה היא שמתפללים ומברכין שיהו שומחים בהצלחה כל ימיהם, לפיכך אין לחתום בה "משמח חתן עם הכלה" דמשמע איש באשתו, אבל ברוך ה' משמח את שניהם לעולם, בסיפוק מזונות וכל טוב. ובאחרונה שבח שמשבח להקדוש ברוך הוא שברא חתונת דיבוק איש באשה על ידי שמחה וחזרה, לפיכך יש לחתום "משמח חתן עם הכלה", שהוא לשון שמחת איש באשה. בריך חמש – "שהכל" ו'אשר יצר' ו'שוש תשיש', "שמח תשמח", ו'אשר ברא". בריך שית – "יוצר

האדם" הוסיף. חדא יצירה הוא – כמאן דאמר בעירובין (יחא) "ויבן את הצלע" – פרצוף. שמתחילת ברייתו נברא שני פרצופין, זכר מלפניו ונקבה מאחור. שתי יצירות – כמאן דאמר זנב היה, וממנו נבראת האשה, והרי כאן שתי יצירות. בתר מחשבה אולין – ששנים עלו במחשבה להבראות, ונברא אחד. בעירובין בפרק "עושין פסין". מברך שהשמחה במעונו – בתחילת היומין. בין אפר לזן – לקרואין. מחמת הלולא – קראתי לכם הלום לסעודה. מעיקרא – קודם חזופה, אם הזמין קרואים, ואמר להם: מחמת שאני רוצה להכניס בני לחזופה. מאיפתי – היא התחלת שמחת חזופה, לברך "שהשמחה במעונו". מבי רמי שיערי נאסינתא – יש שורין שעורים בעריבת מים להטיל שבר לצורך חזופה. ויש אומרים: לשם החתן והכלה וזרעין שערין בעציץ, לומר: פרו ורבו וצמוחו כשעורים הללו. רהוה טריח ליה – מתקונים היו לו כל צרכי חזופה וסעודה. איקעס לבריה – שידך לו אשה. ובריך משעת אירוסין – שהשמחה במעונו. והדרי בה – לא נתנו לו האשה. שית איריבתא – הוסיף בדרים על "שהכל" ועל ברכת יצירה ראשונה, וחתם בהם בברוך. ולית הלכתא בוותיה – כדפרישתי לעיל. לבי מהולא – לסעודת מילה. חתנים מן המנין – לקמן מפרש למאי הלכתא.

שֶׁהָכֵל בָּרָא לְכַבֹּדוֹ, וְיִצְרָה הָאָדָם, וְאֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תְּבִנָּתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְּנֵי עַד עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' יוֹצֵר הָאָדָם, שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתַגֵּל הַעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בְּנֵיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ, שׁוֹמֵחַ תְּשַׂמֵּחַ רִיעִים הָאֱהוּבִים בְּשִׂמְחָה יִצְרָךְ בְּנֵי עַד מִקֶּדֶם בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ חֵתָן וְכֹלָה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה חֵתָן וְכֹלָה גִּילָה וְרִנָּה דִיצָה הָדוּחַ אֲהָבָה וְאַחֻזָּה וְשָׁלוֹם וְרִיעוּת, מְהֵרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה קוֹל חֵתָן וְקוֹל פֶּלֶא קוֹל מַצְהָלוֹת חֲתָנִים מְחוּפָּתִים וְנִעְרִים מְשֻׁמְשָׁתִים נְגִינָתָם בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׂמֵּחַ חֵתָן עִם הַפֶּלֶא, לֵוִי אִיקָלַע לְבִי רַבִּי בְּהַלּוּלִיָּה דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרִיָּה, בְּרוּךְ חֲמוֹשׁ רַב אַסִּי אִיקָלַע לְבִי רַב אֲשִׁי בְּהַלּוּלִיָּה דְמוֹר בְּרִיָּה, בְּרוּךְ שִׁית, לִימָא בְּהָא קְמִיפְלָנִי, דְמוֹר סַבְרָ חֲדָא יִצְרָה הוּא, וְמוֹר סַבְרָ: שְׁתֵּי יִצְרוֹת הוּא? לֹא, דְּכֹפִל עֲלִמָא חֲדָא יִצְרָה הוּא, מוֹר סַבְרָ: בְּתַר מַעֲשֵׂה אֲוִלְנָי, פִּי הָא דְרַב אֲוִלְנָי, וְמוֹר סַבְרָ: בְּתַר מַעֲשֵׂה אֲוִלְנָי. פִּי הָא דְרַב יְהוּדָה רַמִּי, בְּתִיבִי: "וַיְבָרֵא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, וּבְתִיבִי: "וְכָר וְנָקְבָה בְּרָאִם", הָא פִּיצֵר? בְּתַחֲלָה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְבָרָאוֹת שְׁנַיִם, וּלְכַסּוֹף נִבְרָא אַחֶר. רַב אֲשִׁי אִיקָלַע לְבִי רַב בְּהָנָא, יוֹמָא קָמָא בְּרוּךְ בּוֹלְהוּ, מִכָּאֵן וְאַיְלָךְ, אִי אִיקָא פְּגִים חֲדָשׁוֹת - בְּרוּךְ בּוֹלְהוּ, וְאִי לֹא - אַפְּשִׁי שְׂמִיחָה בְּעֲלִמָא הוּא, מְבָרַךְ שֶׁהַשְׂמִיחָה

ברא לכבודו ו'יוצר האדם' פירש בקונטרס. ועל "שהכל ברא לכבודו" ו'יוצר האדם' פירש בקונטרס טעם אחר. ורבינו חננאל פירש: ד'יוצר האדם' פותחת בברוך, לפי שיש שלא היו אומרים אותה, כדאמר בסמוך. ואומר רבינו חם דבפרק קמא דברכות (יא.ב), גבי ברכת התורה גרסין: רבי יוחנן מסיים בה הכי "והעבר נא" דסריכה אחת היא, דאי הוה שתי ברכות – היה צריך לפתוח בברוך, אף על גב דסמוכה להברתה. כיון שאותה שלפניה היא קצרה. ובתר הכי גרסין: הלכך נמימניהו לתרווייהו, ולא גרסין "לכולהו" – דאם כן הוה משמע דשלש ברכות הן. **חדא** יצירה הואי – צריך לומר דהיינו כמאן דאמר פרצוף אחד, מדקאמר בתר הכי: דכולי עלמא חדא יצירה הוא, מו סבר בתר מחשבה אולין, ובכשי פירש שני דעירובין (יחא), משמע דבריא דלמאן דאמר פרצוף אחד – הוה עלה במחשבה להבראות שנים. אבל למאן דאמר חתם שני פרצופים – לא סבירא ליה הכי. כן פירש רבינו שמואל בן מאיר. **רב** תנא הוא ופליג – לא בעי לשנויי כי תניא הדיא בברכת המזון כדמשני רבי יוחנן, דנראה לו דחזק להעמיד כן, ונח לו כופי לומר דפליג. ומודלא קאמר רבי יוחנן תנא ופליג – יש להוכיח דרבי יוחנן אמורא היה, דאי הוה תנא – הוה משני כדמשני לרב. ואין להקשות: דאמאי לא משני רבי יוחנן אנא דאמר ברב דתנא הוא? דרבי יוחנן לא היה מחזיק ברב תנא, דפליג עליו בכל דוכתא. ומיהו, איכא נמי רבי יוחנן שזיה תנא, דתניא בשיליה דמור (סא.ה). וכמה שיעור הפיסה פירש רבי יוחנן בר.

כי

במעונו" ו"אשר ברא". משבכה ועד שלשים, בין אפר להו מחמת הלולא ובין לא אפר להו מחמת הלולא – מברך "שהשמחה במעונו". מכאן ואילך, אי אפר להו מחמת הלולא – מברך "שהשמחה במעונו", ואי לא – לא. וכי אפר להו מחמת הלולא עד אימת? אפר רב פפי משמיה דרבא: עד תריסר ריחי שתא. ומעיקרא מאימת? אפר רב פפא: מפי רמו שיערי באסינתא. איני? והא רב פפא איקעס לאבא מר בריה, ובריך משעת אירוסין! שאני רב פפא דהוה טריח ליה. רבינא איקעס ליה לבריה בי רב חביבא, ובריך משעת אירוסין. אפר: קים לי בגנייהו דלא הדרי בהו. לא אסתיעי מילתא, והדרי בהו. רב תחילפא פר מערבא איקלע לבלל, בריך שית איריבתא. ולית הלכתא פוותיה. רב חביבא איקלע לבי מהולא, בריך "שהשמחה במעונו", ולית הלכתא פוותיה, משום דמרידי, דאית ליה צערא לניוקא. אפר רב נחמן אפר רב: חתנים מן המנין, ואין אכלים מן המנין. מיתבי: חתנים ואכלים מן המנין! מתניתא קא רמית עליה דרב? רב תנא הוא, ופליג. אימתא, ואפר רבי יצחק אפר רבי יוחנן: חתנים מן המנין, ואין אכלים מן המנין. מיתבי: חתנים ואכלים מן המנין!

כי

האדם" הוסיף. חדא יצירה הוא – כמאן דאמר בעירובין (יחא) "ויבן את הצלע" – פרצוף. שמתחילת ברייתו נברא שני פרצופין, זכר מלפניו ונקבה מאחור. שתי יצירות – כמאן דאמר זנב היה, וממנו נבראת האשה, והרי כאן שתי יצירות. בתר מחשבה אולין – ששנים עלו במחשבה להבראות, ונברא אחד. בעירובין בפרק "עושין פסין". מברך שהשמחה במעונו – בתחילת היומין. בין אפר לזן – לקרואין. מחמת הלולא – קראתי לכם הלום לסעודה. מעיקרא – קודם חזופה, אם הזמין קרואים, ואמר להם: מחמת שאני רוצה להכניס בני לחזופה. מאיפתי – היא התחלת שמחת חזופה, לברך "שהשמחה במעונו". מבי רמי שיערי נאסינתא – יש שורין שעורים בעריבת מים להטיל שבר לצורך חזופה. ויש אומרים: לשם החתן והכלה וזרעין שערין בעציץ, לומר: פרו ורבו וצמוחו כשעורים הללו. רהוה טריח ליה – מתקונים היו לו כל צרכי חזופה וסעודה. איקעס לבריה – שידך לו אשה. ובריך משעת אירוסין – שהשמחה במעונו. והדרי בה – לא נתנו לו האשה. שית איריבתא – הוסיף בדרים על "שהכל" ועל ברכת יצירה ראשונה, וחתם בהם בברוך. ולית הלכתא בוותיה – כדפרישתי לעיל. לבי מהולא – לסעודת מילה. חתנים מן המנין – לקמן מפרש למאי הלכתא.

1 כי תניא הדיא בברכת המזון — פירש בקונטרס: להצטרף עם שנים לזמון, שהרי הוא חייב
2 בכל המצות. ואין נראה לרבינו יצחק, דאם כן לא אתא לאשמועינן אלא דחייב במצות
3 — והוא ליה לממר בהדיא דחייב במצות! ועוד: דאם כן מאי פריך ליה מברכת אבלים
4 בעשרה ואין אבלים מן המנין, דקאמר ברכה בשורה מי איכא? אלא על כרחך היינו ברכת

המזון, וחרין קשיא לדוכותי, דקתני ואבלים מן
5 המנין, ואוקמינן בברכת המזון. ולפירש הקונטרס
6 לא קשיא מיד, דכי קתני ואבלים מן המנין —
7 היינו להצטרף לזמון, לומר "נברך שאכלנו
8 משל", אבל ברכת אבלים שמברכים בברכת
9 המזון — קאמר רבי יוחנן דאינו מן המנין. לכך
10 צריך לפרש: כי תניא הדיא בברכת המזון — היינו
11 ברכת אבלים שמברכת המזון. מכאן משמע
12 שברכת אבלים שמברכת המזון לא היא אלא
13 בעשרה, מדסליק אדעתיה דמקשן דאיירי בברכת
14 אבלים שמברכת המזון, וקאמר בעשרה, והוא
15 נחא ליה בחבי אי לאו משום דקתני לעיל
16 בביריתא ואבלים מן המנין, אם כן צריך עשרה.
17 **אלא** כי קאמר רבי יוחנן בברכה — אי גרסין
18 "אלא" משמע דהדיא דלעיל נמי מעמיד
19 בברכה. ותמימה: למה הוצרכו תרי מילי דרבי יוחנן,
20 ההיא דלעיל דהך? וצריך לומר דהיא מכלל
21 חברתה אתמר, ההיא דלעיל מכללא דהך. אבל
22 אי לא גרסין "אלא" — נחא, דלעיל איירי
23 בשורה והכא בברכה בלא פנים חדשות, ומימרא
24 שלישית של רבי יוחנן הוצרך להשמיענו דבפנים
25 חדשות אין אבלים מן המנין. ואי נקט הדיא —
26 הוה אמנא איפכא דוקא מיום ראשון ואילך, אבל
27 ביום ראשון שייכי טפי ומברכים לה בלא עשרה.
28 האומר

1 כי תניא הדיא - בברכת המזון, כי קאמר רבי יוחנן
2 - בשורה. ואלא הא דאמר רבי יצחק אמר רבי
3 יוחנן: מברכים ברכת חתנים פעשרה - וחתנים מן
4 המנין, וברכת אבלים פעשרה - ואין אבלים מן המנין.
5 ברכה בשורה מי איכא? אלא, כי קאמר רבי יוחנן
6 - בברכה. ואלא הא דאמר רבי יצחק אמר רבי
7 יוחנן: מברכין ברכת חתנים פעשרה כל שבועה -
8 וחתנים מן המנין, וברכת אבלים פעשרה כל שבועה
9 - ואין אבלים מן המנין, ברכת רחבה כל שבועה
10 מי איכא? משפחת לה בפנים חדשות. פי הא דרב
11 חייא בר אבא מקרי בגייה דריש לקיש הוה, ואמרי
12 לה מתני בריה דריש לקיש הוה. שכיב ליה ינוקא.
13 יומא קמא לא אול לגביה, למחר דבריה ליהודה בר
14 נחמני מתורגמניה, אמר ליה: קום אימא מלתא כל
15 קביל ינוקא. פתח ואמר: "וירא ה' וינאץ מפעם בן
16 ובנותיו", דור שאבות מתאצים להקדוש ברוך הוא -
17 פועם על בגייהם ועל בגותיהם, ומתים פשהם קטנים.
18 ואיכא דאמרי: בחור הוה, והכי קאמר ליה: "על פן
19 על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו
20 לא ירחם פי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל

21 זאת לא שכיב אפן ועוד ידו נטויה", מאי "ועוד ידו נטויה"? אמר רב חנן בר רב: הכל יודעין
22 כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו, אפלו נחתם לו גור
23 דינו של שבועים שנה לטובה - נהפך עליו לרעה. אתא לנחמיו, צעורי קמצער ליה? הכי
24 קאמר ליה: חשיב את לאתפוס אדרא. אמר ליה: קום אימא מלתא פנגד שבחו של הקדוש
25 ברוך הוא. פתח ואמר: האל הגדול ברוב גדלו, אדיר וחזק ברוב גוראות, מחה מתים
26 במאמרו, עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, ברוך אתה ה' מחה המתים.
27 אמר ליה: קום אימא מלתא פנגד אבלים. פתח ואמר: אחינו המיוערים המדופאין פאכל
28 הוה, תנו לבבכם לחקור את זאת. זאת היא עומדת לעד, נתיב הוא מיששת ימי בראשית,
29 רבים שתו רבים ישתו, כמשתה ראשונים פד משתה אחרונים. אחינו, פעל נחמות ינחם
30 אתכם, ברוך מנחם אבלים. אמר אבין: "רבים שתו" - לימא, "רבים ישתו" - לא לימא.
31 "משתה ראשונים" - לימא, "משתה אחרונים" - לא לימא. דאמר רבי שמעון בן לקיש,
32 וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטון. אמר רב יוסף: מאי קרא -
33 "פסדום היינו לעמורה דמינו", מאי אהדר ליה - "שמעו דבר ה' קציני סדום וגו'". אמר ליה:

34 קום אימא מלתא פנגד מנחמי אבלים. פתח ואמר: אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים בביתו של אברהם אבינו,
35 (שנאמר: "פי ידעתי למען אשר יצוה את בני וגו'"). אחינו, פעל הגמול ישלם לכם גמולכם, ברוך אתה משלם הגמול. אמר ליה:
36 קום אימא מלתא פנגד כל ישראל. פתח ואמר: רבין העולמים, פדה והצל מלכ הושע עמך ישראל מן הדבר, ומן החרב, ומן הפניה,
37 ומן השדפון, ומן היקדון, ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. מרם נקרא ואתה תענה, ברוך אתה עוצר הפגפה. אמר
38 עולא, ואמרי לה במתניתא תנא: עשרה פוסות תקנו חכמים בבית האבלי; שלשה קודם אכילה - כדי לפתוח את בני מעיו, שלשה
39 בתוך אכילה - כדי לשירות אכילה שבמעיו, וארבעה לאחר אכילה - אחד פנגד "הזן", ואחד פנגד ברכת הארץ, ואחד פנגד "בונה
40 ירושלים", ואחד פנגד "הטוב והמטיב". הוסיפו עליהם ארבעה: אחד פנגד חזני העיר, ואחד פנגד פרנסי העיר, ואחד פנגד בית
41 המקדש, ואחד פנגד רבן גמליאל. התחילו, היו שותין ומשתכרין. החזיוו הדבר ליושנה. מאי רבן גמליאל? דתניא: בראשונה היתה
42 הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו, עד שהיו מניחים אותו ובוחרין. עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות פצעמו, והוציאוהו
43 בכלי פשתן. ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן, אמר רב פפא: והאידינא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא. אמר רבי אלעזר

רב חיאי, ואילו בדבריו צעירי קמצער ליה – ציער אותו בכך
 שדרש לו שמחמת עונו מת בנו. מתרצת הגמרא: הכי קאמר ליה
 יהודה בר נחמני, אף על פי שאתה לא חטאת, מכל מקום מת בנך
 בעון הדור, ובכך נימנו דחשיב את לאחפוי ארץ – חשוב אתה
 בשמים להיות נתפס אתה ובנך בעון הדור.
 אמר ליה ריש לקיש ליהודה בר נחמני, קום אימא מלתא – קום
 אמור דבר בגנך שבחו של הקדוש ברוך הוא. ומכאן ואילך הוא
 נוסח דבר האבלים, ומבואר שיהודה בר נחמני ברך ברכות אלו
 ביום השני לאבלות, שהרי בא לנחמו רק 'למחר', כאמור לעיל,
 ומכאן מוכיחה הגמרא שמברכים ברכה זו אף ביום השני, אם באו
 פנים חדרשות.
 פתח ואמר ברכה ראשונה מברכות אבלים, 'ברוך אתה ה' אלקינו
 מלך העולם, האל הגדול ברוך גדול, אדיר וחקן ברוך נוראות, מחיה
 מתים במאמרו, עושה נפלאות עד אין חקר, ונפלאות עד אין מספר,
 ברוך אתה ה' מחיה המתים'.
 אמר ליה ריש לקיש, קום אימא מלתא בגנך אבלים. פתח ואמר
 ברכה שניה, 'אחינו המיועצים המדובאין באבל הזה, תנו לבבכם
 לחקור את זאת – ענין המות, ותמצאו שזאת היא עומדת לעד –
 שהכל מתים. נתיב הוא מששת ימי בראשית – זו היא דרך העולם
 מששת ימי בראשית, ולפיכך אל תבכו יותר מדי, רבים שתו ורבים
 ישתו – רבים מתו ורבים ימותו, במששת ראשונים כך משתה
 אחריונים – כשם שראשונים מתו כך ימותו אחרונים, אחיני, פעל
 נחמתי ונחם אתכם, ברוך אתה ה' מנחם אבלים'.
 קודם שהגמרא ממשיכה בברכת אבלים, מפסיקה הגמרא כדי
 להביא דעת אבבי בנוסח ברכה זו: אמר אבבי, 'רבים שתו לימא –
 יש לומר, אך 'רבים ישתו' לא לימא – לא יאמר. וכן 'משתה
 ראשונים' לימא, אך 'משתה אחרונים' לא לימא. והטעם, דאמר רבי
 שמעון בן לקיש, וכן תנא משמיה דרבי יוסי, 'לעולם אל יפתח אדם
 פיו לשמן, ולפיכך אין להזכיר את ענין מיתת החיים.
 וראיה לדבר: אמר רב יוסף, פאי קריה – מאיזה פסוק לומדים שלא
 יפתח אדם פיו לשמן, שגמרי שיערה הנביא (ישעיה א') 'לולי ה'
 צבאות הותיר לנו שריד, כמעט כסדום היינו, לעמורה דמינו,
 כלומר, לולי רחמי ה', כמעט שהיה גורלינו כגורלם של אנשי
 סדום ועמורה שנאבדו לגמרי מהעולם. מאי אהדר ליה – וגם
 השיבה על כך מדת הדין, 'שמעו דבר ה' קציני סדום וגו' האזינו
 תורת אלהינו עם עמקה, שכינו את השרים והעם כאנשי סדום
 ועמורה, ושם ממשיך הנביא בנבואת חורבן ועונש. הרי שכיון
 שהזכיר הנביא שראויים הם לכלילין כסדום ועמורה, התעוררה
 מדת הדין עליהם.
 ממשיכה הגמרא בנוסח ברכת אבלים: אמר ליה ריש לקיש, קום
 אימא מלתא בגנך מנחמי אבלים. פתח ואמר ברכה שלישית, 'אחינו
 גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו
 שהתייחד במידת החסד, (שנאמר) 'כי ידעתינו למען אשר יצוה את
 בני וגו' ואת ביתו אחריו ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט',
 הרי שמדתו היתה מדת החסד, אחינו המנחמים, פעל הגמול ושלם
 לבם גמולכם. ברוך אתה ה' משלם הגמול.
 אמר ליה ריש לקיש, קום אימא מלתא בגנך כל ישראל. פתח ואמר
 ברכה רביעית, 'רבין העולמים, פדה והצל, סלמ, הושע עמך ישראל,
 מן הקבר ומן החרב ומן הכהיה – שבי, ומן השדפוץ ומן החרקון –
 מכות תבואה שבשדות, ומכל מיני פורעניות המתרששות ונאות
 לעולם, מרם נקרא ואתה תענה, ברוך אתה ה' עוצר המפגפה'.

 הגמרא עוברת לדון בענין אחר מעניני אבלות: אמר עולא, ואמר
 לה במתניתא תנא – ויש אומרים כי ענין זה נשנה בברייתא, עשרה
 בוסות של יין תקנו חכמים שישתו בבית האבל כדי שירבה בשתיה,
 שנאמר (משל לא ה) 'תנו שכר לאובד יין למרי נפש'. וכך הוא סדר
 שתייתם, שלשה כוסות קודם אכילה, כדי לפתוח את בני מעיו
 לסעודה. שלשה בתוך אכילה, כדי לרשות אכילה שבמעיו. וארבעה

מתרצת הגמרא: כי תנא ההיא מה ששינוי בברייתא שהאבל
 מצטרף למנין, היינו לזימון בברכת המזון, שכיון שהאבל חייב בכל
 המצוות, מצטרף הוא לזימון. ואילו כי קאמר רבי יוחנן שאין
 אבלים מן המנין, דבריו עוסקים בשורה' – כשהחורים מהקבורה
 היו עושים שורה סביב האבל לנחמו, ואין שורה פחות מעשרה,
 ואין האבל מצטרף למנין זה.
 מקשה הגמרא על תירוץ זה: ואלא לדבריהן שדברי רבי יוחנן
 עוסקים בשורה, יקשה הא דאמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן,
 'מברכים ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המנין, וברכת אבלים
 בעשרה ואין אבלים מן המנין, ואין לפרש שדין זה אף הוא עוסק
 בשורה, שכן ברכת בשורה מי איכא, בתמיה, הלא אין אומרים
 בשורה רק תנוחמים, ואם כן לגבי מה אמר רבי יוחנן דין זה.
 הגמרא מבארת באופן אחר את דברי רבי יוחנן: אלא כי קאמר רבי
 יוחנן שאין האבלים מצטרפים למנין, היינו בברכות אבלים
 שברחבה, שלאחר הקבורה נהגו לערוך ברחוב העיר סעודה
 ראשונה הנקראת סעודת הבראה, ושם ברכו ברכות אבלים, כפי
 שמביאה הגמרא להלן את נוסח הברכות.
 מקשה הגמרא על תירוץ זה: ואלא לפי דבריהן שדברי רבי יוחנן
 עוסקים ב'ברכת רחבה', איך תפרש הא דאמר רבי יצחק אמר רבי
 יוחנן מימרא נוספת, 'מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבקה,
 וחתנים מן המנין. וברכת אבלים בעשרה כל שבקה, ואין אבלים מן
 המנין, וברכת רחבה כל שבקה מי איכא – וכי ברכת אבלים שייכת
 כל שבעת ימי האבלות, והרי אין מברכים אותה אלא ביום
 הראשון לאחר הקבורה.
 מתרצת הגמרא: משפחת לה – מצינו שמברכים 'ברכת רחבה' אף
 בשאר ימי האבלות, והיינו בפנים חדשות – כאשר באו מנחמים
 חדשים שלא היו שם אתמול, שאז שבים ומברכים את ברכת
 האבל.
 מוכיחה זאת הגמרא: כי הא דרב חיאי בר אבא, מקרי בגיה דריש
 לקיש הוה – היה מלמד מקרא לבנו של ריש לקיש, ואמר לה –
 ויש אומרים, מתני בריה דריש לקיש – שהיה מלמד משנה לבנו של
 ריש לקיש. ומעשה שהיה, דהוה שכיב ליה ינוקא – שנפטר בנו
 הקטן של רב חיאי בר אבא, יומא קמא – ביום הראשון לפטירתו
 לא אול לגביה – לא בא ריש לקיש לנחמו, ולמחר, דבריה – הולך
 עמו ריש לקיש ליהודה בר נחמני שהיה מותרתמניה – מתורגמן
 שלו, לנחמו. אמר ליה ריש לקיש ליהודה בר נחמני, קום אימא
 מלתא כל קביל ינוקא – אמור דברי ניוחמים כנגד מאורע זה של
 מיתת התינוק.
 פתח ואמר, נאמר בתורה (דברים לב ט) 'יבא ה' וינאץ מפעם בניו
 ובנותיו, מפסוק זה למדנו, שידור שאבות מנאצים – מכעיסים
 להקדוש ברוך הוא, פועם על בניהם ועל בנותיהם ומתים בשם
 קמנים. וכך נדרש הפסוק, וירא ה' את חטא האבות, וינאץ עליהם
 מחמת הכעס שהכעיסוהו, שמחמתו הוצרך להעניש את בניהם
 ובנותיהם הקטנים.
 ואיכא דאמר – יש שאמרו שלא תינוק מת, אלא פחור הוה, והכי
 קאמר ליה – וכך דרש יהודה בר נחמני לרב חיאי, נאמר בנביא
 (ישעיה ט טו) 'על בן על פחוריו לא ישמח ה', אלא יביא עליהם צרות
 וגזירות ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם, כי כל הנה – מחניף
 לרשעים, ומרע – עושה רשע, וכל פה דבר נבלה – דברי זנות, בכל
 זאת – ולמרות שנענשו לא שבו בתשובה, ולפיכך לא שוב אפו –
 לא נח כעסו, ועוד ידו נמויה' להענישם עוד. וכך דרש, מאי 'עוד'
 יד נמויה, אמר רב הון בר רב, חבל יודעין כלל למה נכנסה לחופה,
 אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו, אפילו נחתם לו נזר
 דינו של שבעים שנה למוכה נחפז עליו לרעה, וכך נדרש הפסוק,
 'וכל פה דובר נבלה' ענשו יהיה 'עוד ידו נטויה', ודרשו 'ועוד'
 מלשון 'עולם ועד', שידו של הקדוש ברוך הוא נטויה להפוך את
 כל עולמו של האדם מטוב לרע, ש'עולמו' של אדם הוא שבעים
 שנה, שנאמר (תהילים ע ז) 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה'.
 תמחה הגמרא: הלא יהודה בר נחמני אהא לחימי – בא לנחם את

54 לה אל תסתתרי [–תתייחדי] עם פלוגי, והלכה ונסתרה עמו אחרי
 55 הקינוי, וכן מצינו שיהיה בבת שבע אשת אוריה החתי, אבל בלא זה
 56 אינה נאסרת, ואיך כאן אמר רבי אלעזר שנאסרת על בעלה
 57 כשטוען פתח פתוח מצאתי, הלא אין כאן עדים ולא קינוי וסתירה.
 58 לפני שמיישבת הגמרא את דברי רבי אלעזר לגבי פתח פתוח
 59 מצאתי, מבררת הגמרא את מה שהביא מ'מעשה שהיה'. תמזה
 60 הגמרא: וְתִסְבְּרָא – האם סבור אתה שהמעשה של בת שבע שייך
 61 לנידון זה, וכי מצינו שיהיה בבת שבע בקינוי וסתירה הוה, הלא
 62 בעת שבא דוד על בת שבע היה אוריה החתי במלחמה ולא ידע
 63 כלל שדוד התייחד עמה, ואיך שייך לומר שקינא לה. ועוד קשה,
 64 אם כדברך שהיה שם קינוי וסתירה, מי אסרתי – וכי אסרו את בת
 65 שבע על אוריה, והרי אם היה קינוי וסתירה, היתה נאסרת על
 66 אוריה, ולא יתכן שאסורה, שהרי הנאסרת על בעלה מחמת זנות
 67 נאסרת גם על הבעל (סוטה כז), ואילו דוד המלך נשא את בת שבע
 68 לאחר מות אוריה החתי, ומכך שלא נאסרה על דוד הוכח שגם
 69 לא נאסרה לאוריה, ועל כרחך שלא היה שם קינוי וסתירה.
 70 מתרצת הגמרא: הָא לֹא קִשְׁיָא, כיון שאין כוונת רבי אלעזר
 71 שמעשה דבת שבע היה בקינוי וסתירה, אלא אדרבה, והכי קאמר,
 72 אין האשה נאסרת על בעלה אלא על עסקי קינוי וסתירה, וראיה
 73 לדבר מצינו שיהיה בבת שבע, וְלֹא הָיָה קִינוי וסתירה, ומחמת כן
 74 לא איתסר – לא נאסרה.
 75 לאחר שנתבאר דברי רבי אלעזר חוזרת הגמרא לקושייתה
 76 בסתירה דבריה: מִכָּל מִקוֹם קִשְׁיָא, שבסוגייתנו אמר רבי אלעזר
 77 שבעל נאמן לאסור את אשתו בטענת פתח פתוח מצאתי, ואילו
 78 במקום אחר אמר רבי אלעזר שקינוי וסתירה אין – שדווקא בקינוי
 79 וסתירה נאסרת, אבל בטענה אחרת, וכגון פתח פתוח, לא – אינה
 80 נאסרת.
 81 מתרצת הגמרא: אין לדייק מדברי רבי אלעזר שאינה נאסרת
 82 בטענת פתח פתוח, וראיה לכך, שהרי אף למעשה – לדברך,
 83 המשקן, שיש לדייק מדברי רבי אלעזר שרק בקינוי וסתירה
 84 נאסרת האשה, אם כן נסיף ונדייק שעל ידי קינוי וסתירה אין –
 85 נאסרת האשה, אבל בעדים המעידים שזינתה, לא – אינה נאסרת,
 86 ובודאי שאין דיוק זה נכון, ואין מי שיאמר שעדי זנות אינם אוסרים
 87 אותה על בעלה, אלא ודאי אין כוונתו למעט עדים, וכמו כן יש
 88 לומר שאין כוונתו למעט פתח פתוח, שמאחר וברור לבעל
 89 שנבעלה לאדם אחר לפניו, הרי זה כשני עדים שאסרוה, והכי
 90 קאמר רבי אלעזר, אין האשה נאסרת על בעלה בעד אחד שמעיד
 91 שזינתה, אלא בשני עדים שמעידים שזינתה, כיון שהוא דבר
 92 שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משני עדים, ואם היה קינוי
 93 וסתירה, אפילו בעד אחד שמעיד שזינתה נמי – גם כן נאסרת, כיון
 94 שיש רגלים לדבר שזינתה. וטענת פתח פתוח, בשני עדים שזינתה
 95 דמי – הם נחשבים, כיון שברור לו שנבעלה, ולפיכך נאסרת.
 96 ועל כך ממשיך רבי אלעזר ואומר: וְכִי תִימָא – ואם תשאל, מצינו
 97 שיהיה בבת שבע, מפני מה לא אסרתי על דוד, הלא עדים רבים היו
 98 שהתייחד עם בת שבע, וכשם שאסורה לבעל [–לאוריה] כך
 99 אסורה לבעל [–לדוד], אלא הָתֵם, ואינם הוה – דוד בא עליה שלא
 100 מרצונה, וכיון שכן לא נאסרה על אוריה, שהרי אשת ישראל
 101 שנאנסה אינה נאסרת על בעלה, ומאחר שלא נאסרה על אוריה
 102 לא נאסרה אף על דוד.
 103 מביאה הגמרא תירוצו נוסף מדוע לא נאסרה בת שבע על דוד:
 104 וְאִיבָעִית אִימָא, אף אם נבעלה מרצון לא נאסרה בת שבע לדוד,
 105 כי הָא דְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן,

1 הנושא אשה בחזקת בתולה, ולאחר הביאה הראשונה אומר פתח
 2 פתוח מציאתי ואינה בתולה, נאמן לאסרה עלי, שמאחר ופתחה
 3 פתוח חוששים שמא זינתה בין האירוסין [–קידושין] לנישואין,
 4 ואשת איש שזינתה נאסרת על בעלה, וחייב לגרשה. ואף על פי
 5 שאין עדים על כך שזינתה וגם אין אפשרות לברר את הדבר על
 6 ידי עדים, נאסרה עליו מדין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא',
 7 כלומר, אדם נאמן להעיד ולאסור על עצמו אף דבר שלא ידוע
 8 לנו אסורו, ומעיקר הדין היינו מתירים לו אותו.
 9 מקשה הגמרא: וְאִמָּא – מדוע נאסרת עליו, הלא אף אם נקבל את
 10 דבריו שהיה פתוח פתוח, ספק ספקא הוא – שני ספיקות יש כאן,
 11 א. ספק אם נבעלה תחתיו – אחרי שקידשה, ספק אין תחתיו –
 12 שמא היה זה קודם הקידושין, ואף אם זינתה מרצון מותרת. ב. ואף
 13 אם תמצא לומר שהיה זה תחתיו, עדיין זה ספק שמא נבעלה
 14 באונס ולא נאסרה, ספק שמא היה זה ברצון, ונאסרה. וכלל הוא
 15 בכל התורה שב'ספק ספקא' יש להקל, ומדוע איפוא נאסרת עליו
 16 כשטוען פתח פתוח מצאתי.
 17 מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך רבי אלעזר לומר דין זה
 18 אלא פאשת בה, שנאסרת על בעלה אף אם נאנסה, ונמצא שיש
 19 כאן ספק אחר, האם היה זה קודם האירוסין או אחריהם, ומספק
 20 יש להחמיר.
 21 תירוצו נוסף: וְאִיבָעִית אִימָא – ואם תרצה תאמר שרבי אלעזר אמר
 22 את דינו אפילו פאשת יישראל, ומדובר באופן שאנו יודעים
 23 בוודאות שנבעלה אחר הקידושין, כגון דקביל בה אביו – שאביה
 24 קיבל עברה קידושין כשהיא היתה פחותה מבת שלש שנים ויום
 25 אחד, שאף אם נבעלה קודם לכן היו בתוליה חוזרים (להלן א), וכיון
 26 שנמצא פתחה פתוח ודאי שזינתה לאחר שהיתה בת שלש שנים,
 27 והיינו לאחר הקידושין, ושוב אין כאן אלא ספק אחד האם זינתה
 28 באונס או ברצון, ודינו בכל ספק דאורייתא שיש להחמיר.
 29 נמצא לפי האמור שדינו של רבי אלעזר נאמר באופן שיש ספק
 30 אחד שמא זינתה ונאסרה לו, וחיזושוש רבי אלעזר שאף על פי
 31 שאין עדים על כך שזינתה וגם אין אפשרות לברר את הדבר על
 32 ידי עדים, מכל מקום אדם יכול לאסור אותה על עצמו. מקשה
 33 הגמרא: אם כן, מאי קא משמע לן רבי אלעזר, הלא כבר שנינו
 34 במשנה שאדם יכול לאסור דבר על עצמו אף בלא עדים, דתנינא
 35 במשנה (קידושין סה), הָאוּמֵר לְאִשָּׁה קְדֻשָּׁתִי, וְהִיא מְכַוְּשָׁתָא
 36 וְאוּמֵרָת לֹא קְדֻשָּׁתִי, הִיא מוֹתֶרֶת בְּקִרְבָּי – להנשא לאחיו או
 37 לאביו, כיון שהיא טוענת שלא התקדשה לו ואינו נאמן לאוסרה,
 38 אך כלפי עצמו הוא נאמן שקידשה, ולכן הוא אסור בקרובותיה –
 39 לישא את אחותה, את אמה או את בתה. והוא הדין כאן שלגבי
 40 עצמו הוא נאמן לומר שמצא פתח פתוח, ואשתו אסורה עליו, ומה
 41 חידש בזה רבי אלעזר.
 42 מתרצת הגמרא: מהו דתימא – לולי דברי רבי אלעזר היה מקום
 43 לומר שדווקא הָתֵם, לגבי קידושין, נאמן לאסור על עצמו את
 44 קרובותיה, כיון דנדאי קים ליה – שידוע בוודאות שקידשה, ואין
 45 מקום לטעות בדבר, אָבֵל הָאֵל, לגבי טענת פתח פתוח, כיון שעד
 46 עתה היה בחור יתכן דמיקם הוא דלא קים ליה – אינו בקי מהו פתח
 47 פתוח, ולכן טעה וסבר שפתחה פתוח, אבל באמת היתה בתולה,
 48 ואינה נאסרת עליו בטענתו, קא משמע לן רבי אלעזר שכיון שהוא
 49 טוען בוודאות שמצא פתח פתוח, הרי היא אסורה עליו.
 50 מקשה הגמרא: וְיֵאמָר רַבִּי אֱלֶזָר הֵבִי – וכי יתכן שרבי אלעזר
 51 סובר כן, שאשה שזינתה נאסרת על בעלה אף אם אין עדות
 52 בדבר, וְהָאֵמַר רַבִּי אֱלֶזָר, אין האשה נאסרת על בעלה ללא עדים
 53 שזינתה אלא על ידי עסקי קינוי וסתירה – אם קינא לה בעלה ואמר

העניין די"ב תמוז .. "לקובעו ליום התנועות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר".

כתובות. פרק ראשון – בתולה נשאת דף ט עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזליץ) רכה

האומר פתח פתוח מצאתי כו' – פירש בקונטרס דטענט דמיס לא קאמר, כגון שנאבדה
המפה או שהיא ממשפחת דורקטי שאין להם דמים. ורבינו חננאל מפרש: דבוגרת
ומוכת עץ אין להם דמים, אבל אין פתחן פתוח ויכול לטעון טענת פתח פתוח. וקשה לפירוש
רבינו חננאל, דאמרין ב"אלו נערות" (כתובות לו.א): ובוגרת אין לה טענת בתולים? והאמר
רב בוגרת נותנים לה לילה ראשונה. ומשנה: אי
דקא טעין טענת דמים – הכי נמי, הכא במאי
עסקין? – דקטעין טענת פתח פתוח. משמע
דפתחה פתוח, ויש לה דמים! ויש לומר: דרבינו
חננאל גריס כגיטא ראשונה שהיתה בספרים; אי
דקא טעין טענת פתח פתוח – הכי נמי, הכא
במאי עסקין? – דקא טעין טענת דמים. והכי
פירוש: והאמר רב בוגרת נותנין לה לילה
הראשונה, ומדלתין כל הלילה בדם בתולים –
משמע דאיכא בוגרת דאית לה דם בתולים שטובא,
אם כן אי אפשר לשום בוגרת שלא יהא פתחה
סתום, אפילו אין לה דמים, ואם כן יש לה טענת
בתולים בפתח פתוחו ומשני: אי דקטעין פתח
פתוח – הכי נמי דיש לה טענת בתולים. הכא
במאי עסקין? דלית לה טענת בתולים – בטענת
דמים, משום דאיכא בוגרת דרמיש חלין, ומהלא
בירושלמי משמע לא כפירוש רבינו חננאל,
דקאמר התם רבי יונה בשם רבי קריספא: בוגרת
כחבית פתוחה של יין ויש ליישב: דלענין דמים
קאמר, משום דסתם חבית סתומה לעולם יש בה
יין, שאין דרך לסתום חבית ריקנית. אבל תבית
פתוחה – פעמים יש בה יין, פעמים אין בה יין, כך
בוגרת, פעמים אין לה דמים פעמים יש לה. ומשום
הכי אין לה טענת דמים כדפירוש רבינו חננאל.
וכדאמר בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נט.א),
פרט לבוגרת שכלו בתוליה. **לא** יצריא באשת
כחן – ואם תאמר: ונקומה אחזקתה שהיא כשרה
לכהונה, ונימא דלאו תחתיו וינתנה! ויש לומר:
דאורבא, אית לן למימר דהשתא נבעלה,
דלאוקמה אחזקת הגוף שזדונית בתולה.
וא בעית אימא באשת ישראל דקביל בה אביה
קידושין פחותה מבת שלש שנים – ואם

תאמר: אבתי איכא ספק ספיקא: ספק באונס ספק ברצון, ואם תמצא לומר ברצון – ספק
כשהיא קטנה, ופתוי קטנה אונס הוא, כדאמרין ב"הבא על יבמתו" (יבמות סא.ב) ויל: דשם
אונס חד הוא. ואם תאמר: ונקומה בחזקת היתר לבעלה! ויש לומר: דאונס קלא אית לה,
כדאמרין בירושלמי וינסא יש לן קול, והשתא דילכא ויל: הוי ליה רובא רובא מועת,
אונס, ורובא חזקה רובא עדיף, ואם תאמר: אם כן בספק ספיקא נמי תיאסר, דספק אונס
כמאן דליתיה דמי, ולא נשאר אלא חד ספק; ספק תחתיו, ובהא לא שייך דלאוקמה בחזקת
היתר, כדפירשתי! ואומר רבינו יצחק: דהאי רובא דברצון אית רוב גמור, אלא הוי מדרבנן,
דחלכך במקום ספק ספיקא – שרי, ובמקום חד ספיקא – חשבי רבנן רצון לגבי אונס רובא.
ואשכחן כן האי גזונא גבי תינוק שנמצא בצד העיסה (קדושין פא.א), דלא הוי רובא אלא
מדרבנן, ולחכי קאמר רבי יוחנן התם דאין שורפין עליו את התרומה. ואם תאמר: אבתי
באשת כחן ובקיבל אביה קדושין פחותה מבת שלש לישראל איכא ספק ספיקא, דספק מועת
עץ ספק דרוסת איש, ובאשת כחן אית לן למימר: אם תמצא לומר דאניה מוכת עץ – מכל
מקום ספק תחתיו ספק אין תחתיו. אשת ישראל, אם תמצא לומר דאניה מוכת עץ – ספק
באונס ספק ברצון, ואין לומר דמוכת עץ לא שביח, דהא אמרין ב"אלו נערות" (כתובות

לו.ב) גבי סומא שאין לה טענת בתולין מפני שנחבטה על גבי קרקע. ופריך: כולוה נמי חבוטי מיתבטן! אם כן שביח! ולפירוש רבינו חננאל דמוכת עץ פתחה סתום – אתי שפיר. ויש לומר:
דאם איתא דמוכת עץ היא – הויא טוענה, דאין גנאי בכך כמו בביאת אונס, ומדלא טענה – אין להסתפק בכך. **ומי** אמר רבי אלעזר הכי והאמר רבי אלעזר כו' – תימה: השתא דבעי
למימר דלא מהמין אפילו לשויה עליה חתיכה דאיסורא – תיקשי ליה מתניתין דהאומר לאשה קידשתך אסור בקרבותיה! ויש לומר: דסבירא ליה למקשן דאין דבר שבערה פתוח משנים,
ואפילו ראה אדם שזינתה אשתו, רק שלא היה שם עדים – לא היתה נאסרת עליו. והלכך, ממתניתין לא קשיא ליה מיד, וקדשתך בעדים קאמר, דמקדש אפילו בעד אחד – אין חוששין
לקדושי. אבל אהא דאמר רבי אלעזר דנאמן בלא עדים לומר דמצא פתח פתוח – פריך שפיר. **קיני** וסתירה אין עדים לא – הכי נמי דלא אתא למעוטי על פי עצמו, דכעדים דמי, כיון
דקים ליה.

מפני מה לא אסורה – פירש הקונטרס: וחלא אותו מעשה בעדים הזה. ואין נראה, דמי דידע לרבים הזה שהביאה לביתו – מכל מקום לא ראו כמכחול בשפופרת, שבפני בני אדם לא
שמשו; ונראה לרבינו יצחק לפרש: ואם תאמר דפתח פתוח כשני עדים דמי – אמאי לא אסורה לדוד? דדוד היה יודע בודאי שנבעלה, ואף על פי שעשה תשובה מכל מקום עיכבת.
ואם היתה אסורה לו – לא היה אותו צדיק לוקחה לו לאשה.

האומר פתח פתוח מצאתי – וטענת דמיס אין לו, כגון שהיא ממשפחת דורקטי שאין
להם דם בתולים, כדלקמן (כתובות יב.א), שאנאבדה ממנו מפה, ולא ידע אם היה דם
אם לאו. אבל זאת ברורה לו, שפתח פתוח מצא. **נאמן** לאיסרה עליו – ואף על פי שאין
הדבר הזה יכול להתברר אלא על פיו, לגבי נפשית הוי מדימין לשויה עליה חתיכה
דאיסורא, אבל להפסידה כתובתה – לא

מהמין. **ואמאי** – מיתסרת עליה, אפילו אי
מדומנת ליה דנבעלה. **ספק** תחתיו –
משנתאסרה וינתנה. **ספק** אין תחתיו – אלא
קודם שנתאסרה וינתנה. **ספק באונס** – ואונסה
שריא באשת ישראל, כדלקמן (גא.ב) מ'והיה
לא נתפשה'. **באשת כחן** – שהאונס אסור בה.
הלכך, חד ספק הוא. פחותה מבת שלש שנים –
ועכשיו היא גדולה, ופיתיה פיתוי ואינו אונס.
הלכך, חד ספק איכא – ספק אונס ספק רצון.
אבל ספק תחתיו ספק אין תחתיו – ליכא,
שאילו נבעלה קודם לכן – הוי בתוליה חזורים,
כדתנן במסכת נדה (מד.ב): פחות מכאן – כגורון
אצבע בעין, שהדימעה יוצאת וחוזרת. **מאי**
קמשמע לן תנינא – שאדם נאמן על עצמו
לאסור לו את המותר על פיו. הוי אמר
בקרבותיה – באמה ובתה ואחותה, דשויתיה
אנפשיה חתיכה דאיסורא. והיא מותרת בקרבו
– שהרי אינה מודה בקידושין. ובמסכת קידושין
מוקמינן לה נאמורה: קידשתיה בפני עדים, וחלכו
להם למדינת הים. **דודאי** קים ליה – שקידשה.
אבל הכא – אימא: מתוך שפניו היה, ואינו בקי
– מיקם הוא דלא קים ליה. כסבור שנמצא פתח
פתוח, ואינו כן, ולא תיאסר, קמשמע לן. **ומי**
אמר רבי אלעזר הכי – דאשה מונה נאסרת על
פי בעלה. **קיני** – שאמר לה אל תסתיר עם
פלוגי. וסתירה – שבאו עדים שנסתרה עמו
אחר קינו. **ובמעשה שהיה** – דבת שבע.
ותפסריא – והכי אמר רבי אלעזר: מעשה
שהיה מי הוה ביה קינו? ועוד **מי אסרה** – על
אוריה? דאילו נאסרה על אוריה – נאסרה אף
על דוד, דקיימא לן (סוטה כז.ב): כשם שאסורה
לבעל, כך אסורה לבעל. **הא לא קשיא** – כלומר, משום הא קושיא לא תרדיה לרבי
אלעזר. **הכי קאמר אין האשה נאסרת על בעלה אלא על עסקי קינו** וסתירה **ממעשה**
שהיה – במעשה דבת שבע אנו למדין כן, שלא היה שם קינו וסתירה, ולא אסורה. **עדים**
לא – מתניתין דיש עדים אינה נאסרת בלא קינו? והא תבין (דברים
כד) "כי מצא בה ערות דבר", ועוד, הא לא נתפשה אסורה? **אין האשה נאסרת על בעלה**
בעד אחד – דילין (סוטה ג.ב) "דבר" "דבר" ממנו. **וקינו** וסתירה – אם יש עדים שקינא
לה, ויש עדים שנסתרה אחר קינו. **אפילו בעד אחד** – אפילו אין בטומאה אלא עד אחד
– נאמן, דכתיב (במדבר ה) "ועד אין בה", ואמר מר (סוטה ג.ב): כל מקום שנאמר "עד"
הרי כאן שנים, וקאמר רחמנא "עד אין בה" תרי, אלא חד. "והיא לא נתפשה" –
אסורה, שרגלים לדבר שזינתה, שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה.
ומהשתא לא תקשי לן רבי אלעזר, דפתח פתוח לאסרה על עצמו כשני עדים דמי,
שהרי דבר ברור הוא לו שנבעלה. **מפני מה לא אסרה** – על דוד, שהרי עדים הרבה
ידעו.

לוב) גבי סומא שאין לה טענת בתולין מפני שנחבטה על גבי קרקע. ופריך: כולוה נמי חבוטי מיתבטן! אם כן שביח! ולפירוש רבינו חננאל דמוכת עץ פתחה סתום – אתי שפיר. ויש לומר:
דאם איתא דמוכת עץ היא – הויא טוענה, דאין גנאי בכך כמו בביאת אונס, ומדלא טענה – אין להסתפק בכך. **ומי** אמר רבי אלעזר הכי והאמר רבי אלעזר כו' – תימה: השתא דבעי
למימר דלא מהמין אפילו לשויה עליה חתיכה דאיסורא – תיקשי ליה מתניתין דהאומר לאשה קידשתך אסור בקרבותיה! ויש לומר: דסבירא ליה למקשן דאין דבר שבערה פתוח משנים,
ואפילו ראה אדם שזינתה אשתו, רק שלא היה שם עדים – לא היתה נאסרת עליו. והלכך, ממתניתין לא קשיא ליה מיד, וקדשתך בעדים קאמר, דמקדש אפילו בעד אחד – אין חוששין
לקדושי. אבל אהא דאמר רבי אלעזר דנאמן בלא עדים לומר דמצא פתח פתוח – פריך שפיר. **קיני** וסתירה אין עדים לא – הכי נמי דלא אתא למעוטי על פי עצמו, דכעדים דמי, כיון
דקים ליה.

מפני מה לא אסורה – פירש הקונטרס: וחלא אותו מעשה בעדים הזה. ואין נראה, דמי דידע לרבים הזה שהביאה לביתו – מכל מקום לא ראו כמכחול בשפופרת, שבפני בני אדם לא
שמשו; ונראה לרבינו יצחק לפרש: ואם תאמר דפתח פתוח כשני עדים דמי – אמאי לא אסורה לדוד? דדוד היה יודע בודאי שנבעלה, ואף על פי שעשה תשובה מכל מקום עיכבת.
ואם היתה אסורה לו – לא היה אותו צדיק לוקחה לו לאשה.

כל היוצא למלחמת בית דוד גט בריתות כותב לאשתו — פירש בקונטרס: שאם ימות במלחמה — ידא גט משעת כתיבתו. וקשה לרבינו תם: דאם כן מאי כל היוצא, אם לא מהני אלא למי שאין לו בנים ויש לו יבם? ועוד: דחנן ב"מ שאחור (גיטין עג,א) מה היא באותן הדמיוס? רבי יהודה אמר: הרי היא באשת איש לכל דבריה, וקאי אמאי דקתני לעיל מינה: "והרי זה גיטך מהיום אם מתי". וכן משמע

בתוספתא. אלמא, אף על גב דאמר "מהיום" —
היא אשת איש גמורה, כדמפרש בגמרא באומר
"מעת שאני בעולם", פירוש: דהאי דאמר "מהיום"
לא שיחול מיד, אלא דעתו שיחול שעה אחת
קודם מיתתו, ודחינו מעת שהוא בעולם, ולא אמר
"מהיום" אלא למעוטי לאחר מיתה, כלומר:
מאותו יום שאני בעולם ידא גט. ומיהו, יש לחלק
בין "מהיום" לפירש בהריא שיחול משעת כתיבה
לדעל כרחק משעת כתיבה קאמר שהיא גט.
ועוד נראה: דאפילו אמר "מהיום" יש ליישב
פירוש הקונטרס, דלאו דוקא פירש שאם ימות
במלחמה, אלא היו מתנים אם לא יחזור מן
המלחמה. ואגב יריחיה נקט בקונטרס אם ימות,
דסתם מי שאינו חוזר מן המלחמה אינו חוזר לפי
שמות. אלא הוא הדין אם נשבה. והשטא "מהיום"
דכאב אין שייך לומר "מעת שאני בעולם" כדאמר
ד"מי שאחור, אלא "מהיום" — מיום כתיבה
קאמר. ואם תאמר: דהרי חזר אוריה ונתבטל דהגט
והיה לומר: שהיה מתנה אם לא יחזור בסוף
המלחמה, ודאי לא חזר לבסוף, ונחא לפירושו זה
דאמרין בפרק "הזהב" (בבא מציעא נט,א),
נחא לו לאדם שיעביד ספק אשת איש ואל ילבין
פני חבריו ברבים. ומפיק ליה מהאי מעשה דרב
שבע, דספק אשת איש הוא, דדלמא יחזור מן
המלחמה. ורבינו תם מפרש: כותב גט בריתות לגמרי, בלא שום תנאי. ולפירושו קשה: אמאי
קרי לה ספק אשת איש? הא הואי גרשה גמורה! ואומר רבינו תם: דקרי לה ספק אשת איש
לפי שהיו מגרשין בצנינא, שלא ידא נודע וקופצו עליהם בני אדם לקדם. ולפירוש
הקונטרס קשה קצת איך בא עליה? למח לא היה ידא שמוא יחזור! למיתב לה כתובה
כו — משמע, אם היה בא לבית דין — היה נאמן להפסידה כתובתה, אף על פי שלאוסרה
עליו לא היה נאמן, משום דאית לן למימר דשמא אינו בקי בפתח פתוח, ואוקמה בחוקת

היתר. אבל מכל מקום כתובתה הפסידה, אף על פי שיש לנו לומר שהוא טועה בפתח פתוח, דאית לן למימר אוקי ממונא בחוקת מריה. וקשה: דאמאי מפסידה כתובתה? והא היה ספק ספיקא;
ספק אי הוא בקי בפתח פתוח אם לאו, ואם תמצא לומר פתח פתוח דהוה — ספק באונס ספק בריען, דאפילו אשת כהן באונס לא מפסידה כתובתה ואין לומר דאפילו בספק ספיקא מפסידה
כתובתה משום דמוקמינן ממונא בחוקתיה — דהא לקמן (יב,ב) גבי "משארסתי נאנסתי", והוא אומר "לא כי אלא עד שלא ארסתיך נאנסת היה מקחי מוקח טעות", ואיכא מאן דמפרש לקמן
(יא,ב) מוקח טעות ממאנתים, אבל מנה אית לה. אלמא משום דבאותו מנה היו ספק ספיקא — לא מפסידה; דספק קודם שנתארסה ספק אחר שנתארסה, ואם תמצא לומר אחר שנתארסה —
אימור דאפילו ספק ספיקא מפסדה — אמאי אית לה אפילו מנה? ויש לומר: דלא חשיב ספק ספיקא כהאי גוונא, משום דהאי ספיקא שומר באונס היה — דא חשיב
ספיקא גמורה למיתב לה כתובה, דאימור קודם שנתארסה נאנסה. והשטא אתי שפיר הא דחנן במתניתין (כתובות יג,א). היא אומרת "מוכת עץ אני", והוא אומר "לא כי אלא דרוסת איש
את" וקאמר רבי יהושע שאינה נאמנת ומפסדת כתובתה, אי לרבי יוחנן — מנה, אי לרבי אלעזר — ולא כלום. ואף על גב דהוי ספק ספיקא; ספק מוכח עץ ויש לה כתובה, ואפילו אם תמצא
לומר דרוסת איש — אימור תחתיה נאנסה ונסתחפה שדרוה ויש לה כתובה. אלא דהאי ספק באונס לא חשיב ספק, ב) דאימור קודם שנתארסה נאנסה. ועוד אומר רבינו יצחק: דמוכת עץ לא
שכיח. דהא דאמרין (כתובות לז,ב): כולוה נמי חבטי מיהבטן — היינו אליבא דרבנן בגמרא, אבל רבי יהושע שמעינן דלית ליה טעמא דמיהבטן, דקאמר התם (לקמן לו,א): חרשת ושוטה
יש להן טענת בתולין, והיינו משום דסבירא ליה דחבטא לא שכיחא. **מאי** לאו דקא טעין טענת פתח פתוח — נראה לפרש דקסלקא דעתיה דבטענת דמיס ליכא למיחש לאיקרוהי דעתא,
דכיון דליכא דם לבו נוקפא ואין מתקרי. אבל בפתח פתוח — איכא למיחש שמוא יתקרי. **נאמן** להפסידה כתובתה — אומר רבינו יצחק: דשמואל מודה שפיר דאנאן לאוסרה עליו. ולהפסידה
כתובתה איצטענין ליה לאשמעין, דלא תימא דלא אית נאמן, אף על גב דקים ליה בפתח פתוח דינמא במודי ספק ספיקא כהאי גוונא, משום דהאי ספיקא שומר באונס היה — דא חשיב
לאוסרה לרבותא, וכל שכן דנאמן להפסיד כתובתה, כדמוכח הסוגיא דלעיל. ומיהו, בירושלמי משמע דלרבי אלעזר אינו נאמן להפסיד כתובתה. **אבל** בגמרא מצי טעין — ואם תאמר:
מנא ליה? דלמא ביהודה נאמנת לומר שבא עליה באירוסין ולא בגמרא, אבל כשטוענת בתולה הייתי — בגמרא נמי מהדינמא? ויש לומר: דמשמע ליה אינו יכול לטעון טענת בתולים בכל ענין,
בין שאומרת שבא עליה מן האירוסין בין שאומרת פתח נעל מצא. דביהודה נאמנת במגו דאי בעיא אמרה באירוסין בא עליה. ולא בגמרא, דליכא מגו. אבל קשה: דמיתני מדיקא, והוה ליה
לאותוי מרישא. דקתני (כתובות יב,ב) בתולה אלמנה מן האירוסין כו' ויש להן טענת בתולין. ועל כרחק לענין כתובה איירי, דלאוסרה עליו — אפילו מן הנשואין נמי יש לה טענת בתולין, כיון
דכנסה בחוקת בתולה, כדמוכח לקמן (יב,ב). דפריך: ויחוש שמוא תחתיה וינתנה! **מאי** לאו דקא טעין טענת פתח פתוח — וביהודה אף על גב דאיכא חוקה לא מהדימן, כדפירש בקונטרס. אי
נמי: כיון דמתיידד עמה — ודאי בא עליה, דלא מוקי איניש אנפשיה. ואף על גב דגבי יבמה אמרין (יבמות קיא,ב) דעד שלשים יום מוקי אנפשיה — רוב פעמים לא מוקי אנפשיה אפילו שעה
אחת, דעל דעת כן מתיידד ונמנה, ואיתרע חוקה.

לא דקא טעין טענת דמים — דהויא טענה ברורה, מדאין סדינן מלוכלכים בדם. ונראה דבטענת פתח פתוח וטענת דמים דשמעתין, איירי שהיא טוענת שהוא בא עליה באירוסין, או אומרת
בתולה הייתי. ואם תאמר: ונהימנא ליהודה במגו דאי בעיא אמרה משארסתי נאנסתי דנאמנת לרבנן בגמרא, דספקין לקמן (יג,א) כותחיה ויש לומר: דאינה מודה בריען שנבעלה מאחר.
ועוד: דאין זה מגו, דמיפסלא נפשח מכוהונה. אבל קשה: דלדינמא במגו דאי בעיא אמרה מוכח עץ אני, אפילו לרבנן דלקמן (יא,ב) דאמר מוכח עץ כתובתה מנה, דאין זה מגו דאינה רוצה
להפסיד כלום מכתובתה — מכל מקום נאמנת במגו, דאי בעיא אמרה מוכח עץ אני תחתיה, ונסתחפה שדרוה! לכך נראה דהוי מגו במקום חוקה, דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה. אף על
גב דבעיא היא בפרק קמא דבבא בתרא (הב) אי אמרין מגו במקום חוקה או לא, שמוא חוקה דכאב עריפא. ואי לא אמרין מגו להוציא — אתי נמי שפיר.

גט בריתות כותב לאשתו — שאם ימות במלחמה ידא גט מיום כתיבתו. ודרי מת אוריה
במלחמה. דכתיב — במלחמת שאול "ואת אחיך" כו', ודוד למד משי אביו לדחוגי שאף
היוצאין למלחמותיו עשין כן. דברים המעורבים בינו לביתו — אלו קדושין. תקח —
תטול מבניהם על ידי גט. **אף** אמן נמי תנינא — דטעין "פתח פתוח מצאתי" אסרה עליו,
ולא אמרין לא קים ליה. איקרוהי דעתא — עד

שני בשבת הבאה. ולמאי — קפדי רבנן אי
מקראא דעתיה. ניתב לה — מה לנו להפסידה?
והרי הוא נותן מדרת. **אלא לאו לאוסרה** — הוא
דקפדינן, שלא יקרר דעתו ויקיים את האסורה
לו. אלמא, כי אתי וטעין — אסרין לה עליה.
טענת דמים — דטענה מבוררת היא, וליכא
למימר לא קים ליה. אבל בפתח פתוח — אימא
לך לא קים ליה. להפסידה כתובתה — על פי
עצמו, וטעמא לקמן מפרש: חוקה אין אדם טורח
בסעודה ומפסידה. **האובל אצל חמיו** — בימים
שבין אירוסין לנשואין. אין יכול לטעון טענת
בתולים — כשתכנס לחופה. מפני שמתידד
עמה — ביהודה היו מיתדין אותם כדי שיהא
לבו גס בה. ביהודה **אמאי לא** — האומר פשיטא
לי שלא באתי אליה, והוא דאי נמאחר וינתה —
שויה עליה תחילה דאסורא, מה לי לגליל מה
לי יהודה. **אלא לאו להפסידה כתובתה** —
וביהודה לא מפסידה על פיו, דאמרין הוא בא
עליה בארוסין, ובגליל מצי טעין, דהא לא
נתייחד. **מאי לאו דקסעין טענת פתח פתוח**
מצאתי — דאף על גב דאין עדים דבר זה ולא
טענה מוכחת, נאמן עליה סמכין. דאמרין: אי
לאו דקשטא הוא — לא היה מפסיד סעודתו.
ואם היה שונאה — מתחלה היה מגרשה, ולא

טרח בסעודת נשואין. ומיהו, ביהודה לא מהדימן, שמוא בעל ימי אירוסין ושבח, או הריה
בה מתוך חבתה, ולא ידע ששירב בתוליה. **לא דקא טעין טענת דמים** — לעולם אימא
לך: דבר שאינו יכול לברור — אינו נאמן להפסיד כתובתה. ודיקא דמתניתין, דרייקין
הא בגליל מצי טעין — דטעין טענת דמים. ובגן שהיו להם שושבינים שנמששו אותן,
ולא נעשית אונאה דבר, ולא ראה ואיבר, וטענה ברורה היא.

חכמים
היתר. אבל מכל מקום כתובתה הפסידה, אף על פי שיש לנו לומר שהוא טועה בפתח פתוח, דאית לן למימר אוקי ממונא בחוקת מריה. וקשה: דאמאי מפסידה כתובתה? והא היה ספק ספיקא;
ספק אי הוא בקי בפתח פתוח אם לאו, ואם תמצא לומר פתח פתוח דהוה — ספק באונס ספק בריען, דאפילו אשת כהן באונס לא מפסידה כתובתה ואין לומר דאפילו בספק ספיקא מפסידה
כתובתה משום דמוקמינן ממונא בחוקתיה — דהא לקמן (יב,ב) גבי "משארסתי נאנסתי", והוא אומר "לא כי אלא עד שלא ארסתיך נאנסת היה מקחי מוקח טעות", ואיכא מאן דמפרש לקמן
(יא,ב) מוקח טעות ממאנתים, אבל מנה אית לה. אלמא משום דבאותו מנה היו ספק ספיקא — לא מפסידה; דספק קודם שנתארסה ספק אחר שנתארסה, ואם תמצא לומר אחר שנתארסה —
אימור דאפילו ספק ספיקא מפסדה — אמאי אית לה אפילו מנה? ויש לומר: דלא חשיב ספק ספיקא כהאי גוונא, משום דהאי ספיקא שומר באונס היה — דא חשיב
ספיקא גמורה למיתב לה כתובה, דאימור קודם שנתארסה נאנסה. והשטא אתי שפיר הא דחנן במתניתין (כתובות יג,א). היא אומרת "מוכת עץ אני", והוא אומר "לא כי אלא דרוסת איש
את" וקאמר רבי יהושע שאינה נאמנת ומפסדת כתובתה, אי לרבי יוחנן — מנה, אי לרבי אלעזר — ולא כלום. ואף על גב דהוי ספק ספיקא; ספק מוכח עץ ויש לה כתובה, ואפילו אם תמצא
לומר דרוסת איש — אימור תחתיה נאנסה ונסתחפה שדרוה ויש לה כתובה. אלא דהאי ספק באונס לא חשיב ספק, ב) דאימור קודם שנתארסה נאנסה. ועוד אומר רבינו יצחק: דמוכת עץ לא
שכיח. דהא דאמרין (כתובות לז,ב): כולוה נמי חבטי מיהבטן — היינו אליבא דרבנן בגמרא, אבל רבי יהושע שמעינן דלית ליה טעמא דמיהבטן, דקאמר התם (לקמן לו,א): חרשת ושוטה
יש להן טענת בתולין, והיינו משום דסבירא ליה דחבטא לא שכיחא. **מאי** לאו דקא טעין טענת פתח פתוח — נראה לפרש דקסלקא דעתיה דבטענת דמים ליכא למיחש לאיקרוהי דעתא,
דכיון דליכא דם לבו נוקפא ואין מתקרי. אבל בפתח פתוח — איכא למיחש שמוא יתקרי. **נאמן** להפסידה כתובתה — אומר רבינו יצחק: דשמואל מודה שפיר דאנאן לאוסרה עליו. ולהפסידה
כתובתה איצטענין ליה לאשמעין, דלא תימא דלא אית נאמן, אף על גב דקים ליה בפתח פתוח דינמא במודי ספק ספיקא כהאי גוונא, משום דהאי ספיקא שומר באונס היה — דא חשיב
לאוסרה לרבותא, וכל שכן דנאמן להפסיד כתובתה, כדמוכח הסוגיא דלעיל. ומיהו, בירושלמי משמע דלרבי אלעזר אינו נאמן להפסיד כתובתה. **אבל** בגמרא מצי טעין — ואם תאמר:
מנא ליה? דלמא ביהודה נאמנת לומר שבא עליה באירוסין ולא בגמרא, אבל כשטוענת בתולה הייתי — בגמרא נמי מהדינמא? ויש לומר: דמשמע ליה אינו יכול לטעון טענת בתולים בכל ענין,
בין שאומרת שבא עליה מן האירוסין בין שאומרת פתח נעל מצא. דביהודה נאמנת במגו דאי בעיא אמרה באירוסין בא עליה. ולא בגמרא, דליכא מגו. אבל קשה: דמיתני מדיקא, והוה ליה
לאותוי מרישא. דקתני (כתובות יב,ב) בתולה אלמנה מן האירוסין כו' ויש להן טענת בתולין. ועל כרחק לענין כתובה איירי, דלאוסרה עליו — אפילו מן הנשואין נמי יש לה טענת בתולין, כיון
דכנסה בחוקת בתולה, כדמוכח לקמן (יב,ב). דפריך: ויחוש שמוא תחתיה וינתנה! **מאי** לאו דקא טעין טענת פתח פתוח — וביהודה אף על גב דאיכא חוקה לא מהדימן, כדפירש בקונטרס. אי
נמי: כיון דמתיידד עמה — ודאי בא עליה, דלא מוקי איניש אנפשיה. ואף על גב דגבי יבמה אמרין (יבמות קיא,ב) דעד שלשים יום מוקי אנפשיה — רוב פעמים לא מוקי אנפשיה אפילו שעה
אחת, דעל דעת כן מתיידד ונמנה, ואיתרע חוקה.

לא דקא טעין טענת דמים — דהויא טענה ברורה, מדאין סדינן מלוכלכים בדם. ונראה דבטענת פתח פתוח וטענת דמים דשמעתין, איירי שהיא טוענת שהוא בא עליה באירוסין, או אומרת
בתולה הייתי. ואם תאמר: ונהימנא ליהודה במגו דאי בעיא אמרה משארסתי נאנסתי דנאמנת לרבנן בגמרא, דספקין לקמן (יג,א) כותחיה ויש לומר: דאינה מודה בריען שנבעלה מאחר.
ועוד: דאין זה מגו, דמיפסלא נפשח מכוהונה. אבל קשה: דלדינמא במגו דאי בעיא אמרה מוכח עץ אני, אפילו לרבנן דלקמן (יא,ב) דאמר מוכח עץ כתובתה מנה, דאין זה מגו דאינה רוצה
להפסיד כלום מכתובתה — מכל מקום נאמנת במגו, דאי בעיא אמרה מוכח עץ אני תחתיה, ונסתחפה שדרוה! לכך נראה דהוי מגו במקום חוקה, דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה. אף על
גב דבעיא היא בפרק קמא דבבא בתרא (הב) אי אמרין מגו במקום חוקה או לא, שמוא חוקה דכאב עריפא. ואי לא אמרין מגו להוציא — אתי נמי שפיר.

49 לא, יתכן שטענת 'פתח פתוח מצאתי' אינה אוסרתו עליו, כיון
50 שאינו בקי בכך, ושלא כדברי רבי אלעזר.

51 עד עתה התבארה דעת רבי אלעזר, שהאומר פתח פתוח מצאתי
52 נאמן לאסרה עליו אפילו ללא עדים מדין 'שויא אנפשיה חתיכה
53 דאיסורא', אך להפסידה כתובתה אינו נאמן משום שאין לו עדים
54 על כך. עתה מביאה הגמרא דעה החולקת וסוברת שנאמן גם
55 להפסידה כתובתה: **אמר רב יהודה, אמר שמואל, האומר פתח**
56 **פתוח מצאתי, נאמן לאסרה עליו ואף להפסידה כתובתה, וכתעם**
57 **שיבואר להלן (י) שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה.**
58 שואלת הגמרא: **אמר רב יוסף, מאי קא משמע לן – מה חידש**
59 **שמואל בדין זה, הלא תנינא בן במשנה (ב), האוכל אצל חמיו**
60 **בארץ יהודה סעודת אירוסין שלא בעדים – ואין לו עדים שלא**
61 **נתייחד עם ארוסתו, אינו יכול למעון מענת בתולים אחר הנישואין,**
62 **מפני שמנהגם היה שמתייחד עמה בשעת סעודת האירוסין, כדי**
63 **שיזא ליבו גס בה, ומסתבר שלא זינתה עם אחר אלא שהארוס**
64 **עצמו בא עליה כשהתייחדו ולכך אין לה בתולים.** ומשמע מדברי
65 המשנה שדווקא ביהודה הוא דלא מצי מעין – אינו יכול לטעון
66 טענת בתולים, כיון שהיו מתייחדים בעת האירוסין, הא – אבל
67 בארץ הגליל שאין נוהגים להתייחד קודם הנישואין, מצי מעין –
68 יכול לטעון שלא מצא לה בתולים, ויש לברר, למאי – לגבי מה
69 יכול לטעון כן, אי כדי לאפקרה עליו כיון שזינתה תחתיו, אם כן
70 ביהודה למאי לא – מדוע בארץ יהודה אינו נאמן לטעון שלא בא
71 עליה בשעה שנתייחדו, והרי אדם יכול לאסור על עצמו כל דבר
72 מדין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא', וכיון שטוען בבירור שלא
73 בא עליה ומכל מקום היתה בעולה, נמצא שלדבריו ודאי זינתה,
74 ואסרה על עצמו. **אלא לאו – על כרחך שדין זה שחילקה המשנה**
75 **בין יהודה לגליל היינו לענין להפסידה כתובתה, ודקא מעין מענה**
76 **– וטענתו היא שנשאה בחזקת בתולה ומצאה בעולה, והרי זה**
77 **מקח טעות ויכול להוציאה בלא כתובה, ופאי לאו – האם אין**
78 **מדובר אף באופן דקא מעין מענה פתח פתוח מצאתי, ולא רק**
79 **כשטוען שלא מצא לה דם בתולים, ועם זאת נאמן להפסידה**
80 **כתובתה, ומבואר כדברי שמואל שבמקום שאין נוהגים להתייחד**
81 **קודם הנישואין נאמן החתן לומר שמצא פתח פתוח להפסידה**
82 **כתובתה, ואין חוששים שהוא משקר, כיון שאין אדם טורח**
83 **בסעודה ומפסידה, ואם כן מה חידש שמואל בדבריו.**
84 משיבה הגמרא: **לא – מהמשנה לא מוכח חידושו של שמואל, כיון**
85 **שאפשר להעמיד את המשנה דווקא באופן דקא מעין מענה דמים**
86 **– שטוען שלא מצא דם בתולים בביתא ראשונה, והיו שם**
87 **שושבינן שבדקו וראו שלא היה דם בשעת ביאה, ומשום כך נאמן**
88 **בגליל להפסידה כתובתה, שהרי יש עדים שלא היתה בתולה וורק**
89 **ביהודה אינו נאמן כיון שהתייחד עמה בזמן האירוסין, ומן הסתם**
90 **בא עליה, אבל היינו יכולים לומר שהטוען פתח פתוח מצאתי**
91 **אינו נאמן להפסידה כתובתה, כיון שאי אפשר לברר דבר זה**
92 **בעדים וחוששים שהוא משקר, ולכך הוצרך שמואל לחדש ולומר**
93 **שאפילו בטענת פתח פתוח מצאתי נאמן להפסיד כתובתה, משום**
94 **חזקה שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה.**
95

1 **כל היוצא להלחם במלחמת בית דוד, גט בריתות בותב לאשתו,**
2 **ונותן לה אותו בתנאי שאם ימות במלחמה יחול הגט משעת**
3 **כתיבתו ותהיה מותרת להנשא לאחר, דכתיב במלחמת שאול**
4 **בגלית שהיו אחי דוד במלחמה, ושלח ישי את דוד בנו לדרוש**
5 **בשלומו, ואמר לו ואת אחיך תפקד לשלום –]** ונשיגח לדעת את
6 **שלומם] ואת ערבתם תקח' (שמואל א' יז יח), ומבארת הגמרא מאי**
7 **ואת ערבתם תקח, תני –]** שנהו רב יוסף, שאלו הם דברים
8 **המפורסין בינו לבניה – קידושי נשותיה, שכביכול יכול את**
9 **הקידושין ויבטלם על ידי גיטי בריתות שיכתבו אחיו לנשותיה,**
10 **ואף דוד למד מאביו להנהיג כן במלחמותיו שכל היוצא למלחמה**
11 **יתן לאשתו גט על תנאי, ואף אוריה החתי כתב גט כזה לבת שבע**
12 **אשתו, וכיון שאבן מת לבסוף במלחמה, התברר למפרע שבשעה**
13 **שדוד בא עליה כבר היתה מגורשת מאוריה החתי, ולכך היתה**
14 **מותרת לדוד.**

15 עתה מביאה הגמרא ראייה לדינו של רבי אלעזר שהאומר פתח
16 פתוח מצאתי נאמן לאסרה על עצמו, ואין אומרים כיון שבחור
17 הוא, שמא אינו בקי בפתח פתוח: **אמר אביי, אף אן נמי תנינא –**
18 **אף אנו שנינו כדעת רבי אלעזר, שנאמן לומר פתח פתוח מצאתי,**
19 **שהרי שנינו במשנה (ב) שבתולה נשאת ליום הרביעי, והטעם**
20 **מבואר שם משום שבת דין יושבים בשני וחמישי בשבת, ואם**
21 **ישאנה ביום רביעי ותהיה לו טענת בתולים, ישכים לבית דין**
22 **למחרת ויטען זאת. ומשמע מדברי המשנה, ליום רביעי, אין –**
23 **בתולה נשאת, אבל ליום חמישי, לא – אינה נשאת, מאי מעבא –**
24 **מדוע אינה יכולה להנשא ביום החמישי, הרי אם תהיה לו טענת**
25 **בתולים יוכל לבא לבית דין ביום שני שלאחריו, הרי זהו משום**
26 **שחוששים לאיפקורי דעתא – שמא עד יום שני תתקרב דעתו ולא**
27 **יפקיד עוד על מה שלא מצא בתולים ולא יבא לטעון כן. ויש**
28 **לברר, למאי – לגבי מה חששו חכמים שמא תתקרב דעתו, ומה**
29 **איכפת לנו שלא יבוא לבית דין, אי למיתב לה כתובה – אם החשש**
30 **הוא לגבי כתובה, שבאופן שלא מוצא לה בתולים לפי האמת הוא**
31 **פטור מלתת כתובה, ואם ימתין עד יום שני שלאחריו תתקרב**
32 **דעתו, ויתן לה כתובה שלא כדין, מה בכך, הלא כיון שאינו מקפיד**
33 **על ממונו, ניתב לה – יתן לה כתובתה כרצונו, ומדוע יתקנו**
34 **חכמים מחמת כן שצריך לשאת את הבתולה דווקא ביום רביעי.**
35 **אלא ודאי החשש הוא לענין לאפקרה עליו, ודקא מעין מענה –**
36 **שהוא טוען שלא מצא לה בתולים והיא אסורה עליו מספק שמא**
37 **זינתה לאחר הקידושין, שבוה חששו שאם לא יבא לבית דין מיד**
38 **למחרת, שמא תתקרב דעתו ולא יגרשה, ויקיימנה באיסור, ופאי**
39 **לאו – האם אין הכוונה שראייתו שאינה בתולה משום דקמעין**
40 **מענת פתח פתוח מצאתי ולא היו לה בתולים, ומוכח כדברי רבי**
41 **אלעזר שהטוען פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה, ואין אומרים**
42 **שמא אינו בקי בכך.**

43 דוחה הגמרא ואומרת: **לא – אין המשנה עוסקת בטוען פתח פתוח**
44 **מצאתי, אלא מדובר באופן דקמעין מענת דמים – שטוען שלא**
45 **מצא דם בתולים בביתא ראשונה, שבענין זה הכל בקיאים, וכיון**
46 **שהוא נאמן בטענה זו, גזרו שלא לישא אשה ביום חמישי, כדי**
47 **שלא תתקרב דעתו וימנע מלבוא לבית דין, אבל באשה שאין לה**
48 **דם בתולים, או שאבדה לו המפה ואינו יודע אם היה לה דם או**

היצר-הרע בטבעו הוא יקר וחביב בעיני עצמו במאוד כו'.

ממאמר י"ב תמוז, ה'תשכ"ז

בערב שבת אחר חצות שאז מתחיל עניין השבת, צריכים להודות על ההצלה מכל הסכנות שישנן בהתעסקות בעובדין דחול בעולם הזה התחתון במשך ימות החול.

ממאמר י"ב תמוז, ה'תשכ"ז

כתובת אשה הוא מדאורייתא, וחכמים סוברים שכתובת אשה
מדברי סופרים.
מבררת הגמרא: ומאי חזית דאפכת בתרייתא, איפוך קמייתא – מה
ראית להפוך את השיטות שבברייתא האחרונה, שמא יש להפוך
את השיטות שבברייתא הראשונה, ולומר שרבן שמעון בן
גמליאל סובר שחייב כתובה הוא מדרבנן.
מבארת הגמרא: משום דהא שמעינא ליה – שהרי שמענו לרבן
שמעון בן גמליאל דאמר במקום אחר שכתובת אשה מדאורייתא
היא, ויש להפוך אף את השיטות שבברייתא האחרונה, כדי שגם
בה יתבאר שכן היא דעתו. מבארת הגמרא היכן מצינו כן: דתנן
במשנה (להלן ק), הנושא אשה בקפוטקא (שם מקום), וגירשה
בארץ ישראל, נותן לה סכום כתובתה ממעות ארץ ישראל, ואף
על פי שהתחייב לה מעות קפוטקא שהם גדולות יותר, מכל מקום
כיון שכתובת אשה מדרבנן הקילו חכמים בתשלומיה, רבן שמעון
בן גמליאל חולק ואומר, נותן לה ממעות קפוטקא, משום שלדעתו
כתובת אשה מן התורה, וחייבו אליה הוא כמו הלואה, שאם
התחייב בסוג ממון מסוים עליו לפרוע בו, ואף כאן עליו לפרוע
במעות קפוטקא, וכיון שמבואר במשנה שרבן שמעון בן גמליאל
כתובת אשה מן התורה, יש לשנות את הברייתא באופן שגם בה
יבואר כן.

תירוצ נוסף ביישוב הסתירה בדברי רבן שמעון בן גמליאל: ואי
כעית אימא, שאין צורך לשנות את דברי הברייתא, אלא בולה –
כל הברייתא, דברי רבן שמעון בן גמליאל היא, וחסורי מיחוסא
וחקי קתני – חסרה היא הברייתא ויש להוסיף בה מילים, וכך יש
לשנות בה, מכן סבבו חכמים לכתובת אשה מן התורה, אמנם זהו
בבבולה, אבל כתובת הנושא אלמנה אינה מדברי תורה אלא מדברי
סופרים, שרבן שמעון בן גמליאל אומר כתובת אלמנה אינה מדברי
תורה אלא מדברי סופרים. ולפי גירסא זו נמצא שדעת רבן שמעון
בן גמליאל גם בברייתא זו שכתובת בתולה מן התורה, וכמבואר
במשנה.

הגמרא מביאה מעשים שונים בטענת בתולים: ההוא דאיתא לקמיה
דרב נחמן – מעשה בחתן שבא לפני רב נחמן, ואמר ליה לרב נחמן,
פתח פתוח מצאתי באשתי, שלא היתה בתולה. אמר ליה רב נחמן
לאנשי, אפכוהו בופרי – הלקוהו במקלות העשויות מענפי דקל
שיש בהן קוצים, משום שבטענתו 'פתח פתוח מצאתי' מוכח שהוא
בקי מהו פתח פתוח, ובודאי הוונת מהעיר 'מכרבתא' חביטא ליה
בקי חבטות ושוכבות לפניו תמיד לנות, ועל ידי כך הוא בקי מהו
פתח פתוח, והחשוד על הזנות צריך להלקותו.
מקשה הגמרא: והא רב נחמן עצמו הוא דאמר לעיל שהאומר פתח
פתוח מצאתי מהימן, וכיון שלא אמר שם שצריך להלקותו, משמע
שאינו נחשד על הזנות בטענה זו. מתרצת הגמרא: אמנם מהימן
לאסרה עליו ולהפסידה כתובתה ואפילו אם הוא בחור, אלא
שמכל מקום בחור שיועד להבחין בין פתח פתוח לפתח נעול,
נחשד על הזנות ומפסיקין ליה בופרי, והטעם שלעיל לא אמר זאת
רב נחמן בדבריו, משום שלא עסק שם אמר לגבי נאמנותו.
מביאה הגמרא תירוצ נוסף: רב אחא משני – מתרץ את דברי רב
נחמן באופן אחר, שבאמת במעשה שבא לפני רב נחמן לא
האמינו, וטעם החילוק, כאן – במעשה זה שרב נחמן לא האמינו,
מדובר בקבור, שאינו בקי בפתח פתוח ואינו נאמן, ומה שאמר
מ'ברכתא חביטא ליה' כוונתו בלשון בתמיה, וכי זונות חבוטות
לפניו כדי שיהיה בקי בכך, ואמר להלקותו משום שהעיו פניו
לומר שמצא פתוח פתוח, ואילו כאן – דברי רב נחמן שאמר לעיל
שנאמן, מדובר בקבור, שבוין שאין זו בעילתו הראשונה והוא בקי
בפתח פתוח, נאמן לאסרה ולהפסידה כתובתה, וגם אין טעם
להלקותו משום שאין בדבריו העזות פנים.

הגמרא מביאה את טעמו של שמואל שאדם נאמן לומר פתח
פתוח מצאתי: אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון
בן אלעזר, חכמים הם שתקנו להם לבנות ישראל 'כתובה', לכתולה
תקנו מאתים זהו, ולא למנה או גרושה מן הנשואין תקנו מנה – מאה
זה, שכל הנושא אשה מחויב בדבר, שאם ימות או יגרשנה תגבה
כתובתה מנכסיו, והם – חכמים עצמם האמינוהו לבעל, שאם אמר
פתח פתוח מצאתי, ולא היתה בתולה, נאמן להפסידה כתובתה,
ואף שאין לו עדים.

תמזהה הגמרא: אם בן, מה הוצילו חכמים בתקנתם שתקנו לה
כתובה, והרי כל אדם יכול לפטור את עצמו מחיוב כתובה על ידי
שיטען בשקר שפתח פתוח מצא.

מתרצת הגמרא: אמר רבא, אין לחשוש לכך, משום שהוקה היא
שאין אדם מוכיח כסעודה של נישואין, ומפסידה בטענת שקר שלא
היתה בתולה, אלא אם היה שונאה מתחילה לא היה טורח כלל
בסעודת נישואין כדי לגרשה מיד לאחר מכן, אלא היה מגרשה
לאחר האירוסין. ועל כרחק שאינו טוען כן בשקר מחמת שנאה
אלא אמת בדבריו שמצא פתחה פתוח, ולכן האמינוהו חכמים.

אגב המבואר כאן שכתובת אשה מתקנת חכמים, מביאה הגמרא
ברייתא נוספת בענין זה: תנא בברייתא, הואיל ותקנת כתובה קנס
חכמים הוא, לכך לא תגבה האשה את הכתובה ולאחר גירושה או
לאחר מיתת בעלה אלא מן הדיבורית – קרקע גרועה, הקשה
לעבוד ולזרעה. והיינו שאם יש לבעל קרקעות עדיית
[משובחת] בינונית ודיבורית, יכול לתת לה את שווי כתובתה
מהקרקע הגרועה ביותר.

תמזהה הגמרא על לשון הברייתא שהכתובה היא 'קנס חכמים':
'קנסא', בתמיה, מאי קנסא – מה פשע הבעל שמחמת כן קנסוהו
חכמים. משיבה הגמרא: אלא אימא – אמור שכוונת התנא, הואיל
וחיוב כתובה תקנת חכמים הוא, לא תגבה אלא מן הדיבורית.
מביאה הגמרא את סיום הברייתא: רבן שמעון בן גמליאל אומר,
כתובת אשה מן התורה היא.

הגמרא מקשה סתירה מברייתא זו לברייתא אחרת. מקשה
הגמרא: ומי אמר רבן שמעון בן גמליאל חכי, שכתובת אשה מן
התורה, ותנא בברייתא, נאמר בתורה לגבי אדם שפיתה נערה
ובא עליה, שחייב לישא אותה, אמנם אם אביה ממאן ליתן אותה
לו לאשה, אזי ישלם לה ממון, וחייבו הוא 'כסף י שקל' כמחר
הבתולה' (שמות כב טז). אמנם לא התפרש מהו שיעור 'מהר'
הבתולה, ומפרשת הס ברייתא שיש ללמוד מהפסוק שיהא כסף זה,
שנותן לנערה המפותה, כשיעור 'מהר' הבתולה' שאמרה התורה
לגבי האונס את הבתולה, שנאמר 'ותן האיש השכב עמה לאבי
הנערה חמשים כסף' (דברים כב טז), ואף המפתה נותן סכום זה.
ממשיכה הברייתא ודורשת אף את דין האונס מדין המפתה,
ומאידך יש להקיש שיהיה 'מהר' הבתולה' האמור לגבי אונס, כזה
– כדין הנאמר במפתה, שכשם שלגבי מפתה אמרה התורה 'כסף
י שקל', ומלשון 'י שקל' משמע שיהיו אלו שקלי כסף ולא מעות
כסף, אף חמשים כסף האמורים באונס יהיו בשקלי כסף ולא
במעות. וממשיכה הברייתא: מכן – מפסוק זה אף סבבו חכמים
לכתובת אשה שהיא מן התורה, שהרי 'מהר' הוא לשון נדוניה
שנותנים לאשה בכתובתה, וכיון שכתבה התורה את תשלום
המפתה בלשון 'מהר' הבתולה', באה התורה לרמז בכך שדין
'מהר' [כתובת אשה] הוא מן התורה. רבן שמעון בן גמליאל חולק
ואומר, כתובת אשה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים, שתקנו
חכמים כתובה לאשה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. וזהו
שלא כמבואר לעיל בשמו שכתובת אשה מן התורה.
מתרצת הגמרא: איפוך – יש להפוך את שיטות התנאים
שבברייתא האחרונה, שרבן שמעון בן גמליאל הוא האומר שדין

כתובות. פרק ראשון - בתולה נשאת דף י עמוד ב - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזלץ)"
תוספות

בתולה אלמנה גרושה וחלוצה - נראה לפרש דלרבותא נטק חלוצה. דסליקא דעתך
אמינא: כיון דשומרת יבם לא מיחסרא בנסיח לחופה, שהרי יבמה יבא עליה בעל
כרחיה, והוא אמינא דכנשוואה דמיא, קמשמע לך. **אלמנה** דכתיבא באורייתא מאי איכא
למימר - היא ליכא למימר דתפשוט מהבא דכתובת אלמנה מנה מדאורייתא - דהא מנה
לא היה בימי משה, דלא הוכירה תורה אלא בכר.

והא דאמרין בבכורות (הא): משה רבינו נאמן
היה ובקי בחשבונות, אלא שמנה של קודש כפול
היה - לא שהיה מנה בימי משה, אלא כלומר:
כמו שמנה של קודש בימי יחזקאל כפול היה -
כך היה כבר של קודש כפול בימי משה.
ותנא רב יוסף אשור זו סליקא ומי הואי -
פירש בקונטרס: ומי הואי בבריאת עולם? ובלא רב
יוסף מ'אשור' וכן מ'מש' לא מצי למפיק,
דמצית למימר דאשור וכוש שם המזרח ולא שם
העיר, ומימות עולם היה שמם כך. אבל קשה:
דמאי מיימי מאשור? דאשור, אף על גב דלא היה
בבריאת עולם, כיון דהוא בימי משה - שפיר היה
ליה למכתב, אבל מנה לא היה לו לכתוב, כיון
שעדיין לא היה בדורו ונראה לרבינו יצחק לפרש:
דסליקא אשור משה מי הואי? דקים ליה דסליקא
לא היה בימי משה, וסביב סליקא דולך דחלק.
ולא אצל אשור שהיה בימי משה.

אמר רב אבל תמרים אל יורה - ואם תאמר:
דבפרק שלשי דבריות (יג.) (אמר רב
הונא) אמר רב: הלכה כרבי אלעזר, דאיתו מחייב
על שאר משכרין אלא על היין בלבדו ויש לומר:
אף על גב דלא מחייב על ביאת מקדש - אסור
לחורות. וחכי נמי משמע בסוף פרק "אלו מומין"
(בכורות מה.) דפסול לעבודה למאן דלא מחייב
אשאר משכרין, אף על גב דעבודה לא אחיל -
הוא הדין נמי דאל יורה.

מטבילין

גיהוין שלנו ככבוס שלהם. ואי אמרת נעבד גיהוין
- מעבדא ליה חומרתא. והוא דאתא לקמיה דרבן
גמליאל בר רבי, אמר ליה: רבי, בעלתי ולא מצאתי
דם. אמרה ליה: רבי, עדיו בתולה אני. אמר להן:
הביאו לי שתי שפחות, אחת בתולה ואחת בעולה.
הביאו לה, והושיבן על פי חבית של יין. בעולה -
ריחה נודף, בתולה - אין ריחה נודף, אף זו הושיבה,
ולא היה ריחה נודף, אמר לו: לך זכה במקדש.
ונבדוק מעיקרא בגווה? גמרא היה שמיע ליה, מעשה
לא היה חוי, וסבר דלמא לא קים ליה בגווה דמלתא
שפיר, ולא אורח ארעא לולולי בבגות ישראל. והוא
דאתא לקמיה דרבן גמליאל הוקן, אמר לו: רבי,
בעלתי ולא מצאתי דם. אמרה לו: רבי, ממשפחת
דורקטי אני, שאין להן לא דם נדה ולא דם בתולים.
בדק רבן גמליאל בקרובותיה ומצא דבריה. אמר לו:
לך זכה במקדש, אשריך שזכותי למשפחת דורקטי.
מאי דורקטי - דור קטוע. אמר רבי חנינא: תנחומים
של הכל נחמנו רבן גמליאל לאותו האיש. דתני רבי
חייא: כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים
לאשה. ותנא משום רבי מאיר: כל אשה שדמיה
מרויבין - בגיה מרויבים. אתמר, רבי ירמיה בר אבא
אמר: "זכה במקדש" אמר ליה. ורבי יוסי בר אבין

אמר: "נתחייב במקדש" אמר ליה. בשלמא למאן דאמר "נתחייב" - היינו דרבי חנינא, אלא
למאן דאמר "זכה" - מאי זכותא? דלא אתי לידי ספק נדה. והוא דאתא לקמיה דרבן,
אמר ליה: רבי, בעלתי ולא מצאתי דם. אמרה לו: רבי, עדיו בתולה הייתי, ושני בצורת
היה. ראה רבי שפניהם שחורים, צוה עליהן והכניסום למרחץ, והאיכילום והשקום, והכניסום
לחדר, פעל ומצא דם. אמר לו: לך זכה במקדש. קרי רבי עליהם: "צפר עוירם על עצמם יבש
היה כעץ". משנה בתולה פתופתה מאתים ואלמנה מנה. בתולה, אלמנה, גרושה, וחלוצה
מן האירוסין - פתופתן מאתים, ויש להן מענת בתולים. גמרא מאי אלמנה? אמר רב חנא
בגדתא: אלמנה - על שם מנה. אלמנה מן האירוסין מאי איפא למימר? אידי דהא קרי לה
אלמנה - הא נמי קרי לה אלמנה. אלמנה דכתיבא באורייתא מאי איפא למימר? דעתידין
רבנן דמתקני לה מנה. ומי פתב קרא לעתיד? אין, דכתיב: "איש הנדה השלישי חדקל
הוא תחולק קדמת אשור", ותנא רב יוסף: אשור זו סליקא. ומי הואי? אלא דעתידה, הכא
נמי - דעתידה. ואמר רב חנא בגדתא: מטר משקה, מרה, ומזבל, ומעדר, וממשיך. אמר
רבא בר רבי ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיא: מאי קרא - "תלמיה רוח נחת דודיה"
ברביבם תמננה צמחה תברך. אמר רבי אלעזר: מזבח - מזית, ומזין, מחבב, מכפר. היינו
מכפר היינו מזית! מזית גזירות ומכפר עונות. ואמר רב חנא בגדתא: תמרי משחנן, משכנן,
משלשן, מאשנן ולא מפנקן. אמר רב: אכל תמרים אל יורה. מיתביב: תמרים, שחרית
וערבית - יפות, במנחה - רעות, בצעהרים - אין פמזותן. ומבטלות שלשה דברים: מחשבה
רעה, וחולי מעים, ותחתונות! מי אמרין דלא מעלו? עלויי מעלו, ולפי שעתא טרדא. מידי
דתיה אחמרא, דאמר מר השותה רביעית יין אל יורה. ואיפעיית אימא: לא קשיא: הא -

מקמי נהמא, הא - לבתר נהמא. דאמר אביי, אמרה לי אם: תמרי מקמי נהמא - פי נהמא לדיקולא, פתר נהמא - פי עברא
לרשא. דשא, אמר רבא: דרך שם. דנהא, אמר רבא: דרך גג. פוריא, אמר רב פפא: שפרין ורבין עליה. אמר רב נחמן בר יצחק:
אף

גיהוין - לשיקיי, באבן חזכית. כביבס שלהן - שהיו מימיהם יפים לכבס, או סמנין
יפים היו להן לכבס. ובביבס שלנו אין הבגד מלובן עד שיהיה מנוהך. מעבדא ליה
חומרתא - שפשוף האבן מעביר את הדם. חומרתא - אבן, כדאמרין בגיטין (סבג),
ונודרר בחומרתא דנפק מיניה, אבן הנמצאת באמה ממתת חזלי. ריחה נודף - מפיה
מריחין ריח היין שנכנס לה דרך פתח הפתוח.
גמרא הוה שמיע ליה - שעשו כן לבנות יבש
גלעד, במסכת יבמות (סב). דור קטוע - שאין
להם לא דם נדה ולא דם בתולים. יין לאשה
- למחר לה הריון. נתחייב במקדש - על כרחך
תקבל חובה הבאה לך במקדש, לשון: אין חבין
לאדם (כתובות יא.א) - דבר שהוא לרעתו קרי
חובה. שפניהם שחורים - מחמת רעבון. צפר
עוירם - דונש פירש: כמו בדק עוירם על עצמם,
ונמנח פירש: שור עורם. משנה בתולה
אלמנה וגרושה - בין בתולה שהיא אלמנה, או
גרושה או חלוצה מן האירוסין, וחורה ונשאת.
כתובתה - מן השני. מאתים - שהרי בחזקת
בתולה היא נשאת לו. ויש להם מענת בתולים
- אם לא מצאה השני בתולה - אבדה כל
כתובתה, דמקח טעות היא לו. גמרא בנראה
- דמן בגדת. על שם מנה - שאם נשאת
משנתאלמנה - אין לה כתובה אלא מנה.
דכתיב באורייתא - ועדיין לא נתקנו כתובות.
ומי כתיב קרא - לקרות על שם דבר העתיד.
זו סליקא - שם עיר. ומי הואי - העיר בגויה
בבריאת עולם, דכתיב "החולק קדמת אשור".
[מסר] - ולא מאותיות דריש הכי, אמר אלפום
סברא. מובל - את הארץ. מעדן - נתן עדנה
חיו בפירות. תלמיה - של ארץ ישראל. רוח נחת
גזירות כאשר כביבס תמננה - יורה -
הרי משקה ומרות. "תמננה" - הרי מזבל,
מעדן. וממשיך את הפירות - נפקא מלמנחה
תברך. תמננה = דישטפיר, מזית - סקלסא
דעתך. מזית עונות. מזין - בזכות הקרבנות
העולם נזון, שהקרבנות באין מן המזון וגורמין
לו ברכה. מחבב - את ישראל אל אביהם. היינו
מזית היינו מכפר - היינו מזית, היינו
מכפר? מזית גזירות - רעות מעל ישראל.
משחנן - מחממות. משלשן - לשלול. מאשנן
- מחזיקות כח. כמו "אשור ומזין" (ישעיהו א).
ולא מפנקן - אינן מרבות אסטניסא על הלב,
ובכל לשבת. אל יורה - שום הוראה, לפי
שטורדות דעתו כשיכור. שחרית וערבית יפות
- כללא דמילתא, לאחר אכילה - יפות.
שחרית, דרכן של בני אדם בפת שחרית, כדאמר
ב"המקבל" (בבא מציעא קז.) ערבית - לאחר
אכילה. במנחה רעות - שהן קודם אכילה,
לאחר שנית הצהרים. בצעהרים - לאחר
הסעודה. שאכל ושבע. אין כפומם - וטובות
יותר מערבית. לפי שאינו מעובב ביום מלילך
לשדות לבית הכסא בכל עת שירצה, אבל
בלילה טורח הוא לו. במפלות מחשבה רעה -
דאגה, לפי משמעותא את הלב, וגרוהיה שעת
אורה וצחלה היא. כי עברא לרשא - מחזיקות
את הנוף בכריח את הדלת.

אף

כתובות דף י עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש) רלא

ניהיג שְׁלָנוּ – של בני בבל, שאנו מגהצים את הבגד לאחר הכיבוס
על ידי שפשוף באבן הזכוכית, הרי זה מנקה כְּבִיבּוּס שְׁלָנוּ – של
בני ארץ ישראל, אבל כיבוס שלנו בבבל וללא גיהוץ אינו חזק
ככיבוס שלהם ואינו מנקה כראוי, ואין תועלת בכיבוס שלנו כדי
לבדוק אם היו טיפות דם בבגד. וְאִי אִמְרַתְּ נִיגְדָה נִיהוּץ – אם תאמר
שגם אנו יכולים לבדוק זאת על ידי כיבוס וגיהוץ, אין תועלת בכך,
כיון דְּמַעְבְּרָא לִיהַ חוּמְרָתָא – שפשוף האבן בשעת הגיהוץ מעביר
ומנקה גם את טיפות הדם, כך שאי אפשר לגלות על ידי כיבוס או
גיהוץ האם היו בבגד טיפות דם.

מעשה נוסף: הָהוּא דְּתָתָא – מעשה בחתן שבא לְקַמְיָה דְּרַבִּין גְּמִילָאֵל
בִּר רַבִּי, וְאָמַר לִיהַ, רַבִּי, בְּעֻלְתִּי וְלֹא מִצְאֵתִי דָם בתולים באשתי.
אָמְרָה לִיהַ האשה, רַבִּי, עֲדִינָן בְּתוּלָה אֲנִי – לא זו בלבד שהייתי
בתולה קודם הנישואין, אלא גם עכשיו לאחר בעילתו עדיין
בתולה אני, משום שלא בא עלי כראוי ולא שיבר את הבתולים.
אָמַר לָהּ רַבִּין גְּמִילָאֵל בִּר רַבִּי, הֲבִיאוּ לִי שְׁתֵּי שִׁפְחוֹת כְּנַעֲנִיּוֹת, אֶחַת
בְּתוּלָה וְאֶחַת בְּעוּלָה, הֲבִיאוּ לוֹ אוֹתָן וְהוֹשִׁיבֵנּוּ עַל פִּי חֲבִית שֶׁל בִּין
פְּתוּחָה, אוֹתָהּ הַשִּׁפְחָה שְׁהִיתָה בְּעוּלָה, הִיא רִיקָה נוֹדָף – נכנס ריח
הדין דרך הפתח הפתוח והריחוהו מפיה, ואילו השפחה הַבְּתוּלָה
אֵין רִיקָה נוֹדָף, לפי שפתחה סתומה. אָף אִשָּׁה זוֹ שאמרה שהיא
עדיין בתולה, הוֹשִׁיבָהּ רַבִּין גְּמִילָאֵל עַל פִּי חֲבִית, וְלֹא הָיָה רִיקָה
נוֹדָף, והתברר הדבר שהיא בתולה. אָמַר לוֹ רַבִּין גְּמִילָאֵל לחתן,
מוֹתֵר הִיא וְלָךְ זָכָה בְּמִקְדָּךְ.

שואלת הגמרא: מדוע היה צריך רבן גמליאל לבדוק קודם על ידי
שתי השפחות, וְנִבְדָּק מַעְבְּרָא בְּגִנוּה – שיבדוק מתחילה באותה
אשה, על ידי הושבתה על חבית היין. משיבה הגמרא: רבן
גמליאל, וְנִבְדָּק הָיָה שְׁמִיעַ לִיהַ – שמע שעשו בדיקה זו לבנות יבש
גלעד לדעת מי מהן בתולה, אבל מַעְשָׂה לֹא הָיָה חַי – לא ראה
בעיניו כיצד עושים כן, וְכָבֵר – חשש רבן גמליאל דְּלִמָּא לֹא קִים
לִיהַ בְּגִנוּה דְּמִלְתָּא שְׁפִיר – אולי אינני בקי בבדיקה זו היטב, וְלֹא
אוֹרַח אִרְעָא לְזוּלָּתִי בְּכַנּוּת שְׂרָאֵל – אין זה דרך ארץ לזלזל בכנות
ישראל לעשות להן בדיקה כזו, אם אין זה ודאי שתועיל, ולפיכך
ניסה בדיקה זו בשפחות תחילה, וכשראה שהוא בקי בה, בדק גם
בבת ישראל.

מביאה הגמרא מעשה נוסף: הָהוּא דְּתָתָא לְקַמְיָה דְּרַבִּין גְּמִילָאֵל
הַזֶּה, וְאָמַר לוֹ, רַבִּי, בְּעֻלְתִּי וְלֹא מִצְאֵתִי דָם בתולים באשתי. אָמְרָה
לוֹ האשה, רַבִּי, מִשְׁשַׁפְּחַת דוֹרְקָמִי אֲנִי, שְׂאִין לָהּ וְ–לבנות משפחה
זו לא דם נדה ולא דם בְּתוּלָה, ולכך לא מצא דם. בְּדָק רַבִּין גְּמִילָאֵל
כְּרִיבּוּבִיתָהּ, וּמִצָּא בְּדָרְקָהּ, אָמַר לָהּ רַבִּין גְּמִילָאֵל,
מוֹתֵר הִיא וְלָךְ זָכָה בְּמִקְדָּךְ. והוסיף רבן גמליאל ואמר לוֹ, אֲשֶׁרִיד
שְׂכִיבִית לְמִשְׁפַּחַת דוֹרְקָמִי.

מבארת הגמרא: מֵאֵי – מה פירוש השם 'דוֹרְקָמִי', היינו דוֹר קְטוֹעַ
– חתוך, שאין להם דם נדה ודם בתולים ולכך אין בניהם מרובין.
אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּנְחוּמִים שֶׁל הַכֵּל נִחְמָו רַבִּין גְּמִילָאֵל לְאוֹתוֹ הָאִישׁ
במה שאמר לוֹ אשריך שזוכית למשפחת דוֹרְקָמִי, דְּתַנִּי רַבִּי חֲנִינָא,
בְּשֵׁם שֶׁהָשֹׂאֵר יָפָה לְעִיפָה, למחרת החמצתה והתפתחתה, כִּף דָּמִים –
דם נדה, יָפִים לְאִשָּׁה לְמַחֵר הָרִיוּגָה. וְכֵן תָּנָא מִשּׁוֹם רַבִּי מְאִיר, כֹּל
אִשָּׁה שְׂדֵמְיָה מְרֻבִּין, בְּנִיָּה מְרֻבִּים. ונמצא שאשה שאין לה דם
נדה, חסרון הוא לה משום שאין בניה מרובין, ומה שאמר לוֹ
'אשריך' הוא תנחומין של הבל.

הגמרא מביאה שתי לשונות במה שאמר רבן גמליאל לאותו אדם:
אֶתְמַר, רַבִּי יְרֵמְיָה בִּר אָבָא אָמַר, זָכָה בְּמִקְדָּךְ אָמַר לִיהַ רַבִּין
גְּמִילָאֵל הִזְקֵן לְאוֹתוֹ חֲתָן. וְרַבִּי יוֹסִי בִּר אֲבִין אָמַר, נִתְחַיֵּיב בְּמִקְדָּךְ
אָמַר לִיהַ רַבִּין גְּמִילָאֵל, כְּלוּמַר, עַל כְּרוֹךְ תִּקְבַּל אֶת הַחוּבָה שְׂבָאָה
עֲלֶיךָ בְּמִקָּח זֶה שֶׁלִּקְחָתָה.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמָאן דְּאָמַר שֶׁרַבִּין גְּמִילָאֵל אָמַר לִבְעַל
נִתְחַיֵּיב בְּמִקְחָךְ, הֵיכִינּוּ כְּדִבְרֵי דְּרַבִּי חֲנִינָא, שֶׁאִמְנַם חֲסֵרוֹן הוּא
לְאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ דָּמִים, וְעַל כְּרוֹךְ יִקְבַּל אֶת הַמִּקָּח שְׂבָא אֵלָיו. אֵלָּא
לְמָאן דְּאָמַר שֶׁרַבִּין גְּמִילָאֵל אָמַר לִבְעַל זָכָה בְּמִקְחָךְ, מֵאֵי זְכוּתָא –
איזה זכות יש באשה זו שאין לה דמים. מיישבת הגמרא: הזכות

היא דְּעַל יְדֵי כִךְ שֶׁאֵין לָהּ דָם, לֹא אֶתִי – לא יבא אדם זה לְיַד כִּסְפָּה
נְדָה, שהרי לעולם היא טהורה.
עוד מעשה בענין דם בתולים: הָהוּא דְּתָתָא לְקַמְיָה דְּרַבִּי, וְאָמַר לִיהַ,
רַבִּי, בְּעֻלְתִּי וְלֹא מִצְאֵתִי דָם בתולים באשתי. אָמְרָה לוֹ האשה, רַבִּי,
עֲדִינָן בְּתוּלָה חֲיִיתִי, ומה שלא ראה דם משום דְּשִׁנִּי בְּצוּרַת הָיָה
ויבשה לחלוותי האיברים. רָחָה רַבִּי שְׁפִינְיָהּ שְׁחוּרִים מחמת
הרעב, וצוּהָ עֲלִיהֶן וְהַכְּנִיסוּם לְמִקְדָּחִין וְהַאֲכִילוּם וְהַשְׁקוּם עַד שֶׁחֲזָרָה
הַלְחֻלְחִית לְאִבְרֵיהֶם, וְאַחֵר כִּךְ הַכְּנִיסוּם לְחֶדֶר, וְחֲזוּר וּבְעַל וּמִצָּא
דָם בתולים. לאחר שנתברר הדבר אָמַר לוֹ רַבִּי לַחֲתָן, מוֹתֵר הִיא
וְלָךְ זָכָה בְּמִקְדָּךְ. כָּרִי רַבִּי עֲלֵיהֶם אֶת הַפְּסוֹק בַּאיכָה (ו' ט) 'צִפּוֹר
–(דבוק) עוֹרֵם עַל עֲצָמָם יָבֵשׁ הָיָה כְּעִין'.

משנה

בשעת הנישואין כותב הבעל לאשתו 'שטר כתובה' שבו מפורטים
התחייבויות שונות שיש בין הבעל לאשתו, ובעיקרו ההתחייבות
שאם תתגרש או תתאלמן תקבל האשה סכום כסף מסוים, והוא
הנקרא בלשון המשנה 'כתובה'. המשניות באות עוסקות בסכום
הכתובה ובשאר פרטי דין זה, ובאוננים בהם פטור הבעל מלתת
לה את דמי הכתובה: בְּתוּלָה הַנְּשֻׂאָה, בְּתוּקָתָה מֵאֵתִים זָוֹ. וְאֶלְמָנָה
הַנְּשֻׂאָה, כְּתוּבָתָה מֵנֶה – מאה זוז. בְּתוּלָה שְׂחִיא אֶלְמָנָה או גְּרוּשָׁה
וְהַלּוּצָה מִן הָאִירוּסִין – שמת בעלה או גירשה אחר שקידשה קודם
שנשאה, וכן אם מת בעלה ללא בנים וחלצה אחיו, כל אלו
בְּתוּקָתָה מֵאֵתִים זָוֹ, כיון שחן עדיין בתולות. וְכֵן יֵשׁ לָהּ מִנְעֵת
בְּתוּלָה – אם בא עליה ולא מצא לה בתולים, יכול לטעון עליה
טענת בתולים ולהפסידה כתובתה, שהרי נשאה בחזקת בתולה
ונמצאת בעולה והיו מקח טעות.

גמרא

מבארת הגמרא: מֵאֵי – מה משמעות השם 'אֶלְמָנָה', אָמַר רַב חֲנָא
בְּנִדְתָּתָהּ – מעיר 'בגדת' שבבבל, 'אֶלְמָנָה', עַל שֵׁם אוֹתוֹ מִנָּה
שֶׁמִּקְבַּלַת בְּכַתּוּבָתָהּ.
שואלת הגמרא: אם אכן זהו הטעם לשם זה, אֶלְמָנָה מִן הָאִירוּסִין
שכתובתה מאתים, מֵאֵי אֵיכָא לְמִיכָר – מדוע נקראת 'אלמנה'
הלא היא מקבלת מאתים זוז, כמבואר במשנה. מיישבת הגמרא:
אֵיזִיד דְּהָא קָרִי לָהּ אֶלְמָנָה – אגב כך שקוראים כן לאלמנה מן
הנישואין, הֵא נִמְי קָרִי לָהּ אֶלְמָנָה – קוראים כן גם לאלמנה מן
האירוסיין.
חוזרת הגמרא ומקשה: אֶלְמָנָה דְּכִתְיָבָא בְּאִירוּיָתָא מֵאֵי אֵיכָא
לְמִיכָר – אלמנה שמצינו שכתוב בתורה מדוע שמה 'אלמנה',
הלא כתובתה מדברי סופרים ומדאורייתא אין לה כתובה כלל,
ולא שייך לומר שנקראת אלמנה על שם סכום כתובתה. מיישבת
הגמרא: קראה לה התורה 'אלמנה' על שם דְּעִתִּידִין לְרַבָּן דְּתַתְּנִי שֵׁם
לָהּ מִנָּה – שעתידין חכמים לתקן לה כתובה מנה.
שואלת הגמרא: וְכֵי קָתֵב קָרָא לְעֵתִיד – וכי מצינו שהתורה מכנה
שם לדבר שלא היה בזמן נתינת התורה, מחמת שהיה כן בעתיד.
משיבה הגמרא: אֵין – אכן מצינו בתורה דבר כזה, דְּכִתְיָב בְּפִרְשֵׁת
בְּרִיאַת הָעוֹלָם (בראשית ב' ד') 'וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׂמֹלֶשׁ הַדֶּקֶל הוּא הַחֶלֶץ'
קָדְמַת אֲשׁוּר', כלומר, שנהר זה זורם בצד מזרח של אשור, וְתָנָא
רַב יוֹסֵף, 'אֲשׁוּר' האמור כאן זוֹ הָעִיר שֶׁנִּקְרָאת הַיּוֹם 'סֶלֶיקָא', וְגַם
בזה יש לתמוה, מִי הָיָה – וכי עיר זו הייתה בנויה בעת בריאת
העולם, אֵלָּא ודאי כתבה זאת התורה על שם דְּעִתִּידָהּ לִהְיוֹת שֵׁם
עִיר זוֹ, וְהָיָה נִמְי – אף כאן, לענין אלמנה, כינתה אותה התורה כן
על שם דְּעִתִּידָהּ לִהְיוֹת כְּתוּבָתָה מִנָּה, מִתְקַנֵּת חֲכָמִים.

מביאה הגמרא מימרא נוספת משמו של רב חנא בגדתא: וְאָמַר
רַב חֲנָא בְּנִדְתָּתָהּ, מִיכָר – גשם, יש בו כמה מעלות, מִשְׁשָׁךְ אֶת
הָאָרֶץ, וּמִרְחֹק אוֹתָהּ, וּמִגָּבֵל – מדשן את האדמה, וּמַעְעֵד – נוֹתֵן

21 שהטעם שתיקנו חכמים במשנתנו שאלמנה נשאת בחמישי
22 ונבעלת בשישי הוא לפי ששקדו חכמים על תקנת פנות ישראל
23 האלמנות, שיהא החתן שמח עמה שלשה ימים, שבחמישי אינו
24 יוצא משום יום החופה, ובשישי משום חיתת ביאה, ובשבת בין כך
25 אינו יוצא למלאכתו, ונמצא שמח עמה שלשה ימים רצופים,
26 שאם לא כן היה יוצא למחרת למלאכתו, ומסתבר שהימים
27 שתיקנו בהן ברכת חתנים הן כאותן ימים שתיקנו בהן שמחה,
28 ולדברך קשה קמא - באילו נישואים מדובר בברייתא, אי קבחור
29 שנשא אלמנה, האמרת שבעה - הרי אמרת שטעון ברכה כל
30 שבעה, ואם כן אף ימי שמחתו שבעה הן ולא שלשה. ואי קאלמון
31 שנשא אלמנה, האמרת שרק יום אחד הוא טעון ברכה, ומסתבר
32 שאף שמחתו היא יום אחד ולא יותר.
33 מתרצת הגמרא: ימי הברכה וימי השמחה אינם תלויים זה בזה,
34 ולפיכך, איבעית אימא - אם תרצה תאמר שהאמור בברייתא
35 שהוא שמח עמה שלשה ימים היינו קאלמון שנשא אלמנה, שיש
36 לו יום אחד לברכה, ושלשה ימים לשמחה. ואיבעית אימא שמדובר
37 בקבחור שנשא אלמנה, ודינו שבעה לברכה ושלשה לשמחה. נמצא
38 שלעולם אלמנה הנשאת תיקנו לה שלשה ימי שמחה, ורק לענין
39 ימי ברכה יש חילוק, שהנשאת לבחור תיקנו לה שבעה ימים
40 לברכה, והנשאת לאלמן תיקנו לה יום אחד לברכה.

1 תיקנו לו ברכת חתנים. וקאן - אלמנה שאינה טעונה ברכה, היינו
2 קאלמון שנשא אלמנה, שאין שמחתו גדולה כל כך, ולא תיקנו לו
3 ברכה.
4 מקשה הגמרא: וכי קאלמון שנשא אלמנה לא תיקנו ברכה, והאמר
5 רב נחמן, אמר לי הונא בר נתן, הנהא - כך שנינו בברייתא (מסכת כלה
6 פ"א ד"א), מניין לברכה חתנים שצריכה להיאמר דוקא בפני עשרה
7 אנשים, שנאמר אצל בועז כאשר בא לישא את רות (רות ד ב), ויפקח
8 עשרה אנשים מוקני העיר ויאמר שבו פה וישבו, ועשה כן כדי
9 שיהיו מוכנים לו עשרה אנשים לברכת חתנים, ומכאן שברכת
10 חתנים צריכה עשרה. והרי בועז, אלמון שנשא אלמנה הנה, שהרי
11 היו לו קודם לכן שלשים בנים ושלשים בנות, ובהכרח שהיה
12 אלמן, ואף רות היתה נשואה למחלוך ונתאלמנה ממנו, ומוכח
13 שאף בנישואי אלמן ואלמנה תיקנו ברכת חתנים.
14 מתרצת הגמרא: לעולם גם בנישואי אלמן ואלמנה מברכים ברכת
15 חתנים וכפי שמוכח ממעשה בועז, וקאן אינה טעונה ברכה דאמר
16 רב הונא, לא שאינה טעונה ברכה כלל אלא שאינה טעונה ברכה
17 כל שבעה ימים כבתולה. אבל יום אחד אף אלמנה טעונה ברכה.
18 ומה שאמר רב הונא שאלמנה טעונה ברכה, היינו בבחור שנשא
19 אלמנה, שטעונה ברכה כל שבעה.
20 שואלת הגמרא: אלא לדברך, הא דתניא בברייתא (לעיל ה),

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיום ב' פנחס - לאחר שתיקתו הארוכה - ושמחתי לקרות בו אשר ממשיך
הוא בלימוד תורת החסידות ברבים ובטח יוסיף בזה וכפסק רז"ל מעלין בקדש. ומה שכותב שהיו
מנגדים על לימוד זה, הנה בטח לא הי' בזה אלא ענין של נסיון לנסותו אם לא יבוש מפני המלעיגים
כדרישת תוה"ק בתחלת אורח חיים (הן בטור והן ברמ"א רשכבה"ג) ולמרות ההעלמות יפיץ שם מאור
שבתורה זוהי תורת החסידות, ואשרי חלקו שעמד בנסיון, ובדאי ישמש זה מופת ג"כ לאחרים שאם
רק ירצו באמת חפץ ה' בידם יצליח להביא אור וחיות וחמימות החסידות לבני ובנות ישראל בכל
מקום שהם.

ובמענה על שאלתו שעד עתה הי' נזהר להתפלל עם נץ החמה אבל מכאן ולהבא רוצה להתפלל
באריכות קצת וכן להכון להתפלה ע"י טבילה והתבוננות קודם התפלה,

הנה כבר ידוע הפסק דהכון לקראת אלקיד ישראל ובפרט בענין התפלה אשר ענינה הוא עבודה
שבלב ואין הדבר תלוי אלא בכוונה (כמתאים להפסק שאם חסרה כוונה העיקרית של התפלה הרי
זה תפלה בטלה), ואופן הכוונה אינה שוה בכל האנשים ובכל העתים, כי לפוס גמלא שיחנא, וכיוון
שנתעורר במחשבה טהורה הנ"ל הרי בטח צריך לעשות כזה. וליתר שאת ויתר עז יאמר ק"ש קטנה עם
הנץ החמה וכן גם יתיר נדר בפני שלשה, ואף שכנ"ל אין זה אלא ליתר שאת ובהתאם לענין התפלה
דרחמנא לבא בעי ותפלה רחמי היא...

בברכה לבריאות הנכונה בריאות בגשמיות ובריאות ברוחניות.

ב"ה, כ"א סיון, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ
מלאכתו מלאכת שמים כו' מוה"ר יהודא זאב שי סג"ל

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעש"ק, הנה כשאחי' על הציון הקי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אזכירו ואת כל ב"ב שיחיו, ובפרט לעסקנותו בהשיבה שתהי' בהצלחה למעלה מדרך הטבע היינו בלימוד התורה ובמאור שבתורה זוהי פנימיות התורה שאז יראת ד' היא אוצרו ובמילא מתקיים אמונת עתיד חוסן ישועות חכמה ודעת, וכדרז"ל על פסוק זה, ויראה פרי טוב בעמלו בהבנים אלו התלמידים ובהבנים כפשוטו ובכל יו"ח ובפרט שהם תלמידים ג"כ.

נהייתי לראות במכתבו שמכיר הוא, אשר אלה הבאים אליו בטענה אודות לימוד פנימיות התורה, ה"ז אינו אלא ענין של נסיון אשר מובא בכמה ספרים בביאור דבר זה, שלכאורה כיון שכלפי שמיא גליא, מהו הכוונה בהנסיון, אלא שהתועלת הוא בהאדם הבא לידי נסיון, שמה שהי' אצלו רק בכח, הנה בא זה בפועל, ועוד זאת שמתגלים אצלו כחות הנעלמים לגמרי, מן ההעלם אל הגילוי, ועי"ז מתוסף ג"כ תוספת חיות ואור בכל עניניו בתומ"צ, נוסף על הענין שבו נתנסה. והאריכות בזה לדכוותי אך למותר. ובלי ספק יעמוד חזק על משמרתו משמרת הקדש לנהוג עין טובה בכל תלמידיו ולהעניק להם ממאור שבתורה, המביאה לאהבתו וליראתו ית', ולבכל דרכיך דעהו, וכפי הוראת הבעש"ט - באופן דעבדו את ה' בשמחה.

בברכת הצלחה בכל עניניו הכללים והפרטיים... המחכה לבשו"ט - חותם בפ"ש כהדו"ש.

ב"ה, ט"ז תמוז, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מי"א תמוז, ות"ח בעדו. ובנוגע לסעיף ב' שבו. הנה הצעתו לבטל אצלו בכלל ענין הקל', הנה ידוע המבואר בכ"מ ששבירת הזולת בעניני הרשות (היינו שאצל הזולת הוא ענין הרשות) אינו רצוי ובפרט כשעלול שלא יציית ובמילא יבוא לידי נסיון - שבירה או תוצאות הפכיות, אלא שדברתי עם הנ"ל ע"ד תוספת בלימוד הן בנגלה והן בחסידות, ובכלל הבין ממני שפליאה קצת בעיני אריכות הלימוד שלו בהק. וכן עוררתיו שיתרגל לחזור חסידות ברבים...

(ב) דא"ג נפלאתי... אשר זה מזמן שבטל ענין חזרת דא"ח בבתי כנסיות ע"י התלמידים הקשישים של הישיבה, שלפלא גדול הדבר, והנוק שבהביטול מובן, ובקשתי את הנ"ל למסור לכל אלו שעסקו בזה שימשיכו גם עתה, ואולי כדאי, שבכדי שיהי' להם יותר התענינות ומקום להתגדר, שיעשו זה באתערותא שלהם בעצמם וכפי שנעשה כאן שהתלמידים בחרו בעצמם ומבין עצמם את האברכים ההולכים להבתי"נ וכו' אבל מובן שצ"ל השגחה באופן שלא ירגישו בזה, והוראות ג"כ באופן כזה ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות על אתר.

בברכה לבריאות הנכונה לו ולכל ב"ב שי'.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

- 1 נא ואפלו אם לא חשב עליהם כלל לשיבתהנג, אלא שארע מקרהתנדו שישב עליהם מעט קדם
- 2 השבתתנהו - מתר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם. והוא הדין לצורך מקומם, או לצורך
- 3 עצמםתנהו, פרוין פלי שמלאכתו להתר, לפי שפיון שדרבם של חריות ליחדם גם פן לשיבה, לפיכך פיון
- 4 שישב עליהם - הוכנו לשיבתהתנהו על ידי כן, ונעשה עליהם תורת פליתנהו:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף נא

ביאורי הלכה

תננ] כלל לשיבה – גם לא לאחר שקצצם לשריפה. תננ] שארע מקרה – היינו שהזדמן לו לשבת עליהן בלא מחשבה להשתמש בהן לצורך ישיבה גם להבא. תנהו] קודם השבת – אפילו ישב בלבד ללא טלטול⁴²⁷. תנו] לצורך עצמם – כגון להצניעם שלא ייגנבו. תנו] הוכנו לשיבה – מעשה מועיל ליתן תורת כלי לדבר שדרכו בכך אפילו ללא שום ייחוד⁴²⁸, אבל דבר שאין דרכו בכך לא יועיל מעשה או מחשבה⁴²⁹.

ציונים והוספות

(429) אלא אם כן מעשה גדול בתנאים מסוימים (כדלהלן סעיף נב) או מחשבה לייחוד לעולם (כדלהלן סעיף נג). (430) אפילו שיחקו בהם ילדים משום שמעשה מועיל אפילו על ידי קטן, וכל שכן אם הונחו בצד או בקופסה מיוחדת לצורך משחק שיש בזה גם מעשה וגם מחשבה, אבל במחשבה בלבד צריך מחשבה של גדול. (431) ע"פ שש"כ פט"ז ס"י, ושם הערה לג חוכך להתיר בגלעני משמש שילדים מחשיבים אותם מאוד עד שיקרים הם להם יותר מהפרי עצמו, די"ל דלגביהם הדין כמו גרענים שראויים לאכילת בהמה, דמותרים בטלטול. אמנם ודאי דביו"ט אסורים בטלטול בכל ענין.

(427) אף שמותר לישב גם על מוקצה גמור. (428) וכל שכן שמועילה בו מחשבה כלשהי אפילו לא ייחדם לזה במחשבה אלא רק חשב לשבת עליהם כדלעיל (הערה תכה), שאז נעשו ככלי שמלאכתו להיתר לכל דבר (וכן משמע לעיל סי' רנט קו"א סק"א שהדין כן גם בחשב דלעיל סעיף ג, ועד"ז לקמן סי' שיג ס"א: אם חשב עליו מבעוד יום ... הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי, והותר בטלטול כשאר כל הכלים. ולקמן סוף סנ"ג: אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה ... אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה גם לכל צרכיו.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שצז דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה:

- 14 א כל אדם יש לו חוץ מד' אמות או מהמקום ששבת בו
- 15 אלפים אמה לכל רוח מרובעות כטבלא מרובעת כמו
- 16 שיתבאר בס' שצ"ט:
- 17 ב קדש עליו היום בבקעה הרחק מן העיר שאין שם תחומי
- 18 שבת מסומנים ואינו יודע לשער תחום שבת מהלך
- 19 אלפים פסיעות בינוניות כדרך הליכתו של אדם וזהו תחום
- 20 שבת כי דרך הליכתו של אדם אמה מראש גודל רגל זו עד
- 21 ראש גודל רגל זו שמרחיק כחצי אמה בין רגל לרגל ומקום
- 22 מצב הרגל עם המנעל הוא ג"כ כחצי אמה:
- 23 ג כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת ויו"ט אלא אלפים
- 24 אמה לכל רוח חוץ למקום שביתתו כך כליו ובהמתו אין
- 25 יכולים שום אדם להוליכם חוץ לאלפים של בעליהם מפני
- 26 שקנו שביתה במקום שביתת בעליהם אע"פ שלא היו שם

חלק ב סימן שצז דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת:

- 1 ד שבת בתל גבוה י' טפחים אם אין בו אלא בית סאתים
- 2 הרי כולו נחשב לו כד' אמות מפני שהוא כמוקף
- 3 מחיצות מלמעלה כמו שנתבאר בס' שמה"ה אלא שאין
- 4 מוקפות לדירה.
- 5 וכן אם שבת בקמה קצורה ושבלים גבוהים י' טפחים
- 6 מקיפים אותה והוא שקשר השבלים יחד בענין שאין רוח
- 7 המצויה מנידה אותן שכל מחיצה שהרוח מנידה אינה
- 8 מחיצה כמו שנתבאר בס' שס"ב.
- 9 אבל השובת בעיר כל העיר נחשבת כד' אמות אע"פ שאינה
- 10 מוקפת מחיצות כהלכתן כגון שיש בה פרצות הרבה
- 11 במילואן וביותר מעשר דהואיל ובתי העיר מובלעים בתוך
- 12 שבעים אמה ושירים של זה הרי כולם כדירה אחת כמו
- 13 שיתבאר בס' שצ"ח:

מהם כרגליו לפי שבשל דבריהם יש ברירה דהיינו שאנו
אומרים שהוברר הדבר למפרע שזה היה חלקו המגיע לו
מערב יו"ט וקנה שביתה במקום שביתתו:

יא השואל כלי מחבירו מערב יו"ט אפילו לא לקחו עד
הלילה הרי הוא כרגלי השואל שכיון שאמר לו מבעור
יום להשאילו העמידו ברשותו שיוליכנו למקום שירצה אבל
אם שאלו ממנו ביו"ט הרי הוא כרגלי המשאיל ואפילו דרכו
לשאלו ממנו בכל יו"ט אין אומרים שמאמול העמידו
ברשותו לפי שכיון שלא בא לשאלו ממנו מערב יו"ט סבור
המשאיל שמא מצאו אדם אחר שהשאיל לו ולא ישאל
ממנו:

יב האשה ששאלה מחבירתה ביו"ט מים או מלח לעיסתה
ותבלין לקדרתה הרי העיסה והתבשיל כרגלי שתיהן
ואין אומרים שיבטלו המים ומלח בעיסה מפני שהוא דבר
שיש לו מתירין ואף על פי שדבר שיש לו מתירין אינו בטל
אלא במין שנתערב במינו אבל בשאינו מינו בטל הוא אף
על פי שיש לו מתירין, מכל-מקום כיון שהמים ומלח באים
לתקן העיסה הרי הם עמה כמין במינו לענין זה:

יג לקח מחבירו ביו"ט גחלת לא יוליכנה אלא כרגלי
הנותן אבל אם הדליק נר או עץ שלו משלהבת חבירו
הרי הוא כרגלי זה שהדליק:

* * *

יד בור של יחיד הרי הוא כרגלי בעלים ושל אותה העיר
כרגלי אנשי אותה העיר.

ואם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא עמהם אינו מוליכם
אלא כרגלי אנשי אותה העיר דהיינו אלפים לכל רוח אם
כולם לא עירבו ואם אחד מהעיר עירב לצפון ואחד לדרום
זה מוליך לצפון כרגליו וזה לדרום כרגליו שהרי הם
שותפים בבור ויש ברירה כמ"ש בחבית של יין (בסעיף י')
אבל אם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא מהם לעצמו לא
יזיזם ממקום שביתתם אם זה עירב לסוף אלפים לצפון וזה
לסוף אלפים לדרום שהרי מים אלו הם לו כרגלי שניהם
שגם משלהם הוא ממלא ואין שייך לומר בו יש ברירה כיון
שאינו לו חלק כלל בבור זה אבל אם אחד מבני העיר מילא
ונתן לו מוליכן כרגלי הממלא שהרי מחלקו מילא ונתן לו
שיש ברירה.

וברור של הפקר כרגלי הממלא ראשון שאף שלא קנו המים
שום שביתה בבין השמשות שחפצי הפקר אינה קונים
שביתה, מכל-מקום כשבא זה ומילא וזכה במה שמילא מן
ההפקר הרי קנו אז שביתה כשביתתו:

טו וכל זה במים מכונסים שהם קווים ועומדים כגון מי
גשמים אבל נהרות המושכים אף על פי שאינם נובעים
הואיל והם נדים ונעים לא קנו שביתה אפילו הם של יחיד
וכן מעיינות הנובעים ואע"פ שאין יוצאין ממקום נביעתם
לימשך להלאה הואיל ואינם נחים לא קנו שביתה אפילו הם
של יחיד ולפיכך הם כרגלי הממלא ראשון שאז קנו שביתה
כשביתתו כיון שנפסקו אז ממקום נביעתם או ממקום
הילוכם:

* * *

כשקדש היום ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם
יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום
שאינו הבעלים יכולים להלך:

ד המוסר בהמתו לבנו הרי היא כרגלי האב שאין שום
אדם יכול להוליכה אלא במקום שהאב יכול להלך ולא
במקום שהבן יכול להלך אע"פ שמסרה לו מבעוד יום לפי
שדרך בני אדם להפקיד חפציהם ביד בניהם ואין כוונתם
למסור ברשותם:

* * *

ה אבל המוסר בהמתו לרועה אפילו מסרה לו ביו"ט ולא
מבעוד יום הרי היא כרגלי הרועה בין שהוא ישראל
בין שהוא נכרי לפי שמן הסתם גם מאתמול היה בדעתו
למסרה לו היום וקנתה שביתה במקום שביתה הרועה
ואפילו הוא נכרי כמ"ש בס' ת"א ואם מסרה לב' רועים
הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה אחד מהם ואפילו
אם מסרה לשניהם מערב יו"ט ולא בירר דבריו וביו"ט בירר
דבריו שמסרה לאחד מהם ואילו נתכוין מערב יו"ט אע"פ כ
כיון שבשעה שקדש היום לא היה מבורר עדיין לאיזה מהם
מסרה לא קנו שניהם ונשארה ברשות הבעלים ולכן היא
כרגליו:

ו שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר שאפילו עירב
הרועה לרוח אחת אינו מעכב על אחד מבני אותה העיר
שלקחו ממנו ביו"ט מלהוליכו אלפים לרוח האחרת מפני
שמאמול מעמידו ברשות בני העיר לפי שרגילים ליקח
ממנו אבל אם אחד מעיר אחרת שעירב לעיר זו לקחו ממנו
ביו"ט אינו יכול להוליכו לעירו:

ז אבל שור של פטם הוא כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט
אפילו הוא מעיר אחרת וכן אם שחטו בעליו ביו"ט ומכר
בשרו הרי כל אחד מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא
הולך אפילו הוא מעיר אחרת מפני שדעת בעליו למכרו גם
לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפותם
והכל שומעים שמעו ובאים לקנותו:

ח כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית הרי הם כרגליו
ושאינם מיוחדים אינם יכולים להוליכם אלא למקום
שכולם יכולים להלך:

ט שנים ששאלו מערב יו"ט חלוק אחד זה לילך בו יו"ט
שחורית וזה לילך בו ערבית הרי הוא כרגלי שניהם
דהיינו שאין יכולים להוליכו אלא למקום ששניהם יכולים
להלך ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים
למערב לא יזיזוהו ממקום שביתתם שהרי זה שעירב למזרח
אינו יכול להלך למערב ממקום שביתתו אפילו פסיעה אחת
וזה שעירב למערב אינו יכול לילך למזרח אפילו פסיעה
אחת כמו שיתבאר בס' ת"ח:

* * *

י ב' שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביו"ט אף על פי
שחלקוה ולקחו כל אחד מנתו הרי כל הבשר של זה וזה
כרגלי שניהם לפי שבין השמשות ינק כל אחד מחבירו
כשהיתה הבהמה בחייה אבל אם לקחו חבית של יין
בשותפות מערב יו"ט וחלקוה ביו"ט הרי חלקו של כל אחד

וכשהוא מרבע מרבעה לריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה ולא תהא באלכסונו של עולם:

ב וכן עיר שאינה מוקפת חומה חלקה אלא בתים סמוכים ומחוברים ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו או יוצא וכולט מן העיר יותר מחבירו וכן עיר המוקפת לה חומה ואין כל החומה ישרה אלא יש בה מקומות בולטין ממנה רואים כאילו חוט מתוח על פני כולה כנגד מקום החיצון הכולט ממנה ומודד מן החוט ולחוץ אלפים כדי שיהא התחום שוה ביושר כנגד כל העיר ואפילו יש לה בליטה לצד מזרח ולצד מערב רואין כאילו חוט מתוח עליהם בכל צד כזה:

* * *

ג עיר העשויה כמין ג"ם או כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מד' אלפים אמה שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה השני נעשית עיר אחת ומודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים (ואם היתר שמראש זה לראש זה בעיר העשויה כמין ג"ם יהיה מתוח לאלכסונו של עולם מוסיפין עליו ריבוע וכן בעיר העשויה כקשת):

ד ואפילו אם יש מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים שהיוצא מביתו שבקשת צריך לילך תחום שלם עד שיגיע ליתר אעפ"כ מודדין לו מן היתר לפי שאם היה רוצה היה יכול להלך דרך הבתים סביב הקשת עד שיגיע לאחד מן הראשים ומשם יכול להלך בכל אורך היתר אפילו לראש השני שהרי תחומיהם נבלעים זה בזה וכיון שבהיתר יכול להלך למקום היתר שוב אין מקום החלק אוסר עליו ורואים אותו כאילו הוא מלא בתים וחצרות ואם אין מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים אפילו יש בין ב' הראשים יותר מד' אלפים אמה מודדין לה מן היתר שהרי יכול להלך בהיתר דרך היתר מראש זה לראש זה כיון שהיתר הוא מובלע בתחום הקשת והרי זה כמהלך דרך בתי הקשת:

[משא"כ בס"ח. ושפיר מקשה התם רבא מיותר מאלפים דהכא לתוך אלפים דהתם. ואביי אינו צריך לתרץ כתירוצו ראשון של התוס' שם אלא כתירוצו ב' ואפ"ה חשש הטור לסברת תירוצו הא' כמו שחשש לסברת תירוצו הג' אע"ג דא"צ כלל אלא דסברא הוא ה"נ סברא הוא דליכא למימר מלי (ולפי זה אפילו בפחות מד' אלפים אסור לאמצעית כיון דליכא למימר מלי ולא דרך בתים ליתר ע"י רש"י וכאילו אינה כלל דהבלעת תחומין כה"ג לאו מלתא היא. ורבה בר רב הונא ס"ל מלי בקשת ואפ"ה אסור בד' אלפים כמו שצ"ל לתירוצו הב') ודו"ק דמוכרח הוא בלאו הכי דאל"כ אף שיש להאמצעי יותר מאלפים לישתרי משום מלי אף דליכא למימר אתי דרך בתים ואף לפי תירוצו הא' והג' עכ"פ לחיצוניים לישתרי].

טז היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאים מהם בשבת ואין צריך לומר ביו"ט הואיל ולא קנו שביתה כלל חוץ לתחום:

יז גשמים היורדים ביו"ט בתוך תחום העיר הם כרגלי אנשי אותה העיר וכל-שכן כשירדו לתוך העיר עצמה מפני שלא קנו שביתה באוקיינוס או בעבים הואיל והם נדים ונעים שם:

יח מילא מים מבור של הפקר לצורך חבירו הם כרגלי הממלאים ואע"פ שבשעת המילוי זכה בהם חבירו שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, מכל-מקום זכיה זו אינה אלא משום שאם היה רוצה היה זוכה בהם לעצמו יכול לזכות בהם ג"כ לחבירו וכיון שלא זכה אלא מכחו הרי הם כרגליו:

יט מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת שחוץ לתחום ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו.

כ במה דברים אמורים כשהנפקד יחד לו קרן זוית שאמר לו הניחם בזוית זו שאז לא קבל עליו שמירתן כלל רק כוונתו היא הרי ביתי לפניך הנח לך בזויות זו ושומר לך (ואצ"ל אם אמר לו בפירוש הנה הבית לפניך הנח לך במקום שתדע שלא קבל עליו שמירתן כלל כמ"ש בח"מ סי' רצ"א) אבל אם כשהפקידם אצלו קיבלם ממנו סתם הרי קבל עליו שמירתן והרי הם כרגליו כיון שהם מסורים בידו לשמרן:

כ מי שזימן אצלו אורחים ביו"ט לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך אלא א"כ זיכה להם במנות אלו ע"י אחר מערב יו"ט:

* * *

חלק ב סימן שצח דין היאך מודדין אלפים אמה:

א הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר אם יש לעיר ד' זוויות אפילו אינה מרובעת ממש שאין רחבה כארכה אלא ארוכה וקצרה או שהיתה מרובעת ולא לריבוע העולם ויש לה ד' זוויות מנחים אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה מכל רוח מד' רוחותיה.

אבל אם היא עגולה שאין לה זוויות לא ימדוד לה מחומתה סביב אלא רואים אותה כאילו היא בתוך מרובע שארכו כארכה ורחבו כרחבה ומודדים חוץ מצלעות אותו מרובע שנמצא משתכר הזוויות כזה שלמדו חכמים ממגרשי הערים שהיו מרובעים כמ"ש בס"י שמ"ט.

וכן אם העיר היא משולשת או שיש לה צלעות רבות וזוויות רבות מרבעים אותה ריבוע שארכו כארכה ורחבו כרחבה היותר גדול ואח"כ מוציאים החוט חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח.

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

נאוו לחינך בתורים וגו'¹

שעל פי דרך הטבע אין דרך להיות רפואה על ידי זה
אליו, ומכל מקום יש איזה סגולה בדרך רחוקה ונפלאה
במה שאינה מושגת בהשגת והשכלת הרופאים הטבעיים
להיות על ידי זה רפואה זו.
וכן על דרך משל נקראים ישראל "עם סגולתו"⁹,
שאותנו בחר ה' שלא בסדר ודרך ההשתלשלות מעילה
לעילה, אלא "ישראל עלו במחשבה"¹⁰ – למעלה מסדר
ההשתלשלות. שמה שנמשך למעלה מסדר
ההשתלשלות נקרא בשם סגולה¹¹. וכן בחינת אמ"ר
הנ"ל נמשך למעלה מסדר ההשתלשלות כו.
וגם הם בבחינת נקודת סגול¹², כי ענין סגול היינו
שנקודה האמצעית הוא תחת שני הנקודות. שכן סדר
העבודה:
תחלה צריך להיות בבחינת אש ממטה למעלה כו,
ואחר כך "אם רץ לבך שוב לאחור"¹³, להיות
המשכות מלמעלה למטה בבחינת צדקה וגמילות
חסדים "להחיות רוח שפלים כו"¹⁴,
והתורה היא בחינה ממוצעת, דהיינו, שהוא להיות

"נאוו לחינך בתורים, צוארך בחרוזים" (שיר השירים א, י);
ואמרו רז"ל: "לחינך" הם שני לוחות, "בתורים" הם
שני תורות – תורה שבכתב ותורה שבעלפה (עיין רבות
בשיר השירים²). ולהבין מהו "בתורים" – והיה ליה למימר
"בתורות!"
ונקדים להבין המושל בפשוטו: כי "תורים" הם
תכשיטין הנעשים כעין "ראש תור", שהוא תבנית
משולש³, והיה דרכו לעשות שני תכשיטין כעין תורים
לתת בלחיים.
ולהבין הנמשל מזה: הגה התורה והמצות נחלקים
דרך כלל לג' בחינות: תורה, ועבודה, וגמילות חסדים.
שהם בחינת אמ"ר⁴: אש ממטה למעלה – בחינת עבודה
כו⁵, ומים הוא חסד וצדקה – "להחיות רוח שפלים"
(ישעיה נז, טו) – למעלה למטה⁶, והבחינה הממוצעת היא
התורה⁸.
והנה בחינת אמ"ר היא בחינת סגול. וסגול הוא
מלשון סגולה. כמו על דרך משל, שיש ענינים מרפאים
בדרך רפואה וטבע, ויש שהם מרפאים בדרך סגולה –

אש האהבה שמעורר בתפלה אהבה עליזה, כמאמר "אהבת עולם אהבתנו כו"
הבחר בעמו ישראל באהבה", על ידי זה תתפרד ותתפשט הנפש מתענוגי
הבהמות להיות מתענג על ה' ולדבקה בדבקה חשיקה כו – אור התורה עמוד
קמו).

(7) (באור התורה: מלמעלה למטה).

(8) (שהיא בחינת רוח, שהוא בחינת דיבור, כמו שקתוב "לנפש חיה – לרוח
ממלא... ובחינת עסק התורה עקרה דיבור, וכמו שקתוב "ודברת בם", וכמו
שקתוב בזהר: "ברוחא דלעאן באורייתא". והרוח הוא הממוצע בין אש למים,
כמו שקתוב בזהר ריש פרשת וארא. – אור התורה עיין שם באריכות ושם
נתבאר ג' בחינות אלו שהם "אמ"ר").

(9) (ראה לעיל יום הכפורים טז, ג).

(10) (ראה לעיל צו לו, ג, פרשת ראה יח, א, כד, ד, וראה משות פג, ג ושם נסקנו).

(11) (ועיין בזהר: ריש פרשת תרומה דף קכ"ו, סוף עמוד א'. חלק א':
פרשת נח, ס"ה, א'. ויצא, קס"א, ב'. חלק ג': במדבר, ק"ט, ב'. האזינו,
דף רצ"ח, ב').

ועיין מה שנתבאר מענין סגול – סוף דבור המתחיל "אסרי לגפן עירה"
(תורה אור וחי מז, א).

(12) ("סגול להתחנך" והנחיות מתחת לאותיות. – תס"ד).

(13) (תקוני זהר בהקדמה ז, א, בספר יצירה פרק א משנה ח: שוב למקום. ראה
הנסמן לעיל תצא לה, א).

(14) (ומים הוא חסד וצדקה... והוא שקתוב "אשריכם ורעי על כל המים"
(ישעיה לב, כ), שנמשלו גמילות חסדים וצדקה למים, מפני שכמו שהמים יורדו
ממקום גבוה למקום נמוך כך הוא בחינת צדקה וחסד "להחיות רוח שפלים",
לימאן דלית ליה מגרמיה כלום" – אור התורה).

(1) (נאמר בתחנת כבוד קדושת אדמו"ר הצמח צדק עם הרבנית חיה מושקא
בת כבוד קדושת אדמו"ר האמצעי בפרשת ויצא תס"ד בליאדי. בתחנה נאמר
בהמשך דרוש דבור המתחיל "צוארך בחרוזים" ונדפס במאמרי אדמו"ר הנזקן
על שיר השירים (בתוכים חלק ב) עמוד כב. קטעים ממנו שילבו בנוסח המאמר
שלפנינו).

נאמר על ידי הצמח צדק (בשינויים והוספות) אחר שבועות תקצ"ב
בתחנת בנו מהר"ן (מורנו הרב רבי ישראל נח) – אור התורה שיר
השירים עמוד קלט ואילך. וביאור – שם עמוד קמג.

נוסח אחר מהמאמר – הנחת אדמו"ר האמצעי – נדפס במאמרי
אדמו"ר הנזקן תס"ד עמוד ז. ומביאור – נדפס באור התורה שיר
השירים עמוד קמח.

וראה פלח הרמון שיר השירים יב, ב).

(2) (שיר השירים רבה על הפסוק – פרשה א וי).

(3) (עיין בשבת דף פ"ה עמוד ב' (ושם ברש"י: "ראש תור קרי ליה, לפי שכן
דרך לסוף השדה להיות מתקצרת החרישה ולימשך באלכסון בראש תור
(קנה). וראה פירוש הרב רבי עובדיה ברטנורא כלאים פרק ג, משנה ג).

(4) (באור התורה: דרךכם).

(5) (וכמו שנתבאר לעיל יב, ב) על פסוק "לסוסתי כו").

(6) (בשלהבת העולה כו' לדבקה בו יתברך, דהיינו שהתפשט הנפש מלבושי
נוגה בתענוגות בני אדם להתענג על ה' לבדה. ועל דרך זה היו הקרבנות "אשה
ריח ניחוח" (ויקרא א, ט), שמה שהיו מקריבים חלב ודם, כי חלב הוא בחינת
תענוג, שהתענוג הוא המדע את הקשר ונעשה שמן ובעל ריבוי חלב, והתענוג
של בהמה נקרב לה' על ידי שהוא נכלה ונשרף באש שלמעלה להיות עולה
ונכלל במקור התענוגים. ועכשיו התפלה במקום קרבנות. דהיינו על ידי רשפי

והנה כל זה הוא בסדר העבודה שלמטה באדם. אבל
הנה באתערוותא דלתתא הוא אתערוותא דלעילא, שם
נעשה שלש בחינות נקודות הנ"ל בבחינת סגולתא,
שהנקודה אמצעית היא למעלה – עומדת על גבי שתי
הנקודות¹⁸.
שממטה למעלה בעבודת האדם הנה הנקודה
אמצעית היא האחרונה – שמתחלה צריך להיות סדר
העבודה ממטה למעלה כו', ואחר כך המשכה כו', ואחר
כך יכול לבא ולעלות ולהגיע למדרגת בחינת ביטול
דבחינת "ולא תחללו כו'". אבל מלמעלה למטה
באתערוותא דלעילא, שם בחינת נקודה האמצעית היא
בעצם וראשונה :

ד"ה נאו לחייד בתורים, שיר השירים

למעלה ולמטה שוין. כמו שכתוב (אמור כב, לב): "ולא
תחללו את שם קדשי", פירוש: שלא לעשות חלל והפסק
להשראת שם קדשו, שיהיה גם למטה כסא ומכון
לשבתו יתברך כמו למעלה¹⁵.
והיינו על ידי עסק התורה. כי הלומד דבר הלכה,
הוא רק שנמשך אחר התנאים והאמוראים – כמו "רבי
אליעזר אומר", "בית שמאי אומרים". וגם לפעמים לומד
במסכת שאין צריך לה כלל למעשה, אלא עיקר בונת
הלימוד – כדי להיות "ואשים דברי בפיר" (ישעיה נא, טז),
ש"דבר ה' זו הלכה"¹⁶ היא המדבר בפיר. וצריך לעשות
פיו בלי ומכון להיות בחינת ביטול לדבר ה'. וזהו בחינת
סגול – שתי נקודות שוות והשלישית ממוצעת
תחתיהם¹⁷.

(17) (ראה תקוני זהר תקון סט. אור התורה שיר השירים עמוד קמא).

(18) (כ"ב ב' מיני סגול הם... ובטעמים וטעמי המקרא)... הוא הנקרא סגולתא
שעל גבי תמיכה, היינו נקודה האמצעית למעלה ועל גבי ב' הנקודות. אבל
בנקודות שבתוך האותיות הוא הנקרא סגול התחתון. – (תקס"ד).

(15) (וכמו שנתבאר בפניית ראה, סוף דבור המתחיל "כי תשמע בקול
כו' לעשות ה' כו'") (כג. ד. כד, ד). עיין שם. ובפניית יתרו, סוף דבור
המתחיל "משה ודבר והאלקים יענו כו' (תורה אור סח, ב ואילף). ועיין
מה שנתבאר בדבור המתחיל "ביום השמיני עצרת" בפירוש "ואמת ה'
לעולם" – ואמת זו תורה (לעיל שמיני עצרת פג, א-ב).

(16) (שבת קלח, ב עה"פ) עמנוס ה, יב) (לבקש את דבר ה").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

שיגלה כבוד הוי"ה בשם האלקים בלי העלם וצמצום
כלל ע"כ יראו כ"ב כו' וגם במראה דנביאים הכל הוא
בשם הוי"ה שמתגלה בשם אלקים דוקא שהוא הנק'
(יחזקאל א, כח) מראה דמות כבוד הוי"ה כו' ונק'
(במדבר כד, ד) מחזה שדי וד"ל:
(יז) וזהו שאמרו מכאן שא"א שירה אלא על היין
דוקא משום דיין המשמח מביא גלוי
ההעלם דשם הוי"ה המוסתר בשם אלקים לשמח גם
לשם אלקים וזהו המשמח אלקים ואנשים לבחי' שם
מ"ה וב"ן דהוי"ה אלקים כנ"ל (ולפי הנ"ל דאלקים זה
למעלה משם הוי"ה ע"כ מקדים אלקים לאנשים שהן
מדות וחור"ב אבל כמו שאלקים הוא שם ב"ן שמקבל
משם מ"ה ה"ל להקדים אנשים לאלקים. ועוד יש
להבין בעיקר כוונת הענין דאין כ"ז מתישב בעיקר
המאמר הזה דלא תירץ כלום לכאורה על מה שהקשה
אם אנשים משמח כמ"ש ויין ישמח כו' אלקים במה
משמח דיין לא שייך להיות משמח לאלקים רק לאדם
ומה זו תשובה מכאן שא"א שירה אלא על היין
דמשמע שמחמת השיר שעל היין דוקא משמח היין
לאלקים ג"כ ומה שייכות ליין עם השיר שעי"ז ישמח

(טז) אך עכ"ז כמו ששם אלקים זה הוא למטה משם
הוי"ה שהוא בחי' הצמצום וההסתור ממש
להעלים ולהסתיר אור העצמות דשם הוי"ה כנרתק
לשמש כמ"ש כי שמש ומגן הוי"ה אלקים והוא בחי'
שם ב"ן שמקבל משם מ"ה אזי נהפוך הוא שעיקר
המתנת הדינין שנאחזים בשם אלקים זה בחי' שם ב"ן
הוא ע"י השמחה שבשם הוי"ה בחי' שם מ"ה ע"י היין
המשמח הלב שהוא בחי' מדות עליונות דז"א כמ"ש
ויין ישמח לבב אנוש כו' ואז נמשך משמחה דהוי"ה
לשם אלקים בחי' ב"ן להמתיקו שזהו בחי' השמחה
ותענוג שנמשך למקבל משמחת המשפיע דוקא וכמו
שאמרו (קדושין לד, ב) אשה בעלה משמחה בעלה
דוקא לפי שאינה מקבלת שמחה וענג מאיש אחר זולת
בעלה רק כאשר ישמחנה בעלה דוקא מטעם רוחא
דשביק בגוה כענין משמח חור"כ (כמ"ש במ"א) וכך
למעלה שמחה דנוק' בחי' שם ב"ן אינו רק שמחה
דשם הוי"ה שהוא גילוי סוד דשם הוי"ה בשם אלקים
ג"כ שיאיר אור דהוי"ה באותיות דאלקים בתוס' אור
מן ההעלם ע"י השמחה שמגלה ההעלם גם להאיר
בצמצום דשם אלקים ולא יסתיר כלל (וכמו לע"ל

14 בשם הוי"ה כמ"ש בזהר ע"פ (תהלים פג, ב) אלקי' אל
15 דמי לך דאלקים בחי' נה"ת קארי תדיר לנהורא עלאה
16 שהוא שם הוי"ה וכמ"ש (שם ל, יג) למען יזמך כבוד
17 התחתון לכבוד העליון ולא ידם דלא שכיך לעלמין
18 כמ"ש במ"א וכן המלאכים שנק' בני האלקים מהללים
19 לשם הוי"ה בפרט ונמצא דעיקר ענין השיר לאלקים
20 הוא שעולה בשיר זה לשם הוי"ה וע"כ אמר דגם יין
21 המשמח משמח לאלקים והוא כשאור' שירה על היין
22 דוקא לפי שבשמחה שביין יצא בחי' ההעלם וסוד
23 לגלוי והוא בחי' ההעלם ומקור התענוג שבשיר יצא
24 לגלוי ואז מעורר לבחי' ההעלם ומקור התענוג שבשם
25 הוי"ה שהן במדות וחכ' שנק' סוד הוי"ה וז"ש משמח
26 אלקים ואנשים וד"ל:

ותלד עדה את יב

1 היין לאלקים כו'. אך הענין הוא באמת עיקר השיר הוא
2 בבחי' התענוג שבמקבל אל המשפיע שמתפעל באה"ר
3 בתענוג נפלא אל המשפיע ובוזה יכול לעלות ולהתפשט
4 ממהות הראשון לצאת מגדר הגבלת הכלי שלו וזהו
5 שהשיר הוא בשבח והלל לגבי מקורו לפי השגתו וע"י
6 זה יומשך ככל מהותו ברצון ומדות להכלל במקורו.
7 וכ"ה שיר המלאכים לגבי מקורם האלקי בשבח והלל
8 לשם הוי"ה כמו יהללו את שם הוי"ה דוקא והיינו בחי'
9 העלאה דאלקים בחי' כח האלקי המצומצם באו"כ
10 שלהם לשם הוי"ה ובמה בהלל ושבח זה שמשבחים
11 ומהללים לשם הוי"ה דוקא ונמצא שהעלאת התחתון
12 לעליון הוא ע"י השיר דבחי' אלקים להוי"ה בכללות
13 ג"כ והוא ענין עליית המל' שנק' אלהים בכלל להכלל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

23 השם להתואר ולהמדה אלא לו ית' מצד קנייתו תואר
24 זה ומדה זו כו' וכמו ההפרש בין חסיד לחסד, שהמדה
25 נק' חסד והאדם שקנה מדה זו נק' חסיד וכן ההפרש
26 בין חכמה לחכם שהשכלה נק' חכמה והאדם שקנה
27 חכמ' נק' חכם כו' ונמצא שם זה הוא להאדם ממש
28 שאינו מהות חכמה מצד שנעשה בו תואר זה של
29 התלבשותו בחכמה כו', וכמ"כ למעלה מצד התלבשות
30 אורו הפשוט ית' להיות חכם בחכמה אנו קורין לו שם
31 מן השמות המורה על החכמה והוא שם י"ה ומצד
32 התלבשותו להיות חסיד בחסד אנו קורין לו ית' שם
33 אלוה כו', ונמצא שם זה אינו למדת החכמה והחסד
34 אלא למהו"ע ית', רק ששם זה נק' לו ית' כאשר צמצם
35 פשיטת אורו הגדול להתלבש בתואר פרטי להיות חכם
36 בחכמה כו', ואע"פ שצמצם עצמו הרי מ"מ הוא ית'
37 המלוכש במדת החסד הוא ממש אחדות פשוט כמו
38 שהוא קודם הצמצום אלא שנראה בו הצמצום לענין
39 ההנהגה וזהו לפי מעשי אני נק', אני ממש שהרי אני
40 כמו שאני הוא קודם ההתלבשות במדה זו כו' רק
41 שמצד ההתלבשות יכולים לקרוא לי שם אל או אלקים
42 או הוי' כו', משא"כ כשאנו מתלבש עדיין בספירותיו
43 אין לו שם ומדה שיוורה עליו משום דלאו מכל אינון
44 מדות איהו כלל וכו':

1 (ו) ומ"מ מובן היטב ג"כ איך שהוא ית' מצד עצמותו
2 ממש אין שום שם שיוורה עליו כי אינו נתפס
3 בשום אות או מדה ח"ו כמ"ש כל המקובלים, ואע"פ
4 שאמרנו שאדרבה צריך לידע איך שהשמות הנ"ל
5 מורים על עצמותו ולא על המדות לבד, והמכוין
6 לשמות הנ"ל על המדות בעצמן הרי הוא כאילו מתפלל
7 לאל שאינו אלוה כלל כו', אבל הענין כדפרישית,
8 שהרי נת' שהשמות מורים על מדות פריטיים שם אל
9 בחסד כו', והוא ית' לאו מכל אינון מדות איהו כלל,
10 א"כ א"א שיהי' לו ית' ממש שם פרטי, אלא דהיינו
11 דוקא מצד מהו"ע טרם שמתלבש בספירותיו, אבל
12 כשמתלבש בספירותיו ע"י שמצמצם אורו הגדול ית'
13 להתלבש בספי' חסד או גבורה כו', שנמצא בהתלבשו
14 בהן קנה לו שם ותואר פרטי כגון בהתלבשו במדת
15 חסד נק' חסיד וחסדן ובהתלבשו במדת גבורה נק' גבור
16 כו' ודיין כו' (הגם שאין נעשה בו ית' שינוי באמת ח"ו
17 להיות במהות פרטי אלא שנראה כאילו הוא כן מצד
18 פעולתו וכמ"ש בפרדס ממשל המים שבזכוכית שהגוון
19 נעשה בהם כפי הזכוכית ואין השינוי קנוי בהם באמתת
20 כו' ע"ש בשער ד' פ"ד) אז מצד תואר זה אנו קורין לו
21 ית' ממש שנראה בו ית' התואר הנ"ל בשם משמות
22 הנ"ל המורים על תואר פרטי זה אל או אלקי' כו' ואין

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

על בחי' ש' אלקי' שהוא מקור כל האותיות דעש"מ,
ולכן בכל העש"מ נא' רק ש' אלקי' כמ"ש בראשית
ברא אלקי' כו' וכתו' ויאמר אלקי', להיות כי שם זה
הוא מקור האותיות דעש"מ הנ"ל שנק' בל' המד"ר
במשל בשם אדריכל, וכתו' וכל בניך למודי הוי' שע"י
התורה ממשיכי' ש' הוי' בשם אלקי' ובבחי' עיר
אלקינו הוא כלליות צירופי האותיות הנמצאי' בעש"מ
כו', ועי"ז נעשה קיום וחיזוק עש"מ, וכמארז"ל תנאי
התנה הקב"ה עם מע"ב אם יקיימו כו', ואמרז"ל ע"פ
עשרה עשרה הכף שעשה"ד מכוונים כנגד עש"מ,
ועי"ז נמשך להיות גדול הוי' בעיר אלקינו. ומה שכינו
ברבות למשול את האדריכל ללב שז"ע אמרם ז"ל
בלבו נמלך וע"ז אמרו משל האדריכל, היינו לפי של"ב
פעמי' אלקי' נז' בעש"מ שהם כנגד"ב אותיות התורה
וע"ס או עש"מ, ובחי' המלך שבונה ע"י האדריכל
כוונתם על ש' הוי', שעיקר ההתהוות הוא מבחי' ש'
הוי' שהוא ל' מהוה וכנ"ל, אך בכדי שיומשכו להיות
בבחי' יש זהו ע"י ש' אלקי' שהוא בחי' האדריכל כו'.
והנה אע"פ שיש ב' בחי' ש' הוי' וש' אלקי' שהם ב'
בחי' חיות, הנה אעפ"כ כתי' כי הוי' הוא האלקי'
שכולא חד ממש, וזהו מ"ש אנכי הוי' אלקיך דכולא
חד כו', לפי שאע"פ שש' אלקי' הוא בחי' העלם
והסתר, מ"מ אינו הסתר גמור שרק נראה העולם ליש
אבל באמת הוא בחי' ביטול, שהיש הוא בטל לאין כו'.
וזהו שברה"ע הי' בכך ויהי כן, היינו שכמו שעלה
במח' ורצונו בבחי' ש' הוי' ויהי כן גם בבחי' ש' אלקי'
שהוא בחי' מקור אותיות הדבור לפי שכולא חד ואינו
מסתיר כלל כו'.

בונה ע"י אדריכל כו' שפתי חכמים כו' לא כן כו' הוי' אלקים

פרשת וירא

וזהו שבאדם יש ג"כ ב' בחי' חיות הנ"ל, בחי' או"מ
ואו"פ, שיש מה שנתלבש בבחי' פנימיות
להחיות את הגוף ויש מה שנשאר בבחי' מקיף שהוא
עיקר הנשמה, שהרי הנשמה גבוה מן המלאך ומלאך
בשליש העולם עומד (שיש בזה ב' פי', הא' שהמלאך
הוא שלישי העולם כמ"ש בלק"ת שה"ש ע"פ יונתי,
והב' שהעולם הוא שלישי המלאך), וכ"ש נשמה, אלא
שלא כל הנשמה מלובשת בגוף, ומה שמלובש בגוף
הוא מה שיכול לבוא לבחי' או"פ היינו בחי' גר"ן
שבנשמה, ובגר"ן עצמו איזהו חלק מאיר בו זהו תלוי
בעבודת האדם כמ"ש בזהר זכה יהבין ל' כו', ובחי'
ח"י נשאר' בבחי' מקיף כו'. וזהו שאנו אומרי' נשמה
שנתת בי אתה בראת כו' זה קאי על בחי' הנשמה
שמתלבשת באו"פ, ואח"כ אומרי' ואתה משמרה
בקריב זהו בחי' או"מ שע"י שהוא ית' משמר את
האדם בבחי' או"מ בחי' סוכ"ע (ובנפש זהו ח"י, וצ"ע)
עי"ז משתמר בחי' או"פ של הנשמה. וזהו מה
שבברכת המצות אנו אומרי' ג"כ ב' לשונות ל' נוכח
ול' נסתר, ברוך אתה הוי' כו' הוא ל' נוכח, אשר קדשנו
במצותיו הוא ל' נסתר ואין אומרים קדשתנו במצותיך,
היינו נגד ב' בחי' סוכ"ע וממכ"ע.

וזהו ענין המשל מה שבונה ע"י אדריכל, והיינו כמו
עד"מ הבית בונים אותו מאבנים כו', שנודע
שענין האבנים הם בחי' אותיות כמ"ש בס"י שתי אבני'
כו', וז"ע עולם חסד יבנה פי' שבחי' חסד זה צ"ל
נמשך בבחי' הבנין שהוא האותיות הנ"ל שנק' בשם
עיר אלקינו כו' כמ"ש במ"א. והבנין נעשה ע"י
אדריכל, והיינו שהאדריכל הוא מקור האותיות, וקאי

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

המל' היא למע' מהתלבשו' ונק' סובב לגבי ביי"ע,
וכמ"ש כי נשגב שמו דבחי' שמו עצמו הוא נשגב
ומרום מהעולמו' ורק הודו וזיוו הוא על ארץ ושמים
כו', וז"ש (ירמי' י' י') אלקי' חיים ומלך עולם פי' מה

קייב) אמנם יעקב הקים בחי' המל' שעשאה מצבה
בבחי' פרצוף כו', והיינו בחי' המל' כמו
שהיא למע' מהתלבשו' בעולמו' כו', דהנה מה
שמתלבש בעולמו' הוא בחי' הארה לבד, אבל עצם

בענין דכל השערים הי' להם דלתות לבד פתחו של
אולם שלא הי' לו דלתות, כי הנה השערים הם שערי
ההשפעה כו', והדלתות הם לסגור השער כו', כי
לפעמים נסגרים השערים לפי מעשה התחתוני כו',
אבל פתח האולם לא הי' לו דלתות שתמיד הי' פתוח
לפי שהוא רומז לההשפעה היוצאה תמיד בלי הפסק
ובלי מעצור כו', שזהו ההמשכה מבחי' עצמו' אוא"ס
שלמע' מס' ההשתל' כו'. והענין הוא בבחי' המל' שנק'
דלת שלפעמים נסגר כו', והו"ע כהדין טיקלא
דאסתחרת קמי' כו' וכמ"ש במ"א, וי"ל דהדלת הוא
בחי' מל' שבמל' שזהו בחי' המסך והפרסא כו' וכמ"ש
הפרד"ס בערך פרוכת שזהו בחי' תחתונה שבמל' כו',
אך ענין ד' רבתי י"ל שזהו כענין ההמשכה דפתחו של
אולם, והיינו המשכת בחי' עצמו' אוא"ס והוא שהמסך
והפרסא לא יסתירו ויהי' גילוי אוא"ס כו', והו"ע
הביטול דבחי' רצון וחפץ ה' כנ"ל, רק דפתחו של
אולם הוא הגילוי בבחי' א"ס ובבחי' בל"ג והד' רבתי
שהוא הגילוי דמל' י"ל שזהו מה שבא בבחי' או"פ
ובבחי' מדה ושיעור כו'. ובעבודה הו"ע כל המאריך
בא' דהיינו להאריך ולהרחיב דעתו ובעומק לבו עד
מקום שיד שכלו מגעת, איך שאני ה' לא שניתי ממש
כמו קודם ברה"ע כי גם עתה בשמים ממעל ובארץ
מתחת אין עוד כי כולא קמי' כלא ממש חשיבי כי רק
הודו וזיוו לבד על הארץ ושמים, ואי לזאת הכל בטלים
אצלו ית' ואליו תכסוף נפש כל חי כו', שע"י כ"ז יהי'
בבחי' רצון לה' לבדו וכמ"ש מי לי בשמים כו' וכמ"ש
בתו"א בד"ה זכור דעמלק. וז"ע הקמת המל' שעשאה
בבחי' פרצוף להיות המל' בבחי' גילוי אור, והי"ז היפך
מהגל שעשה לבן שרצה להיות בחי' העלם והסתר
לגמרי כו', ויעקב אדרבה הקים בחי' המל' להיות
מנקודה פרצוף שז"ע המצבה להיות בחי' המל' כמו
שהיא באצי' שהיא בחי' גילוי אור ולהיות בה וע"י
גילוי אלק' בעולמו' שיהי' היחוד והביטול דה' אחד
כו', ועמ"ש הש"ך עה"ת דהגל בגימט' ה' אחד דכאשר
יש היחוד דה' אחד אין הגל והפרסא מפסיק כלל כו'.
וזה הי' עבודתו בבית לבן להמשיך גילוי אוא"ס מבחי'
לובן העליון ולהיות קימת המל' שתהי' כמו שהיא
באצי' שמאיר בה גילוי אור, ובה וע"י נמשך הגילוי
גם בבי"ע להיות בהם בחי' הביטול, וכנ"ל שז"ע צורת
האות' שמהם בנברא' הוא צורת הנברא' שמבחי'
חפץ ה' כו' שהו"ע הביטול שבנברא' כו', ובאמת
המשיך במל' בחי' או"פ ועצמי שלמע' מבחי' הגילוי
הנ"ל וכמשי"ת לקמן.

ואחר שגמר עבודתו בבית לבן הלך לברר את עשו,
וזהו וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו כו'.
דהנה הברורי' דיעקב הי' בדרך מלמעלמ"ט ע"י גילוי

שהוא אלקי' חיים שנמשך ממנו חיות להיות מתלבש
בכל נברא בפנימיותו ממש, ולכן אלקי' ל' רבים ע"ש
ריבוי התחלקו' החיות לכל נברא כנודע, הי"ז רק מבחי'
מלך עולם היינו בחי' המל' שהארה מבחי' מל' נמשך
להיות בבחי' התלבשו' כו', אבל שמו עצמו הוא נשגב,
וכמו במלכותא דארעא אין המלך נתפס באנשי המדינה
כו', וחוקי המלך שזהו חיות וקיום העם הי"ז רק הארה
כו' וכמ"ש במ"א. ובהו יובן ענין ד' רבתי דאחד שרומז
לבחי' מל' כנודע, וא"כ צ"ל מש"א אח"כ בשכמל"ו
הלא כבר נרמז ענין מלכותו ית' בד' רבתי דאחד, אך
הענין הוא כי הד' רבתי רומז על בחי' עצם מדת מל'
ית' שהוא למע' מהתלבשו' בבי"ע, ולכן הד' סטרין
מזרח מערב צפון דרום הם בטלי' שם במציאו' כו',
וכנודע שזה שהיש תופס מקום זהו לגבי האור האלקי
שבא בבחי' התלבשו' בעולמו' כו', אבל לגבי בחי'
סובב אין היש תופס מקום כלל והכל בטל במציאו'
כו', ומש"א בשכמל"ו זהו ההארה דמל' שבאה בבחי'
התלבשו' בבי"ע כו'. והנה ד' רבתי הוא בחי' גדלות
הדבור והוא כח הדבור, וכידוע דאות' הדבור
הקבועים בפה הם רק המשכה והתגלו' מהאות'
הרוחני' שבנפש שהן הכ"ב אות' שבנפש הכלולין
בעצמותו, וזה עיקר בחי' כח הדבור שישנו באדם גם
בשעה שאינו מדבר כו', וכמו"כ הוא בבחי' דבור
העליון הם כ"ב אות' שהן כ"ב מיני המשכות והתגלו'
חיות שונות זמ"ז שהם מחי' את כל העולמו', וכמ"ש
ואתה מחי' את כולם אתה הן האות' מא' עד תי"ו וה'
מוצאות כו'. ויש בהם ב' מדרי' בחי' כח הדבור
והתגלו' הדבור והן בחי' חומר וצורה, וכמ"ש באגה"ק
סי' ה' ד"ה ויעש דוד שם דחומר האות' הוא חיצוני'
הבל הלב שנעשה קול ונחלק לכ"ב הברות כו', וצורת
האות' הוא בחי' כח הדבור שבנפש כו', וידוע דצורה
וחומר הן בחי' אור וכלי דחומר האות' הן בחי' כלים
שמהם נהווה חומרי' העולם ומציאותו שז"ע בדבר
ה' שמים נעשו כו', וצורת האות' הוא בחי' האור שזה
פועל הביטול בנברא' כו' וכמ"ש בתו"א ד"ה מזוזה
מימין, ומבו' במ"א שזהו מה שהחכ' תעוז לחכם יותר
מעשרה שליטים שבעיר שהן הע"מ להיות מציאו'
העולמו', והחכ' תעוז כו' להיות בחי' הביטול כו',
והוא בחי' הביטול שמבחי' חפץ ורצון ה' שלמעלה
מהביטול שע"פ השגה כו' (וכמ"ש במ"א בענין ב'
בחי' חיות שמבחי' בינה ומבחי' חכ' כו'), וז"ע מה
שהד' רבתי הוא הביטול דחיו"ע כו' כנ"ל. ונמצא דד'
רבתי הוא בחי' גילוי האור ושיהי' ביטול בעולמו' כו'.
והנה ד' הוא מל' דלת שהמל' היא הדלת והפתח שבה
וע"י הוא ההמשכה והתגלו' מאצי' לבי"ע ע"י פתיחת
הדלת, וכן ההעלאה מבי"ע לאצי' כו', ומבו' במ"א

18 שהוא בחי' כח"ב דתהו ואח"כ הבירור דעשו שהוא
19 בחי' ז"א דתהו, והגם דבהבירורי' דעכשיו הרי הבירור
20 דכח"ב יהי' לעתיד דוקא כנודע ומבו' במ"א, הנה זהו
21 בהבירור בדרך מלמעלמ"ע, אבל גבי יעקב שהי'
22 הבירור בדרך מלמעלמ"ט הי' תחלה הבירור דכח"ב
23 כו'. וזהו וישלח יעקב מלאכים כו' דאחר שהמשיך כל
24 האורות וההמשכות העליוני' ובירר בחי' כח"ב דתהו
25 הלך אח"כ לברר את עשו, וע"ז הוא שמודיע לו מה
26 שעשה בבית לבן ואו' עם לבן גרתי ותר"ג מצות
27 שמרתי שבכח זה יש ביכולתו לבררו כו'.
28 קיצור. אמנם יעקב עשה מצבה שהמשיך בחי' המל'
29 כמו שהיא באצי', והו"ע ד' רבתי דאחד
30 יחו"ע, ובשכמל"ו יחו"ת, והוא בחי' חומר האותיות
31 מקור המציאות, וצורת האותיות להיות ביטול, והחכ'
32 תעוז לחכם, דלת ע"ד פתחו של היכל והו"ע כל
33 המאריך באחד, וז"ע הקמת המל', ואחר הבירור בבית
34 לבן בא לברר את עשו. וזהו וישלח יעקב מלאכים.

בס"ד. ש"פ וישלח, תער"ג

1 אור עליון, ולהיות דעיקר עבודתו אצל לבן הי'
2 להמשיך אורות עליוני' מבחי' לובן העליון שהו"ע
3 עקודים נקודים וברודים שהן עולמו' ביי"ע הכללי', עד
4 שהמשיך האור בבחי' מל' והקים בחי' המל' להיות
5 הגילוי גם למטה כו', וגם המשיך ההמשכה דתו"מ
6 שזהו המשכה מבחי' פנימי' ועצמי' או"ס ב"ה שע"י
7 כ"ז יכול להיות הבירור בכל הדברים התחתונים כו',
8 וכמשנת"ל פק"ח שהבירור הוא בכח אור עליון דוקא
9 כו', וע"כ כאשר גמר עבודתו הנ"ל הי' ביכולתו לברר
10 את עשו שלמטה כו'. וזהו שמודיע לו מה שעשה בבית
11 לבן היינו שכבר המשיך כל האורות והגילוי' העליוני'
12 וגם המשיך בחי' התו"מ וביכולתו לבררו כו', וזהו
13 הסדר שתחלה הי' צ"ל אצל לבן להמשיך כל
14 ההמשכות הנ"ל ואח"כ הבירור דעשו כו', וז"ש עם
15 לבן גרתי ותר"ג מצות שמרתי והיינו דבכח זה יהי'
16 הבירור כו', ולפמשנת"ל דעבודתו בבית לבן הי' גם
17 ענין הבירורי' הי' צ"ל ג"כ תחלה העבודה אצל לבן

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

1 **"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד"**¹.
2 ראשון העמים נגד ישראל הוא עמלק וסופו לאבדון.
3 כיוון שעמלק הוא הראשון מבין העמים נגד ישראל, לכן סופו שהוא מוכרח ללכת לאבדון.
4 על כל העמים אומר ה' יתברך² "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם
5 אחד" – כאשר יבוא הגואל-צדק, אעשה שכל העמים ידברו בשפה ברורה, הם יקראו בשם ה' וכולם
6 יחד יעבדו אותו.
7 כאשר משיח יבוא, גם לעמים השונים יהיה תיקון מסוים, אבל לעמלק לא יכול להיות תיקון. הוא
8 מוכרח להכרת, להמחק ולהשטף, וזהו התיקון שלו.
9 צריך להבין: מה החילוק בין עמלק ושאר העמים המנגדים לישראל?
10 כל העמים, ככל שיהיו רעים, סוף כל סוף יהיה להם תיקון ותהיה להם הזכות להזכיר את שם ה'
11 ברוך-הוא ולעבדו, אבל עמלק מוכרח להמחות? ומה הכוונה בכך שעמלק הוא הראשון בין כל העמים
12 האחרים?
13 הדבר ניתן להבנה מכפי שהענין הוא בתכונות המולדות של האדם:

- 1 כתוב³ "וייצר ה' אלקים את האדם וגו'".
- 2 על הכתוב "וייצר" – בשני יודיין – אומרים חז"ל⁴ שה' ברוך-הוא ברא את האדם בשני יצרים,
- 3 יצר טוב ויצר הרע. היצר הטוב נקרא בשם הנפש האלקית והיצר הרע נקרא בשם הנפש הבהמית.
- 4 החילוק בין אדם ובעלי-חיים הוא בשכל, כי מידות יש גם לבעלי-חיים.
- 5 אדרבה, אצל בעלי-חיים המידות הן רק מולדות, ואילו אצל האדם הן באות כביטוי של השכל,
- 6 שהשכל יוצר את המידה.
- 7 השכל המולד הוא באדם.
- 8 גם לבעלי-חיים יש שכל, אך השכל שלהם אינו מולד, ואין זה אלא אילוף שכלי שמאלפים אותם,
- 9 כפי שישעיהו הנביא אומר⁵ "ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו".
- 10 השכל של בעלי החיים אינו מולד, אין זה אלא שכל הנלמד, אבל השכל האנושי הוא שכל מולד.
- 11 גם לבעלי חיים וגם, להבדיל, לאנשים, יש שכל ומידות. החילוק הוא, שבאדם השכל מולד והמידות
- 12 הן לפי הוראות השכל, ואצל בעלי החיים, להבדיל, המידות מולדות והשכל עשוי.
- 13 זו הכוונה בכך שהמילה "וייצר" נכתבה בשתי יודיין, כי הכוונה לשני היצרים.
- 14 היצר הטוב והנפש האלקית, והיצר הרע והנפש הבהמית, רמוזים שניהם באות י', כי לכל אחד מהם
- 15 יש שלושה כוחות שכל, חב"ד, ושבע מידות⁶.
- 16 הנפש האלקית היא שכל, והיצר הטוב הוא המידות הבאות מהנפש האלקית.
- 17 הנפש הבהמית היא השכל שמאיר את היצר הרע, אלו הן המידות שבאות מהשכל של הנפש
- 18 הבהמית.
- 19 הנפש האלקית היא שכל, שכל אלקי. היצר הטוב הוא המידות הבאות מההבנות האלקיות.
- 20 בנפש הבהמית העיקר הוא מידות, חמדת הלב, שמשתוקק לכל מה שהעיניים רואות⁷, ואופן התשוקה
- 21 הוא כבהמה, בלי די, כפי שאנו רואים במוחש שישנם בעלי-תאווה שכל כך מסורים לתשוקותיהם באכילה,
- 22 שתיה ושאר תענוגי הגוף, עד שאפילו כאשר הם יודעים בוודאות שהדבר שברצונם לעשות באמת מאוד
- 23 מסוכן לחייהם, בכל זאת אינם יכולים להתאפק.
- 24 השכל לא משפיע על המידות. אדרבה, השכל של הנפש הבהמית הוא רק להסביר תענוגים גופניים
- 25 ולבאר את הטוב והעונג שלהם, וגם כדי להתחכם בעיני העולם, והכל למען נוחות האני הגופני האיש, לחפש רכוש, ולהצדיק בכל מיני המצאות את התפיסות וההנהגות הלא צודקות והרעות כלפי אחרים.
- 26 לא זו בלבד שהשכל של הנפש הבהמית, מזין את היצר הרע בכך שהוא מוצא דרכים שונות איך
- 27 היצר הרע יוכל לבצע את רצונותיו, אלא הוא עוד מגן ומצדיק את המעשים המושחתים והשפלים של
- 28 היצר הרע.
- 29 קיצור. מבאר שעמלק הוא הראשון מבין העמים המנגדים לישראל וסופו לאבדון. שואל מדוע כאשר
- 30 משיח יבוא יהיה תיקון לכל העמים החוטאים ועמלק מוכרח להכרת. ה' יתברך נתן לאדם שתי נפשות,
- 31

(6) תניא פרק ג ופרק ו.

(7) במדבר רבה, פרשה י, ב. רש"י שלח טו, לט.

(3) בראשית ב, ז

(4) תרגום יונתן בן-עוזיאל, על הפסוק. זוהר חלק ג, מו ע"ב.

(5) ישעיהו א, ג.

1 אלקית ובהמית. הנפש האלקית מזינה את היצר הטוב והנפש הבהמית מזינה את היצר הרע ומצדיקה את
2 המעשים הלא צודקים והשפלים שלו.

ב.

4 לַמְּרוֹת שֶׁבְּבְרִיאת הָאָדָם כְּתוּב "וַיִּיצֶר" בְּשֵׁנֵי יוֹדִי"ן,

5 – בְּבְרִיאת כְּעֵלֵי הַחַיִּים כְּתוּב "וַיִּיצֶר" בִּי' אַחַת⁸, אֲבָל בְּבְרִיאה שֶׁה' בְּרוּךְ-הוּא בְּרָא אֶת הָאָדָם כְּתוּב
6 "וַיִּיצֶר" בְּשֵׁנֵי יוֹדִי"ן, וְהַכּוֹנֵה לְשֵׁתִי הַנִּפְשׁוֹת, הָאֱלֹקִית וְהַבְּהֵמִית, שֶׁלֹּכַל אַחַת מֵהֵן יֵשׁ עֶשֶׂר תְּכוּנוֹת, שְׁלוֹשׁ
7 שֶׁל שֶׁכַל וּשְׁבַע שֶׁל מִידוֹת –

8 שְׁבֹאפוֹן הַמְּצִיאוֹת וּסְדֵר הַשֶּׁכַל וְהַמִּידוֹת, שְׁתֵּי הַנִּפְשׁוֹת שׁוֹת. עִם זֹאת, בְּמַהוּת הַשֶּׁכַל וְהַמִּידוֹת יֵשׁ
9 חִילּוֹק בְּרוּר, מוּגֹדֵר וְחֻזָּק.

10 חִילּוֹק גָּדוֹל וּמוֹבָהק זֶה, נוֹתֵן לָנוּ הַשְׁגָּה בַּמְּצִיאוֹת הַנִּפְשׁ הָאֱלֹקִית וּבַמְּצִיאוֹת הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית, וּמֵאִפְשָׁר
11 לָנוּ לְהַתְעַמֵּק בְּמַהוּת הַנִּפְשׁ הָאֱלֹקִית וּבְמַהוּת הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית, כִּךְ שֶׁעַל-יְדֵי בִיאורִים שְׁכִלִיִּים שׁוֹנִים, הוֹכַחוּ
12 מַעֲשִׂיּוֹת וְתַחֲשׁוֹת, אֲנִי בָּאִים לְמַסְקָנָה, כִּי הַנִּפְשׁ הָאֱלֹקִית הִיא שֶׁכַל, וְהַיִּצֵּר הַטּוֹב הוּא מִידוֹת הַבָּאוֹת
13 מֵהַשֶּׁכַל.

14 הַמִּידוֹת שֶׁל הַיִּצֵּר הַטּוֹב מְבִיאוֹת אֶת הַשֶּׁכַל שֶׁל הַנִּפְשׁ הָאֱלֹקִית אֶל הַחַיִּים.

15 הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית הִיא מִידוֹת, לֹא זֶה בְּלִבָּד שֶׁהַיִּצֵּר הַרַע הוּא מִידוֹת, אֲלֵא גַם הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית עֲצֻמָּה
16 שֶׁהִיא שֶׁכַל, גַּם הִיא מִידוֹת. אֵף שֶׁאֵין זֶה שֶׁכַל שֶׁשִּׁיךְ יִשְׁרָוֹת לְמִידוֹת, אֲבָל כִּלּוֹת הַמַּהוּת שֶׁל שֶׁכַל
17 הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית הוּא מַהוּת-שֶׁכַל שֶׁל מִידוֹת.

18 הַחִילּוֹק הַכִּלְלִי בֵּין מַהוּת-שֶׁכַל שְׁכִלִית לְמַהוּת-שֶׁכַל שֶׁל מִידוֹת, הוּא:

19 מַהוּת-שֶׁכַל שְׁכִלִית, הִיא הַבְּנָה רִצִּינִית מֵעֲמִיקָה, הִיא פְּנִימִיּוֹת הַשֶּׁכַל, וְאִילוּ מַהוּת-שֶׁכַל שֶׁל מִידוֹת
20 הִיא הַבְּנָה שְׁטַחִית, שֶׁהִיא חִיצוֹנִיּוֹת הַשֶּׁכַל.

21 אֲנִי רוֹאִים אֶת הַחִילּוֹק הַזֶּה בְּמוֹחַשׁ בְּבְרִיאת הָעוֹלָם, אֵיךְ ה' יִתְבָּרַךְ בְּרָא אֶת הָעוֹלָם וְאֶת כָּל הַנִּבְרָאִים
22 בְּדֶרֶךְ בְּרִיאה יֵשׁ מֵאֵין:

23 הַבוֹרָא בְּרוּךְ-הוּא יִצֵּר דָּבָר מֵ'לֹא-דָבָר, בְּלִשׁוֹן הַסְּפָרִים⁹ "עֲשֵׂה אֶת שְׂאִינִי יִשְׁנוֹ" – הַבוֹרָא בְּרוּךְ-הוּא
24 עֲשֵׂה אֶת הָלֹא נִמְצָא לְנִמְצָא.

25 נִמְצָא וְלֹא נִמְצָא הֵם שְׁתֵּי מַהוּיּוֹת הַפְּכִיּוֹת, בְּשֵׁנֵי אֹפְנִים סוֹתָרִים: הַנִּמְצָא וְהָלֹא נִמְצָא שֶׁל הַבוֹרָא
26 הָאֱלֹקִי, וְהַנִּמְצָא וְהָלֹא נִמְצָא שֶׁל הַנִּבְרָא.

27 הַבוֹרָא בְּרוּךְ-הוּא בְּרָא מֵהַנִּמְצָא הָאֱלֹקִי – שֶׁהוּא הָלֹא נִמְצָא הָאֲנוּשִׁי, נִמְצָא אֲנוּשִׁי שֶׁהוּא הָלֹא נִמְצָא
28 הָאֱלֹקִי.

29 בְּזֶה הֵם הַחִילּוֹקִים בֵּין הַהִבְנוֹת שֶׁל הַנִּפְשׁ הָאֱלֹקִית וְהַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית:

30 הַהִבְנָה שֶׁל הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית אֵיךְ ה' יִתְבָּרַךְ בְּרָא אֶת הָעוֹלָם וְאֶת כָּל הַנִּבְרָאִים, שְׁקוּעָה רַק בְּנִמְצָא
31 הָאֲנוּשִׁי שֶׁל הָעוֹלָם וְהַנִּבְרָאִים. הִיא מְבִינָה אֶת הַטֵּבַע שֶׁל כָּל נִבְרָא, אֶת כָּל אֲמֻצְעֵי הַמַּחִיָּה שֶׁלּוֹ וְאֶת
32 הַהִנְהָגוֹת שֶׁלּוֹ. הַשֶּׁכַל שֶׁל הַנִּפְשׁ הַבְּהֵמִית הוּא רַק בְּנִמְצָא שֶׁל הַנִּבְרָא.

- 1 השכל של הנפש האלקית שקוע ביסוד הנמצא של הנברא, שבאמת הוא לא נמצא, כי הנמצא האנושי,
- 2 חסר מציאות עצמאית. כל קיומו של הנמצא של הנברא הוא הנמצא האלקי, היש האמיתי, הבורא ומחיה
- 3 את היש הנברא.
- 4 בחילוק הזה של הגישה השכלית, וההסבר בשתי נקודות ההשכלה בעלת התכונות השונות, הנמצא
- 5 האלקי שבו שקועה הנפש האלקית והנמצא של הנברא שבו שקועה הנפש הבהמית, הרי לבד זאת שבזה
- 6 משתקפות התכונות השונות של המהויות שלהן, הדבר נותן לנו הבנה ראויה בהשפעתן על מידותיהן:
- 7 הנפש האלקית, השקועה בנמצא האלקי שיוצר ומחיה את הנמצא של הנברא, משפיעה וגורמת
- 8 עדינות מסוימת במידות היצר הטוב, עם תשוקה לאלקות ולתורה ומצוות.
- 9 הנפש הבהמית השקועה בנמצא האנושי, משפיעה גסות גופנית מסוימת במידות של היצר הרע, עם
- 10 תשוקה חזקה לרכוש בעיני העולם ונועם ועונג גופני.
- 11 עם זאת, יתכן שהיצר הטוב, בכוח השכל של הנפש האלקית שלו, יוכל להשפיע על היצר הרע,
- 12 ויתכן גם שבמשך השנים ינצח השכל של הנפש האלקית את השכל של הנפש הבהמית ויגרום לו להשיג
- 13 הבנות אלקיות.
- 14 זו הכוונה בתיקון העמים החטאים, מידות היצר הרע, שבאדם.
- 15 מה-שאיין-כן עמלק.
- 16 עמלק, האדם, הוא עז פנים וחצוף המנגד לאלקות ותורה ומצוות¹⁰. כפי שאנו רואים בהנהגת האדם,
- 17 שישנם אנשים בעלי-עבירות, אבל זה בגלל תאוה ותענוג, וישנם בעלי עבירות עם חוצפה הלועגים לאלקות
- 18 ומתורה ומצוות – אלו הם עמלק שהתיקון שלהם הוא להמחק ולהשטף.
- 19 קיצור. מבאר שאף שאופן המציאות וסדר השכל והמידות שוים בנפש האלקית ובנפש הבהמית,
- 20 אבל החילוק הפנימי החזק מעניק מושג על השוני שביניהם. מבאר את הנמצא ולא נמצא האלקי ואת
- 21 הנמצא ולא נמצא האנושי. השכל של הנפש הבהמית הוא: א) מעמיק בנמצא של הנברא. ב) עושה את
- 22 מידות היצר הרע לגסות. ג) מביא לעבירות ותאוות. השכל של הנפש האלקית הוא: א) התעמקות בנמצא
- 23 האלקי. ב) מעדן את מידות היצר הטוב. ג) מביא לעבודת ה' יתברך.

ראשית גוים עמלק [תמוז ה'תש"ה]

(10) ספר המאמרים תרס"ה, ע' 213. לקוטי שיחות חלק כא, ע' 193.

8 דרך 'בירור שני' – התכללות, ו'בירור ראשון' – 9 העלאה. 10 ב. (הסוכה היתה קטנה מהכיל את כל אנ"ש 11 שנאספו, ואמר כ"ק אדמו"ר:) 12 בכל סוכה ישנה הארה מהסוכה דלעתיד, אך זה 13 ברוחניות, ואילו בגשמיות אכן צר במקום. 14 הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק כותב במאמר בקשר	ליל ש"ק חול המועד סוכות, בסוכה 2 א. ב'מברר' לא ניכרים הניצוצים ה'מתבררים'. 3 שאלה: הלא המברר צריך להתלבש במתברר? 4 תשובה: זה רק בשעת מעשה הבירור, ואילו 5 אחרי הבירור אין הניצוץ המתברר ניכר במברר. זה 6 גם ההבדל בין העלאה לבין התכללות. בהתכללות אין 7 ניכר הדבר שנכלל, מה-שאיין-כן בהעלאה. זהו על-

והשני אינו רוצה לעשות לו טובה זו, מפני שהוא
 שונא אותו בלבד, והוא בכלל אדם רע ובליעל.
 אף-על-פי-כן יענה לו, שהוא אמנם רוצה לעשות לו
 את הטובה אלא מפני טעם מסויים אין באפשרותו
 לעשות זאת, והוא מתלבש בלבוש של שקר. או
 יתירה מזו, שהוא אומר לו מקצת מן האמת או כלל
 לא אמת, שאין הוא יכול לעשות זאת בגלל אדם
 אחר, והאמת היא שזה רק מצד רוע לבבו. וכשהוא
 נפגש לאחר מכן עם אותו אדם אחר, שואל אותו
 האדם האחר, מדוע היה עליך לומר שאינך עושה את
 הטובה בגללי, הרי יכולת לומר טעם אחר - הוא
 תובע ממנו מדוע לא אמר שקר עמוק יותר... - וכן
 הדבר בכל ענין, שכל שמרבים בשקרים וכזבים,
 מתאים הדבר יותר ל'הנחות העולם'.
 או שיהודי בן שבעים אומר 'חכמה' של ילד בן
 שלוש ומתפאר בכך, הוא שקוע ב'חכמות' של ילד בן
 שלוש.
 'סברות העולם'. בחסידות מוזכר ביטוי זה בכמה
 עניינים: לא כסברת העולם שהנשמה היא שכל; לא
 כסברת העולם אשר התשובה באה על חטא ועוון;
 לא כסברת העולם אשר חסידות היא ענין מדות
 חסידיות, זה רק גופו של חסיד, ואילו חסיד הוא דבר
 אחד לגמרי.
 וזהו העניין של 'עולם' שהוא ההיפך משם הוי'.
 ואילו חסידות היא שם הוי'. חסידות היא ההיפך
 מ'עולם'. חסידות היא גלויה, גלויה לאדם עצמו
 וגלויה לזולת. חסידות היא אור, היא מאירה לאדם
 עצמו ומאירה לזולת.
 ד. פעם היה יהודי - חסיד. כיום, חסיד הוא
 יהודי. כשהוא חסיד - הוא יהודי.
 פעם היה יהודי - חסיד. יהודי הוא הרי מדריגה
 נפלאה, ויש בזה פנימיות וחיזוניות. יהודי הוא: עצמי,
 פנימי, חיצוני ולבוש, שגם כאשר הלבוש קרוע
 והבשר נראה, הרי זה בכל זאת אמת, אין זה העניין
 של לא תגלה ערותך גו'. חיצוני הוא העניין של יפה
 מראה.
 כאן עלי להפסיק בסיפור מהוד כ"ק אאזמו"ר
 הרה"ק מוהר"ש.
 בשנת תרי"ח נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק
 מוהר"ש לחוף-לארץ. הטעם הגלוי לנסיעה זו היה
 בגלל ענייני בריאות, ואילו הטעם האמיתי היה שנסע
 בגלל ענייני הכלל. נסע אתו הרב ר' אברהם'קע,
 המו"ץ של רודניא בתור שוחט, - למרות שהוד כ"ק

לעניין אחר: וכל זה הוא ברוחניות, אבל בגשמיות
 צריכה להיות יגיעה ועבודה רבה בהזהה עצמית.
 ג. 'עולם' הוא ההיפך משם הוי'. למרות שעיקר
 ההתהוות היא משם הוי', אך ההתהוות בפועל היא
 על-ידי שם אלקים. 'עולם' הוא מוגבל בזמן ומקום.
 מקום הוא העניין של ו' קצוות, שנוסף על ההגדרה
 של ו' קצוות, מוגבל המקום במעלה ומטה ובד'
 רוחות, הגבלה זו מסודרה ומוכרחת.
 קיים סדר שאינו מוכרח והוא בבחינת עילוי, אך
 כאן ההגבלה מוכרחת, שבלי ההגבלה של מעלה
 ומטה וד' רוחות, אין שום מציאות של מקום.
 זמן הוא ענין של עבר, הווה ועתיד. הרי לבד זאת
 שהעולם מוגבל בעבר הווה ועתיד, הרי מוכרח הדבר
 שיהיה כך, והסדר בזה הוא שבתחילה - עבר, ולאחר
 מכן הווה, ולאחר מכן עתיד.
 וזהו ההיפך משם הוי'. בשם הוי' ישנם גם-כן זמן
 ומקום. מקום הוא ארבע אותיות שם הוי', וזמן הוא
 היה הווה ויהיה. אך, בשם הוי' הם כאחד. כלומר,
 שב"היה" כלולים ה"הווה" וה"יהיה", וכך גם ב"הווה"
 כלול וכו'.
 במשמעות המילה "עולם" ישנם שלשה עניינים:
 עולם מלשון העלם, הנחות העולם, וסברות העולם.
 "עולם" הוא העלם, סגור, מכוסה, מכוסה לעצמו
 ומכוסה לזולת. ובעומק יותר הוא עיוור, מעורר. עיוור
 - היינו שלא רואים את הדבר. מעורר - היינו שהדבר
 שרואים נראה כאילו היה דבר אחר.
 מציאות ה"יש" הרי משקרת, למרות שהנברא
 יודע שקיים "אין" המהווה אותו, אך כיוון שאין הוא
 משיג אותו, הוא קורא לו "אין", במילא אין הוא
 נמצא אצלו, והוא מרגיש בתוכו כאילו מציאותו
 מעצמותו. כך הוא מרגיש לעצמו, ויתירה מזו כפי
 שהוא מראה את עצמו לזולת. שלאמיתו של דבר,
 הרי הסיבה מדוע ישנו ענין כזה, שהנברא ירגיש
 כאילו מציאותו מעצמותו, היא מפני שהתהוותו היא
 מעצמותו יתברך, כפי שהרבי אומר ב'אגרת הקודש'¹
 "הוא לבדו בכחו ויכולתו" כו', אלא שלמעלה הרי זה
 באמת שמציאותו היא מעצמותו, ואילו בנברא הרי
 זה רק שנדמה לו כך, וזה שקר. זהו העניין של 'עולם'
 מלשון העלם.
 'הנחות העולם' היינו מה שנוהים אחרי נימוס
 העולם, שיסודו שקר ומצופה בכזב, בשווא,
 בערמומיות ובכל מיני צבעים של שקר. זהו אחד בפה
 ואחד בלב. למשל, כשאחד בא לבקש טובה מהשני,

24 מעשר מפרנסתו, אבל רק כשהוא מרוויח. זה נקרא
25 'יפה מראה'.
26 יהודי רוסי, או יהודי משאר המדינות, אינו לא
27 'יפה תואר' ולא 'יפה מראה', אבל הוא יהודי עם
28 חיות. כשהוא עומד להתפלל, אין הוא יודע אם
29 יתפלל חצי שעה, שעה או שעה ורבע. הוא נותן
30 צדקה אם הוא כן מרוויח או לא מרוויח.
31 נחזור לענייננו.
32 פעם היה חסיד כמו בעל-הבית מבוסס ומושרש,
33 בית משלו, גן משלו, תפוחי אדמה משלו, בצלים
34 משלו, חיות משלו. לאדם עשיר יותר, היתה בהמה
35 גסה. לאדם עני יותר, היתה בהמה דקה. כשקם
36 בבוקר הוא שותה תה עם חלב מורתח מהבהמה שלו,
37 אוכל תפוחי אדמה שלו - זה היה נקרא בעל-הבית
38 מבוסס ומושרש.
39 כך היה פעם גם חסיד. הכל היה לו משלו. לא
40 היה לו צורך ללוות מהשני קצת אהבה, יראת שמים,
41 אהבת ישראל, חיבת התורה וקיום המצוות. הוא היה
42 או עשיר או עני, אבל הכל היה לו משלו. ואילו כיום,
43 בית כנסת שלומדים בו פעם אחת בשבוע חצי פרק
44 או פרק שלם "תניא" - כבר נקרא בית כנסת חסידי.
45 אכן, זה צריך להיות, אך האם זה ציור של חסידות?
46 הרי זה רק שבשעה של רעב, גם מוץ טוב. אבל...

ליל ש"ק חול המועד הסוכות, בסוכה

1 אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ידע שחיטה בעצמו, אך כך
2 היה הדבר - ועוד אחד נלווה אליו, ר' שמואל ברין.
3 הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה אז
4 באיטליה ובגרמניה. כשחזר לביתו בלויבאוויטש,
5 שאל אותו אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח
6 צדק': מה אתה אומר על יהודי גרמניה - ה'צמח צדק'
7 לא ראה יהודים מגרמניה - ענה לו הוד כ"ק
8 אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: הם 'יפה מראה'.
9 יש 'יפה תואר' ויש 'יפה מראה'.³ 'יפה תואר'
10 היינו מידתם הנכונה של האברים בכללות הגוף, וכן
11 המדידה של כל אבר לגבי משנהו. הגוף מחולק
12 מראש, גוף ורגל. אילו הראש היה גדול כמו חלק
13 הרגל או שהרגל היה קטן כמו הראש, היה אותו אדם
14 בעל-מום. עיקר המדידה של האברים נוגע לפרצוף
15 הפנים, שישנה מדידה מסוימת באברי הפנים, כמו
16 האף, הפה, העיניים והאוזניים, שיהיו תואמים אחד
17 לשני במידה הנכונה. זה נקרא 'יפה תואר'. הענין של
18 'יפה מראה' הוא בפנים, בתרין תפוחין.
19 יהודי גרמני כשקם בבוקר, לא ישתה את הקפה
20 עד שיתפלל מקודם. בבית המדרש תלוי לוח בו
21 רשומים זמני התפילה: בימי החול צריכה התפילה
22 בציבור לארוך 18 רגעים, בימי שני וחמישי - בגלל
23 קריאת התורה - 22 רגעים. יהודי גרמני מפרש

(3) תו"א ד"ה לא תדעי. תו"ח ד"ה ורחל היתה.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קי"ז - השמש ובתו היחידה

1 ר' יונתן, השמש ממניסק, ובאשה רחל היו רוצים יותר שיהיה להם בן זכר, אך כאשר הקב"ה
2 חנן אותם בבית, שמחו גם על כך.
3 עם זאת החליטו ביניהם ההורים המאושרים לגדל את בתם, שרה רבקה, כאילו היתה בן,
4 כלומר, ללמד אותה תורה משחר ילדותה, שלא כפי שנהגו רבים אחרים באותה תקופה להימנע
5 מללמד תורה לבנות.
6 ר' יונתן למד בעצמו עם שרה רבקה, ובהדרגה: תחילה לימוד הקריאה, ולאחר מכן חומש
7 ונ"ך, משנה, גמרא, אגדה, מדרש. אך השמש והשמשית שמרו את הדבר בסוד. הם חששו שמא
8 יהודי מניסק, ובמיוחד באי בית-המדרש בו כיהן ר' יונתן, יפרשו את הדבר שלא כהלכה.
9 כך עברו שנים, ושרה רבקה גדלה להיות למדנית. מובן שבד בבד חונכה למוסר ולמדות
10 טובות. טוב לבה וצניעותה הוכרו וצויינו לשבח על-ידי מכיריה.

1 בהגיע שרה רבקה לגיל שבע-עשרה שנה, שלח ר' מאיר נתן החנווני, ממתפללי בית-מדרשו
 2 של ר' יונתן, שדכן אל השמש. הוא רצה ששרה רבקה טובת הלב והצנועה תינשא לבנו. הוא
 3 ידע היטב כי אין לר' יונתן כסף לנדוניה או להבטחת מזונות לזוג על שולחנו. הוא היה מוכן,
 4 אפוא, לשאת בכל ההוצאות, כולל הוצאות החתונה ואפילו צרכי ובגדי הכלה.

5 ברם, השדכן יצא מביתו של ר' יונתן בלא כלום. הוא לא השיב לו לא הן ולא לאו.

6 ר' מאיר נתן הניח כי הדבר נובע מאופיו השתקני של ר' יונתן, אך ודאי – כך סבר – הוא
 7 מסכים לשידוך. סוף-סוף יודע הוא בוודאי כי זה שידוך פז עבור השמש הקבצן. לאחר שהשדכן
 8 דיבר עם ר' יונתן פעמיים ושלש ולא הצליח לקבל ממנו תשובה ברורה – החליט ר' מאיר נתן
 9 לשלוח לא את השדכן כי-אם את אחד ממקורביו, ולא אל אביה השתקן של שרה רבקה כי-אם
 10 אל אמה, באשה רחל, שנחשבה למיושבת בדעתה יותר מבעלה הבטלן.

11 באשה רחל ענתה ב"לאו" ברור, בהסבירה את הסיבה לכך בעובדה ששרה רבקה שודכה
 12 בחשאי בהיותה תינוקת רכה, כסגולה לאריכות ימים. פירוש הדבר שדחיית השידוך עם ר' מאיר
 13 נתן אינה נובעת מיחס שלילי שלהם אליו. באשה רחל לא גילתה מי הוא המשוך, ואיש גם לא
 14 לחץ עליה שתעשה זאת, שכן היתה זו תופעה נפוצה, לשדך ילדים בגיל רך כסגולה לאריכות
 15 ימים. ברם, כאן היה לענין רקע מיוחד במינו כפי שהתחזר מאוחר יותר.

16 כעבור מספר חדשים נודע כי שרה רבקה שודכה מיד לאחר היוולדה אל לא אחר מאשר ר'
 17 נחמן יצחק העילוי, בנו של ר' שמעון לייב הבלן, אשר לאחר פטירתו נודע על-ידי בנו הגאוני
 18 שלא היה אלא צדיק נסתר. התברר כי השידוך נגמר בין שני ההורים – ר' שמעון לייב הבלן
 19 ור' יונתן השמש.

20 עתה הובן על-ידי הכל כי ר' שמעון לייב, הצדיק הנסתר, לא היה משתדך עם מאן-דהוא
 21 פחות. אם בחר בבנו של ר' יונתן, מיד לאחר היוולדה, עבור בנו העילוי – ודאי גם ר' יונתן
 22 עצמו גם הוא צדיק נסתר.

23 כל מינסק דיברה על השידוך. רבים, פשוט, קינאו בר' יונתן: העילוי ר' נחמן יצחק, אשר
 24 גדולי העשירים וגדולי התורה שאפו לזכות בו כחתן – נעשה חתנו של ר' יונתן השמש!

25 הכל איחלו לשמש ברכת "מזל טוב" בפה מלא. ר' יונתן השיב בקושי לאיחולים. הוא נשאר
 26 שתקן כמו תמיד. בחיוך קל קיבל את הערות המברכים על גודל הזכות שיש לו בכך שנפל בגורלו
 27 חתן כה גאוני.

28 מועד החתונה נקבע בשעה טובה. רבים ציפו שר' יונתן יקיים חגיגת נישואין מפוארת,
 29 לכבוד החתן הנפלא שזכה בו. נכון, אמנם, שהיה רק שמש עני, אך במאמץ מסויים, בעזרת
 30 הכנסות אשתו כמיילדת ובעזרה מצד מתפללי בית המדרש שלו, היה מסוגל לקיים חתונה
 31 מכובדת. כל המתפללים היו מוכנים בחפץ לב להושיט סיוע לצרכי החתונה, לא כל-כך בגלל
 32 השמש עצמו כי-אם בעיקר בגלל החתן העילוי שכל העיר דיברה על גאונותו.

33 ברם, על דעתו של ר' יונתן לא עלה כלל ליהנות ממתנת בשר-ודם אפילו כחוט השערה.
 34 כן לא מצא לנכון להתאמץ באופן מיוחד לשם כך.

35 האורחים שהזמין ר' יונתן לנישואי בתו היחידה היו מוזרים ביותר. ארבעה מן המוזמנים
 36 היו אכסנאים בבית ה"הקדש" להכנסת אורחים. היו אלה יהודים עם בגדים בלואים וקרועים

1 שאיש לא הסתכל עליהם מעולם. עוד ששה־שבעה מוזמנים נאספו בין הקבצנים המחזורים על
2 פתחי בתי מינסק לבקשת נדבה. מלבדם הגיעו לחתונה שני אורחים, שהתאכסנו בבית המדרש
3 שבו כיהן ר' יונתן כשמש. אחד מבין שני האורחים סידר את הקידושין, והשני אמר את שבע
4 הברכות.

5 מרבית בעלי־הבתים של מינסק לא ידעו כלל על קיום החתונה. רק למחרת נודע בעיר על
6 הנישואין שהתקיימו יום לפני כן. הזוג הצעיר עבר לגור בבית האלמנה, אם החתן, שהחזיקה
7 עדיין בבית המרחץ, וגרה באחד מאגפיו. לשם הגיעו למחרת החתונה גדולי התורה של מינסק
8 כדי לאחל לר' נחמן יצחק, החתן העילוי, ברכת מזל טוב, לאחר שנודע להם על נישואיו. ר'
9 נחמן יצחק השמיע בפניהם את דרשת הנישואין המקובלת, וכולם התפעלו מעומק חידושי
10 ומבקיאותו המופלגת.

11 כעבור זמן קצר, החלו בעלי־בתים במינסק לטכס עצה למצוא מקור מחיה לזוג הצעיר.
12 הוצעה לו כהונת ראש ישיבה. כל אחת מן הישיבות הרבות שהיו במינסק היתה שמחה להכתירו
13 לראש ישיבה. אך ר' נחמן יצחק סירב לקבל את ההצעות. הוא אמר כי יש לו עדיין הרבה ללמוד
14 לעצמו וטרם נהיה ראוי ללמד אחרים. כך אמנם עשה. הוא ישב ולמד תורה ביתר שקידה ויתר
15 התלהבות מאשר לפני הנישואין.

16 בינתיים החלה מינסק להתעניין יותר באישיותו של ר' יונתן השמש, חותנו של ר' נחמן
17 יצחק. כיוון שהשידוך בין בתו לבין בנו של ר' שמעון לייב, הבלן הנסתר, נעשה עוד בילדותם,
18 על־פי ציווי הבלן לפני פטירתו, ברור שגם ר' יונתן הוא צדיק נסתר כמחותנו. שתקנותו של ר'
19 יונתן והתנהגותו המסתורית חיזקה עוד יותר את הרושם הזה. אנשים נזכרו כי שנים רבות חיו
20 ר' יונתן ואשתו בפרישות, כאשר הוא ישן בבית המדרש מאחורי התנור והיא בעזרת נשים.

21 החלו, איפוא, הכל לעקוב אחרי ר' יונתן ובאשה רחל. לא גרעו עין מכל צעדיהם ושמרו
22 את מוצא פיהם. השמש ואשתו החלו לחוש שלא בנחת. כפי הנראה היה להם אכן מה להסתיר
23 וטרם הגיעה שעתם להתגלות.

24 ביום בהיר אחד התברר במינסק כי ר' יונתן ובאשה רחל נעלמו מן העיר. איש לא ידע לאן
25 הלכו.

26 בתם נשארה במינסק עם בעלה. איש לא ידע על למדנותה של שרה רבקה, והדבר גם לא
27 עלה על הדעת. כל תשומת הלב הוקדשה לגאונותו של בעלה, ר' נחמן יצחק. הזוג חי מהכנסות
28 הבלנית האלמנה, אמו של ר' נחמן יצחק, שהמשיכה לעבוד בבית המרחץ כשרה רבקה
29 מצטרפת כמסייעת לעבודת חותנתה, ור' נחמן יצחק יושב על התורה ועל העבודה.

30 יהודי מינסק הצטערו על כך ששתי הנשים, האלמנה וכלתה, נאלצות לעבוד עבודת פרך
31 כזו, אך אלה מצדן סירבו אפילו לחשוב על פרנסה אחרת.

32 כך עברו שנים. שרה רבקה היתה כבר אם לשני ילדים, אך אורח חייהם לא השתנה במאומה.
33 ר' נחמן יצחק המשיך לעסוק בתורה ובעבודת ה' בשקידה, כשאמו ואשתו מתעסקות בבית
34 המרחץ ומשתכרות מזה למחיית המשפחות.

אגרות קודש

[י"ג תמוז תרפ"א]

ומכ"א.

7

ב"ה

מוסג"פ פ"נ נא לקרותו במקומות הקדושים, והשאר

יודע בעצמו.

זכני השי"ת בנשואי בתי מ' חנה ת"י עם ב"ג התמים

מר שמרי' ב"ר מנחם מענדיל שי' גורארי'. החתונה היתה

בשעה טובה ומוצלחת ביום ועש"ק י"א סיון העבר, וזכות

אבות יושמר לבנים ובני בנים שמאושרים יהיו כל ימי

חייהם בגו"ר.

והי' ברכה ושלוש כאו"נ, והדו"ש שי"ב.

כבוד שי"ב ידי"ע ווי"ח אי"א מו"ה יעקב

יוסף שי'

שלום וברכה,

מאת ידידינו הרמ"מ שי' נודעתי משלומי הטוב,

ונהניתי במאד, האל הטוב ישמחני במכתביו המפורטים

ומשלום ביתו, ובמה עסקו. . .

והשי"ת ירחם ובטח ירחם, כי אבינו רבינו ת"י ת"י הוא

אתנו בכל מפעלינו, הטובים בגו"ר. יודיעני משלומי הטוב

אג"ק מוהרי"צ נר"י

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הו"ח אי"א נו"נ כו' מוה"ר אברהם סענדער שי'

וזוגתו מרת שיינא שרה תחי'

שלום וברכה!

...הנה יה"ר מהשי"ת שכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, זאלט איר האבען
א געזונטען פרייליכען זומער.

ועי"פ מרז"ל בסוטה דף יו"ד ע"א שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנא' כי שמש ומגן ה"א -
שזהו ג"כ הרמז שלע"ל הקב"ה מוציא חמה מנרתקה, - והשמש בגבורתה בגשמיות ה"ה בימי הקיץ,
שזהו ג"כ הוראה שכן הוא ברוחניות שדברים הגשמים משתלשלים מהם ולכן מבואר בחסידות אשר
עבודת ה' בימי הקיץ קלה יותר מאשר בימות החורף.

הנה יהי' להם א געזונטער פרייליכער זומער בגשמיות וברוחניות גם יחד ומטובו לפרוש בשלום
בנם וב"ב שיחיו וכן לחתנם וב"ב שיחיו.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות עם כל הפירושים.

נ"ב. נהניתי ממה שמשתדל לעורר אודות הנחיצות בקו העבודה, ואף שע"פ מכתבו לא קבל
מענה בכתב, אבל בטח כל ענין של קדושה ובודאי דברי התעוררות בכלל זה, חזקה שפועלים בין אם
נראה לעיני בשר או שלמשך זמן נשאר בהעלם, ועיינין בקונטרס עץ חיים מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב)
נ"ע הוספה ג' אשר בזמנו זה עיקר השתדלותו של היצו"ר הוא למנוע בני ישראל מקו העבודה, ומזה
גופא מובן גודל הנחיצות בזה.

מוסג"פ הקונטרס והרשימה שהו"ל בקשר חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל וכן העתק מכתבי
כללי לאגודת נשי ובנות חב"ד, אשר באמת תוכנו שייך לכל בנות ישראל, ובודאי ינצל את הני"ל
בהמקומות שם יבקר באופן המתאים.

ב"ה ט"ז שבט תשכ"ד
ברוקלין, ניו יורק

ד"ר וועלוול גרין

אצל הרב משה פעלער

1404 שדרות וושבורן צפון

מיניאפוליס, מיניסוטה

שלום וברכה:

היה נעים להכיר אותך בהתוועדות, ונהניתי לקבל דרישת שלום ממך בהמשך לכך באמצעות הרב משה פעלער. לאחרונה הוא מסר לי שדיברת באסיפה בבית משפחת נמצוב, שבה חלקת את רשמך מהביקור כאן, ועוררת את השומעים להגדיל את הפעילות לחיזוק היהדות בקהילתכם בכלל, ואת הפעילות של משרד ה'מרכז לענייני חינוך' האזורי בפרט. אני מבין שדיברת, כמו שאומרים חז"ל, ב"דברים היוצאים מהלב". לכן אני מקווה שהם גם חדרו ללב, ומצאו קרקע פורייה להשתרש ולהניב תוצאות טובות.

למרות שלא שמעתי ממך מאז פגישתנו, אני בטוח שגם זה יגיע בסופו של דבר, שכן באמת אין תחליף להתרשמות אישית כאשר היא מועברת ישירות, מאשר על-ידי ממוצע, אפילו אם אותו אדם היה עֵד לאירוע.

בכל אופן רציתי שתדע שמאוד נהניתי לקבל את דרישת השלום ממך וכן את הדיווח אודות אותה פגישה.

כעת, כשאנו נמצאים בפרשת השבוע של מתן תורה, נוכל כולנו לשאוב ממנה השראה, כפי שאכן עלינו לעשות, בהתאם להוראת אדמו"ר הזקן בעל התניא והשולחן-ערוך, שפרשת השבוע צריכה להיות מקור להשראה ולהדרכה עדכנית עבור כל יהודי, בכל ענייניו באותו שבוע. למתן תורה ישנה משמעות נוספת בכך שיש להתייחס אליו ולקבלו כחוויה חדשה בכל יום. עדות לכך נמצאת גם בברכת התורה שאנו אומרים בכל בוקר בתפילת השחר: "נותן התורה", בלשון הווה. כפי שידוע לך, חז"ל הודיעו שראוי שדברי התורה "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

אחד המסרים הבסיסיים של עשרת הדברות מצוי בעובדה שהם פותחים במילים "אנוכי וכו'", כלומר, העיקרון העמוק של אמונה באל אחד, אשר כשלעצמו היה מהפכה רעיונית אדירה באותם ימים של עבודה זרה, בהם שלטה התרבות האלילית המצרית (כפי שמשמע בפירוט בדיבר השני, שבו כל צורות של עבודה זרה נאסרות בהחלט). דרך אגב, הדגש על אמונה באל אחד ושליטת העבודה-זרה בא לביטוי לא רק בעובדה שאלו הרעיונות שבהם עוסקים שני הדיברות הראשונים, אלא גם בריבוי המילים והפירוט שהם מכילים. במקביל, עשרת הדיברות מסתיימים בציוויים כל כך פשוטים ומובנים מאליהם לכאורה, כגון "לא תגנוב" וכו'.

העמקות של האמונה באל אחד, שבה מתחילים עשרת הדיברות, והפשטות של החוקים המוסריים והאתיים, שבהם הם מסתיימים, מצביעות על לקח חשוב, והוא:

(א) המאמין האמיתי בקדושת-ברוך-הוא, אינו זה שדוגל ברעיונות מופשטים, אלא זה שידעו את הקדושת-ברוך-הוא מובילה אותו להתנהגות יום-יומית ראויה אפילו בדברים רגילים ושגרתיים, במגעיו עם שכניו, ובכיבוד נכסיהם אפילו כשמדובר בשור או בחמור וכו'.

אגרות קודש – מתורגם

ב) החוקים האתיים והמוסריים, אפילו אלו שכה מובנים מאליהם כגון "לא תגנוב" ו"לא תרצח", יהיה להם תוקף מעשי ויקוימו בתנאי שהם מבוססים על שני הדיברות הראשונים, כלומר, שמושגות על סמכות אלוהית – הסמכות של האל האחד והיחיד.

אם בדורות קודמים היו אנשים שהטילו ספק בנחיצות של סמכות אלוהית עבור מוסריות וערכים מקובלים, מתוך אמונה ששכל אנושי הוא סמכות מספקת למוסריות ולערכים, הרי שלדאבוננו, דורנו הנוכחי הפריך הנחת יסוד מוטעית זו, בצורה מזעזעת וטרגית ביותר. משום שדווקא אותה אומה שהצטיינה במדעים מדויקים, במדעי הרוח, ואפילו בפילוסופיה ובאתיקה התבררה לבסוף כאומה המושחתת בעולם שהפכה רצח וגניבה וכו' לאידיאלים. כל מי שידע כמה זניח היה המיעוט הגרמני שהתנגד לשלטון היטלר, מבין שהפולחן הגרמני לא היה מנהגם של כמה יחידים, אלא הקיף את הרוב המוחלט של אותה אומה, שראתה עצמה "גזע העל" וכו'. בטח מיותר לפרט עוד בנושא ביתר אריכות.

בכל האיחולים הטובים,

בברכה,

חתימת יד-קודשו של הרבי

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

הו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מוה"ר שמואל צבי שי

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מי"ז תמוז (יהפך במהרה לששון ולשמחה) בו כותב אשר בהשתדלות הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר יונה שי איידעלקאפ, הנה נתיסדה תלמוד תורה בעירו ההולכת וגדלה, ולפי ידיעתו בתור תושב המקום הנה יש סיכויים רבים להתפתחות הת"ת לשם ולתפארת כי ישנם די הורים ועסקנים מעוניינים בחינוך דיראת שמים וכן גם כסף לא יחסר.

והנה כנראה ממכתבו הנה כל הנ"ל במדה ידועה נמצא רק בכח וצריך להוציא מן הכח אל הפועל וכמרו"ל קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא בטח ישתדל במרץ היותר גדול וכן ימשיך לזה את ידידיו ומכיריו אשר יבוא כל הנ"ל מהכח אל הפועל, אשר בטח לא יחסרו אז ג"כ מלמדים יראי שמים שיקחו עליהם עיקר העבודה היינו חינוך הבנים והבנות ברוח ישראל סבא, ופשיטא אשר ת"ח מראש אם יכתוב ע"ד הגשמת כל הנ"ל בפרטות המתאימה.

מה שמסיים במכתבו שדרוש להם מלמד כו'. הנה לכל לראש יסדרו את המלמד שנמצא כבר באופן המתאים שזה גופא ישמש כח המושך לעוד מלמדים.

בתחלת מכתבו כותב אשר אביו הי' בשחרית ימיו דבוק בחב"ד וגם אחד מהרא"י בשיבת חב"ד בחברון, ולכן לפלא שאינו מפרט אודות קביעות עתים שלו בתורת חב"ד, שאם בימינו אלה חובת מצוה וחובת חובה על כל ישראל הוא זה הרי עאכ"כ לברא כרעא דאבוה שהי' מחסידי חב"ד, והאריכות בזה אך למותר.

בברכה.

פרשת בלק

כב - וַיֵּרָא בָּלָק בֶּן־צֹפּוֹר אֶת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי: ^אוַיִּגְדַּר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הָיָה וַיִּקְצַן מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: ^בוַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מְדִיָּן עֲתָה יִלְחָכוּ הַקְּהֵל אֶת־כָּל־סִבְיַתְיָנוּ בַּלְחָד הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צֹפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: ^גוַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אֶל־בָּלָעַם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עָם יֵצֵא מִמִּצְרָיִם הִנֵּה כָסָה אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמְּלִי: ^דוַעֲתָה לְכֶֽה־נָּא אֲרַחֲלֵי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוֹלִי אוֹכַל נִפְחֹבֹו וְאֶגְרָשְׁנוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר־תַּבְרֹךְ מִבְּרָךְ וְאֲשֶׁר תֹּאֵר יוֹאֵר: ^הוַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מְדִיָּן וַיָּקְסוּם בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָעַם וַיִּדְּבְרוּ אֵלָיו דְּבָרֵי בָּלָק: ^ווַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵינוּ פֹה הַלֵּילָה וְהַשַּׁבָּתִי אֲתַכֶּם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יִדְּבַר יְהוָה אֵלַי וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי־מוֹאָב עִם־בָּלָעַם: ^זוַיָּבֹאוּ אֱלֹהִים אֶל־בָּלָעַם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: ^חוַיֹּאמֶר בָּלָעַם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צֹפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: ^טהִנֵּה הָעָם הֵיכָּא מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ עָתָה לְכֶֽה קָבַח־לִי אֹתוֹ אוֹלִי אוֹכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וְגִרְשָׁתִּיו: ^יוַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בָּלָעַם לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֹאֵר אֶת־הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא: ^{יא}(ע"ב בחול)

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 275)

כִּי עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי (כב, ו)

כַּתֵּב הַשָּׁל"ה, שֶׁבָּלָק הָיָה חָכֵם גָּדוֹל וַיִּדַּע שֶׁהַעֲצוּמָה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמִשִּׁיחַ, תֵּצֵא מִמֶּנּוּ (דוד המלך יֵצֵא מֵרוּת הַמוֹאֲבִיָּה). לִפִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מֵה שֶׁפָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה נִקְרָאת "בָּלָק", הַפֶּךְ "וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקֵב". שָׁכַן, "בָּלָק" מִזְרָה עַל אֲתֵּהֶפְכָּא בַּתְּכִלִּית הָעֲלִי - הַפִּיכָת מֶלֶךְ מוֹאָב, כִּךְ שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמִשִּׁיחַ.

שְׁנֵי יִיָּקָם בָּלָעַם בִּפְקָר וַיֹּאמֶר אֶל־שְׂרֵי בָּלָק לָכוּ אֶל־אֲרָצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתַתִּי לְהִלָּךְ עִמָּכֶם: ^אוַיִּקְוֹמוּ שְׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בָּלָעַם הִלָּךְ עִמָּנוּ: ^בוַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלַח שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלָּה: ^גוַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָעַם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צֹפּוֹר אֶל־נָא תִפְנַע מִהִלָּךְ אֵלָי: ^דכִּי־כַבֵּד אֶכְבְּדְּךָ מְאֹד וְכָל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכֶֽה־נָּא קָבַח־לִי אֶת הָעָם הַזֶּה: ^הוַיַּעַן בָּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדִּי בָּלָק אִם־יִתֵּן־לִי בָּלָק מִלֹּא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לַעֲבֹל אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִמְנָה אוֹ גְדוּלָּה: ^ווַעֲתָה שָׁבוּ נָא בָּזֶה גַם־אַתֶּם הַלֵּילָה וְאִדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דְּבַר עַמִּי: ^זוַיָּבֹאוּ אֱלֹהִים אֶל־בָּלָעַם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לָךְ אֲתָם וְאִךְ אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר־אָדַבְּרָ אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (תורת מנחם כג עמ' 152)

קוּם לְךָ אֲתָם (כב, ז)

תו"ל לְמַדוּ מִכֶּךָ שֶׁ"בַּדְרָךְ שֶׁאֲדָם רוֹצֵה לִילָךְ, כִּה מוֹלִיכִין אוֹתוֹ", וְכֵן שֶׁ"חֲצָפָה אֶפִּילוֹ כֻּלְפִי שֶׁמִּיָּא מְהִי". וַיֵּשׁ לְבָאֵר זֹאת בַּעֲבוּדַת ה'. לַפְעָמִים עוֹשֶׂה אָדָם חֲשָׁבוֹן נֶפֶשׁ וּמִגִּיעַ לַמִּסְקָנָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לִלְכַּת בְּדַרְכָּהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית, וַיֵּשׁ לַחֲשֹׁשׁ אִפּוּא שִׁיּוּלִיכּוֹ אוֹתוֹ בְּדַרְכָּהּ זֹה. וְהַעֲצָה הִיא, לְהַתְעַקֵּשׁ וְלַעֲזוֹן בִּ"חֲצָפָה" שֶׁאֵינָנו מְסַפִּים לָכֶּה, וְעַל־דֶּרֶךְ "כָּל מֵה שִׁיאֵמַר לְךָ בַּעַל הַבֵּית עָשָׂה, חוּץ מִצָּא".

שְׁלִישִׁי כֹא וַיָּקָם בָּלָעַם בִּפְקָר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אַתָּנוּ וַיִּלָּךְ עִם־שְׂרֵי מוֹאָב: ^אוַיִּחַר־רָאָף אֱלֹהִים כִּי הוֹלִיךְ הוּא וַיִּתְּצָב מִלֵּאָד יְהוָה בַּדְרָךְ לְשִׁמּוֹן לוֹ וְהוּא רִכַּב עַל־אַתָּנוּ וַיִּשְׁנֵי נִעְרָיו עִמּוֹ: ^בוַתֵּרָא הָאֲתוֹן אֶת־מִלֵּאָד יְהוָה נִצָּב בַּדְרָךְ וְחִרְפוֹ שְׁלוּפָה בִּידּוֹ וַתֵּט הָאֲתוֹן מִן־הַדְרָךְ וַתִּלָּךְ בַּשָּׂדֶה וַיִּךְ בָּלָעַם אֶת־הָאֲתוֹן לְהַטָּתָה הַדְרָךְ: ^גוַיַּעֲמֹד מִלֵּאָד יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכֹּהֲנִים גָּדַר

מָנָה וַגִּדֵּר מָנָה: ^כ וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת־מִלְאָךְ
יְהוָה וַתִּלְחֹץ אֶל־הַקּוֹר וַתִּלְחֹץ אֶת־רִגְלָ בִּלְעָם
אֶל־הַקּוֹר וַיִּסָּף לְהַפְתָּהּ: ^{כא} וַיִּוָּסֵף מִלְאָךְ־יְהוָה
עָבוֹר וַיַּעֲמֵד בַּמָּקוֹם צֹר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לְנִטּוֹת
יָמִין וּשְׂמֹאל: ^{כב} וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת־מִלְאָךְ יְהוָה
וַתִּרְבֹּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיַּחֲרֹאֶף בִּלְעָם וַיִּךְ
אֶת־הָאֵתוֹן בַּמֶּקֶל: ^{כג} וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי
הָאֵתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מַה־עָשִׂיתִי לָךְ כִּי
הַפִּיתָנִי זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים: ^{כד} וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
לְאֵתוֹן כִּי הִתְעַלְלָתְ כִּי לוֹ יִשְׁחָרֵב בְּיָדִי כִּי
עָתָה הִרְגַּתִּידְּ: ^{כה} וַתֹּאמֶר הָאֵתוֹן אֶל־בִּלְעָם
הֲלוֹא אֲנֹכִי אֲתִנֶּךְ אֲשֶׁר־רַכַּבְתָּ עָלַי מֵעוֹדֶךָ
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הִהִסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ
כֹּה וַיֹּאמֶר לָא: ^{כו} וַיִּגַּל יְהוָה אֶת־עֵינָיו בִּלְעָם
וַיֵּרָא אֶת־מִלְאָךְ יְהוָה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַיַּחֲרֹבוּ
שְׁלֹפָה בִּידוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחוּ לֵאמֹר: ^{כז} וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מִלְאָךְ יְהוָה עַל־מָה הַפִּיתָ אֶת־אֲתִנֶּךָ זֶה
שְׁלֹשׁ רִגְלִים הִנֵּה אֲנֹכִי יֹצְאִתִּי לְשִׁטֹּן כִּי־יִרְט
הַדֶּרֶךְ לְגַגִּידִי: ^{כח} וַתֵּרָאֵנִי הָאֵתוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה
שְׁלֹשׁ רִגְלִים אוֹלִי נִטְתָּה מִפְּנֵי כִּי עָתָה
גַּם־אֲתַכֶּה הִרְגַּתִּי וְאוֹתָהּ הַחַיִּיתִי: ^{כט} וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־מִלְאָךְ יְהוָה חֲטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה נֹצֵב לְקַרְאֲתִי בְּדֶרֶךְ וְעָתָה אִם־רַע
בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִּי: ^ל וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוָה
אֶל־בִּלְעָם לֹךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאַפֶּס אֶת־הַדֶּבֶר
אֲשֶׁר־אָדַבְּרָ אֵלֶיךָ אֲתוֹ תִּדְבֹּר וַיִּלָּךְ בִּלְעָם
עִם־שָׂרֵי בָלָק: ^{לא} וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם
וַיֵּצֵא לְקִרְאָתוֹ אֶל־עֵיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל
אֲרָנָן אֲשֶׁר בַּקֶּצֶה הַגָּבוּל: ^{לב} וַיֹּאמֶר בָּלָק
אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שְׁלַח שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְקַרְאֲלָךְ
לָמָּה לֹא־הִלַּכְתָּ אֵלָי הֲאִמָּנָם לֹא אוֹכַל בְּבָרְךָ:
^{לג} וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ

~ נקודות משיחות קודש ~ (אגרות קדש ב עמ' רסח)

וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֵתוֹן (כב, כח)

וְקָשָׁה, לֵאמֹר תוֹעֵלֶת הִי מוֹפֵת זֶה. וַיֵּשׁ לוֹמֵר, דִּהְיֶה
מִבְּאֵר בְּדֶהר שִׁדְיֵעַת בִּלְעָם הִיזָה בְּאִמְצָעוֹת הָאֵתוֹן, וְעַל־יָדָה
רָצָה לְהַמְשִׁיךְ קָלְלָה עַל יִשְׂרָאֵל; וְהִיזָה כָּאֵן גַּם בְּתוֹךְ גַּם, שְׁעַל
יְדֵי הוֹפּוֹת עִם הָאֵתוֹן דוֹקָא הַתְּחִיל בְּטוֹל מַחְשָׁבָתוֹ. וּבִיּוֹנֵת
אֶל־ס', כְּתִב, שֶׁבִּלְעָם וְאֵתוֹנוּ הֵם זֵעִיר־אֲנָפִין וְנִקְבָּא דְקָלִיפָה,
”וְהוּא טַעַם פְּתִיחַת פִּי הָאֵתוֹן . . . כִּי שִׁקְטְרוּנוּ זֶה עַל זֶה,
בְּסוֹד פְּזוֹר לְרָשָׁעִים”.

רביעי ^{לד} וַיִּלָּךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת
חֲצוֹת: ^{לה} וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וְצֹאֵן וַיִּשְׁלַח לְבִלְעָם
וְלִשְׂרָיִם אֲשֶׁר אֲתוֹ: ^{לז} וַיְהִי בְּבָקָר וַיִּקַּח בָּלָק
אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָמֹת בָּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם
קֶצֶה הָעָם: ^{לח} כֵּן וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק
בְּנֶה־לִּי כֹזֶה שְׂבָעָה מִזְבְּחֹת וְהִכֵּן לִי כֹזֶה
שְׂבָעָה פָּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים: ^{לז} וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פֶּר וְאִיל
בַּמִּזְבֵּחַ: ^{לא} וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הֲתִינִצֵּב עַל־
עֲלֹתְךָ וְאִלְכָה אוֹלִי יִקְרָה יְהוָה לְקַרְאֲתִי וְדִבֶּר
מִה־יִּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיִּלָּךְ שְׁפִי: ^{לב} וַיִּקְרַ
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שְׂבָעַת
הַמִּזְבְּחֹת עֲרִכְתִּי וְאַעַל פֶּר וְאִיל בַּמִּזְבֵּחַ:
^{לג} וַיִּשָּׁם יְהוָה דִּבֶּר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב
אֶל־בָּלָק וְכֹה תִּדְבֹּר: ^{לד} וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נֹצֵב
עַל־עֲלֹתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב: ^{לה} וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ
וַיֹּאמֶר מִן־אֲרָם יִנְחֵנִי בָלָק מִלֶּךְ־מוֹאָב מִהֲרִיר־
קֹדֶם לָכֶה אֲרַח־לִי יַעֲקֹב וְלָכֶה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל:
^{לז} מָה אֶקֶב לֹא קֶבֶה אֵל וּמָה אֲזַעֵם לֹא זַעֵם
יְהוָה: ^{לח} כִּי־מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאֵנוּ וּמִגְבָּעוֹת
אֲשׁוּרֵנוּ הִנֵּנוּ עִם לְבָדָד יִשְׁפֹּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב:
^{לז} מִי מָנָה עֲפֹר יַעֲקֹב וּמִסָּפָר אֶת־רַבֵּעַ יִשְׂרָאֵל
תָּמַת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתָהִי אַחֲרִיתִי כְּמֹהוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 128)

הָן עִם כְּלָבִיא יָקוֹם (כג, כד)

"בְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מְשִׁנָּתָם שְׁחִירָת, הֵן מְתַגְבְּרִים . . לַחֲטָף אֶת הַמְצוֹת" (רש"י). יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הַצְחָוֹת, שֶׁהוּא עַל-דֶּרֶךְ מֵאֲמַר רַ"ל "חֲטָף וְאָכַל חֲטָף וְאַשְׁתִּי". וְלִהְיוֹת, שֶׁ"חֲטָף" בְּאִידיש הוּא 'כַּאֲפֹן', שֶׁשִּׁיךְ גַּם ל"עוֹמְדִים מְשִׁנָּתָם", 'אוֹיְפֶגֶעֱכַאפֶט'.

שִׁשׁ כו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלָעַם לֵכֶּה-נָא אֶקְחֶיךָ אֶל-מְקוֹם אַחֵר אוֹלִי יִישָׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקִבְּתוּ לִי מִשָּׁם: כז וַיִּקַּח בָּלָק אֶת-בָּלָעַם רֹאשׁ הַפֻּעֹר הַנִּשְׁקָף עַל-פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: כח וַיֹּאמֶר בָּלָעַם אֶל-בָּלָק בְּנֵה-לִּי בֹזֵה שְׂבַעָה מִזְבְּחֹת וְהִכֵּן לִי בֹזֵה שְׂבַעָה פָּרִים וְשְׂבַעָה אֵילִם: כט וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בָּלָעַם וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בְּמִזְבְּחֹ: ד וַיֵּרָא בָּלָעַם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֶךְ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְלֹא-יִהְיֶה כְּפַעַם-כְּפַעַם לִקְרֹאת נִחְשִׁים וַיַּשֵּׁת אֶל-הַמִּדְבָּר פָּנָיו: ד וַיֵּשֶׁא בָּלָעַם אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו וְתַחֲוֵי עַלְיוֹ רוּחַ אֱלֹהִים: ד וַיֵּשֶׁא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נֹאֵם בָּלָעַם בְּנֹו וְנֹאֵם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינִי: ד נֹאֵם שְׂמַע אֲמַר-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִחוּזָה שְׂדֵי יַחֲזֶה נָפַל וְנָלוּי עֵינָיו: ה מִה-טָבוּ אֱהִלְיֹד יַעֲקֹב מִשְׁפָּנִיתִיךָ יִשְׂרָאֵל: וּבְנִחְלִים נָפְטִיו בְּגִנְתָּ עָלֶי נִהַר כְּאֱהִלִּים נָטַע יְהוָה כְּאֲרוּסִים עַל-יָמִים: ז וַיִּלְמִים מִדְּלֹו וּזְרָעוּ בְּמִים רַבִּים וַיֵּרֶם מֵאֲנֵל מִלְכּוֹ וְתַנְשֵׁא מִלְכָּתוֹ: ח אֵל מוֹצִיאֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפֶּת רֹאם לוֹ יֹאכֵל גּוֹיִם צָרִיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יִגְרֵם וְחִצָּיו יִמְחֹץ: ט פָּרַע שָׁכַב כְּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יִקְיִמֵנו מִבְּרִכְיֹד כְּרוּךְ וְאַרְרִיךְ אָרוּר: י וַיַּחֲרֹאֶף בָּלָק אֶל-בָּלָעַם וַיִּסְפֹּק אֶת-כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלָעַם לִקַּב אִיבִי קְרֹאתִיךָ וְהִנֵּה בְּרִכָּתְךָ זֶה שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים: יא וְעַתָּה בְּרַח-לְךָ אֶל-מְקוֹמְךָ אֲמַרְתִּי כִּפְדָּ אֲכַפְדְּךָ וְהִנֵּה מִנְעֶךָ יְהוָה מִכְּבוֹד: יב וַיֹּאמֶר בָּלָעַם אֶל-בָּלָק הֲלֹא גַם אֶל-מְלֹאכִיד אֲשֶׁר-

א וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלָעַם מַה עָשִׂיתָ לִּי לִקַּב אִיבִי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בְּרִכָּתְךָ: יג וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אִתּוֹ אֲשֶׁר יָשִׁים יְהוָה בְּפִי אֶתוֹ אֲשֶׁמֶר לְדַבָּר:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשנ"א ב עמ' 686)

לִקַּב אוֹיְבִי לְקַחְתִּיךָ, וְהִנֵּה בְּרִכָּתְךָ בְּרִךְ (יא)

הִינֵנוּ בַּחֲנִינָת אֶתְהַפְכָּא, "וַיַּחֲפֹךְ ה' אֶלְקִיד לְךָ אֶת הַקָּלָה לְבִרְכָּה", וְכִפִּי שְׂכַתְב רש"י לְהֵלֵן: "מִבְּרִכּוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אֲנִי לְמִדִּים מַה הִיָּה בְּלִבּוֹ לְקַלְלִים". וַיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּשְׁטֵעַם זֶה נִזְכָּר מִלֶּךְ הַמְּשִׁיחִים כְּפָרָשְׁתָּנוּ דִּקְא (כד, יט), שֶׁכֵּן עִם בִּיאַת הַמְּשִׁיחִים תִּתְהַפֵּךְ הַגְּלוּת לְגֻאֲלָה – כָּל הַצּוּמוֹת יִתְפַּכּוּ לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׁמִחָה וְלַמְּוָעִדִים טוֹבִים.

חמישי יד וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לֵךְ-נָא אִתִּי אֶל-מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תֵּרְאֵנוּ מִשָּׁם אֲפֹם קִצְחוֹ תֵּרְאָה וְכִלּוֹ לֹא תֵּרְאָה וְקִבְּנוּ-לִי מִשָּׁם: ט וַיִּקְחֵהוּ שְׂדֵה צִפִּים אֶל-רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֵּן שְׂבַעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בְּמִזְבְּחֹ: ט וַיֹּאמֶר אֶל-בָּלָק הֲתִיַּצֵּב כֹּה עַל-עֲלִיתְךָ וְאֲנֹכִי אֶקְרָה כֹּה: ט וַיִּקַּר יְהוָה אֶל-בָּלָעַם וַיֵּשֶׁם דְּבַר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל-בָּלָק וְכֹה תִּדְבֹּר: ז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהֵנּוּ נִצֵּב עַל-עֲלִיתוֹ וְשָׂרֵי מוֹטָב אֶתוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה-דְּבַר יְהוָה: ח וַיֵּשֶׁא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוֹם בָּלָק וְשְׂמַע הֲאִזְנוֹנָה עָדִי בְּנֹו צִפּוֹר: ט לֹא אֵישׁ אֵל וְיִכְזָּב וּבֶן-אָדָם וַיִּתְנַחֵם הֵהוּא אֲמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבָּר וְלֹא יְקִימֶנָה: ד הִנֵּה בְּרִךְ לְקַחְתִּי וּבְרִךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָה: כ לֹא-הִבִּיט אֹן בְּעֵקֶב וְלֹא-דָרָה עָמַל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עָמָו וְתִרְוַעַת מִלֶּךְ בּוֹ: כ אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפֶּת רֹאם לוֹ: כ כִּי לֹא-נִחַשׁ בְּעֵקֶב וְלֹא-קָסָם בְּיִשְׂרָאֵל כַּעַת יֹאמֶר לְעֵקֶב וּלְיִשְׂרָאֵל מִה-פָּעַל אֵל: כ הֵן-עַם כְּלָבִיא יָקוֹם וּכְאֲרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד-יֹאכֵל טָרֶף וְדַם-חֲלָלִים יִשְׁתֶּה: כ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל-בָּלָעַם גַּם-קָב לֹא תִּקְבְּנוּ גַם-כְּרֹךְ לֹא תִּבְרַכְנוּ: כ וַיַּעַן בָּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל-בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר-יִדְבֹּר יְהוָה אֶתוֹ אֶעֱשֶׂה:

שָׁלַחַת אֵלַי דְּבַרְתִּי לֵאמֹר: ^ג אִם־יִתֵּן־לִי בָלֶק מִלֹּא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזֹהָב לֹא אוֹכַל לַעֲבֹד אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּפְנֵי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אִתּוֹ אֲדַבֵּר:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 337)

כָּרַע שָׁכֵב בְּאָרִי וּכְלָבִיא (כד, ט)

גם כְּשֶׁבִנִי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגִלּוֹת ("כָּרַע שָׁכֵב"), וְיֵשׁ לְאֻמוֹת הָעוֹלָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם, אֵין זֹאת אֵלָּא בְּעִנְיַי הַגּוֹף, אֲבָל בְּכָל הַקְּשׁוֹר לְקִיּוּם הַמַּצְוֹת - אֵין אֵף אֶחָד שֶׁהוּא "בַּעַל הַבֵּית" עַל יְהוּדִי, כְּשֶׁשׁ שָׁעַל אָרִי וּלְבִיא אֵין לְשׁוּם אָדָם שְׁלִיטָה (כַּנְפֶּסֶק ב'שולחן ערוך' חושן-משפט).

שְׂבִיעִי ^ד וְעִתָּהּ הִנֵּנִי הוֹלֵךְ לַעֲמֹי לִכְה אִיעֲצֹךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לַעֲמֹךְ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ^ה וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעַם בְּנוֹ כְּעֹר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינִן: ^ו נָאִם שִׁמְעֵל אֲמַר־אֵל וַיִּדַּע דַּעַת עֲלִיּוֹן מַחֲזֶה שְׂדֵי יַחֲזֶה נָפֶל וּגְלוֹי עֵינָיו: ^ז אֲרָאֲנוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קְרוֹב דְּרוֹךְ כּוֹכָב מִיעֲקֹב וְקָם שִׁבְמֵי מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲלֵן פִּאֲתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר כְּל־בְּנֵי־שֵׁת: ^ח וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אֵיבִיו וַיִּשְׂרָאֵל עָשָׂה חֵיל: ^ט וַיִּרְדַּ מִּיעֲקֹב וְהָאֲבִיד שְׂרִיד מַעִיר: ^י וַיֵּרָא אֶת־עַמְלֶק וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֹאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֶק וְאַחֲרִיתוֹ עַדִּי אֲבֹד: ^{יא} וַיֵּרָא אֶת־חֲקִינִי וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁבֶד וְשִׁים בַּסֵּלַע קִנְדִּי: ^{יב} כִּי אִם־יְהִיָּה לְבַעַר קֶוֶן עַד־מָטָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֹּד: ^{יג} וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֹוִי מִי יְחִיָּה מִשְׁמֹו אֵל: ^{יד} וְצִים מִיַּד כְּתִים וְעֵנוּ אֲשׁוּר וְעִנּוּ־עֲבָר וְנִס־הוּא עַדִּי אֲבֹד: ^{טו} וַיִּקָּם בְּלָעַם וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְמִקְמוֹ וְגַם־בָּלֶק הִלָּךְ לְדַרְכּוֹ: ^{טז} כֹּה ^א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁטִים וַיַּחֲל הָעָם לְזִנוֹת אֶל־בָּנוֹת מוֹאָב: ^{יז} וַתִּקְרָאֵן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכֵל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן: ^{יח} וַיִּצְמֹד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעֹר וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל: ^{יט} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֹגֵד הַשֹּׁמֵשׁ

וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אֶף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: ^א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעֹר: ^ב וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּא וַיִּקְרַב אֶל־אֲחִיו אֶת־הַמְדִּינִית לְעִינֵי מֹשֶׁה וּלְעִינֵי כָל־עַדַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בְּכִים פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ^ג וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן־אֱלֶעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ: ^ד וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֶּפֶה וַיִּדְקֹר אֶת־שִׁנָּיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קִבְתָּהּ וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ^ה וַיְהִי הַמָּתִים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: ^ו פַּפֵּ

★ ★ ★

חזי קריש

וַתִּגְדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמוֹהָ רַבָּא. אֲמִן בְּעִלְמָא דִּי כְּרָא כְּרַעֲוִתָּהּ וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ, וַיַּצְמַח פּוֹרְקָנָה וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ. אֲמִן בְּחִיבֻכּוֹ וּבְיוֹמִיכּוֹן וּבְחִיזֵי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעִנְלָא וּבְזִמּוֹן קְרִיב וְאִמְרוּ אֲמִן: אֲמִן יְהִי שְׁמָה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמָיָא. יְתַבְרַךְ: יְהִי שְׁמוֹהָ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמָיָא. יְתַבְרַךְ, וַיִּשְׁתַּבַּח, וַיִּתְפָּאֵר, וַיִּתְרוֹמֵם, וַיִּתְנַשֵּׂא, וַיִּתְהַדָּר, וַיִּתְעַלֶּה, וַיִּתְהַלָּל, שְׁמוֹהָ דְקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אֲמִן לְעָלָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירָתָא, תִּשְׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא, דְּאִמִּירָן בְּעִלְמָא, וְאִמְרוּ אֲמִן: אֲמִן

★ ★ ★

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 319)

וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן־אֱלֶעָזָר (כה, ז)

פִּנְחָס סָפֵן לֹא רַק אֶת גּוֹפוֹ (כִּי שָׁכַט שְׁמַעוֹן רָצוּ לְהַרְגוֹ) אֲלָא גַם אֶת נַפְשׁוֹ (כִּי פָעַל "שָׁלָא בְּרָצוֹן חֲכָמִים"), וּבְלִבְדֵּי שְׁתוּסֵר חֲמַת ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לְהַעֲדִיר מִן הַמַּסְפֵּר עַל אֲדָמוֹר הַזֶּקֶן, שֶׁפָּעַם פָּרְצָה שְׂרָפָה בְּבֵיתוֹ וּנְשָׁרָף 'בִּיכֹל' חֲסִידוֹת אֶחָד. אַחֵר הַשְּׂרָפָה, שָׁאֵל הַרְבֵּי אִם מִיִּשְׁהוּ עֵינֵן בְּבִיכֹל זֶה. הַשִּׁיב לוֹ בְּנוֹ, אֲדָמוֹר הַמַּמְצָעִי: הָרִי כְּתִבְתָּ עָלַי 'חֶרֶם בָּזָה וּבְקָא'! עֲנֵה הַרְבֵּי: אֵיפֹה מְסִיר־נַפְשׁ עַל חֲסִידוֹת . . ?

מַפְטִיר: וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן־אֱלֶעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ: ^א וַיָּבֵא

אֲחֵר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּהֵן וַיִּדְקֹר אֹתוֹ
שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־
קִבְתָּהּ וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט וַיְהִיו הַמֹּתִים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף:
פפפ
ק"ד פסוקים, מנ"ח סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֲנִי־חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ, וְהַמְכִּיחַ מֵאִשֶּׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי־נֶעֱם, וְכָל־נִתְיבְתִּיהָ שְׁלוֹם. אַרְיָ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ עֵשֶׂר וְכָבוֹד. יִי חֲפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֹּאמְרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֹּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבְנִבְיָאֵי הָאֵמַת וְצִדֵּק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר חזקוני, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

ו) שְׁאֵרִית יַעֲקֹב, אוֹתָם שִׁישְׁאוּרוֹ
אֲחֵרֵי שִׁינְאוֹ. בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים,
בְּתוֹךְ הָעַמִּים הַרְבִּים שִׁישְׁאָפוּ עַל
יְהוּשָׁלִים עִם גֹּז וּמִגֹּז, וַיְהִיו בְּנֵיהֶם
יְהוּדִים. כְּטָל מֵאֵת ה', כְּמוֹ הַטַּל
שֶׁבֵּא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְאֵין אַחֵר
שִׁיקֵת לְאִישׁ שִׁנְיָאָנוּ לוֹ, אֵלָּא לַה' יִקְוָה
כִּי הוּא הַמְכִּיחַ לְאַרְצָא מִל וּמִקְרָה.
בְּרַבִּיבִים, כְּטַפּוֹת הַמֶּקֶר. יִיחַל, לִשְׁוֹן
תּוֹחֶלֶת וְתַקְוָה. 1) בְּאֵרִיָּה בְּבִהְמוֹת
יַעַר, קֹדֶשׁ יְהוּדָה מִלְכָּם שׁוֹלֵט בְּכָל.
כְּכַפִּיר, הוּא אֲרֵיָּה צִעִיר.

הפטרה לפרשת בלק לקריאה בציבור

ולשמו"ת בתרי עשר במיכה פרק ה

ה וַיְהִי שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים
רַבִּים כְּטָל מֵאֵת יְהוָה בְּרַבִּיבִים עָלֶי
עֹשֵׁב אֲשֶׁר לֹא־יִקְוָה לְאִישׁ וְלֹא יִיחַל
לִבְנֵי אָדָם: וַיְהִי שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּגוֹיִם
בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים בְּאֵרִיָּה בְּבִהְמוֹת
יַעַר כְּכַפִּיר בְּעֶדְרֵי־צֶאֱן אֲשֶׁר אִם־עֶבֶר

עטרת מרים

וַיְהִי שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב
עַמִּים רַבִּים שִׁלְחָמוֹ עַל יְהוּשָׁלִים עִם
גֹּז וּמִגֹּז, וַיְהִיו יִשְׂרָאֵל בְּנֵיהֶם כְּטָל
מֵאֵת יְהוָה בְּרַבִּיבִים עָלֶי־עֹשֵׁב
שֹׁאֵנוּ בֹא לְעוֹלָם עַל יְדֵי אָדָם, קֹדֶשׁ יְהוּדָה
אֲשֶׁר לֹא־יִקְוָה יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ
לְעוֹרָה וְלֹא יִיחַל לִבְנֵי אָדָם כִּי־אִם
בַּח': 1) לִבְנֵי יְהוָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב
בְּגוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים בֵּין
הַגּוֹיִם בְּאֵרִיָּה בְּבִהְמוֹת בֵּין תַּת
הַיַּעַר כְּכַפִּיר בְּעֶדְרֵי־צֶאֱן אֲשֶׁר
אִם־עֶבֶר שֶׁם וְרָמָם וְטָרָף וְאֵין

שי למורא

עטרת מרים

ט) והכרתי סוסיך מקרנך, היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם שבוואו לעזרתכם בסוסים ומרובות. (') והכרתי ערי ארצך וגו', "ערים" הן תבצורות בחומה סביב ואמר שאין לא יהיה צורך בערים ובצורות ובמבצרים, כי לא יבואו עוד למלחמה עליהם. פרוש אחר, שנקרית את הערים והמבצרים

של הגוים שבארץ ישראל יא) מידך, מרשיתך, כמו "נפק את כל ארצו מידו" (במדבר כא,כו). ומעוננני, מיני בשות, ממשבי עונות ושעות (ראה פרוש רש"י וקרא יט, כו). יג) והשמדתי עריך, והשמדתי את שונאך. כמו "יהי ערך" (שמואלא כה,כו). יד) אשר לא שמעו, אשר מעולם לא שמעו נקמה מפלגת בנות. א) את ההרים, אל ההרים. בלומר, הרים קול להתנבא בפרסום רב. פרוש אחר, "ההרים" הם האבות אברהם יצחק ויעקב. ה"הנבעות" הם האמהות שרה רבקה רחל ולאה. ב) שמעו הרים וגו', כך תאמר להם "שמעו וגו'". והאתנים, והחוקים. העולם. ג) הלאיתך, הכאתי עליך ויעה להכביר על ענה ב'י, העד ב'י, לימר הנה בזה חונעתי. ד) ומרים, שהתנבאה לנשים ולפרה אותן דיני התורה. ה) מן השמים עד הגלגל, וזר את המוכה שעשה לכם, שאף על פי שהקמתם בשמים בבצל פעור, וכפר לכם בזה שהמית מקצת החומאים בפגמה, והעבירכם את הירדן בנפש והביאכם עד הגלגל שהוא בתחלת ארץ ישראל מפערי לירדן. צדקות ה', שעושה עמכם לפני משורת הדין. ו) בפה אקדם ה',

ורמס וטרף ואין מציל: ה תרם ידך על צריך וכל איביך יפרתו: ט והיה ביום ההוא נאם יהוה והכרתי סוסיך מקרנך והאבדתי מרבתיך: י והכרתי ערי ארצך והרסתי כל מבצריך: יא והכרתי כשפים מידך ומעוננני לא יהיירלך: יב והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרנך ולא תשתחוו עוד למעשה ידך: יג ונתשתי אשיריך מקרנך והשמדתי עריך: יד ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו: ו א שמעו נא את אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים ותשמענה הנבעות קולך: ז שמעו הרים את ריב יהוה והאתנים מסדי ארץ כי ריב ליהוה עם עמו ועם ישראל יתנפח: ג עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה ב'י: ד כי העלתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך ואשלח לפניך את משה אהרן ו מרים ה עמי זכרנא מה יעץ בלל מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות יהוה: ו במה אקדם יהוה אפף לאלתי מרום האקדמנו בעולות

מציל בן היחידים ותרנו בחיל גוג ומגוג ואין מי יעמוד נגדם: ח בתחלה תרם ידך על צריך וכל איביך יפרתו: ט ויהיה ביום ההוא נאם יהוה לא יצרכו עוד למלחמה כלל והכרתי סוסיך מקרנך והאבדתי מרבתיך המוקנים לעת מלחמה, כי כבר אין צורך בהם:

י) והכרתי ערי ארצך המוקפות חומה והרסתי כל מבצריך כי לא תצטרך עוד לערי מבצר: יא בראותך השנאתיך ויהכרתי כשפים מידך כי לא תעסק עוד בכשפים לדעת העמידות ומעוננני אלה המסתכלים בעננים לדעת העמידות לא יהיירלך: יב והכרתי פסיליך מעץ ואבן ומצבותיך מקרנך כי אין חסיד שאין אלוה מבצרי ולא תשתחוו עוד למעשה ידך לפסילים: יג ונתשתי אשיריך אשיריך מקרנך והשמדתי עריך שבעדו בם עבודת זרה: יד ועשיתי באף ובחמה בלל נקם את הגוים אשר עוד לא שמעו נקמה מפלגת בנות: א) אמר הנביא לישראל, שמעו נא את אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים עם ישראל, שישמעו את ההרים האבות שהם אברהם יצחק ויעקב ותשמענה הנבעות האמהות שרה רבקה רחל ולאה קולך מה שגמלו בניהם לאל יתברך שמו: ב) שמעו האויני הרים את ריב יהוה והאתנים תדרים המספים מסדי ארץ שהיו תסוד לארץ במעשה בראשית כי ריב ליהוה עם עמו על שהקאו בגגו ועם ישראל יתנפח לתראות שהוא צדיק בריב: ג עמי תן לבך להכיר בזה מאד רוב טוב עשיתי לך ומה תדבר אשר הלאיתך ועתיד בו להכביר העול ענה ב'י העד ב'י, ד עשיתי לך טובות כי העלתך מארץ מצרים שהיית שם בעבודה קשה ומבית

עבדים פדיתך לפני הומו ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים שתייתם נזונים בזכותם, והיו מורים אתכם הדרך המוכה: ה עמי זכרנא מה עשה ה' עם ישראל מה יעץ בלעם אל בלל מלך מואב והמה ענה אותו בלעם בן בעור מה אועים לא ועם ה' על ישראל מן השטים שהקמתם לי שם ולא נעניתו טובתי ונעניתו כמם עד באכם עד הגלגל ושם עברתם את הירדן בנפש ובפשי לפנים את הארץ, הכל וזכר למען דעת צדקות יהוה שעשה עמך: ו) אמר הנביא בשם ישראל בפה באיו חשורה אקדם יהוה אפף לאלתי מרום האקדמנו

ובמה אתרצה לבוא לפני ה' (מקאן הוא כמו מאמר מספר, מה שאמרו ישראל אז אחרי שנכשלו בשמים בבעל פעור). אבך לאלהי מרום, אהיה קפוף ונכנע לאלהי מרום. האקדמונו בעולות, וכי צריך הוא לתקובות. (ז) ברכבות נחלי שמו, ברבי שמו למנחות, כמו נחלים. האתן בכורי פשעי, האם בשביל לכפר על פשעי, שהוא החטא במזיד, הנה ראוי שאתן לקרבן את בני הכבור. פרי במני חטאת נפשי, האם בשביל לכפר על חטאת נפשי, שהוא החטא בשוגג, הנה ראוי שאתן לקרבן את פרי במני שהם הבנים הקטנים. (עד כאן הוא המאמר הקטן, מה שאמרו ישראל אז.) (ח) הגיד לך אדם מה טוב, (זאת היא תשובת הנביא), הקב"ה הגיד לך אתה האדם שאתה

בעולות בעגלים בני שנה שאביא אליו שהם חיות טובים ונכחים; ו הירצה וכי ירצה יהיה באלפי אילים לקרבות, ברכבות נחלי שמו לקחת על המנחות, או האתן בכורי פשעי פרי במני חטאת נפשי: ח הקדוש ברוך הוא הגיד לך אדם מה טוב בעיני ומה יהיה דורש ממך אין חפצי בעולות כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת בדרךיו בהם לכב עם אלהיך:

בעגלים בני שנה: והירצה יהיה באלפי אילים ברכבות נחלי שמו האתן בכורי פשעי פרי במני חטאת נפשי: ח הגיד לך אדם מה טוב ומה יהיה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך:

שואל "במה אקדם וגו'". מה טוב לעשות במצות שבין אדם לחברו. ומה ה' דורש ממך, במצות שבין אדם למקום. כי אם עשות משפט ואהבת חסד, שלא תעשה עול בעמיתך, ולא תצערנו בדבר או בהזקקו, רק תעשה חסד עמו בכל וכלתך. והצנע לכת עם ה' לבדו, תלך בדרךיו בהם לכב. ובמאמר ר"ל "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות ב"ב), וכלשון התנ"ך "בכל דרכיך דעוהו" (משלי ג).

לאחר שמסיים ההפטרס יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקים, שכל דבריו אמת וצדק: נאמן, אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך, ודבר אחד מדבריך אחזר לא ישוב ריקם, כי אל מלך נאמן ורחמן אתה. ברוך אתה יי, האל הנאמן בכל דבריו:

רחם, על ציון כי היא בית חיינו, ולעלובת נפש תושיע ותשמח במהרה בימינו. ברוך אתה יי, משמח ציון בבניה:

שמחנו, יי אלהינו, באלהיו הנביא עבדך, ובמלכות בית דוד משיחך, במהרה יבוא ויגל לבנו, על כסאו לא ישב זר, ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו, שלא יכבה נרו לעולם ועד: ברוך אתה יי, מגן דוד:

על התורה, ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה, שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה, לכבוד ולתפארת. על הכל, יי אלהינו אנחנו מודים לך, ומברכים אותך, יתברך שמו בפי כל חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי, מקדש השבת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש
 וידבר יהוה אל־משה לאמר: ^א פִּנְחָם
 בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת־חֲמַתִּי
 מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם
 וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: ^ב לָכֵן
 אָמַר הַנְּנִי נָתַן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: ^(לוי)
^ג וְהִיְתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָת עוֹלָם
 תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאֱלֹהֵיו וַיִּכְפֹּר עַל־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל: ^ד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמָּכָה אִשֶּׁר
 הִכָּה אֶת־הַמְּדִינִית זָמְרִי בֶן־סֹלֹו נָשִׂיא
 בֵּית־אֵב לְשִׁמְעוֹנִי: ^ה וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמָּכָה
 הַמְּדִינִית כּוֹזִי בַת־צֹר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית־אֵב
 בַּמְּדִינָה הַזֹּאת: ^ו וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

לאמר: ^ז צִרֹר אֶת־הַמְּדִינִים וְהַפִּיתֶם אוֹתָם:
^ח כִּי צִרְרִים הֵם לָכֶם בְּגִבְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נָפְלוּ
 לָכֶם עַל־דָּבָר פֶּעֹר וְעַל־דָּבָר כּוֹזִי בַת־נִשְׂוִיא
 מִדִּין אַחֲתָם הַמָּכָה בְּיוֹם־הַמִּגֵּפָה עַל־דָּבָר
 פֶּעֹר: ^ט כֹּו וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגֵּפָה ^פ פִּסְקָא כַּמְצַע
^{פסוק} וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַל אֶלְעָזָר
 בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ^י שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
 כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה
 לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יָצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל: ^{יא} וַיִּדְבֹּר
 מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בַּעֲרֹכַת מוֹאֵב
 עַל־יֶרֶדְדֵן יֶרְחוֹ לֵאמֹר: ^{יב} מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
 וּמַעְלָה כָּאִשֹּׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל הַיָּצֵאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

הנה סו"ס - אחרי שתיקתו הארוכה - נתקבל מכתבו מט"ו תמוז בו כותב ע"ד בקורו אצל
 הרופא ומה שאמר לו.

והנה ידוע עד כמה שיקר בעיני ה' בריאותו של גוף ישראל, ועל פי מה ששמענו מכ"ק מו"ח
 אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שפעם הנה אביו כ"ק אדמו"ר גליא לדרעא ואמר לו, ראה גודל ערך
 הגוף שבשבילו הנה יצקו געגאסען כמה תורה ומצות, ובמילא פשוט שצריך הוא לשמור על בריאות
 גופו, וכיון שזהו מהענינים שהתורה מסרה לרופא להורות הסדרים באכילה ושתי' וכי' צריך לעשות
 כהוראתם, ואינו מובן מה שכותב שמפני זה אינו יכול לעסוק בעבודת תפלה, ואם כוונתו שאינו אוכל
 וטועם קודם התפלה, הרי ידוע באחרונים וכן פסקו נשיאינו הק' שבמקום הנצרך לבריאות הגוף מותר
 לטעום קודם התפלה, ואדרבה מצוה וחובה הדבר, ובפרט ע"פ פתגם הצמח צדק, שטוב לאכול בשביל
 התפלה מאשר תפלה בשביל האכילה, ובפרטי האכילה ידבר בזה עם המשפיע ש' ויעשה כהוראתו
 ובהתאם להוראת הרופאים, וה"ה למה שכותב אודות עצבין, שבטח גם זה יכול לתקן בקל ע"י טיול
 לעתים קרובים וכיו"ב, והעיקר ע"י בטחון גמור בהש"י שמוליד את כאו"א מאתנו וגם הוא בכלל
 במסילה העולה בית א-ל, אלא שצריך לחזק הקשרים בה' ותורתו על ידי אהבת השם אהבת התורה
 ואהבת ישראל, וכלך מענין המרה שחורה מעצת היצר לבלבלו מתורה ועבודה ובעיקר מהענין
 דבכל דרכיך דעהו.

המחכה לבשו"ט ומברכו בהצלחה ובבריאות הנכונה בגו"ר גם יחד.

פרק ו משנה ה

אֵל תִּבְקֹשׁ גְּדוּלָּה לְעֶצְמְךָ וְאֵל תַּחֲמוּד כְּבוֹד. יוֹתֵר מִלְּמוּדֶךָ עֲשֵׂה. וְאֵל תִּתְּאוּהָ לְשִׁלְחָנְךָ שֶׁל מַלְכִּים, שֶׁשִּׁלְּחָנְךָ גְּדוּל מִשְׁלָחָנְךָ, וְכִתְרֶךָ גְּדוּל מִכְתָּרֶךָ. וְנֶאֱמַן הוּא בַּעַל מְלָאכְתְּךָ, שִׁישִׁים לְךָ שָׂכָר פְּעֻלָּתְךָ:

נקודות משיחות קודש

בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

צריך להבין: מדוע יתאוה העוסק בתורה לשולחנם של מלכים, עד שצריך להזהירו מפני זה?

יתירה מזאת: מסדר הדברים במשנה משמע כי גם אם מקיים האדם את ההוראה הקודמת במשנה - "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד" - עדיין צריך להזהירו ש"אל תתאוה לשולחנם של מלכים"! מהי פשר תאוה זו שכל כך צריך להזהיר מפניה?

מאידך גיסא, צריך להבין: מהלשון "ששלחנך גדול משלחנם" אפשר לדייק שעצם התאוה "לשלחנם של מלכים" אינה שלילית כל כך ורק שאין בה צורך מפני ש"שולחנך גדול משולחנם"!

ביאור הענין:

במשנתנו מדובר על אדם שעמל ויגע בתורה מעל ומעבר לתענוג שיש לו בלימוד מצד עצמו⁷. לאדם זה הבטיחה התורה⁸ "אם בחוקתי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה⁹ - "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", דהיינו שכל צרכיו הגשמיים מובטחים לו. ומכיון שכל צרכיו בעולם יהיו בידו, הרי הוא "בעל הבית" ושליט על כל העולם, בבחינת "מאן מלכי רבנן"¹⁰.

על כך מוסיפה המשנה ואומרת "אל תתאוה לשולחנם של מלכים"; אף שהקב"ה נותן לך "שולחן של מלכים" כשכר על עמלך בתורה - אל לך להתאוות לכך. המשנה אינה אומרת כי אין להתעסק בדברים גשמיים. אדרבה, צריך להתעסק בדברים הגשמיים כדי "לבררם" ולהעלותם לקדושה. ההוראה היא רק לא להתאוות להם ולהתענג מהם¹¹.

על כך נשאלת השאלה - אם הפירוש ב"שולחן מלכים" הוא "עבודת הביירוים", "לברר" ולזכך את הגשמיות ועל-ידיה מתעלה גם האדם ה"מברר"¹² - אס-כן מדוע לא להתאוות "לשולחנם של מלכים"?

על כך התשובה היא - "ששולחנך גדול משולחנם". כלומר, על-אף המעלה הגדולה ב"עבודת הביירוים", אין היא מגיעה לדרגה הרוחנית המושגת בכח לימוד התורה. כי על-ידי לימוד התורה, האדם מתאחד עם מלך-מלכיה-המלכים הקב"ה. נדרשת אמנם גם "עבודת הביירוים", אך יש לדעת כי תכלית העליה היא זו המושגת על-ידי לימוד תורה - "שולחנך גדול".

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1241)

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" - "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" - לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות¹, היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש - "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת².

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד להלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה!

משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בבואך ללמוד תורה, אל תעשה זאת לשם "גדולה" - להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת (ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד - הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם"³, ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על-ידיה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת ונאולם לכשיגיעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה⁴.

מכיון שאסור לחמוד כבוד, ואף גדולה אין לבקש - יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" - כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה - והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית⁵!

על-כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" - "עשה" מלשון כפייה⁶, כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג

(1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. (2) ראה המשך יוס-טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג' ו' זעירא. (3) לעיל פרק ד, משנה כא. (4) ראה ירושלמי בכורים שם. (5) ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד-תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט' "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו ותלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לו. (6) ראה בית יוסף יורה-דעה סימן רמח ד"ה ומי שאינו. (7) כאמור בביאור הקודם על המאמר "יותר מלמודך עשה", שהכוונה היא שיש לכפות על עצמו לימוד בקבלת עול, יותר מרגילותו. (8) בחוקתי כו, ג. (9) רש"י שם. (10) ראה גיטין סב, א. (11) ראה תניא תחילת פרק ז. (12) ראה לקוטי-תורה צו יג, ב; אמור לה, ג.

רסב לוח זמנים לשבוע פרשת בלק בחו"ל (פינחס באה"ק) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעות חורף (ק) = שעות קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ק)	05:48	05:44	08:35	08:33	09:13	09:15	10:26	10:27	13:21	13:22	19:48	19:46	20:17	20:15	19:26	20:27
חיפה (ק)	05:43	05:40	08:29	08:32	09:11	09:13	10:23	10:25	13:21	13:21	19:54	19:52	20:21	20:18	19:19	20:30
ירושלים (ק)	05:45	05:41	08:30	08:33	09:11	09:13	10:23	10:25	13:20	13:20	19:53	19:51	20:17	20:15	19:11	20:27
תל אביב (ק)	05:46	05:42	08:31	08:34	09:12	09:14	10:25	10:27	13:22	13:22	19:50	19:48	20:20	20:17	19:26	20:29
אוסטריה, וינה (ק)	05:11	05:05	07:50	07:57	09:00	09:04	10:21	10:24	13:40	13:40	20:55	20:50	21:38	21:32	20:33	21:50
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:32	07:35	09:19	09:18	09:58	09:57	10:49	10:48	12:55	12:56	17:18	17:22	17:47	17:51	17:02	18:03
אוקראינה, אודסה (ק)	05:20	05:15	08:03	08:08	09:06	09:09	10:26	10:29	13:41	13:42	20:50	20:46	21:31	21:26	20:29	21:42
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:46	04:40	07:26	07:32	08:35	08:38	09:56	09:58	13:14	13:14	20:28	20:23	21:11	21:05	20:06	21:23
אוקראינה, דנייפטרובסק (ק)	04:55	04:49	07:34	07:40	08:45	08:48	10:06	10:09	13:25	13:25	20:41	20:36	21:24	21:19	20:19	21:37
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:13	05:06	07:44	07:53	09:06	09:10	10:29	10:32	13:51	13:51	21:15	21:10	22:01	21:55	20:53	22:14
אוקראינה, קייב (ק)	05:04	04:58	07:34	07:44	08:58	09:02	10:21	10:24	13:44	13:44	21:08	21:03	21:55	21:49	20:46	22:08
אחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:43	05:41	08:26	08:28	09:02	09:04	10:12	10:14	13:02	13:02	19:15	19:14	19:42	19:40	18:54	19:51
איטליה, מילאנו (ק)	05:50	05:45	08:34	08:39	09:35	09:38	10:54	10:56	14:07	14:08	21:15	21:11	21:52	21:47	20:51	22:03
אקוודור, קיטו (ח)	06:17	06:16	08:45	08:46	09:16	09:17	10:18	10:19	12:50	12:50	18:23	18:23	18:47	18:47	18:05	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	08:00	07:58	09:50	09:49	10:28	10:27	11:19	11:19	13:29	13:30	18:00	18:03	18:28	18:31	17:44	18:43
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:09	09:06	10:46	10:45	11:28	11:27	12:17	12:16	14:21	14:21	18:33	18:37	19:05	19:09	18:18	19:22
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:49	05:53	08:40	08:43	09:28	09:31	10:44	10:46	13:49	13:49	20:35	20:32	21:08	21:05	20:14	21:19
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:34	05:38	08:25	08:29	09:15	09:18	10:32	10:34	13:38	13:39	20:28	20:25	21:03	20:59	20:07	21:13
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:34	05:39	08:25	08:29	09:16	09:18	10:32	10:34	13:39	13:39	20:29	20:26	21:04	21:00	20:08	21:14
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:10	06:05	08:56	09:00	09:49	09:52	11:07	11:09	14:15	14:16	21:10	21:06	21:46	21:42	20:49	21:57
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:31	06:28	09:16	09:19	09:56	09:57	11:07	11:09	14:02	14:02	20:26	20:24	20:54	20:52	20:06	21:03
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:49	05:53	08:39	08:42	09:21	09:23	10:35	10:36	13:33	13:34	20:05	20:03	20:36	20:33	19:45	20:45
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:39	06:37	09:23	09:25	09:59	10:01	11:10	11:11	14:00	14:01	20:16	20:15	20:43	20:41	19:57	20:52
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:32	05:28	08:19	08:23	09:10	09:13	10:27	10:29	13:35	13:35	20:26	20:23	21:01	20:58	20:05	21:12
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:59	06:03	08:50	08:54	09:40	09:43	10:56	10:58	14:03	14:03	20:52	20:48	21:26	21:23	20:31	21:37
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:25	05:29	08:16	08:20	09:08	09:11	10:25	10:27	13:34	13:34	20:27	20:23	21:03	20:59	20:06	21:13
בוליביה, לה-פס (ח)	07:01	07:02	09:16	09:16	09:48	09:48	10:46	10:46	13:08	13:09	18:14	18:16	18:39	18:41	17:58	18:50
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:39	05:45	08:07	08:21	09:41	09:45	11:04	11:07	14:28	14:29	21:56	21:51	22:45	22:38	21:34	22:58
בלגיה, בריסל (ק)	05:41	05:47	08:14	08:25	09:42	09:46	11:05	11:08	14:29	14:29	21:55	21:49	22:42	22:36	21:32	22:56
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:48	06:49	08:55	08:55	09:29	09:28	10:24	10:25	12:42	12:43	17:40	17:42	18:01	18:03	17:19	18:13
ברזיל, ריו דה-ז'ניירו (ח)	06:35	06:36	08:43	08:43	09:16	09:16	10:12	10:12	12:30	12:31	17:25	17:27	17:51	17:53	17:09	18:03
בריטניה, לונדון (ק)	04:55	05:02	07:19	07:35	08:58	09:02	10:22	10:25	13:47	13:47	21:18	21:12	22:05	21:58	20:56	22:19
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:53	05:00	07:14	07:15	09:01	09:05	10:27	10:30	13:56	13:56	21:35	21:29	22:29	22:21	21:15	22:44
גרמניה, ברלין (ק)	04:56	05:03	07:12	07:20	09:02	09:06	10:26	10:29	13:53	13:53	21:29	21:23	22:18	22:11	21:05	22:33
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:27	05:33	08:05	08:14	09:27	09:30	10:49	10:52	14:11	14:11	21:34	21:29	22:20	22:14	21:12	22:33
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:55	06:54	08:58	08:58	09:32	09:32	10:27	10:27	12:43	12:43	17:37	17:40	17:57	18:00	17:15	18:10
הודו, מומבאי (ח)	06:07	06:10	08:49	08:51	09:24	09:25	10:32	10:33	13:17	13:18	19:20	19:19	19:46	19:45	19:02	19:55
הודו, פונה (ח)	06:05	06:07	08:46	08:48	09:20	09:22	10:28	10:29	13:13	13:14	19:15	19:15	19:41	19:40	18:57	19:50
הונגריה, בודפשט (ק)	04:57	05:03	07:44	07:50	08:51	08:54	10:12	10:14	13:28	13:29	20:41	20:36	21:23	21:17	20:19	21:35
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:37	04:42	07:28	07:32	08:19	08:22	09:36	09:38	12:43	12:44	19:34	19:31	20:09	20:05	19:13	20:20
יוון, אתונה (ק)	06:11	06:15	09:02	09:05	09:49	09:51	11:04	11:06	14:07	14:08	20:50	20:47	21:23	21:19	20:29	21:33

לוח זמנים לשבוע פרשת בלק בחו"ל (פינחס באה"ק) - בערים שונות בעולם רסג

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
וולדובה, קישינב (ק)	05:20	05:25	08:08	08:13	09:13	09:16	10:33	10:35	13:49	13:49	21:00	20:55	21:41	21:36	20:38	21:53
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:04	06:06	08:46	08:48	09:21	09:22	10:29	10:30	13:14	13:15	19:18	19:17	19:44	19:43	19:00	19:53
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:08	08:04	09:34	09:33	10:19	10:18	11:06	11:05	13:05	13:05	17:02	17:07	17:38	17:43	16:48	17:56
נפאל, קטמנדו (ח)	05:15	05:18	08:02	08:04	08:40	08:42	09:51	09:52	12:44	12:44	19:03	19:01	19:31	19:29	18:44	19:40
סין, בייג'ין (ח)	04:54	04:59	07:45	07:49	08:35	08:37	09:51	09:53	12:57	12:57	19:45	19:42	20:19	20:15	19:22	20:29
סינגפור, סינגפור (ח)	07:04	07:05	09:34	09:35	10:05	10:06	11:08	11:09	13:40	13:41	19:16	19:16	19:40	19:40	18:58	19:49
פולין, ורשא (ק)	04:27	04:34	06:41	06:58	08:32	08:36	09:56	09:59	13:23	13:23	20:55	20:50	21:46	21:39	20:33	22:00
פרו, לימה (ח)	06:30	06:30	08:49	08:49	09:20	09:20	10:19	10:20	12:44	12:44	17:57	17:59	18:22	18:23	17:41	18:33
צרפת, ליון (ק)	06:01	06:06	08:50	08:55	09:51	09:54	11:11	11:13	14:25	14:25	21:31	21:27	22:11	22:06	21:09	22:22
צרפת, פריז (ק)	05:58	06:04	08:42	08:49	09:55	09:58	11:17	11:19	14:36	14:36	21:55	21:51	22:38	22:32	21:32	22:50
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:50	05:51	08:23	08:24	08:54	08:55	09:58	09:59	12:33	12:33	18:13	18:14	18:37	18:37	17:56	18:47
קנדה, טורונטו (ק)	05:46	05:51	08:36	08:41	09:32	09:35	10:50	10:52	14:01	14:01	21:03	20:59	21:37	21:33	20:39	21:48
קנדה, מונטריאול (ק)	05:16	05:21	08:05	08:10	09:06	09:09	10:25	10:27	13:38	13:39	20:45	20:40	21:23	21:18	20:22	21:34
קפריסין, לרנקה (ק)	05:40	05:44	08:30	08:33	09:13	09:15	10:27	10:29	13:27	13:27	20:02	19:59	20:33	20:30	19:42	20:42
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:32	04:40	07:02	07:02	08:44	08:49	10:11	10:14	13:44	13:44	21:31	21:24	22:29	22:20	21:07	22:46
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:59	04:07	06:35	06:36	08:15	08:19	09:43	09:46	13:18	13:18	21:14	21:07	22:11	22:02	20:46	22:30
רוסיה, רוסטוב-על-הדון (ח)	04:36	04:41	07:23	07:29	08:29	08:32	09:49	09:52	13:06	13:06	20:17	20:13	20:59	20:53	19:56	21:11
שווייץ, ציריך (ק)	05:40	05:45	08:27	08:33	09:33	09:36	10:54	10:56	14:11	14:11	21:27	21:23	22:04	21:59	21:01	22:16
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:57	05:59	08:36	08:37	09:08	09:09	10:15	10:16	12:56	12:56	18:50	18:50	19:15	19:15	18:32	19:24

(* הזמנים נערכו על-פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משניות י"ג תשרי תשד"ח סכ"ח – התוועדות תשד"ח ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם :

יְהי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעֲדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחֲזֵי חֲפָצֵנוּ לְחַיִּים וְלְשִׂמְחָה וְלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחְזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל-אֹיֵב וְאוֹרֵב וְלַסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל-פְּרַעַנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל-מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לֶחֶן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל-רֹאִינוֹ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסִדִּים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּפְלָתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּפְלַת כָּל-פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה וזוגתו אולגה שרח בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי וזוגתו מעיין חנה

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

לעילוי נשמת הרה"ח ר' טובי' ב"ר יעקב ע"ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 3 9606108 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 3 9601001 (972)

להורדת הקבצים: Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00843
10/07/2022

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים

